

$\frac{1}{2}$ 87.

BEREGVÁRMEGYE

M O N O G R A P H I Á J A.

IRTA:

LEHOCZKY JIVADAR.

III. KÖTET.

KÜLÖNÖS RÉSZ.

NYOLCZ KÉPPEL.

JAMNOCZKY LAJOS
KÖNYVTÁRA.

UNGVÁROTT,

NYOMATOTT POLLACSEK MIKSA KÖNYVNYOMDÁJÁBAN
1831.

Bevezetés a II-ik részhez.

Mielőtt munkám második részéhez kezdenék, mely a vármegye jelenleg fennálló s hajdan létezett, de nagyobbára már régen nyomtalanul eltűnt helységeinek tüzetes és részletes ismertetését tárgyalandja, szükségesnek tartom mindenekelőtt valamennyi város és helységnek az Aquilea melletti Adriai tenger színe feletti fekvését, mint a helyrajznak egyik lényeges kellekét, a legújabb méretek szerint elősorolni, annál inkább, mert kétségtelen, hogy a talaj különböző magaslata a rajta lakozó emberek egészségére, kedélyére, vérmérsékletére, lelkületére, életmódjára, szokásaira s főleg gazdasági viszonyaira nagy befolyással van. Bizonyos, hogy más érzülettel van eltelve az, kinek szeme folyvást a síkság végtelen távolában tévedez s ki annak melegebb légét szívja, mint az, ki a hegyek árnyékos lejtőin s szűk völgyeiben lakik s annak rideg légáramlatához szokott. Más igényeket táplál a termékeny síkföld gazdája s egészen különbözőt a kevésbé beérő hegyvidéki nép, a nélkül talán, hogy egyik a másiknak helyzetét irigyelné, vagy csak voltaképen ismerné is.

Megyénk a helyszín tekintetében valóban sajátlagos jellegű, mert míg annak dél-nyugoti részén elterjedő termékeny síkság, például Hettyén, csak 104 méternyre emelkedik a tenger színe felett, addig az északkeleti szélén Volóc már 500, Perekreszna 599, Nagy-Rosztoka 638, Bukócz 718, Kis-Rosztoka 745 és Uj-Rosztoka 855 méternyre fekszik. E szerint a két ellentétes pont közt a különbség óriási, t. i. 751 méternyi; s épen ez okból szerfelett érdekes megyénk magaslati viszonyainak részletes kimutatása,

mely a következő: Kis-Ábrámka (a Verchovinán) 389 méter, Nagy-Ábrámka 460, Kis-Abránka (a Krajnán) 447, Nagy-Ábránka 377, Tisza-Adony 109, Kis-Almás 158, Nagy-Almás 136, Alma-mező 446, Ardánháza 206, B.-V.-Ardó 112, Asztély 110, Vámos-Atya 109, Bábafalva 453, Bablyuk 570, Badaló 112, Balázsfalva 152, Bakta 112, Balazsér 112, Barabás 109, Barkaszó 109—110, Bartháza 142, Bátyu 110, Kis-Bégány 113, Nagy-Bégány 106, Kis-Belebele 210, Bilaszovica 560, Bene 112, Benedike 132, Nagy-Bereg 118, Beregszász 112, Bereg-Ujfalu 125, Kis-Beresztó 338, Nagy-Beresztó 504, Beregócz 520, Berezinga 137, Bilke 156, Kis-Bisztra 328, Nagy-Bisztra 269, Felső-Kis-Bisztra 590, Borszuesina 656, Borzsova 113, Bótrágy 108, Bród 180, Bubuliska 167, Búcsú 110, Brusztopotak 280, Bukócz 718, Bukovinka 204, Csabina 303, Csapóczka 152, Csaroda 109, Cserejócz 163, Cserleno 112, Csernik 249, Csetfalva 114, Csoma 112, Csomonya 109, Csonkapapi 109, Czolánfalva 350, Darócz 110, Ó-Dávidháza 120, Új-Dávidháza 116, Déda 110, Derezen 116, Deskofalva 242, Diezkovicza 320, Kis-Dobrony 106, Nagy-Dobrony 108, Dobróka 160, Dombok 113, Dorosó 779, Drágabártfalva 150, Sztariláz 143, Drahusócz 493, Dubi 422, Dubina 422, Dubrovicza 266, Dunkofalva 267, Duszina 274, Egereske 146, Falueska 205, Fedelesfalva 427, Fejérese 109, Feketepatak 362, Fogaras 134, Fornos 149, Frigyesfalva 161, Gajdos 183, Gálfalva 340, Gát 113, Gecse 112, Gelénes 109, Gergelyi 111, Gerzsenő 109, Gévénfalva 210, Gorond 109, Gulács 112, Kis-Gut 110, Nagy-Gut 110, Halábor 109, Hankovicza 282, Harangláb 106, Hársfalva 230, Hátmeg 279, Herzfalva 449, Hete 109, Hettyén 104, Hlubokapatak 520, Holubina 205, Homok 111, Alsó-Hrabonicza 178, Felső-Hrabonicza 433, Hribócz 170, Hukliva 644, Jalova 112, Jobovicza 198, Iglincz 180, Ignécz 113, Ilkócz 310, Iloneza 202, Ilosva 143, Izsnyéte 112, Iványi 130, Ivaskofalva 435, Izvor 337, Izvorhuta 545, Kajdanó 116, Kálnik 152, Kanora 605, Mező-Kaszony 145, Kelemenfalva 326, Kendereske 145, Kerecseny 110, Kiesorna 601, Kigyós 115, Kisfalud 148, Klacsanó 125, Klastromallya 121, Klastromfalva 216, Kloeckofalva 317, Kluesúrka 116, Új-Klenócz 116, Kockaszállítás 270, Ó-Koesova 174, Kölesin 133, Komlós 165, Kotilnicza 574, Kovászó 118, Kövesd 142, Német-Kucsova 230, Kulinkócz 165, Kustánfalva 227, Kutkafalva 420, Kuzmina 197, Laturka 588, Lauka 161, Lázárpatak 504, Leányfalva 135, Leczfalva 267, Liszárnya 299, Kis-Lohó 250, Nagy-Lohó 139, Kis-Lónya 109, Nagy-Lónya 109, Kis-Lueska 180, Nagy-

Lueska 115, Lukova 170, Macsola 112, Makarja 117, Mukkos-Jánosi 112, Kis-Martinka 271. Krajna-Martinka 445, Marok-Papi 109, Maszárfalva 170, Mátyus 113, Medencze 151, Medvegyócz 247, Medvezsa 572, Kis-Melnicsna 281. Miskarovicza 603, Miszticze 225, Kis-Mogyorós 362, Nagy-Mogyorós 160, Munkács 122, Munkácsi vár 188, Nagy-Muzsaly 117, Vásáros-Namény 110, Novo-Szelecza 282, Nyíresfalva 169, Oblár 155, Oláh-Csertész 395, Olenova 346, Oroszvég 121, Pálfalva 185, Papfalva 403, Paskócz 465, Patkanócz 304, Paulova 281, Papgyörgyfalva 273, Paszika 247 (a hidnál 165), Pereszirova 460, Perekeszna 599, Petrusovicza 522, Pisztraháza 144, Plávia 334, Ploszkánfalva 362, Ploszko 328, Ploszkópatak 359, Podhering 130, Polena 273, Polyánka 135, Pósháza 121, Pudpolócz 366, Puznyákfalva 439, a major 510, Pusztá-Kerepecz 115, Rafajna-Ujfalu 109, Rafajnai major 110, Rákos 114, Alsó-Remete 120, Felső-Remete 167, Repede 270, Romocsaháza 182, Roszos 339, Bereg-Rosztoka 133, Kis-Rosztoka 745, Nagy-Rosztoka 638, Új-Rosztoka 855, Runofalva 161, Ruszkócz 151, Sáros-Oroszi 114, Sarkad 144, Alsó-Schönborn 118, Felső-Schönborn 139, Selesztó 138, Serbócz 546, Skuratócz 194, Som 109, Surány 110, Szajkófalva 270, Szaszóka 266, Tisza-Szálla 109, Szent-Miklós 147, Szernye 112, Szerencsfalva 251, Sziderfalva 571, Szinyák 663, a fürdő 577, Szkotárszka 579, Szobatin 293, Szolocsina 313, Szolyva 203, Sztánfalva 148, Sztrojna 224, Szuszkó 197, Szuszkó-Ujfalu (Ervinfalva) 280, Szundákfalva 380, Szvalyovka 651, Tákos 109, Talamás 506, Tarpa 111, Kis-Tibava 271, Nagy-Tibava 309, Timsor 504, Tissova 503, Tisza-Vid 109, Tivadar 113, Tökés 222, Tövisfalva 187, Trosztanieza 501, Ugornya 112, Uklina 313, Várallya 120, Várpálanka 123, Vári 113, Verbiás 522, Alsó-Vereczke 453, Felső-Vereczke 478, Veretecső 602, Alsó-Viznicze 210, Felső-Viznicze 273, Korotnicza 192, Volócz 500, Zagyilszka 451, Zápszon 112, Zavadka 489, Závidfalva 198, Zbun 464, Zimbrilova 210, Zsdenova 463, Zsófiáfalva 167 és Zsukó 139.

A községek népességét és lakházait illetőleg szintén a legújabb, t. i. az 1881. január hó 1-én történt összeírást vettem alapul, jöllehet az, sajnos, az 1870-ki létszámhoz képest nagy csökkenést mutat, lévén most 5988-czal kevesebb lakos (153,235) és 784-gyel kevesebb lakház (25,294) mint tíz év előtt, mit azonban normalis állapotnak venni nem lehet, mert ez időközben ragályos betegségek, mint a cholera, diphteritis, typhus, szokatlan módon dühöngtek, annyira, hogy csupán az 1872—3-diki epemirigy 5163

egyént ragadt el; azonfelül több rendkívüli rossz termésű év s ennek következtében több ízben is ség sanyargatta a népséget, mely jobb idők beálltával számban és vagyoniilag kétségtelenül ismét gyarapodni fog, mit szívünkől kívánunk.

Kis-Ábrámka.

(Kusnieza.)

Orosz helység a vereczkei járásban, az ugynevezett Verchovinán (hegyvidéken), egy a Latorcza völgyből keletre nyíló szűk hegynyílásban 14 lakházzal és 92 lakossal. Nevét a hasonló nevű pataktól vette ugyan, azonban kétségtelen, hogy elnevezése Ábrám névtől származik, mit igazol ama körülmény is, hogy a szomszéd Nagy-Ábrámka községnek mult századból való pecsétjén e falu világosan „Nagy-Ábrámka“-nak neveztetik. Rákóczy György fejedelem Munkácson 1645. ápr. 6-án kelt okmányában kenézséget adott Kusinszki Pálnak és általa fiainak, János és Ignácznak, a végből, hogy a kijelölt területen, Ábrámka patak mellett, falut alakítsanak azt idegen — nem a munkácsi uradalomhoz tartozó jobbágysággal meguépesítse, e dologban kifejtett érdemeiért családjára a szokott kenézi előjogokat élvezendvén. A telepítést eszközlőről a helység oroszul maiglan Kusniezának neveztetik. 1649-ben Lorántfy Zsuzsánna idejében a nevezett kenéz a munkácsi várhoz évenként 1 nyestet, 1 császármadarat, 2 karolyt és 3 forintot tartozott beadni. Akkor kivüle még csak Latkovics Demko birt még egy negyedtelket, ki az 1699-ki urbéri összeírásakor is egyedül létezett, az akkori folytonos háboruszkodás miatt lakossága nem szaporodván. 1672-ben Kusnieska Lázár emlittetik kenézül.

A csekély számú g. k. község Pudpolócz fiókja.

Nagy-Ábrámka.

Ruthen falu a fönnebbi helység szomszédságában 32 szétszórt házzal és 166 lakossal. Ez is a munkácsi uradalomhoz s illetőleg

gróf Schönborn földesurasága alá tartozott. A két helység együttes határa 3040 holdat tesz s nagybárra erdős és bozótos hegyvölgyekből áll, melyeknek homokkő-talaján a növényzet diszlik.

Magócsi Ferencz, a munkácsi uradalom egykori zálogbirtokosa, 1611. június 8-án Károly Gergely és Kocsán Lászlónak adott kenézlevelet a végből, hogy a kijelölt téren hat év alatt falut alakítson. 1649-ben találtatott itt már 24 jobbágy $7\frac{1}{4}$ teleken és 7 fiu, kiknek marhaállománya csupán 5 ló, 15 ökör, 17 tehén, 50 juh és 11 sertésből állott. 1699-ben volt a kenézség a Karolovics családnál, azaz a Károly Gergely fiainál, a falu azonban annyira néptelenné vált, hogy csupán $\frac{7}{8}$ telken laktak. A lelkészi teendőket végzé Pap Iván nevű batyko (atyja), mely elnevezés a görög hitűek egyesüléseig (a XVII. század közepeig) magyar okmányokban is közönségesen használtatván, ennél fogva alkalmilag mi is így irandjuk. Megjegyzésre méltó, hogy a batykok tartoztak évenként egy nyestet adni a földesurnak, vagy e helyett 4 frtot, mert többnyire jobbágytelken laktak, — a fiaik pedig ez esetben urét dolgoztak.

A Kicsera nevű hegylejtőn, melyen egykor Pudpolóczytól az ut Vereczke felé vezetett, egy nagy kőhalom látszik, mely alatt, a néphagyomány szerint, egy boszorkány tatárfőnökné lenne eltemetve s melynek emlékezetére az arra menők még most is galyat, követ vagy egyéb tárgyat dobnak.

Kis-Ábránka.

(Szumuligovicza).

Orosz falu az ugynevezett Krajnán, a felvidéki járásban, a Hát-hegy megetti völgyben, 25 házzal és 191 lakossal, — a munkácsi uradalomhoz tartozott, Nagy-Ábránka fiókja, saját g. k. kötemplommal. Az 1728-diki adománylevélben ez és a szomszéd Nagy-Ábránka A b r a h a n k á n a k iratott; nevét különben az Ábránka paktól vette, mely e völgyön át folydogál. Egy 1613-ki okmányban Izgoga-falvának is mondatik. 1649. évben találtatott itt $2\frac{1}{2}$ telken 4 jobbágycsalád. 1604-ben keletkezett e helység, Simon

nevű család levén akkor kenéze, ki azért évenként 1 nyestet, 1 özet, 1 karolyt és 3 frtot tartozott beszolgáltatni. 1699-ben a kihalt kenézek helyén azok rokonai Ábránkai Pap László és Miklós István éltek, fizetvén nyestpénzül 4 frtot.

Nagy-Abránka.

(Lokoty).

Orosz falu a fentebbi szomszédságában 53 lakházzal és 339 lélekkel, g. k. lelkésziséggel s régi fatemplommal. A munkácsi uradalomhoz tartozott. 1649-ben Ábránkai Mihály, Miklós és Péternél volt a kenézség, kik közül váltakozva viselte az egyik kenézséget, míg a többi mint a várhoz szolgáló halászok a Nagy-Ilosva és Nagy-Ábránka nevű pisztrángos patakban a vár szükségére halásztak; e czélra volt a falu alatt egy tó, melyben a pisztrángok készletben tartattak Ez időben találtatott itt összesen 5 jobbágy, 16 fiu, 3 ló, 14 ökör, 10 tehén, 50 juh és 12 sertés. 1699-ben vala a kenéz Nagyábránkai Sándor, a batyko pedig Demeter András. Jobbágyaik közt előfordult Vesselényi János és Fedor, Lévay, Molnár s más magyar nevűek. Lelkészi telköl még 1690-ben kiosztatatott a Pap László-féle $\frac{1}{4}$ jobbágytelek s fatemploma már akkor is állott.

Utolsó postája Kis-Almás.

Tisza-Adony.

Magyar helység a Tisza jobb partján 107 házzal, 681 lélekkel és 2872 hold terjedelemmel.

A 13. században Adony és Golgva földterületet, melyen két falu (villa) elférendett, Syqud Farkas birta, kitől azt az egri káptalan előtt a Guskeled nemből eredt Apoy fia Apoy és ennek fia Ekeh vet-

ték meg és Szalóki Miklós fiának Péter comesnek későbbben 120 márkáért 3 évre elzálogították; Apoy és Ekch azonban szegénységük miatt azokat ki nem válthatván, Péternél örökösen meghagyták, mibe Renolth fia Péter, szomszédos birtokos, is beleegyezett. 1341-ben Kereszturi Apoy fia, István mester, e birtokot Barabás, Kerecseni Disznós Péter fiától elperelni akarván, ez utóbbinak oda ítéltetett. Az ez ügyben megnevezett királyi emberek ezek: Vecherechi Demjén fia Miklós, Mátyusi Adorján fia István, s magán az okmányon előfordul Domokos, borsovai esperes. Ez iratban a határ is kijelöltetvén, ily folyók s tavak említetnek: nyugotról a Tisza, Büdös halastó, a Vid erdejénél Határpatak, Bochogó folyó, Baranya mocsár, Melepir tó, Reketyás tó, Lapus reketya folyó végre a Csarnavoda*).

1374-ben Lajos király meghagyta a leleszi konventnek, hogy Kerecseni Barlabás fiát Jánost Adony és Galgón helységek birtokába beiktassa. Királyi emberekül kijelöltettek: Barlabási Barlabás és Barlabási Mikó fia Lőrincz, Taxy Miklós, Bégányi Csol (Cseh) Jakab s István és Anaresi Jakab fia István. A beiktatásnál azonban Kerecseni Szalóki Domokos nevében annak tiszte Pál ellenmondván, ez a legközelebbi nyolezadra a király elé idéztetett**).

1403. Zsigmond király adományozta Guthi Boldizsár és Pálnak s örökösének a hűtlenségi bélyegen Szalóki Domokos fiaitól Istvántól és Lászlótól elkobzott Kerecsen, Hetyén, Adony és Eszterjén helységeket, valamint Szálkát és Tisza-Szalókot; az adományosok 1406-ban beiktattattak, azonban ellenmondás tétetvén, a per a következő évben a Guthiak javára eldöntetett, ennek folytán Zsigmond király 1407-ben ismét megrendelé a beiktatást, mely 1408-ban újabb parancs folytán csakugyan eszközöltetett***). A birtokot azonban nyugodtan még sem élvezhették, mert 1412-ben Upor Imre fia László, István erdélyi püspök nevében is, határigazítási pert idézett butykai Keszegh Domokos és Péter ellen, kiket foglalással vádoltak. Ugyanis Zsigmond király rendeletére a leleszi káptalan küldötte, Egyed áldozár, Barlabási László királyi ember társaságában Adony, Szálka és Atya községekbe kimenvén, hogy az Upor László és Istvántól elfoglalt részeket azoknak visszaadják s egyuttal a határt megállapítsák, akkor Butykai Péter és Domokos, és Pán Ferenc fia János, ez utóbbi hajadon nővére Margit nevében is az átadás-

*) Zichy-codex II. 30. lap.

**) U. o. III. 540. 641.

***) Budai kamarai lev. 397. H. 54.

nak ellenmondottak, miért is a királyi székhely elé utasítottak. Ez okmányban a birtokok határaiul említettnek: a Tiszai révtől dél felé menve csonkított fák, a Tiszán túl pedig kelet felől szántóföldek közt a Révbach nevű helységből Szálkára vezető nagy út, a Kerek-reketye erdő, az Eudun pataka, a Fejérpáló nevű folyó, Simonpataka, ennek mentében pedig tart a határ a Csarnavodáig; innen észak felé menve említettik egy malomhely, Tölgyes rév nevű ér, mely a Bach nevű faluig terjed, hol az atyai határ érintkezik; itt átmenve Csarodán nyugotnak tartva, ért a bizottság Szarvashomokos nevű helyre, hol Szálka határa kezdődik; innen egy nyíllövetnyire Laposhegy-érnél két halom találtatott, melyek közül az egyik az Upor László birtokában volt Révbach és a másik Adony határát mutatja. Tovább előfordul Meleg-ér, Meleg-ér pataka, Baranyatava, nyugotról Bulesogo tó, Határpataka és Vid-tava. (Leleszi káp. levéltár, Prot Met. I. 504.).

1413-ban megítéltetett a jog a fentebb említett helységekre, valamint Atya, Gut, Körtvélyes és Galgóra nézve Guthy Boldizsár részére, ki ellen Szécsi Gál és Vinnai Albert még a beiktatás alkalmával ellenmondottak, de igényöket beigazolni nem tudták.

1427-ben beiktattattak Daróczi Mihály királyi ember és a leleszi konvent küldötte által Guthi Gáspár fiai, János, Imre, Mihály és Pál, az adonyi, kerecseni, eszterjéni, hetyéni és galgói részbirtokokba; hasonlóul beiktattattak királyi adományozás folytán az összes királyi jogokkal együtt a most nevezett helységek birtokába Ujlaki László bán fia István tisztné (familiaris) Kerecseni Barabásnak unokája István, ennek atyja János és testvére Pelbárt és Kristóf; nem különben Kerecseni Barabás fia György, és Barnabás Péter nevű fiának fia András, a beiktatást eszközölő, mint királyi ember, Kisdobronyi György.

1428-ban Guthi Mihály Ország Gáspár fiának Jánosnak a fentebb említett helységek felét Zsigmond király jóváhagyásával akként adta át, hogy magtalan kimulása esetében a kölesönös örökösödés fenntartassék*).

1436-ban elzalogítá Kerecseni Magyar Zsigmond özvegye Zsófia Adony, Kerecsen, Eszterjén, Hetyén, és Galgó helységekbeni hitbéri birtokát 200 arany frtért való visszaválthatási joggal Bornemissza Jánosnak.

1439-ben perbe fogta Kerecseni István özvegye férjezett apáti

*) Budai k. l. 397. 22. sz.

Kapolesi Mátyásné sógorát Kerecseni Pelbártot azért, mert ez őt özvegyi jogaiból kizárta s a hitbéreül kijelölt fentebbi helységekbeni birtokot tőle megtagadta:

1462. Kölcsei Bornemissza János beiktattatott a Magyar Zsigmond özvegyének birtokában volt s neki elzálogított fentebb részletezett birtokokba, Kerecseni Péter ellenmondása mellett.

1475-ben beiktattatott örökösödési jogezimen Adony, Kerecsen, Eszterjén, Golgva és Galgó helységekbe eszenyi Csapi János, ellenmondván Kerecseni Péter és fiai, Antal, Barna, István és Bertalan, valamint Atyai István s testvérei és Guthi Ország Mihály. Királyi emberül működött Homoki Pál.

1505-ben Kerecseni Péter Adonyt, melyet még 1473-ban elzálogosított, valamint a szabolcsmegyei Boldogasszony, Nagymező, Pókatelke és Gyümölcsös-lövő pusztákat átíratja anarcsi Tegzes Sándorra és Lászlóra 75 frtban.

1507-ben beiktattattak Batthyányi Benedek királyi kincstárnok és tótselymesi Tarczai János többek ellenmondása mellett a Kerecseni Márton, Antal, Barna és Istvántól elfoglalt itteni és más nevezett birtokrészekbe; a beiktatást eszközölő Zapszoli János s a leleszi konvent küldötte Kapossi Miklós. — Később Lónyay János és László zálogképen átveszik Atyai Ferencztől ennek itteni, kerecseni, hetyéni és eszterjéni részirtokait Tarczai János ellenmondása mellett; szintugy 1507-ben kapja zálogul vassilioi Vassa István — Atyai István özvegye, Barnabási Ambrusné, birtokait.

1509. elzálogítja Surányi Pál özvegye Kerecsenyi Erzsébet és Atyai Ferencz özvegye Anna, Melétei Benedek árvái Dorottya és Erzsébet terhére is, Adony felét, Kerecsen, Eszterjén és Hetyén negyedrészt Kerecseni Istvánnak 110 forintért.

1511-ben vétel útján megszerezte a Tarczai János és Atyai István özvegye birta részjóságokat Kerecseni István; a beiktatást eszközölő Gálócsi Péter királyi ember és Báthori Márton leleszi pap.

1512. Tarczai János bevallja Adony fele s a többi helységekbeni birtokok negyedrészt, melyeket bevalló Atyai Ferencztől sárosmegyei Rosztok feleért 1508-ban esere útján szerzett Kerecseni Istvánnak s mindkét nemű utódainak 300 arany forintért.

1515-ben birták az Eszenyben székelő remeterendű szerzetesek, kiknek akkori főnökük István frater volt, itt és Hetyén, Kerecsen s Eszterjén helységekben azon birtokrészeket, melyeket elődük Benedek eszenyi perjel Losonczy Zsigmondtól egyességileg

szerzett s melyeket Kerecseni István a leleszi konvent előtt most nekik bevallott. (Leleszi k. t. prot. parv. fol. 148.)

1520. adomány és örökösködési alapon beiktattatnak Adony, Hetyén, Kerecsen és Vámos-Atya helységekben levő részjóságok, a kerecseni rév és atyai vám birtokába Vámos Atyai István leányai, Magdolna, Kerecseni Borbála és Zsófia, Barlabási Ambrus özvegye, úgy Atyai Demeter fiának Ferencznek hajadon leánya Dorottya. A beiktatást eszközlé Hetei Foris Péter kir. ember és Jászai Pál, leleszi pap.

1526. Lővei János kérelmére királyi parancs menesztetett a leleszi konventhez a végből, hogy azon okból, mert a kérelmező adonyi, kerecseni, hetyéni, eszterjéni és szabolcsmegyei lövői birtokaira vonatkozó irományok a pórlázadás alkalmával elvesztek, ha olyanok az országos levéltárban feltalálhatók lennének, neki kiadattassanak.

1530. említettnek Ország Imre, Vitéz J., Hetei István özvegye.

1543. Hetei Atyai Anna és Krisztina, Dobai Miklós és Mihály, Jékei Mátyás és Kerecseni Zsófia tiltakoznak Losonczy Antal és István ellen az említett helységekbeni birtokrészek elfoglalásai iránt. —

1550. Kerecseni Zsófia bevallja Borsovai Anna részére az adonyi, kerecseni, hetyéni és pusztai eszterjéni nép birtokait; nem különben Kerecseni Szabó Bálint özvegye, néhai Kerecseni Antal leánya, bevallja gyermekei Boldizsár, Anna, Borsovai Jánosné, Kata, Hetyéni Szeráf özvegye és Margit Piski Péternének itteni s egyéb nevezett részeit. (Leleszi l. A. A. fasc. 4. No. 65.)

1553. beiktattatnak Losonczy István temesi gróf leányai Frusina és Anna, valamint Losonczy Antal leányai, Klára és Dorottya a zemplénmegyei nagyczigányi egész, nem különben adonyi s egyéb többször említett helységekbeni elzálogított s most a leányágra kiterjesztett, a családot királyi adomány folytán illető részirtoklatba; a beiktatásnál ellenmondással éltek Serédi Benedek, Jékei Balázs, Apáti Kopócsi Ferencz, Dobai Mihály, Jéke Máté özvegye és örmezői Rádi István deák neje.

1552. birtokoltak Hetei István, Losonczy István özvegye és Büdi Mihály; 1567-ben Gégényi Márton és Rákóczy Ferencz, említettnek birtokosokul továbbá azon évi porták összeírása szerint*): Petri Jób, nemes Trombitás János, Büdi Mihály és Farkas, Lónyai János és Csapi Ferencz.

*) Budai kam. lev. Liber IV. Tomus VII.

1574-ben beiktattattak királyi adomány mellett Búdi Mihály és Farkas a Guthi Ország Kristóf magtalan elhunytával ötezer forintért megszerzett adonyi, hetyéni, kerecseni, atyai és eszterjénpusztai birtokrészekbe; 1582-ben pedig Hetei Kata zálogitá el a most nevezett helységekbeni részeit 50 forintért Lónyai Jánosnak.

1600-ban pribeti Melith Péter s többi érdekelt atyafiai beiktattattak új adomány czimén a Búdy-féle részjóságokba. Ugyanakkor Romocsaházi István megszerzé az adonyi részbirtokot Lővei Petri György hűtlensége folytán. Ezeken kívül birtak itt azon évi porta-összeírás szerint: Lónyai László, Réthei Péter, Dessewffi Ferencz, Apáti Péter, Gégenyi Péter, Cserneli Pál és Kubini István. —

1623. végrendelet alapján beiktattattak Lónyai László özvegye Mónai Katalin és leánya Zsuzsánna az itteni birtokba

1628. Vásárhelyi István, rákóczi Rákóczi László és András, Rákóczy Judit és Eufrozina, Lónyai Gergely és Ternyei András egyességet kötnek az adonyi, atyai, hetyéni és keleczeni birtokok iránt. —

1629-ben beiktattatott királyi adomány czimén Sebesi Pál magtalan kimutatásával megszerzett Adony, Tisza-Szálla, Vid és Kerecsen birtokába cserneki Dessewffi Ferencz, mely alkalommal ellenmondott Barkács Istvánné, született Búdy Erzsébet, felső-kubini Kubini Ferencz, István, Mária és Zsuzsánna, Réthei Péter özvegye eszenyi Csapi Zsófia, batai Mosdosi Imréné, Réthei Péter leánya Zsófia és idősb pribéri Melith György.

1633. perelt Barkács Erzsébet Kubini Istvánnal telekelidegenítés miatt.

1635. Gégenyi Nyakas György és rákóczi Rákóczy László tiltakoztak Rákóczy András ellen az Adony, Atya, Hetyén és Kerecsenben elidegenített birtokok iránt.

1648-ban birtokoltak itt Dessewffi F., Nyakas György, a Bertók család, Váratkai Ferencz, Szomorján Ferencz, Lónyai Zsigmond, Joó, Pető István, Fuló Pál, Pribék Ferencz, Rákóczy L., Barkács István, Guthi István, Csernel György, Fazekas Gáspár, Forgács István és Dessewffi László. (Megyei levéltár.)

1651. ifj. Barkács István beiktattatott Adony, Atya, Barabás, Barkaszo, Déda, Bodoló, Csaroda, Hetyén, Kerecsen, Papi, Vid és Surány helységekbeni részbirtokokba; nem különben Fuló János és Pál is; Péchy Ferencznek és örököseinek pedig adomá-

nyoztatván itt egy birtokrész, valamint külön Sályi István és neje Zsuzsánnának is, ezek azok birtokába ünnepélyesen bevezetettek.

1652-ben nyert Lónyay Zsigmond Guthi Miklós végrendelete folytán itt birtokot.

1653. Váratkai Ferenczné tiltakozott az ellen, hogy atyja Barkács István Szemere Borbálának egy telket eladott.

1659-ben beiktattattott Uszkay Zsigmond és neje Barkács Éva Adony, Kerecsen, Vid, Kaszony, Zápszon, Barkaszó, Déda, Surány, Badaló és Csaroda helységekbeni részbirtokokba.

1660-ban beiktattattak Perényi György leánya Zsuzsánná és Melith Péter Adony, Atya, Barabás, Hetyén, Kerecsen, Szálka, Vid, Gerzsenő, Dávidháza, Darócz, Bodoló, Nagy-Muzsaly, Bene, Rakócz, Papi, Csaroda, Kaszony, Déda, Barkaszó helységekben levő részjóságokba, nem különben a Longodár pusztá, Bag, Eszterjén Rafajna erdő és egy munkácsi ház birtokába.

1696-ban beiktattattak királyi adomány folytán Absolon Dániel és neje Czanner Karitás az elkobzott Lónyay-féle birtokokba.

1735-ben Jászay Borbála, Lónyai András özvegye, most nagyváradi Baranyai Miklós neje kétezer forintban átadja Lónyai Ferencz és neje Galambos Sárának az első férjétől reámaradt részbirtokokat Kis és Nagy-Lónya, Sziget, Harangláb, Mátyus, Adony, Szálka, Namény, Ilke, Bene, Eszeny, Borsova, Muzsaly, Kaszony, Géres, és Csernő nevű helységekben; nem sokára azonban az engedményt visszavonta.

1757-ben Erdőteleki Szentmarjai István özvegye, Péchy, Éva végrendelkezett az adonyi, kerecseni, kaszonyi, cserepesi és ladányi birtokaira nézve fia Mihály részére. 1761-ben tiltakoztak Péchy Ferencz, Osvath János és Szentmarjai Mihály nejeik nevében is Dessewffy István beiktatása ellen, ki némely Büdy-féle részeket is igényle, holott a tiltakozás szerint a Büdyék utódai lennének a Sulyok, Barkács, Uszkai, Fodor s más családok.

Jelenleg földbirtokosok itt gróf Gyula y Sámuel, Ilsvay Kristóf és Gáspár, Horthy Gyula, gróf Degenfeld Lmre, Balogh Ignáczné, Koszta Sándor, Muszka Ferencz, Vladár György, Fuló László, Lónyai; a határ többi része Bárczy, Bodnár, Bodó, Biró, Csatári, Danko, Debreczeni, Erős, Gerő, Kapi, Klein, Kis, Kozma, Király, Libó, Lévai, Megyeri, Ördög, Rác, Sólem, Sulyok, Sütő,

Szabó, Szigeti, Tőr, Tiba, Vég s más családok. A Teremszeg nevű pusztá szintén ide tartozik.

Mi a község vallási ügyét illeti, itt XVI. század közepe táján a reformáció erős tanyát ütött s már akkor anyaegyházzal bírt. Az egykori római katolikus templom gót-alaku építmény volt, mely a később bekövetkezett hadjáratok alkalmával elpusztítatván, a XVII. században csonkán hevert s csak szentélye maradt fenn; a megfogyott lakosok e közben egy kisszerű fatemplomban végezték ájtatosságukat, midőn pedig ez is elavult s a lakosok is ismét megszorodtak, a 18. század vége felé, 1782. II. József császár idejében*) tett indítvány folytán a régi kőtemplom romjain újat építettek, a mit a boltozatán levő következő felirat is igazol: „Ez a ház Isten háza, mely a szent Isten tiszteletére épült II-dik József császár kegyelmes engedelméből, romladozásaiából a tiszta-adoynyi szent Ecclesia a maga költségén építette, tökéletes szivből munkálkodók idejében, kezdődött t. Győrfi György predikátorságában (1784—94.) és végződött Szentesi István predikátor idejében (1794-98.) sat. Anno 1794. Viski Sámuel A. M.“ — Tornját 1822-ban végezték be.

Az 1816. évben épített iskolaház az 1844. évi árvíz által megromoltatván, e telket elcserélték Nyárad Józsefné Szmracsányi Viktoria házhelyéért, melyre a mostani iskolaház építetett.

Anyakönyve 1780. kezdődik.

A Teremszeg nevű pusztá e helység határához tartozik.

Almás (Kis).

(Zaluzsa.)

Orosz helység a Munkács-Kisfaludí utvonalon, postahivatallal.

A XV. században a Jakesi és Báthory családok bírták; nevezetesen 1451-ben Báthory Szaniszló fia, István, a Kusali Jakesi László fiai András és László ellen folytatott perben hozott ítéletet végrehajtván, kirtokába jött az almási, kaszonyi, papfalvi, benei, kovászói, nagy- és kis-muzsalyi, szernyei, ujfalvi, gelényesi oroszii. valamint más szomszéd megyebeli, nevezetesen: Hadad, Nádard, Bog-

*) Megyei levéltár, VI. 61. egyh. ügy.

dány, Ujlak, Ecsed, Vinna, Mäma, Udvarhely, Káránd, Babocsa, Kolbászfalva, Kis-Babócsa, Somtelek, Tótfalva, Szélszeg, Csalános, Godanár, Örvényes, Kemece, Náprág, Poroszló és Danlen helységek birtokába. A beiktatásnál működött mint királyi ember Berzen-czey István. (Leleszi.)

1460. Jakesi László után örökségi jogezimen nyerték Nagy- és Kis-Almás, Kaszony, Ujfal, Szernye, Oroszi, Bene, Kovászó és Nagy-Muzsaly helységeket Bélteki Drág fia. Miklós, neje Jakesi Offka és ifj. Kállay János neje Jakesi Margit. A szokásos beiktatást esz-közlé Homoky Balázs királyi ember. (U. o.)

1461. Szilágyi Erzsébet Mátyás király anyja iktattatott be zálogezimen a Jakesi László fiát Jánost illetett itteni és fentebb érintett helységekben levő birtokok negyedrésszébe Borsvai Benedek kir. ember által.

1478. Kusali Jakesi György fiai János és László megintették Matucsinaí Zsigmondot és Miklóst, Nasztát Keszi Balázs özvegyét s másik Nasztát Matucsinaí János nejét a nagy- és kis-almási s egyéb birtokoknak a zálogösszeg felvétele melletti visszaadatása iránt.

1495. Bilkei Péter neje Matucsinaí Dorottya, behelyeztetik mindkét Almás, a kovászói vár egyenlő fele részének, Kovászó, Kaszony, Bene, Ujfal, Szernye, Oroszi, Borsova és Déda helységekben levő részeknek birtokába, Matucsinaí Miklós birtokostárs ellenmondása mellett. Az 1498-ban ismételve történt beiktatásnál Matucsinaí Miklóson kívül ellenmondottak még ennek második neje Kata és fiai Ferencz és György s leányai Jeremia és Magda; királyi emberül működött Borsvai Miklós, utóbb Bégányi Boldizsár.

1502. Halmaghi Maga Vajda Mihály fiai Péter és Sándor intést, vizsgálatot és perbehívást intéznek Matucsinaí Miklós ellen, ki a Keszi Balázs halálával özvegyére Nasztára Maga vajda leányára, erről pedig Matucsinaí Miklóstól nevezett leányára Dorottyára, Bilkei Péternére szállt almási, borsovai, dédai s egyéb birtokokat jogtalanul elfoglalta.

1505. Jakesi László elzálogítá részbirtokát Drágffi Jánosnak.

1507. Jakesi György fiának Jánosnak fia András és Jakesi György fiának Lászlónak fia György beiktattattak Jakesi László fia János után maradt itteni s más érintett birtokokba örökségi jogon Öbégányi György királyi ember által, — mely beiktatás folytatott 1512-ben Öbégányi Boldizsár kir. ember és Kelecsenyi Péter leleszi konv. pap által.

1515. Jakesi György elzálogítá almási részeit Kerepeczi De-meternek 51 aranyforintban.

1520. Kaszonyi Matuznai Ferencz zálogképen veszi át az itteni birtokokat; ez 1522-ben tiltakozik a munkácsi várbeli tisztviselők ellen azért, mert ők a nagy-almási határhoz tartozott Lipnicze nevű területről a terményt erőszakosan elfoglalák.

1523. Kusali Jakesi András özvegye férjezett Buttykai Lászlóné meginteti és megperli Matuznai Ferenczet azért, mert egyik nagy-almási jobbágyát erőszakosan elhurezoltatta Kovászóra. A vizsgálatot eszközlé Lam Mihály nevű leleszi konv. pap.

1543. Matuznai Ferencz beiktattatott a Jakesi János után vétel útján reá szállt kis- és nagy-almási s egyéb nevezett részekbe, Jakesi János árváinak ellenmondása mellett.

1562. a Matuznai Péter-féle rész Galtewy Ferencznek adományoztatott.

1572. beiktattatott kir. uj adomány folytán Matuznai János, István és Ferencz Almás, Kaszony, Kovászó, Bene, Szernye és Ujfalu helységeken levő részekbe a királyi joggal együtt. Ez alkalommal ellenmondással éltek dálnoki Székely Antal, neje Maghi Zsófia és fiuk Gáspár, kik azután 1573. behelyeztettek az említett beregmegyei, szaboles- és ugoesamegyei birtokokba.

1575. Bégányi Pál, a paposi Eördög Eufrozinától született gyermekek gyámja, elzálogítá az almási birtokrészeket Mórícz Baláznak 320 forintban.

1576. Matuznai Gedeon iktattatik be a fentebb érintett részekbe Daróczi István királyi ember és Paleopolitanus Péter leleszi konv. áldozár által királyi uj adomány alapján.

1600. beiktattattak Perényi Györgyné örökösei, Priberi Melit s mások a Büdy Mihály és Farkas-féle részekbe.

1624. sept. 17. Turterebesen kelt irat szerint elzálogítá Perényi Gábor ugoesai főispán és neje Salgai Kata Almást Csomaközi Andrásnak 1500 magyar forintért, mely összegre 600 darab két forintos tallért és 300 magyar forintot felvettek, megengedvén, hogy a birtok Csomaközi Péter árváira is szállhasson kiválthatás feltétele mellett.

1633. Bégányi Ferencz és neje Horváth Kata pereltek Perényi Gáborral az itteni és kaszonyi, kovászói és benci részek elidegenítése miatt.

1636. Rákóczy György fejedelem és neje Lorántffy Zsuzsánna galantai Eszterházy Miklós nádor parancsa mellett beiktattatván a

munkácsi uradalomba, ez alkalommal Nagy- s Kis-Almásra és Mászárfalvára nézve ellenmondott Bégányi Ferencz, Perényi Gábor és neje Kata.

1682. említettnek birtokosaiul: Csomaközi Péter, Bornemissza Zsigmond és Barkóczy György; 1685-ben: Bornemissza György és Ádám és Kallós Erzsébet; 1750-ben: Beniczky Péter özvegye Csató Klára; 1809-ben pedig Buday Zsigmond, ki testvérei nevében is tiltakozott esebi Pogány Ferencz ellen, midőn ez 1808-ban itt és Kovászón s Benében beiktattatott.

Jelenlegi főbirtokosai Jobszty Ferencz örökösei: fia Gyula s veje Gulácsy Dezső s át.

E helységről neveztetett el 1854-ben megyénk egyik járásbírósa, melynek hivatala különben Munkácson székel. Van posta-állomása; gk. lelkészisége régi, már a múlt században virágzott. Kise a szomszéd Nagy-Almás helységek határa 1511 holdnyi; Kis-Almás házainak száma 99 s lakossága 390. Temploma fa-alkotmány.

Almás (Nagy).

Orosz helység, mely fekszik az előbbtől éjszak felé fél órányira. Birtokviszonyai Kis-Almáséval egyenlők lévén, itt csupán annyit említek meg, hogy 1682. évben különösen birtokoltak: Sulyok Ferencz után Rédainé, Ilosvay Ádám, Bornemissza Zsigmond árvái és Csomaközi Gábor; 1750-ben pedig Beniczki Péter özvegye.

Megjegyzésre méltó, hogy az 1649-ki urbér szerint Závadfalva és Nagy-Almás közt már 1645-ben folyt viszálykodás egy darab földterület iránt, melyen malom is állott, valamint a szomszéd Fogaras és Kis-Almás határai iránt, s hogy e meg-megújított hátravillongás iránti végtelen hosszúra nyúlt per csupán 1881-ben döntetett el, még pedig a munkácsi uradalom javára.

Nagy-Almás fiókegyháza Kis-Almásnak, de van saját fatemploma; lakóinak száma 381, kik 79 házban laknak.

Almamező.

(Jablonov).

Orosz falucska 10 házzal és 57 lakossal Volócz közelében, magas hegyektől körített völgyben. A munkácsi uradalomhoz tartozott; az 1649-ki urbéri összeírásban Telegdi birtokául említették, az 1691. összeírás szerint a háborús idő folytán teljesen elpusztult, $\frac{1}{4}$ telken kívül, — sem kenéze, sem más jobbágya nem volt. A Rákóczy-féle hadjárat után a 18. században népessége gyarapodni kezdett gróf Schönborn alatt.

Volócz fiókegyháza, Alsó-Vereczke pedig utolsó postája.

A Zanyka nevű, Hürki hegy alatt fekvő savanyuvíz-forrás igen kellemes és üdítő italt szolgáltat. Fürdésre is használják.

Ardánháza.

(Ardánovo).

Ruthen helység a felvidéki járásban, a Hosszuhát nevű hegy délnyugoti lejtőjén, 141 házzal, 789 lakossal és 1486 holdnyi határral. A XV. században a Jardánfalvi családnak volt ősi birtoka és felváltva Ardán- és Jardán-falvának is íratik okmányilag. 1448-ban beiktattattak ellenmondás nélkül a leleszi konvent közbejöttével Jardánfalvi Vaneh és fiai Pál és Máté s Jardánfalvai Veres Mihály*).

1463. királyi új adomány alapján beiktattatott Bilkei Sándor kir. ember által Jardánfalvai Pál s általa testvére Mátyás és rokona Miklós.

Az 1495-ki adománylevelét szerint már a munkácsi uradalomhoz tartozott, akkor kapván azt Csáktornyai Zsigmond pécsi püspök, ki ellenmondott, midőn 1504-ben bélteki Drágfi György e helység birtokába is beiktattatott zálogszimen.

*) Lelesz, prt. statút. I. No. 61—62

1649-ben Lorántffy Zsuzsánna (Rákóczy György özvegye) idejében találtatott itt 57 jobbágy, kik akkor majd mindnyájan magyarok voltak, u. m. Pap, Csupor, Sánta, Major, Török, Balázs, Sütő, Kozma, Kovács, Fejes, Szekeresi, Csepa, Nyiresfalusi, Lengyel, Bán, Varga, Egeres, Tamás sat., kik kétségtelenül a törökök elől menekültek ide az alföldről s később részint visszaköltöztek, részint eloroszosodtak. Azon időben 3 batyko is működött itt, u. m. Pap Ferencz, Pap István, és Csupor István, kik évenként egy-egy nyestet és 3 forintot tartoztak a munkácsi várhoz beadni. Ez összeírás szerint a lakosok a szőlőt 1640-ben kezdték ültetni, s emlittetik, hogy 1599. április 20. Munkácson kelt okmány szerint Rákóczy Zsigmond, Munkács birtokosa, Zicsko Pál fiainak, Tamás, Gergely és Jakabnak, szabadosi jogositmányt adott, oly kép, hogy a várhoz való szermunkától mentek legyenek ugyan, de e helyett mindig készen tartsanak egy háts lovát, hogy azon a parancsnak rögtön eleget tehessenek. A kenézség akkor a Mihovics családnál volt. 1682-ben voltak a batykok: Pap Jakab és Simon, a főkenéz pedig Fülöp Lázár.

Van saját gk. lelkészége, mely már 1378-ban fennállott és van kötemploma. Anyakönyve 1766. vezettetik. Utolsó postája Kis-Alalmás. A falu feletti Hát-erdőben, az u. n. háromdiófánál a már más helyen tüzetesen leírt, Bogoszláv nevű őskori földvár nyomai látszanak, mely délről az ilosvai Sztremtura s nyugotról a Horotyán és a Selesztó feletti Ó-vár-ral volt egykor összeköttetésben. Határában obsidián- és kovaköszilánkok s bronztárgyak is találtatnak.

Beregszász Vég-ardó.

Magyar helység a munkács-beregszászi utvonalon, 79 házzal, 433 lélekkel és 2778 holdnyi terjedelemmel; sik határát a Vérke folyó hasítja, míg keletről a falu felett trachit és ryolith-közetű, cserjés s szőlővel beültetett hegy emelkedik.

1333-diki papi tized lajstromában Derezen után következik egy Ordov (Ardó) nevű plébánia, kétségtelenül az itteni, melyben akkor Péter nevű lelkész állomásozott; a jelenben reformátusok ál-

tal használt kőtemplom hajdan a katolikusoké volt s eredeti alakjában most is fennáll. Ez építmény keletelt fekvésű, déli és keleti ablakai keskenyek és nyílásszerűek, a hajóhoz ragasztott és egyenes fallal végződő szentély jóval alacsonyabb s így a 14.—15. század építészeti jellegét hordja magán. Különben e helység a 14. században már kiváló lehetett, mert akkor itt gyakran tartattak megyei s nemesi gyűlések; így 1347. és 1353-ban Marochuk Beregmege főispáuja s négy szolgabirája előtt a nemes és nem nemes közönség összegyűlvén, itt panaszait nyilvánosan adá elő. (Zichy-codex II. 534., 536. lap).

Egy 1364. évben kelt határjárási okmányban Erzsébet királyné birtokául emlittetik, a mikor e helység határa Jánosi, Gát és Kigyós szomszédos faluk felől megállapított, Ugyanis I. Lajos király Luprechtszászán Mihálynapján kelt rendeletében meghagyta a lelkészi konventnek, hogy mivel anyja Erzsébet némely falujának határa iránt kétely támadt s azokat kiigazíttatni kívánja, e tekintetben a konvent a kellő lépéseket tegye meg. E végből az eljáráshoz királyi emberekül ajánltattak Miklós a királyné főjegyzője. János a luprechtszászi, a királyné káplánja, Debrő mester és Baganya fia János, beregi alispán. Tizenötöd napra megkezdetett a határjárás Ordó (Ardó) nevű királynői helységben, hol határpontokul kiemeltettek: Zapesolpataka, egy „nyárfa“, Ivánosi helység, Gát királynői helység, Kigyós, Kigyóspataka, Nagy-Ut, Kigyós barátok birtoka sat. (Leleszi lev. Met. 52.).

A 15. században Koriathovics család birtokában találjuk e helységet. Ugyanis 1416-ban Kaffai Pán Endre és tiszte Helele vizsgálatot intéztetett Perényi Miklós fia Miklós ellen azért, mert ez ardói és beregi udvarházait erőszakosan megrohanván, neki 500 uj forinton telül kárt okozott. (Lelesz, prt. Act. B B. II. 54. szám).

1418. királyi uj adomány alapján beiktattattak e helység, valamint a hasonlóul királynak czimzett Ignécz és Csomonya, a munkácsi várhoz tartozott faluk birtokába Péter fiai: Pálóczi (Palochy) Mátyus, szabolcsi, abauji, borsodi főispán és diósgyőri kapitány, testvére Imre, királyi testőr (aulae regiae miles) és György szepesi prépost

1427-ben Brankovics György rácz despotának adatott kárpótulásul az aldunai várakért mint, a munkácsi várhoz tartozott birtokrész, 1440-ben pedig előbb a Ruszkai Dobó, később a Pálóczi nemzetségnek.

1453. Pálóczi Simon főbejáró pert indított és nyert Csaholi János, a rácز despota tiszte, ellen azért, hogy a Pálóczi birtokához tartozott Ardó, Derezen beregmegyei és Szerednye, Ignécз, Csomonya, Dobróka, Orlova, Horlya, Monyorós és Lengyelfalva ungmegyei helységeket 1450-ben fegyveresen megrohanta, felégette és Pálóczi s összes jobbágyainak marháit elhajlatta. 1530-ban Csaholi Imre emlittetik birtokosul, kinek leányai valának Kata, Chrisztina és Anna.

1536. Ferdinánd király meghagyta Büdi Mihály munkácsi várnagynak, hogy Ardót és Szerednyét, melyet Nagy Imre alnádor elfoglalt és Posgai Zsigmondnak adott, Raskai Istvánnak adassa vissza, egyszersmind utasítván Posgait, hogy Ignéczet, Csomonyát, Dubrókát, Baesovát és Andrásóczot Dobó Ferencznek bocsássa át. (Budai kam. lev. 927 es. 2. sz.).

1543. Ferdinánd, Pálóczi Antal magtalan elhunytával, Ardót és Derezent Büdi Mihálynak s örököseinek adományozta, ki 1536-ban kiegyezkedett Csaholi leányaival. 1548-ban perlekedtek illetőségeik iránt Dobóruszkai István, Domokos özvegye Csaholi Chrisztina, valamint szintén Csaholi Imre leánya, Anna, Melith György neje. —

1552-ben ismét megjárattott e helység határa, mely akkor a Dobóruszkai családé volt, mig a szomszéd Kigyós a beregszászi Domonkos-szerzetesek, Bereg pedig a király birtokában vala. Ez okmányban Longodár völgy (vallis) is emlittetik. Az eljárásnál királyi emberül működött Oroszi Demeter, a leleszi konvent részéről pedig Gyöngyösi Ferencz.

Midőn 1566-ban a tatárok Tokaj alul rabolva erre átvonultak, a falut felgyújtották s felprédálták; 28 telek elpusztult s a kevés nép, mely megmaradt, még évek múlva is gunyhókban és bujdosva élt. (1567. dicalis összeírás.)

1571. emlittetnek birtokosokul: Literati Demeter és Lakatgyártó Pál (megyei lev.), 1600-ban pedig Melith Pál, 1612-ben ennek özvegye Csapi Krisztina, Bégányi Tamás és Miklós és Czobor Mihály, 1647. Melith Péter, Beeski György és Rátouyi Ferencz.

1619. Priberi Melith György két jobbágytelket iratott Kalmár, máskép Arдай Pálnak 800 frton.

1700. beiktattattak itt Görgei Imre és neje Kárászi Horváth Mária, kik a gimesi Forgács Endre gróftól hűtlenségi bélyegen a szepesi kamara számára elfoglalt s a királyi ügyész által lipóczi Keczer Klára Szinyei Miklós özvegyének eladott ardói, nagy-muzsa-

lyi, kis-dobronyi és badalói jószágrészeket elsőbbségi joron örökáron megszerezték. A bevezetést eszközölék Bay Ferencz királyi ember és Ujkéri Ferencz leleszi pap.

1728. gróf Csáky Péter magtalanul elhunván, annak itteni, valamint beregszászi és somi birtoka a kincstárra szállt. Majd a Perényi családra jutott egy részbirtok, melyet 1849. évig Perényi Zsigmond báró élvezett; e nagy férfin ekkor, a szabadságharez leveretése után, a zsarnoki önkény áldozatává válván, itteni birtoka s esinos kastélya is elkoboztatott, melyet a kincstártól 1865-ben Abonyi István megvett. E jószághoz tartoztak Perényi alatt az itteni, beregszászi, derezeni, badalói és asztélyi részek, melyek összesen 30,343 frt 50 kr-ra becsültettek s a pesti törvényszék mint esődbíróság által elárvereztettek.

A 17. században több izben tartattak itt megyei gyűlések, mielőtt Beregszászon a megyeháza állandósítottatott. A megyei jegyzőkönyvek szerint 1661., 1667., 1672., 1674., 1692., 1707. s a többi években érdekes tanácskozások folytak itt.

A helység dél-nyugati során álló templom hajója, melyről fentebb említés tételik, 15.₁₇ m. hosszú és 9.₄₈ m. széles, szentélye pedig 7.₅₈ m. hosszú és 5.₆₈ m. széles, ez utóbbi körívű boltozatu, míg a hajódeszka mennyezetű, keret nélküli ablakai 1.₂₆ m. magasak és 31 cm. szélesek; kívül kőpárkányzat futja körül és erős támfalak állanak. A protestánsok már 1645-ben anyagyülekezetet képeztek s e templomot is használták; majd idővel ez s a mellette álló fatorony elromladozván, megújithatása végett a hivek 1774. és 1779-ben folyamodtak a vármegyéhez, melynek engedélye folytán azután 1779-ben mindkét épület megújítottatott, a fatorony pedig ismét 1816-ban kijavítottatott. A templomban levő ezinkanna 1658-ból való; egy másik ónkanna pedig e felirást viseli: „pro pia recordatione passionis et mortis Jesu Xti, offerunt et dedicant Joannes Szereniei et consors ejus Elisabeth Szerdabelyi, Anno 1629. 24. decembris.“ Egy harmadikon pedig ez áll: „Ad gloriam Dei fecit Andreas Nádudvari de Maros Németi 1668.“ Ez alatt ezime-rül egy kardos kéz van kivésre. Egy áldozó cserép korszója 1811-ben készült. Egyik kis harangján ez áll: „Miserere mei Domine!“ Miből kitetszik, hogy egykor a római k. hivek halál-esengetyűnek használták, jöllehet fakoronáján az 1692. év-szám olvasható; a másik harangot az egyház 1802. öntette. — Szilágyi Jánosné, született Mester Éva, 1827. egy sáhos abroszt, Géresi Inczédi Zsuzsánna pedig 1832-ben egy diszesen felékitett kék posztó szönyeget aján-

dékozott a szószekre. Anyakönyvre 1763. évben kezdődik, jóllehet már 1610-ben volt rendes predikátora, nevezetesen akkor Somogyi Benedek. Ez egyház jóltevője volt hajdan a Móricz-család, később pedig Géresi István itteni birtokos. 1649-ben említetik hitszónokaként Ecsedi György.

Az itteni temetőben nyugszanak jeltelenül beregszászi Nagy Pál, a jenai és más tudóstársaság széles tudományu tagjának és sárospataki tanárnak hamvai, ki itt 1828-ban május hó 20-án 78 éves korában meghalt.

1764-ben építtetett özvegy Horváth Imréné született báró Pogány Borbála az ő udvarán egy fatemplomkát egy oltárral a szent háromság tiszteletére, tartván udvari káplánul egy Ferencz-rendű szerzetest. 1776-ban emeltetett e buzgó nő egy másik kápolnát a szőlőhegy alján Szent Imre tiszteletére, alapítványul adományozván egy akkor száz forintba becsült szőlőt.

A lakosok nevei ezek: Baesko, Bakos, Illyés, Katona, Kovács, Móricz, Nagy, Némethi, Nyiri, Orosz, Pap, Petrohár, Szakács, Szilágyi, Szűcs, Tutzány és Varga.

A falu déli szélén folyó Vérke itt Basának nevezetik, mely nevét, a népmonda szerint, egy a 13. században András király e tájon való táborozása alkalmával itt megölt három basától vette volna.

Főbirtokosai jelenben: Abonyi Emil, gróf Hadik Barkóczy Ilona, Géresi István után Szunyogh Sándorné és Pogány Józsefné után Feuerstein Léba, Nagy József stb.

Asztély.

Magyar helység a beregszász-naményi utvonalon, 75 házzal, 363 lakossal és 1135 holdnyi tértartalommal. Hajdan Aszté és Asztéjnak is mondatott. A 14-ik században a Macsolai család birta; így 1378-ban M. Rudolf, János fia, beiktatott Asztély, Ujfalu, Macsola, Csoma és Gecsében lévő birtokrészekbe.

1468-ban Bolezi (Bulcsui) Mátyás testvére György terhére elzálogít négy jobbágytelket Borsovai Tiboltnak 16 tiszta aranyforinton.

1478. Szirmai Flóris és neje Veron, Bulcsui Miklós fiai, Má-

tyás és György, örökbevallása folytán, beiktattattak itteni 3 jobbágytelek és a kápolnaszeri birtok harmadrészének birtokába. Ugyanez évben ezen Szirmai vizsgálatot intéztetett békési Drágfi Miklós és Bertalan ellen, kik az ő szirmai jobbágyságait bántalmazták s asztélyi birtokára vonatkozó iratait eltulajdonították. Egyszermind megintették Szirmai és neje Veron (Bulesai Miklós leánya) Bulesui Péter özvegyét, Brigidát, most Óbégányi László nejét, hogy a 17 aranyban zálogul birt asztélyi jobbágytelkét és két házhelyét, bucsui két jobbágytelkét, úgy szintén a bucsui határon a Borsova folyón levő két kerékre forgó malom negyed részét engedje vissza. —

1492. bevezettetett Bégányi Ferencz, Báthori István országbírói jegyzőjének testvére, Mihály és Ferencz az Asztély, Homok, Bucsui és Bégány helységekben levő összes királyi jogok és haszonvételek birtokába; a beiktatást eszközlő Borsovai Miklós, királyi ember.

1511. Surányi György és Pál, Terémi Albert és János és Csomai Benedek eltiltatják Ormós Imrét és Annát az asztélyi, macsolai, ujfalvi és csomageresi pusztá elfoglalásától.

1514. Bucsui Kata itteni és bucsui birtokát eladta száz arany forinton Kerepeczi Imrének.

1516. Bulesui Mátyás (György fia) itteni és bucsui összes birtokait, azokat is, melyek zálogozimen Lónyai János neje, Dorottya, kezén találtattak, valamint Bulesui János részeit is eszerében átbocsátá Lónyai Jánosnak örökös ennek eszlári és esobaji birtokaiért, felvevén ez utóbbtól ráadásul 200 arany forintot*).

1526. Lipóczi Horváth Miklós, Giczi Ferencz és Serédi György beiktattattak örökös eikkel együtt a magtalanul elhunyt Bulesui János és néhai Bulesui Tamás leánya, Veron, után maradt s a királyi joggal együtt neki adományozott asztélyi és bucsui s egyéb vagyon birtokába, mely alkalommal ellenmondottak Patócsi Antalné, Szirmai Főris leánya Dorottya, Kerepeczi Ferencz és Pelbárt, Bulesui Mátyás és Oroszi Ferencz.

1527. Oroszi Ferencz és Beregszászi Kerekes György, Bulesui Mátyás bevallása folytán, beiktattattak az általuk elebb zálogul birt egy itteni jobbágytelek birtokába.

1530. birtokolt itt Kerepeczi Ferencz és Lónyai János özvegye. —

*) Leleszi lev. Prot. parv.

1546. beiktattatott Hetei Márton királyi ember által Surányi János fiának Györgynek fia János és Surányi János fiának Sebestyénnek fia Miklós a részökre Lónyay János özvegye, Dorottya, által örökösen bevallott itteni zálogos birtokba.

1548. I. Ferdinánd Ujhelyi Ferencz és Imrének, úgy testvérei Demeter és Péternek Asztély pusztát és Macsolát ajándékozta. (Megyei levéltár).

1564. tiltakozott Bulesui Ferencz és Sándor Bulesui Farkas ellen azért, hogy ez csarnavodai Surányi Jánosnak Asztélyban 3 jobbgytelket eladott.

1566-ban itt a tatárok 3 telket elpusztítottak; akkor birtokoltak itt Kerepeczi István és Demeter, Surányi László és Bulesui Ferencz, — ez utóbbi perelt 1569-ben Bay Ferencz munkácsi főnökkel foglalás miatt.

1561-ben beiktattatott Tarnóczi István a magtalanul kimúlt Macsolai, másképp Ujhelyi Ferencz után felkérés folytán reá háramlott asztélyi, nagy-muzsalyi és újfalvi pusztán levő rész-birtokokba.

1571. Kerepeczi, másképp Majthényi Demeter beiktattatott az asztélyi, kiscuti, búcsúi és dávidházai azon birtokokba, melyeket ő régi időtől fiával Kerepeczi Gáspárral együtt békésen birt. E vegyont Rossó Vincze, es. k. tűzérsegi parancsnok, Svendi Lázár felső-magyarországi főlovaskapitánytól Kerepeczi Demeter és fia Gáspár hűtlensége folytán kapta s ez Kerepeczi Demeternek s mindkét nemű utódainak ismét átengedte, Kerepeczi Gáspár ellenmondása mellett.

1575. Bulesui Pathócsi Ferencz tiltakozott Kerepeczy István ellen Asztély és Bulesuban elidegenített némely birtokrészek iránt, ugyszintén Majthényi Demeter ellen is, később azonban egyességre léptek s ezt 1578-ban a leleszi konventnél megerősítették.

1580. Nagymihályi Tibai tiltakozott Tarnóczy Simon ellen asztélyi, macsolai és újfalvi birtokok elfoglalása ügyében.

1588. birtokolták Kerepeczi István és Ferencz, Bulesui és Surányi Gábor; 1600-ban ez és Lónyay István, Kubinyi István, Desseffy Ferencz és Tarnóczy Simon; 1602. Sabjaki Pozsgai Ferencnek neje Judit átadja 800 frton itteni s dávidházai, fornosi s kerepeczi birtokait; 1604-ben említették birtokosul Patócsi Farkas és János.

1609. beiktattattak néhai Surányi, másképp Csarnavodai és nejétől, Csavrághi, másképp Prépostváry Bálint leányától, Borbálától szár-

mazott Eufrozina, Zsuzsánna és Borbála, ugy Surányi Klára (Surányi Gábor testvére) asztélyi, surányi, csarodai, balazséri, papii, fejércsei, beregmegyei, halmi, kökönyesdi, várallyai, turezi, bá-bonyi és kóródi birtokokba, mely alkalommal királyi emberül működött Gulácsi Mihály és a leleszi konvent részéről Csernei András áldozár.

1611. Matuznai Zsófia, Salgai Kata és Horváth Katalin egyességre léptek Asztély, Surány, Csaroda, Fejércse, Márok, Papi és Kis-Surány iránt.

1648. voltak birtokosok Lónyai Zsigmond, Telegdi István, Perneszi Gábor és Perényi András.

1651. Bornemissza Katalin, előbb Kállai Ferencz, utóbb Perényi György özvegye királyi engedély mellett fiusíttatván, és így örökölvén a fiágot illetett surányi és csarnavodai jószágokban, általa birtokába jöttek külön királyi adomány mellett Perényi Gábor fiai, Kállai Zsuzsána és Klára, leányai, Kállai László s mindkét nemű utódaik az összes surányi jószág, u. m. Asztély, Nagy- és Kis-Surány, Csaroda, Fehércse, Papifalu, Balazsér és Benze helységeknek, valamint Halmi, Keresztur, Bábon, Turez, Pásitpuszta, Tamásvárallya, Kökönyesd, Darócz, Lázár, Homok, Sár és Szigeten levő részek birtokába. A Göde Péter, Ráthonyi Gergely és Gulácsi István királyi emberek és Baritzai Dávid leleszi pap által történt beiktatásnál többen ellenmondási jogukkal éltek.

Jelenben földbirtokosok itt a Bay Farkas és Pogány-családbeliek; Pogány Józsefné részeit megvevé Feuerstein Léba, — birnak még Gulácsy Dezső, File István, Hegedüs Károly, Olasz András, Szabó Dániel sat.

E helység 1708-ig Suránynak volt fiókja és 1729-ben lett anyaegyházzá. Első ref. predikátora volt Kegyes, második Botházi, harmadik Gulácsi. 1763. roskadó fatemplomát a megye engedélyével megújította, majd 1831—1833. évig új kötemplomot építtetett, e végre a tért a báró Perényi-családtól adomány s a lelkészi lak telkét Rédei Ferencztől 1796. esere útján kapván. A lelkészség 30 év előtt rozsul levén díjazva, maga a pap végzé az éneklész és harangozó teendőit s így itt valóban rá illett a közmondás: „a hol szegény az ecclesia, maga a pap harangozik.“ A paplak került 1796-ban 222 váltó forintba. 1797-ben elsőnek ment bele lakni Lőrinczi Mihály. A torony épült 1803., egy haranggal.

A lakosok Bogár, Bedő, Debreczeni, File, Deák, Komáromi,

Fazekas, Kulesár, Lengyel, Olasz, Pénzes, Pál, Somi, Szerényi és Szabó nevűek.

Határában a Mitze nevű patak, melyen egykor a Szegi nevű malom állott és a Vérke folydogál.

Vámos-Atya.

Vámos-Atya magyar helység, mely a Csaroda folyónál és a Tisza jobb partján fekszik, a XIV—XVI. századokban élt (Vámos) Atyai család ősi helye.

1327-ben Acsai (Atyai) Detre fia Mátyás eladja Acha és Drauch (Atya és Darócz) beregmegyei helységekbeni birtokait, melyeket Mátyás Drauchi István fiától, Jánostól, 20 márkáért szerzett, Piliskei Pál fiának, Dezsőnek, beregi főispánnak és munkácsi várnagynak s utódainak Károly király beleegyezése folytán a nagyváradi káptalan előtt.*)

Az 1333-dik évi pápai tizedek lajstromában Atya — Athia — úgy fordul elő, mint népes helység, melynek lelkésze Benedek adott Kelemen nevű szernyei lelkésszel együtt 24 garast adó fejében. Különben már 1321. évben említettik egy Péter nevű lelkésze.**)

1346. az egrí káptalan előtt Várdai János képviselve Daróczy László által tiltakozik az ellen, hogy az Atyai Detre fia, Mátyás, által Istvánnak, Lajos király jegyzőjének, elidegenített atyai birtokot Bálkányi János fiai, László és Fábian, Istvánnak örökre átengedjék, mert e birtok nem az oldalágat, hanem a nemet egyenes örökösödési jognon illeti.***)

1332-ben Guthi Lukács, Kálmán és János kapnak itt adományt, mint az Zsigmond király 1406. kelt remmissionalijából kiteszik. Ebben ugyanis említettik, hogy Guthi János elődei Erzsébet királynétől láttattak el pecsétetes levéllel itteni birtokukra nézve, melyet most Zsigmond ujonnan megerősít; az Erzsébet-féle okmány szerint Erzsébet visszabocsátá „possessionem Atya, erga manus suas

*) Budai kam. lev. 744. cs. 39. sz.

**) Zichy-Codex I. 197.

***) U. o. II. 196.

reginales titulo pignoris habitam“ — az atyai birtokot, melyet ő zálogjogon birt.

1399. tiltakoznak az Atyaiak és Darócziak az ellen, hogy Hagymási János és Beregszoni Domokos, valamint Csáki Miklós és György az atyai vámot és Osztró nevű halászatot bitorolák s Gelényes helységet elidegeníték. *)

1412. Upor Imre fiai, László és István, kérelmére határjárás tartatott Butykai Keszeg János fiai, Domokos és Péter, ellenében.

1414- évben említettnek egy Gara Miklós nádor által a leleszi konventhez menesztett vizsgálatot rendelő iratban Atyai László és György, mint Péter fiának Jánosnak fiai, kik kaszonyi Pogány Domokos ellen a Salánk és Feketepatak közt feküdt Perner nevű tó melletti birtokuk elfoglalása miatt panaszkodtak.

1417-ben vizsgálatot intéztettek Butykai Péter és Domokos, Pán Ferencz leányai, Anna, férjezett Agárdi Györgyné és Margit, Atyai Boldizsár ellen azért, mert ez a Vid-telke felőli réven az embereket zaklatta s Atya és Szálka közt a közutat és hidakat önkényileg elrontatta.

1454-ben beiktatja Hetei Mihály királyi ember Atyai Boldizsárt itt és Gelényesen.

Ugyanakkor visszahelyeztetett Atyai György fiának Jánosnak fia György a Liget, Nagy és Szalva nevű — Atya és Salánk közt fekvő — erdőreszek birtokába, melyeket nem rég Kusali Jakcsi András, László és György, Szokoli Péter, malomvízi Kenderes János és Kállai János Kovászó és Bereghez erőszakosan elfoglaltak; különben e peres ügy csak 1627-ben döntetett el véglegesen.

1475. beiktattatott Csapi János, többek ellenmondása mellett. És Kemerői Mihály elzálogította Gaicsali Tamásnak 2000 frtban itteni és szatmármegyei szekeresi, ezigéni, filesdi, kölesiei, milotai és eszkei részbirtokait; a minthogy Gaicsali János és György 1476-ban Kun Jakab fiai László, Miklós, Kristóf, Jakab és Jánosnak eladták atyai, uszakai, nagy-hodosi, kis-rozsali és zajtai vagyonukat 2000 forintért.

1489. Petneházi (Pethenyeházi) Mátyás beiktattatott a Guthi Ország Lászlótól zálogképen ráháromlott birtokokba Kerecseny, Eszterjén, Hetyén és szabolcsmegyei Alba helységeiben.

1492. Kéresi György királyi ember és Császári Tamás leleszi pap által zálogozimen beiktattatott Petneházi Mátyás a Kállai János

*) Leleszi lev. Prot. A. 349. l. 14. sz

és Chaholi Pál s Anarcsi Tegzes László birta laskodi, Kállai János és Csaholi János birta székelyi, Öry János birta öri, Poesai Antal birta madai és kapolnai szatmármegyei, valamint Guti László birta itteni, eszterjéni, hetényi és kerecseni részbirtokokba.

1499. beiktattattak Guthi Illés, Zápolya Istvánnak a váradi káptalanhoz Budáról keresztfeltalálása napján irt levele folytán, a kereseti atyai, guti, ahai, körtvélyesi és válasi javakba.

1507. beiktattattak Batthyányi Benedek és Tarczay János a Kerecseni családtól elfoglalt, Lónyai László és János pedig zálog czimén bevezettettek Bégányi Boldizsár kir. ember által az Atyai Ferencz-féle részekbe. 1508-ban szerzett vétel után Tarczai János új birtokot, 1509-ben pedig elzálogította Kerecseni Erzsébet, Surányi Pál özvegye, egy népes és egy pusztá telkét, úgy az atyai vámjövédéknek negyedrészt Kerecseni Istvánnak 26 forintért; 1512-ben hasonlóul elzálogította Atyai István özvegye Borbála és leánya Magda, Kerecseni Barnabás neje, egy telkét Komoróczy Péternek 12 aranyforintért.

1520-ban női ágra való felkérés s ily adomány folytán beiktattattak Atyai Magda, Borbála, Zsófia és Dorottya.

1524-ben beiktattattak Daróczy Kristóf kir. ember által békeltéki Drágfi János temesi gróf királyi adomány mellett Atyai birtokába, mely egyéb Szatmár és Ugoesa megyékben fekvő részjóságokkal együtt hűtlenségi bélyegen rozsaí Kun Lukács és Imrétől a koronai ügyész által elkoboztatott. Ez elfoglalt vagyonhoz tartoztak: Nagy-Rozsaly, Kis-Rozsaly, Mélytelek, Atya, Zajta, Kis-Geőcz, Uszka, Nagy- és Kis-Szekeres, Darma, Gyarmat, Nagy- és Kis-Ar, Matoles, Kis-Namény, Oroszi, Csaholez, Czégény, Kamand, Vallaj, Szent-Márton, Lázár, Darócz, Homok, Salánk, Magyar-Komját, Orosz-Komját, Tamás-Váralya, Bábonny, Turcz, Halmi, Kökönyösd és Atya Beregmegyében.

1539. megvették Büdi Mihály beregi főispán és Anna 80 frtért Kun Miklós és Imrétől és 1540-ben Guthi László és Péter 700 frtért ezeknek itteni birtokait, 1549-ben pedig Guthi Péter összes részeit megszerzé s mindannyiszor ünnepélyesen beiktattattott. 1550-ben Büdi Mihály 200 frtért eladott egy a Tisza mellett T.-Szálka felől fekvő udvarházat N e m e s F a r k a s G y ö r g y n e k. —

1552. eltiltatja Dersi Kálmán saját és Péter fia, János, nevében is Guti Miklóst és Andrást s Lébi Imrét atyai birtokrészek megvételétől.

Ifjabb Büdi Mihály, ki még 1547. május 12. vittembergai táborból kelt iratban Ferdinánd által beregmegyei főispánná nevezetett ki, itteni várában tartózkodott nyugodtan, öröklött vagyonát újabb szerzeményekkel gazdagítani igyekezvén; azonban csakhamar viharos idők következtek be, melyek e táj felett is pusztítva vonultak át. 1557-ben ugyanis Zápolya ellenkirály s illetőleg Izabella hadai elfoglalván Munkácsot s e vidéket, Büdy Mihály az atyai várat elhagyá s kárpótlás iránt Ferdinándhoz fordult, ki 1560-ban Gelényes és Papi helységeket s Jándon Barabáson, és Kaszonyban azon részjóságokat, melyek Pázmán Farkas és Perényi János fiaitól hűtlenségi bélyegen elkoboztattak, Büdynek adományozta addig, míg a felkelők („rebelles“) által elfoglalt atyai várat visszakaphatná*).

Az elfoglalt atyai várat Balassa Menyhért és Hagymási Kristóf, Izabella hivei, kik martalóczyakkal e tájat sanyargatták, menhelyül épen úgy használták, mint Marthuznai Pál a kovászói várat. Nem sokára azonban Balassa és Hagymási Ferdinánd király pártjához szegődvén, az atyai várat is visszaengedék Büdynek, Ferdinánd tántorithatlan hívének, ki azt 1563. táján — kétségtelennül önvédelme tekintetéből is czélszerűbben erősíté meg s vízzel telt árkokkal véteté körül s magát abba úgy helyezé el, hogy Ferdinánd fellívására a vidéken levő királpártiakat is oltalma alá veheté.

E közben 1564-ben, Miksa király uralkodása idején Zápolya erdélyi badaival s a II. Szolimántól segedelmére rendelt Krimi tárokkal az országba bevonulván, hadvezére Báthory István Tokaj vivására indult, onnan azonban csakhamar a zultán halála hírére visszafordulván, az atyai vár alá érkezett, melyet Büdy s várkapitánya Szalay Simon, más adatok szerint Szalay Ferencz**) erősen véde ugyan, de csekély falai a nehéz lövegek tüzének tartósan ellen nem állhatván, oly feltétel alatt adta meg magát, hogy a várból minden ingóságaiyal fegyverivel, lovaival és butoraiival szabadon kivonulhasson. Zápolya vonakodott e feltételekre ráállani, de Báthory közbevetésére (ki rokona Oláh Miklós esztergomi érsek iránti tekintetből szóla mellette) ráhajlott a győző, sőt, hogy

*) Budai kam. lev. 927. es. 3. sz.

**) Sz. F. volt előbb a kisvárdai, utóbb az atyai vár kapitánya. Neje vala Nagymihályi Margit. Az ungmegyei palágyi templomban levő sírköve szerint Sz. F. meghalt 45 éves korában 1575-ben; volt beregmegyei alispán is.

a szorongatott Büdy halasztás nélkül költözhessék el, még maga Báthory is rendelkezésre bocsátá járműveit*).

A népmonda szerint Büdi nejével, Oláh Annával, Oláh Miklós érsek Mátyás nevű testvérének leányával tömérdek kincset kapott, ki állítólag Corvin Jánostól örökölte volna azt. E drágaságokat s kincset egy fekete ládában őrizték e várban, melyet valamint a szerednyeit e pénzen építették. Történt vala pedig egykor, a szóhagyomány szerint, hogy Lónyay László, midőn bizván a közelgő erdélyi hadakban, Büdi Mihály peres erdejében nagy pusztitást vitetett véghez, — Büdi azt üzenté neki, hogy legyen békével, mert ha megrugja a fekete ládát, rögtön huszezer vitéz ugrik ki abból, kikkel azután majd rendbe szedi őt. Ez alapon most is él e tajon a közmondás: „Annyi pénze van, hogy a fekete ládába se férne.“

Az 1567-ki adóösszeírási jegyzék szerint a tatárok Atya helységet is feldúlták, felégették s a lakosok közül sokat elhurezoltak, annyira, hogy csupán $7\frac{1}{2}$ porta találtatott; ezekből illette Ország Kristófot 1, Guthi Györgyöt 4 s Büdi Mihályt s Farkast $2\frac{1}{2}$.

1570-ben tiltakozott Hetei Krisztina Hetei Kata ellen egy kúria elidegenítése iránt.

1574. Miksa király (Bécs, június 18.) meghagyá a leleszi konventnek, hogy Büdi Mihályt és Farkast, kik a király kívánatára huszezer forintért Vári és Bereg mezővárosokat, mint a munkácsi várhoz tartozókat, neki átengedték, a Guthy Ország Kristóf országbíró magtalan kimulta folytán a fískusra szállt s nekik, a huszezerből levonandó ötezer forintban adományozott atyai, kerecseni, adonyi és hetyéni részbirtokokba, valamint az eszterjéni pusztába vezesse be. E parancslevélben kijelöltettek királyi emberekül: Lónyai János, Ugrai János, Mathuznai István, Bégányi Sebestyén és Miklós. A Mezőkövesdi András leleszi áldozár és Bégányi Sebestyén királyi ember által eszközölt beiktatáshoz megjelentek érdekelt és szomszédos birtokosokul szalkai Ugrai János, Bégányi Kristóf és Tamás, Sárvégi István, Kaszonyi Mathuznai, máskép Matuesinai, Daróczi István és János, Rácz Tamás és Gáspár Adonyból, eszenyi Csapi Ferencz özvegye Büdi Klára, Körtvélyesi Guthi Boldizsár, Lónyai Jánosné Hetei Krisztina, Atyai Mátyás, Osvald Ferencz, Lónyai György és István, Csüllög Mihály özvegye Kerecsenből sat.

*) Budai Ezsaiás polg. lexicon I. 455. A budai kam. lev. IV. Liber. VII kötetében, mely az adó 1567. évi összeírását tartalmazza, erre vonatkozólag ezt olvastam: „Midőn az erdélyi hadak Atya várát vítették, a tatárok Ugornjáról 12 telekről elhureolták a népet.“

A beiktatásnál ellenmondottak Lónyai Jánosné és gégéni Nyakas Mártonné, született Jékei Borbála.

1578-ban Rudolf király új adomány czimén megerősíté Büdy Mihályt és Farkast — a család férfi ágára nézve Atya (a várral együtt), Barabás, Hetjén, Kerecseny, Adony, Szálka, Vid, Gerszenó, Dávidháza, Darócz, Bodoló, Nagy-Muzsaly, Bene, Rákócz, Surány, Papi, Csaroda s Kaszony helységekben levő részjóságaik birtokában, nem különben adományozta nekik Dédát, Barkaszót, Longodárt, Bag és Eszterjén pusztákat, a Rafajna erdőbeni pusztát, Munkácsen egy kőházat, Szőlősvég-Ardót, Sásvárt, Ujlak, Bökény, Tivadar, Péterfalva, Gyakfalva, Búd, Piski, Szakal, Szent János-Ugra, Monostor-Ugra, Közép-Ugra, Fancsika, Told, Pezete, Kis- és Nagy- s Erdő-Gyarak, Bölcse s Bibatelke pusztát Biharban. —

1581. Körtvélyesi Guthi Tamás perelt Büdi Farkassal egy itt elfoglalt Nagy-Rekesz nevű kert iránt.

1600-ban beiktattatott nemes Romocsaházi István a szabolcs-megyei lövőpetrii Petri Györgytől hűtlenségi bélyegen elkobozott atyai, adonyi, hetjéni és kerecseni birtokba, az ahhoz tartozó királyi jogokkal együtt.

1600. február elején Büdi Mihály kiskorú fia, János s egyedüli fiörökös Liptó megyében, sógora Kubinyi Istvánnál elhalván, annak nővére Klára palocsai Horváth Györgyné, Eufrozina Kubinyi Istvánné, Erzsébet Barkács Istvánné (ki 1603. Bornemissza Miklós másképp Cserniki Lőkőshöz ment nőül) maradtak az ősi vagyon örököseiül míg Horváth Klára leánya, Katalin, Dessewffy Ferencz nejévé lőn. 1603-ban a szepesi kamara jelentést tett a kormányzékhez a fiág kihaltával fennmaradt vagyon visszavétele iránt, mely alkalommal jelentetett, hogy Kubinyi István kezén van a kerecsenyi, adonyi, vidi, szálkai, atyai, csarodai, papi, dédai, barkaszói, dávidházai, gersenői, zápszoni, kaszonyi, eszterjéni s barabási birtok s Munkácsen egy kőház a piacon, melyben Ugrai Sándor lakott, s hogy Bornemissza Miklós élvezi a gelényesi és csonkapapi jóságot neje után.*)

1614. Lónyai László nejének, Mónai Katának, Szerdahelyi János özvegyének 500 frtban bevall itt egy házat s nemesi udvart; e nő 1623-ban már mint özvegy leánya Zsuzsánnával együtt megerősítették férje végrendelete alapján az atyai s egyéb ahhoz tarto-

*) Budai kam. lev. fasc. 927. N. 11.

zott részekbe. A Telekesi Pál királyi ember és Szentkereszti Vazul leleszi pap által eszközölt beiktatásnál ellenmondottak Rádi Péter, Rákóczy András, László, Judit (Zabonyai Lászlóné) és Eufrozina (Tusai Péterné), Ternei Benedek fia András s mások.

1634. rákóczi Rákóczy László és Nyakas György tiltakoznak Rákóczy András ellen az atyai, adonyi, kerecseni és hetényi birtokok elidegenítése miatt.

1638-ban megosztatnak Guthi Miklós, Tamás és Erzsébet s Guthi Péter örökösei közt Kisfalusi Péter alispán, Kupeczi István, Bégányi Tamás, Lipesei György és Gulácsi Ferencz szolgabírák és Horváth Samu táblabíró által.

1645. június 9-én Guthi Miklós végrendeletet tett*), mely szerint a körtvélyesi, kis-guti, abai, vámos-atyai, nagy-guti és vidi atyai ágról való és a selindi, kakasi és álmosdi anyai ágról való ősi jószágokat fia Guthi Boldizsárnak hagyta, úgy, hogy azok minden fiágra s csak ennek kihaltával leánya Mária és Boldizsár leánymaradékaira szálljanak; Máriának reménytelen jogának bizonyosságául hagyományozott minden helységben egy-egy jobbágytelket. Nejét, Horváth Katát, kinek ingó-bíngó vagyonát s szerzeményét a gyermekekkel közösen hagyta, gyermekei gyámjává, ennek halála esetére pedig gondnokul Lónyai Zsigmondot nevezé ki, kit örökösei magtalan kimulása esetére várományossá tett, s csakugyan Guthi Miklós után csakhamar meghalt annak hajadon leánya Mária, Boldizsár pedig 18 éves korában lovaglás közben Penészlak alatt megöltetvén, ezek oldalörököseik Guthi János, Farnosi János és Ilosvai Péter, a hagyatékon megosztzkodtak s azt birtokukba vették, azonban Lónyai vejei, Kemény János és gróf Csáki István, feles gyalogsággal őket éjnek idején Vámos-Atyában megrohanván, a birtokból erőszakosan kihányták, miért később a szabolcsmegyei gyűlésen panaszt emeltek**), azonban eredménytelenül, mert Lónyai Zsigmond még 1652-ben Guthi Miklós végrendelete alapján beiktattattott Gulácsi István és Apáthi János királyi emberek által az illető hagyományozó atyai, kerecseni, tiszta-szállkai, adonyi, csarodai, barabási, dédai, kaszonyi, bagpusztai, körtvélyesi, abai és guthi részjószágokba, s az ellenmondó rokonok által nyilvánított ellenmondás folytán keletkezett per az akkori bonyodalmas korszakban

*) Annak érvénye ellen 1649. Guthi János tiltakozott gyermekei Zsigmond, János, László, Erzsébet és Katalin nevében is a leleszi konvent előtt.

**) 1662. április 18. kéri az örökösök, hogy Szabolcsmegye sérelmök orvoslását az országgyűlésen támogassa.

véget nem érhetett, annál inkább, mert a közbejött Rákóczy és Tökhöly-féle mozgalmak a törvénykezést megbénították s a követelők birtokon kívül maradtak. Végre a 18. század közepén csakugyan oda ítéltetett Guthi Jánosnak a körtvélyesi ősi birtok, a kereseti javakat pedig Lónyai Ferencz 1761. márczius 8-kán 4500 frtért Guthy Györgynek zálogképen átbocsátá.

1646. Kubinyi László és Zsuzsánna, előbb Bogadi Ferencz, utóbb Lomezányi Samu, végre Breznai Dániel neje, itteni és nyusti kishonti birtokaikat eleserélik.

1648. birtokosokul említettnek a rovatos összeirási jegyzékben Guthi Boldizsár, Bárczi, Rákóczy, Pöcsi, Mosdósi Imre, Dessewffy, Prinyi György, Barkács István, Ormós Pál, Vay Péter, Harttyányi, Budai János, Somosi Miklós, Hunyadi Mihály, Szani György, Uray György özvegye és Hetei.

1649. Barkács István, felső-szeszti Fuló Pál és Dessewffy László, Ferencz és Ádám tiltakoztak Rákóczy Mihály ellen itteni, kerecseni és barabási részek elidegenítése miatt.

1651. új királyi adomány czimén behelyeztetik Ilosvai Gáspár királyi ember által Péchy Ferencz az atyai, barabási, barkaszoí, bodolói és adonyi részbirtokba, mely alkalommal ellenmondott gimesi Forgács István özvegye, született Kapi Katalin. — Ugyanakkor beiktattatott Váradkai Ferencz királyi ember által Sályi István és neje Fuló Zsuzsánna az atyai, barabási, kaszonyi, barkaszoí, dédai, bodolói, csarodai, hetényi, adonyi, kerecseni, papii, vidi, surányi és abaujmegyei büdi birtokokba; ugyanazokba beiktattattak Ilosvai Gáspár kir. ember által Váradkai Ferencz és neje Barkács Krisztina is.

1652. Rákóczy László tiltakozik Zobonyi Ilona ellen atyai és hetényi birtokok elidegenítése iránt.

1660. Leopold király (Bécs, január 13.) beiktatási parancsot menesztett a leleszi konventhez priberi Melith Péter szabolcsi főispán (Péter fia) és néhai Melith Zsuzsánna, idősb Perényi Györgyné, örökösei, néhai Melith Kata, Kapi Sándorné, utódja, Katalin, és Melith Zsófiától s Réthei Petertől nemzett eszeni Csapi Zsófia részére, a végből, hogy azokat az „elpusztított atyai várhoz” tartozott birtokrészekbe vezesse be. Ez okmány szerint tartoztak a jószághoz: Atya, Barabás, Hetén, Kerecsen, Adony, Szálka, Vid, Geresenyó, Dávidháza, Daróc, Bodoló, Nagy-Muzsaly, Bene, Rákócz, Papi, Csarnavoda és a Kaszonyban levő részek, nem különben Déda, Barkaszó, Longodár-pusztá, Bog, Eszterjén, Rafajnaerdő

puszták, Munkácson egy kőház és Gyakfalva Ugocsában. E birtokokat a most nevezetteknek elődei szerezték a Büdi Mihály és Farkas fiágának kivesztével s minthogy ez iránti irományaik a háborus időkben elveszték, azokra nézve a királytól új adományt nyertek. Királyi emberekül kijelöltettek: Borbély Ferencz, Omjandi István és Kisfaludi György.

A beiktatást Benén eszközlé Földesi István királyi ember és Szentkirályi István leleszi konventbeli pap, hol megjelentek ifjabb Csáky István, beregi főispán, jobbágysai, győrmonostori Kemény János csetfalvi birtokos, Szógyi Márton muzsalyi, Borsovai György borsovai, vajai Vay Péter, nagy-muzsalyi jobbágysaik, Geesei Ferencz, Baghi Péter, Kun Miklós badalói, Tiradari Miklós, vajai Ibrányi Ferencz özvegye Dessewffy Klára Badalóról, György István homoki bíró, Galambos László Daróczról, Guthi Boldizsár, Mező Gáspár árvái, Kállay György özvegye Kaszonyból, Bótrágyi János, Koszta István Zápszonból, szalai Barkóczy György Gelényesről, Váradkai Ferencz, Guthy János, Péchy Zsigmond, Szuhay Mátyás vidi, Perneszei Gábor árváinak esarodai jobbágysai, gimesi Forgács István özvegye Adonyból, Dessewffy György Hetényből, Sulyok Ferencz, Lövei János, Gerzsényi Ferenczné, Melith Péter Barkaszóról és Gerzsényi János Gerzsényből. Munkácsról meghivattak Földvári János, Dévai János, Csokoly István, Horvát László, Ilosvai Ferencz, Kopácsi János, Lövei Samu, Tarkányi Samu s mások. A beiktatásnál ellenmondásukat nyilvánítták: Dédára s más szomszéd helységekre nézve Fuló János és Barkács István; az atyai várra nézve Jékei Ferencz és Fuló Pál; a munkácsi házra nézve: Szabó, másképp Romp Pál; az általános beiktatás ellen: Ujhelyi Pál, Horváth György, Váradkai Ferencz, Kassai Ferencz özvegye Kun Borbála, Péchy Ferencz, Dessewffy György és Dessewffy Ádámné, született Bánffy grófnő, Gerzsényi János, Pakosi Paxi László és Rákóczy György tiszte Nagy Zsigmond; Badaló, Barkaszo és Rákóczra nézve: Bori György, Rákóczy László, sárosmegyei főispán, királyi tanácsos és kamarás neje nagy-mihályi gróf Bánffy Erzsébet, Perényi Gábor, Segnyei Éva, Erős Gábor, Ujhelyi Andrásné, Ujhelyi Péter és Erős Sándorné, Mladosevich Horváth Erzsébet leányai, a Kállai nemzetség s mások.

1678. volt Csanádi Jánosnak itt egy kapuja és 3 jobbágytelke, Szálkán $\frac{1}{2}$ telke, Kerecsenben 1 kapuja és Dédán $\frac{1}{4}$ telke, mely a fiskus által elfoglaltatott, — valamint Daróczy Andrásról annak itteni (Rákóczy György-féle) birtoka, mely 1152 frtra becsültetett.

1694. birtokoltak Guthi Zsigmond és János; 1712-ben: Guthy

János, Lónyai, Bárczy, Gyarmathy József, Péchy Kubinyi, Mosdóczi, Dessewffy, Barkács, Csáki István, Leffelholy tábornok, Barkóczy György, Bilkei, Lövey Samu, Sulyok Ferencz és Fuló Pál; 1714-ben osztozkodtak itteni, adonyi, somi, ugornyai, madai s egyéb részek iránt Cselei Zsuzsánna, Guthi Zsigmond özvegye, fia György és leánya Zsuzsánna, ugy Guthi Borbála Somosi Ferenczné és Guthi János. — 1763. Gyarmati Klára (Samu és Bégányi Erzsébet leánya) utódja Paksi Sára, Jósza Miklós neje, gimesi Forgács Klárának ezer forintért itt a Guthi Pétertől birt telket s Tokajban egy házat átad.

1801-ben beiktattatott Bikkési Károly (Heinbucher) Lónyai László királyi ember által.

Főbirtokosok most Gecei, Jósza György és István, Lónyai Albert és Sándor, Péchy, Horthy Gyula és László, Ulmann Mór, gr. Gyulay Samu, ifj. Buzinkay Péter, Jármy Elek, özv. Dercsényi Istvánné, Vass Gy., Veres Miklós, Solymos Gábor, Reviczky Anna, Orosz Andr., Laczkó József, Konecz Mihály és János, Kertész János, Erdőhegyi Antal, Baranyay Ferencz, Banesi Gábor, Beregi József, Bereszászi Dániel sat.

A helybeli kőtemplom régi csúcsíves építmény, melyet a reformátusok 1565. körül a katolikusoktól elfoglaltak, elüzlén innen a plébánost. 1574-ben a helybeli predikátornak Büdi Mihály és Farkas vámtizedet adományoztak. A somi uradalom urbéri összeírásában e következő tétel foglaltatik: „Telonium cum possessoribus commune, cujus proventus annualis circiter Rf 30 ascendit“ s hogy ezt élvezzi kegyes hagyományul a pap. A templomot 1769. kijavították. Sudár fatornya régi izlés szerinti építmény. Egyik harangját 1776. Guthy Györgyné, született Bonis Katalin, öntette, a másikat az egyház 1800-ban. Ólom kannája 1647-ből való, ezüst poharát Guthi János csináltatta. Egy nagy sávos a brósz is van a szentasztalhoz, melynek közepén négy sorban ez irat olvasható: „Joannes Casimirus ex Dei Gratia Poloniae Rex 1649.“, négy szegletén pedig ez: „Spes, Charitas, fides“, és ismét beljebb ez: „Soli unico vero Deo.“ Ez érdekes abrosz történetét homály fedi.

Atya sik határa 5705 holdból s a helység 129 házból s 712 lélekből áll. Ide tartoznak az Agyagató (Agyag-ásó?), Bag és Remete nevű puszták is.

Egykori erősségéből, mely Büdi-vár-nak mondatik, még árkok, földtöltések, alapok, falromok s az udvaron kut láthatók a helység keleti szélén.

1874. decz. 9. Csanády Sándor itteni birtokos az atyai 46. számú telekjegyzőkönyvben előforduló 66. összeírási számú 703 □ ölnyi belső telket s az 586. helyrajzi számú 6 holdnyi külső földet, valamint Hettyénben is hat holdat iratott át „Kossuth Lajos turini lakos“ nevére a végből, hogy az választó s választható legyen. Miről azonban Kossuth az 1879-ki honosítási törvény szentesítése után lemondott.

Bábafalva.

(Bábiesi.)

Orosz falu a felvidéki járásban 66 házzal, 374 lakossal és 3467 holdnyi hegyes-völgyes határral; — a munkácsi uradalomhoz tartozott. 1478-ban birták medgyesi Morócz István és László. 1649-ben találtatott itt 15 jobbágy, 8 telek, 16 flu; ezek közt volt több magyar nevű is, mint: Delegán, Bisztrai, Kampus, Lengyel. A kenézséget vitte Lengyel Ferencz, ki később, minthogy a kenézség után járt bért fizetni nem győzte, parasztszolgálatra állott. E falu adott Lorántffy Zsuzsánna jószágához 11 juhászt, ezek közül egy Sárospatakon alkalmaztatott. 1699-ben találtatott 7 telek s fatemploma is volt a g. k. községnek; lelkeszi telekűl és lakul pedig a Kampü Sándor-féle pusztá telek rendeltetett.

Az 1599-ki Rákóczy Zsigmond-féle összeírásban Babosfalvának neveztetik, melyben akkor 1 házhely találtatott.

A helység Papfalva fiókegyháza.

Bablyuk.

A legkisebb helység hazánkban, fekszik a vereczkei utvonalnál levő Verbiáson túl egy szép völgyben. 1645-ben Csingely Román nevű orosz pór Uj-Rosztokán alul a Bablyuk nevű viznél épített magának egy házat, melyre kenézséget kért Rákóczy Fe-

rencztől, mint Munkács urától, igérvén, hogy itt falut alakítand; szándékát azonban nem kísérte áldásos siker, mert oda lakost nem foghatott; majd megnővén fia, Pál, ennek épített egy külön lakot, de ez nem sokára megöletvén, a kenéz ismét egyedül maradt s talán épen a gyilkolás miatt nem mert senki oda szállani. Később Pál helyére öcsese Iván költözött, ki 1649-ben is ott lakott s mindketten a kenézi díjon kívül más szolgálatot nem tettek s külön malmot is tartottak. E két család tagjai sem szaporodtak soha tizenkét lelken felül, de már két teljes századon át él folytonosan e magányban, melyen a két ház még mindég eredeti helyén áll.

1800-ban egyesítettett a két családból álló helység a szomszéd Uj-Rosztokával, később azonban ismét elváltt attól s ismét önálló községgé lett, — a Bablyuk nevű két család feje nagy súlyt fektetvén arra, hogy a sajátyszerű falunak, mely 1870-ben 9 lélekből állott, egyszersmind bírása lehetett; azon évben azonban a szomszéd Verbiás helységhez csatoltatván, most annak hatósága alatt áll, s Verbiásnak fiókegyházát is képezi. 1881-ben találtatatt benne 2 ház és 11 lélek, az összes birtok kiterjedése pedig 52 holdat tesz. A két testvér házai a víz partján gyönyörű köris-fák árnyékában állanak. Mintegy hat év előtt az egyik gazda egy galicziai jós tanácsára, mivel neje meghalt, új faházát lebontatván, alku nélkül 50 frtért eladta, 150 frtért egy ócskát vett a szomszéd faluból s a réginél néhány lépésnyire feljebb emeltette, azonban ebben is csakhamar két gyermeke a roncsoló toroklob áldozatává vált.

Badaló.

Magyar falu a Tisza jobb partján, 162 házzal, 931 lakossal, 2122 holdnyi területtel és révvel Szatmár felé.

Egy 1280. évben a váradi káptalantól kiadott bizonyoságlevélben Budulou-nak mondatik, mely akkor feküdt Borsova megyében*), s birta akkor a falut (possessio) a Huntpázmán nemzetségből eredt Hunt fia, Gergely, ki a váradi káptalan előtt megjelenvén, nyilvánítá, miszerint e helységbeli birtokát elcserélte Ubal

*) Balássy Fer. Egri egyház tört. 22. lap.

fia Egyeddel a Dráva mellett Busán vármegyében fekvő Tuthylig és Turzum nevű helységekért. Egyed részéről ez alkalommal a bevalláshoz Ubul fia Mihálynak fia István mester jelent meg.

E században már virágzó községnek kellett lennie, mert saját lelkésszeggel birt; ugyanis 1321. évről Jakab nevű papja fordul elő egy végrendeleten tanúul*), az 1333-dik évi pápai tizedek rovatában pedig Tamás nevű plébánosa fizetett adóul három garast. —

A 14. században említették birtokosául a Nagysemjeni család; ugyanis 1355. N. István mester Péter fia nevében is az egri káptalan előtt elcsereéli Bodoló déli felét, azon örökbirtokát, mely Lampertszasza felől esett, minden tartozékaival, Mocsolási Marczel fia Péternek fia Nyilas János, és fiai, Mátyás és Antal, radalfi szatmármegyei birtokaiért**).

1463. Kállai János kapja zálogul Kállai Lőrincz itteni birtokát nagy-kállai Lőkös János ellenmondása mellett.

1495. Bilkei Péter neje Matucsina Dorottya iktattatott be bizonyos részbirtokba; 1530. birtokoltak Ujhelyi Simon és Lőkös János; 1537-ben Büdi Mihály megszerzi a Lőkös János-féle birtokot 3000 frton itt és Barkaszón.

1552. Kozár Márton munkácsi várnagy behelyeztetett az ifjabb Büdi Mihálytól királyi adomány mellett örökidőkre nyert egy itteni nemesi udvartelekke és házba, ahoz tartozó külsőséggel, melyeket Büdi Mihály testvérei, László, Gergely, Farkas és György, nevében is hű szolgálatok jutalmazásául ajándékozott neki 1551. évben.

1600. Melith Péter és osztályos atyafiai iktattatnak be királyi adományilag a Büdi-féle részekbe. Az azon évi adóösszeírásban előfordulnak birtokosokul: Dessewffy Ferencz, Czobor Mihály, Melith Pál, Taxai István, Réthei Péter, Csernel Pál, özvegye és Büdi Erzsébet, 1604-ben még Bornemissza László.

1613. Paksi Pakos Mihály, szabolcsi alispán, rendeltetett beiktattatni királyi adomány mellett a hűtlenségi bélyegen Taxai Ferencz és János testvérektől elfoglalt badalói, barkaszói és vidi jószágokba, a kaszonyi előfokon levő két szőlő, abaujmegyei Királynépe, szabolcsmegyei Lorantháza, Bakta, Kisvárdá, Keresztur, Eszlár, Lök, Eszeny, Bezdéd, Ágtelek és szatmármegyei Jánosi, Ders,

*) Zichy-Codex I. 197.

**) U. o. II. 630. lap.

Sali, Tótfalu, Udvari és Szamos-telek helységek, valamint a kövesdi és helmecezi szőlők birtokába.

1647-ben birtokoltak itt: Melith Péter, Csernel György, Mosdosi Imre, Perényi Imre, Barkaszi Mihály és Gábor, Váratkai Fer., Dessewffy Fer., Fuló János, Pécsi Ferencz, Forgács István, Tivadari Miklós és Becskei György.

1651-ben Váratkai Ferencz és neje Barkács Krisztina, Sályi Ignác és neje Fuló Zsuzsánna és Péchy Ferencz beiktattatnak királyi adomány alapján.

1700. Görgey Imre és neje Kárászi Horváth Mária nyerik a Forgács Endrétől elkobzott jószágot.

Jelenlegi birtokosai a Bay, Balog, Buday, Farkas, Gecsei, Horváthi, Kende, Károly, Pápai, Szűcs, Uszka, Erdélyi, Fábian, Farkas, Kelemen, Nagy, Szabó sat. családok.

Az egykori r. k. kőtemplomot a reformált egyházközség használja; ez már a múlt század végén a megszorodott hívek befogadására elegendő nem lévén, 1799-ben megújított s a munkálat 1807-ben Nagy József lelkész alatt befejeztetvén, a tágasabb templom azon évi december 27-kén ünnepélyesen fel is szenteltetett. Magas kőtornyában egy 1826-ban öntött nagyobb és egy 1772-ben rettegő harangöntő Lázár György által készített kisebb harang csüng.

1834-ben a fél faluval együtt a paplak is az egyházládájával, szárazmalmával együtt megégrén, ezek helyett a következő évben újat építettek a hívek. Anyakönyve 1759-ben kezdődik, a II. kötet 1840-től. A tiszai rév s a mészárszékrész jövedelme az előtt is az egyházé volt; a többi a Bay és Kende-családok birták. Gottesmann Adolf 1853-ban megvette Bay Jánostól a rév őt illető részét s néhány hold földet, mint állittatik, 4 szürke léért. A határ a Tisza áradásaitól sokat szenvedett.

Balázsfalva.

Orosz helység a munkácsi járásban, a Kálnikon tuli lejtőkön, 28 házzal, 163 lakossal és 725 holdnyi hegyes-völgyes határral. A munkácsi uradalomhoz tartozván, most a gróf Schönborn birtoka, kinek itt gazdasági tanyája van.

A XVI. században, nevezetesen 1562-ben, Szapolyai János választott király, mint Munkács ura, Gyulafehérvárrt január 3. kelt kenézlevelében Balogh Demeter mogyorósi lakosnak kiváltságot adott arra, hogy Bubuliska és Balogrév nevű patak közötti területen idegen jobbágysokat telepítsen, kiknek kenéze azután ő és utódjai legyenek. Meghagyta egyszersmind Daczo Tamás uradalmi főnöknek, Gáltövi Ferencz várnagynak és Kerepeczi Demeter udvarbirónak, hogy Balognak a kijelölt pusztát helyet az érintett czélra engedjék át.

Az 1649-ki urbéri összeírás szerint Rákóczy Györgyné alatt találtatott már itt 13 jobbágy 25 fiuval, kiknek marhaállománya állott 3 ló, 30 ökör és 8 tinóból. A jobbágysok többnyire magyar nevek valának, u. m.: Ballós, Latin, Poláni, Vereczkei, Balog és Gábri.

Az 1672. urbérben Ballofsalvának iratik s a kenéz és a lakosság fele ily nevet viselt. Az 1699-ki összeírás szerint Ballós János idevaló jobbágy Ungváron Beresényi Miklósnál palotásul szolgált.

A g. k. község Nagy-Mogyorós fiókja.

Bag.

Vámos-Atya közelében van három, azzal egy adószorozati községet képező pusztát, ugymint Bag, Remete és Agyagásó (Agyagató?); ezek közül csak az első emeljük ki különösen, mint olyant, mely hajdan is falu volt. Az 1575-ig terjedő okmányokban possessió-nak — helységnek — mondatik, míg azontul egyenesen mint praedium — pusztát — emlittetik. A XIII. századig a Gut-Keled család birtokához tartozhatott, mely azt a Biharmegyében alakított Egyedi apátságnak adományozta s ez Bog néven sokáig birtokolta*). Utána valószínűen a Várdai-családra került.

1467-ben birták Kezi Balázs deák, ki Mátyás király alatt munkácsi várnagy volt, és Naményi Pócsai Antal, kikre az a Baghi-családtól királyi adományul szállott, jelesül egyik része Baghi Györgytől hűtlenségi bélyegen, másika pedig Baghi Balázs magva-

*) Az egyedi apátság története. Irta Bunyitay Vincze. 1880.

szakadtával. A beiktatást Homoki Miklós királyi ember eszközölte.

1488-ban Oroszi Istvánné, néhai Artánházi István leánya, Katalin, a Baghi Györgyöt illetett fél részbe zálogczimen beiktattatott, ez utóbbinak ellenmondása mellett. Az 1530-ki adóösszeírásban birtokosul Baghi Gergely említettik, még 1509-ben Artánházi László özvegye, Anna, Baghi János és Gergelynek e részeket átengedvén; 1510-ben pedig Baghi György özvegye, Erzsébet, tiltakozott az összes Szepesi és Thákosi nevű nemesek ellen bagi birtokának elfoglalása miatt. 1549-ben Büdi László és neje Ártándi Anna cseréltek itt Dávidházi Katával, Nagy Bálint nejével, birtokot, később pedig leányei Póssai Zsigmond és Imre részeit megvették 175 arany forintért, beiktattatván itt 1550-ben Büdy László, Mihály, Farkas, Gergely és György.

1553-ban Baghi Mihály elzálogosítá fél almás kertét Bagon 75 frtért Pelbárt Demeternek, már előbb 1549-ben 200 frton elzálogosítván a nevezettnek, ki Lónyai András jobbágya volt, — a Tisza parton keletről a Derékerdő és nyugotról a Szálkai Morstfark mellett fekvő Pelbárt nevű kertet. E Pelbárt Demeternek 1548-ban Baghi Mihály száz forintért elzálogosított egy Bagiszeg nevű földdarabot, valamint Károlyi Zsigmondnak 2 telket 200 frtért Bog helységben.

1550-ben Óbégányi Kata megvette Óbégányi Istrántól ennek egyik birtokrészét Bag faluban; Baghi Mihály pedig elzálogosította az övét Károlyi Zsigmondnak 650 frtért.

Azon évben beiktattattak a Bag helység két részre osztott félének birtokába özvegy Ártándi Anna és néhai Büdi Mihály gyermekei, Mihály, László, Farkas, Gergely és György; ebből egy részt megszereztek Nagy Bálint nejétől, a másikat pedig a Póssai családtól, Póssai Imre és Zsigmondtól, kiknek atyjok volt János, anyjok pedig Kerepeczi Bálint leánya, Kata, ennek pedig anyja Baghi György leánya, Zsófia. A Borsovai Bálint királyi ember által eszközölt beiktatásnál ellenmondott Baghi Mihály. Ez utóbbi Mihály 1575-ben utódok nélkül elhunyan, a bagi pusztá birtokába beiktattatott királyi adomány folytán vajai Ibrányi Ferencz és általa néhai testvére Mihálytól született Ibrányi László és Pál.

1600-ban beiktattattak Melith Péter és rokonai; 1652-ben pedig Lónyai Zsigmond, kinek azt Guthi Miklós hagyományozta.

„Bag“ elnevezése valószínűen a német Bach szótól ered; a

XIV. században Adonynál egy külön „Rév-bach“ nevű helység is létezett.

Bakta.

A muzsalyi határban gyönyörű ligetszerű tölgyerdők közt fekszik az Erdő-baktá-nak is nevezett puszta, esinos kastélyllyal és jól berendezett gazdasággal. Határában néhány év előtt árokásás alkalmával igen régi vaskardokat, sarkantyukat s egyéb lovas szerelvényt találtak. Hajdan falu volt, mely a XIV. században virágzott, s melynek nyoma a Gottesmann-féle kastély-telek nyugati oldalán elterülő lapályon tűnik fel. Egy 1363-ki okmány szerint akkor Lajos király Dienes fia János és Jakabnak, volt veszprémi comesek és most királyi katonáknak, adományozta az általok felkért Bakta helységet Beregmegyében, melyben a kikiáltott gyűlésre való megjelenésre jogosított vármegyeiek laktak („In qua castrensies acclimatoriae conditioni anneti residerent“); ugyanakkor kapták azok a szatmármegyei „Malunta és Timóttelke“ nevű uratlanokká vált helységeket*).

1372-ben Gecesei Mihály fia János, Miklós fia Dénes, másik Miklós fia Benedek, Péter fia János, Miklós fia Antal és valamenynyi Gecesei, Halábori és Baktai nevű nemesek birták Baktát a szomszéd Geceisével együtt.

1577. beiktattattak a Kölesei Gáspár és János birta baktai pusztá, és Kölese, Cseke, Milota, Szekeres és Fűlesd birtokába Felső-Kubinyi László és Nagymihályi Pongrácz Zsigmond királyi adomány folytán.

1642. szintén kir. adomány alapján beiktattattak a fentebb érintett helységek és Bakta-pusztá birtokába Kölesei Péter, Gáspár és Zsigmond, kikre s mindkét nemű utódaikra hűtlenségi bélyegen Kölcsei Ferencz fiáról, Györgyről, az összes királyi joggal együtt szállottak. A Halábori Pál királyi ember és Andrássi István leleszi konventbeli áldozár által eszközölt ünnepélyes beiktatásnál ellenmondotak Kölcsei György és fiai, Dénes, Lajos, Ferencz, Gábor és Sándor, Kölcsei Anna és Németi Pál és János.

*) Zichy-Codex III. 476.

Később birtokosaivá lettek a gróf Károlyi és Vay családok; gróf Vay Ábrahám részét, nevezetesen 460 hold földet 15000 frtért megvették 1853-ban Gottesmann Adolf és Miklós, kiktől azt 1874-ben a flandriai gróf Coburg János herczeg vette meg. Erdő-Bakta másik felét a gróf Károlyi-család maiglan is birja.

A Bakta-pusztá ma 5 házból, 101 lélekből és 316 hold földből áll.

Balazsér.

(B a l a z s i j o v o.)

Termékeny határu község Makkos-Jánosi közelében, 82 lakházzal, 500 orosz- és magyarajku lakóval és 1557 hold terjedelemmel. — Régi okmányokban Balasé-nak mondatik. Ez okiratok szerint: 1348-ban osztályegyeség kötött az egi káptalan előtt egy részről Lázár Fülöp és Jakab mester, másrészt Csarnavodai István fiai, Tamás mester, Miklós és István, közt a balazséri és csarnavodai (csarodai) helységek iránt oly módon, hogy Balazsér déli fele Fülöp és Jakab birtokában maradjon*). 1349-ben Lázári Tamás fia János és ennek fia Tamás 55½ márkányi tartozása fejében Balásé-i birtokát az összehívott szomszéd birtokosok s a Várdai küldötte János és Petri Pető nádori ember jelenlétében Várdai Jánosra zálogul átruházni akarván a Lázári-féle birtokrészt, annak határait megújíták s egyszersmind megszemlélvén a talajt, azt 29 márkára becsülték. Az átadás ellen azonban Szalánczy János özvegye, Lázári János leánya és surányi lakosnő, órást tévén, ennek következtében a beiktatás elmaradt**).

Megjegyzendő, hogy 1348-ban Lázári elmarasztatott abban, hogy Várdai Jánosnak 186 márkányi összegből 55½ márkát a kisasszonyi nyolczadra fizessen meg; miuthogy azonban, az okmány szerint azalatt bizonyos Kurum Péter és Szalai Péter Lázári Jánost megtámadták, s őt és két fiát megsebesítvén, minden értékes vagyonától, öt lovától s egyéb ingóságaitól erőszakosan megfosztották s így pénzszerzésért készítetve kénytelen vala balazséri birtokát a kielégítésig zálogba vetni Várdainak: ennek folytán Miklós nádor

*) Fehér Gy. Cod. dipl. 9. 1. 602. lap.

**) Zichy-Cod II. 357.

kiküldé a fentebb érintett hiteseket, hogy a becslést és átadást eszközöljék, ez alkalomra nádori emberekül kijelöltetvén Tebrentei Petenye, Bakai Mihály, Petri Pető Várdai, Csedrek Ákos, Dabolesi Kelemen és Miklós Lázári részére*).

1429. Csarnavodai István fia Péter vizsgálatot tétetett Kereszturi Helele ellen azért, mert ez a balazséri határon át folyó Basa (Vérke) vizen levő megújított malmát erőszakosan elfoglalá. Ugyanakkor beiktattatott Helele, Csarnavodai Péter ellenmondása mellett. zálogczimen néhány itteni részbirtokba, a szokásos átadást eszközölven Kisbégányi Pál királyi ember és Mihály nevű feleszi áldozár.

1449. Szepeszy János fiának, Lászlónak, fia István beiktattatott Csarnavodai Kun István fia, György, után maradt itteni, csarodai, papifalvi, fejéresei, és beneczpusztai, ugyszintén tamásvárallyai, halmii, kökenyesdi, turezi, bábonyi, kereszturi, pásti, homoki, szigeti, vári, lázári, daróczy és császlóczyi birtokokba.

1461. Surányi Zsigmond fiainak, János és Antalnak, fiai, György és Pál, beiktattattak Balazsér, Surány és Papi helységek birtokába. —

1472. megidéztette Surányi Antal fia, Pál, Surányi Jánost azért, hogy a nemes Csarnavodaiak által Surányi Zsigmond megöletéseért János és Pálnak örökidőre átadott itteni birtok felét János csak két telek hijával akará neki átbocsátani, a 400 arany forintnyi díj egyenlő elosztását pedig ellenzé.

1552. említettnek birtokosokul Surányi János és Miklós; 1567-ben Surányi László és Marthuznai György özvegye. Ez évben Miksa király Bornemissza János és Szalay Ferencz vezérek alatt álló német hadai e környéken portyáztván, a falut feldúlták, jöllehet már az előbbi évben a tatárok nyolcz ház helyet elhamvasztottak**). E bajt tetézte azon körülmény, hogy 1569-ben Szentbenedeki János és Szentjánosi Lajos, munkácsi tisztartók, felfegyverzett beregszászi jobbágylakosokkal Csarnavodai Surányi László itteni birtokát megrohadván, több jobbágyát elhajtották, miért a nevezettek ellen vádat emelt***).

1588. volt birtokos Surányi Gábor, 1600-ban még Szabó Balázs és Sajgai Bálint; 1612-ben Bocskai István, Telegdi Gáspár, Perényi Gábor és Devecseri Bornemissza Máté§); 1647-ben Te-

*) Zichy-Cod. II. 314.

**) Budai kam. lev. Liber. IV. Tom. VII.

***) Megyei lev.

§) Lelesz, az Eszterházi-féle beiktatásról.

legdi István, Bornemissza Gábor, Szabó György, Kállai György, Erdélyi István, Ujfalusi Zsigmond, Becskei György, Sulyok György. Perényi Zsigmond, Lövei Menyhért özvegye és Bégányi Ferencz özvegye.

1651. idős Perényi György özvegye Bornemissza Kata s általa a Perényi és Kállai-családbeliek jöttek királyi engedélynél fogva Balazsér birtokába. 1678-ban a Boeska-féle rész Marin Péterre szállt; ehhez tartoztak még Kálnik, Csapóczka, Patkanócz, Medvegyócz, Zsukó, Bisztra, Surány, Csaroda, Papi és Asztély helységekben is birtokok.

Utóbbi időkben birtokosokká lettek a Dolinai, Géressi s Budai-családok. E század első részében élt Buday Zsigmond, majd fia B. Lázár, kinek hasonnevű fiától megvette a birtokot Galgóczy Pál; ezeken kívül birnak itt Braunstein Jakab, Szunyoghy Istvánné, özv. Nemes Józsefné, Zoltán László utódai, Szabó György, ifj. Szabó Mihály, Csapó Gábor utódai sat

Lakosai közt előfordulnak a Bihari, Balazséri, Csapó, Cseli, Kovács, Rózsa, Varga s más családbeliek.

Az egyházi ügyet illetőleg megjegyzem, hogy a kevés. r. katolikus híveknek itt kápolnájok van; a g. egyesültek a makkosjánosii anyaegyházhoz tartoznak, s hogy a protestánsoknak egykor saját predikátoruk is volt, 1770-ben azonban működése megszüntetett a helytartótanácsnak azon évi aug. 7. 3623. sz. a. kelt intézménye folytán. 1773-ban megengedtetett, hogy a szomszéd jánosii predikátor oda kijárhasson; nem sokára azonban ez is beállíttatott s a működés a tanítóra bízott 1779-ben. megváltotta a ref. község a királyi dézsmatartozást Miként a kerületi jegyzőkönyvből kitétni, 1781-ben a reform. predikátor kihágásai miatt egy ideig a lelkészség be nem töltetett. Jelenben is levita kezeli az egyház ügyét.

Barabás.

Magyar falu Kaszony közelében, 177 lakházzal, 1012 lakossal 3955 holdnyi terjedelemmel. Hajdan Barlabásnak iratott s akkor egy már a 13. században itt virágzott s a 15. század végén ki-

halt hasonnevű nemes család volt birtokosa, mely valószínűen a Várdai családdal főrokonsgában állott. Különben e században Várdai Aladár comes és Balázs fiai, Belus és Domokos, is birtokoltak itt, kik egymás közt a „Barnabás“ felett versengvén, Aladár 1288 körül annak birtokára erőszakosan tört s azt elpusztítá, miért a Szepes-Olasziban kelt királyi parancs s Baranai Boxa István előtt kötött egyesség folytán a leleszi konvent előtt tíz ezüst márkát köteleztetett fizetni*).

1327. egy Barlabási László említették, ki Gulácsi Lőrincz-czel perelt az egri káptalan előtt**). 1374-ben Barlabási Barlabás és Miko fia Lőrincz említettnek királyi emberekül és itteni birtokosokul***).

1403-ban a Barlabási Barna fiaitól, Ferencztől és Jánostól, elfoglalt Barlabás, Kis-Surány, Jánd, Takos, Gergelyi, Ugornya és Papos helységeket Zsigmond király Guthi Boldizsárnak s Pálnak adományozta.

1410. nyert királyi adomány folytán Haraszi Balázs fia Erazmus és testvére György s Erdesi Pál és János 1411-ben beiktattak a Barlabási Ernő fiától, Lengyel Andrástól, elkobzott barlabási, jándi és szatmármegyei paposi részjóságokba, melyeket 1413-ban§) Endesiék Perényi Péterre irattak.

1435-ben Barlabási János fia Fülöp a Barlabás és Mika§§) helységek közti határokat kiigazítandó, a kérelmére kirendelt Hetei Imre nádori ember s a leleszi konvent részéről kiküldött Albert nevű áldozár jelenlétében ő a helyszínén meztelen lábakkal, nyitott öltönyben és feje felett maroknyi földet tartva, megesküdt a határ hű kijelölésére. A bizottság ennek folytán kunent Sio nevű helységbe§§§), hogy a Kisvárdai és Pelbárt s Daróczi Miklós és István jelenlétében azok birtokait megbecsülje s talált itt egy ekényi szántóföldet (150 hold) és egy hal nélküli posványt, 3 ekényi dombos erdőt és nyugoti oldalról Daróczhoz tartozó egy fél királyi méretű ekényi tölgyerdőt; Daróczon tíz népes jobbágytelket és egy malmot a Kisvárdiak kezén, itt egy torony nélküli kőtemplomot sirbolttal, 2 ekényi közös földet, egy ekényi erdőt, 1½ ekényi Liget nevű makkos erdőt, 6 ekényi cserjést és egy Ér nevű ha-

*) Zichy-Codex I. 65.

***) U. o. 295.

****) U. o. III. 540.

§) Leleszi lev.

§§) Mika egykor önálló helység volt Barabás közelében. L. ezt.

§§§) Sio most pusztá Darócz és Gelényes közt.

lászó helyet. Határpontokul Barabás és Mika közt kijelöltettek: a „gyilkos ut,” az erdőben Szokol-pataka, Gyilkos rakatya, Körtvélyes berek, Tölgyes (Hölgyes?) mező, Hölgyes pataka, Nog (Nagy?) bába homoka és Bába égre*).

1448-ban perelt Mikai Sebestyén fia Miklós, István fia Mihály és Mihály fia János Perényi Péter fiai János és Miklóssal a felett, hogy ezek a Mikai család birtokához tartozó Mika helység (possessio) egyik utczájának egy részét Barabáshoz kapcsolták s a néhai Barlabási Ernő Andrást illetett jándi és barabási birtokokat birtokolták; nem különben 1459-ben is törvénykezett ő Barlabási Antal, ennek anyja Anna, János és Margittal, Fülöp özvegyével, foglalás miatt.

1470. Upor László kapott zálogba itt és Hettyénben némely részjóságot.

1478. Mikai Beregi Gergely perelt Naményi Pócsai Antallal a jándi és barabási részjóságok visszaszerzése felett.

1488. Surányi György Barabási János fiai, Gál és Fülöp, itteni és kis-surányi részeibe beiktattatik zálogozimen Hetei Gábor kir. ember által.

1500 Helmecezi Miklós fia, János, neje Barlabási Margit nevében eltiltatja Gálócsi Pétert és Helmecezi Lőrincz fiát, Istvánt, a néhai Barlabási Mihály-féle itteni és jándi birtokok elidegenítésétől, ő ahoz hitbér és özvegyei jogon igényt tartván. Azon évben beiktattatott a most nevezett részjóságokba királyi új adomány alapján Tákosi Mátyás királyi ember által Mikai Beregi László és Gergely.

1503. Beregi Miklós fia Gergely perbe igézteté Helmecezi Istvánt, Gálócsi Pétert, Daróczi Bertalan déakot. ennek fiát Györgyöt és Daróczi Margitot (ki előbb Barlabási Mihály, később Helmecezi János neje volt) Barlabás, Jánd, Mika, Kis-Surány, Ugornya, Gergelyi, Tákos, — Papos, Paraznya és Szálka (szatmármegyei) helységekben levő részjóságok elfoglalása s elkövetett hatalmaskodásai miatt.

1509. Barabási Ernye Ambrus özvegye, Zsófia, elzálogítja Perényi Gábornak itteni, jándi s paposi részjóságát 200 aranyforinton.

1512. Eltöltja Mikai Beregi Mihály Kaszonyi Jakcsi Andrást, tarkói Tarczai Miklóst és Kathai Mihályt attól, hogy a mikai és barabási birtokokat elidegenítse.

*) Leleszi lev. Prot. Met. I. 539.

1520. perelt Mikai Beregi Szeráf — Váradi Ferencz erdélyi püspök ellen a tuzséri és Perényi Gábor ellen az itteni és jándi Barabási György-féle részbirtokok elfoglalása miatt.

1524. megidézteti Ruszkai Dobó Domokos (Upor László leánya, Borbála, leányától, Zsófiától, született) Perényi Imre nádor fiait Péter és Ferencz várdai püspököt, Perényi Gábort és Szepesi Jánost a barabási, gelényesi, papfalvi és a szatmármegyei birtokainak jogtalan elfoglalása miatt.

1530. paposi Beregi Benedek elzálogitá itteni és jándi részeit Mokrai Dániel és neje Ilonának 40 arany forinton; ugyanazok beiktattattak 1544-ben zálogkezimen Miháldi Hodos Tamás királyi ember és Nyáradai János leleszi k. áldozár által a Beregi István itteni és jándi részeibe.

1548-ban Modussai Horváth István beiktattatott királyi adomány folytán a Perényi István fiai Ferencz és Mihálytól örökjoggal kapott barabási és jándi részekbe; ez alkalommal királyi emberül eljáró Geesei Miklós.

1549. megvette Artándi Anna Helmeczi Domokostól itteni birtokát 200 frtéért. 1554-ben kielégíté Beregi Miklós Beregi Szeráf özvegyét, Katát, itteni, jándi és ugor nyai birtokaira nézve; 1555-ben pedig Beregi Ferencz átvévén Beregi Gábor özvegye Jármí Orsolyától a nevezett birtokokra vonatkozó iratokat s arról neki elismervényt adott.

1552-ben birtokoltak még Perényi István, Kerepeczi Pelbárt és Horváth István.

1559. Horváth György, másképp Kosztovics, királyi kapitány beiktattatik kir. adomány folytán a hűtlenségi bűn miatt Kende Mátyás és Mártontól elfoglalt csekei, istvándi, kóródi és czégényi, valamint a Hatvani Jánostól elkobzott barabási és jándi részekbe; mely alkalommal ellenmondást nyilváníttanak Kende, Hatvani, Beregi János, paposi Nyíri András, Hatvani András és Makrai Dániel. —

Ugyanazon éven adományul kapja a hűtlenségi bélyegen Zebendi János, Bozzási István és János és Beregi Ferencztől elfoglalt barabási, jándi ugor nyai, tákosi, fehérései, böttrágyi, naményi, haranglábi, mátyosi, szigeti és nagy és kis-lónyai részjöszságokat. A beiktatást eszközölé Hetei Pál, beregi alispán, mint kiküldött királyi ember és Traski Simon leleszi konv. pap. — 1560. Dobó István és Domokos kapták adományul a Csékei Márton-féle birtokot. —

1561. tiltakoztak Beregi János és Nyíri András — Szilágyi Bálint, Hetei Pál, Posgai Mátyás és Gosztovics Horváth György ellen a jándi, barabási (másképp Mika) és ugornyai részek elfoglalása miatt; 1562-ben óvást tett Perényi János az ellen, hogy Doboruszkai Domokos itteni és gelényesi s papii birtokait elfoglalta. 1580-ban tiltakozott Büdi Farkas — Büdi Mihály ellen egy itteni részbirtok elidegenítése miatt. 1566-ban a tatárok 15 telekről hurczolták el a népet; a károsodottak közt emlittetik Beregi János özvegye is.

1584-ben birtak itt, Jándon és Ugornyan Beregi Orsolya, Nagy Ferencz, és Makrai Miklós, ki Beregi Miklós magtalan elhunytával királyi adományul kapta ennek birtokait s azokba Gulácsi Ferencz kir. ember s Enyedi Miklós leleszi pap által ünnepelesen bevezettetett.

1587. királyi adomány mellett beiktattatnak Makrai Anna, férjezett Kéresi Istvánné és Borbála, Petneházi Péterné, az itteni, jándi, ugornyai, rohodi és paposi birtokokba az összes királyi jogokkal együtt.

1588. birtokosokul emlittetnek a rovatos összeírásban Oroszi Lázár, Gencsi András, Réthei Péter, Daróczi István és Beregi Miklós; 1600-ban pedig Daróczi Ferencz, Nyáradi Albert, Szirmai Miklós, Hatvani János és Makrai Boldizsár. Ez évben beiktattott Melith Péter is örökseivel s rokonaival együtt a Büdi-féle részekbe.

1609. Perényi János magtalanul elhunván, hagyatékába királyi adomány mellett beiktattatott deregnyői Daróczy Ferencz, minthogy az adománylevél szerint más az öröklésre jogosított rokonok, jelesül Kövesdi Székely Jakab, Pázmán Farkas és Büdi János szintén utódok nélkül elhaltak; e birtokhoz tartoznak Gelényes, Papi és Déda helységben egész jószágok, itt külön egy nemesi kúria, Jándon, Barabáson és Kaszonyban részek, a Kirva nevű puszta és a Szarka nevű szőlőhegy. A beiktatást eszközölé Gulácsi Kristóf királyi ember és Galyasi Tamás leleszi k. pap.

1614. vajai Vay Péter és neje csiepei Zoltán Anna szerződést kötnek az ugornyai birtok, itteni rév és vámjog, továbbá a barabási, gergelyi és tákosi részek s a nagy-muzsalyi és kaszonyi szőlők iránt.

1637. Eszenyi Csapi Zsófia és Réthei Zsófia egy házat és jobbágytelket írnak száz forintot Varga Györgyre.

1639. Madocsányi István, itteni ugornyai, tákosi, gergelyi

és nagy-muzsalyi részét elzalogítja Vay Péternek 1200 arany forint. 1643. Hartyai Borbála tiltakozik Lövei Borbála ellen birtokának visszatartóztatása iránt; — Vehécsi Banchi Zsigmond és neje Mokrai Anna pedig elzalogítanak itt és Sáros-Oroszi, Kis-Muzsaly és Velejte helységekben részirtokokat lekesei Sulyok Györgynek 2000 frtban, úgy Berthóti László és neje Mokesai Ilona is.

1633. Vittevícs Péter és György beiktattatnak Barabás, Ugornya Gergelyi, Tákos, Nagy-Muzsaly és Bogot helységekben nemesi birtokrészekbe.

1647-ben említettnek birtokosokul: Mosdosi Imre, Nyári Ferencz, Vay Péter, Raskai István, Pető István, Galambos Ferencz, Szanyi György, Göde István, Hatvani István, Sulyok György, Zólyomi Miklós, Kun János s a Gerzsenyi, Dessewffy, Guthi és Pócsi-családok.

1651 Péchi Ferencz, Sályi István és Váradkai Ferencz iktattatnak be, 1652-ben pedig nagy-lónyai Lónyai Zsigmond a Guthi Miklós-féle részekbe.

1660. Hatvani Erzsébet átírja gróf Kemény Jánosra 315 frton itteni és jándi birtokait. 1667-ben említették még birtokosul Jékei Ferencz.

1705-ben Galambosi Ferencz (II. Rákóczy Ferencz egyik híres hadvezére) még mindig birtokolt itt.

1794. Deresényi János (az előtt Doctor Weisz) beiktattatott itt királyi adomány folytán némely fiskális birtokrészekbe.

1820. birtokoltak itt: Lónyai Gábor s a Péchy és Bárczi családok; most is főbirtokosai ezek s azonfelül a gróf Denenfeld, Lipcsei, Somosi, Belényesy, Kun, Szarka, Vas, Oroszi, Kádár, Kis, Nagy, Kozák, Komlósy, Turóczy, Szalma, Müller, Orosz, Komáromi, Kun, Gerzsenyi és Beregszászi-családok.

A régi XV. századbeli csücsivű kőtemplom, mely Zsigmond király idejében, Szent Barabás tiszteletére, építettett, hajdan római katolikusoké volt; 1801—1803. időközben a reformátusok azt teljesen átalakították s felényivel megtoldották s egy szép toronnyal ékesítették; ennek következtében az eredeti templom alakjából mi sem maradt fenn, csupán egy gót koru, háromlevél idomu, kökeretből álló, ép kerek ablak, mely az új falba beillesztetett. A toronyban csüng egy ószerű, hosszas, keskeny, 80 cm. magas harang, mely a XV. század elején öntetett; egyik oldalán Szűz Mária képe, ölében a kisdéd Jézust tartva, látszik, alsó peremjén pedig a négy evangélista gót betűkkel irt nevei olvashatók, így: „S. Math eus,

S. Markus, S. Lukas, S. Joannes.“ Azelőtt egy másik szintén ily régi kisebb harang használtatott itt, ezt azonban 1843-ban egy nagyobb új harangba pótlékal beolvasztatták Par Antal lelkeszsége alatt. — Az itteni ref. község már 1595-ben anyaegyházat képezett, 1629-ben saját külön papja, 1645-ben pedig iskolatanítója volt. Ajándéku bir a templom Rétei Zsófiától egy ezüst tányért 1615-ből és egy asztalkendőt Telekesi Mihály özvegyétől 1709-ből.

1870-ben talált Vass Antal földjének árkolása közben ötven lépésnyire egymástól mintegy 64 cm. mélységben két őskori fekete hamvedret, melyeket azonban munkásai szétzúztak; — ugyanazon évben lelt Orosz Károly 385 darab lengyel ezüst érmét: I. Zsigmondtól 1510—1545-ig 9 félét, Augusztus-félét kettőt, Báthori István-félét hatot, III. Zsigmond-félét huszat, Albert-félét tizet és 43 magyart, u. m. I. Ferdinándtól 8 félét, Miksától 4 és Rudolftól 10 félét. Ez éremlelet is bizonyítja, mily élénk viszonyban állt a lengyel pénzforgalom e tájon a magyar királyokéhoz.

Barkaszó.

Magyar helység a kaszonyi járásban, -sik földön, a Vérke közelében, 174 házzal, 977 lélekkel és 3013 hold területtel.

1312. Dancs mester fia, Tamás, kapta adományul a Folung Miklós hasonló nevű fiától elkobzott Barkaszó helységet (possessio) Róbert Károly királytól azért, mert ez az ellene támadt Trenesényi Csák Máté ellen küzdött s magát különösen az azon évi június 12-ki rozgonyi ütközetben kitüntette*). Egy azon évi más okmányban pedig említettik e vidéken Burkuzlói Nyul nevű család**).

1447-ben Csapi Zsigmond birtokában találjuk Barkaszót, ki ez évben perlekedett Kusali Jakcsi László, Mihály, Péter és György, ugy tisztók Szepesi Lászlóval azért, mert ezek kaszonyi, szernyei és rafajna-ujfalvi jobbágyaik által az ő barkaszói jobbágyait s nejeit érzékenyen megverették, megsebesítették és sertéseiket s

*) Fejér Gy. Cod. Dipl. 486. lap.

**) Zichy codex I. 136.

más ingó vagyonaikat erőszakkal elvették. A királyilag megrendelt vizsgálatot a helyszínén végezte Dobronyi János királyi ember.

1450. Császlóczy Mihály özvegye, Anna, maga és Tibai Mihály fiától, Györgytől, származott András és László nevében, úgy Paán Demeter özvegye, Anna, tiltakoztak a Kállai Lőkös János által Barkaszon tett birtokfoglalás ellen, ki Valkaján, Zavodán, Horlyón, Csertészen és Vinnán is elfoglalta birtokait. Azonban Lőkös 1453-ban már királyi adomány folytán beiktattatott a fönnbbi birtokokba neje Császlóczy Katalinnal (Mihály leányával) együtt; a beiktatásnak ellenmondtak Szürthei László és Miklós, Kölesei András, Tibai László, András és Mária, ki Lónyai András neje volt.

1537-ben Büdi Mihály iktattatott be a nagy-kállói Lőkös Jánostól 3000 frtért vett barkaszói és badalói birtokba. Ő az 1552-ik évi rovatos összeírásban is említették birtokosul. 1553-ban Büdi Klára Csapi Ferenczné tiltakozott Büdi Mihály ellen a barkaszói, dávidházai, longodári és munkácsi birtokrészeknek elidegenítése miatt. — 1567-ben Büdi Farkas és Mihály kezén itt 9½ kapu találtatott. 1588-ban birt a Büdi-családon kívül még Ibrányi Ferencz is*).

1589-ben perlekedett Büdi István Melith Istvánnal foglalás miatt**).

1600. birtokoltak itt: Büdi Erzsébet, Kubinyi István, Rétei Péter, Melith Pál, Czobor Mihály, Tatai István és Bornemissza László; 1647-ben pedig: Mosdosi Imre, Dessewffy Ferencz, László és Ádám, Csernel György, Pécsy Gáspár és Ferencz, Apáthi Ferencz, Csáki István, Bégányi János, Miklós és Erzsébet***). Ez évben Priberi Melith Péter és Perényi Györgyné utódai helyeztettek be a Büdi-féle részekbe királyi új adomány folytán.

1613-ban Pakos Miklós iktattatott be a Tatai Ferencz és Jánostól elkobzott birtokba, 1638-ban pedig Melith Péter és Mosdosi Imre.

1651. Váradkai Ferencz és neje, Sályi István és Péchy Ferencz részére történtek a szokásos beiktatások királyi adomány alapján.

1653. Dessewffy Ferencz, Szabó, másképp Pomp Pálnak és anyja Szomori Zsuzsánna Kádas Balázs özvegyének 990 forint biztosításul nyolcz telket ráírat.

1667. birt itt Jékey Ferencz is.

*) Kamarai lev. Liber IV. Tom. VII.

**) Leleszi lev.

***) Kamarai és megyei levéltár.

Jelenben főbb birtokosai: a Sütő, Gerzsényi, Nemes, Beck (gróf Haller jogon), Kállay, Farkas, Péchy, Berzsényi-családok és Feldmann Mayer, Gerzon Ödön, Janka Gyula, Szolnoki László, Reizmann Mózes, Ragyóczy György, Orbán Miklós, Goldberger Salamon, id. Halász András, Berger Jakab, Beregszászi Menyhért sat.

A protestantizmus fejlődése alkalmával itt is, mint az ország sok más helyén, eleinte az ágostai tannak hódoltak a lakosok, mit igazol azon körülmény, hogy az Arday Pál, beregi esperes, alatt összeírt papi jövedelmi jegyzékben e tétel is foglaltatik: „Mindenkítől gyónópénzül két-két pénz, ezért tartozik a predikátor coenához bort és kenyeret adni.“ Azonban később Kálmáncsehi buzgalma folytán a hivek a Calvin tanát fogadták el. 1600. volt itt a hitszónok Beregi Lukács, 1616-ban Szobránczi György, ki kihágó ember lévén, könnyelmű riseleteért a benei zsinatban megfeditett. 1777-ben a közönség a templom kijavításaért folyamodván, az hatóságilag megsemmisített, 1779-ben pedig megváltotta a királyi tizedet.

Az 1806-ban épített iskolaház kicséréltetett 1842-ben Eördögh Dániel-féle jelenlegi telkéért. 1809-ben építette a község a régi fatemplom helyén a mostani kő-imaházat, mely 1818-ban szenteltette fel, 1835. július 6-án azonban a helység nagy részével együtt megégett.

Bartháza.

(Bárbovo).

Német-orosz helység a munkácsi járásban 112 esinos lakházzal és 666 lakossal. Tartozott a munkácsi uradalomhoz. Egy 1428-ki adománylevélben Barátházának iratik. A meglevő urbéri összeírások tanúsága szerint a lakosság és telkek száma koronkint következő volt:

1599-ben 36 házhely; 1649-ben 47 jobbágy, 52 fiu, 30³/₄ házhely, 5¹/₂ pusztatelek*); 1672-ben 54 jobbágy, 36 telek, 91 fiu;

*) 1649-ben Lorántffy-Rákóczy Zsuzsánna idejében találtatott itt 25 ló, 141 ökör, 58 tinó, 340 sertés és 28 méhkas; s tartozott a község egyéb szolgáltatón kívül a várhoz 5 hordóbort kimérni s a Boc-

1682-ben 44 jobbágý, 37 telek, 50 fu; 1704-ben, II. Rákóczy Ferencz alatt, 50 jobbágý, 32 telek, 33 fu; 1728-ban, gróf Schönborn alatt, 12 jobbágý, 18 fu, 6 népes, 15½ puszta telek; 1733-ban 13 új telepítvényes; 1749-ben 11 jövevény; 1764-ben 22 német telepítvényes és 18½ orosz telek, 26 német és 25 orosz családfővel; 1772-ben ugyanannyi; 1773-ban megégett a helység; 1775-ben találtatott 27 házhely, 5 zsellér és 2 házatlan lakos, kik 146 ígás és 292 kézi napszámot adtak a bérfizetésen kívül.

A 18. század közepén a lakosság itt tetemesen megfogyatkozván, 1763-ban gróf Schönborn Ervin Jenő az elpusztult helységbe Németországból szállíttatott ide földművelőket, kik a felhívásra Kleinberg és Kleinzvedl falukból jöven, a faluban letelepedtek; ezekhez később Ausztriából és Csehországból valók csatlakoztak. Az utolsó vándor csapat 1862-ben költözött be.

A r. kath. lelkészség 1767-ki tervezet folytán 1772-ben alapítatott, ehhez a nevezett gróf a lelkészi lakhelyet s telket ingyen ajándékozván s azt egyéb javadalommal is ellátván, miért a helytartótanácsnak sept. 3-án kelt intézménye folytán ez alapon kegyurssággal felruháztatott. Még 1771-ben alakíttatott át az iskolaépület paplakká s 1772-ben bebutoroztatott; ugyanakkor egy ideiglenes paticsos fatemplom emeltetett. Belső felszerelését a munkási iparosok eszközölvén. Az oltárképül Anna képe szintén itt rendeltetvén meg, azért 1777-ben alku útján kapott a festő 6 forintot és 90 itcze mustbort. 1772-ben december 21-kén szenteltetett fel az új templom s első plébánosul Martinecz András tályai káplán neveztetett ki, kit az illető uradalmi jegyzőkönyv így jellemez: „ist ein braver Mann.“ Martinecz lelkész 1796-ig működén, utána volt Vallyasek János 1807-től 1812-ig; Vitko József 1816-ig; Jandrisics Mátýás 1824., Bodnár Béla 1831., Kőszeghi Imre

kor nevű beregszászi szőlőt megművelni. Az uraságnak volt itt akkor egy malma, melynek Pokol volt a neve, mivel csak rossz időben, őszkor, tavaszkor, hóolvadáskor és árvíz idején forgott. Azon évben nyíl szerint oszták el a földeket a jobbágýok közt, mivel addig aránytalanul bírták. Hogy az akkori lakosok magyarok valának, mutatják következő neveik: Lányfalusi János főbíró, Szilvai Tamás esküdtbíró, két Pap Ferencz nevű batýko, Fodor, Moscsár, Porkoláb, Bányász, Laturkai. Nagy, Káli, Szabó, Szakmár, Józsa, Fekete, Sarkadi, Balog, Kopcsa, Király, Usztes, Mokai, Végső sat. Ezeknek ma nincs nyomuk, a háború és egyéb viszonytagságok folytán ők még a 17. században elpusztultván. Akkor (1649.) a jobbágýok évenként öreg hárs-köteleket is tartoztak a vár részére fonní, mi végből más községek feladata volt oda hárs-háncsot szállítani.

1863., Hoffmann Márton 1874-ig s azóta Spener Miklós. Az új iskolatelek 1776-ban jelöltetett ki.

A g. k. hitközségnek van itt szintén kötemploma, de a magyar anyae gyházhhoz tartozik.

Bátyu.

Régi magyar helység a tiszaháti járásban, Lónya közelében, 107 lakházzal, 846 lélekkel és 2334 holdnyi területtel. Fekszik az észak. k. vasut mentében.

A XII. században a Beth, máskép Betke-család birta, kitől Lónya és Bótrágygyal együtt a XIII. század elején II. Endre alatt (1205.) Bánkban nádornak veje, Simon, vette meg; ez később 1214-ben ezeket a Gertrud királynén elkövetett merény következtében elvesztvén, e helységek Szalókával együtt a koronára szálltak. 1270-ben Rusdi Mihály főispán kapta adományul István királynak tett érdemtéljes szolgálatai jutalmazásául, kinek a Hunt-Pázmán-nemből származott második neje, Berenczei Náné, fia szatmármegyei birtokos és főispán s a Lónyaiak őséhez menvén nőül, így jutott ő a Rusdi-féle birtokhoz, melyet a Lónyay-család maiglan tulajdonul használ; s épen azért, mert birtoklati viszonyai Nagy-Lónyával, mint a volt uradalom főhelyével, szoros összefüggésben vannak, Bátýu ez iránti adatait Lónya leírásánál közlöm, kiemelvén itt csupán azt, hogy 1502-ben Naményi Miklós bátyui rész-birtokát 24 forintban rokona Lónyay Menyhértnek elzálogítá, s hogy 1567-ben az e tájon átvonult tatárok 7 házhelyet elpusztítottak, mely időben birtokoltak itt Lónyay Péter, István és György és Tibai Kristóf.

A néphagyomány szerint e helység első alapítói pásztorok és fa-faragók voltak. A falu hajdan a Tiszához közelebb feküdt, a gyakori árvizek elől azonban később a mostani magasabb helyre tétetett át. A helység Bótrágy fiókja vala, azonban a múlt században egy kis fatemplomot is emeltettek a ref. hivek, kapván az egyház-megjéttől Szántó Andrást tanítóul (levitául). Anyakönyvét 1785-ben Ajtai Sámuel pap nyitá meg. Mostani kötemploma és

tornyának alapja 1802-ben tétetett le Szatmári András lelkeszsége idejében.

Birtokosai most Lónyay Menyhért gróf, Lónyay Gábor és János, gr. Lónyay Béláné, osztrák föld hitelintézet, Stark, Bagu, Baráté, Demjén, Markus, Nyeste, Révész, Sütő, Szabó Tuba stb. csládok.

1879. Paulai I. Zsigmond postamester itt könyvnyomdát alakított, mely 1880-dik évben működni megszűnt.

Belebele.

(Belebovo.)

Orosz helység a munkácsi járásban, a vizniczei völgyben, mely a munkácsi uradalomhoz tartozott, 12 házzal, 63 lakossal és 186 holdnyi lejtős határral. Mágócsi Ferencz 1608. febr. 14-én Kenéz Iván és Mihálynak, kis-belebelelei jobbágyainak, szabadalmat adott arra, hogy e helységet idegen lakosokkal megnépesítsék; ez okmányt megerősíték 1613. január 1-jén gróf Eeszterházi Miklós és neje Szerdahelyi Orsolya. Egy 1634-ki okmányban Blebálnak mondatik. 1649-ben volt itt 8 jobbágy, 4½ telek és 13 fiu, batykó Pap János s egy hópénzes és egy hetes drabant; kenéz vala Petricska János, ki a kenéz-malom használatáért egy ácsot tartozott a várhoz állítani szükség esetén. 1672-ben volt a Kenéz Pap Szaniszló.

A helység Nagy-Belebelének is neveztetik s fiókja a felső vizniczei g. k. egyháznak.

Bégány.

(Nagy és Kis.)

E két egymás közelében a kaszonyi járásban fekvő magyar helység ma Nagy és Kis melléknévvel különböztetik meg; az előbbi hajdan Ó-Bégálynak mondatott s mindkét falu számos birtokos ke-

zén fordult meg. Jelenben van Kis-Bégányuak 113 háza, 736 lelke és 2400 hold földje; ellenben Nagy-Bégánynak 101 háza, 473 lakosa és 3165 hold földje. 1333-ban a pápai tizedek rovatában már népes parochialis helyül emlittetik, fizetvén annak lelkésze, Egyed, ki egyszersmind beregi főesperes is volt, pápai tizedül — öt garast. 1363-ban volt lelkésze Gergely*). Ekkor a Bégányi-család már virágzott itt, mely a Cseh melléknevet is használta, némely okmányban Csot-nak is iratik; így 1374-ben Bégányi Csot h István királyi emberül emlittetik**). 1383-ban gróf Széchy Miklós országbíró visszaadatni rendelé Bégányi Lukács fia Tamásnak az idegen kezébe került ó-bégányi birtokot; e működéshez kijelöltettek királyi emberekül: Guthi Pál fia István, János fia Mihály, Kerepeczi Mátyás fia Mihály, Beregi Miklós fia János és Daróczy István***).

1398-ban Kerepeczi György és fia Miklós, Tamás Lukács fia és ennek neje Anna beiktattattak Ó-Bégányban kir. adományozás folytán egy részbirtokba.

1409. néhai ó-bégányi Cseh Jakab leánya, Potencziana, Kisdobronyi Pál neje, bevezettetett Cseh István ellenmondása mellett egy ó-bégányi jószerészebe.

1410. Bégányi János fia, Gergely, helyeztetett be itt és Mászárfalván; 1438-ban Bégányi Jakab fiának, Miklósnak, fia István ellenmondás nélkül iktattatott be zálogczímen egy tíz telekből álló részbirtokba.

1470. Nagybégányi Miklós és fia János panaszára vizsgálat intéztetett Keszi Balázs, valamint kusali Jakesi György deák özvegye, Affra, ellen, kik a panaszkodók Medves rekettye és Nagyszeg nevű erdejükből egy sertésnyáját kaszonyi jobbágyaik által elhajtattak s a kövérebbjeit leölték.

1471. Nagybégányi Miklós lép fel birtokosul.

1476. a leleszi konvent küldötte bizonyítványt állít ki arról, hogy Nagybégányi Miklós és fia, János, alperesek, ó-bégányi Buda Benedek és Mihály fiai, István és László s Óbégányi Miklós fia, Benedek, panaszlók Pap berke nevű kaszálóját nem háborgották; minek folytán 1477-ben a választott bíróság úgy ítél, hogy a kérdéses kaszáló az előbbi állapotban hagyattassék.

1478. egyezség kötöttetett néhai Óbégányi Orbán fia, Benedek és Újfalusi Mihály, Sebestyén, László és Péter közt az ó-bégányi

*) Zichy-Codex III. 219.

**) U. o. 540. lap.

***) Leleszi levélt. 21. sz.

és kis-guti, valamint a kenézlői rév és vámjog, felkenézlői, zálkodi, erketői, löki. eszlári és azari részjóságok átengedése iránt, oly módon, hogy haláluk esetére kölcsönösen örökösödjének.

1480-ban Óbégányi Gergely, Benedek, Ferencz és László, Orbán fia Benedek és István fiai, Kristóf és Boldizsár, kérelmére Mátyás király parancsa folytán a leleszi konvent határ-igazításra kiküldetvén, királyi emberekül kijelöltettek: Kirsanói Gergely, Homoki Miklós, István és Balázs, Bulesui Gergely, Daróczy Márton, Guthi Balázs, Borsovai Benedek és Miklós, Daróczy János deák és Komlóssi Gergely; — a megkezdett járatnál ellenmondván Nagybégányi János (Miklós fia) Nagy-Bégány és Surányi Pál s János Balázsér helységek részéről, a további működés elmaradt, — azonban 1482-ben a király rendeletére ujabbán megkezdett az; mely alkalomra királyi emberekül kijelöltettek: Kerepeczi Miklós (Márton fia), Borsovai Benedek és Miklós, Halábori Pál, zapszoli Biró Ambrus, Hetei Péter, Guthi Pál és Girsanowi Sándor (Tamás fia); ez alkalommal is azonban Surányi György, Pál és János, valamint más részről Nagybégányi Miklós s ennek fiai, János és Simon, ellenmondtak*).

1492. Bégányi Ferencz (gróf Báthory István országbíró jegyzője) és Mihály, valamint egy más atyafia, Ferencz, beiktattattak királyi adomány mellett az itteni királyi jogokba.

1496. beiktattatott kerepeczi Pelbárt**) egy a falu (Ó-Bégány) végén a déli oldalon fekvő nemesi udvarház, két fordulóban fekvő 6 darab szántó és egy a Szernye-folyónál levő kaszáló birtokába, mely őt örökösödési jogzimen illette; ellenmondván ez alkalommal Óbégányi Kristóf, György és Boldizsár.

1504. eladta Nagybégányi Margit, Gulácsi Ambrus özvegye, itteni és maszárfalvi birtokait Nagybégányi Simonnak, ki 1505-ben pert indított bajnai Both István munkácsi várnagy ellen, egy általa elfoglalt „Luka-hegye“ nevű kaszáló iránt.

1508-ban Kerepeczi Miklós fia Tamás és ó-bégányi Éles Ferencz tiltakoznak az ellen, hogy Kerepeczi Miklós özvegye, Erzsébet, az ő részjóságát leányára irassa, valamint 1509-ben, hogy elidegenítse, megvevén a nagy-bégányi és maszárfalvai részeit Nagybégányi Simon. 1511-ben pedig Kisbégányi Kata, Hrabóczy Jánosné, elzálogítá kis-bégányi és guti birtokait hat arany forintban. Daróczy

*) Leleszi lev. prot. I. 12. sz. 364. lap.

**) Kerepeczi Pelbártnak atyja volt András, ennek Miklós, ennek Gergely és ennek Benedek; anyja pedig Óbégányi Buda fiának, Lukácsnak, leánya Anna, Óbégányi Csók István testvére.

Mártonnak. 1513-ban beiktattatott a leleszi konvent által Daróczi Páltól és Bégányi György leányától, Ilonától, született Daróczy György anyjának összes birtokába Bégányban és Maszáralfván örökségi ezimen, Bégányi Simon ellenmondása mellett.

1519. vizsgálatot intéztetett Hetei János és Hetei László neje, Guthi Borbála, Óbégányi Salgai Mihály ellen, ki Heteinek az ó-bégányi határban levő „Hospital ligete“ nevű kaszálóját erőszakkal elfoglalta.

1523. Óbégányi Benedek és Hetei János pereltek Óbégányi Mátyással, ki Benedeket megverte; hasonlóul pereltek Bakos Tamással, ki a Malom-mező és Nagy-borsos nevű dülőkön három szántórövidet elfoglalt, valamint hogy Óbégányi Zsigmond Hetei Jánostól 13 ökröt az ó-bégányi szabad mezőről behajtatott és letartóztatott.

1549. Nagybégányi Agota Nagybégányi Simon által az itteni és maszáralfvai részek iránt kielégítettett; ugyszintén 1551. Büdi Mihály és Ilosvai Dorottya léptek egyezsége itteni birtok iránt.

1552. Ilosvai András említettik birtokosául Nagy-Bégánynak, melyet nagy részben elpusztítottnak mond az akkori adóösszeírás*).

1564-ben tiltakozott Bégányi Krisztina hajadon Bégányi Sebestyén és Lukács ellen birtokai elidegenítése iránt.

1567-ben Bégányi Miklós birt két portát, s azon évben a tatárok 20 házhelyet elpusztítván, a lakosok legnagyobb részét elhűrezolták (U. o.). Ekkor birtokolt itt Szenyesi Mihály is, valamint 1570-ben Gotthard Bálint özvegye, Bodrási István özvegye és Horváth Kristóf.

1574. beiktattatott Lónyay Ferencz és Szalay János itt és Maszáralfván. Ugyanis Miksa király Bécsből 1574. január 8-kán kelt parancsában meghagyta a leleszi konventnek, hogy iktassa be Lónyay Ferencz, Pankotai Gergely és Szalay János kassavárosi királyi kapitányokat a nagy-bégányi és maszáralfvai azon összes részekbe, melyek azelőtt a magvaszakadt nagy-bégányi Ilosvay Miklós birtokához tartoztak s a koronára szállván, most nekik adományoztattak, oly módon, hogy fele részben Lónyayt és fele részben a másik kettőt illessék. A beiktatáshoz királyi emberekül kijelöltettek: gulácsi Oroszi István, ó-bégányi Nagy Albert, Petry István, Bégányi Lukács és Sebestyén, Gulácsy István, Mathuznay István és Gedeon, Soós János, Bégányi Gergely, Horváth Kristóf, másképp Polyák és Kerepeczy Lukács. A beiktatáshoz kiment Bégányi Se-

*) Budai kam. lev. Liber IV. Tom. VII

bestyén és a leleszi konvent részéről Mezőkövesdi András, kik előtt érdeklettekül megjelentek: Soós János, kaszonyi Sárvégi Lukács, Barkóczy Albert, Homoki Bertalan, Bégányi Kristóf, Tamás, Máté, Miklós és Lukács Kis-Bégányból, Komlósi Gáspár, János, Miklós, István, Mihály és egy más János, Jakcsi Erzsébet, Marthuznay Pálné, Surányi György özvegye, Daróczi Szerafin és Mágócsi Gáspár. A beiktatás alkalmával ellenmondottak: Bégányi Miklós özvegye Zoltán Anna és Bégányi Pál, Bégányi Zsófia Kende Márton özvegye és néhai Bégányi Miklós leányai, Anna és Dottya.

1675. említettnek birtokosokul Bégányi Pál. Kende Márton, Ilosvai Zsófia és Zoltán Anna, kik egyezsége léptek Nagy-Bégány, Maszárfalva, Ilosva, Iloncza, Bród és Kisfalubeli birtokok iránt.

1580-ban borsovai Oláh András, királyi táblai jegyző, szirmai Banko András és felnémeti Boor János beiktattattak két egész udvartelek birtokába, melyek egyike kis-bégányi Bakos László fiaé, Ferenczé, vala, másika pedig Murgai Jánosé Tákoson, valamint négy jobbágytelek birtokába Tivadarban, melyek Gulácsi Mihály fia, János, tulajdonai voltak s az illető jogelődök magtalan kimulta után királyi adományozás folytán a fentebb nevezettekre szállottak.

1582-ben Kerepeczi István királyi ember és Gálffi Lőrincz leleszi-konventbeli küldött által beiktattattak Horváth Mihalovics Simon és Bégányi Dorotya, Barkóczy Albert özvegye, valamint Horváth Miklós és Margit s valamennyi utódaik az ó- és kis-bégányi részekbe.

1585. átadta Daróczi György nagy-bégányi s maszárfalvai összes birtokát nagy-bégányi Sárközi Pálnak; 1587-ben perelt Bégányi Lukács — Bégányi Dorottyával vagyonelidegenítés miatt.

1590-ben Bégányi Anna átengedte férjének, Simai Mező Gáspárnak, 293 frtban nagy-bégányi, maszárfalvai, bródi, ilosvai, iloncza és kisleludi részeit; a minthogy Lónyai Ferencz és kálnai Bornemissza Ferencz is szerződést kötöttek itteni és maszárfalvai birtok iránt.

1592. királyi adományt nyertek az ugynevezett Bakos-rész birtokára nézve Komlósi Sebestyén és ó-bégányi Bégányi Lukács, Kristóf és Ferencz; a beiktatásnak ellenmondottak Borsovai Péter neje, Gotthard Anna, Bégányi György, Bakos Dorotya, Horváth Simonné, és Bégányi Bálint; 1597-ben tiltakozik Bégányi Lukács Mihalovics (Myhalowyth), másképp Horváth Miklós ellen a nagy- és kis-bégányi birtokrészek elidegenítése miatt, melyeket 200 forintért Borsovai Péter és Mező Gáspárnak eladott.

1600. említettnek birtokosokul Nagy-Bégányban: Ugrai János és neje Kende Judit, Mező Péter és Gáspár, Kende Miklós, Bégányi Ferencz és Pálné és Oroszi Tamás; Kis-Bégányban pedig: Bégányi Bálint, Ferencz, András és György*). 1606-ban: Kende László és Baranyai Bencze is. 1612. említettik még Mező Péter és Ilosvai István. 1613. beiktattatott Halábori Miklós itt és Fornoson. 1631. birtokoltak Kis-Bégányban: Bégányi Miklós, Bégányi Pál után, Bégányi Lukács özvegye Kerepeczy Anna, Bégányi János és Pál. — 1633-ban eladott Bégányi Gergely Bégányi Miklósnak részeket itt, Fornoson és Zápazonban; 1643-ban Gulácsi Ambrus és Pogány Ferencz kötnék cserét.

1646-ban Rákóczy György erdélyi fejedelem 4 jobbágy és 2 pusztatelekből álló birtokrészt foglalt le Bégányi Tamástól ennek kötvénye alapján; a jobbágyok voltak: Kristóf János, Albert György, Kósa István, Kis Jánosné, Csapó Bálint és Tenge Mihály; ezek tartoztak évenként karácsonykor 2—2 kalácsot és 1—1 tyukot ajándéknak bevinni a munkácsi várba s a szokott heti munkát teljesíteni. Bégányi Tamás leányát ugyanis Kuti András nevű munkácsi uradalmi számtartó birta nőül, kívül itt birtokot is nyert; azonban tiszti számadásait rendetlenül vezetvén, bégányi „portió“-ja elfoglaltatott s a várhoz csatoltatott; 1650-ben azonban Bégányi Tamás kérelmére Lorántffy Zsuzsánna azt visszaengedte**).

1652-ben birtokoltak Kis-Bégányban: Bégányi Anna, Dorotya, Zsófia és György, kik magok közt atyafiságos osztályra léptek***). 1656-ban pedig Nagy-Bégányban: Mező Márton, Gábor, Gáspár és Eufrozina, ki Pécsi Istvánnak neje vala; aminthogy Baranyai Gáspár és Bégányi Ferencz egy nemesi udvarház iránt egyezseregre léptek. — 1660-ban királyi új adomány mellett beiktattattak itt Bégányi Ferencz és György.

1664-ben éltek Kis-Bégányban: Bégányi Anna, férjezett Kerepeczi Miklósné és B. Mária, férjezett Földessi Istánné; 1673. Sulyog Zsófia 400 frtot vett fel kielégítéseül Mező Mártontól; aminthogy előbb (1668.) Bégányi Ferencz Máté Zsuzsannának 300 frtban itt és Fornoson birtokrészeket lekötött. 1750. Schulz János nagy-bégányi részét, melyet atyja, Samu, Kenesei Samutól szerzett, Tolnai Zsófiának eladta.

1758-ban Nánási Ágnes, férjezett Pap Mihályné, Nánási Ist-

*) Budai kam. levéltár. adóösszeírás.

**) A munkácsi urad. 1682. évi urbárium

***) Megyei levéltár.

ván és Galgóczy István özvegye Bégányi Anna, valamint ennek fiai Galgóczy Gábor és Imre — cserét kötven Gulácsi Gábor, Pécsy László, Pécsi Kata Jármí Gáborné és Nánási Klárával, ez ellen Bégányi János (kinek atyja volt Zsigmond, ennek Ferencz és ennek János), valamint István és Ferencz tiltakoztak a leleszi konvent előtt. Ugyanakkor birtak itt csere útján Vadászi Ferenczné, született Pécsi Anna és Egresi, másképp Cseh János és Lázár utódai.

1761-ben említettnek birtokosokul: Bégányi András, Gergely és Péter; 1768-ban Kis-Bégányban: Bégányi Péter özvegye Hartványi Anna és leánya Zsuzsánna, Fancsikai Lázárné, és Földessi István. 1765-ben tiltakozott Danes Éva, Joó István neje, testvére Ujvári Samu ellen az iránt, hogy az magtalan kimulásához közeledvén, kis-bégányi, ugornyai, fornosi és takosi elzálogított részeire kölesönemelést (auctiot) vett. E jószágokat Danes Éva elődei, névszerint Bégányi özvegye Hartványi Anna és leánya, elzálogították volt Földessi Istvánnak, Szegedi Istvánnak és neje Bégányi Máriának.

1794. Dercsényi (Veisz) János beiktattatott Nagy-Bégányban egy a koronára szállt részbirtokba királyi adomány folytán.

A jelen század elején birtokoltak Nagy-Bégányban: Görgey, Izsépi, Géresi, Berthóthy, Hidegkövy, gróf Vay, Neupauer, Bek, Borbély, Bégányi, Komjáthy, Dercsényi s mások; a Dercsényi-család kezén vala egy nemesi telek, 2 korcsma, 70 köbölnyi föld, 8 telek és 3 zsellérhely.

A nagy-bégányi község a hitujítás rémkorában elfogadván az új tant, a templomot is elfoglalás 1636-ban már virágzó reformált anyagyülekezetet képezett; később azonban az itteni góth-alaku, csucsis templomot elvesztette, mert a XVIII. században rommá vált, annyira, hogy 1768-ban a simai Mező-család ujonan felépíttette; ettől nyerte 1782-ben csere útján a jelenlegi paplakot is. A templomban áll egy 1636-évből való énekvezéri kóta-tám, valamint egy 1648-ban készült családi fedeles szék. Az 1768-ban építtetni kezdett torony csak 1854-ben készült el; az egykor ledöntött sekrestye mellett egy régi kápolnának maradványai látszanak. 1638-ban ajándékozott a reformált egyháznak Mező Gáspár egy aranyozott ezüst poharat. Anyakönyve 1768-ban kezdődik.

Kis-Bégány sokáig volt az előbbi népesebb helységnek fiókja, azouban már 1741-ben akart attól elválni, de mit csak később

1784-ben foganatosított; ugyanez kérelmére 1783-ban a megyei hatóság vizsgálatot tett itt az iránt, hogy a kis-bégányi családnak emberi emlékezet óta volt itt református imolója s abban saját harangja, jóllehet azt a helytartótanács 1750. sept. 3 kelt intézményével lebontatni s a predikátorságot megszüntetni rendelte; ennek folytán 1783. sept. 2-án 8434. sz. a. kelt helytartósági intézménnyel annak ismét felállítását megengedtetet. 1784 óta vezetetik tehát elkülönítve anyakönyve is s akkor a mostani paplak utcza felőli végén egy kis fatemplom is építtetett, mely 1791-ben szenteltetett fel, lévén akkor tanítója Lenkei Imre. Mostani fatemploma 1805-ben emeltetett az utcza közterén.

Főbb birtokosok most: Kis-Bégányban: Joó Lajos, Galgóczy Pál, Nemes József, Domokos József, Jászter Kálmán, Komáromy Imre, Kondor Gáspár, Nánásy György, Pogány Lidia, Szini János, Turóczy Ferencz stb; Nagy-Bégányban pedig: özv. Dercsényi Istvánné, Klobusiczky László, Galgóczy P., Nemes József, Gajdos János, Kali József, Lévi Gábor, Mezey Sándor, Nánási Gy., Rácz István, Sütő József, Siró József Tompa József sat.

Bilaszovicza.

Orosz falu Alsó-Vereckénél a laturkai völgyben; hajdan a szent-miklósi uradalomhoz tartozott. Az 1704. évi urbariumban, midőn már II. Rákóczy Ferencz birtokában volt, Kis-Bisztrának is neveztetett, lévén akkori kenéze Sutovics Mihály. 1754-ben a gróf Schönborn-család tisztelt a soltszáságot a Popovics-csaladtól, mely azt bitorolta, elverék és Bilasz örököseire ruházták. Most 12 ház és 89 lélekből áll a szegényes helység, melynek egyik oldal útja Galicziába vezet; miért is 1848-ig itt egy harminczadi épületben egy határőr-lovag alkalmaztatott, ki a galicziai hágókra felügyelt.

Bene.

Régi magyar falu a tiszaháti járásban a Borsova folyó jobb partján, 84 lakházzal, 408 lakossal és 1626 holdnyi területtel. A

helység felett emelkedik szőlővel beültetett meredek sziklahegy, mely tüzelelkű bort terem.

Már egy 1269-dik évi, IV. Béla király idejében kelt okmányban említetik Bene helység, melyet akkor János Péternek fia és Márton Jánosnak fia adományképen birtak; valamint 1280-ban is, a mikor e jöszágba Pouka mester királyi ember és János áldozár Imre fiait: Tamást, Benedeket és Mártont beiktatták.

A XIV. század elején már népes helység volt, mert benne a pápai tizedek lajstroma szerint 1333-ban lelkészség vala, fizetvén Kelemen nevű akkori papja 3 garast tizedül. 1337-ben Egyed említetik birtokosául, összefüggésben a Kunt Comes nagy-muzsalyi birtokos unokájával Péterrel.

1400-ban birtokoltak itt Pán András és Beregi Helele; ez kitűnik azon vizsgálatból, melyet ők Csarnavodai István fia György ellen intéztek, kik a panaszlók itteni jobbágynak erőszakoskodásai folytán tetemes károkat okoztak*).

1439-ben pert indítottak Imbregghi Farkas, Dénes és Czekei Márton, Boda Benedek és Oszvald és Kistárkányi András és Brigyes ellen (kinek atyja volt Miklós és ennek Mátyus) azért, mert benei és rádi birtokait elpusztiták és néptelenekké tették.

1451. panaszló Báthory István (Szaniszló fia) végrehajtotta a kusali Jakcsi László fiai, András és László, ellen nyert ítéletet s ennek folytán be is iktattatott Berzencei István királyi ember által a megítélt jöszágba, melyhez tartozott: Bene, Kaszony, Papi-falu, Kovászó az itteni vámmal együtt, Nagy és Kis-Muzsaly, Szerenye, Ujfal, Gelénys, Oroszi, Nagy-Almás (Beregvármegyében), Hadad (vámostúl), Nádard, Bogdány, Ujlak, Ecsed, Vinna, Máma, Udvarhely (révestül), Káránd, Báboesa, Kolbászfalu, Kis-Báboesa, Somtelek, Tótfalu, Szelszeg, Csalános, Godonár, Örvényes, Kellemes, Naprágy és Poroszló**).

1459. Kusali Jakcsi János, néhai Lászlónak fia, elzalogítja benei, kaszonyi, szerenyei, ujfalvi, kovászói nagy és kis-muzsalyi összes birtokrészeit Kusali György nejének, Affrának, 1012 arany forintot***).

1460. beiktattattak Homoki Pál királyi ember által örökösödési jogon Kusali Jakcsi László leányai, Affra, férjezett bélteki Drágffi

*) Lelesz, Prot. Act. B. B. I. Nr. 13.

**) U. o. Prot. Act. A. A. B. B. III. Pag. 41. N. 25.

***) U. o. Prot. Act. C. III. P. 134. Nr. 53.

Miklósné és Margit, ifj. Kállai Jánosné, a benei, kaszonyi szernyei, ujfalvi, nagy- és kis-almási, oroszii, kovászói, nagy- és kis-muzsalyi összes részjóságokba*).

1461. Szilágyi Erzsébet, Mátyás király anyja, beiktattatik a Jakesi László fiától, Jánostól, zálogba vett kaszonyi, kovászói, szernyei, ujfalvi és almási birtokainak fele és a benei, muzsalyi és oroszii negyedrészt birtokába. A beiktatást eszközölő Borsovai Benedek királyi ember**).

1478-ban Jakesi János és László megintetik Matucsina Zsigmondot és Miklóst, Keszi Balázsnét Nasztát és Matucsina Miklósnét, valamint a Beregen székelő Pálos szerzeteseket itteni és más zálogbirtokok visszaadására, ez utóbb említett barátok a nagy és kis-muzsalyi részeket is használván.

1489. Matucsina Miklós elzálogítja geszteli Oroszi Mihálynak benei, kovászói, kis-muzsalyi részbirtokait s a Szernye és Borsova vizeken levő malmok őt illető részeit 240 arany frton.

1493. Drágfi Bertalan erdélyi vajda és a székelyek grófja beiktattatott a Jakesi Ferencz-féle részekbe zálogkezimen, Matucsina Miklós ellenmondása mellett. 1495. és 1498-ban Bilkei Péterné iktattatott be egy részbirtokba***).

1502. Halmaghi Maga-Vajda Péter és Sándor törvénykeztek Matucsina Miklóssal foglalás miatt.

1505. Jakesi László neje Krisztina és fia György elzálogítják Beue, Kaszony, Kovászó, Muzsaly, Nagy- és Kis-Almásan levő részeit Drágfi Jánosnak 600 arany forinton. Matucsina Miklós pedig beiktattatik hadadi Jakesi Ferencz fiai: Imre, Mihály és Ferencztől zálogképen reászallt birtokrészekbe Telegdi István királyi kincstárnok és Jakesi Ferencz ellenmondása mellett. Királyi emberül működött Gerzsauói János§).

1506. Bökényi Jakab volt itt r. k. lelkész.

1507. Csebi Pogány Zsigmond és Ruszkai Dobó Domokos zálogjogon iktattatnak be a Kusali Jakosi-féle részbe, Jakesi László és György ellenmondása mellett, — valamint 1507. és 1512-ben Jakesi András és György néhai Jakesi János birtokaiba örökösödési jogou§§).

1509-ben Kusali Jakesi László és András kérelmére Bazini

*) Lelesz, Prot. stat. IX. K. Nr. 240.

**) U. o. II. B. N. 296.

***) U. o. Prot. stat. XII. M. Nr. 178.

§) U. o. XI. N. 140.

§§) U. o. VII. No. I. No. 53.

Péter György országbíró határjárást rendelvén, királyi emberekül kijelöltettek: Óbégányi György és Boldizsár, kis-guti Supán János és Hetei Demjén; a határjárás kezdeténél Csetfalva felől Tarczy János földesur nevében annak jobbágya Vas Pál és Csapi Gergely nevében Vas Demeter ellenmondván, azok a királyi szék elé idéztettek*).

1512. Pán Kristóf neje, nagy-mihályi Eődönffi Zsófia (András leánya), zálogba vette Jakesi László benei, kovászói és kaszonyi részeit; királyi emberül működött Óbégányi Kristóf s a leleszi konvent részéről Becs János áldozár. 1519. Matuznai Ferencz eltiltatja kaszonyi Jakesi Györgyöt és Jánost a benei birtok elidegenítésétől, — kik ugyanakkor Dersházi Istvántól 111 arany forintot kölcsönözvén, nem fizetés esetére itteni birtokukat lekötik; a következők évben pedig Mathuznai Ferencz megvette Jakesi János benei, kaszonyi, kovászói, nagy- és kis-muzsalyi és nagy- és kis-almási részeit kétezer forintért. — 1524. beiktattatott Dobo Ferencz itt, Muzsaly és Kaszonyban. 1530. birt itt Jakesi Mihály, István, János és Mathuznai Ferencz.

1541. megvette Büdi Mihály kaszonyi Jakesi István itteni két telkét 200 frtéért. Ekkor birt még itt Jakesi, Mathuznai és Schmidt.

1543. Paposi Eördögh János és István beiktattatak Kisbégányi Bálint által a Jakesi István magvaszakadtával felkérés folytán rájuk szállt benei, kaszonyi és kovászói összes birtokokba, a beiktatást ellenmondással megzavarván Jakesi András özvegye, Jakesi Czili, kaszonyi Matuesinai Miklós, neje Jakesi Kata és Eördögh János neje Jakesi Erzsébet, továbbá Jakesi Istvánné és leányai: Anna, Klára, Borbála, kovászói Mathuznai Györgyné.

Ugyanazon évben Mathuznai György, Pál és Gábor megintetik Kávási Kristóf huszti várnagyot az iránt, hogy az ő itteni vámjukat erőszakkal ne bitorolja**).

1545. Büdi Mihály iktattatott be Kisguti Benedek királyi ember által a Jakesi János magvaszakadtával hátrahagyott benei, kaszonyi és kovászói birtokba, egyik részét 1543-ban Mathuznai Ferencz vevén meg.

1547. beiktattatott Szigeti Gergely. Ekkor volt itt plébános Antal atya, ki Büdi Mihálynak Fancsikán egy nemesi telket eladott***).

*) Lelesz, Prot. Met. I. 511. lap.

**) U. o. Act. N. 4.

***) U. o. Prot. 8 N. 153.

1551. Mathuznai Pál kérelmére gecsei Kun Miklós királyi ember s a leleszi konvent által Bene és Kovászó helységekre nézve határjárás tétetvén, érdekelt szomszédos birtokosokul megjelentek Oroszi Lázár és Máté, Jakcsi Mihály Nagy-Muzsalyból. Dobó Ruszkai Ferencz szintén onnan, Matuznai Miklós és Paposi Eördögh János özvegye Kovászóról képviselve jobbágyaik által; a bizottság a Borsova folyótól megindulván, ért egy Arolya nevű tóhoz, innen egy Szép nevű mocsárhoz és erdőhöz, hol a határdomb megigazított, majd egy fertőhöz, délfelől Piskáros nevű patakhöz, tovább a Kadarcs-patakhöz, melybe a Piskáros ömlött, ez Vizes-Piskárosnak is neveztetett. A mint itt a határjelt megújíttatni akará a bizottság, Fekete András, Báthory András csetfalvi jobbágya, Szőke Benedek, Büdi Mihály özvegye Artandi Anna és Nagy Tamás, Lónya Péter csetfalvi birtokos jobbágya, uraik nevében előállottak, fejszéiket felemelték s a további eljárás ellen, a mennyiben az a csetfalvai határt érintené, tiltakoztak, kinyilatkoztatván, mikép a bizottságot a csetfalvai területre lépni nem engedik; miért is ezek a királyi szék elé utasíttatván, a további határjárás felfüggesztett*). — 1560. Matuznai János és polánkai Csapi Erzsébet, szerződnek a bennei, kaszonyi, kovászói, szernyei, ujfalvi és almási birtokra nézve. 1562. a Matuznai-féle részt II. János király Gálteővy Ferencznek adományozta.

1567. az erre átvonult tatár sereg 47 telekről elhurezolta a népet, úgy, hogy csupán öt népes házhely maradt s a falu teljesen leromboltatott. Majd Székely Antal tett itt foglalást, kivel 1570-ben Mathuznay Ferencz perelt a benei, kovászói, kaszonyi, szernyei, ujfalvi, a nagy- és kis-almási birtokok elfoglalása miatt, minek következtében 1572. Matuznai („másképp Matucsinai“) Ferencz, János és István beiktattattak egy itteni rész birtokába. 1580. Mathuznai Gedeon tiltakozott a leleszi konvent előtt az ellen, hogy Matuznai Ferencz a birtokot elidegenítse.

1588-ban Sarماسaghi Miklósné, született Révai Anna, beiktattott a benei és nagy-muzsalyi összes részbirtokokba Borsovai Boldizsár királyi ember által.

1600. említettnek birtokosokul: Szabó Pál, Sajgai Bálint, Mátyás és Zsigmond, Literáti József, Melith Pál, Kubinyi István, Kölesei Zsigmond és Ujhelyi Mihály, Mátyás és Gedeon**).

1623. Rédei Péter az erdélyi vajda egyik lovas ezredé-

*) Leleszi Prot. met. I. 430.

**) Megyei levéltár.

nek parancsnoka beiktattatott királyi adomány mellett a Matuznai János, István és Ferencz-féle részekbe.

1634. birtokoltak Perényi Gábor és neje Salgai Kata. 1639. Soklyói Szabó Zsuzsánna iratta férjére, Horváth Dánielre, itteni, kovászói, halmii, kökönyösi, tarcei és bábonyi birtokát ezer taléron: a leleszi konvent előtt tett bevallás szerint e vagyon a magtalanul elhalt Perényi Gábor nejétől Salgai Katalintól szállt Szabó Zsuzsánnára s mindkét nemű utódaira és hagyományosaira. — 1641-ben siker nélkül tiltakoztak e vagyonátruházás ellen Ráthonyi Zsófia és Soklyói Szabó György. Horváth 1642. évben a leleszi konvent küldötte közbejöttével ünnepélyesen be is iktattatott, még pedig Beregmegyében Gulácsi Mihály és Ugocsában Záhoni Péter királyi emberek által*).

1641. említettnek még itteni birtokosokul Ráthonyi Ferencz és Kozma Albert, Ambrus és Pál.

1643. Thuránszky Mária és Mező Gáspár vesznek Perényi Gábornétól itt egy nemesi kuriát, hat népes és egy pusztá jobbágytelket s az itteni előfokon (Promontor) egy Hanga, másképp Nagy nevű szőlőt.

1651. Lónyay Zsigmond beiktattatott Gulácsi István királyi ember és Fejérváry Miklós leleszi k. pap által a benei, kaszonyi, szernyei, ujfalvi és kovászói részekbe.

1653. birtokoltak itt Odorjáni Ráthonyi Ferencz, ennek neje Szabó Zsuzsánna és Lónyay Zsigmond. — 1655. Lövei Gergely végrendeletileg hagyá itteni szőlőjét fiának Samunak. 1656. Ujhelyi Pál nádori engedély mellett csere útján beiktattatik egy itteni pusztá telek és három szőlő birtokába; valamint 1657-ben Máté Mihály, András, István, János, Ambrus, Ilona és Zsófia egy Máté Mihálytól és neje Fátyol Zsófiától nagy-muzsalyi telekért eleserélt, a Határhegyen levő, közönségesen kormány-szőlőnek nevezett, általok ültetett szőlő birtokába.

Ez évi június hónapban a betört lengyel sereg pusztitá el a falut. — 1660 körül a Maróthy-család nyert itt birtokot; majd a Makai és Vásárhelyi.

A főbirtokosok most is a Ráthonyi-családbeliek, névszerint István, azután a gróf Károlyi, Gerzon után Mózer, és Steinberger Izráel utódai, Tóth Lajos, Sütő Miklós. A lakosok nevei ezek: Balassi, Barna, Bihari, Bertalan, Bura, Csapó, Deme, Farkas, File.

*) Leleszi levéltár.

Gálffi, Kelemen, Kis, Kovács, Medzihradszki, Miklós, Nagy, Pap, Pataki, Pogány, Siket, Szántó, Szekeres, Tomajko, Tar, Timár.

A falu déli oldalán közel a Borsova folyóhoz fekvő, most ref. kötemplom a 15. században épült, keletelt, egy hajós, az ennél kisebb szentélye a nyolcszög három oldalával záródik. A kisterjedelmű templom nyugoti főbejárata felett emelkedik a négyszögű vastag csonka torony, mely belülről csarnokot képez*). A csuesivű diadalív északi falán a Madonna képe látszik, ki ölében a holt megváltót tartja. Kár, hogy a kegyeletlenség ezen a mészréteg alul feltűnt régi falképet sárral bemázolá; hajdan a templom nemcsak belül, hanem kívülről is volt festve. A ledöntött sekrestyének alapfalai még látszanak a templom északi oldalán, melyen ablakok nincsenek, míg a keleti és déli keskeny nyílások csak gyéren bintenek fényt abba. A templom vastag falai erős támokkal vannak ellátva s e szerint hajdan a templom hajója is boltozattal volt fedve; az eszterháj alatti párkány kőválasztékai vörös és feketete színnel testvék. A hajó famennyezetének egyik elkorhadt gerendájáról leolvastam, hogy a templomot 1670-ben, tehát 14 évvel a lengyelulás után, Maróthy György földesur idejében kijavították. A protestánsok mindjárt a reformáció kezdetén foglalták el a templomot; 1595-ben a hivek már virágzó anyaegyházat képeztek. 1600-ban Miskólezi Mátyás volt iskolatanítója; 1782-ben a tűzvész a paplakot s az anyakönyveket felemészté. — Az egyház jótevőji közé számítja a Matuznai családot és Makai Istvánt egykori feldesurokat, 1772-ből Vásárhelyi Ferenczné, született Melegh Katát s másokat, kik szőlőket ajándékoztak. Tallián Pál és Pogány Pál a benei templom javítására Csetlálván egy telket adományoztak e század elején; Pogány Lidia pedig egy 400 frtnyi (bevehetetlen) követelését testálta az egyháznak.

A templom több régi és diszes művezetű drágaságokkal bír; ilyenek: egy reformáció előtti korból származó arannyal befuttatott, régi, talpas ezüst ostyatartó (ciborium) melynek fogójánál a tizenkét apostol párosával, tiszta aranyból öntve volt hat fülkeszerű üregbe helyezve, melyek azonban most már hiányzanak: egy másik ezüst kehely szintén arannyal futtatott és sodronymivű diszitménynyel ékített, ily felirattal: „Wenn ich dich habe, mein Gott allein: so khann bei mir kein Mangel sein I. 5. 1591.“ Némely német református bitterjsztők ajándéka. Van egy régi

*) A torony déli ablaka mélyedésén HIELE 23 (Helele?) betűk és 1458. évszám van bekarcolva.

lajos tányér és több ön kanna. Egy ezin tányérnak ez a felirata: „G. D. Joannes Cseh Egresi, cum uxore G. D. Rebeka Lázár, calice argentea, dei zelo deaurata MHOK HM. 1663.“ Egy másik 1696-ból való; az áldozóabroszok 1693, 1774., 1782. és 1788. évekből valók; egyiken ez van kivarva: „1726. Maróthi Dániel uram hitvese Darvai Xtina adta Isten dicsőségére.“ 1593. volt a ref. pap Laskai Mihály, 1594. Kaposi György, 1646. Czeglédi Sebestyén stb. Harangjai közül egy 1794., a másik a Kovászóé 1643-dik évből való; ennek régi koronájára ez van berésve: „Anno 1643. fieri curavit N. Adreas Fejes de Bene.“

Benedike.

(Benediküvcei).

Orosz falu a munkácsi járásban Rákossal szemben 100 házzal, 527 lakossal és 1386 holdnyi részint sík, részint lejtős határral. Hajdan Benedeki és Benedekfalvának is mondatott, s valószínűen a falu nevét a Benedek-rika víztől vette, mely határában egykor folyt*); ez valószínűbb, mint az, hogy a 14 század elején az e tájon birtokolt Várdai Aladár Benedek nevű tiszteitől vette volna a helység nevét**); különben azon időben egy Benedeki család is létezett itt. Így 1391-ben birták e helységet Nagy Márton és Lőrincz és agardi Benedeki Higged János. 1393-ban pedig Agardi Péter fiai, Lőrincz mester és István és Nagytárkányi és Jusztin fiai: Higged, János és Márton.

1391. Mária királyné Budán (in Dominica Invocavit) Benedeki Márton (László fia) s Lőrincz és István nevében is tett kérelmére, minthogy birtokának határa iránti levele elveszett s e miatt a munkácsi várhoz tartozott Iványi, Rákos, Kajdanó és Oroszfalu (Ruszkócz) felől sok zaklatást és jogsértést kellett szenvednie, megrendelte, hogy a leleszi konvent küldötté Domokos, maga mellé vevén hiteles bizonyásgul Andrást (bereg) szászpi plébánost, a királyné udvari papját, vagy Csaholi Sebestyén mestert, kir. udvari tisztet, mint e végből a kuria által különösen kijelölteket, a határt igazít-

*) 1649-ki évi urbér a munk. urad. levéltárban.

**) Zichy-Codex I. 129.

tassa meg. A nevezett királyné azon évben*) a leleszi konventhez menesztett más rendeletben, kijelölte királyi embereikül a nevezett András és Csaholin kívül még Szántói Pető fiát, Jánost, is; azon évi pünkösd előtti vasárnap Verencsén kelt iratában pedig, melyben tiz ekényi (azaz 1500 hold) földet rendel a királyné az ő Iványi, Rákos, Kajdanó és Oroszfalu nevű helységeknek határából a munkácsi vártisztek jelenlétében a Benedekiek határához kapcsoltatni. kijelöltettek királyi embereikül a nevezettekén kívül még rosalí Kun Lukács is. Ezek folytán a határjárás Domokos prépost, Mihály, munkácsi alvárnagy, annak küldötte tisztelendő Nagy Jakab s számos királynői jobbágy s a Benedeki-családbeliek jelenlétében megtétetvén s a tiz ekényi föld is átadtván, a felvett okmányban következő határhelyek említetnek: Iváni felől: Bal-iznicze, Nagy-Viznicze, Oroszánies és Hodanka patakok; Oroszfalu, Rákos s Kajdanó felől: a Sztára rize, Egrus nevű mocsár, Jancsova viz, Kasztalisesa patak, Hidaspatak sat.**).

1447. megperelte Agárdi Jajos, esicseri Orosz Tamást Benedek, Balázsvágás, Bisztra, Kálnik, Zsukó, Gajdos, Felső- és Alsó-Lucska és Mogyorós helységekben tett foglalás miatt***).

1455. Agárdi István eltiltatta osztályos rokonait Jánost, Mihályt és Lászlót, a fentebbi helységekben levő birtok eladásától, Keszi Balázs deákot és nejét pedig annak megvételétől.

1471. voltak itt birtokosok Nagytárkányi Mihály és István. Ez kitetszik István azon leveléből, melyben tudatja Mihálylyal, hogy a beregi alispánok erőhatalommal kijöttek benedekfalvi birtokára s jobbágyaitól 3 hizott ökröt elfoglaltak s azonfelül még 20 darabot kívánnak: arra is kéri testvérét e levélben, hogy anyjok részére szerezzen „harnácz“ nevű posztót§).

1501. Vassa István vette zálogba Tárkányi István birtokát; 1503-ban pedig Tárkányi László fiai, István és Miklós, elzálogosították összes részeit száz arany forintért Kenderesi Péternek.

1505. Kerecsenyi Antal pereire nézve kiegyezkedvén Tárkányi Péter, Miklós, László, Lukács és Ferenczcel és néhai T. László özvegyével Annával, visszabocsátá nekik a Tárkányi Mihály fia, Márton, által nála 164 friban elzálogosított részeket.

1507. beiktattatott Kerecsenyi István Benedike, Balázsvágás,

*) Datum in Tukul, Sabatho proximo post fest. beati Francisci Cons.

**) Lelesz, Prot. Met. N. 51. Com. Bereg.

***) U. o. Prot. II. 22. sz.

§) Lelesz, Prot. Act. D. II. pag. 290. N. 30.

Kálnik, Bisztra, Zsukó, Csapóczka, Lueska és Gajdos azon birtokába, melyet Nagy Tárkányi István és Miklóstól zálogul átvett.

1552-ben birtak itt: Pető Tárkányi és Székely Máté sat. Ekkor Ferdinánd Pozsonyban (feria 4. post. dominic. Cantate) kelt rendeletében Bajoni Ferencz és Nagytárkányi Gáspár és neje született Mérei Ilona és T. Farkas kérelmére meghagyta a leleszi konventnek, hogy Benedike határát igazítsa meg, kijelöltetvén királyi emberekül: klacsanói Gallis János és Ferencz, Mathuznai György és Gábor, Lónyai Péter, Dobronyi Simon, Bégányi Máté és Sebestyén, Hetei Simon, Borsovai Benedek és Daróczi István és György. A kitűzött határidőben megjelentek szomszédos és érdekelt birtokosokul: Gallis Ferencz, Dávidházi Márton, Nyilas Mihály, Batthyány Mihály és Ruszkai Dobó Ferencz. A működés azonban csakhamar megakadt, mert Pokol Mátyás, munkácsi bíró a király nevében tiltakozott*).

1567-ben birtak itt: Batthányi Miklós, Sárkány János, Dobó Domokos, Eödönfi Ferencz és Vékei Ferencz.

1576. Nagytárkányi János elzálogította ungvári Bornemissza Lukácsnak 200 frton az itteni, kálniki, valácsi, kucsovai, benedeki, csapóczyi, medvefalvi, bisztrai és zsukói részeit.

Ugyanakkor Komlósi Albert neje Erzsébet, Simonyi Székely Máté és neje Tarnóczi Apollonia, leánya és fia Székely György beiktattattak Benedikén egy nemesi udvarteleket birtokába Bégányi Kristóf kir. ember által; azonban 1593. Komlósi Albert, munkácsi várbeli udvarbíró, mint néhai Székely Erzsébet volt férje királyi adományul kapta ugy az itteni kuriát, mint a kálniki 11 jobbágyságtól álló birtokot. A Guthi Imre kir. ember által eszközölt beiktatásnál Halábori Péter ellenmondott. 1592-ben bedeghi Nyári Pál átengedte birtokát itt s a szomszéd nevezett helységekben Török Zsuzsánnának.

1597. Komlósi Albert visszavonta a Telegdi János javára benedeki és kálniki birtokára nézve tett bevallását.

1600-ban említettnek birtokosokul: böki Paczoth Ferencz, Tárkányi János, Borsi János és Sennyei János; 1610-ben Bácskai István; 1648-ban: Bácskai István, Tárkányi István, Borsi János, Horváth Ferencz és Lövei Gergely. — 1678-ban kapta a Bácskai-féle részeket itt és Kálnik, Csapóczka, Patkanócz, Medvegyócz, Zsukó, Bisztra, Balazsér, Surány, Bsaroda, Papi és Asztélyban

*) Lelesz, Prot. Met. I. 37. sz.

adományul Marin Péter. 1655. Löve Gergely hagyta itteni birtokait fiai János és Samura.

Jelenlegi fő örökösei: Barkóczy Sándor, Klobusiczky és Schönborn grófok. a Joó-család és Román Ferencz örökösei.

A Ruszkóczhoz tartozó g. k. hitközségnek van itt köteploma.

Nagy-Bereg.

(Berehi.)

Magyar mezőváros, termékeny vidéken, a Szernye tó keleti szélén, 306 házzal, 1401 lakossal, 9383 holdnyi térrel, melyen szeliden emelkedő halmok s erdőségek teszik a helyet érdekessé. Hajdan Pereg, Bereg és Bereknek is iratott, s már az őskorban is lakott volt, a mint a napfényre kerülő bronz-műszerek igazolják.

A magyarok beköltözésekor pusztá rengeteg volt, melyen csak egyes nomád pásztorok tengtek. Majd a föld a magyar vezérek, fejedelmek s később a királyi hercegek birtokába jutván, sokáig csupán egyes vadászoknak és pásztoroknak volt tanyája, míg végre a 12. században némi helység, község alakult. A váradi Regestrumban, hol az isteni ítéletekről van szó, említettik, hogy Vadu, a beregi erdő-örök egyike, bevádolá laktársát. Természetes, hogy fejedelmi birtokosok mellett Bereg lakói mindinkább szaporodtak s a hely jelentősége hova-tovább növekedett, annyira, hogy a 13. században a megye is, mely addig, valamint az egyházi kerület is, borsovai-nak hivatott, Beregnek kezdett neveztetni; így 1214-ben „Mesku comes de Beregu“ említettik. Feltehető, hogy az 1241-ben e tájon átrónult tatár-raj e községet is elpusztítá, s hogy a később itt letelepedettek új lendületet adtak a községi életnek, s hogy önbiztosságuk végett várat is építettek, melytől a megye is nyerte nevét.

Ez erőség a Kanfertő nevű helyen állott s az akkori szokáshoz képest, kellő vár-néppel volt ellátva. Így például 1312-ben volt itteni várnagya Péter, ki azon évi rozgonyi ütközetben elesett s előkelő nemesnek mondatik*), egy 1332-diki okmányban pedig e

*) Chronicon Budense. Podharadeczky. 236.

tétel jön elő: „Jobagiones castri Bereg.“ míg 1353-ben Arath fia Pál s mások beregi vár-jobbágyokul említettnek*).

Hogy e táj a 13. században hazánk történetében érdekes szerepet játszott, szintén okmányainkból tudjuk. 1233. évben II. András, jeruzsálemi király, seregével a beregi erdőben tányáztott s itt erősíté meg az egyházi concordatumot (egyezményt) esküvel, melyet ő s fényes kísérete Jakab prenesztei püspök s a pápa küldötte kezébe itt letett; ugyanakkor itt a II. András és fia Béla ifjabb király közti egyenlenségek s egyéb fontos ügyek is elintéztettek**). A néphagyomány szerint András király sátora ez alkalommal a mostani munkácsi határban eső s maiglan „királyszéknek“ nevezett erdőben állott s így feltehető, hogy a roppant terjedelmű erdő, mely akkor általán „Bereg“ név alatt ismertetett, Beregszásztól fel a Háterdőig egy szakadatlan rengeteget képezett, a rajta most fekvő helységek csak később, a tatárulás után keletkezvén; s akkor e néven Bereg még nem értetett törvényhatósági kerület, hanem kizárólag a királyi család birtokához tartozott erdőség. Ez alapon adományozza IV. Béla király, midőn az egri egyház elvesztett adományait 1261. évben megerősíté, annak ujonnan e birtokot, melyet ösátyja, tehát I. Béla 1061 körül, valamint később Endre összes erdeivel, pusztáival, faluival sertéseivel, azok pásztoraival s egyéb tartozékaival együtt adományozott volt a nevezett egyháznak. Midőn pedig később 1271-ben V. István is megerősíté ez adományt, Bereg és Ugoesa vármegyéket illetőleg megjegyzé, hogy ezek az előtt a szent királyok (István és László) vadászó erdői valának.

IV. Béla okmányából kiderül az is, hogy már a 11. században itt a sertés-tenyésztés gyakoroltatott. Az egri egyháznak ajándékozott erdő emlékét maiglan örzi a gróf Schönborn-család birtokához tartozó s e tájon fekvő ugynevezett „Püspök-erdő“, mely 350 hold területén szép tölgyfákat termel s az egykori nagy hírű „bereg-i erdő“ egyik csekély részét képezé.

A 13. század folyamában már lelkészséggel is birt e község s hogy a beregi plébánia kiváltságos, azaz az esztergomi érsekiség joghatósága alá tartozó volt, kitetszik a VIII. Bonifác pápának 1295. évben kelt iratából***), de a Pázmán-féle jegyzékben is

*) Zichi-Codex I. 386. II. 539.

**) Fehér György Cod. Dipl. III. vol. II- 319. 326. 346. lap.

***) U. o. VI. I. 350.

a kiváltságosak közt emlittetik, valamint az 1332—1335-dik évi pápai tizedek rovatában is.

1329-ben Erzsébet királyné, I. Károly neje, mint akkori birtokosnő alapítá a beregi erdőnek a Borsova partja felett emelkedő magaslátán szűz Mária tiszteletére a Szent-Pálrendű zárdát, mely Kis-bereg-inek neveztetett s romjai Alsó-Remete falu közelében maiglan látszanak.

Ez időben a község már virágzott, mert nemcsak kiváltságos jogu lelkésze, hanem saját szervezetű, bíró és 12 hiteseből álló helyhatósága is volt. Így egy 1369. peres ügyben, mely Bégányi Cseh Jakab ellen folytatott, a királyné elébe idéztetett a beregi bíró tizenkét hitesével együtt*).

1396-ban Rácz Miklós munkácsi várnagygyal törvénykezett a Dolhai család azért, hogy ő beregi és ujfalvi lakosokkal, még Erzsébet királyné birtoklata idejében, a Száldóköz nevű dűlőben négy földét, valamint Sarkad helységet elfoglalta és elpusztította. —

1397. Zsigmond király (datum Ujvár, feria 3. post fest. ascens. dñi) meghagyja a leleszi konventnek, hogy királyi adomány folytán Bereg és Vári birtokába iktassa be Csáki Miklóst, temesvári főispánt, ennek atyját Istvánt és testvéreit, Györgyöt és Pétert; királyi emberekül ajánltattak kusali Jakesi István, Gacsali Bertalan fia, Imre, Csarnavodai István fia, György és Kölesei István**). Egy másik okmány szerint***) ugyanakkor beiktatott királyi rendelet folytán Sidov István fia György s általa atyja István és testvére Miklós és Péter a Tibavai György fia János magvaszakadtával felkért beregi és vári birtokokba. A beiktatást, mely ellenmondással gyengítettett, eszközlé Kölesei János fia, Miklós, királyi ember s a leleszi konvent részéről Benedek áldozár.

Ez okmányban neveztetik Bereg elsőizben Oppidumnak, azaz Mezővárosnak.

1400. Zsigmond király Budán (feria 4. post domin. invoca). kelt rendeletében meghagyta a leleszi konventnek, hogy mivel Pán András és Beregi Helele panasza szerint Csarnavodai István fia, György, a közelebb mult napokban a panaszlók beregi, benei és muzsalyi jobbágyain ezer forintnyi kárt okozott, az ügyet vizsgálja meg s az eredményről tegyen kimerítő jelentést. Királyi em-

*) Leleszi levéltár Prot. Act. 1. 19. sz.

**) Leleszi lev.

***) U. o. Prot. Stat. S. No. 203.

berekül kijelöltettek: Kerepeczi György, Bégányi Bálint, Homoki György, Halábori János és Borzsovai György.

Ezen időben Koriathovics Tódor munkácsi herceg volt Bereg birtokosa, kinek a fentebbiek rokonai s illetőleg tisztjei is voltak; Koriathovics kérelmére 1400-ban királyi rendelet folytán a leleszi konvent Beregen határjárást is tartott.

1409-ben kezdett Tódor podoliai herceg nevében annak ügyvéde Pósa-házi Márton pert Salánki Péter fiai, Tiba és János ellen a Bereg és Feketepatak helység közt elterülő s állítása szerint Beregtől elfoglalt és Salánk határához csatolt föld visszavétele iránt Zsigmond király ítélőszéke előtt. Az ügy megvizsgálásával a leleszi konvent biztatván meg, Tiba és János nevében azoknak a leleszi konvent előtt vallott s meghatalmazott ügyvédök Dobencsi Dénes válaszolt. A helyszínelésre királyi emberül Oroszi Imre s a konvent részéről Miklós Deák eszeni pap küldettek ki hiteles bizonyágképen. A vizsályos tér, mely királyi mérték szerint (regalis mensura) 6 ekényi*) szántóföld, 2 ekényi tölgyeserdő és 4 ekényi harasztföldből állott, feküdt a Borsova folyón túl Salánktól elválasztva, melyet midőn a kiküldöttek Tódor hercegnek vissza akartak adni, ellenmondott Tiba és Salánki György nevében azok tiszte Kun Péter, miért azok azután a törvényszék legközelebbi nyolczadára a vidékbeli három vásáron történt nyilvános kikiáltás által megidéztek. A törvényszék előtt Tódor részéről Pósa-házi Márton, az ellenfél részéről pedig Benyei István deák ügyvéd a váradi káptalan előtt kiállított meghatalmazással ellátva megjelenvén, a kérdéses földet magáénak lenni állította, hivatkozván előmutatott régi okmányokra; mivel azonban a bíróságnak járó 18 márkát le nem tette, azon meghagyást kapta, hogy a közelebbi nyolczadon kétszeresen tegye azt le, egyszersmind a kikiáltott törvényszék is összehívatni határozottatott, melyen azonban György, ki az olaszok (venetok) elleni háboru alkalmából távol vala, meg nem jelenhetett, miért ő 296 és külön 42 marka bírság fizetésére ítéltetett, oly módon, hogy e pénzt a jövő évi Györgynapi nyolczadán letenni tartozzék. Ekkor Tódor herceg helyett Bulesui István ügyvéd megjelenvén, előmutatott a peres tárgyra nézve egy 1364. évben kelt okmányt, mely szerint a föld határa az előtt, még Lajos király és Erzsébet birtoklata idejében, bejára-

*) 1 ekényi tér = 150 hold, s e szerint a peres 12 ekényi tett 1800 holdat.

tott s Beregrehez való illetősége megállapított volt. Salánki György helyett Benyei István deák megjelenvén, egy 1335. az egi egyház által tett határjárásra hivatkozott, mely szerint a kérdéses tér ugoesamegyei Feketepataka helységhez tartoznék, mely birtokot a nagyváradai káptalannak 1295. Miklós fiai, Domokos és Demeter, comesek és Farkas fia János fiának Péter fia egy részről és Tiba fia Miklós comes közt más részről eszközölt birtokrendezés iránt kelt okmánya szerint, még V. István király Miklósnak hű szolgálataiért és vére ontásáért adományozott.

A bíróság ekkor a szóváltások folytán ismét határjárást rendelve Jakab apostol tizenötödére Beregre és Feketepatakára, s akkor Bulesni István Tódor herezeg és Benyei István Salánki György részéről megjelenvén, az ügy közbevetett kifogások folytán, ujlág a közelebbi nyolczadra halasztatott, felperes 6 márka lefizetésére köteleztetvén. A határjárásra 1414-ben a leleszi konvent küldötte Thuri Mihály mester királyi táblai jegyzővel megjelenvén, s Tódor részére Ferencz, Salánki részére pedig András nevű áldozárokat bizonyágképen kirendelve, a határt végre bejárták. Ez okmányban ily határpontok emlittetnek Beregre felől: Atak folyó Kovászótól, Rednek, Hidegér, Borsova folyó, Pálóczpataka, egy nagy gát a Borsován, mely azt két ágra osztotta, továbbá: Gerzenchezad (Borsova ága), Komlós helység sat. Egyszersmind a vizsályos térből egy ekényi szántó föld és öt ekényi erdőből álló részt állapítottak meg olyanúl, melynek birtoka kérdéses s mely a hozandó ítélet tárgyául szolgáljon; e rész az, melyet a Rednek vize határolt, mely viznek nevét Salánki Hidegérnek, egy másik kiágazó medret pedig felperes Pálóczpatakának lenni állítá, mely ellenmondás kiderítése tehát szintén a további vizsgálat tárgyául tüzetett ki, mit azonban a felhívott szomszédos birtokos és nemes tanuk Salánki részére igazoltak. Ennek folytán a tovább eszközölt törvénykezési eljárás után elvégre az ügy végbefejezése tekintetéből Salánki Györgynek ítéltetett meg a döntő eskü, mint kinek nagyobb számú tanui világosabban kideríték igazait s mert ő a peres tárgy tényleges birtokában is találtatott. Az eskü letételére Salánki helysége Szent-Mihály ünnepének 25-töd napja tüzetett akkép, hogy összehivatván a szomszédosok és érdekeltek, azok, valamint Thuri Mihály, vagy Hermann Péter királyi táblai jegyző s a konvent kiküldötte jelenlétében a peres helyen Salánki maga, vagy meghatalmazottja mezitelen lábbal s hajadon feje felett földet tartva, fenhangon, értelmesen esküdjék meg arra, hogy a vizsályos hat-

ekényit tevő föld valóban az ő salánki birtokához tartozik. Ha pedig erre az esküt le nem tenné, akkor a határ Tódor herczeg kimutatása szerint igazítottassék ki s csatoltassék Bereghez. Az is megrendeltetett Zsigmond király által (Visegrád, 1414.), hogy a sok szavat tartalmazó eskü minta lassan, szóról-szóra értelmesen mondatassék el. Ez érdekes ügyiratban, mely az akkori perlekedési rendszerre elegendő világot vet, s különösen az 1414-ki királyi leiratban Tódor herczeg már néhainak mondatik. Végre megjegyzem, hogy ez okmányt a leleszi konvent 1627-ben rozsalyi Kun László részére kiadta*).

Nem sokára, 1416-ban Kaffai Pán Endre és tiszte Helelének meggyült a bajuk Perényi Miklóssal, ki beregi és ardói kuriákat fegyveresen megrohanta és feldulta; majd perbe elegyedett Helele Girsanói Tamás szolgabíróval, ki bizonyos okirat végrehajtását s az általa utközben elvesztett száz forint megtérítését megtagadta. Ugy szintén megperelték Istvándi Miklós fiát, Györgyöt, ki némi ingóságait, ruháit, és beregi jobbágysait eltulajdonította. —

1417-ben tiltakozott Pán Endre és Kaffai Helele nevében Bé-gányi Kis Bálint az ellen, hogy beregi birtokukon Dolhai Szaniszló 200 darab sertését nyíllal megsebezteté. A következő évben királyi parancs folytán ismét tartatott vizsgálat Dolhai Szaniszló, János, György és Bogdán panaszára Helele és Homoki István s ennek fia György ellen azért, hogy tőlük bizonyos beregi jobbágysokat letartóztattak s megfosztottak.

1427-ben Brankovics György kapta örökjogon Bereget a munkácsi uradalommal együtt. — 1433-ban ennek kérelmére a király vizsgálatot rendelt tételni Kusali Jakcsi László és Mihály s Longodari Márton ellen azért, hogy a Beregráros (civitas) határában levő völgyön egy falut (villa) alakítottak**).

Brankovics, ugy látszik virágzásba hozta Bereget, mely ez okmány szerint „civitas“ czímmel is felruháztatott. 1440. évben azonban hűtlenségi bélyegen elkoboztatván Györgytől a beregi jószág, az Pálóczy László királyi főudvarmesternek adományoztatott; 1445-ben azonban már Hunyadi János kezén volt.

1454-ben Atyai György és János, mint salánki birtokosok, visszahelyeztettek a Liget, Nagy és Szalva nevű erdők birtokába, melyben Kusali Jakcsi András, László és György, valamint Szokoli Péter,

*) Leleszi levéltár Prot. Met. Com. Bereg. N. 11.

**) Leleszi lev. Prot. A. A. I. pag. 213. N. 11. és A. A. III. 314. lap.

malomvizi Kenderes János és Kállai János munkácsvári tisztek által megháborítottak, kik az erdőket a beregi és kovászói helységekhez erőszakosan csatoltatták, aminthogy ezek 1456-ban Kigyós helységet is csatolták Bereghez, mely azon évben a hassagi Farkas és Ilosvai családnak adományoztatott volt. — Hunyadi János alatt szintén különös virágzásnak örült e város s kiváló előjogokkal ruháztatott fel.

1466. Szilágyi Erzsébet, 1484—1493-ig Hollós János, 1498. Vingárti Geréb Péter gróf, 1495. Csáktornyai Ernuszt Jánosnak és Zsigmondnak vala birtokában. 1505-ben birta Bereget Anna királyné, 1507-ben Ulászló király; az 1514. VII. t. cz. 3. §. szerint a munkácsi koronai birtokhoz tartozott; 1518-ban Lajos király alatt a királyi konyha szükségletére jelöltetett ki, tartozván lakói szekereken szállítani bort és zsiradékot Budára és illetőleg a munkácsi várba*).

1511-ben volt itteni plébános Károlyi Mihály, kinek testvére István fejevári kanonok volt.

1523. Mária királyné birta, 1529-ben Zápolya János, ki ismét Báthori Istvánnak adományozta. 1545-ben Ferdinánd király Várit és Bereget hű szolgálatai jutalmazásául Büdi Mihálynak adományozta, 1549-ben pedig külön Büdi Mihály munkácsi várfőnöknek és általa testvérei Klára, László, Farkas, Gergely és Györgynek Beregen két adómentes szőlőt ajándékozott. Később özvegyére Ártándi Annára jutott Bereg, ki azt 1552-ig birta

1552-ben a beregszászi Domokos rendű barátok kérelmére a leleszi konvent azok kigyósi birtokuk határát bejárván, Longodár völgyben hol annak jobb szélén az ugynevezett Nagy-ut Kigyós helység határát képezé, Kontz Márton beregi bíró s a király jobbagya ellenmondott, nem tartván a Longodár völgy felét valódi határnak Kigyós és Bereg közt, hanem a kelet felé fekvő dombhatat. —

1554-ben Petrovics Péter gróf birta Bereget, 1557-ben azonban Ferdinánd ifj. Büdi Mihálynak addig, míg a megígért száz jobbagytelket megadhatná, Várit és Bereget ujjonnan adományozza neki s őt a munkácsi vár bérletéről is biztosítja; így ő Bereget 1574-ig használta, midőn 15 ezer forintot vissza váltott tőle. Igaz, hogy e közben Munkácsesal együtt Bereget és Várit is Zápolya János Zsigmond foglalta el s így Büdi attól elesett, midőn azonban

*) Munk. urad. koronai perben okmány.

1567 évben Miksa király Munkácsot s azzal a megyét hatalmába keríté, Büdi panaszlólag követelte birtokát, minek következtében az 1567. 32. t. cz. 5. §. szerint határoztatott, hogy a birtokjog rendezésére kiküldött birtokosok azon esetre, ha Büdi panaszát helyesnek találandják, Bereget és Várit neki közvetlenül azonnal adják vissza, nem kelletvén előbb az ügyet a felség elé terjeszteniök*).

A Miksa király és Zápolya közt dúlt viszálykodás közben 1566-ban Zápolya segéd csapataához tartozott tatárok Tokaj alól elszéledvén, utjokban Bereget is annyira feldúlták, hogy 90 telekről 272 lakost hajtottak el rabokul s az elhamvasztott városban csupán 15 népes telek maradt meg**). Ekkor elveszett régi pecsétje is s így 1567-ben újat készített, melyet maiglan használ***).

1570-ben Herselöczy Kata Kun Imre özvegye perelt a király ügyészével, követelvén attól Beregen 71 jobbágyat§).

1573. Mágócsi Gáspárnak adományoztatott Bereg, mint a munkácsi várhoz való tartozék zálogképen; 1586-ban a zálogjog megújittatott; 1588-ban Rákóczi Zsigmond birtokába jött neje, Mágócsi András özvegye keze által; 1591-ben Rákóczi Zsigmondnak, Mágócsi Ferencznek és Gáspárnak ismét öt évre adatott zálogul.

1660-ban vizsgálat tartatott Mágócsi Ferencz részére a beregiek és a salánki birtokosok közt a Szalva nevű erdő iránt felmerült viszálykodás ügyében; a nyomozást a helyszínen Kerepeczi István királyi ember és Török Ambrus leleszi konv. pap cszközlék, kijelöltetvén II. Rudolf király által királyi emberekül Ujhelyi Miklós, Zoltán László, Török Pál, Göde György és Pál, Komlósi Albert, Kerepeczi István és György, Tarnóczy Simon és Pósaázi Simon. A per tárgyaúl szolgált a költsönös birtokháborítás, a Szalva másképp Nagyerdőt a beregiek és salánkiak egyaránt követelvén s így a birvágytól és sértett érdek megboszulásától ösztönözöttve, mind a két helységbeliek vetekedtek egymással az abban talált sortések megölésében és elhajtásában. A tanuhallgatás kezdetett Orosziban május 5-kén, folytatott Kovászón Matuzuai Gedeon és

*) Corp. Jur. H. I. 530.

**) Budai kam lev. Liber IV. Tomus VII.

***) Megyei levéltár.

§) Ezen taller nagyságu kerek pecsét közepére befelé csavarodó bikafej van véve és a következő nem megfordítottan metszett körirat: „Nag Bereg hi pecet 1567. E.” Nemelyek így is olvassák: „Ez az Beregdi Pecet. 1567.”

Zsigmond érdekében, kik szintén bizonyos jogot tartottak az erdőhöz; május 6-kán volt az eljáró bizottság Nagy-Muszalyban és Kigyóson, hol az 50-dik tanu, Bende Gáspár, Melith Pál jobbágya azt vallá: „tudja azt, hogy a várii hidra való fát a Szalva erdőről hordották s két salánki szános embert fogtak el, kiket Váriba fogva vivén, két ökröt a kigyósi ispán Biezer Gáspár a várba küldött fel és egy láncukat is elitatta Váriban a koresmán.“ Biró Gergely, 75 éves, orosz lakos vallá, hogy ő Makszai Balázs és Oroszi Lázár dolgosa levén, ezektől hallá, hogy a Szalva erdő az ő felsége koronájával határos, Deák Tamástól, Barta Mihály s más pásztoroktól pedig hallá, hogy midőn Rákóczi hajtatta volt ide beregi sertéseit, a salánki lakosok félreverték a harangokat, sokan kiesdültek, mire a beregiek elszaladtak, hogy Szabó Gáspár ura nevében löhátón járkált kópiával s a disznó kosárt darabokra vagdalták, úgy az ott talált sertéseket is. Decse Péter nevű tanu s orosz lakos pedig ekkép vallott: „Salánkon egy Kovács János nevű volt a Kun-családnak ispánja és tisztartója, ki ez időre 200 száz sertést hajtattott, ezeket azonban Matuznai Pál, ki Munkács-
csal egyetértett mindenkor, elhajtatta, embereivel s az erdőben levő nyájak pásztoraival megölette s azok közt a levért sertések tüdejét elosztván, őket a kovászói várban nemcsak megvendégeltette, hanem a hátokra rakatván a tüdőket, meg is tánczoltatta mondván „Tüdő t á n e z s a l á n k i a k ! *”). A birtokper még azontúl is tovább húzódtott.

Különben már megelőzőleg történtek e miatt vérengzések; így 1590. Báthori István megtámadta ellenségesen Bereget és kiraboltatta, mi miatt azután Vida István emelt panaszt.

1604. pereltek a beregiek a váriakkal a Bodoló, Geese, Macsola és Tarpa közt fekvő Csoma és Czibekföld birtoka iránt, mely vizsály 1612. a beregiek előnyére döntetvén el, 1641-ben végre is hajtattott.

1606-ban Bocskai István fejedelem lett e város ura. 1612-ben gróf Eszterházi Miklós és neje Szerdahelyi Derfii Orsolya, kik 1613. az uradalmat összeiratván, a Beregre vonatkozó urbérből kiemelem azon terheket, melyek a már jobbágy községgé vált lakosságra nehezültek. Álljanak e tételek itt szórul szóra: „Szent-György és Szent-Mihály adójával a beregiek az szerint tartoznak, mint a többi jobbágyságbeliek, csak hogy itt az eskütt-birák adót

*) Eredeti a leleszi levéltárban. Prot. Met. I. 375.

nem adnak, sem pedig szert nem járnak. Vagyon egy szőlő hegyök, melyről ő nagyságának kilenczedet adnak, őszi és tavaszi vetésekből is kilenczedet. Esztendeig nyolcz hordó bort tartoznak kiárulni ő nga. számára, szüretkor 8 ökröt tartoznak kivágni, de mondják, hogy az ökörvágatást nem régen kezdték rajtok, mert az előtt nem volt. Esztendőnként 35 köből buzát tartoznak majorságot tenni. A beregszászi hegyen a Kalmár-szőlőt tartoznak minden esztendőben megmiveltetni, minden mivével, melynek mivétől tartozik ő nga minden esztendőben 8—8 köből buzával nekik. A magok bora dézsmájának, a Kalmárszőlő borának és lőréjének ezek tartoznak elegendő hordót adni évenként. A munkácsi vár szükségére tartoznak esztendőnként 32 öreg szálfat vinni, vár körül való építésbe tartoznak szolgálni, mint a többi városok, de egyéb dologra, u. m. kaszálásra, aratásra, szénatakarásra, fahordásra és egyéb más vár körül való efféle dologra nem tartoznak menni. A disznaikból pázsit-tizeddel tartoznak, öregdisznótul váltópénz hat pénz, süldőtől négy pénzzel tartoznak (t. i. a mi tizen alul vagy felül volt); a malaczokból pedig, melyeket gyümölcsoltó boldogasszony nap után nagyboldogasszony napig hagynak, ő ngnak semmivel sem tartoznak, hanem efféle malaczokból a predikátornak szoktak adni minden nyájból egyet, ha egy embernek száz, vagy tiz, ha csak három volna is, egyiket a papnak tartoznak adni, ha csak kettő vagyon pedig, abból semmit sem adnak. A bereg és ujfalusiaknak a predikátor fizetésében ilyen szokások vagyon: valami a mezőben terem (rekeszen kívül, kit ember magának foglalna tized, vagy dézsma alól) ugymint buza, zab, köles, árpa, len, borsó, lenese, ezekből a kétfalu egyenlőképen tizeddel a beregi predikátornak tartozik, sőt még a kívül való emberek is, ha ur vagy nemes ember volna is, a bordézsma is a predikátornak fizetik az az ő nga kilenczede után**).

Főbiró volt ez évben Barta Lukács.

1619-ben birta Bereget Eszterházi Miklós és fia István, kitteni birtokát tizezer forinton Bornemissza József deák és neje Horváth Katának adta zálogba, melyet ez nejének 1635. kelt végrendeletében hagyott.

1623. Bellavári Dávid munkácsi prefektus (főnök) s helyettese Budai István udvarbíró kijelölik Bethlen Gábor fejedelem parancsára Kun László részére Szalva helyett a Nagyerdőben illetőségét,

*) Eredeti a munkácsi urad. levéltárban.

mi ellen Rédei Péter, Kovászó akkori birtokosa. óvást tett a leleszi konvent előtt. 1625. Bethlen G. és neje Brandenburgi Kata s ismét 1627. Bethlen parancsára (kelt Gyulafehérvártn sept. 22.) megjelöltetett határokkal és elosztatott a Nagy-hosszu erdő akkép, hogy $\frac{2}{3}$ Beregnek és $\frac{1}{3}$ Salánknak juttatott. Az ügy ekkénti elintézésénél jelen volt királyi emberül Perényi Gábor főispán és Záhoni Péter alispán, a leleszi konvent részéről pedig György János aldozár.

1633. Rákóczi György és neje Lórántffy Zsuzsánna birták, 1649-ben ez utóbbi mint özvegy birtokosnő összeiratván jószágát, találtatott Beregen 62 marhás jobbágy, 31 gyalogszeres, 28 szolgál és kézmives, 12 özvegnő és zsellér s 15 pusztahely, összesen 133 jobbágyszemély, 125 $\frac{1}{2}$ házhely, 134 fiu, 2 ló, 351 ökör, 50 tinó, 151 tehén, 473 sertés és 54 méhkas. A predikátor és iskola háza külön számíttatnak, melyek valamint a bíró (már csak) három esküttársával mentesek valának. Ekkor a fentebb (1612) felsorolt szolgálaton kívül tartozott a jobbágyközség az uradalmi 95 holdját is megmivelni. Az egy forintot meghaladó birság a földesurat illette s csak a kisebb a bíró. „Taxa“ fejében külön 125 frt 50 krt fizettek. Ez okmányban Bereg ismét „oppidum“ — mezővárosnak mondatik. A névjegyzék szerint vala akkor főbíró Kondor János, esküttbírák Kati Pál Bálint, Orbán János és Gál Tamás; volt 4 kerülő, 1 vinczellér, 1 molnár a beregi malomban, 6 cserépesináló és 9 hetes drabant, névszerint Kovács, Ambrus, Fancsák, Kati Pál, Gál és Nagy-családbeliek.

1657-ben a lengyelek pusztiták el Bereget*).

1671. I. Rákóczy Ferencz elzúlogitá anyjának Báthory Zsófiának. Ekkor tartozott a község, egyéb jobbágyi szolgálaton kívül, a fejedelmi konyhára évenként 247 tyukot, 60 ludat, 489 tyuktojást, 60 $\frac{1}{2}$ font vaját és 18 frt 15 denárnyi konyhapénzt beszállgatni. —

1676-ban Zrinyi Ilona és férje Tököly Imre birták. Az 1762-ki uradalmi urbéri összeírás szerint**) Szabó Mihály főbírósága alatt találtatott itt 96 jobbágyszemély, 113 telek, 99 fiu, 87 ökör, 68 tehén, 80 sertés és 23 méhkas. A jobbágyok közt volt 23 marhás, 46 gyalogszeres, 16 özvegy nő, 4 nyomorult koldus, 2 csordás,

*) 1659: 26. t. cz. Corp. Jur. H. II. 15. lap.

**) Eredetije a munkácsi urad. lev.

32 pusztahely és 1 pap. E kimutatás szerint Bereg jólléte 1649 óta tetemesen csökkent.

Az 1690-ki összeírás szerint a beregi jobbágyság a Kukla nevű beregszászi kőbányában is tartoztak dolgozni, miért a jövedelem kétharmada nekik juttatott. Említették itt továbbá, hogy a határbeli uradalmi erdőben élő makktermelő fát levágni 12 frt büntetés alatt tiltatott, e tilalmas erdőkhöz tartoztak az Attaköz, Pappocsár, Szarvasberez, Liget, Magas-Üstök, Bolona, Szarvas, Moccsár és Nagyerdő, ezeket, ha az urasági sertések nem járták, tized alá szokták volt adadni. A Borsova vizen volt az uradalomnak még 1649-ben két köre forgó malma, melyből 1688. az egyik kő megégvén, folyvást csak egy köre járt. E malomban a molnár negyedrészes volt.

Az 1704-diki urbérben említették, hogy II. Rákóczi Ferenc alatt a beregiek által műveltetni szokott beregszászi Kalmár-szőlőt 300 ember megkapálja s hogy Isten áldása után teremhet benne 50 hordóbor. E szőlőhöz szükséges kádakat a beregiek készítették, kik egyszersmind a bort is tartoztak Munkácsra befuvarozni. A konyha eleségül járó 240 tyukot megválthatták 21 frt 60 denárral, a 60 ludat 14 frt 40 d., a 480 tojást 2 frt 40 d., 60 font vaját 21 frt 60 d., fontját 36 denárral; vágó helyett minden telek után 30 denárt vagyis 18 frtot, tehát összesen 78 forintot adtak. —

1711-ki békekötés után Bereg mint a munkácsi uradalom tartozéka, a koronára és 1726-ban a gróf Schönborn-családra szállt. —

1734-ben kieszközlé gróf Schönborn Frigyes Károly a város javára az új vásár-kiváltságot, mely szerint évenként január 1, Szent Gotthard, László, Egyed, Lukács és Luceza napján országos vásárokat tarthasson. E jogserzésért költségek fejében 1754-ben 500 ftot kellett fizetni.

Az 1742. évi dögvész (pestis) e város derék magyar népét is megtizedelé.

Az 1799. sept. 22-kén készített összehasonlító okirat szerint volt Beregen 111 népes és 3 pusztahely; gyakorlat alapján a lakosok az uraságnak telekbér és kilenczed-váltság gyanánt 1848-ig 520 frtot fizettek évenként s a Kalmár szőlőt folytonosan művelték s abba pásztort is állítottak. 1868-ban találtatott 332 házsám és a pusztatelekkel együtt 357 házhely. földbirtoka 5887^{631/}₇₁₆₀₀ holdból állott, ebből volt a belsőség 102⁶⁷⁵, szántóföld 1714⁴⁶,

kaszáló 1116/⁶²⁰, szőlő szilvásokkal 347/⁷⁹⁵, gyeplegelő 35/⁸⁴⁹, erdő s itteni legelő 2471/⁸²⁵, haszonvehetetlen 97/¹³⁵⁷ hold; ezen felül volt a szomszéd beregnyifalusi lápos erdőben kaszáló 2²⁶⁴/₁₆₀₀ hold s a Szernye tóból tekintélyes mennyiség.

Főbb birtokosai most: gróf Schönborn, a város. P. Füzessy András, Horváth István, Kupor, Kovács, Márton, Nyilas, Róth, Toldy. Varju, Varga. Valkócz, s más családok.

Egyházi történetének vázlatja ez: a 16. század közepén (1554.) az itteni lakosok Petrovics Péter birtoklata idejében s ösztönzésére a Kálmáncsehi Sánta Márton terjesztette Calvin-hittanát fogadták el, elűzvé a szomszéd kis-beregi barátokat s elfoglalván magok részére a róm. kath. templomot s ahhoz tartozó birtokot. 1595-ben a hitközség külön iskolával és tanítóval birt. 1600-ban Dobrai Péter volt a tanító, ki valamint a predikátor a termények és méhrajok tizedét huzta, mit 1661 Báthori Zsófia örökre megszüntetett. 1657-ben a lengyelek a templomot is elhamvasztván, az nem sokára helyre hozatott, mint az a templom egyik karzatán levő felirásból kitetszik, mely így hangzik: „A régiség miatt megromladozván ez elébbeni kar, a melyen ez az írás volt: „Hic chorus post iruptionem polonorum 1657. patratus, pro junioribus auditorum est iterum restauratus, Anno Dni 1670. pridie iduum Decembris, iudice primario Stephano Kovács, ecclesiae magistro G. Csaholczy“ sat. A másik felirat pedig ez: „Ezen kar megbővitve építettett 1802. esztendőben Valkócz András főbíró-sága alatt T. T. Hatházy István ur predikátorságában, Kovács Pál kurátor, Derezenyi Mihály egyházfiságokban, az ifjuság költségén.“ A templom hajója fa mennyezetén ily felírás áll: „Az örökké való királynak s az Ur Jézus Xtus tisztességére, a beregi ecclesiának örömére, régi romladozásaiából új mennyezzettel a maga költségén megékesítette, N. Csobi András uram, akkori főbírája Bereg Városának szerelmes éltetőjével Petes Erzsébet asszonynyal. Anno Dni 1743. Ezen mennyezetet készítették Debreczenben lakozó N. Adonyi Asztalos János ezélmester és N. Pap Asztalos János kezek által 1743.“

De azután érdekes is ám e deszka mennyezet, mely négy-szegű táblákra fel van osztva, melyeken tarka kirivó színekkel a természetből és bibliából vett különféle tárgyak és jelenetek, mint virágok, lombok, létező és képzeleti szörnyek, mesés állatok, madarak, hétéfeű, lángoló száju sárkányok, Josue és Kalep az óriási szőlőfürttel, Dávid viaskodása Góliáttal s több ilyféle ritkaságok le-

festvék. Páratlan a többi közt egy óriási liba, mely hoszu nyaku esőrével a golyvájára festett férfinak bajuszos, elkeseredett arcán levő orrt hatalmasan csipi, míg körötte e böles mondat áll felírva: „Nosce te ipsum: capes tibi Nasum“ (ismerd magad s megkapod orrodát). Mindenesetre sajátságos módja az önismeretre való buzdításnak.

A város közepén, némileg emelkedett helyen áll a keletelt s hajdan kívül-belül festett egyhajós kőtemplom, mely 28 lépés hosszú és 9 lépés széles, 94 cm. vastag falakkal terméskőből; van rajta nyugotról két és délről három csücsíves ablak, ez utóbbiak 2₅₂ m. magasak és 63 cm. szélesek. A hajónál jóval alacsonyabb és keskenyebb szentély a nyolczszög három oldalával záródik s csücsíves boltozatának összefolyó kögerincezeire pajzsok alkalmazvák, melyek egyikén egy bikafő, mely különben a városnak pecsét-czimereül is szolgál s a hely keletkezésére is ezélez, a másikon pedig körben régi gót betűkkel vésett e felirat: Anno § Domini § M § C C C C § V §. (1405), valószínűen újra építésének évszáma látszik, utána kissé homályosan még e betűk feltűnnek P. S. I. O. *. A szentély alatt sirbolt vonul, mely helyenkint beszakadt. Az 1849-ki muszkajáratkor a lakosok féltöbb kincseiket ide rejtették. A diadalivnek szélei horonyos mélyedésekkel diszítvék. Az eredetileg torony nélkül épített templomot kőfal környezi, melynek udvarán az északi oldalon a ledöntött sekrestyének alapfalai s a más oldalon némi más épületnek nyomai látszanak. Az 1670. évben történt kijavítás alkalmával fatorony illesztetett a nyugoti széles, csücsíves horonyos vonalakkal diszített kökeretü fent leszelt lóherlevél alaku kapu mellé, melynek helyére később (1817—24.) kőtorony állittatott, melynek két harangja közül a nagyobbikon az 1657. évszám és Mihály György („Georgius Mihály“) eperjesi öntőnek neve, a kisebbben pedig az 1781. év látszik. 1835. tétetett fel az ütő óra. A szószerlethez korona 1764. B. Ónodi József lelkész korából való. 1869-ben a templom egy kis uj toldással bővítettett, a hallgatók száma megsaporodván.

Beregszász.

Igen kies és termékeny térségen fekvő város, melyet északnyugatról lánghullámu bortermő és timkőzetű trachythegek kör-

nyeznek míg a délnyugoti lapály láthatára a messzeség egében elvész. Hogy e termékeny s a természetlől bőven megáldott szép vidék, melyet egykor, réges-régen oly melegebb égálj környezett, minőben a pálmák is diszlettek, — már az őskorban lakott volt, igazolják a város körüli magaslatokon, lejtőkön s viruló völgyekben napfényre kerülő őskori műszerek, régi lak és sirhelyek s azokban rejlő kő és bronztárgyak, melyek közül több rézfokos és harezvő a nemzeti muzeumban is őriztetik*) s újabb időben számos gyűjteményembe került.

De eltekintve az őskor ismeretlen népeitől, vannak, kik állítják, hogy e helyen jóval a magyarok bevándorlása előtt, római gyarmatok léteztek, kik e telepet *P e r e g i u m*-nak nevezték volna**). Ez állítás azonban igazolatlan; bizonyosabb az, hogy a magyarok bejövetelekor a IX században a város mostani színhelyén, különösen a Vérke partján, már nép lakott s hogy a honfoglalás után is keletkezett szállás. 1845. évben, midőn a Vérkén átvonuló izezetes kőhid alapjának való mélyedés ásatott, találtatott ős magyar szokás szerint a patak partján eltemetett több vitéz hullája, hatalmas, kétélű kard, melynek pengéjén aranyvésetű nyíl és buzogány és D. E. betűk látszanak, tőralaku egy élű vaskés s egyéb felszerelés, melyekből több tárgy a városi irattárban őriztetik. Államiságunk elején azonban e hely jelentéktelen lehetett, mert a vidék főpontját a szomszéd borsovai vár képezé, melyről a megye is vezé devét. —

1048 táján e vidék Béla herczeg, Endre király testvére birtokában volt, ki a tiszamelléki vármegyéket fejedelmi joggal kormányozta; akkor e tájt még határtalan erdőség borította, melyen a bölönyök és szarvasok s más vadak tömegesen tenyésztek s ennél fogva a vidék a fejedelmeknek kedves vadászati terület szolgált. Föltehető ennél fogva, hogy Beregszásznak is első magyar lakói, vadászok és solymárok valának. Majd 1063. évben Béla halála után ennek birtokát, az ország harmadát fiai Géza, László, és Lambert örökölvén, e vidék Lambertnek jutott, ki a néphagyomány szerint is, alapítója lön e helynek, melyet róla legelőbb „Villa Lamperti“ vagy is Lampertházának neveztek el.

Az idő folyamában királyok és azok fiai, testvérei léptek egymásutún e hely birtokába, mit bizonyít IV. Bélának, 1241-ben és

*) Műrégészeti kalauz, 1866. I. 119. lap.

**) Pariz Pápai „Dictionarium latino hungaricum. 1782. 415. lap.

V. Istvánnak 1271-ben az egri egyház részére kiadott kiváltság-levele, mely arról szól hogy a tizedjog Bereg és Ugocsá vármegyékben a nevezett egyháznak adományoztatott; de megjegyeztetvén, hogy e megyék az előtt a szentkirályok vadászó erdői voltak (fuerunt forestae sanctorum regum) és csak későbbben, az ő elődeik által adományoztattak az egri egyháznak*).

1141. II. Gejza birtokába jöven e vidék, mely a kunok és más kalandor népek gyakori betörései miatt már majdnem egészen pusztává lett: a kormányzók jónak látták a Rajna torkolata s a Gravelin közt lakott s a víznek meggátolhatlan áradása miatt onnan elköltözni kényszerült, a föld-és érczművelésben jártas és igen munkás szász népet az ország északkeleti és Erdély keleti részeire behívni, kiknek egy része ide szállván, róla e hely Záz (Szász) nak kezdett neveztetni s ez időtől fogva okmányilag majd Zaz, majd Lampertszász, Lamprechtszász és Lampertháznak is iratott. —

Azon regének, mely szerint egy Szász nevű pásztor a mostani r. k. templom helyén viaskodott két bika felturt nyomában nagy kinszet talált s azon e templomot építtette s e körül később a róla Bereg-szász nak elnevezett város keletkezett volna, történeti valóságot tulajdonítani nem lehet; annyi bizonyos, hogy Nagy-Bereg város czime maiglan egy bikafő s hogy talán ez szolgált a rege alapjául; különben a bikafő a XIV. században s különösen a XV. elején, mint a hatalom jele, hazánkban is divatozott czimerül. Azon ember és kutya-fő pedig, mely a templom északi ajtója felett van a falba beépítve s melyek e regébe beszövék, az előbbi elromlott templom boltozatának támkövei közül valók; míg egy harmadik, mely négy szőlőfürttel diszitett s nem rég kiásatott, gyűjteményembe került.

Azonban vannak, kik sokkal előbbre, t. i. a XI. századba teszik a telepítés idejét, midőn Gizella, Szent István neje hitt volna be Magyarországba német gyarmatosokat. Ha azonban szemügyre vesszük a II. András királytól a szatmári németek részére 1230-ban kiadott kiváltságlevelét s abban azon kitélt, hogy a Szamos mellett letelepedett németek „Gizella királyné biztatására Magyarországba összegyülekezetteknek vallák magokat**”, ugy az a vélemény némi támogatásul szolgál, annál inkább, mert e „hospites“ jövevények, vendégek 1230-ki szabadalmi lényegileg megegyeznek

*) Ballósy Ferencz, az egri egyház alkulása. 1865. 15. lap.

**) Szirmay Antal: Szathmárvármegye leírása, 144. lap

az 1247. Béla király által a lampertszásziaknak adott kiváltságokkal. —

Annyi bizonyos, hogy a Beregszász helyén megszállt németek erélyesen hozzáfogtak a föld és bánya műveléshez; a Nagy-hegy aranytartalmu ölében nem kis gonddal s rendszeresen csuesos göth-alakban vájt tárnák, a fáradhatlan szászok maradványaiul tartartatnak; kik különben a szőlőt is meghonosíták itt.

IV. Béla alatt 1241-ben az oroszok kapuján, a vereckei hegy-szoroson berontott Batukhán tatárai Beregszászt is elpusztítván s a lakosokat részint legyilkolván, részint szétrobbantván. Béla király, a tatárok kivonulása után, kénytelen volt ide is új telepítvényeseket hozatni, kiket különös kiváltságokkal s előjogokkal felruházott. Az 1247-ben kelt privilegiumban ugyanis a király az ő „luprecht-szászi legkedvesebb“ vendégei kérelmére nekik következő jogokat biztosítá: 1. hogy minden vagyonukkal szabadon költözködhessenek; 2., hogy a vérengzés, tolvajlás és emberölés kivételével, minden más ügyekben saját helyi hatóságuk ítélhessen; 3., hogy az általok választott papjoknak vetés és bortizedet adjanak; kivételes egyházuk az esztergomi érsekség alá tartozzék s a plébánosnak minden 50 hely után egy márkát, szüret s illetőleg hegyváltás-szedés idején pedig egy ebédet és vacsorát adjanak. 4. Kapunkint Mihály napján két nehezéket (pondera), országos gyűjtés alkalmával pedig a rájuk eső részt fizessék a király számára; 5. A község lakosai nyelv és nemzetiségök különbsége nélkül egyenlő szabadságot élvezzenek; 6., a határbeli földeket, hegyeket, völgyeket és vizeket jogosan használják. A „Bereg“ nevű erdőben pedig egy napi járó távolságban tetszésök szerint legeltessék marháikat és gyakorolják a faizást, 7. Az örökösök nélküliek hagyatékukról szabadon rendelkezhessenek s az ur vagy alispán a hagyatékból mit se vehessen el. 8. Vásárjaik szombat(n*) tartassanak s a vevők és eladók szekerenkint egy denárnál többet ne fizessenek; 9. A közéjük érkező főispánnak adjanak egy ebédet és vacsorát. Záradéku megjegyeztetett, hogy ki az odaváló szabad embert megháborgatná: azt a király haragja sújtsa.

E kiváltságlevélből kitűnik 1., hogy e hely már 1247. előtt Lampert illetőleg Luprechtszásznak neveztetett; 2., hogy e hely már a tatárdulás előtt virágzó lehetett; 3., hogy abban a földmű-

*) Hogy e korban a vásárok leginkább szombatnapra adattak, annak oka a zsidók és izraeliták elleni tüntetésben rejlik, mint kik e napon ünnepek miatt a vásárbau részt nem vehettek.

velés és szőlő és kereskedelem is divatozott; 4., hogy a község saját lelkészszel és templommal birt; 5., hogy különböző ajkú nép — kétségtelenül a törzsökös magyar és bevándorolt németiség — lakta s végre, hogy a lelkészség a kivételesek közzé tartozott.

A város e szabadalmait megerősíté 1271-ben V. István király, ki szintén e tájon gyakran megfordult és 1255-ben megerősíté a várost a Micz és Basa vizek közt elterült Urkur-telek nevű elpusztult s uratlanná vált helység birtokában s ki 1264-ben a királynék birtokául régóta szolgált Tisza-vidéket is elakarta foglalni, miért azután Orbán pápa által megfeddetett s Szőlös és Királyháza elfoglalásától eltiltatott*).

Beregszász ez időben oly virágzó volt, hogy abban megyei törvényszékek és gyűlések tartattak, mint azt illető fejezetben előadtam.

1320-ban I. Károly a luprechtszászi polgárok panaszára, Váradon a keresztfeltalálása ünnepének negyedik napján meghagyá a beregi főispánnak, hogy a tisztek a lakosok peres és bel-ügyeikbe illetéktelenül ne vegyüljenek, az ő vendégeit előbbi szabadalmaik ellenére ne zaklassák, mert azok csupán neki — a királynak, ki földesuruk volt — kötelesek fizetni adót s őket kiváltságaik gyakorlatában ne korlátozzák**). E kibocsátványt Róbert Károly 1325. ujolag megerősíté.

1323. Károly az egri püspökség birtokait és kiváltságait megerősítván s e kibocsátványát a nevezett püspökség tizedjoga alá vetett vármegyékben Fülöpi nádor által kihirdettetvén: a nádor azt ekkép tette: „Filep nádorispán, kunok birája, szepesi és ujbári főispán, minden nemes, nemtelen és bármely sorsu s állapotu embereknek Heves, Ujbár, Borsod, Abaujvár, Külsőszolnok, Ung, Bereg, Ugocsa, Szabolcs és Zaránd vármegyékben lakozó embereknek, kik azt látandják, barátságot illendő becsülettel. Tudjátok meg: hogy a nagyméltóságú Károly király urunknak, Isten kegyelméből Magyarország dicső királyának a tisztelendő egri szentegyháznak tizedéről s egyéb jogairól és kiváltságairól hozzánk intézett levelét vettük stb.“***).

Hogy ez időben a német lakosság itt tulnyomó volt, kitünik onnan is, hogy német birája vala; névszerint 1327-ben Eberhard fia Péter, kinek atyja volt Kunt comes, nagy-muzsalyi birtokos, s a

*) Pray, Annal. I. r. 138.

**) Beregszász városi levéltár.

***) Kaprinai II. 257.

város akkor a jóllét tekintetében folytonosan emelkedett. Így Lajos király Visegrádon 1342. sept. 2. kelt kiváltságában különösen kiemelte, hogy mivel e szabad királyi város („libera civitas nostra“) Oroszország közelében s a határszélen fekszik, megérdemli, hogy különös kegyelemben részesüljön s egész pallós joggal is ellátván azt, feljogosítá, hogy bírósága a határában elfogott nemes és nemtelen felett ítélhessen s lakosai csakis a helyhatóság és ne a megye törvényszék alá tartozzanak. Továbbá megrendelte hogy a város, ha a tárnokmester minden 4—5 évben egyszerre oda érkezend, őt rangjához illően ebéddel és vacsorával lássa el. Minden évben köteles legyen a város 10 ötvenköblös hordóbort és ne többet a munkácsi várhoz szolgáltatni*). Lakosai a király és királyné erdeiben épület- és szerszámfát szabadon vághasznának s Lampertszállásra szállítsanak, úgy szintén gabonatermésőket is megőrlés végett szabadon bárhova vihessék. E szabadalmat megerősíték 1363. György nevű bíró kérelmére Lajos, 1419. Kasán Zsigmond, 1524-ben Mária és 1548. jul. 22. Bécsben I. Ferdinánd. —

Nagy Lajos, valamint anyja Erzsébet, ki Beregszászon udvart is tartott, a várost különösen gyámolítván, az a XIV. században felső Magyarország egyik legvirágzóbb városa vala, melyben a kereskedelem, földművelés és ipar s így a kiváltságos jogokat nyugodtan élvező közönség jólléte fokonkint emelkedett; érdekükben állván a város felséges birtokosainak, kik Beregszászt Oroszország iránti politikai tekintetben Lengyelországhoz való közelsége miatt fontosnak találták s ez okon itt gyakran személyesen is megfordultak. annak jóllétét emelni. Erzsébet királynénak Marocha beregi főispán volt egyszersmind főlovászmestere is, s udvarához a környék nemes ifjaiból álló udvarnoki személyzet s káplánja tartozott. Így lelkészül említették 1365. János és hadapródul Homoki Bálint és Óbégányi Cseh Jakab.

A városi előjáróság pedig a bíróból és 12 tanácsosból állott, míg a város vagyonosabb polgárai — a „hospites“ a kúltanácsot alkották. s így a község ügyeibe közvetlenül befolytak. 1349-ben volt Miklós a bíró, kinek panaszára később, 1353-ban Erzsébet királyné Marocsa főispán és főlovászmesteréhez intézett leiratában meghagyta, hogy ne engedje, miszerint a tiszték a lam-

*) Egy köből 20 itezéből állott; e tájon a szüretelő edények közt egy ily két fülű veder, maiglan köblös-nek nevezetik. Beregszász városi levéltár.

pertszászi polgárokat a fajzás gyakorlatában a királyi erdőben korlátozzák s marháikat a város határain kívül eső legelőről eltiltsák. —

1356. perlekedett Homoki Demeter fia Péter, Homoki Ivahum fia Pál ellen Miklós országbíró előtt egy a (Luprech) Beregszász város határában levő szőlő iránt, melyet az István comes városi bíró, 12 hites tanácsos és az összes vendégek közönsége jelenlétében törvényes szokás szerint*) kiállított öröklevél értelmében 1330. évben Ivahum fiai Demeter, Pál és Benczének mostohájok Ivahum özvegye Ilona asszony 2 márkáért akkép engedett át, hogy Pál kifizetvén a két márkát, a szőlőt maga használatába vette. Felelbbvitel folytán ez ügyben az ország bíráiból s nemeseiből Visegrádon összeült törvényszék ítelt; Homoki Péter részéről ügyvédül Salamon fia Miklós járván el.

1364. évben Erzsébet királyné Beregszászról rendelé el azon ardói határjárást, melyre nézve Lajos király 1464. Szent-Mihály órangyal napján szintén Beregszászról kelt kibocsátványában kiküldé a leleszi konventet és királyi emberül kijelölé Jánost, a Lumpertszászon lakó királyné udvari káplánját. 1365-ben Konák István nagy-muzsalyi nemes a luprechtházi határból egy területet elfoglalván, e miatt Erzsébet királyné által a leleszi konvent közbejöttével perbe idéztetett**); csakugyan 1366-ban a beregszászi Szaniszló martir nevű kolostor apáczái is panaszkodtak Konák István és Muzsaji Gyula fia János ellen foglalás miatt***); majd azonban 1368-ban ez utóbbiak léptek fel az apácza ellen foglalás miatt, állítván, hogy ezek a Kigyós felőli határt megtörték s itt szőlőiktől a hegyvámot szedetik. A vizsgálatételre kijelöltettek királyi emberekül Anarcsi Fábián és Miklós, Buzei Beke és Pál§). Ugyanakkor Borsovai Tamás fia János több beregszászi polgárt a városon keresztül folyó patak miatt megvervén, lóval megtapodtatván, megsebesítvén s egyet nyíllal meg is ölvén: emiatt Lajos király Lipeséről (3. die festi beatae M. Magdal). őt a királyi szék elébe idéztette, kijelölvén királyi emberekül Mocsolai Heuriket, Homoki Bálintot és Kismuzsaji Jánost.

1369. Bubek György a királyné tárnokmestere Visegrádon kelt rendeletében meghagyta a leleszi konventnek, hogy kiküldendő

*) L. a városi peesétről szóló czikket.

**) Lelesz, Prot. Act. I. 12. sz.

***) U. o. 24. sz.

§) U. o. 10. sz.

hites embere által idéztesse meg a törvényszék elé a luprechtszászi hóhért Benchet, a kaszonyi bírót Miklóst Balázstfiát, Benedek, János és Tamás kaszonyi jövevényeket (hospites), Mihály beregi bírót és 12 hitesét a bégányi Cseh Jakab elleni ügyben. Királyi emberekül kijelöltettek Homoki Demeter fiai Bálint és György, Guthi Simon fiai Zovard és János, Kerepeczi Miklós fiai Máté, Markos és András. Az okmányra feljegyeztetett, hogy Kéri András által a húsvéti nyolczadra idéztettek meg*).

1370. Erzsébet királyné Diósgyőrött Szentháromság ünnepe előtti szombaton kelt rendeletében a leleszi konvent közbejöttével Pál beregmegyei alispán által egy a megyei közönséghez szóló iratot kézbesített s a választ bekívánta**). 1371-ben Lajos király megidéztette a leleszi konvent által Rozsali György, Kölese Dénes, fiai, János és Miklós, királyi emberek kijelölése mellett, János beregszászi plebánost, Györgyöt a volt bíró testvérét, Jakab bírót és Hanko hóhért s más polgárokat a királyi szék elé azért, mert Hermann nevű volt bírót megbántották***); a megidézést annál inkább sürgeté, mert vádlottak Hermantól az iratot elfogadni nem akarták§).

1377-ben István (János fia) beregszászi (luprentzaza) bíró és 12 tanácsosa s a polgárok közönsége előtt tett bevallás szerint Miklós Laczk fia beregszászi polgár és neje, fiai István, Márk és Demjén s leányok Lena egy Muzsaj határ felé a határgödörnél Nagy Pető fia Mihály és Muzsaji János szőlői közt fekvő szőlőt, mely hosszában Vámos János szőlőjénél és lent a völgynél végződik, 100 frtért Csernavodai Istvánnak eladta§§).

1388-ban Beregszászon („Lompertháza“) Bebek Imre országbíró rendeletére a beregmegyei nemesek közgyűlést tartottak, melyben a többi közt Eszei Imre panaszára, hogy Csaszlonchi Péter a Latorczán levő hidját elrontotta, a meg nem jelent panaszlott felet bírságban elmarasztalta§§§). E per még 1399-ben is folyt.

1400-ban Meyber Péter levén a bíró. ez alatt folyt a viszálykodás Kállai Miklós tiszte Oroszi Fábián fia Lászlóval a város birtokához tartozott Cziribik (Csibik) nevű pusztá miatt; Usoma nevű pusztá birtokába pedig 1428-ban beiktattattak a polgárok Pósházi

*) Lelesz. Prot. Act. I. 19. sz.

**) U. o. Prot. Act. I. N. 1.

***) Lelesz. Prot. Act. I. 14. sz.

§) U. o. 17. sz.

§§) Zichy-Cod. IV. 1. lap.

§§§) Zichy-Cod. IV. 378

Adorján királyi ember s a leleszi konvent által, mely birtokok iránt azután századokon át perelt a város. (L. Csoma).

Hogy az ide való polgárok s jövevények a becsülés magas fokán állottak e korban, kitűnik onnan is, hogy a vidék régi birtokos nemes családaival házassági s így rokonsági viszonyba léptek; így 1441. évben Stéber Péter ide való polgár birta nőül Homoki Erzsébetet; kit valamint nővérét Homoki Margitot Ulászló király fiúsítván, atyjok Homoki Demeter homoki birtokába beiktattattak előbb zálogkezimen, később 1464-ben pedig Mátyás király parancsa folytán, örökösödési jogen,

1495-ben Csáktornyai Ernuszt Zsigmond és Ernő kapván zálogul a munkácsi uradalmat, annak tartozékául emlittetik Lompertszász város is; azonban már azon évben (Beregszászon in festo ascensionis Domini) kelt iratában Geréb László erdélyi püspök és testvére Geréb Péter országbíró, mint Beregszász birtokosai kinyilatkoztatják, hogy a város népességét emelni óhajtván, az új megszállóknak, ha új lakhelyet építenek hét s ha elpusztult telekre telepednek három évi adó- és tehermentességet ígérnek s hogy ily irányban intézkedésről a munkácsi vár tiszteit utasították.

Azon évben Ulászló király Budán (feria 2. post festa S. Trin.) az ország és megye rendeihez s gróf Vingárti Geréb Péter országbíróhoz intézett nyiltlevelében megerősíté a (bereg)százi polgárok előbbi szabadalmát s a polgárokat még különösen azon joggal felruházta, hogy midőn élelmők keresése végett az országban utaznak, őket sem személyökben sem áruikban senki meg ne károsítsa, megsértse vagy letartóztassa vagy idegen bíróság elé állítsa, hanem hogy minden adóságaik vagy kihágásaik miatt őket saját helyhatóságuk előtt keressék; valaminthogy tőlük kereskedés közben se vámért, révért se a harminczadon — az előbbi királyoktól megállapított két denárnyi helypénzen kívül — díjt senki se követeljen. —

1504-ben beiktattatott zálogkezimen a „Beregszász-nak” első ízben okmányilag nevezett város s az itt szedetni szokott vám birtokába bérteki Drágfi (György*). Ez alkalommal királyi emberül eljárt Hetei Boldizsár.

1507. Budán (feria 6. post fest. S. Corp. Xti.) megerősítvén a király Literáti János bíró és Hen (Hő) Ambrus esküdt bíró kérelmére a Béla és István királyoktól nyert kiváltságokat, ebben

*) Lelesz, Prot. Stat. V. D. 220.

a városra vonatkozólag ez foglaltatik: „Civitas nostra Beregszász alias Luprechtszasza.“ Ugyanakkor ő a város, mint a munkácsi uradalom tartozékába is beiktattott.

1549. Huszti Pesthy András és Huszti Máté Muzsé Borbálától elcseréltek a beregszászi területen egy vizimalmot egy szőlőért Nagy-Szölösön.

1566. évben nagy pusztítás érte a várost, mely régi fényéből a változott földesurak alatt már is sokat veszített. — Ekkor ugyanis a Szapolyai János tokaji táborából visszatért tatárok utjokat erre revén, a várost felgyújtották s kirabolták, a népet nagy sokaságban elhűrezolván; ez alkalommal megégett az árok-utczában 56 s a felszer-utczában 26 ház, de a többi részekben is dúltak, úgy, hogy a következő évben tett adóösszeírás alkalmával nem találta-tott az egész városban csak 48 népes hely, a többi pedig elpusztultán állott, nevezetesen az árok-utczában 56, felszer-utczában 26, malom-utczában 36, szentlélek-utczában 24, és az ardó-utczában 57, összesen 199 üresházhely. Az új városban 2 porta számíttatott. Nemcsak a földesurak tisztjei, hanem a reformatio rémkorszakában beállott féktelenség s a környéket s különösen Munkácsot megszálló hadseregek zabolátlanságai okozták a város hanyatlását, mely az anarchia folyamában minden oldalról zaklattatott s kiváltsági élvezetében korlátoztatott. Dálnoki Székely Antal, a császári kormány által pártolt csapatvezér is önkénykedett itt, erőszakkal tevén foglalásokat különösen a Beregszászból elűzött többrendbeli szerzetesek vagyonára tevén kezét, mi ellen a város sikeretlenül tiltakozott. Ugyszintén Mágócsi Gáspár is, ki 1579-ben nyert papi birtokot itt és Kigyóson a munkácsi uradalomnak zálogbirtokosa lévén, a város jogait kevéssé vette figyelembe. 1591-ben Báthory István katonái itt több nemes birtokos borait elfoglalván, ő megígérte a megyei hatóság előtt, hogy azt az illetőknek megtéríti*).

1603. beiktattattak osgyáni Bakos Borbála, Nagymihályi Margit, sövényházi Mórícz Marton egyezség folytán a beregszászi, dorouryi és egyéb hevesi és zempléni birtokba; valamint Zendahelyi János munkácsi főnök a Rakóczy Zsigmond és Mágócsi Ferencztől adományul nyert a Nagymező és Tórafüggő nevezetű két szőlő birtokába**).

Nem kevésbbé zaklatták a beregszászi polgárokat Mágócsi

*) Beregmegyei levéltár 412. es. 38. sz.

**) Leles4, Prot. Stat. XI. M. 134. sz.

Ferencz és Rákóczy Zsigmond, a város birtokosai, kik meg nem elégedvén a szokott szőlő és must-tizeddel és kilenczeddel, a termett bormennyiséget a tulajdonosok akarata ellenére csekély áron megvették*) s ott működött ispánikat és várbeli tiszteiket a polgárok szabadalmiellenére élelmeztetni rendelték: mi annyira elkecsérite a lakosokat, hogy II. Rudolf királynál kerestek orvoslást, ki panaszkodván 1603. április 2-án Prágából kelt rendeletében meghagyta Mágócsinak, hogy a város régi kiváltságait tiszteletben tartsa s a dézsmaszedést a régi szokás szerint eszközöltesse. Ez okmányt II. Mátyás is Bécsből 1612. április 2-án Kamundi János és Literáti Bekesi Tamás beregszászi küldöttek kérelmére megerősítette.

1611-ben meghalt Beregszászon Mágócsi Ferencz ungvári ezredes 40 éves korában; özvegyét szerdahelyi Dersffy Orsolyát azután 1612. nőül vette gróf Eszterházi Miklós, ki bájos kezével a munkácsi várat s az ahhoz tartozó nagy uradalmat is nyerte.

Az új birtokos mindjárt eleinte jóságai kezeléséhez erélyesen fogván, szigorúságát különösen Beregszász irányában a legkiméletlenebb módon érezteté. Ugyanis, midőn a beregszászi polgároktól az új törvény, kiváltságaik és a gyakorlat ellenére a bortizedet nem csak a köteles, hanem más szabad szőlőktől is még pedig bent a városban az uradalmi udvaron szedetni rendelte s a helyszínén vizsgálatot tartó szedők ennek folytán a borbázakat és „kalibákat“ (Casa) sorra felverték, s azokból száz hordónál többet erőszakosan elvittek, a jogaikban sértett lakosok ebbe belenyugodni nem akaráván, hivatkoztak kiváltságaikra s a szokásra s az önkényes eljárás ellen tiltakoztak, min Eszterházy felindulván, többeket a tanácsosok közül letartóztatott, fogva elhurezoltatott s heteken át lebilincselve tartott, a tiltakozók nyakára pedig kétizben kiküldé Munkácsról gyalog és lovas csapatait, a katonákat executio-képen beszállásoltatván az egyes polgároknál; végre midőn ily zaklatásokkal sem törhette meg a lakosságot, a piac közepén bitófát, keréket, pallózt, hegyes karót és kivont karddal ellátott pelengért állíttatott fel s e kinzó eszközöket és színhelyt a rögtönbiráskodási és pallósjoga jeléül két hétig őriztette puskáisaival; mit a lakosok végre megunván, megrémültek s a téli hideg idő daczára nejeikkel, gyermekeikkel s elszállítható ingó vagyonaikkal a város-

*) Még a XVII. század végén (1690.) is divatozott itt, hogy a polgárok borait, ha az uraság megakartta venni, 2 firttal olcsóbban tartoztak átengedni mint rendesen kelt. (Azonkoru urbárium).

ból megszöktek s részint a közeli hegyekben, üregekben s barlangokban, részint a falukban idegenek hajlékaiban keservesen nyomorogtak, míg az időközben Bécsbe utazott Vajda István főbíró Mátyás királytól védlelet nem hozott a szorongatott község oltalmára.

E zsarnokság ellen azután a polgárság a többségnél panaszt emelvén, betlenfalvai gróf Thurzó György nádor bitsői várában 1613. feb. 13. kelt rendeletében meghagyta a leleszi konventnek, hogy a nyomozást tegye meg a helyszínen, a vizsgálathoz királyi emberekül ajánlván Gulácsi Istvánt, Harthányi Ferenczet, Bégányi Andrást és Sebestyént, Daróczi Jánost, Borsovai Gábort, Oroszi Tamást és Halábori Miklóst. Ennek folytán csakhamar megjelent Debreczeni György leleszi konventbeli áldozár Borsovai Gáborral, kik Beregszászon kihallgattak 69 tanut, azok közt számos nemest, kik a törvénytelen tényállást beigazolták; a vizsgáló küldöttség egyszersmind megsemmisíté Benedek Mihály lovát is, melyet a nála beszállásolva volt drabantok, névszerint Benecs István és Besse Mihály homlokán megvágtak*). A vizsgálat eredményeül 1613-ban Thurzó György nádor meginté Eszterházit, hogy a beregszászi polgárokat a bortizedre nézve kiváltságaik ellenében ne zaklassa**).

Eszterházi 1613. jószágait tisztartója, Körössi István által számbavétetvén: eszerint akkor Beregszászon a polgárság fizetett telekbérül 153 frt 25 denárt évenként; tartoztak a lakosok termény és bortizedet és kilenczedet adni, a „csepegést“ (asszubortól) is; a dézsmaborból 16 hordó illetvén a református lelkészeket; tartoztak továbbá az urasági Nagy-szunyog nevű szőlőt megművelni, miért négy köből buzát kaptak, míg a „barátok földessei,“ a mint az ő embereiket nevezték, a kisbocskor nevű szőlőt művelték, ezért ők két köből buzát kapván; e papi munkások szintén tartoztak bortizedváltsággal györgy-és mihálynapra adó fejében 50—50 pénzzel, ellenben az újbárosiak a várbeli uraságnak nem tettek szolgálatot, mert az ispótyál részére művelték a szőlőt. Az idegen házatlan szőlőbirtokos tartozott hegyvám fejében 1 forinttal, 2 kalácsal és 1 kappannal. Az egész helyes tartozott 1 forintot fizetni, a 12 esküdt bíró, a főbíró, 6 kerület, vámos, jegyző, csordás és más pástörök adómentesek voltak, hanem ezért a tized szedésnél közreműködni köteleztettek. Továbbá tartoztak a városbeli polgárok az ő hordókat kijavítani és abroncsoltatni, évenként 32 hordóbort az ura-

*) Leleszi levéltár.

**) Budai kam. lev. 744. cs. 10. sz.

ság javára kiméretni, miért a koresmáros minden hordótól 25 pénzt kapott és szüret idején 32 ökröt a beregszászi széken kivágnatni s a pénzt beszolgáltatni. Az itteni hidvám jövedelme akkor csekély volt; a tizedszedés idején a vásárvám a dézsmaszédót, haddan a bírót illette. Őszi vetésből szintén adtak tizedet; az itteni hegyen levő urasági kőbányának fele haszna a bányászoknak járt, valamint minden bokorkőtől 1 kőből buza; ezekre is a város felügyelt. A város köteleztetett évenként a munkácsi vár fentartására száz öreg szalfát bevinni s az építésre elegendő embert kiállítani és kívánatra előfogatot adni és szert járni, azaz a rendelethez képest szántani, vetni és kaszálni. A malomjog is kizárólag az uraságé lévén, az itteni háromköre járt malom jövedelméből $\frac{1}{4}$ rész a földesurat, $\frac{1}{4}$ a papot, $\frac{1}{4}$ a diákokat és iskolamestereket s az utolsó rész a molnárokat illette.

Ebből kitűnik immár, miként a IV. Béla király ideje óta annyi kiváló jogot élvezett városi közönség sorsa ez idő folyamában mincinkább mostohává vált; de bizonyos az is, hogy a 13. századbeli telepítvényesek, a királyok egykori kedvelt vendégei, az eltűnt három század viharai közt lassan-lassan mind elpusztulván, az üresen maradt helyekre idegenek szállottak, kik a multra nem tekintvén, önként hajták fejüket az igába, melyet a város földesurai elejökbe toltak s közönséges jobbággyokká súlydtek.

1625. Bethlen Gábor volt Beregszásznak birtokosa, ki a város javára működött. Annak özvegye 1632-ben Ferdinánd helybenhagyásával badalói Bálintffy Balásznak adományozta az Ujárokutczában volt nemesi kuriát egy Bernáth, másképp Szabó Péter által birt Pázsit nevű szőlővel együtt. 1633-ban Rákóczy György és neje, Lorántffy Zsuzsánna vették birtokukba a várost. Az 1645-ik évi urbéri összeírás szerint találtatott itt 46 ökrös jobbágy, 203 gyalogszeres, 53 özvegy, 46 alkalmazott és szolga, 50 zsellér és 33 pusztá hely. Adómentes volt csupán az udvarház, a papi és iskolai épületek, az ispotály és a két városház, melyek közül az egyik 1640-ben szállott a városra. Az újvárosiak közül az ispotályhoz szolgált 30 jobbágy, a papoknak pedig 17, összesen 47 jobbágy 41 házhelyről. A majorsági szőlők adtak évenként ily termést: a Hágocsó 68, a Kerekhegy 83, Kalmár 66, Tellye 78 és a Boçskor 109, összesen 404 hordót. Az első szőlőt a beregszásziak, a másikat a váriak, a harmadikat a beregiek és újfalusiak, a negye-

diket a krajnavidekbeli magyar jobbágyok s az ötödiket az oroszok tartoztak megmunkálni*).

1646. sept. 19-én folyamodott a tanács Debreczeni Tamás munkácsi uradalmi főnökhöz, hogy a bírák és kerülők adóját szüntesse meg, mert ezek nemcsak a tized beszédese, hanem a szekerések, előfogatok kihajtása s más uri dolgok véghezvitelében fáradoznak, mire ily határozat hozatott: „Igy értvén a dolgot immár, minthogy dézsmájokat megadják mindenekből, mind az adójokat. Tanácsemberek és kerülők maradjanak előbbi állapotjokban, az adófizetésekből ne adjanak adót a mi kegyelmes Urunk jó akaratjaig. In Sárospatak, sept. 21. 1646. Debreczeni Tamás.“

1648. özvegy Szász Jánosné is folyamodott Lorántffy Zsuzsánnához, hogy szegénysége s tehetetlensége miatt mentené őt fel a várhoz való szerjárástól. Mire a jószívű fejedelemné kegyes válaszáat sajátkezüleg így irta fela folyamodásra: „Igy lévén az dolog, ne bántsák az vár-mivel. In arce Munkacz, die 22. julii Anno 1648. Susanna Lorántffy mp**)

Különben Rákóczy György maga is lehetőleg kiméltette a polgárokat, mi kitűnik onnan, hogy 1643-ban megparancsolta várbeli tiszteinek, hogy a várost, ha oda mennek, élelmezésökre nézve ne terheljék.

1649-ben Rákóczy György özvegye összeiratván uradalmát, Beregszászon taláztatott: 16 $\frac{1}{2}$ telken 18 marhas jobbágy, 127 $\frac{1}{2}$ házhelyen 153 gyalogszeres, „officialatus és mesterember“ 57, öregasszony 53, zsellér 72, pusztaház és telek 92, összesen 353 személy, 339 telek, 220 fiu, 119 ló, 43 ökör, 76 tinó, 260 tehén, 287 sertés, 139 méhkas és 621 vánkőteles szőlő. Az uradalmi szőlők akkor adtak évenként 404 hordót. A várhoz szállítani szokott száz szálfa fuvara helyett adtak évenként váltságul 50 frtot. Ez okmány szerint volt akkor a főbíró Nyerges Demeter, az esküdt bírák pedig: Borbély János, Csizmadia András, Tóth Miklós, Lueza András, Lévai Dániel, Kovács Lukács, Kovács Mihály, Bogáti István, Samboki István, Makrai Mihály, Asztalos Tamás, Jánosi Péter és Óvári Gergely. Mindannyi magyar, miből kitetszik, hogy az egykori szászokból alig maradt fen utód. — Volt

*) 1613-óta ugy látszik az urasági szőlők kevesbültek, mert akkor 16 ily szőlő tartozott a várhoz, ugymint: Sarok, Hoesszu, Horgas, Hegyes, Kalmár, Kerek, Csiszár, Aranyos, Nagyboeskor, Akol, Huzóka, Kőszálalja, Hegymegi Nagy-Szunyog, Sajka és Kisboeskor.

**) Munk. urad levéltár. 1649. urb.

továbbá hat kerülő, Szabó Gáspár aludvarbíró, Móricz Péter gondviselő, Bányai János kulcsár, 2 bodnár, 3 vinczellér, 1 vámos, 2 molnár, 8 kovács, 3 lakatos, 1 asztalos, 1 kerékgyártó, 10 cserépcsináló sat.

Az 1657. június 17-ke szintén egyik vésznapija Beregszásznak, mennyiben akkor dulták és égették fel a várost a bosszuálló lengyelek. („L. általános történet.“) Azt irván az áldozatok véréből párolgó és füstölő templom romfalaira: *Vicem pro vice reddo tibi, bone vicine!*

II. Rákóczy György a fentebb érintett szerencsetlenség okozója, 1660-ban elhunván, utána neje Báthori Zsófia, fia Ferencz nevében is, át vette az uradalom kormányzatát. 1672. évben összeírván ő Dévai János és Thuránszki János nevű tisztjei által itteni jószágát: beregszászi bíróul említették Eötvös Péter és táltatott a város területén 40 marhás, 118 gyalogszeres jobbágy, 20 lovas-marhás, 103 zsellér, 118 pusztatelek, 2 városház, 1 ispotály és 1 iskolaház. Az új városban pedig 1 főbíró, 13 marhás és ugyanannyi gyalogszeres jobbágy, 2 özvegnő, 7 zsellér és 1½ pusztatelek. Az urasági szőlők 378 hordóbort termeltek.

1680. Báthori Zsófia halála után menyje Zrinyi Ilona és később általa második férje Thököly Imre birták Beregszászt.

Az 1682-diki összeírás alkalmával táltatott itt: 260 jobbágy, 210¾ népes és 126¾ pusztaház hely; a lakosok kezén volt 46 ló, 148 ökör, 202 tehén, 443 sertés és 191 méhkas. Az iparosok közül volt ötvös 3, szabó 11, varga 7, csizmadia 12, gombkötő 2, bodnár 3, kötélverő 1, fazekas 4, kovács 5, molnár 4, kőműves 1, mészáros 10, borbély 2, kocsigyártó 2, szűcs 5, rézműves 1, lakatos 3, ács 2, szijgyártó 1. Az Újvárosban 40 jobbágy és 30 házhely.

A munkácsi vár ostromlása alatt az itt szállásolt német és labancz katonaság nagy zaklatásokat követett el s 1686. június hó 8-kán nagy veszedelemben ejtette a várost az által, hogy a várból Radics András vezérlete alatt ide rándult kurucz csapat hajnalban megrohanta a várost s a templomba és kerítésébe menekült labanczokkal sokáig csatázván, végre rájuk gyújtotta a templomot s várost s ekkép a lakosságnak nagy károkat okozott. (L. történet).

Vége 1688. a munkácsi vár a császári seregnek feladatván: az uradalmat Kollonics Lipót bibornok mint gondnok és Klobusitzki Ferencz mint igazgató kezelte, míg később azt II. Rákóczy Ferencz vette át.

A várost ért tömérdek csapás oly súlyosan hatott rá, hogy azt éveken át megsínle, a rommá vált városból a lakosok nagy számmal elköltöztek s a telkeket, földeket pusztán, üresen hagyák. Az 1690-dik évben felvett urbéri összeírás e szomorú állapotot ekképen festi: „Noha ezen Beregszász városa némely méltóságos fejedelmek idejében, kiváltképen boldog emlékezetű Lorántffy Zsuzsanna fejedelem asszony ő nga uralkodásaig igen szép dispositio és gubernium alatt tartatott, úgy, hogy akkori mélt. földesurak gratiája édesítette inkább az embereket ide, mintsem idegenítette, arra nézve a városnak minden rendtartási, valamelyek a régi conscriptiók szerint annotáltattak a város javára, hasznára, mindazok a feljebb notált időkben nem vivláltattak, sőt inkább a városnak minden rendbeli lakosi az ő régen bevett és usuált állapotjokban megtartattak. Interveniálván pedig a fatalis esztendő, melyek a sokféle elviselhetetlen pusztító nyomorúságokkal teljesek voltak, melyek kiváltképen kezdetötlenek circiter ab anno 1660. és még ma is azokban meglőlt keserves szorongató inséget meleg könnyben habzó szemekkel nézheti és emlegetheti ezen város lakosainak nagyobb része, melyre elég bizonyosság a szépen rakott utcákból mezőre változott régi pusztatelkek.

Járulván ezekhez ama soha elnem feledhető város színét és javát megemésztő rettenetes rendkívül való tűz miatt megesett 1686-ki nagy kárvallása ezen városnak, melyre is a fundamentumokban való szenes oszlopok a tűz ereje miatt rakásokra omlott kőfalak, melyeknek is initt-amott csak a ruderái maradtak fenn, eléggé bizonyosságot tészén.*

Ekkor a város uri szolgálatait és tartozásait elősorolván, megjegyzí: Megvolt eleitől fogva s most is megvagyón, hogy a vár épülésére tartozott a város vitetni épületre való gerendát arruatim per Nro. 100, ha pedig azt nem prostályák, szokták azt redimalni fl 50, megtekintvén peniglen a városnak mostani időbeli nagy romlását, ezen fának vagy ennek árának prostálása exgratis pectabilis Dni Administratoris ad benplacitum Dni Tenestris suspendáltatik*).

E nyomorúságos állapotban működött bíróul Paumann József, ki a politikailag is nehéz időkben bölesen igyekezett vezetni a város ügyeit, nehogy az azt lakó s érintő ellenséges csapatok még inkább szorongassák azt. Erről érdekes adatot nyújt N e r g e r C

*) Azonkoru urbárium a munk. urad. levéltárban.

F. egy es. lengyel lovas ezred parancsnokának 1698. július 18. pecsét alatt kiadott elismerése, melyben bizonyítja, hogy jóllehet Gandal Lajos a szépesi kamara kiküldött biztosa július 7. előtt a beregzsásziakat nyílt lázadónak és „plus quam kuruczones” jellemzéssel illette: ő ellenben bizonyítja, hogy itt szállásolván, a várossal a legjobb viszonyban volt sőt arról győződött meg, hogy a polgárok ő felségéhez hívek*.)

1699-ben II. Rákóczy Ferencz alatt összeírtrván a munkácsi uradalom s így Beregszász is, e szerint a díjt fizető polgárok itt ily sorban laktak: Az Árok-utczában: István deák, Gemzsei, Szikszay, Eötvös, Csernei (kinek telkét sikátornak fordították). Eötvös. Gemsei, Pogány, Bereczki, Varga. Erdődi. Karján, Virág, Gömbkötő, Teesi, Köntes, Vay, Portörő, Rettegi, Szücs, Jenei, Kocsis, Mórícz, Szücs, Mándoki, Oláh. Csizmadia és Teesi. Árok-utczában a másik sorjában: Cserődi, Dücső, Csók, Balogh. Kovács, Gyulai, Kereszturi, Molnár, Csoma, Képes, Borbély, Técsi, Dunai, Komáromi. Gyalui, Simiqius, Andreásdeák, Nagy. Eötvös, városháza, Csizmadia, Fülep, Lázár, Szabó, udvarház, Beregi, első parochia. Kis, Dobrai, Szücs, Szabó, Gangos, Ágoston, Szilágyi és Borka. Más soron: Eötvös, Fazekas. Köntes, Ágoston, Bazo, Szücs, Nagy, Székely, Tokaji, Rései és Tóth. Sikátor viz felé: Eötvös, Basso, Sziogyártó, ecclesia, Csernel, 2-dik parochia. Takács, iskola, ispotály. — Hatházi-utca, felszer: Szikszai, Borbély, Pap, Rettegi, Somi, Viski, Csarké, Kepes, Balácsi, Képes, Técsi, Szász, Petes, Somi, Técsi, Sas, Csicseri. Boldizsár, Szőlősi, Bay, Egri, Kormos, Szeles, Izsó, Kopasz és Szabó. — Akasztó-utca: János, Filep, Gömbkötő, Kis, Kovács, Szabó, Kósa, Fazekas, Homonnai, Fazekas, Csokoli, Kömives, Biró; a másik soron: Varga, Pásztor, Baranyai, Bodnár, Borha, Balási, Boros, Kondor, Báthori, Janko, Magyar, Molnár, Borbély, Csekei, Janko, Kovács. Kállai, Borbély, Elek, Verbőczy, Fornosiak pusztája, Seres és Szabó. Akasztó-utczának darabja: Szabó, Görög, Kovács, Ekora, Bányai, Szabó, Eötvös**). Kis-utca: Lakatos, Váradi, Szentes, Zamboki, Hentes, Kovács, Hontes, Szabó, Mészáros, Varga, Mándoki, Rettegi, Csergő, Tokaji, Mórícz, Czehelyi, Méhes, Kis és Szabó. A másik soron: Kis, Domokos, Szabó, Nagy, Pika. (Czigány), Sánta, Tar, Erős, Szücs, Szabó. Szénégető-utca

*) Eredeti okmány a beregzsászi városi titkos levéltárban.

**) Az Akasztó-utca neve később Naményi-utczára változtatott.

Szilágyi, Komonesi, Palics, Sipos, Balla, Földesi, Lueska, Kántor, Csákány, Kántor, Kis, Gemsei, Kelemen, Sas, Nagy, Varanai, Szekeres, Kaskötő, Bakos, Földesi, Szabó. Fazekas, Zsoldos, Heesei, Ádám. A másik soron: Miklós, Elek, Récsi, Pap, Maszkai, Filep, Csók, Nyerges. Gyarmati, a városháza. Ardó-uteza: Seres, Sziogyártó, Kásás, Szabó. Gyarmati. Pósházi, Vári, Pál, Balósi, Varga, Kis, Bajza, Bodnár, Viski, Csürke, Damai, Joó, Rádi, Lucza, Tibor, Rádi, Valkóczy, Joó, Kigyósi, Baranyi, Balyi, Bajza. Nyakas, Fazekas, Kontyos, Szántó, Tóth. A másik soron: Imre, Fazekas, Imre, Csürke. Szőlősi, Balácsi, Márton, Debreczeni, Baghi, Belai, Mészáros. Szabó. Molnár. Szalontai, Mészáros, Tóth. Bortöltő, Rádi, Szürti, Técsi, Fejér, Eötvös. Sziogyártó, Szűcs, Csicséri, Balácsi, Fias, Tóth. Dunai, Balácsi, Lucza. Az első Hostanczon*). más néven Kis-Kassán: A vízfelől való soron: Dobos, Pesti. Técsi. Lakatos. Varga, Portörő, Balogh, Eötvös, Vass, Csizmadia, Csengeri. Szász, Bereczki, Eötvös. Borbély. A hegy felől való soron: Pesti, Szabó, Szűcs, Tardi, Dobos. Fazekas. A második Hostanczon, a barátok felől: Basa, Lakatos, Tóth. Fazekas, Balácsi. A harmadikban, Malom-uteza: Kántor, Nagy, Bencze, Dékány, Szőlősi, Tariska, Mezei. Szeles, Huszár, Gál, Somi, Bencze, Molnár, Kovács, Huszti, Halász, Varga, Molnár, Taricska, Vékony, Szilágyi és Sziogyártó. A negyedik Hostán, másképp Tót-utczában: Szabó, Szilágyi, Veres, Nagy, Pécsi, Lévai. Elek. és Mészáros. Az ötödikben, Akasztó-uteza végében: Csergő, Kis, Szabó, Balácsi, Gombkötő, Egri, Pócsai, Perbárt. A másik soron: Seres, Kovács, Kőmives, Szabó, Vámos, Jankó, Báthori. Pap, Técsi. A hatodik Hostán, Szénégető-uteza végében: Pénzes, Borbély, Rettegi, Fazekas, Rettegi, Siró, és Balácsi. A hetedikben, Ardó-uteza végén: Pataki, Somi, Valkóczy, Szabó, Pusztai, Técsi, Sziogyártó, Gangos és Sziogyártó; a másik soron, Balácsi, Kovács, Szőlősi, Medvés, Magyar és Szilágyi. Ezekből állott akkor Beregszász lakossága, egytől egyig magyar, kik leginkább földműveléssel s kis terjedelemben kézmivességgel foglalkoztak.

Az ugynevezett Ujváros**) még mindig külön községet képezett, bírja és tanácsának hatósága a folyó víz feléig s másfelől

*) Másképp Hostát, mi különvárost, városvéget jelentene.

**) XVI. századbéli okmányok szerint volt Beregszász hármasváros, mennyiben az Uteza és Ujváros nevű részek külön területeket képeztek. Egy 1570-ki okmány szerint „Oppidum-uteza” Pap-utezának is mondatott s a domokosok birtokához tartozott. (Megyei levéltár).

a kertek hátsó gyepűig (kertek végeig) s az utcza végeig terjedvén. E külön hatóság szintén ítelt vér, ütés („kékmutatás.“) hatalmaskodás, ellenszegülés, lopás, paráznalkodás s egyéb ily vétesség felett is birságilag, a díj a hatóságot illetvén. E határozat ellen ment a felebbezés a beregszászi tanácsshoz s onnan az uriszékhez. Az ujjvárosi lakosok csupán az ispotálynak tartoztak dolgozni s a beregszászi bika számára kaszálni. Szokás volt itt, hogy az eladó félköből borral s a vevő szintén annyi borral, egy kenyérrel és egy fazék-étellel tartozott a bírót és a tanácsot a maga házához gyűjtven, megvendégelni, étkezés előtt a bíró háromszor fenszóval kikiáltván: „hogy ha valakinek joga lenne a vett örökséghez, most lásson hozzája;“ akkor a kenyeret felvette és ketté metszette, melylyeel a vett örökség megerősítettett a revónél*).

Az 1703-ban kezdődött szabadságharcz folyamában II. Rákóczy Ferencz többször személyesen megfordult Beregszászon; így 1705. decz. 20. és 21-kén; e napon bocsátá ki innen azon lelkes felhívását, melyben a vármegyéket fegyverkezésre buzdítá. 1709. január 29. Beregujfaluból, hol vadászott reggelizés után Lamaire francia mérnökkel a kőbányára kiment s azt megtekintvén, a rengeteg erdőkön át vadászva tért Munkácsra. April 16-án ismét vadászván a beregi erdőkben és Kovászó és Bereg közt a mezőn ebédelvén, éjszakára ide érkezett, hová Racsenszki nevű küldött is a fejedelem nejének leveleivel megjelent; 17-kén délig ő felsége magánosan irással foglalkozván, délután a szőlők megtekintésére kiment; 18-kán pedig viradatkor ismét a nevezett erdőbe rándult vadászni s Beregujfaluban ebédelt, hol délután rövid alvás után Saleur francia tábornaggyal sétálni kiment, ki e napon ide érkezett**).

1707-ben folyamodott a város Rákóczyhoz a hajdan birt, de idő folytán a földesuri jogok fejlődése közt elvesztett p allósjoga megújításaért, másolatban mellékelvén kérvényéhez IV. Béla 1247. kiváltságlevelét is; azonban annak sikere nem lett***).

Az 1715: 91. t. cz. szerint Beregszász határőri és harminczadi állomásul kijelöltetett.

1717-kén a tatárok Beregszászig értek s pusztitást tevéen, Máramarosnak visszafordultak.

*) Beregszászvárosi levéltár, prot. dom. parvus. 28. lap.

**) Rákóczy-Tár. kiadja Thaly Kálmán, Beniczky Gáspár naplója.

***) Budai kam. lev.

1726. Beregszász is, mint a munkácsi uradalom tartozéka, gróf Schönborn Lothár Ferencznek adományoztatott.

1731. épült itt az első megyeház. 1779. pedig a mostani emeletes. 1857. az udvaron egy nagyobb szerű kezdett épülni, mely 1859-ben félbe hagyatott. (L. közigazgatás.)

1739-ben a város nagy részével együtt megégyvén a város-háza is, annak felépítéséhez az uradalom meszet adott.

1742. a pestis 300-nál többet elragadott; kiknek pusztán maradt telkeikre azután 1749-ben franki németek telepítettek. — 1774-ben megégett az Árok-utca.

1776. rendeztetvén a város és uradalom közt az urbéri viszony, találtatott itt 354½ háztelek, melyek után bérül fizettetett 50—50 frt. szentmihály és györgy napon; uri munka helyett megállapítottatott évenként 451 frt. 8 kr. váltságfizetés; a termény és bor dézsma fentartatott, úgy a kisebb királyi haszonvételek is; fentartatott továbbá az uradalom részére, hogy a városi tisztujtásnál hármassal kijelöléssel befolyjon; hogy a fellebbezés a városi hatóságtól az uriszek elé terjesztessék polgári ügyekben, ellenben büntárnyakban a városi tanács jogköre megszüntettetett.

Szokás volt, hogy a tized-szedésnél a hatóság, különösen a jegyző is közreműködővén, ezért ennek számára az uradalom 1750-ben utalványozott egy hordó bort és két köből buzát, mely díjat a jegyző 1769-ig élvezte, akkor a működéstől fölmentetvén.

1759. intézkedett az uradalom az iránt is, hogy a tanácsba 2—3 római katolikus egyén is beválasztassék, minthogy a nagyobb számu és vagyonosabb protestánsok azokat szándékosan mellőzték volt. Az 1786-ki összeírás alkalmával találtatott itt házaspár, r. k. 72, g. k. 30 és ref. 218; lélekszámról nézve pedig: 422 r. k. 169 g. k. és 1098 református. 1803. volt összesen 375 ház Beregszászon s nyolcnek kivételével, a többi fából és vályogból épülve; hogy azóta, különösen 1849 óta mily rohamosan emelkedett e város, kitünik az 1870-diki hatósági összeírásból, melyszerint találtatott akkor itt 716 ház és 6272 lakos, kik közül 3129 férfi és 3143 nő; vallásra nézve pedig 1531 római és 718 görög katolikus; 32 ágostai, 2814 helvét evangélikus és 1177 zsidó. A lakosság kezén volt 373 ló, 3 szamár, 1275 szarvasmarha, 782 juh, 16 kecske, 1145 sertés és 155 méhkas. Az 1881. január 1-én tartott népösszeírás alkalmával pedig találtatott 3404 férfi és 3527 nő, összesen 6931, kik 839 házban laknak. Nagy haladás a XVIII.

század elején volt nyomorult állapothoz képest. A város termékeny határa áll 7681 holdnyi területből, hasonló arányban emelkedett itt a föld és telek bece is, mert míg a 18. században egy belvárosi telek 20—30 frton és 1 hold szántóföld 10—15 renus forinton kelt 1822-ben, a város hatósági jegyzetek szerint, egy belső telek ezer, a szántó föld holdja pedig 1—2 száz forintba is került; egy akkori irat szerint a városnak a mézszárszék tartásán évenként 1200 rfrtnyi deperditája (vesztesége) volt, a drágaság miatt. 1812-ben kibéreltetett a koresma és mézszárszék összesen 2200 frton, a hidvám és a vásárdíjszedés 1200 frton; a város szőlője, melyet a jövedelem szaporítása végett az összes lakosság, nemes és nemtelen egyaránt megmunkálni segített, termett 150 göncezi hordót; ebből azután kapott a ref. pap 4, a kath lelkész 2, az orosz pap 1. a ref. tanító 2, a bíró 2, a jegyző 2 hordóbort s közszükségre öt hordó adatott.

1836-ban állíttatott fel itt az állami levélposta hivatal, mely az előtt a szomszéd Ardóban volt.

1839-ben építette a város a Plenári-fele telken a nagy-vendéglőt.

Beregszásznak közhasznú intézményei és egyletei a következők: 1. a gyógyszerertárak 1813. évben Lipóczy György volt az első, ki itt ez intézménynek alapját megalapította akkép, hogy a vagyonbukott Hak máramarosszigeti gyógyszerertárát megvásárolván, azt felszerelésével és állványaival legyűtt idehozatta; azonban Lipóczy sem boldogulhatott vele, mert három év múlva ő is megbukott. Ekkor, 1816-ban Tajnel Teofil nyert engedélyt arra, hogy újat állíthasson, még pedig a megyei közönség kíváratához képest azon előnnyel, hogy a megye maga megszerezvén a szükséges telket, arra közöltségen építtetett számára házat, mert egy jó gyógyszerertárnak nagy szükségét érezte. Tajnel 1841. évben eladta a gyógyszerertárt Royko Sámuel tiszaujlaki gyógyszerésznek, ki azt fiókul kezeltette 1847. április 1-ig, mikor azt Buzáth Simon és Kajetán testvérek megvették; 1848-ban azonban ez utóbbira szállt s ő azt 1880-ig kezelte, a midőn elhunyan, fia Ferenczre ment át. —

1877-évben többszöri meghiusult kísérlet után Lang Jenő engedélyt nyert egy másik gyógyszerertár felállítására, melynek helyiségeül választatott a Naményi utcában fekvő újvárosház. E díszes épületet emeltette szállodának Feldheim Mojzes, kitől 1877-ben tizenennyolcz ezer forintért megvette Bloksay József, ki azt csakhamar átengedte a városnak, ennek átellenében áll a Péchi Tamás

által 1876-ban nagy költséggel felépített diszes lakház, melyet 1878-ban a beregszászi hitelintézet megvásárolt. Lang Jenőről átmént a gyógyszerár Nónai Győzőre és Tóodorovics Jánosra.

2. Könyvnyomda 1846. alakította Deák György itt az első könyvnyomdát. Ő arról is nevezetes, hogy ő találta fel a nyomda-festékek henger általi alkalmazását. 1880-ban megvették e nyomdát Deák Jánostól Nagy Lajos és Sallay Gyula, kik azt ujonnan felszerelték.

3. Beregmegyei olvasó egyesület.

4. Polgári olvasó-egyesület 85 taggal, alakult 1867. márczius 15. s a kormány által megerősített 1870. április hó 9-kén. Célja: a közmívelődés emelése. Évdíj 3 frt.

5. Evang. ref. ének-egyesület, 28 taggal, alakult 1861, új alapszabályai 1874. megerősítettek; a tagok évdíja 4 frt, különben fentartja magát a temetési díjakból.

6. Róm. kath. ének-egyesület, 36 taggal, alakult 1861-ben; célja: isteni tiszteletnél éneklés. Díja egyszer s mindenkorra 2 forint. —

7. Zászló és temetkezési társulat, alakult 1878., 36 taggal; célja: a tagokat s azok özvegyeit temetkezési költségekben részesíteni; van tagja 25. befizetés 40 kr.

8. „Világosság“ című szabad-közművesi páholy, 1870.

9. Beregszászi és vidéki nőegyesület, 1873.

10. Az országos segélyező nőegyesület fiókja, vereskereszt. 1879.

11. Gőzmalom-résztvény társaság. 1881.

12. Beregmegyei ügyvédi egyesület. 1872. Nem működik.

13. Beregmegyei községi és körjegyzők egylete. 1875.

14. A felső tiszavidéki házi ipar-terjesztő egyesület, alapított 1878. tíz évre, 144 taggal.

15. Önkéntes tűzoltó-egyesület, alakult 1878. nov. 2., mely alkalommal elnökül megválasztott Ekkel György ügyvéd, alelnökül Jandrasics Antal polgármester. Horváth István főispán tiszteletbeli elnökséggel és gróf Széchenyi Ödön diszféparanoksággal tiszteltettek meg.

16. Beregszászi hitelintézet háromezer részvényt, alakult 1870. Működését megkezdé 1871. május 1. virágzó állapotban van.

17. Beregmegyei gazdasági egyesület; 1875. halva született.

18. Fazekas-takács ipartársulat, alakult 20 taggal 1874., szabályait megerősíté a földm. ipar és keresk. min. azon évi feb. 14. 1672. sz. a.

19. Pintér-kerékgyártó sat. ipartársulat, alakult 18 taggal 1874, megerősített febr. 27. 2247. sz. a.

20. Csizmadia- ipartársulat alakult 73 taggal 1874. s megerősített febr. 27. 2248 sz. a; ugyanakkor alakultak.

21. A szabó-czipésztársulat 27 taggal;

22. A timár-iparegyesület 30 taggal; van saját háza, és

23. A kovács-asztalos stb. vegyesipartársulat 47 taggal.

24. Izraelita magyar egylet, alakult magyarosodási célból 1881-ben.

25. Az 1876-ban alakult Ifjúsági kör és az ugyanakkor alakult

26. Lövész-egylet, már két év múlva szüneteltek.

27. A néhány év előtt szervezett borászati-egylet 1879-ben feloszlott.

Beregszásznak az igen erős és józamatu s így nagy kelendőségnek örvendő bor-termelésén kívül, nevezetes a malom- és timkőbányászata is. Leginkább a Nagyhegyen fordul ugyanis elő a hazánkban páratlan timkő, mint a trachyképlet egyik faja; ez legnagyobb részben földpátos részekből állván, elmállás által épen úgy mint a földpát kaolinná (porcelán föld) lesz. A mostani Borzlyuk nevű igen messze terjedő barlangszerű malomkőbánya érdemes a megtekintésre, valamint a Derekaszeg urad. bányatelep is.

Gyásznapot fog képezni a város történetében márczius 18-ika; ugyanis 1880. Sándornap hajnali 3 órakor, Guthi Mór megyei irnoknak a megyeház udvarán állott földszinti lak északi szélén volt lakoszobájában (mint állítják a kőolajos lámpa feldöntése következtében) tűzvész keletkezvén s csakhamar az emeletes megyeház is lángba borulván, a dühöngött északi szélviharban néhány

perecz alatt a szomszéd városi nagy vendéglő s törvényszéki épület, a piacz kelet-nyugoti sora s a Félszer, Tóth, Pap és Malom-utcákban összesen 72 fedél s e közt 44 lakház elhamvadt. Az épületekben szenvedett kár a batorokon kívül 140 ezer frtra, terményekben s bolti árukban 66 ezer, gazdaság, épületekben 15 ezer, összesen 221 ezer forintra becsültetett. A megyeházért 9 s a városi épületekért csupán 3 ezer forintnyi biztosított összeg fizettetett. A váratlanul beállott vész folytán a város főterét bővíteni és szépíteni óhajtván: kölcsönzött pénzen a rajta állott s leégett épületeket, ezek között a zsinagógát, Telendy-féle emeletes házat s több igénytelen boltokat s házakat kibecsültetvén, azok helyén diszes bazárokat és csarnokokat emeltetett, melyek nagyrészen 1881. évben elkészültek és 72 boltot, megfelelő raktárhelyiségekkel, 4 lakosztályt és 8 pinczét tartalmaznak. A város ennek fedezésére s az előbbi adósságok törlesztésére mintegy 320 ezer forintnyi kölcsönt kötött, mely évenkénti részletekben törlesztendő.

Beregszászi bírák.

1337. Eberhard fia Péter. 1349. Miklós.
 1356. Comes Stephanus, luprechtzászi bírónál említettik tizenkét hitest tanácsosával és az összes vendégek közönségével (Zichy Cod. III. 19. l.)
 1363. György, 1368. Hermann, 1369. Jakab, 1377. István (János fia); 1400. Meijber Péter, 1419. Mikchy Imre, 1424. István
 1507. Deák (Literatus) János. (Heu Ambrus, esküttbíró).
 1524. Foszko Egyed (Index primarius).
 1545. Csikós Mátyás és Dienes Mihály.
 1548. Szabó Ferencz és Literáti Lukács (Lukács Deák).
 1552. Ádám Márton és Tóth Antal.
 1568. Kamanesi Sebestyén.
 1570. Király Lőrincz. 1573. Dékán Gergely. (jegyző Óriás János).
 1605. Vida István. (Vajda?).
 1612. Kamanosi János, 1613. Vida István.

1641. Szigyártó János.
 1649. Nyerges Demeter.
 1665. Borbély János.
 1698. Paumann József.
 1714. Bagi János.
 1724. Berzétei Márton, (1728. és 1742.)
 1729. Kis Kaszonyi János, (volt 1746, 1749, 1750-ben is).
 1735. Erdélyi János, (volt 1767, 1770, 73, 74 és 78-ban is).
 1736—37. Sas István.
 1739. Seres Mihály (volt 1745-ben is).
 1743. Lucza Samu.
 1748. Filep István, (előfordul 1751, 57 és 1771-ben is).
 1751. Petes András.
 1758. Sárközy István (1760, 65 és 66-ban is).
 1763. Fejér András, helyettesített.
 1765. Fazekas István. 1768. Graber Pál.
 1769. Hetei Márton.
 1771. Bitalinger Vendel bíró (Lázár Imre főhites).
 1776—79. Gáti János.
 1781. Paumann Antal 1785/6).
 1786. Martinelli János.
 1789. Bak András.
 1791. Rumpel György. (Ez azonban, mivel a főszolgabíró megszidta, leköszönt s helyét átadta Szeles Andrásnak).
 1795. Lang György (1799. 1800. 1804¹/₅-ben is).
 1801. Bak István.
 1803. Hézsér András, (1802. 3, 9, 12. 14, 15, 17, 20-ban is).
 1805⁵/₆. Pap Ferencz (1807, 8, 10, 13-ban is).
 1811¹¹/₁₂. Szücs János.
 1816¹⁶/₁₇. Paumann József (1820, 21, 22, 23).
 1824. Lipthay János. (1825, 26).
 1827. Hatalovics József. (1832—5).
 1828. Szücs János. (1829—30).
 1830. Debreczeni András. (1837—40, 41, 42).
 1831. Paskual Antal.
 1835. Lukács András. (1836—37).
 1840—1. Lang József.
 1842—7. Jandrisics Antal.
 1848. Szeles Gábor 1849. aug. 27-ig.
 1849. aug. 27-től Jandrisics Antal; majd azon évi okt. 7-kén az

ostrom állapotban önkénykedő katonai paranesnokság által letartóztatván, kiszabadulásaig helyetteseül működött kinevezés folytán Rápássy Mihály.

1849. nov. 25. az akkori cs. k. ideiglenes biztos Fejérváry István főbírói helyettesül kinevezé Tainel Theofilt, volt helybeli gyógyszerészt; régre 1849. decz. 9. Jandrasics Antal vissza-helyeztetvén, mint ilyen 1861-ig erélyesen működött.

1861-ben megválasztatott helyhatóságilag Komjáti Sándor. —

1862. január 23. Tabódy Pál, főispáni helytartó által főbíróvá ismét Jandrasics Antal kineveztetett s mint ilyen az ideiglenesen felfüggesztett alkotmány idején működött 1865. márczius 30-ig; ezután 1865. július 10-ig Mező László, ezen időtől 1869. május 31-ik napjáig Lakatos József. Ekkor az életbeléptetett új községi törvény alapján a főbírói czim megszüntetvén, a csupán közigazgatási hatóság főnökeül polgármesteri czimen megválasztatott Jandrasics Antal, ki mint ilyen a közönség megelégedésére maiglan működik.

Érdemes a följegyzésre, hogy 1788-ig a főbíró évi fizetése 60 forintból állott, amikor 100 frtra emeltetett; igaz, hogy azon ideig volt a városi jegyző napidíja kiküldetéseknél (a vásári cédlák osztogatásánál sat.) fél rénus forint, a kerülő (csákányos, hajdué) pedig öt garas*).

1806-ig a munkácsi uradalom, mint volt földesuraság közbejöttével történtek a bíró választások, oly módon, hogy az uradalmi ügyész jelölte ki a pályázó egyéneket, kikből azután az egybeült közönségnek választani kellett; a 12 választott tanácsos kijelölése is így történt. sőt, mint egy 1775-dik évi iratban láttam, az ekkép megválasztott bíró 2 aranyat tartozott adni díjul az uradalomnak; csupán 1846. nov. 1-jén történt először a bíróválasztás

*) 1806-ban állott a jegyző fizetése 100 váltó forint, 12 szekér tűzifa, 2 hordóbor vagy annak árából, szabad lakásból a városházánál. az ottani kert élvezetéből és 25 font fagyuból.

az uradalom beavatkozásának mellőzésével, azonban a járásbeli főszolgabíró elnöklete alatt.

A bíró és tanács-választás azelőtt évenként november 1-jén, mindszent napján esti hat órakor eszközöltetett, akkép, hogy akkor a város összes harangjai meghuzatrán, e jeladásra a polgárok a városházán összegyűlekeztek. Az 1773-ki jegyzőkönyvben erre vonatkozólag azon határozat foglaltatik, hogy mely választók a bírótételre meg nem jelennek s elmaradásukat helyes okkal nem menthetik: 18 krajczárral büntetessenek. Azonban a téli esték sötéttségében ily választások alkalmával gyakran vérengzések s egyéb kicsapongások történvén: később a választás délutáni négy órára tetetett át.

A mult század első felében az Ujváros nevű utczabeliek, kik a beregszászi papoknak tettek uri szolgálmányt, külön, általok választott bíró és tanács hatósága alatt állottak, 1775. évben azonban a munkácsi uradalom azt határozta, hogy e külön helyhatóság megszüntettetvén, ezentul Ujváros is a beregszászvárosi tanács hatósága alatt álljon, mert, miként e rendelet indokoltatott, egy községben két tanács nem működhetik. Ennek daczára történt, hogy azon évi július 1-jén az ujvárosi volt bíró Nagy János, egy kihágó asszonyt elfogatott és vasra veretett, miről midőn a városi tanács értesült, a letartóztatott nőt kiadatni rendelte, mit azonban Nagy megtagadott; ezért már most a tanács elé őt is megidézteté a főbíró, Nagy azonban azt üzente vissza, hogy ha akarja elmegy, ha pedig nem, hát nem, miért is erővel behozatrán, a tanusított engedetlenségeért 12 lapátra ítéltetett, az ujvárosi tanács „cassallása” pedig hatóságilag is kimondatott.

Különben a városi tanács régóta századokon át önálló törvénykezési joggal bírván, érdekesek e tekintetben jegyzőkönyvei, melyek, sajnos, csupán 1736. évtől kezdődnek s majd magyarul, majd, mint például 1768 táján is egy ideig latinul, vezettettek s melyekben a bűnvádi tárgyalások röviden, sommásan, de lényegileg kimerítően bejegyezték. A sok közül szabadjon itt néhány eljárást az akkori szellem és szokás jellemzésére felhoznom. Így 1748. nov. 12. Duszkané nevű asszonyt a „nemes tanács” azért, mert „adatteremtette, menykő üssön meg”-et mondott és részegeskedett, jöllehet halált érdemelt volna, arra ítélte, hogy három pénteken keményen lapátoltassák meg és a városból örökre száműzetessék. Kocsis Andrást pedig 24 lapátütésre ítélte azért, mert azt mondotta: „b . . . a lelkét annak, ki a makkot eladta;” már pedig — az ité-

let szavai szerint — az eladást a tanács tette. 1768-ban Oláh Andrásné Szücs Sámuelné ringyó szóval illetvén, ezért és más szóhajtó asszonyok rettentő példájára 12 kemény korbácsütésre ítéltetett. Pap Erzsébetet nős parázñasáért 80 korbácsra akkép ítélte, hogy felét azonnal, felét pedig hétfőn kiszenvedje. 1769-ben Simon Katit hasonló vétségért szintén 80 korbácsütésre s a városból való örökös kikisérésre ítélte, Nagy István „legénykét“ pedig azért, hogy olyatén megélemedett asszonyhoz magát tenni bátorkodott, 40 pálczára ítélte; azonfelül Simonné háza „elpecséltetett“, azaz kisajátított s másnak eladatott. 1754. Fagyos Lukács b . . . anyja lelkével, teremttével felette káromkodván, 24 lapátcsapással büntettetett, ítéletileg kimondatván, hogy ismétlés esete: „kövel verettetik agyon.“ 1772. Orosz Zsófia a g. k. pappal összeveszván, együtt ölbe estek s vele az asszony illetlenül küzdött, mondván hogy őt az Isten addig éltesse, míg a rostában a vizet, azért 24 korbácsosal sujtattott. Ugyanazon évben Diószegi István újvárosi Tóth Andrásné házára Boldizsár Istvánné és két leánya nógatására, csufiságból s gyalázatára kereket huzván fel, 25 pálczával büntettetett. Orosz Lászlóné gyakori rézgeskedéseért és káromkodásaért 50 korbácsra ítéltetett stb.

A beregszászi régi pecsétről.

E város levéltárában két régi eredeti pecsét nyomó őriztetik; az egyik egy gyantából készült, ludtojas nagyságú s a tanácsnokok pecséteivel lezárt, régi dobozban tartatik. Alja bronzból, kismarkolatja pedig, mely újabb időkből való, sárga rézből készült. A kisebb pecsétnek átreszelt alja ezüst, markolatja réz. Évszám, vagy más, keletkezésüknek korát gyaníttató jel, egyikén sem látszik.

A első, mely régibb, épen 3 cm. széles, a közepén egy balra, hátsó jobb lábán álló, ragadásra emelt lábait kiterjesztő, nyitott száju oroszlán áll, felesucorodott bojtos farkkal, ezt jobbról fel

hold, balról hatágu csillag környezi; a két gyöngykerettel disztett szalagon ily gót betűkből összeállított körirat olvasható.

„† s. Hospitum de Luprehtzasz.“ azaz: Sigillum hospitum de Luprechtszasz. E pecsét, nézetem szerint, a XIV. századból, Nagy Lajos korából való. A másik, használaton kívül tett pecsét szintén körídomu s $2\frac{1}{2}$ cm. átmérőjű; a közepén egy oroszán felső része látszik, kinyújtott előlábakkal s tátott szájjal, melyből nyelve kiáll, míg farkának csak bojtja látszik. E pecsét körszalagja gyöngyökkel és vonallal disztett s rajta félig gót félig folyó betűkkel írva e körirat olvasható: „X Si, hospitum de lompertzaza.“ E mű a XV. századból való. Hogy a beregszászi jövevényeket és lakosokat az 1247-ik évi kiváltságlevelében IV. Béla „charissimi hospites de Luprechtszasz“ nevezte, azt a város monographiájában tüzetesen előadám, s így a pecsétok feliratai is erre vonatkozhatnak, annál inkább, mert szabadalmaik e kiváltság által biztosítottak s a jövevények képezték a város zömét s helyhatósági kultánácsát.

Nevezetes azonban az, hogy a tanács az első pecsétet csak fekete, a másikat pedig vegyesen, majd fekete majd piros viaszon használta, mi kétségtelenül régi korból eredhet, a középkorban divatban lévén, hogy a fejedelmek a magok kiváltságos jogainál fogva okmányilag meghatározták a pecsét színét s különös kitüntetésnek tekintetett a jogadomány: veres pecsétet használhatni. Sajátságos szokás volt Beregszászon, hogy 1848-ig a tanács, az év utolsó napján az évben keletkezett adásverési okleveleket és egyéb birtokviszonyokra vonatkozó iratokat, az érdekelt felek és népség jelenlétében jegyzője által felolvastatta s ha senki kifogást vagy óvást nem tett, azokat, ha keresztény egyéneket illetett az irat, fekete, ha pedig a zsidókat illetett, veres pecséttel ellátta, mi által az okmány, még ha az a felektől alá sem iratott, jogerejűvé és teljes hitelűvé vált, arra a jegyző e záradékot tevén: extradatum per juratum Oppidi Notarium N. N.“

Számtalan ily okmányt láttam a 17. és 18. századból, s ez alapon mondhatom, hogy a kisebb pecsétet veres viaszon a tanács s illetőleg a jegyző azok hivatalos iratok ünnepélyesítésére használta, melyek a felek birtokaira vonatkozó becslésekre s szemlékre vonatkoztak s az év bármely napján kiadathattak, míg a rendes öröklevelek csak a közünnepélyesítés idején (decz. 31) feketével

pecsételtettek meg*). Ki ekkor az okmány tartalma ellen óvását kijelenté, köteles volt egy év alatt — jogának elvesztése terhe alatt — az ügyet perrel végleg tisztába hozni.

Kár, hogy e sajtáságos régi szokás írott adaton nem nyugszik, én annak nyomára legalább nem akadhaték s a városi hatóság sem emlékszik ilyenre. A XIV. században azonban már divatozott, mint azt a város történetének elején, egy 1330. évben kelt öröklevél alapján érintém.

Azon a zsidók és saracenok elleni tüntetésig s II. András királynak 1233. évben a beregi erdőben esküvel erősített intézkedéseiről nevezetes időkorig e szokást felvinni, — tán kissé túlzott törekvés lenne.

A pecsétlés, mint érintetett, mindig nagy ünnepélyességgel történt; az év utolsó napján e végből a város összes harangjai meghuzatván, az érdekeltek a városház termében gyűltek össze, hol a teljes tanács is foglalt helyet, s kiknek jelenlétében a jegyző felolvastván az öröklevelet, annak, ki tartalma által magát jogaiban sértve érzi, szabadságában állott a pecsétlés előtt ez ellen vetot mondani. Volt eset, hogy férfiak karjaikon tartott kisderek névében nyilvánítottak óvást. A kifogásolt okmányra feljegyeztetvén az óvástétel, ez által az okmány csak ideiglenessé vált s köteles volt a felszólamló az óvásutáni 15 nap elteltével összeült tanács előtt, mely *quinden nalis* gyűlésnek neveztetett, jogát beigazolni vagy pert kezdeni, ki helytelenül tiltakozott, az pénzbirdságban elmarasztatott, a felebbezés a megyei törvényszékre s onnan a királyi táblára menvén.

A veres pecséttel erősített okmány szintén csak ideiglenes jelleggel ruházta fel azt, mert zsidó fekvő vagyont itt nem birhatván, tőle az ily szerzeményt bármelyik keresztény lakos bármikor kibecsülhette.

Annai bizonyos, hogy a peesétek piros színe hazánkban Róbert Károlyiylal kezdődik és a XIV. és XV. századokban csak különös kitüntetésképen engedtetett meg némely városoknak, mint

*) 1727 márczius 13 Erdélyi István ily íratot állított ki Bolyki Ignác beregszászi lelkész számára „En alább megirt személy elismerem, hogy adtam örök bron egy kaszálmát t. Bolyky Ignác urnak. — két hordó borért mely kaszálorúl tartozom annak idejében városunk törvénye szerint *fekete pecsét*es levelet extrahálni és fent említett tisztelendő urnak kezhez resignálni, hogy ő kegyelme annak utána szabadon birhassa. (Aláírások).

Buda, Szabolcsa, Pozsony, Kassa, Visegrád, Raguza sat., úgy egyes kiváló egyéneknek is, hogy ily színű peccsétél élhessenek, s így bizton következtethetni, hogy e szokás Beregszászon is a XIV. századból ered, azon korból, midőn polgárai Nagy Lajos, Erzsébet és Mária királyok alatt a virágzásnak legnagyobb fokán állottak, midőn pallós jogot s önállóságot nyertek s az ország más szabad királyi városok rangjába helyeztetek.

A beregszászi r. k. templom.

A Vérke jobb partján, attól csekély távolságban áll a mind-szentek tiszteletére épített szép templom, mely a XIII. század óta annyi változáson ment át, hogy eredeti ős alakjából ma már mitsem mutathat fel; s így képzelünk sem lehet, milyen lehetett az egykoron. Az egészből csupán keletelt helyzetét tartá meg, de egyéb idomai teljesen eltűntek. Hogy a 13. században itt templom már létezett, azt támogatja Béla király 1247-ki kiváltságlevele, mely a plébánosról s annak díjazásáról szól. A néprege szerint, egy pásztor, két türkölődő bika nyomában talált kincsen építette volna e templomot, mely körül azután a község keletkezett. Én költői képletnek tartom e mesét, mely inkább Nagy-Beregre vonatkozhatik, mert ott maiglan egy bikafő szolgál czimerül a község peccsétjeül. Hihetőbb az, hogy 2. Gejza alatt a 12. században bevándorolt német bányászok s marhatenyésztők valának e templom első alapítói s hogy az e korban itt székelte templomlovagok s ispotályosok már abban tarták az istenitiszteletet. Az is bizonyos, hogy a XIV. században Erzsébet királyné, ki itt udvart tartott, a templomra gondot fordított, mert a helyi lelkész egyszersmind a királyné udvari papjául szolgált s ez időben itt nemesak több szerzet, hanem e templomban több jól javadalmazott oltárnokság is alapított, melyeknek száma Zsigmond király alatt 8-ra, később pedig 24-re felszaporodott s az egyház javait is egy külön világi gondnok kezelé. Ilyen volt 1419-ben Vizes (Uyses) János, ki tekiutélyes egyén lehetett, mert küldöttségileg a királyhoz ment. Ön-

kényes állítás tehát az, mintha a templom 1418-ban építettett volna; az ekkor már teljesen virágzásban állott. Ekkor a főtemplom déli oldalán, attól alig nyolez lépésnyire már állott a Mihály őrangyalról elnevezett oltárnoksághoz tartozott s góth izlésben épült kápolna, mely 1846-ban hordatott el s mely körül századok előtt oltárnoki telkek, valamint a főtemplom nyugoti oldalán, hol ma a lelkészlak van, apácza-zárda, a keleti oldalán pedig ferenc-rendü szerzet rendháza s ettől valamivel tovább, ott, hol most a grófi tisztikar áll, akkor a plébániaház diszlett s így az egész környék a Mindszent utczával együtt papok tanyájául szolgált.

A XVI. század első negyedében a templom Mária királyné bőkezűségéből megújított, a mint ez a déli ablakon fent egy lengő szalagra kimetszett „1518“ s a déli diszes ajtó kökeretének homlokzatára véselt „1522“ évszámokból kitűnik. Az e korból fennmaradt kőfaragási és szobrászati művek itt valódi remek s tanui annak mennyire virágzott már a mohácsi vész előtt a katolikusoknál a műizlés és művészet. Csakugyan 1523-ban Nagy András és neje az itteni oltárnokoknak s a kápolnának fekvősegeket is ajándékozott, s úgy látszik, ekkor érte el a templom dicsősége főpontját, mely a protestantismus fejlődésével hova-tovább hanyatlani kezdett, el annyira, hogy csakhamar a reformátusok kezdék abban tenyészteni az új hittant, mi az elkecsereedett híveket oly gyűlöletre ragadá, hogy az elfoglalt templom csarnokában 1552. évben állítólag Radán Balázs hitszónokot, 1571-ben pedig szónoklat közben Kálmáncsehi Sánta Márton buzgó reformátort erőszakosan megölék.

1657-ben jun. 17. a berontott bosszuálló lengyel sereg a templomnak lőrészekkel ellátott kökerítése megül ellenálló népség védelme daczára elfoglalta a szent helyet s abban tömérdek lemeszárolt; mely alkalommal a város nagy részével együtt porrá égett. Ugylátszik, hogy a szerencsétlenek hulláit a templomkörüli téren temették el. mert 1852-ben, midőn I. Ferencz József király Beregszászba jött, a tiszteletére emeltetett diadalkapu letevése alkalmával, az ispotály szögleténél tömérdek csontváza akadtak. A pusztán maradt falakat azonban csakhamar befedeté a buzgó katolika hitű Báthori Zsófia fejedelelnő, de csak azért, hogy néhány év múlva, 1686. junis 8-kán ismét a lángok mártalékává válják a templom, a midőn a munkácsi vár kurucz őrsége Radics András vezérlete alatt megrohanván a templom kerítése megett tanyázott két zászlóalj császári magyar katonát: ezeket csak úgy küzdhatték

le, hogy a déli mellékkápolnát felgyújták, melytől a főtemplom is lángba borult. Ekkor könyörületességből Jeney György özvegye a Rózsáson egy szőlőt adományozott a templom javára. Téves e szerint azon felirat, mely a diadalív homlokáról hirdeti, hogy: épült 1418. és lerontatott 1657. évben.

1686. év óta a templom falai 1837-ig állottak fedetlenül, tehát majd másfél századig. A templom helyre állítását a 18. században a körülmények nem engedvén, 1743-ban csupán a Mihály-féle kápolnát javíttatta ki az uradalom, mely azután egy egész századig szolgált istentisztelet csarnokául, míg az ősi nagy templom romokban hevert s évről-évre mindinkább dűledezett. 1755-ben szőnyegre került ugyan, hogy a templom helyreállításáról kellene gondoskodni, sőt 1771-ben fel is hivatott a megvés püspök, hogy felépítéséhez ő is járuljon, mennyiben Beregszászról tizedet is élvez: a tervezgetés azonban nem birt tette válni*). 1779-ben folyamodott Jandrasics János plébános a királynéhez segedelemért, kiemelvén kérvényében, hogy gyónni képes biveinek száma felülhaladja a négyszázat s hogy az itt állandóan tanyázó Trautmannstorff ezredből 200 katona vasárnaponként hallgatja a szent misét, holott a kiskápolna felét sem bírja befogadni s így a nagy templom helyreállítása égetően szükséges. E kisszerű kápolnában akkor két oltár állott, egyik az üdvözítő, másik pedig b. sz. Mária tiszteletére emeltetve; találatott azonfelül egyházi felszerelésül: egy ezüst szentségtartó, két áldozó és misézőkehely, különféle színű palást és öltözk, egy orgona, egy lámpa, füstölő, egy kék és egy veres zászló. E közben a nagy templom pusztult, mi több rombolását tüzetesen is mozdták elő; így az 1749-ben itt letelepedett franki németek, az akkor elhamvadt oskolaház felépítéséhez járulván, e templom köveit is arra kezdék felhasználni. 1753-ban Hoffner Ignác lelkész, a templom nyugoti oldalán kiigazittatá a toronyt s befedeté egyszerű négyszegű sisak fedővel a régből, hogy abba azon régi érczel vegyített három harangot behelyezze, melyeknek egyike 14, a középső hat s a legkisebb $1\frac{1}{2}$ mázsányi volt. Eredetileg e torony magas és sugar volt s azt századok előtt ékes óra is diszíté. Az új torony a réginek helyén a boltozat anyagából 1804. évben kezdett építtetni. Több évtizednek kelle elmul-

*) Az 1780-ki tervelés szerint volt a főhajó $12\frac{1}{2}$ hosszú és $4\frac{1}{2}$ széles, a két mellékhajó 3° széles; míg a szentély 10° h. és $4\frac{1}{2}$ szélesnek tüntettetett ki. Előirányzott költsége 8492 forintra tétetett Soldaty Antal kir. építész által.

nia, míg a nagy templom helyreállítása ismét erélyesen indítványoztatott. Így 1829ben készítettett gróf Schönborn urad. tisztsége tervet Turner János, ungvári kincstári építész által, melyet Turner András rajzolt; e terv azonban, mely a szokásos falusi izetlen templomok stíljénél nem emelkedett feljebb, vissza utasítottott, s az ügy is szünetelt; végre többek felhívására 1837. évben Tischler Albin itteni segédlelkész elfogadott tervet készítvén, mind gróf Schönborn Ervin Jenő, ki 3000 forintot adományozott, mind Hám János püspök s a megye hozzájárultak a költségekhez s közös erővel megkezdék az átalakítását az egykori remek templomnak, melynek dűledékein most moh, fű és nyirfák nőttek, míg egy 1834-dik évi rajz szerint, azon lőrésekkel ellátott kőfalnak, mely a templomot övedzé, csupán az északi oldalon a mellék bejárattal szemközt, állott fenn egy csekély terjedelmű részlete, a kerek kapunyílással együtt. E rajz szerint állott a keletelt templom déli oldalán a három emeletes négyszegű torony egyenközü ajtóval, e felett csekély távolságban egymás felett két kerek ablak s ezek felett fent a sisak alatt egy nagyobb ablak nyilott mind a négy oldaláról; a templom nyugoti homlokzatán két félkerekű hosszas ablak s lent a torony közelében a ajtó látszott; míg az északnyugoti sarkát a most is ott látható oszlopszerű kerek rovátkos kirugás díszíté. A jóval terjedelmesebb hajónál kisebb és szűkebb s a nyolcszög három oldalával zárolt s támfalakkal erősített szentély északi oldalához vala ragasztva a sekrestyétől szolgáló helyiség, melynek szintén négyszegű ajtója felett egy ily kisalaku ablak látszott, míg a hajó ablakai csúcsívesek és magasak valának. A hajó északi bejárása teljesen megfelelt a mostaninak, annyiban, hogy a kiálló falán a jelenlegi díszes góthalku ajtó helyett négyszegű keretű volt alkalmazva.

1839. nov. 15-kén nagy ünnepélylyel tétetett le az alapkö alá (a déli oldalon a toronytól számítva a második oszlop alatt) egy üvegpalczka helyezett emlék irat, mely a templom történetére s újraépítésének korára vonatkozó jegyzeteket tartalmazott; ebben elősoroltattak az ország, a vármegye és város tisztviselőinek s az adakozók nevei és statisztikai adatok*). Az emlékiratot

*) Ez irat szerint volt akkor Beregszászon 855 r. k., 254 g. k., 1980 ref. és 263 zsidó, kik „a babonáság vastag ködében botorkázóknak” mondattak. R. k. lelkész volt Ekker Ferencz, g. k. Hajdu Jerom. ref. Arday Janku József.

fogalmazta Póchy István levéltárnok, s az üvegestül egy bádogdobozba illesztetett. A megye részéről Bay Ferencz alispán és Hadady Samu várnagy tanusítottak különös buzgalmat az építkezés körül, pontosan kiállítván a munkára felajánlott rabokat, kik naponként egy félfont hust és pálinkát kaptak, míg a hivek az ígás és kézi munkát szolgáltatták. A kőmíves munkát vezető Petruska József pallér, ki a szentély s az oldalfalakat felhuzatta s ekkor őt Borrer váltá fel; kőfaragóul Vurer Lipót működött. Mint gondnok nem csekély tevékenységet kifejtettek Jandrisics Antal és Karácsony Ignác, kiket segédgondnokul támogattak Máté Mihály és Hamar Mihály, később Szilesák József és Juhász Antal. Ekker plébános és utódja Grinausz Alajos szintén sokat áldoztak a szent célra. Végre 1846-ban elkészült a teljesen átalakított templom, mely azon évi november 1-jén, mindszen napján, Hám János püspök által Linezy József, nagyprépost, Obermayer András és Biró László kanonokok segédlete mellett, ünnepélyesen felszenteltetett, Vagner János hittanár tartván a szónoklatot. Ez ünnepélynél valának Lónyay József főispáni helytartó, Uray Pál és Buday István alispánok s egyéb kitünőségek.

A három hajós s szép nagy csucsban végződő ablakkal ellátott tágas templom meglepi a belépőt; meghatja szokatlan világosságával s nemes egyszerűségével. E keletelt templom egy hárompár hatalmas pillér által háromfelé osztott négyzetű hajóból és ahöz ragasztott, a nyolcszög három oldalával zárt szentélyből áll, míg a nyugoti homlokzat közepéről kiemelkedik a négyzetű torony, mely két emeletes, fent nagy két körídomu ablakkal, míg az első emeletet párkányszerű diszvonala futja körül; az óra felett kiszűkő vaserkély terül el, az immár a nyolcszögletbe idomuló s alsóbb részénél vékonyabb torony felső részén, melyen horányos ajtóyszerű nyílások alkalmazvák s e rész a toronyör lakául is használható; ezt egy gombba végződő, nyolczoldalú, párkánnyal ellátott sisakszerű bádogfedél takarja, egyszerű kereszttel. A torony két-két fent hegyes háromszögű vonallal összekötött feloszlopok közt álló alsó része a templom háromszögű homlokzatával olvad össze; ennek közepén áll a templom diszes s lobszerű oszlopokkal elállott csucsivű főajtaja, melyet ismét két hasonló más kisebb oldalajtó környez. A főbejárás felett van egy tágas, négyes lóherleivelű kerek góth ablak, míg a két oldalon a két páros oszlop közt egy-egy kettős gót idomu csucsíves ablak alkalmaztatott.

A karesu s fent ószerűleg rovátolt oszlopokkal diszitett homlokfalat különféle bevéselt vonalak s meanderek diszítik.

A templomba lépve, egy hat méternyi hosszú alacsony csarnok fogad; mely felett a három pár oszlopon nyugvó erkélyszerű karzat terül.

A templom belső méretei ezek: a hajó 18.₄₀ méter hosszú, 18 széles és 13 magas; az egy lépcsővel emelkedettebb szentély 20.₆₅ hosszú, 8.₅₅ széles és 11 magas.

A szentélyen van keletről 3 és délről szintannyi csucsíves ablak, míg a hajón délről 2 és észak-nyugotról 1—1 szintén gót-idomu nagy terjedelmes ablak diszlik; ezek három osztályosok, egyes vonalú kajácsesal külső béléten, míg az ívmezők ékes mérművel vannak betöltve, négyszirmu rózsákat s négyes lóherlevelű díszeket mutatván.

Az épen megmaradt régi tágas diadalív körívü s majd a boltozat tetejéig ér; hevederíve kőből faragott s rajta a körte alakú hengertag s két horony mellett kajácsos tagok látszanak. E mellett a nyugoti oldalon áll a fából készült gótdíszitményű szószékek, valamint az északi falba bemélyedő fent kettős csucsban végződő fülke padkáival. A diadalív jobb és baloldalán áll egy-egy faoltár, gót idomu, egy ily a karzat alatti sötétes tornác észak felől s a fő, mely szintén egyszerű gót ízlésű, a szentély keleti csúcsában. —

Mind a szentélyt, mind a hajót kögerinczekben nyugvó keresztboltozat fedi, melynek csomói a hajón a fal felső részéből kiszökő s fejekben s egyéb díszletekben végződő gyámköveken s belől hatalmas négy pilléren nyugosznak, míg a szentélyben e gyámkövek a talajig lenyúló nyolcz vékony féloszlopokra fektetvék; a diagonal gerinczek közepeit a keresztboltozat csúcsán pajzsszerű zárkövek díszítik, melyeken rózsák s egyéb ékítmények látszanak, s valamint a támkövek, úgy a zárkövek és a pillérek s a karzattal tartó alacsony vastag oszlopok fejei sárgára színezvék s végig égetett agyagból készült levelekkel, arabeszkekkel s angyal fejekkel díszítvék. Kívül a boltozat belső nyomásának ellenálló támsíjak állanak a falhoz ragasztva, mik, valamint a templomot körülfutó párkányzat faragott kövekkel szegélyezvék.

A szentélyből egy ajtó vezet a közönséges dongaboltozatu sekrestyébe; ezen kiálló négyzetű falon átvezető ajtó nyílása osztatlan, felső küszöbe leszelt, míg az egész csucsíves s három horony nyílással körülvett kőkeret veszi körül. Ez ajtó a lebontott régi mel-

lékkápolnáról tétetett át ide. A sekrestyébe észak felől kívülről is vezet egy csúcsives kis ajtócska; valamint egy másik szintén le-szelt tetejű ajtó egy csúcsives, mélyezett s három horonyos kőke-retű kapuzaton át a templom északi hajójába, mely felett a kiszökő falnégyzet sarkain két oldalt bevaunak építve emlékül az előbbi boltozatból fenmaradt régi támkövek. mik egy göndörhaju férfi torz arczképét s egy vastag idomtalan fekvő kutyát ábrázolnak.

A homlokzati csúcsives ajtó újabb kora, ellenben a déli ol-dalról a hajóba vezető kettős választékú diszes kapuszerű ajtó XVI-dik századbeli mű. Ez 3.₂₀ méter magas és 1.₉₀ széles; a nyilást, hasonlóúl a kassai főtemplom nyugoti kapujáéhoz, csúcsban végződő négy horonyos s kajácsos, apró levélesokrokkal diszitett, két kupalaku toronykával ellátott kapuzat környezi, melynek mé-lyedésében van maga a két osztályzatu ajtó. Mindkét részének felső küszöbe fekirányos vonala alatt minden szögén negyedkör alak, míg a közepén csúcs helyett épszögű nyílás látszik; e felett 0.₁₅ m. széles vonalakból egymást átmetsző három szögek foglalják el a körtealalaku diszitett tetejét, melyen az 1552. évszám van be-vésve.

A templom alatt régi sirboltok találtaknak, melyekben régi időkől fenmaradt értékes koporsókat s azokban különféle drága ékszereket leltek. Így 1733-ban is találtak egy sima, ezimer és felírás nélküli ezinkoporsót, mely egy szatmári zsidónak ötven tallérért eladatott, három ezüst csat pedig gróf Schönbornnak adatott. —

1846-ban elhordatott a fentebb említett, Mihály őrangyalféle kápolna, mely a templom szentélyének déli falánál állott s mely-nek alapfalai maiglan látszanak a sétatérre átalakított talajon. Ebben 1715 óta tartattak az istenitiszteletek, padlózata azonban deszká-ból lévén, szeles időben a lehulló por a buzgólkodó közönségnek sok kellemetlenséget okozott: falait öt vászon és három papirosra festett kép diszíté. Hat változatu orgonáját jónak mondá az 1778-diki egyházi látogatási jegyzőkönyv, a minthogy a mostani tizvál-tozatu új orgona is kitűvő.

Mint érintém, a torony egykor a templom déli szélén állott, később azonban lebontatván, a közepére helyeztetett s így az 1837-diki építéskor, a templom kétszéli köze a symetria kedvéért akként befoglaltatott homlokfallal, hogy az északfelőli belső tér most csar-nokul, a déli pedig husvéti szentsirul használtatik.

A templom északi oldalán a szabad téren álló keresztet

1771-ben márczius 28-án állitá Papp Márton s felszentelé Bély Ádám az itt akkor állomásozó Török nevű ezred káplánja.

Az egyháznak birtokában van három szőlője; ezekből egyet Jenei György özvegye, a másikat a Mojseshegyen Suri István s a harmadikat a XVIII. század végefelé Farkas másképp Wolf József hagyományozott két réttel együtt, melyekből azonban egy később elpereltetett.

A templom körüli cziinterem bajdan temetőül használtatott; később azonban ez, valamint a régi temető megtelvén, 1771. április 19-én felszentelé a város végén 420 ölnyi hosszúságban és 24° szélességben kimért újtemetőt Koncsek Balázs munkácsi lelkész és főesperes.

A toronyban jelenleg következő négy harang csüng: 1. A nagy harangon e felirat olvasható:

„Refudit Georgius Szegedi in Oppido Beregszász anno 1753. cum Pet: Komlósi.“

Északi oldalán, négyszegű keretbe foglalt Szentháromság képe alatt:

„In Honorem S. S. Trinitatis

Beatae Marine S. Vir. et O. O. S. S.“

A déli oldalán gróf Schönborn-család ezimere alatt:

„Refusa est ex munificentia Excel. Illmi Comitis Eugenii Ervini de Schönborn Doni Haerii Dnor. Munkács et Szent Miklós Supremi ac Per: Comitis de cte Pro Bereghszáziensi.

Alsó kerületén: egy falevél „Sub Spi. Dno I. A. de Bindershoven Inspectore Ducorum Supremo et A. R. Domino Ignatio Hoffner Parocho Lovi.“

A második „fertyályos“ harangon, e felirat látszik:

Déli oldalán: „Primum munificentia Excelsae Familiae — — Patroni Ecclesiae Beregszász D. D. Tum secundo rupta neofusa per Andream Schaudt Pestini die 26 novembris 1853.

Keleti oldalán: Szűz Mária képe, előtte tőrdel Szent István

a koronát felajánlva; egy máskép ábrázolja Szent Lászlót lován, midőn lovának patkója a sziklán hagyja nyomát. Aláírat: „Patrona Regni Hungariae intercedite pro Nobis!

Nyugoti oldalán: egy feszület e felirással: „O Crux ave spes unica“*).

A 3-dik kicsiny harangon ez áll: Sum fusa in gloriam Dei Anno 1755.“

Vége a negyedik u. n. halálváltó harangon olvasható:

„Pro Agoniz: Paroch: R. C Beregszásziensi

Joseph. Bárdosi curavit.

P. D. Leopold: Heysler Anno 1773.

*) E hat mázsás harang mindkét oldalán kiesorbulván. 1801. július 8-án átöntetett. hozzá adatrán azon érez is, melyet a toronyromjai közt találtak s mely az egykori megolvadt harangokból eredt: öntötte pedig akkor Beregszászon egy Bán Miklós nevű ref. vallásu fegyencz, Mihály őrangyal tiszteletére, mely képet Sebő Antal, a beregi felkelő sereg kapitánya metszette. Akkori felirata ez volt. Felülről: „Sum refusa Anno Domini 1801. mense Julio in oppido Beregszász per Nicolaum Bán sub parochio Loci Joanne Jandrisich.“

Egyik oldalán állott:

„Me pia plebs fractam redivivam reddidit Ipsa,

O utinam frangi me pia fata vetent.“

A másik oldalon az Őrangyal alatt:

„O fortis Bellator ades. Archangele! Nostris,

Perstrebo dum sonitu, pelle pericla focis.

Vinea cum campis. segetes et prata virescent,

Horrida tempestas ni mala damna parat.

Hanc si depellis: fulgur cum fulmine tollis

Hoc sonitu resonet Laus tua magnanimis.“

Megjegyzem, hogy az 1853-ban ismét átöntött e harangon a gróf Schonborn-család nevét a hitközség némely tagja felhevülésében azért reszelte le, mert akkor némi kérdés támadt az uradalom és egyház közt, a torony fentartása és harang öntésének költsége iránt. —

A beregszászi r. kath. lelkészség.

Itt kétségtelenül, már a tatárdulás előtt volt lelkészség, mert az 1247-dik évi királyi kiváltságlevelében feljogosítá IV. Béla itteni híveit, hogy választott papjoknak vetés és bortizedet adjanak, hogy kivételes egyházuk az esztergomi érsekség fennhatósága alá tartozzék s a plébánosnak, minden ötvenedik hely után egy márkát, szüret, illetőleg hegyváltás idején pedig egy ebédet és vacsorát adjanak. Az 1332—37-diki pápai tizedek rovatában is kivételesnek mondatik. Az egyház az esztergomi érsek alatt sokáig állott, ki egyszersmind a papkijelölési joggal is birt.

1364. évben Erzsébet királyné itteni udvari káplánjául János említettik*); egy év múlva kelt királynői okmányban pedig így ezimeztetik: „Plebanus de Luprechtszasza et capellanus noster spiritualis**). 1391-ben volt itteni lelkész Audrás, ki szintén Mária királyné udvari káplánja vala***). Ő 1393. a benedikei határjárásnál királyi emberül alkalmaztatott. A XV. század elején, 1417-ben, volt itteni lelkész Dávidházy János, ki testvérével együtt dávidházi birtokába a leleszi konvent által beiktattatott§). 1433-ban megerő-

*) Leleszi lev. ardói határjárás. Valószínű, hogy azon gyűjteményben levő 2 cm. átmérőjű ezüst pecsétgyűrű, melynek kerek sima lapján két liliumvirágszál közt püspöki süveg s oldalain patkó alakú levéldisz látszik s mely a beregszászi sirboltban találtatott, ezen Anjou-korbeli főpápa vala. Ugylátszik, hogy ez áldozár az előtt Lajos király gyóntatópapja s történet írója vala, ki őt az 1352-diki veszélyes kirándulásnál Moldovába is kísérte.

**) U. o. Prot A. A. I 12 sz.

***) U. o.

§) U. o.

sité IV. Jenő pápa az egyház választott papjából Gáspárffy Istvánt*), s ez okmányban a lelkészség még mindig az esztergomi érsekség alá tartozónak mondatik.

1504-ben volt a lelkész náthafalusi Csontos János**). Ugy látszik, hogy e javadalmat többnyire előkelő nemes családok sarjai nyerték és akkori korszelemhez képest méltán, mert az egyike volt az ország legjövedelmezőbbjeinek, oly gazdag lévén, hogy az 1525. 14. és 1545. 25. t. cz. szerint ez, valamint a nagy-szőlősi, fekete-ardói, sárospataki s egyéb parochiák a legnagyobbak közé soroztattak, kötelek lévén e lelkészek szükség idején minden százforintnyi jövedelmök után 2—2 lovaszt kiállítani***).

1513-ban Szalaházy Tamás volt a lelkész, kinek Nagy máskép Mészáros Gergely a Hosszuhegyen Csépan Balázs szomszédságában fekvő szőlőjét zálogul adta, azon tizenegy aranyforintért, mely nála Raskai Mátyas részére biztosított§).

1519. május 13. X. Leo pápa ezen, már az egri egyházmegyéhez sorozott plébániát főesperességre emelé; az ez iránt kiállított okmány szerint, az akkori lelkész Szalaházy Tamás mester, Lajos király közbenjárására kivált azért neveztetett ki főesperessé és egyszersmind az apostoliszék jegyzőjére, mert Beregszász városa a templom és annak számos szolgálai fentartására 500 aranyat (ducatos) felülhaladó évi jövedelmet biztosított. Egyuttal megengedé a nevezett pápa, hogy Sz. Tamás püspöki süveget, gyűrűt, főpásztori botot, sarut és más főpapi jelvényeket visélhessen, ekkép isteni tiszteletet végezhesen s a népet megáldhassa. Az egyház számos szolgálai alatt kétségtelenül az oltárnokok is értettek.

1524. Mária királyné Budán, (feria 4. ante domin. ramis palmar.) megerősítvén a város kiváltságait, kiköté, hogy a lelkészi állomást, „mely csak az imént emeltetett főesperességre,“ megüresedés esetében ő és utódai tölthessék be.

Ez időtájban a lelkészi lak a Mindszentutca északi végén állott, mely II. Lajos 1518 évi rendelete szerint, egyszersmind háttárpontul szolgált arra nézve, hogy azon utczában letelepedett szerzetesek és oltárnokok tovább ne terjeszkedjenek; továbbá a bortermelők csupán a parochialis udvaron át vihették mustjaikat a városba, ott megtizedeltetvén elébb. E szerint e hely az, hol most

*) Tudományos Gyűjtemény 1834. II. 72.

**) Lelesz 24. sz.

***) Corpus Juris II. 392.

§) Leleszi levél.

az urad. gazdatisztilak áll, elfoglaltatván a kézbejött vallási mozgalmakban s Petrovics Péter által a Miklós-féle oltárnoksági javadalommal Pekri Lőrincznek ajándékozatván. Ekkor élt a lelkész a fény és jólét legmagasabb fokán, mely a reformáció terjedésével mindinkább alászállt, sőt 1565-ben napjai annyira elborultak, hogy lakhelyét is elhagyni kénytelenítettett, a hatalomra vergődött protestansok megtartván nem csak a templomot, hanem a lelkészi lakot is s a javadalom nagy részét. I. Ferdinánd 1564-ben az itteni plébánost Bódy Györgyöt csanádi püspökké kinevezé; ez állomást azonban ő tette el nem foglalhatá, mert e főpapi széken a Zápolya János által még 1539-ben kinevezett hederfáji Barlabásy János ült.

A lelkész jövedelmeinek nagy részét képezték egykor a tized, a kegyes alapítványok folytán a paputeza délfelöli részén, a Vérke jobb partján lakó jobbágyok adózásai és munkái, kik a szőlőket is tartoztak megművelni, valamint az Ujváros utcza lakóinak szolgálatai; a városou keresztül folyó patakon állott szegi nevű malom, Búcsún egy telek s egyéb adományozott s ajándékozott birtokok. Mindezen javadalmaktól elestek most a lelkészek; 1567-ben Schvendi Lázár es. hadvezér s Munkács főkapitánya, önhatálmilag elfoglalá még azt is, mit előde Petrovics Péter 1552. táján kegyelemből meghagyott, ki az elvesztett pénzbeli jövedelem helyett rendelte volt a pap számára a Miklós-féle oltárnoki alapítványt. Schvendi eltörölte a tizedet is, sőt katonái, midőn itt tél idején szállásoltak, felégették a szegi malmot is*). S csak később, a hivek írásbeli folyamodására, utalványozott a tized helyett 200 kereszt életet és 16 hordóbort a lelkész számára, mi azonban a bekövetkezett zavarokban csakhamar a protest. papokra szállt, a kath. áldozárok elüzetvén innen. 1570-ben a plébános jövedelme a munkácsi kir. várhoz szedetett**). E tekintetben érdekes azon óvástétel, melyet Beregszász városa 1573-ban a leleszi konventhez benyújtott. Ebben állítja, hogy 1. a bortized, mely az előtt a plébánost illette, most a kilenczeddel együtt a várhoz szedetik; 2. a tizedet adók a szedéskor egy tyukot vagy e helyett két denárt tartoztak adni; 3. bort másfelől a városba behozni nem volt szabad, csupán a plébános udvarán át, ha csak a tizedelő megnem engedte; 4. a papok a szüretet egy héttel előbb kezdhették sat.

*) Leleszi lev. 588—590 sz.

**) Budai k. lev. 108. cs. 1. sz.

És másfél századnak kellett nehéz küzdelmek közt elmúlnia, míg az itteni lelkészségre némi fény kezde ismét derengeni, míg hosszú száműzetés után, az egykor oly gazdag és tekintélyes plébános, gazdag javadalmainak romjain újra megtelepedhetett, kijelöltetván számára lakul az uradalmi udvarházon felül eső második ház, mely egykor oltárnoki telek volt. Báthory Zsófia védelme alatt ugyanis bevezettetván, itt ideiglenesen kezde működni; majd a hívek is lassankint visszaszállinkóztak; 1689-ben Mátyás Mihály már rendszeres lelkészül működött itt, kit Kolonics Lipót, a Rakóczy árvák gyámja helyeztetett be, a protestansoktól elvett néhány oltárnoki tartozékot rendelvén fentartására. De magánosok is segíték; így 1689-ben Jeney Györgyné, ki egy szőlőt ajándékozott. E pap 1699-ben a kerület espereseül is említették*). Végre 1711-ben a harezi zajt nyugalom váltván fel, a munkácsi uradalom, melybe időközben a papi birtokok nagyrésze beolvadt, a kincstár számára Rakóczytól elkoboztatván s mint ilyen a szepesi kamara igazgatása alá kerülvén, ez által 1715-ben Bokros Ferencz munkácsi lelkész neveztetett ki egyszersmind itteni parochusul is. Ezt azonban a közönség elfogadni nem akarta s eleinte tömegesen ellenszegülvén, előtte még az ajtót is elzárta; végre azonban Szentiványi László, kamarai elnök rendeletére, a lelkészi lakba bebocsáttatott. Majd a parochia jövedelme is rendeztetett, visszaállítatván mindenekelőtt a lelkész a terménytized élvezetébe, jóllehet 1712. június 14. meghagyta volt a nevezett kamara Klobusiczky Gáspár, munkácsi uradalmi ügyész és felügyelőnek, hogy a beregszászi parochusnak és predikátornak az általuk követelt s egykor tized helyett utalványozott 200 kereszt buzát és 16 hordóbort többé ki ne szolgáltatassa; megállapítatván, hogy a 200 keresztet meghaladó mennyiség az uradalmat illesse**). Egyuttal javadalmául kijelöltetett két földrészlet és két oltárnoki telek, melyeken ekkorig a ref. papok laktak. E telkek egyike tartozott a XV. században a Szent Jakabról czimzett oltár rectoratusához a régi parochia mellett, a másik pedig a Mihály őrangyalról nevezett oltárhoz, a hasonnevű kápolna szomszédságában. E telkek egyike a 18. század elején Kontra Mihály birtokában vala; 1727-ben a lelkész visszakövetelte azt özvegyétől, Nagy Annától, ki azonban perelni nem akarván, azon évi márczius 11-kén kelt nyilatkozatában nyilváníta, hogy a

*) Nováki József azonkorü jegyzete.

**) Munk. urad. levéltár.

telket, mely közönségesen Takács Péter telkének neveztetett, s a paplak és iskola közt feküdt, egy hordóborért az egyház községnek átengedi. Ugyanakkor Erdélyi István is két hordóborért egy kaszálót engedett át a lelkésznek. Ugy szintén vissza helyeztetett a város végén feküdt négy kőre forgó uradalmi malom féljövödelmének negyed-birtokába, mi 1729-ben 16 kőből buzát és 7 kőből kétszerest jövedelmezett, visszahelyeztetett a Búcsú melletti telek birtokába is, melyet kegyes hívek ajándékoztak hajdan az egyháznak, de a protestansok elfoglalván, később, 1752. május 4-én Eötvös Sándor és özvegy Vitkai Krisztina visszadták tartozékaival együtt. Ehez tartozik, a földeken kívül egy templomgaza nevű kaszáló is, melyen egy régi kápolnának nyomai látszanak.

Néhány év mulva, nem tudatik, ha a lelkész gondatlanságából vagy a kegyur lanyhaságából, az adományozott két oltárnoki telektől elesett a lelkész s ekkor a mostani telek, mely egykor apáca-zárda volt jelöltetett ki a gróf Schönborn család által lakhelyeül, némileg kiigazittatván az 1747-ben. Ebbe először Gyarmathy György lelkész költözött. E lak keletről nyugot felé terült s elején, a templom felőli szélén, a lakkal összefüggőleg egy kápolnaszerű imola állott, melynek szentélye a nyolczszög három oldalával záródott, míg maga a lakhelyiség négy kis zárkából (2 szoba, 1 konyha és 1 kamara) és egy T alakú tornáczból állott. A romokban hevert nagy templom körül még akkor fennállott a magas erdőszerű kőfal, a lakot pedig deszka kerítés választá el az utcától; a lelkészlak végre 1781-ben tétetett a mostani lakályosabb állapotba.

1753. febr. 11. a kegyuraság és Hoffner Ignác lelkész közt egyezségileg megállapittatott: hogy a termény és bortized s a malom jövedelem váltásaúl fizetessék az uradalmi pénztárból a lelkész számára évenként 250 frt, mely egyezséget márczius 29-én gróf Barkóczy Ferencz egri püspök is megerősített.

A viszonyra nézve jellemző, hogy midőn Hoffner később (1768.) új állomására Tokajba volt menendő, ő írásban folyamodott az urad. tisztséghez, engedné meg. hogy egy évig a lelkészi és ispotályi jövedelmet még élvezhesse, ő ellenben egy barátot kész helyetteseül tartani, ki az alkuszerint pontosan elvégzendő hivatását naponkénti — két garasért! — 1769-ben lett a plébános Bárdosi Ferencz, ki az előtt Napkoron volt s 1775-ben Muukácsra tétetvén át, praesenta díjul fizetett az uradalmi pénztárba 3 aranyat.

Az 1778. látogatási jegyzőkönyv szerint volt akkor a lelkész birtokában 3 kaszáló, egy a mezőn, egy aranyos alatt és egy Bereg felől; 3 kert, Búcsún egy telki illetőség, a pap-utczában 18 telek, melyeknek lakói az 1750. egyezmény szerint, évenként 3 frt és 8 napi munkát adtak egyénekenként, egy-egy napszám 9 polturára becsültetvén, ezek feldolgozták a Mezői szőlőt is, melyen 27 hordóbor termett, a két más szőlő pedig parlagon hevert. Azelőtt a lakosok a szénagyűjtés, aratás és szüretelés körül tartoztak dolgozni, urnapkor zöldfákkal kidiszíteni a járóts s egyéb ily munkát végezni. Misékre kapott az ispotálytól a pap egy hordóbort, míg a nyolezadból huzott 16 frt 20 krt; husvétkor kapott az uradalomtól a 250 frton felül, egy bárányt; a várostól $\frac{3}{4}$ órányira feküdt szegi malom fele jövedelme őt illeté, mi 100 frtra tétetett. Stólája szabad volt, szokás szerint azonban, avatástól és gyermek temetéstől 51 krt, s esküvéstől egy, idegenektől két aranyat szedett.

Ekkor volt a lelkész Jandrisics János, énekléstanító Hrehuss József, egyházi Martinello János és harangozó Joó Péter. Az éneklész kapott fizetésül 60 frtot, 2 köből buzát, 12 k. rozst, a tanonczoktól hetenként $1\frac{1}{2}$ krt, olvasni tanulóktól 2 és írástanulóktól 3 krt; temetéstől $25\frac{1}{2}$, gyászmisétől 30 s a liberá-tól 15 krt. Az egyházi egy évre 5 frtot. — 1792-ben felment a lelkész jövedelme 533 frt $18\frac{1}{2}$ kr-ra, stólákból bejövén 22 frt 24 kr., esketésekért 20, temetésekért 25 frt 30 kr., házszentelésért (colleda) 24 frt sat. 1781-ben találatott Beregszászon 354 r. kath. áldozó és 84 nem áldozó lakos.

A koronkenti lelkészek névsorát így állítam össze:

1364. János, 1391. András, 1417. Dávidházi János, 1433. Gáspárfy István, 1504. Csontos János, 1513. Szalaházy Tamás, (főesperes, később veszprémi püspök), 1544. Revelles Balduin, 1564. Bódy György, 1571. Melegh Boldizsár, 1689. Mátyás Mihály, 1715. Bokros Ferencz, ez idő tájban Benke és Szentmiklósi N., 1718—22. Sándor János, 1722—1728. Bolyky Ignác 1728—1734. Demeter Pál, 1734—1737. Katona Ferencz, 1737. Schönanauer Ferencz, 1738. Gyarmathy György, ujlaki páter, 1749. július 18. 1769. Hoflnér Ignác, 1769—1775. Bárdosy József, 1775—1789. Jandrisics János, 1809—1817. Schmotzer János, 1817—1837 Michna János*), 1837—1846. Ekker Ferencz,

*) A beregszászi plébánosok háza főleg a forradalom előtti időkben, midőn a városban levő két kezdetleges, silány szálloda a megyei gyűlések alkalmával befödült vidéki vendégek befogadására elégtelen vala igen lá-

1846—1851. Grynaeus Alajos, 1851—1863. Ruzsák Lajos, 1863. Pasqual Antal alesperes, 1878. Forgács János.

Az anyakönyvek 1723-tól vezettetnek.

A görög kath. lelkészség.

A mult században keletkezett a mikor, mind a templom, mind a paplak fából épült szük épületek valának. 1781-ben volt a lelkész Javorszki András s akkor volt áldozó hive 82, nem áldozó 14. Anyakönyve 1772. óta vezettetik. Mostani kötemploma e század elején 1825. épült. Az anyaegyházhoz a közel környékérl 20 fiókközség tartozik, összesen 1132 lélekkal; Beregszászon az 1878-diki adatok szeint 361 g. k. lakos találtatván. Jelenlegi lelkésze Fodorovszki József.

A beregszászi oltárnokok.

Az itteni mindszentek tiszteletére épült templom azon tulajdosággal birt, hogy a XIV. század korszelleméhez képest, több oltárnoki alapítvánnyal birt. Mikor és kiáltal alapítottak ez oltárnokságok (altaristae) bizonytalan, valószínű, hogy

tothatott volt; főleg Michna János, — tótajku s volt szerednyei lelkész — kitünt ittléto alatt vendégszeretete által, ét- s játékasztalánál a megyei tisztek s táblabírák kedélyes órákat töltvén. S midőn egy alkalommal akkép nyilatkozik, hogy vágyainak netovábbját két szép fekete ló, hintó s vörös öv kezezi: a megyei tisztikar csakhamar meglepé őt az óhajtott fogattal s a befolyásával kieszközölt vörös övvel: azonfelül emlékül még egy a tarok négy dáma-kártyával díszített arany burnót-szelenezét is nyújtottak át neki, melyen ez vala metszve: „Káro dámat ingyen kapja, Bereg szeretett barátja!”

Erzsébet királyné, ki itt gyakran megfordult, e tekintetben is buzgólkodott, annál inkább, mert ekkor már más kiválóbb helyeken is léteztek ily birtokokkal ellátott alapítványok, mint például 1333-ban Egerben, hol 32 oltárnokság találtatott*); de egy alább előadandó 1544-diki bevallás is e királynénak tulajdonítja alapításukat. Annyi bizonyos, hogy a XV. század elején Zsigmond király idején, már 8 oltárnoki állomás okmányilag említettik**), melyek Szent Miklós püspök, Erzsébet, Szűz Mária, Dorottya, Jakab, Kozma és Demjén, Mihály őrangyal és ker. szt. János tiszteletére valának alapítva; különösen a Szent Erzsébet-féléről állittatik, hogy 1370-ben az említett hasonnevű királyné által alapítottatott volna. Minden oltárnokság külön telkekkel, szőlőkkel s egyéb javadalmakkal volt ellátva. Később egyesek kegyessége folytán számuk 24-re emeltetett, melyek a reformatio idején következők valának: 1. Szent László, 2. Szentháromság, 3. Szentlélek, 4. Katalin, 5. remete barátok, 6. Kozma és Demjén, 7. Szent kereszt. 8. Szűz Mária, 9. Szent Mihály, 10. Miklós, 11. Bertalan, 12. Dorottya, 13. Ilona, 14. Krisztus teste, 15. Mindszent, 16. Anna, 17. István király, 18. Jakab, 19. Adalbert (Béla), 20. elhunyt lelkek, 21. Márton, 22. Keresztelő Szt. János, 23. Magdolna, és 24. Erzsébet nevére czimzettek***).

Az oltárnokok hivatása s rendeltetése volt, hogy az alapítók lelki üdvösségeért imádkozzanak s miséket mondjanak; miért javadalmakkal ajándékoztattak meg. 1516-ban törvényszékieleg elmarasztatott Buttykai László abban, hogy az oltárnokok részére 222 frtot fizessen, mit ő kötvényileg biztosított részökre§). Házaik bent a városban, leginkább a mindszent utcában fekvének, hol azonban kevésbé rendes életfolyamok által a polgárok nyugalma háborítván: 1518-ban II. Lajos király megrendelte§§), hogy az itteni oltárnokok és szerzetesek a lelkészi laktól felfelé jövőben házakat építeni vagy venni ne merészeljenek, sőt a lakosok nekik ne is hagyományozhassanak; megrendelte továbbá, hogy azon házaikat. melyeket az áldozárok a polgárok házaik közt elszórva birnak, három év alatt a mindszentutczabeli polgárok és papok házaival és telkeivel eseréljék fel, hogy ekkép ők egy helyre szorittatván, a világiak-

*) Balászi Ferencz: Az egri egyház tört.

**) Rup. J. M. O. helyr. tört. II.

***) Budai k. lev. 106. gs. 70. sz. a városi tanács jelentése az oltárnokok alapítványai iránt.

§) Leleszi levéltár.

§§) Városi lev.

től elkülönözve, magokhoz illő szomszédok közt tisztességesen és békésen élhessenek. Meghagyta, hogy a papok csupán királyi jóváhagyás mellett szerezhessenek fekvő vagyont, de egy teleknél többet nem s az eddig szerzett nagyobb birtokuktól is bért és adót fizetni tartozzanak; megtiltatott nekik továbbá, hogy a hármasházban*) nyíltan vagy alattomban bort mérjenek, különben az ily bor eldoboztatni s szegények közt elosztatni rendeltetett**).

1555-ben I. Ferdinánd megengedte a szegények háza (ispotály) és kápolna gondnokainak s a templom oltárnokainak, hogy a végrendekezés nélkül elhunyt javadalmasok hagyatéka három részre osztván: egyik rész a helybeli templom javítására és díszítésére; másika a szolgák és hitelezők részére fordíttassék, végre a harmadik rész az elhunytak rokonainak vagy ezek nem létében a szegényeknek juttassék***).

Az oltárnokok itteni lételének véget vetett a protestantismus, mely ujitási dühét leginkább a papság ellen irányzta.

1544. évben megjelent a leleszi konvent előtt Mihály mester, a beregszászi Miklós püspök nevére alapított oltárnokság rektora (igazgatója) és két más oltárnokság dékánja, Máté áldozár társaságában, ki a Dorottya-féle oltárnokság rektora és a régibb papok és oltárnokok seniora volt, s kijelenté a rend nevében, miszerint kétségtelen, hogy Erzsébet, Károly király özvegye és Nagy Lajos anyja, hajdan adomány- és kiváltságlevelet adott volt a beregszászi oltárnokoknak, mely azonban a közbejött zavaros időkben elveszett s így most, De Revelles Balduin veszprémi prépost, bécsi kanonok és beregszászi főesperes, nem hallgatva az oltárnokok szóbeli állításaira, őket jogaikban s haszonvételeikben háborgatja; miért is készítetve érzi magát a rendtársak tanácskozása folytán, jogaik megóvása végett öröklemlékezetül feljegyeztetni, miként, mint

*) Itt kétségtelenül a főváros, Új- és Papváros (másképp Paputeza) értetik, melyekhez még egyes külvárosok „Hostatok” is tartoztak.

**) Városi lev. — Mindamellett már 1523. Nagy András és neje Margit hagytak Új- és Lajos királyok által adományozott, az Arcküszöbön fekvő házat és három, az Akol, Korok- és Hosszuhegyen, az oltárnokok és Perenezrendiek között fekvő szőlőt és egy Golotka-oldal nevű kaszálót az oltárnokoknak és a kápolnának örök időkre. (Leleszi, Prot. A. A. G. 849). Ez okmány szerint, volt a Dorottya-oltárnokság akkori rektora Hostei János, kinek jelenlétében az e végből meghitt leleszi áldozár előtt, a fekvő birtokon felül még négy ölm közep-nagyságu tálat, egy ezüst kannát, két ily kanalat, egy nyoszolyát s összes házi és ékszereiket hagyták alapítványul azon kötelezettséggel, hogy lelkök üdvösségeért hetenkint két misét mondjának az oltárnokok.

***) Rup Jakab, id. h.

Máté áldozár is lelkiismeretére hivatkozva állítá, ő, valamint Hetei János, Komjáthy Péter szelmenczi pap, Gecsey György és más már elhunyt oltárnokok, saját szemével látta és kezeivel érinté, s olvasá az Erzsébet-féle adománylevelet, melyben az foglaltatott: hogy a végredelet nélkül elhunyt oltárnok javait csupán e rend örökölje s más abból, jóváhagyás nélkül, mitsem foglalhasson el; s hogy hasonló joggal a többi beregszászi papok és áldozárok is élhessenek; hogy az áldozárok a királynői erdőkben faizási haszonvételt élvezhessenek a hatóság engedélye nélkül, továbbá, hogy egy-két vagy háromszáz sőt több sertéseiket és egyéb marháikat az erdőkben szabadon legeltethessék s meghizlalhassák; hogy az, ki az oltárnokok birtokait, házait, földet, réteit, szőlőt megtámadná, 500 forintban marasztaltassék el, ki pedig a plébános lakát megháborítaná, ezer forinttal sujtassék*).

Mindamellett Petrovics Péter, Zápolya hive s Munkács ura, később Ferdinánd pártbelije, itt gazdag adományokat nyervén, csakhamar elfoglalta az oltárnokok javait is, melyeket magánosok közt elosztott. Petrovics a Miklós-féle oltárnoki telket a helybeli vagyontalanná lett plébánosnak adta, de ezt is később Schvendi Lázár hadvezér visszavévén, 1570-ben Pekri Lőrincz, protestans vezérnek egyéb birtokokkal együtt ajándékozta. 1571-ben Miksa király meghagyta Soklyósi István deáknak, munkácsi udvarbírónak, hogy adja vissza Persey Miklósnak és Csytneki Ferencznek azon szőlőket, melyek az itteni plébániához tartozó Szent László és Demjén s Kozma nevű oltárnokok alapítványaiul szolgáltak s melyek addig, míg az oltárnoki rektoratus visszaállítatnék, a nevezetteknek adományoztattak**).

1571-ben június 20-kán felsorolá Balázs nevű hetven éves áldozár az itteni papok 1543-diki javadalmaikat következően: 1. A Miklós-féle oltárnoksághoz tartozott javadalomul egy a lelkészilak mellett álló ház, melyet a tatárok (1567.) elhamvasztottak; abban volt szalmával fedett kőpince is; továbbá 4 szőlő, melyek jó időben 32 hordóbort adtak. E birtokokat közelebb elhunyt kazai Pekri Lőrincz kapta volt Petroviciától s most fejére hagyta, ki azokat használja. 2. Az Erzsébet-féle oltárnoksághoz tartozó öt szőlőt bírja Balázs áldozár. — 3. A Mária-féle oltárhoz tartozott 3 szőlőt a Lámpáson birta Bódy György plébános s később eladta a szepesi

*) Prot. domest. parochiae Beregsz. 5. p.

**) Budai kam. lev. 948. cs. 12. sz.

kamara Erszénggyártó Jánosnak, Lakatos Jánosnak és Dékány Györgynek. 4. A Dorottya-féle oltárnokság javadalmait birta Pál, salánki lelkész, két szőlőt a Kalmáron és egyet a Burkos hegyormon műveltek a munkácsi várhoz. 5. A Jakab-féle oltár házat birja Sentai Gábor, tartozván ahoz 3 szőlő. 6. A Kozma és Demjén-féle oltárhoz tartozó házat és 3 szőlőt használja Schvendi Lázár adományából Borzsvai Miklós. 7. A nagytemplom ezintermében épült Mihály kápolnához tartozott lakház, a parochia szomszédságában és 5 szőlő, melyeket a város egy kereskedőnek eladott. 8. A szerekhegyi szőlőt a káplánok birták s most a várhoz műveltetik. Egyéb papi birtokról nem tesz ez írás említést*).

Miksa király Bécsben, 1571. sept. 20-án kelt kibocsátványa szerint, Melegh Boldizsár leleszi prépostnak a Miklós-féle elpusztult oltárnoksági rektoratust, melyet Pekri Lőrincz (haereticus) birt, az ahoz tartozó háztelekkel együtt, mely a Jakab és Mihály-féle oltárnoki házak közt feküdt, négy szőlővel együtt, adományozta oly módon, hogy a parochialis templom helyreállításáig birja s aztután a templomnak s illetőleg szolgálának vonakodás nélkül bocsássa vissza**).

Ekép folytatólag az oltárnoki alapítványok szétdaraboltatván, más-más kezekre kerültek, annyira, hogy immár egykori lakházainak nyomai sem ismertetnek.

A fentebb érintett jelentés szerint, melyet a beregszászi tanács a 16. század végén vagy a következőnek elején kelet nélkül a kormányhatósághoz felterjesztett, a Szent László-féle oltárnoki javadalmat Schvendi Lázár a munkácsi uradalomra ruházta; a Szentháromság-feléből Rákóczy György kapott Schvenditől néhány pusztá szőlőt és azon telket, mely később a plébániának jutott; a Szentlélek-féle alapítványt, elpusztult szőlőjével együtt, adta Schvendi Pernyestei Mátyásnak; a Szent Katalin oltárnoksághoz tartozott szőlőt adta Bornemissza Jánosnak; a remete-félét Székely Antal foglalta el; a Kozma- és Demjén-félét adta Schvendi Boeskey Miklósnak, a király pedig Persei Miklósnak; a Szentkereszt-félét birta Schvendi adományából Szalay Ferencz; a Mária-félét egy szőlővel együtt eladta a kincstári tanácsos Gergely nevű dékánnak 200 forintért, egyik szőlőjét pedig Székely Antal foglalta el. A Szent Mihály-félét adta Schvendi Zay Ferencznek, egyik el-

*) Prot dom. id. h.

**) U. o.

pusztult telkét pedig bírta Fornosi Péter; a Szent Miklós-félét bírta a leleszi prépostság; a Szent Bertalan-félét Schvendi beleegyezésével Fornosi Péter; a Dorottya-féle birtok a király számára tartatott meg; a Szent Ilona-félét elvevé Székely Antal, a Krisztusteste-féle telket ajándékozta Petrovics Péter Beregszásznak város házául. A Mindszent és Anna-féle telkeket Izabella és fia Zápolya János odaengedték a Ferencz rendűeknek szenvedett káraik megtérítéseül; az István király-félét bírta Borbély András, ki azt Bekes Farkastól vette; a Szent Erzsébet-félét egy pap az ispotálynak hagyta; a többi hat oltárnokság vagyonát birtokolták az akkori papok, névszerint a Jakab, Béla, elhunytlelkek, Márton, Keresztelő Szt. János és Mária Magdolna-féléket, mely utóbbi később szintén az ispotályt illeté. Ekkép végleg elenyészett e városban az oltárnoki intézmény, melynek immár emléke is homályos.

A református egyház és lelkeszség.

Már 1548-ban Radán Balázs mint esperes működött itt és 1552-ben a protestánsok által elfoglalt nagytemplomban vértanui halált szenvedett. Utána működött Kálmáncsehi Sánta Márton esperesül, ki alatt itt 1552. decz. 1-jén a híres zsinat tartatott. A helybeli ref. papok az áttért hivektől nyertek ellátást, mint e tájban Petrovics Péter és később Schvendi Lázár az elfoglalt szerzetesi és oltárnoki alapítványokból s javakból tett adományokkal szaporított, melyeket ismét később a XVII. század elején Bocskay István, Bethlen Gábor, majd pedig Rakóczy György bőkezűen emelt, úgy, hogy ez időben két pap kényelmes javadalmakat élvezett. Így az 1613-kiki urbéri összeírás szerint, a helybeli hitszónok a határon termett őszi vetés-tizedéből száz kalangya buzát kapott*) és az itteni három köre járt malomból a jövedelem $\frac{1}{4}$ része szintén őt illette; a többi $\frac{3}{4}$ részben a földesuraság, akkor gróf Esz-

*) Uradalmi levéltár, azonkoru urbér.

terházi Miklós, a deákok és iskolamesterek és a molnárok osztokdván. 1632-ben volt itt a lelkész Simándi Mihály esperes, 1637-ben Tejfalvi Csiba Márton, 1646—1747-ben ifjabb Kolosi Dániel és Szikszai Pál. kiknek idejében 12, sőt néha több deák is működött itt. Az 1645-ki urbéri összeírás szerint Rákóczy György idejében itt két pap működött, kiknek 2 lakházok, „a seóla és kántorházzal együtt“ adómentesek voltak. 1649-ben Lorántffy Zsuzsánna alatt a papok házaihoz és iskolához szolgáló jobbágyok száma 17 volt, kétségtelen az Ujváros azon lakóiból, kik azelőtt a katolikus papoknak tartoztak dolgozni. A beregszászi vizen levő szegi nevű két köre forgó malom jövedelmének egyik fele a deákok számára járt, ugy szintén a hidvám fele is. Báthori Zsófia 1670 táján némileg megszorítá ugyan a papok illetményét s javadalmát, sőt azokat a működésben akadályoztatta, azonban Thököly Imre föléptével 1680 után csakhamar ismét elfoglalák előbbi helyzetüket. 1684-ben működtek itt papokul Szántai István és Gyöngyösi Mihály, kik egymás ellen szóval tettel moeskolódván a szószékből is, azért a zsinat által megfeddettek, valamint 1689-ben Szerencsi Gerzon botrányos kiesapongásai miatt.

E század óta szokásban volt itt, hogy a főbíró minden sátoros ünnep harmadnapján meghívta asztalához a predikátorokat és mestereket, mely célra az ujrárosi lakosok mivel sem akartak járulni, később azonban önkényes járulás czimén kezdettek tyukokat tőlük követelni.

Tökölj hadjáratának sikertelen bevégezése után 1688-ban a munkácsi vár az osztrákoknak átadtván, Kollonics Lipót bíbornok mint a Rákóczy árvák gondnoka, ide is katolikus papot állított, kinek a református pap birtokában volt javadalom egy tetején részét utalványoztatta, azonban az 1704-ki urbér szerint. II. Rákóczy Ferencz alatt, a Csiga nevű háromkövű malom jövedelmének $\frac{1}{4}$ részét a ref. pap és iskola élvezé. Végre 1711-ki fegyverletétel után a szepesi kamara elvette a tized fejébeni járadékot s azt a kath lelkésznek juttatá: kimozdítván egyszersmind a ref. papokat a Szent Mihály és Jakabról czimzett azon két egykori oltárnoki telekről, melyeket a XVI. század óta birtokoltak s ennek folytán átköltöztek az egykori ferenczrendiek telkére, hol királyi engedély mellett 1715-ben imaházat emeltek; 1750-ben megengedvén a helytartótanács, hogy a protestans hitközség harangot használhasson. Majd elromolván az imaház, 1775-ben beadott kérvény folytán a megyei hatóság küldöttségileg szemlét tartott felette s

megállapítván kijavításának szükségességét, azon évi sept. 7. 1443. sz. a. kelt intézményében annak kijavítását megengedé a helytartótanács azon megjegyzéssel, hogy hozzá tornyot is emelhessen a vallásfelekezet, minek folytán 1780-ban a templom megújított. Az 1778-diki egyházi látogatási jegyzőkönyv szerint, csüngött a templom mellett faharanglábon egy hat mázsás harang s a deákok részére egy tizenöt fontos, mely egykor a bucsui r. katolikusoktól elvétellett.

A lelkészség anyakönyveit 1736 óta rendszeresen vezeti a mikor Bogaméri Ferencz volt a lelkész.

1781-ben volt Kondor Boldizsár prédikátor illetménye (stola) az esketéstől 51 krajczár s a kereszteléstől 1 poltura; hiveitől pedig kapott egy-egy mérő buzát és 1 forintot; ebből azonban $\frac{1}{3}$ az éneklész tanítónak és harangozónak járt. A „preceptor“ pedig kapott minden lakostól működéseieért egy és a harangozásért szintén egy ite z e b o r t. Ekkor létezett itt 600 áldozó és 200 nem áldozó lélek.

A város a reformationnak egyik legtermékenyebb helye lévén, nem lesz érdektelen az itt működött papok teljes sorozatát közölni. Radán Balázs volt 1552., Kálmánesehi Sánta Márton 1553—1571., Tályai Nagy Bertalan 1580—1593., Gyarmati Miklós esperes 1595-ig, 1594-től Szalmadi János is. 1597—1609-ig Szerdahelyi István, ki czivakodó természetü lévén, sokat versengett egyházi előjáróival. 1600—1617. Turi János, ki két ízben viselé az esperesi hivatalt. A már akkor divott szokás, hogy két javadalmazott pap működjék. tartott egész a 17. század végefeleig, mikor Báthory Zsófia elszedetvén a protestaust egyháznak tetemes javadalmait, a papok száma is egyre leapadt; volt tehát folytatólag 1610—1615-ig Szenté Simon Gábor és Nagyari Máté, Ujhelyi István 1615—1620., Simandi Mihály 1630—1639., Csiba Márton 1637-ig Ez buzgón terjeszté a protestans vallást s nemesak szóval harczolt, hanem tollal is, irván a többi közt ily czimű munkát 1637-ben (nyolczadrétben 526 lapon): „Romano categorius, az az: az apostoli, vallással ellenkező minapi Római Katolikusok tudományának mutató lajstroma, melyet a nemes személy Tejfalvi Chiba Márton egy pápista vallásra tévelyedett atyafiának irt; és beregszászi prédikátor lévén, hazájának ajánlott.“ A könyv Perényi Gábor Ugocsa és Abaujmegyék főispánjának s szintén buzgó protestánsnak s neje Salga Katának volt ajánlva.

Szikszai Pál működött 1646-ig, Kolosi Dániel 1646—1679.,

Czeglédi István 1670., Buzinkai István 1680—1684., Szántai István 1684- és Gyöngyösi, kik egymás ellen predikáltak. Szerencsi Gerzon 1684—1689., Szatmárnémeti Gerzon 1686., P. Teremi István 1705—1707., Patái Sámuel 1700—1709., Várallyai István 1709—1713., Nyiregyházi Sámuel 1710—1713., Szöllösi András 1715—1720., Polgári 1720—1725., Ráczkevi 1725—1728., Tunyoghi 1728—1734., Bagaméri Sámuel 1735—1743., Nánási István 1744., Kondor Boldizsár 1744—1787., Vekerdi Nagy Mihály 1787—1792., Kömlei János 1792—1796., Derczeni Szabó Péter 1796—1806., Derecskei Szabó Péter 1807—1836., ifjabb Janka József 1838—1850., Orbán József 1850—1852., Békási Sándor, aranykeresztel kitüntetett buzgó lelkész 1852—1876., s azóta Kálós Tivadar.

Az 1736-ban latin nyelven megnyitott anyakönyv „Tabelarium ecclesiasticum“ czimet visel; abba az első keresz-telt így iratott be: 1736 május 23. megkereszteltetett Fejér Mihálynak Mihály fia.“

Az is áll abban emlékezet okaért megörökitve, hogy 1749-ben a beregszászi ref. község egy harangot öntetett helyben, mit meghallván a Kaszonyban gyülesezett róm. hath. papi bizottság, Beregszászba készült, hogy a harangot elkobozza s annak használatát betiltsa; a község azonban kifogott rajta, mert nem várván be a bizottságot s hogy annak megérkezte előtt „usus“-ában legyen a harangozásnak, azon melegen kivette az öntéshelyéből a a ki nem hült harangot s azt megkongatta.

A beregszászi ispotály.

Ezen a 16. században, okmányaink szerint, már virágzott jótékony intézetnek eredete a régibb kor homályában vész el; vannak, kik állítják hogy azt a 14. században Koriathovics Tódor munkácsi herezeg alapította volna, míg mások azt Erzsébet és Mária királynék kegyességének tulajdonítják, kik itt több szerzetet is alapítottak. Lehetséges egyébiránt, hogy még előbbi korban itt hajdan

létezett Szent János rendűek vagy is ispotályosok maradványa e most csekély kiterjedésű intézet, melynek 1493. Turi Domokos volt igazgatója („rector hospitalis in Szasz“), kívül János munkácsi orosz püspök Hollós János herezeg előtt állítá, hogy a csernekhegyi monostorra vonatkozó alapítólevelet, ő sikkasztotta volna el*). 1530-ban Bekényi Mihály „magister hospitalis-nak in Ujváros“ mondatik**). — 1555. évben pedig I. Ferdinand király a szegények háza javára megengedte, hogy az örökösök és végrendelkezés nélkül elhalt javadalmasok hagyatékának egy harmadrészét a helybeli árpolda gondnoka vegye át***).

A 17. század elején az egykori itteni oltárnokok birtokához tartozott Mária- Magdolna és Szent- Erzsébet- féle javadalmak az ispotály birtokába kerültek§).

Az 1613-ki uradalmi urbér szerint, az ujjvárosi lakosok egyik fele az ispotály javára tartozott dolgozni§§), különösen annak szőlőt megmunkálni, miért azután a földesurak nem tettek szolgálatot. Ekkor az ispotály kezelése a városi tanácsra bízott, ki erre kebeléből egy tagot kijelölt. Az 1649-ki urbér szerint, az itteni ispotály adómentes volt s az Ujjvárosban lakó és ispotályhoz szolgáló jobbágyok száma 15 házhelyen 28-ra ment; a szegi nevű malom a beregszászi vizen állott s szigeti-malomnak hívatott, két kőre forgott s egykor azt Füller Antal nevű ember§§§) hagyta az ispotályra s az ujjvárosiak fentarták. Akkor a jövedelmét az ispotály és iskola oszták fel maguk közt; 1726 táján azt egy Szentmiklósi nevű itteni plébános helyre állítá.

Az ispotályt a reformatio alkalmával a helybeli protestánsok elfoglalták; de 1715-ben a katolikusoknak visszaadatta a szepesi kamara minden tartozékaival együtt. 1725. április 10 Kassáról a kamara igazgatója meghagyta iklodi báró Szluha György kamarai tanácsosnak, a fiskusi kibérelt javak igazgatójának s a többiek tisztfőnökének Munkácsra, hogy a beregszászi ispotályt illető s elfoglalt boraít adattassa ki s hogy báró Hagert, a beregszászi fiskusi vagyon bérlőjét s kezelőjét utasítsa, hogy az ispotály részére tett alapítványokat, melyek 4 szőlőből s egyéb fekvőségekből állanak,

*) Egri káptalan kiad.

**) Budai kam. levélt. Liber IV. Tom. VII.

***) Rup Jakab, Magy. orsz. tört.

§) Budai k. l. 106. os. 70. sz.

§§) Munk. urad. levéltár.

§§§) Helytartótanácsi intézmény 1777. prot. dom. par. Beregsz. 76. lap.

oltalmazza; s minthogy azok jövedelmét a város profanus célokra fordítja, zárgondnokául az ottani harminczadost nevezze ki.

Az 1726. április 6. Püspöki János szolgabíró és Zombori Péter eskütt által, Bolyky Ignác iteni lelkész kérelmére tett vizsgálat szerint, tartoztak az ispotály birtokához: a Hájas Nyiresben, Csiga Pallónál és a sűrű Miež közti szántóföldek, egy szőlő az Akolhegyen, egy Borkut nevű, egy Dienes nevű, egy a Mezőben a Rigó vizárka mellett fekvő és egy Aranyos nevű szőlő, melyek a város gondatlansága miatt elpusztultak. E földek és szőlők nagy része egykor a fentebb nevezett oltárnokságokhoz tartoztak. E szerint a szegi malom féljövödelme az ispotályt illeté, vizsonzolgálatául azon fáradságokért és szolgálatokért, melyeket az ujjvárosi lakosok a molomkörüli teljesíteni tartoztak s hogy az ispotály, mely a r. k. lelkészek mellett fekszik, az elaggott és elnyomorodott lakosok menhelyeül szerveztetett, oly feltétel alatt, hogy a befogadottak a közeli templomban a szokásos imádkozást gyakorolni tartozzanak. Ez időben még italmérési jogot is kezdett gyakorolni vásárok alkalmával, 1769-ben azonban eltiltatott ettől.

1751. meghalván gróf Schönborn Anselm Ferencz neje gróf Monteforti Mária Terézia, ő márczius 31. kelt végrendeletében ezer forintot s a romladozott háza kijavítását hagyományozta az ispotálynak, minek következtében 1756-ban ujra építtetett s négy szobával ellátatott.

1773-ban ismét oly elhagyatott állapotban sinlódott, hogy abban csupán egy nyomorult ápoltatot; a tanács panasza szerint, a munkácsi uradalom tisztség javadalmait a r. k. lelkészre átruházta, valamint az ispotály kezelését is, melynél fogva az intézmény, melyben egykor vallás különbség nélkül többeket ápolta a tanács, most alig képes egyet fentartani. Az ennek következtében 1774-ben bizottságilag eszközöltetett vizsgálat szerint, tartozott az Ujjvárosból 26 lakos az ispotályhoz és 18 a lelkésztséghez; azt is állítá a város, hogy az ispotályt hajdan a város alapította s annak javára a közterülethől elszakasztott Paputeza és Ujjváros nevű részekben új megszállókat telepített volna, mit azonban a lelkész kétségbe vont, sőt szemére veté a városi tanácsnak, hogy a Rákóczy-féle hadjáratok idején és után rosszul kezelte az intézet javadalmait, mert az 1726-ki vizsgálat, a szőlőkben megtermett 8—9 hordóbort a bírák itták meg, a helyett, hogy annak az árán a szőlőket műveltették volna, minek folytán azok elpusztultak; állítá a lelkész azt is, hogy egynél több koldus azért nem tartatik, mert több

olyan egyén nem jelentkezik, ki naponként a templom csarnokában az előírt imákat elmondaná; állítá, hogy 1726. táján az ispotály borából 6 koldus vasárnaponként egy-egy itezét kapott*).

1775-ben 1—3 szegény tartatott az ispotályban, kik naponként elegendő kenyeret és élelemre 2—2 krajczárt kaptak; de más külső nyomorultak is tápláltattak a jövedelemből. Néha kenyér helyett egy véka lisztet, évenként egy négy forintos süldőt és havonként egy forintot kaptak a befogadottak. Az újvárosi lakosok fával látták el az ispotályt, a szőlőket műveltették s a ház és malmot javíttatták.

Tanuvallomások szerint, Benke nevű plébános foglalta volna el a parochia számára a szegi malom felét a 18. század második felében, később pedig a többit is.

Az 1777. febr. 11-ki helytartói intézmény értelmében az ispotály kezelése csakugyan a beregszászi lelkészre bízott, rendeztetvén a lelkészség és ispotályt illető birtokok iránti kérdés is.

Az 1778-diki egyházlátogatási jegyzőkönyv szerint volt akkor az ispotály jövedelme következő: 1. A malom jövedelméből 100 frt., 2. A Dienes szőlő termelt 20 s a mező-szőlő 3 hordóbort, a Borkut (Burkos) nevű a Csillagos hegyen, valamint az Akol és benei hegyen levő, melyet Rehvinkel Rokus, volt urad. tisztartó ajándékozott, keveset jövedelmeztek; a Nagyarányosi szőlőt eladta az ispotály nevében Hoffner Ignác lelkész 1752-ben 100 aranyért. Az újvárosi lakosok 27 telekről tartoztak tűzifával ellátni az ispotályt, a dienesi és mezői szőlőt megművelni, az ispotály melletti kertet megmunkálni s egyéb szolgálatokat tenni. Szántóföldje volt: a Szent Bertalan mezőn 13, Csizaljon 6, Miczközben 6 és a Hájosnyiresen 7 hold. Az 1751-ben végrendeletileg nyert ezer forintot most kifizettétvén, a kamatokkal együtt felszaporodott 2300 frtra. Az ispotály tartozott a helybeli papnak misékre adni egy hordóbort.

Jelenleg is a hid és kath. paplak közti szöglet ház, melynek falában néhány év előtt Szent János szobra volt betéve s most északi oldalán néhány bolt nyitattott, szolgál ispotályul annyiban, hogy egy-két elaggott helybeli lakos itt menedéket talál, miért a templomot tisztogatni köteles; jövedelmét a kath. lelkész kezeli.

*) Prot. dom. par. Bszász. 46. lap.

A kereskedés Beregszászon.

Már 1247-ik évben feljogosított Beregszász város, kétségtelesenül a tatárok berohanása előtt már élvezett jog folytatásaul, hogy hetenkint szombaton tartson vásárokat, melyeken mind a vevők, mind az eladók a szekértől csupán egy denárt tartoztak vámul fizetni. (Városi kiváltságlevel.) A következő XIV. században is folyvást szombaton tartattak itt a heti vásárok (Zichy cod. II. 342.) sőt ekkor már országos vásárok is tartattak. 1348. és később 1351. években megfordultak ily vásárokon azon kiküldött idéző személyek is, kik a perbe fogottakat a törvényszék előtti megjelenésre a sokadalom alkalmával hangos szóval felhívták. (U. o. 148.)

1573. évben a város és földesuraság (a munkácsi uradalom birtokosa) közt keletkezett viszály folytán a beregszászi tanács küldöttei a leleszi convent levéltárába betették okirataikat az iránt, hogy a vásárok összes jövedelmei, hová a bors és sáfrány járulék is tartozott, egyedül a bírót és hiteseit illeti. Ez emlékiratban a vámról nézve feljegyeztek, hogy az a munkácsi vár részére szedetik ugyan, azonban minden szombaton délutántól fogva egész másnap délelőtti tíz óráig azok, kik a vásárra érkeznek, vámot nem fizetnek; hogy vásár alkalmával tizenötöd napig mindenki vámenteles s a vásártartama alatt bejövő egyéb jövedelem — a bíráké.

1613-ban, gróf Eszterházi Miklós levén a földesur, ekkor a vásárvám kizárólag a földesur, ellenben bordézsma alkalmával a a bíró, illetőleg a tizedszedő számára szedetett.

Az 1682. évben Thököly alatt szerkesztett urbéri összeírásban szó van az itteni négy rendbeli országos vásárról, melyeknek jövedelmeit a földesur tetszvényéből a városi tanács élvezé; ellenben az 1690-ki urbérben már hat vásár említettik, melyek estek karácsonyra, virágra, Tóbiásra, Szaniszlóra, Mindszentre és áldozóra. Ezek jövedelmeit a fő- és vásárbíró huzták. Egy 1733-ki naptárban következő öt vásárról olvastam: virágvasárnap, szaniszlói, tóbiási, bertalanai és mindszentiről. Tóbiás napját azaz június 13-kát paduai Antal követvén: innen e vásár is később így neveztetett el; különben 1733. május 12-kéről felírt Beregmegye a helytartótanácsához az iránt, hogy az 1599. 45. t. cz. alapján, mely szerint az új naptár elfogadtatni rendeltetett, az országos vásárok napjai is az új naptár szerint állapittassanak meg.

A 18. század közepe táján mily jelentéktelen heti vásárai voltak Beregszásznak, kitűnik onnan is, hogy 1771. évben, Bitalinger Vendel bíró és Lázár Imre főhites alatt, a mártius 2-ki heti vásáron nem több mint 6 mérő buza és 2 mérő rozs, ellenben július 13-kán összesen csupán 56 mérő buza (1 frt 50 kr.) és 5 mérő rozs (1 frt,) hozatott be eladás végett. (Munk. uradalmi le-véltár).

1773. június 1. Besenyei Gábor, szolgabíró, Nagy Mátyás törvénybíró és Szuhai János hitalatt hallgatván ki az urbéri kilenz pontra az érdekletteket, ezek az esztendei öt országos vásárra nézve megjegyzék, hogy hármia barmos, ketteje pedig barom nélkül való.

1774-ben behozattatván az urbér, ez alkalommal a beregszásziak a vásárjogot kiváltságaik alapján magok részére követelték, mi hosszú perlekedésre nyújtott ürügyet.

1784-ben a helytartótanács felkivánván a megyétől a vásárok jegyzékét, ez június 15-kén kelt jelentésében kimutató, hogy a beregszászi hat vásár tartatik virágvasárnap, Szaniszló, Antal, Bertalan, Mindszent és Ákos napjain.

1789. május 28-kán kihirdettette Hainbucher (Bikkesi) Károly alispán, hogy a szombati heti vásárok azoontúl szerdán tartassanak; azonban 1816. nov. 5 kén kelt intézményében a helytartótanács csak a szombati vásárokat ismervén el jogosultaknak, e miatt később a város a szerdai heti vásárookra szóló kiváltságért folyamodott, melyet 1818. június 5. I. Ferencz királytól meg is nyert. Ez ellen azonban az uradalom tiltakozván, az ügy csak 1824. évben döntetett el, a város régi gyakorlata alapján a heti vásárok élvezetében azon év febr. 20. kelt és június 14-kén kihirdetett ki-boesátvány szerint meghagyatván.

Az uradalom a boltok után itt is szedvén földesuri illetéket; a magán boltok és áruhelyek szaba lépitését erélyesen akadályozta, így 1822. július 23-kán Cseh Sándor, itteni uradalmi számtartó 60 jobbágy hozzájárultával lerontatta a helybeli eszmadiaák által engedély nélkül felallított áruszint.

1830. okt. 27. a megyei közgyűlés azt határozta, hogy a szerencsétlenségek és rendetlenségek elkerülése tekintetéből jövőre a vásárok ne a római kath. templom és az urad. korcsma közötti téren s általában a városban, hol a kereskedők sem állithatnak sátrakat, hanem künn a pázsiton tartassanak.

Az 1824. febr. 20-kán kelt királyi szabadalom szerint nyer-

vén a város jogot ápril 6-kán, május 7., június 13., aug. 24., nov. 2., és december 10-kén, illetőleg virágvasárnap előtt, Gergely, Antal, Bertalan, Mindszent és Lucza hetében mindig szerdán és csütörtökön országos vásárokat tarthatni; azokhoz később felsőbb engedéllyel az ötvenes években még e következők járultak: barom vásárok: január 5., mártius 2., július 6., sept. 21. és nov. 23-kai határnapokkal; továbbá megengedettett, hogy juhvásárokat évenként április 6—7. és nov. 2—3-kán tarthasson, melyek folytonosan vannak divatban, a nélkül, hogy a kitűzött czélnak megfelelénének.

Nem lesz érdektelen itt megemlíteni, hogy az 1749. évi Keglevics-féle adó (dicalis) összeíróbizottság 15 frtra tette a beregszászi vásárok évi jövedelmét. Koronkint a város a vásár és hidvám iránt egyes szomszédos községekkel egyezsége lépett, így például felhozom, hogy 1736. és megújítva 1769-ben szerződést kötött a tanács a daróczyi birtokosokkal az iránt, hogy Darócz községet a vásárvámtól felmenti azon feltétel alatt, hogy a község a sáros gyakor pallagát javítani, a királyi kutnál a Micz vizén a város által építendő hidhoz fával járulni, az egyházi épületekre szükséges fát beszállítani tartozzék, s azonfelül a városi lakosoknak megengedi, hogy a daróczyi erdőbe fáért járhassanak.

1799. évben pedig a beregszásziak és beneiek közt kötöttetett olyatén egyezés, hogy 1. a két helyi lakosok mind a benei mind a beregszászi vámon díj nélkül járhassanak; 2-szor a kereskedők, ha teherrel érkeznek meg, akkor fizessenek ugyan, de ha gyalog vagy lovon mennek, — nem; 3. a lakosok pecsétes igazolvánnyal láttassanak el. (Vár levéltár).

Beregszászi polgári iskola és tanügy

Az itteni tanügyet illetőleg megjegyzem, miszerint itt a reformatió fénykorában az iskolák nagy lendületet nyertek; 1590-ben oly iskola találtatott, melyben két deákot megtámadtak a fejedele-

lem katonái. 1625-ben Bethlen Gábor, Beregszász birtokosa nem csak a protestáns egyháznak, hanem a virágzó iskolának is volt hatalmas gyámolítója. Bethlen Gábor 1615-ben az 1589-évi született Geleji Katona Istvánt, ki mint korának legnagyobb hitszónoka, író és nyelvész ismeretes, Beregszászból, hol mint iskolaigazgató működött, további kiképezése végett Heidelbergbe küldötte, midőn pedig onnan vizsátért, ismét ifj. Bethlen Istvánnal az ottani főiskolába másodszor is menesztette. Természetes, hogy ott, hol ily tudományos erő működött, a tanintézetnek is virágnia kellett. 1649. Lorántffy Zsuzsánna megerősíté az intézetet az itteni hidvám jövedelmének élvezetében, azonkoru urbanium szerint*), ennek fele a földesuraságnak s fele a Scolabeli deákok sustentatíójára adatott, „továbbá a három körre forgott malom vámbeli jövedelmének egy része a földesur, két része a predikátor, tanító és deákok számára, negyedik része pedig a molnároknak szedettet; járt továbbá a szőlőhegy tizedéből a predikátor és iskolamestereknek 16 hordó bor és a búzából száz kalangya. — 1660—80-ban évenként 12 sőt több deák is működött a felsőbb tanfolyamokban. 1713-ban a protestánsok vallásügye hazánkban eluyomatván, ez azok nevelési eszközeire is kártekonnyan hatott, annyira, hogy ez időben itt alig tengődött néhány egy-
 must oktattgató tanuló. A vármegye azon óhaja, hogy itt a szintaxisig való tanosztályok létesíttessenek, 1777-ben teljesedésbe nem ment. 1781-ben az itteni tanodákban is a németnyelv behozatott. 1802. évben egy korektorral látatik el az iskola, kinek vezetése alatt oly virágzásra eled, hogy csakhamar e mellé „rektor és preceptor“ hozatvan, visszaállítatott minden osztály az elemítől a biennis deáksáig. Ez állapot tart 1809-ig, midőn még volt az iskolában 1 deák és 52 klassista. 1813-ban már csak a novitius retorikaig jártak növendékek, kiket két tanító vezényelt, de ezek is később tanítványok hiányában népiskolai tanítókká lettek. A hanyatlás oly rohamosan haladt, hogy már 1851-ben a polgári iskola majd nem üresen állt, egy fi és egy leánytanító alatt alig lévén összesen 30 gyermek. Akkor Bekásy Sándor, itteni buzgó ref. lelkész indítványára a tandíj eltöröltetvén s az iskola örökös gond alá vétetven: 1862-ben már ugy megsaporodtak a tanulók, hogy csakhamar négy osztályúvá vált. 1852-ben Bekásy buzdítása folytán az egyházi tanács egy négyosztályú gymnazium építését határozta el,

*) Munkási urad. leveletében levő eredeti.

melynek alapköve 1864. július 14-kén tétetett le. Ekkor Lónyai János beregi főispáni helytartó áldozatkészsége s tevékenysége, a város, egyházmegye buzgósága s mások adományozása folytán aláírások útján egy tanári állomás biztosítatván, azon év október havában bérelt helyiségben a gymnasium első osztálya megnyitott, melyet évenként egy-egy követvén, az 1866. évben befejezett új tanépületben 1867-ben már mind a négy osztály négy tanár vezetése alatt megnyitlt. Az 1865—6. tanévben járt a nem teljes gymnasiumba 81 tanuló; ezek közt volt 8 r. k., 72 ref., 1 zsidó; 1870-ben pedig 147. ekkor Katinszky János igazgatása mellett tanároknál működtek Budaházy Tamás*), Janka Sándor és Zágonyi Károly, mindannyi jeles férfiú. Zsiros Sándor ének- és szépírással foglalkozott.

Az intézet azóta folytonosan 140—150 tanulóval virágzásnak indult, biztatván az utöröket a remény, hogy idővel hat osztályúvá fog emeltethetni s teljesen felszereltetni. Azonban a kiadás folyvást szaporodván s a lelkesültség hovatovább lankadván, 1873. aug. 15-kén Horváth István felkarolván a hanyatló iskolaügy sorsát, tanácskozássra hívta fel a megye közönségét, a nélkül azonban, hogy a táplált remény teljesedett volna, miért is a hely. hitvallásu algymnasium a kellő jövedelem hiánya miatt beszünttetett, a csekély alapítványokat a város vette át, helyébe 1874. évben polgári iskolát szervezván s kellően felszerelvén azt. Midőn a városi képviselőlet e nemes határozatot hozta, kétségtelenül vezérlé lelkét azon felírás magasztossága, mely az előbbi gymnasium épületének homlokzatáról oly hamar eltűnt s mely fennem hirdeté, hogy: „Elvész a nép tudomány nélkül.“ S minthogy ez átalakított intézetet most már az állam is segíti 4000 frtnyi évi díjjal: remélhető, hogy jövője s virágzása biztosítva lesz; sőt, mivel e polgári iskola megyénk déli részének egyetlen felsőbb tanodája. kívánatos, hogy az 5. és 6-dik osztálylyal is mielőbb bővítessék.

A „beregszászi és vidéki nőegylet“ pártfogása és igazgatása alatt áll az általa 1873. évben egy osztálylyal megnyi-

*) E jeles tanár született 1838. január hó 5-kén Cserebaktán Abaujmegyében; a gymnasiumot Miskolczon s az akadémiai tanulmányokat Sárospatakon elvégezvén, tanítói és neveői pályán, majd segéd lelkészül működött, 1865-óta pedig a beregszászi polg. fiiskolában oktat. Ő egyéb találmányi kísérletei közt megalkotá a bilentyék rendszerre alkalmazott betűszedő és osztógépet, melynek jobb sorsra méltó gépmintája a budapesti Köztelken hever.

tott felsőbb leány iskola, melyet akkor 42 növendék látogatott. Azóta a közönség teljes elismerése és támogatása s az állam segélyezése mellett már a negyedik osztálya is megvan nyitva s a növendékek száma évről-évre emelkedik. Az egyes hitfelekezetbeliek szintén fen tartanak külön népiskolákat; ezekbe járt 1873. évben összesen 301 fi- és 211 leánytanuló, nevezetesen:

1. a r. kath. iskolába	67 fi 32 leány
2. a reform. „	152 fi 79 „
3. a g. kath. „	20 fi 18 „
4. a nő növeldébe	— fi 42 „
5. egy magán nevelőnőhöz	— fi 16 „
6. az izr. magán iskolába	62 fi 24 „

A mester inasok vasárnapi iskoláiba járt 20 ref., 33 római kath. és 6 g. kath., összesen 59 tanoncz.

Beregújfalu.

Magyar helység a tiszaháti járásban 160 házzal, 861 lakossal és 7681 holdnyi sik határral, melynek nagy része lombos erdőkkel borított. A szorgalmas népü falu a munkácsi uradalomhoz tartozott. 1378-ban Macsolai Rudolf beiktattatott itt némi részekbe, 1380-ban pedig a Dolhai család perelt RácZ Miklós munkácsi várnagygyal s a beregi és újfalvi lakosokkal az elfoglalt száldoki földek miatt; e szerint a falu már akkor a munkácsi uradalom tartozéka vala.

Az 1495, és 1498-ban adománylevelekben szintén a várhoz tartozónak mondatik s mint ilyen a többi uradalmi helység sorsában részesült, hódolván Mátyás király, Hollós János, Szilágyi Er-

zsébet, majd Csáktornyaiak, Ferdinánd, Büdi, Szapolyai, Bethlen, Rákóczy, Mágócsi, Eszterházi, Thököly végre, 1726 óta a gróf Schönborn-családnak, mint volt foldesurainak.

1566-ban a tatárok feldúlták s népét elhűrezolták.

1644. jul. 26. Munkácsen kelt iratában Rákóczy György fejedelem s Munkács ura, jószívüségéből a helység jobbágyait azon erdő használatában, melyet ennekelőtte Bethlen Gábor fejedelem a határ szűk volta miatt „sertés marhájoknak“ legeltetésére szakasztatott, oly módon megerősíté, hogy az erdőt ne pusztítsák, mert ha ezen érik őket, elvegyék tőlük, a makkját azonban étesseék. Ez időben tartoztak a jobbágyok telekbért fizetni, évenként 2 hordó bort kimérni, a beregszászi Horgas szőlőt megmivelni, ahhoz hordókat készíteni; adtak terményeiktől kilenczedet és sertéseikből tizedet; 1645. még a beregnújfalvi uradalmi földet is tartoztak megmunkálni. A Borsován levő két köre forgó malom jövedelmének ¹/₃ részét a molnár szedte.

Az 1649-ki urbárium szerint volt Lorántffy Zsuzsánna idejében itt 44 jobbágy, 34¹/₂ telek, 21¹/₂ pusztahely, 56 fiu, 153 ökör, 51 tinó, 85 tehén, 487 sertés és 63 méhkas. Biróságot viselt Tihor János, mely család maiglan él, esküdtek voltak Puskás M. és Baso; Székely-drabant vala Fazekas. 1672-ben volt a főbíró Puskás Pál. A jobbágyok ily nevűek voltak: Ádám, Antal, Baso, Uzitó, Futaki, Gargyan, Hajdu, Kerülő, Konyás, Kondor, Tóth, Verbőcsi sat. Azóta a marhaállomány csupán a szarvasjóságnál némileg emelkedett, mennyiben az 1870-diki hivatalos összeírásnál 765 szarvasmarha találtatott az 1649-ki 466 darab ellenében; ló pedig 165, sertés csupán 497 és méhkas 68 mi vagyoniemelkedésre nem mutat.

A vallási ügyet illetőleg megjegyzem, hogy a magyarközség a XVI. században jókor fogadta el a helvét hitvallást; 1645-ben már virágzó anyagyülekezetet képezett; akkori hitszónoka volt Janki, kiről azt beszéli hagyomány útján a nép, hogy egy tengerijét pusztító s általa lesből megsebzett medve viaskodás közben leharapta az orrát. Aunyi bizonyos, hogy a helységet minden oldalról most is környező s egykor még terjedelmesebb volt rengeteg-erdőkben hajdan bölények, medvék, hiuzok, nyestek és szarvasok bőven tanyáztak; vadsertések, farkasok s őzek pedig most is tenyésznek. II. Rákóczy Ferencz is itt örömet vadászott s 1709. január 28. és sept. 12. itt tölté az éjszakákat*).

*) Rákóczy-Tár Beniczky naplója.

Az itteni nagyszámu ref. egyháznak időnkint 3 fatemploma volt, melyek részint az idő, részint tűz által megemésztettek. Az 1792. Bari István által felszentelt helyére 1829. építettett a mostani kőtemplom, mely 1838-ban felszenteltetett. Egyik harangja 1781., a nagyobbik 1805-ben öntetett. Anyakönyve 1765-ben kezdődik. Iskola tanítója 1796-óta külön működik. 1850. körül gróf Schönborn itt gőzfürészmalmot állíttatott, mely azonban csakhamar beállíttatott.

1756-ban egy malomnál a sertések 140 darab ezüst lengyel-érmét turtak ki. A tehetősebb birtokosok közül kiemeltetnek: Darcsi András, Molnár Ferencz, Máté János, Puskás János, Simon Ferencz, Szeles Pál, V. Tóth János, Tihor András sat.

Kis Beresztó.

Ruthen község a munkácsi járásban; a munkácsi uradalomhoz tartozott. Magócsi Ferencz 1607. április 24-kén kenézséget adott Kopcsa Simonnak a végből, hogy ezen Kis Dubravicza, Zuppetnik és Nagy Beresztó közt feküdt helységre idegen jobbágyokat telepítsen hat év alatt, igérvén az új megszállóknak öt évi adó- és tehermentességet. Ez okmányt megerősíté Kopcsó Imre és örökösei javára 1613. január 1-jén gróf Eszterházy Miklós. 1649-ben találtatott itt 4 jobbágy, 2 telek, 14 fiu, 2 ló, 4 ökör és 10 tehén; 1699-ben már csupán egy féltelek volt benépesítve, a többi a háborus időkben részint elveszett, részint elbujdosott. Jelenben is néhány izraelitán kívül csak 25 g. k. lakosa van, kik a nagyberesztói lelkeszséghez tartoznak.

Nagy Beresztó.

Orosz helység a fönnbbi szomszédságában. Az 1638-dik munkácsi uradalmi összeírásban megjegyeztetett róla, hogy Rákóczy Zsigmond 1602. január 21. adott kenézséget a Likovics-családnak. 1649. Lorántffy Zsuzsánna alatt találtatott itt: 13 jobbágy, 8 telek, 21 fiu, 6 ló, 30 ökör, 23 tehén, 40 juh, 23 sertés és 5 méhkas. Batyko volt Pap Simon. 1699-ben II. Rákóczy Ferencz alatt volt a kenéz Popovics István. Azon évben Pap Mátyás a maga féltelkét a parochiára szánta, melyhez Sztanko Iván féltelke is csatoltatott, hogy „annálinkább fizethesse a pap a nyest pénzt.“ Jelenleg is itt van a lelkészség székhelye kényelmes kőlakkkal s a templom szintén új kőépítmény. A község áll 183 lakosból és 23 házból, melyek a Gyil alatti lejtőn építvék.

Beregócz.

Orosz falu a vereczkei járásban a verchovinán, 11 házzal, 92 lakossal és 34 holdnyi hegyes határral; fekszik Felső-Vereczke közelében s hajdan is a munkácsi s nem a szentmiklósi uradalom hatósága alatt állott. Az 1649-ki urbárium szerint találtatott itt 10 jobbágy $5\frac{1}{4}$ telker, 13 fiu, 3 ló, 12 ökör, 12 tehén, 71 juh és 12 sertés, mely marha állománynál ma sincs sokkal több. Akkor volt a kenéz Cziganovics Demeter, ki a várhoz 1 nyestet, 1 császármadarat, 2 kavolyt és 3 frtot adott. Később a hareziás időkben a népesség s a falu még inkább elpusztult, annyira, hogy 1699-ben csupán $\frac{3}{4}$ telke volt népes. 1831-ben volt 93 lakosa, 1870-ben pedig 92 s így négy tized alatt épen nem gyarapodott, azonban 1881-ben már 123 találtatott, kik 13 házban laktak.

Berezinka.

Ezen 13 házat és 73 telket számláló helység fekszik a munkácsi járásban Munkácestől keletre, a XVIII. század elején Kisleányfalvának is nevezetett, minthogy Leányfalva szomszédságában az ottani magaslaton fekszik; tartozott a munkácsi uradalomhoz. Az 1649-ki urbér szerint, taláztatott akkor 13 magyar nevű jobbágy-lakos, kiknek kenézüik Kozma János és Fejér Tamás volt; míg Fejér Ferencz, Máté és Simko a várhoz drabant-szolgálatot teljesítettek. A koronkénti jobbágy-létszám ekkép változott: 1599-ben Rákóczy Zsigmond alatt volt a faluban 2 ház; 1649-ben $5\frac{1}{4}$ telken a 13 jobbágy kezén taláztatott összesen 1 ló, 20 ökör, 15 tehén, 36 sertés és 4 méhkas; 1672-ben volt $6\frac{1}{2}$ telken 9 jobbágy és 20 fiu; 1682-ben 8 telken 15 jobbágy és 15 fiu; 1704-ben II. Rákóczy Ferencz alatt 9 telken 12 jobbágy és 5 fiu; 1728-ban gróf Schönborn alatt csupán 4 jobbágy, 6 fiu, 2 népes és $4\frac{1}{2}$ pusztatelek, a többi időközben részint elveszett, részint elköltözött; ennek folytán gróf Schönborn Frigyes Károly 1730-ban külföldi németeket telepített ide, kik 1842. évben már 9 családot képeztek. Ezek szorgalmas földmivelők, s a felső schönborni r. kath. anyaegyházhoz tartoznak.

Betlen.

Pusztá Kaszony, Daróc és Edelényes közt, mely Barabással egy adósorozati községet képez, leginkább erdőterületből áll s birtokosa a Lónyai-család. Hajdan Petlen-nek is neveztetett. Egy 1344-ki okmány szerint, Hetyen, Mátyus, Kerecseny és Iszterjén helységeket érintő határjárásnál emlittetik Kerecseny közelében, a Remete gorondja nevű tónál fekvő Petlend nevű tér, melyet akkor

Disznósi Péter fia Barabás birtokolt*). — 1583. Daróczi Szeráf Perényi Jánostól és Györgytől szerezték meg e pusztát. 1641-ben Gulácsi Ferencz és István a Petlen puszta őket illető részöket átengedik 80 frtéért Gulácsi Ambrusnak; e család birta különben már a XV. század elején, mert 1428-ban felosztották magok közt s akkor falu — possessio — volt. Mikor pusztult el, bizonytalan,

Bilke.

Mező város a felvidéki járásban s a megye keleti szélén; 1870-ben volt 728 háza, 3633 lakosa és 10341 holdnyi határa; az 1881-ki népszámlálás alkalmával azonban már csak 1625 férfi, 1722 nő s így összesen 3347 lélek és 696 lakház találtatott benne. A hűbér idején feje volt egy hasonló nevű uradalomnak, melyhez Bilke, Dubróka, Kis és Nagy-Rákócz, Rosztoka, Szajkófalva, Miszticze, Lukova helységek s egykor Szunyoghmező (oroszul Komár) tartozott. A monda szerint Árpád idejében a Tiszától a Borsováig fölfelé Boris, a Borsovától a Latorcza vizeig Ils-családok foglalták volna el a tért s hogy még a XIV. század elején is az uradalom területe egy határral lett volna körvonalozva, melyet királyi adományul a Karácsony nevű család birt. Ennek utódai: a Bilkei, Dolhai, Komlósi, Lipesei, Gorzó és Rákolezi-családok, kik egy törzsből erednek, t. i. az 1260. év táján élt lipesei — bilkei Karácsonytól, ki fiai számára a máramarosi lipesei uradalmat is megszerezvén, egyike innen Lipeseinek kezdett neveztetni, míg a másik az azon uradalomhoz tartozott Gorz nevű pusztától a Gorzó nevet vevé fel s e családok maiglan virágznak, míg a Bilkei 1711. Miklósban kihalt**), a Dolhai és Rákolezi pedig már élébb. —

*) Zichy-Códex II. 97.

**) Gorzó János, szolgabíró ur szives közlése.

E családok egyenlő ezimerrrel bírtak; ez egy négyfelé osztott pajzsból áll, első osztályu vörös udvarában arany korona van, a másodikban, kék udvarban könyöklő kar kivont kardot tart; a harmadik osztály vörös udvarában két magas zöld élőfa és a negyedik osztály kék udvarában két egymás alatt s egymással ellenkezőleg uszó hal látszik.

Bizonyos, hogy az Ilosvay-család is rokon a fentebbnnevezettekkel s hogy a XIV. században, mint azt Ilosvánál terjedelmesen kimutattam*), ezek oláhok valának, kik sajátlagos kiváltságokkal éltek. —

A bilkei uradalembhoz tartoztak a Bereg és Máramaros megyéket érintő havasok is, a mint az a családnak I. János királytól, Erzsébet és Mária királynétól nyert új adománylevelekből kitetszik, melyeket 1412. Zsigmond király megerősített. 1433-ban Bilkei István, Illés, János, Gerzen és László pereltek Perényi János-sal a borsvai havas miatt**).

1447. Ilosvai Tivadar István beiktattatott a zálogjogon szerzett Bilke, Dobróka, Rákócz, Misztieze, Lukova és Szunyogmező helységekben levő részekbe, mely alkalommal királyi emberül működött Komlósi Tamás.

1453. Bilkei Balicza Péter fia Ivasko ajándékozott leányának Honának Bilkén négy jobbágytelket. 1457. beiktattattak a nevezett uradalmi helységekbe Bilkei Miklós, István és Mihály, (kinek atyja volt Péter és ennek István), Bilkei Illés fiai Sándor és István és Bilkei Balicza János.

1460. Ilosvai László és Bilkei Sándor leányai Anna és Veron beiktattattak a Bilkei Sándor-féle részekbe Beregben, valamint máramarosban Lipcse, Herincse, Keselyőmező, Ferezna, Ökörmező, Vizköz, Ripina, Kalácsa, és Kelecsény helységekbeli jószágba. 1463. említetik Ilosvai László nejét Bilkei Anna, Vörösmarti Palkó fia Ivasko nejét pedig Bilkei Veron.

1475. Endrődi Fitzá Demeter királyi udvarnok és testvére Ferencz s mindkét nemű utódai királyi adományul kapták az Ilosvai K. László s hasonló nevű fia birta Bilke és Ilosva helységekbeni összes részeket, a két Ilosvay László ellenmondása mellett. A beiktatást eszközölő Longodári Mátyás kir. ember. Ez okmány szerint Bilke Máramarosmegyéhez tartozott.

*) L. Ilosvánál az 1364., 1370. évi okmányokat.

**) Leleszi levéltár, honnan a többi adatot is merítém.

1476. Komlósi Imre kir. ember felsőbb rendeletre osztályt tett egyrészt Lipesei Bilkei Mihály és Lizár (kiknek atyjok volt István, ennek Gergely, ennek János, ennek Szerecsen és ennek Karacsony), másrészt Bilkei Illés István és fiai János és György, János fia András, Rákolezi István és Mihály (az okmány szerint: „Bó-lond Péter fia”), Gorzó János fiai István, Péter és András, és Bilkei Miklós fia György között a Bilke, (melyhez két malom is tartozott), Dobróka, Rákócz, Miszticze (malommal), Lukova és Komár pusztá iránt.

Nagy Iván*) sejtí, hogy az Ilosvai, Komlósi s Dolhai családok, már a törzs Karacsony kora előtt szakadhattak ki e családból, mert akkor (1476) már csak a Lipesei, Bilkei, Gorzó és Rákolezi-családok valának osztályosok és pedig úgy, mint fentebb is látszik, hogy származasuk Karacsonyban összpontosul.

1480. Perényi János kapta zálogul Bilkei András beregi és máramarosi részeit.

1491. Perényi Gábor és általa atyja P. János, testvérei Mihály és István s mindket nemű utódai királyi adományul nyerték a néhai Bilkei György után maradt összes részeket, mely alkalommal a Begányi Antal kir. ember által tett beiktatásnál ellenmondottak Bilkei János, testvére György és ennek gyermekei András, Margit és Dorottya.

1505. Szarmaszói Bank Illés neje Naszta perelt rákolezi Gorzó Peterrei s másik rákolezi máskepe bilkei Gorzóval néhai Andás fiával foglalatás miatt; királyi emberül működött Kisfalusi Sztójka János. —

1507-ben pedig perelt erőszakoskodás miatt Bilkei György — Buttykai Lászlóval.

1530 ban említettnek birtokosokul: Bilkei György és Péter, Lipesei György és Miklós, Petrovai Péter, Zekán János, Zovárd Szaniszló, Gorzó László és Ferencz**).

1548. Bilkei Peter eladta összes birtokát Bilkei Máténak és Ferencznek. 1550-ben beiktattattak Mucsei Pál és Kerepeczi Demeter deák a Bilkei János magtalan kimultavát ennek részeibe s itteni udvarház birtokába Bilkei Maté ellenmondása mellett. 1552-ben birtak még itt: Szirmai Lajos, Báthori András, Gorzó János és Zekán Miklós***)

*) Magy. orsz. családai 9. köt. 117. lap.

**) Budai kam. lev. Lib. IV. Tom. VIII.

**) U. o.

1562. Kőrösbányai Móré Gáspár kir. adományul kapta a Bilkei Mátétól hűtlenségi bélyegen elkobozott bilkei, rákolezi és dobrókai részeket.

1567-ben adó végett összeíratlak itt birtokosokul: Bilkei Máté és Ferencz, Szirmai Lajos, Ilosvai László, Lipesei, Gorzó János, Horváth Kristóf, Tarnóczy István és Daróczy György. 1572. említetik Tarnóczy István.

1574. Gorzó János bilkei, rákóczyi és dobrókai összes birtokát elzálogosítá bilkei Gorzó Lukácsnak 150 frtban.

Ugyanakkor Ternei Keszthelyi György beiktattatott a Mátyfalvi Zoárdffy István és Szirmai László magvaszakadtával örökidőre rászállt bilkei, miszticiezi, rákolezi, szőlősvégardói, ujlaki, mátyfalvi, és rákosi összes részekbe, Dolhai György, Erki Gáspár, Szirmai Lajos özvegye, Bódi Borbála, — Csepei Ákos és Mihály és Ujhelyi János ellenmondása mellett. A beiktatás 1575. ismét megkíséreltetett.

1575. Daróczy Szeráf királyi táblai jegyző adományul nyerte a Bilkei György fia János magvaszakadtával fölkerít bilkei udvartelkét s egyéb birtokát. A beiktatásnál, melyet Bilkei Gergely kir. ember és Ványai Mózes leleszi pap teljesített, ellenmondattak: Lipesei Ferencz, Imre, György, Gáspár és Gergely; Gorzó György, Palko János, Lipesei Péterné, G. Katalin és Kenéz Elekné Margit; Thegze János özvegye Anna, Lipesei János özvegye és Daróczy Miklós.

Ugyanakkor birtak még itt Fancsikai Fódor másképp Csuzi György és Daróczy Szeráf; valamint Bilkei Máté és Perényi István. —

1576. Bilkei Máté, id. és ifj. Bilkei Ferencz, Miklós, István, Tamás és Gergely, és bilkei Lipesei Gáspár, Imre, Ferencz, Farkas, László, György, és Gergely, valamint id. bilkei Gorzó János, György, László, és ifj. János beiktattattak kir. új adomány folytán a bilkei uradalom s egyéb rész-birtokok-birtokába Ilosvai László kir. ember által. Ez uradalom akkor Lukova, Miszticsze, Rákócz, Dubróka falukból és Komorót nevű pusztából állott. Ez utóbbi hely (Szunyogmező) Bilke határszélén feküdt s miuthogy a Borsova vizétől sokat szenvedett, lakosai Bilkéhez közelebb, az ugynevezett „borju-legelő“-re költöztek, mely városrész maiglan Borjuvég néven ösmeretes. Az elhagyott falu helyén csupán egy templom-rom maradt emlékül, melynek környéke maiglan köztemetőrek használtatik.

1580. Daróczy Szeráf kir. adományul kapta az Ivasko András magtalan elhunytával fölkerít birtokát, a beiktatásnál, melyet Gulácsi Ferencz kir. ember eszközölt, ellenmondván Dolhai György, Butykai Lajos özvegye Bódi Borbála, Ujlaki János és Szirmai Lajos özvegye.

1587. A bilkei uradalom tartozékául emlittetik Rosztoka és Szajkófalva. 1588. tiltakoztak Büdi Mihály és István — Csáki Gábor ellen az itteni és szajkófalvi részek elidegenítése miatt; 1595-ben pedig hasonló ügyben Bilkei János és Lipesei Márton — Vécsei Orsolya ellen.

1595. Komlósi Albert munkácsi udvarbíró beiktattatott a Bilkei Mátétól 1594-ben Rákóczy Zsigmond és Ferenczre vételutján 1500 frtért s ezekről átengedés útján Komlóssira s mindkét nemű utódaira szállt bilkei részjóság, ház és kuria, rákóczyi rész és dobórkai pusztatelek és ház birtokába Bégányi Kristóf kir. embere által, mely alkalommal Bixi Ferenczné szül. Bilkei Krisztina, Bilkei János és Lipesei Gedeon ellenmondottak. 1597-ben beiktattatott bökösi Bixi Ferencz. —

1600-ban birtak itt: Rákóczy Zsigmond, a Bilkei, Lipesei és Ilosvai-családok, Kisfalusi János, Daróczy Ferencz, Bixiné és Mező Gáspár, 1625-ben pedig Bilkei János és András és Erzsébet, Urai Gáspár. Daróczy Magda és Kisfalusi másképp Ilosvai Miklós.

1625. Vettek Egresi István és néje Bilkei Erzsébet Szegedy Annától részeket itt és Dobrókán, Szajkófalván, Miszticzen, Lukován és Rákóczon.

1631. Lipesei Gergely, András, gróf Bethlen István, erdélyi kormányzó asztalnokának fia beiktattattak a hűtlenségi bélyegen néhai Lipesei Pál fiától Gábor és Györgytől, és János fiait György és Andrástól elkobzott részekbe, a Lipesei család ellenmondása mellett; ez okmányban említettnek a többi uradalmi falukon felül még Szajkófalva, Kis-Rákócz, és Rosztoka is, mely utóbbi Kis-Dobrókának is nevezetett, mint mely Dobróka határából éppen úgy szakított ki, mint Szajkófalva Bilkének és Kis Rákócz, Nagy Rákócznak határából.

1638-ban a Bilkei család a szomszéd erdélyországi Máramaros-megyében fekvő Dolhán lakott Dolhai családdal határ-villongási perbe keveredvén, az 1638: 41. t. cz értelmében Lónyai Zsigmond küldetett ki biztosul, az ügy azonban még évtized múlva sem lett elintézve, mert az 1649: 72. törvényezikben az előbbi országos küldöttségi in'ézkedés megújított.

1638-ban gróf Eszterházi Miklós nádor Lipesei Gergelynek Bilkén, Rákócson, Dobrókán, Szajkófalván és Lukován ismét némi részbirtokot adományozott. Ugyanakkor említették Ilosvai Jánosné nejeül Barchi Anna.

1648-ban említettnek birtokosokul: Lipesei Sándor, Ferencz, Gergely, István, Zsigmond és Péter; Bilkei Pál, Gorzó Imre és Mátyás, Komlósi Benedek, Kállai István, Egri István, Lázár Tamás, Zavatka András, Ilosvai Ferencz, Kisfalusi György és Ilosvai János özvegye. Lipesei Gergely és Szuhai Anna pedig megvették Bilkei István részeit 200 tallérért. 1652-ben említették birtokosul Urai Miklósné szül. Lipesei Zsuzsánna, és Bilkei György és Anna; 1664-ben Horváth Jánosné Bilkei Eufrozina, és 1668-ban Gorzó László és Popovics Maté és László. 1680-ban Bilkei Miklós átenged itt és Szajkófalván bizonyos részeket. mi ellen Bilkei Zsófia tiltakozott. — 1698-ban említették birtokosul báró Liebenberg Károly József.

1709. Bilkei Miklós és neje Semsei Julia, Rácz Gergely és neje Kállai Máriának ezer forintért lekötik zálogul a bilkei, szerednyei, misztiezei, dobórkai, lukovai, ökörmezői és rákóczi részeket —

Az 1711-ben magtalanul elhalt Bilkei Miklós vagyona királyi adományképen előbb báró Libenberg, azután Nieczki, később Romocsaházi, Pálfi, végre pedig Keresztes nevű családnak jutott birtokába; majd egyik része 1802. az említett Bilkey Miklós és Ilosvai László áganak kihaltával királyi adományilag Bartóffi Andrásnak, másika Ruzsák Ferencznek, harmadika pedig Partsetich-családnak adományoztatott. A Bartóffi-féle rész később Czirbur és Petróczi családokra ment át. — A folyó század negyvenes éveiben eladatott a Bartóffy-féle rész Szintay Jánosnak és nejének, kik azonban csakhamar csőd alá kerülván, e részt árverés útján a Bartóffyak visszavásárolták; kihasíttatván abból később $\frac{1}{4}$ rész Bottka Imréné született Petróczy Gabriella részére, míg a $\frac{3}{4}$ részt a Bartóffy örökösök megtarták s jelenleg is bírják. — 1822. évben adományoztatott a Bartóffy, Gorzó és Lipesei-ágaknak közösen a vásárló jog is, melyet maiglan osztatlanul bírnak, az italmérési s malomjogokkal együtt. 1807. báró Salihhausen Mór bilkei kisfaludi, szajkófalvi és ilosvai vagyonát 7100 frtéért Morvay Pál és neje Ormós Máriának eladta.

A bilkei uradalom, melynek birtokosai egykor pallósjoggal is birtak, az idő folyamában résziint házasság, résziint elzá-

logosítás által nagyon feloszlott; a különböző helységeknek külön birtokosaivá lettek a Lípesei és Gorzó törzs családokon kívül a következők; u. m.: a Kóródi, Szuhai, Mokcsai, Szenczi, Fráter, Pongrácz, Kanafoszki, máskép Madarász, Komlósi, Nemes, Ilosvai, Bradács, Pap (kinek jelenleg utódai: Báró vagy Jurkanics-Pap, Roszpopa-Pap, Gyakunik-Pap, Szidlási Pap és a Jurkanics-Popovics-családbeliek); Bodó, Galgóczy, Kovács, Tóth, Molnár, Subert, Cserszki, Csorba, Péter, Tolvay, Angyalosy, Szabó-Pap, Bakosi, Géresi, Szai-Vüsznik, Morvai, Ujhelyi, Selevér, Szabó, Kodra, Berzsényi, Vass, Rácz, Jármí, Ajtai, Bényei, Szarka, Román, Jobszti, Takosi, Budai, Szalai, Pogány, Balogh, Halmagyi, Talapkovics, a kinstár, Vaszko, Chira, Koroszki, Javorszki, Dienes, Orbán, Sztójka, Bóthi, Tiszaújhegyi, Zékány és mások. A Zékány család férfi ága kihaltván, a leányágon származott utódok, a Pap nevet vették fel; a mult század végén azonban ismét a Zékány névhez tértek vissza s azzal maiglan élnek, jöllehet a Dobra-család eleintén tiltakozott az ellen s a megye is ez ügyben intézkedett.

Vásárjogot e város birtokosai I. Ferencz királytól nyertek 1822., 1873. júliusban pedig a város engedélyt kapott arra, hogy heti vásárt is tarthasson.

Bilkén hajdan római katolikus templom is volt, melynek romjai még 1766-ban állottak s melynek két régi harangját, akkor a lakosok elrejtve tartották volna, mint erről azon időben Hoffner Ignác, beregszászi esperes a megyéhez jelentést tett, javasolván, hogy itt r. k. lelkeszség ismét alapíttassék, mert az egész környéken latin szertartásu pap nem találtatik*).

Bilkéhez hajdan görög kath. apátság is köttetett, mely ily czímet visel: „Archimandria S. Crucis de Bilke“

Az itteni nemes családok közt a 16. században a reformált hit hamar meghonosodott, jöllehet az oroszország s a volt jobbágyország legnagyobb része megmaradt ősi vallásánál. 1703-ban a protestánsok már anyaegyházzal bírtak, később azonban a 18. század végén Ilosva fiókja lett, még 1784-ben kötvén e tekintetben azzal egyezséget; végre 1828-ban ismét anyaegyházza lett.

A 3105 görög katolikus lelkeszsége igen régi; anya- könyvei azonban csupán 1772 év óta vezettetnek.

*) Megyei levéltár. Egyházi ügyek.

Kis-Bisztra.

Oroszfalu a vereczkei járásban a polena-ploszkói völgyben 12 házzal és 81 lakossal. Rákóczy Zsigmond 1590. június 15. a munkácsi várból Kalabiska Demeter, Márton, János és Andrást s utódait a kis-bisztrai kenézségben megerősíté, mint melyet elődjök Kalabiska János 1584-ben Mágócsi Gáspártól kapott, midőn 1582-ben a helység alakítására vállalkozott. A kenézséget 1613. gróf Eszterházy Miklós szintén megerősíté. 1649-ben Rákóczy György özvegye alatt összeíratott itt 31 jobbágy, 32 fiuval, 4 ló, 42 ökör, 40 tehén, 10 juh, 32 sertés és 4 méhkas. A kenézeknek volt a Pinye-patakon egy malmuk; a nagy és kis Pinye és Korna tilalmas vizeiben pedig a pisztráng, kövi és kophalak tenyésztettek. 1699. volt a kenéz Kalabiska Ilnát s népes telek $3\frac{1}{2}$. Most a ploszkói g. k. lelkészség alá tartozik.

Nagy-Bisztra.

Oroszfalu Szolyvától nyugotra egy kellemesen fekvő lejtőn, 48 házzal, 284 lakossal és 1236 holdnyi határral, melynek legnagyobb része a munkácsi uradalomhoz tartozó lombos erdőség, melyben mészkőbányák is üzetnek és egyes bérlők bükkfa-lemezeket kezdetlegesen művi vizigépen gyártanak.

Rákóczy Zsigmond 1597. június 28. Melles János és Gergelynek szabadságot adott arra, hogy Bisztra helységet hat év alatt idegen jobbággyokkal megnépesítse, igérván a telepítvényeseknek öt évi adó- és tehermentességet. 1649-ben volt a főkenéz Czvianko Luka, kenézek pedig váltakozva Melles György és fiai Danko, Iván és András. Batyko vala Pap Lázár, ki egy nyestet tartozott évenként a várhoz adni, mert átyjával egy jobbágytelken de külön nyeren lakott. Akkor találtatott itt 48 jobbágy, 69 fiu, $20\frac{1}{4}$ telek,

25 ló, 108 ökör, 18 tinó, 80 tehén, 26 juh, 71 sertés és 9 méhkas. A kenézek birtokában volt két s a batykónak egy kallós malma, melyektől egy-egy lasnakot tartoztak adni, vagy 2—2 frttal megváltani. A Szuszka és Nagy-Bisztra nevű folyók jó pisztrángjai és kövi halai miatt tilalmasban tartattak, a minthogy itt külön is egy pisztrángtartó tócska volt, melyekben mindig eleven halakat tartottak a vár szükségére.

1645-ben csupán 122 frtnyi bért fizettek a lakosok, ekkép megváltván a szerjárást; de mivel a szomszéd Paszika és Jobovicsa nem győzték a várhoz a meszet égetni, Debreczeni Tamás tisztfőnök rendeletéből a mészkemenceze körüli szolgálatra fordítottak.

1682. Thököly Imre alatt találtatott itt 72 jobbágy, 20³/₄ telek, Czianko Pap Demeter és Czianko Ivan nevű két batyko és Melles István főkenéz.

1699-ben is még Cz. Pap Demeter volt a pap, kinek családi féltelke a parochiához adatott úgy, hogy attól nyestpénz fizetessék.

Érdekes összehasonlításul megjegyzem, hogy 1649., tehát 220 év óta e helység anyagilag alig szaporodott, mert akkor birtak a jobbágyok 206 darab különféle szarvasmarhát, 1870-ben pedig összesen csupán 240-et, akkor 25, most csak 3 lovat, akkor 26, most csak 22 juhot, végre akkor 71 s most 75 sertést, holott azóta a lakosok száma kétszeresen emelkedett.

A g. k. hitközség — melynek itt esinos művű kupolás fatemploma van, — a szomszéd szolyvai lelkészséghez tartozik.

Felső-Kis-Bisztra.

(Visnyoje-Bisztroje).

Oroszfalu a laturkai völgyön a Verchovinán 21 házzal és 139 lakossal. Tartozott a munkácsi uradalomhoz. 1649-ki urbéri össze-

írás szerint volt a Huszlya nevű hegyen 17 ház, melynek lakói, kik különben Telegdi, a szentmiklósi uradalom birtokosának jobbái valának, Lorántffy Zsuzsánnának a munkácsi várhoz zabtizeddel tartoztak azért, mert a várhoz tartozó hegyen műveltek földet. E helység 1691-ben a Nagy és Kis-Bisztra nevű falukból alakított egygyé, felvevén akkor jelenlegi nevét. Azon időben a kiskoru Rákóczy Ferencz és Juliáé volt e birtok, melyet Szentléleki Péter tisztartó kezelt, ki alatt volt Nagy-Bisztrán a kenészség a Szütevics-családnál, mely négy testvérből állott, míg Kis-Bisztrán kenészek Mikus, Ruszin és Pap-családbeliek voltak; Pap Gergely jobbágyfi egyszersmind a batykói tisztséget is végezvén. A többi jobbágyok családai Ruszin, Kallusz, Bombics, Bobonics, Moskevics és Umazanics nevet viselték, míg a többi öt család elpusztult. 1699-ben az egész faluban nem találtatott csupán 3 tehén, más lábasjószág nem volt, a népség megfogyott, elszegényedett. Ez urbér mondja, hogy a gör. kath. templom régi s hogy lelkészi alapul a Bombics-féle elpusztult $\frac{1}{4}$ jobbágytelek határozatott. A fatemplom most is áll, a lelkészlak azonban kőből épült. Időfolytán a népesség s annak vagyona is emelkedett: 1870-ben találtatott 111 szarvasmarha, 113 juh, 26 sertés és 2 méhkas.

Borszucsina.

A laturkai völgyöntuli magaslaton, közel a galicziai határszéli hegyeken fekszik ez igénytelen falu 12 házikójával és 65 ruhén lakosával; egykor a szentmiklósi uradalomhoz tartozott. 1691-ben birta a kenészséget a Kalusz-család, mely egyedül birta az egész határt, mivel a többi jobbágyok mind kivesztek egy Moszinecz nevű zsellér kivételével, ki 1 frtnyi bért fizetett, míg a kenéz-család 6 forintot tartozott beadni. Idővel új telepítvényesek keresték fel a zordon helyet, mely nevét a rengeteg borzaitól vette. A

lakosok kezén van most 66 szarvasmarha, 23 juh és 23 sertés, mi nem nagy gazdálkodásra mutat.

Borzsova.

Magyar falu a tiszaháti járásban a Borsa folyó jobb partján, melyről nevét is vette egykor, ez pedig valószínűen a *Brezova* nevű szláv szótól ered, mely nyirest jelent. Hogy az Anonymusban előforduló Borsova-vár alatt a szomszéd Mező-Vári mellett feküdt erősséget, — melytől eleintén a megye és főesperesség is nevezettek — kelljen értenünk, e városka leírásánál tüzetesebben előadandom, itt csak annyit említek meg, hogy a hontogláló magyarok e táj termékenységét megkedvelvén, az itt talált és Ungvárra elhajtott oláh és bolgárok telepeit megszállották, s e helységet is megalkották, mely a 13. században már virágzott, meennyiben akkor már lelkességgel birt. Így 1321. évben Pál volt itteni lelkész*), az 1333-diki pápai tizedek rovatában pedig lelkészül Kozma emlittetik, ki ily adóul 3 garast fizetett.

1372. a leleszi konvent László nádornak jelenté, hogy Várdai János részére Zuchy Pál fia Mihály királyi ember társaságában Borsovai Györgyöt és Vay (Woyai) Benedeket megidézte**). E szerint a Borsovai-család birtokolt itt, mely nevezetesen Borsovai Jakab és György (Imre fiai) királyi adomány mellett még 1365. évben beiktattatott. Ezek 1373-ban a bírósági eljárás elhatalasztásába ügyvédek közbejöttével beleegyeztek, ezek voltak Bakai János és Bakai Brigyes***).

1418. Dolhai János fia Bogdán hatalmaskodási tényben bírósággal elmarasztaltatván, az osztály közte és részöket még ki nem vett testvérei Szaniszló, János, és György közt eszközöltetett azért,

*) Zichy-Codex I. 197. lap.

***) U. o. III. 470.

****) U. o. 497.

hogy a Bogdánt illetett s elkülönítendő negyedrészt elkoboztathassák. Az osztály tárgyát képezték: Borsova, Sarkad, Makaria, az almáspataki malom, Románpataka pusztája, négy forrás, Dolha, Zádnya, Dolhán a Sebespatak folyón egy malom, a borsovai alól-esapó két kerékre forgó malom harmadrésze 12 népes jobbágytelek s egy ekényi szántóföld és makkos erdő, s az e helységekhez tartozó s „mind keresztény, mind ruthén” templomok, tornyok, sirboltok és czintermek, nemkülönben a Máramaros vármegyében fekvő polányai, oroszfalvi, leordinai, petrovai, rosalyai, sajói, batizházai, szurdoki, bélaházai, polan-ujfalvi, mocsári és zpini birtokok. Azonban a végrehajtó küldöttség, melynél Perényi Péter országbíró ítélete alapján és Zsigmond király parancsára, Haraszi Erasmusz királyi ember és leleszi konv. pap, Bálint működtek, Máramarosban nem járt el a kellő sikerrel, mert midőn az ottani birtokot összeírni akarná, Bogdán testvére György fegyveres kézzel ellenszegült s az eljárást megakadályozta, sőt a jelentők szerint, ha futással nem mentik meg életüket, utánok lőtt nyilak által megöltek volna*).

1423-ban a leleszi konvent és Kissurányi Mihály fia János királyi ember által beiktattott örökösödési jogczimen kismuzsaji Kánthor Mihály fia Ferencz az ősi borsovai, oroszii s hegyi részekbe és Helmech nevű pusztája birtokába.

1424-ben beiktattattak kosali Jakcsi György fia Mihály és László a Borsovai Fábián fiától zálogczimen átvett borsovai, kismuzsaji, hegyi és helmechi beregmegyei, valamint oroszii (akkor ngocsavármegyei) összes részbirtokokba, mely alkalommal mint királyi ember működött Borsovai Fülöp.

1426. következő nemesek: Kisandrásfalvi, Szeles, Oroszi, Tivadarfalvi, Farkasfalvi, Sarollyáni és Bökényiek tiltakoznak nemes Oroszi, Nagymihályi Ungi Albert aurai perjel és ennek György és más fiai ellen, a borsovai s egyéb részbirtokok elidegenítése iránt.

1430. kihasított Borsovai Andrásnak (kinek atyja volt Tamás és ennek Simon), borsovai, kismuzsaji, hegyi, helmechi, és oroszii ősi vagyonából a testvéreit Erzsébetet és Katát illetett negyed. Erzsébet volt szántói Péter fiának Mihálynak, Kata pedig Lukács fia Andrásnak, a nyálábi várnagynak neje.

*) Leleszi lev. Prot. B. B. II. pag. 389. N. 24. a többi következő adatot is e levéltárból merítém. L. T.

1454. Kisguthi János törvénykezett Oroszi Péter fiának Györgynek fiával, Mátyás deákkal az amattól zálogczimen elfoglalt borsovai, kismuzsaji és oroszii birtokok iránt; ez ügyben alkalmaztatván királyi emborül Borsovai András. 1455. pedig ugyanaz óvást tett azért, hogy Kisguthi János a bevállásra kitűzött határidőt meg nem tartotta.

1457. beiktattatnak Fornosi János és neje Margit, valamint fiaik László és Osvald azon hét jobbágytelek birtokába, melyek egykor Kántor Ferenczet és fiát Mihályt illették s most a beiktattak Jakcsi Mihály özvegyétől Margittól zálogba vették.

1458. Kállai János fia Pál beiktattatott királyi adomány mellett a néhai Oroszi János fiától Miklóstól hűtlenségi bélyegen elkobzott borsovai, oroszii, kismuzsaji, hegyi és helmeczpusztai részekbe, Oroszi Fülöp, Miklós testvére ellenmondása mellett.

1458. Mátyás király (Budán, feria 2. ante festum regis Stephani) vizsgálatot rendelt a leleszi konvent által tétetni Borsovai András kérelmére az iránt, hogy Borsovai Benedek, Mihály és Balázs egy általa a Borzsova folyón épített malmát elrontották, e czélból királyi emberekül kijelöltettek: Óbégányi Benedek, Gulácsi István és Pelbárt, Gecsey György, Oroszi Fülöp és Guthi János. E malmot 1463-ban elzálogította Borsovi András 24 arany forintért Keszi Balázsnak.

1478-ban Jakcsi László és János megintetik Matuznai Zsigmondot, Miklóst és Anasztát a borsovai zálog-birtok visszabocsátása iránt.

1479. Szirmay Fóris és Péterfalvi másképp Oroszi Bpke Mihály fiának Istvánnak fia, Kelemen bevezettetett Daróczy János királyi ember által a fentebb nevezett birtokok harmad részébe.

1493. Drágfi Bertalan erdélyi vajda beiktattatott zálogczimen a Jakcsi Ferencz részirtokába. 1494. Tarczay János és Kántor Mihály birtokoltak itt és Oroszi és Kis-Muzsaj helységekben.

1495. Tótselymesi Tarczay János, neje Sára és bányai Kata és Borbála beiktattattak csere és ráiratás folytán a Borsovai Mihály birta részekbe; ekkor és ismételve 1498-ban behelyeztetett Bilkei Péterné Matuesinai Dorottya a borsovai részbe, Matuesinai Miklós, Kata, Ferencz, és György s más érdeklődők ellenmondása mellett.

1496. Oroszi Tamás, István és János zálogba veszik borsovai Kántor Mihály itteni és oroszii részeit, a beiktatást eszközlék a

király rendeletére Beregmegyében Halábori Barabás és Ugozásban Fancsikai Lázár kir. emberek.

1499. Kőrösi László fia Zsigmond behelyeztetett a leleszi konvent által Kantor Ferencz fia Mihály birta $\frac{1}{3}$ részbe; az Óbégányi Simon kir. ember jelenlétében teljesített beiktatásnál ellenmondottak Borsovai Mihály, Oroszi István, Tamás és János, Kantor Pál, Oláh Tamás özvegye Erzsébet és ennek fia Albert.

1502. Halmaghi Magavajda Mihály fiai Péter és Sándor pereltek Matuesinai Miklóssal foglalás miatt.

1506. Borsovai Péter és András megvették Daróczi Mártontól $47\frac{1}{2}$ aranyforintért Oroszi és Borsova helységbeli részeit. 1510. Borsovai Fülöp és János tiltakoztak győrei Borsovai Péter ellen foglalás miatt, ugyanakkor Borsovai Miklós egész birtokát Borsovai Miklós, Fülöp és Gergelynek a leleszi konvent előtt bevallá. Ugy szintén Borsovai Péter 46 aranyforinton elzálogította birtokát neje Lueziának.

1507. Kusali Jakesi András és György, Jakesi László fia János után maradt jószágrészt örökségi czimen átveszi, Óbégányi György királyi ember közbejöttével. 1512-ben ismételtetett a beiktatás a leleszi konvent által.

1507. évben Oroszi István és László beiktattattak Fancsikai Lázár kir. ember és Kaposi Péter leleszi pap által Oroszi Fülöp és Tamás, valamint néhai Oroszi Mihály és István itteni, oroszii és kismuzsaji részeibe bírói ítélet folytán; ez alkalommal ellenmondásokat kinyilatkoztatták Lónyay János és László, amannak neje Kisguthi Döröttya (János leánya), Jakesi László és András, Zaricsai Gáspár áldozár, János és Bálint özvegye Katalin.

1513. Idősb Lónyay János neje Doróttya (Szirmay Főris leánya) bevallá a leleszi konvent előtt, hogy Daróczi Márton és Oroszi Boldizsár fiai Gáspár és István tőle az oroszii, nagy és kisdaróczi, borsovai és kismuzsaji elzálogosított részeit kiváltották.

Ugyanakkor eltiltotta Oroszi István Matuesinai Ferenczet itteni birtokának eladásától, mint melyre ő joggal birt.

1550. ő megvette Borsovai László 200 frtéért Borsovai Kata itteni félbirtokát.

1551. királyi adomány folytán hetei Olasz Pál királyi ember által beiktattatott Oroszi Demeter a néhai Borsovai Fülöp-féle borsovai udvarház és 3 jobbágytelek birtokába, melyeket ez hűtlenségi bélyegen örök időre elvesztett, a beiktatásnál ellenmondott Borsovai Lőrincz.

1554. a Borsovaiak tiltakoztak Geesey János deák ellen, midőn ez Geese helysége határát bejáratta; ez eljárásnál működött Halábori István királyi ember s a leleszi konvent részéről Várkonyi Albert pap.

1567-ben taláztatott itt 13 népes telek, minthogy az előbbi évben az erre átvonult tatárok 17 telket elpusztítottak s azokról a népet elhajtották.

1575. Daróczi János és Oroszi Gáspár megestek itteni és oroszii, kismuzsaji s ugornyai birtokaik iránt.

1578. Rudolf király Borsovai Lőrincz, Pál, Miklós, Máté, Boldizsár, Jakab, György, másik Miklós, János, István, Péter, ismét István, Bálint és Györgynek hű szolgálataik jutalmazásául Borsován egy egész részbirtokot adományoz.

Csakugyan ez évben Borsovai Oláh András és néhai Borsovai Nagy László fia János s leánya Zsuzsánna beiktattattak a borsovai azon részbe, mely néhai Borsovai Osvaldot illette, ez azonban fejváltság és tartási költség fedezése végett Nagy Ferencz munkácsi várnagynak eladta és örököseire ráíratta.

1581. Borsovai Simon bevall Vajai Máténak Borsován egy telket tíz forinton. 1590-ben pedig Borsovai György 3 telket elzálogított Borsovai Jakabnak 121 frton.

1600. birtokoltak itt: Oroszi Pál és János, Borsovai Boldizsár, Bálint, Ferencz, Lozi Farkas özvegye, Nyáradai Albert és Makesai Bálint.

1610. Borsovai Ferencz és beregszászi Borbély Ferencz meggyeztek egy a Borzsán levő 3 kerekű malom birtoklata iránt.

1612. birtokolt itt még Halábori Pál, Oroszi László és Tóth Imre. 1623. emlittetik Borsovai Mátyás. 1626. Borsovai István és Máté itt és Kis-Muzsajon. 1632. Halábori Miklós és neje Bégányi Borbála, ki a Borsovai Jakab-féle kuriát Haranghi Miklósnak száz forintért átengedé.

1637-ben emlittetnek Székely János, Bezerédi Imre, Tenghe Pál, Borsovai Mátyás és Nemes Csízmadia András. 1643. Borsovai István. 1648-ban: Borsovai Ferencz, Gergely, Kéresi Péter, Pogány István, Halábori Pál, Kősesey Péter és Pogány Kristóf.

1652. Máté Tamás Kürtösi-telek nevű birtokát testvérei Mihály, István, János és Ambrusnak 32 frtéért átíratja. 1665. birtak itt még Moczok Mihály és Kállay Mihály.

1663. Vajai Péter fia Abrahám beiktattatott Bay Ferencz királyi ember által egy itteni udvartelek birtokába, melyet nádori en-

gedély mellett Szobonyai Ferencztől elcsesért s mely alkalommal Borsovai György ellenmondott.

1666. Szigeti Vass Márton királyi adományt nyert Borsovai György magtalan kimulta esetére annak borsovai nemesi udvarháza és részjóságaira nézve, a beiktatást eszközölő Nagy Balázs királyi ember.

1671. királyi új adomány folytán beiktattattak Kende Ádám és neje Látran Borbála a Peres Zsigmond és Andrástól hűtlenségi bélyegen elkobzott borsovai két nemesi kuria, egy ahhoz tartozó malomrész s az összes királyi jog birtokába. A Nagy Balázs királyi ember és Kelenis Mátyás leleszi pap által eszközölt beiktatásnál ellenmondottak: Borzsovai Miklós, Baghi Péter és neje Turai Borbála, Vay Ábrahám, Egressi János és Fanesikai Ferencz.

1749. beiktattatott Longer Antal és Gulácsy Zsigmond Borzsova felebirtokába. A Herkal Jakab királyi ember és Schveller Herman leleszi pap által tett ünnepélyes eljárásnál ellenmondottak Biki, másképp Cseh János özvegye, Gulácsi Eva, Horváth Mártonné Gulácsi Erzsébet, Szendi György, Gulácsi Ferencz, Egri András, Orbán András és Mihály.

1750. Kölesei Kende János Csicséri Orosz Évától született fia szintén ellenmondott a Gulácsi Zsigmond-féle beiktatásnak. —

1765. birtokoltak: Fülöpösi Hosvai László, Dessewffy Imre, Toboly, Bende István, Szendi György, Papp Mihály s mások.

Jelenlegi főbirtokosai: a Sipos család, Horváth Pálné, Mály Gábor s Gottesmann-család után Coburg János herczeg flandriai gróf, Gecsey Ferencz, Bánthó Ferencz, Bikfalvy József, Dessewffy család, Kerekes Károly, Nagy Zsigmond és Károly, Pandák László sath. —

A protestantismus fejlődésekor, a nép-hagyomány szerint, óhitű magyarok laktak itt, kiknek lelkészek Vay Mihály a községgel együtt felvevén az új hitet, ezen érdemeiért a birtokos lakosok a helység északi részén a Borzsán levő vizimalmot firol-fira neki ajándékozták, miért is Vay-malmának neveztetett az és sokáig hasznosan fennállott, míg az 1835-ki hatósági intézkedések folytán mint a folyót gátló építmény, eltakarított. Annyi bizonyos, hogy 1595. már reformált anyaegyház. 1646. pedig már iskola-tanítója is volt. Régi XV. századbeli, torony nélküli temploma, mely egykor római katolikus volt, idővel a megszaporodott köz-

ségre nézve szűkké válván, 1830-tól 1835-ig megnagyobbított és kőtoronynyal felékkítettett. Anyakönyvét 1784-óta vezeti.

A termékeny sikon fekvő helységnek volt 1870-ben 143 háza, 606 lakosa és 2107 hold földje. 1881-ben azonban már csak 549 lélek találtatott, kik 114 házban laknak.

Bótrágy.

E magyar helység, mely Boltrágnak is mondatik, a Tiszaháti járásban a Csaronda folyónál fekszik s nevét kétségtelenül a határában folyó hasonló nevű pataktól vette, mely így már a 13 századbeli okmányokban említették.

A helység már a 12. században létezett s akkor a Beth család birta, kitől Bánkbán veje Simonra s ettől elkobzás folytán a koronára, végre 1270-ban Rusdi Mihályra s ennek második nejével Berenczei Náné fiára jutott, kitől azt annak utódai, a Lónyay-családbeliek, maiglan birják. Bővebb viszonyai Nagy-Lónya leírásánál közöltetnek, mint melynek tartozékát képezte, azon uradalomhoz tartozván.

1413-ban zálogczímen beiktattattak négy itteni jobbágy-telek birtokába Kereknyi Imre plébános és testvére Márton ruszkai lakosok, mely alkalommal mint királyi ember működött Krisanóv György. (Leleszi lev.)

Az 1567. évben átvonult tatárok a helységet, úgy látszik, megkimélték, a körötte talált tanyákat azonban felégeték*.) Akkor 7 kapu találtatott itt, 1600-ban pedig hat után vettetett ki az adó.

A XV. századbeli, római katolikusok által épített templom, a hagyomány szerint, Mátyás király idejében emeltetett, s valóban keletelt fekvése s építészeti modora azon kor izlését hordja magán. A XVI. század első felében a község elébb az evangeli-

*) 1567. évi adólajstrom a kamarai levéltárban.

kus, majd a reformált hitre térvén, a templomot maga használátára megtartá. 1595-ben már vlrágzó anyatemplomul emlittetik, melynek Bátyu és Harangláb voltak leánygyülekezetei. 1600-ban volt papja Petrohai András. — A tanítói laknak való telket 1800-ban 200 forintért vette a község, jóllehet tanítók már azelőtt is működtek itt. Anyakönyve 1775-től kezdődik.

Bótrágyon találtatik 154 ház, 1015 lélek és 4844 holdnyi terület s ezen Tóerdő, Jakbandó, Hollós és Petre puszták; mik Haranglábbal együtt egy adó-községet képeznek.

Főbb birtokosai: Lónyay Gábor, Albert és Sarolta, Ehrenreich Izidor, Bagu József, Bajusz Antal és József, Demjén Gábor, Farkas Ferencz, Gál Péter, Gönczy Antal utódai, Izsák Gábor, Kovács Pál, Molnár Pál, Péter János stb.

Bród.

Oroszfalu a felvidéki járásban az Ilosva folyó mentében. Nevét a szláv Brod, Borod szótól nyerte, mi partot vagy révet jelent, 142 házzal és 795 lakossal. A XIV. században már az Ilosvai család kezén volt, hova az 1373-dik évi adománylevél alapján került. 1454-ben Ilosvai László, Karácseny fia birta; 1546-ban pedig Ilosvai Orbán és Miklós. 1570-ben pereltek I. László és Miklós egy itteni malom miatt. 1567-ben birtak Tarnóczy István, Ilosvai Vitkai és Bégányi Miklós.

1572. beiktattatott Tarnóczy István, Bilkei Ferencz kir. ember által, mely alkalommal Ilosvai György ellenmondott.

1591. Kunmisei Lukács deák beiktattatott a Vitkai másképp Ilosvai János-féle részekbe.

1600. emlittetnek Ilosvai, Tarnóczy Simon, Erdélyi János és Mező Gáspár. 1615-ben beiktattatott Ilosvai János egy itteni részbe s a fanesikai kuria és Lap nevű pusztá birtokába. — 1648-ban összeirattak birtokosokul Ilosvai Simon, Ferencz és Lajos, Mező

G. és László, Tarnóczy András, Kisfalusi Borbála, György és Gábor.

Az 1639. Ilosvai Péter és Kisfalusi Péter kívánatára, Kolosvári Péter leleszi k. pap által megkezdett határjárás többször félbeszakasztott a munkácsi vártisztek ellenmondása folytán.

1691. ifj. Ilosvai György egy jobbágytelket elzálogosított Komlósi Sándornak 50 frtéért; 1784-ben pedig gróf Schönborn Ervin Jenő vett Ilosvai Lászlótól egy birtokrészt 100 frtéért.

1796. nov. 15. beiktattatott Lónyai János királyi ember által Somosi Pál adományul nyert fiskális jószágba.

1823. Urai Pál (Urai Pál és Somosi Katalin fia) tiltakozott a kiskorúsága alatt a Somosi család által szerzett bródi, ilonczai és oláhcsertészi birtokra nézve történt osztály miatt.

Később Haskó János szerzett itt birtokot s épített malmot, melyet Steinberger Berko vásárolt meg.

Bród g. k. községe Ilosva fiókja, de itt kötemploma van.

Lejtős határában vasbányák műveltetnek.

Bubuliska.

(Bobovistsi.)

Régi ruthén helység a munkácsi járásban hegyes völgyes tájékon 124 lakossal és 598 lélekkel, holott 1870. évben 737 lakosa volt; határa 2326 holdnyi. Régi okmányokban Bobovistye és Bubulistyének is mondatik. A XIV. században Koriathovics Tódor munkácsi herczeg a Csernekhegyen általa alakított görög hitű Bazil-rendű szerzeteseknek a szomszéd Lauka helységgel együtt örök időre adományozta s azok maiglan birják. A XV. században azonban a két helység a munkácsi uradalomhoz visszaesatoltatott, valószínűen azért, mert az 1360-ki alapító okmány valódíságát 1458. Hollós János kétségbe vonta. Az 1484-dik évi adoménylevelében, mely szerint Mátyás, fiának a munkácsi uradalmat ajándékozta,

és az 1555-dik évi kenézlevélben Bubuliska és Lauka a várhoz tartozóknak nyilváníttatnak. 1555-dik évben ugyanis Petrovics Péter, Munkács birtokosa, Fillér László és fiai: Illés, Ferencz és Mihály, és unokája László részére kenézlevelet állított ki, melyben előadatik, hogy mivel az előbbi kenéz levelet némely irigy gonosztevők elvévék, helyette ez ujjabbal megerősítették ő és családja a bubuliskai előjáróságban (praeftura), „kenézi vagy is soltészi“ minőségben, megengedvén, hogy e tisztséggel járó előjogokat, birtokot, malmot és kallót élvezze, ezért ő s utódai a kenézi tartozást teljesíteni köteleztetvén*). Ez okmányban már a bubuliskai szőlők is említetnek. — Az 1635. decz. 18. Bécsben Rákóczy György fejedelem részére kiadott adománylevélben Bubuliska, Kisbubuliska és Lauka szintén munkácsi helységekül említetnek, és Taraszovics Vazul munkácsi püspök is 1640. évben sikertlenül tiltakozott ez ügyben.

1645. Rákóczy György a munkácsi várban 1645. április 13. kelt s Debreczeni Tamás uradalmi igazgatójához intézett magyar levelében, Munkácsi János nevű szakácsinasának szóbeli kérelmére, felmenté ennek itteni bátyját, Taginecz Istvánt a jobbágyi teher-és adóviseléstől, megemlítvén ez iratban, hogy azért menti fel a szegény állapotban élő bátyját, mivel az öcsese is udvarában fizetés nélkül szolgál**).

Egyébiránt már előbb, 1564. Szapolyai János választott király alatt is a munkácsi várhoz tartozott e falu, akkor azt e fejedelem további jóakarataig Szalai Kristóf birván, mint az azon évben Berylla Gergely részére Hribóc helységre nézve kiadott kenézlevélből kitűnik, melyből az is kitetszik, hogy akkor itt és környékén, valószínűen Erdélyből ide költözött, több oláh család is lakott***).

Az 1649. évi urbárium szerint, Lorántffy Zsuzsánna birtoklata idejében tartoztak a munkácsi várhoz való itteni jobbágyok következő terheket viselni: fizettek évenként házadóul 1 frt., a főkenézek 1 nyestet vagy 4 frtot adtak; 2 császármadarat vagy 50 denárt és 3 frtot drabantpénzül; a kenézhelyen lakó nem főkenézek, ki drabantsággal, ki lovas szabadossággal a tisztek rendelése szerint tartoztak és azonkívül dézmával, juh, sertés és méhtizeddel.

*) Dat. in oppo Lugh (os); munk. urad. lev.

**) Munk. urad. levéltár.

***) U. o.

Az egész kerületben fizetett a batyko (óhitű pap) 1 nyestet vagy 4 forintot; a jobbágyság adott az őszi és tavaszi vetéséből s a szőlőtermésből tizedet, úgy sertése és méheiből is; a juhokból minden 20 után egyet adtak sztronga idején, a 20 alólit 16 pénzzel válthatván meg. Sztrongálásakor*) a főkenéz és batyko 16 pénzt adott a sztrongásnak, a földesur számára a juhos főkenéz és batyko különben mindenik egyet, a sztrongásnak pedig még egy csirkét („tyukfiut“) is, vagy 3 denárt és 1 pintbort vagy 6 denárt. Tartoztak a kerületbeli jobbágyságok a földesuraság javára 12 hordóborát kimérni s a szokásos szolgálatot és szerjársát tenni; karácsonyi ajándéknak 2 tyukot és 8 tojást vagy ehelyett 14 pénzt adtak az egész helyesek, különben félannyit.

Az 1649-ki urbér összeírás szerint, találtatott Nagy-Bubuliskán 51 jobbágyság, 79 fiu, 37 ló, 104 ökör, 36 tinó, 116 tehén, 18 juh, 290 sertés és 17 ménkas; Kisbubuliskán pedig 4 jobbágyság. Ezek közt sok magyar nevű volt, u. m. Fillér, Pap, Kálniki, Csátár, Bányász, Csapóczi, Halász, Kovács és Jászoli; a lelkes (batyko) vala Pap Ferencz és Péter. Lakott itt egyszersmind 12 hópénzes és 2 hites drabant.

1663-ban az itteni, ruszkóczy és iványi, a várhoz tartozott birtokok Barkóczy Istvánnak adattak használatra.

1672-ben volt a kenéz Fillér László, a batykok: Pap János és Lukács. Bubuliska 1691-ig folyvást a várhoz tartozott, végre Kollonics Lipót érsek s I. Rákóczy Ferencz gyermekeinek gondnoka 1691. sept. 20. aként intézkedett, hogy Bubuliska és Lauka a csernekhegyi monostornak visszaadattassanak. Azon nap meghagyta Kollonics Bécsből írt levelében Klobusiczky Ferencznek, az elkobozott Rákóczy-féle vagyont kezelőjének, hogy e két helység átadását eszközölje; ennek folytán ő 1692. január 19. meghagyta Krasznai Samu munkácsi udvarbírónak, hogy a vagyont adja át, mi Nagy-Lohón, január 21-kén meg is történt De Camellis g. e. püspök, Kölkedi András szolgabíró, Szécsi Ferencz esküdt, Szeredszegi Imre hites és Kalmár Mihály munkácsi polgár jelenlétében, a határok és birtoklati mód iránt folytatott vizzálykodások már elébb, január 10-én Podheringen tartott értekezleten, melynél a

*) Sztrongálásnak nevezetett a huszad alá tartozott juhok, bárányok s kecskék összeírása. A számlálónak járt 1—1 bárány és 16 pénz minden főkenéztől és paptól, a földesurnak a gazdáktól 1—1 sajt és minden huszadik juh. Sztrongálásakor az ügy körül felmerült panaszok is elintéztettek; sok helyt e foglalkozás Demeter napjára esett, mikor a gazdák a juhokkal osztozkodtak is.

zárda részéről Bazilovics Joannicius főnök és Ortutai Arsen áldozár jelen valának, elintéztetvén. Ez okmányt az uradalom részéről Neupauer Samu ügyész, Cserszki András pénztárnok, Rhehuss József tiszttartó, Román Ferencz ispán és Delegány Demeter irnok irván alá, a határokat pedig még azon évi június 4. Jobszthi György szolgabíró és Gecsey György esküdt állítván helyre. Ez intézkedést Lipót király 1693. febr. 23. megerősítvén : azóta a rendház e két helységet nyugodtan bírja.

1788. a bubuliskai bivek sikeretlenül pereltek a kolostor, mint földesurok ellen a Dubova erdő tulajdonjoga iránt. A helység 1865. tagosított. A kolostornak itt esinos majorja és gazdasága van. A templom ujabb kora kőépitmény két kiszögelő oldalkerek toronynyal, míg a paplak régi faház. Anyakönyve 1784. vezettetik. Határában jó és sok gyümölcs terein.

Bucsu.

Magyar helység Beregszász közelében a naményi országoton, 62 lakházzal, 324 lélekkel és 919 holdnyi határral. Hajdan Nagy és Kis mellék névvel különböztetett meg, most azonban csak egy falut képez.

Nevét, mely majd Bulesu, Bolesu, majd Boesu és Baesu-nak is iratott okmányilag, valószínűen a Taksony vezér alatt 947-ben beköltözött izmaeliták egyik vezére Boesu-tól nyerte, amint hogy ugyanakkor, a monda szerint, Heteny is alapita az adományul nyert területen töle elnevezett helységet. Annyi bizonyos, hogy még a 13-dik században is a magyaroknál férfi név volt Buchou (Bucsu); így 1280. körül János országbíró, Abrahám fiát Miklóst, Jéki Tiborez, és Bucsu által, törvény elé idézteté. — 1327-ben Károly király adományozta Nagy-Bulesut, Csombortelket és Csomát, Mihály fiai Miklós és János magtalan kimultával Piliskei Pál fia Dezső beregi főispánnak és örököseinek, a beiktatást az egri káp-

talán eszközölvén*). Ekkor a Bulesu már család nevet képezett. Ugyanis 1321-ben Ivan borsovai főesperes és várii pap Bucsun kelt bizonyítványa szerint, János itteni földesur neje Bucsui Mihály fia Miklós comesnek leánya Anna betegágyában végrendeletet tett, melyszerint hitbérét és hozományát férjének hagyta. E végrendelezéskénél tanukul szolgáltak a fentebb nevezett esperesen kívül, az ő bulesui papja Egyed, Pál borsovai, Jakab bodolói, László tarpai, Demeter jánosii (ivánosii), Miklós derezeni Péter atyai lelkészek; a világiakból Mihály fia Miklós comes s más bereg vármegyei nemesek**). 1325-ben pedig az egri káptalan előtt Várdai Aladár fiának Lászlónak özvegye (Zoehud fiának Morthunnak leánya) az őt illető leány negyed iránt Bulesui Dénes és János által támasztott igény ellen tiltakozik, óvást tévén az ellen is, hogy Dénes a János részét megvegye. E tiltakozást ő Valter mester borsovai főesperes és egri kanonok előtt tette***).

A pápai tizedek lajstromában 1333. évben parochialis helyül emlittetik „Bolthu“, fizetvén papja évenként papadól 4 garast.

1349. Bulesui Dezső fiúl János és Miklós említettnek, kikkel ekkor Várdai János három marka iránt perlekedett†). 1357. említettnek királyi ember jelölteül Bulesui Beke fia István és Pál fia Mihály††). 1399. elcserelték Piliskei Miklós, György és István itteni részeket az Uporiak biharmegyei jószágaiért.

1424. Zsigmond király Budán (feria 2. ante fest. Cathedro beati Petri ap.) Nagy Bulesui Péter (Mátyás fia) kérelmére meghagyta a leleszi konventnek, hogy ennek nagy-bulesui határát igazíttassa ki, kijelölvén királyi emberekül Mikai Lászlót, Benedeket és Szaniszlót, Barlabási Jánost, Geesei Jakabot és Pétert, Nagybérgányi Gergelyt és Homoki Györgyöt. A határjárás kezdetett Lompertszása széléről a Basa folyónál, és innen alig haladt a bizottság néhány lépésnyire észak felé, midőn István beregszászi bíró tiltakozott a további eljárás ellen ura István herczeg rácz despota nevében s így az abban maradt†††).

1478. Szirmai Főris deák és neje Bulesui Veron (Bulesui Miklós leánya) beiktattattak Bulesui Miklós fiai Mátyás és György

*) Budai k. lev. Fasc. 744. Nro. 38.

• **) Zichy-Codex I. 197. és 203. lap.

***) U. o. I. 270

†) U. o. II. 411.

††) U. o. III. 67.

†††) Leleszi lev. Prot. Met I 485.

örökbevallása folytán egy nemesi udvarház és 3 jobbágytelek birtokába Kis-Bulesun és két telekbe Nagy-Bulesun az ottani malom harmadrészával együtt. Ugyanakkor ezek megintették Bulesui Péter özvegyét Brigidát, Bégányi László nejét, két elzálogított telek és malomrész visszaboecsátása iránt.

1492. Bégányi Ferencz és Mihály beiktattattak bizonyos részekbe s a királyi jogok élvezetébe.

1506. elzálogít Bulesui Györgyné egy telket 20 frton Lónyay Jánosnak.

1525. tiltakozott Bulesui Anna hajadon Kerepeczi Ferencz és Pelhárt ellen, birtokának megvétele ellen.

1526. Bulesui Mátyás elad Oroszi Ferencznek és Kerekes Györgynek 20 frtéért némi birtokot; ugyanakkor Horváth Miklós beiktattatott Giczi Ferencz és Serédi Györggyel a Bulesui János-féle részekbe. A következő évben beiktattattak Oroszi és Kerekes az általok Bulesui Mátyástól előbb zálogba birt s most megszerzett két nemesi udvarház és egy pusztatelek birtokába, ugyanakkor (1527.) Bulesui Mátyás eladott Lónyai Dorottyának is egy részt 100 forintért.

1548-ban perelt Lónyai András és Patócsi Ferencz, — Csapó Jánosné férjezett Patócsi Annával itteni részbirtok iránt.

1552. birtokolt itt még Kerepeczi András. 1566-ban az átvonuló tatárok felégették annyira, hogy csak két házhely maradt épen, akkor birtokolt itt Kerepeczi István*).

1569-ben pedig Bulesui Ferencz, (kinek atyja volt Farkas és neje Komlósi Margit), ugyszintén néhai Bulesui Farkas után Aszté, Komlós és Kövesd helységekben is, mely birtokok iránt Lónyai Istvánnal viszálykodott.

Ez évben Bulesui János neje, Sára gyermek vesztés miatt halálra ítéltetett (akkép, hogy élve temettessék el), mivel ártatlanságát hittel nem igazolta, ellenben férje heted magával a fejére esküdött. Elkobzott birtokát később Bolesi Ferencz kérte fel, mi ellen Lónyay István tiltakozott. (Megyei levéltár).

1571. beiktattatott Kerepeczi máskép Majthényi Demeter a Kerepeczi-féle elkobzott s Rossó Vinczének adományozott, ettől pedig visszaszerzett részekbe.

1579-ben beiktattatott Hartyáni Mátyás deák a Patócsi-féle

*) Budai kam lev. Liber IV. Tom. VII.

azon birtokba, melyet az előtt Pörös Benedek használt s egy egész nemesi telekből állott.

1582. Kerepeczi Majthényi Zsuzsánna birtokát Zyös Ambrusnak 19 frton elzálogítá.

1604. Bucsui Patócsi Ferencz halálával ennek kiskoru fiai Farkas és Jánosra szálltak a bucsui és asztélyi részek s azokat mostohaanyjuk, Csicséri Ilona és Lónyai István kezelték*).

1672. volt itt a Rákóczi-családnak egy egész telke, melyen 1682-ben Retkes és Nagy nevű jobbágyok laktak, majorsági föld pedig állott 32 hold szántó és 2 h. kaszáló s egy a Lónyaiakkal közös erdőből.

1728-ban a Rákóczy-féle birtok a gróf Schöuborn-Buchheim családra szállt, mely 1762-ben német gyarmatosokat akart itt letelepíteni, kik azonban csakbamar eltávoztak innen.

1822. birtokoltak még itt Pogány József, Kajdy Lajos s a beregszászi r. k. lelkész. Később szállt a Pogányféle rész Dercsényi Lászlóra neje, báró Sztojka Julia után, kitől azt 1872-ben Feuerstein Leba megvette. Birtokosok még: Barmos János, Fejes István, Krajnik György, Nagy Károly, Somi Ferencz, Juhász Mihály stb. A beregszászi lelkészi birtokhoz tartozó egyik kaszálóján egy régi kápolna nyomai látszanak, mely rét ezokon templom gazdaiak mondatik. Bir még itt Rác István Bay György után.

A reformatio kezdetén a lakosság az új tanhoz csatlakozott s elfoglalt a kath. pap fentebb említett birtokát is. 1689-ben itt kerületi gyűlés (traktusi sinodus) tartatott; 1755. azonban a predikátor megháborított a lelkészi telek birtoklásában a beregszászi r. k. lelkész által, ki az épületek fűt széthányatta s a házi kertet a maga részére felszintatta. A község lakói hiába ellenezték ezt és Szoboszlai Fekete János bucsui birtokos sikeretlenül vágta háromszor össze az ekét, mely erőszakoskodás miatt Eötvös alispán által Naményba idéztetvén, fogságba tétetett s két tehene 25 frtban elbeesültetett, ez áron bocsátatván szabadon. A reformált egyház így a birtoktól és paplaktól megfosztatván, Beregszásznak lett fiókja, később egy kis imolát a gazosból felfogott temetőben építtetett, melynek felvége hosszú ideig lakhelyül is szolgált a levitának. Idő múlva a templom mellé házat is épített, a templombeli rekeszt elbontván, székeket csináltatott s 1800-ban egy kis fatornyot is emeltetett s így 1803-ban ismét a nagygyű-

*) U. o. 745. eszmé 22. szám.

lekezeztette lőn, Vásárhelyi Samu lévén akkor első papja, ki az anyakönyvet is kezdé vezetni. Az egyház jötevőjeül csomai Kajdi Lajos és neje Ludányi Bay Teréz emlittetnek, kik 1825. a papi telket megnagyobbították.

Brusztopatak.

Oroszfalu a vereczkei járásban s a sztrojnai völgyön a munkácsi uradalomhoz tartozván, Rákócy György 1645. aprilis 6. Munkácsról kiadott okmányban Füzér Demeter és utódainak, névszerint Péter és Ferencznek, adott kenézséget arra, hogy Brusztópatak mentében falut alakítsanak. Az 1649-ki összeírás alkalmával találtatott itt már 6 jobbágy, 10 fiu, $2\frac{1}{2}$ telek és egy kenézmalom. Ez időben a szomszéd helység Duszina Lövei Gergelynél el lévén zálogosítva, a lakosok panaszkodtak, hogy Lövei egyik duszinai jobbágya egy innenső rétet, melyet Sarkadi Mihály nevű uradalmi tömlőcztartótól megvett volt, „ő nagysága kárára és a falu injuriájára“ mindinkább öregbit.

Idővel a falu népe annyira elpusztult, hogy 1699. a kenézségen kívül csupán $\frac{1}{4}$ telek műveltetett; később ismét gyarapodni kezdett. annyira, hogy a 6 házban lakó és a sztrojnai g. k. lelkészséghez tartozó község 47 tagot számlál; 1870-ben 60 lakosa volt. —

Bukócz.

Ruthén falu fent a Verchovinán a zsdenovai völgyön; mint a munkácsi uradalom tartozékának kenéze volt a 17. században

Szemegha család. 1649-ben találtatott itt 25 jobbággy, $7\frac{3}{4}$ telek, 24 fiu, 8 ló, 26 ökör, 2 tinó, 29 tehén, 75 juh és 25 sertés; ekkor volt a kenézség Szemega Olexánál és Fedornál és felváltva a Zahoránszki családnál, kik a szokott kenézi díjon felül a Bukovinka nevű vizen levő maloméért 2 lasnakot vagy 2 frtot tartoztak évenként a várhoz beadni. Gróf Eszterházy Miklós és neje Dersffi Orsolya 1613. megerősítették Mágócsi Ferencznek 1571-ben Szemega részére kiadott kenézlevelet; ezenkívül kapott 1613. okt. 8. ugyanezen földesurtól Orosz Ferencz is szabadalmat arra, hogy a falut idegen jobbággyokkal megnépesítse; később Zahoránszki Iván és Gergelyre nézve is megújított a kenézi jogosítvány. 1699-ben volt a kenéz Szemega Fedor s a batyko Pap Sándor.

1765-ben a gróf Schönborn igazgatósága a harminczadi határőrlovag számára kijelölt egy házhelyet.

Az 1773-diki rendezésnél megengedte a helytartótanács, hogy a g. k. lelkézség ezentulra is itt maradjon; most kölkaka van, míg a templom régi faépitmény; anyakönyve 1819-től kezdődik.

A helység 47 házból és 382 lakosból áll, kik a környező erdők s hegyeken leginkább marhatenyésztésből élnek, találtatván 1870-ben nálók 20 ló, 343 szarvasmarha, 381 juh és 68 sertés. Valamint itt úgy az egész Verhovinán csupán a zab és burgonya természetik sikerrel, a hüvelyes vetemény ritkán érik meg, úgy a gyümölcs sem.

Bukovinka.

Munkácsi uradalmi orosz-falu 47 házzal és 274 lakossal; fekszik a Hát erdő északi végén, magas lejtőn, melynek talajában barnaköszén rétegek is találtatnak.

1649. összeirt itt a munkácsi uradalmi tiszttartó 19 jobbággyot, 6 telket, 22 fiut, 1 lovat, 22 ökröt, 24 tehenet, 35 juhot, 26 sertést és 4 méhkast. A helyi batyko volt akkor Holeza Lu-

kács; ennek családja még 1613-ban kapta a kenézséget gróf Eszterházy Miklóstól. 1699-ben volt a g. k. lelkész Pap Vaszil, a paplak még 1690-ben emeltetvén a Czibar András-féle adományozott fél pusztatelken.

A községnek van saját g. k. kőtemploma, de jelenben a repedei anyaegyház fiókja.

A lakosság kezén 1870-ben 143 szarvasmarha, 44 kecske, 22 sertés és 20 méhkas találtatott.

Csabina.

Oroszfalu a munkácsi járásban, a zimbrilovai szűk völgyön magas hegyek tövében. Tartozott a munkácsi uradalomhoz. 1649-ben összeíratott itt 8 jobbágy, 12 fiu, 1½ telek. A batykó volt Csabinai László, a kenéz pedig Csabinai János; a többi jobbágyok közül, Lengyel János mint sütő alkalmaztatott a várban, míg Lengyel és Bisztrai mint gyalogszeresek szolgáltak. Magyar lakói azóta eloroszosodtak. 1699-ben volt a kenéz Dobos János, kinek azt az elszegényedett Bunga András átengedte. A község ma 72 lélekből és 10 házból áll s fiókja Dunkofalvának.

Csapóczka.

Közbirtokossági falu a munkács-ungrári országutttól északnak fekvő lejtő alatt; századok előtt Csapolcz-nak neveztetett; áll 58 házból, 287 orosz-ajku lakosból és 462 holdnyi határból.

Miként Benedikénél tüzetesebben előadatott, a XV. században a Tárkányi és Kerecsenyi családbeliek birták; 1501-ben Vassa István, 1503. Kenderesi Péter; 1507-ben Kerecsenyi István, majd a Nagytárkányiak rendelkeztek itt; vétel és zálogjogon birtokosai gyakran változván. Így 1567. Eödföni, Vékei, 1600-ban Sennyei Mihály, böki Paczoth Ferencz és Borsi; 1647-ben birták Bácskai István, Tárkányi István és Borsi János.

1813. Farkas Zsuzsánna Kövesligeti Román Ferencz özvegye és fia Román Antal Zsukón két telket és Csapoczán egyet tartozmányaival együtt eladták Ruzsák Ferencz és neje Geidler Annának ezer forintért.

Mostani főbb birtokosok: Joó Lajos, gf. Schönborn, Barkóczy, Klobusiczky, Szenkószky és Haluskai családbeliek.

1798-ban ide terveztetett áttétetni a zsukói g. k. lelkészség, hol már elébb egyizben székelt a lelkész azon papi telken, mely a Barkóczy háza mellett áll s melyet most az éneklész-tanító használ. Diszes régi fatemploma 1864. december 23-kán délután mise közbeni vigyázatlanság folytán porrá égett; most új kőtemplomot építenek.

Csaroda.

Magyarfalu a beregszász-naményi országun a tiszaháti járásban, 135 házzal, 678 lélekkel és 3458 hold tartalommal. Nevét vette a határában folyó s fekete színe miatt hajdani tót lakóitól Csarna-vodának elnevezett vizétől, mely a később itt letelepedett magyarok által Csaronda majd Csarodára változtatott; egyébiránt innen származott a XVII. századig élt nemes Csarnavodai-család is, mely a megye hajdani előbbkelő családai közé tartozott.

1311-ben Amade nádor halála után, mint Csarnavodai Gáborján fiának Jánosnak fiai János, István, Tamás és György az

egri káptalanhoz intézett panaszokból kitetszik, Agesi Detre fia Mátvás, Korordi fia Boda, István fia János, Kis-Suráni fia Miklós, Herebei fia Imre, Guthi Suprun fia Simon, burkuszloni Nyúl Miklós, Kirsani Kázmér comes, Bagin fia Péter, Vajda fia István, Véndég Péter, Noszky Jakab és fiai Jakab és János, Mihály fia Lőrincz, Sede János, Fekete Péter és Wyehen, kisasszony szül. napján (sept. 8.) Csarnavoda helységre fegyveres erővel törtek, erőszakosan megrohanták s azt teljesen elpusztítván, abban találtató minden ingó vagyont elraboltak, mely prédálásban részt vettek Kuke Jakab fia Benchench és Kozma, fiával Jánossal és Vagalth fiának Istvánnak fiai Pouch és Beke*).

1323. a nagy-váradai káptalan előtt Tamás fia János és Gábor unokái: Gábor, János, István, Tamás és György osztzkodván, ugocsamegyei Váralja és Babun. és szatmármegyei Lázár helységek Jánosnak jutottak, a tamásvári erősség közösnek hagyatván; ellenben Csarnavoda, Papi és Fejérese emezeknek adattak**).

1348. az egri káptalan előtt megerősítettett a Lázár és Csarnavodaiak közt keletkezett osztály egyezség. Jelesül egyrésről Fülöp (kinek atyja volt Gábor és ennek János) és öcsce Jakab mester, és más részről Tárkányi Máté fia László, mint Csarnavodai Sebestyén megbizottja, bejelenték az egri káptalannál, hogy köztök és Tamás mester (János fia), Miklós és István fiai közt a csarnavodai, balazséri és ugocsamegyei kereszturi birtokaik elosztásában akként egyeztek meg, hogy a fél Csaroda nyugoti és a fél Balazsér déli oldala Fülöp és Jakabnak jusson***).

1349. Miklós nádor meghagyta a váradai káptalannak, hogy Csaroda egyharmadrészébe iktassa Várdai Jánost; ennek folytán jelenté az, hogy a Györgynapi nyolczadon a helyszínére kimenvén, s a kijelölt nádori ember: Bakai Mihály, Marázi László, Teerchei Miklós és Petry István közül, Teerchi Petenye fia Miklóssal Csarodán négy napig várakozott a szomszédos érdekelt nemesekkel együtt, és jóllehet Lázári Tamás fia János Csaroda felét 55 márkában zálogul Várdai Jánosnak átadni akarta, de minthogy Monáki Simon a nádor tiszte őket attól eltiltotta, kijelentvén, hogy ő a csarodai, halnii, és lázári birtokokat birság fejében lefoglalta s már hét hétig lefoglalva tartja, e miatt a beiktatás elmaradt§).

*) Zichy-Codex I. 136.

**) U. o. 248.

***) Fejér György Cod. dipl. 381. és 9. I. 602. lap.

§) Zichy-Cod. II. 365.

Ennek folytán a per Várdai János felperessége alatt Lázári János fiai Tamás, Mihály és László ellen folyamatba tétetvén s az alperesek 1351-ben Miklós nádor elé a szentgyörgyi nyolczadra megidéztetni rendeltetvén, e végből a nagyváradi káptalan küldötte Anarchi László nádori ember társaságában a hármas kikiáltás végett elébb a Látori, majd a luprechszászi (beregzsászi) s végre a kállói vásárra mentek s ott a sokadalom alkalmával fenszóval az alpereseket a megjelenésre felhívták; azon megjegyzéssel, hogy elmaradásuk esetére is irányukban a törvény és igazság ki fog szolgáltatni a nádori szék által*). 1352-ben megjelen a leleszi konvent előtt Csarnavodai Tamás mester János fia Fülöp nevében kellő meghatalmazással ellátva s kinyilatkoztatá, hogy Fülöp nemes Várdai Jánosnak két márkával és 20 garassal egy hián tartozik a 45 márka kiegészítésére a János és Tamás csarnavodai birtokainak kiváltásául, mely pénzt annál inkább siet letenni, mert a virágvasárnap utáni hétfőn letelvén a kiváltási határidő, ha az összeget akkor le nem tenné, annak kétszerezét megfizetni tartoznék**).

1363. lelkeszül emlittetik Benedek***).

1364. Lajos király Visegrádról (die dom. post. quindenas festi Corp. Xti) megidéztetí a leleszi konvent által a király elé császlóczi Székely (Zekul) Pétert a Csarnavodai István fia István elleni ügyben.

1364. Lajos király megerősíti és átíratja a Csarnavodaiaktól időközben eltolvajlott, függő pecséttel megerősített osztálylevelet, kérvén annak újabb kiadását Csarnavodai István fiai, István és Miklós, Tamás fia György, János fia Fülöp és Gábor fia Sebestyén§).

1449. beiktattatott Hetei György királyi ember által Szepessy István (kinek atyja volt László, ennek pedig János) a Csarnavodai Kun István fia György birta részek birtokába.

1642. beiktattattak nádasdi Ungor Péter, bélteki Drágffi Miklós és Szalasi Erdélyi Péter Csarnavoda, Halmi, Kökönyesd, Tamásvár-alja, Pást, Bábon, Lázár, Homok, és Darócz fele birtokába, e részek Csarnavodai Egyedtől koboztattak el, ki osztályos testvérét Ujhelyi Pétert „Kain módjára“ megölvén, elítéltetett

*) Zichy-Cod. II. 448.

**) U. o. 447.

***) U. o. III. 219.

§) U. o. III. 273.

s birtoka a fentebb nevezetteknek adományoztatott*). Ez Egyed már előbb a szatmári királyi kastély építése alkalmával ellenszegült Mátyás királynak, ki neki azonban 1460. e bűnéért megkegyelmezett**).

1464. Csarnavodai Egyed, úgy is mint ifjabb testvérei György és János (Domokos fiai) nevében egy részről és más részről Vadas Mihály (Demeter fia), Demjèn, Orbán, Péter, Mihály, és Gergely; Kantor Gerő és Mihály, hetei Dancs Gergely, Fóris Mihály, Vadas Pál és Gábor, Demjén fiai közt egyéb rokonaik nevében is egyezség kötött a Csaroda és Hete közt fennforgott határvillongás megszüntetése iránt. Ez okmányban megállapított határpontokul említettnek: a Szipa folyó, Kurtapatak, Baacz-egre, Somospatak, Patakközihorota, Kispatak, Kísgát nevű ut, Kísgát réve, más-kép Vezsa pataka, Paladicza pataka, Hataréger, Biske foka, Kísrét, Keremicse erdő (mely Hetének maradt), Orberek (mely a két falu közt megosztott) és Kaladás réte***) 1468-ban azonban ismét kitört a viszálykodás, s csak 1544-ben döntetett el végleg a határigazítási per.

1466. Szepessy Miklós és Demeter és ennek neje Matucsina Margit (László leánya) vizsgálatot intéztettek rosalyi Kun Jakab fiai László, Miklós, Kristóf, Jakab, és János ellen, kik Margit birtokait Gyarmaton és Kis és Nagy Ar helységekben elfoglalták, egy ugor nyai erdejét kivágatták, egy másikat pedig Baydi és Vassányi Kenderessy György és Balázsszal, valamint Naményi Antallal együtt elfoglaltak, továbbá Csarnavodai Egyed ellen, ki Csarodán időző fejércsei jobbágyaikat erőszakkal letartóztatta. Ez ügyben királyi emberül eljár paposi Eördög László.

1474. zálogkezimen beiktattattak Daróczy Miklós és Márton a néhai Csarnavodai Domokos fiai György és Jánostól átvett négy jobbágytelek birtokába.

1476-ban megegyeztek a lelkészi konvent előtt tett bevallás szerint, Csarnavodai Egyed és György, ez testvére János, amaz pedig fia Móriéz nevében is, hogy néhai Csarnavodai Anna, (Ujhelyi János nagyanyja) és Zsuzsánna (Ujhelyi Péter anyja) negyed illetményeik fejében a nevezett Ujhelyieknek s utódaiknak, Ujhelyi János, Benelek, Miklós és Györgynek, a csarodai, lázári, daróczy, szigeti, kökönyösi, halmii, váraljai, turezi, báboni és

*) Leleszi lev.

**) Szatmármegye leírása Szirmaytól, 154.

***) Lelesz, Prot. Met. I. 517.

pásti, birtokrészek helyett Keresztúrt átengedik s azt különösen Helele örökösei ellen szavatosokul megvéendőik*).

1486. Kölesei Farkas Márton neje Csarnavodai Anna elismeri a leleszi konvent előtt, hogy a fentebb érintett birtokaira nézve Csarnavodai Egyed és György által kielégítettett.

1492. Surányi György zálogczímen beiktattatott a tisztelendő Csarnavodai Krizogon tasnádi helyettnőknek néhai Csarnavodai Mihály-féle csarodai, homoki, lázári stb. részeibe.

1493. behelyezettett Beregi László királyi ember által néhai Szepessy László fia Péter, Miklós (István fia) és Kölesei Mártonné Csarnavodai Domokos, leánya Anna, a néhai Csarnavodai Domokos és Krizogon részeibe.

1505. vizsgálatot intéztetett Tárkányi László özvegye Anna, néhai Csarnavodai Egyed leánya, néhai Czékei János fia Márton ellen, ki csarodai udvarházát erőszakosan megtámadta.

1507. Csicseri Ormos Imre és néhai Szepessi Miklós gyermekei, László, Tamás, Zsófia és Anna tiltakoztak az atyjok után maradt birtoknak Szepessy Imre által szándékolt elidegenítése ellen —

1508. Liptai Miklósné Csarnavodai Erzsébet (előbb Ártándi Tamás özvegye) perelt Tákosi Mátyással, ki itteni kuriáját megrohanta.

1511. Csarnavodai Zsófia Vetési Márton neje és Nagytárkányi István tiltakoztak Deresényi Péter ellen foglalás miatt. Valamint később Surányi György és Pál tiltakoztak az ellen, hogy Csarnavodai Margit Deresényi Péterné, Zsófia Vetési Mártonné, Erzsébet Ártándy Tamásné, Potentina Csarnavodai Egyedné, Tárkányi László, Lukács János és Pál a csarnavodai, turezi, várallyai, báboni, halmii, kökényesdi és port pusztai ugoesamegyei, valamint a lázári, szigeti és daróczy szatmármegyei birtokokat illető okmányokat a kitűzött határidőben felnem mutatták. (Pozsony, Prot. budense, 3 köt. 196 lap.)

1519. beiktattatott a leleszi konvent által Surányi György.

1525. perelt Surányi Sebestyén Perényi Gáborral a csarodai határban levő Nagy és Kis rét nevű terek és a tamásváralljai Fekete nevű rét elfoglalása miatt. — 1525. Surányi Sebestyén, Derencsényi Pál, Ártándi Tamás, anarcsi Tegzes László, csicseri Ormos Imre és Tárkányi László megegyeztek az itteni és ugoesai

*) Leleszi kiadvány.

részek iránt. — 1544. említettnek birtokosokul: Csarnavodai Egyed, György, János, Vadas Mihály, Demjén, Orbán stb.

1551. Surányi János és Miklós tiltakoztak Drágffi Zsófia ellen foglalás miatt.

1554-ben pünkösöd hava 17-ik napján ismét rendeztetett határjárás, mely alkalommal midőn a bizottság, mely Bulesui Farkas királyi ember és Czeglédi Péter leleszi papból s a meghitt s megjelent számos érdekelt és szomszédos birtokosokból állott. Hetétől indulva Csarodán keresztül azon helyre ért, hol a Csarnavoda vizénél Hete, Gulács és Jánd határai összepontosulnak, itt Perényi János küldöttei ellenmondottak s a további eljárás ellen tiltakoztak*). Később a Hete és Csaroda közötti határvonal iránt az egyezés megkötetett, melyet Surányi Miklós és János, Hetei Tamás és Simon, Hetei Dobronyi Simon, bogdani Farkas György, Olasz István és Pál, Hetei Dancs Ferencz, Máté, Imre és Pál s mások aláírtak.

1557. beiktattatott Püspöki Ferencz Borsovai Lőrincz királyi ember által a Surányi Miklós-féle csarodai és surányi két udvarházba, valamint a fentebb nevezett ugoesai és szatmári részekbe, melyek Surányi Miklóstól hűtlenségi bélyegen a koronára szálltak s később az összes királyi jogokkal együtt Püspökinek adományoztattak; ez alkalommal Surányi János és fia László, valamint Eufrozina, Borbála és Zsófia ellenmondottak.

1558-ban Büdi Mihály beiktattatott itt többek ellenmondása mellett; 1559. Csarnavodai János eltiltatta Büdi Farkast a csarodai, papi és surányi birtokok elfoglalásától; 1561-ben pedig Csarnavodai László tiltakozott Surányi Katalin ellen a csarodai, surányi, fejéresei, papii, balazséri, aszteji, kismuzsaji és kissurányi birtokokra nézve. 1560. Mathuznai Zsuzsánna és Zsófia, Horváth Borbála, Szentiváni Anna és Surányi Kata nyertek birtokokat Beregben és Ugocsában Surányi Zsófiától. 1567-ben az erre átvonult tatárhad érzékenyen sújtá e helységet.

1572. említették birtokosokul Csarnavodai Gábor és Daróczy Szeráf; 1578-ban Salgai Bálint beiktattatott itt egy nemesi udvarház, Surányon és Papiban 3—3 jobbágytelek, Halmiban 3, Kökönyösdön 2, Tamásváralján 2, Turczon 2, és Bábonyon 1 jobbágytelek birtokába, mely vagyont Csarnavodai Katától szerze, ki

*) E határjárási okmányt-egyéb iratokkal együtt királyi parancsra kiadta hiteles másolatban a leleszi konvent idősb Szalay Ferencz és Azari Bodonyi Jánosnak 1772. évben.

előbb Jakcsi István, utóbb Matuznay György neje vala. Ez alkalommal működött királyi emberül Ujhelyi János.

1582. pereltek itt Büdi Farkas és Mihály Matuznai Zsuzsánnával.

1583. végrendeletet tett Csarnavodai Gábor beregi, ugoesai és szatmári említett birtokai iránt, azonban még 1585. is élt; akkor a leleszi konvent előtt visszavonta minden bevallását, melyet elaggott korában tett, ezek közt előfordulnak még a kistárkányi, nagyrozvágyi, őrsi, moraszai és bodolói, zemplénmegyei részek is. 1588-ban tiltakozott ellene Csarnavodai Klára, 1592-ben szerződést kötött nejével Prépostvári Borbálával Csávrágh másképp Prépostvári Bálint leányával az asztéji, fejércsei, papii és balazséri birtokok átengedése iránt; ugyanakkor Zarándi Péterre 300 frtban egy itteni telket iratott. 1598-ban egyezséget kötött Surányi Klárával beregi és ugoesai birtokaira néve, nemsokára azonban meghalt, mennyiben 1602-ben leányai Zsuzsánna, Eufrozina és Borbála már mint jogutódai említetnek. Ugy látszik e Gábor banki halt a Csarnavodaiak fiága; leánya Eufrozina különben férjhez ment Anarcsi másképp Bácskai Györgyhez, Borbála osztopáni Pereszi Gáborhoz és Zsuzsánna Telegdi Gáborhoz, kik az atyai birtok felett is intézkedtek; 1617-ben említettik csarnavodai Surányi Klára, ki Bornemisza Mátyás neje volt.

1593. Büdi Mihály és István visszaüzéssel éltek Monnay Kata végrehajtási ügyében, mely per Csaroda, Kaszony, Déda, Badaló, Barkaszó, Vid, T. Szalka, Zapszony, Surány, Papi és Barabás helységekbeni birtokrészeket érintett. 1599. volt itt Rákóczy Zsigmondnak 24 adózó jobbágya.

1600-ban említetnek birtokosokul Surányi Gábor, Kubinyi István, Bornemisza Mátyás és Dessewffy Ferencz; ugyanakkor beiktattattak itt Melith Péter, Perényi s más atyafiak.

1609. néhai Surányi másképp Csarnavodai Gábor nevezett három leánya és Surányi Gábor testvére Klára (ki neje volt előbb Alaghi Istvánnak, utóbb Bornemissza Hegedüs Máténak) beiktattattak ősi jószágaikba.

1631. Lónyay Menyhért neje Bornemisza Erzsébet 30 frton ráiratott Miklós Balintra egy jobbágytelket.

1639. Kubinyi Kata elzalogit Telekesi Istvánnak itt egy házat és telket 200 frton. Ez okmányban először említettik Csarnavoda „Csarodá“-nak.

1643. Ibrányi István cserél Hetei Zsigmondtól egy telket.

1651. Bornemisza Kata, előbb Kállai, utóbb Perényi özvegye

fusztatván, birtokába jött ő s általa Perényi Gábor fiai és leányai Kata és Klára, valamint Kállai László, egyéb helységeken kívül „Csarnavoda másképp Csaroda“ tulajdonába. — Ugyanakkor Sályi István és neje Fuló Zsuzsánna beiktattattak egy részbirtokba, ugyyszintén Váradkai Ferencz és neje Barkács Krisztina is.

Ez időben birtokoltak itt: Telegdi István, Perneszi Gábor, Ujfalusi Zsigmond, Fuló Mihály, Lónyay Menyhért özvegye, szigetesi Vas Márton, Perényi Gábor, Guthi Boldizsár, Dessewffy László, Váratkai Ferencz, Barkaszi István és Melith Péter. (1648-ki adóösszeírás.)

1652. Özvegy Lónyay Menyhértné Bornemisza Erzsébet Farkas Miklós és Annának 200 frton egy jobbágytelket átenged visszaválthatás feltétele mellett.

Ez évben Lónyay Zsigmond iktattatott be Guthi Miklós végrendelete alapján a csarodai és más részek birtokába, kinek utódai, valamint Rédey és Bay-családbeliek jelenben is földbirtokosok itt, kiket a Csaroda patakon levő hidvámber is illet; névszerint birnak itt most Bay Gáborné, Bay Ferencz és Ilona, Lónyay Albert, Horvát István, Baksay Lászlóné, Buzinkay Péter. Uray Miklós, Kanizsay Ignác, Baksay Ferenczné, Bakó Zsigmond, Cserepes Ferencz, Kakas Sámuel, Nagy Lajos, Reviczky Imre, Székely Lajos, Szalay Tamás s mások. Bay Ilona birtoka itt és Márokpáiban az ezer holdat meghaladja.

A helységben levő nagyobbára téglából épített, keletelt, magas, hajdan római kath. templom XV. századbeli, e tájon szokásos styl szerinti egyhajós építmény, melynél a szentély jóval alacsonyabb; a nyugoti oldalon levő kettős ablaku torony a Tisza-mentén szokásos, magas, hegyes, kupalaku tetővel fedett. Két-égtelen, hogy még a 16. században alakítá át a község protestans imolává a templomot, kivetvén abból, szokásossá vált divat szerint, az oltárt, díszítményeket s mindazt, mi a katholikuskok hitmiveletére emlékeztetne.

1595-ben már virágzó anyaegyházul emlittetik, melynek 1598-ban papja volt Kvassai Mátyás, 1613. Vári Menyhért, 1631. Károlyi Mihály sat. 1633-ban megengedte Beregvármegye közgyűlése a csarodai líveknek, hogy predikátoruknak lakot a helység erdejéből építhessenek*). A templom belseje 1747. Kisrédei Rédei Ferencz pártfogása mellett ujíttatott meg, ki a papi és iskolai tel-

*) Megyei levéltár IV. I

ket is ajándékozta, különben tanítója már régtől volt, így 1600-ban Gyarmati Miklós működött. A templom alatti nagyszerű sirboltban többek közt az 1758-ban elhunyt Rédei Ferencz, egyházi jótevőnek is hamvai nyugosznak, a mint a templomban kifüggesztett fatáblán levő dagályos hosszú magyar sirversből kitűnik, mely régies izlésű ékes rimekben iratván, így kezdődik: „Kérdhedd Útonjáró, ez helyben kinyugszik, Tyászos sirboltjában itten ki aluszik?” sat. Anyakönyve 1756-ban kezdődik; egyik 300 fontos harangja, mely 1800-ban öntetett, 222 forint 12 krajczárba került. --

A helység magyar lakói ily nevűek: Angalét, Bán, Besenyei, Bedő, Biró, Csorja, Danyók, Dano, File, Győri, Kozma, Király, Kulesár, Kakas, Kis, Lukács, Marosi, Nagy, Nyakas, Orosz, Pap, Pénzes, Ricsei, Rostás, Rédei, Sebestyén, Szabó, Székely, Turi, Tarpai, Terebesi.

A Tiszaszabályozása előtt a falut környező vizek, főleg a Szípatól dagasztva, kártékonyak voltak; e patak, a falut elhagyva, Csarnavoda, illetőleg most már Csaroda nevet visel s arról nevezetes, hogy fekete talaján a legnagyobb szárazságban sem apad ki a víz. —

E helység határához tartozik a Bajos nevű puszta is. 1822. birták a Lónyay, Rédei és Bay-családok, kik itt a Csarodán hidat is építettek, e családok birják a határbeli Akol, Egres és Bencze nevű erdőket is.

A XV. században volt e tájon Csaroda és Fejérese közt a Bencze puszta. 1499-ben beiktattatott annak birtokába Szepesi István, kinek előde volt Csarnavodai Kun György. 1651-ben kapták Perényi György özvegye és általa fia Perényi Gábor és első férjétől származott leányai Klára és Zsófia.

Cserejőcz.

Igénytelen orosz falu a munkácsi járásban Nagylohó és Iványi közt 22 házzal és 117 lakossal: hajdan magyarul Csürfal-

vának nevezték. A XVII. század elején Pederi András birta zálogképen, 1631-ben Brandeburgi Katalin Bethlen Gábor özvegye „Csürfalvát,“ Kulinkóczot és egy kuriát Munkácson, melyek a munkácsi várhoz tartoztak, 4000 frton Horváth Ferencz és neje Székely Borbálának s utódainak átengedte*). 1640-ben azonban Horváth Ferencz akkép egyezett meg Rákóczy György fejedelemmel, hogy a munkácsi kuriát Ibrányi Mihálynak, csürfalvi és kulinkóczyi birtokát pedig Rákóczynak 1500 magyar forintért s a fejedelem klacsanói jobbággyaiért visszaengedé.

1649-ki urbérben ugy emlittetik e hely, mint a munkácsi vártól elszakasztott birtok, melyet Horváth bir zálogul, kitől Rákóczy György engedelmeből Földvári János maga részére váltotta ki; később Borbély Zsigmond lett zálogbirtokosa; 1666-ban Surányban tartott megyegyűlésen Földesi István, mint Rákóczy Ferencz és Báthori Zsófia jogi képviselője megkínálta Borbély Zsigmondot s nejét a zálogösszeggel, mit azonban ezek visszautasítottak**). Később ismét a Földvári család birta, kitől Marin Péter váltotta ki, ettől pedig Rati István 1682-ben. Majd a Joó-családra ment át; 1793. Joó Ferencz birta, ki váltságösszegül nyolcezer forintot kért, de az ezentul is a család birtokában maradt maiglan.

Csernelő.

A munkácsi uradalomhoz tartozott orosz falu a munkácsi járásban az ungi határszélnél 89 házzal, 542 lakossal és 445 holdnyi sík határral. Hajdan Csermelőnek és Csernelőnek is hívták s folyvást fejedelmi s illetőleg a munkácsi várhoz tartozó birtok volt.

1548-ban Dobó Ferencz és István a szomszéd Ignécz hely-

*) Budai kam. levél. fasc. 743. N. 19.

**) Megyei lev.

ség határait igazittatván, ez alkalommal a királyné csermelői jobbágysai ellenmondottak s ennek folytán a bizottság, melynek élén Orosz Demeter kir. ember volt, az eljárással felhagyott. Akkor volt itt előjáró Kenéz Ferencz.

1634. Palágyi István birta zálogul rövid ideig.

1649. Lorántffy Zsuzsánna alatt találtatott itt: 33 jobbágys, 23 fiu, 5 ló, 76 ökör, 28 tinó, 61 tehén, 362 sertés és 78 méhkas. A batyko volt Pap János, kenéz Dienes János és hetesdrabant Kajdani és Fekete, míg a többi jobbágysok is magyarok voltak, u. m. Csécs, Fagyas, Kurta, Hornyák, Várkol, Rác, Lengyel, Iváni, Repedi, Simoni, Hodor, Sipos sat., kik közül nyolcz drabant volt, ezek közül ma már alig akad egy utód, a lakosok teljesen eloroszosodván.

1672. Kálniki János volt a pap, ki atyjával lakott egy telken. 1699-ben pedig Pap András, csak fél nyestpénzt fizetett. A g. k. hitközségnek, mely Ignécz fiókja, van régi fatemploma.

A határ déli oldalán áll a gróf Schönborn család tulajdonához tartozó domboki majorjának egy része.

Csernik.

Uradalmi oroszfalu a vereckei járásban Szolyva közelében, 15 házzal, 72 lakossal és 216 holdnyi határral, egy kellemes hegylejtőn. 1645. évben, midőn Rákóczy György fejedelem Munkácsról, április 6. Czivanko Gergelynek és általa Mihály, János és Gergely nevű fiainak kenézséget adott, már három jobbágys lakott itt, kik csakhamar megsaporodtak, mennyiben négy év múltán már 7 jobbágys találtatott, kiknek kezein összesen vala 18 fiu, 1 ló, 8 ökör, 7 tinó, 8 tehén, 60 juh, és 4 méhkas. A Csernik nevű patakon a kenézeknek egy malmok volt, melytől egy lasuakot adtak a munkácsi várhoz évenként. Később ismét megritkult a lakosság, úgy, hogy az 1699-ki uradalmi összeírás alkalmával, a kenézen kívül még

csupán Hirtelen Demeter nevű jobbágy művelte telkét, a többi a harczias időkben részint elveszett, részint elbujdosott. A helység g. k. hitközsége Sztrojna fiókja.

Csetfalva.

Magyarfalu a tiszaháti járásban, a megye délkeleti szélén, a Tisza jobb partján, 89 lakházzal, 473 lélekkel és 1685 holdnyi határral. A népmonda szerint Cset nevű első alapítójától vette e helység nevét.

1418. Szécsi Pál és Jakab fia György birták Csetfalvát, kik ez évben pereltek Tódorné munkácsi herczegnő (ducissa) Helele nevű tiszttével, ki egyik itteni jobbágyukat erőszakkal Váriba hurczoltatta. Az okmány szerint e herczegnő özvegy Koriathovics Valha volt*).

1488. beiktattattak tótselymesi Apród Miklós fiai Tarczai Márton és János a somi Széchi birta csetfalvi, somi és zápszonyi, valamint Kohán, Gerendes, Tárnok és Zebegnyő (zempléni). Szelmenez (ungi) egész, valamint Karácsonymező (sárosi) és Szécsi (zempléni) fél, ugy szintén Mátyus, Tárnok, Tehna, Karád, Kereplye, Szög, Agárd, Bél, Dobra, Dámócz, és Dargó helységekbeli egész részbirtokokba zálogczimen, ifjabb Azari János megbízott királyi ember által.

1498. beiktattatott királyi adomány folytán Tarczay János Som, Zápszony, Csetfalva és Mátyus helységek részeibe, a Bégányi Kristóf királyi ember által történt bevezetésnél Széchy Miklós özvegye, Brigida ellenmondván.

Ez évben Zápolya János, Szepes ura, Magyarország nádora és a kunok bírája Tarczay János kérelmére meghagyta a leleszi káptalannak, hogy Vári felől a határt rendezze, kijelölván királyi

*) Leleszi levéltár, Prot. B. B. I. 455 lap, 63. sz.

emberekül Bégányi Kristófot és Boldizsárt, Homoky Istvánt, Borsovai Miklóst és Gulácsi Ambrust; azonban mindjárt a menet kezdetén Dewngeus István, várii bíró, urai Geréb László erdélyi püspök és Geréb Péter nevében tiltakozott a határvonal ellen, miért is ez utóbbiak a Mihály-nyolezadára a nádori szék elé idéztettek. A határjárás meghiúsulta adott azután okot arra, hogy a szilaj természetű Tarczay és a szomszéd várii birtokos gróf Geréb Péter emberei közt viszálykodásra és verengzésre került a dolog, kik különösen a Zsaró mocsár nevű Tisza-halványnak halászati joga felett czivódtak.

1503-ban ismét megkisérté Tarczay a határjárást, azonban midőn a bizottság nyugotról a Körösfok nevű térre ért, a váriak Csáktornyai Zsigmond pécsi püspök nevében ellenmondottak s a Bégányi Kristóf királyi ember és Péter nevű leleszi pap által eszközésbe vett működést megakadályozták, minek folytán azután 1504-ben Tarczay megidéztette Csáktornyait, ennek emberei által Csetfalván elkövetett hatalmaskodásai miatt, mely ügyben Tárkányi Péter királyi ember járt el.

1509-ben Sztrithei Zsigmond, eszenyi Csapi Gergely, Szerdahelyi László és Bácskai Simon nevében eltiltatta Tarczayt a somi s ahhoz tartozó zápszonyi és csetfalvi, valamint Gálszécs s ahhoz tartozó Gerendes, Kohán, Zebegnő, Tárnok, Dargó, és Szög helységekbeli birtokoknak Perényi Gábornak vagy bárki másnak leendő eladásától.

1513. beiktattattak Lónyay Albert és neje Naszta, ugy Kristóf, Péter, Farkas és Marina nevű gyermekeik a Tarczay János özvegyétől, Sárától örökaron megvett Zápszony, Csetfalva, Som és Mátyus birtokába. Ez évben Oroszi István eltiltatta a Lónyayakat attól, hogy az Ugocsamegyében fekvő Eperjes határából foglalásokat tegyenek és a még Szécsy Gál által az oroszii határból elfoglalt és Csetfalvához csatolt földeket birtokolja.

1516. Szerdahelyi László elzálogitá részbirtokait Sztrithei Lászlónak 100 frton oly feltétel alatt, hogy ha ő a kitűzött határidőben ki nem váltaná, azok nála örökösen megmaradjanak.

1521. Sztrithei László végrendeletileg csetfalvi, mátyusi, kertgényi s egyéb birtokait a leleszi egyháznak, 20 frt és egy aranyat a darmai barátoknak (claustralibus fratribus de Willa in Darma), szálkai ingó vagyonát Agata leányának, minden egyéb birtokát pedig Pál fiának s annak magtalan kimulása esetére Erzsébet és Agata

leányainak, ezek örökösök nélküli halála esetére pedig a leleszi egyháznak hagyományozta.

1523. Surányi Margit, Lónyay Kata és Farkas s Kristóf tiltakoztak Perényi Gábor ellen itteni és Mátyusi részeik elfoglalása iránt. 1524. pedig Lónyay Kristóf — Naszta ellen birtok elidegenítés miatt.

1530. említettnek birtokosokul Lónyay Kristóf, Vitéz János, és Csapi Péter. 1551-ben Büdy Mihály megvette Csapi Ferencztől itteni birtokát 300 frtért. Ez évben a csetfalvi lakosok, mint Báthory, Lónyay és Büdi jobbágjai tiltakoztak a kovászói Mathuznay Pál által Bene felől tett határjárás ellen, melyre megjelentek gecsei Kun Miklós mint királyi ember és Gyöngyösi Ferencz, mint a leleszi konvent megbízottja. Ekkor birtokoltak itt: Báthory András, Büdy Mihályné és Lónyay Péter.

Az 1567-iki adóösszeírás szerint itt 11 népes és 12 pusztá telek találatott, mely utóbbiakról a népet azon télen a tatárok elhűrezolták.

1573. tiltakozott beregszói Hagymásy Kristóf gyarmati Ballassa András ellen Csetfalva, Som, Zápszony és a makoviezai vár elfoglalása miatt.

1580-ban Büdy Farkas visszavonta azon bevallását, melyet a leleszi konvent előtt Csapi Ferencz javára itteni birtoka iránt tett. —

1582. Lónyay Péter királyi adomány folytán beiktattatott a Lónyay Albert-féle itteni részekbe.

1600. birtak itt: Rákóczy Zsigmond 5, Lónyay István 14, Mikolay István 1, Réthey Péter, Melith Pál, Báthory István és Anaresi Péter egy-egy telket.

1611. Telegdi Borbála, elébb Csapi Kristóf, utóbb Rákóczy Zsigmond özvegye és Csapi Zsuzsánna férjezett Lónyay Kendy Istvánné beiktattattak a II. Rudolf királytól nyert adomány folytán az első férjétől eredő eszenyi kastély, valamint Eszeny, Agtelek és Bezdéd, úgy a somi, csetfalvi és zápszonyi részek, valamint Parnó (nemes udvarházzal), Bozsnicza, Kincses, Sztankócz, s a gálszécsi és albini részek birtokába, a bevezetést eszközlék Tussay Sándor és Horváth István királyi emberek és Ruttkay Mátyás leleszi áldozár.

1633. beiktattatott itt iktari Bethlen István és nagylónyai Lónyay Zsigmond. 1641-ben birtak itt Göde Péter és Zoltán József, 1642-ben beiktattattak Ugron Erzsébet és férje Horváth Ist-

ván. 1647-ben említettnek birtokosokúl: Lónyay Zsigmond, Bácskay István, Lónyay István, Horváth János, Mező László, Uray György özvegye, Hunyady János, Kállay György és Sulyok Ferencz. —

1669. Lónyay Anna Kemény Jánosné elzálogítá 1500 frton itteni és barii (zempléni) részeit Báthory Zsófiának.

1671. pedig Jenei Samu, miut Lónyay Anna meghatalmazottja, a nem rég Ujhelyi Jánostól szerzett itteni birtokát egy malomhelylyel együtt 700 frtban két évre engedé át zálogul.

1674. Vécsey Sándor és István beiktattattak Nyarádi Zsigmond királyi ember és Mokesai András korbói választott püspök és premontrei leleszi prépost által az egykor Bácskay István birta itteni, szürtei, csapi, ráti és ásványi részekbe. 1695-ben pedig A b-solon Dániel.

1775 tiltakozott Bossányi János özvegye Irényi Julia (ki Irényi Imrétől és Romocsaházi Évától, Romocsaházy György és Tholvay Erzsébet leányától született), testvére Irényi László és rokona Romocsaházy Krisztina, Niczky Ferencz özvegye nevében is a néhai Romocsaházy István és neje nádffi Krucsay Borbála közt a esetfalvai, ugornyai és szabolesmegyei birtokok iránt kötött kölcsönös végrendelet érvénye ellen.

Jelenben birnak itt a Lónyay, Csató, Pogány s Abonyi családbelieken kívül bölesei Buday Sándor örökösei, kiknek birtokához tartozik a közelben fekvő Vigyorgó nevű pusztá is.

A reformatio rémkorszakában a protestansok a régi XV. századból való, csucsvés, egyszerű idomu r. k. templomot és a parochialis birtokot megtarták, minthogy a község nagyobb része az uj hitet elfogadá, mely 1645-ben már virágzó anyaggyülekezetet képezett; később a templomot tetemesen megújítván, azt teljesen átalakíták, a felirat szerint, Beregi István nemesi bíró és Gerét Mihály másod bíró idejében. Az iskola régi jötevőjeül emlittetik az itteni főbirtokos bölesei Buday-család; különösen 1847-ben Buday István, alispán, ki római katolikus letére, a ref. szegény tanulókat könyv- és írószerekkel bőven ellátta. Nánási Szabó György özvegye Vasziv Judit 1648-ban egy ékes ezüst áldozó poharat készített. Anyakönyve 1767 óta vezetetik.

Csoma.

Orosz-magyar falu a tiszaháti járásban Gecse, Macsola és Badaló közt, 67. házzal, 383 lakossal és 1706 holdnyi sík határral. Nevét vette a Csoma vizétől, mely folyó már egy 1272. évben a Lónyaiak részére kiadott adománylevélben említették. A Csomával határos s annak ma egyik részét képező Czibik földje, melyhez később Csoma nevű pusztája is járult, már a XIV. század első felében volt a beregszásziak birtokában; ugyanis 1365. Bebek (Bubek) György a királyné tárnokmestere, a luprekszászi lakosok és a váriak közt Czibikföldje iránt felmerült peresügyben az alpereseknek ítélte meg azt*). 1366-ban azonban beiktattattak a beregszásziak királyi ujadomány czimén annak birtokába, azonrész kihagyásával, mely Vári királynői helység (villa) részére megítéltetett. —

1378-ban Macsolai János fia Rezső iktattatott be Csoma helység egyik részébe, ki azután 1379-ben Csoma, Macsola és Gecse határait is megújította. 1399-ben cserét kötöttek a Piliskei és Uporcsaládbeliek. (L. Gelénes).

A XV. század elején Upor István Csoma-pusztájának harmadrészét elzálogosította Beregszásznak, minek folytán 1428-ban a beregszászi polgárok („providi eives de Lompertzaza“) beiktattattak a Pusztacsoma helység birtokába Macsolai Mihály fia László ellenmondása mellett; királyi emberül eljárva Pósaházy Adorján; a következő évben azonban maga az ellenmondó beiktattatott Kis-surányi Péter kir. ember s a leleszi konvent által zálogkezimen e helység harmadrészébe.

1475-ben elzálogosítá Upor László itteni részét leánya, Borbála férjezett Ozékei Jánosuéna és nővéreinek, Kata Zsófia és Jusztinnak.

1477. Upor László megintette Beregszász gondos biráját, eskütteit s némely polgárait az iránt, hogy a néhai testvére Upor István által a városnak elzálogosított Csoma pusztája harmadrészét a zálogpénz felvétele mellett engedjék neki át.

1518. pereltek Csoma és Czibik iránt a beregszásziak Kiskál-lai János és Lewkes János badalói lakosokkal, mely alkalommal utóbbiak a pusztája egyik részének használatában meghagytak a

*) Budai kam. lev. 744. cs. 16. sz.

választott bíróság által. Később a Csoma i család birtokában volt az egész helység; ugyanis 1548-ban néhai Büdi Mihály fiai László, Mihály, Farkas, Gergely és György beiktattattak Csoma birtokába, mely annak előtte a magtalanul elhunyt Csoma Jánosé volt. Ez okmányban királyi emberekül kijelöltettek: Révai Ferencz, nádor-helyettes által: Óbégányi Sebestyén, Mátyás és Lőrincz, Gotthard Bálint és Simon, Guthi Benedek és Simon, Borsovai Bertalan és Tamás és bulesui Pathoezi Farkas. A beiktatás alkalmával megjelentek érdekelt és szomszédos birtokosokul: István Antal, Halábori István és György, Gecsei László, Ujhelyi Ferencz, halábori Daróczi András, György és Mihály, Gerzsenyi Gergely, Surányi János, Kende Máté, Kölcsei Ferencz és Báthori András; ez alkalommal Lukács deák beregszászi bíró a polgárság nevében ellenmondott.

A beregszásziak ennek folytán azután folyvást pereltek e föld iránt nem csak Csoma birtokosaival, hanem a váriakkal is; különösen 1604. a csomai erdő miatt, magoknak a Czibik nevű területtel együtt követelvén, míg Vári felhozta, hogy Rákóczy Zsigmond a lakosoknak Komlósi Albert nevű tisztartója által megengedte az erdőből való faizást s hogy a beregszásziak csak azóta „kapkodtak rajta.“ A persorán bíróilag kihallgatott tanuk közül Bíró János badalói bíró és jobbágy vallá: hogy Csoma és Czibikföldre egy darab volt, melyet két nemes birt, kik azzal megosztzkodván, mivelhogy az egyik sánta volt, annak a részét elnevezték a parasztemberek „Czibik“ földének. Ezekről szállott volna a két darab föld a beregszásziakra. Azt is megjegyzék a tanuk, hogy e földeknél huzódott Vári felől a Vásárér és ut Beregszász felé s az agyagásó határa*). A váriakkal folytatott per 1608-ban ért véget, a kassai törvényszék, melynek tagjai voltak: Mladosovics Horváth Péter, Barkóczy László zemphéni és Lónyai László beregi alispánok, Bornemisza Miklós, Szuhai Gáspár, Pinkóczy Ferencz, Dóczi Ferencz és Berniczei András, azt ítélvén, hogy a váriaknak — kik perpatvarkodás miatt már azelőtt 200 arany forintban elmarasztattak, — régiebb gyakorlat szerint, a Czibik nevű erdőben csupán terméketlen, ugymint szil s más ily nemű fát szabad levágni s földeket használni, de azért kötelesek a beregszászi közönségnek a tulajdonjog elismeréseül terménytizedet adni; megengedettett nekik a Csoma és Czibik erdőkben a legeltetés is, de a Csoma erdőből a faizás

*) Lelesz, Prot. Met. I.

neni*). A viszálykodás ezzel nem szűnt meg; 1628-ban ugyanis kérték a váriak Bethlen Gábor fejedelmet, hogy őket Beregszász ellen a birtoklásban védje**). Az 1642. sept. 29-kén összeült választott bíróság újra megerősíté az 1608-ki ítéletet, annál inkább, mivel a kassai törvényszék ítéletét akkor II. Mátyás király is jóváhagyta. Az 1642. évi választott bíróság tagjaiul működtek: csernelházi Csernel György, királydaróczi Debreczeni Tamás munkácsi uradalmi főnök, Szemere Pál kir. táblabíró, Ujhelyi János ugoesai táblabíró és jegyző, gelsei Balling György, sárköz-ujlaki Ujlaki György, Hamvai Péter, Patái Sámuel, Fejérpataki Márton, Mező Gáspár, Kende Mihály, bilkei Lipesei Gergely, Kerepeczi István, Borsovai István, Bégányi Gergely beregi szolgabíró, Lácza János, szigeti Vass Márton, Váradkai András, Pap Mihály és Sütő Miklós deák. A perbeli tanuvallomások szerint a vári lakosoknak nem engedtetett meg, hogy Csoma és Cibikföldön felül a Vásárér és a gecsei kertek alatt való domb határain át járjanak. A tanuk közt Fodor Imre, Magócsi Ferenc nagybereg-i jobbágya, 105 évesnek vallotta magát.

Idő folytán a csomai birtokrészek a Szentiványi, gróf Károlyi és Kajdi-családok kezeire kerültek.

1729-ben gróf Schönborn-Buchheim-Wolfsthal Frigyes Károly érsek váltotta magához a Károlyi és Kajdi-féle részeket 833 $\frac{1}{3}$ rénes, vagyis ezer magyar forintot s az ottani téreken marhatenyésztést kezdett gyakorolni; 1744-ben hat német családot is telepített oda a grófi család és a templom és lelkész számára telkeket jelöltetett ki; 1748-ban megszerezte a Szentiványi-féle részt is.

1750-ben beiktattatott Sebbei György királyi adomány folytán a kihalt Csomai család után felkért csomai és cibiki részekbe Klobusiczki László királyi ember által, többek ellenmondása mellett.

1753. a királyi ügyész közbejötté folytán a Schönborn-család a vételt visszabocsátá a Kajdiaknak, mely család Beregszász várossal is folytatott pert a nála levő birtokrész iránt, miért is 1756-ban a város, mely akkor 250 frtnyi bírságban is elmarasztatott, meggondolván, hogy 1729. óta, „mikor ő herczegségének — Schönborn érseknek s választó fejedelemnek — Csoma zálogul átadatott, egy percznyi hasznát sem vehette itteni birtokának, mellette pedig sokat kellett költenie, azért elhatározta, hogy mivel Kajdi Benjamin van a terület birtokában s a gróf is már visszabocsátá jogát: kinnálja meg a közönség is Kajdit birtokával, ha megadna érte ötszáz

*) Leleszi Prot. Met. I. 324. lap.

**) Budai kam. lev. 744. cs. 30. sz.

forintot, a város cedálja neki oda örökösen privilegiumaival együtt.“ Ennek folytán végre 1756. márczius 26. 400 frtért csakugyan át is vette Kajdi a beregszászi részeket s a szokásos bevallásra elküldötte a leleszi konventhez Bereczkei Jánost és Sárközit.*)

A csomai határbeli pusztá Hedze néven ismertetik s az később Bay Györgyre szállt, ki Kajdi Lajos leányát, Máriát, birta feleségül. Ettől s illetőleg gyermekeitől szerzék a pusztát, mintegy ezer hold fennálló tölgyerdőt hatvanezer frtért, Gottesmann Adolf és Miklós, kiktől azt 1875. János flandriai gróf és koburg-góthai herczeg megvette. A Hedze pusztá 1874. június 29-én a bérlők gondatlanságából nagy tűzvészt szenvedett s jelenleg Gottesmann Jenő (Miklós fia) bérlí. Birnak még: Bekk Mártonné, a község, Balogh Ignác, Tóth Mihály, György János sat.

A környékét még nem rég elborító rengeteg tölgyerdők lassan ritkulni kezdettek, főleg az ötvenes években, midőn a százados tölgyfák jövedelmező kereskedési cikké kezdettek válni s azok helyén szántóföldek keletkeztek.

A helység pusztá telkeire még a század elején a Kajdi-család telepített orosz jobbágyokat, kik a beregszászi g. k. anyaegyházhoz tartoznak s itt fatemplommal birnak.

Csoma és Geese közt a mezőn találtatott 1874. egy hat hajlású vastag halavány aransodronyból készült vándor-korszaki gyűrű, mely Gottesmann Jenő birtokába került.

Csomány.

Magyar falu a kaszonyi járásban, 168 házzal, 1061 lakossai és 2346 hold tértartalommal. Hajdan rengeteg őserdők és a Szernye és Latorcza-folyókból kiáradt posványok környezték. A XV. században birta Koriathovics Tódor podóliai herczeg, ki a Kerepecz

*) Beregszász városi jegyzőkönyv.

esaláddal való viszálykodás miatt 1406-ban itt idézte meg Zsigmond király parancsára a leleszi konvent által a törvény elébe. 1418. beiktattattak Pálóczi Mátyás, Imre és György; 1427. Brankovics György s 1440-ben a Ruszkai Dobó család. 1453. Pálóczi Simontól erőszakoskodás miatt része elkoboztatott. 1523. Pálóczi Antal ignézi és csomonyai birtokát Dobóruszkai Ferencznek oly módon engedé át, hogy Pálóczi magtalan kimulása esetében szálljon erre*) s csakugyan 1536-ban Ferdinánd király parancsára azt Pozsgai Zsigmond, Dubróka, Bacsava és Andrásfalvával együtt neki átadta**). — Később Lorántffy Mihályra szállt e birtok, ennek Zsuzsanna leányával együtt pedig Rákóczy Györgyre, kinek utódai azt folyvást bírták.

1567. birt Dobó itt 7½ portát s a mult télen erre átvonult tatárok a helységet rutul elpusztiták.

1638. perelt Melith György a csomonyai és lueskai lakosok közt viszálykodás tárgyául szolgált Siposnyárasai erdő miatt, valamint a horgasszegi és más csomonyai és nagy-dobronyi erdők határai iránt, közbejárván királyi emberül klacsanói Horváth György és Tasnádi Bálint, leleszi pap.

Majd Csomonya és Nagy-Dobrony közt is kiűtvén a határvilongás, Debreczeni Tamás, Rákóczy György munkácsi uradalmának főnöke kérelmére 1638-ban homonnai gróf Drugeth János országbírónak azon évi aug. 11. Varrannón kelt rendelete folytán a leleszi konvent a vizsgálat megtételére utasított, ajánlatván királyi emberékül: Kerepeczi István, Bégányi Tamás és Ferencz, Kisfaludi Péter és Ferencz, Hossvai Péter és János, Keszi György és Gergely és Vedári János. Az aug. 17-ki nyomozás alkalmával a tanuk, névszerint Tamás Máté, Melith Péter jobbágya, barkaszói lakos, 100 éves. Kovács Péter szernyei lakos, Csomaközi Zsigmond jobbágya 90 éves, Forgó Ferencz nagy-lueskai jobbággy 100 éves vallották, hogy a határkérdés régóta fennáll, eziránt a csomonyai és nagy-dobronyiak soha megegyezni nem tudván; a többi közt vallák azt is, hogy a csomonyai ispán Erdögh András és a nagy-dobronyi ispán Huszár Balázs egyizben a Pohár-patakát tüzték ki határu; Kovács vallá azt is, hogy atyjától hallá, miként akkor, midőn Dobó István Szerednyét megvette, egész Kis-Dobronyig maga birta az avast és hogy Kirsanóig a Siposnyárasára nézve, Lueskával határos a Löretin (Leoreton) pataka. Megállapított különben, hogy Dobó

*) Budai kam. lev. 741. csomó 5. sz.

**) U. o. 927. cs. 2. sz.

Ferencz idejében a peres erdő közösen használtatott, mivel egy ur birta a két falut, a délről való oldalát azonban tilalmazta ő 12 frt birság alatt; határául említették a Bekény-pataka, a Mertvieze, Szomorupatak, Poháraljaviz, mely a Szernyébe szakadt, Lőretin Górra moesár s a Maczoneza vize, mely a dobronyi malomra ment.

1676. gimesi gróf Forgács András említették birtokosul, ki Csákány Mártonnak egy telket 60 frton átíratott.

1781-ben valának közbirtokosok: Eszterházi herezeg, Ormos, Lónyai, Rozner, gróf Haller és Hadar családok; jelenlegi főbirtokosok: a gróf Schönborn, Rozner, Hadar, László, Róth, Csákány, György, Makkay Endre, Nagy, Sándor, Szanyi, Sas, Tamási és más családbeliek. 1790-ben eladatott egy fél urbéri telek 64 frton.

A helvét hitvallást követő község 1782-ig Nagy-Dobrony fiókja volt; 1780-ban, tehát egy évvel a türelmi páteus kibocsátása előtt, megengedettett a folyamodó községnek, hogy templomot építhessen, mi végből egy szemlebizottság küldetett ki a helyszínére; csakhamar azután anyaegyházzá alakulván, 1782—86-ig volt első papja Váradi Sámuel, ezt követé 1792-ig Literáti János, 1807-ig Márton István, 1810-ig Gál János, 1814-ig Kása Dániel, 1817-ig Turóczy László, 1823-ig bálóczy Bakesy Ferencz. 1857-ig Kézdivásárhelyi Pap Sámuel és 1858-tól Makkay András.

Csonka-Papi.

Magyar falu a kaszonyi járásban, 110 házzal, 655 lélekkel és 3052 holdnyi területtel. Hajdan, különösen a 16. században, Paposnak is íratott.

A 14. században a Kerecsenyi-család birta; nevezetesen 1369. Kerecsenyi Barabás és Konák István, kikről Erzsébet, Lajos király anyjára szálltak részeik, a beiktatást eszközölvén a leleszi konvent itt, Muzsaly és Szálka helységekben.

1416. Haraszi Erazmus említették birtokosul. 1420-ban zálog-

ezimen beiktattatott Miklézi Sebestyén fia, Márton, Mikai Benedek királyi ember és Demeter nevű leleszi pap által többek ellenmondása mellett.

1434. Kirsanói György, Mihály, Tamás és egy másik György (Dénes fia), Orbán, György fia, Tamás, Mihály fia, és Kozma s János beiktattattak Baghi Miklós királyi ember és Mihály leleszi k. pap által az idegen kezekben levő birtokokba; mely alkalommal ellenmondottak Jakcsi László és Upor Mihály fiának, Miklósnak, fia Ambrus.

1449. behelyeztetett Hetei György királyi ember és László leleszi áldozár által Szepessy István László fia a néhai Csarnavodai György birta itteni részekbe.

1451. ítélet folytán beiktattatott itt Báthory Szaniszló fia, István, a Jakcsi András és László birta részekbe.

1458. Kusalyi Jakcsi György és János törvénykeznek Upor János és Lászlóval foglalás miatt.

1459. vizsgálatot és perbeidézést intéztetett Mikai Beregi Miklós Surányi János ellen, ki hat itteni zálogban birt jobbágját maga részére elfoglaltatta tulajdonul; ez ügyben királyi emberül működött Mikai András.

1461. beiktattatott Surányi János, György és Pál „Papitalu“ összes birtokába.

1475. Upor László fejváltásra ítéltetvén, itteni részeit Czékei Jánosné Upor Borbálának és unokahuga Katának felerészben, valamint nővérei Zsófia és Juszinnak elzálogítá.

1497. beiktattatott Szepessy János a Tákosi Mátyástól hűtlenségi bélyegen elkobzott itteni s egyéb részekbe.

1524. törvénykezett ruszkai Dobó Domokos — Perényi Péter, Ferencz és Gáborral s Szepessy Jánossal foglalás miatt.

1552. birtak Surányi János és Miklós.

1566-ban birtak itt Perényi János és István 9 kapu után; az 1567-ki adóösszeírási lajstrom szerint: a német katonák által anynyira felégettetett és elpusztított, hogy a házhelyek legnagyobb részben üresen állottak.

1578. beiktattatott Salgai Bálint három telek birtokába, melyeket Surányi Katától szerzett.

1600. birtak még Telegdi Zsigmond és Szokoli Miklós.

1608. Barkóczy György özvegye, Kohári Judit, tiltakozott Beregmegye ellen azért, hogy őt egy az itteni határban régóta fennállott malma használatában háborgatta.

1609. beiktattattak Surányi Eufrozina, Zsuzsánna, Borbála és Klára.

1651. Sályi István és neje, Váradkai Ferencz s hitestársa királyi uj adomány folytán beiktattattak, valamint Bornemisza Kata, ki fiussztatott, s általa a Perényi és Kállai családbeliek jöttek e helység birtokába.

Jelenlegi főbirtokosai Lónyay Gábor és Albert, gróf Degenfeld Imre, Veisz Dávid, Veres János, Szántó Sámuel, Sütő Ignác, Halász János, Baksa Sámuel és Ignác stb.

A község már 1646-ban reformált anyaegyházat képezett, sőt 1661-ben itt tartatott püspöki gyűlés is. Csonkapapinak azért neveztetik e helység, mert Csonkás nevű helység e faluhoz közel feküdvén, lakosai az akkori zavaros időkben Papiba költöztek s innen új lakhelyüket Csonkás-Papinak nevezték el, hogy Márok-Papitól megkülönböztessék. Anyakönyve 1769. kezdődik Rapolti András lelkészségében. Iskola-tanítót 1659. óta tart, mikor e célra Bakó András és Miklóstól vett a község egy telket. Mostani kőtemplomát és tornyát az előbbi faépítmény helyén 1795-ben kezdé emeltetni s felszentelte. illetőleg az isteni tiszteletre ünnepélyesen felavatta 1800. június 7-én Kömley Zsigmond várii lelkész-esperes és Balogh János csarodai hitszónok. A harangok 1773. és 1799-ben öntettek.

Czolánfalva.

Orosz falu 106 lakossal és 19 házzal, a munkácsi járásban, a Gyil alatti lejtőn; nevét vette a Czolán nevű családtól, mely a 17. században már mint kenézséget viselő elterjedt; különben azon partak, melynek partján a falu fekszik, szintén Czolán nevet visel. A munkácsi uradalmi 1649-ki urbér szerint, találtatott akkor itt 10 jobbág, 3¹/₂ telken, kiknek vala 11 fiok; marha állományuk pedig állott: 9 ló, 10 ökör, 10 tinó, 15 tehén, 24 sertés és 8 méhkasból. A Czolán család akkor kenézlevéllel nem volt ellátva; mert ez ur-

bér szerint, azon időben bizonyos Kovács Péter hada, mely a falut megrohanta s a ládát feltörte, elvette. — 1699-ben lakott a ke-nézhelyen Czolán Gergely. Akkor vala Leezfalva, most pedig Nagy-Bresztó az anyaegyháza. Hogy azóta lábas jószágá nem igen gyarapodott, kitűnik az 1870-ki összeírásból, mely szerint ekkor 1 ló sem találtatott, az összes szarvasmarha pedig 70 darabból, 35 sertésből, 52 juhból és 13 kecskéből állott. holott a lélekszám tetemesen emelkedett; azóta vagyoniilag még inkább leszállt.

Darócz.

Magyar falu a kaszonyi járásban Deda és Csaróda közt 143 lakházzal, 848 lélekkel és 4086 holdnyi tértartalommal. Honnan vette elnevezését, bizonytalan; valjon a régi Docirovától, vagy a hajdankori itteni erdőségekben tanyázott solymároktól-e, kiknek tanyái „villae Draucariorum regalium“ néven említetnek, meg nem határozható; annyi bizonyos, hogy a 14. század okmányai szerint Doroth, Doroch és Dorouch-nak íratott s hogy a 15-ik században Nagy és Kis melléknéven ismertetett két egymás közeliében feküdt ily nevű helység.

Legrégibb birtokosai voltak a Gutkeled családból eredt Daróczy és Várdai hatalmas családok, melyek már a 13. században laktak itt. Így 1307-ben a Gutkeled családból származott Daróczy János (István fia) Aladár nevű fia (Várdai) Perbártnak 24 márkáért Darócz negyedrészt oly módon elzálogosította, hogy ha Miklós-ünnepnapig ki nem váltaná, a pénz kétszeresét tartozzék megfizetni.*)

1327. Atyai Mátyás említettik itt zálogbirtokosul, eladván részeit Piliskei Dezsőnek. (L. Atya.)

Az 1333-dik évi pápai tizedek rovata szerint, Darócz népes parochialis helyül említettik, fizetvén annak akkori lelkésze, Benedek, 4 garast ily adóul.

*) Zichy-Codex II. 605.

1341. a leleszi konvent előtt Kisvárdai János és Daróczy János comes, Darócz, Sid és Kriva (Kirva) helységek iránti osztályos ügyök elintézését választott bíróságra bízta, később pedig Pető főisp. és bírótársai előtt a tárgyalást elhalasztották. Daróczy J. fiául László említettetik.*)

1348-ban az egri káptalan előtt Daróczy István fiának, Jánosnak fia, László a maga és atyja, János nevében Darócz birtokának délről fekvő negyedrészt Várdai László fiának, János mesternek, pünkösdtől számítva 18 évre 17 márkányi budai garasokért elzálogosítja.**)

1349. Miklós nádor a leleszi konventnek meghagyta, hogy a kárászi közgyűlés végzése folytán, Daróczy János által Várdai Jánosnak még 1341-ben 80 ezüst márkáért elzálogosított Darócz negyedrészt és Sid és Kirva nevű birtokokat az átadás megtárgyalásából eredt 40 márkányi pótlék s így 120 márká fejében Várdai János számára foglaltassa le; az eljáráshoz nádori emberekül kijelölve Bakai Mihályt, Gyulaházi Lászlót, Petri Petőt és Gutti Sopront.***)

Az eljárásnál azonban a felek kiegyezkedvén, a birtok Várdainak átadatott s a határ is megállapított. 1350. azután Várdai J., Daróczy J. és László ellenében Tamás beregi alispán és a négy szolgabíró előtt Darócz negyedrészenek tulajdon joga iránt tett nyilatkozatot. De nem sokáig élvezhette V. nyugodtan e birtokot, mert már 1353. Ardón, hol Marochuk főispán jelenlétében a beregmegyei nemesek és közönségesek közgyűlést tartottak, panaszt emelt, állítván, hogy D. János és fia a birtokrészhez tartozó földekből egy részt elfoglalt, minek folytán 1354. I. Lajos király meghagyta a leleszi konventhez husvét előtti szerdán kelt leiratában, hogy ejtse meg ez ügyben a vizsgálatot, kijelölve a fentebb nevezetteken kívül még Lövei Jánost és Pethényei Lászlót. A nyomozásnál kitűnt, hogy Daróczy a földek egy részét jogtalanul elfoglalta; 1455-ben a váradi káptalan is eljárta itt s később Drugeth Miklós országbíró halála miatt a per is elhalasztott. (Zichy-Codex II. 399., 429., 534., 568. és 614.)

1356. Várdai János és Daróczy János s László elhalaszták a pertárgyalást, az első nevében ügyvédül Dienes fia, Miklós, az utóbbiért pedig Daróczy László működött Visegrádon az országbírói szék

*) Zichy-Codex I. 612. 629.

**) U. o. II. 292.

***) U. o. 393.

előtt*). 1357-ben Luprechtszászról a beregmegyei alispán és négy szolgabíró jelenték Lajos királynak, hogy a rendelethez képest D. János és László részére megtették az erőszakos foglalás iránt Daróczon a vizsgálatot s az „Isten nevében“ megkérdezett nemes és nemtelen emberektől, papoktól és világiaktól megtudták, hogy erőszakosság fenn nem forog, mert Darócz helységnek fele, t. i. D. János és László birtokrészei Várdai Jánosnál lévén elzálogosítva, ők e czímen az osztatlan birtokot közösen használták.***) Még azon évben megrendelte tehát a nevezett király, hogy Darócz nyolcz részre osztassék fel, mi végből a leleszi konvent küldöttével Györgynapra megjelentek osztóztató bizottsági tagokul felperes Várlai János részéről: Terecei Pecsényei fia Miklós és testvére András, D. János és László részéről pedig: Tákosi Sámson fia Jakab és testvére Lukács királyi emberek; minthogy azonban akkor a nagy vízáradás és feneketlen sár miatt a határt bejárni nem lehetett, azt pünkösdre elhalaszták.***)) Ennek folytán Szécsi országbíró a V. Jánost illető nyolczadrésznek kijelölésére és visszabocsátására a nagyváradi káptalant kiküldé, kijelölvén királyi és osztóztató emberekül V. János részére Gyulaházi L., Pecsényei M., Balai Mihályt, Albert fiát Pált, D. János és L. részére pedig: Tákosi S. Jakabot és Sándor fiát, Gergelyt, Macsolai Nyilas Jánost, Bulesui Beke fiát, Istvánt, és Pál fiát, Mihályt, Homoki János fiát, Pált, Cseh Jakabot és végre Bodor fiát, Miklóst†), meghagyván, hogy a mennyire lehetséges, Várdai nyolczadrésze erdejével, kaszálóival s szántóföldeivel együtt egy helyen, ha pedig nem lehetne, akkor új inesgyék és határok közt alkalmas területen hasíttassék ki.

1358. Marochok beregi főispán és a királynő főlovászmestere bizonyítja, hogy a megye közgyűlésén a kiküldött királyi emberek, névszerint: Pál szebeni prépost és Simon mester leleszi üldöző előtt Várdai Miklós a gyűlésen felkelt és felmutatván az egri káptalan levelét, előadta, hogy D. János és Lászlótól Darócz helységnek egy patak által elkülönített dél felőli fele részét 17 évre 44 márkás garasért (budai mérték szerint, minden márkát 56 garassal számítva) zálogul birják, oly feltétellel, hogyha valaki V. Miklóst ezen zálagos idő alatt birtokában megtámadná, a tulajdonosok őt saját költségökön szavatosokul megvédeni kötelesek; s e szerint,

*) Zichy-Codex III. 24.

**) U. o. 52.

***)) U. o. 60.

†) U. o. 65.

mivel most őt Szkárosi Hunt fia, Farkas és Hanvai János fia, László az egri káptalan előtt néhai anyjok Balkani Pál fiának, Lőrincznek, leánya utáni leánynegyed kiadatása miatt megkereste, ő azokat most szavatosságra felhívja s arról magának bizonyáslevelet kiadatni kért. *) A Hunt testvérek nevében a fentebbi keresetben Lukaházi Lukács fia, Gergely, működött ügyvédül, lévén a leleszi konvent előtt meghatalmazva. **) Azonban még azon évben elcsereélte Daróczi János a váradi káptalan előtt az elzálogosított birtokot Várdai Miklóséval, oly módon, hogy Darócz felé részeért, ugyszintén Pete Lázári és Kutéri birtokokért örök időkre kapta Síd nevű helységet, mely Darócz és Gelényes közt feküdt és a daróczi elkülönített negyedrészt s azon felől ráadásul 36 márkát, s különösen kötelezték egymást minden megtámadás ellen szavatósokul megvédeni. ***) Ezekután, midőn 1359-ben a váradi osztóztató bizottság Daróczon megjelent, a felek kinyilatkoztatták, hogy Darócz felosztása iránt kiegyezkedtek †), a minthogy kiegyeztek az egri káptalan előtt Hanvai János egy részről és Daróczi János és László s Várdai János és fiai Miklós és Domokos másrészt a leánynegyed iránt, a jámbor férfiak által megállapított értékét letevén s így a birtokot megtartván.

1360. vizsálykodtak Demeter András zempléni esperes, jogtudor és helynök előtt Daróczi Simon fiának, Máténak fia János egyrészt és Várdai Miklós másrészt D. János anyja, Daróczi Klára (D. István fia, János, leánya) leánynegyedi illetősége iránt. Felperes ügyvédeül említették Kisanaresi Fábian, alperes fél részéről pedig Bakai János, kinek megidézttetése a gelényesi Gergely nevű pap által eszközöltetett. ††) Még 1361-ben is sürgette az egri püspöki helynök az ügy befejezését, felhozván, hogy a kitűzött határidőre a Várdaiak meghatalmazottja, Ajaki Péter comes, a választ be nem adván, azt az újabbi határnapon multhatatlanul adja be, magát sem királyi, sem királynői levéllel, sem hadgyakorlat vagy más ürüggyel sem fogván menthetni. †††) 1362. évben a Várdai család ügyvédeül Jékei András fia Mihály említetik §), ki a fentebbi peres ügyben szintén eljár; 1363-ban Reynald Miklós egri püspöki hely-

*) Zichy-Codex III. 100.

**) U. o. 101.

***) U. o. 126.

†) U. o. 141.

††) U. o. 177.

†††) U. o. 194.

§) U. o. 205.

nők, Gergely bégányi, Péter surányi és Benedek csarodai papok társaságában megjelent Daróczon osztóztató bizottságul a fentebbi ügyben, azonban minthogy a követelt haszontárgyak kiadatása megtagadtatott, eredménytelenül eloszlott.**)

1365. kellett volna Daróczy Lászlónak a 44 márkáért egykor Daróczy János mester által elzálogosított birtokot Várdai Miklós és Domokostól kiváltani, azonban a keresztelő János nyoleczadán, mint a kitűzött határidőben, D. László meg nem jelenvén, jöllehet reá a Várdaiak ügyvéde Ibrányi Albert fia, Pál, Kont Miklós nádor levelével ellátva, négy napig hiában várakozott.**)

1373-ban Imre nádor Várdai Miklósnak Daróczy László elleni ügyében halasztást enged azon okból, mert tizenötöd napra a királyi sereget lázadók ellen mozgósítani kellett.***) 1374-ben Szepesi Jakab országbíró végre meghagyta a leleszi konventnek, hogy Daróczy László fiát, Istvánt, Darócz dél felőli felerészébe iktassa be; királyi emberekül kijelölvén: Ranki Beke fiát, Lászlót, vagy Jánost, Surányi Tamást, Miklós fiát, Lőrinczet, és Homoki Pál fiát, Miklóst; azonban a beiktatásnál Kisvárdai János fia, Domokos, nevében annak tiszte János ellenmondván, az ügy ismét nem fejeztetett be.†) mi a viszálykodást s kölcsönös kesergést még inkább növelé. Így 1375. I. Lajos király meghagyta a szabolcsi alispánnak és bírótársainak, hogy Várdai Domokos panasa folytán vizsgálatot tegyenek Daróczy Máté fiai János és Mihály ellen, kiknek tisztei Daróczon levő jobbágyait nemcsak megsarczolták, hanem azokat elűzvén, egy lovát és több marháját elhajtották. A vizsgálat folytán, melyet Szolnoki Tamás fia János és Jékei Lőrincz fia Péter a helyszínen eszközöltek, a panasz valósága kiderült.††)

1378. Lajos király parancsa folytán Jakab országbíró ítélete közzetkeztében a nagyváradai káptalan küldötte, Bégányi László kir. ember társaságában kimentek, hogy a Daróczy László felperes részére megítélt Darócz felerészét neki átadják s kimérjék, mely czélból László részéről Balácsi Jánost és Kisvárdai Domokos részéről Apáti Gergelyt jelölték bizonyosságul, kik megállapíták, hogy a peres felerészhez 8 ekényi szántóföld (= 1200 hold), 14 népes és 12 pusztá telek, az erdő és kaszálókon kívül tartoznak; — ez utóbbiak megállapítására Mihály-nyoleczada tüzetett ki, kijelöltetvén királyi em-

*) Zichy-Codex III. 219.

**) U. o. 650.

***) U. o. 494.

†) U. o. 560.

††) U. o. 605.

berekül Kallós Mihály fia, Ugrin, Barabási Barna és Imre, Mikai Lőrincz, Bulesui Beke fia, János, Muzsai Péter fia János, Borsovai Egyed fiai László és János, Bégányi László, Zágoni Mihály, Endesi Dénes fia László, Apáthi Gergely, Zuti Mihály, Bánki Pál és Kárászi Tamás, kik a kaszáló területét oly nagyságúnak állapíták meg, melyen a fűvet egy nap alatt 250 ember lekaszállhatja, míg az erdőt 7 ekényire (azaz 1050 holdnyira) határozták,*) Daróczi Istvánt 73 és fél márka és 1 forint lefizetésére kötelezván váltság fejében.

Azonban a béke még akkor sem szilárdult meg, mert még azon évben panaszt emelt Várdai Domokos a király előtt, állítván, hogy Daróczi László fiai István, Lőrincz, Tamás, János és Bertalan és maga D. László az ő részét, t. i. Daróc felének negyedrésztét, erőszakosan elfoglalták; meghagyatott ennél fogva a leleszi konventnek, hogy ez ügyben járjon el, királyi emberekül kijelölván Zuchi Mihályt, Bezdédi Kántor Mihályt és Gégéni Imrét; — ez utóbbi a leleszi konvent kiküldött Tamás nevű papjával Daróczon Erzsébet ünnep előtti ötöd napján megjelenván, a király nevében felhivta D. Lászlót s otthon talált fiait: hogy az elfoglalt birtokot adják V. Domokosnak vissza, mire azok kijelenték, hogy a jogos birtoklást a király előtt beigazolandják.**)

1379. a leleszi konvent előtt Daróczi István és fiai Lőrincz, Tamás, János és Bertalan s vérrokonai Guthi János fiai Mihály és Peter, Kutai Lőrincz királyi ember jelenlétében a megrendelt beiktatás alkalmával Daróc egy negyedrészenek és Sid birtoknak Várdai Domokos által való birtokba vétele ellen tiltakoztak.***) A perlekedés ismét megkezdetrén, az éveken át tartott. Így 1381-ben is Várdai Domokos ügyvéde Czigány László kérelmére Szécsi Miklós országbíró a Mihály-nyolczadra kitűzött határnapot az országban dühöngött dögvész (pestilentia) miatt elhalasztá;†) 1387-ben pedig Zsigmond király a leleszi konventet küldé ki az elfoglalt birtok visszaadására, kijelölván királyi emberekül Lövei Miklóst, Keresi Pétert és Daróczi Máté fiait Jánost és Mihályt, mely alkalommal, midőn az összegyűlt szomszédok és érdekeltek előtt Daróc negyedébe Várdai Domokost beiktatni akarták, Daróczi László fia István ellenmondott s azért igazolás végett őt mindszentnapra a felség elé megidézték.††) Majd ugyanazon évben V. Domokos ismét-

*) Zichy-Codex IV. 77.

**) U. o. 80.

***) U. o. 106.

†) U. o. 117.

††) U. o. 332.

telt panaszára Zsigmond király meghagyá a leleszi konventnek, hogy a Daróczi László fiai István, Lőrincz, Tamás, János és Bertalan által elkövetett hatalmaskodás tényét állapítsa meg. mi megtörténvén, a helység negyedének történt jogtalan elfoglalása iránt tétetett a királynak jelentés.**) Bár miként végződött is később a vizzálykodás, a rokon felek közt a béke nem honosodott meg s évtizedek múlva is üldözték egymást. Így 1453-ban Daróczi Márton, János, György és Gergely embereikkel s fegyveres kézzel megrohanták Várdai Miklós és Lászlót s két itteni jobbágyukat bántalmazták.***) A vizsgálatra kiküldetvén királyi emberekül Pósaházi Brigyes, Gerzsenői Máté és Tamás és Bégányi Mihály.

1399-ben a Daróczi és Atyai családok tiltakoztak Hagymási János és Beregszászi Domokos ellen birtok elidegenítés miatt.

1401. Upor Imre fiai János és László Daróczot illetőleg 50 frtnyi adósságról állítottak ki kötvényt Daróczi Máté fiai János, Mihály, Benedek és János fia, István részére, feljogosítván őket, hogy a Gelényes iránt megkezdett pert folytassák.

1420. Daróczi László fia Lőrincznek fia Gergely és testvére Kelemen tiltakoznak atyjok Lőrincz és nővérek Margit és sógoruk, Szabó Miklós ellen egy telek elfoglalása miatt, kinek 8 hold földet és a barlabási szőlőnél egy rétet is elzalogosított 8 frtban.

1423. Daróczi István fiai László és István, ugy Bálint, Veronika és Ágnes eladják örök áron negyedi jogukat, vagyis két pusztá telket, 16 darab szántó, 2 kaszáló és erdővel együtt, valamint az ott épített egyházi kegyuri jog részével együtt Várdai Domokos fiai Miklós, Mihály és Pelbártnak 200 királyi uj pénzért.

E tájban a falu határa bejáratván, Gelényes, Barabás, Surány és Darócz közt említettnek következő határpontok: Révhatár, határreketye, Szilvás, Dávidfoka, Kirvapataka-mocsár s az ebből kifolyó Középér, Kepeldek erdő, Hosszuberek, Mich folyó és több névtelen tó és mocsár***).

1454. Várdai Miklós, Daróczi István törvénytudor, György, Márton és János panaszára vizsgálat tétetett az iránt, hogy malomvizi Kenderesi János és Szokolai Péter munkácsi várnagyok a a daróczi Liget nevű erdőt dédai lakos Gergely István, Gosár Ferencz, Menyák Bálint, Verthtyk Mátyás és Demeter, Papi Pál és mások ösztönzésére erőszakosan elfoglalták. Királyi emberekül ajánl-

*) U. o. 353.

**) Prot. C. II. 27. sz.

***) Leleszi orsz. lev. prot. met. I. 553. sz.

tattak: Borsovai Anderko András, Gersenői Máté, Pésahízi Simon és Brigyes, Barlabási János és Kerepeczi György.

1467. vizsgálat tételét Daróczi Brigyes és János részére föltisztelendő Kisvárdai István kaloesai érsek és testvére László özvegye Adrig és Miklós özvegye Katalin, valamint ez utóbbinak gyermekei: Miklós, Aladár, Mátyás, és Simon, ugy László és János László fiai ellen, azért, mert ezek a helység déli oldalán Darócz patak mellett fekvő bizonyos részbirtokot az elzálogosított helység nyolezadánál többet elfoglaltak a Hosszuliget nevű kaszálóval együtt s mert az őket illető irományokat jogtalanul visszatartották.

1469. Kisvárdai László fia András és Miklós, fiai Miklós és Simon, valamint Daróczi János, Márton, Brigyes és Miklós perlekedtek Csarnavodai Egyed, György és Jánossal Cs. Domokos fiaival az iránt, hogy ez utóbbiak szántó és kaszáló földek és erdők nagy részét, valamint a Horgashát, Adomasűrű-hát, Bégány tava mezeje, Homokos liget és Bartava mezeje nevű Sid és Csarodáig nyúló vízjárta téreket elfoglalták s Csarodához csatolták, ez alkalommal királyi emberül működén Barlabási János.

1477-ben ismét vizsgálatot tett Homoki Miklós kir. ember és Ambrus leleszi pap Daróczi János, István és Márton részére Kisvárdai Miklós és anyja Katalin, valamint néhai V. László fiai János és András ellen, kik a fentebb nevezett dülők és Nagy és Kis-nyomás nevű téreket elfoglalták s Kis-Darócz helységökhöz csatolták, Daróczi János anyját Dorottyát s testvérét Erzsébetet pedig illetlen szitkozódó szavakkal sértették.

1489. Mátyás király Budáról (feria 6 post. fest. visitationis B. M. V.) Daróczi Márton, Pál és István kérelmére Darócz határát bejáratni rendelte s arra a megyei választott hites nemesekből kiküldött Hetei György királyi emberül megjelenvén, midőn a leleszi konventbeli áldozárral s érdeklettekül megérkezett Nagysurányi György, Kissurányi János, Borsovai Péter mároki tiszt, Szirmai Főris s más szomszédosok társaságában kiment, Déda felől a helység bírása a birtokos király nevében ellenmondott s így a működés félbeszakított*).

1492. Surányi György beiktattatott a néhai Csarnavodai Kriszton és Miklós birta daróczi részekbe, s nádori parancs folytán Daróczi Márton, Pál és István kérelmére a határ bejáratott. Ugyan-

*) Lelesz, prot. met. I. 492.

akkor egyik birtokosul Dávidházi Kata említettik, kinek első ura volt Tekei Jakab, mostani pedig Kisanarcsi Jakab.

1506. pereltek Kisvárdai László és Kerecsenyi István, Antal és Barabás, ez utóbbiak az itteni részeket erőszakkal elfoglalván s Daróczy Mártonra iratván, ki azokat később visszaadta*).

1511. Daróczy Gáspár lelkész elzalogosítá itteni telkét 25 frton Daróczy Mártonnak, s D. Szeráf tiltakozott Márton s neje Borbála ellen házelasadás miatt.

1513. Idősb Lónyai Jánosné Szirmai Főris Dorottya bevallja, hogy Daróczy Márton tőle a nagy és kis-daróczy elzalogosított birtokot kiváltotta légyen.

1519. néhai Daróczy János hasonnevű fia törvénykezett D. István fiával Pállal, ki a panaszló néhai testvére tisztelendő Gáspár által elzalogosított részbirtokot kiadni vonakodott, királyi emberül eljárván Homoki János. — Ugyanakkor D. János vett Guthi Anától, az előtt Daróczy Nagy Pál özvegyétől részeket.

1522. Daróczy Anna és Kisvárdai Ferencz lépnek birtok iránt egyezsége. 1523. beiktattatott Daróczy György zálogczimen Homoki Lőrincz királyi ember és Kapi Pál leleszi k. pap által a Daróczy János és Mihály nagy és kis-daróczy összes részeibe Daróczy Erzsébet és fia Mihály, Fejér Lászlóné Dorottya és Polyák Jánosné Ilona ellenmondása mellett.

1524. Daróczy Pál és Surányi Sebestyén elcserélik daróczy és fejéresei némely részeit, s ugyanakkor beiktattatott bélteki Drágffi János a rozsali Kun Lászlótól hűtlenségi bélyegen elkobzott itteni birtokba.

1538. megvette Büdi Mihály Várdai Ambrus és Mihálytól ezeknek mároki és daróczy birtokait 90 frtért. 1539-ben pedig Büdi M. és neje Anna, fia Mihály és leánya Klára királyi adományul nyerik a kis-daróczy részjóságot s abba Guthi Benedek kir. ember által beiktattattak; e részeket később Melith Péter s vérrokonai kapták.

1549. eltiltatta Daróczy Kata — Kisvárdai Mihályt és Istvánt Nagy és Kis-Darócz, Gát, Gut, és Kirva nevű helységek elidegenítésétől.

1552. perlekedtek Daróczy Mihály — Surányi Jánossal és Miklóssal. Azon évi adóösszeírás szerint birtokoltak Kis-Daróczon: Vár-

*) Daróczy Márton mint beregmegyei követ jelen volt az 1505-ki rákosmezői gyűlésen.

dai Mihály és Büdi Mihály, Nagy-Daróczon pedig több nemesek.

1569. Szigeti Vass János a zólyomi, pozsonyi és sopronyi törvények alapján visszavétetni kérte Büdi Mihály és Farkastól a kezőkön levő itteni részeket.

1577. említettnek birtokosokul: Bilkei Anna, férje Gulácsi István és Daróczi György. Ez évben Daróczi Szeráf végrendeletileg összes birtokát Ferencz, Anna, Borbála és Zsófia nevű gyermekeinek hagyá. 1585-ben azonban e végrendeletét megtoldotta. D. Szeráf királyi táblabíró, valamint István és Miklós, idősb és ifjabb János és László beiktattattak D. János és György a nagy-daróczi részekbe.

1583. birtokolt Kisvárdai Mihály itt, Jándon és a kis-daróczi pusztán.

1610-ben beiktattatott Daróczi Ferencz. 1652-ben említettik Daróczi István, ki Lónyay Zsigmonddal perelt Daróc és Homok iránt. 1661-ben Daróczi Magda, Kemecei Ferencz neje tiltakozott Daróczi László ellen birtok eladási ügyben. — 1662-ben idősb pongyeloki Galambos László és neje Kubinyi Borbála (Kubinyi László és Daróczi Kata leánya) behelyeztetett Daróczi Lászlóval tett kölcsönös bevallás folytán egy itteni nemesi kuriába és részbirtokba. A Miskolczi István kir. ember által történt beiktatásnál ellenmondott Horthi Istvánné született Daróczi Anna és Kemecei Ferenczné szül. Daróczi Magda.

1656. D. László Tömösvári Borbálának egy nemesi udvartelket 156 frtban átírat.

1666. Lövei Miklós szabolcsi szolgabíró és Rákóczy Zsigmond feleszi áldozár királyi adomány alapján beiktatták Barakonyi Ferenczet, Kemecei F. és nejét Magdát és lekesei Sulyok Borbálát (Barakonyinét) egy nagy-daróczi kuria és kis-daróczi puszta birtokába. — 1667-ben pedig beiktattatott Daróczi Márton, utolsó kiről említés történik.

1680-ban Károlyi László Daróc, Homok, Sonkád, Lázár, Palád, Szigetfő és Bótpalád helységekben levő részbirtokokba beiktattatván, ez ellen az egész Csomaközi-család ünnepélyes óvást tett.

1743. osztzkodtak itt és Gulács s Czekén Gulácsi Zsuzsánna, Kata, Márton, Gábor, Ferencz és Kristóf. 1756. tiltakozott és perlekedett Gulácsi Márton hasonló rokonával a daróczi, dédai, tivadari és szabolcsmegyei bökönyi, mieskei, nagy-ari s szálóki birtokok elidegenítése iránt. Ez okmányban érdeklettekül említettnek:

Budaházi Gábor s neje Somosi Kata. Cselei András s leánya Zsuzsanna Kálnási Mihály neje s ennek leánya Kata, más Cselei Zsuzsanna Guthi Zsigmond neje és Gulácsi Márton gyermekei: Sándor és Kata. kik zétényi Klobusiczky Borbálától születtek.

Jelenleg a Lónyai-család itt a főbirtokos, nevezetesen Lónyai Gábor, kiknek birtokához tartozik a helység határát képező Petlen és Kisasszony-erdő nevű erdő puszták is. Továbbá: gróf Degenfeld Imre, Horthy László, báró Uray Gyula. Csánk Nándor, Barkaszy István. Keresztény János. Kötény. Kiss, Tari sat. családok. A lakosok Ábrány, Balási, Barkaszi, Benke, Csajko, Csók, Dénk, Filep, Gál, Iski, Isák, Juhász, Kantor, Kelemen, Király, Kis, Kovács. Kötény, Mester, Nagy, Orosz, Szőlősi, Szernyi, Szücs és Tasi nevet viselnek.

A helységben van a Lónyay-családnak csinos gazdasági udvara és laka. azonkívül figyelemre méltó az egykori rk. kőtemplom, melyet a XVI. század óta a protestansok használnak. Ez a XIV. század folyamában emeltetett. a Várdai-család által. mennyiben egy 1436. évben kelt okmányban, melyben a Kisvárdai Miklós és Pelbárt és Daróczi Miklós és Istvánt illető birtok, ugymint. 10 jobbágytelek, 2 ekényi erdő. 1½ ekényi Liget nevű s 6 ekényi cserjésről történik intézkedés. felhozatik. hogy Daróc e déli fele-részeben találtatott egy száraz-malom, a falnn átfolyó Kér nevű halászó hely és egy torony nélküli kőtemplom sirbalttal és haranglábbal együtt a Várdaiak birtokában.

Volt pedig e templom keletelt fekvéssel akkép építve, hogy a hossz-négyszegű hajó tágas, ellenben a keleti szélén levő szentély jóval kisebb s alacsonyabb vala, hosszukás s alig arasznyi széles, nyílásszerű ablakai csupán a keleti és déli oldalról hintettek némi fényt a belül fresco-képekkel díszített egyszerű sima falakra. E templom időfolytán többször átalakított s így hajdan régi eredeti alakjából a törzs falakon kívül alig bir már ma többet mutatni. Az 1861-kí tűzvész után pedig, melyben ez épület is megégett, teljesen átídomíttatott akkép, hogy az alacsonyabb szentély falai a hajóval egyenlő magasságra emeltettek s a keskeny ablakok meg-bővítették, a veres és feketésszinű falfestmények, melyek mint magam is láttam, életnagyságu szenteket és püspököket ábrázoltak, e kijavítás alkalmával teljesen lekarozoltattak és bemeszeltettek. A szentély egyébként a nyolczszög három oldalával záródik, míg a hajó egykori boltozata helyett most lapos famennyzettel fedett. A

kőtorony 1838-ban ragasztatott a templomhoz, ebben van egy igen régi felirat és jegy nélküli harang, míg a másik László István, kis-gejőcei műves által öntetett. Előbbi félreesett paplakát 1839-ben cserélte ki Lónyai Gábor a mostaniért.

Dávidháza.

Két egymás közelében levő ruthén helység a munkácsi járásban; hajdan csak egy létezett, az mely a két falut elválasztó Latorcza jobb partján állott s Ó Dávidháza-nak nevezetett; a Latorcza bal partján álló Új Dávidháza a 18. század elején alakult és pedig, miként egy 1807. évben a megye által tétetett perbeli tanuvallomásból kitűnik, oly módon, hogy az ó dávidházi lakosok a kurucok és más portyázó hadaktól sokat szenvedvén, innen a Latorczától eső tölgy erdő sűrűségébe menekültek s ott előbb gunyhókban tartózkodtak, míg idővel megszorodván, rendes falut építettek. Vass György nevű, akkor 78 éves ember eskü alatt vallá, hogy még az ő emlékezetére is egykor csak 32 lakosa volt az új telepnek; most van Új Dávidházának 1293 lelke, 220 háza és 781 holdja; Ó Dávidházának ellenben csak 64 háza, 334 lakosa és 416 holdnyi tértartalma. Új Dávidháza szélén még most is ligetszerűleg áll a régi tölgyerdő, melynek bámulatra méltó fái oly vastagok, hogy némelyike mellmagasságnyira majd két méter átmérőjű. —

A XIV. században a Dávidházi nevű nemes család birta e helységet; 1364-ben királyi emberül említetik Dávidfalvai is, névszerint Dávid fia László*). Egyik Dávidházi János királyi emberjelölt volt 1408-ban a Makariai családnak Makarján történt beiktatása alkalmával; 1417-ben pedig Zsigmond király Budán, dec. 1. kelt rendeletében új adomány folytán ismételve beiktattatá a

*) Leleszi lev. prot. A. A. I. 97. sz.

leleszi konvent által Dávidházi János lombertházi mindszentegyházi plébánost, valamint Demetert, Tamás fiát, Boldizsárt, Pált és Jánost Domokos fiát, Jánost és Györgyöt, Mihály fiait, Antalt, Lászlót és Miklóst, Gergely fiát, Benedeket és Györgyöt, Tamás fiát s osztályos rokonokat. A beiktatáshoz királyi emberekül kijelöltettek Guthi Pál, András, Lukács, Márton és Mihály és Pósaaházi Jakab. E szerint az Ó Dávidházáról elnevezett Dávidházi család a 14. században már virágzó és népes volt.

1501. Dávidházi Gergely beiktattatott 16 telek birtokába; zálogkezimen pedig Gulácsi Simon királyi ember által Dávidházi Gáspár fia Mózsos, mely alkalommal a bevezetésnek ellenmondottak Klacsanói Horváth István és Dávidházi Albert és Gáspár. 1506-ban Dávidházi Imre eladott Posegai Kelemennek telket és egy pusztát harmadrészt. 1510-ben Dávidházi Ilona özvegy Alsónémethi Benedekné átadta birtokát itt s Alsónémethiben és Batván leányának, Ilonának özvegy Tibai Miklósnénak; ez ellen azonban Dávidházi Gáspár tiltakozott, ugyszintén D. Miklós és Márton ellen is. —

1542. megvett Büdi Mihály Csapi Pál özvegyétől Dávid Katától akkor férjezett Nagy Imrénétől 60 frtért egy telket.

1548. beiktattatott Kisguthi Benedek kir. ember és Nagybagjomi Gergely mester leleszi k. pap által Büdi Mihály özvegye Ártándi Anna és fia Büdi Mihály vétel útján nemes Györgyi Tamás itteni összes részeibe, Ujlaki Bertalan deák neje Zsófia és Técsi Kristófné Ilona ellenmondásai mellett.

1549. cseréltek birtokot Dávidházi Kata Nagy Bálintné és Ártándi Anna s Büdy Mihály, László és Farkas. — Ekkor birtokoltak itt még Tárczi Kristóf és Battányi Mihály.

1550. Dávidházi Erzsébet és András, néhai D. Gáspár gyermekei (kinek atyja volt szintén Gáspár, ennek pedig Albert,) Büdi Mihály özvegyét Annát és fiát Mihályt megperle Dávidháza helység átengedése iránt, minthogy azt egykor néhai Dávidházi Mihály, Gáspár testvére, leánya Katalin Büdi Mihálynak elzálogosítá vala*).

1552. Battányi Mihály neje Magda beiktattatott egy birtokrészbe; ugyanakkor birt itt Nyilas Mihály is; 1554-ben átiratta birtokát Halábori Bornemisza Mihályra — Halábori Kata. 1567-ben birt itt Battányi M. 6, Balogh János 4, Possy János 4, Büdi

*) Lelesz, prot. A. A. fosc. 2. N. 45.

Mihály 3, Kerepeczi Demeter 2, Tarnóczi János 1 és Dávidházi István 2 jobbágyhelyet; 1569-ben említettik még Bilkei Máté és neje Wessei Orsolya. Kerepeczi D. jobbágyául említett Szarka Mihály. 1570-ben pereltek Balogh János és neje Kata — Lónyay Péterrel a felett, hogy az utóbbi Szilágyi Balázs tiszte által a Dávidházán átfolyó vízből kenderét kiveteté, szétszóratta s itteni nemesi udvarába erőszakosan berontott. 1571-ben örökölt itt Battányi M. után Lónyay Péter; ugyanakkor behelyeztetett Kerepeczi másképp Majthényi Demeter a Rosso Vinceze es. k. tüzérparancsnoknak Schvendi Lázár által adományozott, de attól visszabocsátott részekbe Kerepeczi Gáspár ellenmondása mellett, ki állítja, hogy e birtok őt anyai jogon illeti a Molnár Pál és Orosz Simon lakta telkek kivételével.

1582. beiktattattak Horváth Mihailovics Simon, Barkóczy Albert özvegye Bégányi Dorotya, Horváth Miklós és Margit, valamint királyi adomány alapján Lónyay Péter is egy birtokrészbe; 1660-ban pedig Melith Péter, Csapi Zsófia s a többi rokonok a Büdy-féle részekbe. Azon évben előfordulnak birtokosokul még Rákóczy Zsigmond, Paesot Ferencz, Nemesi Gáspár, Szürtei Miklós, Szabó Lukács, Gataly Miklós, Vessei Orsolya és Fornosi János; 1612-ben még Sárközi Kelemen, Körösi Isván deák és Klacsanói Horváth Ferencz.

1647-ben birtak itt: Horváth F., Lövei Gergely, Kende Ferencz özvegye, Balling György, Jékei Pál, Balogh János, Becsi István, Seunyei Ferencz, Forgáth István, Desewffy Ádám, Barkóczy Ferencz, Dávidházi András és Dobrosóczy György.

1657. Kissennyei Sennyei Ferencz zálogba adta Tárkányi Istvánnak 1500 arany forintért a Dávidháza, Medvegyőcz, Benedike, Kuzmina, Zsukó, Patkanócz, Kálnik, Gajdos és Komorócz helységekben levő birtokait.

1716. nov. 25. kelt okmányszerint, Komlósi Sándor (ki irni nem tudván, keresztvonást tett.) „a Komlósi-féle részeket Dávidházán, melyet Klobusiczki Gáspár Komlósi Ferencz özvegyétől 200 frtért szerzett és neki átengedett, ugyanannyi magyar forintban elzálogitá.

A Rákóczy György özvegye által 1649. évben készített urbérben Ó Dávidházáról ez áll: „hogy régenten a várhoz tartozott, de a földesur által elidegenített s akkor a lakosok a tűzifáért szintén tettek némi adózást természetben, mit akkor Lövei Gergely és Kende Ferenczné birt zálogképen.

1737. Kereknyei Kata Komlósi Tamás özvegye Dobrócei Bálint deáknak két jobbágytelket elzálogított itt 150 m. forinton.

1767—1801-ben birtokolt itt a Miklós család is.

Jelenben birnak Mikóék után Buzinkai Mihályné, gróf Schönborn, Szikszai, Komjáthi, Turcsányi Györgyné, Bornemisza Lajos, Gotteszmann Adolf, Szenkovszki Lászlóné, Ewa László örökesei, Tarnóczy Istvánné, Feuerstein Sámuel s mások.

Új Dávidházán van a görög katolikus hiveknek lelkészségek és kőtemplomuk; anyakönyvük 1780-tól kezdődik. Ó Dávidházán van szintén fiók köegyházuk; ellenben a reformált lakosok a rákosi lelkészséghez tartoznak; Új dávid házi templomuk különben már rég óta fennáll; 1545. évben engedélyt kértek a megyétől arra, hogy a templomuk kijavítására szükségelt költséget adakozás útján gyűjthessék; az 1826. elkészült templomuk helyét mint szintén a tanítóét (levita) ajándékozta az egyház községnek Steftmann Ferencz nyugalmazott kapitány; ez előtt már két fatemplomkaja volt a Balla-család kertjében, melyek egyszerűen szalmával valának fedve. Első tanító 1812-ben Lovas János volt.

Déda.

Szép magyar falu, termékeny síkságon, Beregszásztól nyugatra egy órajárásnyira 134 házzal. 1870-ben 862, most csak 679 lélekkel és 2617 holdnyi területtel

Már a XIV. században itt megye-gyűlések tartattak. Így 1356-ban András apostol ünnepén Marochuk mester királynői lovászmester és beregi főispán Sid birtokosai ügyében intézkedett*). 1367-ben pedig Beregvármegye négy szolgabírája bizonyoságot tett Dédán kiállított okmányában arról, hogy Bogama fia János mester beregi alispán, Császlóczy László fiával, János mesterrel oly

*) Zichy-Codex III. 36.

egyezségre lépett, miszerint három átvett lóért becsszerint 12 forinttal (minden forinttól 28 garassal számítva) adósa maradván, azokat Mária ünnep nyolczadán Jánosnak a leleszi konvent előtt lefizetendi; ha pedig ezt a kitűzött helyen és időben nem tenné, akkor kétszeresét megadni köteles legyen; továbbá János mester panaszára végeztetett: hogy ez a kitűzött napon a leleszi konvent előtt esküdjék meg arra, hogy jobbágysai László és Miklós Császlóczy Jánostól 14 frtot fel nem vettek.

Déda hajdan királyi birtok volt; később a királynék élvezték jövedelmét, azonban már a XV. században egyes magánzók is említetnek birtokosokul; majd a munkácsi vár tartozékául tekintvén, mint ilyen György rácz despotának adományoztatott, 1440-ban azonban tőle elvétetvén, Pálóczy Lászlónak s később Szilágyi Erzsébetnek jutott birtokába.

1454-ben Hunyadi János kormányzó alatt vizsgálatot intéztek a szomszéd daróczyi birtokosok, Várdaiak Kenderes János és Szokoly Péter munkácsi várnagyok ellen azért, hogy a Daróczhoz tartozó erdők és kaszálók egy részét a munkácsi várhoz tartozott Dédához csatolták. A vizsgálatot teljesíté mint királyi ember Borsovai Andorko András. (Lelesz.)

1463. királyi adomány folytán beiktattattak a leleszi konvent és Pósházi Simon kir. ember által Kezi Balázs deák, munkácsi királyi várnagy, neje Anasztia és testvére Veron a „munkácsi vártól elszakított“ dédai jószág birtokába.

1469. törvénykeztek Kezi Balázs és néhai Kezi Ferencz fia Ákos, Kisujlaki Balázs, Kalathazi Szupan Péter és Kusali Jakesi György özvegye Affra, valamint Jakesi György fia László — Nagybégányi Miklóssal azért, mert ez a vádlók dédai és kaszonyi erdőkben legelészett sertéseket megöletett s Kezi Balázs dédai jobbágysaitól száz aranynál többet zsarolt és elfoglalt.

1477. Szilágyi Erzsébet Mátyás király anyja birta Dédát a munkácsi várral együtt, ekkor a leleszi konvent közbejöttével bejáratta e helység határát is.

1484. Mátyás király Beatrix beleegyezésével Korvin Jánosnak a munkácsi uradalmat adományozván, ahoz tartozó helységül említetik a sorozatban Déda is, valamint 1495-ben is, midőn az uradalom Csáktornyai Zsigmond és testvére Ernőnek adományoztatott.

1492. Déda ellenmondott azon alkalommal, midőn Daróczy István, Pál és Márton a szomszéd Darócz határát igazították.

1498. Bilkei Péterné szül. Matucsinai Dorottya beiktattatott

dédai részekbe Matuesinai Miklós neje Katalin és fiai Ferencz és György s leányai Jeremia s Magda ellenmondása mellett.

1502. Halmaghi Magavajda Mihály és fiai pereltek Matuesinai Miklóssal foglalás miatt.

1540. I. Ferdinánd meghagyá a munkácsi várban kelt irattal a leleszi konventnek, hogy a várhoz tartozó dédai részekbe iktassa be Büdi Mihályt, kinek azt hű szolgálataiért adományozta azon ígérettel, hogy idővel azt más hasonló, legalább 16 jobbágytelekből álló birtokért kicserélendi. A beiktatáshoz királyi emberekül kijelöltek: Guthi András és Benedek, Ugrai István, bégányi Sárközi György deák és Kacsanói Gallis János és István. A bevezetésnél ellenmondott Korászói Matuznai Pál (Ferencz fia), atyja s testvérei György és Gábor nevében; később pedig bíróilag eltiltatták Ferdinánd királyt és Szapolyai Jánost attól, hogy Déda és Longodár helységeket eladományozhassák. (Lelesz. A. A. 22).

1566-ban az erre átvonult tatárok 16 házhelyet elpusztítottak s a népet fogságba hurcolták, az 1567-ki adóösszeírásban Büdi Mihály kezén hat kapu találtatott, az 1600-ki összeírásban pedig említetnek birtokosokul: Büdi Erzsébet kisasszony, Kubinyi István és Dessewffy Ferencz. 1632-ben Dessewffy gyermekei: László, Ferencz, Ádám, Klára Pernyesztei Gáborné és Kata Dóczi Menyhértné, kik ez évben Déda, Szeretva, Szbugya és a munkácsi birtok iránt osztozkodtak. 1634. említetik birtokosul Kubinyi Istvánon kívül még Károlyi András is. 1648-ban pedig: Dessewffy Ádám, László és Ferencz, Zavatnai Ferencz, a Fuló-család, Guthi Boldizsár, Barkóczy István és Melith Péter.

1636. június 4-kén egyezsége léptek Fuló Jánosné született Barkács Katalin (Sziszeki Barkács István és Büdi Erzsébet leánya), Barkács Gábor és Mihály és Krisztina kisasszony egy-, másrészről pedig Barkács István a néhai Büdi Erzsébet és Barkács István vagyónának felosztása iránt. Az osztoztató bírák valának: bedeki Nyári István ajtónálló és szabolcsi főispán, priberi idősb Melith Péter és György, osztopáni Pernessi Gábor és kacsanói Horváth Ferencz és Simon. A leleszi konventnél letett egyezségi okmány szerint Barkács Mihály kapta a hetényi, ez és Gábor a dédai, Krisztina a kerecsenyi birtokot sat.

1609. Perényi János és osztályos rokonai Székely, Pázmán és Büdi utódok nélkül elhalván, deregnyői Daróczy Ferencz kapta azok birtokait, valamint a dédai határban levő Kírva nevű pusztát. A beiktatást eszközölő Gulácsi Kristóf királyi ember.

1651. Sályi István és neje Fuló Zsuzsánna beiktattattak a Büdy-féle részbe, úgy Váratkai Ferencz és neje Barkács Krisztina.

1652. Lónyai Zsigmond öröklé Guthy Miklós végrendelete folytán annak itteni birtokát.

1660. Priberi Melith Péter s rokonai királyi ujadomány mellett beiktattattak a Büdi-féle birtokba, mely az atyai várhoz tartozott egykor. A beiktatásnál Fuló János ellenmondott.

1695. évben is a megye itt többször tartott gyűlést.

1830. táján építtetett Perényi Zsigmond itt egy timsógyárat, melyet 1849. után az osztrák kormány birtokaival együtt elkoboztatott s később ifjabb Bay György megvett.

Mostani főbb birtokosok itt a Bay család, Bloksay István, Szarka Kálmán, Pásztélyi János, Szunyogh-család, Vokurko József; a Perényi Zsigmond-féle részt megszerzé Leszkay Károly s ettől Létai; birnak még: Besenyey János, Kozák, Kosztyó, Molnár sat.

A határ nyugoti oldalán posványos téren áll a Kirva nevű pusztá, melynek egyik emelkedettebb pontján egy régi földvárnak nyoma látszik. E parányi erőd csak 25 méter átmérőjű s hármassánczczal és töltéssel vala egykor körülvéve, hozzá észak és délfelel az egykor kétségtelenül átgázolhatlan mocsáron át két 3—400 lépésnyi hosszú pallószerű híd vezetett, melynek a földbe vert tölgyfa czölöpjei két sorban maiglan jól látszanak. A várhelyen jegytelen téglák és kövek hevernek s némi üregek, melyeket kincskeresők vájtak. A láp most már kiszáradt s legelőnek s részben kaszálónak használtatik. A határban egyébiránt több régi halmot vévék észre, melyeknek átkutatása kívánatos lenne.

A reformáta hitvallás itt, mint minden magyar vidéken a protestantismus fejlődése idején jókor honosodott meg, az áttért hívek a római kath. templomot s az annak szomszédságában álló lelkészi telket magok részére foglalván el, melyet maiglan birnak. A keletelt, egy hajóju s az ennél alacsonyabb, egyenes fallal zárolt szentélylyel bíró kőtemplom a XV. század csúcsives izlés szerinti építmény, mely a 8 lépés hosszú szentélylyel együtt 18 m. hosszú és 13 m. széles, a hajóban $7\frac{1}{2}$ m. magas. Korát a közvélemény alaptalanul bár sokkal régibbnek állítja. Déli és keleti oldalán kis körívű ablakok hintenek fényt a templomba, melynek falai egykor festményekkel valának díszítve, a levakart mészréteg alatt, különösen az északi oldalon vörös, sárga és fekete színelésre akadtam. A hajó alatti sírboltban e század elején több elkorhadt fa és egy rézkoporsó maradványai közt tíz arany gombot is találtak.

A nyugati homlokzat közepén áll a téglából később hozzáépített 15 m. magas torony, mely egyszerű négyág alakban száll fel és csonka tetején sátorfedőt visel; nyitott csarnokszerű alján szembeötlik a templom egykori diszes csucsíves s három horonynyal díszített kökeretű főajtaja. Az északi oldalon a hajdani sekrestyének romjai látszanak. Anyakönyve különben csak 1770. éy óta vezetetik. A község jelenlegi lelkésze Konez Imre szíves volt nekem 3 régi templomi edényt mutatni, melyek 1620, 1634 és 1667. évekből valók. Az egyik harangon e feliratot olvastam: „Ez harangot csináltatta Nemes Fuló János uram dédapai ecval edűtt Isten dicsőségére. Joannes Schmox eracoviensis me fudit. A. D. 1670.“ A másikat 1810. öntette az „ecclesia.“ Az iskolai telket az utcáról bejáró templom melletti széles síkátorból alakította az egyház 1800-ban.

Derezen.

Magyar helység a muukácsi járásban, 158 lakházzal, 1466 lélekkel és Pusztakerepecezel együtt 7805 holdnyi tértartalommal; fekszik kellemes lapályon, a Szernye-tó északi szélén s az e fellett emelkedő szőlővel beültetett kerek hegy alján. A helység már a 13. században népes volt; egy 1321-dik évi okmányban akkori lelkészeül bizonyos Miklós említettik;*) az 1333-diki pápai tized rovata szerint, plébánosa 8 garast tartozott adóul fizetni, mi nagy jövedelemre mutatott.

A helység előbb a fejedelmek birtoka vala, később, nevezetesen a 14. században a Széni-család említettik birtokosául; 1389. Mária királyné Derezent Széén László fiának Istránnak és testvéreirei Teke, László és Jakabnak adományozta, kik 1392. táján tisztán beiktattattak.***) Széni István azonban nem sokára a 15. század ele-

*) Zichy-Codex I. 197.

**) Budai kam. lev. 745. cz. 35. sz.

jén utódok nélkül elhalván, 1436-ban királyi adomány mellett Derezen falut Pálóczy György esztergomi érsek, testvére Márton nádor, s általok.néhai Pálóczy Imre fia László s a nádor fiai Péter, Simon és János s örökösei nyerték; az ünnepélyes beiktatást Dávidházi László kir. ember ellenmondás nélkül eszközölvén.

1450. Pálóczy Simon bevádolta Csíholyi Jánost, a rácz despota tisztét, ki ura meghagyásából, a tőle elvett Derezent felégette s a jobbágyok szarvasmarháit és sertéseit erőhatalommal elhajtatta, mely erőszakoskodásért Csaholyi 1453. fej- és vagyonvesztésre ítéltetett. — 1459-ben Pálóczy János Bégányi Benedek ellen tétetett vizsgálatot, ki egyik derezeni jobbágyát elfogatta s elzáratta; ez ügyben királyi emberül eljár Dobronyi Miklós.

1552-ben Derezen a Dobó-család birtokában volt, mely az 1567-ki adóösszeírás szerint 14 $\frac{1}{2}$ telket birt; 1571-ben említettnek birtokosaiul Dobó Ferencz barsi főispán és Dobó Jakab; ugyszintén Kerepeczi István és János, Pósházi Zay Mátyás és Pogány Gergely.*)

1582. Horváth Mihalovics Simon és neje Bégányi Dorottya, azelőtt Barkóczy Albert özvegye, ugy Horváth Miklós és Margit s utódaik beiktattattak egy derezeni udvarház s az összes részek birtokába. 1588. birtak itt Melit István és Pál; 1612-ben Melit Pál özvegye Csapi Krisztina, Perényi György és czoborszentmihályi Czobor Mihály, valamint Földvári Imre és Kakas Pál.

1647. említettnek: Forgács István, Melit Péter, Perényi Zsigmond és Imre, Eszterházy László, Melit György, Pető István, Barkóczy László, Beniczki György, Nyári Zsigmond, Mezei, Lövei és Eszterházy Miklós gróf.

1754—64. birt itt Beniczky Péter özvegye Csató Klára egy nemesi kuriát. A 17. század végén birtokolt itt Forgács András is, ki a Rákóczy fölkelésben résztvevén, 1711 után vagyona elkoboztatott és 1727-ben Szuhányi Mártonnak adományoztatott, kit abba butykai Viczmándy Károly, királyi ember beiktatott; ennek utódja vala Szuhányi János, 1798-ban birtokos. A XVIII. században még birtokolt itt a derezeni Munkácsy család is, nevezetesen István, ki ősi birtokait itt és a vidéken a Klobusiczky-családnak elzálogosította; fia Munkácsy János azután innen Bőszörménybe költözött s ennek népes utódai a hazában széteszlottak; egyik unokája Munkácsy Sándor (Dániel fia) jelenleg paksi ref. lel-

*) A munkácsy nagyligeti erdő iránti beiktatási okmány 1572.

kész. Egyik mellékága Szatmáron lakik, névszerint Munkácsy László, orvostudor.

1793. Weisz János orvostudor s táblabíró királyi adományul Derezen, Barabás és Nagy-Bégányban némely fiskális részjószágoakat kapván,*) azokba 1794. évi május hó 12-én Nagy-Bégányban Lónyay Menyhért kir. ember és a nagyváradi káptalan küldötte által beiktattatott, felvévén e helyről a Dercsényi nevet. E jeles férfi nagy vagyont és érdemet szerzett magának a timsó-gyártás életbe léptetése által; elébb Podheringen, 1825-ben pedig itt állítatván timsó-főzdekét. (L. ezt.) Hamvai az itteni gyönyörű kerek hegy tetején levő sirboltban nyugszanak, mely felett hat dóriai kőoszlopon fekvő kupolás emelvény áll.

A múlt század végén birtak itt és a szomszéd Pusztake-repeczen: Ilosvai László 9, Bóris László 1, Dercsenyi János 8, báró Perényi István 3, Haller jogán Péchy Antal 1, Szuhányi János 1, gróf Schönborn Jenő Ervin 9, Farkas András Buzinkai jogán 1, Rusák Ferencz 1 és Erdőhegyi László 1 telket; később a határban 46 telek és 2895 hold találtatván, ebből birt Dercsényi 23½, Schönborn 12, Bösz 4½, Perényi 1½, Bekné 1, Ruzsák 1, Erdőhegyi 1, Buzinkai 1 és Szuhányi ½ telket.

1815-ben birt itt Dercsényi J. 25, Kállay Antal 11½, Dercsényi Ferencz 24½, Léway László 1 és Bösz János özvegye Tauber Jozefa 1 telket. 1824-ben említettnek birtokosokul: Dercsényi Ferencz, báró Perényi Zsigmond, Kállay Antal és báró Vécsey Miklós; 1827-ben pedig Dercsényi Károly és János, gr. Schönborn Ferencz Fülöp, Beck Pál királyi tanácsos özvegye Bárczay Anna és Ruzsák Ferencz. Ekkor emeltette a közbirtokosság az országnál álló ugynevezett Vörös-koresmát, melyet árlejtés útján 3993 frtért Mandula György ungvári építőmester épített s 1828-ban teljesen elkészített.

1853. április 26. megvette a Dercsényi-féle részeket gr. Schönborn Károly; a szerződés szerint Dercsényi János cs. k. tanácsos ⅓, báró Dercsényi Henriette született báró Geymüller, ugys mint kiskorú fia 6, Dercsényi Rudolf s leánya gyámja és nagykorú fia 6, D. Jakab ⅓, Dercsényi László és Kálmán s neje született Ilosvay Krisztina szintén ⅓ részesek eladták 136,000 pengőforintért az őket néhai D. János mint szerző után az 1837. márczius 11-én kelt végrendelete szerint alapított s eddig hitbizományilag kezel

*) Az 1793. évi kir. adománylevél szerint, kapta Dercsényi különösen a Bay Mihálytól hűtlenségi bélyegen elkobozott nemesi birtokrészeket.

következő birtokaikat: 1. a pusztakerepeczi timsógyár felerészét, 2. a munkácsi (podhering-kölesini) timsógyár őket illetett $\frac{3}{8}$ részét, 3. a pusztakerepeczi egész birtokot s 4. a derezeni, nagybégányi és barabási részeket; — ezeket azonban később 8000 frtéért átengedte vevő Deresényi Istvánnak.

Derezen főbirtokosai most gróf Schönborn Ervin, Kállay Otto, Gotteszmann Adolf és Demeter Manó után a község, Des Echerolles Kruspér Sándor, Freyseysen Gyula utódai és Abonyi Emil, kinek atyja István a Perényi Zsigmond-féle részt megvette; továbbá: Bakos János, Frieder Simon, Dóka, Fodor, Iván, Nagy, Szabó sat. családok.

A derezeni község a reformatió kezdetén csatlakozván Kálvin hittanához, régi anyaggyülekezetet képez; 1593. Carkai Mátyás volt lelkésze; 1600-ban Ökörítői Sándor, iskolatanítója pedig Csarodai János. — 1765. május 30-án megengedte az akkor Pozsonyban székel magyar kir. helytartótanács, hogy szűk és elavult fatemplomát, hasonló anyagból szélességben egy, hosszában pedig két öllel nagyobbítva megépíthesse; e kegyelmes intézkedés a vármegye által azon évi július 9-én kihirdettetett és kiadatott. Példa arra, mily korlátok közt éltek alkotmányos országban eleink csak egy század előtt is! 1777. decz. 12. ismét megengedte a megye, hogy eddigi haranglábja helyett, egy kis fatornyot építhessen; 1784-ben külön engedély kellett arra is, hogy a fatemplom és toronyrothadásnak indult talpa alá kőalapot tétethessen! 1799-ben megváltá a község a királyi tizedet. 1835. szenteltetett fel mostani derék kőtemploma. Egyik harangján nincs telirat; nagyobb harangja öntetett 1796. Bán Miklós, gáti rektor által az egyház költségén. Anyakönyve 1770. évben Szatmári Sámuel lelkész idejében kezdődik.

Sajátságos szokás itt, hogy a fejfákra, mint azt az említettem kerekhegy tetején levő temetőben tapasztaltam, rimes versekben róják fel az elhunytá vonatkozó emlékiratot ily módon:

„Itt nyugszom már megpihenve,
Minden bajtól menekedve,
Dóka Sámuel volt a nevem,
Mig a földön volt életem;
82 esztendőt éltem,
Akkor jött a Jézus értem.“

1875. május hó 2. a helység nagyobb része porrá égett.

Deskofalva.

Orosz uradalmi falu a Hosszuhát keleti oldalán, a felvidéki járásban 47 házzal, 297 lakossal és 1501 holdnyi hegyes-völgyes határral. Magócsi Gáspár, Munkács birtokosa, 1581. Desko Andrásnak adott kenézséget a végből, hogy itt a Sigo nevű pataknál, Sztrintura hegy s a Cseresznyefa nevű erdő és Köhegy közti alkalmas részen új helységet alakítson, a megszállóknak 15 évi adó- és 14 évi szolgálatmentességet ígervén. E szerint a helység itt is a telepítő kenézről Deskö-falvának neveztetett el. E kenézi kiváltságot később 1611. aug. 18. Magócsi Ferencz is megerősíté. a kenézcsalád pedig folyrást terjedett, úgy, hogy 1699-dik évben is Desko Lukács vezette a kenézséget..

1649-ben Lorántffy Zsuzsánna alatt még csak 6 jobbágy család létezett itt, mely azóta tetemesen megszorodott.

1636-ban, midőn Rákóczy György és neje L. Zs. Kerepeczi István királyi ember, Bégányi Tamás szolgabíró és Dobrai János törvényszéki jegyző jelenlétében beiktattatott, Simai Mező Gáspár, László és Péter, Deskofalvára nézve ellenmondottak, mint annak volt zálogbirtokosai. Az 1672-ki urbéri összeírás szerint, volt itt akkor a batyko Pap László, ki egy nyesttel adózott. Szántóföldei leginkább a Szobatin nevű mező felé feküdtek. A határban volt két pisztrangos és kövihalas tilalmazott patak, melyekben ma ily halak nem találtnak. Fatemplomáról már 1699-ben történik említés s akkor papja Tökésen lakott, melynek ma is fiókja.

Diczkovicza.

Uradalmi orosz helység Polena közelében egy magaslaton 17 házzal, 109 lakossal és 1029 holdnyi hegyes határral. Az 1649-ki urbér szerint Ujbisztrának s az 1682-ki szerint pedig Zsitkoviczának is neveztetett; Bisztrának, mi magyarul Sebest jelent, azért, mert ily nevű pataknaál feküdt. Magócsi Ferencz Munkácsról 1611. június 8. kenézlevelet adott Lizanecz Mihálynak a végből, hogy e helyen Bisztra nevű helységet alakítson, igérvén az idegen megszállóknak 6 évi adómentességet. Ez okmányt 1613. gróf Eszterházi Miklós és neje Szerdahelyi Orsolya megerősítették Lizanecz öcsese, Zicsko Hritz részére.

1649-ben találtatott itt 17 jobbággy 30 fiuval, mely alkalommal volt a batykó Zicsko Prokóp. 1699-ben volt a kenéz Lebovics Szimon, de a lakosság e közben annyira elpusztult, hogy csupán 1 $\frac{1}{2}$, telek vala megnépesítve s temploma is el lévén rongálva, a csekély számu g. k. hivek Polenára jártak isteni tiszteletre. 1682-ben még 17 jobbágyszemély volt s a kenéz Zitko András.

Ma a szolocsinai lelkésztséghez tartozik.

Kis-Dobrony.

A Kis és Nagy melléknévvel megkülönböztetett két magyar helység fekszik egymás közelében, a kaszonyi járásban Ungmegye határszélén, erdők- s ligetekkel körülvett gyönyörű rónán, melyet

távolról északfelől a jó zamatu és lelkesítő szesze miatt méltán elhíresedett bort termő szerednye-i szőlőhegyek s az azok megett fokonszinti magaslathoz emelkedő hegységek környeznek. Egykor rengeteg erdők boríthaták a most eke alatt álló részeit is, melyeken a vadak és vízi madarak ezrei tanyáztak, a nyomokból ítélve, e lapály áradásoknak lévén nem kis mértékben kitevé.

Hogy itt a történelmet megelőzőt korban is már tartózkodtak emberek, kétségtelenné teszik azon sir- és lakhelyek nyomai, melyek koronként napfényre kerülnek; mint 1865. évben is, midőn egy belső kertben számos bronzkarikák, pereczek, füles gomb, karvédő, sarló, véső, lándzsacsucs s egyéb tárgyak; Nagy-Dobronyban pedig 13 két centim. nagyságú, gömbölyű zöld üvegből öntött vörös és fehér habvonalakkal díszített gyöngy találtatott.

Hogy a magyarok beköltözése előtt itt szlávok laktak. onnan gyaníthatni, hogy e helyet tölgyerdőiről „Dubrony“-nak elnevezték, mit a magyarok Dobronynak változtatták át.

E helység most 189 lakházzal, 1101 lélekkel és 2430 holdnyi területtel bír.

Különben e falu a XIII-dik században „Csépánföldre“ és „Csépántelek“-nek is mondatott s az erre átvonult tatárok által elpusztított, birtokosaitól teljesen megfosztott.

1248-ban ugyanis IV. Béla a pusztán és örökösök nélkül maradt földet (terra vacua) Seneta fiának, Mátyásnak adományozta; e birtok akkor az egri káptalan küldötte által körüljárattván, a határjárási okmányban határpontokul felsoroltatnak e következő helyek, u. m.: Dobrony (Dubrun, a mai Nagy-Dobrony), Szalóka, Eszeny, Ignéc, az Ung felé vezető nagy út, Karachna, Zopochmező, Kalucha domb, Hosszmező s vizek: a Latorcza, Mertvieze, Potokszada, Remech, Scserneve (Cserlenő?) Határazamuga, Sdala, Sztara Szada, Holt Latorcza, Usztó mocsár, Sulmostó, Kirniese stb.

Egy 1270-ki okmány szerint V. István, ifjabb király „Csépántelek“ birtokot, mely 3 ekényi földből ($3 \times 150 = 450$ holdból), erdő és rétekből állott s a királyra szállt, hű szolgálataik jutalmazásul Seneta fiának, Mátyásnak s fiainak Hetének, Mihály és Lászlónak adományozta, feküdvén e hely Dobrony és Aggtelek közt. Ez okmányok átvétettek 1299. Mátyás fia László comes, testvére Mihály fia Ratold és Hete fia Rudolf megyei főispán részére.

1282-ben IV. László király az uratlan Csépánföldet Mátyás fiának Lászlónak és általa testvérei Hete és Mihálynak jutalmazásul különösen azért adományozta, mert a „Scelench“ vár ostrománál a

király szemeláttára kövel megsebesítettett; a leleszi konvent által történt beiktatásról vezetett iratban ily határok említettnek: kezdődött az keletről a Latorczánál, délről állott Dobrony föld, Mertvicza patak, Uticse folyó, azoutul Machal Mics-patak, nyugotról Zopocs rét, Kalicsa domb; ezen átmenve Span-tó nevű mocsár, melynek végén állott egy hegyecske; majd a nagyut, melynek mindkét szélén emelkedett öt határdomb; majd jött a Kerepecz-folyó és tul „OcoK“ körül a mocsár és Szernye-patak, hol Mihály fia Demeter birtoka kezdődött; lentebb a hely, hol e határfolyó a Csarna-vodába ömlött; ezen átmenve határoltatott Eszeny által, innen Kerepecznek tartva a Hosszumezőn levő patak, majd a Remete mező és a Tamás egre nevű mocsár, ismét a Nagyut s a Veczken tul a Latorcza, hol a határ végződött.*)

1364-ben Kisdobronyi Ratold fia János és Miklós fia János; 1373-ban pedig Dobronyi Rupert fia János említettnek királyi emberekül.**)

1374-ben Széchi Pap István fia Gál panaszkodott, hogy Vámos Tamás fia János, Oroszi Rofain fia István, Lőrincz fia Demeter, Demeter fia Egyed, Beke fia János és Loránd, Borsvai Tamás fia Miklós, Jakab Imre fia György és Miklós, szent Mihály nap előtt 44 sertését erőszakosan elhajtották Csépanfalváról, miért ellenök vizsgálat intéztetett.***)

1379. Szepesi Jakab országbíró Széchi Tamás fia Imre részére IV. László királynak 1282-ben Csépanföldéről kiadott oklevelét átirta†), valamint 1384-ben István király 1270-ki okmánylevelét, minthogy Szécsi Imre, Kisdobronyi Ratold fiával Mihálylyal perbe bocsátkozott; ez országbírói kibocsátványban††) Csépanföldé más néven Kis-Dobronynak mondatván.

1380-ban kihalatván a helység negyedrésze, mely Kisdobronyi Ratold fiai János és Mihályé volt, Milota fia Lőrincz (bereg) szász polgár s testvére András, nővére Annus és unokája Erzsébet nagy Lajos leánya és Tamás leányai Ilona és Anna részére, a határjárás okmányban említettnek határokat: a templom melletti almakert, ennek szögletétől délről kelet felé három vad körtefa. innen az Asztrag tava déli oldalán az erdei és tovább a közut, mely

*) Zichy-Codex I. 49. lap.

**) Lelesz, Prot. A. I. 97. sz. és 12. sz.

***) Leleszi levéltár.

†) Zichy-Cod. IV. 103.

††) U. o. 644.

Ungvárról Bereg felé huzódik.*) 1381-ben Lajos király parancsára a főnebbi okmány kiadatott a leleszi konvent által Jánosnak és Lőrincznek.***) 1383-ban pedig Eszenyi Tamás fia Imre Gara Miklós nádor elé idéztette Kisdobronyi Pált, Tamást és Lászlót.***)

1393. beiktattattak királyi uj adomány folytán Kisdobronyi Ratold fiának Jánosnak fiai Gergely mesterdeák, Tamás, Mátyás és Sebestyén, Kisdobronyi Miklós fia János és fiai László, Miklós és Tamásnak összes és bárhol létező vagyonaiba testvérölés bűne miatt, mely alkalommal a Kisdobronyi János fia Bertalan kir. ember által történt beiktatásnál ellenmondottak a vagyonvesztettek†).

1393. Kisdobronyi Ratold fia Gergely deák, János Miklós fia s László, Miklós és Tamás (János fiai) osztozkodnak.

1394. pereltek Gara nádor előtt Kisdobrony iránt Szécsi Simon fiának Tamásnak fia Imre felperesül Kisdobronyi András ellen, kinek atyja volt Miklós, Bertalan János fia, Miklós Loránd fia és Mihály Ratold fia ellen; ezeknek atyjok volt Mihály, ennek Mátyás és ennek Szente.††)

Ugyanazon évben Kaplai János gróf országbíró rendeletére a leleszi konvent Kisdobronyi Mátyás, János és Pál kérelmére a kisdobronyi határt megigazítani akarrán, királyi emberül kijelöltettek: Ráth Jakab, Miklós fia, Ráth Balázs, Helmeczi István és Domokos fia; azonban mindjárt a kezdetén Antal nevű nagydobronyi lakos Dobóruszkai Domokos mester (Miklós fia.) Báthori János (Jakab fia) és Báthori Jakab és Péter (István fiai) nevében az eljárás ellen tiltakozván, az elmaradt s a felszólamlók a királyi szék elé utasítottak †††)

1396. tiltakoztak Kisdobronyi László és György — Kisdobronyi Ruben fia Bertalan ellen foglalás mia:.)§)

1311. Beiktattattak Dobronyi György és Antal a falu felerészébe; 1409-ben pedig Kisdobronyi Pál és neje Öbégányi Potencziána itt és Fornoson.

1420. emlittetik birtokosul Kisdobronyi Barnabás, Tamás fia.

*) Leleszi lev. Prot. AA. 6. sz.

**) U. o. 6.

***)) U. o. 6.

†) Egy 1390-ki okmányban emlittetik még János fiául Imre is; ugyanakkor voltak Mihály fiai: Pál és Brígyes vagyis magyarosabban: Bereczk; János volt Miklós fia, László s Miklós Loránd fiai, Bertalan János fia, kinek atyja Rubennek nevezetett. (Budai kam. lev. 747.)

††) Budai k. l. 747. cs. 68. sz.

†††) Leleszi l. Prot. Met. I. 501.

§) Budai k. l. 747. cs. 14. sz.

Ugyanakkor Kisdobronyi Gergely leánya Fruzsina Lengyel Jánosné itteni összes részét negyedi- és hitbéri jogaival együtt anyja alsó nempti Szocsik Jakab leánya Borbálának s gyermekei Szocsik János s Annának átadja; egy külön okmányban a fornoszi és iszkei részeit is azokra ruházzván.

1429. Kisdobronyi Ratold János özvegye Szocsik Borbála, leánya Fruzsina s gyermekei Miklós és Imre eladják itteni részöket, a kisdobronyi Szent Miklós hitvalló tiszteletére szentelt, fából épült templom kegyuri jogával együtt László mester királyi alkornoknak s Csapi másképp Eszenyi Imre fiának Ákos és Istránnak és István fia Jánosnak 60 arany forintért.

1455. Kisdobronyi János elad egy részbirtokot Szolnoki János és Péternek.

1478. Dobronyi András vizsgálatot intéztet Kapolezi Simon ellen, ki ennek érdekes állapotban volt nejét saját hatalmával megtámadta, bántalmazta s irományait erőszakosan elvette. Királyi emberül eljár Homoki Balázs.

1487. Dobronyi Pál bátyja Vinczének és neje Krisztinának részbirtokot átenged.

1492. Ulászló Budán (sabato post fest. exalt. s. crucis) Kisdobronyi Brigyes kérelmére e helység Nagydobrony felőli határának megújítását a leleszi káptalannak megrendelvén, midőn e végből Guthi Balázs kir. ember megjelent, Nagy Tamás, Dobóruszkai Domokos és Hetei János deák nevében tiltakozott s így a további eljárás felfüggesztetett; s mivel Guthi betegsége miatt eljárásának előadása végett a leleszi káptalan elé nem mehetett, nyilatkozatának felvétele végett Gergely áldozár küldetett ki annak guti lakására, hol bevallása megtörténvén, az a királynak bejelentetett. 1494. (Budán feri 4. post. fest. parif. beatae V. Mariae) ismét megrendelte a határjárást, kijelölvén kir. emberekül: Guthi Balázst, Odvani Mihályt, Oroszi Istvánt, Daróczi Mártont és Surányi Györgyöt; azonban ennek Dobó és János lelkész ismét ellemondottak.)*

1504. Kisdobronyi Mátyás özvegye Margit elzúlogosít Huszár Balásznak egy telket 16 arany forinton.

1509. K Brigyes itteni részeit testvérei Magda, Nyáradi Jánosné, Margit Pazoni Cseres Mihályné és Zsófia jékei Buly Jánosnéra iratja 30 frtban azon kikötéssel, hogy utódai becsértékben majdan visszaválthassák. 1516. Magda és Margit kielégítették ne

*) Lelesz. Prot. Met. I. 428. és 493.

gyedi jogaikra nézve K. Péter által. 1519. Nagydobronyi Kata itteni birtokrészét Dobó Ferencznek átengedi. 1523. K. Péter egyik telkét 6 frton Csapi Gergelynek elzálogosít; kisdobronyi Nagy Simon pedig Kassai Jánosnak egy másikat 4 frton.

1524. Beke Márton és Sütő Gergely egy-egy telket szereznek zálogczímen 16 forinton. 1530. említetik birtokosul Deseő János. —

1548-ban beiktattattak hetei Vadas István és Kisdobronyi Erzsébet fia Simon, Nyáradai János és neje, gyermekei András Miklós és Katalin; Hetei György fia László, kinek anyja volt Kisdobronyi Erzsébet (ennek pedig K. Loránd János leánya Dorottya;) Huszár György és neje Huszár Boldizsár leánya Dorottya, férjezett Kürtösi Gáspárné (H. György született Kisdobronyi Mátyás leányától Erzsébettől;) néhai Jobbágy Mihály és Kisdobronyi Katalin fia Dobronyi István, Nagy Simon fia Menyhért, ki született Kisdobronyi Borbálától, Márton és Potencziána leányától; Dobronyi Benedek, Kisdobronyi Pál és Krisztina fia, végre Budaházi György, néhai Kisdobronyi Boldizsár és Krisztana fia, — az összes itteni részekbe királyi uj adomány czímen, mely alkalommal az ünnepélyes beiktatást eszközölő Óbégányi Sebestyén királyi ember.

1560. Tiltakozott Hetei Csaszi Gergely, Hetei László özvegye Erzsébet, Kántor Máté özvegye Dorottya, Hetei Ferenczné Czili, besenyői Lénárti Gáspárné Klára, Csaszi Gergelyné Katalin és Dancs Ferenczné Borbála nevében is az ellen, hogy Hetei Ferencz és Lasztóczi Mátyásné Erzsébet a kisdobronyi birtokot nemes radvánézi Budaházi Györgynek eladják.

1570. említetik birtokosul Sárvégi Péter is. 1580. beiktattatott Budaházi, másképp Vitéz Péter királyi ember és Gálffi Lőrincz leleszi k. pap által Nyáradai Ferencz a nyáradai és Kisdobronyban egy nemesi udvarházból és 3 jobbágytelekből álló birtokrészbe, mely Nyáradai, másképp Descő Miklóstól hűtlenségi bélyegen elkoboztatott s neki a királyi joggal együtt adományoztatott.

1586. Dobronyi másképp Hetei Gergely egyik telkét Szőlősi Mihálynak 32 frtért eladja. 1593. tiltakozott Hetei Anna Pinkóczi György ellen birtokelidegenítés miatt.

Az 1600-ki adóösszeírás szerint*) birtokoltak itt: Dobó Ferencz, Budaházi Kristóf, Mórítz Gáspár, Nagy Sebestyén, Hetei Gergely, Fejes János, Vid László, Pinkóczy György, Nagy Albert

*) Budai kam. lev. Liber IV. Tom. VII.

és Halábori Péter. Ugyauakkor Kerepeczi Ferencz és Margit eladván Telegdi Borbálának és Csapi Zsuzsánna hajadonnak 135 frtért egy telket: ez ellen Pinkóczy György, Dobronyi Kata és Kürtössi János tiltakoztak. 1603-ban Kürtössi István elzálogosította birtokrészét Kádas Andrásnak 60 frtért; és Kürtössi János egy kuriaját Keregszegi Ábrán Istvánnak 104. frtért.

1604. Kisdobronyi Hnszár Balázs tiltakozott Huszár Ilona ellen egy nemesi ház és udvar elidegenítése miatt.

1610 Deregyői Daróczy Ferencz beiktattatott egy birtokrészbe Dobó Ferencz után; 1611-ben pedig serkei Lorántffi Mihály Kis Dobrony, Szernye, Ujfalu és Nagy Muzsaj birtokába; később Lorántffi Zsuzsánna kezével Rákóczy Györgyre esett, ki itteni részét uradalmi igazgatója Debreczeni Tamásnak elzálogosította 600 frtban. 1611-ben említettnek birtokosokul: Ur Gergely és András, Kürtössi János, Huszár Gy., Vincze Mihály és Miklós, Budaházi Kristóf és Telegdi Borbála Rákóczy Zsigmond özvegye. 1638. Fejes János özvegye Budaházi Eufrozina egy részbirtokot iratott Vedányi János és neje Fejes Katának 400 frtban.

1640. Kisdobronyi Ur Erzsébet néhai Viktorin János özvegye és Kápolnás ragyóczy Ragyóczy Zsigmond birtokaikat elcserelelik. —

1643. Vincze Krisztina nagydobronyi Kovács Mátyás özvegye Kisdobronyban egy házat és kuriát elzálogosított Móricz Margitnak 202 frtért; valamint

1646. Kürtössi Kristóf — Jánoki Borbálának egy telket 110 frtért; és 1665. Hetei István egyet Harangi Borbálának Andor Istvánnénak 20 frtért. —

1700-ban Görgei Imre és neje Kárászi Horváth Mária vétel útján és királyi adomány mellett behelyezkednek a kisdoronyi Forgács Endrétől hűtlenségi bélyegen elfoglalt részekbe.

1754. Gerzsényi Éva Vályi István özvegye birtokát itt és Ugornya, Gergelyiben s Gerzsénön fia Vályi Sándor és leányai Éva és Katalinra hagyományozta.

A mult század végén birtokoltak itt: Mednyánszky, Ragyóczy, Csomonyai, Nagy, Ur és Munkácsi nevű családok, kiknek utódai maiglan elnek itt, ezeken kívül birnak még itt a Morvay, Izsák, Huszár s más családbeliek, névszerint: id. Ur Albert, Ragyóczy Antal és József, id. Nagy Lajos, Nagy Miklós, Veisz Farkas, Groszfeld József, Jakab Istvánné, Komonyi István és Jánosné, Lebovies Ja-

kab, a magyar tudományos akadémia, Nagy Péterné, Nagy Miklós János, Szűcs József, Várady József sat.

Nagy-Dobrony.

Most 299 (1870-ben 334) lakházzal, 2096 (1870-ben 2319) magyar lakossal és 6886 holdnyi területtel bíró falu az előbbi szomszédságában.

Már az 1272. V. István királytól a Rusdi Mihály részére kiadott okmánylevélben úgy emlittetik e helység „Dobruu“, mint királyi birtok; s hogy már e században népesnek kellett lennie, kitűnik onnan, hogy az 1333-dik évi pápai tizedek lajstromában plébániával ellátott helyül emlittetik, melynek lelkésze 4 garast fizetett és nem a borsovai, hanem az ungi főesperesség kerületébe tartozott.

1340. Dobronyi Ruben itteni birtokos Csapi Tamás részére bizonyos 24 malacz iránt fenforgott ügyben megbírságotlatott az egri káptalan előtt folyt eljárásnál Csapit törvényesen vallott ügyvéde Balogh János képviselvén.)*

1385. volt itt lelkész György, (Sacerdos et rector), kitől Báthi Miklós és Botfalvai Miklós egy lovat elsajátítván, e miatt ellenök a leleszi konvent kiküldötte vizsgálatot tett.**)

1389. tiltakozott Kisdobronyi Gergely deák több nemes nevében az ellen, hogy a fele részben őket illető itteni latorezai vámjogot szeretvai Romocsa Péter és Császlóczi Péter Balázs fia és Miklós János fia a királytól felkérjék.***)

A XVI. végén a ruszkai Dobó család birta Nagy-Dobronyt; ugyanis 1394. királyi parancs mellett Ráth Balázs királyi ember itt határjárást tévén a szomszéd Kisdobronyi János fia Mátyás és Mihály fia Pál részére: ez alkalommal ellenmondottak Ruszkai Dobó fiai Istrán, Balázs és László; de 1400-ban azok, valamint tiszteletendő Turóczi prépost panaszára a leleszi konvent Kisdobronyi Ger-

*) Zichy-Codex I. 569.

**) Leleszi lev.

***) Budai kam. lev. 747. cs. 50. sz.

gely deák ellen, ki két nagydobronyi jobbágyokat letartóztatta Kis-Dobronyban, vizsgálatot tett.

1394. említettnek itteni birtokosokul: Dobóruszkai Domokos mester (Miklós fia), Báthori János (Jakab fia) és Báthori Jakab és Péter (István fiai); 1400-ban pedig még: Dobóruszkai Jakab fia László és István és Ruszkai Báthor János fia András.

1420-ban perlekedtek Dobó István és Kisdobronyi Mihály (Brigyes fia), János (Tamás fia) Mátyás és Tamás (János fiai) foglalás miatt.

A XIV. század végén s a következő elején Tódor podoliai herceg is birtokolt itt, kétségtelenül Nagy-Dobrony akkor részben már a munkácsi vár uradalmához tartozván; 1410-ben egyezséget kötött a nevezett herceg — Dobronyi István, László és Balázsszal bizonyos foglalási perben, melylyel a herceg vádoltatott.*)

1412. Garai Miklós nádor mint Beregmegye főispánja intézkedik azon perben, melyet Kisdobronyi Ratold fiának Jánosnak fia Gergely deák neje és leánya Frusina — Dobóruszkai Jakab fiai Balázs és László ellen hitbér és hozomány iránt folytatott.**)

1494. Dobó Domokos birtokolt itt; lelkészül pedig említettik Hetei János.

1508. a leleszi konvent a Nyáradai János részére hozott bírói ítéletet Dobó Domokos ellenében nagy-dobronyi és panyóki (abaujmegyei) részeit illetőleg végrehajtá.

1521. beiktattatott Hetei Simon kir. ember által Dobó Domokos fia Ferencz nagy-dobronyi nemes Jobbágy Mihályné született Kisdobronyi Katalin kisdobronyi részeibe Huszár Balázs fia György ellenmondása mellett.

1599. Perényi Péter Somogyi Pálra iratta nagy-dobronyi kuriáját és egyik jobbágytelkét, hová Ujhelyi Miklós kir. ember által be is iktattatott.

1610. Deregyői Daróczi Ferencz beiktattatott az egykor Dobó Ferencz által birt s közönségesen Dobóruszkai uradalomnak nevezett jószágok fele birtokába; ez uradalomhoz tartozott Beregrármegyeben: Kis- és Nagy-Dobrony, Szernye, R.-Ujfalu és Nagy-Muzsaly; ezenkívül Dobóruszka nemesi udvarházzal, Bartafalva, Radics, Bező, Zahar, Pinkóczon az Ung vizén egy hat kerekű malom; Panyók, Pérben nemesi kuria és a péri részjós/ághoz tartozó bihari, szabolcsi, krasznai és középszolnoki birtokok. Daróczi e tete-

*) Budai k. lev. 747. es. 78. sz.

**) U. o. 69. sz.

mes birtokhoz részint Lorántffi Mihálynak, úgy is mint néhai neje Zeleméri Borbálától született hajadon leányai Erzsébet, Zsuzsánna és Mária term. gyámjának, Kassán a királyi tábla előtt tett ünnepélyes bevallása, részint a kassai kamara tanácsosa és a bethlenfalvai gróf Thurzó György nádornak a király nevében tett adománya folytán jutott. A Pinkóczi Ferencz kir. ember által teljesített beiktatásnál azonban többen ellenmondtak.

A rákövetkezett 1611. évi július 17-én Kassán új egyezség jött létre, mely szerint az utódok nélkül elhunyt ruszkai Dobó Ferencz a kincstárra jutott fentebb nevezett birtok 33 ezer magyar forintban Perényi Zsófiának adatván, most 20 ezer tallér ráfizetése mellett Daróczi Ferenczre s Lorántffi Mihályra, mint annak egykori birtokosai utódaira királyi adomány mellett egyenlő részekben ruháztatott.

A gróf Thurzó György nádor által kiadott beiktatást rendelő parancsban királyi emberekül kijelöltettek: Kisbégányi Gergely, András és Sebestyén; Kerepeczi Ferencz, Priberi Melith, Tompa József, Morgai Imre sat. Szomszédos birtokosokul említettnek: a kisdobronyi nemesek, s Ungból: Bornemissza Jósza huszti várkapitány, Homonnai Drugeth István, Magócsi Ferencz. Lónyai István s mások, kik a beiktatásnál ellenmondtak.

1619. Kishartyai Harthyay Gábor és neje Mikolai Ilona, egyezséget kötöttek Rákóczy György és Lorántffi Zsuzsánnával az itteni birtok iránt; 1629-ben pedig ez utóbbi végleg átvette Nagy-Dobronyt.

1638. Melith György törvénykezett a csomonyai és nagydobronyi erdők határa iránt, a minthogy Rákóczy György is az erdők használata iránt vizsgálatot tétetett. (I. Csomonya.)

Ez időtől fogva a Rákóczyak birták Dobronyt. A XVII. század végén II. Rákóczy Ferencz birván, 1699-ben, midőn a beregmegyei közgyűlés némely károkat okozó vízi malom elhanyagolását elrendelte, azon évi sept. 29. Munkácsról a nagy-dobronyi malomra nézve ekkép válaszol: „Esett értésünkre, hogy Ispán uram elő kegne szándékoznék némely malmaink elrontására, a mit is az elmúlt napokban bizonyos számú népeket összegyűjtetvén, már éppen dobronyi malmunkhoz elmentek volt, mivel pedig az, mint informáltunk, a nemes vármegyének nem ott jár az elméje, hogy teljességgel mindenütt a malmok elhanyagoltassanak, hanem a melyek kár nélkül lehetnek, megmaradhasanak és rektifikáltassanak: azért ha ezen dobronyi malmunk károsnak ítéltetik lenni, leszen nekünk is

annyira való emberünk, hogy efféle malmainkat megorvosoltathatjuk, csak a ns vármegye is maga részéről hoc in passu malmait vizsgálja meg.“

Most is gróf Schönborn-család birja az uradalomhoz tartozó részeket, ezen kívül a főbb birtokos Róth Benjamin; a többiek pedig: a község, Benedek, Braun, Badó, Bara, Deák, Eperjesi, Fogarasi, Katona, Molnár, Nyomó, Nagy, Szanyi, Szilvási, Schvarz, Tóth, Vinda s más családok.

1769. több egy kenyéren levő ruthén család ide és Nagy-Lucskára helyeztetett át. A nagy-dobronyi ref. hitközség 1776-ban nyert hatósági engedélyt arra, hogy templomát kijavíthassa; azóta szép kő-templomot épített; a királyi tizedet pedig még 1779-ben megváltá.

1879. márcziusban szerveztetett itt a gyalogposta.

Dobróka.

(D u b r u v k a.)

Orosz falu a megye keleti szélén Bilke közelében, a felvidéki járásban, 112 házzal, 587 lakossal és 1563 holdnyi határral. Régi okmányokban Dubrókának mondatván, kétségtelen, hogy nevét a tölgyfákkal (dub) borított egykori rengeteg erdőktől vette; fekszik pedig e helység egy kellemes domb keleti oldalán, melynek ormáról szép a kilátás a beregi, máramarosi és ugoesai hegyekkel környezett borzsaí völgyszerű vidékre, melyen 16 faluak fehérlő templomai és csillogó tornyai látszanak.

1447. beiktattatott Ilosvai Tivadar István a zálogul neki jutott dubrókai, bilkei, rákóczi s a többi a bilkei uradalomhoz tartozott részekbe.

1457. Bilkei Péter fiai Miklós, István és Mihály István fia Illés és bilkei Balicza János iktattattak be itt; 1460-ban pedig Ilosvai László és Bilkei Sándor leányai Anna és Verona ez utóbbinak

vagyonába; három év mulva pedig a fentebbieken kívül még Vörösmarthi Palko fiának Ivaskónak neje is azon öt jobbágytelek birtokába, melyeket, valamint Herinesén is ötöt Bilkei Ivasko még 1457-ben Vörösmarthi Palko fiai Péter és Jánosnak 50 arany forinton elzálogított, 1462. Bilkei András elzálogított Ivasko Péternek 12 frtéért itt és Lukován egy egy telket.

1475. Ilosvai László tiszte és jobbágya dobrókai Palko Pétert megölvén, ez iránt királyi parancs folytán a megyei hatóság vizsgálatot tett.

1476. királyi parancs mellett osztály eszközöltetett Lipesei Bilkei Mihály és Lázár és másrésről Bilkei István s rokonai közt Dobrókának egyharmada iránt.

1480. Perényi János kapta zálogul Bilkei András részeit.

1491. Perényi Gábor s osztályos atyafiai királyi adományt nyertek a néhai Bilkei György után maradt részekre övezve, Bilkei János, György s ennek gyermekei ellenmondása mellett. 1530-ban voltak birtokosai: Vitkai Tamás, Falusi András, Karácsony István és Petrovics Péter 1552. Palko Ferencz, Lipesei János s Horváth Pál. 1548-óta a Kun család is, mely a szomszéd Karaszlón is birt.

1562, Körösbányai Móré Gáspár királyi adományul kapta a Bilkei Mátétól hűtlenségi bélyegen elkobzott részeket. 1567-ben birták Palkó Péter özvegye, Ilosvai György, Komlósi Gáspár, Lipesei György özvegye, Gáspár Elek és Ferencz. 1572-ben beiktattott Tarnóczy István a néhai Ilosvai Jánostól zálogba vett részekbe; 1574-ben Dobrókai Palko Jánosnak eladott Bilkei Máté itt és Misztiezen telkeket; 1575. emlittetik birtokosul Dolhai György és Komlósi Gáspár. 1576. királyi új adomány levelet nyertek Bilkei Máté, Ferencz, Miklós s többi atyafiak ősi birtokaikról; 1580-ban Daróczy Szeráf kapta adományul Ivasko András uratlan birtokát.

1595. Komlósi Albert iktattatott be egy paraszt-telek birtokába, melyet Rákóczy Zsigmond és Ferencz Bilkei Mátétól vettek.

1599. volt itt Rákóczy Zsigmondnak 19 a munkácsi várhoz tartozott jobbágy háza.

1600. előfordulnak birtokosokul: Lipesei, Almási János, Ilosvai, Bilkei, Literáti, Gorzó, Rákóczy és Bixi Ferencz özvegye. — 1631. Lipesei Gergely kapta adományul a Lipesei Pál fiától elkobzott részeket, 1641. Korláth Borbála és férje Mokcsai Ferencz elzálogíták Lipesei Györgynek itteni részöket 400 frtéért.

1648-ról emlittetnek mint birtokosok: Lipesei András, Sín-

dor és Gergely; Zavatkai András, Bornemisza Mátyás, Kisfalusi György, Putnoki István, Komlósi Benedek, Gorzó István és Simon, Almási Józsa és Bálint, Kállai István, Mező Gáspár és László, Bégányi Ferencz özvegye, Hunyadi János és Szani György.

A közelebbi időben voltak birokosai a Bilkei, Lipesei, Gorzó, Ilosvai, Fogarasi és Partecsi-családbeliek.

1798-ban a kiküldött vegyes bizottság a dobrókai g. k. lelkészséget Rosztokára áttétetni véleményezte, állítván, hogy az itt kijelölt paptelek vízhiányban szenvedne, Rosztokán pedig már előbb vala templom és paplak, holott a dobrókai fatemplom szűk és teljesen elavult, czélszerűtlen épület. Mindamellet a lelkész itt telepedett le s most szép kőtemplommal és tágas, lakályos lelkészséggel dicsekszik. Anyakönyve csupán 1826. évtől vezetetik.

Dragabartfalva.

(D o r o b r á t o v o.)

A Háterdő nyugoti alján a felvidéki járásban fekvő népes, volt uradalmi orosz falu 186 házzal, 1032 lakossal és 6000 holdnyi hegyes határral. Hajdan a kiváltságolt beregi krajnához tartozott. Nevét oláhoktól nyerte, kik egykor nem csak itt, hanem a krajna (végvidék) több nyolcz helységeiben is laktak s kikiről a 16. századbeli okmányok még mint ilyenekről emlekeznek; egyik 16. századbeli adórovatban a falu Barátfalvának is iratik, m; azonban valószínűen esupán az illető tiszt magyaritási buzgóságának tulajdonítandó.

1378-ban Erzsébet királyné az itteni oláhokat különös szabaddal ruházta fel. (L. Sztánfalva).

1504-ben beiktattatott Hetei Boldizsár királyi ember által „Dragabartfalva“ birtokába bélteki Drágffi György.

1523-ban már orosz papok működtek itt lelkészekül.

1648-ban Rákóczy György megerősíté Munkácsen, július 27. kelt levelében a vidék szolgálati viszonyaira vonatkozó régi gyakorlatot; 1649-ben pedig találtatott itt: 58 jobbágy 102 fiu, 30

ló, 148 ökör, 78 tinó, 130 tehén, 127 juh, 312 sertés és 17 méhkas. A kenézséget viselte Kenéz László hat atyafiaival, kik évről-évre felválták egymást a tisztségben. Papok (batykók) valának: Juszko Mihály, Juszko Lázár és Roszpopa Lázár, kik 1—1 nyestet adtak évenként a munkácsi várhoz; itt lakott akkor a várhoz tartozott két lovas szabados: Fekete és Ganczi és 5 hetes-drabant, u. m.: Buczko Mihály és András, Fejér, Kovács, Sarkadi és Holcza; székelydrabant pedig vala Komjáthi János; tányércsináló Muzga. A 31 marhás és 4 gyalogszeres közt előfordultak ily magyar nevek: Karácsony (főbíró;) Martinczai, Szép, Janesi, Fejér, Kovács, Drága, Sarkadi, Komjáthi, Kis, György, Máramarosi, Nagy, Szabó, Kobza, Banko, Vizniczki stb. 19 hely pusztá vala.

1672-ben voltak itt batykók: Juszko Lőrincz, László és fia Lukács; a kenéz pedig Kis Lukács.

A népes s tehetős helység most a gróf Schönborn család birtokához tartozik.

1709. okt. 27. itt töltött II. Rákóczy Ferencz egy éjszakát midőn a huszti gyűlésről visszatérvén, Medenczén ebédelt s 28-kán Munkácsra érkezett.

A falu határában, sőt magában a helységben sós források lakadnak, jelölül annak, hogy a földgyomrában sórétegek léteznek. A külső források magas palánkkal kerítettnek be s az itt állomásozó sólovag által őriztetnek. 1729. kérdést tett az uradalmi igazgatóság a felsőbbiségnél, az iránt, hogy szabad-e a jobbágyoknak a sósvízet használniok, mire válaszul a máramarosi kincstári igazgatóság a forrásokat betemette. Egy itteni domb cárszki horbnak (császári halom) neveztetik; valószínűen a tilalmazott források miatt. —

A régi g. k. hitközség saját régi lelkészséggel bir, melynek kényelmes laka néhány év előtt épült; 1783. évben megengedte az uradalom, hogy a község a temploma építéséhez szükséges mészkövet törhesse.

A Sztariláz, Gerbesovicza és Vorocsánszki nevű, uradalmi majorok és gazdasági tanyák Dragabartfalva környékén fekszenek.

Drahosóc.

Oroszfalu Felső-Vereczke közelében; hajdan a munkácsi uradalomhoz tartozott, találtatik benne 21 ház, 142 lakos és 76 holdnyi terület. A 17. század elején Telegdiékhez került zálogjogon, mely család akkor a szentmiklósi uradalmat bírta, később azonban ismét a munkácsi várhoz csatoltatott és 1649-ben Lorántffy Zsuzsánna alatt az erdőség kizárólag Munkácshoz tarozván, a nagy távolság okozta, hogy azok e környéken teljesen kiirtattak, mi annál inkább elnézetett, mert az idegen jobbágyosság is a várbeli erdőkben irtott földön természetű zab után és a tűzifáért „Kemen-cze-zab“ czímen kilenczedet adott. Akkor volt itt $6\frac{1}{4}$ jobbágyhely, melyek azonban 1689. körül elpusztultak, annyira, hogy 1691-ben, midőn I. Rákóczy Ferencz és Julia árvák javára a jószág összeíratott, itt egyetlen egy jobbágy sem találtott, sőt még a kenéz-telek is üresen, elhagyatva állott s csak később már a gróf Schönborn-család alatt kezdett ismét népesedni.

Dubi.

A hátmegi uradalmi erdő Dubi nevű területén 1861-ben keletkezett e telep, az első fávágók Hontmegyéből kerültek ide, kiket cseh és németek váltottak fel és 13 házban laknak, melyekhez 4—4 holdnyi szántóföld jár. 1870-ben 85 lélekből állott a fávágók telepe, most saját zenekarral és iskolával bír a község.

Dubina.

Oroszfalu a munkácsi járásban 29 házzal éa 193 lakossal a zimbrilovai völgyben, hegyes vidéken, a munkácsi uradalmi 1649-ki urbér szerint találtatott itt 10 jobbágy, $8\frac{1}{2}$ házbhelyen, 6 fiu, 32 ökör, 28 tehén, 85 juh és 38 sertés. A kenéz volt Lueskai Dienes, lakott itt akkor 2 hetes és 2 hópénzes drabant, névszerint Sopodi, Jancsa és Turi, a jobbágyok többnyire magyar nevűek valának, u. m. Illés, Koczák, Drogár és Vereczkei, kiknek ma nyomuk sem létezik. A kenézeknek volt egy malmuk az Obava patakon, melynek bére fejében tartoztak a munkácsi várhoz a szükséghez képest ácsot állítani. 1699-ben adtak a jobbágyok egyéb szolgálaton kívül konyhaélésül 16 tyukot, 4 ludat, 32 tojást, $4\frac{1}{2}$ font vaját s vágó helyett 1 frt 20 kr.

A g. k. községnek, mely Dunkófalva fiókja, van saját kőtemploma s 1785 óta anyakönyve.

Dubrovicza.

A XVII. században Nagy melléknevet viselt ezen uradalmi ruthen helység, mely Szentmiklóson tul Repede mellett egy magaslaton fekszik a Nagy-Dobrovicza nevű patak partjain. Az 1570. nrberben Tódor falvának mondatik.

Az 1649-ki munkácsi uradalmi összeírás alkalmával találtatott itt 10 jobbágyszemély, $4\frac{1}{2}$ telken és 21 fiu, a kenézség vala a Mohucz-családnál, melynek kenézlevele annakelőtte megégett, midőn a villám meggyújtá a házat. 1699-ben Mohucz Sándor viselte

a kenézséget s volt a 20 házból és 112 lakosból álló község, miként ma is, Repede fiókja.

Dunkofalva.

(Obava).

A munkácsi járásban, hegyes vidéken fekvő uradalmi község 29 házzal és 207 lakossal. Ez oroszfal a XVI. század közepén keletkezett akképen, hogy Szentjánosi Lajos beregi főispán és a munkácsi uradalom igazgatója, 1568. febr. 4. kenézi meghatalmazást adott Koczán Dankónak arra, hogy az Obava másképp Ubava nevű patak mentén a kijelölt erdőirtáson falut alakítson, s mivel Koczán Danko (Dániel) utódai a Danko majd Dumko nevet vették fel: róluk a helység is így elneveztetett; oroszul pedig Obavának azért hivatik, mert a kövi halas patak, mely e völgyön végig folydogál s egykor két kenéz-malmot is forgatott, ily nevet visel. Az 1649-ki urbérben Dumko Máté említették kenézül, levén akkor itt 24 jobb-ággy 12½ telken 33 fiuval, batyko volt Pap László, a lakosok közt 7 közdrabant, 1 hetes és 1 székely drabant tartózkodott. 1672-ben volt a batyko Pap Gergely; 1671-ben Glagola János lett új kenéz. 1699-ben viselték a kenézséget Dunkofalvi János és Glagola Mihály, Dunkofalusi Mátyás pedig lovas szolgálatot tett, ekkor temploma elpusztult volt s a pap is elköltözött. A község tartozott a szerjáráson kívül a várhoz 26 tyukot, 6½ ludat, 52 tojást 6½ font vaját s vágóért 1 frt 95 denárt adni. A kenézek egy serfőző kazánért fizettek a várhoz 2 frtot s ugyanannyit a pálinka üstért.

Ma g. k. lelkészszéki állomás fatemplommal, anyakönyve 1785. kezdődik.

Duszina.

Oroszhelység a vereczkei járásban a sztrojnai völgyben, a munkácsi várhoz tartozott. Van 97 háza és 563 lakosa. A 17. században gelsei Balling János munkácsi főkapitánynak elzálogosítatván, róla 1649. Lövei Gergelyre szállott. Az 1672-ik évben Báthory Zsófia alatt készített urbéri összeírás szerint, volt ezen Paulovának is mondott helységben Melles Péter a kenéz s találtatott 27 jobbágy 10 telken, 30 fiu, 6 ló, 40 ökör, 37 tehén, 144 juh és 16 sertés. A kenéznek volt egy malma a Duszina nevű patakon, a kenézlevelet Lorántffy Zsuzsánna állította ki. — 1682-ben volt 39 jobbágy, a főkenéz Jaszulics Szimkó, a batyko pedig Mihovics Pap György. 1699-ben a kenéz Melles Vaszil, kit igen szegénynek mond az összeírás, batyko Mihovics Pap Danko, míg öcsese Miklós „orosz-deák“ ezimen éneklészül működött. Zajacz Vaszilról megjegyeztetett, hogy a „mostani veszedelemben elpusztult,“ a mint-hogy a falu sorsa is hanyatlott, nem találtatván akkor több mint 4½ népes telek, 10 ló, 10 ökör, 15 tehén, 5 juh és 11 sertés. — Már 1597-ben volt papja. Most a lelkésznek van kólaka s a kőtemplom is esinos építmény. Anyakönyve 1785. kezdődik. Határában vas-kéneg-rétegek találtatnak.

Egereske.

(Vülyhchovicza.)

Orosz falu a munkácsi járásban 25 lakházzal és 117 lakossal; egykor a munkácsi uradalomhoz tartozott. Fekszik Szentmiklós kö-

zelében meredek hegylejtőn. A 17-dik században Vusnikfalvának is hivatott, azért, mert ily nevű pataknál épült. A Vusnik patak az 1649-ki urbér szerint az uradalom által pisztrángjai miatt tilalomban tartatott. Akkor a kenézség itt sorban járt, jöllehet 1613. január 1-jén gróf Eszterházi Miklós Bosznik Sándornak adományozta azt, s 1649. utódai a Kopeza-családbeliek magoknak követelték. Ekkor találatott itt $3\frac{1}{2}$ telken 10 jobbágy, 10 fluval. 1699-ben már Egerecskének mondatott, a mikor annyira el volt pusztulva, hogy csupán $1\frac{1}{2}$ népes telke volt s abban Kopesa László volt a kenéz.

A határában fekvő Derenova erdőben 1832. évben az esővíz hat bronzkardot s egyéb tárgyakat mosott ki.

Falveska.

(Bogerevicza.)

Ruthen helység Komlós közelében a felvidéki járásban 103 házzal, 533 lakossal és g. k. kőtemplommal. Egykor a Komlósi család és uradalomhoz tartozott, jöllehet időközben zálogjogon a gróf Károlyi és Hankus család kezén is volt. 1821 óta g. k. lelkeszség székhelye, a pap azonban Kövesden tartózkodik.

Fedelesfalva.

(Fedelesüvezi.)

Orosz falu a munkácsi járásban 19 házzal, 107 lakossal és 774 hegyes-völgyes határral. 1581-ben aug 29. kelt okmány szerint, Mágócsi Gáspár Munkács birtokosa a Fedeles nevű család-

nak adott kenézi kiváltságot arra nézve, hogy Olenyova nevű falut beüepesitse; e helyett azonban e családbeliek itt telepedtek le s az irtott erdőterületen idegen jobbágyokat megszállítván, a falut a kenézes család nevére Fedelesfalvának nevezték el.

Most mint a puznyákfalvi g. k. lelkészség tartozéka mindinkább növekedik; 1649-ben Lorántffy Zsuzsánna idején, nem találhatik itt csupán $3\frac{1}{2}$ telken 15 jobbágy, 13 fiu, 18 ökör, 6 ló, 18 tinó, 21 tehén, 25 sertés, 116 juh és 23 méhkas. Az Olenyova nevű patak akkor jó pisztrángja miatt tilalmasban tartatott, melyeket a vár számára halásztak. — 1711-ben a svédek itt is nagy pusztítást tettek.

Fatemploma igénytelen építmény.

Fejérese.

Magyar falu a Tisza jobb partján Csaroda és Hete közt 49 lakházzal, 206 lélekkel és 703 holdnyi terjedelemmel. Mint a sik határan koronkint felmerülő őskori régiségek igazolják, itt már a történelmet megelőző időben tanyáztak emberek; 1825-ben, midőn a reform. tanító földjét szántották a hivek, az eke egy durva anyag-edényt vetett ki, melyben különféle sulyos, durván kalapácsolt nagymennyiségű aranykarikák és ékszerek rejlettek, melyeket a jelenvoltak magok közt elosztván, később a kinestári ügyész által indított vizsgálat folytán, már csak kevés darab került elő. Ez ékszerek maradványai s néhány bronz véső a bécsi cs. gyűjteményben kerülván, az ottani jegyzékbe 317. és 345. sz. a. mint barbárkor művei bevezetvék.

A helység nevét különben a határában volt Fehér nevű tótól vette, mely egy 1353. határjárási okmányban Fejérese faluval együtt említettik, a mikor a Csarnavodai és Surányi nemes családok birták.

A 13. században a Gutkeled nemzetségből eredt Várdai s

Csarnavodai családok birtokában volt; 1323-ban Csarnavodai Gáborján unokáinak jutott osztályrészül.*)

1447. Surányi Zsigmond fia János és Antalnak özvegye, Erzsébet visszavonta ellemondását, melyet intézett azon alkalommal, midőn Szepesi László Csarnavodai Jakab fia Miklós és Egyed itteni fél és Surányi János egész részbirtokába beiktattatott

1449. Szepesi János fiának Lászlónak fia, Istrán beiktattatott a néhai Csarnavodai Kun György részébe. 1453. Csarnavodai Jakab fia, Egyed eladta birtokát Szepesi Lászlónak; a következő évben azonban pereltek együtt az itteni, vásári és keszii biharmegyei zálogbirtokok felett.

1466. Szepesi Miklós és Demeter s ennek neje Matucsina Margit vizsgálatot kértek rosali Kun Jakab fiai ellen erőszakoskodás, Csarnavodai Egyed ellen pedig a miatt, hogy fejércsei jobbágyaikat Csarodán (Csarnavoda) elfogatta.

1493. beiktattattak Szepesi Péter, Miklós és Kölesei Mártonné Csarnavodai Anna, a néhai Csarnavodai Domokos János és Krizogon itteni részeibe.

1510. Megintette Szepesi Péter özvegye, Zsófia, Tákosi Lászlót és Mátyást az iránt, hogy az örökösödési jogon őt illető fejércsei, tákosi és ugornyai részeket a beruházási összeg felvétele mellett bocsássák neki vissza.

1520. beiktattatott Surányi Zsigmond fiának Jánosnak fia, György és Csarnavodai Gábor fia Sebestyén Fejércse összes birtokába; a bevezetést eszközölő Hetei László királyi ember és később Gulácsi Zsigmond, Tarnóczy Mátyás leleszi k. pappal együtt.

1530. említettnek birtokosokul: Szepesi István és Surányi Zsigmond. 1549-ben Surányi György fia János és Surányi Sebestyén fia Miklós elcserélnek Kissurányi Györgytől Surányban 1 és itt 2 jobbágytelket; a beiktatást eszközölő Bulesui Farkas kir. ember; ugyanazok megidéztték endrédi Szepesi Istvánt Fehércse és Lázár helységeknek kiadatása végett.

1551. Kisvárdai Mihály Márok, Papi és Surány nevű birtokaira nézve a határokat megújittatván, ez ellen Surányi Miklós és János Fejércsére nézve tiltakoztak, később azonban megengedték; az eljárást eszközölő Hetei Pál kir. ember és Gyöngyösi Ferencz leleszi pap.

1552. birtokolt itt még Kerepeczi Pelbárt is; 1567-ben pedig Surányi László, Szalay Benedek és Mathuznai Györgyné.

*) Zichy-Codex I. 248.

1559. Szilágyi Bálint nyerte királyi adományul a Szelendi János, Bozzási István és János és Beregi Ferencz és Jánostól hűtlenségökért elkobozott részeket. 1600. említettnek birtokosokul: Surányi György. Daróczi Ferencz, Hetei Miklós, Pál és István; Fornosi János és Kosik Ferencz. 1609. beiktattatott Surányi Eufrozina testvéreivel együtt ősi birtokába.

1648. birtak itt: Telegdi István, Perneszi Gábor, Vass Márton, Perényi Gábor, Ujfalusi Zsigmond és Lónyay Menyhért özvegye. 1651. Bornemisza Kata beiktattatván, általa a Perényi és Kálai családok jöttek itt birtoklásba; később a Bay és Rédei családbeliek. Most főbirtokosai Horváth István és Kanizsai Ferencz és Ignác, Bakó Gáborné, Szalay Ferencz, László és Antónia, Kulcsár Pál sat.

A hitujítás idejében lakosai a helvét hitvallást fogadták el s 1648-ig a csarodai anyaegyházhoz tartoztak; később, 1778-ban a heteihez csatlakoztak, míg végre 1793. a község anyagyülekezetté vált; első lelkészeül Kömlei Mihály választott, ki, valamint utódai 1805-ig tanítással is foglalkoztak. Kőtemplomát 1802-ben kezdé építtetni, ahoz 1836-ban kőtoronyt ragasztván. Anyakönyve a heteiből átréve 1770-ben kezdődik s 1793 óta rendszeren folytattatik.

Fekete-patak.

(Csornipotok).

A felvidéki járásban s a Háthegyentul fekvő munkácsi uradalmi helység 64 házzal, 431 lakossal és 3365 holdnyi hegyes határral. 1649-ben birta a kenézséget a Balogh-család, mely évenként 1 nyestet, 1 karolyt, 1 özet és 3 frtnyi kenéz pénzt tartozott a várhoz beadni. A 13. jobbágy közt volt a batyko Pap László, hetes drabant Bródi János s a többi jobbágy is ily nevű magyar volt: Maszárfalusi. Keliczki, Mitz, Czihely, Boris, Troján, Lengyel és Fattyu. 1699-ben volt a kenéz Balogh János s a batykó Len-

gyel Pap Demeter, még 1690-ben rendeltetvén lelkészi illetőségül az Ábrankai Illés-féle elpusztult telek.

A XVII. század elején alakított Troján nevű csakhamar elpusztult helység földet a feketepataki kenézek használták. E határban van a gróf Schönborn-családnak egy a szomszéd helységek határaiból alakított gazdasági udvara az ugynevezett Poholodülázon, mely 1844-ben keletkezett s gróf Schönborn Károly neje gróf Bolza Annáról Anna-udvarnak (németül Annahof, oroszul Anna Pohlodova) neveztetik.

Van az itteni g. k. hitközségnek saját lelkészsége s kőtemploma, anyakönyve 1774-től kezdődik.

Fogarás.

Uradalmi oroszfalú a felvidéki járásban 44 lakházzal és 326 lakossal. Dombos határában őskori szántások nyomai látszanak, különösen a százados tölgyfákkal benőtt Baranóka nevű kerekhegyen. —

1649-ben volt itt 36 jobbágy, 41 fiuval, 9 ló, 80 ökör, 26 tinó, 58 tehén, 107 sertés és 8 méhkas, a kenézséget vitte Kenéz István, batykok voltak egyszerre Pap Mihály és Pap András. Feltehető, hogy a 17. században minden lelkész e megyében, az alsó tájakon, ugymint a Verchovinában, elhagyván a családi elnevezést, a „Pap“ nevet vette fel, mi arra mutat, hogy a magyar elem itt akkor tulnyomó volt, így az itteni jobbágyok is akkor kizárólag magyar nevet viseltek, u. m.: Boris, Csikó, Borda, Sztánfalusi, Kepies, Szalagon, Sipos, Dragabartfalvi, Pisztraházi, Kovács, Oláh, Képes, Bárány, Szarvas, Lukács és Troján. Ezek közt volt 2 székely, 5 hetes és 1 hópénzes drabant, Boris pedig lovas szabados, ki t. i., posta és küldöncz gyanánt használtatott. 1672-ben volt a batyko Pap András s a főkenéz Tolyoesko István.

A gróf Schönborn-családnak van itt esinos épületekkel és szeszgyárral ellátott majorja. Utolsó posta Kis-Almás.

Az új 1868. fölszentelt köteplommal ellátott g. k. község Leányfalva fiókja.

Fornos.

Magyarfalu Munkáctól délre egy órajárásnnyira fekvő dombháton, a munkácsi járásban, 111 lakházzal, 524 lélekkel és 4886 holdnyi határral. Hajdan ily nevű család birta ezen egy 1392-diki okmány szerint: Farnos, Fornus és Fornas-nak nevezett helységet. Azonban e korban a mostani falu nem itt, hanem beljebb délnek feküdt s Ó-Fornos-nak hivatott, ez a Szernye mocsártól elborítatván, végkép elpusztult s belőle lakosai a jelenlegi emelkedettebb helyre költözvén, azért ez Új-Fornos-nak is nevezetik. A nép-nél élő monda szerint a régi helység a tóba elsüllyedvén, aszály idején a torony keresztének csúcsa még most is kilátszanék.

A XIV. században már saját lelkészségével bíró népes falu volt*), s ekkor a Fornosi-család már virágzott itt. 1378-ban Fornosi Márton fiai János, László és Mihály perbe idézték Bégányi Csók Jánost itteni birtok iránt, ez ügyben királyi emberekül kijelöltettek: Kerepeczi Miklós fiai Mátyás, János és Péter, Ketik Lőrincz, Krisanói Miklós fia Imre és Urusztón Demeter fiai László és Miklós**).

1398. Barlabási Barna fia János beiktattatott zálog ezimén egy részbirtokba. 1409-ben pedig Kisdobronyi Pál neje Óbégányi Cseh Potenciána. 1420-ban Lengyel János neje Kisdobronyi Fruzsina átruházta itteni és iszkei birtokát Szocsik Jánosra és Annára.

1455. Kirsanói Tamás királyi ember által beiktattatott Bégányi István két telekbe, melyek egyikében Fornosi János, másikkban pedig Fornosi Pap Mátyás leánya Kata lakott.

*) 1333. pápai tizedrovat.

**) Leleszi lev. Prot. AA. 29. sz.

1530. birtokoltak itt Bégányi Mátyás Perényi Péter s a szentmiklósi uradalom.

1546. Ferdinánd, Pozsony, (in festo beat. Mathiae Ap.) meghagyta a leleszi konventnek, hogy Óbégányi Bálint, Lőrincz és István kérelmére a fornosi határt Munkács és Ujfalú (ma Alsó-Schönborn) közt igaztassa meg, kijelöltetvén kir. emberekül Kisguti Benedek és Péter, Kerepeczi András, „Maythyni“ Demeter deák, Borsovai Benedek és Bertalan és Hetei István és László, a leleszi konvent részéről Czeglédi Péter pap megjelent, azonban már az első határpontnál Mangóch Pál és Kozma Demeter, Mária királyné nevében Munkács részéről utját állván, a bizottság a további eljárást beszüntette.

1552. birtak itt a Bégányi-családbeliek. 1567-ben a Csáki Mihály serege által elpusztított*).

1571. Miksa király midőn a Fornost környező Nagyliget és Bolona erdőket új adomány levél mellett Munkács városának átengedé, a beiktatásnál Bégányi Gergely összes rokonai nevében ellenmondott, állítván, hogy ez erdők Fornoshoz tartoznak, mi azután perre nyujtván alkalmat, ez 1573-ban egyezségileg akkép befejeztetett, hogy Óbégányi Sebestyén és Gergely s a munkácsiak közösöknek nyilváníták a peres téreket. — 1600. említettnek itt Bégányi, Fornosi János, Halábori Miklós és Posgai István.

1643. megosztzkodtak Fornosi Zsigmond gyermekei: Péter, Gergely, János és Péczeli Mária Eszenyi Albertné.

1647-ben éltek itt: Bégányi János, Miklós, Gergely, Péter, Gerzsenyi Sándor és Fornosi János, mint birtokosok. — 1660-ban beiktattattak Bégányi György és Ferencz királyi új adomány czimén. 1661-ben pedig B. Gergely.

1649. Rákóczy György özvegyének 2 marhas jobbágya volt itt, melyet néhai fejedelmi férje Bégányi Tamástól 1646-ban erre veje, Kuti András tartozása fejében, kötelezvénye alapján elfoglaltatott. E két uradalmi jobbágý tartozott karácsonykor 2—2 kalácsot és 1—1 tyukot adni a várhoz s a szokott szerjárást teljesíteni, azonban R. Lorántfi Zsuzsanna 1650. május 9. e birtokot a Bégányiaknak visszaboecsátotta**).

A 18. század végén Bégányi Péter özvegye Hartyányi Anna és leánya Zsuzsanna Fancsikai Lázárné elzálogosították fornosi s

*) Budai kam. lev. Liber IV. Tom. VII.

**) Munk. urad. urbárium.

más birtokait Földesi Istvánnak, Szegedi Istvánnak és neje Bégányi Máriának.

1765. Joó István neje Dancs Éva maga és érdekeltjei nevében tiltakozott Ujvári Samu azon tette ellen, hogy magtalan halála közeledése daczára, az elzálogosított ősi birtokokra „auctiot“ (pótlékot) felvett.

1844. Nemes Bégányi Sándor és József, Guthi Gedeon, Imre és Ilona, özv. Füleki Józsefné; Bégányi Mária, néhai Balogh László özvegye, Dancs Zsófia Tüzes Józsefné és Dancs Erzsébet Nánási Andrásné, végre Dancs Zsuzsánna Balássi István hitvese Fornoson levő hat egész és négy foglár jobbágy-telkeiket, mint melyeket 1819 óta Munkács városa zálogkezimen bir, azon városnak Dancs Pál törvényes meghatalmazottjuk által 3840 pengő forintért örök áron eladták s bevallották.

A folyó század közepén birtokoltak itt a Bégányi, Nánási, Balogh, Galgóczy, Bösz, Létai és Mező családok is; jelenleg a főbb birtokosok: Munkács városa, a Freyseysen család, gróf Schönborn, Joó Lajos, Cs. Daresi József, Barta János és József, Horváth István, Román Ferencz hagyományosai (Szenkovszky Mária s a várományos: a Magyar tud. akademia), az egyház, Haluskay, Pecz örökösei, Géressy Istv., gróf Degenfeld Imre, Pogány Ferencz, Meisels Baruch s a Szarka, Létay, Mező, Buday és Jobszty családok.

A protestantismus fejlődése kezdetén reformált község 1645-ig Derezennek volt fiókegyháza, akkor anyaggyülekezetté vált, azonban 1703—1719-ig a dögvész s más bajok a lakosok számát leapasztván, ismét Derezen fiókjává lett; 1740-ben azonban már megint saját papja volt. Az utolsó pestis, mely 1738—1745. dühöngött, ismét roppantul lekaszaolván a helység lakosait, megmaradt hívei újra Derezenbe jártak templomba, sőt ott temetkeztek is. 1746-ban elpusztulván a fornosi fatemplom és paplak, 1758-ban az egyház Ujfornoson a Balogh, Nánási s más birtokosok ajándékozásából parochiális telket nyert, melyre paplakot építvén, újra anyává lett, Piozer Pál nevű predikátort hozván Viskről, ki itt el is temettetett s akkor Ujfornoson egy kis fatemplomot is építtetett, mely 1782. helytartótanácsi engedély mellett megnagyobbíttatott, Lehotai István papságában. 1780-ban ugyanis helytartótanácsi intézvény folytán kiküldetvén Bárdosi József, munkácsi r. k. plébános a szolgabírákkal, ez jelenté, hogy június 6-án megsejmelvén az itteni $4\frac{1}{2}$ öl hosszú és $2\frac{1}{2}^0$ széles, $1\frac{1}{2}^0$ magas faimolát, minthogy a 200 lélekre menő hitközség abba be nem fér, megengedhetőknek találták, hogy 2 öllel

megbővítették. 1822. évben azután ez épület északi része is kitoldatott. Fatornyát még 1794-ben közadakozásból építteté a község, melyet 1844-ben a villám lesújtván, teteje alacsonyabbra vétetett. 1798-ban egy zálogba vett földön építé a tanító-lakot.

A határbeli lejtőségeken s erdőkön régi kova és obsidian műeszközöket és szilánkokat s durva cserepeket tartalmazó helyek fordulnak elő, melyeket a lakosok Kovács-gödröknek neveznek, ezek valamint a hasontartalmu halmok őskori lak- és temetkezőhelyek.

Frigyesfalva.

A vizniczei regényes völgy szélén terjednek el a gróf Schönborn család vasgyár-telepei; melyeknek 1807. a Szepességről beköltözött munkásai és bányászaiból alakult e helység, mely nevét gróf Schönborn Frigyesről nyerte; a mostani 52 ház és 321 (1870-ben volt 537) lakosból álló község alatta szerveztetvén. E völgyben már két század előtt voltak hámorok, sőt régebben kezdetlegesen földbe vájt gödrökben termeltek vasat, mint a környéken találtató nyomokból kitűnik. A helységnek ma jól rendezett népiskolája van, s a helységhez Obláz s a völgyön fekvő vasgyári munkások telepei is számíttatnak.

Gajdos.

(Gajdos.)

A megye északnyugati szélén fekvő orosz helység, melyet egy patak választ el oly módon, hogy éjszaki része Ung-, a déli pedig Beregmegyéhez tartozik, mely sajátlagos állapot mind az egyes la-

kosokra, mind hatóságokra nézve hátrányos. A XV. században egészen e megyéhez tartozott, akkor azt az Agárdi család birván. — 1455-ben tiltakozott Agárdi István, fiai Miklós, János, Mihály és László ellen a birtok eladása s Keszi Balázs ellen annak megvétele miatt. 1501-ben Vassa István kapta zálogul a Tárkányi családtól, 1503. Kenderes Péter, 1507, Kerecsényi István s így az folyvást más-más családra jutott. 1600. birták Paczott Ferencz és Borsi János. A mult században a Vécsei, Turánszki, Ghilányi, majd Béhmer s más családok birták s most is közbirtokossági helység 37 házzal, 515 lakossal és 799 holdnyi dombos határral.

A fatemplommal ellátott g. k. hitközség Köblér fiókja. U. p. Szerednye.

Gálfalva.

(Kobalyovicza.)

Munkácsi uradalmi ruthén helység a felvidéki járásban, a Hátvidéken, 11 házzal és 74 lakossal.

1649. Lorántffi Zsuzsánna idejében taláztatott itt összesen 3 család, u. m. Gál István és két Gál Ferencz, kik a családot illetett kenézségben akkép válták fel egymást, hogy míg az egyik a kenézséget vitte s azért csupán 1 nyestet, 1 karolyt, 1 őzet és 3 frtot adott a munkácsi várhoz, addig a másik az urét végzé. A harmadik család volt az Asztalos nevű, melynek feje Demeter csakugyan mint asztalos mester dolgozott a várhoz s akkori szokás szerint müipara után nyerte nevét. 1672-ben volt a kenéz Gálfalusi Gergely, míg a többi 3 jobbágy 1½ telken lakott. 1699. vitte a kenézséget Gálfalusi Fedor, s e szerint a falu is e családtól, mint első megszállójától vette fel nevét.

A helység Nagy-Ábránka fiókja.

Gát.

Magyar helység a Munkács-beregszászi utvonalon s a Szerenye másképp gáti-tó nyugati szélén. E tó — Stagnum — okmányilag már egy 1272. V. István király által kiadott adománylevelében említették, az 1374. beregszász végardói határjárási okmányban pedig a falu mint Jánosival szomszédos és határos érintetik. Nevét valószínűleg onnan vette, hogy a Szerenye-mocsár, mely hajdan áthatolhatlan áradásokat okozott, e falunál mint torkolatánál, gáttal volt ellátva. Ily gátakról a 13. században gyakran történik említés. Így az 1299. határjárási okmányban, mely Márok és Surányról szól, említették a Szipa patakon András gátja („Clausura Andreae“), valamint a Mitz vizén is volt akkor egy ily gát;*) s bizonyos, hogy már századok előtt e tájon vitt a közlekedési út az ország délkeleti részeibe. Egy 1482-ki okmányban említettnek Gát, Derezen, Isnéte és M. Ujfalu közt határpontokul: Liget erdő, Galatya, Klencsentisza, Mocsárerdő, Hidaspatak, Molnosmocsár és Határosér.**)

Gát, mely most 133 házból, 860 lakosból és 6310 holdnyi sik határból áll, a legrégebb idők óta folyvást a munkácsi várhoz tartozott. Az 1649-ki összeírás szerint találtatott itt 46 jobbágy, 51 fiu, 1 ló, 147 ökör, 31 tinó, 96 tehén, 453 sertés és 86 méhkas. Ekkor volt a főbíró Lőrincz János, esküdt Márton András, hetesdrabantos Anda, Járó, Horváth, Hő, Bak és Bakos, vári puskás Bakos Mihály; a jobbágyság közt volt két eszerépcsináló, 21 marhás és 4 gyalogszeres, 4 özveggy és 5 pusztahely; a jegyzék szerint: „a pap háza és templom szintén az előtt paraszt-fundusok“ voltak, szegény Gábrriel fejedelem engedte volt papháznak és templomnak.“ Az itt kifolyó Szerenye vizen állott egy malom, melynek $\frac{1}{3}$ a molnár s $\frac{2}{3}$ a vár használta; a malmon felől volt a hid, melyet a derezeni lakosok tartoztak építeni; idegen jobbágy, ha maga dolgában járt, tartozott vámul fizetni 4 pénzt, az évi jövedelme fölment 7, egész 8 forinttra. A Szerenye vize halászó volt, miért is a

*) Lelesz. Met. 2.

**) U. o. Prot. AA. 16. sz.

jobbágyoknak csupán kasokkal engedtetett a halászat, hálókka! nem; a gáti tó is így tilalmaztatott. A vetésekből a király számára tizedet adtak, a földesurat illetett kilenced helyett tartoztak annak számára minden pénteken 60 fél-félsinges csukát a várba felvinni; de mivel nem mindig szolgáltaták azt be, azért a pénteki halakért később évenként 52 frtot fizettek. A beregszászi Bocskor nevű szőlőt a gátiak is mivelték a többi „orosz jobbágyokkal együtt.“ A három főünnepen három hordó urasági bort tartoztak kimérni; karácsonyi ajándéku! pedig egész helyek 1, félhelyes fél köböl zabot volt köteles adni, sat. A lakosok többnyire magyar nevéek valának, ugyanint: Király, Lőrincz, Gara, Turi, Botos, Pál sat. A kerepeczi erdőség, melynek ma kevés a nyoma, akkor makkja miatt tilalmasban tartatott.

Gát, valamint a szomszéd Jánosi a XVI. század közepén az erre átvonuló hadak által sokat szenvedén, az 1552. évi adóösszeírás szerint,*) teljesen elpusztult; aminthogy az 1566-ban erre Tokaj alól elvonult tatárok is 11½ telket elpusztítottak s róla a népséget elhűrezolták.**)

1672. Báthori Zsófia alatt volt a főbíró Hő György s Balázs Máténé a falusi bába. Az 1699-ki urbérben az áll: hogy Bakos Mihály telkét országutnak fordították. Akkor adott a jobbágyság konyha élésül a várhoz 67½ tyukot, 17 ludat, 136 tojást, 17 font vaját, 17 kita kendert, s a vágó helyett 5 frt 10 krt. A Szernyevizi két köre forgott malom kijavittatván, évenként mintegy 20 köböl gabonát jövedelmezett. A gutiaknak a rekészés 24 frt birság alatt volt megtiltva. A kerepeczközi makkos erdőben száz sertés hizhatott meg. A méhrajokból a magyar lakosok a király, az oroszok pedig a földesur számára adtak tizedet. A magyar jelző alatt a reformált hitűeket kell érteni, kik a királyi tized alól magokat a 18. században megváltották.

A gáti malom 1752. évben hatósági intézkedés folytán elhordatván, szárazmalommal pótoltatott.

Az e helység határát is elborító Szernyető, gátinak is nevezetik; itt-ott régi okmányokban szörnyei lápnak is mondatott (L. e.)

A 57 g. k. lélekből álló csekély hitközség a szomszéd jánosii anyaegyházhoz tartozik; ellenben a reformált községnek már a XVII. század elején rendes papja volt s most is virágzó anyagyü-

*) Rudai kam. lev. Liber IV. Tom. VII.

**) U. o.

lekezetet képez. Anyakönyve 1779-től kezdődik. A régi templom helyére 1828. tétetett a mostani szép kőtemplom alapja és fölszenteltetett 1834. május 4-kén Tóth Mihály predikátor idejében. Első tanítója a községnek 1796. Bán Miklós volt; 1874-ben tágas iskolát épített a helység.

A volt földesur, gróf Schönborn-családnak a helység északi oldalán szép gazdasági udvara, tagosított birtoka s gőzmalma és szeszgyára van.

Gecse,

Magyar helység Vári és Muzsaj közt termékeny síkságon, 58 lakházzal, 241 lélekkel és 816 holdnyi határral. Ősi fészke a Gecsey-családnak, mely ismét nevét a Gecse keresztnévtől revé, mi annyit jelent mint Gejza. A Gecsey-család már a XIV. században népes és virágzó vala; így 1319. a jászói konvent igazolja, hogy János főispán ítélete s meghagyása szerint, Gecsey János fia Simon 30 nemessel együtt letette az esküt a Lyppolochi Sándor mester elleni ügyben, ki helyett megjelent Dock mester nevű tiszte*). 1369-ben királyi emberül emlittetik Gecsey István fia János**). 1378-ban beiktattatott Macsolai János fia Rudolf egy itteni részbe, 1423-ban pedig Gecsey Albert és Mihály.

1434. Gecsey György volt itt birtokos. 1464-ben Mátyás királytól nyert adomány alapján beiktattattak a leleszi konvent által Gecsey Gergely, Márton, György, Máté és Bálint Gecse birtokába az összes királyi joggal együtt. — 1504. Gecsey István birtokolt. 1520. néhai Gecsey Lőrincffi Lőrincz fia András várii plébános és testvére Gergely törvény elébe idéztették gecsei Kun Gergely fiait, György és Miklóst a néhai Kun Gergely után maradt gecsei részjóság negyedének visszaadása iránt, ez ügyben eljáró királyi emberül halábori Munkácsy Péter és Tarnóczi Mátyás leleszi pap.

*) Leleszi lev. Prot. AA. II. 1. sz.

**) U. o. I. 9. sz.

1554. Ferdinánd király Bécsben, márczius 4. kelt rendeletében meghagyá a leleszi káptalannak, hogy Gecsey János deák kérelmére a geesei határt igazíttassa meg, e végből királyi emberekül kijelöltettek: Halábori István, Gulácsi Ambrus és György, Hetei Ferencz, Romocsai György, Bessenyei Lampert, Daróczi István és György és Bucsui Farkas, a szerzet részéről Várkonyi Albert jelent meg, érdekelt határosokul pedig: Bulesui Farkas. Bornemissza Mihály és Nagy Boldizsár Haláborról, Halábori György özvegye férjezett Szentegyedi Vass Máténé és Petrovics Péter. A határjárás megkezdett keletről a Szipa folyónál, hol Thoboly István szolgabíró, Oroszi Lázár, Borsovai Lőrincz és Benedek ellenmondottak, innen átmenve az északi oldalra, a Borsova felé vezető uton át, egy halomra akadtak. melyen egy mesgyejegy állott, innen Melmocsár (Mélymocsár?) nevű parlag helyre értek, hol Mikó Péter, kis-muzsaji bíró ura, Oroszi Máté és Péter nevében tiltakozását nyilvánítá; majd nyugat felé haladva, Gáboros vagy Gáboru nevű berek közelében egy azelőtt Bakta felé vezetett, most elhagyatott sáros utra értek, hol Bakó földnél egy halmot emeltek; innen a Vásáros-utra, majd a Balacsa nevű helyre jöttek, hol egy régi ut huzódott, itt ismét Tibai Ferencz és Ujhelyi Ferencz macsolai birtokosok mondtak ellent; tovább menve jöttek a Balacsa erdeje nevű térre, majd a liget erdőre, Hosszumel, Rekettye és Füsteling nevű erdőre, mely az írás szerint, azelőtt „Füstheling Arthjanus“-erdőnek mondatott, végre a Szipa vizénél berekeszték a határt. *) A határvillongási pert végre 1560-ban kiegyenlítették Borsovai Imre, Gecsey János, Oroszi Lázár, Thoboly István és Nagyráthy Magda.

1570. birtak itt: geesei Kisfaludy János, Gecsey János özvegye Kata most Kerepeczy Lukács neje, Gecsey Gergely és Tivadari Miklós**). 1604-ben említettnek: Gecsey István és Ferencz, nemes Peres László, Nagy Gergely és Tivadari Miklós, ki 1647-ben is élt.

1631. beiktattatott Tivadari Péter a Gecsey Miklós magtalan elhunytá után maradt Gecsey részjóság és nemesi kuria birtokába. A Nagy János királyi ember által eszközölt bevezetésnél ellenmondott Kürtössi György. Péter azonban nem sokáig bírhatta e részt, mert már 1664. Tivadari Lászlóban a fiág megszűnván, a birtok a tivadari, ugornyai és jándival együtt Vass Mártonnak adományoz-

*) Lelesz. Prot. Metal. I. 420. lap.

**) Beregmegyei lev. 3

tatott; végezvén a beiktatást Pócsy István királyi ember és Pinkóczy Zsigmond leleszi pap.

1652. birtokoltak itt: Gecsey Kata és István, Károlyi Mihályné született Gecsey Margit, Gecsey Miklós és neje Eördögh Zsófia. — 1660-ban Tivadari Miklós és Varró András. A derék Gecsey család sarjadékai most is élnek még s mivelik az őseik-szerezte birtokot.

A mult s jelen században a csomai Kajdy nemes család is birt itt részeket, valamint a Bényey. Így 1822. Kajdy Lajos vala egyik birtokos, kinek részét később megszerzé a Gotteszmann-család Bay György utódaitól, kitől azt ismét 1874. C. János flandriai gróf vette meg. Jelenben Gecsey Ferencz a főbirtokos, valamint: Horváth István, Szarka Lajos, Karabélyos István, Rácz Péter utódai, Kézi Jánosné stb.

A reformált község, mely azelőtt Macsolának volt fiókja, 1714. lett anyagyülekezetté. Anyakönyve 1777. kezdődött Cseresznyés Samu papságában. A hajdani fatemplom helyett 1805. junius 25. kelt királyi engedéllynél fogva, Kajdy Lajos és neje Ludányi Bay Teréz buzgalmuk a mostani kőtemplomot és paplakot emelte az egyház számára, a fölszentelés 1817. sept. 21. Fazekas János lelkész idejében történvén. A jelenlegi papitelket 1826. aug. 1. csere útján szerezte a község Bényey Károlytól, a régi Kajdy István által ajándékozottért, fizetvén toldalékul 300 váltó (120 oszt. ért.) forintot. E telken 1828. készült el az új lak, melyhez szintén sokat áldozott Bay Péter urhölgy. Nagyobb harangját 1826. önteté a nevezett házaspár Szatmári Pál mester által és nyom 331 fontot (185 kilót); a másikat 1777-ben készítetté a község Gecsey Miklós gondnoksága alatt, ez 172 fontot nyom, és öntötte Fogarasi Lőrincz rettegi (erdélyi) lakos 132 frt 48 krajczárért váltó pénzben. Egyik ezüst áldozó poharát 1779. Görgey Kata adományozta. Az iskola a régi fatemplom és torony helyére 1813. építtetett.

Gelénes.

Magyar falu a kaszonyi járásban 106 lakházzal, 645 lélekkel és 2067 holdnyi területtel; sik határát hajdan viz járta s rengeteg erdőség borítá.

1327. Balkán Lőrincz fia Jánosnak fiai László és Sebestyén Gelénes felét 50 márkáért, melyeket Agcsai Detre fiának Pálnak özvegye részére kifizetendő hitbére fejében szükségelttek, Piliskei Pál fia Dezsőnek elzálogosították.**) Ugyanazon évben megerősíté Károly király István fia Drauch János bevallását, mely szerint itteni birtokát Detre fia Mátyás comesnek 55 márkáért a váradi káptalan előtt eladja.**)

Ez időben Gelénes, mely nevét Gál névről vette, már népes hitközséget képezett; temploma szent Gál tiszteletére vala építve és saját lelkésze 1333-ban pápai tized fejében 3 garast fizetett.***) Azonkoru okmányokban a helység Gellyanus, Gellenus, Gelvénus, Gyljenus és Gellienesnek iratott. Hajdan a Csaroda és Micz patakok okozta mocsároktól körülvelt téren földvára is volt, mely árkokkal s földtöltésekkel vala megerősítve, a hozzávaló járás hidakon és pallókon történvén.

A 14. század elején Dezső birta, kinek fiai Domokos és Péter később a szomszéd Sid birtokosával Várdai Jánossal viszálykodtak.†) 1342. az egeri káptalan előtt Várdai János Atyai Detrik fiát Mátyás comest és ennek rokonait Balkán János fiait, Lászlót és Fábiánt Gelénes eladásától, Dezső főispán fiait pedig megvételétől eltiltja††); hasonlóul az 1347. évben Kárászon tartott bereg- és szabolcsmegyei közgyűlésen Miklós nádor és kunok bírása előtt Várdai János Gelénes és Szálkának Balkán János fiai által néhai Beregi Dezső fiai Miklós, János és Domokos és Magyar Pál részére való elidegenítése ellen tiltakozott.†††)

*) Budai kam. lev. 744. es. 35. sz.

**) U. o. 40. sz.

***) Azonkoru pápai tizedlajstrom.

†) Zichy-Cod. II. 534.

††) U. o. II. 5.

†††) U. o. 264.

1356-ban Várdai János még említették, valamint 1360-ban itteni lelkészül és igazgatóul bizonyos Gergely.*)

1366-ban Laczkfői vagy Apor, másképp Opor (Upor) Pál beregmezei főispán birta az itteni várat.

1399. elcserélék gelénesi, csomai és bulcsui birtokukat Pilis-kei István fiai Miklós, György és István az Upor Pál fiának, Imrének fia István titeli prépost és testvérei János és László, úgy Gál fia Mihálynak fiai Miklós és Péter által birtokolt biharmegyei Ecz, Bédsek, Tar másképp Csapzug helységeiért Zsigmond király jóváhagyásával.**)

1399-ben az Atyai és Daróczi nemes családok óvást és tiltást intéztek Hagymási János és Beregszoni Domokos ellen az iránt, hogy ők gelénesi birtokrészeket Csák Miklósnak, Csák István temesi főispán fiának eladták; valamint a Csákiak ellen, kik itten birtokukat Domokos győri kanonok és Imre s László testvéreinek elárusították, perlekedvén egyszersmind az atyai vám és Osztró nevű halastó iránt is.

1401-ben Upor János és László elismerik, hogy Daróczi Máté fiainak 50 frttal tartoznak s feljogosítják őket, hogy a gelénesi birtok iránt megkezdett pert folytassák.

1420. zálogbirtokosnak említették Miklézi Márton, 1416-ban pedig Haraszi Eraszmus. 1417. a váradai káptalan beiktatja új adomány czimén Upor Imre fiát Lászlót, ennek fiát Balázst, János fiát Istvánt erdélyi püspököt Gelénes és Csoma pusztá birtokába.***)

1439. beiktattattak zálogkezimen Várdai Miklós, Domokos (Mihály fia) és István (Pelbárt fia) az Albert vinnai perjel fiai birta tarpai rész birtokok felébe, valamint a Tolcsvai István által birtokolt gelénesi részjóság egyharmadába az itteni vámjoggal együtt. A beiktatást eszközölő Óbégányi Márton, kir. ember.

1447. birt itt Bulcsui Benedek. 1451. beiktattatott Báthori István ítélet alapján a Jakcsi András és Lászlótól elperelt itteni birtokba; 1454-ben pedig Atyai László.

1458-ban pereltek kusai Jakcsi György és János, Upor János és Lászlóval foglalás miatt; Kirsanói Tamás királyi ember tevéen a vizsgálatot.

1464. Upor János, László és Pál itteni jobbágyaikkal Szécsi Mihály és Simon somi birtokát megrohanván, ezek jobbágyait ke-

*) Zichy-Cod. III. 36. és 177.

**) Budai k. l. 744. ca. 41. sz.

***) U. o. 36. sz.

gyetlenül bántalmazták s kirabolták, mely erőszakoskodást később Bégányi Benedek kir. ember nyomozta.

1469. Kisvárdai András, Miklós és Simon és a Daróczi családbeliek perlekedtek Upor Lászlóval, ki a Várdaiak itteni birtokát fegyveres erővel jogtalanul elfoglalta; e viszálykodás folytán ismét Daróczi Brigyes Upor Lászlónak gelénesi udvarházát megrohanta s tisztét kegyetlenül megölvén, e miatt ellene később bünvizsgálat indított*), melynek következtében Mátyás király 1474-ben meghagyta, hogy az erőszakoskodó Upor Lászlónak gelénesi vára 25 nap alatt hűtlenségi bélyeg terhe alatt lerontassék és teljesen elpusztíttassék**), mi foganatosított, ő maga csupán tizezer arany forinton válthatta meg fejét, miért is, hogy a tetemes összeget a kellő időre kiállíthassa, 1475-ben gelénesi s más birtokait leánya Borbála Czékei Jánosnének, nővére Zsófia hodosi Jákó özvegyének és Jusztina Nyárasapáti Györgynének, unokahuga Katának, Zsófia gyermekei Jakab, György és Jánosnak, Jusztina leánya Klárának elzálogosította. E birtokhoz tartoztak: Csoma, Gelénes, Papi-falu, Geresel, Tolcsva, Abara, Jákófalva, Som, Kápolna egészen, s Nagytoronya, Csörgő, Vámosujfalu, Szaboles és Bolsa felerésze. A zálogbaadási bevallás történt a váci káptalan előtt, honnan később 1506. Kaponyai Benedek részére átiratott a leleszi konventhez.

Egy 1486-ki okmányban Apor István székelyek grótfja gelénesi és altorjai előnévvel iratik.

1513. Daróczi György deák és István, Simon, Pál és János tiltakoznak a Perényi Gábor és Imre által tett itteni birtokuk elfoglalása miatt; 1524-ben pedig ruszka Dobó Ferencz perlekedett Perényi Imre nádor fiaival, Péter, Ferencz és Gáborral és Szepesi Jánossal itteni birtoka jogtalan elvétele miatt; 1546. birtokolt itt Perényi János; kinek itt szabadosai is voltak, névszerint Bencze Lukács és Mihály. Ő 1567-ben megrovatott adóval 7½, kapu után; ez évben az erre átvonult tatárok nagy rablást tettek itt, de a falut a tüztől megkimélték.***)

1560. Ferdinánd Gelénes és Papi s egyéb helységbeni birtokot Perényi János és Pázmán Farkastól hűtlenségi bélyegen elfoglalván, Büdi Mihálynak adományozta; e király ugyanakkor Csékei Márton magtalan kimultával ennek itteni, barabási és papii birtokát Dobóruszkai István és Domokosnak adományozta†). 1562-ben pedig

*) Leleszi lev. Prot. AA. I. 641. lap. 41 sz.

**) Corpus Juris I. 224. lap. 1474. 29. t. cz. 3. rend.

***) Budai k. lev.

†) U. o. 744. cs. 26. sz.

Báthory András országbiró a Dobó J. és D. javára Perényi Gábor és István ellen a birtok harmadrésze iránt hozott ítéletét a leleszi konvent végrehajtani akarván: ez utóbbiak fegyveresen ellenállottak, az ellenük alkalmazott katonai karhatalomnak azonban meghódoltak.*)

1600-ban említettnek birtokosokul: a fentebbieken kívül Székely György özvegye is; 1602. Perényi János utódok nélkül elhunván, birtokát Daróczy Ferencz felkéré.

1611. Lónyai László ítéletileg beiktattatik Gelénes, Papi és Petlend pusztá birtokába; megítéltetvén birtokrészek Perényi Gábor, Daróczy Ferencz, Dessewffy Ferencz és Thurzó Zsuzsánnának is; hiába tiltakozván Dessewffy Ferenczné Katalin (palocsai Horváth György és Büdi Klára leánya) a Perényiek és Daróczy Ferenc ellen a birtokok bitorlása miatt.

1647-ben előfordulnak birtokosokul: Czobor Imre, Pető István és Galambos László.

1661. Szalai Barkóczy István volt e hely főbirtokosa, mint az következő leveléből is kitetszik: „Én Szalai Barkóczy István, minden rendbeli kapitányoknak, hadnagyoknak és minden vitézlő rendnek, kik ezen leveletem látnák és olvasnák, szolgálatra való készségemet ajánlom. Itt Gellénesben lakozó szegény embereim találának meg, panaszkodván, hogy nyavalyásokon a sok itt alá s feljáró vitézlő rend, mindenkor megszokott volna szállani, ki miatt szegény nyavalyások nem is kevés kárral vagnak, sőt hovatovább mind magok, barmok élet nélkül maradnak. Kérek azért minden rendbeli embereket, kik ezen leveletem látnák vagy olvasnák, cselekedjenek érettem szegény embereimmel annyi barátságot: hogy itt való megszállásokat inkább rendeljék más közellévő szomszéd faluba, kit én is azoknak minden alkalmatossággal megigyekezem szolgálnom. Datum Gellénes, sept. 30. 1661. Idem qui supra. P. H.**)

1667. birtak itt Barkóczin kívül, Perényi Ádám, Forgács Miklós és Barkóczy Zsigmondné.

Később a Haller grófi család is birt itt; 1822-ben a Józsa, Bárczai, Péchy és Guthi családok is; most gróf Degenfeld Imre a főbirtokos; valamint: Veres Miklós, id. Simon Károly, Kósa Miklós sat.

1672. megszerezték a Gelényesiek a Sid pusztát.

A hitujítás itt termékeny talajt találván, a hitközség csakha-

*) Budai k. l. 88. sz.

**) Eredetije a község birtokában.

mar meghódolt az új tanoknak, jóllehet csupán 1631. évben lett önálló anyagyülekezetté. 1694-ben készült egyik ezüst áldozó pohara, 1712-ben pedig Portörő Erzsébet ajándékozott egy diszesen kivarrt kendőt az egyháznak. Anyakönyve 1765. kezdődik, Létai Ferencz papságában. 1769-ben kért a község engedélyt arra, hogy a régi kőtemplom mellé egy fatornyot építhessen, melyet előleges vizsgálat után 1777-ben felépített; 1774-ben a templom javítása iránt is kért hatósági jóváhagyást. Egyik harangja 1776., a másik pedig 1789-ben öntetett. — 1790. adta gróf Haller József az iskolának való telket; a paplak építéséhez pedig Beck Pálné született Bárczai Anna tett áldozatokat.

Gergelyi.

Magyar helység a Tisza jobb partján a naményi országunál 102 lakházzal, 573 lélekkel és Ugornyával együtt 2860 hold földdel. Hajdan Gergeri- és Geregeli-nek is iratott. 1425. Csarnavodai Krisztopán pap (kinek atyja volt György, ennek pedig István) átengedé itteni, tákosi és ugornyai részeit anyja részéről való testvérének Juliának, Miskei (Mikai) Miklós özvegyének Klárának, Szepessy János (László fia) és Borbálának, Csabi Orosz László (Mihály fia) nevének.

1468. Pálóczi László országbíró mint kiküldött királyi bíró által beiktattatott Hetei Gábor a paposi Eördögh László birta gergelyi, tákosi, paposi és ugornyai részjóságot egyenlő felelő részébe zálogczimen.

1488. és 89-ben beiktattattak Oroszi István (Tamás fia) és Miklós (Fülöp fia) a néhai Pósházy Miklós fia birta részek $\frac{1}{3}$ birtokába női jogon. A Hetei Gábor és Tákosi Antal királyi emberek által történt bevezetésnél ellenmondott paposi Nyiri Benedek; később 1493. hasonló czimen kapták a vagyon más harmadrészét is, mely azelőtt Pósházy Mihály fia Jánosé vala; a beiktatást eszközölő Halábori Barnabás királyi ember.

1497. felkérte Szepessy János a Tákosi Mátyástól bütlenségi bélyegen elkobzott gergelyii, ugornyai, tákosi és paposi részeket s azokba királyi adomány folytán jándi Beregi László kir. ember által tisztán be is iktattatott.

1503. Mikaji Beregi Miklós fia Gergely törvénykezik Helmezi István, Gálócsi Péter, Daróczi Bertalan deák és fia Györggyel, valamint Margit Helmezi Jánosné (azelőtt Barlabási Miklós özvegye) ellen gergelyii, mikaji, kis-surányi, ugornyai, tákosi, jándi, barlabási, paposi, paraznyai és szálkai részek jogtalan elfoglalása s erőszakoskodás miatt.

1546. Szegedi Koppány Mihály beiktattatott a Tákosi István magtalan kimulta után maradt gergelyii, tákosi és ugornyai részekbe, melyek neki az összes királyi jogokkal együtt adományoztattak; a Hetei István királyi ember és Czeglédi Péter leleszi pap által tett bevezetésnél ellenmondottak Szalmady Imre és Horváth Ferencz, néhai Tákosi Miklós neje Kata és Tákosi Antal leányának fiai.

1550. királyi adományt nyert Murgay János, kit Szalmádi Imre kir. ember beiktatott. 1567-ben birt itt még Görbedi László is $3\frac{1}{2}$ kapu után; 1570-ben Pósaaházy Ábrahám és Eördögh Borbála, ki akkor perelt Horváth Gosztovics György özvegyével Margittal, Pósaaházy Tamás özvegye Dobronyi Annával, Posgai Mátyással és neje Orsolával.

1594. beiktattatott királyi uj adomány folytán néhai Murgai János leánya Borbála, Anyos Boldizsár özvegye az atyai birtokrészekbe Hetei Miklós kir. ember és Ványai Mózes leleszi pap által.

1600. birtak itt Kereki János és Bégányi Ferencz is.

1633. beiktattatott Vhittevis Péter és György az itteni, ugornyai, tákosi, barabási, nagy-muzsalyi és bogáti összes részekbe Gulácsi Ferencz beregi és Szomor András szabolcsi királyi emberek által. —

Föbirtokosok most itt Degenfeld gróf után Uray Miklós, Horváth István, Lónyay György, Freyseysen és Demjén István örökösei, Kozma János, Ilosvay Ágoston, Vladár Ervin és Ullmann-család.

E helység Ugornyanak fiók egyháza. A fatemplomában levő korona Huszti Miklós és többek által készítettett 1752., a szószék pedig 1762. — Erős fatornya 1816—17 években épült. A község 1775-ben vett egy 93 fontos harangot 91 német frtéért; 1823-ban pedig öntetett egy másikat; a harmadik legkisebb 1834. készült.

Az iskola helye 1824. vétetett be az új temető végéből s 1828-ban a Kis-szekeresen lakó Domahidi családnak az itteni templom nyugoti végénél levő telkeért eleseréltetett.

Gerzsenyő.

Jelenleg pusztá Csomonya, Szernye, Barkaszó és a Haracsina erdő közt, mely adószorozatilag Barkaszóhoz tartozik. Hajdan, a 13. században falu volt, mely Krisanó és Kirsanó-nak is mondott s mely az egykor a megyében virágzott Krisanói család ősi fészke vala. A XIV. században birtokosaiul említettnek Kirsanói Miklós fiai György és Kozma és Imre fiai Mihály és János, kik a szomszéd csomonyai birtokos Koriathovies Tódor herczeggel viszálykodván, egymásnak kölesönösen károkat okoztak, mi 1401-ben hatósági vizsgálatra is nyújtott alkalmat.*)

1364-ben említették királyi emberül Kirsani Miklós fia Miklós és 1738. Imre.**)

1432. Kirsanói Tamás, — kinek atyja volt Dénes és ennek István — és testvérei Gergely és Jusztin — hajadon — átengedtek itt egy jobbágytelket Gecei Benedeknek; ennek nagyatyja volt Gecei Imre, atyja László és anyja Krisanói Dorottya.

1481. Gersanói (igy) Tamás fia Sándor gersanói nemesi udvarházát Erdélyi Zsófiának bevallja; 1541-ben pedig Büdi Mihály megvette Poly Gergelytől 300 frtért annak gersanói birtokát. 1505. és 1513-ban működött királyi emberül Gersanói János.

1545. beiktattatott Huszár György királyi ember és Megyesi György áldozár által „Kirsani“ Mihály, a Kirsani István, Gergely és Simon, valamint Gergely hasonnevű fia birta itteni részekbe, melyek tőlük hűtlenségi bélyegen elkoboztattak s a fölkérőnek adományoztattak a volt birtokosok ellenmondása mellett.

1570. említettnek itteni birtokosokul Gerzsanói Simon és Uzi-

*) Lelesz. Prot. BB. I. pag. 34. N. 2.

**) U. o. Prot. A. I. 29. sz.

gány Boldizsár fiával Jánossal. — 1575. perelt Büdi Farkas Gersanói Katával birtoklás miatt. Ugyanakkor beiktattattak ellenmondás nélkül Kirsanói Gergely és János, (kiknek atyjok volt Balázs, ennek Mihály, ennek Gergely és ennek Tamás) ugyszintén Péter és Tamás (kiknek atyjok volt Simon, ennek János és ennek Lőrinc), valamint Mátyás és István (kiknek atyjuk volt Péter, ennek János és ennek Lőrincz); egy másik Tamás, ki fia volt Gergelynek, ez pedig a fentebb említett Tamásnak. Nem különben beiktattattak az itteni kuriába királyi uj adomány mellett Bihari János királyi ember és Gálffi Lőrincz leleszi pap által Kirsanói Csuesva (Chwehwa) Mátyás és Mihály, kiknek atyjok volt Csuesva Miklós, ennek András és ennek Miklós.

1594. pereltek Girsanói Mihály és Dorottya Thunyoginé, Thunyogi János és Péterrel.

Az 1599-ki adóösszeírás szerint volt itt Rákóczy Zsigmondnak tiz a munkácsi várhoz tartozott jobbágytelke.

1600-ban beiktattattak a Büdi-főle részekbe a Priberi Melith családbeliek és rokonai. 1607-ben osztzkodtak Gerzsenyi Eufrozina, Anna és György. 1610-ban birt itt G. Mihály, kinek Bégányi György 1614-ben egy telket 150 frtéért elzálogosított; 1638. birt G. István.

1660-ban Gerzsányi Ferencz működött mint királyi ember a bégányi beiktatásnál.

Mikor pusztult el Gerzsenyő, bizonytalan; de valószínű, hogy a XVIII. század elején, jöllehet a barkaszói egyházi emlékkönyv szerint még 1705-ben is Teremi István esperes idejében Gerzsenyő fiók-faluja volt Barkaszónak; különben régi templomának és temetőjének nyomai maiglan látszanak.

A Gerzsenyi család innen Szernyére és Barkaszóra vonult lakni; a Szernyéről 1730-ban Kaszonyba Szántó Jánoshoz nősült nemes Gerzsenyi Panda, ez alkalommal magával vitte oda az egykori gerzsényi szentegyház urasztalát és ládáját.

1754. Vályi István özvegye Gerzsenyi Éva vagyonát fia Vályi Sándornak és leánya Évának Ujfalusi Györgynének és Katának Szabó Ferencz özvegyének hagyományozta; 1758-ban pedig végrendelezett Gerzsenyi Zsigmond Baghi Erzsitől született fia, József javára, kinek magtalan elhunytja esetére várományosokká tette Krisztinát Lipcsei Györgynét, Máriát Pataki Mihálynét, Annát Herczeg Ferencznét, Juliát Herczeg Jánosnét és Klárát Nagy-Györgynét.

1761-ben említették Gerzsenyi Gábor.

A pusztát jelenleg is a Gerzsenyi, Sütő, Hadar s más családok birják.

Hogy Kirsanó e Gerzsenyővel azonos, kitűnik egy a leleszi levéltárban levő 1417-ki okmányból*), mely szerint azon évben Beregi Helele Kirsanói másképp Grizsanói Tamás beregi szolgabíró ellen vizsgálatot intéztetett a miatt, mivel ez bizonyos ítéletet végrehajtani vonakodott s vádolá őt azzal, hogy azon száz forintot, melyet Helele tisztai az uton elvesztettek, visszaadni nem akarta.

Gévénfalva.

(G e n y u c z i.)

Munkácsi uradalmi orosz helység a vizniczei völgyön a munkácsi járásban 14 házzal, 66 lakossal és 165 holdnyi hegyes határral. Nevét vette a XVI. században ott megszállott Gévén nevű kenézesaládtól; ugyanis 1608. febr. 5. Mágócsi Ferencz a munkácsi vár és uradalom birtokosa Gévén László nevű ott lakott jobbágyának kenézi jogosítványt adott a végből, hogy a kijelölt helységet idegen jobbággyokkal megnépesítse; 1649-hen volt már Poroskai, Tokár, Szolyvai és Fazekas nevű hat lakosa. 1672. volt a kenéz Gévén Sándor. Most a csekély g. k. hitközség Felsőviznicze fiókegyháza.

Gorond.

Orosz falu Nagy Lucska és Sztrabicsó közt a munkácsi járásban 189 házzal, 904 lakossal és 2464 holdnyi sík határral,

*) Lelesz. Prot. BB. 156. lap. 17. sz.

melyen szép tölgyerdők is találtak. Gorond annyit jelent orosz nyelven, mint kimagasló hely s innen vette nevét, a falu területe egykor vízzel levén körülvéve. A község a munkácsi uradalomhoz tartozván, annak sorsában részesült. A XVII. században Rákóczy György fejedelem Balling János nevű főkapitányának adta zálogul; 1636. évben, midőn Rákóczynak az uradalom átadatott, a beiktatásnál Balling György, Erzsébet és Anna itteni birtoklási joguk alapján ellenmondottak. Balling 1645. április 25. elhunyan, róla Lövei Gergely és testvére Erzsébet, Kende Ferencznére szállott Gorond, kiknél azt Rákóczy újabb sommában meghagyta, mit 1649. Lorántffy Zsuzsánna is helybenhagyott, ki azt 1652-ben visszaváltotta. (L. Isnyéte.)

1672. Báthori Zsófia idejében Gorond teljesen a várhoz tartozott s az akkor eszközölt urbéri összeírás szerint találtak itt 28 jobbágy család, 16 fiu, 2 ló, 63 ökör, 33 tehén, 70 tinó és 31 sertés. Batykok voltak Pap György és Pap János. 1699-ben pedig Pap János és veje Deák Péter, kik nyest pénzül szintén 4 frtot fizettek; akkor $6\frac{7}{8}$ népes és $26\frac{1}{2}$ elpusztult telek találtak. A határbeli hidon az idegen utazók vámost fizettek.

1703-ban a német katonák a falut meggyújtván, számos gazdát tönkre tettek;*) II. Rákóczy Ferencz hadjárata után a falu legnagyobb részt pusztán állott; később 8 orosz család szállt oda s 1753. évben, midőn a gróf Schönborn-család német családokat akart az üres házhelyekre telepíteni, ezek ott az oroszok közt megszállani nem akartak; ennek folytán 1763-ban ismét több ruthen család hozatott ide, kik a helységet csakhamar megnépesíték.

1834. évben építtetett a falu nyugoti szélén álló jól berendezett uradalmi major; 1873-ban pedig „Eisler Ezsaiás s fia” nevű czég a helység keleti szélén épített gőzfürész gyárt és 1879. gőzmalmot. A g. k. lelkészség 1862. alakíttatott; temploma fából készült régi építmény. Utolsó posta Sztrabicsó, melynek határánál a „Gorond-Sztrabicsó” nevű északkeleti vasuti állomás fekszik.

*) 1704. urbárium.

Gulács.

Magyar helység a tiszaháti járásban, a Tisza jobb partján 237 házzal, 1064 lakossal és 3914 holdnyi határral. Sik határában őskori urnákban gyakran találtak aranykarikák nagy mennyiségben. A Gulácsi családnak ősi helye, mely már a XIV. században virágzott. Így 1380-ban kijelölt királyi emberekül említettnek Gulácsi Tiba fiai: András, Fábán és Sebestyén,*) és Fábán, 1417-ben mint királyi kiküldött működött Báthori István s testvérei ünnepélyes beiktatásánál Tarpán s így a megye előkelő családai közt foglalt helyet.

1428-ban kölesönös bevallás történt a Gulácsi Mihály fia Perbald, Ferencz fia János, ennek testvérei: Barnabás és László, — valamint néhai G. Sebestyén leányától Verontól született testvér gyermek Petneházi Mihály (kinek atyja volt Jakab s ennek László) közt létesült egyezség folytán Gulács, Tivadar és Petlend negyedrészt illetőleg.

1435. Jármi Miklós fiai László és Miklós és Hetei László fia András beiktattattak zálogkezimen Hetei Miklós kir ember által a G. Ferencznek fia Barnabástól birtokolt gulácsi és tivadari részekbe. —

1467. G. Ambrus és István saját és László s András, valamint László fiai János, Benedek és Ferencz nevében tiltakoznak Báthori András, Naményi Pócsai Antal, Vadas Mihály, Kérsi Demeter, Hetei Fóris stb. ellen, a gulácsi és tivadari határban levő szántó és kaszáló földek, erdők és rétjeik elfoglalása miatt.

1495. előfordulnak határpontokul: Ecsed oldal-erdő, kistrét mocsara s Tarpai berek. Mig egy 1552. évi határjárásnál említettnek: Nagyszeg, Ecsedszeg, Korospalaj, Csán-mocsara, Danárius foka és Dubin pataka**).

1509. G. István óvást tett az ellen, hogy jóllehet ő az osztály alkalmával Szerémi Gulácsi Bertalannak itt és Tivadaron négy jobbágyot átengedett és 32 frtot fizetett, erről nyugtát nem kapott.

1518. Szerémi Gulácsi István és Egyed pereltek Vitkay Ist-

*) Lelesz, Prot. A. I. 33. sz.

**) U. o. AA. 30 sz.

ván, Ilosvai Tamás és Petri Miklóssal, kik Sz. Gulácsinak itteni nemes udvarházát fegyveresen megtámadták, valamint G. Benedek fia Mátéval, ki Egyedet bántalmazta.

1520. G. Ambrustól és Nagybégányi Margittól született G. Mihály beiktattatott néhai Nagybégányi Miklós nagy-bégányi és maszárfalvi birtokába.

1525. Sz. G. Orsolya tiltakozik G. Ferenczné ellen az itteni és tivadari vagyon elidegenítése miatt.

1545. kir. uj adomány folytán beiktattattak Oroszi Péter özvegye Sz. Gulácsi István leányai Kata és Anna, Oroszi Demeter neje az összes itteni és tivadari részekbe a királyi jogokkal együtt. Kir. emberül eljár Hetei László s a leleszi konvent küldötteül Nyáradi János. Ezeknek kérelmére Ferdinánd király 1546. a gulácsi és tivadari határokat bejártni rendelvén, kir. emberekül e czélra kijelöltettek: Borsovai Benedek és Bertalan, Kerepeczi András, Majthyny Demeter deák, Kisguti Benedek, Hetei László és Óbégányi Mátyás; működött Kisguti s a leleszi konv. részéről Czeglédi Péter áldozár, kiknek felhívására jelentkeztek érdekelt szomszédosokul: Surányi János, bogdani Farkas György, Hetei István alispán, Vadas Simon, Kisdobronyi, Kosik Márton és Pál, Olasz István és Gáspár, Demjén Ferencz, Hetei Ferencz, Tamáspál András, Fóris János, Hetei Tamás, Kosik Albert és Kántor Máté. Heteiből, Óbégányi Bálint és Kirsanói György. A határjárás megkezdett a déli oldalról Porgaua Patakánál és folytatott Taplós gorondja, nyugatnak Dési-rét, Csonokcsapatak, Csonokcsa egréje és Kalodás-rét felé, hol egy nyíllövésnyire észak felé menve, állíttatott egy halom, két nyíllövésnyire egy másik és így tovább még négy, hol aztán még Gulács és Tivadar határai a heteitől elválasztattak.*)

1550. G. Orsolya visszavonta az Oroszi Demeter javára a tivadari és itteni birtok iránt tett bevallást.

1552. említettnek birtokosokul: Oroszi Demeter, G. János és Hartyányi György s a többi Gulácsi családbeliek.

1553. G. Ambrus, Boldizsár, János és György beiktattattak kir. uj adomány czimén az itteni birtokba Hetei László kir. ember által. Ugyanakkor Hetei Pál kir. ember és Várkonyi Albert leleszi pap beiktatták Oroszi Dem. és Szerémi Annától született Fruzsínát és Krisztinát, és a Kürtösi Annától született Sárát és Katát itt 3 és Tivadaron 2 jobbágytelek birtokába, melyeket egykor néhai G. Mihály fia János Oroszi Demeternek zálogul lekötött, később a fen-

*) Lelesz, Prot. Met. I. 477.

tebb nevezett négy Gulácsi és Zsigmond reá és leányaira egyezségileg örökösen irattak. A beiktatásnak ellenmondottak G. Péter özvegye Hartyányi Györgyné, Szigeti Vass Antalné szül. Oroszi Kata és Oroszi János és István.

G. János magtalanul elhunván, 1561. kir. adomány folytán kapták az összes királyi jogokkal együtt a gulácsi és tivadari részeit beregszászi Nagy László és keresztesi Gombos András; a beiktatásnál, melyet Lónyai János mint kir. ember és Beregszászi Mihály mint a leleszi konvent küldötte végezett, ellenmondottak: Gulácsi Ambrus hasonnevű fia, István és Ferencz, valamint G. Máté, János, László és György.

Az 1567-ki adórovat szerint 9 $\frac{1}{2}$ porta után megadóztattak Oroszi István és Gulácsi Ambrus; s megjegyeztetik, hogy Schvendi Lázár császári seregei itt és Tivadaron tanyáztak s hogy elébb a tatárok e helységet elpusztították.

1575. Daróczi Szeráf vett itt egy kuriát G. Hartyányi Gáspártól 70 frtért; mi ellen Oroszi István és Vass Márton tiltakoztak; kik még 1580-ban is perlekedtek; 1581-ben pedig G. H. Gáspár egyik fél udvartelkét Báthori Miklósnak 50 frtért eladta; valamint 1582. Gulácsi Gáspár egy kuriát és házat G. Boldizsárnak 108 frton elzúlogosította.

1594-ben Gulácsi Kovács Klára és férje Szabó, másképp Ferenczfii Gáspár G. Hartyányi Györgytől itt és Tákoson birtokot elcseréltek s a nevezett nő férjének egy telket ad.

1600. említettnek birtokosokul: a Gulácsiak, Vass Gábor, Hartyányi Ferencz, Kende Miklós, Daróczi János, Somosi Miklós, Szuhai István özvegye, Egresi János, Pócsi János, Dobóczy Ferencz és Garázda Gáspár (Grazda).*)

1602. G. Mihály egy kuriát és 2 telket ráírat nejére Ugrai Annára 250 frtban.

1603. pedig Gulácsi Eufrozina itteni és ugor nyai s tákosi összes részeit 500 frtban férje Csomai Pálra. 1612. Daróczi Magdának átengedi Vass Gábor itteni birtokát élte fogytaiglani használatul. 1616-ban G. Mihály egy házat és telket ráírat Gecsei Ferencznek 200 frtban. 1634-ben Gulácsi Orosz Ferencz oroszii, borsovai, kis-muzsalyi, tivadari és itteni, valamint madai részeit Pallagi Istvánnak eladja, nemkülönb 1638-ban G. Ambrus elad Kisbégányi Andrásnak itt és Tivadaron rész birtokokat. E tájban birtokoltak

*) Budai kam. lev. Liber. IV. Tom. VII.

még itt Oroszi János és Tamás és Halábori István és Vass György, kinek V. Gábor még 1632-ben egy telket 50 frtéért átíratott. 1642-ben birt itt G. Ambrus és Mihály.

1643. G. Ambrus beiktattatott a néhai G. Mihálytól hűtlenségi bélyegen a korona részére elfoglalt gulácsi kuria és ahoz tartozó részek birtokába. A G. Zsigmond kir. ember által történt beiktatásnál ellenmondottak: Izsák Benedekné szül. Gulácsi Zsófia, G. Mihály és hajadon testvérei Rebeka, Erzsébet és Zsuzsánna; G. Péter özvegye Széki Zsófia, Medgyesi Mihály és G. István, Ferencz és Gulácsi máskép Szerémi István.

1648. említettnek birtokosokul: Gulácsi Ferencz, Ambrus, Zsigmond, Márton és Simon; Vass Márton, Homoki Pál, Somosi István és Miklós, Szerémi István, Uray Gáspár, a Bárczi család, Hartványi család, Pócsi István, Kun László, Uray György özvegye szül. Raduli Mihály, Halábori György, Eresi Zsigmond, Oroszi Tamás özvegye, Szendi István, Oroszi Ferencz, Homoki Pál és Bégányi Gergely.

1650. osztozkodtak itt és Tákos, Ugornya, Papos s Ökörítói birtokokon Hartványi Ferencz, Gáspár, György, János, Kata Nagy Imréné, Judit Bégányi Tamásné és Anna Bégányi Péterné.

1654-ben itt több ízben tartattak megyei gyűlések.

1696-ban osztályra léptek: Bori Kata Zoltai Zsigmondné, Bori Erzsébet, Bori Ferencz özvegye, Zsófia Almási Gáborné és Somosi László, Ferencz és Anna.

1736. gulácsi Horváth László, Hetei Klára fia ellenmondott a testvérei Horváth Klára, Gábor, Krisztina és Éva közt létesült osztálynak, különösen a Tiszaparton fekvő Szilvásszeg nevű kert miatt.

1743. G. Zsuzsánna, Kata, Márton, Gábor, Ferencz és Kristóf kigyezkedtek a gulácsi, daróczi és czellei birtokok iránt.

Jelenlegi főbb birtokosai a Gulácsi családon kívül: Uray Miklós, Péchy, Dancs Menyhért, Szarka László, Albert és Vince, Freyseisen Gyula utódai s özvegye Uray Ida, Gulácsi Dezső, Farkas Albertné, Somosy László, Vass Lajos, Nánassy Vince stb.

Gulács lakói jókor térvén át a reformált hitre, 1595-ben már virágzó anyagyülekezetet képeztek, melyhez Tivadar fiókul tartozott. 1600-ban volt papja Szentmiklósi Demeter, tanítója pedig Beregszászi Márton. Anyakönyve 1776. óta vezetetik. — 1766-ban kért a hitközség hatósági engedélyt egy harang felállítására. — A régi és sirbolttal ellátott temploma helyett 1818-ban kezdett újat

építeni, melynek azon évi aug. 3-án tétetett le alapkőve a közös utcából szakasztott téren, hol a pap- és iskolalakok is állanak.

Kis-Gut.

A kaszonyi járásban, Gát és Isnyéte közt lapályos erdőterületen fekszik a két Kis és Nagy jelzővel megkülönböztetett magyarhelység egymás közelében, találtatván Kis-Guton 48 lakház, 268 lélek és a rafajnai uradalmi majorral együtt, 3663 holdnyi terület. Kis-Gut a XV. századbéli okmányokban Nagy-Szernyének is iratik.

E helynek volt régen földvára is, mely a Szernye tóból kiszakadó Jaszino és gáti nagy víz nevű folyók egyesülésénél, földtöltésekkel erősítve mintegy két holdnyi területen feküdt; e várat, mely a két helység közötti vízzel körülvett szigeten maiglan is némi nyomokban látszik, a nép állítása szerint, egykor „Kis-Munkács“-nak is nevezték s a népmonda meseszerűleg azt tartja róla, hogy a várhely közepén, hol némi épület nyoma is szemlélhető, hat arany ökör, ugyanannyi arany eke és arany béres lenne eltemetve (lásd 1552.) Azt is állítják, hogy e helységet az István és Péter királyok idejében beköltözött Gut Keled-család alapította volna, e családból eredtek a Butykai, Raskai, Drágffi, Gilet, Ramocsa, Szeretvai és Báthory-családok, melyeknek e vármegyében kétségtelenül sok nyomuk és emlékük van.

Azt is állithatni, hogy Kis-Gut elejétől fogva közbirtokosságot képezett, míg Nagy-Gut a munkácsi várhoz tartozott.

Kis-Gut birtokviszonyait illetőleg megjegyzem e következőket:

1349. Guti Sopron fia Pál meggyénkben királyi ember jelöltül említettik*), valamint 1368. Guti Simon fiai Zoard és János. 1383-ban Guti Pál fia István és János fia Mihály, ugyanakkor Guthi Lukács, Kálmán és János, 1384-ben pedig Guti Péter és Pál.

1465. Kisguti Barnabás Miklós fia, Óbégányi másképp Kisguti György fia Márton és Orbán fia Benedek birtak Kis-Guton, ekkor

*) Zichy-Codex II. 399.

részökre a leleszi konvent és Barlabási János királyi ember megállapítani akarták Kis-Gut és a szomszéd Nagy-Gut határait, mely utóbbi helységet akkor Szilágyi Erzsébet, Mátyás király anyja birta. Ugyanis 1465. Mátyás király Budán (feria 3. post fest. Sacri corp. Christi) megrendelte a nevezett konventnek*), hogy a határjárást eszközölje, kijelölvéni királyi emberekül az alkalmazott Barlabásin kívül, Gulácsi Lászlót, Bégányi Éles Györgyöt és Surányi Istvánt, Szilágyinét annak munkácsi várnagya Keszi Balázs képviselvén. A határjárás kezdődött a Szernye folyón levő hidnál s tartott Nagy-Gut körül a Szernye folyónál kelet felé, hol valamint a Kerepecz partján a határjegyek megújítottak, daczára annak, hogy Keszi elenmondott, innen észak felé egy erdön átmenve Tiszaberekhez ért a bizottság, hol egy halom emeltetett, majd a nagyuton át nyugot felé tartva Utiho nevű folyónál haladva, egy másik nagy uthoz ért, hol midőn az óbégányiak halmot akartak emelni, a kis-guti másképp nagy-szernyei határ bejárását folytatnia nem lehetett, mert a nagy-guti uradalmi jobbágyság és lakosok nyilakkal és neki szegzett vas villákkal megrohanták a bizottságot, mely eltávozni kényszerült.

1470. királyi adomány folytán beiktattatott Kis-Gut birtokába Gulácsi László kir. ember által Guti Márton s általa Barnabás fiai Miklós, Balázs és László s néhai Jakab fiai János, Máté és Barnabás s ezek utódai.

1478. Óbégányi Benedek néhai Orbán fia és Ujfalusi Mihály, Sebestyén, László és Péter birtokaikat rendezik.

1493. Oroszi István néhai Tamásnak fiai és Miklós, néhai Fülöpnek fia beiktattatnak Halábori Barnabás kir. ember által a néhai Pósaaházi Mihály fia János kis-guti, pósaaházi, tákosi, gergelyii, s ugor nyai őket női jogon illető harmadrész birtokába.

1504. Udvari Mihály és Anna, Udvari Gáspár neje beiktattatnak egy nagy-guti kuriába s utóbbiak a kis-guti Nyiri Jakab és Tamás összes részeibe.

1509. Kisguti Csépán János eltiltatta Guti János fiát Ferenczet az egykor Guti Márton birta itteni kuria elzálogosításától, Domahidi Simont pedig annak átvételétől.

1519. Guti László tiltakozott szász Csépán Balázs ellen kis-guti vagyona elfoglalása miatt, Óbégányi Mátyás neje Kisguti Csépán Klára és Óbégányi Péter özvegye Katalin pedig törvénykeznek Kisguti Lászlóval az itteni határban a Szernye folyón levő malom

*) Leleszi lev. Prot. Met. I. 499.

használata iránt és Domahidi Ferenczcel a kiscuti kuria s abban levő ingóvagyon és butor elfoglalása miatt. Ugyanakkor vizsgálatot indított Hetei János mester királyi táblai jegyző és H. László neje Borbála, néhai Kiscuti Balázs leánya, Kiscuti György, László és Miklós ellen a miatt, hogy rétjeit erőszakosan lekaszáltatta.

1522. Domahidi Gutti Ferencz és Bérei Gersin Gáspár perlekedtek Kiscuti László és Miklóssal, Kiscuti Abonyi Imre és Menyhért, Bérei Csepi Péter, György és László, valamint Bérei Mindszenti Istvánnal erőszakoskodás s bántalmazás miatt, úgy az itteni határon levő Berkes nevű Makkos erdő jövedelmének önkényes bitorlása s a pósaázi részbirtokot illető záloglevél elsikkasztása miatt. —

1524. Mária királyné D. Guthi Ferencz és Imrét és Kiscuti László, Bencze és Miklóst a Rafajna és Nagyszeg nevű erdők ügyében a munkácsi várnagyok ellen védeti.

1546. Fornosi Mihály beiktattatik a néhai Gutti Pál fiát Miklóst illetett Kis-Gut felerészének birtokába ennek örökbevallása folytán, G. Benedek és Mihály ellenmondása mellett.

1552. Artándi Pál özvegye Anna és fia Büdi Mihály visszavonják tiltakozásukat, melyet Fornosi Mihály ellen intéztek, midőn ő a Nagy és Kis-Gut között fekvő kuriába beiktattatott, mely udvarház valószínűen a fent említett vár területén állott.

Az 1567-ki adóösszeírás szerint birt itt Kiscuti Balázs, s az mondatik abban, hogy a múlt télen erre átvonult tatárok a falut feldulván, egynek kivételével valamennyi jobbágyot rabokul elhurczolták*).

1571. Kerepeczi másképp Majthényi Demeter beiktattatott Kis-Guton bizonyos általa és fia Gáspár által már előbb birt részekbe, melyeket Schvendi Lázár cs. halvezér tőle hűtlenségi bélyegen elkoboztatott és Rosso Vinceze tüzérparancsnoknak adományozott, ez pedig ismét bizonyos díjért visszaengedett.

1588. birt itt Fornosi Gergely; 1600-ban pedig: Fornosi Zsigmond, János, Gutti Imre és Gerzsényi Mihály, ugyanakkor Gutti Ferencz elzalogosított Fornosi Jánosnak és Lászlónak 100 frtban egy kuriát és jobbágytelket. 1612-ben említettik még Gutti Miklós és Ferencz és 1638-ban Fornosi László és Vid András; 1647-ben Gulácsi Ferencz, Kéresi János és Balling György özvegye. — 1651. Guthi László 1653. Fornosi Péter.

*) Budai kam. lev. Liber. IV. Tom. VII.

A helységtől nyugatra fekvő ugynevezett rafajnai major a gróf Schönborn-család birtoka, itt egyszermind Klinkhart Frigyes is alakított egy tanya-birtokot, melyet 1877-ben Kroó Hermann megvásárolt, főbb birtokosok még Kis-Guton: a Berzsényi, Pogány, Morvay-családokon kívül: Kroó Hermann (Klinkárt után), Balogh Ignác, Joó Lajos, Géresy Istvánné, Tóth András, Pócsay Sámuel és Pál, Simon Ferencz stb.

Nagy Gut.

62 lakházzal, 392 magyar lakossal és 974 holdnyi területtel bíró község az előbbi helység tözsomszédtségában.

Mint a munkácsi várhoz tartozott helységet 1465. Szilágyi Erzsébet bírta: Ő 1466. Demeternap körül (okt. 24.) Udvar Antal nevű tisztének hű szolgálatai jutalmazásául a Nagy és Kis Gut területén folyó Szernye és Jaszeno nevű patakok közt levő szigeten egy nemesi udvarnak (Curia) való telket s ez utáni illetőséget örök időkre adományozott.*) 1484-ben pedig Mátyás király kedvelt fiának, Jánosnak adományozta Gutot, s a király, a nép állítása szerint, akkor ajándékozta volna a lakosoknak az Esztrom nevű, most is birtokukban levő, határbeli erdőt.

Az 1495-ki Csáktornyai Ernuszt-féle adománylevélben Gut szintén a munkácsi uradalom tartozékaul emlittetik.

1499-ben Guti Miklós birt itt némi részt.

Az 1566-ki tartárduláskor Nagygut teljesen elpusztított; lakói rablókul elhűrezoltattak.

1645. beiktattatott Nagygut, Isnyéte, Gorond és Timsor birtokába zálogkezimen gelsei Balling János, várbeli főkapitány. 1649-ben pedig Lövei Gergely és Kendéné birtak itt mintegy 9 részt, kikre azok Ballingról szállottak s Rákóczy-Lorándfi Zsuzsanna ál-

*) Az erről szóló eredeti hátya-okmány Hunyady Béla nagy-muzsalyi birtokosnál van.

tal bizonyos pénzért azokban megerősítették. Ugyanakkor birt itt a Földvári család is, kitől azt később Marin Péter váltotta ki s ennek neje után szállott a birtok 1682 körül Ráti Istvánra.

Az 1649-ki munkácsi uradalmi urbáriumban feljegyeztetett: hogy Nagyguton mintegy 12 külön kenyeres ember, ökrös jobbágy és gyalogszeres van, a többi pusztahelyekről a szegénység elbujdosott. Az 1682-ki urbér szerint pedig találtatott itt akkor 25 jobbágy hely és 13 telek; a lakosok közt volt 3 ács, 2 cserepező; találtatott a községben 34 fiu, 1 ló, 48 ökör, 29 tehén, 50 sertés és 19 méhkas. Az itteni uradalmi hivám behozott jó időben 22 frtot és 12 kőst. A barkaszóiak fizettek együttesen évenként vám váltságul két forintot.

A községben legtöbbet bir most Paksi János, lelkész. A község 1877-ben megvette a gróf Schönborn családtól az itteni koresmát s ahoz tartozott földeket 3500 frtért.

A vallási ügyeket illetőleg megjegyzem, hogy Nagy és Kisgut község a kalvin tanait elfogadván, 1645-ig Isnyétének képezte fiókegyházát s akkor nagy gyülekezetté vált. A Nagyguton székelő lelkészség 1774-ben kezdé Váradi Samu pap idejében anyakönyvét vezetni. Eredeti fatemploma helyett 1830-ban kezdett kőtemplomot építeni, melyet a toronynyal együtt 1844-ben bevégzett, ehez gróf Schönborn Fülöp Ferencz az anyagot ingyen adományozván, e nemes tetteért az egyház jötevőjeül említettik, annál inkább, mert a szabályozás alkalmával a pap és éneklész részére 26 hold szántó- és 16 h. kaszáló földet méretett ki.

Halábor.

Ezen most 77 lakházzal, 364 magyar ajku lakossal és 908 holdnyi tértartalommal bíró s a Tisza jobb partján fekvő helység régi okmányokban Hrabor, majd Harabur, végre a VI. század elejétől Halabornak mondatott, hajdan egy a megyében sokáig élt

családnak kölcsönözvén családnevet. A XV. században egy „Pók-János Harabor“ nevű helység is említettik, mely az itteni halványontul északra, most „Pusztá“ nevet viselő helyen, Badalóból Váriba vezető utnál feküdt, honnan idő múltán a lakosok azon tónak keleti és nyugati partjaira egyszerű kis templomukkal együtt átköltöztek.

1332-ben Ipsa fiának Moysnak fiai Pál és Balázs, harabori nemes birtokosok és a beregi vár jobbágyai (jobbationes castru Bereg, nobiles de Harabor), e helység három részét mint ősi birtokukat, mely keletről a Tisza és a király birtokában levő Vári, valamint nyugatról Csató Miklós, László és Tamás Pouka-Harabor nevű helysége közt feküdt, örökáron Pál fiának Dezsőnek, beregi főispánnak és munkácsi váruagynak 20 márkányi garasokért, melyek a Kassa városi érték szerint számítandók voltak, eladák, a negyedik rész István fiának Jánosnak fenmaradván.*)

1398. beiktattatott Csarnavodai István fia György minden ellenmondás nélkül egy halabori részbirtokba. 1400-ban pedig egy Harabori János királyi emberül említettik.**)

1422. Tolesz-Harabori Benedek fia János a zálogul nyert Harabor és Pók János Harabor nevű két helységben szerzett részországba beiktattatott Gecsey Mihály királyi ember által.

1427. Csarnavodai Kriszton áldozár s rokonai Péter és László Fornosi Nagy Andrásnak átiratnak három a Tisza mellett feküdt jobbágytelket hű szolgálataiért.

1432. beiktattattak zálog czimen Sinői Sebestyén királyi ember által Baktai Gergely fiai Balázs, János és Gergely Harabor birtokába.

1459. harabori Bód István özvegye Márta, Tussa László fia János és Imre fiai Mátyás és Miklós tiltakoznak Bód István fia Vincze ellen a miatt, hogy birtokát Beregi Andrásnak eladja. 1472-ben beiktattatott Tholeszhalabor (igy) János Halabor és Póka János Halabor birtokába.***)

1505. vizsgálatot indított Kölesei László, Kölesei Jakab özvegye és Halabori Péter és Barnabás ellen, Halabor és Kölese helységekbeli birtokán elkövetett erőszakoskodás miatt. A vizsgálatot teljesíték Beregmegyében Halabori János deák, Szatmármegyében pedig Borsovai Kopó Pál királyi emberek.

*) Zichy-Cod. I. 386.

**) Lelesz, Prot. B. I. 13. sz.

***) Leleszi levéltár.

1523. beiktattatott Bethlen János a halábori és urai részekbe. Ugyanakkor Halábori Zsófia hajadon tiltakozott Verbőczy Ferencz és Halábori György ellen foglalás miatt; 1524-ben pedig Betlen Jánosnak azért, mert őt a foglalások ellen védelmezte, Haláboron egy részbirtokot és Nagy-Muzsalyon egy szőlőt ajándékozott. — 1536. Halábori Euszták Halábori Györgynek eladott egy részt az itteni Szőlőslázi és Szegszurdoki pusztákkal együtt. 1564. Hetei Pál és Szalay Simon kiegyezkedtek a halábori, borsovai és nagy-muzsalyi birtokok felett. — 1567-ben birtokoltak itt Gecsei János, Borsovai Mihály és Szalai Simon; 1600-ban pedig: Halábori János, Miklós és István, Kende István és Uray Mátyás; és 1604-ben: Nagy Gergely, Tarnóczy Simon és Halábori Pál, Erzsi és Budai Dánielné, Halábori Raxonia, nemkülönben Tordai Zsigmond. 1612-ben említetnek birtokosokul: erdőtelki Szentmáriásy György, Peres László, Felesdi András deák, Szentmártoni Nagy Bálint, Kőlesei Kende Demeter özvegye, Rakomazi János özvegye, Gecsei Ferencz és Nagy János.

1646. Halábori Pál, figyermekei nem létében, három leánya után birtoka a Budai, Matólesi és Tordai családokra szállott, kiknek a falu közepén fekvő három telkeik végén az uteza és tó közötti hely rendeltetett templom helyeül és paplaki telkül. Az ide áthozott kis fatemplom több izben megtoldatott s bővítettett, mint a rajta látható feliratok igazolják. — A fenyőfából való szószéket 1646-ban készíttette Halábori Pál.

1665. Budai Dánielné özvegyül említettik, ki Kun Istvánné Gecsei Erzsébettel itteni birtoka iránt egyezsége lép. 1822. birtak a Farkas s Bay családok.

Jelenben birtokos lakosai: a Balog, Bakó, Bányai, Bozsár, Csobi, File, Hegyi, Halábori, Kerekes, Király, Kocsis, Komáromi, Kelemen, Kőszegi, Márton, Tar, Tói, Vass és Veres családbeliek.

A 17. századbeli fatemplom 1753. a lánkok martalékává válván a helység nagy részével együtt, Viski Mihály nevű papja elhagyta a községet; később 1760-ban építtetett a televényes halvány partján az új fatemplom, mint azt a mennyezeten lévő felirat igazolja, lévén e szerint azon időben a lelkész Pap Mihály, gondnok Matólesi János és főbíró File Mihály; ez építmény azonban később keletre dőlven, 1835-ben helyre nyilaltatott s kőalapra tétetett. Harangjai 1784-ből valók, a kisebbet Kőszegi György adományozta. Anyakönyve 1777-ben kezdődik.

1801-ben megvette a község Kőszegi Ferencztől 30 váltó forintért (12 frt 60 kr.) az iskola telket.

A Haláboron volt tó a Tiszaszabályozás előtt gyakran kiszorította a lakosokat házaikból.

Utolsó földesurai voltak a Bay és Budai családok, most legtöbbet bir özvegy Budai Lázárné, Balogh István, Komáromy Lajos, Matolay József sat.

A Halábori Bertalan pap által 1508-ban irt Magyar Codex az 1819. évi tudományos gyűjtemény III. kötete, 75—81. lapjain ösmertetik. Ez foglalja magában elől Szent Dávid zsoltárait magyarul a római breviárium szerint, azután jön néhány ének, egész évi leczkék és evangéliumok, egy beszéd a szent szüz tiszteletére, Krisztus beszéde a végvacsora után, Krisztus szenvedésének története, énekek éneke, néhány nagybőjti evangelium s végre Jób hat első s utolsó része. A zsoltárok fordítása rossz, sőt nevetséges. E nyolcadrében irt könyv a károlyfehérvári püspöki könyvtárban tartatik s itt csupán azért hoztam említésbe, mert alaptalanul bár, sokan a helylyel hozzák összeköttetésbe.

Harangláb.

Magyar helység Bátyu és Bótrágy közt, 39 lakházzal és 279 lélekkel. Nevét, mely már a XIV. századbéli okmányokban így emlittetik, valószínűen valamely magános kápolna, vagy a rengeteg erdőségben hajdan elrejtve volt remetelaknál állott haranglábtól nyeré.

A helységet már a 14. században a Lónyai család birta, mely 1419-ben királyi uj adomány czimén iktattatott be; s minthogy e jeles család maiglan főbirtokosa s az a feudalis korban a nagy-lónyai uradalomhoz tartozott: birtoklati viszonyai Nagy-Lónya leírásánál közöltnének, azzal egyenlőek lévén.

A reformált lakosokból álló község 1645-ig Bótrágnak volt leánygyháza, 1795-ben azonban lett anyává, megvevén Lónyay Ferencztől a mostani paplaki telket száz váltó forintért.

Birtokosai most Lónyay Menyhért gróf és L. József utódjai; Izsaák József, Baranyi György, Gerő Zsuzsánna, Szabó Ferencz és Dániel, Baranyi István sat.

Hankovicza.

A Szolvártól nyugatra s a pudpolóczi szorostól délnek nyíló vadregényes Latorcza-völgy meredek balpartján, lombos erdők közt fekszik ez uradalmi orosz helység, mely 33 házból és 280 lakosból áll, míg hozzá 10,340 holdnyi leginkább uradalmi erdőségből álló határ csatlakozik. A falu a XVII. századig a szentmiklósi uradalomhoz tartozott. Az itteni lakosok közt is él a hagyomány arról, hogy e völgyön át vonultak be, a népszava szerint „kutyafejű tatárok“; sőt a Jajkun-Popovics nevű család házában mutatnak maiglan egy 1·89 méter hosszú, 95 cm. széles 16 cm. vastag, egy darab köröstörzsből durván kifaragott asztaltáblát, melyen Batu kán tatárai arasznui széles bárdal vágást ejtettek volna.

1691-ben volt a kenézség a Fennenics családnál, lakossága azonban elpusztult, mert az előbbi 14 jobbágycsalád közül már csak öt élt, a többi részint kiveszett, részint elbujdosott. Batyko azonban kettő is volt, u. m. Pap Fedor és Pap János, kik testvéreik István és Péterrel $\frac{1}{4}$ telken laktak. Ma a gróf Schönborn család birtoka, kinek itt vadászlaka van.

A sajátságos szerkezetű régi fatemplom ott áll a völgy felett, egy magaslaton; a múlt század első felében, úgy látszik, nem volt az itteni g. k. népségnek lelkésze, mert azért 1757-ben folyamodott s azt később meg is kapta, tekintve, hogy már az 1691-ki urbér, az itteni lelkézséget és templomot réginek mondá. Anyakönyve azonban csak 1834. kezdődik. A helység határa 1877-ben rendeztetett.

A Hankoviczát környező uradalmi rengeteg erdők vaddusak s e miatt a vadászat kedvelők által telkerestetnek. Ily alkalommal 1875. február hó 24-én történt, hogy gróf Schönborn Ervin, Hoyos József és Colloredo Mansfeld Ferencz grófokkal szánkán Hankovicza felé haladván, a völgy déli részén a fogat egy 30 méternyi magas meredekségről lezuhant, a nélkül, hogy nagyobb baj

történt volna. Ennek emlékezetére azután e helyen gróf Schönborn vasból öntött feliratos fészületet emeltetett.

Hársfalva.

(Nelipina).

Oroszfalu a vereczkei járásban, Szolvától keletre félórajárányira, a Latorcza és Vicsa nevű völgyek torkolatánál, háttérben az innen emelkedő szolvai és huklivai havasokkal, hajdan a 18. századig a szentmiklósi uradalomhoz tartozott s 1726. óta a gróf Schönborn-család birtoka. Az 1641. évi urbérben „Nollipenná“-nak iratott, holott oroszul „Nelipina“ hársat jelent. A Rákóczy és Thököly-féle hadjáratok s egyéb beállott viszontagságok folytán lakosai annyira elpusztultak, hogy az 1691. évben eszközölt összeírás alkalmával a régi 38 házhely s illetőleg jobbágytelekből nem találtott csupán 13 népes, a többi elpusztult. A kenézség akkor a Romanovics, Falesz és Bogus-családoknál volt, kik magokat évenként felváltották. Az akkori Batyko-Pap Simon „szegénysége miatt“ kegyelemből csupán két frtot fizetett négy frtnyi nyest pénz helyett s az itteni lelkézség és templom már akkor réginek mondattott. Jelenleg 115 ház 795 lélek és 3288 holdnyi hegyes határból áll a falu, melynek szélén gyönyörű helyen, lombos hársfasorok és hűvös berkek árnyában fekszik az égvényes savanyu és vasas víz forrásokkal, 70 lak és 32 fürdő szobával ellátott fürdőintézet, mely régi jó hirnek örvend. (L. ásványvíz).

A g. k. lakosságnak van saját lelkézsége s kőtemploma. Anyakövei 1785. kezdődnek. Utolsó posta Szolyva.

Hátmező.

(Zahátya).

Ezen a a Hosszuhát nevű erdőség keleti oldalán a felvidéki járásban fekvő, egykor a krajnai kiváltságolt vajdasághoz tartozott munkácsi uradalmi orosz helység a XV. és XVI. századokban Hed-

meg és Hegyelőnek is mondott, sőt az 1504. évi Drágffi György adománylevelében Hátelőnek nevezetik. 1649. évben Lorántffi Zsuzsánna alatt itt 67 jobbágy $37\frac{3}{4}$ népes és $8\frac{1}{2}$ pusztaház helyen, a kenéz telken lakott Gál Demeter két testvérével; a batykok voltak Pap Kosztya, Sándor Péter és Márton Lázár, kik 3 nyesttel adóztak a várhoz; Holecza László és Ágoston voltak lovas szabadosok és Márton, János, Holecza, Nitor, Gál, Király, Simon, Halász és Hogy-nevű családbeliek hetes drabantok; ezeken felül találtatott a várhoz dolgozó 2 bodnár, 2 asztalos, 1 tányércsináló, 11 marhas jobbágy, 4 gyalogszeres stb. A lakosok többnyire magyar nevet viseltek, u. m.: Szegénesi, Oláh, Gergely, Szabó, Demjén, Bodnár, Asztalos, Kovács, Szamos, Balkány, Morgocz, Fehér, Lengyel sat. Találtatott továbbá összeírva 99 fiu, 9 ló, 140 ökör, 38 tinó, 110 tehén, 217 juh, 189 sertés és 39 méhkas.

1672-ben volt a főkenéz Parlag Orbán, 1699 II. Rákóczy Ferencz alatt pedig Holesa Ferencz, ekkor azonban a háborus idők folytán a falu népessége és vagyonossága már annyira lehanyatlott, hogy összesen csak 12 jobbágy, 3 ökör, 12 tehén, 46 juh és 17 sertés találtatott a helységben. Idővel a gróf Schönborn-család alatt ismét annyira meggyarapodott, hogy az 1870-ki összeírás alkalmával 120 ház, 807 lakos, 590 szarvasmarha, 25 juh, 35 kecske, 17 ló, 358 sertés és 40 méhkas találtatott; 1881-ben összeíratott 132 lakház és 691 lakos.

A g. k. hitközség bir saját lelkészséggel, kőtemplommal és 1826. kezdődő anyakönyvvel.

A helység déli lejtőjén áll a gróf Schönborn-család vas olvasztója és hámorá. A hátmegi major udvarán pedig Hirsch Gyula, Elszner Rudolf, és Trexler Ferencz bérlő czég 1875. évben alakított itt derék üveggyárat, melyet a tulajdonosáról Ervinhalom-nak elneveztek; kár hogy e nagy lendületnek indult iparág, mely a völgy annyi lakosának nyújtott keresetet, a közbejött orosz-török háboru miatt 1877-ben megakadt, az épületek egyrésze pedig 1879. elején megégett.

A határának északi szélén 1861. keletkezett Dubi nevű telepitrény, azóta önálló helységgé lett. (L. e.)

Herezfalva.

(Herczuvezi).

A munkácsi járásban fekvő, a puznyákfalvi g. k. lelkesységhez s a munkácsi uradalomhoz tartozó orosz helység 10 házzal, 64 lakossal és 534 holdnyi hegyes határral. Az 1649-ki urbérben hibáson iratik Herczeg-falvának, mert nevét a Hercz-családtól vette, mely még Rákóczy Zsigmondtól 1592. febr. 25. kapott kenézi kiváltságot a végből, hogy itt falut alakítson. 1649-ben találtatott itt 2 telek, 7 jobbágy, 2 fiu, 15 ökör, 13 tehén és 40 juh. A lakosok közül négy rendbeli család viselte a Hercz-nevet, a többi Polányi, Ruszin és Moncsáknak neveztetett. A Rodó patak pisztángjai miatt tilmasban tartatott s rajta egykor kenéz-malom állott. Az 1870. összeírás alkalmával nem találtatott több itt mint 15 szarvasmarha és 8 juh: e szám mutatja, hogy a község vagyoniilag századokon át épen nem emelkedett.

Hete.

Magyar falu a tiszaháti járásban 81 lakházzal, 437 lakossal és 1894 holdnyi tértartalommal. Határán már az őskorban laktak emberek, amint azt az illető helyen elősorolt ily leletek igazolják.

A Hetei család itt már a 13. században birtokolt, s egyike volt a megye előkelőinek. Egy Csépanföldre (Kis-Dobrony) vonatkozó 1299-ki okmányban Hetei Mátvás fia László comes emlittetik. Hete különben őseinknél keresztnév volt; így 1270. adományoztatott Csépan telke Mátvás és fiai Hete, Mihály és Lászlónak*). 1270.

*) Zichy-Cod. I 22.

V. István király megerősíti a nemességben Hetei Mártont, ki Mihály fia vala; ő a nemességet mint szolgagyőri jobbágy kapta IV. Bélától. 1350-ben Hetei Antal megyénkben királyi emberül említettik.

1353-ban törvénykezett a Várdaí Nagymihályi család a Hete, Fejérese, Márok és Tarpa közt fekvő makkos erdőség határai iránt; ez alkalommal említettnek a meghívott hetei nemesek és beregi vár jobbágyokul: Arath fia Pál, Jakab fia Péter és Mihály.*)

1405. beiktattatott Hetei Araacs fiának Andrásnak leánya Anna, Hetei Miklós fiának Lőrincznek neje a Dancs Mihály és György, Hetei Péter fiai Miklós és János és Zebe asszony ellen nyert ítélet folytán, őt illető leánynegyed fejében kihasított egy kurialis telek birtokába.

1415. királyi parancs adatott ki Hetei László fia Gergely és Dancs János fiai Gábor és András, Dancs Miklós fiai Jakab, András és Pál, Dancs Mihály és György, Hetei István fia János, Hetei András fia György, Hetei Antal fia István és Miklós fia Demeter, mint osztályos atyafiak részére, hogy a leleszi konvent Báthori Péter fia János ellen az ennek jobbágysai által hetei és tarpai birtokukban elkövetett erőszakoskodás és kártétel iránt vizsgálatot tegyen.

1436. Hetei Tamás és Benedek vizsgálatot tétet Keresi Demjén és Ilona s férje Oláh János ellen bizonyos birtokfoglalás s jobbágysain elkövetett hatalmaskodás miatt. 1437. perlekedtek Nagy Jakab, Bálint és Miklós Csarnavodai Jakab, László és Domokossal.

1466. Szepesi Miklós és Demeter s ennek neje Matucsina Margit vizsgálatot indítottak Hetei Kánthor György fia Péter ellen, ki ezeknek Hete és Fejérese közt fekvő erdejöket elfoglalta.

1468. szabályoztatott a helység határa a Csarnavodai, Vadas, Kantor és Dancs családok, mint érdekeltek közt létrejött egyezés alapján; a határvillongás azonban nem sokára ismét megújult, mert 1478. Szirmai Főris vizsgálatot tétetett Hetei Dancs Balázs ellen azért, mert őt saját határában s birtokán s használatában háborgatta. 1484. azonban Tarpa, Fejérese és Márok közt a határ csakugyan megállapíttatott.

1504. Hetei Benedek egy itteni házát és kuriáját eladta tiz aranyért hetei Konecz Balázs, András, János és Ferencznek; előbb két telkét 40 frtban elzálogosítván Kissurányi Jánosnak.

1510. a leleszi konvent előtt bevallja H. Benedek egyik it-

*) Zichy-Cod. II. 539.

teni jobbágytelkét nemes Konez Balázs, András és János, néhai Konez Antal fiai Jakab és Ferencz és Balázs leánya Katalin Ongi Jánosné részére, úgy H. György leánya Konez Jakab özvegyének negyedjogait is.

1519. vizsgálatot intéztetnek H. János mester királyi táblai jegyző és H. László neje Kisguti Borbála néhai Hetei Dancs Balázs fia Ferencz ellen azért, mert ez H. János itteni tisztét saját kertében méltatlanul tetteg bántalmazta, kir. emberül eljár ez ügyben Óbégányi Mátyás s a leleszi konvent részéről Teonavai Mátyás. —

1543. Büdi Mihály megvette Hetei János részét 50 frtért. 1544-ben kezdetét vette a szomszéd birtokosokkal való határvillongás, mely sokáig tartott. Így 1546. Oroszi Kata és Anna kérelmére határigazítás rendeltetvén el, érdekelt szomszédosokul megjelentek: Babóczy Mátyás deák és Horváth Antal, mint Perényi János jándi tisztei, Bencze Lukács és Mihály, Perényi János gelénesi szabadosai, Horváth István és paposi Eördög jobbágyai. Határpontokul említették: a déli oldalról Csónakfark, Kistrét moesara, Csán-pataka, Csomatorva erdő, Csaudi-Ostoru nevű tér, Ergéje patak, a Gulács s Jánd felé vezető ut, Thyeye moesár, Chyzye víz s a gulács-tivadari határnál Bakaszegelő. (Lelesz, Prot. Met. I. 479.)

1560. birtokoltak itt és Homokon Kisfalusi István, Homoki András és beregszászi Nagy László; 1570-ben Kantor Gergely és Erzsébet. 1575-ben Girsanói Kata és Csapi (Csaszi?) Jusztina pereltek Büdi Mihálylyal hetei és girsanói birtokfoglalás miatt, 1577-ben pedig Csapi Jusztina Büdi Farkassal is. — Csakugyan 1575. fejéresei Szalay Lőrincz és neje Fóris Erzsébetnek a leleszi káptalan előtt Fóris János 43 frtban egy nemes udvart és részbirtokot örökösen átenged.

Az 1583-ki királyi adomány alapján beiktattattak 1584-ben Kerepeczi István kir. ember és Ványai Mózes leleszi k. pap által a hetei összes részekbe s királyi jogokba Lasztóczi János, Fornosi Péter, gulácsi Orosz János és Tamás, Nagy Sebestyén, Kantor Gergely, Dancs Máté, Székely Tamás, Olasz Lukács, Szalai Balázs, Koszik Márton, István, Lőrincz és Miklós, Benkő Tamás, Csaszi János, Hetei Berki Simon, Szabó Miklós leánya Lusza, Hetei Márton leánya Erzsébet és Csaszi Judit hajadon.

1622. Halábori Mózes elzálogosítá itteni részeit 150 frton Székely Györgynek. 1628-ban birtokolt itt még Szalay Balázs is, és 1648-ban: Somosi István, Hetei István, Ferencz és Zsigmond.

1650. Hetei Zsigmond magtalan kimultával ennek felkért nemesi kuriájába és részbirtokába beiktattatott erdői gróf Pálffy Pál nádortól nyert adomány alapján szigeti Vass Márton, a beiktatást végző Vass György kir. ember és Baritzius Dávid, leleszi k. pap.

1659. hadadi Vesselényi Ferencz nádor parancsára beiktattattak kir. adomány folytán néhány it'eni részekbe Hetei Márton és Miklós, Dancs Mihály és Ferencz, Kossik István, Nagy János, Kátóna János, Kanizsai Ferencz, György és Mihály, Bagi István, Miklós és Mihály, Horváth János, Balázsi Mihály, Nagy Ferencz, Olasz Albert, Bakó Márton, Székely István, Bagi Péter és István és Kovács István.

1667. említettnek Vaji Ábrahám és Kovács János.

1668. beiktattattak Bakó Márton kir. ember és Szentkirályi István leleszi pap által Csernei István és neje Sulyok Katalin mindazon it'eni birtokrészekbe, melyeket egykor Hetei Zsigmond birt. s melyek Vass Mártonnak adományoztattak; ez azonban szintén örökösök nélkül elhalván, a nevezett felkérőknek adattak; a beiktatásnál ellenmondottak: Hetei István, rokona Dancs Mihály, Kossik Ferenc, Pál és István és Vass Márton özvegye Sarmaroghi Erzsébet.

1742. nádori adomány czimén az összes királyi jogokba s két kuriába beiktattattak hetei Pap István és Mihály, Ferenczi Ádám kir. ember és Vágó Gergely leleszi pap által.

A helység főbb birtokosai most Horváth István főispán, Urai Miklós, Bakó Gáborné, Kanizsay Ignác, Pap Gábor, Medgyesy Gábor, Nagy Gábor, Nánási Bertalan, Kozma Ferencz stb.

A reformált hitközség 1648-ig Tarpának volt főkegyháza, akkor nyervén rendes lelkészt, papilaknak való telket Sárándi Annától vett a község 100 frtért, iskolatanítója azonban már 1645. előtt is vala. Anyakönyve 1768. kezdődött. Mostani köteplomának s tornyának alapja 1799. tétetett le s felépítettett 1819-1846. május hó 26. a villám lesujtván a toronytetőt, helyébe csinos bádogfedél tétetett. Áldozó kelyhét Csaszi Katalin ajándékozta 1656., a hozzá tartozó ezüst tálczát pedig ő és férje Csaszi Lakatos János 1663.

Hetyen.

Magyar helység a kaszonyi járásban a Tisza jobb partján, 94 lakházzal, 490 lakossal és 2828 holdnyi területtel. Valjon nevét a Taksony alatt letelepített Hetény bolgár főúrtól vevé-e s mi viszonyban volt ő e vidékkel, bizonytalan; annyi bizonyos, hogy a 14. században már jól rendezett község, sőt temploma létezett itt, melyet a Kerecsényi-család épített s alapított.

1383. emlittetik birtokosul Hetény András, Miklós fia, amikor a helység határa is bejártatott.

1400. Barabási Mihály fiának Ivánnak özvegye fiával János-sal együtt felsüezi Bubek Dezső nádor elébe perbe idézte Kerecsényi Barabás fiait Györgyöt, Pétert és Jánost Hetyén-féle birtoka iránti ügyben.*)

1407. királyi parancs folytán beiktattattak itteni részbirtokba Guti Pál és Balázs; az átadásnál ellenmondván Szalóki Domokos fiai István és László.

1417. Kerecsényi Péter fia András eladta Hetyén egyenlő harmadrészét, az ott alapított templom kegyurasága részével együtt Balogh László, ungvári tiszt nejének Kerecsényi Szalóki Domokos leányának és fia Jakabnak 127 forintért, minden egyes forintját 100 denárral számítva.

1427. beiktattattak bizonyos részekbe Guti János, Imre, Mihály és Pál, valamint kir. adomány mellett Ujlaki László bán tiszte Kerecsényi István, atyja János és testvérei Pelbárt és Kristóf, ugy Kerecsényi György és András.

1436. elzalogosította Kerecsényi Magyar Zsigmond özvegye Zsófia hitbéri jogát Bornemisza Jánosnak 200 arany forintért a visszaváltás idejeig. — 1439. perelt Kerecsényi István özvegye sógorával K. Pelbárttal hitbére és özvegyi joga megtagadása miatt. — 1452. emlittetik királyi emberül Hetyeni Miklós.**)

1462. Kölcei Bornemisza János beiktattatott zálog címen Magyar Zsigmond özvegye birtokába Kerecsényi Péter ellenmon-

*) Lelesz, Prot. B. B. I. 10. sz.

**) U. o. C. II. 31.

dása mellett; 1470-ben pedig Upor László szintén zálogjogon néhány itteni és barabási, zemplénmegyei abarai, füzeséri és letényi részekbe Lasztóczi János kir. ember által.

1489. beiktattatott Petneházi (Pethenyeházi) a Guti Ország László-birta részekbe zálogozimen; 1492. ráfizetés történvén, a beiktatás ismételtetett.

1507. zálogba vették Lónyai János és László Atyai Ferencz itteni részét Tarczai János ellenmondása mellett; úgy szintén beiktattattak Batthyányi Benedek és Tarczai János a Kerecsényi Márton s testvéreitől elkobzott itteni s más részekbe. Tarczai megvette 1508-ban Atyai Ferencz részeit is.

1509. Surányi Pál özvegye Erzsébet és Atyai Ferencz özvegye Anna, Melétei Benedek kiskoru leányai Dorottya és Erzsébet terhére is, elzálogosíták Kerecsényi Istvánnak Hetyén negyedrészt. —

1510. Kerecsényi István perelt Czékei Mártonnal hatalmaskodás miatt; a vizsgálatot teljesíté barabási Gálócsi Péter kir. ember és Kaposi Péter leleszi pap. — Az ez évben történt határjárás iránti okmányban említettnek Papi és Hetyén közt: Neneberke, Palyhát, Palagszeg és Bobolichka.

1511. megvásárolta Kerecsényi István a néhai Tarczai János és Atyai István özvegye birta itteni birtokokat; nevezetesen 1512. a Tarczai részeket 300 aranyforinton.

1515. beiktattattak kir. adomány folytán Losonezi Zsigmond és fia Antal és Farkas a Kerecsényi István magvaszakadtával felkért hetyéni, kerecsényi mátyusi és eszterjéni részeibe. A Daróczi István kir. ember által teljesített beiktatásnál ellenmondottak az özvegyen, Magdán kívül, Kerecsényi Barnabás és fia Ferencz s leányai Anna, Margit, Dorottya, Jeronima és Erzsébet; K. Péter leánya Krisztinának leánya Veron, lövei Kabas Gergely neje Péntek, kinek anyja volt Kerecsényi Dorottya, és végre K. András leánya Fruzsina férjezett Soklyai Ferenczné.

1520. Vámosatyai Magda, Zsófia és Dorottya özvegyeknek adományoztattak az itteni és más részirtokok.

Ez évben volt itt r. k. lelkész Dobó János, kinek nagy-muzsalyi, szernyei és ujfalvi birtokrészeit öröklé 1524-ben testvére Dobó Ferencz.

1526. birt itt részjóságot Lövei János, ki a pórlázadás alkalmával elveszett ez iránti okmányait a leleszi levéltárból kiadatni kérte. 1530. birt Vitéz János és Ország Imre.

1550. Hetyéni Katára átiratta Kerecsényi Zsófia birtokát.

1553. beiktattattak Losonczy István és Antal leányai kir. adomány folytán itteni zálogbirtokba.

1566. a tatárok feldúlták a helységet; akkor birt itt Ország Kristóf, Büdi Mihály és Farkas és Lónyai János 4 $\frac{1}{2}$ kapu utáni részeket. 1574-ben kapták Büdiek a Guthi Ország Kristóf-féle birtokot is.

1600-ban említetnek birtokosokul: Réthei Péter, Dessewffy Ferencz, Czobor Mihály, Petri György, Lónyai László, Kubini István, Büdi Erzsébet. Ugyanakkor kapta adományul Romocsaházi István a lövöpetri Petri Györgytől elkobzott részeket; s beiktattattak Melit Péter s Perényi György örökösei a Büdi-féle jószágokba.

1623. Lónyai László végakarata szerint beiktattattak birtokába özvegye Mónai Katalin és leánya Zsuzsánna.

1636. osztály útján kapott birtokrészt Barkács Mihály.

1651. beiktattatott kir. új adomány alapján Váradkai Ferencz és neje Barkács Krisztina, úgy Sályi István és neje Fuló Zsuzsánna.

1653. íratott Bótrágyi Jánosra neje Dobronoki Erzsébet itt két nemes udvarházat, Dobrán 3 telket és Kaszonyban egy szőlőt.

Később kaptak itt birtokot még a Bay és Ferenczi családbeli is; ezeken kívül legtöbbet bírnak jelenben Lónyai Albert, Horváth Károly, gróf Degenfeld Imre, Eötvös Jenő, Horthy László, Komjáthy Sándor, Naményi István, Jászter Piroska, Tamás és József, Veres Lőrincz, Sütő Ignác és Szeles Ferencz.

A reformált község volt 1645-től 1739-ig Csonkapapinak fiókja s akkor anyagyülekezetté vált. Anyakönyvét 1765 óta vezeti. Mostani kötemploma 1793-ban épült egy roskadt előbbi fatemplomka helyén. A templom keleti végén külön álló fatornyában van két 1783-ban öntetett harangja.

A tiszaszaszbályozás előtt a Micze víz gyakran árasztotta el a falut és akkor egyik házból a másikhoz is csak esolnakon közlekedhettek a lakosok; azóta a sík határ is termékenyebb és hasznosabb.

Usanádý Sándor itteni birtokos 1874. dec. 9. Kossuth Lajos nevére hat holdnyi és 1875. január 7-én Irányi Dániel nevére 14 holdnyi földet íratott át, mi által azok a választók sorába felvétettek.

Hluboka-patak.

(Hluchanovicza).

Oroszfalu fent a Verchovinán, mely a munkácsi uradalomhoz s a verbiási lelkészséghez tartozik. Az 1672-ki urbérben Luboka-patakának iratik, holott magyarul Mély pataknak kellene nevezni; azon időben Hlukotics nevű családnál volt a kenézség, mely a munkácsi várhoz szolgáltatta a kenézi tartozást, akkor találtatott 6 jobb-ág és 4 zsellér. E szerint: Lorántffi Zsuzsánna állította ki egykor (tehát 1649. körül) a kenézlevelet, melyet a „kegyelmes asszony“ (Báthori Zsófia) megerősített; 1699-ig azonban annyira elpusztult a helység, hogy akkor csupán $1\frac{3}{4}$ népes telek találtatott, jelenleg is csak 11 ház és 78 lakosból áll a szegényes falu.

Holubina.

(Holubinnoe).

Magyarul Galambfalvának kellene ezen a vereczkei járásban s a Pinye folyó jobb partján Szolyva közelében fekvő orosz helységet nevezni, melyben már 1597-ben orosz pap állomásozott. A XVII. századig a szentmiklósi uradalomhoz tartozott, most a gróf Schönborn-család birtoka, mint a munkácsi uradalom tartozéka. Az 1691. urbér szerint, volt akkor a kenézség a Denik, Ripkovics, Csiga, Ruszin és Szverenko-családok birtokában, kik szegénység miatt 10 frt helyett könyörületből csak 5 frtot fizettek a földesuraságnak, azonkívül volt egy másik kenézség a Sipkovics és egy harmadik a Gurics és Illyés és a negyedik a Csoklya és Morganics-

családoknál, kik együttesen bírtak egy jobbágytelket; találtatott ezeken felül még 3 jobbágy és a szegénységgel küzdött Pap Miklós nevű batyko, ki egy féltelket művelt, a többi annak előtte itt létezett 23 jobbágy-család a harezias idők folyamában elpusztult, vagyonilag is nyomorult vala a község, mennyiben csupán 4 ló, 5 ökör, 9 tehén és 10 juh találtatott birtokában. Később, különösen a gróf Schönborn-család alatt ismét népesezni s gyarapodni kezdett a helység, annyira, hogy 1870-ben 763 lakos, 13 ló, 573 szarvas marha, 136 juh, 76 kecske, 177 sertés és 24 méhkas iratott össze. 1881-ben pedig 121 ház és 783 lakos találtatott. Az állomási hely különben gyakran volt a ragályoknak kitéve; így 1795-ben itt ütött ki először a marhavész; 1854-ben pedig az epemirigy száznál több áldozatot követelt, míg a szomszéd helységekben alig 1—2 eset történt.

Az 1798-ki fölvétel szerint, a helybeli g. k. papi lak és templom a dombon kicsided és fából volt, melyet később a buzgó hívek lentebb kőből építettek. A lelkészséghez tartoztak 1798. Szuszkó, Jobovicza, Szolocsina, Diezkovicza és Polena. Az eljárás vegyes bizottság elébb Uklinára tervezte a parochiát, hol egy parányi fatemplomka már állott, később Polenára káplánságot véleményezett helyezni, végre ide tétetett a lelkészség úgy, hogy Szuszkón és Szolocsinán is külön papi állomások legyenek. A mostani szép kötemplom, melyre még 1808-ban kapott a község az uradalomtól anyagot, 1824. s a torony 1837. kezdett épülni.

Homok.

Magyar-tót falu a tiszaháti járásban Déda és Balazsér közt 51 lakházzal, 210 lakossal és 631 holdnyi tértartalommal. Már a XIV. században a Homoki család volt birtokosa; ezek közül 1369-ben királyi emberekül említettnek H. Demeter fiait Bálint, (Gergely és Mihály.*) De már előbb 1356-ban H. Péter ügyvédnek mondatik**)

*) Leleszi lev. Prot. A. I.

**) Zichy-Cod. III. 19. 60.

1357-ben pedig H. Juahon (Iwahcum) fia Pál szintén mint királyi ember működött, valamint 1374-ben a daróczi beiktatásnál Homoki Pál fia Miklós.)*

1434. Homoki Németh János és neje Zsuzsánna zálogkezimen beiktattattak a H. család ellenmondása mellett Gecei György kir. ember által 3 itteni pusztatelek birtokába, 1400-ban pedig Gecei András fia György szintén zálogkezimén H. György összes részeibe.

Ugy látszik, a H. családbeliek nem igen ösmerték a takarékoság czélszerűségét, mert birtokaikat folyton terhelték zálogul; így 1440-ben lompertszászi Stéber Péternek és Kércsi György fia Albertnek adták zálogba Homok nyugati felét; Stéber, ez okmány szerint lompertszászi polgár (cives) nőül birván H. Pál leányát Erzsébetet, kit és hazaán testvérét Margitot, Ulászló király Budán 1441-ben, tekintve esedező Gutí János hű szolgálatait, fiasított s atyjuk birtokába beiktattatta. E kir. parancsban kijelöltettek királyi emberekül: Gutí Jakab és János, Pósházi János, Kirsanói Tamás és Daróczi Gergely. A beiktatásnál ellenmondottak: Homoki Vince fia Pál s ennek fiai Demeter és Adorján, ugy Homoki Balázs is, ki László fia volt.

1464. Mátyás király meghagyta a leleszi konventnek, hogy H. Demeter leányait Annát és Erzsébetet, atyjok zálogban volt ősi birtokába örökségi jogon iktassa be, királyi emberekül kijelöltetvén Komlósi Imre, Halábori Demeter, Óbégányi Illés György és Benedek és Halábori István.

1466. pereltek H. Demeter és László, Lengyel Jánossal és neje Erzsébettel s fiok Jánossal Homok egyenlő negyedrésze iránt.

1473. beiktattatott Komlósi Tamás kir. ember által a Bereg közelében (Kis-Bereg, ma Alsó-Remete) lakó, bold. szűz Mária nevére alapított Pál-rendű szerzet, az annak Homoki Demeter által a nagyváradi káptalan előtt örökidőre adományozott birtokrészbe, mely Homok negyedrésszéből állott.

1475. vizsgálatot indítottatott néhai H. Adorján fia István H. Miklós ellen, ki panaszló nejét Borbálát kuriájában megtámadta s szidalmazta, egyik szolgáját megverte s egy jobbágytelket elfoglalt; ugyszintén perelt Klacsanói Demeter és Tamással, kik klacsanói részjóságát magok részére elfoglalták. Kir. emberül eljár Kissurányi Antal.

1492. beiktattatott kir. adomány mellett Bégányi Ferencz, Mi-

*) Zichy-Cod. III. 560. lap.

hály és atyjok testvérétől való Ferencz a homoki királyi jogokba, és Surányi Györgv a Csarnavodai Kriszogon s néhai Cs. Miklós birta homoki részekbe.

1509. tiltakozik Kaponyai Benedek neje Komlósi (Gergely és Homoki Anna leánya) Ilona személyében Komlósi Péter ellen a miatt, hogy ez okmányait letartóztatta és Homoki Demeter birtokát önszámára felkérte; hasonlóul tiltakozott az ellen néhai Homoky Kelemen fia György, ki magvaszakadás reményében a birtokát a királytól előre felkérte. Azonban 1513. Komlósi Péter mester, testvére Gergely és Kaponyai István csakugyan beiktattattak királyi beleegyezéssel a homoki, komlósi, kövesdi, vajnaki, máskép dománházi, uj bárdi, pusztaszállási, pinkőcezi, k.-szeretvai és keresztesi birtokokba többek ellenmondása mellett. Megjegyzem, hogy ez okirat szerint, Óbégányi Bakos Tamás Beregben, Nagytárkányi Péter Zemplénben és Konezházi Konez Tamás Ungban teljesíték mint királyi emberek a szokásos beiktatást; miből kitűnik, hogy a gyakorlat szerint, minden megyében saját királyi emberek alkalmaztattak.

1512. Homoki János tiltakozott Komlósi János, Péter, Mihály és György ellen foglalás miatt.

1524. beiktattatott béltelki Drágffi János a rozsali Kun Lukácstól hűtlenségi bélyegen elkobzott itteni részekbe.

1558. Daróczi György királyi ember beiktatta adomány folytán Fornosi Mihályt, ki most Homoki Péter és fiai magtalan kimultával megkapta Homok egész helységét a kuriával együtt; a beiktatásnál ellenmondottak Homoki Bertalan, Tamás és Ferencz, Katalin Endesi Kristóf neje, Margit Szalmadi Mátyás bítese, Homoki István deák fia Antal, Komlósi Mihály és László, Beregszászi Nagy László és Homoki István. — 1560-ban egyezséget kötöttek H. András, Kisfalusi István és Nagy László.

1566. a Tokaj alól erre átment tatárok teljesen elpusztíták, annyira, hogy az 1567-ki adóösszeírásakor nem találtatott több 1½ népes teleknél.

1570-ben birtak itt még Homoki Boldizsár és Daróczi Szeraf. 1572. H. István Kürtösi Dorottyának egy jobbágytelket adott; 1575-ben pedig perelt Török Jusztina Győrei Zsófiával foglalás miatt.

1580-ban beiktattattak borsvai Olasz András (Olachy), királyi táblai bites jegyző és Makó János kir. helytartósági tiszt a néhai Homoki Miklós fia Pál magtalan kimultával a koronára szállt s nekik királyilag adományozott Homok fele részébe. Kir. emberül eljárt

Borsvai Mihály s a leleszi k. részéről Gálffi Lőrincz; ez alkalommal ellenmondott Daróczy Szeráf.

1582. Mátyóczy Gutti Ferencz perelt Komlósi Gáspárral egy részbirtok iránt.

1600. birt itt Daróczy Szeráf.

1609. beiktattatott Czeglédi István szabolcsmegyei jegyző, ki Endesi Kristóf összes birtokait, u. m. Endest, a jékei, sinyői és homoki részeket Verancz (Fauszt) csanádi püspök s a leleszi konvent előtt 1603. tett bevallás folytán nyerte, örökbe fogadott fia lévén az elhunynak. A Rády Péter kir. ember által tett beiktatásnál ellenmondottak: Lövei Erzsébet és Gergely, Anarcsi István, Szabó Klára, Nagy özregye és Endesi Eufrozina hajadon. Rády azonban nem sokáig bírhatta e vagyont, mert már 1638. kir. adomány folytán besenyői Tarnóczy András kir. ember és Kolozsvári Péter leleszi üldozár által beiktattatott Homok egész birtokába priberi Melith Péter, cs. k. tanácsos és szatmári főkapitány.

1644. Daróczy Kata és férje Kubinyi másképp Madocsay László tiltakoztak Lipesei Gergely ellen egy itteni rész iránt.

1647. birt itt még Galambosi László és Perényi János is.

Később a Lónyai családra szállt, mely jelenben is a helység főbirtokosa, névszerint Lónyay Gábor, valamint Egresy János, Major Bertalan, Kazimir György sat.

A helységben leginkább görög katolikus hitűek laknak, kiknek saját kőtemplomuk van ugyan, azonban a makkos-jánosii anyagyházhoz tartoznak s mely a királyi tizedet 1779-ben megváltá.

Alsó-Hrabonicza.

(Hrabüvnicza).

A munkácsi várhoz tartozott orosz község, a munkácsi járásban, Szentmiklóson tul egy északra forduló völgyön 1870-ben 45 házzal és 283 lakossal, jelenleg pedig 40 lakház és 195 lélekkel és

236 holdnyi hegyes határral; — az 1649-ki urbérben Raboniczának mondatik, nevét nyervén a Rabo-viztől, mely piszt-rángjai miatt akkor tilalmasban tartatott. Találtatott pedig akkor 15 jobbágy, 11 népes és 2 pusztatelken; a kenézséget a lakosok renddel sorban viselték, akkor volt Koczán Sándor, ki egy nyestet, 2 esászármadarat és 3 frtot fizetett, míg a többi lakos jobbágyi szolgálatot tett; hópénzes drabaut volt 2, székely 1, míg Zahayko mint dobos szolgált a várban; 1649. volt a batyko Pap Péter, 1672-ben Pap András, 1699-ig azonban a lakosság nagyobb részével együtt a lelkész is elpusztult. Az ismét megszaporodott g. k. hit-község a szentmiklósi lelkézséghez tartozik, de van saját régi fatemploma, míg az 1847-ben megkezdett kőtemplom maiglan felépítetlen. Anyakönyve 1784 óta van.

A falu déli végén levő fa-gereben (Hrabina) egy erdész felügyelete alatt áll. Az 1830. év körül épített s kevés ideig működött papirgyár helyén most jól rendezett lisztörlő malom áll; míg teljebb egy hamuzsir-fözde nyújt keresetet.

Felső-Hrabonicza,

A vereczkei járásban a Rozgyila hegy északkeleti tövén fekszik ez uradalmi orosz helység, 39 házzal, 290 lakossal és 8715 holdnyi többnyire hegyes, erdős határral. Felső-Kis-Hraboniczának is neveztetik. 1649. Lorántffi Zsuzsánna alatt volt a kenézség a Kochan-családnál és találtatott a helységben 8 jobbágy, 1 hópénzes drabant, 8 fiu, 1 ló, 10 ökör, 9 tinó 25 tehén, 22 sertés és 15 méhkas. 1672-ben volt 11 jobbágy. Az 1782-ben alakított major s az ugyanott működő üveggyár, mely 1833-ban állított, a gróf Schönborn-család tulajdona. Az 1649-ki urbér szerint, a Rabonicza nevű patak, itt is tilalmasban tartatott s a piszt-rángtartó tóban mindig friss halak uszkáltak a vár szükségére. Most Pudpolócz fiókegyháza.

A helységtől nyugatra az erdőben irtott hegyoldalon áll a Hrabonice ujfalunak elnevezett, de inkább „Slóg“ néven ismert 1865. alakított telepítvény, melyen szerződés mellett 14 két holdas zsellérhely jelöltetett ki a megszállott munkások, favágók és üveggyárosok számára 6 frt évi bér fizetés mellett.

Hribócz.

Bubuliskától keletre, a munkácsi járásban fekvő uradalmi orosz helység, mely 1564. évben keletkezett. Ugyanis Szapolyai János választott király azon évi márczius 29-én Kolozsváron kelt s Csáki Mihály alkanczellár ellenjegyzésével ellátott okmányban felhatalmazta Berilla Gergely nevű poroskói lakost, hogy a Szalai Kristóf ideiglenes birtokában levő, gyümölëshozó területen új falut alakítson, családját a szabad kenézi jogokkal felruházván, egyszersmind meghagyta Bornemisza Benedek munkácsi főnökek és Fejér Tamás deák udvarbírónak, hogy az új megszállókat minden háborgatástól védje. — 1649-ben már 24-re ment a jobbágyok száma, a „Berengye“ kenéz család pedig hat tagból állott, kik a kenézséget felváltva viselték. A határban volt egy darab szőlő is, melyről tízedet adtak, az új ültetésűek azonban 12 évig adómentesek voltak. A jobbágyok közt sok magyar volt, u. m. Pap János, ki egyszersmind mint batyko működött, Siket, Madócsi, Csurei, Cserei, Lengyel, Kozma stb.; volt 2 hetes és 2 hópénzes drabant is, 32 fiu, 8 ló, 48 ökör, 42 tinó, 186 juh és 93 sertés.

1672. volt a kenéz Pap Ferenc, 1699. pedig Beresznya Ferenc, a mikor az egész faluban nem találtatott több mint 1 ló, 4 ökör, 5 tehén, 10 juh és 16 sertés; a lakosság legnagyobb része elpusztulván. 1711-ben az erre átvonuló svéd hadak nagy prédálást követtek el, kirabolván a templomot is, hová a lakosok féltettebb ingóságait elrejté. — 1798-ban még Bubuliska fiókja volt, csakhamar rendes lelkésséggel látlatott el, a mióta anyakönyvei is kezdődnek. Temploma és paplaka most is faépületek.

A helység 45 házból, 258 lakosból és 372 holdnyi hegyes határból áll, melyen a gyümölcsfatermelés szerfelett diszlik; azt, a néphagyomány szerint, II. Rákóczy Ferencz megszökött szakácsa honosítván meg.

Hukliya.

(H u k l i v o j e.)

Népes orosz helység a Verchovinán s a vereczkei járásban, égbe emelkedő harasok hűvös alján, örökön zöldelő illatos fenyvesek között; 117 házzal, 727 lélekkel és 4849 holdnyi hegyes, legelődus határral. Rákóczy Zsigmond, a munkácsi uradalom birtokosa 1588. okt. 21. adott Peczkovies Péter és Jánosnak kenézi jogositványt arra nézve, hogy „Nagy-Huklivát“ idegen megszállókkal benépesítse. Ez okmányban kijelöltettek határokul: keletről a Nagy-Hukliya patak, (melytől a helység is vette nevét, hukliya oroszul annyit jelent, mint zúgó) és a havas, nyugatról Volócz s annak Rüh vagy Szaruhegy nevű havasa, északról Clyva-hegy s végre Lengyelország felől Polonina, Zsupánya a Beszkid-hegy tetejeig és Vereczkéig. Egy másik, Batka nevű család is kérkedett kenézséggel, mi viszálykodásra is adott alkalmat, de attól 1597. eltiltatott Olcsvári János munkácsi udvarbíró által 200 frt büntetés súlya alatt. A lakosok itt 1649-ig annyira megsaporodtak, hogy az akkori összeírás szerint, Rákóczy György özyegye birtoklata alatt, találattott a helységben 102 jobbágy, 69 fiu, 31 ló, 98 ökör, 1 tinó, 73 tehén, 256 juh, 87 sertés és 19 méhkas.)* A batyko Pap Demeternek neveztetett. Havasain akkor is nagyban divatozott a marhalegeltetés, miért minden ember, ki oda juhokat hajtattott, bármely nagy nyájtól 1 kost és 1 sajtot adott a földesurnak, a nagy marhától pedig darabonkint 3 pénzt. A lakosok a szomszéd szkotárszakai,

*) Ma a 701 lakos bir 54 lovat, 594 szarvasmarhát, 636 juhot, 153 kecskét, 187 sertést és 23 méhkast.

talamási, kanorai és volócziakkal együtt a Borsova havas tulsó oldaláról zszindely és deszkának való fenyő törzsöket és egyéb épületi fákat tartoznak a vár szükségére szállítani; ezek pedig a talamási fűrészhöz vitték a rönköket. A nevezett falubeliek minden egész házhely után tartoztak ezer zszindelyt készíteni a vár szükségére, miért adójukból minden ezerért 75 denár leszámíttatott. — Később 1650. május 5. Rákóczy-Lorántffi Zsuzsánna elrendelte, hogy minden ezer zszindelyért a beszállítással együtt, a tisztek 1 forintot fizessenek az illető jobbágyoknak.

Hogy 1649 táján itt a koresma még nem sokat jövedelmezett, kitűnik egy azonkoru jegyzetből, melyben ez áll: „Ezen faluban vagy on asszonyunknak (Lorántffi Zs.) egy fenyő fából eppetet háza, az allya Keoboltos pincze, Vendegfogadónak eppetette volt szegeny Ballingh János, de annak soha csak egy penz haszna sincsen, job volna Jobbagyot szállítanj reá, hogy nem mint haszontalanul pusztan allyon.“ Ma máskép áll e tekintetben a dolog, az elszaporodott izraelita-koresmabérlők jó haszonnal gyakorolják az italmérési jogot.

1699. volt itt két óhitű templom s ennek folytán két batyko is, akkor tartozott a község egyéb szolgálaton kívül a várbeli konyhaszükségletére 58 tyukot, 14 ludat, 116 tojást és 14½ itcze vaját beadni; azonfelül minden egész helytől egy öreg „kazup“ (¼ fontnyi doboz) szurkot és egy szál fenyőfa fáklyát beszolgáltatni. Serfőző is működött, ki díjúl 2 frtót fizetett évenként. A község a földesur borát tartozott kiméretni. Az egész verchovinai kerületben földesurilag meg volt állapítva, hogy vérengzés, szabad személyek közti paráznság, házaselek elhagyása, halált nem okozó bántalmazás, tolvajlás és uri tilalom megszegése testi büntetésen kívül, 12 frtnyi díjjal sujtassék, mely birság a földesurat illette. Ha valaki fejeváltásra (40 frt) ítéltetett, az is a földesur jövedelme volt. Az egymást méltatlanul vádolók 3 frtot fizettek, melynek ⅓-a az udvarbírónak járt. Az 1 frtos birság az ispánt illette, mely szokás az urhériség fennállásáig tartott.

Minthogy e helység, valamint a szomszéd Kanova, Talamás és Szkotárszka II. Rákóczy Ferencz által a Sennyei családnak elzálogosíttatott, azokat 1767-ben gróf Schönborn a Seunyei, Perényi és Dőri családbeliektől visszaváltotta 13,333 frt 20 kron s azonfelül fizetett a robothátralékért 120 frt 5 krt. — Az urbér behozatalakor 1775. még két pap találtatott itt; most csak egy működik s a templom fából készült csinos építmény.

1775-ben történt, hogy a határos lengyelországi zsupányai la-

kosok határvillongás folytán néhány huklivai embert megölvén, Ná-vai Vereczkén állomásozó munkácsi uradalmi kasznár buzditására a huklivai s szomszédos falubeli jobbágyok tömegesen fölkerekedtek s a zsupányai földesur, Thuránszki udvarát megtámadván, feldul-ták; miért 1756. vegyes bizottság vizsgálatot tartott ez ügyben, mely egyezségileg elintéztetett, a huklivaiak 500 frtnyi kárpótlást fizetvén. 1795-ben több jobbágy Máramarosba költözött s itteni tel-keiket pusztán hagyták.

Jalova.

Orosz uradalmi falu Pudpolócz közelében a Verchovinán. Az 1679-ki összeírás alkalmával volt itt a Huszlya hegyen 11 ház, mely a munkácsi várhoz tartozott tizedet fizetni azért, mert a vári he-gyen levő földeket használta, különben pedig Szentmiklóshoz adó-zott. 1691-ben taláztatott itt kenézül Duzsár István, a többi job-bágy elpusztult annyira, hogy az egész faluban egyetlen marha sem taláztatott. Az évi adó 1 frtot tett, mivel, mint az urbér mondja, a szegény kenézen kívül más nem élt. 1870-ben 84 lakos s azok kezén 12 ház, 94 szarvasmarha, 94 juh és 36 sertés taláztatik. — Most 12 házból es 89 lélekből áll a hegyek közt elrejtett község. A g. k. község Pudpolócz fiókja, de van saját pjei fatemploma.

Jánd.

E Nagy Jándnak is nevezett magyar helység fekszik a Tisza jobb partján Tákos közelében. Határában kutatás alkalmával barbárkori görög utánzatu ezüst érmeket találtak, melyeknek egyik oldalán egy ól s a másikon vértezett nyaku férfi ábrázolatik.

A 14. században a Barlabási család bírta Jándot; nevezetesen 1398-ban Mikai Lőrincz fia Sebestyén, Barlabási János fia Mihály özvegyén Veronikán elkövetett jogsérelem és hatalmaskodás miatt elmarasztaltatván, Jánd, Mika és Papos helységekbeni részbirtokait visszaváltásig a nevezett özvegynek leköté a leleszi konvent előtt.

1410. Haraszi Erasmusz és György, Endesi Pál és János kapnak királyi adományt itt; 1413 Perényi Péter főispán szerez birtokot. Később a Sárkány, Dobó, Székely, Czobor és Turzó családokra ment át a Haraszi-féle rész. 1448-ban törvénykeztek Mikai Miklós, Mihály és János — Perényi János és Miklóssal foglalás miatt; 1478-ban pedig Miklós Beregi Gergely Naményi Pócsai Antallal. — 1500-ban királyi adomány mellett beiktattattak Mikai Beregi László és Gergely — a János-féle részekbe. A kihalt Barlabási család rokonai pedig, névszerint Helmecki Jánosné (előbb Barlabási Mihályné) tiltakozott Galócsi Péter és Helmecki István ellen a barlabási Mihály-féle részek eladatása iránt; e per még 1503-ban is folyt; — 1520-ban vizálgodtak Beregi Szeráf Perényi Gáborral foglalás miatt. 1530. zálogul kapták Mokrai Dániel és neje Ilona paposi Beregi Benedek itteni részeit, 1544-ben pedig Beregi Gáspár részét.

1546-ban birtak itt Perényi János, Horvát István és Paposi Eördög; 1547-ben pedig Perényi Ferencz és Mihály; ezek birtokai később hűtlenségi bélyegen a király részére elkoboztattak a nagyidai s más uradalmakkal együtt, azonban 1556-ban Ferdinánd király által Perényi Ferencznek 3000 arany letétele mellett ismét visszaadattak, jóllehet 1548-ban mokcsai Horváth István királyi adományul nyerte.

1559. Horváth György nyerte királyi adományul a Hatvani Jánostól elfoglalt részeket, melyekbe Mokrai Dániel ellenmondása mellett beiktattak; Szilágyi Bálint pedig a Beregi Ferencztől elkobzott részekbe, melyekbe 1564-ben primási meghagyás mellett ismét tisztán beiktattatott.

1560. királyi adományozás mellett beiktattatott Büdi Mihály testvérével együtt Paksi Gáspár ellenmondása mellett.

1564. Beregi János itt és Ugornyan bevall Beregi Orsolának néhány részt a leleszi konvent előtt.

Az 1567. rovatos összeírás szerint említetnek birtokosokul Perényi János, Draskovics Gáspár, Beregi János özvegye sz. Balázsházi Anna. sat 15¹/₂ kapuval. Ez utóbb nevezett nő később Barna Mátéhoz ment nőül, 1569-ben már így említetik, a mikor

birtak még itt Hetei Pál, Hetei Fóris János, Hetei Kristóf, és Draskovics Gáspár, kinek itteni tiszte volt Sövényházi másképp Szabó István; 1570-ben említették még Makrai István, Somosi István, Surányi László, Hatvani János, Gencsi András és Perényi István.

1579. pereltek Daróczy Szeráf és Dobó Anna. — 1584-ben Beregi Miklós utódok nélkül elhunván, annak birtokait felkérte Makrai Miklós. — 1587. beiktattattak királyi parancs mellett Vitkai János kir. ember által Makrai leányai Kévesi Istvánné és Petneházi Péterné. Az 1588.-ki birtokosok közt említették a főnobbieken kívül még Gyulai János és Daróczy.

1589. beiktattatott Paksi Mihály, Szepesi Kristóf özvegye Makrai Katalinnak jándi és rohodi azon birtokrészeibe, melyeket néhai Makrainé életében Paksinak 200 frton elzálogosított; a beiktatásnál ellenmondottak Makrai Zsigmond, Kéresi Anna, Petneházi Borbála, Rohodra nézve pedig Győri Mártonné született Székely Anna; királyi emberül eljár Jármi János és a leleszi konvent részéről Gaicsali László.

1589—1594. birtokoltak Perényi György és János 1592. egyezsége léptek per folytán Daróczy Ferencz és Perényi Krisztina. 1600. említettnek: Halmi Gábor, Gulácsi János, Tivadari Miklós, Hatvani János, Telkiházi Orbán és Petneházi Péter; ugyanakkor egyezséget kötöttek Daróczy F. és dalnoki Székely Boldizsár. —

1609. Perényi János magvaszakadtával kir. adomány folytán beiktattatott birtokába Daróczy Ferencz; 1641-ben Kéresi Ferencz.

1648-ban birtokoltak itt: Rákóczi András özvegye, Vitkai Mihály és János, Csiba János, Tivadari Miklós és Péter, Miko János, Hatvani Mihály, Váradkai Ferencz, Kéresi János, Hunyadi Mihály és Gulácsi István; — 1660-ban Hatvani Erzsébet és gróf Kemény János.

1664. beiktattatott Vass Márton a Tivadari László fiágának kihaltával felkért jándi, gecsei, tivadari és ugornyai részekbe, mi ellen Barakonyi Ferencz és neje Sulyok Borbála tiltakozott; a beiktatást eszközölő Pócsi István kir. ember és Pinkóczi Zsigmond leleszi pap.

1665. Csibai István itteni és dobosi részét elzálogosítá Vitkai Mihály özvegye, Kalocsányi Annának 2100 frtban.

1742. birt itt izbugyai Viczmándi Gábor, kinek özvegye kárászi Horváth Istvánné Vitkai Judit egy telket adott. Ennek vég-

rendelete ellen tiltakozott Judit testvére Vitkai Mihály, ennek gyermekei Éva, Mária, Borbála, Krisztina és Mihály nevében is, kiknek anyjak Kalocsányi Anna volt.

Most is a Vitkai, Gyulai, Károlyi, Urai, Győri s más családok itt a főbirtokosok. Névszerint: grf Gyulai Sámuel, Eötvös Jenő, Ulmann Mór, Horváth István, Géressi Istvánné, gr. Degenfeld Inre. Toldi Ferencz, Simon András, Kölesei Ignác, ifj. Konez Gábor, Konez Pál és Mihály, Mándy István, Boksay Lászlóné, Grünfeld József stb.

Az itteni ref. templomot illetőleg megjegyzem, hogy egy kezimnél levő okmány szerint, mely 1665. márczius 12-kén kelt, ez idő előtt Jándon lelkeszség nem lévén, a szomszéd Ugornyaról járt ide mint fiók egyházába a predikátor, akkor Barakonyi Ferencz és neje Sulyok Borbála megengedték, hogy a község Péter Mihály nevű jobbágyuk telkén építtessen paplakot, oly módon, hogy a lakosok azért viszonzolgálatképen az ő „sulim os“ (sólymos, sulymos?) tóháton levő mezőkert nevű kertjüket kiirtsák, kaszálható állapotba tegyék, karókkal jól bekerítsék és három éven át megmunkálják; kötelesek lévén azontúl is szolgálattal „kedveskedni“ az adomány emlékezeteül. A falu birája volt akkor Lantos Balázs, főesküdtjei pedig: Konez Miklós, Kajos Gáspár, Tóth István, Kónya Gergely, Gofár Tamás, Balog István, Fazekas Mihály, Medve Mihály és mások, mindannyi magyar nevűek,

Ez egyházi község, mely elébb a szabolcsi kerülethez (tractus) tartozott, 1821. évi rendezéskor a beregi egyházvidékhez kapcsoltatott. Templomának már 1615. év előtt kellett lenni, mivel kisebb harangja már akkor meg volt öntve, mely elavulván, romjain új egyház emelkedett, a mostani izléstelen, melynek építésére gróf Gyulai Ignác feles költséget ajánlott; ez felszenteltetett 1773. évben. Előbbi kisebbszerű tornya 1792. a parasznyai egyháznak eladatván, megyei engedelem mellett 1791-ben nagyobb építtetett.

Ezen a templom közelében álló fatorony bár újabb alkotásu, mégis megtartván a hagyományos idomot, ez által leköti a nézők figyelmét. Az ily fatornyok mindig érdekes látványt nyújtanak, mert a régi kor sajátosságait hordják magukon. Az ily tornyok alatt többnyire a faépítészet elvéhez ragaszkodnak, de a templomtól érve, a kötornyot utánozzák. A torony felső részén rendesen széles karzat szűkik ki, melynek árkadjai tetején emelkedik az igen magas toronytető, mely rendesen nyolczszögű és csak kivételesen (rendesen mint itt is, a Tisza körüli helységeekben) képez igen he-

gyes csüsköt, e tetősisak négy sarkán, mint a jándin is, a négy evangelista emlékezetére, kisebb tornyocska emelkedik. Ugy látom, ma holnap az ily remek faépítmények egészen el fognak tűnni a földszínről s utódaink valószínűen csak hírukából fognak magoknak ilyeneket képzelni.

A templomban levő keresztelő edény s egy aranyozott ezüst pohár jegynélküliek; az áldozó ezüst poháron 1639. év és B. A. betűk; valamint egy M-en álló T jegyek láthatók. A nagyobb cin kannát csináltatta Komáromi Cs. Miklós 1692. Első kisebb haranga öntetett 1615., mely 1749. átöntetett, a nagyobbik 1792-ben, ez azonban csakhamar meghasadván, 1800. más öntetett, mely szintén megrepedvén, 1818-ban készült a mostani 318 fontos. — Anyakönyve 1764. kezdődik zavart vegyületben. A mostani pap lak épült a régiek, telkén 1796-ban mely telek megbővítettett albisi Bakcsi László esedezésére 1847-ben Buzdor Mózes, gróf Gyulai család volt jobbagya telkéből részszel csereképen.

1764-ben iskolatanítóul Tóth Ferenc említettik, a mostani lak azonban 1808 körül épült a Barakonyitól ajándékozott telken. A régi temetőhöz a Halvány tó nyugoti végén cseréltetett 1776-ban Vézse Ferencztől Eötvös tábornok engedelmével egy negyed hold föld.

A naményi hid felépítéseig az itteni révet a Károlyi és Gyulai családok közösen birták s tarták fen.

Jándon van 167 ház, 812 lélek és sik határa, a Nagy Bajos nevű pusztával együtt 3222 hold terjedelmű.

Jobbovicza.

Uradalmi orosz falu a vereezkei járásban a Latorcza jobb partján 38 házzal, 226 lakossal és 61 holdnyi határral; az 1649-ki munkácsi uradalmi összeírás szerint, találatott itt 27 jobbagy, 40 fiu, 1 ló, 43 ökör, 39 tehén, 9 tinó, 39 juh, 16 sertés és 38

méhkas. Nevét vette a Jobbák családtól, mely e helységet alakította. Ugyanis Mágócsi Ferencz Munkács birtokosa 1583. aug. 5. kenézséget adott Jobbák Istvánnak a végből, hogy e helyen a Szinyák (kék bércz) alján falut létesítsen, oda idegen „be cs ü l e t e s” jobbágyságot telepítvén. 1649. volt a kenéz Jobbák Máté. 1699-ig a lakosság felényire elpusztult, majd ismét megszaporodott úgy, hogy most virágzásnak indult. A határban foly egyéb-iránt egy Jobba nevű hegyi patak is, mely a XVII. században a földesuraság által pisztrángjai miatt tilalmasban tartatott.

A 219 g. k. lakosból álló hitközség a közvetlen szomszédságában fekvő Szuszko fiókja.

I g l i n e z.

(Hlinyanecz.)

Ruthen uradalmi falu Szentmiklóssal szemben egy jó, fira-gásra alkalmas homokkövekben bővelkedő magaslaton 39 házzal, 254 lélekkel és 6479 holdnyi hegyes határral, melynek legnagyobb részét uradalmi erdők képezik. Az 1570-ki urbérben Hlinyk más-kép Agyagosfalvának, 1588-ban pedig Hliniknek mon-datik. 1649 Lorántffy Zsuzsánna alatt találtatott itt 17 jobbágyság és 19 fiu; kenéz volt a Visesák-család, a batyko Pap László; Kis, Bal-mus, Sindeles, Szentmiklósi és Visesák voltak hópénzes és Szabó János hetes drabbantok. A kenéz-malom az Ubova patakon for-gott, miért azok a vár szükségére egy ácsot tartoztak állítani. Akkor szőlőt is termesztett a jobbágyság a déli hegyoldalon, ad-ván a borból kilenczedet a várhoz; ma már ennek semmi nyoma itt. 1672. volt a kenéz Visesák János, rendre járván az a család-beliek közt; Pap János batyko pedig paraszt-házat bérelt. Ez évi urbér szerint, az iglinezi lakosok a lengyelek berohanása (1650.) óta elszegényedvén, a szőlőművelést is elhagyták. A községnek van régi fatemploma és 1784 óta anyakönyve, azonban jelenleg Szentmiklós fiókja.

Ignécz.

(ZnyáczoVo).

Oroszfalu a munkácsi járásban az ungvári országutnál s az ungi határszélnél, 258 házzal, 1346 lakossal és 5328 holdnyi síkhatárral. E közbirtokossági helység igen régi, a XIII. század elején már fennállott. Ugyanis 1248-ban, midőn a szomszédos elpusztult Csépán földé (most Kis-Dobrony) Seneta fiának, Mátyásnak adományoztatott és határa körülíratott, ebben határos helységül Dobrony, Szalóka, Eszeny és Ignécz említettnek, úgy az ennek határában levő Sztára viz, holt Latorcza és Mertvicza, mely a helység nyugoti részein maiglan ismeretes. Itt rendetlenül elhelyezett tíz régi halom is emelkedik csoportosan, melyekben őskori cserepeket, hamut és szénét találtam.

Ignécz a XIII. és XIV. századokban a munkácsi királyi várhoz tartozó birtok vala.

1418. adatott Pálóczi Péter fiának Mátyusnak, Imrének és Györgynek az itteni vámjoggal együtt királyi adományképen, mely okirat szerint Ignécz akkor Ungmegyéhez tartozott; 1427-ben Brankovics Györgyre ment át, 1440-ben azonban elvételvént ettől, előbb a Ruszkai Dobó-családnak, majd a Pálócziaknak adatott.

1450-ben Csaholi János, Brankovics tiszte fölégette és elpusztította s a jobbágyok összes marháit elhajtatta.

1502-ben Pálóczi Antal, ki már 1495-ben bírta s akkor tiszteül Bégányi Simon említették, perelt Bekcsi György és Kecske-méti Patócsi Miklóssal, kik a már Beregmegyéhez esatolt Ignécz helységbeni jószágán hatalmaskodtak; a vizsgálatot Bégányi Simon, kir. ember vezetvén.

1523. Csomonyával együtt Dobó Ferenczre szállt, ki azt még 1530-ban is bírta. 1548-ban Révai Ferencz, nádorhelyettes rendeletére a leleszi káptalan Dobó Ferencz, István és Domokos kérelmére Ignécz határát megigazíttatván, királyi emberekül kijelöltettek: Ztrithei Pál, Lónyai Péter, Matuznai Pál, Oroszi Demeter és Ilosvai János és Ferencz, érdekelt szomszédosokul pedig megjelentek: Huszár György, Veres István, Kisdobronyi Menyhért, Helme-

cozi Balázs, Péter és Ferencz. Szalay Miklós, Szürthei Sebestyén, Kishelmeczi Komjáthi Tamás és Budaházi Benedek, s ezeken kívül jobbágyaik által képviselve: Tárkányi Gáspár és Miklós, Pethő Gáspár, benedeki Székely Mátyás, kálniki nemesek, Tárkányi István és Farkas, csapócozi nemesek. Az eljárás alkalmával azonban Mária királyné nevében annak eszerlenói jobbágya Kenéz Ferencz a határmesgye ujtításának ellenmondván: a további határjárás megszüntetett*).

Az 1552., 1567—1588. adóösszeírásokban itteni birtokosul Dobó Ferencz emlittetik. — 1603-ban beiktattattak Melith Pál és Klára, Czoborszentmihályi Czobor Mihály neje, Barkócozi László, Raskai Magdolna Nagymihályffy Eödföffy Kristóf neje és Palajthai Katalin Soós neje. 1632-ben Melith György egyik féltekét Somogyi Györgyre ruházta 65 frtéért. 1648. birtak itt: Forgács István, Barkócozi János, Melith György, Barkócozi László, Pethő István, Keller István, Gombos László, Perényi György és Szirmai János. — 1682-ben hidvám volt itt, melynek egy ötöd jövedelmét Thököly Imre, Munkács birtokosa kapta Báránffy után**).

A XVIII. században Rákócozi és illetőleg Barkócozi jogon is jött a gróf Schönborn-család a szerednyei és ignécozi részlbirtokok tulajdonába; később valának még itt birtokosok: a Barkócozi, Senyneyei, báró Böhmer, ilosvai Bornemissza, bölesei Budai, báró Ghilányi, gróf dobóruszkai Berényi, b. Vécsey, fügei Csató, Kardos Mátyás, báró Horváth s Irinyi-családok, s ez utóbbi után lászlófi Eördögh Dániel és Petrovai József, Rhédei, Kölesei Kende, Kovács Péter, Szikszai, gróf Klobusiezki, Joó, bennicezi Kmosko, esieseri Orosz, Mezihradszki, Balogh, báró Bozdossi, a csernekhegyi kolostor, Szirmai, Bernáth, és Jobszti-családok.

Most a főbb birtokosok: gróf Butler Sándor, Barkócozi, Klobusiczky, Turánszki, Hitter, Minay, Petrovai, gróf Schönborn, Haluskai, Joó, Kende István, Freyseisen Gyula örökösei, a csernekhegyi kolostor, Veinberger Benjamin sat.

Az 1798-ki összeírás szerint, itt a paplak szalmával fedett szűk faházikó s a templom korhadt faépitmény vala, most mind a lelkészilak, mind a templom díszes köépületek, mi virágzóbb korra mutat.

A helység hajdan más téren, az országuthoz közelebb fekvött: e dülő most pusztá-fahunak neveztetik.

*) Lelesz, Prot. Met. I. 392. lap.

**) Munk. urad. urb. 536. lap.

Ilkőcz.

(Jivkuvezi).

Orosz helység a munkácsi járásban a bubuliskai völgyön. Első alapítójától, Vilkától Vilkofalvának mondatott. Ugyanis Mágócsi Ferencz, mint a munkácsi vár birtokosa 1608. január 30. kelt okmányában kenézi szabadalmat adott Vilkai Ivánnak s testvérei János, Gergely és Lukácsnak a végből, hogy itt Vilkafalut alakítson s a telepre idegen jobbágyokat szállítson. E kenéz utódait 1649-ben Ilkoaknak nevezték s róluk a falu is ekkép az oroszok által. Egyébként megjegyzi azon évi urbér, hogy a kenézek a szomszéd Trosztaniezán laknak, mivel a kijelölt új helység területén félelmes a medvék s más ragadozó állatok miatt lakniok, kértek egy erdőterületet, melyen letelepednének s biztos házakat építhetnének. Az akkori összeírás szerint, nem találtatott a kis helységben csupán 4 jobbágy, 6 fiu, 2 ökör és 4 tehén. Az 1699-ki uradalmi összeírás szerint II. Rákóczi Ferencz alatt Hinkőcz és Ilyko-falvának iratott, amikor is a Illib Péter és Benyo Kozmán kívül, kik oda 1696. a falu benépesítése feltétele mellett telepedtek, más nem lakott, az előbbieik időközben mind elpusztulván. Jelenben van itt 9 lakbáz, 52 lakos és 84 holdnyi határ, s a kis község H r i b ó c z fiók-egyháza.

Honeza.

(Ilnicza).

Orosz helység Bilke közelében 632 házzal, 2832 lakossal és 13, 227 holdnyi lejtős határral, melyben, elmállott trachytkőzetén vasbányák is műveltetnek.

Birtokviszonyait illetőleg e népes helység a szomszéd Ilosvával, mint azon uradalom tartozéka, egy sorsban részesült. 1450-ben volt birtokosa Kisfalusi Maxim György, kinek neje Komlósi Ilona 1457. elégittetett ki hozományára s özvegyi illetményére nézve.

1454. Ilosvai László és testvérei említetnek; 1458. Dolhai Ambrus és fiai Demeter, János és László tevéen itt foglalást, Ilosvai András és Lászlóval perlekedtek.

1460. Ilosvai László megvette a helység felét; — 1463. megállapított határa. — 1572-ben Tarnóczy István zálogképen megszerzé az Ilosvai János-féle részeket, ki azután birtokát 1591-ben Kunmísei Lukácsra s mindkét nemű utódaira 1200 frtért örökösön átíratta. 1588-ban említetnek birtokosokul: Ilosvai, Vitkai, Bégányi, Gutti Péter és Tarnóczy Simon; 1600-ban pedig Karácsonyi István, Kisfalusi Miklós és Mező Gáspár is. 1615-ben Ilosvai János iktattatott be. — 1639-ben Ilosvai Péter és Kisfalusi Péter hiában erőködtek a munkácsi uradalommal szemben határaikat biróilag megállapítani. 1648. említetnek Ilosvai Ferencz, Lajos és Simon, Kisfalusi György és Gábor, Uray György özvegye és Mező László.

1770-ben Vitéz Sándor és neje Ilosvai Anna itt 2 jobbágytelket s Polyánkán egy felet átengedtek Ilosvai Lászlónak 100 frtért.

Jelenben is főbirtokosok itt az Ilosvaiak s azok révén vétel útján Soós Pálné, ki Buzáth Kajetán részét vette át, és báró Leutsch Albertné birnak legtöbbet.

A népes g. kath. hitközség saját lelkészszéggel és kőtemplommal bir. Anyakönyvei 1788-tól vezettetnek.

Ilosva.

(Irsáva)

A megye keleti szélén, a Borsova jobb partján, kies völgyben fekszik ez orosz helység, mely a XV. században nagy mel-

léknyével illetetett s melynek határa már az őskorban lakók tanjául szolgált. Sőt Ilosva ez időben hadászatiilag fontos hely lehetett, mennyiben a déli síkföldet a bérczestől elválasztó vonalon felállított hatalmas védművek egyik végső pontja itt a sztrema nevű azon hegy ormán állott, mely a Bród felé nyíló völgy felett emelkedik s így ez észak felé nyúló völgy elzárására szolgált. Ez ős pogányvár fent rendetlen négyzetben mintegy husz holdnyi tért kerít be 3—6 méter magas és ugyan oly széles földtöltéssel, melyek maiglan fenállanak s jól kivehetők; délkelet felől a belső tér egy része külön van megerősítve; itt kétségtelenül hajdan falakok állhattak, minthogy kőfal nyomaira nem akadék, vizmosta árkokban azonban dnrvművű őskori cserepeket találtam. E vár össszefüggésben állott a Hát hegységen levő Bogoszlav és Selesztó feletti óvárval, melyek egyenlő alkotásuknál fogva, egy kor maradványaiul tekitethetnek.

A határ Szobatin felőli részén egy másik ujabbkoru vára és némi romjai látszanak, mely Bodoló néven ismertetik.

E falu a maiglan élő Ilosva icsaládnak származási helye s egyszersmind feje vala a hasonló nevű uradalomnak, melyhez egykor Kisfalu másképp Kis Ilosva. Bród, Iloneza, Csértész, Révkaraszlő, Polánka. (másképp négy forrás) és Mátyfalva tartoztak. Ugy látszik, hogy az Ilosvaiak ősei oláhok valának, legalább az első ismeretes, ide vonatkozó okmány, mely 1341. évben kelt s melyben Károly király rendeletére Makszem háza határa bejáratott. Makszem úgy említetik, mint Ilosvai Oláh Tatamér fia*). Az 1370-ben kelt okmány**) szintén azt igazolja; ugyanis Erzsébet királyné Budán, Szent Mihály ünnep előtti negyednapon a királynéi oláhok Makszem fiai Kelemen, János és István. Miklós fia Simon és Balint fia Karácsony panaszára megengedte, hogy a tőle nyert birtokokon, melyeken most ez oláhok laknak, az ispán (comes), kisebb pereikben pedig az ő vajdájuk bíraskodjék; miért is meghagyta a nádornak, országbirónak s azok akkori s jövődöbeli helyetteseinek, hogy a nevezettek felett ők ne tartozzanak bíraskodni, se őket ítélőszékek elé ne idézzék, és a kinek ellenök keresete lenne, azt a Beregmegyében levő királyi ispán, vagy illetőleg az oláhok vajdája előtt folyosolják. Különben e királyné már előbb, 1364-ben kelt okmányában***) megengedte a beregmegyei oláh kö-

*) Budai. kamarai levéltár 742. cs. 21. sz.

**) A bőrhártyára írt okmány 25 cm. hosszú és 10 cm. széles s 8 sorból áll.

***) A hasonló irat 31 cm. hosszú, 11 cm. széles s 9 sorból áll.

zönég panaszára, hogy mennyiben kiváltságaik ellenére megyei tisztek alkalmaztatnak közéjük. jövőben a Máramarosban és az ország egyéb részeiben lakó oláhok szabadalmihoz képest, ők is egyetemesen választhassanak magoknak vajdát, ki a köztök keletkező minden ügyeket a kellő időben elintézni jogosítva legyen s ki egy-szersmind a királynét illető minden járulékokat és jövedelmeket az oláhoktól beszedni és az ispánnak vagy a királynénak hiven beszolgáltatni tartozzék.

E két eredeti okmány Gorzó János birtokában van, kinek közlése szerint: „az Ilosvai-család törzseül csakugyan Tata merius Vlachus de Ilosva“ tartatik s hogy e család a fentebb érintett Karácsonyban összpontosulván, azzal a Lipesei, Bilkei, Rakolezi, Komlósi, Dolhai és Gorzó családok rokonok és osztályosok valának, a mint az Mátyás királynak egy 1476-ki osztóztató parancsából is kitűnnék. Igaz, hogy az Ilosvai család éppen oly nemesi czimerrel élt*), mint a Komlósi s a többi fentebb nevezett, azonban a XIX. század elején, a négy felé osztott pajzs feletti sisak koronájára még egy kuesmás magyar férfit állítottak, ki hátán egy rudra tűzött két halat visz. Egy régi osztálylevélből kitűnnék az is, hogy a Dolhai család (János) kapta az első osztályt, Dolhát, Karácsony, kinek utódai a Bilkei, Lipesei és Gorzó családbeliek, a másodikat, Bilkét; Karácsony vagy Nagy és Makszem vagy Kis Ilosvai, később Kisfaludi a harmadikat és Karácsony Tatamér a negyedik osztályt — Ilosvát.“

A leleszi levéltárból kikerestem okmányok szerint: 1453. beiktattattak királyi adomány czimén, de ellenmondás mellett Ilosvai Karácsony fiai László, András, Sándor és György Kisfalud, Iloneza, Karászló, Rév, Négyforrás és Ilosva birtokába Komlósi Mátyás királyi ember által. — 1454-ben folyamodott a család a beiktatási okmány másolatáért.

1454-ben Ilosvai Karácsony fiai László, András és Gergely vizsgálatot tettek Komjáthy László, Lánecz Lőrincz, Kenderes János és Szokoly Péter, Hunyadi János munkácsi várnagyának tisztjei ellen, kik a vádlókat Ilosva, Kisfalud, Iloneza, Rév és Négyforrás

*) E czimer egy négyfelé osztott pajzs, melynek első veres osztályában arany korona, a második kékben panczélos kar kivont karddal, a kék harmadikban két balirányban egymás felett uszó hal s a veres negyedik mezőben két élő fa látszik. A pajzst balról arany és kék, s jobbról ezüst és veres folyadék környezi. A pajzs feletti sisak koronájából egy kuesmás magyar férfi emelkedik ki, ki balkezeében a hátán egy rudon két halat visz.

puszta birtokába behelyezkedni nem engedték s a királyi emberül megérkezett Komlósi Mátyást és Antal nevű leleszi papot beereszteni nem akarták; miért Hunyadi János maga (Bereg) Szászon (feria 2. post. dom. Judica), a várnagyok pedig Kisfaludon megidéztek a rádori törvényszék elé*). Ez okmányban királyi emberekül ajánlottak: Báti Mihály, Dávidházi Péter, Kerepeczi Márton, Ardánházi Máté és Miklós, Komlósi Illés, András, Gergely, Mátyás és Antal és Pósa-házy Brigyes.

1457. Komlósi Miklós fia Gergely, és Imre fia Mátyás, fia Miklós és testvére Gergely, Imre és Tamás nevében is felmentvényt adnak Ilosvai Lászlónak arról, hogy néhai Kisfalusi Makszem György özvegye, született Komlósi Ilona hozománya, valamint férjét illetett ilosvai, ilonczai, kisfalusi és révi birtokaira nézve kielégítették.

1458. Mátyás király, (Budán, feria 4. post fest. assumpt. beat. Mariae virg.) vizsgálatot rendelt tételni a felett, hogy Márton napja körül Dolhai Ambrus, neje Margit beleegyezésével és fiai Demeter, János és László, Ilosva, Iloncza, Kisfalud, Rév helységeket és Négyforrás pusztát elfoglalták Ilosvai András és Lászlótól, kiknek ilosvai házát felgyújtották; majd Mária ünnep körül Pál nevű tisztökre törtek egy éjjel, ezt elfogták, szemeit kiszurták, vagyonát pedig elhurczolták; ismét Bilkéről 16 ökreiket elhajtották, nem sokára pedig Dolhai Ambrus Szőlösön találkozáván Ilosvai Andrással, azt ott nyomban elverte, megsebesítette s kifosztotta; nekik kétezer forintnyi kárt okozván. Királyi emberekül kijelöltettek ez alkalommal Ardánházi Pál, Miklós és Mátyás, Bilkei István és Sándor, Komlósi András, Illés, Mihály, Gergely és Mátyás.

1460-ban megvette Ilosvai László a fentebb nevezett helységek és puszta felét ezer arany forintért s azokba Bilkei Sándor királyi ember által ünnepélyesen beiktattatott.

1463. zálogczímen beiktattatott Karácsonyi Ilosvai László, neje Bilkei Anna, úgy Vörösmarty Palko fia Ivasko és neje Bilkei Veron bizonyos itteni és bilkei részekbe.

Azon évben Mátyás király Budáról, Balázs leleszi konvent főnökéhez irt rendeletében meghagyta, hogy Ilosvai László és testvérei András és György kérelmére, azok Ilosva, Kisfalud, Iloncza, Rév, Korostomező és Négyforrás nevű helységeinek határát megújítsa. Ez okmányban kijelöltettek királyi emberekül: Bilkei Sándor, András és János, Komlósy Imre, András és Mátyás, Gulácsy Pelbárt,

*) Lelesz, Prot. C. II. 32. sz.

Fornosi János, Kerepeczy János, Ardaufalvay Pál, Miklós és András, Szomszédos érleltek birtokosokul említettnek: Szentmiklósi Wajvoda János, Bilkei István, Mihály, Miklós és András. A felvett határjárási okmányban az egyes helységek határai körülíratlak; ezekből kiemelem, hogy a Borsova folyó mellett fekvő Kövesdnél említetik a régi ut, a bécezen egy terhes ut, majd Medenceze helység, mely e szerint hajdan Ilosvának is nevezetett; Disznó fertőhely, Háterdő, Horotyánkő, Barlanghegye, (hol a munkácsi várbeli határ érintkezett), Kis Ilosva folyó, Dobuka patak, Boszorkapatak stb. 1464. évben a nevezett birtokosok a határjárási okmánynak Ilosva és Kisfaludra vonatkozó részét magoknak kiadatni kérték a leleszi káptalantól, mivel az előbbi irat véletlenül elszakadt.

1463. Ilosvai Karácsony László a Szilágyi Erzsébet birtokában volt s a munkácsi uradalomhoz tartozó makkos erdeiből az ott legelt sertéseket erőszakosan behajtatván s azokat megtizedelvé, Mátyás király parancsára e miatt vizsgálat alá vonatott. Minek folytán Csanavodai Egyed, Nagy Bégányi Miklós, Lónyay András. a beregmegyei ispánok helyett, kik mint Erzsébet, Mátyás király anyja házi emberei ez ügyben érdekelve voltak, kinevezett királyi biztosok, valamint Geesey Márton, Hetey Ferencz, Homoki Balázs és Bégányi László, e vármegye szolgabirái jelentést tettek Mátyás királynak arról, hogy azon évi január 3. kelt parancsa értelmében, Ilosvai Karácsony Lászlót a vármegyei törvényszék rendes helyére Beregszász városába idézték, hol a törvényszéki gyűlésen január 24-én ő meg nem jelent ugyan, hanem az ellene panaszt emelő Szilágyi Erzsébet nevében Keszi Balázs deák, munkácsi várnagy megjelenván, Pósa-házi Bereczk, királyi ember és a leleszi konvent küldötte András, mint hiteles bizonyság és a kikiáltott gyűlésre összehívott beregmegyei nemesség előtt, a munkácsi vár és uradalmával határos birtokosokat, névszerint Fornosi Istvánt és Jánost, Kosfalvi Imrét, Dávidházy Mózes, Pétert, Jánost, Istvánt, Amburst és Tamást, Kerepeczy Márton fiait, Benczét és Györgyöt, Miklós fiait Andrást, András fiait Miklóst és János deákat, Pósa-házy Simont és Tamást, Komlósy Györgyöt, Pált, Mátyást, Mihályt, Ösvátot, Andrást és Imrét, Daróczi Tyzthesz (Tisztes?) Benedeket, Gergelyt, Tamást és Dienest Dédáról, Bulesui Miklóst, Tamást és Jánost Beregszászról, Kereszi Miklóst és Albertet, Homoki Szabó Lászlót, Kisguti Miklóst, Óbégányi Benedeket, Miklóst és Györgyöt, Ferneszi Istvánt és Jánost, Kis Surányi Antalt, Nyíri Györgyöt és Mátét, Csomai Bálintot, Biró Györgyöt, Borsovai Benedeket, And-

rást, Mihályt és Balázst, Szerémi Andrást, Pelbártot, Gulácsi Istvánt, Hetei Pétert, Nagy Jánost, Halábori Istvánt, Jánost, Benedeket és Antalt a keresztre megesketvén, a királyi parancsban előadott hatalmaskodás iránt kihallgatták, kik is bizonyították, hogy Ilosvai Karácsony László Szilágyi Erzsébet munkácsi uradalomához tartozó jobbágynak, a várhoz tartozó és az oroszország széleig s a Zugó patakig terjedő makkos erdőkre, Beregszász, Bereg, Vári, Ujfalu, Dèda és János helységekből hajtott dézsma alá való sertéseiket erőszakkal beteretetvén, Ilosván jogtalanul megtizedelte. Minek következtében a királyi parancs értelmében a hatalmaskodót az említett erdők birtoklatából kivetvén, abba Erzsébet visszahelyeztetett, Ilosvai László pedig a királyi ember és leleszi konvent küldöttje által a szentgyörgyi nyolezadra a királyi személynek elébe idéztetett.

1475. Endrődi Titza Demeter, királyi udvarnok és testvére Ferencz beiktattattak az Ilosvai László és fia birta részekbe, ezek ellenmondása mellett.

1478. törvénykezett Ilosvai Miklós és László és Szirmay József — medgyesi Morócz István és Lászlóval, kik panaszlóknak Ilosván, bábafalvai, bikszádi és turvékonyai jobbágyaik által négy ízben érzékeny kárt tettek.

1508. Bazini György gróf országbíró megrendelvén Komlósi Péter, János, Gergely és Mihály kérelmére az ilosvai, kövesdi és kisleludi határok megjárását, királyi emberekül kijelöltettek Óbégányi Kristóf, Mihály és György, Hetei Demjén, Homoki Péter és bilkei Gorzó Péter. (Lelesz, Prot. Met. I. 507. sz.)

1518. Ilosvai János vizsgálatot intézett Karácsony István és fiai András, Péter és Jakab ellen, kik itteni szántóföldeit és egy malom-helyet erőszakosan elfoglaltak. Királyi emberül eljár ez ügyben Gorzó Péter s a leleszi konvent részéről B e c s i János áldozár.

1519-ben birtokolt itt Guti Ferencz.

1522. Ilosvai Miklós János megintették Lipesei Györgyöt és Bilkei Gorzó Lászlót a miatt, hogy a ligeti erdőben önkényileg hár jeleket emeltettek, mi ellen ők tiltakoztak.

1546-ban Ilosvai Orbán és Demeter említettnek birtokosokul.

1547-ben Lónyay Gergely Karácsonyi Ilosvai Ferenczet ilosvai lakában megtámadván, őt elfogatta s ingó jószágát elbajtatta, miért később perrel illetetett. (Lelesz, A. A. 2. N. 10.)

1548-ban Ilosvai Orbán és Ferencz itteni birtokosok részére a leleszi káptalan határigazítást eszközölven, a Révai Ferencz nádori helyettes rendeletében hiteles emberekül kijelöltettek Bilkei Péter, Gorzó László, Komlósi János, Péter és Mihály. Az eljárásnál megjelentek az érdekelt dobrókai és kis-karaszlói birtokosokul: rosali Kun László, Miklós, Imre és János; — úgy Komlósi Mihály, Péter, János és Gáspár (Mihály fia), letényi Komlósi Ferencz, dobrókai Palko György, bilkei Kis György, Bilkei Péter deák fia Miklós, Lipesei Miklós, János fia és Palko Ferencz özvegye. Ez alkalommal Dobróka felől az itteni nemesek, Kis-Karaszló felől pedig az Ér nevű szikkadt medernél a nyílt uton ott, hol a határdomb emelkedő vala, a Kun-család nevében Pál nevű salánki plébános tiltakozván, Kun János, Miklós és Imre tizenötöd napra a királyi szék elé utasítottak. (U. o. I. 426.). — 1567. említettnek birtokosokul Tarnóczy István, Bégányi Miklós és Vitkai Mihály. —

1569-ben történt, hogy Vitkai Ilosvai Mihály itteni Lukács nevű jobbágyát és orosz áldozárt (praesbitert) elfogatta s az uton nyilvánosan megölette, elébb mindkét kezét levágatván, miért később perbe fogatott. (Megyei levéltár 184. es. 20. sz.)

1571. Tarnóczy Istrán említették birtokosul, ki következő évben zálogczímen beiktattatott a néhai Mátyóczy Ilosvai Jánostól megszerzett itteni és más birtokrészekbe, névszerint Bilke, Ilosva, Kisilosva, Bród, Iloneza, Dobróka, Polyánka és Kjsfalud helységekben.

1587. Ilosvai másképp Vitkai János eladja itteni és ilonezai, bródi és kjsfalusi birtokát 1200 forintért Kunmicei Lukácsnak.

1589. Ilosvai László és Miklós perlekednek Kjsfalusi Demeter, János és Mihálylyal birtoklás iránt.

1590. Ilosvai Anna férje simai Mező Gáspárnak itteni és nagybégányi, maszáralfalvi, bródi, ilonezai és kjsfaludi birtokait átadja.

1591. Kunmicei Lukács deákra Vitkai másképp Ilosvai János egy itteni telken kívül minden egyéb birtokát ráíratván, ő azokba ünnepélyesen beiktattatott. 1600-ban birtokoltak itt az Ilosvaiak és Erdélyi János.

1615. beiktattatott Ilosvai János, Komlósi Gergely királyi ember által; ekkor birtokoltak még itt Kun Anna, Iváncsi István, Ilosvai István, Kjsfalusi Péter és Mező Péter pedig megveszik 1200 frtért az Iváncsi István, József és Márton-fele részeket itt,

Ilonezán, Bródon és Kísfaluban. — 1628. özvegy Szini Jánosné született Ilosvai, máskép Kárácsony Margit említették birtokosul.

1639-ben Ilosvai Péter és Kísfalusi Péter a határokat akarták bejáratni, a munkácsi uradalom tisztjei azonban ennek ellenszegülvén, az ügy eredménytelenül végződött. — 1648-ban birtokoltak: Ilosvai Ferencz, Tamás ifj. és idősb, László, Miklós, Péter, Gáspár és János, Zavatkai András és Kísfalusi György.

1657. Ilosvai István és Gergely osztozkodtak az ilosvai, ilonezai és bródi birtokban száz tallér kötbér mellett.

1660. birtokoltak Ilosvai Péter, Gergely és ennek neje bogdányi Farkas Judit.

1665. pedig Ilosvai Péter, János, István, Gergely, György, Gábor és Márton, 1667-ben János és Miklós, 1677-ben Ilosvai György és Sámuel, majd Erzsébet, férjezett Zoltán Péterné.

1701. decz. 10-kén idősb Ilosvai György és ifjabb. I. István az ilosvai, ilonezai, kísfalusi, bródi, esertészfalvi, dobrókai és polyánkai birtokok iránt folytatott perben tett fáradozásai díja fejében adományoztak Ilosvai Gergelynek Bródon egy jobbágytelket. — Az 1703-ki szabadságharcban kitűntek Ilosvai Imre és Bálint. —

1715. Ilosval János és neje Somosi Anna említetnek.

1719-ben Ilosvai György, mint Ugoesa megyei volt alispán felmentvényt kapott a megyétől az iránt, hogy a közelebb történt kurucz és tatár-járaskor idegen vagyont el nem idegenített s a keze alá került marhat mind azon tulajdonosainak visszaadta, kik az iránt jelentkeztek; a többiért pedig engesztelésül kötelezte magát az Isten dicsőségére a nagyszőlősi templom javára száz forintot ajándékozni.

1743. Baji Patai Samu eladta a Szuhai-féle birtokot.

1766-ban említetnek Ilosvai Imre, Mihály, János, József és Ferencz; 1770-ben Ilosvai László.

1707-ben egy akkor folyt per szerint az Ilosvai-családhoz tartoztak a következő családok: Nemes, Gombos, Bertók, Lázár, Csuzda, Lőrincz, Pap, Tánczos, Ziday, Bukovinszky, Zsoldos, Ritók, Sziveczky, Fonagy, Dobos és Tóth.

A jelen század első felében éltek: Ilosvai Gedeon, Menyhért, Károly, Dániel és György. Az 1848-diki szabadságharcban részt vettek Ilosvai Lőrincz főhadnagy a 10. honvédszászlóaljnal, Lajos nemzetőri hadnagy, Ferencz önkéntes nemzetőri hadnagy (elesett Erdélyben,) László és Kálmán (meghalt 1858.) honvéd

főhadnagyok, végre Sándor nemzetőri százados, és Rezső honvéd kapitány és zászlóalj-parancsnok.

Az ilosvai uradalomnak a 19. század elején különféle birtokosai voltak kivált Polyánkán és Kisfaludon; így a törzsökös Ilosvai családon kívül birtokoltak itt a Bessenyei, Komoróczy, Ajtai; Csertészen a Somosi család utódai; Szarka, Gulácsi, Somosi és Uraicsaládok; Ilonczán Ilosvai Péter után a Komlósiak. — 1866. évben megvette 8460 forintért az Ilosvai Gedeon, illetőleg utódja Rezső osztályrészét Buzáth Kajetán itt és Polyánkán, Bródon, Ilonczán, és Csertészen, kitől azt ismét Soós Pálné 1869-ben megvette és ráíratta báró Leutsch Albertnéra. Kroó Herman bírja I. Károly, Gáthy Samu a Dániel-féle részeket. I. Menyhért utódja Lőrincz s a Györgyè Sándor.

A helységet több uri kastély s az izletes g. k. kötemplom disziti. Székhelye a kir. járásbiróságnak is.

Az ilosvai református templom már a mult században fenállott; 1777. junius 5-kén megsemlélte azt hivatalos kiküldetés folytán Bárdossy József munkácsi r. k. esperes s azt rongált állapotban, 6 öl hosszú és 2½ ölnyi szélességűnek találván, kimondá, hogy a fatemplom helyett ujnak építése szükséges; ennek folytán 1781-ben Budinszki János uj tervet köépületre, elől toronynyal, beterjesztvén, a költséget 403 frt 30 krban előirányzá. 1784-ben az ilosvai hívek a bilkeiekkel oly egyezsége léptek, hogy ezek sátoros ünnepeken az ilosvai templomba járhasanak, ugy azonban, hogy, mint az okmány mondja: „a tiszteletes uraknak filiánkba leendő excursusaiban legkisebb fogatkozás ne deprehendiótassék s lelki tanitónk fizetésének letételében provokálják magokat az ilosvai Ecclesia tagjai által már concepiált obligationalis levélre. „(Beregmegeyi levéltár.)

A helységnek hegyen völgyön fekvő s helyenkint silány határa 2965 holdnyi terjedelmű; lakóinak száma 955, kik 137 házban laknak.

Izsnyéte.

(Zsnyatino.)

Magyar-orosz helység a munkácsi járásban 180 házzal, 1107 lakossal és 5985 holdnyi síkhatárral, melynek nagy része lombos erdő. Nevét az orosz Zuatín vagy Snjatin szótól, mi szént vagy égvényt jelent, lehetne származtatni; jóllehet akadnak, kik a szármata-jászok e tájbeli Iscenum nevű lakhelyét, mely Krisztus előtt 150 évvel létezett s melyet Ptolomaeus említ, Izsnyétében gyanítják. Annyi bizonyos, hogy határában Traján-féle érmek s a százados fákkal borított erdőségekben régi szántások nyomai találatnak.

Hajdan Isnyétet minden oldalról mocsárok környezték, Sesztó, Máriántó, Csanálos, Virágos, Árokhát, Piskálóhát, Tövismocsár, Beregtó és Kigató nevű dülők, mindannyi emlékei az egykori vízjárásnak; még e század elején is, egy 1813. készített térkép szerint, több dülön, melyet most szántanak, akkor csak széleit legeltethették.

A helység a munkácsi vár s uradalomhoz tartozott, így fordult elő az az 1488-ki Mátyás-féle s az 1495-ki adománylevelekben; az 1530-ki adóösszeírásban is királyi birtokul említettik.

Rengeteg erdőségei gyakran menedékkül szolgáltak a bujdosóknak; így 1552. dálnoki Székely Antal jobbágysai a Nyirből ide menekültek, kiknek fölkeresésére ő Beregrármegyét felkérte. 1566-ban a tatárok kegyetlenül elpusztíták.

1635. Rákóczy György fejedelem Izsnyétét gelsei Balling Györgynek, leánya Annának, Lövei Gergely munkácsi várparancsnok nejének, Erzsébet, Kende Ferencz özvegyének Timsor faluval együtt zálogképen még 1635. évben átengedte, melyeknek birtokába ők Kerepeczi István, királyi ember és Cziki Péter, leleszi pap által 1645-ben be is iktattattak; 1648-ban birták Lövei Gergely, Csernek Pál s a nevezett két nő.

1652. bessenyői Tarnóczy Zsuzsánna, előbb Balling György, később Csernell Pál neje, mint Balling János nevű fia gyámja fel-

vett 3000 frtot Lorántffy Zsuzsánnától a Ballingnak elzálogosított Timsor, Gorond, Izsnyéte és Nagy-Gut helységek visszaváltása fejében*).

Izsnyéte lakosai mindig hű alattvalói voltak a munkácsi vár urainak. A néphagyomány szerint, ha e vár ostromoltatott s körülzároltatott, a várórséggel híreket akkép közöltek, hogy Pósháza felől kijelölt tölgyfák tetejéről fehérendőt lobogtattak, mit sokszor az izsnyétei nők is tettek, ekkép jelezvén az ellenség mozdulatait vagy a segítség közeledését. Történt az is, hogy egyizben az egész izsnyétei csorda behajtatott a várba szorult őrség élelmezése végett, melyből később, mint a nép beszéli, csupán a jelzésről ismeretessé vált Spenik nevű özvegyasszonynak egyetlen riskatehenét adták vissza. Ily hűségökért nyerték a lakosok 1660. március 8-kán Rákóczy-Lorántffy Zsuzsánnától a Tiszaberek, máskép Alsóerdő nevű erdőjökre az adománylevelet, melyet előbb Balling János várparancsnok tőlük egy a Szernye folyón volt malommal együtt elfoglalt. Ez erdőt maiglan birja a község.

1703. május hónapban a hagyomány szerint, Bohus Márton munkácsi várbeli őrmester és izsnyétei fi, az itteni falusi legényeket egy vasárnap délután a templom melletti dombra összegyűjtvén, zeneszó mellett egy hordóborral megvendégelte s késő estig tartott táncz után II. Rákóczy Ferencz zászlója alá felhívta, mit azok örömmel elfogadván, a nép szava szerint, azonnal felesküdték s mind végig vitézül harczoltak. E fejedelem kedves kocsisa Deák Mátyás is e falu szülöttje volt, kinek hű szolgálatjaiért itt két telket. Rafajrán egy vízi malmot és R.-Ujfaluban egy telket adományozott, melyeket ő a harcz megszűntével elvesztett ugyan, azonban halálaig jól birhatta magát, mert Rafajna-Ujfalu részére egy harangot öntetett.

A reformált község 1595. már anyaegyház volt, melynek 1645-ig fiókja vala Nagy és Kisgut. Mindkét harangja Eperjesen öntetett, ily felirattal: „Georg Wierd in Eperjes goss mich. Anno MDCXXXVIII.“ — Pap János 1660-ban egy talpas ezüst poharat ajándékozott az egyháznak. 1666. Báthory Zsófia zaklatni kezdé a hiveket s elvonta a pap jövedelmeit is, azonban 1667. Gulácsi Ambros alispán a fejedelem asszonyt a jövedelmek kiadására felhívta. — 1684. július 12. Radics András, Thököly Imre főtiszte rendelt

*.) Budai kam. lev. Fasc. 745 N. 18.

régi szokás szerint a papnak a rafajnai birtokosok malmából 12 köből buzát.

1682. Dobos Péterné szül. Fejér Erzsébet egy diszes abroszt ajándékozott az egyháznak. Azonkori szabadságharcz folyamata alatt Kacsó, Kósa, Guti és Lőrincz nevű kurucok, kik később itt le is telepedtek, egy aranyozott réztányért, két abroszt s más egyházi szereket hoztak ide, mik maiglan használtatnak. Kende Sámuel lelkész 1768. kezdé az anyakönyvet vezetni. A mostani fatemplom 1792-ben épült és került 270 frtba; 1796. pedig a 20 ölnyi magas fatorony és 1798-ban a paplak. Az első tanító volt Pap József 1795-ben. — 1813-ban kiméretett gr. Schönborn Fülöp a lelkésznek $35\frac{4}{8}$ és a tanítónak 18 holdnyi földbirtokot. 1850-ben épült a mostani iskolaház.

A 344 g. k. lakosból álló hitközség Gorond fiókja, itt azonban fatemplom van, magas csüeszkös toronynyal. A munkácsi uradalom egyik főerdésze itt lakik.

Iványi.

(I v á n u v c z i).

Munkáestól nyugotra egy órajárásnyira fekvő orosz uradalmi helység 108 házzal, 577 lakossal és 1406 holdnyi határral, van benne öt vendég-szoba és 10 káddal ellátott vasas fürdő, uradalmi major és g. k. lelkészség kőtemplommal. A 17. században Nagy Ivánnak nevezetett. Nevét kétségtelenül azon pataktól vette, mely egykor a helység déli részén folyt s Ivano nevet viselt, jelenben csekély vize Rákos, Kajdanó, Dombok és Cserleno felé való folyásában inkább mocsarat, mint patakot képez. Az 1391. évi határjárás iránti okmányban Iványi s a szomszéd Kajdanó, Rákos és Oroszfalu, mint a királyné birtokai emlittetnek. E határjárás alkalmával királyi emberül működött Domokos leleszi prépost kíséretében András (bereg) szási plébános és Szántói Pető fia

János mester.*) Az 1333-dik évi pápai tizedek rovatában itteni plébánosul Demeter emlittetik, ki ily adóul 3 garast fizetett.

1356. Munkácsi Balázs comes és fiai István és László említetnek „hospites de Ivan“; ennek nyugati végén feküdt akkor Bród nevű helység, melyet szintén Leo utódai birtak;**) valószínű, hogy e vendégek a tatárdulás utáni időkben megyénk több helyein letelepített idegen jörevények utódai, kik itt a szőlőművelést is meghonosíták. Hogy a szőlőtermelés már a 14. században itt díszlett, kitetszik Koriathovics Tódor podóliai és munkácsi herczegnek a csernekhegyi kolostor 1360-ik évi (?) adományleveléből is, melyben az iványi szőlőhegy tizedét a szerzetnek adományozza. E miatt azonban az iványi róm. kath. plébános később a nevezett szerzetnek nem csekély bajt okozott, mert a szőlőtizedet maga részére elfoglalta; sőt egy alkalommal, Benedek r. k. lelkész, a dézsma beszédésére kijött orosz szerzeteseket cselédeivel erőszakosan megtámadta, szakállukat csufosan megczibálta s őket kemény ütlegekkel illette. Ily panaszok folytán 1488-ban Mátyás király, Raskai Balázs budavári főfelügyelőnek meghagyta, hogy az ügyet vizsgálta meg azonnal, mert a megbízott munkácsi várnagy igazságot szolgáltatni késett.

Ezekből kitűnik, hogy Iványi már a XIV.—XV. századokban népes helység volt. Az e korbéli kötemplom később elpusztult, azonban 1869. április 26. alapfalai napfényre kerültek, midőn t. i. az új paplak építéséhez szükséges köveket a falu déli oldalán a Latorcza régi medrének jobb partján, egy belső telek udvarán levő emelkedettebb helyről kezdték hordani. A mint a helyszínén tett szemlénél meggyőződtem, a hajdani templom maga keletelt fekvésű volt s szűkebb kerek apsissal ellátott szentélyvel birt. A négyszegű hajó 9₄₈, a szentély pedig 5₆₉ mt. volt hosszú s majdnem oly széles, alapfalai 1₂₆ mt. vastagok és 1₉₀ méternél mélyebbek valának. A templom északi oldalához volt ragasztva a sekrestye, mely körül felhalmozva tönérdek emberi csont hevert; az itt-ott feltűnt erős vakolat vörös és fekete színű falfestés nyomait mutatta. Mikor pusztult el e r. k. templom, bizonytalan; annyi bizonyos, hogy a hitújítás korszakában innen is kiszorítottak a kath. lelkész, ki többé nem is foglalá el helyét, mert később protestáns pap helyezkedett be. Ugyanis e válságos időkben, különösen a 16. század végén s a 17. elején a reformált várurak s a belláboruk alatt itt annyi ide-

*) Lelesz, Prot. Met. I. N. 51.

**) Zichy-Cod. III. 63.

gen protestáns jobbágy telepedett le, hogy 1605-ben Iványiban vitéz ref. anyaegyházát képeztek, melynek papja Szerényi István, Rákos pedig fiók községe volt. Protestánsok laktak akkor a szomszéd Klacsanó, Oroszvár, Dávidháza, Rákos és Kajdanó helységekben is, melyekből azonban, a két utóbb nevezett kivételével, később elköltöztek, annyira, hogy most a községek majdnem kizárólag ruthén lakosokból állanak. Rákóczy György aug. 4-én 1648-ban kelt rendelettel helyeztette át a ref. parokhiát Rákosra és azon évi aug. 5-én eltiltá az iványii lakosokat attól, hogy az orosz püspöknek bortizedet adjanak. 1650-ben Iványiban Létay István volt az utolsó ref. pap, ki innen Rákosra tette át székhelyét, hol, valamint a szomszéd Kajdanón maiglan ref. papok működnek. Mint állítják, az egykori r. k. templom köveiből e század elején épült volna fel a g. k. kőtemplom, mely egy dombon magasan áll.

A helység folyvást a munkácsi uradalomhoz tartozott. 1648-ban Rákóczy György felmenté az iványiakat a g. k. püspök részére szedetni szokott bortized kiszolgáltatásától. 1649. Lorántffy Zsuzsánna alatt találtatott itt („Nagy-Iványiban“) 35 jobbágy, 31 fiu, 4 ló, 58 ökör, 13 tinó, 41 tehén, 205 sertés és 5 méhkas. Ez urbér szerint adtak akkor a magyar (azaz reform.) jobbágyok buzájukból kilenczedet, az oroszok pedig tizedet, s azonfelül, hogy Nagy és Kis-Iványi a várhoz bordézsrmát adott, tartozott együttesen az uraság részére 2 hordó bort évenként kiméretni. A magyar jobbágyok így neveztettek: Dobos, Bogár, Kelemen, Raád. Andocs, Szerencsfalvi, Vizniczei, Gerzsani, Vadász, Kisari, Kovács, Fagyas, Vereczkei, Bán, Csorba, Halász, Tóth, Szabó, Hosznai, Gaál sat. Kenéz volt Molunka Péter. Erről az 1649. urbér ezt jegyzé fel: „Mivel a specifikált kenéz igen elszegényedett és gyakran bujdosóban is vagyon, az falubelieknek birót kell választani magok között az szerint, az mikor valamelyik bíróságot visel közülök s azon esztendőben ha minden adó, zab, pénz, tyuk, kender hiával nem leszen és adminisztráltatik az mennyi helyes leszen, azon biró, az minthogy több helyeken is ezen jószágban, adót nem ad.“ Ebből is kitünik, hogy a kenéz rendszerint előjárója volt a helységnek.

Egykor Nagy-Iványi, Ruszkócz és Lohó közt feküdt Kis-Iványi helység, mely azóta teljesen összeforrt Nagyiványival. Az 1568. sept. 5. kelt okmány szerint, Szentjánosi Lajos, beregi főispán és munkácsi igazgató adott Dobrova Andrásnak és ennek fia Ferencznek, valamint poroskói Besi Lukács és Simon nevű kenézeknek kiváltságot arra, hogy a Krivó pataknál új falut alakítsanak,

mely Dobrókának neveztessék, a megszállóknak 14 évi adómentességet igérvén s hozzáadván, hogy azontul a törvény szerint Szentgyörgy és Mihály-napjain 50—50 denárt, minden tíz sertés után egyet s azon alul a szokott váltságpénzt tartozandnak fizetni. Határuul kitűzetett: délről a Zavida folyó Iványi felől, nyugatról Ruszkóc és északról a lohói határ.

1649. találtatott Kisiványiban 17 jobbágy, 10 fu, 7 ló, 26 ökör, 10 tinó, 22 tehén, 104 sertés és 34 méhkas. Batyko volt Pap János, kenéz Dobrava György, ennek testvére és Dombosi voltak hetes drabantok, a jobbágyok pedig: Poroskai, Rai, Klacsanói, Fazekas, Kovács, Repede, János deák sat.

1672. volt Kisiványiban a batyko Pap Lukács, a falu bábája Dubrovai Mihályné, kenéz Bese János; 1699-ben pedig Bező Pap Miklós. Ez évi összeírásban megjegyeztetett: hogy a falu határa a Nagyiványiétól elszakított, később azonban egybeolvasztatott s így ma is Iványi néven egy helységet képez. Különös, hogy sem az 1672., sem az 1649-ki urbérekben Nagyiványira nézve papról említés nem tétetik, s így feltehető, hogy akkor csak Kisiványiban működött orosz pap. 1682. találtatott Kisiványiban 19 jobbágyszemély 14 telken, Nagyiványiban pedig 26 gazda 30½ telken. Ekkor tett az itteni majorsági föld 100 holdat, 1645-ben 111.

Az 1682. évi urbérben említették, hogy a nagyiványi lakózábból, kenderből s tyukokból, az itteni ref. predikátornak harmadrész járt, de ez 1671 óta a vár részére elvétellett és szedetik; 1670-ig a ref. lakosok papjoknak bortizedet is adtak. Az akkori magyar lakók, kik kétségtelenül az alföldön dult török fegyverei elől menekültek ide s ideiglenes jobbágyokul letelepedtek, ekkorig alig egy két család maradt fen, a többi időközben részint elköltözött, részint eloroszodott vagy nevet cserélt.

Hajdan Iványi alatt folyt a Latoreza, melynek régi medre maiglan jól kivehető. A nép hagyomány szerint: egy földrengés a régi virágzóbb helységet elsüllyeszté s a folyót dél felé sodorta, hol ma is folyik. Az akkor elsüllyedt templom harangjait koronként most is véli még a nép hallani.

Az 1798-ki felvétel szerint, a paplak szalmával fedett rozszant faépület volt, valamint a régi templomka is; most mindkettő derék kőépítmény.

A jöhrű fürdő udvarának északi szélén most új díszes épület emelteik, melynek alapja 1881. június hó 15-kén tétetett le a

délkeleti sarkán. Bérllője Ehrmann Antal, ki mult évben az iványi határban egy kisebbszerű gőzmalmot is létesített.

Ivaskofalva.

(Vaskovieza.)

Uradalmi orosz falu a felvidéki járásban 41 házzal, 253 lakossal és 1273 holdnyi hegyes határral, mely a magas Gyil nevű hegy alatt elterül. 1649-ben találtatott itt 10 jobbágy, 12 fiu, 7 ló, 10 ökör sat. Kenéz volt az Ivasko család, melynek azt Mágócsi Ferencz 1612. január 1. kelt okmányban adományozta; a helység, mely Ivasko Pap-falvának is mondatott, a kenéztől vette tehát nevét. Akkor voltak itt Ivasko Sándor és András lovasszabadosok, Zubko hetes drabbant, szolyrai teknőcsináló. 1672-ben vala a kenéz Zgoga, a batyko pedig Lippai János. Az 1649-ki urbáriumban mondatik a batykóról, hogy Ivasko-Pap János a Nyirbe szökött, valószínűen kenyérhiányában dolgozni, aminthogy akkor a község legnagyobb része részint elköltözött, részint kiveszett, úgy, hogy a Rákóczy konyhájára csupán 2 tyuk, egyfél lud, 4 tojás és félfont vaj került innen s megjegyzi, hogy a malom, serfőző és pálinkás üst szintén elpusztult.

A g. k. hitközségnek, mely Nagyábránka fiókja, van fatemploma. A lakosság most meglehetősen jólétnek örvend, lévén annak kezén 167 szarvasmarha, 180 juh, 53 kecske, 109 sertés és 2 méhkas.

Izvor.

Ezen a vereckei járásban s a ploszkói völgyön fekvő helység áll 35 házból, 226 orosz lakosból és 269 holdnyi hegyes ha-

tárból s tartozott a munkácsi uradalomhoz. 1582-ben adott Mágócsi Gáspár Uchal Illés és István és Lizanecz Jánosnak kenézséget a végből, hogy itt falut alakítsanak. 1649-ben volt a kenéz Kohut Kosztyu s a batyko Uchal Vaszil; ekkor taláztatott már itt 17 jobbágy 15 fiuval. A kenéz, mint egy jegyzetből kitűnik, elhagyván atyai Uchal nevét, anyja után nevezte magát Kohutnak testvéreivel együtt. 1672-ben Báthori Zsófia alatt taláztatott 26 jobbágy, 5¹/₄ telken 22 fiuval. Az Izvor nevű patak pisztrángos volt; tehát itt is a helység vizétől, melynél épült, vette nevét; egy pisztrángtartó tó is tartatott fen a vár részére. A főkenéz akkor Kalinics Iván volt, a pap pedig Ukaly Vaszil.

A 234 orosz (g. kath.) lélekből álló hitközség, melynek 1852. épült saját kötemploma van, Ploszko fiókja.

Izvorhuta.

Munkácsi uradalmi telepítvény a fentebbi helység szomszédságában 52 házzal és 281 lakossal. 1827-ben ugyanis a gróf Schönborn-család, mint az itteni 26023 holdból álló erdős és hegyes határ tulajdonosa, munkás-telepet létesíteni akarván, 1830-ig mintegy 38 család szállott ide, kik részint favágással, részint az 1834. itt alakított üveggyárban foglalkoztak, mind addig, míg az üveggyár beállított, amikor sokan a felsőhraboniczai üveggyárba mentek dolgozni.

1848-ban tíz évre újszerződés kötött az uradalom s a telepítvényesek közt, mely szerint két-két holdnyi külsőséggel látott el a 44 házhely, miért évi bérül minden gazda 6 frt 20 krt tartozott fizetni vagy bizonyos mennyiségű hamut beadni.

Kajdanó.

Magyar-orosz falu a munkácsi járásban Rákos szomszédságában 152 házzal, 772 magyar-orosz ajku vegyes, (1870-ben 1203) lakossal és 891 holdnyi sík, termékeny határral a Latoreza jobb partján. Tatár nevét honnan vevé bizonytalan. Már a XIV-dik században mint a munkácsi várhoz tartozott királyi birtok említetik. —

1456. királyi adományul kapták és beiktattattak Kajdanó birtokába Hassagi Farkas és testvérei Albert, Imre, László és Lénárt, valamint Ilosvai Karácsony fia László. Az 1484-ki Hollós János-féle adománylevélben Kajdunnak mondatik. Az 1649-ki urbéri összeírás alkalmával találtatott itt: 44 jobbágy, 35 fiu, 9 ló, 83 ökör, 24 tinó, 60 tehén, 635 sertés és 73 méhkas. a lakosok pedig majd mindnyájan magyarok voltak, ily nevekkal: Király Márton, ki főbíró volt, Remete Pál, futosó bíró, Domokos, Cseh, Hetei, Laczok hetes drabantok, Laczko székely drabant, Kasza János ki a rákosi kastélybeli kertben kertészül alkalmaztatott; Kata halász, Nagy, Ferencz, Joó, Benkő, Kálmán, Soltész, Bara, Hegedüs, Ország, Panasz, Szántó, Szücs, Sándor, Ondi, Kebel sat. Akkor a jobbágyok még jobbára reformátusok voltak, kik 1650 óta a szomszéd rákosi predikátor alá tartoztak; 1815-ben azonban a falu földesura gr. Schönborn Fülöp templom és iskolai laknak való telket ajándékozván, azon évben fatemplomot, tornyot és tanítói lakot épített a hitközség. 1816-ban volt a tanító „Mágócsi Gáspár.“ Végre 1822-ben anyaegyházzá lett, legelső lelkésze lévén Kiss János; 1848-ban új kötemplom építéséhez fogott. 1870-ben 231-re ment a reformáltak száma, míg a gör. katolikusok 693-an valának, most pedig 780 vannak. Ezeknek 1672-ben saját papjuk volt bizonyos Panasz János, most azonban a rákosi lelkészséghez tartoznak, de itt kötemplomuk van.

1614-ben Dobó Zsófia Bárdi Ferencz özvegye Kajdanó, Cserlenó, Rákos, Ruszkócz és Iványi helységeknek azon hűséges szolgáztatik jutalmazásául, melyeket néhai bátyja Dobó Ferencznek tettek, a Kojdanó-vidéki erdőt adományozta; a Tasnádon július 13.

kiállított okmányt Barcsai Péter és Tasnádi Ádám előttemezvén. *) Az adomány azonban nem érvényesített.

A helység délnyugoti határán Kajdanó és Cserlené közt az uradalmi Vidék nevű erdő szélén, irtott s termékeny területen fekszik a gróf Schönborn-család birtokához tartozó, $478\frac{1}{8}$ holdnyi szántó és $241\frac{3}{8}$ holdnyi kaszálóból álló Dombok nevű major**), mely tágas épületekkel van ellátva. Nevét vette azon őskori halmoktól, melyek a major körül emelkednek s melyekben durva cserepek, hamu és szén találtak.

E major 1832. évben a Bagnya nevű moesáros területnek vizmentesítése általakkép keletkezett, hogy a Járok és Ivanó nevű patakok elvezetése által az ártér művelhetővé tétetett. 1860-ban a terület 142 holdnyi még használhatatlan volt, az akkori újabb szabályozás által azonban a gyakori árviztől az is megmentetett s így most összesen van itt a $22\frac{7}{8}$ holdnyi udvarral s legelővel együtt $884\frac{4}{8}$ hold. Dűlőinek nevei ezek: Tővisék, Bognya, Lukovics, Erge, Őrinke s Pusztafalu sat. Ez utóbbi a major északnyugoti szélére esik s mint állítják, egykor ismeretlen falu volt.

Kálnik.

Ruthén falu a munkácsi járásban, hegyes-völgyes vidéken, 151 házzal, 896 (1870-ben 973) lakossal és 2889 holdnyi határral. A XV. században a Tárkányi család birta, 1501-ben pedig vassilói Vassa István zálogjogon.

1478. beiktattatott méztegenyői Szerecseny György és Laki Tamás Kálnik, Benedike, Bisztra, Gajdos és Gyulaj birtokába. 1494-ben említették Nagytárkányi László. 1503. Kenderesi Péter lett zálogbirtokos; 1506. Nagytárkányi Márton és Miklós kötnek egyezséget Kálnik s a többi szomszédos közbirtokossági falu iránt; 1505.

*) Megyei levéltár.

**) Oroszul „Horbki“-nak nevezetik.

Kerecsényi Antal és 1507-ben K. István említettnek birtokosokul. 1511. Nagytárkányi László és Ferencz elzálogosítja itteni és benedikei részeit 40 frtéért Sztrithei Lászlónak; 1512-ben pedig Nagytárkányi Miklós és Péter részöket 25 frtéért N. Péternek.

1512. voltak itt kenézek Lázár és Máté, kiknek Rakomazi Gergely és Szentmihályi András munkácsi várnagyok engedélyt adtak arra, hogy Lázárfalva nevű helységet alakítsanak.*)

1547. Nagytárkányi István elzálogosítja itt és Bisztra, Zsukó, Csapóczka, Benedike, Balázsvágás, Gajdos, Nagy és Kis-Lucska, és Láoza, Leányvár és Sárkány zempléni helységekben levő részeit Kaszonyi Péternek 40 frtéért; 1549-ben pedig Nagytárkányi Miklós az ő részeit maroki Proxyth Jánosnak 82 frtéért.

1560. birtak itt Tárkányi Farkas, Bácskai Miklós és Vékei Ferencz; 1567-ben Tárkányi Ferencz.

1576. Komlósi Albertné Székely Erzsébet és Székely György iktattattak be, Nagytárkányi János pedig a nyolcz helységekbeni részeit Bornemissza Lukácsnak elzálogosítja 200 frtéért

1588. birtak Orlai Mihály, Pető István, Sennyei Mihály, Tárkányi János böki Paczoth Ferencz és Komlósi Albert. 1592. Nyári Pál birt itt, később Török Zsuzsánna.

1593. Tiltakozott Halábori Péter, Komlósi Albert és neje és Pinkóczi György és Zsuzsánna ellen vagyoneledigenítés miatt, ugyanazon évben Komlósi Albert neje elhunytával kapta adományképen itteni 11 telekből álló részét.

1600. birt itt Telegdi Ferencz és Borsi János is.

1601. Ruszkai Dobó Ferencz visszaüzéssel élt a királyi ügyész ellenében a Pethő Ferencz és István, Vass Ilona és Borbála-féle ügyben a kálniki, benedikei és gajdosi birtokot illetőleg.

1648. birtak itt: Tárkányi István, Lövei Gergely, Szirmai János, Bárczi Tamás, Bácskai István, Keller István, Borsi János és Sennyei Ferencz; 1663-ban még Zoltai Zsigmond is. Jelenleg birnak itt a következő közbirtokosok: gróf Buttler Sándor, b. Bárkoczy Sándor, gróf Schönborn Ervin Beősz Károly után Gotteszmann Adolf, Freyseysen Gyula örökösei, Dobé, Andrászi és b. Horváth Gedeon.

1788. a gk. fatemplom megégyvén, helyébe már akkor új kőből építettett, mely azon időben a harmadik kőtemplom volt a megyében, azóta új építettett s a paplak is kényelmes ház.

1649. urb. a munk. urad. levéltárban.

Kanora.

Oroszhelység a verchovinán Volóczon-tul, mely a hasonló nevű víztől kapta nevét, áll 70 házból, 431 lakosból és 2101 holdnyi hegyes, kopár határból. A vereczkei járásban fekvő e helység a munkácsi uradalomhoz tartozván, Mágócsi Ferencz 1611. július 8. Pirochovics Lőrincznek és Pletyák Jánosnak adott kenézséget a végből, hogy itt a Kanura nevű telepítvényt megnépesítsék, az oklevelet később, 1618-ban gróf Eszterházi Miklós is megerősíté. 1649-ben találatott itt összesen: 25 jobbágy, 41 fiu, 8 ló, 14 ökör, 24 tehén, 20 juh és 18 sertés, a nyestet szolgáltató batyko volt Czuprovics Koszty. 1657-ben Lorántffy Zsuzsánna is ellátta a Pirochovics-családot kenézi oklevéllel. 1699-ig tetemesen csökkent a lakosok száma, s akkor a Kosztovics Demeter-féle elpusztult telek jelöltetett paplakul, lévén a batyko Csuprovics Pap Vaszil. Most Volócz főkegyháza.

Hogy e völgyön át már az őskorban vezetett közlekedési vonal, mutatja azon körülmény, hogy 1833. május 3-kán Kobrin másképp Loch Tódor a pud omelisztom nevű dűlőben levő földjén bronzkori tárgyak s arany gyöngyök cserépedényekbe rejtve találtak.

Mező-Kaszonny.

Régen, első királyaink idejében, midőn észak-nyugotról a Tatra és keletről a máramarosi hegylánczat-képezte harmincz mért-földnyi hosszú rengeteg vadonban csupán egyes pásztorok, néhány

határőr, a királyi vadászok s világot kerülő magános remeték és zarándokok tartózkodtak s a községi élet e tájon még jó formán ösmeretlen volt, a Tiszamentében elterült erdőkben egyes kápolnák, imaházak keletkeztek, mint Tiszanajlakon, az Ilonának szentelt kápolna (fanum sanctae Helenae) és tovább azon esörgedező bő forrással ellátott magaslat lejtőjén, mely körül ma Kaszony áll, egy szent Katalinnak szentelt imola, mely később, midőn körötte helység keletkezett, nevét a kápolna védszentéről, „Kata asszony”-ról nyerte.

A hagyomány szerint, az eredeti apró imaház a mellette később megnagyobbított új templomhoz sekrestyéül ragasztatott s védnökeül Szent László választatott volna. Innen sokan állítják, hogy az 1086-diki ütközet, melyben László király a Salamou védelmére berontott Kuteszk kun hordáit megverte s kik Munkácsou Mármarosnak futottak ki az országból, épen Kaszony közelében rivatott volna. Az évkönyv szerint, a győzelem helyén hálául templom keletkezett. Annyi bizonyos, hogy a XIII. században már népes hely volt; az 1333-diki pápai tizedek lajstromában „Kazun” parochialis helyül emlittetik, melynek akkori lelkésze Benedek 6 garast fizetett pápai adóul.

A XIV. századbéli okmányokban gyakran emlittetnek kaszonyi jövevények, vendégek (hospites), s így feltehetni, hogy ezek a tatárdulák után külföldről megtelepítettven, itt tetemes birtokot s kiváltságos jogokat nyertek s századok mulva is jólletnek örvendtek. Így 1364-ben az itteni hospes-ek Réz Péter zápszonyi bitokos szernyei malmát elpusztítván ez erőszakoskodás miatt a nádori szék elé idéztettek. (L. Zápszony). Egy 1369-ki idézésben pedig Benedek, János és Tamás ide való jövevények, vendégek a leleszi konvent által megidéztetnek a királyné elé a Bégányi Jakab közt fennforgott ügyben.

1374-ben felhozzatik okmányilag, hogy a kaszonyi bíró és tanácsa eljárása folytán Kenézi Szaniszló azért, mert Kiszvárdai Domokos egyik kalongyai jobbágyát megölte, Miklós jobbágyának egy 40 köbölnyi tartalma hordóbort és 3 ökröt átadni köteleztetett*).

1398. Zsigmond király Tokajt és Tarezelt az ottani hajóvámokkal együtt Debrői István mester, királyi kinstárnoknak esérébe adván Kaszony helységért, következők: hogy azelőtt azt a Debrői család birta; ez évben egyszersmind a király parancsára Kaszony

*) Zichy-Codex III. 561

határa megigazított. Később azonban D. J. egri várkapitány, a Zsigmond király ellen forralt összeesküvésnek részesévé válván, sőt a király Siklósi elzáratásába is Czudar Péterrel tetteleg befolyván, Debrői főszerepet vitt azon pártosok közt, kik Durazzi Károly királynak fiát, nápolyi Lászlót kiálták ki fejedelmőknek, kinek zászlóit Kántor Jánosi Péter és Balint, Tarpai Márton, Laczkffi István s más beregi birtokosok körülhordozván, a templomokban bálványképen kívánták tiszteltetni, miért később fejeiket s javaikat vesztették. Debrőinek emlékét ma is hirdeti a kaszonyi szőlőhegyeken a Nagy-Deber és Kis-Deber völgye.

1403. a Debrői István birta Nagyidát, Tarczalt, Tokajt s Tályát Izsépi Péter- és tibajdi Kornis Antalnak s a Perényieknek adományozták.

1436. Kusali Jakcsi György tárnokmester és beregi főispán, Dienes váradi püspök és Mihály a székelyek grófja birták Kaszonyt és Hadadot, melyek később Vesselényire szálltak.

1447. a Jakcsi család, névszerint László, Mihály, Péter és György birták e helyet és környékét, 1451-ben pedig Báthori Szaniszló fia István. 1459-ben J. László fia János elzalogosította itteni részeit Györgynek. — 1460. Jakcsi László után örökölték bélteki Drágffi Miklósné és Kállai Jánosné; 1461-ben pedig Szilágyi Erzsébet kapta zálogul Jakcsi János részét.

1470-ben a Keszi (Kezi) család birt itt; ez kitűnik azon vizsgálatból, melyet Homoki Balázs kir. ember legfelsőbb parancsra teljesített Kezi Balázs deák, munkácsi várnagy, néhai Kezi Ferencz fia Ákos, Kalatszegi Zupán Péter, Jakcsi György özvegye Affra és néhai Kusali J. György fia László kérelmére, néhai J. György fia János ellen, ki Kezi János egyik itteni jobbágyát megverte s foglalatásokat tett, úgy szintén pereltek Nagyhegányi Miklóssal a miatt, hogy ez a panaszlók kaszonyi és dédai erdejökben levő tenyész-sertéseket megölte s más hatalmaskodásokat tett. 1474-ben perelt Kezi és Kisujlaki Balázs Kusali Jánossal foglalás miatt.

1478. megintetik Jakcsi János és László Matucsinai Miklóst és Zsigmondot, úgy Kezi Balázs özvegyét és ennek leányát Nasztát Matucsinai Miklós nejét a Jakcsi János-féle elzalogosított részek visszabocsátása iránt.

Ugyanekkor vizsgálatot tettek Homoki Balázs királyi ember és Elek leleszi pap Matucsinai M. Jakcsi J. és László s Affra ellen itteni jobbágyain elkövetett erőszakoskodás s a Vethe-szeg, másképp Szeles Mocsár nevű rét elfoglalása miatt.

1495—8-ban Bilkei Péter neje Matuesinai Dorottya beiktattott egy részbe M. Miklós ellenmondása mellett.

1496. Kaszonyi Mathuznai Miklós beiktattatott zálogcimen a Jakesi László-féle részekbe, ennek, valamint neje Krisztina és fia György ellenmondása mellett, királyi emberül működven Zabszoly Pelbárt.

Ez okmányban Kaszony első ízben mondatik mezővárosnak (Oppidum).

1501. Matuesinai Mihály és Jakesi János özvegye Klára vizsgálatot indítottak Óbégányi Bertalan királyi ember közbejöttével Jakesi László ellen, ki a Micz vizen levő malmához vezető töltéseket fölemeltetvén, ez által a határ elárasztását és három telek elrontását okozá.

Ugyanakkor a szomszéd birtokos Tarczai János felperes és Matuesinai Miklós, Jakesi László, Klára és János fiai Miklós és András alperesek közbejöttével megújítottak a Kaszony és Zápszony közötti határjeleket.

1506. Hetei Demjén kir. ember előtt perelt Jakesi András Nagybégányi Simonnal a kaszonyi területen levő Ligeterdő, másképp Salabicska nevű makkosból elhajtott sertések miatt.

1507. beiktattatott Jakesi András és György, a J. János után maradt birtokba örökösödési jogon, valamint 1511. és 1512-ben is.

1512. Nagymihályi Ödönfi András leánya Zsófia, Pán Kristóf neje beiktattatott zálogjogon a Jakesi János-féle részekbe. A Pán család a Koriathovics-féle csoporttal bejött az országba a 14. században s a megye különböző helyein lett birtokos.

1519. Zápszonyi Szeráf kir. ember és Kerecsényi Péter leleszi k. pap vizsgálatot tettek Jakesi János és György ellen itt elkövetett károk és erőszakoskodás miatt; valamint Matuznai Ferencz kérelmére az iránt, hogy Magos, más néven Szados hegyen levő szőlőjét elpusztíták s borházát hamuvá égették.

1520. Kusali, másképp Kaszonyi Jakesi András özvegye Czili megideztette Matuznai Ferenczet és Kenderes János és Andrást a miatt, hogy kaszonyi kuriáját erőszakosan megrohanták s egyik szolgáját megölték.

1523. Jakesi András özvegye Czili, férjezett Butykai Lászlóné perelt Mathuznai Ferenczczel négy behajtott ökrének jogtalan lefoglalása miatt.

1524. Ruszkai Dobó Ferencz beiktattatott a száz forint zálogösszegért lekötött néhai Jakesi György birta kaszonyi és muzsalyi

részekbe Jakcsi János és László özvegye s gyermekei János és Magda ellenmondása mellett. Királyi emberül működött II. Lajosnak Budán 1524. Erzsébet napján a leleszi konventhez menesztett beiktatási parancsa folytán Hetei Simon és a leleszi konvent részéről Bagosi László; a kijelölt királyi emberek közt említettett Kisdobronyi Péter és Benedek és Hetei Demjén fia dobronyi Hetei Simon.

Ugyanazon évben egyezséget kötöttek Mathuznai Ferencz és Miklós egy itteni kuria s a kovászói várhoz tartozott itteni részjószág iránt.

1543. paposi Eördög János és István beiktattattak a Jakcsi István magvaszakadtával neki adományozott birtokba; ugyanakkor beiktattatott kovászói Mathuznai Ferencz a néhai Jakcsi János némely birtokába J. János árváinak ellenmondása mellett.

1545. Büdi Mihály beiktattatott az örökösök nélkül maradt Jakcsi János-fele részekbe.

1552. említettnek birtokosokul: Matuznai Miklós és Pál és Pázmán Péter. 1563. Matuznai Pál özvegyének visszaadta Székely Antal itteni birtokát. 1562-ben II. Szapolyai János választott király Mathuznai Péter birtokát azért, mert a németekkel tartott s azok javát előmozdítani iparkodott, elkoboztatta s munkácsi várnagyra, Gáltewy Ferencznek adományozta.

1566-ban az erre Tokaj alól elvonult tatársereg a várost feladulta s a jobbágyságot 59 házhelyről rabul elhajtotta. Az 1567-ki adóösszeírásnál felsoroltatnak birtokosokul Mathuznai János és György, Büdi Farkas és Mihály, Székely Antal, Horváth Kristóf, Szentiváni János özvegye, Bégányi György és Mathuznai Pál özvegye.

1567. megvette Birkei Anna és Daróczi György Eördög Eufrozinától ennek itteni részirtokát s két szőlőjét 200 forintért; s ugyanannyiért Daróczi Szeráf és neje Oroszi Kata két szőlőjét.

1570. birt itt még Soós Jánosné született Jakcsi Anna és Jakcsi Erzsébet is. — 1572-ben beiktattak királyi uj adomány folytán Mathuznai, máskép „Kovászói Matucsinai“ János, István és Ferenc itteni s más részekbe, melyeket M. Pál halálával Székely Antal többek ellenmondása mellett hatalmasul elfoglalt, melynek visszaadását az 1569. 49. tez. szerint az országgyűlés is elrendelte.

1576-ban beiktattatott szintén kir. uj adomány alapján Mathuznai Gedeon.

1600. birtak itt: Literáti József, Szabó Bálint, Ujhelyi Miklós, Kubinyi István, Büdi Erzsébet, Sajgai Bálint, Daróczi Ferenc, Csernell Pál, Lónyai István, Albert és Eufrozina, Horváth Kristóf,

Mathuznai Zsigmond és Gedeon, Dessewffy Ferencz, Szürtei Miklós özvegye, Réthei Péter, Tatai István özvegye, Melith Pál és Székely Miklós.

Ugyanakkor priberi Melith Péter s néhai Perényi Melith Zsuzsánna örökösei, Kapi Sándorné utódai Eszenyi Csapi Zsófia új adomány mellett beiktattattak a Büdi-féle részekbe.

1613. Paksi Pakos Miklós királyi adományul nyerte a Tatai Ferencz és János nótázása folytán ezek elfoglalt két szőlőjét; premislei Horváth Kata pedig Bornemisza Józsnak két telket és öt szőlőt bevall.

1623. beiktattatott királyi adomány alapján Inaniezi Horváth István a kaszonyi összes birtokrészekbe, itteni nemesi házakba és udvarokba, úgy a szernyei és ujfalvi részekbe, melyeket előbb Mathuznai Istvánné és Pálné birtak, de István magvaszakadtával a nevezett felkérőre átruháztattak. A Bégányi György szolgabíró s királyi ember és Szentkereszti Bazil leleszi áldozár által teljesített ünnepélyes bevezetésnél ellenmondottak: Soklyói Balázs fia István és neje Mathuznai Katalin, Csomaközi Zsigmond és Zsuzsánna s Borbála kiskoru gyermekei, Perényi Gábor ungi főispán neje Salgai Katalin (Salgai Bálint és Mathuznai Zsuzsánna leánya, kinek anyja Mathuznai Györgyné Surányi Kata volt); nemkülönben Nábrádi János árvái Pál és János, kik a Mathuznai-féle kaszonyi és más részekbe való békés és tényleges használati jogra támaszkodtak, valamint az összes Bégányi és Jakcsi családbeliek.

1633. Bégányi Mihály és Rapolthi Magdának átírat Salgai Kata Perényi Gábor neje itt részjóságot és Balazséron egy udvarházat.

1637. magtalanul elhunyván premislei Horváth, más néven Polyák Kristóf és neje Katalin (ki előbb Matuznai Ferencz, majd Bornemisza Józsa s végre Bogdán János nejevé lőn), annak vagyonát felkérés folytán adományul nyerte Szelecsényi István, ki abba Ragyóczi Zsigmond által be is iktattatott.

1639. Perényi Kata eladott Lengyen (igy) Lászlónak 500 frt-ért három telket. 1640. júl. 16. osztályegyezséget kötnek Csomaközi Péter maradékai, u. m.: Cs. Zsigmond, Cs. Zsuzsánna Kálai Györgyné és Cs. Borbála Sulyok Ferenczné, s másrésről Szoklyai Szabó István maradékai: Szabó György, Sz. Zsuzsánna Horváth Dánielné, Sz. Zsófia Ráthonyi Ferenczné; az osztálytárgyául szolgált nagynénjök Perényi Gáborné született Salgai Kata itteni és kovászói birtoka. 1641-ben Szabó Zsuzsánna és Horváth Dániel el-

adták Kállai Györgynek s neje Csomaközi Zsuzsánnának az itten kastély felét 1200 forintért. E kastély erődített helyen feküdt, melynek a Dolinai-féle lak körüli téren maiglan némi nyomai, földhányások és árkok vonalai látszanak.

1642. Urai Anna Péczeli Péter özvegye, akkor Eszenyi Ger-gely neje Péczeli Sándornak végrendeletében egy szőlőt hagyomá-nyozott.

1651. beiktattatott Salyi István és neje, ugy királyi uj ado-mány folytán Váradkai Ferencz s neje Barkács Krisztina. Ugyan akkor beiktattatott donatio folytán Lónyai Zsigmond a reá s mind-két nemü utódaira szállt részjöségbe, melyhez Szernye, Ujfalu, Bene és Kovászó is tartoztak. Királyi emberül működött Gulácsi István s a leleszi konvent részéről Fehérvári Miklós áldozár. 1653-ban tiltakoztak Kállai Gy. és Nábrágyi János a Horváth-féle részek elidegenítése miatt; ugyanakkor birtak még itt Soklyói László György és Isaák Simon. 1652. Lónyai beiktattatott a Guthi Miklós részeibe is végrendeleti jogon.

1653, Váradkai Ferenczné tiltakozott a leleszi konvent előtt atyja Barkács István ellen a miatt, hogy itteni telkét Szemere Bor-bálának eladja.

1659. Verebélyi Ferencz és neje Vitkai Erzsébet cserét köt-nek a vitkai, ujfehértói birtok s kaszonyi szőlőkre nézve.

1660. Herczeg János sátoralja-ujhelyi ref. lelkész és Miskol-czi Istvánné Mónai Kata egyezsége lépnek egy itteni szőlőre nézve.

1673. említettnek még birtokosokul Bótrágyi János idősb és ifjabb.

1682. Csomaközi Kata kisasszony tiltakozott a rokonai által Lasztóczi Györgynek eladott vagyon iránt. — Megjegyzésre méltó, hogy ez okmányban első ízben neveztetik e város „Mező“-Ka-szonynak.

1690. Vass György adományul kapott az elkobzott Lónyai-Kemény Jánosné-féle birtokból egyes részeket itt, Hetyén, Atya és Szernye helységeken; 1693-ban pedig felkérte Vass Gábor a fen-tebb nevezett honleánytól elkobzott naményi, asztélyi, barabási, atyai és dédai részeket,*) melyekből 1695. Absolon Dániel is, a munkácsi vár feladásánál tett érdemeiért nyert részeket s azokba beiktattatott; ezt 1717. megvette Absolon özvegyétől, Csauner Ka-ritasztól, Eötvös Sándor, ki az itteni 125 öl hosszú és 70⁰ széles

*) Beregi levéltár 282. cs. 42—44. sz.

nemesi udvaron 1724-ben egy 3 szoba és kamrából álló köépületet emeltetett, mely 1752-ben 1512 frtra becsültetett. Mellette terült el egy halastó is. E birtokra 1656-ban Eötvös Sándor és családja adományt nyervén, ennek folytán 1757 beiktattatott, még pedig az egykor Mathuznai család birta részekbe, magát ez ágból származtatván*), mely alkalommal Dolinai, máskép Dráskóczi Miklós, Gábor fia ellenmondott. E birtokrészhez tartozott 5½ pusztatelek, 60 köblös föld, kaszálók, szőlők, koresma és erdőrészt.

1822. tiltakozott Dolinai Miklós egy egyezés ellen, mely még 1639-ben Lónyai Zsigmond, Csomaközi Zsigmond és Nábrádi János közt keletkezett itteni birtok iránt.**)

Jelenlegi főbirtokosok: Eötvös Jenő, Lónyai Albert, Dolinai Miklós és Rácz Samu örökösei, Horthi László, Bloksay Ferencz, Uray Miklós, Galgóczi Pál, Szántó Samu, Uszky Menyhért, Péchy Amália Kállayné, Dercsényi Istvánné, Toperczer Imre, Rózsa Daniel, ifj. Kun Mihály, Dolinay Károly sat.

A vallás ügyeit illetőleg megjegyzem, hogy Kaszony magyar lakói jókor fogadták el a reformált új hitet; 1595-ben már anyae gyházzal említettven. Bocskai István fejedelem s e vármegye ura különösen kedvelte e városkát, mi abból is kitűnik, hogy annak egy másfél lábnyi (46 cm.) magas, fedeles, arannyal futtatott, diszes művű ezüst billikomot ajándékozott. Ennek oldalain három tojásdad kerítvényben domboruan kivert tájképek, az előtérén római stílusú mithosi alakokkal látszanak; levehető fedelén egy pánczélos, sisakos római viador áll, jobb kezét feltartva. A fedél belsejében domboruan kiverve van a fejedelem czimere illesztve: egy szárnyas kígyó (sárkány) farkát szájában tartva, melyen belül egy ülő oroszlán, lábában nyilvesszőt tart. A czimer körül e felirat olvasható: „Stephanus Bocskay de Kis Marja.“ Valóban becses ereklyéje a ref. egyháznak.

1600-ban már iskolája is virágzott, lévén abban egyik buzgó tanító Gyarmati János. 1645. évben diákok is tanultak itt. Anyakönyve 1775. kezdődik. Az egykori r. k. templomot a protestánsok már 1552-ben foglalták el. Ekkor történt, hogy a katolikusok az e templomban tartott szent Katalinnak drága klárisokkal épített szob-

*) „Ex Julianna filia Sigismundi. ex Juditha Beesky de Tasnád Szántó filii senioris Sigismundi ex Sofia Ibranyi de Vaja. filii Petrii Csomaközi de eadem ex Catharina filia Blasii Szabó de Soklyó, ex Sofia filia Georgii Matuznai alias Matuesinai de Kovászó ex Catharina Surányi descendens. (Leleszi lev.)

**) Leleszi levéltár.

rát a karzat alatta földbe rejték, hol azt az elrontástól megőrizhessék, mely körülmény az ez ügyben később tartott vizsgálati iratokban maradt emlékezetül feljegyezve. Egy másik a reformátusok részéről történt 1775-diki tisztí vizsgálatból következő adatok tűnnek ki: 1. találtatott a templomban Nábrádi János halotti zászlója, melyen arany betűkkel ez is volt rá varrva: „Meghalt Anno 1628.“ 2. találtatott sírköve tiszt. Liszakai Andrásnak és feleségének „Anno 1640. die 7. November.“ kelettel. 3. hogy a templomi fedeles papszéket 1642., a kart 1645., a menyezetet 1654. Kállay György és neje Csomaközi Zsuzsánna készítették. Később a romladozott templom kívül belül megújított 1766-ban annyira, hogy előbbi csuesives alakját egészen elveszté. — 1780-ban új kar és székek készíttetek bele; végre 1828. évben a templom megnagyobbított s tornyával együtt ujonnan bezindelyeztetett és új kar, szó- és ülszékekkel láttatott el. Érdekes még itt az egyház 5—6 mázsás régi harangja, következő felirattal: „Mea vox vitae, voco vos, ad me venite. Omnia transibunt, — ibimus, ibitis, ibunt. Bornemisza Józsa, Capitaneus in Huszt. F. F. Me fecit M. Philippus Piscator Neosoliensis. Anno DCXIII.“ (1513.) — A kis harangnak, mely 160 frtos, felirata ez: „A mezőkaszonyi ref. ekklezsia öntette MDCCLXXXIII.“ (1783.)

A protestantismus fejlődésekor elnyomatott katolikus hivek két századig nélkülözték itt lelkészeket, végre 1750. visszaállított, 1751-ben kijelöltetett a paplaki telek s ugyanakkor tett Hoffner Ignác beregszászi alesperes a lelkész javadalmazása s a templom építése iránt jelentést a helytartótanácsához; a szentegyház szent István tiszteletére állíttatván. Ez időtől vezetettnek az anyakönyvek is. — 1770-ben a lelkész korlátozván az utcán levő kuthoz való járást, ez ügy hatósági közbejárásra nyújtott alkalmat s szabályoztatott.

A 20 orosz lakosból álló g. k. hitközség a gorondi lelkésztséghez tartozik.

Vegyes ipar-társulata alakult 1875-ben 30 taggal. Célja: az iparosok segítése.

A Miklós püspök napjára eső sertés vásárai régóta híresek.

1864. gyógyszerért alapított Szniscák Mihály.

Kaszony a hasonló nevű járásbíróság székhelye. Határa 5042 holdnyi s hajdan posványos volt; trachyt hegyén levő szőlőiben kellemes ízű bor terem. Lakóinak száma most 1464, 242 lakházzal,

míg 1870-ben a városnak 1529 lelke volt, kik akkor 340 házban laktak. Kezdetleges szállodája újabb időben keletkezett.

Kelemenfalva.

(Klimovicza.)

Uradalmi orosz helység a felvidéki járásban 35 házzal és 214 lakossal s a Hátmegével együtt 3615 holdnyi hegyes, erdős határral; nevét vevé Kelemen Kosztya nevű kenéztől, kinek Magócsi Gáspár 1579. márczius 15. adott kenézi szabadalmat a végből, hogy a kijelölt területen falut alakítson; ez okmányt 1613. Eszterházi Miklós és neje Szerdahelyi Orsolya is megerősíték. 1649-ben Lorántffi Zsuzsánna alatt találtatott itt 5 jobbágypár, kik közül négyen Kelemen családbeliek voltak, az ötödik pedig Delegán hetes drabant. Kelemen István mint asztalos alkalmaztatott a várban; a hatodik jobbágynőt, Nelipinai János özvegyét a fejedelemmé kegyelemből az adó- és szerjárástól fölmenté. 1699-ben volt a kenéz Kelemen Ferencz.

Most Hátmeg fiókja.

Kendereske.

(Kenderesüv.)

A Szarka-hegy alatt Munkács közelében fekvő orosz uradalmi falu 23 házzal, 113 lakossal és 1077 holdnyi hegyes határral. Az 1523. évben kelt azon okmányban, melyben Mária királyné a kraj-

naiak kiváltságait megerősíté- Kendereske is a szabadalmazott kilencz falu közt emlittetik, s hihető, hogy akkori lakosai szintén, mint Kerepeczkén s máshol e tájon, oláhok voltak.

1613. január 1-jén gróf Eszterházi Miklós és neje megerősíték Dénes nevű kendereskei kenézt ez állásában, úgy fiát Danko Demetert is, oly megjegyzéssel, hogy mint eddig tevő, azontul is igyekezzék a helység lakosságát új megszállókkal gyarapítani. 1599-ben volt itt hét ház, 1649-ben már 8 jobbágy, u. m. Kis, Risko, Balog, Fuskály, Fekete, Lengyel, Kalmár, Buesko és Fodorin. Ezek közül Risko vinczelléri szolgálatot tett a halastónál levő uradalmi szőlőben, mely tónak nyomai maiglan jól kivehetők a Pálhegy észak nyugati sarkán elterülő lapályon. A határbeli Kendereske és Szarka hegy nevű szőlőktől a lakosok már akkor is adtak kilenczedet a várhoz. Ez urbér szerint 1649. az itteni batykonak az erdőszélen a „Czerkom“ (templom) mellett volt egy kis háza, melyhez föld nem volt s mint az irat megjegyzi: „bár a pap mit sem fizet, az ő nga (Lorántfi Zsuzsánna) türi őt.“

A jobbágyok száma 1672. is ugyanaz volt. 1682-ben már egygyel megszorodott, lévén 10 jobbágy és 7 fiu; 1728-ban 4 jobbágy és 8 fiu. Ez utóbbi összeírást Szenci Ferencz harminczados és Ócskai György ügyvéd eszközölte. 1733. volt 7 gazda, 1749-ben. 4, 1764. ismét 9 és 1792. tizenkét jövevény. A gör. k. község a podheringyi lelkészséghez tartozik.

Tisza-Kerecseny.

A Tisza jobb partján fekvő magyar helység 192 házzal, 1052 lélekkel és 3292 holdnyi terjedelemmel. A hely adott nevet egy 16. századig virágozott nemes családnak, mely itt már a 13. században előkelő szerepet vitt. Nevezetesen 1343. évben Kerecsenyi Péter fia Barabás választott bíróul működött Márokon, mely okmányban „probus vir“ jeles, jámbor férfinak mondatik. (Zichy-Codex II. 86)

1344. Csabai Dezső fia Mihály mint felperes és Kerecsenyi Disznós Péter fia Barabás mint alperes közt a Kerecseny, Iszterjén, Hetyen és Mátyus helységek közti határ iránt villongás támadván, az egri káptalan küldötte előtt a per egyezségileg rendeztetett. Ez okmány szerint a határ kezdődött Kerecseny nyugati oldaláról a Tiszánál s ment Remetegerondja nevű tó mellett kelet felé tartva a Petlend mezőre, innen Lusuk mezőre, majd egy Sima rekettye nevű helyre, innen egy erdőre, hol a mátyusi határ akkép kezdődött, hogy az erdő Kerecsenyhez, a rekettyés pedig Mátyushoz esett. Tovább folyt a határ egy Torna-homoka nevű dombnak s innen egy Eresztőn nevű erdőnek, a Mélytő nevű folyón keresztül menve, jött egy Kontur Pál-vize nevű halastó gátjához a vonal, hol Iszterjén nevű helység feküdt egy Sólomos nevű tónál, innen folyt a helység Solymos ere nevű pataka, melyen vala Kerecsenyi Barnabásnak egy malma, alsó végén e víz a Csarnolta (Csarnavoda, Csaroda) folyóba szakad, most a határ e folyó partján ment egy hid felé, hol ismét egy bokros mocsár terült el, mely itt kisebb Palaszkanak nevezetett, ettől nem messze feküdt a nagyobb Palaszka, melyet megkerülve ment a határ a Reznepatak nevű folyóba, majd a Csarnolta folyóhoz, melyen áthaladva egy Apabarnava nevű erdőnek s a Csarnavoda folyónak tartott, ennek alsó részén Kolos vize nevű halastó feküdt, melynek közelében felállított három dombnál végződött a négy helység határa. (Zichy-Cod. II. 97.) — 1368. perelt K. Barabás Várdai Miklós és Domokossal. (U. o. III. 314.)

1370. perelt Kerecsényi Barabás Somosi Lászlóval papi birtok iránt. 1374-ben Kerecsényi B. fia János említettik itteni és Adony s Galgony helységek birtokosául. (U. o. III. 540.) 1376-ban pedig Kerecsényi Szalóki Domokos fordul elő. (U. o. 641.)

1373. Kenézi Szaniszló bevádolta Kerecsenyi Domokos deákok Bagona János beregi alispán és négy szolgabírája előtt, hogy 24 sertését és 1 ökrét elhajtatta. (Zichy-Cod.) III. 508.)

1407. birtokoltak Szalóki István és László és ezek után Guthi Pál és Balázs; 1427-ben Guthi Gispár fia János, Imre, Mihály és Pál, valamint Kerecsenyi István, János, Peibirt, Kristóf, György és András, ezek közül István és János beiktattattak azon évben itt és Eszterjén, Adony, Hetyén és Galg. fölé birtokrészekbe. (Leleszi lev.)

Ugyanazon évben beiktattatott még zálogkezimen Bajori Fülöp fia Zakár a Kerecsényi Barabás fiát Györgyöt s ennek fiait illetett birtokba Fornoszi János királyi ember és Mátyás nevű leleszi kon-

ventbeli „frater“ által a Kerecsényi, máskép „Kelecsényi“ család ellenmondása mellett.

1436. Bornemissza János vette zálogba Kerecsényi Magyar Zsigmond özvegyétől ennek birtokát, melybe azután 1462-ben be is iktattatott Kerecsényi Péter ellenmondása mellett.

1439. törvénykezik Kelecsényi István özvegye férjezett Apátj Kopolcsi Mátyásné Kerecsényi Pelbárttal hitbére és özvegyi jogának elvonása miatt.

1475. beiktattatott Csapi János.

1478. meginteti Atyai István Upor Lászlót, hogy a nála levő Kerecsényi Péter-féle részbirtokokat a pénz felvétele mellett bocsássa vissza, mint melyek családi jognál fogva őt illetik.

1489. Petneházi Mátyás iktattatott be zálogkezimen a Guthi Ország László-féle részekbe, valamint 1492. szintén ráfizetés folytán.

1507. Kerecsényi Márton, Antal, Barna és Istrántól elkoboztatván itteni jószágaik, azok felkérés folytán Batthyányi Benedek és Tarczay Jánosnak adományoztattak; a beiktatásnál ellenmondottak Atyai István özvegye, Kerecsényi Antal, Barnabás és István.

Ugyanakkor Atyai Ferencz részét Lónyai János és László kapták zálogul, valamint vassilói Vassa Istrán az Atyai István részét.

1508. Tarczay János megvette az Atyai Ferencz-féle részjóságot.

1509. Kerecsényi Erzsébet, özvegy Surányi Pálné és Anna Melétkei Benedek özvegye zálogba vetik birtokaikat Kerecsényi Istvánnak, ki 1511. megvette a Tarczai és Atyai István-féle részeket, melyekbe 1512-ben ünnepélyesen be is iktattatott. Azon évben vizsgálatot indítottak Bacsikai Miklós egri prépost, anarcsi Tegzes László és Kerecsényi István — Losonczy Zsigmond ellen a Kerecsény és Ladány melletti tiszai rév birtoklata iránt.

1515. beiktattatott királyi adomány folytán Kerecsényi István magtalan elhunytá után Losonczy Zsigmond fiaival Antal és Farkassal együtt többek ellenmondása mellett.

1519. megvett Surányi Ágata Kóka Gergelytől itt két telket 25 arany forintért.

1520. Vámosatyai Magda, Zsófia és Dorottya adományul kapták az itteni, fiágról reájok szállt birtokrészeket a rév-joggal együtt.

1526. Lövei János birtokolt itt, ki a pórlázadás alkalmával

elveszett iratainak ujlagos kiadatásaért folyamodott. 1530. birtokoltak még Ország Imre és Vitéz János.

1553. beiktattattak Losonezi István és Antal leányai az ősi, most a leányágra is kiterjesztett birtokokba.

1566. A Kerecsenyi család egyik tagja László volt a szigeti és gyulai várak főnöke, hol őt a törökök megfojtották.

1570. említettnek itt Kerecseni Rádi János, Nyakas Márton és neje Jékei Borbála, Csapi Ferencz, Büdi Mihály, Büdi Farkas, Petri Jób és Lónyai János. 1575-ben Büdiek beiktattattak a Guthi Ország Kristófról a koronára szállt birtokrészekbe. 1580-ban Büdi Klára irat Pankotai Mihályra egy jobbágytelket 50 frt fejében.

1583. Bégányi Lukács királyi ember által beiktattattak itteni, zápszonyi és eszterjéni összes birtokokba Büdi Mihály és Büdi Farkas özvegye született Lónyai Anna mint gyermekei István, Mihály és Boldizsárnak természetes gyámja.

1600. priberi Melith Péter és rokonai beiktattattak királyi adomány czimén a Büdi-féle részekbe, Romocsaházi István pedig a Lövei Péter-féle elkobzott birtokba.

Említettnek még: Büdi Erzsébet, Dessewffy Ferencz, Kubinyi István, Petri Gergely, Rádi Péter, Petri György, Retei Péter, Melith Pál és Czobor Mihály.

1623. Végrendelet alapján beiktattatott özvegy Lónyai Lászlóné és leánya Zsuzsanna, 1629. pedig cserneki Dessewffy Ferencz a magtalanul elhalt Sebesi Pál-féle részekbe királyi adomány mellett.

1633. birt Dessewffy Ferencz és Barkács István özvegye Budai Erzsébet.

1636. Barkács Mihály Kerecseny, Adony, Hetyén, Vid, Bodoló, Csaroda, Déda, Barkaszó és Zápszony helységekben levő birtokait nejére Szemere Dorottyára iratja 3000 frton, Szabó Mihályra pedig egy telkét 100 frton. — Ugyanazon évi junius 4-kén kelt egyezés szerint Barkács Krisztina kapta osztályrészül a kerecsenyi részt szőlővel és malommal együtt.

1648. birtak itt Guthi Boldizsár, Dessewffy Ferencz és László, Lónyai István, Nyakas György, Barkóczi István, Bay István, Forgács István, Szintay Miklós, Váradkai Ferencz, Barkóczy László és Rákóczy László. (Megyei rov. összeírás).

1651. Péchi Ferencz és örökösei, majd Sályi István; 1652. Lónyai Zsigmond Guthi Miklós után, 1653. pedig Váradkai Fe-

renczné nyertek itt birtokot; ez utóbbi tiltakozott atyja Barkács István pazarlása ellen is.

1656. Pataki Gáll János neje elzalogit Lövei Sámuelnek és Nadányi Margitnak egy nemesi udvart és házat 300 fiton.

1694. Barkács István tiltakozik — Büdi Erzsébettől született gyermekei Barkács Mihály és Gábor, Katalin Fuló Jánosné és Krisztina ellen a Büdi-féle vagyon önhatalmu elosztása iránt s különösen Barkács Mihály és Katalin ellen azért is, hogy kerecsenyi házát erőszakosan megrohanták s abban hatalmaskodtak. (Leleszi lev.).

1815. Koczka József és a Nemessányi Polexinától született fiai József, László és Zsófia nevében is tiltakozik Nemessányi Anna, elébb Füzeséri Zsigmond, utóbb Némethy István özvegye ellen ezért, hogy Kala Jánosnak bizonyos ősi birtokokat eladott.

Főbirtokosai most gróf Degenfeld Imre, Liptay Károly gr. Lónyai Gábor, Suhajda Mihály, Bárczay József, Uszkay Gábor, Szécsy Károly stb.

A kerecsenyi reformált község már 1595. évben anyaegyházat képezett; azonban 1645. és később 1745. táján ismét Adonyinak volt fiókja. 1650. Uszkai Zsigmondné született Barkács Éva egy kendőt és 1664. évben Dobozi P. András egy czintányért ajándékoztak az egyháznak. Anyakönyve 1766. kezdődik. A róm. kath. vallásu Uszkai-család egy harangot öntetett a ref. egyháznak, melyet 1773. megtoldva átöntöttek. Erről ez áll az emlékkönyvben: „és mivel több súlyu volt a harang, mint az új anyag, azért a katholikus Uszkai-családbeliek halálakor is megadták vele a harang általi tisztességet.“ Nagyobb harangja 1801. öntetett részben szintén az Uszkaiak segédelmével. Templomát 1792-ben megnagyobbította a község. Az 1823-ban megégett paplak 1825-ben épített fel.

Tiszakerecseny újabb időben azon különös állapotba jutott, hogy régi ősi helyéről elmozdulni kényszerült. Ugyanis a Tisza árjai évenként mindinkább szorongatván s partjait mindinkább mosván*), nehogy az elnyelés veszélyének kitéve maradjon, elhatározá a derék magyar község, hogy tovább költözik s lakházait is elviszi. S ez valóban megtörtént: most a falu a töltésen belül biztosabb helyen nyugszik.

*) Mily gyorsan mosta itt a Tisza a partot, kitünik onnan, hogy 1841. évben a templomtól és paplaktól még 12 ölnyi távolságban folydogált, 1848-ban már csak kilenczre, néhány év múlva pedig egészen közel ért hozzá.

Ez alkalommal a lakosok a régi elhagyatott hajdani r. k. templom köveit bontogatván, többször apró csecse-becsékre akadtak, később a czinteremben talált alapfalakból is szedegették ki a téglákat és köveket s szintén némi régi műtárgyakra és emberi csontokra akadtak. 1868. nyarán azonban a munkások egy beszakadt nagy sirbolt-féle dűledékre akadván, abban tömördek emberi csontot s egy helyen következő értékes ékszereket találtak: egy karcsonton két igen szép arany karpereczet, fehér és kékre zománczozva s veres kövekkel diszítve, ily alaku 17 darab arany gombot, 3 ujjgyűrűt, ismét egy ezüst kard-hüvely-töredéket, melyre K. G. betűk valának vésve, e mellett feküdt egy igen nagy tallér nagyságu, 12 aranypénz sulyu, füllel ellátott arany emlékérem, melynek egyik oldalán Bocskay fejedelem arczképe s e körirat: „Stephanus Bochkay, D. G. Hung. Trans. Princeps et siculorum Comes 1605.,“ másik oldalán pedig egy kivont kardot tartó kéz s e felirat: „Dnlce pro patria mori“ (édes a hazáért meghalni) látható. Ezeken kívül volt ott egy kis arany elkoptatott állapotban, 1 belga és 1 lengyel arany a XVI. századból, 5 apró ezüst pénz, egy láb hosszú menteláncz rozsz aranyból, vastag, ezüsttel átszőtt zöldszinü selyem női ruha-foszlányok, melyeken arany csillagocskák ragyogtak s más apró vastöredékek. Ez ékszereket feldarabolva s részben átalakítva az egyház javára kisorsolták.

Kicsorna.

Oroszfalu a verchovinán, mely a nagyrosztokai g. k. lelkész-séghez tartozik 25 lakházzal, 127 lakossal és 1580 holdnyi hegyes határral. 1870-ben 236 lakosa volt. A munkácsi uradalomhoz tartozván, Mágócsi Ferencz 1611. Puppín Istvánnak és utódainak. adott kenézséget a végből, hogy itt falut alakítsanak; 1649-ben már 15 jobbágy-család tett itt urbéri szolgálatot. 1672. volt a kenéz Pupinovics Vaszil; 1699-ben a kenézség kibéreltetett 8

frton és adott a község II. Rákóczy Ferencz konyhájára 17 tyukot, 4 libát, 34 tojást és $4\frac{1}{2}$ font vaját.

Kigyós.

Kies fekvésű magyar falu a Szernye tó déli szélén az ardói heg közelében N. Bereg szomszédságában 49 lakházzal, 210 lélekkel és 2457 hold tértartalommal. A helység déli szélén az erdőnél egy kis lapályos mező terjed, mely király táborának neveztetik, valószínűen II. Andrásnak e megyében való táborozása emlékeül. A falu különben nevét vette a határban folyó Kigyós pataktól, mely így már egy 1364-ki határjárásnál említették. A XIV. században Kikos-nak is iratott, legalább így fordul elő az 1333-dik évi papai tizedek rovatában, melynek akkori plébánosa Péter 3 garast fizetett pápai adóul. Régi kötemploma a XV. század elejéről való.

1349. évben Péter lelkész az ő beregszászi szőlőjét, minden tartozékaival együtt a beregszászi bírák előtt a tőle eredt János, István és Klára nevű gyermekeinek örökösen átadta*). A helység eleintén királyi birtokot képezett, később azonban a Beregszászon alapított egyes kolostoroknak adományoztatott, 1366-ban ugyanis Erzsébet királyné meghagyta a leleszi konventnek és Debrői Miklós mester és udvari őrének (aulae nostre militi.) hogy a beregszászi Szaniszló rendű apácák panasza folytán, mely szeriut nagy-muzsaji Konák István és fia János kigyósi birtokaikat háborgatták, vizsgálatot tegyenek s a kifejlődöthöz képest alapítsák meg a határt**) különben már 1364. évben bejáratván a szomszéd Árdó község határa, abban Kigyós úgy említették, mint a szerzetesek birtoka.

1456. beiktattattak királyi adomány alapján Hassagi Farkas, Albert, Imre, László és Lénárt, valamint Ilosvai László Kigyós azon részeibe, melyet a beregszásziak elfoglaltak. Az 1530-diki adóösszeírásnál birtokosokul a beregszászi barátok említetnek.

*) Zichy-Cod. II 403. lap.

**) Datum Visegrad, feria 6. post. fest. Egidii, Leleszi lev. Prot. A. I. 24.

1545. Büdi Mihály királyi parancs mellett Longodár helység határát igazittatván, ez alkalommal a Kőrösberek nevű első mesgyénél a beregszászi Domokos szerzetesek s a beregszászi lakosok ellenmondottak.

1552. gróf Révay Ferencz nádor Pozsonyban kelt parancsban meghagyta a leleszi konventnek, hogy a Szaniszló vértanu tiszteletére alapított beregszászi kolostorban lakó Domokos szerzetesek kérelmére, kigyósi birtokuk határát járják be; ez okmányban királyi emberekül kijelöltettek Mathuznai György és Oroszi Demeter; szomszédos és érdekelt birtokosokul pedig meghivattak: Beregszász részéről Ádám Márton bíró és Tóth Mihály hites, I. Ferdinánd beregszászi jobbágysai; Tyukodi Mihály deák; a beregi szent Pál rendű szerzet részéről: Barát Gergely, Károlyi Péter és Barta István; Büdi Mihály nagymuzsaji birtokos; Nagy Bereg részéről: Konez Márton bíró, Varga Lnkács, Ujlaki János, Konez Tamás királyi jobbágysok. Az Ardónál megkezdett s a Kigyós nevű patak partján folytatott menetnél, az itteni régi domb megujtásánál ellenmondottak: Ruszkai Dobó Ferencz, István és Demeter nevében annak jobbágysai. E határjárás okmányban emlittetik a nagyszőlősi ut is, melyen „sót szoktak szállítani.“

Az 1567-diki adórovatban emlittetik 2 telek birtokosául Székely Antal, azon megjegyzéssel, hogy az előző évben a tatárok két telket elpusztítottak.

1579-ben Schvendi Lázár cs. vezér a beregszászi szerzetesek birtokát elfoglalván, a szepesi kincstári igazgatóság alá helyeztetett; majd Mágócsi Gáspárnak adatott zálogul, ki azt Kátai Ferencz nevű szabadosának kétezer forinttal együtt hagyományozta 1586.*)

1612. birtak itt Melit Pál özvegye, Tárkányi István es Perényi György. 1626 és 28-ban beiktattatott idősb priberi Melith György Kigyós és zempléni Szent Mária helység s annak Mogyoróska nevű utcája birtokába, melyet azelőtt néhai atyja Melit Pálnak a fejedelem hű szolgálataért zálogul adott, ennek elhunytá után pedig örökösei megosztzkodván, a nevezett két helység Melith Györgynek s utódainak adományoztatott. — A Bégányi Pál és Korcsma János királyi emberek s Kalmanesics Samu leleszi pap által eszözölt beiktatásnál ellenmondottak Kapi Sándor, mint kiskoru Kapi Kata gyámja és a királyi ügyész.

*) Budai kam. lev. 746. cs. 19. sz. Kátai Ferencnek anyja volt idősb Mágócsi András leánya

1648 említettnek birtokosokul: Forgács István, Becsky György, Pető István, Melit Péter, Nyári Zsigmond, Perényi Zsigmond, Ráthonyi Ferencz és Barkóczy László. 1649-ben beiktattatott Szalai Barkóczy László és neje nagymihályi Bánffi Katalin ujonnan Kigyós és ungmegyei Zavoda helységek birtokába ellenmondás nélkül; ez alkalommal királyi emberekül működven Kigyóson Szabó György és Závodán Orosz Tamás s a leleszi konvent részéről, Kozmási János áldozár.

Főbirtokosa most a gróf Károlyi család és pedig György után gr. Károlyi Pista; nevezetesebb birtokos lakosai pedig: Csók, Gróf, Bákos, Balog, Bara, Fábian, Kaszonyi, Mester, Sass, Szarka, Vég és Kacz Kálmán örökösei.

A község 1595-ben már ref. anyaegyházat képezett, lévén akkori hitszónoka Milotai János, s megtartá a maga számára a hajdani r. k. templomot is, mely a falu szélén némi magaslaton fekszik, körötte az egykori kolostor nyoma látszatván. A keletelt fekvésű, vastag falazatu templomka, nyugati oldalán diszes fő és délről kisebbszerű ajtóval bir; a hajónál jóval kisebb s kerek apsisal ellátott szentélye körboltozatu s rajta délről egy és keletről két kis ablakoeska látszik. A vastag faragott kövekből épült diadaliven, olváshatlan betűk nyomai észlelhetők. A bejáratnál fekszik egy pénzgyűjtő czintányér, melyen domborműben az apostolok alakjai öntvék, ily megjelöléssel: „Sanctus Petrus“ sat. a közepén a felfeszített Jézussal. Egy gótalaku kőoszlop, keresztelő medenczének vagy zászlórudnak tartójául szolgálhatott. A templom melletti faharanglábon egy régi kis harang csüng, e felirattal: „Sanctus Paulus, ora pro nobis! Kétségtelen, a kisbereg-i pálosok maradványa. Egyik ezüst áldozó poharát 1646-ban Nagykeresztesi János és neje Szabó Zsuzsánna csináltatták. Egy szép aranyvirágokkal himzett nagy kendője 1615. évből való. Anyakönyve 1765. kezdődik Vári Mihály papságában. 1829-ben a régi templom megújított s karzattal s kőszékkal ellátatott, de azért tiszteltre méltó ódonságát megőrzé.

Érdekes, a helységnek maiglan használt régi magyar feliratu pecsétnyomója 1557, tehát I. Ferdinánd korából való. E kerék és kis tallér nagyságu pecséten, melyet éles perem fut körül, egy pajzs van jó mélyen vésve, s melynek alját s két oldalát két ágas bogas, leveles, felül tulipán alaku tölcserben végződő virágszál környez. A pajzs felső szélén nagy kiesucsorodás látható s tompa szögre vágott két sarkának alsó vonalai kacsakaringós fülekben vég-

zódnek. Ezután a pajzs behajlik, majd ismét urnaszerűleg kidom-
borodván, alul szivalakban fut össze. A pajzs közepén, alsó csu-
csától fölfelé, a helynévre vonatkozólag, egy tekervényes nagy ki-
gyó látható, emelkedő helyzetben, feltátott, nagy fogakat előtűn-
tető szájjal. A kigyó mellett jobbra I. I. H. S. betűk, balra pedig
az évszám „1557“ végre a pajzs fölött, korona helyett ez egyen-
lőtlen betűkkel irt név: „KEQIOS“ (= Kigyós) látszik.

Kisfalud.

(Szilcze.)

Orosz falu a felvidéki járásban 101 lakházzal, 1114 lakossal
és 1803 holdnyi hegyes völgyes határral a Borsova termékeny jobb
partján. Hajdan Kis Ilosvának is mondatott. Innen vette nevét a
Kisfalusi másképp Kisfaludi, egykor a vármegyében virágzott ne-
mes család. — Már egy 1457-diki okmányban említették, hogy
Kisfalusi Maxim György özvegye s Komlósi Miklós fiai
osztzkodtak; e szerint a Kisfalusi család egyik ága volt az Ilos-
vai és Komlósiaknak. Ugyanis Karácsony egyik utódja Maxim vagy
Maxem e faluba költözvén, innen Kis Ilosvai utólag Kis-
falusinak neveztetett el.

1458-ban Dolhai Ambrus tett itt foglalást, miért az Ilosvai
család ellene panaszszal fellépett.

1522. pereltek Ilosvai Miklós és János berzenzei Bornem-
iszával és Tomori Lőrincz munkácsi várnagygyal, kik a Hát erdő-
ben a Kisfaludi határban termett makkot elfoglalták s ott önké-
nyesen határjeleket állítottak.

1552. birtokoltak itt: Ilosvai Miklós, Menyhért és János,
Tarnóczi István, Kerepezzi Ferencz és Kisfalusi János,
1567-ben még Ilosvai László és Mihály, Vitkai Mihály és Bégá-
nyi Miklós. Tarnóczi 1572-ben is beiktattatott az Ilosvai János-
féle részbe.

1589-ben Kisfaludi Demeter, János és Mihály birtak itt. 1600-ban még Erdélyi János és Mező Gáspár is. 1628 Kisfaludi Miklós és Péter, özv. Szini Józsefné és Eödönffi Vinnai István. 1648-ban pedig Kisfaludi Gábor és György, Urai György özvegye, Ilosvai Simon és János özvegye. 1667-ben említettnek: Kisfaludi György és Horváth György. E Kisfaludi volt ez időben a megyének alispánja s meghalt 1681-ben Munkácson, özvegye Milcsek Erzsébet rendezvén a diszes temetést.

1687. Pálóczi Horváth Pálné Kisfalusi Zsuzsánna bevallotta Dombi Györgynek és Kapornaki Gergelynek kisfaludi, bródi, illosvai és polyánkai birtokát s Munkácson egy kuriáját és 2 szőlőjét.

1750. Bagossi György fia József és Zoltán István említettnek birtokosokul.

1803. június 30. beiktattatott báró Salhausen Mór. 1818 április 5. kötöttek Nagyváradi Ajtai Ferencz és Imre szerződést az Ilosvai családdal az Ilosvai Imre magtalan kimulása esetére rájuk szállandó vagyon iránt; mi ellen többen tiltakoztak.

Később lettek még itt birtokosokká az Ilosvai és Ajtai családokon kívül a Morvai, Gulácsi és Komoróeziak is. 1864-ben megvette Nizsalovszky Endre, kir. járásbíró Ajtai Samutól, Gulácsi Lőrincztől, Komoróezi Károlytól és Pétertől ezeknek birtokrészeit. —

A g. k. egyházközségnek van itt lelkészsége és kőtemploma. Hajdan e helyhez apátság is volt csatolva, ily czim alatt: „Archimandria s. Joannis baptistae de Kisfalud,” mely most szünetel.

Postája 1868 óta működik.

A Mocsárka nevű pusztja a falu határához tartozik.

Klaesano.

(Klyacsánovo.)

Orosz falu Munkács közelében 129 házzal, 703 lakossal és 1709 holdnyi határral. Lejtőin számos őskori halom emelkedik, melyben szén, hamu, durvacserép, tűzkő szilánkok és bronzeszkö-

zők találtak. 1868. évben e sorok írója is több ily halmot ásott fel; a Gallis hegyen régi irlapok (graphit,) Lovácskán pedig őrlőkövek és barbárkori ezüst érmek találtak. E lelhelyek azt igazolják, hogy évezredek előtt az őskorban erre vezetett a közlekedési út az északi és keleti tájak felé s az őslakók a magasabb helyeken tartózkodtak.

A XV. században élt itt egy klecsanói nevű család, ugyanis K. Demeter és Tamás 1475. elfoglalták Homoki István itteni birtokát, miért Mátyás király parancsára Kissurányi Aurel kir. ember és Domokos leleszi áldozár vizsgálatot tettek*).

Ugyanazon században birtokolt itt a klacsanói Gallis család is, melyről a közeli szőlőhegy is nyerte nevét. 1507-ben Gallis István a megye alispánja volt. 1519-ben Kókai Gergely Gallis Margitnak 25 frtéért két telket eladott. 1530-ban élt Gallis Ferencz; 1552-ben pedig Gallis János, ki az azon évben Benedikén a Tárkányi család, Bajomi Ferencz és Mérei Gáspárné Nagytárkányi Ilona kérelmére megtartott határigazításnál királyi emberül működött. —

1567-en volt itt Bilkei Mátyásnak 7, Németi Kristófnak pedig 4 jobbágya.

1563. Gallis Zsófia Nyilas István neje, Pohuxai Kata, Sztrithei Miklos, Lónyai János és Kerepeczi István tiltakoztak a klacsanói és dávidházi részek elfoglalása miatt. — 1569-ben Gallis István egy részt átenged Drugeth István és Miklósnak: 1570 említetik Thusai János özvegyeul Gallis Klára.

1570-ben tiltakozott Gallis István — Anna ellen foglalás miatt. 1576-ban Gallis Zsófia és Sztrithei Miklós megvették Kerepeczi István egész itteni birtokát. 1578-ban elzálogosítá Gallis Klára birtokrészét munkácsi Nyilas Mihálynak és Gallis Zsófiának.

1579-ben Gallis Anna Ormányi Istvánné és Ormányi Kata hajadon megrettek itt Gallis Istvántól egy rész-birtokot. Ormány István pedig két jobbágytelket.

1538. Karvai Orlle Miklós és Ormány István beiktattattak Klacsanó egész birtokába, Gallis István magvaszakadtával az nekik adományoztatván. A Gyalui Vass István kir. ember és Rajki Péter leleszi pap által tett beiktatásnál Lónyai János és Gallis Nyilas Zsófia ellenmondottak.

*) Leleszi levéltár, Prot. A. A. D. II. pag. 512. N. 11. Innen a több adatot is merítém.

1584. Gallis Klára kiegyezett Drugeth Istvánnal férje, Thusai János megöletése ügyében. — 1592-ben Gallis Klára elzálogitá itteni birtokát Szabó Lukácsnak 200 frtért. 1638-ban volt itt zálogbirtokos Ibrányi János és Mihály.

1640. Klacsanói Horváth Ferencz csere után kapott itt Rákóczy György fejedelemtől jobbág্যokat; Horváth neje volt mész-kői Székely Borbála. Az egyezkedésnél képviselték Rákóczyt annak ügyészei Bodó Lajos és Göczi László s udvari tiszte Varjassi János. Az oklevelet pedig aláírták: Kisfalusi Péter alispán, Kerepeczi István és Gulácsi Ferencz szolgabírák, Kigyósi István, Kerepeczi Márton, Hetei Zsigmond és Péchy István táblabírák és Balling János munkácsi várkapitány.

1647. klacsanói Horváth Borbála 12 frtért eladott egy telket Bartha Lászlónak. 1657-ben tiltakozott Horváth László testvére, Ferencz ellen az itteni kuria és dávidházi birtok elidegenítése miatt. Akkor birtokolt itt Szabó Pál is.

1663. Klacsanói Horváth János és neje Szentmarjai Mária adományul nyertek Munkácsen egy udvartelket.

Ez időben birt itt Báthori Zsófia Barkóczy Ferenc fejedelem özvegye is udvartelket, mi kitetszik az azonkori urbéri feljegyzésekből, mely így hangzik: „Majorság, szántóföld a dávidházi határon két nyomásra vagyon, rét is ő ngok szükségére excindált rész vagyon; de protunc az akkori mélt. fejedelem asszony conferálta mind a majorság szántóföldét, mind a rétet Klacsanói Kuriához Marin Péter ur számára ad beneplacitum et dispositionem D. Terrestris; minthogy pedig ezen collatio expirált, tiszturaiméknak ezen majorság szántóföldeire, rétekre gondot kell viselni úgy mint másokra“.)

1778-ban pereltek Joó Mihály — Horváth Jánossal és Dobos Jánossal az ezek által kökényesdi Pap János, László és Mihálylyal az iteni birtokok iránt kötött szerződés miatt.

1814. Kökényesdi Pap Mihály többi rokonai nevében is meghatalmazta Joó Imrét arra, hogy a klacsanói, munkácsi és dávidházi családi vagyonot visszaszerezze**).

*) 1672. 1682. 1699-ki urbérek a munk. levéltárban.

**) *Plaenipotencia constitutio generosi Michaelis, filii Georgii, filii alterius georgii Pap de Kökényesd, e nobili Dna Maria Dicső de Attya, filia Katharinae Horvath de Klecsanó, ex uli condam Dna Elisabetha Leővey de Eadem, filia vero Francisci aequae Horváth de Klecsanó, ex uli Dna Barbara Székely de Mészkö filii vero alterius Francisci aequae Horváth de Klecsanó, filii item Joannis utpote Horváth de Eadem Klacsano, e uli olim Catharina Gallis de Klecsano progenitarii. (Leleszi lev.)*

Ugyanakkor Dobra János elzálogosított Cseh Sándornak és örököseinek 32 évre 400 forintban két itteni telket és egy faházikót, mely jogon itt maiglan bírnak a Cseh-családbeliek.

A Horváth család, mely itt a XVII-dik század elején honosodott meg, (H. János nőül vétén Gallis Katát,) 1878. évben enyészett el, azon évi június 29-kén törvényes utódok nélkül hunyván el Horváth Alajos ügyvéd, ki az általa itt néhány év előtt épített r. kath. templomban temettetett el.

Jelenlegi főbb birtokosai most: Joó Lajos, Cserszki Antal, Hubert Károlyné, Cseh Sándor s mások.

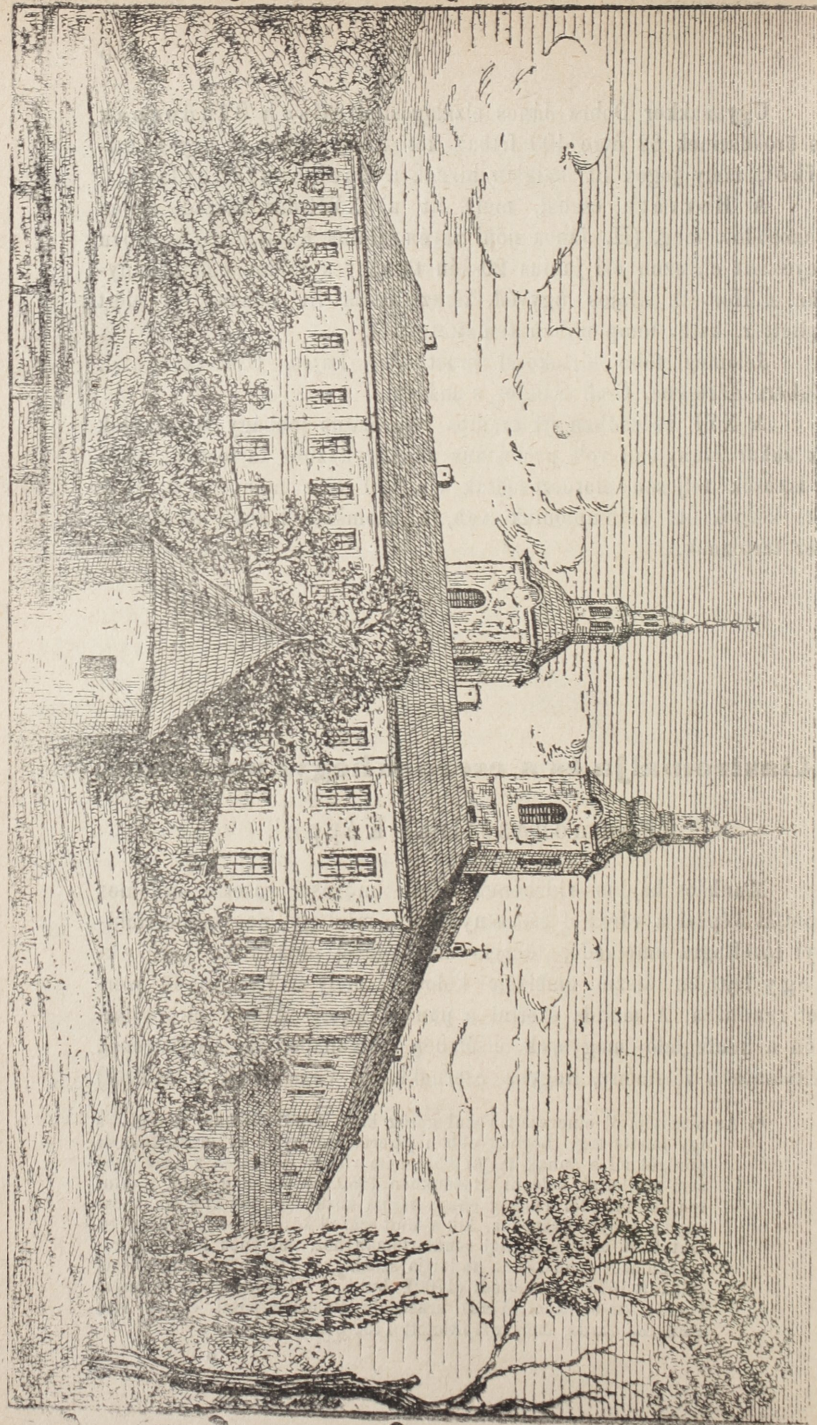
A XVI. században itt számos református jobbágy lakott, kik az akkor Iványiban volt protestáns anyaegyházhoz tartoztak; azóta a lakosok teljesen eloroszosodtak s a 420 főre menő g. k. hitűek, kiknek itt köteplomuk van, a szomszéd iványi lelkészseghez tartoznak.

Klastromalja és a csernekhegyi monostor.

(Podmonasztirj.) Képpel.

Munkács bájdus vidékének egyik művészi ecsetre érdemes pontját képezi a várostól észak-nyugatra mintegy negyedmérföldnyi távolságra emelkedő, tölgyfa és szőlővel beültetett Csernekhegy lejtőjén diszló emeletes kolostor, mely a Vazulrendű szerzet rendháza. A monda szerint e ponton állott Álmos sátora midőn a honfoglaló magyarok elsőizben megállapodtak Munkácsnál. Általános a vélemény, hogy a csernekhegyi Vazul rendi kolostort*)

*) Az alapítójáról olnevezett Vazul görög kath. rend 361-ban alakult s így felette régi. Legnagyobb népszerűséget nyert az oroszoknál és görögöknél s annak tagjai közé nem ritkán császárok s azok nejei sem állottak belépni. Hazánkban 1360. év óta él e reud, s mint tudjuk, 1491-től 1772-ig ennek tagjai közül kerültek ki a munkács-egyházmegyei püspökök, kik a múlt század közepéig Csernekhegyen laktak. A magyarországi rendtartományhoz, melynek főnöke (protobegumen) rendszerint itt tartja székhelyét, tartozik a miszticzei (alakult 1676,) a bikszádi (1700), bukóezi (1742), huszt-baranyai (1716), kis-bereznai (1742), krasznabrodí, mária-pócsi és az első krasznói zarda, mely alapított 1450-ben.

1360-ban Koriathovics Tóldo^r litvániai herceg és Munkács ura alapította volna szent Miklós püspök tiszteletére azon kijelentéssel, hogy a szerzetesek az ő lelke üdvéért Istennek szolgálnak. Ehez rege is fűződik. Ugyanis a klastrom irattárában levő régi feljegyzés szerint, Koriathovics herceg egyizben a Csernek-hegy tájékán vadászván, egy óriási kígyó által támadtatott meg, melyet csak szent Miklós segítségül hívása mellett annak oltalmával győzhetett le s ezért fogadásához képest, azon helyen, hol a szörnyeteget megölte, hálából szent Miklós tiszteletére alapítá a klastromot. Az alapító okmány szerint, mely Munkácsra, mártius 8. 1360-ban kiállított, Koriathovics a monostor javára, az ő saját vagyonából két helységet, Bobovistyt (Bubuliska) és Laukát minden azokhoz tartozó jövedelemmel, tizeddel, folyókkal és malmokkal adományozott oly megjegyzéssel, hogy Bubuliska község tartozzék még évenként a szerzetnek hat, Lauka pedig 4 sertést adni; továbbá ajándékozta az iványii és „lelyecsokai“ (Lovácska) s más szőlőhegyek tizedét, Oroszvég helység termés-tizedét és attól hét sertést; azonfelül rendelt a munkácsi vár jövedelméből évenként tiz köből rozst és tengerit, négy hordó bort, száz kőst és száz vonás forintot adatni. Ez adománylevelet végre azon nyilatkozattal fejez be, hogy ki a monostort utódai közül az alapítvány élvezetében megháborítaná: az lelkéről Isten előtt feleljen.

Ez alapítványt s illetőleg adománylevelet megerősíté 1458. Mátyás király; ellenben birtokosutódja Hollós János 1493. Dorottya napján Munkácsra kelt, Dienes Munkácsi plébános és a csernekhegyi monostor közt némi jövedelmek élvezete iránt támadt viszály elintézése alkalmával, hamisnak, valótlannak kinyilatkoztatta. Ez okmány a pozsonyi káptalan levéltárában őriztetik*), hol azt 1877-ben megsemmisítettem; s valóban e bőrhártyán kiállított irat első pillanatra gyanusnak tűnik fel, mert eltekintve attól, hogy a bőrhártya szokatlanul vastag, durva, s alakja rendetlen, mintha valamely könyv borítékjáról lemetszetett volna, a rajta levő írás, mely elfakult s nagy betűkből áll, inkább a 13., mint a 14. századbéli okmányok utánzatára mutat, a szövegben előforduló szórövidítések is; de a gyanut még inkább növeli azon körülmény, hogy nincs pecsétellátva s a róla lecsüngő selyem czafrang e kételyt s hiányt helyrehozni képtelen.

1458. Mátyás király, Budán (in vigilia festi assumptionis b

*) Fasc. I. N. 1. Capsa 11.

Virginis) kelt iratában Lukács nevű ruthén áldozárnak a munkácsi monostori Szentmiklósról nevezett plebániát adja a hozzá tartozó két nevezett helységgel együtt s a beiktatást a leleszi konvent által eszközöltetett.*)

Ez időben az iványii r. k. lelkész s a szerzetesek közt a bortized s egyéb jövedelem élvezete iránt czivódás keletkeztén, a lelkész több társával a monostorba erőszakosan berontott s a barátokat szakálluknál fogva rángatta és ütésekkel illette, nemcsak, hanem a monostort a dézsma útján nyert bortól megfosztotta, miért is Lukács áldozár panaszára Mátyás király 1488-ban meghagyta Raskai Balázs budavári udvarbírónak (Provisori castri budensis**), hogy a panaszt vizsgálja meg és a nevezett plébános által, ha csakugyan bűnös, a monostornak elégtételt adasson.

1484. Mátyás király neje Beatrix beleegyezésével fia Jánosnak a munkácsi uradalmat adományozván, ahoz. ez okmány szerint, már akkor Bubuliska és Lauka is tartoztak, melyek, úgy látszik, ez időben vétettek el a monostortól s három századon át a várbeliek által használtattak.

Különben a csernekhegyi igénytelen monostor, mely eleintén templomával együtt egyszerű fa-építmény lehetett s csak évek múlva építtetett a zárda szűk kiterjedésben szilárd anyagból, a fatemplom azonban még 1661-ig fennállott, s melynek helyére akkor Multyánszky Ágoston moldovai vajda egy új templomot szilárd anyagból építtetett, mely 1823-ig fennállott a mostanitól észak felé. — 1491. évtől fogva a munkácsi püspökök székhelyeül szolgált, mint azt illető helyen tüzetesen előadám;***) s mint ilyen az elfolyt századokon át több ízben viharos jeleneteknek és szenvedéseknek tárgyául szolgált. Így 1551. évben is feldulatott a kolostor s a latorczai malma, melynek felépítésére 1552. márcz. 15. Ferdinánd királyi engedélyt adott.†) 1640. decz. 13. elfogatott az oltár mellől Tarasovics Vazul püspök, jöllehet ennek előtte ő Rákóczy György kedveltje volt, kinek kérelmére 1648. aug. 5. megengedte. hogy a kolostor körüli vizet halásztathassa s az urad. erdőkben tüzi és épületi fát vágasson.††) Ez alkalommal a zárda ismét feldula-

*) Fasc. II. N. 1. — Ez okmány 1643-dik évben Krupeezki Athanasz premiszlei püspök birtokában volt, mint ezt sajátkezű feljegyzése igazolja s kinek akkor, kétségtelenül megőrzés végett, letétettek a kolostor fontosabb okiratai.

**) U. o. N. 3.

***) L. Munkácsi püspökség.

†) Pozsonyi kápt. id. h. 8. sz.

††) U. o. 17. sz. Ez okmányban Rákóczy az ő hívének mondja „Tarasovics Balázs” orosz püspököt.

tott s az elszéledt szerzetesek az érdekes alapítványi és egyéb okmányokkal ismét a szomszéd Galicziába menekültek, üresen hagyva a kolostort. Az okiratok azután a pozsonyi káptalani irattárban tettek le, hol maiglan őriztetnek; 1720. szept. 13. VI. Károly a munkáosi püspökségre vonatkozókat hiteles másolatban kiadatni rendelve. Végre Thököly kivonulása s az oly soká dühöngött szabadság- és polgárharc megszűntetése után az elnyomott kolostorra nézve is szebb napok bekövetkezvén, Kollonics bibornok s a Rákóczy árvák gyámja közbejárására 1692-ben vissza nyerte Bubuliska és Lauka helységeket is; megerősítvén az illető átadási okmányt 1693. febr. 23. Lipót király is s így azóta azokat a szerzet háborítlanul bírja.

Kollonics 1692. aug. 22. intézkedett az iránt is, hogy az uradalom tisztjei a Koriathovics-féle alapítványt teljes épségében fenntartani s annak értelmében a püspöknek minden járulékait kiszolgáltatni tartozzanak; maga Rákóczy Ferencz, Sárospatakról 1697. április 21. kelt, Csap János munkáosi uradalmi felügyelőhöz intézett rendeletében meghagyta, hogy addig is, míg közte és nővére Julia közt a jószágok elosztása iránt intézkedés megtörténik: Bubuliskát és Laukát a szerzetnél hagyja meg.

De Camellis József püspök a régi kolostort kiigazította; hogy mily szerény volt e püspöki székhelyül is használt lak, kitűnik egyik 1734-diki fölvételéből.*) E szerint a kőtemplom szűk és ronda volt, a püspöki lakosztály állott két kis szobából, 1 kamarából és konyhából; a szerzetesek zárkái (cella) sötétek és szerfelett szűkek valának, és pedig állott egy sorban hat, melyek egyenkint 4 lépés hosszúak és 3 szélesek voltak; a közös étterem hasonlóul sötét és parányi s az épületet kétfelé választó folyosó oly keskeny volt, hogy abban csak egy személy fért el. Ezen, a mostani kényelemhez szokott utódok előtt hihetetlennek látszó szűk kolostor alapfalai maiglan látszanak a kolostor udvarán a nyugati bejárat előtt. De Camellis alatt ez épületnek 1 konyha, pincze és kőlakházból álló része került összesen 457 frt és 10 denárba; jegyzéke szerint fiztetett a pinczerájó munkásoknak 16 frt és 4 mérő rozs, a kötőrésért 5 frt, mészárt 8 frt; Márton nevű kőmivesnek 37 frt 28 d., napszámoskodó németeknek 44 frt s élelmezésökre 22 frt sat.

1734-ben ismét kibővítettett a kolostor Olsavszki Simon püs-

*) Beniczki Péter szolgabíró és Patai Samu esküdt által 1734. febr. 26 kiállított hivatalos bizonyítvány.

pök alatt; melynek felépítéséhez az uradalom is száz forinttal járult; azonban 1751. áttétetett a püspöki lakhely Munkácsra.

Valamint a 17. század harczias korszakában, ugy később is a fejedelmek védlevéllel látták el a kolostort; így 1693. Lipót király is, ki a kolostort s az ahhoz tartozó helységeket a katona-szállásolástól s egyéb terhektől felmenté. E szabadalmat azután a kolostor s a helység sok éven át élvezé, mint azt a megyei levéltárban levő, 1754. évről szóló jegyzőkönyvek igazolják, mely szerint megrendeltetett, hogy a fejedelmi kiváltság csupán a régi lakosokra terjesztessék ki; végre 1746. a közterhek viselése czéljából megrendelt hatósági összeírás, minden ellenvetése daczára, ide is kiterjesztetett; Olsavszky Manó püspök a felséghez sikertlenül folyamodván. E buzgó püspök alatt kezdett ujonnan építeni a mostani diszes, emeletes kolostor, melynek alapkövét 1766. ő tevé le s mely hat év múlva befejeztetett. E nagyszerű épületet Rác Demeter alapította saját költségén. Rác 1710. született Munkácsra, hol atyja György gazdag görög kereskedő volt, ki a Rákóczy-háboru idejében egy alkalommal Apostol nevű kereskedőtársával a császári seregnek 80 ezer forintot kölcsönzött. Atyja halálával Demeter gróf Károlyi Ferencz lovas ezredébe állván, egy ütközet alkalmával azáltal menté meg Károlyit, hogy őt lován az ellenség kezéből kiragadá, mely hőstettét a fővezér nemcsak az által jutalmazá meg, hogy a kölcsönösszeg visszafizetését kieszközlé, hanem vezendi birtokát is ajándékozá neki és jószágai igazgatójává tevé, s mint ilyen a gróf sógor-nője, gróf Csáki kisasszony kezét is elnyeré; ennek korai magtalan halála után a Dombrádi család egyik leányát vevé nőül, azonban ez is csakhamar utód nélkül elhunyván, lelke vigasztalására kezdé a a zárdát építtetni, melyben 1782. április 11. el is temettetett. Ő alapítványokat is tett, melyek azonban, valamint Rác Demeter egyéb hagyatéka, nővére által, Seguny oroszországi tisztartónál volt férjéről, 1786-ban támasztott örökösödési jogon lezáróltattak. A kolostor felett állott templom, mely Zékán püspök alatt a 17. században, a régi eredeti fatemplom helyén Multyánszky vojvoda és neje Dominika által építtetett, immár kevésbé diszes lévén, egy ujnak emelésére Rác Demeter végrendeletileg tetemes összeget hagyományozott, melynek alapja azután 1798-ban Basilovits Iván rendfőnök alatt letétetett és 1804-ben befedettet.

1770. június 3 pünköst-vasárnapján hallgatott a régi templomban II. József császár misét, mely alkalommal a kolostorhoz Albert herczeg, Lasci tábornok és Noszticz ezredessel hajón ment

át, onnan pedig az épületig lovon; a templomba a kolostor főnöke által bevezettetvén, az ajtótól a második székben megállapodott, jobbjafelől Albert, bal felől pedig Baesinszky András dorogi főesperes foglalván helyet; ez utóbbi művelt és tudományos papot azért rendelvén magához, hogy a szertartás egyes mozzanatait neki megmagyarázza. Mise után a Latorcza balpartján levő táborba viszsza-ment.

Midőn József a kolostorok eltörlését megrendelé, e monostor felett is történtek értekezések s kevésben mult, hogy a létszámból ki nem töröltetett*). — 1862. július 18-kán reggeli 7½ órakor a templom tornyát bádoggal fedő zsidó-legények vigyázatlansága folytán a templom fedele meggyuladván, attól csakhamar a kolostor s a helységben nyolcz lakház égett el.

Egy 1704. évi urbérben a Csernekhegy Csernieszegnek, 1798-ban pedig Csernik-nek is mondatik. — E helyhez van csatolva egy g. k. apátság is (archimandria S. Nicolai de Monte Csernek prope Munkács,) mely most szünetel.

A nagy terjedelmű kolostor épületében, melynek éttermében több régi olajfestmény, a többi közt Koriathovics Tódor képzelt arczképe is látható, jelenben Mikita Mátérendi főnökön kívül 6 szerzetes atya és 4 növendék lakik**).

Mag a klastrom alatt, elterülő s az oroszvégi g. k. lelkész-séghez tartozó helység áll 191 g. k. 23 r. k. és 10 izraelita lakosból és 40 lakházból.

Klastrom-falva.

Uradalmi oroszfalva a Háthegy nyugoti lejtőjén, a felvidéki járásban, 19 házzal, 133 lakossal és a faluhoz csatolt 2032 holdnyi

*) Munk. urad. levéltár.

**) E rendnek vannak még házai: Miszticzen, Máriapócsen, Kis-Berezanán, Bikszádon és Husztbaranyában.

uradalmi határral. Nevét, a néphagyomány szerint, a 13. században onnan vette, hogy e helység, valamint a szomszéd Papfalva papi birtok volt, s hogy e tájról egy Kárász nevű nagyváradi kanonok telepítette volna a lakosokat a róla elnevezett Karaszlő ugcsamegyei helységbe is 1317. évben. Különben oroszul Handero viczának mondatik azért, mert a 17. században Handera nevű családnál volt a kenézség; 1649-ben Lorántffy Zsuzsánna idejében Handera János kenéz volt egyszersmind e vidéken uradalmi ispán*), miért a kenézséggel járó fizetéstől szolgálata tartamáig fölmentetett. Akor találtatott itt 3 jobbágy, 3 fiu, 2 telek, 12 ló, 6 tinó, 10 tehén, 100 juh, 50 sertés és 10 méhkas. Ma a lakosok kezén van 9 ló, 84 szarvasmarha, 4 juh, 40 kecske, 80 sertés és 9 méhkas. A gróf Schönborn-család birtokához tartozó Malinik és Hürki nevű gazdaságok ide tartoznak.

Uj-Klenőcz.

(Novi-Klenuvcezi).

Tót-falu a regényes vizniczei völgyön a munkácsi járásban s tartozik a munkácsi uradalomhoz. 1827-ben Gömör vármegyéből ide költözött szlávokból alakult e telep, akkor elsőizben heten szálltak ide, 1829-ben már 17 ház állott s 1830-ban ismét többen vándoroltak ide, kapván az uradalomtól munka és bérfejében bel- és külső telkitartozmányt, az illető telepítvényi szerződést 1830. május 16. irták alá gróf Schönborn Ferencz alatt. Ez uj helység a Viznicze, Runo-, Gévénfalva, Olláz, Iglincz és Koczkaszállás helységek határai közt irtott erdőterületen keletkezett. A lakosok többnyire ágostai hitvallásuak s Beregmegyében az egyetlenegy evang. hitközséget képezik, jelenleg 55 házban 341 lakos találtatik, kik a közelfekvő uradalmi vasgyárban és erdőkben nyernek foglalkozást s

*) Azon évi urbarium az urad. levéltárban.

fuvarozással is keresik kenyерüket. Van saját evang. lelkészök és kőtemplomuk. A Klenóczhoz csatolt uradalmi terület, leginkább erdőség, 13,541 holdat tesz.

Klocskó-falva,

(Klyocskuvezi).

A hribóczyi g. k. lelkésséghez fiókul s a munkácsi uradalomhoz tartozó falu 14 házzal, 63 lakossal és 183 holdnyi hegyes határral a munkácsi járásban. Nevét vette a XVI. században élt Klusko András nevű itteni kenéztől s eleinte Kluskokofalvának mondatott. Az 1649-ki urbér szerint volt akkor itt 9 jobbágytelek, 22 fiu, 10 ló, 26 ökör, 6 tinó, 28 tehén és 12 sertés és 12 méhkas, akkor öt külön kenyéren élő Klusko nevű jobbágy lakott itt és 5 drabant; 1672. Báthory Zsófia idejében volt a kenéz Klusko János, a batyko pedig Baranko Pap János. 1699-ben Rákóczy Ferencz alatt volt a batyko Zareva Pap Péter s volt akkor külön paplak és fatemplom is, de a kenéztelek elpusztulva üresen állott. Vagyoniilag a lakosság azóta nem igen gyarapodott, nem találtatván több 1870-ben a kezén, mint 28 szarvasmarha és 3 sertés.

Klucsárka.

A munkácsi járásban fekvő uradalmi orosz helység, 116 házzal, 584 lakossal és 605 holdnyi sík és termékeny határral. Egykor, különösen a 15—16 századokban Alsó-Lucsának nevez-

tett. 1455-ben birta az Agárdi-család, majd a Tárkányi és Kenderesi. Az 1484-diki Hollós János-féle adománylevéiben Kislucska néven a munkácsi vár tartozékául említették. Jelenben a népes g. k. hitközség az ujdávidházi lelkésztséghez tartozik, de van itt saját régi fatemploma. 1787-ben az erdőben Holeczki Dániel nevű fiu egy bőgrében régi lengyel érmeket talált.

Kockaszállás.

(Koszino).

A munkácsi járásban hegyek közt fekvő, a munkácsi uradalomhoz s a dunkofalvi lelkésztséghez tartozó orosz helység 32 házzal és 178 lakossal. 1649-ben Lorántffy Zsuzsánna alatt találtatott itt 24 jobbágy, 33 fiu, 4 ló, 56 ökör, 25 tinó, 55 tehén és 64 sertés. A kenézség a lakosok közt rendre járt s volt egy kenézmalom is az Ubova patakon. Az akkori jobbágyok közt volt több magyar is, u. m. Berengya, Kolbász, Kocka, Busnyák, Parlagh, Kovács sat., ezek közt volt 9 hópénzes és 4 székely drabant, batyko, Pap Prokóp. — 1672-ben volt a kenéz Kolbász András, batyko Pap Jakab; 1699-ben a batyko Pap Demeter. — Nevét valószínűleg a Kocka nevű családtól vette, mely keletkezése idején telepítő kenéz lehetett.

A g. k. lakosságnak van saját régi fatemploma.

Kucsova.

(Német Kucsova.)

Orosz-német helység a munkácsi járásban a Felső-Schönborn feletti magaslaton 33 házzal, 213 lakossal és 1549 holdnyi területtel; határában vasércz és barna köszén rétegek találhatók. A 17. században, nevezetesen az 1649-ki urbárium szerint Korcsovának (bozótos) neveztetett, melynek akkor Szentmiklósi Tamás volt a kenéze. A 12 jobbágycsalád magyar volt ily névvel: Vólya, Vizniczei, Lengyel, Mihovics, Szolyvai, Charitin, Lueskai, Sánta és Kerepeczki, kik azóta mind elenyésztek. 1649. okt. 25. Lorántffy Zsuzsanna Horváth Györgynek életfogytáig adományozta a falut, hogy abból magát táplálja, de el ne idegenitse. 1672-ben Báthori Zsófia alatt volt itt a kenéz Munkácsi Miklós, ki évenként 1 nyestet, 1 özet, 2 császármadarat és 3 frt drabantpénzt tartozott a munkácsi várhoz szolgáltatni. Ekkor volt itt 10 jobbágycsalád, 17 fiu, 10 ökör, 18 tehén és 25 sertés. Vizniczei Tamás volt a „futosó bíró“. 1699-ben viselte a kenézséget Munkácsi Gergely, ki nyest helyett 4 frt, a kavolyért 1 frt, a császármadarért 50—50 pénzt s az özért 1 frtot tartozott fizetni. Majd a lakosság annyira megfogyott, hogy 1728-ban, midőn a helység a munkácsi uradalommal együtt a gróf Schönborn családra jutott, a telkek fele üresen állott, miért is oda 1748-ban német jövevény családokat telepített, kiknek száma 189 lélekre megy, s mint római katolikusok a f.-schönborni parochiához, ellenben a 33 orosz a repedei g. k. lelkészséghez tartozik. Amazoknak van itt kőtemplomuk is. A németek, kiknek átlag 4—5 holdnyi birtokuk van, szorgalmasak s munkakedvelők.

A 17. században még rengeteg erdőség borítá e vidéket; így az 1649-ki urbáriumban említetik, hogy az Aszaj nevű határbeli erdő bőven terem makkot; ma ennek területét apró cseprenték borítják.

K ö l c s i n.

(Kölcsino.)

Orosz falu a munkácsi járásban Podhering közelében 53 házzal, 298 lakossal és 1898 holdnyi határral. Egykor a szentmiklósi, majd a XVI-ik századtól a podheringi kastélyhoz tartozott, végre 1673-ban Báthori Zsófia szerzé meg. 1668. Észerházi Drugeth Mária birtoklása idejében, Báthori Zsófia Munkács birtokosnőjének Bornemisza nevű tiszte fegyvereseivel széthányatta a határbeli malmot, a Latorcza vize iránt támadt viszálykodás folytán. 1691-ben volt itt 11 jobbágy, a többi 12 időközben elpusztulván; Surányi Dániel, Illés és Kudrimics Miklós pedig közelebb történt letelepedések miatt adómentességet élveztek. Temploma réginek mondatott ez urbèrben, s a faépitmény a régi temetőben állott; a mostani g. k. kőtemplom új csinos épület. Az 1849. április 22. itt vívott ütközetben a helység házeit néhány ágyugolyó érte, különösen a koresmát, a nélkül, hogy súlyosabb kárt szenvedett volna.

1800-ban állíttatott fel, miután még 1799. nov. 9. kapott Dercsényi János tiz évre kiváltságot arra, hogy gróf Schönborn Jenő Ervin és Bösz János társaival a beregszászi, kigyósi, nagy- és kismuzsalyi, nagy-bégányi, ardói, dédai és kovászói kövekből a római vechiaihoz hasonló timsót termeljen*), a podheringi s illetőleg munkácsi név alatt 1850-ig virágzott uradalmi timsógyár, melyhez a timkőzet a beregszászi hegyekből szállíttatott. Az innen kikerült híres timsó a debreczeni és pesti kétrendbeli müipari kiállítás alkalmával arany éremmel, a párisiban pedig diszokmánynyal lón kitüntetve.

A 347 g. k. lakos a selesztői lelkészséghez tartozik.

*) E kiváltságlevélben megengedte I. Ferencz király azt is, hogy a nevezettek az üzlet céljából Tokajban a kegyesrendűek ottani elhagyott zárdáépületét megvehessék, annak becsárát öt év alatt a vallási alapnak megfizetni tartozván.

Komlós.

Oroszfalu a felvidéki járásban előbb 143, most 96 lakházzal, 618 lakossal s a falueskai s kövesdi határral együtt 5971 holdnyi területtel. Egykor két, Nagy és Kis jelzővel megkülönböztetett helységből állott s ősi fészke a maiglan virágzó Komlósi-család-nak

Lejtős határában bronz-kori emlékek találtaknak.

Komlós feje volt a hasonnevű uradalomnak, melyhez tartoztak egykor Sarkad, Nyiresfalva, Pálfalva, Falueska, Kövesd és Medencze, azonban a XV. században Koriatovics podoliai és munkácsi herceg, Komlósi Mihály és Egyeddel perelt, de midőn a bírói eljárással nem boldogulhatott, önerejére bizakodván, erőszakkal vetett véget a villongásnak: ellenfeleit elfogatta s a Sarkad és Komlós közötti erdőket bitorolta; később a peres erdőt visszakapták ugyan a Komlósiak, hanem Sarkad, Nyiresfalva és Medencze helységeket elvesztették. Nevezetesen 1412-ben Koriatovics Tódor perbe idéztette Komlósi Ugron fiát Miklóst s más Komlósi és Kövesdi nemeseket azért, mert a munkácsi vár fensőbbségét s hatóságát elismerni vonakodtak*). 1414-ben végre megállapított a helység határa, ez okmányban Komlós Bereggel határos falunak mondatik.

1414. az Atyai-család perelt Komlósi Ugronnal a Komlós és Sarkadot illető okmányok megtagadása miatt.

1418. a Komlósiak és Ilosvaiakkal egyenlő czimert nyertek Hasagi Farkas, Kakas János, Macsolai János és Uszfalvi Pál.

1458-ban vizsgálatot intéztek Komlósi Gergely, Tamás, Simon, Pál, András, Imre és Mátyás az Ilosvai, Bilkei és Rakolczi-családok ellen hatalmaskodás miatt.

1471. Komlósi Pál két pusztát telkét Komlóson és egy népest Kövesden elzalogosította Komlósi Tamás és Gergelynek 12 tiszta arany forintért.

1505. Komlósi Péter mester, János és Mihály a falubatárát

*) Leleszi levéltár, Prot. B. B. I. p. 448. N. 10. A többi adat is innen merítettet.

Sarkad felől bejáratják Ilosvai Miklós királyi ember közbejöttével. Ugyanakkor tiltakoztak K. Miklós és Pál — K. János, Mihály, Péter, György és András ellen Komlós, Vajneg és Ujbartfalva (máramarosi) helységekben levő birtokuk egyharmadának visszatartása miatt.

Ugyanakkor említették itteni birtokosul Kormos János.

1507. vizsgálatot indítottak Komlósi Mihály és Péter Csaholi Ferencz munkácsi várnagy és Klacsanói Gallis István alispán ellen azért, mert a komlósi határban fekvő ligeterdőből 15 ökrét erőszakosan elhajatták. A vizsgálatot eszközlék Ilosvai András kir. ember és Kaposi Péter, leleszi pap.

1513. beiktattatott kir. adományilag Komlósi Péter mester és Gergely és Kaponyai István a komlósi, kövesdi, homoki, vajnagi máskép dománházi, ujbándi, pusztaszállási, pinkóczy, k.-szeretvai és keresztii birtokokba, királyi emberekül eljártak: Beregben Óbégányi Bakos Tamás, Ungban Konez Tamás és Zemplénben Nagytárkányi Péter.

1518. Komlósi Lukács és György itteni és kövesdi részeit 600 arany magyar forinton elzálogosították Huszti Gergely neje Komlósi Magdának, melyekből néhány részt 1524-ben neki már mint Horváth Márk nejének örökösen átengedtek a leleszi konvent előtt.

1546. Komlósi Albert eladta Huszti Pejthy András és neje Komlósi Erzsébetnek 200 frtéért komlósi és kövesdi részeit.

1550. özvegy Koresvai Kata Ilosvai Miklós leánya perelt komlósi Nagy Mihálylyal foglalás miatt.

1588. Kálnai Ilona bevallott Komlósi Zsuzsánnának egy itteni udvartelket és házat, Komlósi Albert pedig tiltakozott K. Sándor ellen birtok elidegenítés miatt.

1614. Kerepeczi György és Zsigmond a Komlósi-családból eredt anyjak jogán osztozkodtak Komlós, Kövesd, Szaniszló máskép Utifalva és Dobróka helységekben.

1615. említettnek Komlósi György és Tamás; 1638. Kércsi János.

1659. beiktattatott királyi uj adomány folytán Komlósi Mária bácskai Ujlaki György neje és gyermekei Ferencz és István a Nagy-Komlóson levő nemesi kuria, kövesdi rész, a Borsován levő malom és a Szaniszlón és Pálfalván levő birtokokba. Az ifj. Lipcsei Péter kir. ember és Gyöngyösi Pál leleszi áldozár által eszközölt beiktatásnál ellenmondott Komlósi Mihály által az egész család.

1667. vizsgálatot tétetett Barkóczi György az iránt, hogy ő a nagy és kis-komlósi, pálfalvi és kövesdi birtok s a Mocsár nevű erdő békés használatában, melyben elődei a rozsali Kun-családbeliak szabadon részesültek, Komlósi Mihály és Benedek emberei által megháborított. A vizsgálatot eszközlék Szegedi Pál kir. ember s a leleszi konvent részéről Pinkóczi Zsigmond (L. Kövesd).

A XVIII. században s a mostaninak elején birták a komlósi uradalomhoz tartozott helységeket a Komlósi-családon kívül a Hankus utódai, Ilosvai Károly és Vásadi Gábor, különösen Komlóson a gróf Károlyi-család; de mindezen elzálogosított részeket később a Komlósi-család magához váltván, most azt legnagyobb részben a család bírja, nevezetesen Komlósi János, Albert, Bálint s neje után Gorzó Bálint szolgabíró, kiknek itt csinos és kényelmes lakházaik vannak.

1594-ben a reformátusok már anyaegyházat képeztek, lévén papjok Kállai György, 1797-ben azonban Ilosvának lett fiókja; majd 1835-ben ismét anyagyülekezetté vált, de 1846-ban Beregujfaluhoz csatlakozott fiókegyházzul. Anyakönyve az ilosvai egyházzal közösen kezdődik 1797. május 12. Mostani kőtemploma 1808. épült az utcából felfogott téren, annakelőtte Komlósi Zsigmond házában tartatván az isteni tisztelet. A paplaki telek a Komlósi-család osztálya alkalmával 1835-ben ajánltatott fel.

A g. k. lakosok a kövesdi lelkészséghez tartoznak.

Kotilnicza.

Orosz falu a Verchovinán 29 házzal és 169 lakossal; 1649-ben Kundratovicsnak s egy más iratban Kosztelniczának is nevezetett, 1645. április 6. Rákóczy György Kotilnicza nevű pusztá megnépesítése végett kenézséget adott Petrosovics Sándor és Demeternek s általok fiaik László, János, Demeter és Istvánnak, a vég-

ből, hogy ott falut alakítsanak. 1649-ben itt már 55 jobbágy, 47 fiu, 25 ló, 80 ökör, 9 tinó, 86 tehén, 305 juh, 59 sertés és 4 méhkas találtatott, jóval több mint mennyit jelenleg bir. A lakosok, ugylátszik, lengyelek, s ily nevűek voltak: Petrusovics, Kurtakovics, Rotkovics, Proszovics, Mikulics, Paskovics, Lepticsovics, Kaszurovics, Szovocsinics, Sztenics és Szablovics, kikhez zsellérékül Hoscsuku, Trimbilo és Vasztics csatlakoztak. A szentmiklósi kastélyhoz tartozott részen volt 1691-ben a kenéz Kondraszt-család, ekkor azonban a lakosság nagy része már elpusztult, s csak 14 házhely találtatott. A helység az 1728-ki gróf Schönborn-féle adománylevélben is máskép Petrusoviczának — tévesen — mondatott. A g. k. hitközség Felső-kis-bisztra fiókja.

Kovászó.

(K v a s z o v ó.)

Nagy Bereg és Bene közt a Borsova folyó jobb partján emelkedik a düledékeiben heverő kovászói vár, melynek repkény és folyondár-födte csonka falai hirdetik a mulandóság törvényét. Maga a helység 93 házával és 1870-ben 675, most 514 lakóval a völgyben terül el s határa 1822 holdnyi terjedelmű. Nevét valószínűen a határában elterjedő Kovas-sziklától vevé.

Már a 14-ik században birtokosokul emlittetik a Nagymihályi család. Ugyanis Zsigmond király 1390-ben Nagymihályi György fiának János mesternek új adománykép adta Kovászó (Kvazov) és Vári királyi helységeket, melyekbe ez a leleszi konvent által beiktattatott (Budai kam. lev. fasc. 861 n. 41). — Később a kusali Jakcsi család nyert itt birtokot, ez ellen azonban a Báthori Szaniszló család folytatván pert és megnyervén, egyéb tekintélyes birtokkal együtt Kovászó is rászállt.

Az 1409-ki határjárás alkalmával Kovászó, Bereg és Feketepatak határos helységeül emlittetik.

1455. Kusali Jakcsi András, László és György, Szokoli Péter és Kenderesi János (munkácsi vártisztek), valamint Kállai János, a beregi és kovászói határhoz erőszakosan foglalván és kapcsolván a Salánkhoz tartozott Nagy- és Szalva nevű erdőt, abba Atyai János és György ítéletileg visszahelyeztettek; azonban még a következő évben is megújult a viszálykodás a Jakcsiak és Ayai János, Csarnavodai Miklós és Kun György közt a két nevezett és Attak nevű erdő miatt, honnan az alperesek a kovászói jobbágyságok sertéseit elhajtották és megölték. A vizsgálatot teljesítő Borsovai András királyi ember. (Leleszi lev. tár.)

1456. beiktattattak Hassagi Farkas, Albert, Imre, László és Lénárt, valamint Ilosvai Karácsony fia László e helység (villa) birtokába.

1459. Jakcsi János elzálogosítja birtokát Kusali Györgynének.

1460. beiktattattak örökségi czímen Jakcsi László részeibe bélteki Drágfi Miklósné és Kállai Jánosné, 1461-ben pedig zálogjogon Szilágyi Erzsébet Mátyás király anyja.

1461. Hunyadi János besztercezei gróf beiktattatik a kovászói, kaszonyi, ujfalvi, szernyei és ugornyai féle és a benei, muzsaji és orosz negyed rész birtokaiba.

1470. Keszi Balázs és Kisujlaki Balázs, Keszi Ákos, Zupán Péter, Jakcsi Affra és Kusali László vizsgálatot indítottak Kusali János ellen foglalás miatt. A vizsgálódás még 1474-ben is tartott, akkor nyomozás történvén Keszi és Ujlaki itteni jobbágyságain elkövetett hatalmaskodás miatt.

1478. Jakcsi János és László megintetik Matucsina Miklóst, Zsigmondot, Nasztát és Keszi Balázst az elzálogosított Jakcsi János-féle részek visszaboosátása iránt.

1495. beiktattatik Matucsina Miklós leánya Dorottya, Bilkei Péter neje, a kovászói vára cs (castrum) fele, úgy a kaszonyi, benei, ujfalvi, szernyei, almási, orosz, borsovai és dédai birtokba; 1498-ban megerősített e birtokokban.

1512. Nagymihályi Ödönfi András leánya Zsófia, Pán Kristóf neje, beiktattatik zálogczímen a Jakcsi László-féle részekbe Óbágyi Kristóf királyi ember által.

1519. Matucsina Ferencz Jakcsi János ellen intéztet nyomozást az iránt, hogy egyik itteni jobbágyságát letartóztatta, a vizsgálatételben eljáró Zápszonyi Szeráf királyi ember.

1523. Butykai Lászlóné törvénykezik Matuznai Ferenczcel egyik jobbágyságának elhurczoltatása miatt.

1540. Kovászó Matuznai Pál és Györgytől Kávási Kristóf a kovászói várat elvevén, a leleszi konventnek meghagyatott legfelsőbb helyről, hogy abba Kávásit beiktassa; ugyanakkor Kaszonyi Matuznai Miklós eltiltatta testvérét Matuznai Ferenczet attól, hogy az ősi vagyonát elidegenítse, Kávásit pedig, hogy azt megvegye. Két év múlva 1542-ben már mind két testvér Kávási huszti kapitány ellen fordult, attól a jószágot visszakövetelvén, mely per folytán a király utasította a leleszi konventet, hogy vizsgálat folytán derítse ki, mi módon s ígéret mellett jutott Kávási a panaszlók atyja Matuznai Ferencz vagyona birtokába? (Leleszi lev. A. fasc. 1. 2. N. 18. 23. 37. 46.) Kitünvén pedig, hogy Kávási vétel után szerezte a birtokot, ennek folytán 1543-ban újabb királyi rendelet folytán ő Oroszi Lázár királyi ember által beiktattatott a kovászói vár, az Attak folyón levő kétkerekű malom s a vár alatti Borsova folyón levő őrlőmalom, valamint a vám és Nagy szőlő nevű a kovászói előfokon lévő s a várhoz tartozott szőlő birtokába, Matuznai Pál ellenmondása mellett.

1543. Jakcsi István magtalanul elhunyván, ennek jószágát felkérték paposi Eördög János és István; ugyanakkor beiktattatott vétel folytán Matuznai Ferencz a Jakcsi János-fele részek birtokába, ennek árvái ellenmondása mellett.

1545. bevezettetett Kisguti Benedek kir. ember által Matuznai Pál a Jakcsi János részekbe és 1551-ben megigazítván a Kovászó és Bene közötti határokat, ez alkalommal a beregi lakosok a Kunhegyről való lejövetelekor ott, hol a beregi és muzsaji határ elválasztatik, ellenmondásukat nyilváníták Gecsei Kun Miklós királyi ember és Gyöngyösi Ferencz leleszi konv. pap előtt.

1546. Matuznai György és Pál a kovászói vár és ahhoz tartozó részek birtokába visszaállítottak. 1549-ben Jakcsi Erzsébet kovászói Matuznai Pálnak 2000 frtért valamennyi birtokát átadta, ugyanakkor kiegyezett Jakcsi Mihálylyal a kovászói, kaszonyi, benei, fegyverneki, ványai és gyendai birtokai iránt is.

1549-ben Matuznai Magda anaresi Tegzes László özvegye és Zsófia pócs-petr Ders Mátyás özvegye (Matuznai Miklós leányai) úgy Kata, Horváth Györgyné (Magda leánya) és egy másik Katalin, Tóth György neje (Zsófia leánya) perbe fogták Matuznai Miklóst és Matuznai Ferencz fiait Györgyöt, Pált, Gábort, Ferenczet és Pétert, az őket a kovászói várból és kaszonyi kastélyból, valamint szernyei, ujfalvi, benei, almási birtokokból illető leány-negyedük kiadatása iránt. (Leleszi lev. A. fasc. 2. No 32.)

1551. Révai Ferencz nádorhelyettes meghagyván a leleszi konventnek, hogy Matuznai Pál s testvérei részére a Kovászó és Bene közötti határt állapítsa meg, e czélra nádori emberekül kijelöltek: Oroszi Demeter, Lázár és Péter, Máté és Márton; Borsovai Benedek, Bertalan és János, Gecsei Miklós, Illés és János; e kiküldetés folytán Gyöngyösi Ferencz áldozár és Gecsei Kun Mihály kir. ember Kovászón Gergely pápa napján megjelenván, beidézett határosokul megjelentek: Borsovai Benedek, Bertalan és János; Gecsei János, Oroszi Máté és Lázár, Fancsikai István és Csatóházi Máté; így megejtván a határjárást, végre egy kőhegy, máskép aranybánya nevű helyre értek, hol Konez Kelemen s más beregi királyi jobbágyok ellenmondván, ezek tizenötödnapra a királyi kuria elé utasítottak.

Az 1557-től 1562-ig terjedő időben II. Zápolya János és Ferdinánd király közt keletkezett versenygés folytán a féktelenség e tájon is jó talajra találván, Matuznai Pál a kovászói várat rablótanjául használta, melyből fegyveres zsoldosait prédálásra portyáztatván, ez által a környék osterává vált, majd Balassa Menyhért szövetkezvén elpártolt Zápolyától s Ferdinánd ügyét mozdítá elő, miért Zápolya Gyaluvárban 1562. aprilis 24-kén világosan azért, mert a rendelet szavai szerint „a némettel cinboráskodott s nebhány czinkosával minden erejével a császár pártja előnyeit előmozdítá” — vagyonát elkoboztatta s munkácsi várnagya Galtövi Ferencznek további jóakaratiág adományozta. Majd az 1563. évi pozsonyi országgyűlés is (56. t. cz. Corp. Jur. Hung. I. 509. lap) ellene az anathemat (kárhozatot) kimondván, meghagyta az ország főkapitányának, hogy vizsgálta meg, vajjon a kovászói vár szükséges-e ő felsége megvédésére? ha igen, tegyen intézkedést, hogy az abba helyezendő őrség a prédálástól visszatartassék s a császári párt híveit ne zaklassa; ha pedig a közvédelemre alkalmatlannak fog találtatni, úgy azonnal romboltassék le. E határozat azonban akkor nem foganatosíthatott, mert e vidék nagy része János Zsigmond birtokában volt; végre 1564. Schvendi Lázár császári vezér jelentékeny sereggel Kassán át Munkács alá jöván, azt elfoglalá, honnan a környékbeli várakat s azok közt Kovászt is hatalmába keríté s leromboltatá. Matuznai Pál, kinek neje Jakcsi Erzsébet vala, maga sem élt sokáig azután, mert az 1569. országgyűlés 49. t. cz. 3. §. szerint, már özvegye panaszára elrendelé, hogy a vármegye, vagy ha az elégtelen lenne, a főkapitány közbejöttével helyeztessék vissza a dálnoki Székely Antal által erőszakol-

san elfoglalt birtokába, ki 1562. évben eszközölt ki maga részére adományt és beiktattatott itt, és Almás, Bene, Szernye, Ujfalu és Kaszonyban, e mellett azonban birvágyát önkényileg érvényesíté. Matuznai Pálné azonban a közbejött háborus idők következtében csupán 1572-ben iktattathatott be királyi uj adomány folytán Matuznai János, István és Ferencz, valamint 1576-ban szintén királyi uj adomány alapján Matuznai Gedeon. A beiktatásnál, melyet 1572. Lónyai János kir. ember és Diáki Gál leleszi k. áldozár eszközöltek, ellenmondván Székely Antal, neje Maghi Zsófia és fia Gáspár. E birtokhoz tartoztak ez okmány szerint: Kovászó, Kaszony, Almás, Bene, Szernye, Rafajna és Ujfalu helységekben részek s az összes királyi jogok.

Különben az adóösszeirási lajstromok szerint birtokoltak itt 1530-ban: Matuznai Ferencz, Veselényi Miklós és Jakcsi István, 1552. még Jakcsi Mihály; az 1567-ki rovat szerint, az előbbi évi hadjáratban 24 házhelyről elhurezoltatott a nép a tatárok által.

1569-ben Bilkei Máté mint Matuznai György özvegyének, Surányi Katának ügyvéde és Matuznai Pál özvegye Jakcsi Erzsébet perelt Székely Antallal itteni birtokok iránt, melyeket mégis 1573-ban Székely megszerzett s azokba beiktattatott.

1570. Említettnek birtokosokul Bozássi István özvegye Ördög Borbála és Oroszi Lázár. (Megyei lev.) 1695-ben csere útján egyezsége léptek Daróczi Ferencz és Székely Boldizsár itteni és kaszonyi, kigyósi, muzsaji, benei, nagy és kis-almási, szernyei, ujfalvi, csegöldi és olcsvai birtokaikra nézve.

1600. említettnek birtokosaiul: Matuznai Gedeon, Zsigmond, Ujhelyi Miklós, Bégányi Ferencz és Literáti József.

1623. Rhédei Péter erdélyi vajda lovas seregének vezére beiktattatott a Matuznai Pál és István magvaszakadtával a koronára szállt részekbe, ki és neje Oroszi Zsuzsánna azon évben tiltakoztak a leleszi konvent előtt az ellen, hogy a rozsalyi Kun László szatmári kapitány részére Bethlen Gábor parancsa folytán. Bellovári Dávid munkácsi uradalmi főnök s helyettese Budai István udvarbíró a peressé vált Szalva erdő helyett a békésen használt Nagyerdőt osztotta fel s adta át Kun birtokába a felszóllalók nem csekély jogsérelmére.

1627-ben sikavai Bellavári Dávid beiktattatott a kovászói vár s illetőleg kuria és ahhoz tartozó itteni, benei és kis-muzsaji birtokrészekbe (leleszi lev.)

1633. Perényi Gáborné Salgai Kata bevall két itteni telkét Ujvári Istvánnak 200 frton.

1639. birtokolt itt soklyói Szabó György, 1641-ben Szabó Zsuzsanna átiratja férjére, Horváth Dánielre ezer forinton itteni és benei, halmii, kökönyesdi, turezi és báboni birtokait, (Leleszi lev.). E jószágrészek az előtt Perényi Gáboré valának, kinek fentebb említett neje azokat Szabó Zsuzsánnára ruházta, — 1648 említettnek birtokosokul: Lónyai Zsigmond, Sulyok Ferencz, Szabó György, Horváth Demeter, Ráthonyi Ferencz és Bégányi Ferencz özvegye.

1651. királyi uj adomány czimén beiktattatott itt Lónyai Zsigmond.

1808. beiktattatott a kovászói, benei és almási birtokrészekbe csebi Pogány Ferencz, mely alkalommal a nagy-beregi bíró elenmondott. Ennek halálával özvegye, bölcsei budai Francziska birta, később leánya Pogány Karolina után Bónis Barnabásra szállt és szerződésileg Tallián Pál is szerzett némi részeket. — Pogány István után lett a birtokos báró Perényi Zsigmond, kitől azt megvette Lónyai Albert; bir gróf Károlyi is.

1809-ben alakittatott itt a timsógyár, mely 16,333 frt és 23 krba került; ez 1811-ben 30 és 1812. évben már 125 mázsa timsót termelt; 1815-ben Bösz János özvegye volt a gyár részese, 1818-ban pedig birtokosnője Pogány Ferencz özvegye.

A g. k. hiveknek itt lelkészességük és ujabbkoru fa-templomuk van.

A helység határában a Borsovánál egy sziklás hely Kisvárnak neveztetik. ezen azonban épület nyoma nem tűnik fel.

Kövesd.

(K i v j á z s g y).

Oroszfalu a felvidéki járásban 169 házzal, 876 lakossal és a falucskai és a komlósi határral együtt 5971 holdnyi tértartalom-

mal. Az előtt a komlósi uradalomhoz tartozott s nevét a „Köves“-pataktól vette.

1412. Koriathovics Tódor Munkács ura által sokat zaklattattott, mert a birtokosok annak hódolni nem akartak.

1458. Mátyás király Komlósi Gergely, Tamás, Simon, Pál, András, Imre és Mátyás panaszára vizsgálatot tétetett az iránt, hogy Jakab napja körül Ilosvay Karácsony László, András és György, Bilkei Sándor, István, Mihály, István és János és Rakolezi István hozzájárulásukkal fegyveresen megtámadták a Komlósi-családot s azt mindenétől kifosztotta s K. Ilona özvegyét, férje Makszem György Iosvai, kistaludi, ilonezai és négy forrási birtokából hozományának visszaadása nélkül elűzték. A felség által királyi emberekül kijelöltettek: Gulácsi Pelbárt, Bégányi Éles György, Dávidházi Ambros, Kerepeczi András és Homoki Demeter*).

1460. Ilosvai László vett itt részeket, 1463. ban pedig Bilkei Sándor kir. ember a falu határát bejárta.

1471. Komlosi Pál elzalogosított itt Komlósi György és Andrásnak egy telket. 1513. beiktattatott Kaponyai István.

1567. említettnek birtokosokul: Komlósi János özvegye, K. Gergely, Gáspár és Péter, Tarnóczy István, Fornosi Péter, Zsolnai Ferencz, Asztalnok Mihály, Török István és Dolhai Imre.*)

1600. ban említettnek birtokosaiul: Kun Gáspár, Fornosi János, Literáti József s a Komlósi és Török családbeliek. 1607. ben birt itt Ugrai Anna Komlósi Sebestyén özvegye. 1648. ban pedig: Komlósi Tamás és György, Ignéczy András, Kun István, Kéresi János, Vay István, Terebesi István, Barkóczy László, Ilosvai Tamás és a Fornosi család.

1667. ben Szalai Barkóczy György panaszára gróf Nádasdi Ferencz országbíró a Mocsár nevű erdő használata iránt vizsgálatot rendelve, királyi emberekül kijelöltettek: Hatos Márton, Fancsikai Zsigmond, Egéressi István és János, Somosi Pál, Mező Márton, Ilosvai István és János, Bégányi László, Ladányi Bay Ferencz és Mihály és Szegedi Pál. A kihallgatott tanúk vallomása alapján kiderült, hogy Kövesd, Nagy és Kis-Komlós és Pálfalva helységeknek mind az erdő, mind a mezőkre nézve egy közös belső határokkal el nem különített közös határuk volt s ennél fogva azok szabadon s közösen használták a Mocsár erdőt s csak közelebb kezdtek a Komlósiak akadályozni Barkóczyt a fahordásban, jöllehet már ennek jogelőde Kun Gáspár is nyugodtan használta a kérdéses erdőt.

*) Budai kam. lev. Lib. IV. Tom. VII.

Utóbbi időben is a helység főbb birtokosai valának a Komlósi és Ilosvai családokon kívül a gróf Károlyi és Vasadiak.

A g. k. hitközség voltaképen a szomszéd falueskai lelkész-séghez tartoznék, azonban lakályosabb volta miatt a pap itt telepedett le, építvén a község tágas paplakot, míg a templom fából készült régi épület, diszes fakápolnával és feszülettel ékitve. Anyakönyve 1786-tól vezettetik.

Határa dombos.

Kucsava.

(Oroszkucsava).

Orosztalu a munkácsi járásban, Kuzmina szomszédságában, 25 házzal, 120 lakossal és 555 holdnyi terjedelmű hegyes-völgyes határral. Birtokosai most: báró Barkóczy János és gr. Buttler Sándor. Kuzminának fiókegyháza, de van saját régi fatemploma. Nevét vette a „Korcsova“ orosz szótól, mi cseprentést jelent. Az 1576-ki záloglevélben, (mely Tárkányi és Bornemissza közt kötött), Korcsová-nak íratik. (L. Benedike). 1647-ben birták Tárkányi István és Barkóczy László.

Kulinkócz.

(Kolinkócz).

Gazdasági tanya Iványi és Lauka közt a Joó-család birtokában. Az 1600. évi adórovat szerint, volt akkor itt Rákóczy Zsig-

mondnak egy jobbágya. Később birta Pederi András, kitől Brandenburgi Kata beleegyezésével átment 1631-ben Horváth János és Ferenczre szintén zálogjogon; 1640-ben ezt Cserejóczczal együtt Rákóczy Györgynek 1500 frtért s a fejedelem klacsanói jobbágya-
iért adták cserébe, mennyiben azt Rákóczy még 1632-ben az eperjesi egyezség értelmében kapta, mint a munkácsi uradalomhoz tartozó pusztát. Később Rákóczy Földvári Jánosnak engedte azokat kiváltani, ki Csürfalvával (Cserejócz) együtt sokáig birta*). Az 1682. évi urbér szerint „Kulinka-falvát“ Csürfalvát és Kisgutot a Földvári családtól Marin Péter váltotta ki, kinek felesége után azt 1682-ben Ráti István birta; később a Joó család kezére került.

Kustánfalva.

Ezen 1730 táján a góf Schönborn-család által német lakosokkal megnépesített falu fekszik a felső Schönborn feletti lejtőn 49 házzal és 251 lakossal.

1597. január 1-jén Rákóczy Zsigmond, a munkácsi vár s uradalom akkori zálogbirtokosa, azon czélból, hogy II. Rudolf király vagyonát öregbitse, K o s z t á n Sándor nevű kendereskei lakosnak kenézi szabadalmat adott arra, hogy K a p u f a l v a néven itt helységet alakítson, igérvén, hogy a megszállandó idegen jobbágyság 15 évi adó és tehermentességet élvezendnek; a kenézek utódai pedig csupán a szokott kenézi kötelezettséget teljesíteni és szükség esetén fegyverrel szolgálni tartozandván.

Ez alapító kenéz nevére elneveztetett az új helység K o s z t á n f a l v á n a k, miből később „Kustán“-falva lett. 1599-ben Kapusfalvának hivatott még, s akkor csupán 1 ház volt benne.

Az 1649-ki urbárium szerint találtatott itt akkor 13 jobbágyság, 24 fiu, 3 ló, 30 ökör, 29 tehén és 44 sertés. 1672-ben 12 jobbágyság,

*) Az 1649. és 1682. munk. urad. urbariumok.

8½ telek, 20 fu; 1682-ben 22 jobbágy 9½ telken; 1704-ben 12 jobbágy és 19 fu; 1728-ban 9 jobbágy és 15 fu, 4¼ telken; 1733-ban 12 jövevénygazda és 2 fu; 1749-ben 12 házhely; 1764-ben 15 gazda és 2 zsellér; 1777-ben 18 gazda és 1775-ben 16 jobbágy és 1 zsellér.

A Kamjanka nevű domb 1803-ban ültetett be szőlőkkel s 1812 óta tizedet adott a munkácsi uradalomnak.

A német kath. híveknek van saját kötemplomuk s a felsőschönborni, a g. k. lakosok pedig Podheringhez tartoznak.

Kutkafalva.

(Pokutya.)

Orosz helység a felvidéki járásban, 55 házzal és 322 lakossal, a Hát-erdő közelében, mely keletkezése óta a munkácsi uradalomhoz tartozott. A XVI. században Kut, másképp Farkasfalvának is mondatott.*) 1624-ben zálogjogon Bellavári Dávid birtokába jutott, kinek utódaitól azt 1640-ben Rákóczy György ezer forinton visszaváltotta, azonban csakhamar ismét Bálintffy Balázsnak adta, ki azt 1649-ben is birta. 1672-ben Báthori Zsófia alatt volt itt a kenéz Terkács Lőrincz; minthogy pedig a kenézi kiváltság bizonyos családra nem vonatkozott, az a jobbágyok közt rendre járt, lévén az egyszersmind falusi bíró is. Innen eredhetett a hazánkban divatozó közmondás: „Sorban jár, mint a falusi bíróság.“ Ekkor találtatott itt összesen 23 jobbágy, 52 fu, 6 ló, 42 ökör, 44 tehén, 63 juh és 34 sertés. Batykok voltak Pap András és Jakab, kik 1-1 nyestet adtak; a jobbágyok közt két „morvai juhász“ is említetik, kik t. i. a nemesebb juhoknál pásztorkodtak. A helységben, hol Terkács, Szolyvai, Nagy és Muzgafalusi marhás székely jobbágyok voltak, három posztócsináló is lakott.

*) Budai kam. lev. Liber IV. Tom. VII. adórovat.

A II. Rákóczy Ferencz alatt 1699-ben Hagara Mátyás várbeli tiszt által eszközölt összeírás szerint, már csak 12 jobbágy, 3 fiu, 4 ló, 1 ökör, 5 tehén, 30 juh és 10 sertés találtatván: e szerint egy rövid félszázad alatt a helység jóléte tetemesen alászállt, mit a folytonos harczok eredményeztek. Ekkor volt a batyko Hallyko Mikula és Terkács Pap András. A lakosság kezén most 228 szarvasmarha, 78 juh, 83 sertés és 20 méhkas találtatik; van saját kőtemploma s 1779-től anyakönyve, de fiókegyházul a papfalvi lelkészség alá tartozik.

Kuzmina.

Orosz helység a munkácsi járásban, a megye észak-nyugati magaslátán, 78 (1870-ben 109) házzal, 410 lakossal és 927 holdnyi hegyes határral, mely közbirtokossághoz tartozik. Kőtemploma a 18-dik századbéli régi fatemplom közelében épült, melynek nyomatá temetőhelyen az előbbi oltárkö jelöli, a terjedelmes paplak azonban most is faépítmény. 1711-ben a svédek követtek el nagy prédálást. 1864-ben szántás közben egy bögrében lengyel ezüstérmekeket leltek, melyek többnyire 1581. István és 1610. III. Zsigmond lengyel királyok korából valók. A határban szőlő is termesztetik. A helység birtokosai közül gróf Schönbornt, Buttlert, Csonkát említjük. A 17-ik században birták Tárkányi István, Borsi János és Senyeyi Ferencz.

Laturka.

Orosz helység fent a Verchovinán a galicziai határszélen a határhegység alatt, 85 házzal, most 482, (1870-ben 586) lakossal és 1970 holdnyi rideg, hegyes határral; tartozik a munkácsi uradalomhoz. A régi okmányokban Lator-kának neveztetik az itt eredő Latoreza folyótól, mely a kiirtott kopár hegyektől körülvelt szegényes völgyön át folydogál dél felé. A szomszéd Lengyelországból e völgyön át is vezet egy átjárás s mint állítják, a honfoglaló magyarok ez irányban lépték át az új haza határát.

1691-ben volt a kenézség a Manajlo és Kurák nevű családoknál, kik mint ilyenek 13 frtot fizettek a földesuraságnak, s akkor az előbbi 36 jobbágytelekből 23 pusztá volt. Batyko vala Pap János, ki nyestpénzül 4 frtot fizetett. Az 1798-ki fölvétel szerint az itteni g. k. fatemplom és szalmával fedett kis paplak igen rossz karban szüldött.

A g. k. hitközségnek van saját lelkészsége és 1819 óta anyakönyve s kötemploma. Utolsó postája Alsó-Vereczke.

1755. évben Nalivajki Timót, Polusin Vaszil és Ipesevics István a mezőn 1163 darab 17. századbeli lengyel ezüst pénzt találtak.

Lauka.

Munkácestől északra egy órajírásnyira fekvő orosz helység 57 házzal, 338 lakossal és 569 holdnyi hegyes határral. 1360. Koria-thovics Tódor herezeg a csernekhegyi kolostornak ajándékozta s mint ilyen ma is annak birtoka. A XV. században a munkácsi ura-

dalomhoz csatoltatván, 1649-ben Lorántffi Zsuzsánna alatt találtatott itt 23 jobbágy, 21 fiu, 6 ló, 22 ökör, 10 tinó, 33 tehén, 76 sertés és 6 méhkas. A szőlőből a várhoz kilenzedet, a g. püspöknek pedig tizedet adtak. Akkor volt a batyko Pap István s a jobbágyok többnyire ily magyar nevet viseltek: Drabant, Sütő, Bodnár, Járos, Hajdok, Lengyel, Gebelán, Majos, Lóder stb. 1692-ben a helység a kolostornak visszaadatott; 1794-ben az oroszvégekkel történt czi-vódás folytán határa megállapított. Az 1703-ki junius 27-ki munkácsi csatavesztés után Rákóczy Ferencz e tájon vonult el, hol őt a nép kegyelettel fogadta s szerencsétlenségén őszintén zokogott. A fatemplommal bíró gk. hitközség Nagylohó fiókja.

Lázàrpatak.

Orosz falu Felső-Vereczke mellett 27 házzal, 180 lakossal és 77 holdnyi hegyes, kopár határral. Tartozott a munkácsi uradalomhoz. 1699-ben volt a kenézség a Szamka családnál, melynek számos tagja volt; ezen kívül még négy jobbágy volt. Nevét a Lázár nevű első kenéztől vette a 16. században. A helységben, mely a f.-vereczkei g. k. lelkeszséghez tartozik, találtatik most 8 ló, 161 szarvasmarha, 175 juh, 10 keoske, 64 sertés és 4 méhkas.

Nagy Leányfalva.

(Lalovo.)

Orosz és német helység a felvidéki járásban, egy magaslaton, 82 házzal, 499 lakossal és 1285 holdnyi határral. A XV. század-

ban a kiváltságolt kilencz krajnai helységek közé tartozott, oláh lakói voltak s okmányilag La-falunak neveztetett. 1465-ben Erzsébet, Mátyás király anyja kapta adományul az akkor beregmegyei Dolha, Zadnya, Bronka, Kusnicza, Kereczke és máramaros-megyei Szurdok, Horoszalja, Polána és Sajó helységekkel együtt, elkoboztatván azok Dolhai Ambrustól testvérölés miatt. A szokásos beiktatást eszközölő Pósházi Simon királyi ember s ez okmányban a falu Lipniczának is mondatik. Majd mint a munkácsi uradalom tartozéka, a többi ily faluk sorsában részesült. 1649-ben Lorántffi Zsuzsánna alatt találtatott itt „Nagyleányfalván“ 36 jobbágy, 18 népes és 5 pusztatelek és 26 fiu. A jobbágyság közt Boldizsár volt a kenéz, és Sipos, Szabó, Hegedüs, Illés, Kerepeczi, Sztánfalvi, Kozma, Bertalan, Német, Tihan, Oláh, Kovács, Vajda, Asztalos, Hátmegezi, Lengyel, Virasztó, Fejér, Gólya magyar jobbágyság; a batyko volt Pap Ferencz. — 1672-ben volt a batyko Csákány János; 1682-ben a kenéz Boldizsár László és 25 jobbágy mivel 27½ telket. A lakosok közt 16 volt virasztó azaz ő a munkácsi várban, névszerint a Kenéz, Német, Tihor, Szolyvai, Tamás, Kozma s más családbeli; a batyko volt Csákány Pap György. Később a ragályok és háborúk folytán a népség megfogyott, minek következtében a gróf Schönborn család az üres telkekre 1748-ban német gyarmatosokat telepített; különösen gróf Schönborn Jenő Ervin a 1763. febr. 10. kibocsátott nyiltlevelében tett kedvező ígéretei által beédesgette a külföldi németeket; a nyomtatott levélben ugyanis ígértetett a megszállóknak 30 napi szántóföld (Morgen Land = 180 □°), 6 napi kaszáló (200 □°) és házhelyül 120 □° belsőtelek; épületfa, legelő és faizás, marha természetben vagy előleg erre és 6 évi adómentesség: kívántatott azonban, hogy minden családfő legalább 100 rénus tallérral legyen ellátva s idővel a termény kilenczedét s uri munka helyett 4 frtnyi dijt fizessen. 1775-ben tíz ily család honosodott meg, most a németek száma 151-re s az oroszoké 406-ra megy. Ez utóbbiaknak saját lelkészszégek s régi fatemplomuk van, melynél egy új kőből építtetik, anyakönyve pedig 1777-től vezettetik; ellenben a r. katolikusok, kiknek itt kőtemplomuk van a felső-schönborni anyaegyházhoz tartoznak.

L e c z f a l v a .

(Leczovicza.)

Uradalmi orosz helység a munkácsi járásban 45 házzal és 252 lakossal. A 17. században Kis-Dubroviczának is neveztetett a pataktól, melynél keletkezett. Gróf Eszterházi Miklós s neje Derzsffi Orsolya 1613. január 1-én kenézi kiváltságot adott Mohucz Sándornak; az 1649-ki urbér szerint volt ekkor a kenéz Lecz János, kitől a helység mostani nevét vette; e kenéz jól birhatta magát, lévén neki az összeírás szerint 8 lova, 8 ökre, 3 tinója, 8 tehene, 100 juha, 13 sertése és 4 méhkasa; testvérei Simon és Mihálynak pedig együttesen 12 lova, 8 ökre, 4 tinója, 9 tehene, 100 juha, 14 sertése és 8 méhkasa. — 1699-ben rendeltetett papi telekül a Huszár Vaszil-féle pusztatelek; ekkor volt a batyko Pap Iván, ki mint jörevény, nem fizetett csak fél nyestpénzt. Az összes lakosság kezén van most 126 szarvasmarha, 73 juh, 55 kecske, 38 sertés és 2 méhkas, s így a vagyonosodás aránylag nem emelkedett.

A g. k. községnek van saját uj kőtemploma és Nagyberesztő fiókja.

L i s z á r n y a .

Ruthén falu a vizniczei völgyön, a munkácsi járásban magas hegyek tövében 22 házzal, 112 lakossal és 1022 holdnyi hegyes határral. Egykor Szoluncsuk nevű helységből keletkezett, a mint-hogy a környékbeli nép most is így nevezi; meredek sziklás bércz

alján áll egy magános koresma, mely az egykori Szoluncsuk falu egyetlen maradványául tartatik. Mostani lakosai, a lizárnyai favágók, az 1808. sept. 30. kelt szerződés alapján telepedtek itt le, szám szerint 39-en, azon kötelezettséggel, hogy havonként a munkácsi uradalmi erdőkben egyenkint 12 öl tűzifát fognak vágni. A g. k. hivek a felső-vizniczei lelkészséghez tartoznak s az 1870-iki összeírásnál nem találtatott birtokukban csupán 41 szarvasmarha.

Kis Lohó.

(Lenyuvczi.)

A munkácsi járásban Iványin tul erdők közt fekvő szegényes orosz falu 13 házzal, 95 lakossal és 98 holdnyi hegyes határral. A néphagyomány szerint hajdan a tatárok pusztiták el s a férfiakat nejeik szemeláttára a káposztás hordókba fulasztották (?), valószínűleg a svédekkel tévesztik össze ez eseményt, midőn azok 1711-ben e tájon nagy pusztitást követtek el; sajátságos, hogy a ruthén pór minden ellenséget, a németet sem véve ki, tatár vagy töröknek mond.

Rakóczy Zsigmond Munkács birtokosa Paska János nevű jobbágyának 1582. márczius 5. adott kenézfalevet a végből, hogy ez elpusztult falut megnépesítse. Azonban a siker elmaradt, mert 1649-ben sem találtatott több mint 2 jobbágy, 1 fiu, 1 ökör, 4 telén és 1 sertés. Később népsége megszaporodhatott, mert 1672. már fatemplomkájá és Baxa Lukács nevű batykója volt. E kis templomnak nyoma, t. i. az oltárnak szolgált szokásos nagy kőducz, maiglan is áll még egy egyszerű harangláb és feszület mellett a falu szélén; de az emberek emlékezetéből sem veszett ki; ugyanis mint állitják, még a mult században is lakott itt g. k. pap, ki koronként oly nagy szegénységgel küzdött, hogy napszámmal keresé kenyerét. Az utolsó pap Paska Iván egy izben a kurátorral és harangozóval a Nyirre ment csépelni, hogy részt keressen. Munkája közben

egy szabolcsmegyei faluban az ottani g. k. pap megbetegedvén. ő ment helyette az ugynevezett utrinát (mise előtti szertartást) elvégezni, miért ez őt feleletre vonta s büntetéssel fenyegette; midőn azonban Paska paplétét igazolta, nyomban hat köből gabonával megajándékozta s szekeren visszaküldé őt. Ez eset értésére esvén a munkácsi püspöknek, Paskát e nyomorult faluból a szomszéd Nagy-Lohóra helyezte át, hol bővebb javadalommal ellátva, maiglan lakik a lelkész, melynek egyik fiókja Kis-Lohó.

1634. az Ibrányi család birta zálogul; az 1699-ki urbárium emliti, hogy e helység 1689 körül annyira elpusztult, hogy egyetlen egy lakosa sem volt. Később a Gulácsi családnál lévén a falu elzálogosítva, gróf Schönborn, mint földes ur azt 1798-ban 1100 frton Szeremlei Károly és Samutól, mint anyjok után Gulácsi jogutódaitól visszaváltá az 1768-ban Gulácsi Gábor ellen indított zálogváltó per folytán.

A 112 lakos kezén ma sem találtatik több 49 szarvasmarhánál és 98 sertésnél.

Nagy-Lohó.

(Lochovo.)

Uradalmi orosz helység 90 házzal, 1870 ben 516, most 485 lakossal és 714 holdnyi hegyes határral s jó bort termő szőlőkkel. Az 1484-diki adománylevélben Lolo h-nak nevezetik. 1649-ben találtatott itt 36 jobbágy, 43 fiu, 8 ló, 92 ökör, 29 tinó, 85 tehén, 162 sertés és 15 méhkas. A szőlőktől kilenczed járt a várhoz; a batyko volt Pap Kozma és János; a Soltész, Török, Dávid, Gyüle, Madárka, Horváth, Fűles, Csacska s más magyar jobbágyok közt volt akkor 5 hetes és 2 székely drabant. A kenészség volt a Soltész nevű családnál, melynek azt Magócsi Ferencz 1608. adományozta. 1672. volt a batyko ifj. Pap János és Kozma s a fentebbi obbágyokon kívül még Csicserka, Alsó, Izsnyéti, Orosz, Bányász és

Bisztrai nevűek, kiknek ma semmi nyomuk. Van g. k. kötemploma s anyakönyve 1795-től. U. p. Munkács.

Longodár

Pusztta a nagy-beregi határon Kigyós és Bereg közt, mely a XIV. században mint falu szerepelt s melyről a Longodári nemes család vette nevét. 1421-ben beiktattatott Longodár helység birtokába a Longodári Benczei család, nevezetesen András fia Barta és Fodor János.*)

1426. beiktattattak királyi uj adomány folytán Longodári Fodor Miklós fiai Márton és János, ugy István aranymivesnek fia János és Longodári Bencze fia Andrásnak fia Barta; királyi emberül működött Gecsei Mihály.**)

1427. Jakcsi László és Mihály és Longodári Márton a Bereg város határához tartozó völgyben falut (villa) alakítani akarván, e miatt Bereg akkori birtokosa György rácz despota tiltakozott és háborítás miatt panaszt emelt. E szerint Longodár maga akkor külön határral birt.

1430. Longodári Fodor János fia Mihály és testvére Márton Longodár helység felét átengedték Kusali Jakcsi György fia Dénes váradi püspöknek, János székely grófnak és Lászlónak, ugyszintén István fiai Mihály és Lászlónak; István testvére lévén Györgynek.***)

1456. beiktattattak Hassaghi Farkas testvéreivel és Karácsonyi László; 1470-ben pedig királyi adomány folytán Oroszi Fülöp királyi ember által Longodár helység fele birtokába Longodári Márton fia Mátyás, Szirmai Simon fia Főris és fia Antal, kik akkor Szirma és Péterfalva helységekben is nyertek részeket.†)

*) Lelesz. F. 71. 81.

**) U. o. Prot. Stat. V. N. 71.

***) U. o. Prot. AA. II 124 p. 3. sz.

†) U. o. X. L. 31.

1498. beiktattatott a már pusztának nevezett Longodár birtokába Geréb Péter*), ki azt Longodári Mátyás magvaszakadtával felkérte, midőn ennek leánya Katalin is örökösök nélkül vezettetett be.

1545. Révai Ferencz nádorhelyettes rendeletére a leleszi káptalan Büdi Mihály főispán kérelmére Longodár helység határát megjárátván, nádori emberekül kijelöltettek Oroszi Demeter, Óbégányi Mátyás és Bálint, Kisguti Benedek, Kerepezzi András, Borsovai Benedek András és Hetei István és László. Érdekelt szomszédokul pedig meghivattak és megjelentek: a Domokos rendű szerzet (religiosi fratres ordinis praedicatorum beati Dominici) Beregszászról, mely képviselve volt Ladányi Gergely főnök (prior), Makrai Péter éneklész (cantor) és Becsei Jeronim áldozár által; továbbá megjelentek: Bulesui Farkas, Bégányi Gergely, beregi bíró Nagy Albert, Csikós Mátyás és Dienes Mihály beregszászi bírák s mások, kik mindjárt a kezdetnél ellenmondván, a működés elmaradt.

1552. Ardó, Bereg és Kigyós határa bejárátván, az illető okmányban emlittetik „Longodár völgye“ (vallis Longodár),**) s úgy látszik, már akkor néptelen hely volt; 1569-ben pedig, midőn Büdi Klára, Mihály és Farkas birták praediumnak mondatott.

Később Bereg város és illetőleg a munkácsi uradalomhoz csatoltatott. Egy jó ivó vizet szolgáltató kut maiglan jelöli a helyet, hol egykor Longodár helység állott. Az 1426-ki gróf Schönborn-féle adománylevélben is emlittetik Longodár-pusztja.

Lónya.

Nagy és Kis.

A tiszta jobb partján fekvő két szomszédos magyar helység. Ezek közül Nagy-Lónya számlál jelenleg 155 lakházat, 1016 lelket, Kis-Lónya pedig 94 lakházat és 497 lakost, míg a kettős határ 3439 holdat tesz.

*) Lelesz. G. No. 65.

**) U. o. Prot. Met. N. 23.

Hogy a Lónya szó őseinknél keresztnév vala, kitűnik egy 1245. évben kelt adománylevélből, mely szerint akkor IV. Béla Lónyának és fia Györgynek s ennek fia Lászlónak birtokot adományozott.*)

E két régi helységet a XII-dik században a Beth, másképp Betke család bírta, kitől azokat, valamint Bátyut, Bótrágyot és Szalókot megvette s a 13. század elején II. Endre alatt Bánkban (Bór Benedek) nádornak veje Simon főispán bírta, ki azonban 1214-ben, midőn nején Gertrud királyné öcsese Eckbert bambergi püspök erőszakot elkövetett, e miatt a bán Péter bihari főispánnal összeesküdvén, a királyi palotába tört s Gertrudot összevagdalta, felbőszült emberei pedig nemesak a palotát kirabolták, hanem a királyi peesétet is elvitték, ennek következtében hűtlenségi bűnbe esvén és különben is magtalan lévén, Lónyát a többi beregi birtokkal (Szolyva és Szentmiklóssal) együtt elveszté s azok a királynéra szálltak.**)

1270-ben a Rusdi nemzetségből származott Endrének fia Mihály főispán kapta a nevezett királyné gyilkosáról a koronára szállt birtokot adományul V. Istvántól, az 1272-ki pótagománylevél tartalma szerint, azon kitűnő szolgálataiért s nagy hadi érdemeiért, melyeket a megelőzőtt években azon alkalommal gyakorolt, midőn még IV. Béla király élteben, ennek megkoronázott fia István, Ottokár cseh és osztrák fejedelemmel, kihez Erney bán, Henrik nádor és más pártoskodó magyar főurak csatlakoztak, véres harcokat folytatott. Nagy érdemeül tudatott be az is, hogy Füzér királyi várat István király részére megőrizte, míg mások váraikat Ottokár védelme és főurasága alá bocsátották, aminthogy ifjuságától fogva folyvást hű szolgálatokat tett a királynak.***)

Az adományozott jószág átadását eszközlé mint kiküldött királyi ember István (de Potuk), ki a határokat Lónya körül következően alapítá meg: Lónya Beth Mátyus földé körül terület, nyugatról a Tisza partján, innen menve előfordul határpontul a Kothna vize, mely Csarnavodából (Csaronda) ered, e viz szolgál azután határul észak felé, átmenvén egy hidon a Nagyut és innen dél felé addig, hol e viz jobbra fordul; innen tovább haladva Som (a királyi birtok) határa mellett, egy Hilimma nevű patakosa s délről a

*) Fejér György. Cod. dipl. T. IV. V. 1. 392. lap.

**) Magyar tört. Eml. I. oszt. XIII. kötet. Nagy Iván „Magyar nemes családok” 33–34. füzet 157. l.

***) Fejér id. m. V. I. 241–246. l.

Boltrágy nevű vizen át kelet felől éri a határvonal a Jasznapatakot, majd a Zirnia (Szernye) vizet, Kopogha (Koponya?) nevű Mihály földjét, észak felől a király birtokát képező Szürtét (Zirtaia) s a patak mentében a királyi Dobrony helységet, majd jobbról egy tavat, s nyugatról Sártó és Menyge mocsarakat, majd egy erdőt, ismét a nagy utat, hol azután a Tisza partján a határ végződik.

Egy más hasonló okmányban említették, hogy Endre két fia Demeter és Mihály comes V. István iránt a hűség számos jeleit adák. Nevezetesen, hogy Demeter a királlyal a Feketehalom várába szorult s ott szolgálati készségével híven forgolódott, Mihály pedig a fentebb említett Füzér és Temetény várakat, mellőzve Béla ígéreteit, István számára megőrizte; midőn Feketehalomból Demeter bocsánatkérés végett Bélához küldetett, a várat ostromló Kemény Lőrincz őt elfogatta és súlyosan kinoztatta, majd midőn István Feketehalomból kivonult, a Keménynyel vitt ütközetben Demeter dicséretesen harcolt; az Erney bánnal és az „Isazeeg mellett történt csatákban Demeter és Mihály István király szeme láttára éhes oroszlánokként az ellenség táborába törtek, sokakat elfogtak, súlyos sebeket kaptak, vérökben fetrengtek s más hős tetteket és szolgálatokat vittek véghez, miért István 1270-ben őt tetemes adományokkal jutalmazta.*)

Rusdi Mihálynak (ki az oklevelekben comes Michael parvus de genere Rusd neveztetik), első nejétől csak két gyermeke volt, egy leány és Mihály nevű fia; második neje, ki a Huntpaznan nemből eredt, Kozma főispán leánya volt, nem ajándékozta meg őt élteben utóddal, hanem ez férje elhunytával özvegyen Berenczei Náné fiának Jakab főispánnak lett nejévé, kinek fia Beneczencznek fiahoz Keledbez adta mostoha leányát is nőül; ennek női hozományul és nászajándékra 400 és 100 márkát fizetvén magáéból, mely összegnek megtérítéseül mostoha fia a magvaszakadáshoz közeledő ifjabb Rusdi Mihály belenyugvásával Lónya, Boltrágy és Battyu, valamint a szomszéd szabolcsmegyebeli Szalóka helységet második férje s utódai részére felkérvén, azokat 1285-ben királyi adományképen meg is kapta. Ezen szatmármegyei Berencze helységéből eredt birtokos család a neki adományozott Lónyára költözvén át, utódai innen a Lónyai családnevet vették fel, mely virágzó család maiglan az ország legdiszesebb ősi családainak egyike.

*) Monumenta Hung. Hist. I. oszt. XIII. köt.

1343. Lónyai Bencz fia Jakab választott bírósági tagul működött Márokon.*)"

1351. A nagyváradi káptalan előtt zemplénmegyei Imbregi András fiai és több Lónyai nemesek, névszerint András fiai László és Dénes, néhai anyjuk Katus (Náné fiának Jakabnak leánya) közt egyezés jött létre a leánynegyedi birtokra nézve kielégítvén testvéreit Jakabot, Miklóst és Lászlót, és János s Györgyöt, Bencze fiait.**)

Ez időben a Lónyai család összeköttetésbe lépett a Jakcsi családdal; ez a Jaka nevű várról (mely most Szinyérvárnak mondatik) vette nevét s azt Jakcsi András hűtlenségi bélyegen elvesztvén, 1352 táján Medgyesi Mór kapta adományul Medgyes helységgel s ahoz tartozó vagyonnal együtt.

1373-ban Lónyai György fia Ferencz perelt Tibai György fiával Jánossal, mely alkalomra királyi emberekül kijelöltettek: Kerepeczi István, Apáti Rapoles fiai Gergely és Lőrincz, Kisanarcsi Miklós és Imre, Dobronyi András és Dobronyi Rupert fia János***)

1379-ben törvénykeztek a Lónyayak a leleszi prépostsággal a Szalóki birtok iránt.†)

1400 körül Kántor Mihály (Lukács fia) véletlenül megölvén Pázsitos Balást, azért Pázsitos Péter és fiait Tamást, Illést, Pált és Jánost a reá szabott pénzbeli illetékre nézve kielégítette; nevezetes hogy ezen csonka okmányban, Pázsitos Péter és Kántor Mihály lónyai vendégnek mondatik (Hospes de Lónya).††)

1418-ban Lónyai István fia András összes nagy és kis lónyai részbirtokait, a kislónyai vámrészszel együtt testvéreinek: Kata Pócsai Péternének és Juszтина özvegy Fügi Jánosuénak négy ujforinton akkép elzálogítja, hogy azokat bármikor visszaválthatja. Ez időben két pénznem: uj és kassai forint létezett, florenus computi cassoviensis.†††)

1419-ben királyi uj adomány mellett beiktattattak, Nagy és Kislónya, Harangláb, Bátyu, Boltrágy és Namény birtokába Lónyay Ferencz fiai György és Miklós; Miklós fiai János és István, Domokos, Ágoston és Miklós, Mihály fia, Gábor fiai Mihály és Jakab; Péter fia László, Szaniszló fiai: Miklós és László, Vitéz István

*) Zichy Codex II. 86.

**) U. o. 452.

***) Leleszi levéltár, prot. AA. I. 12. sz.

†) Fejér Gy. i. m. V. I. 361.

††) Leleszi lev.

†††) Lelesz, prot. parv. 6. lap 12 sz.

fiai: Szaniszló és András. A belktatást végezék Fornosi Mihály fia Gál királyi ember és Kiseszenyi István konventbeli pap Leleszről*).

1434. vizsgálatot indítottak Lónyay Vitéz István fiaAndrásnak fiai Antal és László, — Domahidi György és neje Ilona (Lónyay György volt özvegye) ellen azért, mert tőlük a bátyui, lónyai, szigeti, boltrágyi és haranglábi birtokokat, valamint 70 darab sertést elfoglalták.

1452. Naményi László fia Miklós saját és a Lónyayak nevében eltiltatja Szécsy Miklóst és Simont, úgy Csapi Ákos Istvánt s a többi szomszédos és határos birtokosokat attól, hogy Lónya, Bátyu, Boltrágy és Harangláb helységekben foglalást tegyenek.

1455. Lónyay Antal elzálogítá összes birtokát Lónyay Jánosnak. 300 frton.

1459. özvegy Kereszturi Helele Tamásné Veron, fia Mátyás és özvegy testvére Jusztin törvénykeznek Lónyay László és Andrással s más szomszéd birtokosokkal Helele Tamás megöletése és foglalások miatt.

1503. Mikai Beregi Gergely perelt Helmeczi István, Gálócsi Péter, Daróczy Bertalan deák, Daróczy György és Margittal erőszakoskodás és foglalás miatt. 1503 évben Naményi Ferencz és Balázs leköték itteni és más birtokrészeit felkölesönzött 200 frtban Lónyay Menyhértnek; ugyanakkor Naményi Balázs és Ferencz pereltek Naményi István özvegyével. (L. Namény.) 1520-ban Naményi Balázs özvegye Anna, perelt Drágffi Jánossal és Bozási Jánossal foglalás miatt, úgy Lónyay Jánossal is azért, mert ő az özvegy lónyai kuriájába erőszakosan berontott és onnan őt dézmás malacot elhajtattott; két év mulva ismét megújult a viszálykodás, 1552-ben Lónyay Menyhért és fia Gergely a nevezett özvegyet embereikkel megtámadván s itt és Bótrágyon neki kárt okozván. Ekkor a vizsgálatot Beesi János leleszi áldozár végezte.

1522-ben Lónyay Albert is emelt vádat néhai Lónyai János fia István, Lónyai Patócsi Antal és Naményi Balázs özvegye ellen az ezek által naményi és lónyai kuriáiban tett sérelmek miatt; az eljáró törvényszék azonban a vádlottaknak ítélte oda a tisztító esküt. 1525-ben pedig Lónyay Menyhért özvegye Katalin fogta perbe fiait, Györgyöt és Kristófot, kik lónyai nemesi udvarába és lakába erőszakosan berontván, szekrényeit és tárait feltörték s

*) Lelesz, prot. parv. 1. lap.

azokból az özvegy előbbi két férjétől, nemes Carnavadai János és Pán Bernáttól maradt értékes vagyonait elvitték s őt illetlenül szidalmazták s bántalmazták.

1526-ban hűtlenségi bélyegen elveszté Lónyay Gergely nagy és kis lónyai, bátyui, bótrágyi, szalóki és haranglábi s Magyarországon bárhol levő egyéb birtokait, melyek királyi adományképen Bökényi Benedek mester és malomvizi Kenderes Jánosnak adattak. A Hetei Péter királyi ember és Jászay Pál leleszi k. pap által eszközölt beiktatásnál ellenmondtak Lónyai Gergely és István, Naményi Balázs özvegye Anna és Lónyay László özvegye Jusztin.

1548. megelőzött per folytán egyezsége léptek Lónyay András, Lónyay Gergely, Bozássy Zsófia és Harang Kata a lónyai s ahhoz tartozó birtokok iránt.

1550-ben Lónyay János perbe idézte Lónyay Gergelyt azért, hogy a kiállított kötvénybeli tartozását nem teljesíté, kötelezvé magát L. János atyjának megölése és házának elpusztítása miatt birság és kárpótlás-fizetésre.

1551. Lónyay Ilona, (Lónyay Lászlónak Félégyházy Jusztintól született leánya) férjére, sámsoni Körösi Miklósról iratta lónyai, szigeti, bátyui, bótrágyi, haranglábi, naményi, löki és esobai birtokait. — 1555-ben Lónyay Péter a vele vérséges Büdy családdal törvénykezett; ezt 1556-ban Zaberardino Mátyás váradi püspök felhívta arra, hogy a nagylónyai kastélyt égesse fel, nehogy a pártosok bele vehessék magokat*).

1559-ben Zelendi János, Bozási István és János és Beregi Ferencz hűtlenségi bűnnel sujtatván, lónyai és más birtokaik elkoboztattak és Szilágyi Bálintnak adományoztattak, ez Hetei Pál beregi alispán és királyi ember által a birtokba beiktattatván. Ez évben még tiltakozott Lónyay Péter Szilágyi B. ellen a leleszi konventnél az iránt, hogy ez e birtokokat elidegenítse.

Az 1567-ben e tájon átvonult tatárhad itt nagy pusztítást követett el; akkor birtokoltak itt Lónyay Péter, György, István és Tibai Kristóf; találtatott pedig adó alapjául Nagy-Lónyán 3 és Kislónyán 4 $\frac{1}{4}$ kapu. (Budai kamari lev.)

1570. Kálnai Anna Lónyai Istvánra iratta részirtokait.

1569. beiktattatott Persey Miklós magyar királyi udvari kancelláriai jegyző és Ibrányi Ferenc a hűtlenségi bűn miatt Bozási Jánostól elfoglalt lónyai, naményi, bátyui s a többi részirtokokba, ugy

*) Kemény, Not. Capit. albensi. II. 90.

többek ellenmondása mellett a magtalanul elhunyt Gyürei István után maradt gyürei és besztercei birtokba. A beiktatást eszközlék Ugrai János királyi ember és Zalonkéményi Péter, leleszi k. áldozár. (Leleszi lev.)

1570 birtak itt részeket Lónyai Gergely és Péter, kik Dobronyi Ferenczel erőszakos foglalás miatt perlekedtek. (Megyei lev.) — 1575-ben Lónyay István bökei Patócsi Jánosra ruházta részét. —

1582. királyi adomány erejénél fogva bevezettetett Lónyay Péter a Lónyay Albert-birta nagy és kislónyai, bátyui, szigeti, mátyusi, boltrágyi, naményi, haranglábi, somi, zápszonyi, csetfalvi, dávidházi, surányi, nagy bárii, rétsági, beeskei, szondai és váraljai (nógrádmegyei) részjárságokba. Az ünnepélyes beiktatásnál, melyre Horváth Kristóf királyi ember és Rajkai Péter leleszi áldozár kiküldettek, ellenmondottak Lónyay István és Horkay Pál. — Lónyay Péter a birtokokat felkérte, még mielőtt a fiskus tetteleg elfoglalta.

1587. Lónyay Gergely Lónyay István tokaji várkapitánynak szolgáját Lengyel, másképp Szaniszló Györgyöt megölvén, ez őt emiatt perbe fogta s javait a királyi táblán magának megítélteté; és mivel Gergely Erdélybe menekülván, javait még Ilosvay István és Morvay István is magoknak megszerezni igyekeztek, Lónyay István beregi alispán ez ellen 1591-ben Báthory István országbíró előtt ünnepélyesen tiltakozott*).

Ez évben Sámson Körösi János fia Mihály és Körösi Ferencz és István, Ilona Kereszturi Istvánné és Erzsébet tiltakoztak Lónyay István ellen a lónyai, bátyui és szigeti birtokok elfoglalása miatt**). —

1590-ben Ilosvai Karácsony István perelt Lónyai Gergelylyel itteni birtok iránt.

1593-ban Rudolf király Lónyay István, György, János, Ferencz és Gergelynek kiváltságot ad Nagy Lónya és Mogyorós területén a Tiszán át révet tartani.

1600-ban említettnek itteni birtokosokul: Lónyay Albert, Eufrozina, Gergely özvegye és István.

1610-ben tiltakozott Körösi Mihály Lónyay István ellen foglalás miatt. — 1626-ban Lónyay Menyhért egy házat és telket iratott Nagy-Lónyán Rácz Mártonnak.

1647-ben birtokoltak itt Lónyay Zsigmond, István, András

*) Nagy Iván i. m. 9. k. 163. l.

**) Leleszi levéltár.

és Menyhért özvegye. — 1651-ben királyi új adomány alapján beiktattatott Lónyay Zsigmond Gulácsi Zsigmond kir. ember által a nagylónyai, kaszonyi, szernyei, ujfalvi, benei és kovászói részjárságokba Fejérvári Miklós leleszi áldozár közbejöttével. 1655. Barkóczy László és neje Péchy Anna iktattattak be.

1676-ban elosztattak a lónyai uradalmi javak a szepesi káptalan által, mely alkalommal gróf Csáky István gondnok képviselte gyámoltjait Lónyay Margittól született Zsigmond, István, Mária, Éva és Borbálát, Erdődy Sándor pedig nejét Chrisztinát*).

1693. Lónyay László elzalogosította Lónyay Gábornak Nagy-Lónyán, Szigeten és Bátyuban levő részeit 300 forintot.

Nagy-Lónyát s tartozékait jelenben a Lónyay család bírja; nevezetesen Nagy-Lónyán tartja székhelyét Lónyay János, Somban Lónyay Albert, Bátyuban, Boltrágyon Lónyay József és gróf Lónyay Béla, míg Naményban Lónyay György örökösei művelik az ősi birtokot.

A XVI. századbeli földvárnak nyoma maiglan látszik Nagy-Lónya keleti végén Lónyay Gábor kertjében.

A nagylónyai reformált község már 1595. évben anyagyülekezetet képezett, fiókjai lévén Kis Lónya és Telek. Temploma, XV. századbeli r. kath. modor szerinti csucsíves építmény, keletelt fekvésű s észak felőli ablaktalan falain régi festett falképek látszanak. Az alatta levő sírbolt a Lónyayak egyik temetkezési helyeül szolgált. A nép monda szerint az 1657. évben berontott lengyelek olól a lakosok egy szép nagy harangot súlyesztettek a Tisza mocsárába, mely az árvizkor beiszapoltatván odaveszett. A templom előtt délre, külön válva áll egy tiszaháti modorban épült, négy fióktoronnyal ellátott igen magas s hegyes fatorony, két újabbkoru haranggal.

Anyakönyve 1778. kezdődik Lőrinczy Mihály pap idejében a mikor rendes iskolája is volt már, melyet 1837-ben Lónyay János és neje Florentina különös pártfogás alá vévén s szükségletei fedezésére évenként száz forintot utalványozván: ez összeg most is a királyi haszonvételek jövedelmeiből fizettetik.

Kis Lónyát illetőleg megjegyzem, hogy ezelőtt Nagy Lónya fiókja volt, jöllehet 1762-ben külön fatemplomot építtetett, a mint a régi fatemplom vitorláján levő évszám is mutatja. 1787.

*) Leleszi lev. fasc. 1041. N. 22.

kezdődik filialis anyakönyve. 1789-ben Lónyay László jóltevő iskola telket ajándékozott a községnek. 1800-ban anyagyülekezetté lett, Szucsányi László lévén első papja. 1802. öntette az egyház önköltségén a nagyobb harangot, a kisebbet Szigetből hozták az árvíz miatt onnan kiköltözött lakosok. 1825-ben külön iskolatanítót nyert. 1832-ben cserélte ki a község a régi paptelket a mostaniért.

Kis Lueska,

(Novoszelicza.)

Uradalmi orosz füzü a Hát nyugoti lejtőjén a munkácsi járásban 23 házzal és 140 lakossal. 1505-ben Anna királyné megerősíté azon kenézséget, melyet néhai Erzsébet Kislueskai László és Jánosnak adott. (Megyei levéltár.) 1649. találtatott itt 8 jobbágy, 6 fiu, 3 $\frac{1}{2}$ telek, 22 ló, 21 ökör, 23 tehén és 51 sertés. A Prokopnye vizén volt a Pap nevű kenézséfaládnak egy malma, melytől egy lasnakot vagy 2 frtot adott évenként a munkácsi várhoz; a batyko volt akkor Bustyin László, lovasszabados Pinczenik Lukács, székelydrabbant pedig Halacsnya. Jelenben van a lakosság kezén 24 ló, 108 marha, 18 juh és 67 sertés. A g. k. község Sztánfalva fiókja,

Nagy Lueska.

Országos vásárokkal bíró terjedelmes mezőváros a Latoreza balpartján a munkácsi járásban 603 házzal, 3305 lakossal és 9176 holdnyi sik és termékeny határral. E régi helység a munkácsi vár tartozéka lévén, annak urait szolgáltatta. Szilágyi Erzsébet alatt Kozma

Elek és Gergely testvérek említettnek kenézekül, mint kik a lueskai kenézségnek felét birták*). 1493. Hollós János Munkácson Soltész Kozmának és utódainak adott kenézi kiváltságot, mit 1505. Anna királyné is Budán megerősített Soltész Kozma és György, valamint néhai Elek fia részére Nagylucskának a várhoz tartozott fele részét illetőleg. Ez okmányból is kitűnik, hogy a falu másik fele magán urak birtokában volt. Nevezetesen említettik birtokosául 1455. az Agárdi család, névszerint István, János, Mihály és László. 1501-ben beiktattattak vasilioi Vassa István zálogkezimen a néhai Tárkányi István itteni és más részeibe Agárdi Lajos királyi ember által. 1503-ban Tárkányi László fiai István és Miklós elzálogosították 100 arany forintban Kenderesi Péternek birtokukat, 1505-ben pedig Kerecsenyi Antal visszabocsátá a Tárkányiaknak a Tárkányi Mihály fia Márton által neki 164 frtban elzálogosított részt. — 1507. beiktattatott Kerecsenyi István a Nagytárkányi István és Miklóstól zálogul kapott részbe s nemsokára a zálogrészek teljesen visszaszerezettek a vár részére.

1566 ban az erre átvonult tatárok elpusztíták.

1630 év táján a lueskai és csomonyai birtokosok a két helység közt fekvő Sipos nyárása nevű erdőtér határai iránt versengvén: 1638. június 22. gróf Homonnai Drugeth János országbíró Ungvárról meghagyta a leleszi konventnek, hogy priberi Melith György panasza folytán ez ügyben vizsgálatot tétessen; királyi emberekül kijelöltettek: klacsanói Horváth György és Ferencz, Mező Gáspár, Bégányi Ferencz, Telekesi Pál, Szerednyei Pál, Kisfaludi Péter és Ferencz, Ilosvai János és Péter, Bodó Ferencz, Keszi György, Vidányi János, Herpai István, Csibai Mihály, Pankotai Boldizsár, Szelecsényi István, Ladmóczi Horváth György, Farkas László, Bors János, Nagy Gáspár, Jászay György, Sajgó György, Kende András és Mihály, Tunyogi Péter és Miklós és Rapolthi István; utasítván egyszersmind a káptalant, hogy 16 nehéz márkával sujtson mindenkit, kik tanuságot tenni vonakodnának. Ennek folytán Tusnádi Bálint leleszi áldozár és Klacsanói Horváth György kir. ember július 9-kén Csomonyan 15 tanut hallgattak ki; ezek közül gersanói Kusali Ferencz vallá: hogy a peres Siposnyárás nevű erdőrészt Bethlen Gábor fejedelem adatta vissza a csomonyaiaknak; Ferencz Miklós s mások pedig vallák: hogy Dobó Ferencz idejében a Mocsár nevű erdőtől és Horgasszegettől Eördög

*) 1649. urb. 278. lap.

András csomonyai ispánjának faizásért a jobbágyság egy véka abrakot, 1 tyukot és egy kalácsot tartoztak adni; a dobronyi erdőre azonban bemenniök tiltatott s a kihágók büntetettek, a dobronyiak pénzért vették a csomonyaiaktól a Horgászzeget.

E peres erdőben Csomonyára nézve határulemlítették a Pohárka viz, mely a Szernyébe szakad, majd a Maczonecza viz, melyen malom is állott, Horgászéger a veres gorond mellett is a Górmosár a Szernye vizénél*).

1646. Rákóczy György Munkács ura, Munkácsen aug. 5. kelt okmányában Anda Ferenczet hű szolgálatai elismerésül az adófizetéstől felmenté. Ez okmányban kiemeltetik, hogy Anda már 12 év óta a munkácsi várhoz postásul szolgál s hogy a mikor valamely uri ember vagy tiszt idegen országra küldetik, őt mint tapasztaltat szokták melléjük adni kísérendül**). E szerint a nagylucskai szabadosok már a 17. században, sőt tán előbb is, leginkább levélhordással s lovon való kísérettel szokták volt szolgálataikat teljesíteni; azonfelül kötelességük volt a várkapitányhoz egy székely drabantot tartani s háboru alkalmával egy felszerelt lovast kiállítani; tartoztak a várbeli mély kúthoz évenként két öreg kötélnek hársháncsot beszállítani és az uraság javára őt hordó bort kimérni. A jobbágyság 1649-ki összeírás szerint többnyire magyar nevű volt, u. m. Szabados. Fekete, Nagy, Molnár (ki puskás volt a várban.) Balassi, Füzér János főbíró, Bányász Máté esküt, Pap Mihály, Demeter és Simon batykok, kik évenként 2—2 nyestet tartoztak adni; Horváth László, porkoláb az alsó kapunál; Dobrókai, Rác, Koszta sat. hópénzes drabantok; Tompa, Hadar, Vakaró, Holupán, Ferge, Mogyorósi, Csopász, Vizniezei, Szendi, székely drabantok; Csonka, Morda, Szabó puskások, Sütő Jakab és Demeter ménespásztorok, Sele ztei, Anda, Garabod, Fayszi, Frundák, Hallgass, Gorondi, Száva, Benedeki, Dalu, Puskás, Hodár, Veréb stb. közjobbágyság. Mindezeknek ma itt semmi nyomuk.

1649. találtatott itt 34 marhas jobbágyság, 40 gyalogszeres és zsellér, 74 „officialatus“ (alkalmazott és soltész) és 40 pusztahelyen lakó, összesen 140 jobbágyság, 71 telek, 111 fiu, 98 ló, 369 ökör, 132 tinó, 348 tehén, 1335 sertés és 132 méhkas. 1682-ben találtatott 90 jobbágyság, 15 lovas és gyalog szabados, 8 szabad legény, 1 batyko és egy orosz deák. Ez urbér szerint volt 1620 körül a rafajnai erdőben a Szernye vizen egy a várhoz tartozó, 4 köre forgó

*) Lelesz, Prot. Met. I. 437.

**) 1649. urb.

malom is itt, melyet azonban Balling János, ki 1624-ben Bethlen Gábor fejedelem alatt uradalmi főnök és várkapitány volt, maga javára, az irás szerint, „abalienálta“ a vártól s 1649-ben Lövei Gergely és Kendéné asszony birták. Még két más malom is állott akkor a Latoreza folyón, melyek később teljesen elpusztultak.

1672. volt a főbíró Kerekes János.

1692. június 25. Rákóczy Ferencz adómentesítette Busár János telkét, ki nemesítettet.

1699-ben már csak $23\frac{1}{2}$ népes és $45\frac{1}{2}$ pusztá telek volt, tartozván akkor a megmaradt csekély népesség a vár konyhájára 94 tyukot, $13\frac{1}{2}$ ludat, $23\frac{1}{2}$ font vaját és $23\frac{1}{2}$ kenderkittát beszolgáltatni.

1703. a munkácsi német őrség kicsapván, itt sok házat elhamvasztott.

1729. találtatott 7 szabados család, kik levélhordásra alkalmaztattak; 1794-ben pedig ezek 22-re mentek. 1794-ben harmincz gazdának minden épülete porrá égett.

A gróf Schönborn családnak itt most derék majorja van, mely nagyobbára új irtásokból 1833. évben keletkezett. Az 1682. urbérben említetik, hogy az uradalomnak itt a felső és alsó nyomásban 149 holdnyi három táblaföldje volt az ut mentében, melyben összesen 50 köből gabona termett s a csomonyai hosszú lázon 67 holdja. Lucskának a Csomonya felé eső határát, a haracsinai mezőt ugyanis a csomonyaiak még a 16. században jogtalanul kiirtván s elfoglalván, az 1640 körül visszavétetett s a lucskai jobbágyság által uri munka fejében dolgoztatott. A grófi magán birtok most itt 2274 hold, miből 1590 hold szántó és 684 kaszáló. Van a majorban jeles minta marhatenyészde és szeszgyár; néhány évtized előtt drága ménes diszlett, mely azonban 1860-ban megszünttetett.

A Pole nevű dülön, közel az országúthoz egy épület közelében 1871. őskori sírokra akadtak, melyekben különféle bronz mű és ékszerek, fegyverek s női felszerelvények találtak.

Nagy-Lucska község, melynek 3012 lélekből álló g. k. hitközsége saját lelkeséggel s kötelemplommal bír, egyike a legtelhetősebeknek a megyében; lévén az 1870. évben történt összeírás szerint abban 138 ló, 1649 különféle szarvasmarha, 2015 juh, 2 kecske, 132 sertés és 44 méhkas, mely vagyon azonban azóta némileg megapadt. V. Ferdinánd király, Bécsben 1847. aug. 19. 14158. 1338. sz. a. kelt kiváltsága folytán gróf Schönbörn Károly akkori földesur kérelmére megengedé, hogy Nagy-Lucska helység nevezetű városá

emeltessék és hat országos vásárt tarthasson, még pedig évenként febr. 13., április hó 5., pünkösöd utáni esütörtökön, július hó 31., szeptember 10. és nov. 30-án. 1826. okt. 27-én Bécsben kelt kiváltságlevelével szerint pedig I. Ferencz király feljogosítja gróf Schönborn Ferencz Fülöpöt, hogy az itteni Latorczai csatorna felett vám-szedési jog élvezete mellett a gróf hidat állíthasson.

Lukova.

Ruthen falu a felvidéki járásban 129 házzal és 591 lakossal; hajdan a bilkei uradalom tartozéka volt.

1447-ban zálogképen Ilosvai Tivadar István birta.

1448-ban vizsgálatot tétetett Bilkei Péter fia János, Lipcsei Gorzó és fia János, valamint Bilkei Gergely fiai István Péter és Fedor, úgy Ilosvai Tivadar István ellen, kik panaszos birtokát elfoglalták s őt házából erőszakosan kivezették, mely alkalommal királyi emberül eljár Kerepeczi Miklós.

1457. Bilkei Ivasko elzálogosított egy jobbágy telket Vörösmarthi Péter és Jánosnak 4 arany forintért; valamint Dobrókán 5 és Herincsén szintén annyi telket 50 frtéért.

1469. Bilkei Illés fia István eltiltatta maga és fiai Mihály és János és György nevében Bilkei Sándort Lukova elidegenítésétől, Vörösmarthi Jánost és Ilosvai Lászlót pedig annak megvételétől; nemkülönben testvére B. Sándor, Ivasko és Miklós nevében is Delhai Albert s rokonait földeik elfoglalásától.

1476 osztozkodtak Bilkei Mihály és Lázár, Illés, István és Rakolczy István és Mihály s a többi rokonok.

1480. és 1491. beiktattatott a Perényi család; 1570-ben Tarnóczy István és Bilkei Gergely; 1580-ban Daróczy Szeráf; 1600-ban birtak itt: Bixi Ferencz özvegye, Bilkei és Lipcsei; 1611-ben Komlósi Zsuzsánna, Ilosvai Erzsébet és Lipcsei Zsófia és Zsuzsánna. 1631-ben Daróczy adományul kapta a Lipcsei Gergelytől hűtlenségi bélyegen elkobzott részt.

1637. Pauta Máté az itteni g. templomot kirabolván s megszeptségtelenítvén, e miatt, valamint azért, hogy önkényesen a püspök tiltakozása ellenére idegen papot helyezett be a lelkészségbe, 120 frtnyi bírságra ítéltetett.

1648-ban voltak a helység birtokosai Lipcsei Péter, Komlósi Bálint, Pap István, Dobra Mátyás, Zavatzki András és Madarász Tamás; 1774-ben pedig, midőn a helység határa hatóságilag bejárattott, minthogy a szomszéd birtokos gróf Teleky László a határ vonalakat átlépte, Lipcsei János, Sándor és Ferencz; ifjabb Gorzó János, Gergely, Jakab, János, Simon, Tamás, Lukács, Péter, István, és Péter fia János; Ujhelyi Zsigmond, Bodó Antal s a Zékán és Dobra családok. A közbirtokosság számos tagja s a küldöttség személyzete 9 napot töltvén a határigazítással: az ellátási költség összesen 67 frt 23 kr-ra rugott; számittatván 1 iteze bor 7, egy iteze pálinka 9, egy véka rozs 34 krba s egy vágó marha 14 frtba.

Jelenben is az Ilosvai, Gorzó s Dobra-családok itt a főbb birtokosok, valamint Ruzsák Lajos.

Vau itt g. k. kötemplom, a község azonban Miszticze fiókja.

Macsola,

Magyar helység a tiszaháton, 16 házzal, most 334, (1870-ben 426) lakossal és 1789 holdnyi határral. Szláv eredetű nevét vette a „m o c s o l a” szótól, mely a tótoknál áztatót (kenderáztatót) jelent s célzással van a határt egykor borító posványokra, valamint arra, hogy a helység eredete egykoru a Csaroda, Dobrony s más hason szláv nvű helységekével.

A XIV. században a Macsolai nemes család birta, nevezetesen 1357. Macsolai János másnéven Nyilas királyi emberül említettik*), valamint M. Imre fia Balázs**). 1369 Macsolai Nyi-

*) Zichy-Codex III. 67.

**) U. o. 78.

las Mátyás említettik*), mint ki Gecsei és Tákosival perlekedett. 1378-ban beiktattatott a leleszi konvent által Macsolai János fia Rudolf Macsola, Csoma, Gecse, Asztély és Ujfalú birtokába.

1379. Lajos király Visegrád (in vigilia festi nativ. B. Joannis Bap,) meghagyta Macsolai Rudolf kérelmére a leleszi konventnek, hogy Macsola, Csoma és Gecse helységeinek határait igazítsa meg, kijelölvén királyi emberekül: Bulesui Jánost, Beke fiát és Daróczi Istvánt László fiát **)

1380. Beregszászi Domokos panaszára, mely szerint Macsolai János fia Domokos Barnabás ünnepén a vádló szolgáját***) Fábiánt lándzsájával megsebesíté, a törvény elébe idéztetett; királyi emberekül kijelöltetvén Gulácsi Tiba fia Andor, Fábián és Sebestyén és Hetei Antal.

1422. Macsolai Baksai László fia András, Miklós fia Tamás s ennek gyermekei György, Balázs és Anna, valamint Dorottya és Klára átruházzák birtokrészeiket Macsolai Mihály fiának Lászlónak.

1423. Gecsei Albert kir. ember és Mihály leleszi k. pap beiktatják Macsolai Péter fiait István és Györgyöt az ősi, valamint Marchil fiának Péternek leánya Ilona kezén levő vétel s más jogczimen őket illető részekbe, M. Mihály fia László ellenmondása mellett.

1511. Csomai Benedek, Surányi György és Pál és Terémi Albert és János tiltakoztak Ormos Imre és neje Anna ellen a macsolai, asztélyi, ujfalvi és csoma-gecsei birtok fölkerése és elfoglalása miatt.

1522. Újhelyi Ferencz özvegye Nagyráthi Magda, (utóbb Tarnóczi István özvegye) első férje végrendelete alapján s ennek testvére Egri Lászlóné Borbála beleegyezésével beiktattatott annak macsolai részeibe s kuriájába.

1548. Újhelyi Ferencz és Imre nyernek adományt; ez utóbbi már 1530. lévén itt birtokos.

1553. beiktattattak Bucsui Farkas kir. ember és Bakai Gergely leleszi k. pap által Tibai Ferencz neje Katalin Bekényi Mihály leánya és nővére Zsófia atyjok birtokába, Ujlaki Ferencz kir. helytartónak Pozsonyban jul. 8. kelt adománylevele folytán.†)

1554-ben, midőn Gecsei János deák Gecse határát bejáratta

*) Leleszi lev. Prot. A. I.-9. sz.

**) U. o. Prot. Met. I. 538.

***) U. o. Prot. AA. I. 33. sz.

†) Eredetije a Csoma család devecséri birtokában.

Halábori István kir. ember és Várkonyi Albert lel. pap által, a macsolai birtokosok meghiusíták azt ellenmondásaikkal.

Ugyanazon évben felkérte Tibai Ferenc Ujhelyi Ferenc magvaszakadtával ennek birtokát s azt megnyervén, Gecsei Miklós kir. ember által beiktattatott többek ellenmondása mellett.

1561. Gecsei Pál kir. ember által beiktattatott adomány, vétel, ráíratás és végrendeleti intézkedés folytán Ujhelyi Ferenc özvegye Tarnóczi Istvánné első férjének itteni összes részeibe, öt jobbágytelek kivételével, melyeket az elhunyt örökhagyó nővérének Egri Lászlónénak leányi negyedjoga fejében már azelőtt kihalasztott; a beiktatásnál ellenmondottak Tibai Ferenc, neje Katalin, Ópalagi Csapi János és György.

1566. a tatárok 4 házból hurezolták el a jobbágyságot.

1570. birtak itt Tibai Ferenc, neje Bekényi Kata és Tarnóczi Simon. 1600-ban említettnek birtokosokul még: Szuhay Gáspár, Achos János és Zoltán Mátyás; 1604. még Petri János is.

1641. cseréltek birtokot itt és Csetfalván Göde Péter és Zoltán Józsa; 1648. említettnek még Tarnóczi András és Lőrincz Zsigmond.

Később birtokosokká lettek még a Bay, Kajdi, Ilosvai, Sulyok, Péchy, Csegényi s más családbeliek.

1812. Szirmay Lajos oldalrokonai nevében is tiltakozott a ludányi Bay Mihály és András magtalan kimultok után, az ezek által elidegenített vagyon birtokosai ellen.

Mostani főbb birtokosok itt Péchy Tamásné Sulyok Emma, Jobszty Ferenc örökösei, Péchy István és Miklós, Rácz Teréz, Gyula és Emma; Csegényi Jánosné sat.

A jókor reformált község már 1595. anyagyülekezetet képezett, lévén 1599-ben papja Vári Mihály és 1602. Dóczy Pál; később ismét Geese fiókja lett 1714-ig. Temploma tágitását 1751-ben kérelmezte a község s e végből akkor hatósági szemlélő bizottság küldetett ki a helyszínére; később azonban e régi fatemplom helyén kőből építettett újat, mely 1842. végeztetett be, betéltetvén abba a régi székek és butorok. A templom és paplak helyét az Ilosvay család ajándékozta saját udvartelkéből. Anyakönyve 1776-tól vezetik, iskolája pedig 1802-től áll fenn.

Makarja.

(M a k a r i j o v o.)

Igen régi orosz helység a felvidéki járásban Bartházán tul, 148 házzal, 809 lélekkel és 3194 holdnyi határral.

1393. királyi uj adomány folytán beiktattatott György oláh vajdának fia Gergely és rokona Bayk (Balk) s egyéb összes örökösök Makarja helység birtokába.

1408. Zsigmond király Máté apostol ünnepe utáni másodnap Kovács vára alatti táborából a leleszi konventhez intézett rendeletében meghagyta annak, hogy Balk fiát Bertét, István fiát Pétert, János fia Kosztát és György fiai Illés és Sándort, nemkülönbén Makarjai Kis Ivánt e helység birtokába örökségi jogon iktassa be, ha eziránt ellenmondás nem történend. E királyi leiratban kijelöltettek királyi emberekül: Bilkei Illés, Kísfalusi Makszem fia János, Bilkei Kis Péter, Dávidházi Kis János, Pósaaházi Lukács és Pósaaházi Márton.*) Ha pedig valaki, megjegyzi ez okmány, a beiktatásnak ellenmondana, úgy azt a felség elé idézze jogainak érvényesítése végett. Az ünnepélyes behelyezés azonban minden ellenvetés nélkül történt meg.**)

1413. Makarja $\frac{7}{8}$ része 700 frtban Dolhai Szaniszlóra iratott, a mint azt az 1843. május 8-án kelt leleszi konventbeli kiadvánnyal a perlekedő Kaszonyi Koszta-családbeliek igazolták.***)

1417-ben történt, hogy Dávidházi György akkori beregmegyei szolgabíró Makarja helységben tolvajokat üldöztvén, Dolhai Szaniszlónak ott tetemes kárt okozott, miért ez ellene a leleszi konvent közbejöttével vizsgálatot tétetett.

Ugyanazon évben vizsgálatot indított özvegy Valha asszony „ő nagysága“ néhai Tódor podóliai herczeg özvegye és Annus leánya, Dolhai Szaniszló és György ellen, kik az ő jobbágyaitól ezer arany forintot érő hatszáz nyestbőrt erőszakosan elvettek és nehány

*) Már 1198-ban emlittetik Comes Makaria. Fejér Gy. C. D. II. Tom. 319. l.

**) Leleszi kiadvány.

***) U. o. Prot. B. R. III. 109. lap. 65. sz.

Makarja helységében talált tisztét megsebesítették. 1418-ban hajtatott végre a Dolhai Bogdán ellen erőszakoskodás miatt hozott ítélet, s ennek folytán egyszersmind az osztály is testvérei Szaniszló, János és György közt eszközöltetett; osztály tárgyaúl szolgált a Dolhai családi közös birtok, melyhez különösen itt 25 jobbágytelek, 2 ekényi szántótöld, 3 ekényi makkos erdő, 200 kaszásnyi rét, egy keresztény és egy ruthén fatemplom czintermekkel s temetőkkel és egy malomhely az Almáspatakon tartoztak. Az összeíró leleszi konventbeli küldöttség jelentésében előadá azt is, hogy midőn a máramarosi vagyont feljegyezni akarták, Dolhai Bogdán örsége nyilakkal fogadá a bizottságot, mely csak gyors futásban találhatott menekülést.*)

Hunyadi János kormányzó Beesen 1451. január 31. Kereczke és Kusnicza nevű faluit (melyek most Máramaros- s akkor Bereg-megyéhez tartoztak) az általa birt Munkács várától elszakasztván, Dolhai Ambrus és Mihály Makarja és Sarkad faluikért és a Román-pataka pusztáért elcseréli; ez egyezséget megerősíté febr. 3. a nagyváradai káptalan, azon kijelentéssel, hogy Dolhai Ambrus testvére Mihály terhét is magára vállalá.

Azon évi febr. 14. Beregszászon kelt okmányban János (bereg) szászi plébános és Lengyel Imre bizonyítja, hogy Dolhai Mihály előttük kinyilatkoztatta, hogy mennyi bántalmat és sérelmet szenvedtek ők (Mihály és Ambrus) a munkácsi vár tiszteitől Makarián és Sarkadon, miért is, hogy jövőre nézve békeségben lehessenek, azokat Kereczke és Kusniczáért elcserélték; mivel azonban Dolhai Mihálynak akkor pénze nem volt, Ambrust kérte meg a csere költségeinek viselésére, oly feltétel mellett, hogy ő addig a cserebe nyert birtokba nem léphet, míg őt ki nem elégíti. Igazolja azt is, hogy a csere kötés alkalmából Ambrus a jegyzőnek a levelekért 16, a káptalani iktatónak 3 s a leleszi prépostnak 9 arany forintot fizetett, Kenderesi János, munkácsi várfőnöknek pedig, ki a beiktatás ellen kifogásokat akart tenni, ezek mellőzése végett száz nyestbőrt és 50 aranyat adott. Ezekből kitűnik hogy négy század előtt is lehetett a pénzt éppen úgy mindenféle szerepre használni, mint az önzés jelen napjaiban s hogy a hatóságok hajdan is megkövetelték eljárásuk díjazását.

A beiktatás különben Kereczkén és Kusniczán 1451. febr. 27-én eszközöltetett. Az illető iktatási parancsban kijelöltettek kirá-

*) Lelesz, Prot. BB. II. 389. l. 24. sz. Hogy egy ekényi tér 150 holdat dat tett, már más helyen kifejtettem.

lyi emberekül: Bolond Péter fiai István és Mihály, Bilkei Gergely fia Hodor és Illés fia István. A beiktatáshoz meghívatott a szentmiklósi vajavoda János és fia Mihály, valamint Lipesei Gorzó. A beiktatást később, 1458. aug. 6. megerősíté Mátyás király Budáról kiadott okmányával.

Hunyadi János 1451. június 12. Szegedről írja Kenderesi Jánosnak, munkácsi várnagyának és beregi főispánnak, hogy a Dolhai testvéreknek átengedett Kereczkét és Kusniczát a vár tartozékaiból törölje ki. E helységeket, valamint Dolhát, Zadnyát és Bronkát egyébiránt László király Hunyadi János besztercei örökös gróf kérelmére, Dolhai Ambrus és Mihály érdemei jutalmazásául, Budán 1454. febr. 12. kelt kibocsátványa szerint, Beregmegye hatósága alól kivette és Máramaroshoz csatolta, hol a Dolhai család jóságának nagyobb része feküdt.

Mátyás király, Budán 1463. febr. 26. kelt okmánya szerint, azon hű szolgálatok és érdemek jutalmazásául, melyeket Dolhai Ambrus részint elődeinek, részint neki a törökök és az ország más háborgatói elleni harcokban vérét ontva szerzett, Kereczke és Kusnicza helységeit, melyeket atyja Jánostól kapott s bir, neki s általa fiai Demeter, György, László, János, Miklós és Péternek uj adományképen a királyi jogokkal együtt adja.

1465. május 24. Budán kelt rendeletében azonban Mátyás király meghagyta a leleszi konventnek, hogy anyját Erzsébetet, az ismét Beregvármegyéhez csatolt Dolha, Zadnya, Bronka, Kusnicza, Kereczke és Lisicza, valamint máramarosmegyei Szurdok, Rozallya, Polyána és Sajó helységekre, melyeket, mivel Dolhai Ambrustól, ki rokonát Szarvaszói Oszárt a Tiszába ölte, a kincstár részére elkoboztattak, neki adományozott, iktassa be. Királyi emberekül ajánltattak Urmezői János batizfalvi Tieze Mihály és György, Petrovai Mihály, Ordai Mihály, Kochnyai Simon, Borsosfalvi Balázs, Farkasrévei Péter és Mihály, Komlósi Tamás és György, Kerepeczi András és György s Pósházi Simon és Brigyes.

1466. július 5. Budáról Országh Mihály nádor meghagyta a leleszi konventnek, hogy Erzsébetet Kusnicza és Kereczke helységekre ujonan iktassa be, minthogy a márczius 1-én tartott törvényszék azt határozta, hogy Makarja és Sarkadért Dolhai Ambrus és Mihálytól azok visszabocsáttassanak Erzsébet részére s a munkácsi várhoz csatoltassanak mint annak tartozékai. Dolhai Ambrus ez alkalommal immár harmadszor ellenmondván a beiktatásnál, végre 1468. márczius 27. Pálóczi László országbíró által a leleszi konvent

utasított, hogy Erzsébetet föltétlenül a Dolhai Ambrus-féle jószágba azért, mert Dolhai harmadszor is elmulasztá ellenmondását okadatolni, s így a jószág, az ország szokása szerint, az adományozónak megítéltetett. 1471. február 28. azonban Mátyás király ismét visszaadván Dolhai Ambrusnak Kereczkét és Kusniczát az 1463-ki adomány alapján, mivel a székesfehérvári koronázási végzés, mely szerint a László és Mátyás királyok által koronázásuk előtt kiadott leveleik egy év alatt megerősítendőek lettek volna, ennek ellent nem áll.

1484. Mátyás király Makarját is, mint a munkácsi várhoz tartozott falut, Hollós Jánosnak adományozta s azóta folyvást a munkácsi uradalomhoz tartozott s annak sorsában osztozott.

Az 1649. urbárium szerint, Lorántffi Zsuzsánna alatt, találtott itt 47 jobbágy és 50 fiu; a lakosok többnyire magyar nevűek voltak, u. m. Törös, Mihály, Orbán, Méhes, Szakállos, Kutkai, Gut, Tökési, Czibár, Kozák, Lovas, Ilosvai stb. Ezek közt volt 7 hópénzes, 2 hetes és 2 székely drabant; a batyko volt Pap Mihály. 1672 volt a főbíró Hátmegei s a batyko Pap László.

1649 találtatott a jobbágyok kezén 25 ló, 250 különféle szarvasmarha, 327 sertés és 40 méhkas; ellenben 1870-ben: 64 ló, 704 szarvasmarha, 286 sertés és 13 méhkas.

A helységnek van saját erdeje; g. k. lelkészsége, fatemploma most azonban új s kőből épült és 1816 óta anyakönyve van.

Makkos-János.

(Janosijovo.)

Magyar-orsz helység a tiszaháti járásban, 136 házzal, 778 lakossal és 3108 holdnyi sík határral; fekszik a munkács-beregszászi országunál. Régi falu, mely a XIV. század elején már saját parochussal birt, ki Demeternek neveztetett*); 1364-ben pedig,

*) Zichy-Codex I. 197.

midőn a szomszéd Ardó helységnek határa szabályoztatott, Erzsébet királyné birtokában volt s Ivanósinak mondott, az 1484-ki adománylevelében azonban már Jánosinak neveztetett s a munkácsi várhoz tartozott. 1566-ban az átvonult tatárok elpusztíták.

Az 1649-ki urbér szerint találtatott itt akkor Lorántffy Zsuzsanna alatt 33 jobbágy, 42 fu, 224 különféle szarvasmarha, 225 sertés és 54 méhkas. A jobbágyok Farkas, Orbán, Sötét, Goffár, Balási, Bogár, Czite, Káli, Béla, Végső, Horváth, Kerekes s Kala nevet viseltek; ezek közt volt 2 székely drabaut, 3 kötőró bányász s 2 cserépcsináló, s tartoztak a beregszászi kerekhegyi szőlőt s a jánosii földeket megmunkálni.

Az 1682-ki urbér szerint a falu határában volt a többi tilalmas erdők közt azon bő makktermő is, mely királyné aszszony dombjának neveztetett.

A helység déli határában fekszik a gróf Schönborn család ugynevezett Csáki majorja, mely a beregszászi tiszttartóság által kezeltetik s nevét valószínűen a Csáki-családtól vette, mely a 17—18. századokban e megyében lakott s melyből 1685. Csáki István és 1698-ban Csáki Zsigmond főispáni méltóságot is viseltek; az 1702. évi nemesi adólajstromban gróf Csáki István 20 frtnyi adóval terheltetett birtoka után.

Az ugynevezett Szilvásgorondon a határ keleti részén a Szerenye-tó partján őskori obsidian- és kovaszilánkok tűnnek fel, ugyszintén átlukasztott hálósúlyok; a tér különben aranymosónak is nevezetik. Talán czölöp-építmény nyomaira is lehetne akadni. Az utnál elterülő erdőn pedig régi szántások nyomai látszanak.

A reformátusok 1595-ben már anyaegyházat képeztek, melynek Balázsér fiókja volt; az általok elfoglalt s maiglan használt egykori rk. kötemplom a IV. században e tájon divott csucsives építmény, keletelt, egyhajós, 46 lábnyi hosszú és 30 lábnyi széles, míg az egyenes záradéku jóval kisebb szentély csak 18' hosszú és 13' széles; csucsives szűk ablakokkal csupán a déli és keleti oldalról van ellátva; azonban 1748, 1779 és 1799. évben megújítatván, eredeti belső idomából sokat veszített; az egyháznak 1631. évből külön pecsétje van. Egyik az ur asztalához való tányérján ez van írva: „Instrumentum Ecclesiae Jánosianae sacrum Anno 1638“; egy ónkannán pedig ez: „Vas ecclesiae Jánosianae Sacrum Anno 1638.“ Egy arany és ezüst virágokkal varrott gyöles kendő ily himzett iratot visel: „Paládi Judit adománya 1664.“ Egy más régi tányérra

e betűk irvák: „G. V. B.“ Egyik poharat 1683. Andor Jánosné csináltatta. Anyakönyve 1765. kezdődik Szendrei András pap idejében. A reformáltak száma 210 körül van; ellenben a görög katolikusoké 500-an felül; ezeknek van új kőtemplomuk és paplakuk, anyakönyvük azonban csupán 1835-óta kezdődik. Az 1798-diki fölvétel szerint a paplak szalmával fedett kis faépület, a fatemplomka pedig silány és romladozott volt. S a lakosság fokozódó jóléte onnan is kitetszik, hogy birtokában találtatott 1870-kén 52 ló, 710 szarvasmarha, 60 juh, 2 kecske, 329 sertés és 54 méhkas. — A magyar nyelvet az orosz lakosok is beszélik.

1631. évből való 3 cm. átmérőjű kerek pecsétje érdekes. Közepén egy kötélszerűen kanyarított, két indában végződő tölgyemakk van, körülírat pedig ez: „Janosi falu pecsétje. 1631.“

Kis-Martinka.

Orosz helység Sztrojna és Tibava közt a vereczkei járásban szűk völgyben 19 házzal és 107 lakossal. Már 1599-ben lakott itt g. óhitű lelkész; a munkácsi uradalomhoz tartozván e helység a 17. század elején Balling Jánosnak adatott zálogba, később erről Lövei Gergelyre, majd 1649. után vissza a várra szállott. Az 1682-ki urbér szerint Gyillog és Marincsának is neveztetett s találtatott akkor benne 16 jobbágy-család; batykoja volt Bela Pap András, a Bela-cslád levén a kenézség birtokában is; 1699-ben a Friesko Havrillo-féle elpusztult féltelek rendeltetett paplagnak, azonban e közben a batyko elhalván, az összeírás szerint, addig, míg más pap szállana reá, a telek után járó nyest-illetmény világlatban tartatni rendeltetett; ekkor a népség is annyira megfogyott, hogy csupán öt férfi lakott $1\frac{1}{4}$ telken. Az 1798. fölvétel szerint akkor a szomszéd Nagytibaván vala a parochia és fent a dombon a fatemplomka; innen Kistibavára s illetőleg az azzal összekapcsolt Martinkára tétetett út. Az itteni fatemplom régi mű, kupolával és több

toronykával ékitve; az új lelkeszi lak azonban tágas és diszes. — Anyakönyve 1785. kezdődik. Utolsó posta Szolyva.

Krajna Martinka.

Orosz helység 58 házzal és 363 lakossal a felvidéki járásban, a Háthegyen; eredetileg Martinceza-falvának neveztetett és pedig a Martinczai-családtól, melynél még 1649-ben is volt a kenészség. Az akkori összeírás szerint találtatott itt 11 jobbágy és 16 fiu. 1699-ben volt a kenész Nalivajko Mihály. A g. k. község Nagyábránka fiókja, de van saját kötemploma, mely 1872. épült. A helység tartozott a munkácsi uradalomhoz.

Márok-Papi.

Két egymás közelében a tiszaháti járásban a Csaroda folyónál fekvő magyar-tót helység 1862 holdnyi tértartalommal, lévén Márokon 117 ház és 498 lakos, Papiban pedig 100 lakház és 419 lélek.

Mároknak határa már 1280. és ismételve 1299-ben bejáratott Surány felől, melynek alapján később 1422. midőn Várdai Mihály, Miklós és Pelbárt egyrészt és Surányi Zsigmond más résztől a határok miatt perlekedtek, az egri káptalan levéltárából kivett

okmány értelmében megállapított; akkor Papi már mint határos helység említették.

1288. Tiba comes, ennek fia Miklós, Eche fia Mikó, Beke fia Drouchi István és Guth comes mint választott bírák a Várdai Aladár és Gábor fiai Tamás és János közt Márok birtoklata iránt felmerült viszályos ügyben, melyben Aladár Gábor fiait foglalással vádolá, ezek pedig állíták, hogy „Márk“ csak zálogul lenne nála, akép ítéltek Cegen monostorban, hogy a bírák majd a helyszínen fogják megvizsgálni az ügyet s ott Aladár előttök elegendő előkelő nemes emberekkel igazolja jogait s szükség esetén a hitet is tartozzék letenni arra, hogy Márok ősi és nem zálogbirtoka*). Később ismét perlekedtek a budai káptalan előtt, Miklós fia Péter budai alnádor és László mester egyrészről és Tamás, János és Miklós mesterek nevében Luchy Tamás és Vopolth fia Mihály comesek más részről Márok birtoklata iránt, megegyezvén 1299 táján abban, hogy a Vid helységben összeülendő választott bíróság döntse el ügyöket, addig pedig a begyűjtött termés zár alá vétessék**); e bíróság tagjai valának: Agári Pál és Timpai László papok és Othomár comes. Ez okmányban határpontokul említettnek Papi és Fejérese közt: Somospataka, Zypa folyó, András gátja, (clausura), Monmulatöv domb, Mich vize, Pázmánreketye, Holuth (holt) Mich, Kismezeőd és Hulmuth.

Megjegyzendő, hogy Marok vidékét első királyaink a Gut-Keled-családnak adományozták, melyről később annak utódaira a Várdaiakra szállt, 1299-ben már Várdai Aladár, Miklós és Gábor külön családokat képezvén.

1311. a nagyváradi káptalan előtt V. Aladár fiai László és Pelbárt, Vineze jobbágyuk által eltiltatják Gábor fia Jánosnak fiát Gábort Papi elzalogosítására, eladása s bármely elidegenítésétől, Lászlót és Benedeket pedig annak megvételétől***); hasonlóul eltiltatják Csarnavodai János fiai: János, István, Tamás, és György nagybátyjokat Gábort Papi elidegenítésétől†).

1323. a nagyváradi káptalan előtt Tamás fia János és Gáborjan öt unokája: Gábor, János, István, Tamás és György osztzkodván, amaz az ugocsaí, emezek pedig a beregi u. m. a papii, csarnavodai, és fejércsei birtokokat kapták osztályrészül††).

*) Zichy-Codex I, 65.

**) U. o. 98.

***) U. o. 131.

†) U. o. 132.

††) U. o. 246.

Az 1341.—1346-diki határvillongási perben előjön Marok birtokosul Kisvárdai László fia János*), míg a szomszéd Surányt János, Tamás fia birta; 1346-ban az ügy elintézése végett megjelent Váradról Jakab káptalanbeli pap s a nemesek közül Lukács és Tamás deák, azonban Surányi János elmaradván, a bíróság eloszlott eredménytelenül.

1347. Várdai János, a pünkösöd előtti szerdán Ardón tartott megyei közgyűlésen Marochuk beregi főispán és négy szolgabírája előtt panaszt tett az iránt, hogy Pouka fiai Péter és János, Tamás fia Dobos Domokos, Kondor Miklós, Éltés István, Barna fia Jakab és Csekei Demeter Mindszentnap előtti szerdán Márk helységbe jöven és Donk jobbágy házáat erőszakosan megrohanván, abból a jobbágyot elhurezolták.

Márok helységben már a XIII. században volt lelkészség és Anna tiszteletére emelt szentegyház; az 1333-diki pápai tizedek lajstromában említettik, hogy papja a pápa részére évenként öt garast fizetett adóul; a szomszéd Papi helység e nevét a tarpai papoktól vette, kik azt akkor, midőn ott a Pál-rendiek és az aurániai perjelség székelt, mint szomszédos helyet birták.

1343. a kárászi közgyűlésen Lázár Tamás fia János egyrésztől és Daróczy László másrésztől oly egyezsége léptek, hogy a Pete helység iránti peres ügyöket a Márk határjárására megérkezendő váradi káptalanbeli küldött és négy itteni derék férfiből (probi vires) álló választott bíróság intézze el akép, hogy a melyik rész rá nem állana, az a bírós dijon felül (portio judicis) tiz márkát fizessen**) E választott bíróság tagjai Anaresi Péter nádori ember s Pál áldozár jelenlétében Szent-Mihály nap előtti kedden Várdai részéről Lónyai Bench fia Jakab és Kelecsényi Péter fia Barabás meg is jelentek Márkon, de az ellenfél Kazári János meg nem jelenvén, reá itt másfél napig hiában várakoztak***).

1353. Várdai János az ardói gyűlésen panaszkepen előadá, hogy Pál a tarpai előljáró más vendéglakosokkal Márk helységre erőszakosan tört, és ott V. János 20 sertését részint megsebesíté, részint megölte s egyéb termést elhurezolt, mi ellen tiltakozott. §)

1353. évben Erzsébet királyné meghagyta a leleszi konvent-

*) Zichy-Codex II. 253.

**) U. o. 78.

***) U. o. 86.

§) U. o. 533.

nek, hogy a Várdai János, királyi udvari apród fia Miklós birtokában levő Márok helység határának igazítását megrendelő iratát kézbesitse Marochuk beregi főispán és a királyné főlovászmesterének, ki Tarpán lakott; a kézbesítést eszközölje a mároki lelkész Miklós és az erre királyilag kirendelt Benedek deák mester s királyi udvari apród. Marochuk annak következtében Tarpán levő tiszteit Somlyai (Zomlyoy) Pált és Istyánt kijelölve, a királyné és János s fia Miklós közti határvillongás megigazítására, melyhez meghívtak Bereg várjobbágysai és hetei nemesek Arath fia Pál, Jakab fiai Péter és Mihály és Benedek mester királyi emberül. Az okmányban előfordulnak határpontokul: Stepa folyó, Hegy helység, Somospataka, Két gyertyánfa, Stipa (Szipa?) mezeje és egy mocsár hol Márok határa végződik. A Tarpa és Márok közötti határ pedig kezdődött Heténél, hol érintetik több névtelen mocsáron kívül Határberek és fejtető*).

1354. Lukács nevű tiszte Márki János mesternek (filius Ladislai de Mark) panaszt emelt Tamás beregi alispán és négy bíró társa előtt, hogy tarpai lakosok Lukács evang. előtti kedden urának mároki erdejében több szűzen erőszakot elkövettek, mely tényálladék megvizsgálására Kissurányi Sámson fia Jakab kiküldetvén, jelenté, hogy a mondott tarpai lakosok Márki János jobbágysait erőszakosan levetköztették.**)

1356. Széchy Miklós országbíró Visegrádon kelt levelében meghagyta a beregi fő- és alispánnak s a szolgabíráknak, hogy szigorú vizsgálatot tegyenek az iránt, hogy Várdai Laszló fia János állítása szerint, Papi Gábor fia Sebestyén, Pétert mároki lelkészt Surány helységben nyilakkal és karddal megsebesítette, félholtan ott hagyta és a pap lovát kantárral s a nyereggel együtt elvitte***). — 1363-ban említették Jakab mároki lelkészül és beregi főesperesül†).

1369. beiktatott Erzsébet a Kerecsényi Barabás és Konák István által elfoglalt részekbe.

1370. K. Barabás meginteti Somosi György fia Jánosnak fiát Lászlót, hogy a Papi helység átadott részeért járó száz forintot fizesse meg; királyi emberekül kijelöltettek: Daróczi László fia István, Levei Berke, Apáti Gergely és Pósa házi Máté.

*) Lelesi lev.

**) Zichy-Cod. II. 571.

***) U. o. III. 37.

†) U. o. II. 219.

1377. Várdai Domokos Bagonja János alispán és bírótársa előtt panaszt emelt a miatt, hogy Surányi Gábor fia Sebestyén mindszentnap utáni pénteken Márk helysége erőszakosan fegyveresen tört s vádló ottani Péter és Demeter nevű jobbágyaitól 9 ökröt elrabolt és Surányba hajtattott*), mely ügynek megvizsgálására Surányi S. és Fábian nevű papi jobbágra a bíróság elé György napi nyolezadra megidézttetett**).

Az 1422. évi határjárási okmányban említetnek: Várdai Domokos fia Mihály mester és rokonai Miklós és Pelbárt egyrészlől, Surányi Zsigmond másrészlől mint perlekedők; Szaniszló, mint eljáró pap a leleszi konvent részlől, s érdekelt felekül: Kérvi Mátyás, Ujlaki Domokos, Artánházi Balázs, Oroszi Fülöp, Bakai Fábian, Kölesei László fia Miklós, Homoki László és Bégányi Miklós. Határpontokul említetnek: Kenderáztató, Nagyerdő, Beke határszeg, Kismező és Kisliget. A távolság egyik ponttól a másikhoz egy vagy két nyíl-lövetnyire való kifejezéssel állapított meg.

1439. beiktattattak itt zálogkezimen Várdai Miklós, Domokos (Mihály fia) és István (Pelbárt fia,) a Csarnavodai Jakab fia Miklós és Surányi Zsigmond birta itteni egész részbitokba

1458. Kusali Jakcsi László fia János panaszzkodott Mátyás király előtt, hogy Upor László és János, gelényesi és papfalvi részeit elfoglalták, királyi emberekül kijelöltettek a vizsgálathoz: Gutti János és Miklós, Daróczi Márton és György, Barlabási János, Kirsanói Tamás, Gecsei György, Borsai András és Kerecsényi Pelbárt***) —

1467. vizsgálatot és pert indított Daróczi János és Brigyes Kisvárdai István kalocsai érsek, K. Miklós özvegye Katalin és fiai Miklós, Aladár, Mátyás és Simon, ugy Kisvárdai László özvegye Advig és fiai Miklós, László és János ellen foglalás miatt.

Az 1484. évben folytatott határjárás néhai Gara Miklós nádor 1425. kelt ítélete folytán Nagymihályi Eödfi András özvegye Anna és fia Tamás nevében föllépett ügyvéd Fábian mester, valamint Csaholi Péter kívánatára eskököltetett. Az említett nádori ítélet szerint Várdai Domokos fiai Mihály, Miklós és Pelbárt, Nagymihályi Albert auraniai pörjel elleni perökben hozattott; képviselve voltak a Várdaiak Kércsi Mátyás, a pörjel pedig

*)—**) Zichy-Cod. IV. 2. 67. lap.

***) Lelesz, Prot. C. II. 47. sz.

Lesztheméri Orbán által. A Várdaiak állíták, hogy a pörjel mároki birtokokból egy részt Tarpához csatolt volna; az 1429-ki per tárgyalatott Pálóczy Mátyás országbíró előtt, mely alkalommal a pörjel helyett annak ügyvéde Monyorósi László jelent meg; a pörjel fiával ez ügyben László említették. A további pörlekedés közben a Várdaiak ügyvédökül Bökényi Domokost nevezték ki. Még 1431-ben is folyt a tárgyalás, főleg egy vizzályossá vált makkoserdő miatt, melynek megszemlélésére nádori emberekül kijelöltettek Albai László mester, Harang Miklós és Parnói Benedek.

1551. ismét igazíttatá a határt Kisvárdai Mihály Márokra nézve Papi és Surány felől Surányi Miklós és János ellenében, mely alkalommal midőn a működő bizottság Hetei Pál kir. ember és Gyöngyösi Ferencz leleszi k. pap a Hete, Fejérese, és Márok közötti hármás dombhoz ért, a Surányiak ellenmondottak, később azonban barátságosan kiegyeztek. Ugyanis a határjáráshoz érdekelt szomszédosokul megjelenvén Hetei László, Daróczy Mihály, Gulácsi Ambrus szolgabíró, Oroszi Demeter és Máté, Daróczy István, Matuznai György, Pál és Gábor és Bajánházi Ferencz, ezek midőn a somospataki hármashatárnál Surányi Miklós ellenmondott, ajánlották, hogy Matuznai Pál választott bíról intézze el a vizzálykodást, minek következtében az azonnal megeskettetett, választott férfiak utmutatása szerint a határ megállapítottatott eképen: A határ pont kezdődött a Zypa folyónál, hol az északi oldalánál Nábrádi András Rekesz nevű rétyénél határdomb emeltetett; innen Határut felé tartatván az Árnay, Mon mulató nevű réten át Papi helység végén két halom rakatott, innen Ér másképp Láp folyó s amellett átrvonuló Közuton észak felé menve Micz patak, Pázmán földé (másképp Pázmán reketye) nevű mocsáros helyre ért; majd Márok és Surány közt a Holtmicz másképp Kenderáztatóhoz s tovább a Surányról Tarpa felé vezető uthoz jött a bizottság, hol Bede Antal Rekez nevű kaszálója volt; innen elérte a Határutat, Nyárást, Biskehatárszeget, Egerchye nevű tért, hol egy erdőben Surány és Márok határa volt; majd Tamáspatakára, Kisliget patakán túl a Zypa folyónál a határvonalat bevégezte.*)

1539. beiktattattak Büdi Mihály és neje Anna s gyermekeik Mihály és Klára Márok birtokába, 1558-ban Büdi Mihály Papiba és 1560-ban szintén, mely alkalommal Perényi János, Gábor és István, Nagymihályi Gábor és Sándor, Eödfőfi Ferencz s mások ellenmondottak.

*) Lelesz Prot. Met. I. 481. sz.

1548. vizsgálatot indított Surányi János, hetei nemes Kosik Pál, Márton, Albert, András, Demjén, Ferencz és András, ugy Fóris János, Olasz Pál, István, Miklós és Gáspár, Dancs Pál és Ferencz, Kantor Máté, Bernold Albert, Hetei Tamás, Pál és Lőrincz ellen, kik a panaszló egyik jobbágyán a papii makkos erdőben erőszakoskodást követtek el; továbbá Dersi Ambrus, István és Benedek ellen, kik egy másik jobbágyot letartóztattak.

1552. birtak itt Várdai Mihály, Surányi János és Miklós; 1567-ben Büdi Mihály 7 és Surányi László 6 jobbágytelket Papiiban és Várdai István hatot Márokon: 1566-ban az átvonult tatárok a két helységet elpusztíták. 1588. birtak itt: Surányi Gábor, Büdi Mihály és Farkas; 1600-ban pedig még Kubinyi István és Bornemissza Mátyás is.

1606. Boeskaai István fejedelem rendeletére beiktatta a leleszi konvent bedegi Nyári Pált, a fejedelem belső tanácsosát a következő helységekre: A várdai vár felerészébe, Kisvárdá, Ajak, Tas, Deveceser, Pátróh, Döge, Vörösmart, Litke, Pap, Rozsaly, Tuzsér, Kalongya, Rék, Szamosszeg, Jánk, Hermanszeg, Gög és Márok helységbe. Az Eöri András s Hossvai István kir. emberek és Gallyas Tamás leleszi k. pap által teljesített beiktatásnál ellenmondottak Alaghi Menyhért és Ferencz, Melith Péter és neje Szokoly Erzsébet és Serédi István az egész Serédi had nevében, végre a királyi ügyész.

1611. azonban beiktattatott a 16 ezer magyar forintba számitott fentebbi helységek és Sid pusztá birtokába Melith Péter és neje Szokoly Erzsébet, kinek atyja volt Szokoly Miklós, ennek pedig anyja Kisvárdai Mihály leánya. Királyi emberül működött Tárkányi Ferencz és a leleszi konvent részéről Debreczeni György. Ugyanakkor a fentebb elősorolt helységek másik felébe beiktattattak szintén 16 ezer m. forintban Várdai Miklós leánya Katalin és általa Nyári István és Telegdi Anna az első és Nyári Kata és Krisztina a második férjtol született gyermekeivel együtt. E jószágokat azelőtt Nyári Pál és fia István női jogon birtokolta.

1647. említettnek birtokosokul itt: Melith Péter, Pető István, Melith György, Beeski György és Nyári Zsigmond Márokon, Papiiban pedig: Telegdi István, Lónyai Menyhért özvegye, Perneszi Gábor, Dessewffy Ádám és László, Ujfalusi Zsigmond. Vass Márton, Fuló Pál, Melith Péter és Perényi Zsigmond.

1660. beiktattattak Melith Péter és rokonai királyi uj adomány folytán.

A folyó század elején birtokoltak itt a Bay, Besenyei, Neu-pauer és Vitkay családok, kiknek utódai maiglan élnek, valamint az Uray családbeliek is, jelesen báró Uray Gyula, Lónyay Gábor, Horváth István, Sinka József, Veres János és Károly, Szalay Tamás és Sándor, Váczy Lajosné, Mitre György, Fazekas István, Badák János. A többi birtokos lakosok nevei: Balog, Bodoki, Ecsedi, Antal, Fábián, Jakab, Kis, Kocsis, Murza, Mester, Miglécsi, Nábádi, Nagy, Széki és Veres sat.

1796-ban a harcok és vészek által elnéptelenített Márok-Papiba Besenyei György, akkori megyei másod alispán, Zemplénmegyéből, Varannó környékéről, tót lakosokat telepített, kiknek utódai azóta teljesen megmagyarosodtak.

Az e tájon elnyúló Tiszahát és Tóhát lakói a protestantismus fejlődésekor az új hittant jókor elfogadván, a márok-papii reformatusok is a magok részére elfoglalták a helybeli r. k. templomot, mely a XIV. század csucsives stíljét hordja magán, s a papii keletelt fekvésű s egy hajójú szentegyházat azóta folyvást használják. Ennek falai kívül-belül halmozva valának egykor festvényekkel s gót feliratokkal, 1775-ben azonban berakoltattak s utóbb be is meszeltettek, a nélkül, hogy lejegyeztettek volna. Minthogy Márokon Papitól csak egy lépésnyi határvonal választja el, 1645. évig Papi leányegyháza volt Mároknak, akkor azonban egyesülvén, egy anyagyülekezetté vált. Itt zsinatot is tartottak a beregvidéki prot. papok, nevezetesen 1678. márczius 17-én, mely arról emlékezetes, hogy ez alkalommal Nógrádi Mátyás püspök a papoknak a tobákolást és pipázást megtiltotta. A ref. paplak területét, a közvélemény szerint, 1668-ban a Maróti családfő ajándékozta, melyen akkor, valamint 1758-ban új lak építtetett.

A római katolikusok sokáig pásztor nélkül bolyongtak, maiglan 1836-ban ismét lelkészség alakíttatott Márokon.

A múlt században a Csáky-családnak Márokon csinos és tágas kölkaka volt, melynek nyoma maiglan látszik.

Maszárfalva.

(Negrjovo.)

A felvidéki járásban a Háthegy nyugati oldalán fekvő régi orosz helység 130 házzal, 1870-ben 818, most 696 lakossal és 2315 holdnyi, lejtős, közbirtokossági határral, melyben őskori halmok s azokban kova, obsidian és bronz műszerek találtak.

Birtokviszonyait illetőleg megjegyzem, hogy Maszárfalva a 13. század óta magán urak birtoka volt mindvégig. 1410-ben birta Bégányi János; 1513-ban pedig örökösödési jogon Daróczi Pál fia György, kinek anyja volt Bégányi Gergely leánya Ilona.

1520-ban beiktattatott a leleszi konvent által a Nagybégányi Margittól és Gulácsi Ambrustól született Gulácsi Mihály a Nagybégányi Miklós fele ősi birtokba özvegy Gulácsi Orsolya és Szokoli Péter neje, Dorottya. ellenmondása mellett.

1574. nagybégányi Ilosvai Miklós magvaszakadtával adományul kapták annak birtokát Lónyai Ferencz, Pankotai Gergely és Szalay János kassai várkapitányok.

1636. volt itt birtokos Bégányi Ferencz, ki ellenmondását nyilvánította, midőn Rákóczy György fejedelem és neje Lorántffy Zsuzsánának az 1632. évi eperjesi egyezés folytán a munkácsi uradalom átadatott.

1673. Mező Márton itt és Bégányban néhány részt átengedett Sulyok Zsófiának 400 frtért.

1754. és 1764-ben birt Maszárfalván 5 telket Csató Klára, előbb Szentmarjai Imre, utóbb Beniczki Péter özvegye, melyeket egyéb birtokával együtt fiának Beniczki Menyhértnek és neje Malinszki Ilonának és ezek gyermekeinek: Klára, Menyhért és Petronellának végrendeletileg hagyott. A végrendeletben felhozatik az is, hogy Csató Imre örökösödési vágyból egyik rokonát Zsófiát pinceszéjében elrejtve tartotta.

Később birtokosokká lettek itt még a Kajdi, Bornemissza, Novotta s más családok.

A helybeli g. k. lelkészsnél 1781 óta vezettetik az anyakönyv, kötemploma s a paplak tágas épületek.

Mátyus.

Magyar falu a kaszonyi járásban, 48 házzal, 305 lélekkel és 1859 holdnyi sík határral a Tisza jobb partján. A XII. században Beth másképp Betke Mátyustól vette eredetét, ki az 1270. évben V. Istvántól a Lónyaiak előde rusdi Mihály részére kiadott adománylevélben előfordul, mint ki a Lónyával határos Beth Mátyus földét akkor birta s kinek családjabeli Betkétől Simon, Bankbán veje Boltrágy és Bátyu helységeket vette, melyek tőle később elkoboztatván, Rusdinak adományoztattak.

1323-ban Beche fia, Dezső, beregi főispán, birta, ki ez évben Várdai János fiával Gáborral, perlekedvén Mátyus iránt, midőn Fülöp nádor a bereg- és ugocsamegyei nemeseket Beregszászra az akkori szokásos közgyűlésre összehívta, itt Dezsőnek határozatilag meghagyatott, hogy a közelebb Szatmártt tartandó közgyűlésen Dause nádor és a nagyváradai káptalan levelével igazolja azt, hogy Mátyus nevű birtoka nem Bereg-, hanem Szabolcsmegyéhez tartozik. *) Később pedig Vizsolyban Miklós alnádor előtt Dezső Gábornak fizetendő 8 márka birság fejében a Máté pusztán levő birtokrészét elzálogosítja. **)

Mátyusi család is említették ez időből; így egy 1341-ik évi, Adonyt illető beiktatásnál királyi emberül működött Mátyusi Adorján fia István

Később a Dancs család is birt itt; ugyanis Kisfaludi Dancs tiltakozik a leleszi konvent előtt Csobai Ferencz fia Mihály s ennek nővére Erzsébet nevében Széchi Gál fia Jakab s társai ellen a mátyusi birtok elfoglalása miatt.

1449. beiktattattak Kisvárdai Miklós és ruszkai Dobó János Mátyus azon részébe, melyet Csobai Mihály magvaszakadtával fölkértek s adományul nyertek László királytól. A beiktatásnál, melyet Kércsi László kir. ember eszközölt, ellenmondottak Vékei Adorján deák, neje Orsolya, Kisvárdai Péter, Gergely és István, mindkét Lónyai Antal és gyománi Tonchos Mihály.

*) Zichy-Codex I 240. lap.

**) U. o. 243.

1450. Székely László fiai, Dávid és László, részére megítélé a törvényszék, hogy a Csobaji Mihálytól való mátyusi birtokrészt a visszaváltásig 78 márka fejében birhassák.

1465. megintetik, eltiltják és megperlik Szécsi Miklós és Simon Lónyai Antalt Mátyus helység visszabocsátása ügyében.

1488. beiktattattak ellenmondás mellett Tarczai Márton és János, tótselymesi Apród Miklós fiai Szécsi János itteni részébe. — 1498-ban ismételtetett a beiktatás özvegy Széchi Miklósné ellenmondása mellett.

1513. beiktattattak Gersanói János kir. ember és Kaposi Miklós leleszi pap által Lónyai Albert és neje Anasztázia, L. Kristóf, Farkas és Péter és Marina leány Mátyusnak Tárcaztól megvett részébe.

1515. bevezettetett Daróczi István kir. ember által Losonczy Zsigmond és fiai Antal és Farkas a néhai Kerecsényi István birtokába adományczimen többek ellenmondása mellett.

1521. Szürtei (Sztrithe) László végrendeletileg mátyusi részét a leleszi kontventnek, többi vagyonát pedig csekély hagyományon kívül Pál fiának, ennek magtalan kimulása esetére pedig leányai Erzsébet és Agothának s ezek magtalan elhunytával szintén a leleszi egyháznak hagyta.

1530-ban birt itt Ujhelyi János és Lónyai István és László; 1552. Lónyai Péter és György; 1566. még Lónyai István és Tibai Kristóf s a tatárok a helységet elpusztíták

1559. beiktattatott Szilágyi Bálint a Bozzasi János és István, által Zelendi János és Beregi Ferencztől elfoglalt részeikbe; valamint 1582. Lónyai Péter fia Albert.

1600. birtokosokul említettnek: Lónyai A., Eufrozina, Gergely özvegye, István és Lövei György.

1640. Lövei Gergely vizsgálatot intéztetett Lónyai István ellen, a mátyusi makkos erdő elfoglalása miatt; kir. emberül eljár Ormós Miklós s a leleszi konvent részéről Kolozsvári Péter. Különben a Homonnai Drugeth János gróf országbíró rendeletében kijelöltettek királyi emberekül: Nyáradi Miklós, Ormos Péter, Pál és Miklós; a Lövi helységben kihallgatott tanúk megállapíták, hogy Lónyai kiverte Löveit az erdő használatából. mely alkalommal annak tiszte Kovács János házat is megtámadta embereivel, s abból egy bogláros ezüstös kardot, egy poharat és egy gubát elvitetett, melyek később a tulajdonosnak visszaadattak.*)

*) Lelesz Prot. Met. I. 495.

1643. birt itt Lövei István is és a Lónyai család, mely jelenleg is a főbirtokos, — névszerint Lónyai Albért és gróf Lónyai Menyhért; ezeken kívül birtokolnak itt Suhajda Mihály, Szini Sándor, Joó Dániel, Pető András, Tóth Péter sat.

A leleszi káptalannak szép erdeje volt itt 1820 körül.

—
Mátyus már 1645-ben volt Kerecsenynek főkegyháza; 1794-ben nyerte levitául Varga Mihályt, ki azelőtt tákosi iskolatanító vala s itt azután nyolez évig buzgólkodott. Akkor Lónyai János a mostani paplaki telket adományozván az egyháznak s felépíttetvén a papház. 1802-ben Lónyai László alispán és kerületi főgondnok közbenjárására Nagy János hozatott be lelkészül Milotáról s így a község anyagyülekezetté vált. A régi fatemplomban levő szószék 1732-ki mű, s ez van rá írva: „Ez a P. szék építtetett az Isten dicsőségére a mátyusi erdő jövedelméből 1732. Sidók XIII. His Deus dedit tempore Past. Stephani Dicső.“ — Anyakönyve 1766. kezdődik. Az 1657-ki lengyel dúláskor az itteni lakosok is a Tisza halványába süllyesztették egyetlenegy harangjokat, melyre mindekkorig rá nem akadhatnak.

A Homok nevű pusztá e falu határához tartozik.

Medeneze.

(Migyanicza.)

Orosz falu a felvidéki járásban a Háthegy alatt 94 házzal, 558 lakossal és 1770 holdnyi hegyes határral. A krajuai kiváltságotlalt faluk között foglalt helyet s a munkácsi uradalomhoz tartozott. Az 1463-ki határjárásiránti okmányban Ilosvának is mondatott „Medeneche, quae olim Ilosya vocabatur.“

Az 1649-ki urbéri összeírás alkalmával találtatott itt 35 jobbágy és 46 fiu; a jobbágyok közt voltak: Orbán, Lengyel, Csibéri, Felczán, Hátmegesi, Sztánfalusi, Mikola, Lánfalusi, Kisfalusdi, Kop-

cza stb. nevűek. Pap Máté és Demjén batykók valának. A kenézséget gyakorlá a Botta család, melynek azt Mágócsi Ferencz 1607. április 22-én kelt okmányával adta; megbizván Botta Fölöp és Jakabot, hogy a várbeli helységbe idegen megszállókat igyekezzenek telepíteni. E kiváltságot 1613. gf. Eszterházi Miklós is megerősíté. 1672-ben voltak batykók Pap Markus és Demjén.

1709. okt. 27. ebédelt a faluban II. Rákóczy Ferencz fejedelem, midőn Husztról Munkács felé visszautazott s honnan éjszakára Drágabártfalvára ment; eszerint akkor az ut e lejtőn fekvő helységeken át vezetett Máramaros felé.

Az itteni g. k. hitközségnek van saját lelkészsége, kötemploma s 1818-tól anyakönyve.

A gróf Schönborn-család „Kör-udvar“ (Kruhli) nevű gazdasági tanyája e falu határához tartozik.

Medvegyőcz.

Közbirtokossági orosz falu a munkácsi járásban Patkanócz közelében, 47 házzal, 297 lakossal és 752 holdnyi hegyes határral (L. Kálnik). A XVII. században birták: Balling György, Barkóczy László, Sennyei Ferencz, Bocskai István, Tarkányi István és Paczoth Ferencz.

1848 előtt birtokosa a szabadságharcz áldozatául esett báró Perényi Zsigmondné volt, kitől a forradalom utáni rémkorszakban hadi görvényszéki ítélet folytán elkoboztatván, a kincstárra s erről vételútján gróf Buttler Sándorra szállt.

A g. k. hitközség Patkanócz fiókja, s van saját fatemploma.

Medvessa.

Munkácsi uradalmi orosz falu a verczkei járásban 12 házzal és 1870-ben 109, most 58 lakossal; Felső-kisbisztrai fiókegyháza. A 17. században egy kenéz és egy jobbágy lakott itt, kik jöllehet a szentmiklósi uradalom jobbágysai voltak, mivel a várhoz tartozó magaslatokon zabot termesztettek, tartoztak ebből oda kemenceze-zabot adni. Néhány évtized múlva elpusztult lakossága, annyira, hogy 1691-ben egyetlen egy lélek sem találtatott itt. Később idegenek szálltak a pusztatelekre, kik most megelégedve élnek, lévén kezeik alatt 3 ló, 92 szarvasmarha, 66 juh, 26 sertés és 6 méhkas.

Kis-melnicsna.

(Melnicsnoje.)

Uradalmi orosz falu a verczkei járásban s a hegyes ploszkói völgyön 11 házzal 1870-ben 102 most 69 lakossal és 377 holdnyi bérczes határral. 1599-ben volt itt Rákóczy Zsigmondnak hat háza és illetőleg jobbágysa. Lorántffy Zsuzsánna kenézséget adott 1650-ben a Sztzecovicz családnak, a végből, hogy a falut megnépesítse; e család a Pinnye vizen egy kenéz malmot is tartott. 1672-ben Báthori Zsófia alatt találtatott a helységben $1\frac{3}{4}$ telken, 6 jobbágy, 7 fiu, 5 ló, 25 szarvasmarha és 10 sertés. 1699-ben volt a kenéz Szteczovicz Vasil, ki egyedül művelte telkét, a többi jobbágyság elpusztulván. Jelenben a szomszéd Ploszkó fió'ja,

Miskarovieza.

Orosz helység a verchovinán a vereczkei járásban 14 házzal, 1870-ben 109, most 84 lakossal és 1415 holdnyi hegyes határral, közel a galicziai határszélhez. Hajdan a szentmiklósi uradalomhoz tartozott s most a gróf Schönborn-család birtoka. 1649-ki urbárium szerint volt a Huszla nevű havasnak a munkácsi várhoz tartozó oldalán tíz ház, melyeknek lakói a várhoz adtak zabtizedet. 1691-ben volt a kenézség a Kondratt családnál, a másik két jobbágyszékház pedig elpusztult. Van saját fatemploma a f. k. bisztrai lelkészséghez tartozó hitközségnek.

Miszticze.*)

(I m s z t i c s e v o.)

A megye keleti szélén a felvidéki járásban s a Borsova balpartján egy hegyoldal lejtőjén fekszik a 303 lakházzal, 1357 lélekkel és a Lukovával együtt 5513 holdnyi határral bíró ruthen helység. Területén bronzkori tárgyak fordulván elő, feltehető, hogy már az őskorban lakott hely volt.

A falu a XV. században Misticseő-nek mondatott s a bilke uradalomhoz tartozott; 1447-ben birták az Ilosvaiak, Bilkei és Lipcsei családbeliek; 1448-ban említették Bilkei István. 1457. Bilke Mihály s testvérei mint zálogbirtokosok; 1460-ban Ilosvai László, és Bilkei Anna s Veron és 1463-ban Ilosvai Karácsony László és Vörösmarthi Ivasko, kinek neje volt Ilosvai Veron.

1455. beiktattatott Z é k á n y Mihály és neje Ilona Miszticze

*) Egy képpel.

és Bilke birtokába. 1470-ben Bilkei Ivasko János részét neje Mátyfalvi Zoárdffi Pál özvegyének Katalinnak adományozta 200 frtért.

1476. Mátyás király megparancsolta a beregvármegyei fő- és alispánnak és szolgabiráknak, hogy néhai Dolhai Ambrus fiai Demeter, György, László, János, Miklós és Péter, valamint Bilkei Ivasko fia András részére az összes szomszédos nemes birtokosok kihallgatásával derítsék ki, mennyiben ártatlanok azok Bilkei Mihály megöletésében.

1480. Derényi János iktattatott be zálogjogon Bilkei András részeibe. 1491-ben pedig Perényi Gábor, Mihály és István.

1499. Zékán András és György, kik 1504. Bilkei Györgynek két telket elzálogosítottak 50 arany forintért. — 1551-ben Zékán János eladta itteni birtokát Bilkei Máténak.

1530. birtak itt a Bilkei, Lipcsei és Zékán családokon kívül még Gorzó László és Zovard Szaniszló; 1552-ben pedig még Szirmai Lajos és Báthori András; 1562. Móré Gáspár. 1574-ben beiktattatott Ternei Keszthelyi György a Zoárdffi István és Szirmai magvaszakadtával fölkért birtokaiba. 1576-ban a Bilkei és Gorzó-családok új adományt kaptak. 1580. Daróczi Szeráf iktattatott be az Ivasko András magvaszakadtával fölkért birtokába.

1599. osztzkodtak Ujhelyi Ferencz és Olasz Kristóf.

1660-ban birtak itt még Daróczi Ferencz s a Bilkei, Ilosvai és Bixi-családbeliek, 1648-ban pedig: Csüri Miklós, Pap István, Pogány Menyhért, idősb Ilosvai Ferencz és János, Kisfalusi György, Kállai István és Madarász Tamás. A Zékán család itt is honos, valamint a Dobra; ezeken kívül birtak még itt a Plohützki-pap, Csongorai és Ruzsák nemes családok s a g. k. Vazul-rendű kolostor.

E zárdát, mely egy kellemes hegyoldalon a Borsova völgy feletti magaslaton írtott erdőtalajon áll, a szent Mihály tiszteletére épült templommal együtt, Zékán János g. k. püspök, mint a helység egyik földesura, 1676-ban alapította, minden szerzeményét arra hagyván. Ez alapító okmányt az azon évi febr. 10-én Munkácsen tartott megyei közgyűlés, Kisfalusi György alispán előterjesztése folytán, megerősítette. Ezen Báthori Zsófia által kinevezett, de a többség által meg nem erősített püspök állandóul a zárdában lakott s azért ő Miszticzei Jánosnak is nevezetett; végre 1686. nov. 8-án meghalván, a zárdában szerzetesek telepedtek le. Egy századdal később Baesinszki András († 1772.) egy emelettel bővítette a kolostor falait s azt a mostani diszes állapotba helyeztette. A főnö-

kön kívül 4—5 szerzetes szokott itt tanýázni. Ennek elõtte 1750. óta a szerzet egy része Alsó-Karaszló határában egy kis faházban tartózkodott, hol a fatemplomka maiglan áll s a körötte levõ 50 holdnyi földeket a miszticiezi zárdabeliek művelik. 1781. Lipcsei Péter a kolostornak száz forintért egy telket örökösen eladott. —

A Dobra család, még Lipót királytól 1659. aug. 20-án nyert „armálist“ és Dobra Mátyás 1823-ban fiai: Mihály, János, György és László s más rokonai számára 1823-ban vett ki nemesi bizonyítványt a megyétõl.

Ugy látszik, hogy Miszticze a XVI. században s a következõ század elején a szomszád Ugocsához tartozott, legalább egy 1602. évi bírósági osztóztató okmányban, melyet Fancsikai Ferencz és Zoltán László ugocsamegyei alispánok kiállítottak, oda kebelezetnek mondatik.

Nagy-Mogyorós,

(Kopinuvezi.)

A munkácsi uradalomhoz tartozott s a munkácsi járásban fekvõ rüthen falu 44 házzal, 1870-ben 333, most 241 lakossal és 688 holdnyi hegyes határral. Mágócsi Ferencz 1607. április 20-án kenézséget adott Lengyel Tamás, Bugera Sándor és Kenéz Jakab, János, Sándor, Tamás és Andrásnak, hogy a Szerencsfalva határa mellett fekvõ Nagy-Mogyorós faluban e jogot a szokott szolgálványok mellett gyakorolják. Az 1649-ki urbéri összeírás alkalmával találattott itt 31 jobbágy, 43 fuu, 6 ló, 114 szarvasmarha, 72 juh, 84 sertés és 13 méhkas. A kenézeknek volt a Mogyorós nevü patakon egy malmuk s e patak, melytõl a falu is nevét vette, kövi halat és rákot szolgáltatott a várba. 1613. megerõsíté a Mágócsi-kenézlevelet gf. Eszterházi Miklós és neje.

A 17. század közepén már saját papja volt Pap László személyében, ki a szokott 3 frtnyi nyestpénzt adta; a Halász, Pap, György, Orosz, Ghunár, Tóth és Bányász nevü jobbágyok közt

volt 9 hetes és székelly drabant, azonkívül Hvozdk János és Miklós voltak lovasszabadosok.

1672-ben volt egyszerre két batyko: Pap János és Lukács, ki egyszersmind egyházfi és oroszdeák (éneklész) is volt. 1699-ben már nem találtatott csak 6 népes telek, 10 ökör, 10 tehén, 38 juh és 7 sertés. 1711-ben az átvonult tatárok nagy prédálást követtek el, a templomot feltörték s kirabolták, a lakosságot bántalmazták. A megszorodott lakosság birt 1870-ben 203 szarvasmarhát, 78 juhot, 49 kecskét, 30 sertést és 28 méhkas.

1870. aug 1-én tétetett le alapja az új kőtemplomnak. Anyakönyve 1787-től kezdődik. U. P. Munkács. Az elpusztult Vulsinka nevű falunak nevét egy hasonló nevű dűlő tartja fenn.

Kis-mogyorós.

(Mikulovczi.)

A fentebbi szomszédságában fekvő helység számlál 39 házat, 259 lakos és 494 holdnyi hegyes határt. Mágócsi Ferencz 1607. adott kenézséget Sándor és Gergely nevű családoknak. 1649. Lorántffy Zs. alatt találtatott itt 12 jobbágycsalád, 12 fiu, 50 szarvasmarha, 60 juh, 30 sertés és 4 méhkas. Batykója volt Pap Ferencz. A jobbágyok akkor ily magyar neveket viseltek: Puskás, Czobor, Pap, Filip, Kapus, Kilos, Szolyva, Árvai, Simon, Patkó és Czerva. Nagy-Mogyorósnak most főkegyháza; saját fatemplommal bir. A falunak azon elkülönített, egy sor házból álló része, mely Kosztovaticza néven ismertetik, a 18. századig külön községet képezett.

Munkács keletkezése s fejlődése.*)

Ha e város gyönyörű fekvését s földjének termékenységet tekintjük, bővebb adatok nélkül is állíthatjuk, hogy e tájon már az őskorban laktak emberek; s valóban az általam tüzetesen eszközölt ásatások folytán fölfedezett adatok ezt teljesen megerősítik. A neolith kőkorszakbeli lakosok leginkább a várostól dél-keletre eső ugynevezett Kishegy hosszudak magaslatán tanyáztak, még pedig ama ismeretlen igen régi korban, midőn náluk az ércz még teljesen ismeretlen volt; mert ők kizárólag obsidian és más tűzkövekből készült és csiszolt eszközöket használtak; 1—2 száz lépésnyire egymástól földbe vájt és agyaggal megtapasztott sövényfonadéku kunyhókban laktak, azokban czélszerűen elhelyezett 20—30 cm. magas és 1—2 méter átmérőjű tűzhelyeket raktak s az agyagedények készítésében mesterek voltak. Ugy látszik, hogy ez alkalommal itteni telepöket mély árokkal is körülvették, mely erősítésnek nyomai maiglan kivehetők.

Később a rónaságrá, a Latorcza folyó balpartjára, tétetett át a mostani város, mely fekszik az északi szélesség $48^{\circ} 25' 48''$ és a keleti hosszúság $40^{\circ} 24' 7''$ alatt, 121—134 méter magasán**) az adriai tenger színe felett, környezve gyönyörű ligetszerű lombos erdőtől és jó bort termő szőlőhegyektől, melyek a várost nyugatról kelet felé félhold alakjában környezik.

A távol kékülő láthatárt elzáró, Galiczia határán emelkedő havasok s az onnan nyugat felé fokонként alacsonyodó hegyek csoportja

*) E város neve régi okmányainkban „Munkács“ helyett Mukach, Mukacz, Monkach, Mnnkacz, Mokacz, sőt még egy 1650. évi jegyzettel ellátott városi bronz pecsétnyomón is Monkacz-nak íratik. En e különböző írodort csupán nyelvünk akkori fejletlenségének tulajdonítom, iratván ép oly hibásan, mint például a 13. században s később Szolyva helyett: Zolva, Zolova vagy Zolyva; Podhering helyett: Pothren; Dobrony helyett: Dobrun; Szernya helyett: Zirnja; Latorcza helyett: Lathurta. En valódi nevet Munkács-nak tartom.

**) Magasságai következők: 1. a berogzászutezai új kaszárnya ajtóküszöbe + bevágásnál 121.228; a g. k. templom külső ajtóküszöbe + 124.481; a római kath. templom ajtóküszöbe + 123.437 méternyi. — A Latorcza vízmerőzenek 0 pontja 119.251 méternyi.

tozata oly bájdus képet nyújt, melyet a természet csak gyéren alkot. E határhegyek magas bástyák gyanánt állanak s azokból elágazó völgyek óriási viárkok gyanánt huzódnak le Munkácsig, hol a nyílt rónaság kezdődik, mely a Dunaig tart. Eneélfogva e hely még hadászati tekintetből is nevezetes pont.

Mikor keletkezett a mai város itt, bizonytalan; annyi azonban áll, az 1241. évben berontott tatárok elpusztították s hogy IV. Béla király az elveszett lakosok helyére külföldieket telepített, kik a községet csakhamar ismét virágzásba hozták, annyira, hogy saját helyhatósággal, lelkeséssel és vásárokkal birt. 1333-ban István nevű lelkésze fizetett pápai tizedadóul 5 garast*). 1348-ban népes vásárai voltak s egy 1356-diki okmányban Munkácsi Balázs comes úgy említettik, mint Munkács királyi helység vendége**). Különösen Nagy Lajos, Erzsébet és Mária királyi birtokosai alatt, kik itt a szomszéd Lengyelország miatt gyakran személyesen is megfordultak, Munkács fokunkint emelkedett, 1376-ban Erzsébettől községpecsétet is nyervén.

1378-ban Erzsébet királyné a munkácsiak panaszára oly kiváltsággal látta el őket, hogy azokat sem jószágukban, sem személyökben idegen sehol le ne tartóztathassa, hanem a mi keresetek felmerülnének ellenök, azokat kizárólag a munkácsi városi tanács előtt folyosolják***).

Ugyiszintén 1391. Zsigmond király és Losonczy István munkácsi főkapitány erőszakoskodásai folytán megrendelte, hogy a polgárokat régi jogaik, szabadságaik, kiváltságaik s szokásaik gyakorlásában senki se háborgassa, sem ők új nemű terhekkel, adózásokkal s követelésekkel ne zaklattassanak§).

Koriathovics Tódor herceg alatt, ki a 14. század végén s a következőnek elején Munkács foldesurává lett, a polgárok (kétségtelenül előbbi gyakorlathoz képest) a faizás s legeltetési haszonvételt szabadon élveztek, mely jog gyakorlásában őket később 1418. év táján Pálóczi Máté is megerősíté. 1416-ban a munkácsi vári tisztek: Kaffai Pán Endre és Helele bírónál Guba Imrét nevezték ki, kinek azon évben Perényi Miklós szentmiklósi birtokos száz frtnál nagyobb kárt okozott.

*) Regastrum decim. Papalium Sexen. Balássy Fer.

**) Zichy-Cod. III. 16: „Comes Blasius, filius, Georgii. hospes, de Munkach villae regali.

***) Munk. városi lev. Datum Zaaz. in vigilia beati Martini Episkopi.

§) U. o. D. Buda, feria 3. prot. post. fest. Asceus. Dom.

1427-ben Lazarevič István szerb despota Munkács ura nemcsak kihirdeté Zsigmond király azon szabadalmát, hogy a város Kozma és Dénes napjain tizenöt napig folytatható vásárokat tartsa, hanem megengedé, hogy a faizás és legelés gyakorlatában maradjanak. Hunyadi János még kegyesebb volt Munkács irányában, mert azt több rendbeli jótéteményben részesíté; így 1445. április 14-én Böszörményben kelt adományában Munkácsot, hogy abba jövevényeket bevonhasson, szabad várossá tette, kinyilatkoztatván, hogy az saját helyhatósággal bírván, idegen tisztek ott hatáskörrel ne birjanak, hogy csupán előbbi szokáshoz képest fizesse a kincstári adót (kamarai nyereményt) s hogy a polgárság a Beregszász város által a munkácsi várnagyok részére adatni szokott 12 hordó bort beszállítani ne köteleztessék*). Majd 1446. febr. 9. Váriban kelt kiváltságlevélben kifejezi Hunyadi, hogy az ő mezővárosának (oppidum nostrum) népességét szaporítani s e végből annak különös jogokat engedni óhajtván, megrendeli: hogy évenként a termény kilenczede helyett 50 köböl búzát és ugyanannyi zabot s a sertésekbel tizenötödöt adjon a község, — hogy a kincstári adó fizetésnél két kapu egynek számíttassék s a bíró és 12 hites polgára ettől is mentek legyenek, s hogy boraikat sátrakban (taberna) árulhassák, kivéve, midőn szükségből a földesuri borok kimérése meghagyatnék**). Ugyanakkor egy más okmányban megállapítja, hogy látván a város szegénységét s tehetetlenségét, szabadságot ad a jelen és jövő lakosságnak, hogy a bírák a bármely bűnért elítélt lakostól ne többet, mint a rendes birság $\frac{1}{3}$ -dát szedjék***). Végre a zárkáni monostorban 1451. január 10-én kelt iratában megerősíti a munkácsi polgárságot abban, hogy azon erdőket, melyeket Tódor herczeg, Máté és a szerb despota idejében, használt és birt, azok birtoklásában jövőre is meghagyassék, sőt munkácsi Kenderesi nevű várnagyának meghagyta, hogy a várost e tekintetben védelmezzet†). Hunyadi elhunytával annak özvegye Szilágyi Erzsébet hasonló jó indulattal viseltetett a munkácsi polgárság iránt; 1465-ben Budáról kelt iratában meghagyta Kezi Balázs deák munkácsi várnagynak, hogy a tizedül eső malaczkokat a munkácsi lakosok által ne hízaltassák, hogy a várhoz adatni szokott zabot a szokottmértékkel szedjék††). 1476-ban pedig a beregi

*) Munk. városi lev. Datum in Bzermén, feria 4. prot. post. dom. Misericordia Dur.

**) U. o. Datum in oppo nostro Vary, feria 4 prot. ante fest. beatae solajitiae virg.

***), U. o.

†-††) U. o.

alispánoknak s munkácsi várnagynak meghagyja, hogy a telekadót a lakosoktól Szentgyörgynap előtt ne szedjék s miért-hogy nekik a felét elengedte, ezt a behajtásnál tekintetbe vegyék; végre, hogy a járulékok kivetésében, az eskü alatti tanuskodás díja- s a birságolásban az eddigi szokás szerint járjanak el*). 1482-ben a munkácsiak panaszára megtiltotta Erzsébet, hogy addig, míg a városi szőlőhegyeken termett borkészlet tart eladás végett idegen borok elkobzás terhe alatt be ne hozattassanak. Ugyanazonévben**) megerősíté Munkács mezővárost mindazon szabadságukban s előjogokban, melyeket Hunyady Jánostól nyert; ugyyszintén Mátyás király is Esztergomban, 1484. hamvazó napján kelt okmányában Munkácsnak minden kiváltságait megerősíté.

Hollós János hercegtől több rendbeli okmány maradt fen, melyek Munkácson léteről s erélyes intézkedéseiről tanuskodnak. 1493. évben Dorottya napja körül ért ide s több rendbeli panaszokat intézett el. Ugyanakkor Munkácsról***) kelt okmányban megerősíté Hunyadi János fentebb említett kiváltságleveleit; jóváhagyta továbbá Hunyadinak azon 1449-ben kelt iratát, melyben Munkács községének Budettina (Bolona?) nevű földterületet adományozott és Erzsébetnek 1476-ban az esküvés díjazásáról szóló kiváltságát†.)

1494. Hollós János Naményból††) meghagyta Balácsi Ferencz és Ábránfi Péter beregi alispánnak és munkácsi várnagyoknak, hogy az addigi szokáshoz képest a nagyobb oly sertésektől, illetőleg malaczoaktól, melyeket a háznál, kertekben neveltek a lakosok, évenként ne többet mint 4 pénznyi váltságdíj szedjenek, a kisebbektől pedig éppen semmit; továbbá utasítá őket, hogy a munkácsi vár körül tartózkodott azor nemeseket, kik a közelebb elmúlt zendülés alkalmával a lengyelekhez csatlakozva a várhoz tartozó jobbágyoktól ökröket s egyéb tárgyakat rablók módjára elvettek; int-ék meg, miszerint a jobbágyoknak térítsék meg a kárt, különben kielégittetésök iránt ő fogna gondoskodni és intézkedni.

Ez okmányokból kitünik, hogy a munkácsi polgárok ha kiváltságos jogokat élveztek is, mindamellettt folyvást a munkácsi vár

*) Dat. inferiori Sabbathi.

**) Datum Budae in festo beati Emericii Ducis.

***) Dat. Munkács, feria proxima post fest. Purific. B. Mariae virg.

†) T. i., hogy a munkácsiak a mások által mellettök tett esküért járó 40 pénznyi díj ne fizessék.

††) Datum ex oppido Namény feria 2. post festum assumptionis glor. B. Virg. Mariae.

illetőleg uradalom birtokosaihoz alattvalói viszonyban állottak s hogy kedvező helyzetök a XVI. században fokonyint súlyosodni kezdett, melyhez nemcsak az 1514-ki pórlázadás, hanem a politikai bonyodalmak is szolgáltattak alkalmat. Ehez járult, hogy az uradalom magán zálogos birtokosok kezére kerülván, ezek a maguk érdekét a jobbágyoké fölé helyezék s azok irányában szigorúak valának. Így Büdi Mihály özvegye Ártándi Anna és fia Büdi Mihály Munkács birtokosai a munkácsiakat a borárulásban akadályozván: ezek a királyhoz siettek panaszaikkal; minek következtében Ferdinánd 1549. sept. 18. Prágából az ügy megvizsgálására Perényi János ugoecsi főispánt és Verner György, a sárosi vár főnökét s tanácsosát küldé ki, annál inkább, mert a munkácsiakat más részben is zaklatták a Büdiek, annyira, hogy e miatt a polgárok közül többen más helyre elköltöztek. Végre az ügy 1551. évben elintéztetett, akkor okt. 5. a munkácsi várban Ártándi Anna írásilag kötelezte magát, hogy a munkácsiakat kiváltságaik gyakorlatában meghagyja s míg fia hatóságában álland, meg is védendi; amint hogy már előbb 1549. július 18-kán Ferdinánd felhívta őket, hogy a városiakat pósházi Lasztóczy Mátyás ellen a munkácsi királyi vár körül elterülő Isdano nevű irtott erdőter használatában védelmezzék.

A munkácsi vár ostromlása folytán a városiaknak nem kis károkat és zaklatásokat kellett szenvedniök, mi a lakosok elszegényedését vonta maga után, miért is Zápolya János 1530. három esztendőre az adófizetéstől is felmenté őket.

Ugy látszik, hogy az 1514-ki pórlázadás után, a munkácsi polgárok is közönséges jobbágyokká váltak s ha helyhatóságot s vásárjogukat megtarták is, de a vár birtokosainak adózni és szolgálniok kellett, mely helyzetet azok önjavukra kizsákmányolni nem is mulaszták el. Így az 1613-ki urbér szerint, fizetett gróf Eszterházi Miklósnak a városi lakosság — az adómentes birák és nemesek kivételével, — György és Mihály napi telekbérül 50—50 pénzt; tartozott karácsonytól szentmihálynapig uradalmi bort árulni és ahoz koresmárost tartani, kinek minden hordótól öt pénz engedtetetett díjúl; az őszi és tavaszi vetésekből való dézmiáért 50 köből búzával és ugyanannyi zabbal tartozott a város, melyet a kó búzának és zabnak neveztek és minden négy hely után egy szekér szénával. Minden két hely után az ökrös-jobbágyok karácsonkor egy-egy szekér fűt tartoztak bevinni a vár szükségére, kinek pedig ökre nem volt, 12 pénzt adott; tartozott a

város bor-tizeddel, jégrakással, vetni való buza kihordásával, elvetésével és felhordásával, valamint a vár építésében való részvétellel. A mészárosok köteleztettek az uraság számára ősszel 16 ökröt kimérni, a várhoz pedig sertéseket ölteni s a húst elkészíteni, mely fáradozásért egy köből buzát és egy sertést kaptak díjul*.)

1645. Rákóczy György alatt Vizaknai Márton és Cseh Mihály nevű uradalmi tisztek összeírása szerint, találtatott Munkácsou 59 ökrös jobbágy, 61 gyalogszeres, 41 özvegy, 60 várhoz tartozó tisztt, szolga és ördabbant; 47 iparos, 21 zsellér, 10 pusztahely, 18 új ház, és a hid közelében két koldus, Lukács és Györgynek háza és György özvegyének lakása. Szabad nemesi házak voltak ezek: A fejezház a piacon, vendégfogadó, Kigyósi István, Nagy András, Borbély Ferencz, Balling György, Lóvei Gergely, Pap Mihály és Bornemisza Andrásé; kit a fejedelem Fogarason 1637. febr. 1. mentett fel az adózástól további tetszéseig. Adómentes telkek voltak még Szücs, Eötvös, Desewffi, Gáspárdi, Kisfalusi, Lázár, Csizmadia, Kalmár, Marczel, László deák, Hárfás, Csothási, Dan, Szabó, Ignézi, Fekete, Baresi, Joó Mihály, Tatar, Tegeni, Pörtörő, Borbély Miklós, Ibrányi, Dobrosay, Verebélyi, Kozár és Morda, Képes, Borbély Balázs, Eötvös, Hadadi, Kuposi, Miklós és Kaposi-féle. A polgárság 159 telek után fizetett az uradalomnak bérül 159 frtot.

1649-ben Lorántffy Zsuzsánna idejében találtatott Munkácsou 30 marhas jobbágy, 84 gyalogszeres, 58 alkalmazott, 55 iparos, 31 özvegy, 44 zsellér és 16 pusztahely, 50 pedig adómentes; összesen volt adózó 302, ezek kezén 163 telek, 158 fiu, 57 ló, 236 ökör, 166 tehén, 403 sertés és 20 méhkas találtatott.

1672. Báthori Zsófia urnő alatt Dévai János és Thuránszki János nevű tisztek szerkesztvén az urbéri összeírást, e szerint volt akkor itt a főbíró Tóth Péter s találtatott 12 esküdtbíró (tanácsos,) 6 kerülő, 6 kőműves, 12 mészáros, 2 szíjgyártó, 3 lakatos, 3 kovács, 5 szabó, 5 varga, 5 szücs, 4 fazekas, 1 kerekjártó, 4 molnár, 5 csizmadia, 1 korosmáros, 2 gyertyamártó és 1 képiró, továbbá 26 marhas jobbágy, 60 gyalogszeres, 23 özvegy, 5 nyomorék, 22 zsellér, és 19 pusztahely; szabadház volt 46, iskola 1, paplak 2; összesen 193 $\frac{1}{4}$ telek, 205 fiu, 26 ló, 196 ökör, 129 tehén, 99 sertés és 4 méhkas. A fejezház körül volt 17 bolt, melyeket keresztények, leginkább görögök béreltek, fizetvén évi bérül 4 - 12 frtot, így Rácz Péter, gazdag kereskedő, kiuek fia Deme-

Azonkoru urbér.

ter később a csernekhegyi monostort építteté, fizetett 12 frtnyi bért. 1682-ben már nem találtatott a polgárok kezén csupán 22 ló, 150 ökör, 91 tehén, 207 sertés és 33 méhkas, cigány pedig 93. —

A munkácsi Pálhegy alatti két töltéssel ellátott régi halastót, melyről már a XVII-ik század elején történik említés, s a körötte volt gazostért, haszontalannak mondja az 1672-ki irat és annál jobbnak s halbővebbnek a vár alatti halastót; s hogy a munkácsi batyko (g. pap) is azért szolgálni köteleztetett.

E közben szomorú évek súlyosodtak Munkácsra; a Thököly s később Zrinyi Ilona alatti hareczok, a vár három évi ostromlása és körülzárolása, a csapatok szünet nélküli szállítása s élelmeztetése igen megviselték a lakosságot. Erről a Klobusiczki Ferencz felügyelete alatt Bajomi János kiküldött és Beniczki Miklós tisztartó által 1690-ben felvett urbéri összeírásban következők foglaltatnak: „Minthogy Munkács városa a elfolyt némely félsőbb esztendőben a sokféle hatalmasok miatt és az emésztő tüzek rettenetes pusztítása miatt is egynehány izben annyira devastáltatott s elpusztított, hogy akárki is nem reménylette volna, hogy valaha itt lakosok legyenek, mindazonáltal a jó Isten gondviseléséből némely szegények, a kik megmaradtanak, kezdettek ujonnan ide telepedni régi lakóhelyekre, de minthogy ezek is a rajtok megfordult sokféle inség miatt, kiváltképen a vár obsidiója alkalmatosságával annyira elszegényedtek, hogy sokan a magok táplálására is alkalmatlanok; arra nézve kinek-kinek az ő adója, jobbágy szolgáltatja penes gratiam spectabilis Domini administratoris ad beneplacitum Domini terrestres determináltattak a szerint, a mint alább meglesznek írva a jobbágyok iránt. Majd megjegyeztetett, hogy a „boldog időben, míg a város ép vala és a kereskedő rendek is a magok kereskedésükben nem akadályoztattak, magok is el nem fogyatoztak, el vala rendelve proportionaliter, a maga értéke és kereskedése szerint ki-ki mennyit adjon, de mindazon móddal való determinatiók, a sokszori elpusztulás és elszegényedés miatt elváltak és elhagyattak, most pedig már a kik piaczos kereskedő rendek volnának, azoknak esztendősz taxájok az ő szegénységükhöz köpest determináltattak akkép, hogy a 21 görög kereskedő 12, 30, 45, 50, 60 denártól 1. 2. 3. 8 frtot fisesse. 1686. április 30-kán a várat ostromlott német hadsereg ismét teljesen hamuvá égeté.

Egy feljegyzés szerint a város utcáin meg 1695-ben is talál-

tattak felhányt sánczok és töltések, mik az előbbi hadakozások idején emeltettek.

1695-ben kényszerítettén a polgárság arra, hogy a földesúrságnak az őszi vetésből természetben tizedet adjon, ennek folytán Somodi Márton bíró s kísérete a város nevében tiltakozott a lelel-szi konvent előtt a miatt: hogy Janto János uradalmi igazgató a bíró és tanácsosok elzárása és fenyegetések által kényszeríti a várost elismerni azt, hogy termés-tizedet nem csak szemről, hanem szalmául is tartozzék adni, régibb szokás és kiváltságaik ellenére. Fordultak egyszersmind magához Rákóczy Ferenczhez, ki benyújtott folyamodásukat ily háttirattal látta el: „45 Informet nos de appositis omnibus Duus Janto et factorum suorum det rationem. Actum Szerencs, 9 a. Julii 1695 F. Princeps Rákóczy,“ de mindez eredményre nem vezetett, mert a tized azóta folyvást szedetett.

Az 1699-ki urbárium szerint lakott a városban 36 cigány férfi is (az irat szerint: kanczigány), köztök volt a vajda Ádám, a „vice vajda“ András és bíróvajda István; a 22 kereskedő mind keresztény volt, zsidó csupán a koresma-bérlő volt. A vámoshid volt a felsőmalomnál az Ujuteza végénél, ez érben azonban elpusztult. Az e hidon átmenő só-kereskedők tartoztak minden szekértől egy kő sót adni; más terhes szekértől járt 8, erős járműtől 2, idegen gyalogjobbágytól 1 pénz. A máramarosi sókereskedők a városban eladott minden szekérsó után egy-egy kőst tartoznak adni a bírónak. A hidvám felment évenként 40—70 frtra és 300 kőóra; kőst még a munkácsi lakosok is tartoztak adni, ha nyereségre kivitték, a nemesek pedig két szekér sótól adtak egy darabot. Az 1074-ki urbér szerint, szedetett a városi bíró számára helypénzül vásárok alkalmával minden szekértől 12 denár, az eladott gabonából bevett minden forint után pedig 1 pénz és minden szekér szalonnától 1 pénz. A mészárosok díjul 100 frtot és 3 mázsa fagyut tartoztak adni évenként a földesurnak; magánosok nem mérhettek hust. Ekkor volt az uradalomnak itt már két koresmája, melyekben január 1-től sept. végeig kizárólag méreteett bor, akkor vette kezdetét a kántor mérés. E két koresma évi jövedelme 2—3 ezer forintra rugott évenként. A zsidó bérlő a ser-es pálinka mérésért és a podheringi vámért fizetett összesen 2160 frtot. A Latorcza folyó a felső gáttól, mely a klastrom alatt volt, le a városon alól levő töltésig sok rák és halai miatt tilalmasban tartatott.

Az 1711. szalmári békekötés megszűntetvén a hadakozást,

Munkács is csendes időket kezdte élni, azonban az átélt nehéz csapások nyomai csak lassan tűnedeztek el; megfogyott lakossága, ipara és kereskedelme nem birt emelkedni. 1789-ben összeírattván lakossága, találtatott 483 rk., 571 gk., 592 ref. és 172 zsidó, összesen 1815 személy; igaz, hogy e közben a mirigyvész is dühöngvén, 1743. a lakosságból alig maradt 600 lélek.

1814 keletkezett a Munkács-Oroszvég közötti 170 mt. hosszú hid, mintán I. Ferenc király Bécsben 1810. dec. 7. kelt kiváltságlevelében feljogosítá gróf Schönborn Ferencz Fülöpöt, hogy a megyétől, mely a hid fentartását az adózó nép nagy megterheltségével sem birta eszközölni, átvehesse s vámszedési jog élvezete mellett fentartsa. Ennek következtében kifizetvén az uradalom az ahoz szükségelt kibecsült telkek árát s ez alkalommal a városi lakosok is a vámentesség fejében arra kötelezték magokat, hogy a hid javításához járulandnak kézi munkával.

Hogy a város lakossága a folyó században nagy mértékben emelkedett, kitűnik az 1870-diki összeírásból. E szerint találtatott itt 8602 ház, ezek közül férfi 4148, nő 4454; r. katolikus 1579, g. k. 2353. g. keleti 1, ágostai 110, helvét hitvallásu 957, zsidó 3602; férfi nőtlen 2478, nős 1612, özvegy 54, elvált 4; nő hajadon 2473, férjes 1607, özvegy 364, elvált 10; helybeli férfi 3582, nő 3908. Idegen férfi az ország más községeiből 532, osztrák tartományokból 34; nő 515, az ország más községeiből és az osztrák tartományokból 31. Olvasni tudó férfi 61, nő 107, olvasni és írni tudó férfi 1633, nő 947. Sem írni sem olvasni nem tudó férfi 2454, nő 3400. Tetteleges szolgálatban a közös katonaságnál 20 s a honvédségnél 11. Az 1850-dik évi számadás alkalmával lévén Munkács 6752 lélek, e szerint 20 év alatt a népesség 1850-el szaporodott. 1870-ben találtatott a lakosok kezén 310 ló, 3 öszvér, 12 szamar, 1464 szarvasmarha, 2 juh, 1661 sertés és 64 méhkas. Az 1881-diki népszámlálás alkalmával pedig találtatott itt 944 lakház, 4694 férfi és 5110 nő s így összesen 9804 lakos, s e szerint népessége az utóbbi tíz év alatt 1202-vel szaporodott, mi öröndetes emelkedésre mutat.

Kétségtelen, hogy a város emelkedését annak idején nem kevésbé előmozdítá a gr. Schönborn-család, mely a mult század elején megfogyott lakosság számát az által is szaporíttatá, hogy külföldről német szorgalmas jövevényeket telepített le, kik azután a földmivelés s iparnak új lendületet adtak. Már 1748-ban találtattak itt s a környéken a következő idegen családok: Waltzer, Pfaff, Spiegel, Rus-

kin; Jaross, Szentbi, Feth, Vekerle, Röss, Jotukauber, Trexler, Mosmiller, Nuszer*), Lais, Schmitt, Reiter, Czimmermann, Tirllein, Sauermann, Vizinger, Marksteiner (Vásárhövi), Bau-ratz, Reichert, Fasser, Winkler, Krausz, Titlein, Steiner, Zigler, Hieszl, Heigert, Visznetter, Nuszleber, Pelczter, Pfeiffer, Miller, Imlauer, Poseider, Herschel, Albrecht, Monster, Lang, Bernalgel, Huber, Hasenreiter, Taibed, Ekmann, Knobloch, Kebl, Türheil, Holzapfel, Kunecs, Paul, Wagner, Hoffmann, Kieszmann, Feichtveber, Rump, Linter, Ling, Heisz, Finn, Okszmann, Wein-rauch, Petz, Waismann, Wolfbrunn, Bednaresik, Winkler, Edmon, Wimmerth, Spek (Szalai), Franz (Ferenzi), Tusnyák (Kö-
vér) s mások, kiknek utódaik maiglan élnek s derék honfiakká lettek.

A város külzete.

Hogy Munkács város az elmúlt századokban igénytelen, sze-rény külsejű volt arról biztos adataink vannak; hiszen még száz év előtt egész területén nem találtatott több köház mint ki-lencz s ezek közé már a kastély s egyéb uradalmi épületek is fog-lalvák. S ezen nem csodálkozhatni, annyiszor érte vész, hogy több-izben phönixként kelle hamvaiból újra alakulnia. A tatárok dúlá-sát nem is érintve, a XVI. század elején teljesen elhamvadt. Thu-róczy László (216. lap) említi, hogy Koriathovics Tódor 1360. tá-ján a várost kőfállal vétette volna körül, mi azonban valószínűtlen, ennek legkisebb nyoma sem lévén s a tévedésre valószínűen a szomszéd vár, mely castrum Munkács néven említetik, adott alkalmat. V. Ulászló 1507-ben megerősítvén a munkácsiaknak azon kiváltságát, hogy kereskedésök közben áruiktól vám és rév-díjúl ne többet mint egy denárt fizessenek, említi, hogy ebbeli régibb ok-levelek a közelebb dühöngött iszonyu tűz vész alkalmával megégett**). Nehány évtized múlva, midőn Ferdinánd és Zápolya a munkácsi vár felett versengtek, a város ismét nagy pusztulást szenvedett, 1567-ben pedig a vár ostromlása alkalmával a templommal együtt elhamvasztatott; valamint 1686. április 30-kán, és 1781. június

*) A ritkítottak családjai maiglan élnek itt.

**) Városi levéltár.

19., midőn nagy része megégett. Elég csapás arra, hogy egy község emelkedését nehezítse.

1567-ben az ostrom után, találtatott Munkácson: a piacon 26 ház 11 adókapuval, az Uj utcában 31 ház 16 $\frac{1}{2}$ kapuval s a Kőrös utcában 44 ház 24 portával s azonkívül még 29 ház 18 $\frac{1}{2}$ portával, összesen tehát 130 ház; 1645. már mintegy 206 ház volt s köztök 43 nemesi és szabadtelek. A határban találtatott 2 őrlő, 1 lőpor és 1 fűrészmalom.

1649-ben 163 adózó és 50 szabad ház, tehát összesen 213 volt. A nemes családbeliek ezek voltak: Kigyósi István, Borbély Ferencz, Lövei János, Lövei Gergely (máskép Kendéné és Csernely Pálné háza), Pap István, Dévai János, Szabó János, Dessewffy, Gáspárdeák, Kisfaludi Ferencz, Turi János, Azari Márton, Fazekas János, Vizniczi András, Tatár György, Jó Mihály, Bánóczi Tamás, Földvári János, Ignécsi András, Szabó Péterné, Dán Balázs, Czeglédi János, Borbély Miklósné, Eötvös Mózsés, Szücs János, Hárfás János, László deák, Verebely István, Dobrosi György, György deák, Borbély Péter, Ibrányi Mihály, Bornemisza András, Fekete Gergelyné, Kozák István, Lázár Jánosné, Turóczi János, Maxai György, Morda Miklós, Morda Gáspár, Borbély Balázs, Eötvös Péter, Modra Pál, Péchy János, Kádas Jánosné és Képes Pál. A bíró volt Kálmán Lukács, a 12 tanácsos (esküdt bíró): Tóth Pál, Kupás István, Erszénygyártó Pál, Siket András, Csekő János, Varga István, Szücs Tamás, Gyetre István, Rezes Mihály, Csahóczi Albert, Szücs István és Varga Pál. Találtatott 6 városi kerülő, 12 postás hat lovon a lengyel utakra, 4 hópénzes drabant, 2 lovas szabados, Panasz Tamás volt a hetes drabantok hadnagya; Balogh János várbeli puskás, Dobos János várbeli dobos, Thuróczi János magtárnok, Varga János deák hordómérő, Hraboniczai János vendégfogadó-gazda; Vitéz Márton vámos, Vári Imre várbeli égett bor főző, Hucz Pál bodnár, Sarlai Albert kulcsár, Nagy András az alumneusok gondviselője, István deák sáfár, Pörtörő Mihály portörő, Eperjesi Pál deák irnok, Péter deák számtartó, Hegedüs György hegedüs, volt 5 szabó, 5 szücs, 5 varga, 2 szijgyártó, 4 mészáros, 3 kovács, 3 lakatos, 2 borbély, 3 molnár, 2 molnárlegény, 2 ács, 6 kőmives, 9 fazekas. A lakosok leginkább magyarok voltak, u. m.: Tasnádi, Gyaki, Szabó,*) Orosz, Gyulai, Palágyi, Sós, Sziogyártó, Panyotai, Fóris, Farkas, Tóth, Nagy,

*) A ritkítottak családjai maiglan élnek itt.

Fazekas, Tamás, Dobronyi, Szücs, Csiszár, Bálint, Alföldi, Csizmadia, Szép, Gerényi, Csókai, Takács, Gáthi, Oláh, Tordai, Bogár, Nyereggyártó, Turós, Beregszászi, Vakaró, Képes, Bányai, Varga, Fekete, Vádi, Andok, Dávid, Gebő, Német, Tót, Lengyel, Szilágyi, Batyu, Kaszonyi, Vitkai, Ország, Repedi, Vajda, Kalmár, Kúpás, Ersénygyártó, Siket, Kis, Szolyvai, Szekeresi, Csehi, Zilai, Katona, Rácz, Csepregi, Panasz, Czeglédi, Balog, Dobos, Sarlai, Vitéz, Pörtörő, Eperjesi, Péter deák, Mátyós, Becskerek, Hegedűs, Dely, Bornemisza, Kolosi, Fodor, Borbély, Lakatos, Molnár, Bótrádi, Fornosi, Gyenge, Peterci, Janki, Kömives, Vas, Szalai, Harangozó, Szakács, Várdi, Ungvári, Boros, Tolvay, Jakab, Csüveg, Décsi, Gyarmati, Boka, Kaposi, Kajdani, Dávidházi, Sebestyén, Ujfalusi, Pató sat.

A szőlőhegyek közül említettnek a Nagy, Pap, Pál, Veres, Csernek, Lovácska és Veres kishegyek. A szántóföldek közül a Dubrova, Borosláz, Polatina, Kendereskei uti, Nagyhegy alatti, halastói, Kerepeczi dűlőbeliek, továbbá az „égetőnél“, a pallónál, a felső gátnál, Szigeten, Kölesini révnél, Bakutyában fekvők sat. a kaszálók közül a Pósa háznál s Füzesen levő, a Latorcza melletti, Nagy- és Kisréti, Nyiresi sat.

1699-ben találtattak Munkácsen még ily utcák: Vízköz, Hegy, Czigány, Nagysor, Uj, Kertallya, Malomvéguteza és Utezaköz.

1746-ban készített Reeder J. György térképet a városról, mely az uradalmi levéltárban őriztetik; e szerint volt akkor itt összesen 171 épület. A Latorczától a r. kath. templomig terjedő Nagyutczára esett akkor 28 ház a kastélylyal együtt, azon alól a Kőrös-véguteza kezdeteig, hol egy nagy mocsár s azon egy széles palló állott, 26 ház, e mocsáron alól volt a grófi major 6 házzal; a mostani téglavető körül roppant mocsár; az Ujutezában a r. kath. templomtól kezdve 29 épület, a temető-utczában, mely csak egy sorból állott, volt 16 épület, a mostani népes Vár-utczában és környékén elszórtan kertekben és szántóföldeken állott 31 kis ház, a kastély déli oldalán a mostani g. k. templom körül szórva nyosan 11 épület; a mostani Hid, Csokoló, Czigány s más utcák területén csak 24 ház. A mostani Ujfürdőnél állott a felső malom, melynek árka ma is meglátszik. A mostani „Medve-korcsma“ táján czigány gunyhók állottak, azon alul pedig szántóföldek, annyira, hogy a kőrösutczai régi r. k. temető a benne ujonnan épült „Pestis-Kápolná“-val együtt a várostól távol esett. A mostani városház előtti téren feneketlen mocsár terült el, melyen át palló veze

tett. A Latorcza Munkács és Oroszvég közt két nagy és 1 kisebb éghan folyt körülátlanul, a klastromtól a várig öt nagy szigetet képezvén. A g. k. templom táján szintén nagy mocsár terült el.

E térkép szerint a szabad nemesi kuriák így feküdtek: a Lövei kuriától, mely a r. kath. paplakkal szemben áll, a kastély felé menve 1. a Lövei-telek, 2. Zsolnai János, 3. München György János, 4. özv. Szabó Dánielné, 5. Andrási István, 6. Galgóczi Mihály özvegye, 7. Hacker Ádám, 8. a kolostor telke, 9. Beniczki, 10. Görei Miklós és Kapitány Zsófia, 11. Dolhai György, 12. Joó Pál özvegye, 13. Lázár András, 14. Rác Mihály örökösei, 15. orosz parochia, 16. püspöki lak tere, 17. a nagy-utca keleti szélén a Kömlei-féle telek. A kastély északi oldalán a kapunál volt néhány bolt, feljebb a kertészlak s a mostani „Csillag“-vendéglő helyén egy kis pálinkamérő-ház; a városház helyén néhány szalmás kis ház állott sövény kerítéssel s a mostani sóház-féle nagy épület helyén szintén nyílt szántóföldek terültek el; erre vezetett a Podhering felé vivő ut is, melynél a malom közelében egy János-szobor állott; e vonalat régen elhordta a Latorcza, mely most egészen a város alá mosta a medret. A Podhering és Kölesin körüli tájat nagy erdőség boritá. Oroszvég felé a Sárga-köresma táján folyt bidason a közlekedés.

Az 1767-ki térkép szerint a körösutca végén a Medve köresmánál öt cigány gunyhó állt; a g. k. templom körüli mocsár' levezettetett a Latorczába egy töltésen, melynek partjain keletkezett a Töltés-utca; az egész városban nem volt csak 9 kőház, u. m. 1. a kastély, a déli oldalán levő tiszti lak, a mostani kaputól délre az udvaron egy hajdulak és néhány bolt, belül az udvaron az istállók; 2. Bornemissza-féle ház a városház táján; 3. a püspöki lak; 4. a régi g. k. templom, mely 1865-ben az új lelkészlak kedveért lebontatott; 5. a régi püspökilak; 6. a kastélylyal szemben egy kis kőház; 7. a r. k. templom; 8. az uradalmi köresmaház és 9. e mellett egy maláta-szárító. Különben a többi vályog, patiesos és faházak ily sorban állottak*): 1. a kastély, 2. 3. 4. a melléképületek, 5. boltok, 6. köresma a mostani „Csillag vendéglő“ helyén; uradalmi orvosi lak a Deresényi-féle házhelyén, 8. urad. belső kert; 9. béres lak, ott hol az urad. börtönház áll; 10. tehenészet, hol most a nagy magtár áll, mely 1767—77. épült; 11. istállók; 12. hajdulak, 13. csür, a mostani majorudvaron és kertben; 14—17.

*) A térkép számai szerint.

urad. tisztilakok és kertek; 18. püspöki lak, 19. g. k. templom, 20. lelkészlak, 21. g. k. iskola; 22. a régi püsp. lak; 23. püspöki kert; 24. g. k. temető, 25. tanítólak; 26. a püspöki szakács laka, 27. a beregszászi és 28. a vári ut; 29. urad. malom, faragott kövekből épült falának maradványa maiglan meglátszik a Latorcza parton a zsidó utcában; 30. e helyen pálinkabáz, 31. malátaszárító, 32—33. timárműhelyek a Latorczafelé vezető árok-nál; 34. a hóhér laka, 35. cigány-lakok a váruteza végén; 36. a Klobusiczki-kuria (később Komjáthi most Fuchsz-féle a hid közelében); 37. a Bornemissza-kuria, most a Kró-család emeletes bérháza; 38. a mostani városház helyén lakatos és esztergályos műhelyek; 39. az orosz mészáros laka; 40. a só-ellenőr laka, 41. a sóház, 42. a sómázsáló laka, 43. a mostani Nedeczei-féle városháza körül egy nagy uradalmi szántóföld, azontul 44. a Lévai-féle kuria, 45. Ignéczi és 46. kőműves lakai. A hidtól balra a mai Cserszki-féle háztól kezdve pedig ily rendben állottak a házak és telkek: 47. térképi szám alatt a monostani Cserszki-féle telken lakott Forgács, e mellett 48. egy kőmíves pallér, 50. a mostani sóháznál Nemes Filio. 51. udvari lakatos, 52. kerülő-ház, 53. a mostani Baron illetőleg Gold-féle ház táján volt egy gyógyszer-tár; 54. uradalmi koresma; 55. szintén koresma a „Szarvas“ közelében; 56. vári timár, 57. nemes Oláh Mihály; 58. bodnár lak, 59. szemben a kastélylyal állt a puskamíves háza; 60. urad. tisztilak; 61. egy posztós háza, 62. sütő-ház, 63—64. mészárosok; 65. r. k. iskola; 66. koresma, 67. a mostani Korona-koresma, helyén az Andrászi-féle ház; 68. a ref. iskolaház; 69. Nemes Pom-pák laka; 70. r. k. templom, 71. r. k. lelkészlak; 72. a sőtárnok laka, 73. megyei ház; 74. egy német ács laka; 75. a mostani Eszterátér-utcán a Román-ház táján az utcán egy kőalapú faszin, melyben a lovasság számára szükséges széna készlet tartatott, (fala most is látszik); 77. a mostani „Medve“ koresma helyén cigány-lakok; ettől távol a városon kívül, 77. a dögvészes kápolna; 78. marhavásártér; 79. felsőschönborni ut; 80. a régi uradalmi major romja a mostani Gecsey-féle ház végén; 81. a körösvégutca elején a Kovács Gábor-féle ház táján egy német asztalos háza; 82. kovácsműhely; 83—84. a Lövei-kuria, 85. egy német asztalos, 86. nemes Mikó, 87. a pénztárnok laka (Kroó-féle, volt Klinkárt Károly háza) 88. egy nemes, 89. egy német cipész háza, 90—91. urad. téglavető, 92. urad. kert, a mostani major-udvaron; 93. a kolostor kertje, 94. a g. k. püspök szántóföldje; 95. szántóföldek a mostani ref. temető táján; 96. a nagy piac-tér; 97. Uj utca;

ebben 98. a mostani ref. templom táján urad. koresma, e mellett 99. nemes Farkas laka, 100. a Szentléleki-kuria, 101. Körmöczy só-lovag háza; 102. urad. harisnyakötő háza; 103. megyei istállók lovasok számára, ezzel szemben 104. katonai szállás, 105. a Gáthy-féle háznál egy magyar timár laka; 106. a kendereski ut; 107. podheringi ut; 108. bartházi ut, ez vezetett szántóföldeken át a mostani zsidótemetőnél, hol akkor sem a Szarkahegy uteza, sem házak nem állottak; 109. egy festő háza; 110. a Körmöczy-féle kert; 111. Szentléleki kertje; 112. urad. felső malom; 113. száraz vízmeder; 114. a városi dobos laka; 115. több kunyhó a mostani cigány-sorön; 116. egy német kőmives; 117. ref. lelkészlak; 118. a ref. pap ujonnan épült háza; 119. a ref. imaház, a mostani eszmadia-szin helyén; 120. az Adrianszki-kuria; 121. urad. kert; 122. nemes Joó Mihály telke; 123. zsidó ház; 124. egy német fazekas háza; 125. urad. szántóföldek; 126. Kalmár háza, (a mostani Csókoló uteza sarkán); 127. Oroszvég felé vezető ut; 128. egy eszmadia laka; 129. a harminczados laka; 130. a harminczadi ellenőr; 131. átjáró a Latorczán a sárga koresmával szemben; 132. e mellett a Latorcza közelében a zsidó temető; 133. hidas a Latorczán; 134. a zsidó temetőnél dohány termő földek; 135. a vasgyárfelé vezető ut; 136. a Farkas-féle kert; 137. a mostani zsidó uteza terén egyetlen egy ház, melyben egy keztyüs lakott; 138. egy német cipész; 139. mostani hidon alul, akkor a víz által elhordott házak puszta helye; 140. töltés a vizáradás ellen és több kisebb ház; volt pedig ezekkel együtt akkor összesen a Nagytuczában a Latorczától a templomig 42, inuen a Körösvégutezáig 43, a g. templom körül 24, a Latorcza körül a zsidó és töltés uteza táján 21, a Várutezában 29, Uj-utezán 56, a régi podheringi ut és Csókoló uteza táján 62, összesen 277 ház és 84 mellék épület. A vár körüli sánczok oly idomuak valának, mint jelenben.

1846-ban találtatott: a Nagy hid végutezában 15, a Cigányutezában 18, a Nagyhidutezában 2, a Zsidóutezában 80, az Udvarvégutezában 14, a Váruteza jobb oldalán 55 s balsorán 49; a Töltésutezában 43, a Beregszásziuteza jobb oldalán 19, balán 20., a Temetőutezában 25, a Piaczutezán t. i. a Baron-háztól a gymnaziumig 19, az Ujuteza jobb oldalán 36, a balán 47 ház, a régi Podheringiutezában 27, a Csókolóutezában*) 18, a Szorosutezában 16, a Hajnal-

*) Helyeslben: Csokoly-uteza, mely nevét az ily nemes családtól nyerte; levén 1650. táján Csokoly István itt birtokos.

utcában 37, az Uj-Malom utcában 25, a Körösvégutca jobb felén, t. i. a Fried Fülöp-féle háztól a Nagyhegyutcaig 29 és a bal oldalán, t. i. a Kállus háztól a Medvéig 13; a Nagyhegyutczában 21, a Téglavetőutczában 18; a Nagyhegyutca végén 11, a Vásárhelyutczában 40, a temetőközön 11, a Vásárállás utczában 28, a Kisvásárhely utczában (a Joó-féle szilvásnál) 7 s a Szarkahegy utczában 31, összesen 551 ház. Az 1870-diki összeírás alkalmával találtatott összesen 917 ház; ezek közül 17 egyemeletes, a többi földszinti. A szélső utcák végein még szalmafedelű faházikók is találtnak. 1880. évben volt Munkácson 820 és Munkács-Oroszvégen 23 lakház.

A házak közt most is több a gunyhószerű s szalmával fedett viskó s a marhavásártéren meg a polgárosodás gunyjára ott görbe-deznek a meztelenül s rongyosan lézengő cigányok gunyhói. Általában nagyon kevés történik a város csinosítására; így jóllehet még 1826. április 26-kán egyházi szertartással kezdetett meg a kövezés, az maiglan a legsilányabb állapotban van, csupán néhány utcának járdái lévén hegyes patak-kövekkel kirakva. E tekintetben legtöbbet tett a forradalom utáni években a cs. k. kormány, mely nemesak a Nagyutczát (piacot) kikövezteté, hanem a r. k. paplak előtti tért gesztenye, nyár, ákác s egyéb lombos fákkal beültetvén, a város csinosítását előmozdítani ügyekezett, a helyhatóság visszaállításával azonban ez ügy ismét háttérbe szorult. A víz levezetéséről kezdetleges módon van gondoskodva s a bűzhödt pocsolák és feneketlen sarak most is gyakoriak.

A városban most 84 lámpa van alkalmazva, melyekben sötét esteiken kőolaj ég.

1879. tavaszán a piacon s környékén bárs, juhar és gesztenyefák ültetettek, mi kétségtelenül a város szépítésére fog szolgálni.

Kétségtelen, hogy a város külzetének emelésére nagy hatással volt az 1849. forradalom után bekövetkezett időszak, mennyiben Munkácson számos tekintélyes hivatal helyezkedett el, itt lévén a megye közigazgatásának széke is. Az 1854-ki szervezkedés folytán is itt maradt a megye-főnökség, míg a törvényszék Beregszászon működött. Tabódy Pál, cs. k. megye főnök 1861-ig buzgón fáradozott a város emelésén, szépítészeti bizottságot alakított s a piacot kikövezteté.

A számos hivatalnokból álló főnökségen kívül székelte itt 1861-

ig a munkácsi és kismási vegyes szolgabírói hivatal; a munkácsi egyszersmind vizsgáló bíróság lévén, annak köre bűnvádi ügyekre nézve a kismási járásra is kiterjedt s e végből a szükséges börtönöket az uradalomtól bérelte, mely azokat 1816-ban Howard-rendszere szerint építtette. Volt Munkácson továbbá akkor a cs. k. munkáskerületi pénzügyigazgatóság, számos külföldi cseh, lengyel, morva s német tiszttiszelővel, mely az egykori sóház épületében működött; ugyanis a cs. k. gyűjtőpénztár is (Sammlungskassa); volt továbbá a városban elhelyezve a munkácsi és kismási adóhivatal, a cs. k. esendőrségi szárnyparancsnokság (k. k. Gendarmerie Flügel-Commando) s a pénzügyőri biztosság. — 1854 óta pedig, a fegyintézet is polgári hivatalnokokkal látatott el.

A város élénkségét nem kevésbé mozditja elő az itt állomásozó közös, jelenleg a Gő. Lajos-Viktor serezed tartalékpáncsnoksága s a 34-dik ugoesai és 35-dik beregi honvéd zászlóalj, melyek az uradalom által kaszárnyákká átalakított épületekben elhelyezvők. Munkácson 1869. nov. 18-kán vonult be a 35. zászlóalj kereteül szolgált első 36 Kassán begyakorolt honvéd, kiket a közönség lelkesülve fogadott és a város megvendégelt.

Munkácsi városi bírák.

1416. Guba Imre, 1458. Szabó Pál, (judex primarius, azaz főbíró, s eszerint két bíró: fő és al vezeté a város ügyeit.) 1525. Margóth Pál, 1541. Gerőcz Péter, 1549. Bakos Mátyás, 1552. Pokol Mátyás (Leleszi levéltár,) 1569, Szűcs Demeter, 1567. Szabó Mihály, 1572. Kovács Miklós főbíró, 1572—74 Vass Albert, 1574. Balajko Pál, 1575 Rákosi András, 1579. Georben Mihály*) és Eördögh Peter, 1589. Czyker János, 1592. Syke Mihály. 1593. Szabó Mihály, 1603. Borbély Balázs, 1605. Kopasz István, 1609.

*) Magóchy Gáspár beregi és tornai főispánnak 1579. nov. 10. munkácsi várban kelt levele, melyben Vámos Istvánt megerősíti a tatorczi malom egyik Vár Páltól kapott követnek felerészében (Eredeti okm.)

Andok Miklós fő és Varga János albiró; 1613. Keke Márton. Ez időben a birákat itt a perlekedők tisztelendő és becsületes uraiméknak czimezték, a városi jegyzőkönyvek tanúsága szerint. 1620-ban Váczy János és Czyker András, 1622. Kopasz István, 1624. Oláh András, 1627. Váczy János, 1628. Deák János, 1631—1634-5. Váczy János, 1633. Berecz István, 1635. Andok András, 1636. Berecz István, 1639. Battyu János, 1647. Nyerges Demeter, 1649. Kalmár Lukács, 1650 Battyu János, 1655—56. Battyu István, 1654. Szabó Miklós, 1657. Csiszar János albiró, 1658. Kopasz István főb., 1659. Szabó István, 1660. 1663. Dániel Pál főb., 1662. Szabó Mihály, 1663. Erszényes János alb., 1666. Tóth Péter, 1668. Erszényes János főb., 1669. Czövek István, 1684. Kallós István, 1687. Mészáros Pál, 1688. Lázár György, 1694. Somody Márton, 1695. Galgóczy Mihály, később Lázár György helyettes. 1697. Mészáros István*) 1700 Kóta István, 1702. Ötvös János, 1703. Fornosy György főbiró. Mészáros István alb. 1707. Nagy Zsigmond, 1709. Sós Márton, 1713. Fornosy György, 1716. Szabó György, 1717 Vecsey István, 1725. Konezházi János, 1729. Derzeni Márton, 1730 zahari Szabó Pál, 1734. Konez János fő és Molnár János albiró; 1737. Szernyi Márton, 1742. Mészáros Márton, 1743. Bakos István, 1748. Konez János, 1751. Dobronyi Márton**) 1754. Péter András, 1756. Wimmerth Mihály, 1758. Dobronyi Márton fő, Szabó István albiró; 1760, Konezházi János főb. Dobronyi Márton albiró, 1766. Szernyei István.***) 1766. Csahusz János alb., 1767. Szernyi István, Losonci Mihály (judex forensis); 1775. Rákosi András, 1776. Nagy István, 1778. Rákosi András fő, ifj. Mészár János albiró, 1780. Wimmerth Frigyes (volt még 1785, 1788—1790.); 1784. Mészáros János,†) 1786. Rákosi

*) A főbiró megeskütése után szokásban volt, annak, jegyzék mellett a feltettebb iratokat és kiváltsági okmányokat átadni. Különben a gyűlések és törvénytartások a bíró házában történtek.

**) Ez időben, jelesül 1752. július 13-án, az uradalmi munkácsi kastély udvarában az urad. ügyész közbejöttével, tartatott a bíró választás és tisztujtás; ekkor megválasztatott főbiróvá Dobronyi Márton, a mellé választott tizenkét tanácsosból hat magyar volt, u. m.: Bakos, Mészáros, Losonci, András, Szabó és Tóth; 4 német, u. m. Hoffmann, Drexler, Hajgerth és Dier és végre két orosz: Troscsák és Holubina. Jegyzővé lett Farkas Zsigmond, vásárbíró Mészár, ugyanakkor kineveztetett négy futkosó is. Mindebből az tűnik ki, hogy a város lakosságának fele magyar volt, míg a másik, fele német és orosz lakosokból állott ugyan, azonban ez utóbbiak nagyon és értelem tekintetében csekélyebb arányt képeztek, (Urad. lev.

***) A bíró választás ekkor már Pál fordulása napján január 25. tartatván négy jelölt közül Szernyei választatott meg 70 szavazattal

†) 1784. évben nov. 1-jén kezdett tartatni a bíróválasztás, még pe-

András. (Ekkor volt évi fizetése 100 frt, mi 1850-ig tartott), 1790. Gócsi János. 1793. Nagy Mihály, 1794. ismét megválasztatott 106 szavazattal*) 1796. Wimmerth Frigyes, 1801. Balogh Mihály**) 1805. Franz Antal***), 1807. Bohn Mátyás, 1811. Franz Antal, 1812. Nuszer Vitus, 1819. Róth Mihály 1823-ig†) 1824. Franz Antal, ki a következő évben is megerősített; az illető jegyzőkönyvszerint, a megválasztott bíró, Gönczy Sámuel uradalmi ügyész által megerősített s az eskütétel után, a jelenvolt polgárságnak személyenkint áldomásul egy cipő és egy pohár bor osztogatott††).

1825. lett főbíróvá Lang Vitus, 1829-ben Tutsnyák (Kövér) István, 1833-ban ismét Lang Vitus választatott 168 szavazattal s viselte e tiszte 1836-ig; 1837—39-ig Wimmerth János, 1840. Kozma János, 1841 Tutsnyák István, 1842. Wimmerth János, 1845.

dig oly módon, hogy a szavazó polgárok megválogattattak. 1788. mártius 7-kén kelt városi határozat szerint megállapított, hogy ezentul ne holmi gyűlevész nép, czigányasszonyok vegyenek részt a bíróképtelen, hanem erre 60 é r d e m e s tanácsbeli személy választassék, kik a bíró rendeletére, a város ügyeiben is részt venni tartozzanak s kik érdemesek legyenek, a városi áldomás részesítésére. Ugy látszik ez kezdete a maig létező kultánácsnak. Az 1792. április 24-ki megyei közgyűlésen pedig határozott, hogy a munkácsi nemesek a bíróválasztásnál szavazattal birjanak s joguk legyen kivánni, hogy az előjáróság számadásra vonassék, sőt e végből 1793. új számadási mintát is kiadott az urad. ügyészség, mely a városi számadásokat átszokta volt vizsgálni.

*) Ez alkalommal a kultánácsba következő négy zsidó Ohrenstein Dániel, Halpert Berko, Mermelstein Chaim, és Mejselsz Benjamin is megválasztatott.

**) Ez évben a futkosók helyébe hat esá kányos fogadtatott fel 60 frt fizetés és ruházat mellett; ezek a határozat szerint, éjjel-nappal tartoztak a bírói háznál lenni.

***) Ez évben öt zsidó választatott be a kultánácsba, kik az esküt is letették.

†) Az évenként nov. 1-jén (mindszent napján) tartatni szokott bíró tétel ugy történt, hogy a bíró okt. 31-kén benyujtrán a tanácsnak a számadást, azt megvizsgálta; másnap pedig szokás szerint, délután egy órákor meghuzattak a város valamennyi harangjai s a közönség az 1820-ban felépített városház termében összegyűlvén, a bíró tanácsával együtt leköszönt s maga helyett hármat kijelölt, kikből szavazat többséggel vagy közfelkiáltással megválasztatott az új bíró, vagy megerősített az előbbi. E ténről azután az uradalmi főnök (praefektus) értesített, mint azonkoru jegyzőkönyv mondja „szokás szerint” s ki a választást megerősítvén, a jóváhagyás után az új bíró megeskettetett. A tanács később kinevezés útján alakított s az urad. ügyész által föleskettetett. 1821-ben megválasztatott hat kerületi tizedes, kiknek utódaik a mostani szakasz-biztosok. (Városi jegyzőkönyv.)

††) E szokás még 1867-ben is alkalmaztatott. csapra ütött bordóból csuporokban osztogatva fent a teremben bor és cipő a választók közt; azentul megszünttetett.

Lang János, 1847. november 1-én 475 szavazattal megválasztott Lang János 96 szavazata ellenében, Gáthy Sámuel s a 32 tanácsosból, kik közt egy izraelita sem volt, a hiányzott 3 egyén. A 32 esküdt polgár működése halálukig tartott s volt 1847-ben 9 r. k. 10 ref., 2 ág. hv. és 11. g. k. A városi tisztikar állott: 1 beszedő, 1 adószedő, 1 gyám, 1 fuvarbiztos, 1 mező- és 1 erdőbíró, 1 belbiztos (kapitány) és 1 városgazdából. A bíró a választott hivatalnokokkal képezte a beltanácsot. Gáthy Sámuel működött 1850-ig; ekkor feb. 8. kineveztetett bírónak a cs. k. megyei biztos által Klimko Sándor, 1852-ben pedig Kovács Gábor; majd 1853-ban Lang Vitus, ki mint kinevezett a bíróságot (Kiss József albiróval egyetemben,) 1861. nov. haváig viselte, akkor az alkotmány visszaállítatván, 1861-ben ismét Lang Vitus választott meg s mint ilyen a helyhatósággal együtt szolgált az alkotmány felfüggesztéseig, a mikor a kormánybiztos Tabódy Pál által kineveztetett bírónak; 1862. márczius 5-kén lett bírónak Merényi János, ki mint ilyen vitte a város ügyeit az alkotmány végleges visszaállításáig; midőn is 1867-ben május 28-kán (e sorok írójának elnöksége alatt) megválasztott bírónak Szikszay Károly s a kultánács (képviselő testület) is megalakult; 1869-ben megválasztott bírónak Kurusta Imre, végre 1873. október 30-kán a községi új törvény értelmében a bíróság megszüntetett s helyébe közgazgatási eljáróul a polgármesteri állomás szerveztetvén, ilyenül megválasztott Pohl József, ki 1875. aug 1-ig vitte hivatalát, a midőn Munkácsra kir. közjegyzőül kineveztetvén, leköszönt s így helyébe azon évi aug. 5-kén az alispán elnöklete alatt tartatott képviselői választó gyűlésen titkos szavazás után 36 szavazattal megválasztott polgármesternek Zlathényi Gyula ügyvéd, ki 1877. lelépén azon évi december végen helyére megválasztott Horváth Alajos; ez 1878. január 29. meghalván, július 23 megválasztott Geesey György, ki azon évi sept. 1. szintén elhunván, Kurusta Imre által helyettesített, 1879. febr. 19. pedig 42 szavazattal 34 ellenében Nuszer János választott meg polgármesternek.

Különben a képviselő-testület jelenleg 86 tagból áll, kiknek felét a legtöbb adófizetők (virilisek), felét pedig a választottak képezik. A városi hatósághoz tartoznak még: a polgármester (1200 frt fizetéssel,) főjegyző (700,) aljegyző (400,) ügyvéd (300,) számvevő (400,) pénztárnok (500,) ellenőr (400,) árvaszéki ülnök (500,) árvagyám (400,) orvos (500,) írnok (300,) mérnök (200,) főkapit-

tány (500,) alkap. (300,) mezőbíró (200 frt fizetéssel:) ezeken kívül van négy szakaszbiztos (200.) hét csákányos (120 frt) és 8 éji őr 50 frt fizetéssel. A csákányosok ruházata: kék áttila és nadrag fehér-zöld zsinórral, kék sapka, szürke köpeny. puská és szurony fekete övszíjon. A sajátságos csákányos elnevezés kétségtelenül a XVII. századbéli hajduktól eredt, kik ily kézi fegyverrel valának felszerelve. Egy 1639. évi város-tanácsi rendeletben említettik, hogy az ismételve káromkodó kalodába zárassék s ott hármat üssenek a „csákány nyál” rajta.

Munkács 1848-ig rendezett tanácsesal s birói hatósággal felruházva lévén, midőn 1860. okt. 20. az alkotmány visszaállított, ezeken felül 1861. még saját kebeléből választott helyi törvényszéket is nyert s e végből önköltségén két ülnököt, egy íktatót, 1 ügyészt és 1 írnokot tartott, a főbíró (Lang Vida) egyzersmind a törvényszék elnöke is. Köre kiterjedt polgári és árvaügyekre. Azonban később lakóinak nagyobb része nem óhajtván saját költségén fentartani a törvényszéket, többszöri sürgetésre 1867. a község tulnyomó szavazata folytán a bel- és igazságügyi ministerium 1868. okt. 16. kelt intézménye által nemcsak a törvényszéket, hanem kedvezőtlen anyagi viszonyai miatt, rendezett tanácsának birói hatóságát is megszüntette. Azóta csak sommás ügyek elintézésére szorítkozott, míg végre 1871. a kir. járásbiróság szervezetén, a város birói-hatósága teljesen megszűnt. 1873. márcz 13. 8400. sz. a. azonban a belügyminiszterium a községi törvény alapján megengedte, hogy ismét rendezett tanácsu várossá alakulhasson. Az 1870. 42. te. értelmében Munkács közönsége 608. választó után 9 tagot választ a megyebizottságba két kerületben.

Munkács városi jegyzők.

1728. Miles Mihály. 1730. Rákószky Pál. Ennek némely azonkoru iratai külön jegyzői peccséttel vannak ellátva. e peccét 2 cm. hosszú négyszeg csonkított végekkel, a közepén egy eke s e felirat látszik: „Munk. vár. notárius, 1719.”

1748. volt Patai Sámuel, 1754. Fóris János, 1752 és 1758.

Farkas Zsigmond, 1761. Dancs István, 1762. Miles Mihály, 1775. Sixt Ferencz, 1780. Mészár János, 1784. Bakó József, (fizetése 60 frt.) 1786. ismét Mészár J. (fizetése 80 frt.) 1788. Göczy János, (fiz. 40 frt.) 1791. Farkas András, 1793. Éva Istán, (fiz. 120 frt.) 1794. kapott a várostól egy hordó bort ajándékol oly megjegyzéssel, hogy ez jövőre ne szolgáljon előjoggal. 1797-ben ő a fölkel nemmes seregbe lépven, távollétére fiát Lászlót helyettesíté. 1830-ban Váry László 1848-ig; 1848-ban Szunyoghy Lajos, helyettes, 1849. június 30-tól Oláh Samu, hites ügyvéd, 1861. Merényi János nov. 2-ig, azontul ismét Oláh Samu, kinek rendszeresített évi fizetése 700 rt és szállás a városház melletti lakban; ez 1879. évben elhunyan, helyébe Lehotay Zsigmond választatott meg.

Munkács város pecsétje.

E város pecsétjéről első irott említés történik Erzsébet királyné (Berg) szászon 1376. évben kiadott kiváltságlevelében, melyben megengedi, hogy Munkács községe pecsétjének czimereül az ottani templom védszentje, Márton hitvalló képét metszesse s azt minden hivatalos, szőlő és más birtok eladása és átruházásáról szóló öröklevelek hitelesítésére használja. Tudtommal e korbéli pecsét nyoma teljesen elenyészett.

Idővel miként alkalmaztatott a város közpecsétje czimereül szent Márton püspök, arról adatok nem léteznek, tény azonban, hogy ez sokáig, évszázadokon át használtatott. Két ily alakú pecsétnyomó emlékül maiglan őriztetik a levéltárban s azzal 1848-ig ünnepélyesíték az örökleveleket s egyéb közokmányokat. E régi bronz pecsétnyomó, melynek durva nyele 7,9 cm. hosszú, 2,63 cm. széles és 1,9 cm. vastag és sajgóba illesztésre is alkalmas, lent kerülékes alaku, 3½ cm. hosszú és a közepén 2½ cm. széles, közepén két gyönyvonal közt e félig gót, félig lapidar betűkkel véssett e körirat* „Sigillum oppidi Monkaecz,“ olvasható a közepén pedig Márton püspök álló helyzetben, karingben, fején püspöki süveggel s egyházi öltözékben, jobbát áldólag felemelve, baljában pásztorbotot tartva ábrázoltatik. A bronznyél szélesebb oldalára e szavak vésvék: „Batyú János biróságában csinálták 1650.“ E

megjegyzés azonban sokkal ifjabb a pecsétnyomónál, mert alakját a XVI. századbéli okleveleken is találtam, még pedig úgy, hogy például egyik 1569-dik évben Pálfordulása napján (január 25.) kelt s Bányai Tamást illető adásvevési okmányon fekete viaszra van nyomva.

A másik ily alaku kisebb, kerek, 2 cm. átmérőjű és sárgarézből készült régi, kopott pecsétnyomón a dicsfény abroncesal díszített szent Márton püspök áll s annak jobb oldalán e szó „Oppidi“ (igy) s balfelől „Monkacs“ ezen latin betűkkel vésvé.

Egy 2 cm. pecsét, mely tompított szögű négyzetet képez s melyen egy eke van kivésve, 1719. évben jött használatba, leginkább a jegyző által. Honnan vette a városi hatóság e szokatlan s inkább falukra vonatkozó jelvényt el látott ezimét s meddig használta e durva vésetű pecsétet, adatok hiányából meg nem határozhatom. Én még egy 1754. évben kelt okmányon is láttam, vörös viaszra lenyomva.

Épen oly feltűnő ez, mint azon önkény, melyet a város egykor az által követett el, hogy ellenére az Erzsébetféle kiváltságnak, melynek eredeti levele ma is a város irattárában meg van, pecsétjére Márton püspököt vette fel s leginkább 1844-ig használta, a midőn Beregmegyében általában új magyar szövegű pecsétek behozatván, akkor készült azon 3½ cm. átmérőjű új pecsétnyomója is, melyen Márton hitvalló lovon ülve ábrázoltatik, ki palástját a koldussal megosztja. Körirata pedig ez: * Szabad: Munkacs város * pecsétje * 1844.“

Miként Beregszászon, vagy Munkácsen is a magán öröklevelek ünnepélyesítése Pál fordulása előtti estén (január 24-kén) bizonyos szertartásokkal, a közönség és tanács jelenlétében eszközöltetett; szabad lévén akkor a hatósági pecsételés ellen az érdekeltnak óvást tenni, mi a pecséttel való ellátást megakasztotta ugyan, de a felszólalót kötelezte, hogy ügyét egy év alatt rendezze. 1703. január 25-kén azt határozta a tanács: hogy mikor szent Pál napja estéjén: azon pecsétlésnek salariuma (díja) 24 denár legyen; 2-szor ha a pecsételtető fél az áldomást meg nem adta, tartozék pecsétléskor 1 frt 24 denárt lefizetni; 3-szor, a jegyző illetményeül megállapított 12 denár. Később az ünnepélyes pecsétlés díja volt 4 váltó forint, vagyis 1 frt 60 kr oszt. értékben. E szertartásos pecsétlése az adásvevési szerződéseknél 1848-ig tartott, a mikor az új intézmények, majd az új telekkönyvi rendszer behozatala a régi szokást is fölöslegessé tette.

Az áldomással való megünneplése a szerződés-kötésnek hajdan oly lényeges kellék volt a pecsételéskor, hogy azt utólag magára az okmányra is felírták. Így 1635-ben január 24. Váczi János bíróságában nemes Bobrosoi Bálint deák és neje Bányay Kata — Velő Pálnétól négy darab szántóföldet vásárolván 37 frtért, a szerződés megünneplése (t. i. megpecsétlése) után más tentával ez iratott az okmányra: „Ez Feljül meghirottt eörökségnek az áldomássát attam meg biró uram házánál az böcsületes tanács uraiimnak. Die et anno praenotato.“ Sajátságos, hogy némely ekkép hitelesített adásvevési, u. n. öröklevél ez időből (XVI—XVII. századokból) fekete, másik szürke viaszra nyomott pecséttel van ellátva. Az ily öröklevél pedig rendesen így fejeztetett be: „Nagyobb erőségnek okáért adjuk e levelünket ő kegyelmének pecsétünkkel megerősítve úgy, hogy ha jöendő időkben valaki megakarná a vevőt, feleségét, gyermekeit avagy maradékot háborítani és megírott földek felől a mi levelünknek és pecsétünknek ereje által meggyőztetvén, kilenez gyron is elmaradjon. etc. Actum in Munkács, Anno — 24. Januarii S. Pauli.“ A XVI. században latin nyelven is adattak ki az öröklevelek, melyeken lent csupán a pecsét díszlett, minden aláírás nélkül.

A város birtoka, jövedelme s kiadása.

A város fővagyonát képezi annak földbirtoka; az 5186 holdnyi kiterjedésű*) Nagyliget, Bolona és Sajgó nevű erdők használatában a polgárság már a XIV-ik században volt s mint állittatik, ahhoz ajándékozás útján jutott; annyi Hunyadi János 1481-ki megerősítő leveléből világos, hogy a város az erdők használatában már István rácz despota, Máté nádor és Tódor herezeg által meghagyott, és Szilágyi Erzsébet által 1482., I. Mátyás által 1484. és Hollós János által 1493-ban szintén megerősítettet. Később az erdő határa iránt a szomszéd kerepesi birtokosokkal. Kerepeczi Imrével és Bálinttal, villongásba keveredvén, I. Ulászló 1512. az elfoglalt részeket a városnak visszaadni rendelte. Nehány évtized múlva Büdi Mihály, a munkácsi uradalom bérloje, a Nagyliget erdőbe kezdé

*) A régi N. Liget és Bolona 3132, a közelebb szerzett fennsík rész 1238 s a Sajgó 816 kat. holdból áll.

hajtani sertéseit, mitől azonban I. Ferdinánd által 1540-ben eltiltatott; majd Kerepeczi András ismét kezdé a várost a Bugyetin és Luka nevű (ma Ösztrös) erdő birásában háborgatni, miből azonban Ferdinándnak 1549-ki rendelete folytán elállott. I. Miksa 1571-ben a várost a Nagyligetre nézve új adománylevéllel látta el; a nov. 15-én Bécsben kelt rendelet folytán eszközlé a szokásos beiktatást a leleszi konvent küldötte Betei János áldozár és Kerepeczi Demeter deák, mint királyi ember. A beiktatásnál megjelentek Kerepeczi János és István és Zay Mátyás Pósházáról, Pogány György Derezenből, úgy szintén innen Dobó Ferencz beregi főispán és Dobó Jakab emberei, kik mindnyájan a Galattya nevű patakuál ellenmondván, perre utasítottak. Ugy szintén felszólaltak a Fornoson birtokló Bégányi Miklós, Sebestyén és Gergely is, kik az erdőt Miksa király védlevele daczára birtokolták, annál inkább, mert Bay Ferencz munkácsi várkapitány pártjukat fogta, miért később a király által megintetett, végre 1573. év pünkösöd előtti 6 napján a leleszi konventnél Vass Albert munkácsi bíró és Sike Mihály esküdtt polgár az összes munkácsi polgárok, vendégek és lakosok nevében és Obégányi Gergely és Sebestyén, úgy is mint testvéreik Lukács, Kristóf, Miklós, Tamás és Mátyás képviselői Nagyliget iránt megkötötték az egyezséget akkép, hogy a város a régi adománylevelek erejénél fogva az erdőt kezelje, arra kerülőket fogadjon, a legeltetés s makkoltatás felett rendelkezék, a munkácsi és fornosi lakosoknak a közös használatot megengedje, — a jövedelmet a városi főbíró kezelvén, annak felét a fornosi közbirtokosoknak adja ki, a tilalmast közösen határozzák meg, a hű kezelésért a főbíró 60 sertését legeltethesse ingyen s hogy az egyezséget megszegő felen a vári tisztség négyszáz forintnyi bírságot megvehessen*) sat.

Majd 1589. a Kerepeczi nemesekkel a Luka, Lukaköz és Bugyetin nevű, Lueska, Sztrabicsó, Gorond és Izсныéte közt fekvő erdő iránt folytatott viszálykodást is Komlósi Albert és Gyulai István munkácsi várnagyok, Kuthi Imre, Pósházi Ábrahám s más érdekeltek jelenlétében, akkép intézték el a törvényszéken, hogy e területeket a munkácsi polgároknak megítélték.

1613-ban ismét megháborítván az illető határos nemesek a várost az erdők birtoklásában: akkor II. Mátyás szintén megerősíté a várost I. Ferdinánd kiváltságában. A XVIII. század elején a gróf

*) Lelesz, P.ot. Met. I. 509. lap.

Schönborn család nyervén el a munkácsi uradalmat, annak igazgatója Duschek József a Liget és Bolona erdőket önkényesen kezdé használni, azon jogon, hogy Kerepecze, Kendereske, Kustánfalva, Leányfalva, Pisztraháza és Bartháza az 1609-ki egyezkedés szerint ott a makkoltatást ingyen gyakorolták s e helységek az uradalomhoz tartoztak, sőt Alsó-Schönborn (Alsó-Kerepecz) a Liget lejtőjéből magának szántóföldeket is irtott; az erre keletkezett per folytán a város a Ligetet és Bolonát a Bégányi családdal közösen megtartá ugyan, az Ösztröst azonban elveszté. Fornos szabályozása után nem rég a város ligeti erdejét még meg is szaporitá. A Liget és Bolona erdőben, 4407 holdnyi területen, 1878-ban 35,753 darab vágásra alkalmas tölgyfa találtatván, abból tizezer 12 frtjával darabja eladatott s e pénz valamint a néhány évvel előbb a Sajgóból eladott fa ára tőkésítettven, az törzsvagyonnul kezeltetik.

A város határához tartozó Nyerses és Füzes nevű dölők hajdan Isdeno nevű erdőt képeztek; ennek birtoklásában a polgárságot Lasztóczi Mátyás pósalázi birtokos megháborítván, az előbbinek panaszára I. Ferdinánd 1549. sept. 25. kelt parancsában a várost megvédette. A vár urai azonban a XVII. században abból részt követelven, 1644-ben a füzesi kaszáló minden darabja után a lakosok egy-egy szekér szénát tartoztak a várhoz adni; 1645. márczius 31. a munkácsi várban Rákóczy György a füzesi rét iránt akként intézkedett, hogy szent György napon tul senkinek se legyen szabad ott marháját behajtás terhe alatt legeltetni, megjegygezven, hogy a városbeli nemesek és a várhoz való katonák a polgárok földet és vetéseit lovaikkal ne rongálják, s egyuttal megengedte, hogy a lakosok a nemes és katona lovat behajthassák, a parasztlembert pedig személyileg is elfoghassák; kiemelvén Rákóczy: hogy nem jámbor szolgálja az neki, ki jobbágyainak kárt teszen. 1670-ben pedig pater Kis, Báthori Zsófia gyóntató papja, a munkácsi polgároktól a felső nyomasztásban 58 és az alsóban 60 holdnyi földet és szőlőt elfoglalván, azokat Zrínyi Ilona nekik később visszaadatta.**)

A város földet, melyek a klacsanói és fornoszi részekkel együtt mintegy 380 hold terjedelműek, jelenleg leginkább bérbe adatnak s mintegy 3000 frtot jövedelmeznek, a réteket azonban maga kezeli; az erdőkből a lakosság évenként korlátolt mennyiségű ugynevezett polgári fát kap (1—4 ölet), s az évenként árverésen eladatni szokott fáért 2—3 ezer frtot bevesz a pénztár. Az erdei ko-

*) 1649-ki urbárium.

**) 1704. urbárium.

pár s nagyerdőbeni területek közlegelőül használtatnak. A városi épületek és boltok szintén bérlet útján értékesíttetnek.

A város jövedelmének egyik főágát képezi a vásárvám, mely bér fejében évenként 6—7 ezer frtot jövedelmez; az italmérési jog 2 ezer s a ház és boltok 4 ezer frt jövedelmet nyújtanak. Különben Munkácson az évi bevétel jóval felülhaladja a 30 ezeret, ily arányban lévén a kiadása is.

1875 óta a költségvetés irányzata következő volt:

	fedezet:	szükséglet:
1875.	36811 frt	35662 frt
1876.	37355 "	37846 "
1877.	38795 "	38763 "
1878.	31196 "	42076 "
1879.	46338 "	43332 "
1880.	43607 "	45362 "
1881.	44915 "	50470 "

A k i a d á s e g y e s á g a i k ö v e t k e z ő k :

	állam- adó	közigaz- gatás	rend- őrség	gazdá- szat	erdé- szet	épit- kezés	tan- ügy	katona- ügy	szegény- ügy
1875.	3801 frt	7042 frt	2700 frt	5964 frt	5338 frt	1200 frt	5965 frt	1475 frt	1175 frt
1876.	3983 „	9052 „	2665 „	7154 „	4842 „	1070 „	6335 „	1394 „	1350 „
1877.	4857 „	7863 „	3765 „	6793 „	4474 „	1070 „	6635 „	1584 „	1620 „
1878.	4105 „	8536 „	3865 „	8626 „	3629 „	1607 „	7635 „	1675 „	2195 „
1879.	4131 „	8663 „	3865 „	7005 „	4963 „	2948 „	7355 „	2020 „	2179 „
1880.	3783 „	8860 „	3865 „	7991 „	5383 „	1047 „	9853 „	2120 „	3508 „
1881.	3604 „	10786 „	4656 „	8092 „	5648 „	3564 „	9072 „	1620 „	3425 „

A munkácsi kastély*)

A mostani diszes grófi kastélynak éjszak-nyugati sarkán állott a hajdani híres fejedelmi lak, mely a 17. század irományai-ban fejezháznak neveztetik s melyből a 18. század közepén megtoldva s átalakítva keletkezett a mostani tekintélyes épület.**)

Az egykori földszinti, 26 méter hosszú és 19 m. széles volt, azonfelül 3₁₆ m. széles nyílt folyosó köríté, melyre délfelől egy pavillonszerű faesarnok szolgált bejárásul 8 lépcsővel, melyet külön zsindegyernyő fedett. A külső falak fehérre voltak meszélve s széleiken lábnyi széles veres színű kockákkal festve. Magába az erős kőfalakból emelt s keresztboltozattal ellátott lakba egy 10₁₁ m. hosszú és 6₃₂ m. széles pitvaron át lehetett bejönni, honnan, egy 1740 évi térrajz szerint, nyugat felül egy iroda, egy kis kamara, a nyugat éjszaki sarkon egy tágas szoba volt, melyből az északi sarkon három más szoba nyílt, még a keletdéli sarkon az épület negyedrészt igénybevevő u. n. „palota“ terjeszkedett, mely 12 m. széles és majdnem oly hosszú volt. Lent erős boltozat alatt földbe nyomva pinczék és sötétes kamarák és konyhahelyiségek, valamint cselédlakok valának, melyek kevés változtatással ma is megvannak még.

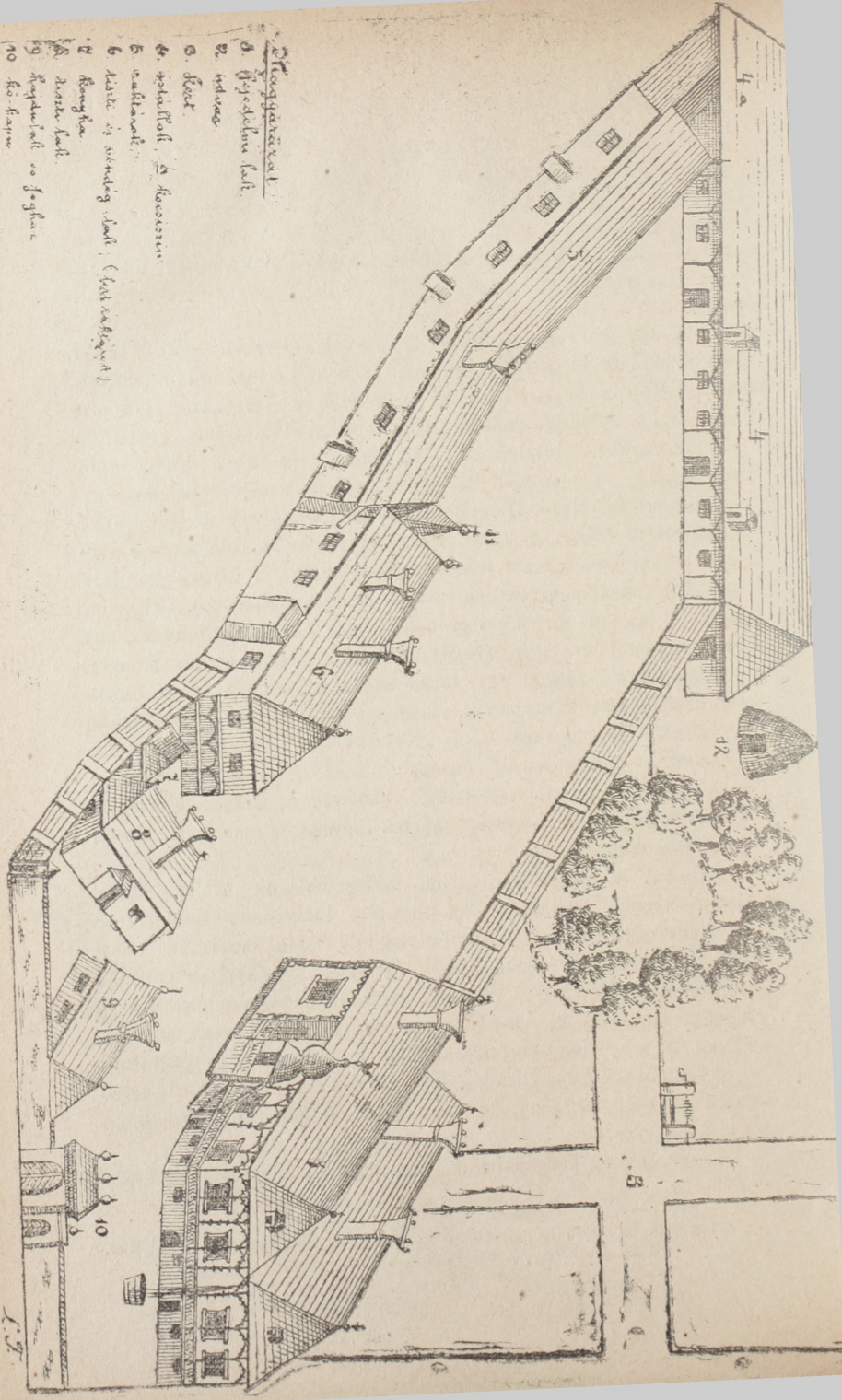
Az 1₅₈ m. magas és 1₂₆ m. széles ablakok kiálló kőkere-tekkel és szemöldökökkel voltak díszítve, melyeknek nyomai ma is meglátszanak még az átidomított kastély északi sarkán. A négyszögű épületet kettős fedél takará, melynek keletnyugati közepén végig hatalmas faesatorna feküdt, melyből az esővíz lezuhant; a fedelen pedig jóval túl emelkedett a három tölcser-szerű kémény, melynek kiszélesedett koronája tetejét négy-négy kőgolyó díszíté. — E kéményekből is látszik még vagy kettő emlékül. A kelet-délfelőli folyosót czifra karesu faoszlopok és lent rostélyszerű rács-ozat körüezé.

E szerény és kiterjedelmű lakban, mely tágas s melléképü-

*) Egy képpel.

**) A régi és mostani épületek rajzát közöltem a Vasárnapi Ujság 1863. évi 16. és 1873. 39. számaiban.

1. Thenggaravall
 2. Thenggaravall
 3. Thenggaravall
 4. Thenggaravall
 5. Thenggaravall
 6. Thenggaravall
 7. Thenggaravall
 8. Thenggaravall
 9. Thenggaravall
 10. Thenggaravall
 11. Thenggaravall
 12. Thenggaravall

letektől környezett udvar közepén, terjedelmes kert mellett állott különösen II. Rákóczy Ferencz fejedelem gyakran mulatott, hosszabb ideig tartózkodott fényes udvarával együtt s az ablakon át nézé lovának gyakoroltatását. Egy azonkoru rajz szerint a régi helyén most is még álló kaputól jobbra és balra magas kőfal keríté az udvarnak az uteza felőli részét. A keleti oldalon a kerítésen belül délfelé állott az egyablaku hajdulak és egy fogda; mellette pedig egy másik kis épület, mely 2 szobából, ebédlőből és pincéből állott. Ezeknek ma már semmi nyomuk, mert helyökön később boltok keletkeztek.*) A déli soron, ott, hol most az új „bazar“ (boltor) áll, Rákóczy-korában egy konyha állott patiesfallal, mellette egy ház, melynek kőből épült földszintjén magtárak, fából épült emeletén pedig 4 szoba és egy ebédlő volt. Azontul a mostani tisztii lakosztályban volt 3 magtár és egy konyha, előtte pedig fedett kerekeshut; feljebb a délnyugati sarkon kocsiszin s a nyugati soron végig istálló-épület 9 ablakkal és 2 ajtóval ellátva, elől faoszlopokon nyugró folyosóval, mely csupán 1873. évben rontatott el, míg az istállók egy része már azelőtt lakszobákká alakítottatott át. Végre az udvar északi oldalát deszkakerítés környezé, melyen túl a házi kert egészen a mostani vár- és temető-utcáig terült el, melyben a fejedelem oly gyakran időzött. Az említett terrajzon e kert is híven elő van tüntetve. A főkaputól észak felé nyult ez a mostani esillagvendéglő külső szögletéig, melynek helyén akkor egy folyosóval ellátott kis földszinti 3 ablakos koresma, udvar nélkül, mellette pedig néhány lépéssel kijebb egy 7 boltból és 1 mézsárszékből álló épület volt, mely még most is árucsarnokul szolgál. A kert e szögletében, a koresma megett, egy két ablakkal és nagy kéménynyel ellátott kis kertészlak feküdt ferdén, körülbelül ott, hol most a vendéglői állás emelkedik, a kert pedig gyümölesfákkal szegélyezett táblakra volt elosztva. A szélső járdán három helyen sűrűn ültetett fákkal szegélyezett köralakú lngosok állottak, melyek hűvös árnyékában padok szolgáltak nyughelyül. A kert közepén nyílt heugeres hut, a nyugati végén gyümölesaszaló házikó s a déli oldalon egy kupalaku szalmával fedett jégverem állott. A mostani kastélykert a hajdaninak alig kétnegyedét képezi.

1726-ban a gróf Schönborn-esalád jutván a munkácsi uradalom s így a kastély birtokába is, 1745. tervezte gróf Schönborn

*) 1876-ban e tőjon fák és bokrok ültetvén s e végből a talaj felasatván, e két épület vastag alapfalai teituntak.

Ervin Jenő a fejeirház átalakítását, ennek azonban Kramer nevű várparancsnok ellenszegülvén, 1746-ban a helytartótanács az építést megengedte s így 1747-ben Genovai János debreczeni építész-szel szerződött, kinek felügyelete alatt a következő évben Róther és Neuman kőműves mesterek a kastélyt részben átalakították, mi azon évben 3242 frt 20 krajczárnyi pénzbe került az épület anyagot bele nem számítva; később azután folytatva, nyerej jelen alakját.

A földszinti osztály a régi épülethez idomítva az új részében is sötét és alacsony; ellenben az emeleten levő diszes, tágas étterem és számos szobák szépek és világosak; a lépcsőzet 1873-ban ujttatott meg, az annak előtte szűk és sötétes levén, aminthogy akkor a palotának nevezett régi nyílt és igen tágas helyiség is kisebb szobákká alakítottatott át. 1873-ban építettett az udvar északnyugati vonalában a kert hosszában fekvő melléképület is, hol azelőtt egy-két szobából és konyhából s néhány kocsiszínből álló helyiség terjeszkedett.

A kastélyban nemesak a különféle uradalmi tisztségek irodái tartatnak, hanem abban a tisztfőnök is lakik; az első emelet dél-keleti része pedig a koronkint Munkácsra érkező gróf szállásául szolgál; de az e városon átutazó magasabb vendégek is itt szoktak elszállásoltatni.

1770. május hó végén II. József császár; 1777 évi június 2. Miksa főherczeg; 1852. főherczeg Albrecht, Ernő és Henrik kíséretében I. Ferencz József császár és király és 1879. évben Rudolf koronaherczeg is vett itt szállást. Rudolf főherczeg nov. 20-kán érkezett Munkácsra gróf Schönborn Ervin vendégeül; kíséretében voltak gróf Bombelles Károly főudvarmester, Bakalovics Márk őrnagy és szárnysegéd, gróf Vilczek János és Hoyos Miksa. Még az nap kirándult ő felsége vadászatra a vizniczei völgybe, hol egy négy éves és egy fiatalabb medvét egy hajtásban lelőtt; minek megörökítéseül gróf Schönborn E. e helyen vasból emléket állttatott. Másnap nov. 21-kén folytattatott a vadászat a Paszika-Szuszkó feletti Cseresznyo és Okornjó nevű erdőkben és 22-ikén a hrabonicza-szinyáki völgyekben, nevezetesebb eredmény nélkül; 23-kán vasárnap reggeli 8 órakor a r. k. templomban a főherczeg misét hallgatván, azután ismét kirándult az előbbi erdőbe, hol Bombelles egy medvét megsebesített, s még az nap este 9 órakor visszatért Gödöllőre. Ő fenségét a polgárság a beregszászi utczában felállított diszes diadalkapuvál fogadá s a várost estenként

kivilágítá, úgy a vadászatokról való visszatértekor is az uj és fönt-
czákon sorba állott polgárok lobogó faklyákkal megvilágíták az utat,
melyen a közönség lelkes éljenzése közt a kastély felé haladt.

Az egykori püspöki lak Munkácsen.

Hogy a munkácsi püspök a XVIII. század közepeig a csernekhegyi monostor szűk falai közt tartózkodott, más helyen elmondattott; akkor a földszinti egész kis épületben csupán kilencz zárka találtatván, természetes, hogy a főpap a számára kijelölt két kis zárka-, egy kamra-és egy konyhából álló parányi lakosztályban kényelmetlenül érezheté magát, annál inkább, mert az unio következtében állásának méltósága is növekedett, különösen az uradalom vette szívére méltatlan helyzetét s tett neki ajándatot, hogy költözzék be a városba, hol egy püspöki lak létezése iránt tettek indítványok. Miért is Olsavszky Manó, 1751 táján azon szerény házba költözött, melyet a g. k. régi templom Rácz Anna örmény kereskedőnő átengede. E tájon már akkor birt a g. k. egyházközség két telket, melyeket a lelkész és éneklész használtak, 1752-ben pedig felkérés folytán megszerezé a püspök a Maholányi és Fajankuli-féle két nemesi telket, végre pedig a grófi Schönborn család is átengede egyet bizonyos feltételek alatt a tervezett püspöki lak telkeül, azon meghatározott kikötéssel, hogy azon esetre, ha valaha a püspök utódai az egyesült hitről eltérnének, a telek a grófi családra visszaszálljon; s így 1759. január 16-kán a meggyétől is kérvén a püspök segélyt és gyámolitást, Mária Terézia királynő utalványozott költségen megkezdetett a lak építése, 1767-ben az uradalom e célra 129 hordó meszet és 45 ezer téglát adományozván. A lak még csak egy része készült el, midőn Olsavszky abba bevonult, kit 1767-ben Bradács János váltott fel, 1772-ben pedig Baesinszky András, ki innen 1780-ban a káptalannal s papnövéldével együtt átköltözött Ungvárra, ott a nevelt királynő az egykori jezsuita kolostorból idomittatván át kényelmes lakot számára.

Még 1770. évben megnagyobbíttatott a munkácsi püspök telek a Trosesák László-féle házhelylyel, mi által a kertnek s udvarnak

szánt tér egészen a Temető és Téglavető utcák sarkáig kinyújtott, mi azután a püspök eltávoztával paragon hagyatott s a gyönyörű terület maiglan szántóföldül használtatik.

Az 1798. évben működött vegyes bizottság jelentésében említettik, hogy akkor a helybeli g. k. lelkész laka a egy négy szobából álló faépület vala. mely az 1699-diki urbér jegyzete szerint, az egykori kis templommal együtt Bótrágy András-féle telken azon század végén emeltetett. A plébánia mellett északra néhány lépésnyi távolságban állott a többször említett kőtemplomka, mely a megszorodott hívek befogadására elegendő nem lévén, újnak építésére 4600 forint hozatott javaslatba. Az új templom helyett azonban 1800-ban a teljesen még fel sem épült s üresen állott püspöki lakot óhajtá a hitközség templomnak nyerni, mi végből küldöttséggel az uradalomhoz járult s a helytartótanácshoz is folyamodott, azzal indokolván kérelmét, hogy a helyi lelkészséghez tartozó nép 1239 egyénből áll, a kis templomka pedig 252-nél többet befogadni nem képes s így igen sokan az isteni tiszteletről elmaradni kénytelenek.

1803. nov. 15. leérkezvén a kormányhatósági engedély s 1804. február 22-kén a püspök által kiállított engedmény alapján a hitközségnek az épület átadatván, az átalakítás a belső falak és bolthajtások leszédése által megkezdett. Pénzhiány miatt azonban a munka csakhamar megakadván, csupán 1829. sept. 8-án Dohovics Bazil, akkori itteni g. k. lelkész közbejárására és elfogadott terve szerint, Pócsy Elek püspök segélyezésével a templom déli oldalán a szentély és észak felől a torony alapjai ünnepélyesen letétettek s 1834-ben az egész épület befedettet. Ez időtől pénzhiány miatt ismét sokáig szünetelt a munka, míg végre a lezajlott forradalom után, az ötvenes években a király a templom belsejének felépítésére 6300 forintot utalványoztatott s így a hívek erélyes hozzájárulásával az csakhamar teljesen felszereltetett és 1859. aug. 27-kén Popovics Bazil püspök által nagy pompával fel is szenteltetett. Desko János, helybeli g. k. lelkész és főesperes azon alkalommal a volt püspöki kertben, mely a régi paplak körül elterül, 300-nál több egyént megvendégelvén az o czélra zöld galyakból készített sátrakban.

A templom, mely a tenger színe felett 121-56 méter magasan fekvő talajon, az utcánál emelkedettebb és néhány év óta fákkal körülvett czintermen áll 38 m. hosszú és 29-49 m. széles; északról van egy kupalaku bádoggal tetővel fedett tornya, mely fent tűzór-tányával és erkélylyel van ellátva; egyetlen hajója, melynek

kerek boltozata hatalmas pilléreken nyugszik, oly tágas, hogy kétezer álló embert befogadhat; a néhány lépcsővel magasabban fekvő szentély kerek alaku; ezt a hajótól egy fehér alapszínű s dúsan aranyozott arabeszkekkel díszített képfal (iconosta) választja el, melynek életnagyságu képeit Vidra nevű művész festette.

A nevezett buzgó lelkésznek köszöni lételét az új emeletes paplak is, mely 1863—7. években a lebontott s az új paplak északi szélén állott kőtemplomka mellett építtetett. Ennek közvetlen szomszédságában áll az 1773. évben elemi iskolává alakított azon tanodai épület, melyben az előtt a g. k. theologia taníttatott. E téren régi kőalap nyomai is találatnak.

Munkácsi r. kath. templom.

E városnak egyedüli régi középülete e keletelt templom, mely a város közepe táján, körded kőfallal körülvett ezinterem közepén áll, innen következtethetni, hogy a hajdani ős telep e tájon keletkezett. Hogy itt már a 13. században templom állott, onnan is állíthatni, hogy a munkácsi lelkészség 1333-dik évi pápai tizedek lajstromában a kivételes parochiák közt említették; Erzsébet királyné pedig 1376-ban okmányilag megengedé, hogy a község hivatalos pecsétjén czimerül a templom védszente, Szent Márton hitvallónak képét viselhesse.

Azonban az eredeti templomnak ma már nyoma sem látszik, mert idő folytán az épület a felette elvonult viharoktól annyit szenvedett, a hadak rombolásaitól oly sokszor érintetett, hogy a koronkint rajta tett javítások és ujitások teljesen elenyészették eredet alakját.

A templom eredetileg az e tájon és általában a mai szatmári egyházmegye területén egykor divatozott átmeneti stílusban lehetett építve, mennyiben a szentély, mint a falain jól kivehető, egykor a mostaninál sokkal alacsonyabb és körívű vala. A XIV. században, hihetőleg Erzsébet királyné alatt, ki itt gyakran megfordult s Pálrendű kolostort is alapított, nyerte első átalakítását; a XV. században pedig megújítását.

Most a templom főhajója 16-60 méter hosszú és 7-40 széles,

míg a hozzá később ragasztott északfelőli oldalhajó szintén oly hosszú, de jóval keskenyebb, mennyiben csupán 4·4 széles és 5·70 magas; hogy e hely későbbi keletkezésű, mutatja a két kapuszerű bejárása, melyek által boltozatának gerincei esorbulást szenvedtek. A főhajó keleti végén, csúcsíves diadalív által elválasztva áll a 34 cm. magasabban fekvő szentély, mely a nyolcszög három oldalával záródik s mely 13 méter hosszú, 6·95 széles és a főhajóval egyenlően, 9 magas. Ezt, valamint az egyetlen mellékhajót kögerinczekben nyugvó keresztbolt fedi, melynek esomói a falközepéből kiszökő gyámköveken nyugosznak, míg a diagonalgerinczek közepéit pajzszerű zárkövek diszítik. A boltozat elein kívülről a szokásos támfalak ellensúlyozzák a belső csúcsíves boltozat nyomását.

A csúcsíves diadalív majd a boltozat tetejéig ér s hevederíve, melyen a körte alaku hengertag és két horony mellett kajácsos tagok is láthatók. köből faragott.

A mellékhajó északi végén áll a 4·80 hosszú, 3·92 széles és 3·90 magas sekrestye, régi kerek boltozatával s két közönséges négyszegű ablakkal; míg ajtaja XV. századbéli, fent lementszett lóherlevél alaku és sima kökeretű.

A főhajó déli falán van egy, a szentélyén pedig négy csúcsíves ablak, míg itt kettő befalaztatott. Ezek 1·20 szélesek és 3·80 magasak s csúcsban végződnek, melyeknek felső mezejében különféle rózsza és levélalaku diszitmények láthatók köből kajácsosan faragva. A mellékhajó kettős választéku s fent kör és rózsákkal diszített három csúcsíves ablaka 1·80 magas és 0·60 széles. A mellékhajó keleti végét deszkafallal elválasztva van a szent sir, melybe két kis négyszegű ablak enged csekély világot. A nyugoti főbejárásnál a torony alatt egy 3·85 kiterjedésű tornác van, melyből a templomba vezet egy belső egyszerű csúcsíves ajtó, míg egy falépeső a toronyba visz. A külső főajtó 2·50 magas és 1·50 széles csúcsíves s négyes horonyu mélyedésekkel ellátott kökerettel diszített. A déli ajtócska négyszegű és szűk. Az említett négyszegű torony, melyet a bejárásnál két hatalmas támfal véd, mintegy 23 méter magas és 6·95 széles, három emeletű, 1·15 magas és 0·50 széles csúcsíves s ék és kördiszitménnyel ellátott kis ablakocskákkal ellátva, míg négy nagy közönséges ablaknyílással ellátott felső része ujjabb, ennek szögletei tompítvák, s falszalag alaku oszlopokkal ékitvék. Az egésztest hagymadudoru magas disztelen fedél takar. A toronyfalak vastagsága 1·55 míg a templomé 1·3. A templom

termésköböl és téglából épült, széleit és alsó párkányát faragott kövek szegélyezik. A főhajó ujjabb boltozata dongaszerű és erős pillérekben nyugszik. Ugy látszik, a templom a XV. század végén, midőn a munkácsi uradalom a Hunyadyak birtokában volt, tetemes javításon ment át. Akkor, 1493-ban, Varga György, munkácsi birtokos, Mária tiszteletére egy oltárnokságot is alapított, melyre Hollós Jánostól nyert engedélyt s e célra alapítványul egy nemesi telket házastól, melyhez 10 hold szántó, egy kuszáló föld és 3 szőlő tartozott (8 ökörrel és 2 tehénrel együtt) ajándékozott, oly kötelezettséggel, hogy azért az oltárnok hetenkint három misét mondjon érte.*) Valószínűen a plébános végezte az oltárnoki teendőket s ő maga élvezte e javadalmat is.

1567. évben Zápolya hadai megszállván a várost és várat, ezen hadászati szempontból fontos helyek visszafoglalására Miksa király seregei Schvendi Lázár vezérlete alatt itt megjelentek s rövid ostrom után azokat bevették, mely alkalommal a várossal együtt a templom is elhamvasztatott. Nem sokára azonban azt a munkácsi uradalom akkori bérlője, Büdy Mihály, kétségtelenül a király beleegyezésével és költségén helyreállíttatta s tetemesen megújíttatta; a déli bejárat felett levő ablak felső részén a Büdy család czimere: egy a koronából kiágaskodó egyszarvu s az ezt környező M. B. (Michael Büdy) betűk ezt kétségtelenül igazolják. A szentély és mellékhajó boltozata, az ablakok kökeretei és tagozatai, valamint az ajtó és a torony alsó része, kökeretű kis ablakaival ez időből valók; aminthogy a bejárásnál befalazott kőlap is e műveletre vonatkozik, lévén a később oda épített támpillér el nem fedett felén ez írat olvasható. A szélén: „gente natu Simon de Mergi architecto sacrae rom. imp. regiae Mt in nova vice murae reparat.“ A közepén pedig.

C. B. Cap. 19.
 quor. redemptor
 s vivit et in novi-
 o die de terra su-
 urus sum pelle
 circumdabor et in
 ne mea his geo-
 lis ego ipse vi-
 oro deum salva-
 rem meum.“

*) 1778. június 29. tartott egyházi látogatás jegyzőkönyve.

A protestantizmus fejlődésekor a hívek közül sokan elfogadták az új hitet, a templomot is ők foglalták el és sokáig birtokolták, ha rövid időközökben az a katolikusoknak visszatartott is. II. Rákóczy György alatt is a protestánsok használták; a mikor, a népmonda szerint, a kath. hívek a templom északi mellékhajójából átalakított kápolnában végezték az istentiszteletet, míg a protestánsok a főhajót használták. Ekkor, 1657-dik évben, a berontott boszuálló lengyelek a várost s azzal együtt a templomot tornyával együtt felégették. Ez alkalommal a harangok is elolvadván, a protestánsok gyűlést tartottak s a templom helyreállítása iránt tanakodtak, azonban a tetemes költség kiállítására képtelenek lévén, folyamodványt nyújtottak be Lorántffy Zsuzsannához, melyben kérték, hogy a templom és torony beboltoztatására meszet és téglát adjon, mit meg is nyertek.*) Eszerint a templom hajója a tűz előtt csak deszkamennyezetű lehetett.

1660. évben Báthory Zsófia nem csak visszadta a templomot a kat. híveknek, hanem később a toronyba egy közép nagyságú harangot is illesztett, mely maiglan ott csüng.**)

1673-ban a bujdosó kurucok a városba berohanván, a feladult templomból a képeket és oltárfelszerelést undok kézzel kivetették; Báthory Zsófia várőrsége által azonban csakhamar elűzettek innen.

Nem sokáig birhatták ezután a katolikusok nyugodtan e templomot, mert 1681-ben, Báthory Zsófia halála után, a protestánsok követelőleg léptek fel s előbb az általok ültetett s a toronyban maradt harangukat követelték, — minthogy azonban annak érce nagyobbára az előbbi kath. harangokból volt, száz forintnyi kárpótlással kielégítették; két év múlva azonban Thököly Imre kurucz hadai megszállván e várost, a protestánsok e zavarban ismét elfoglalták a templomot.

Egy 1683-ki vizsgálati iratban, mely egy a munkácsi várban tervezett összeesküvésre vonatkozik, említetik, hogy a kath. templom a protestánsok kezén vala. Ugyanis Üveges János, munkácsi kath. hitű polgár, a többi közt azzal vádoltatott, hogy felhevülése-

*) Balajthy Munkács leírása. 121. lap.

**) E mintegy 100 kg. súlyú harang feliratát lásd alább.

ben azt mondá egy várőrségbeli kurucznak: „Isten engem úgy segíjen, nem sokára mienk lesz a templomotok.*)

1685-ben, midőn a kurucz király a török által elfogatott, azon év végén császári seregek vevék a Zrinyi Ilonától védett munkácsi várat ostrom alá, mely sikertelen vivás 1686. április 30-ig tartott, melynek éjjelén Caprara Aeneas hadvezér a várost is felégeté s e boszuállás után seregével elvonult. Dobay Székely Samu, várbeli kurucz tiszt, naplójában erről ezt írja: „hogy a német a várost kiégetvén, még a templomot és annak tornyát is elhamvasztá, az mely istentelenségeért — így sóhajt fel elkeseredve a kurucz — az Ur Isten tovább is confundálja az olyatént.**)

1688-ban Munkács vára feladatván s a Rákóczy-féle birtok Kolonics gondnoksága alá kerülvén: a templom visszakerült a katolikusok birtokába s megmaradt az 1703—1711. évek közötti II. Rákóczy Ferencz-féle hadjáratok alkalmával is, midőn koronkint rakatárul használtatott. Erre vonatkozólag a nagy-károlyi Ferencz-rendű szerzet évkönyvében feljegyeztetett, hogy egy régi, keleti modorban festett Mária-kép (mely maiglan az itteni templom jobb oldali falán függ) a Rákóczy hadjárat korszakában az ott elkövetett megszeztelenítés miatt könyezett volna. Megkísérlék ugyan a protestansok akkor is a templomot visszaszerezni; de czéljukat el nem érheték, a szécsényi gyűlés határozata folytán új templom építésére 300 frtot nyervén. Rákóczy, mint buzgó katolikus vonzódással viseltetett az egyházi ügyek iránt; — gyakran Munkácsen is eljár misékre***) s pater Kéry-vel bizalmas viszonyban állott, őt gyakran asztalánál fogadván. S így a templom folyvást a katolikusok birtokában maradt. 1711-ben a munkácsi uradalom a koronára szállván, annak fenntartását a kinestár, mint kegyuraság, lett volna köteles teljesíteni, azonban a szükségessé vált igazításokkal mindaddig késett, míg a falak, melyek előbb többbizben hosszan fedetlenül állottak, roskadozni kezdenek. Ennek következtében 1723-ban lelet vétetett fel a templom állapotáról, mely felette megrongált volt; e szerint a templom északi oldalán levő mellékhajó kápolnául szolgált, József tiszteletére emelt oltárral, mely a sekrestyével határoltatott. Volt három harangja: egy 1 mázsás, egy 80 és egy 30 fontos. Végre 1725-ben Behmer Antal, es. k. várbeli parancsnok és ezredes, közbejötével befedetett némileg a templom s nagy-

*) Budai kam. levéltár. N. R. 927. cs. 38. sz.

**) Monum. Hung. Hist. 32. k. 431. l.

***) U. o. Beniczky G. naplója 1707. aug. 4. ról.

jából kijavíttatott. *) Midőn pedig három év múlva a munkácsi uradalom a gróf Schönbörn család birtokába jutott, az a templom helyrehozására is kiterjeszté figyelmét; de csak gróf Sch. Ervin Jenő kezdett az elődei által megindított eszme valóztatásához, 1746-ban elfogadván a Bornemissza László, királyi harminczados, által 1745-ben készített tervezetet. E szerint a templom főhajójának meggyengült falairól lehordatott a boltozat s a helyett erős pillérekre támasztva feltéttetett a mostani dongaalaku. 1754-ben kijavíttatott a torony, annak meggyengült felső része elhordatván s helyébe a jelenlegi disztelen helyezettvén. Erre az uradalom 500 frtot utalványozott, a kézi és írás napszámot pedig a hivek szolgáltatták. — 1749-ben építtetett a templom déli oldalához toldva egy 6 m. hosszú, 3.65 m. széles s két közönséges ablakkal ellátott kápolna, melybe az oltárt is a Szentlélek család állíttatá, e végből 1753. évben tévén alapítványt. Czimere ott diszlik a kápolna belső falán: ez egy, két jobbjaikban kardot tartó magyar vitéz közt álló koronázott pajzs, melyben egy kardot villogtató szárnyas grif s a korona felett színtűn egy grif felső része a karddal látszik.

1751. az uradalmi igazgatóság eltétette a templon czinterméből az ott botrányul szolgált bűn pellen g é r t (Busstok), mely a kalodával együtt ott századok óta állott.

1755-ben behelyeztetett a toronyba az óra, melynek megszerzése még 1734-ben terveztetett, s melyet 1747-ben Stószí Steiner Sámuel készített 332 frt 30 krért; a czimtbláját pedig 1754-ben Feth Pál festette 2 ftért. 1759-ben az igazítására szükséges költség a lakosok közt házankint kivettetett, felügyelője Rotmann Kristóf a felhuzásért s fentartásáért évenként 3 köből rozst kapott díjúl. — 1757-ben kijavíttatott a czinterem fala, melyre az uradalom 4560 téglát és 84 köből mészt adott.

1759-ben egy 48 frtnyi birság a padok készítésére fordított és 1767-ben az uradalom zeneeszközöket vett a templom számára.

1762-ben villám ütött a toronyba s azt tetemesen megromgálta, kijavítása 43 frt 51 krba került a munkaerőn felül. 1769-ben ujolag öntetett az egyik megrepedt harang, melyre az uradalom egy mázsa érczet adott. 1773-ban ismét a toronyba sujtott a villám. 1788-ban kijavíttatott a templom. 1793-ban állíttatott a kegyur uj szószéket, az előbbi a bartházai templomba helyezettvén át. —

*) Megyei levéltár I. cs. 18. sz.

1800-ban gróf Schönborn Ervin Jenő áldozatkészségéből készült el a mostani nagy oltár, a rajta levő szép nagy kép, mely Mártont lóháton, mint az egyház védszentét ábrázolja, Bécsben festetett s 1826-ban Kominszky művész által megújított.

A templom hajdan értékes ezüst műtárgyakkal és egyházi eszközökkel, kelyhekkel, tálezákkal, lámpákkal, gyertya- és szentségtartókkal volt ellátva, melyeket egyik-másik kegyurától s jöltevőtől nyert; azonban időfolytán közbejött üldözések és fosztogatások alkalmával nagyobb részét elvesztette, a nem kis gonddal megőrzött maradéktól pedig 1810. évben szintén meg kellett válnia; ugyanis akkor a francia háború alkalmából adakozásra s áldozattételre felhivatván az ország, ennek folytán az egyházaknak is meg kellett nyitniuk kincstáraikat s szekrényeiket s azokból a felesleget a haza oltárára tenniök. Augusztus 24-én adta tehát e templom is következő ezüst műszereit: két lámpát, két kelyhet, két tálcát, két gyertyatartót, egy áldozó poharat, egy szentségtartót, egy vizöntőt, egy füstölőt és egy tömjéntartót. Mindezeknek értéke fejében adatott neki egy Budán jan. 20-án 1812-ben kelt, nagy kétfejű birodalmi sással ellátott pecséttel megerősített állami kötvény 239 frt 2 $\frac{1}{8}$ krról váltópénzben, mely tőkéből a megállapított 3% kamatot maiglan huzza az egyház s így most, ugyyszólván, semmi régi és értékes tárgyat sem bir felmutatni.

1861. évben festette Mezei József, akkor itt tartózkodott festőművész, a jobboldali mellékoltáron függő szűz Mária képet, s ugyanakkor kijavítá a mult századokból fennmaradt két Mária, szentkereszt és Sebestyén képeit, azok elavult kereteit az 1848-diki honvédségnél divatozott barna és piros, valamint nemzeti színeinkkel bevonván; 1860-ban befesté ő a szentély falait is és kijavítá a Szentlélek-fele kápolna oltárát.

Néhány évvel később kitágított a karzat s új orgonát szerzett a hitközség, melyre a pénz adakozás útján gyűjtetett. Az északi mellékhajóbeli oltárt pedig 1873-ban vallási buzgalomból özvegy Bökényi Mihálné önköltségén állíttatá. 1876-ban a toronyból való bejárás a karzatra áttétetett a templom északi oldalára s a karzat befestetett.

A keresztelő medenceze felső része veres rézből készült; és egy nyolekszögű kőoszlopon s alapon nyugszik, melyen e bevéselt irat olvasható: „E. T. P. S. A. D. 1735.“ A két oltár közti téren két sírbolt van; az egyik, mely hat ember térfogatu, 1725-ben javíttatott ki Behmer várparancsnok által. Itt a helyi lelkészek

kivül a Klobusiczky és más nemes családok tagjai nyugosznak. Különben bizonyos díjért*) a ezinteremben is szokás temetkezni; jól lehet 1873-ig a Vásárhely-utczában levő temető szolgált 1765-dik év óta a katolikusok temetkezőhelyeül, melyet akkor az uradalom kijelölt e célra az 1742. évben épült dögvésszes kápolna körül, melyet Rokus, Sebestyén és Czeczilia tiszteletére építettének hálából az életben maradt német lakosok. 1873-ban méretett ki a podheringi utnál levő közös temetőtér, melyben azon évben a cholera áldozatai kezdék meg a sort. A templom birtokában van egy szép szőlő a Pal hegyen s egyéb kisebb pénzbeli alapítvány.

A toronyban következő négy harang csüng:

1. a legnagyobbnak déli oldalán szent Márton képe ábrázoltatik e körirattal: „Isten dicsőségére újból öntetett a munkácsi r. k. egyházi pénztár költségén 1866.“ — A keleti oldalán Szűz Mária képe látszik, ölében Jézust tartva, e felirattal: „Szeplőtlen szűz Mária, Magyarország védasszonya, könyörögj érettünk.“ Észak felől szent István térdel Mária képe előtt s körötte e felirat olvasható: „Holtad emlékezetén hullanak könnyeid.“ Végre nyugat felől Magyarország koszorúzott czimere körül e felirat tündöklök: „Egy legyen a cél és akarat, Egyesülés diadalmat arat.“ A korongon áll: „László Albert és Ferencz K. Gejőcz. 1866.“

A 2. harang korongján e latin betűjű körirat látszik: „Celsi. Princei. Sophia Báthori fieri curavit pro templo Munka. 1677.

A 3. harangon szent Márton képén felül ez áll: „CVLTVI S. Martini patrui nostri a plis DICata est.“ Kifejezi az 1768. évszámot.

Végre a 4-ik kis lélekharang felső korongján e körirat foglaltatik: „S. Barbara Martir orans superos in agone luctantibus adsis. Anno 1769.“ Ezt Krisztus a keresztfán disziti.

A toronyra nézve megjegyeztetik még, hogy annak zsindeleyel fedett teteje a főnebb említett éveken kívül, még 1804., 1828. és végre 1854-dik évben kijavíttatott; ez utóbbi alkalommal a fedél Germarz Ignác urad. építész és Motrinec Illés ácsmester közbejöttével megigazíttatott és vörösre festetett; a golyót és rajta álló keresztet megaranyozá Behr Lénárd nevű helybeli képfestő, felhasználván a keresztre őt és a golyóra három könyvecske aranylemezt 40 pfrt értékben.

*) 1765-ben megállapíttatott, hogy a templomban temetkezőkért 6 s a ezinterembe fektettekért 3 frt fizetessék a templom pénztárába.

A munkácsi r. k. lelkészség.

A 1333-dik évi pápai tizedek lajstromában e lelkészség a kivételesek közt említették s így kétségtelenül már jóval azelőtt fenállott. 1356-ban volt a plebános Miklós, ki a Bródi-család ügyében mint kiküldött Vinceze nevű kaposi lelkész és ungi alesperessel működött*), később pedig Pál nevű rákosi pappal a beiktatást eszközölte**), s így kitűnő szerepet kelle játszania: úgy látszik, utódjai is tekintélyes egyének valának. 1493. ugyanis Dénes mester, itteni lelkész kieszközlé Hollós János hercegnél, hogy a Koria-thovics-féle 1360. évi adománylevel, mely a csernekhegyi monostor alapítására vonatkozik, érvénytelennek nyilvánítottatott s ennek folytán megrendeltetett, hogy jövőben az oroszvégi lakosok által az ottani óhitű püspököknek adadni szokott két sertés közte és a püspök közt évenként felosztassék.

A protestantismus fejlődésével az itteni plebános állapotja is megváltozott, mennyiben nemcsak a javadalomban a protestans papokkal osztoztak, hanem koronkint attól egészen megfosztattak, sőt voltak idők, midőn száműzetvén, a kath. hivek hosszú évek során át lelkész nélkül szynlődtek, s ha koronkint a Büdyék s Mágoésiak alatt támogatattak is, előbbi fényes állásukat többé el nem érhették. 1660. táján I. Rákóczy Ferencz özvegye Báthory Zsófia Munkácsra barátokat behelyezett, kijelölvén lakásukul a mostani kastélyt, akkor földszinti, ugynevezett fejérházat, hol azután hosszabb ideig tartózkodtak s a papi teendőket végezték. Az 1672-ki urbérben erre vonatkozólag e tétel foglaltatik. „Fejérház, kegyelmes asszonyunk curiája, paterok laknak benne.“ A díjmentes házak sorában pedig két parochialis ház és egy iskola említettnek. — Ugyanezak ez okmány szerint, akkor a Batu-féle ház hely felét szintén a barátok bírták. Ügyöket leginkább pater Kis jezsuita s a fejedelemtől gyóntatóatyja s meghitt embere támogató, ki a várbán tartózkodott; 1673. a városba berontott kurucok a papokat csufosan elűzték s a kath. hivatottakat kifosztották, csakhamar azon-

*) Zichy-Cod. III. 16.

**) U. o. 30. és 62. lap.

ban ismét visszaállítottak. A papok ellen elkövetett ez erőszakoskodásban akkor a helybeli lakosok is részt vettek, miért Báthorynő azok vagyonát elkoboztatta.**) Ez időben a barátok ajándéku egyes földeket is nyertek; erre mutat az 1699-ki urbáriumban foglalt e tétel: „Azon szőlőt, melyet Vásárhelyi Jakab a helybeli patereknek egykor ajándékozott, a munkácsi földesuraság magához vältotta.**)

Midőn pedig 1682. Thököly Imre nőül vevé a kath. hitben neveltetett Zrinyi Ilonát, s kezébe a munkácsi herczegséget, eleintén nem csak kiméletet tanusított Krucsai pater, helybeli pap iránt, hanem a protestansok sürgetésére akkép intézte el a két felekezetü papok közt a javadalmazás kérdését, hogy a parochiát ugyan átengedé a ref. papnak s azon évi jövedelemnek $\frac{1}{3}$ részét a kath. lelkésznek, általa április 24-től aug. 16-ig tett szolgálataiert; de jövöre nézve a dézsmát, földeket s egyéb javadalmat köztök elosztatta, a helybeli mészárosok által kimérésre levágandó marhák nyelvét is nekik juttatván.

E sajátságos szokás később, a 18. század elején, egyedül a kath. papra terjesztetett ki, mely járadéka (Schlachtzinsunge) 1768-ban évenkénti két arannyal váltatott meg a munkácsi uradalom által, végre 1792-ben, midőn az 1780. alapított két káplán számára a kegyuraság által irnoki járandóság utalványoztatott, végleg megszüntettetett. E tekintetben 1783-ban a megyei hatóság által meg-ejtett vizsgálat szerint, megállapittatott, hogy a r. k. parochus rég óta gyakorlá e kiváltságos jogot; hogy elebb esupán ő kapott minden nyelvet, később tizenkét füstöltet, végre 2 arannyal váltatott meg.***)

A Thököly-féle hadjáratok folyamában a protestansok ismét elvevék a paplakot, mint az egy 1683-ki hatósági iratból kitünik végre a fölkelésnek 1688-ban történt elnyomatása után, Schau Miksa helyeztetett be parochusnak, ki ilyenül még 1699-ben is emlittetik. Ekkor Kolonics Lipót bibornok rendelkezéből a protestansoktól elvett papitized, a kath. papnak utalványoztatott s a lelkészlak is visszaadatott. Az 1703. évben ujolag kiütött szabadság-harez idején, a protestansok II. Rákóczy Ferencznél az elvesztett javadalmak iránt panaszt emelvén, 1705-ben a szécsényi gyűlés határozata folytán, nagy részét visszakapták, a fejedelem pedig felhi-

*) Munk. városi levélt.

**) Urad. levét.

***) Megyei levéltár.

ratott, hogy az uradalom külön alapítványt tegyen a kath. lelkész számára. — A harezok bevégeztével a tizedet ismét közösen élvezék a ref. pappal, de időfolytán a r. k. plébános sorsa itt hovatórább javult, erre mutat azon körülmény is, hogy 1712 óta az anyakönyvek rendszeresen vezettetnek, melyeket akkor Bokross Ferencz plébános megkezdett, s mely adat, mint alább kimutatandom, a kath. hivek szaporodását is kitünteti.

1723. kamarai intézvény által megállapított a plébános évi illetménye s utalványoztatott az, az akkor a királyi fiskus (ügyész) kezén volt munkácsi uradalomnál; aminthogy később 1737. évben ideiglenesen a káplán, az éneklész és 1753-ban az egyházi illetménye akkép megszabattott, hogy ez utóbbi járuléka kiadatásáért évenként folyamodni tartozzék.

1735-ben a gróf Schönborn-család Munkácsen Ferencz-rendi kolostort szándékozott alapítani, e tervről azonban a birtokos utódja lemondott.

1751-ben az uradalmi igazgatóság a kegyuraság nevében az egyházi számadások évenkénti megvizsgálása végett egy világi gondnok megválasztását meghagyta; az új, de szükségessé vált intézkedésbe a plébános eleinte csak nehezen nyugodott bele; s ez idő óta folyvást alkalmaztatik a „curator“ s a számadások is pontosan be-terjesztetnek az uradalmi igazgatósághoz.

1753. gróf Barkóczy, egri püspök megszabta az új díjazást (stolát.) 1773. az uradalom megtagadta az egri püspök által a kegyur tudta nélkül kinevezett káplán számára az illetményt. mi azonban később kiegyenlített. 1776-ban hatósági vizsgálat tétetvén a plébános egykori javadalmairól, a kihallgatott tanúk vallották, hogy a lelkész, mióta bevezettetett, a vereshegy szőlőtermés tizedét szedte; Jónás Pál pedig vallá: hogy 10 éves korában hallá anyjától, hogy a plébánosnak csak 18 szőlőből járt a dízma s hogy Eöry László, munkácsi ref. predikátortól a plébános kérte volna egykor a bortized felét, de ez önkényt nem akarván azt átengedni, szüret alkalmával német katonák segédelmével az egész tizedet elvette magának a plébános s azóta folyvást használja, míg a többi gazdák saját papjaiknak csak jószántukból adják a termés tizenötöd részét.*) Ennek következtében 1777-ben kelt helytartósági határozat szerint, kapott a plébános a vetésből tizedet, a bortól kilenczedet, az ő és új Vereshegyről pedig a tizenötödöt.

*) Munk. városi levéltár.

1777. évben építtette az uradalom a most is fenálló lelkészlakot, addig a plébános és káplánjai más uradalmi épületekben szállásván.

Stólául járt ez időben, egy 1781. okmány szerint, a plébánosnak keresztelés és aratástól 24—24 kr, temetéstől 1 frt, esketéstől a polgároktól 4 s a vidéki néptől 3 frt. Az éneklésnek egy temetésért 30 kr, tanításért minden tanítványtól hetenkint 2 és írástanításért 3 kr. Az egyházfinak egy temetéstől 17 kr, a polgárok gyermekei kereszteléséért 7 s a köznéptől 6 kr. Azóta e díjak tisztesen emelkedtek, a szabad stólának pedig épen nincs határa, miért is annak szabályozása égetően szükséges lenne.

A folyó század elején még 142 fiókközség tartozott a munkácsi anyaegyházhoz, mely most 70 fiókhelységből áll.

A munkácsi plébánosok*) névsora az újabb időből ez: 1699. Schan Miksa. 1712—20 Bokross Ferencz, 1721. Levo Ferdinánd, † 1727. — 1729-ig Ivanics István, helyettes, kinevezetve Foglár György püspök által; 1730. Strabó János, ki néhol tévesen Szabónak is iratik. 1747. Schönherr Gergely József, † 1753. márczius 3. 34 éves korában; 1753. Duschek Ferencz pater, 1764. Koncsek Balázs, 1771. Tasser György. 1775. Bárdossy József, 1817. Laurencsik Kerestély, 1834. Rudolff Pál, ez 1860. szatmári kanonokká kinevezetvén, helyére Dessewffy Manó jött Tisza-Ujlakról. ki 1863. szintén kanonokká tétetvén, helyét elfoglalta Ruzsák Lajos, főesperes; ez 1878. febr. 2. elhunyván s a templom sírboltjába eltemettetvén, helyébe lett lelkészszé Pasqual Antal, kit a püspök kivételes jogánál fogva, beregi főesperessé is kineveze, s mint ilyen megtartá fényes felavatását 1879. febr. 23.

A belháboruk és vallási viszálykodások elmúltával 1711. óta mily lassan szaporodtak Munkácson a katolikus hívek, kitűnik az anyakönyvekből. Így 1712. évben nem kereszteltetett több mint 8, 1713-ban 4**), 1714. 5, 1715. 9, 1716. 5. 1717. 7, 1718. 12, 1719. 2, 1720. 4, 1721. 13. 1727. 3, 1728. 5, 1729. 1, 1730. 8, 1735. 12,

*) Munkácson már 1740 táján volt kápláni állomás is szervezve: ilyenül említetik azon időből Förder Simon atya, kinek helyére gr. Schönborn Ferencz György 1746-ban Fejér Pál atyát nevezé ki, oly megjegyzéssel, hogy 20 évtényi évi díjt különösen azért fog fizetni Strabo János plébánosnak, hogy azért a káplán minden harmadik héten tartson isteni tiszteletet Felső-Schönbornban.

**) Hogy pedig nem kizárólag az előkelőbb szülők gyermekei irattattak be, mutatja azon körülmény, hogy 1713. okt. 2. egy meg nem nevezett cigány szülektől nemzett Erzsébet nevű leánya is megkereszteltetett s beiratott.

1740. 6, 1745. 27*), 1750. 32, 1755. 32, 1760. 29, 1765. 61, 1768. 81, 1770. 83, 1775. 63. — Ez évben kezdetett az anyakönyv rovatosan akkép vezetetni, hogy a végén kitüntették helységenként a fi- és nő kereszteltet. Így ez évben Munkácsen született 12 és 16 nő, Felső-Schönbornban 2—4, Alsó-Schönbornban 2—3, Pósházán 1—2, Leányfalván 3 fi, Kucsován 6 fi, 2 leány, Klucsárkán 2 fi, 1 nő, Váralján 1 nő, Klacsanón 2 fi, Dubroviczán 1, Szent Miklóson 1 nő, Kendereskén 1 nő és a vasgyárban 1 férfi gyermek. Bartháza már akkor külön lelkészt birt Martinecz András személyében. A munkácsi egész parochiai kerületben született 1780-ban 84, 1785. 83, 1790. 60, 1795. 73, (ezek közt két zsidó ifju, katona a Nádasdy-féle ezredben;) 1800-ban 60, (egy ismét zsidó katona a 62. ezredből); 1805. 73, 1810. 74; 1810. aug 19—25. itt püspöki egyházi látogatás lévén, meghagyatott, hogy jövőben a születés napja is beirattassék. 1815-ben megkereszteltetett 80, 1820. 109, 1825. 120. 1830. 116. ezek közt törvénytelen 8, 1835. 137, törvénytelen 13, 1840. 157, törvénytelen 4, 1845. 162, törvénytelen 17, 1848-ban 130, törvénytelen 7, 1849. 166, törvénytelen 16, 1850. 149, törvénytelen 10, 1855. 129, törvénytelen 14, 1860. 211, törvénytelen 28, 1865. 154, törvénytelen 21, 1870. 162, törvénytelen 26, 1873. 171, törvénytelen 26.

A latin anyakönyv 1837. évtől 1851. jul. 1-ig magyarul vitéztett. Azon jegyzék szerint összeadatott. 1721. 6 pár, 1730-33. években 15 pár, 1734. 9, 1735. 5, 1736. 4, 1746. 2, 1745. 8, 1750. 13, 1755. 13, 1760. 6, 1765. 11, 1768. 23, s így tovább fokozatosan.

A halottak könyve is 1715. kezdetett vezetni még pedig ily sajátságos kitétellet: „1715. febr. 12 temettetett el Beniczky szakácsa N. György,“ febr. 19 „a várbeli Wolf markotányos fia; márczius 8. a váraljai kovács, 11-kén a várbeli német kovács sat. anélkül, hogy névleg bejegyeztettek volna. 1720. okt. 22. meghalt Klobusiezki Gáspár, a kassai kamara tanácsosa s a helybeli egyház különös pártfogója; 1721. márczius 10. Vetersberg János, várbeli kapitány 70 éves korában. 1727. május 14. eltemettetett a templom sirboltjába herezeg Lobkovitz ezredbeli őrnagy, báró Pentendorff Antal és neje gróf Forgách Borbála leányok, miért díjul 10 frtot fizettek. A 40 éven át egyházi szolgálatot tett Gyarmati Mihály 1727. június 22. eltemettetvén a templom ezintermében.

*) Akkor azonban már a szomszéd A. és F.-Schönborn, Pósháza, Palánka, Bartháza s más helységek új telepítvényeseket nyertek, kik kizárólag katolikusok.

utódaitól mi illeték sem követeltetett. Még 1730-ban sem igen nyomozták ki az elhunyt nevét, ugyanis azon évi okt. 27-kén eltemettetett „N. Konrád, szentmiklósi molnár.“ 1742. július 27-től november 9-ig a dögvész pusztítván, a halottak könyve szerint, eltemettetett azon időközben 67 katolikus. Ekkor különben még nem volt szokásban, a halál vagy betegség nemét is bejegyezni, az azonban igen, hogy a halotti szeütséggel ellátatott-e? Így 1762. febr. 9-kén Horváth Ferencz Klacsanón, „ki a reformált hithez makaesul ragaszkodott,“ ott, minden egyházi szertartás nélkül eltakarítottatott, valamint azon évi márczius 25-kén bizonyos Teindl Zsófia ágostai hitvallása miatt a munkácsi Sebestyén-kápolna melletti kertek szélén temettetett el egyházi szertartás nélkül.

Munkácsi református egyház.

Lampe szeriut, már 1532. évben virágzott itt a protestantismus, Petrovics Péter földesurasága idejében pedig, 1552. már az elfoglalt r. k. templomban terjeszté Kálmán csehi Sánta Márton rendes lolkész a Calvin tana szerinti uj hitet. Ki volt legyen ennek utóda, nem tudatik, 1594-ben azonban Bányaí Péter emlittetik lelkészül*) Ez 1599-ben a maga „ecclesiája,“ az egyházi rend s a senior ellen vétvén. azon évben a várii gyűlésen határoztatott, hogy azért nagy büntetést érdemelt. de nagyságos Rákóczy Zsigmond mellette közbejárván, megengedetett neki oly feltétel alatt, hogy 1. az egyházat kövesse meg és a seniort kiváltképen, ki ellen ő nagyságát inflammálta és ő ngához írjon levelet, hogy a senior ellen méltatlanul panasztolt; 2. kötelezze magát írásával, hogy ha többé azt cselekednék, magát vagy az egyházat megsértené. „senki „patrociniumával“ magát ne oltalmazhassa; 3. publice deprekáljon.***) — Nevezetes az is, hogy az egyházkerületnek 1593. kezdett Gyarmathy-féle latin jegyzőkönyvét, az 1631. május 22. Munkácson tartatott gyűlés, magyar nyelven folytatatni rendelte.

1605—1608. emlittetik itteni lelkészül Turi György, 1609. vári Olasz János és Tolnai Albert***), 1617. Kisvárdai András,

*) Zágoni Albu Károly, szernyei pap jegyzetei.

**) A traktus jegyzőkönyve 63. l.

***) Leleszi levélt. IV. 43. sz.

1618. Ujhelyi Szabó (Pannicida) István és Tolnai Albert*), 1638. Szabó és Arday Pál.

Boeskey István, Bethlen Gábor s a Rákóczyak alatt az új hit Munkácsen oly erős gyökeret vert s a felekezet oly virágzásnak indult, hogy a hitközségben két gazdagon javadalmazott hitszónok és káplánok, meg iskola-deákok működtek, kik a várban is végeztek hivatásukat. Ezért a vár részéről, mint az 1613-ki uradalmi urbérben feljegyeztetett, kapott a főpap 4, a káplán 1, az ispotálybeliek 1 és a tanító szintén 1 hizott sertést évenként; a Csernek-hegyi és lovácskai szőlőtized, az alsó malom $\frac{3}{4}$ jövedelmének tizede, a magyar jobbágyoktól a Veres szőlőhegy tizenötöde s a Csernek- és Kishegy tizede szintén a papnak járt; a munkácsi és oroszvégi földekről adtak a magyarok, az az reformátusok terménytizedet, a munkácsi nemesek és parasztok pedig 3—3 kalangya buzát. Később a jövedelem módosított. Így Bethlen Gábor alatt kaptak a papok a hat köré alakított alsó vagy fejmalmom vámjának a fejedelmet illető $\frac{3}{4}$ részéből, mely az 1649. urbarium szerint évenként 400—450 köblöt tett, tizedet a fentebb érintett szőlő dézsma és tizenötödön kívül, az Új és Ó-Vereshegyről a tizenötödöt a király dézsmája helyett, az oroszvégi és felsőmezei buzatizedet sat. Lorántffy Zsuzsánna 1649. tetemesen emelte a papi járandóságot, nevezetesen egy verő diszuóval, két öl szénával és 8 sing fuom posztóval, vagy ennek megfelelő 25 forintnyi értékével. Az 1649. urbéri összeírásban az is említetik, hogy a munkácsi felső s 3 köré forgó malomnak szombat reggeltől vasárnap estig járó jövedelme a munkácsi ispotálybeli szegényeknek és az iskola-deákok fentartására járt s hol 200, hol 250 köbölre ment. Azonban 1660. után Báthory Zsófia megszorította a jövedelmet s az egy századnál tovább használt templomot, paplakot s iskolát visszaadta a katolikusoknak, az egyház tagjait elszélesztette s Teremi István novü papot elűző, fegyveres erővel meghiusítván a vármegye által megkísértett beavatkozást s ügyrendezést. 1668. a munkácsi protestansok lelkészi lakul egy jobbágyházat szerezvén, ez ellen Báthory Zsófia jogai fentartása végett tiltakozott s ezt a megyének is tudtul adá**). 1682. évben azonban Thököly Imre ismét behelyezte a papokat, sőt, mint mondják, a fejedelem a száműzött Teremi Istvánt a maga hintáján beszállította a paplakba s elosztá a lelkészi jövedelmeket a két felekezeti pap közt. Az ekként megállapított s a

*) Munkács városi jegyzőkönyv.

**) Megyei levéltár, 559. jk. sz. 116. sz.

vármegye által e végből kiküldött Kádas Mihály szolgabíró és Horváth János eskütt által megerősített okmány szerint, tartozott minden lakos, nemes vagy nemtelen a ref. papok számára három kalangya búzával, ha 20 kalangya búzája nem maradt, aféle ember adhatott kevesebbet vagy fizetett 25 pénzt, de az olyannak nem tartozott a pap halotti predikációval. A magyarok a felső, viz közt való és oroszvégesi mezőről adtak tizedet, azonfelül a papnak birtokába több földrészlet adatott, így a vizen inneni mezőn 16 darab a Dévay-féle hagyományból, a vár felől, a Nyiresen, az Ujfalu utnál, hol a Papfolyás nevű ér megszakadt; a rizentul volt 16, a Polatinán 8, Lováskánál 2 nagy földdarab szintén Papfolyás-nak neveztetett; az országutnál vala 2 Dévay-féle, egy kaszáló a Rusztó hidjánál egy a Nyiresen, egy a Füzesen s egy a várnál. A Csernek, Veres kishegy és lováskai nem plántált szőlőkből a tized, a veres uj és ó hegyről pedig a tizenötöd járt. A Nagyhegyen egymás mellett fekvő két szőlőt a „pásztor“ (predikátor) tartozott metszetni, kapáltatni, de a kötőrést a pósházi hívek végezték. A esászár búzájából, borból, zabból nyolezad járt a papoknak s abban az iskolamester is részesült; tartozott az anyaközség a cathedratikummal, 1 frttal is, de őszi vendégséggel nem. Kikötött, hogy a halotti predikációtól 3 máriás fizetessék. Az alsó malom fejedelmi búzájából és a kásából a tized, valamint a mézszárosok által levágott marháknak nyelve két fontnyi hussal együtt szintén a papnak járt. Az őszi vel bevetett papföldek jövedelmét pedig Thököly rendeléséből, 1682. június 29. Sirosi Sebestyén, urad. tisztfőnök biztosítá a pap számára a javadalom-rendezés alkalmával, kijelentvén, hogy a r. katolikusok és reformátusok közt kétséssé vált oroszvégi tizedszedési jog iránti kérdést a háboru utáni időre elhalasztja. Ezuttal a várból járó feutebb említett jövedelem szintén megállapítottatott a jövőre nézve.

1633, Thököly fejedelem udvari hitszónoka vala Lipóczy Miklós, kinek évi járuléka volt: 150 frt, 1 róka hátbelés, 3 pár kardován esizma, 2 hordóbor, 2 sertés, 2 tonna túró, 20 iteze vaj, egy-egy köből borsó, kása és lenese, 10 sing angol posztó, egy pár nyest süvegre. köntös csináltatásra 10 frt, 25 köből buza, 4 juh, 8 iteze méz, 5 kőso és becsületes asztala*).

1688-ban ismét elestek a protestansok nem csak a templomtól, paplaktól, hanem a javadalmazás nagy részétől is.

*) Monum. Hung. hist. 24. köt. 65. lap.

Az 1690-diki urbérben a szőlőtizedre nézve ez foglaltatik. „Jól eszébe kell venni akárkinek is, hogy az Uj és Ó vereshegyről a király számára régi időktől fogvást azért nem adatott dézsmás prorentus, mert a boldog emlékezetű akkori felséges királyok az e iránt való jusokat conferálták volt a munkási evangélikus predikátorok számára, melyről extál is a donatio; hogy peniglen ezen két hegy el ne pusztulna, sőt épülne, a predikátorok eleitül fogvást determinálták, hogy valakinek itt szőlőlőjek vagyon, nem tizeddel, hanem tizenötöddel dézsmáljanak a parochusok számára, mely is eleitül fogvást megtartatott és ma is úgy usuáltatik“*).

A templom nélkül maradt protestansok elébb a szabad ég alatt a fák közt, később egy Kereszturi Miklós deák nevű nemes birtokos esürében, végre a csür helyén épült faimaházban a Latorcza közelében gyakorlák Isteni tiszteletöket. Ezen fatemplom 1703. június 28-kán Montecuccoli. cs. hadvezér berohant katonái által felgyújtott város nagy részével porrá égvén, nyomtalanul elenyészett. Később II. Rákóczi Ferencz győzelmesen hatolván előre, az 1705. szécsényi gyűlésen hozott kedvező határozatok alapján, 1707-dik évben a prot. hívek a fejedeleemhez folyamodtak a tőlük nem rég elvett római katholikus templom és paplak visszaadása iránt; e helyett azonban 300 frttal elégittettek ki s régibb jövedelmeik némi részét nyerték vissza; elhatároztatván a rendek által, hogy a katholikusok a templomot megtartsák ugyan, de a parochiához és templomhoz való jövedelem maradjon a reformatusoknak, mi helyett tegyen a fejedelem alapítványt a kath. piébánosnak; a két parochia közül az egyik az iskolával és ispotálylyal együtt szintén a protestansoknak adományoztatván. Az időközben Koháry Juditnak 98 frtban zálogképen kezébe jutott s a kath. lelkész által birtokba vett Dévay-féle (a mostani 152. sz. a.) ház, melyet a XVII. században Dévay Jánosné hagyott a ref. ecle-siának, s mely még 1650. Lorántffy Zsuzsánna által felmentetett, 1699-ben pedig Veerserkovies László osko'amester által elfoglaltott, azonban csak Kazinczy András 1709-ben e végből kiküldött fejedelmi biztosnak sikerült kiváltani s a reformatus papnak lelké-szi lakul átadni.

A nyert 300 frtnyi segedelman a podheringi régi utnál, a mai esizmadia szintáján, építettett a hitközség 1708-ban egy 10-43 meter hosszú, 6 62 m. (és 2 arasz) széles és 2-84 m. magas fa-

*) Munk. urad. levéltár.

templomot, melyet azonban nem sokáig használhatott nyugodtan, mert a Rákóczy-fele hadjárat befejezése után, ismét beköretkeztek a válságos napok, különösen 1720-ban, midőn Bokros Ferencz r. k. lelkész, Eöry László nevű ref. pappal a vereshegyi bortized felett összeszólalkozván, Bokros intézkedésére, uradalmi hajduk, cselédek és jobbágyokkal a kis fatemplom széthányatott s ekkor ez is végkép elenyészett. Ez után 18 évig imaház nélkül volt a felekezet, mely időszakban egy Galgóczy György nevű polgár csürebén, cséplés s más gazdasági munka idején pedig csak úgy a szabad ég alatt buzgólkodtak a hivek, míg végre Szőnyi János akkori predikátor, Milotai Mihály városi jegyző, Derczeni István és Szabó György követek többször folyamodván új templom építtetéseért gróf Schönborn Károly Frigyes, bambergi érsek és birodalmi kancellárhoz, valamint a királyi felséghez: végre 1738-ban, midőn a vármegye által kirendelt Somossy Ferencz szolgabíró és Golberger táblaíró által eszközöltetett vizsgálatból kiderült az, hogy a felekezetbeliek a Rákóczy-fele mozgalmak előtt is birtak itt templomot s vallási gyakorlatot, az engedélyt megnyerte, de oly feltétel alatt, hogy az új templom az előbbinek kis alakjánál terjedelmesebb ne legyen.

1733-ban panaszt emeltek a ref. hivek, hogy az előjáróság két küldöttet Milotait és Derczenit egész Bécsig, sőt Regensburgig, messze földre menesztette, ez által nekik tetemes költséget okozván. A Latoreza partján ekkép felépített s szalmával fedett templomka 1742 ez idő által némileg megrongáltatván, midőn azt a hivek kijavítani akarnák, e szándékukban a helyi parochus által megakadályoztattak; a megye által kiküldött szemlélő bizottság javaslatára azonban kijavíttatott. 1748-ban a hitközség ismét az iránt esedezett a megyénél, hogy megejtendő vizsgálat után, engedessék meg neki harangot szerezni s használni. 1759. átadta az uradalom a templom telkét 24 évre 100 frtért.

1775-kig a hivek megszorodván s a kis imaház is tetemesen megromladozván, ekkor, templomuk megnagyobbítása végett folyamodványt intéztek a királyhoz, ki annak, miután még 1760-ban az uradalomnak a templomhelyért 24 évi időtartamra száz forintot fizetni magokat kötelezték, határozottan körülírt alakban leendő megnagyobbítását, több oldalról tett ellenvetések daczára, meg is gedte; s így az építéshez hozzá is fogtak, ez alatt Joó Mihály, szolgabíró csürebén gyakorolván az isteni tiszteletet.

Nem sokára azonban II. József vevén át a kormányzást, ez a vallás és lelkiismereti szabadság iránt hajlandó szelleménél fogva,

1790. megengedte a folyamodó munkácsi ref. hitközségnek, hogy az időközben a Latorcza gyakori kiöntései folytán megromladozott faépület helyett kőtemplomot építhessen s ekkép a pénzen vásárolt mostani szép helyén, az Uj utca elején, a templom építéséhez kezdett. 1790-ben adott az uradalom e czélra a községnek meszet 20 krajczárjával számítván köblét (123 hectolitert) s a szükséges vasat 5 frtjával mázsánként (56 kg.) megengedte egy szersmind, hogy a felekezeti község térítvény mellett e czélra tég-
lát égethessen.

Igy a templom falai elkészültek öt s a torony nyolcz év alatt annyira, hogy 1798. aug. 27 napján a torony kész falára feltétet-
vén mozsarak, az egyenleg-ünnep lövésekkel megtartatott; a rákö-
vetkezett éjjel azonban a torony félig összedülvén, az nem előbb,
mint 1814-ben építettett ismét fel, a midőn azt a belülről is fel-
szerelt templommal együtt sept. 4-kén Literáti Nagy János fel is
szentelte. Azóta háborítatlanul áll a diszes szentelt ház, melynek
déli bejárata felett kőbe metszve e felirat olvasható: „Haec Domus
sancta ad Gloriam Sacrae s. Trinitatis, indultu Sacratiss. majest.
Josephi II. Rom. Imp. et regis proprio sumtu eccl. Helveticae Con-
fessionis est exstructa A. D. MDCCXCV. Temp. curat. Lad. Bo-
lios.“ —

*

A ref. lelkész még a mult század közepén is a kath. temp-
lom közelében lakott, 1761-ben azonban onnan a plébános felter-
jesztésére a tanítóval együtt elmozdittatott. Ily helyzetben mi-
dőn a szükséges iskola, mind paplakul alkalmas helyiséget venni
késztetvén, 1788. decz. 11-kén megvette a hitközség a mostani pap-
lak és Galgóczy Mihály szomszédságában fekvő pusztatelket Galgóczy
Ferencznétől, 60 vftért 1805-ben pedig azon telekrészt, mely most
paplakul szolgál s melyen 1839-kig két kis ház állott, melyeket a
pap és tanító használtak, akkor azonban lebontatván, helyökön a
mostani tagas kőépület emeltetett; oskolának pedig a templom
szomszédságában vétetett meg s résziint ajándékoztatott a csizma-
dia czéltől a telek.

1807-ben nemes Bolyos László hagyott az egyháznak fekvő-
ségeket, 1817-ben pedig Milesz Éva. 1848-ban Kallós Mihály és
neje Balogh Erzsébet adott egy esinos urasztalt és szószéket, va-
lamint 1870-ben Freyseysen Matild kisasszony egy esinosan him-
zett bársony asztalterítőt. 1851-ben megvette a jelenlegi luzgó

ref. lelkész, Literáty János a 2250 frtot érő jeles orgonát, mely 1852. okt. 17-kén ünnepélyesen s lakomával felszenteltetett.

A főnebb említett papokon kívül működtek még itt: 1658-ban Debreczeni Péter, 1662. Létay István. 1683—1686-ig Teremj P. István, 1684. Beregszászi Pál, 1688. Vári Mihály*), 1712. Halábori András, 1713. Eöry László, 1733—1753. Szőnyi Demjén (Dömény) János; 1762—64. Szatmáry Sámuel, 1764—73. Lőrinczy Mihály, 1773—1785. Belényesy Nyika Józef**) 1785—88. Dobray József. 1788—96. Molnár István, 1796—97. Farkas András, 1797—1800. Kömlei János, 1800—1804. Buday András, 1804—1809. Kis János, 1809—1815. Nagy János, 1815—1816. Pap György, 1816—1831. Balajthy József, 1831—1850. Pap János, 1850. Literáti János; e jeles hitszónok egyszersmind a várbeli fegyintézet ref. lelkésze lévén: ezért az államtól külön dusan díjaztatik.

T a n ü g y M u n k á c s o n.

Hajdan, a reformátio előtt Munkácsen a római katolikusok népiskolája a helyi viszonyoknak szerényen megfelelő lehetett, mert a vár s ahoz tartozott uradalom birtokosai kétségtelenül érdekelték magokat ez iránt, mi onnan is kitetszik, hogy a birtokhoz a kegy uri jog köttetett s az éneklész, ki akkor egyszersmind néptanító is vala (ludimagister), abból maiglan is huz bizonyos megállapított javadalmat. A protestantismus fejlődése idején az uj hitre tért vár-

*) Ezt illetőleg egy 1744-diki, az egyház régibb állapotáról tartott vizsgálati iratban e tétel foglaltatik: „3-dik tanu Bíró András, der-czeni lakos, 70 éves vallja: hogy Thököly ideje után egykor Munkácsra német kompania alá több szekerekkel együtt forspontra őt is behajtották, akkor a munkácsi predikátort, Vári Mihályt, a német katonák elhajtották és a fatens szekereire felültették s így midőn éjszakának idején masirozott volna a compania Szatmar felé, Pósháza nevű prediumnak határán, nevezett predikátor alattomban a tanu szekeréről leugrott és a tövis-bokrok közt elrejtő-zött; de miért és hová vitték volna a papot, a tanu nem tudja. (Megyei levéltár.)

**) 1780. évben kapott az itteni ref. pap 130 frtot. 8 szekér szénát, 20 szekér fát, egy kerésztelestől 12, esketéstől és temetéstől 51 krt; az éneklész pedig évdíjúl 40 frtot s házankint főtt ételmet, temetéstől 12—17 krt s találtatott akkor összesen 612 ref. hitű lakos.

urak és a fejedelmek jobban gyámolíták a „schola-mesterek”-et és szegényebb tanulókat; így az 1613-ki urbarium szerint, azelőtt a felső malomból a vámnak egy része s a Podhering feletti szarkahegyről a bortized a munkácsi tanítónak járt, de még 1612-ben elvonta azt tőle gróf Eszterházy Miklós, ki a felső malom vasárnapi jövedelmét, melyet azelőtt a tanító élvezett, a munkácsi ispotálybelieknek szánta. Később azonban Rákóczy György fejedelem ismét különös oltalmába vette a munkácsi tanintézetet, az alumnensok számára különös gondviselőt is rendelt, ki az 1649. urbáriumban Nagy András néven említették, birván Munkácsen $\frac{3}{4}$ telket, melyért 75 denárt fizetett telekadóul, ekkor ismét részesültek a deákok, de már az ispotálybeliekkel közösen a latorczai felső malomnak szombat reggeltől vasárnap estig való jövedelmében, mely azon irat szerint*) évenként 200—250 köből életre rugott. Valószínű, hogy az úgy ekkép a XVIII. század elejeig tartott, a midőn a római katolikusok felekezeti iskolát nyitottak, az uradalom által is javadalmazott éneklész végezvén a tanítást; hasonló elemi iskolákat fentartottak a protestansok s a görög egyesültek is javadalmazott éneklész végezvén a tanítást; hasonló elemi iskolákat fentartottak a protestansok s a görög egyesültek is, kik e célra szintén külön alapítvánnyal bírnak, nyervén azt Ólsavszky Manó püspök s más jöltevévőktől.

Az ötvenes években Tabódy Pál megyei főnök és Rudolff Pál munkácsi lelkész buzgólkodása folytán alapított Haas Mihály szatmári püspök itt nőnövelvét, azt a város és uradalom hozzájárulásával az általa 1859. nov. 19-kén, mint a királyné Erzsébet névnapján ünnepélyesen bevezetett Páli Szent Vinceze-rendű apáczák (irgalmas néuék) vezetésére bizván. Ez intézetet a város akkor annyiban gyámolítja, hogy a tandíjhoz a szükséges pòtkiadást fedezte, míg az uradalom az ujtezai tágas lakot olesó bérért átengedte.

Az 1868. törvény alapján már 1870-ben szervezett a város három osztályu közös iskolát, melybe akkor összesen 114 tanuló járt; és pedig 75 róm. kath., 24 g. k., 4 hh., és 11 zsidó, ezek közül helybeli volt 75, vidéki 39. Míg a nőnöveldebe járt 113 leány és pedig 58 r. k., 10 g. k., 10 hh., 3 ágostai h. v. és 32 izraelita, 86 helybeli és 27 vidéki. Ezeken kívül minden hitfelekezet külön tartott népiskolát, melyekben az irás és olvasás elemeire tanítottak a gyermekek.

*) Munkácsi urad. levéltár.

Hivatalos adatok szerint tett 1872. évben Munkácson 8602 lélek létszám mellett a tankötelesek száma 6—15 éves 686 fiu és 591 leány, összesen 1277. Ezek közt találtatott r. kath. 273, g. e. 346, hh. 166, zsidó 492. Nemzetiségre nézve: magyar 439, német 492, orosz 346. Az 1277 tanköteles közül járt elemi iskolába 274 fiu, 271 leány, összesen 545, ismétlő vagy vasárnapi iskolába 95 fiu, magán (zug) zsidó iskolába 137, t. i. 121 fiu és 16 leány. Középtanodába járt 37 fiu. Az iskolába járók fő összege tehát: fiu 527, leány 287, összesen 814. Ezen szám vallás szerint így oszlik fel:

Járt római katolikus 229, görög katolikus 219, hh. 143, zsidó 223; nyelvre nézve: magyar 372, német 223, (zsidók), orosz 219.

Nem járt tehát iskolába fiu 159, leány 304, összesen 463, és pedig, 44 r. k., 127 g. k., 23 hely., és 269 zsidó. Nyelvre nézve 67 magyar, 269 német, 127 orosz.

Ez évben a községi népiskola, saját épülete hiányában a gymnasium két tantermében volt elhelyezve, működött abban 3 tanító Jankovics Imre, képesített jeles tanító igazgatása alatt, de a tanszereket csupán egy fekete tábla képezte. Látogatta ez iskolát az elmúlt évben 83 fitanuló; a tanítási nyelv vala a magyar, német és orosz. Az iskola évi jövedelme állott: készpénzben 1177 frt és 108 frt értékű tüzfából. Ugyanis tandíjakból bejött 300 frt s a községi segélyből 985 frt. Az iskola évi kiadása vala: 2 tanítónak fejenként 406 frt 50 kr., a harmadiknak 418 frt, fűtésre 54 frt, összesen 1285 frt.

1872-ben járt a községi nőnővelde 3 tantermébe 158 leány (r. k. 87, g. k. 6 ref., 13, izr. 52); a tanítási nyelv volt magyar és német. Az iskola 1348 frtnyi évi jövedelme származott: 500 frt tandíjból és 798 frt községi segélyből. Ebből fordított az apácák díjazására 800 frt, fűtésre és tisztogatásra 316 frt, lakbérre 232 frt, összesen 1348 frt.

A r. kath. felekezeti iskolába, melyet Turcsányi János énekléstanító vezetett, járt 38 gyermek; a tanító fizetése (be nem számítva az éneklési jövedelmet) 155 frt, mely összeg fedezésére a város adott 100 frtot, 55 frt pedig a tandíjból jött be.

A segéd-lelkész által vezetett helyvét hitvallásu iskolába járt 80 gyermek s az ő fizetése volt 446 frt; azonkívül az éneklész tanított 346 frtnyi évi jövedelemért 51 leányt. Megemlítendő, hogy a két ref. iskolánál létezik két alapítvány, szegény kitűnő ta-

nulók jutalmazására, u. m. Dercsényi János és Freyseysen Dániel-féle 100—100 frtos alap, melynek 12 frtos kamata kiszokott osztatni. —

A görög kath. tanítói lakban levő tanterembe járt 1872-ben 62 leánytanuló, a g. k. lelkészi lak egyik földszinti szobájába pedig 73 fiu. Az iskola évi jövedelme volt összesen 530 frt, mely származott: az alapítványok kamataiból 378 frt, állami segély 16 s a községi segély 136 frt. A rendes tanító évi fizetése 378 frt, a segédé 100 frt. A Cserszky-féle 878 frtnyi alapítvány kamata ösztöndíjul szolgál két gyermek részére. Ilniczky Bazil, érdemkeresztel kitüntetett néptanító, ki negyven éven felül működött e pályán, sikeresen tanított itt ez időben.

1872. évben a képviselőtestület a községi iskola felállítását határozatilag kimondván, e célra átengedte az u. n. Bozsár-féle telket, s azon 1873-ban egy diszes földszinti épületet emeltetett 3 diszes tanteremmel s több kisebb helyiséggel; ezenkívül 7 tanhelyiséget bérelt s ezek mindenikét rendes butorzattal s teljes tanfelszereléssel látta el, berendezte a tornahelyiséget s a gyümölcsfa-iskolát, 8 rendes és 3 segédtanítói állomást szervezvén. Az iskola évi szükségleteinek fedezésére 5561 frt készpénzt és 63 öl fát ad; a tandíjakat 1875 óta az iskolaszéknek oly meghagyással engedte át, hogy azt tanszerek beszerzésére fordítsa; e tandíjakból évenként legalább 1500 frt jön be.

Természetes, hogy ily viszonyok mellett a tanítás is évről-évre nagyobb lendületet nyer. Így 1876-ban járt a községi I—IV. flosztályokba 293 tanuló (103 r. k., 41 g. k., 40 hv., 111 zsidó. Nyelvre nézve: 283 magyar, 6 német, 4 orosz. 208 helybeli, 75 vidéki.) Az I—V. leánynevelődébe 351 leány (251 helybeli, 91 vidéki, 9 más országi. 132 rk., 27 gk., 52 helv. hv., 1 ágostai, 139 zsidó. 346 magyar, 3 német, 2 orosz.) Az ismétlő iskolába 68. (40 helybeli, 27 vidéki, 1 külföldi. 37 r. k., 16 gk., 15 helv. 59 magyar, 5 német, 4 ruthén.) Összesen 712 egyén, vagyis 499 helybeli, 193 vidéki, 20 külföldi; vallásra nézve 272 rk., 84 gk., 107 hhv., 1 ág., 250 zsidó. Nemzetiségre nézve 688 magyar, 14 német, 10 orosz. Ez évi titánitók: Bertók János, Lakatos Bálint, Auszterlicz Áron, Kovalszky Ödön (ideigl.), Leviczky Miklós; hittanítók: Fehér Kálmán r. k., Zseltray Gyula gk., Sárkány Lajos ref. segédlelkész. Leánytanító nénék: Bagossy Ambrózia, Csatt Margit, Jäger Ludovika és Lang Jusztna; segédtanítónő: Szechszer Lujza k. a.

A városnak ekkori kiadása a nevelésügyért ez volt: öt rendes községi fitanító fizetése 550 frttal 2750 frt, egy segédé 400 frt, 2 póthelyiség bére 200 frt, 3 vallástanító dija 300 frt, 4 községi leánytanítónő fizetése 1200 frt, a nőiskola-helyiség bére 238 frt, tűzkár elleni biztosítása a községi iskolának 23 frt 84 kr., szolgálta fizetése 100 frt, tisztogatás 50 frt, a reálgymnasium évi segélye 1074 frt, összesen 6335 frt 84 kr.

Az 1876—7-ik évben járt az elemi finépiskolába 276, a leányiskolába pedig 307, míg a két ismétlő iskolát látogatta 164 egyén. Az összes létszám volt e szerint 747. Ezekből volt r. k. 310, gk. 71, helv. hitv. 125, mózes vall. 237, helybeli 691, vidéki 56. Tandijmentes 322. Jutalmat nyert 119. Magyar volt 696, orosz 12, német 38, román 1.

1877—8-ik évben járt az 5 fiosztályba 281, a 6 leányosztályba 334, az ismétlő 4 iskolába 168, összesen 783. Ezekből volt magyar 532, német 169, ruthén 82. R. kath, 313, gk. 96, helv. 108, ág. 4, zsidó 262. Helybeli 640, vidéki 137, külföldi 6.

Az 1878—9-ik évben járt a fiosztályokba 300, leányosztályokba 391, ismétlő osztályokba 94, összesen 785. Az 1879—80-ik évben pedig a négy fiosztályba 269, a hat leányosztályba 356, ismétlő iskolába 101, összesen 726. Ezekből volt rk. 266, gk. 71, hv. 119, ág. v. 4, mózes vall. 267. Magyar 382, magy.-német 272 és m.-orosz 72. Helybeli 620, vidéki 106. Tandijmentes 420. 6—12 éves 591, 12—18 éves 135. Ekkor költött a város a reálgymnasiumra 1074 frtot és az elemi iskolára s kisedővódára összesen 8779 frtot; ebből esett a kertésztanító fizetésére 550 frt, a kisedővónő fizetésére 500 frt, 3 rendes tanító díjaztatott 600, két rendes tanító 550, 1 segéd fitanító 400, a vallást tanító segédlelkészek 100—100, 4 rendes leánytanítónő (apácza) és 2 segéditanítónő 300 frttal.

A Bozsár-féle telken 1879. évi július havában épülni kezdett diszes községi elemi népiskola befejeztetett 1880. évben; azt Blizman József s.-a.ujhelyi építész 25 ezer forintért állíta fel, mint mondják, nem csekély veszteséggel.

A munkácsi kir. algymnasium.

A gymnasium létezésének eszméjét gróf Schönborn Ervin Jenő gondnoka gr. Schönborn Ferencz György főpapnak köszönhetjük, ki még 1735-ben úgy nyilatkozott, hogy Munkácson a kegyes rendűek számára kolostort építtetni s a tanügyet ezekre bízni ohajtáná; később 1765-ben okt. 6-án a fent említett gróf E. Jenő, midőn a csernekhegyi kolostorral 1754. év óta folytatott igénypert egyezségileg befejezni késznek nyilatkozott, tudtára adá ez iratában a csernekhegyi szerzeteseknek, hogy hajlandóságának viszonzásául szeretné, ha a szerzet őt azon jó szándékában, hogy a vidék előmozdítása végett itt az ő terve szerint hat osztályból álló gymnasium létesíttessék, gyámolítaná. Mindemellett a kegyes ohaj nem birt ténynye válni, kétségtelenül azért, mert Munkácson 1746 óta g. kath. papnövelde s azt kiegészítő alsóbb tanintézet létezett, melyet Olvaszky Manó püspök szervezett, építtetvén e célból a város közepén a mostani g. k. paplak déli oldalán álló tanodát, mely most orosz elemi iskolául használtatik. Addig a kispapok a csernekhegyi kolostorban nyertek hittani oktatást, a kitünőbb növendékek előbb a nagyszombati, utóbb 1726 óta az egri papnöveldebe küldetvén, míg végre 1746 óta a rendes tanfolyam meguyittatott s tartott 1778-ig, amikor a püspöki székkal együtt Ungvárra tétetett át, az üresen maradt épület pedig népiskolává alakíttatott át.*)

És jöllehet még 1775 ben indítványozta ismét a nevezett gróf, hogy a főtiszttség igyekezzék Munkácson latin tanintézetet szerveztetni, ha a mostani Ungvárra tétetnék át, az eszme 1790. évig a vajudásnál tovább haladni nem birt, a mikor a város és környéke egy ily iskola felállításáért a helytartótanácshoz folyamodott, a monostor a megyei közgyűlésen igérvén, hogy a gymnasium tanári személyzetéhez fog egy alkalmas szerzetessel járulni. A helytartótanácsi engedély erre 1790. július 30-án 19840. sz. a. intéz-

*) Nem lesz érdektelen megjegyezni, hogy az egykori munkácsi papnöveldeben tanítottak: Cserszky György, Palesik Ján., Schurko György, Doros Demeter, Bradács János, Blasovszky János, Babilovics Pánniel, Pásztélyi János, Krucsay Mihály, Gaál Mátvás, Kopcsai János és Kutka János, mindmegannyi tudományosan képezett férfiú.

vénynyel a kassai tankerületi főigazgatósághoz és nov. 1-en 26172. sz. a. Pozsonyból Beregmegye közönségéhez leküldetvén, végre az iskola felállíttatott. A kezdetleges tanintézet azonban kellő alap és pártolás, majd meg alkalmas tanítók hiánya miatt (ezek fizetése 90 pfrtban állapíttatván meg), csak tengett, annál inkább, mert a esernekhegyi szerzetesek köréből kijelölt tanár is a gyakori vízáradás miatt elmaradozott, s az intézet lakás és felszerelés hiányában is szenvedett; 1828. július 29. 20,282. sz. a. sürgette a kormány az intézet gyámolítását s a várostól véleményt kért a nemzeti és gymnasiális tanodák szervezése iránt.

Ugyanakkor gróf Schönborn ezer forintot utalványozott e célra és 1830-ban az uradalom erélyesen sürgette a gymnasium létrejöttét Pesten tartott ügynöke által, s azon volt, hogy a kormány kényszerítse a helybeli szerzetet is, hogy részt vegyen a tanításban.

A kormány figyelme azonban kellően nem karoltatott fel s így a gör. kath. és ref. elemi iskolákon kívül, hol mellékesen az alsóbb gymnasiumi tantárgyak is előadattak, más intézet nem létezett; 1837. évben azonban Petz Károly nyugalmazott uradalmi jeles mérnök saját házában nyitott hat latin osztályu magán intézetet, mely csakhamar oly hirre vergődött, hogy három év mulva már százon felül volt a diákok száma. E szép példa hatván, a szülők egy nyilvános gymnasium létesítését ohajták, s e végből a megye közbejöttével segélyért folyamodtak a helytartótanácsához; itt azonban céljt nem érhetvén, 1839-ben július 10-én Petz Károly és Klinkárt Károly buzdító felhívást intéztek a munkácsi tanácshoz s a város minden rendü polgáraihoz s czéhjeihez, pénzadakozásra kérévén fel azokat; s egyszersmind kérvény intéztetett gróf Schönborn-hoz is, melyben az ügy pártolására fölkéretett; ugyanakkor Dohovits Bazil és Rudolff Pál beregi alesperes és munkácsi lelkész e végből Beregmegyéhez fordult, mely az ügyet az 1839. sept. 9-én tartott közgyűlésén tárgyalván, 1716. sz. a. elhatározta, hogy a gymnasium magán adakozásokból befolyt pénzek alapján létesíttessék s hogy a kérvényhez csatolt „Kegyes ajánlatok a munkácsi gymnasiumra“ czimü aláírási felhívások buzdítólag terjesszessenek, azok támogatására az egyházi és világi rendűek s előkelőbbek felhivatván, a befolyó összeg kezelésével Geesey György, megyei fő hadi adószedő, bizatott meg s egyszersmind a gymnasium tervezetének s alapításának kidolgozására bizottság választott, mely Frayseysen Dániel elnöklet alatt Dohovits Bazil, Rudolff Pál esperesek, Mienszki Hermann zárdafőnök, Lesz-

kay Ignác, Beősz Károly szolgabírák, Horváth Alajos tiszti ügyész és Bakesy György táblabíróból állott.

Ez intézkedésnek kedvező sikere lett, mert a tervezett felekezet nélküli tanintézet alapjára csakhamar 7439 pforint lett biztosítva, ehhez járult Munkács város 4000, gróf Schönborn Ferencz 1000 forinttal; magok az akkori országgyűlés követei 460 forintot adományoztak. 1842-ben gróf Schönborn Ervin a tervezett emeletes épülethez az anyagokat ingyen megajánlotta, a beszállítást a vármegye közérővel tétetvén meg. Végre 1843. júniusban nagy ünnepélylyel letétetett az alapkő s a falak másfél ölnyire felhuzattak, ugyanakkor az épület észak felőli oldalán levő telek is megszeresztetett 1600 fton. Ez időtől a munka 1846-ig szünetelt, míg nem a küldöttség erélyes közbenjárására s Klinkárt Károly táblabírónak a megyei gyűlésen tett s azon évi márczius 17-én írásban is beterjesztett felszólalására, a tiz szobára osztott épület folytatása megkezdetett és még azon évben földel alá is került. A földszinti három szobában megnyitattott a Petz-féle magánintézet és virágzott 1849. évig, akkor a Munkácsra érkezett orosz hadsereg epemirigyes és más nyarvakban sinlődő katonái rögtönöztek benne kórodát, ezek elvonulása után pedig tovább folytattattott a felszerelés, úgy, hogy az egész épület 1855-ig teljesen elkészült. Azóta 1865-ig a főelemi iskolának szolgált helyiségül, a mikor a három osztályu gymnasiumi tanulmányok magán tanvezetés mellett adattak benne elő, a féléves vizsgák az ide rándult ungvári gymnasiumi tanárok jelenlétében eszköztetvén. Nevezetesen 1865-ben Csomár István helybeli ref. segédlelkész nyitott abban Freyseysen Gyula megyei alispán közbenjárására egy gymnasiumi tanelőadást, mely a következő évben három osztálylyal szaporittattott; a négy tanár ekkor 500 frtnyi évdíjt kapott, melyhez a város 1053 frttal járult, a többi pedig a tandíjakból s alapítványi kamatokból fedeztetett. — a hatósági felügyeletet Román Ferencz igazgatása alatt egy városi iskolabizottság gyakorlta. 1868-ban egy e célra rendezett tánczvigalom jövedelme fordittattott a szükséges testgyakorlati műszerek megszerzésére.

1867-ben a város közönsége a megyei bizottmány útján a közoktatási ministeriumhoz folyamodván, ennek 1868. jun. 30. 9970. sz. a. kelt leiratában a nyilvános intézet jogát is megnyerte. Ez évben már öt tanár, névszerint Hrabár Mihály, Csomár István, Csókás György, Kun Róbert, Walkovszky Miklós és Wallerstein Ignác működött. Kik összesen 71 fiut tanítottak, lévén az I. osztályban

33, a II-ban 16, a III-ban 12 és a IV-ben 10. Ez évben elhalt Munkácsen Román Ferencz ügyvéd, birtokos s volt 1848-diki országgyűlési képviselő, tudományos s irodalomkedvelő férfiú, ki végrendeletében tetemes vagyonát a magyar tudományos akadémiának, 240 műből 527 kötetben és számos füzetből álló könyvtárát s ásványgyűjteményét pedig a fejlődő gymnasiumnak hagyományozta.

Az 1869—70-iki tanévben már 102-re szaporodott fel a tanulók száma s a tanszerek, jelesen a könyvtár, természetrajzi szertár, rajzeszközök s régi érmeek részint ajándékozás, részint vétel útján szintén meggyarapodtak. A gymnasium ez időben is még a városi kultánács kebeléből kinevezett bizottság igazgatása alatt állott és a tanárok évi fizetése folyvást 500 s az igazgatóé 600 frt volt.

1870. és folytatólag 1872. évben a városi képviselőtestület, mely az előbbi két éven át kétezer forinttal támogatá a kiadásokat s a tanárok szerény díjazását, ismételve fordult a vallás és közoktatási miniszteriumhoz az iránt, hogy a munkácsi gymnasiumot állami reáltanodává alakíttassa át, felajánlván e végből az alapítványi tőkéket s épületeket.

Az 1873. évi febr. 24-én tartott országgyűlésen Trefort Ágoston közoktatási miniszter a költségvetés tárgyalása alkalmával megérinté, hogy figyelemmel a nemzetiségi törvényre Munkácsen algymnasiumot tervez tekintettel a ruthén nemzetiségre. E nyilatkozat azonban itt nem talált kedvező viszhangra s így a fentebbi kérés ismét megújított, melynek következtében végre a kívánat teljesítettett s az országos költségvetésnél már ez évre is tizezer frt szavaztatott meg; majd 1873. május 10-én lejött Munkácsra a nevezett miniszterium részéről biztosként Lövei Sándor titkár, ki a megajánlott alapítványokat s épületeket május 16-án tette át.

A város által megajánlatott évi segélyül 1704 frtnak megtelevő tőke és 24 öl tűzifa; az alapítványok közt volt a gróf Schönborn Károly főispán által beiktatása alkalmával 1846-ban e célra adományozott 2100 és gróf Schönborn Ervin hasonló adománya 5000 forint 1868-ból, midőn főispánná kineveztetett. Az összes alapítvány s átadott vagyon, a 26 ezer forintba becsült telekkel s épületekkel s a kün levő aláírt ajánlatokkal együtt, becsértékben felülhaladá a hatvanezer forintot. A természettani és vegytani eszközök 563 frt 63 kr-ra becsültettek földrajzi eszközök, érmeek, rajzeszközök 134 frtra, a 626 kötetből álló könyvtár 540 frt 42 kr-ra.

Az oly szerény díjazás mellett lelkesen működött tanárok vannak 1873-ig Hrabár Mihály egyszersmind igazgató, Csomár István, Fankovich Sándor, Kolecskari József, Schultz Antal és Vásárkövi Albert rajztanár, kik közül Hrabár, Fankovich, Csomár és Schultz azontul is alkalmaztattak a miniszterium által, valamint Matyaczko Izidor és később Zahoray János jeles rajztanár.

A tanulók létszáma évről-évre így emelkedett: 1867-ben járt 71, 1868-ban 70, 1869-ben 102, 1871-ben 82, 1873—4-ben 88, 1874—5-ben 114, 1875—6-ban 128. Nemzetiségre nézve a magyar mindig tulnyomó; 1873-ban volt 56 magyar, 26 orosz, 2 német, 1 román, 2 cseh és 1 lengyel; 1875—6-ban pedig 71 magyar, 41 orosz, 4 német, 1 lengyel; ez évben vallásra nézve 30 róm. kath., 47 g. k., 1 gör. kel., 2 ágostai, 14 helvét és 23 zsidó vallásu volt. 1878—9-ben járt összesen 132, az év végén 117. 1879—80-ban pedig 127 s az év végén 115. Ezekből volt r. k. 37, gk. 32, hv. 16, ág. v. 3, zsidó 27. Nyelvre nézve: magyarajku 32, magyar-német 17, m.-orosz 40, m.-ném.-or. 15, m.-lengyel 2, magy.-ném.-lengyel 2, magy.-ném.-tót 3, magy.-or.-tót 2, m.-or.-lengy. 1, ném.-orosz 1. — Haladó 101, ismétlő 14.

A város nemes családairól s ezek birtokairól.

Már a XVI. században több magán nemes család lakott Munkácson, kik kiváltságaiukat a polgárok hátrányára érvényesíteni igyekezvén, ezek Petrovics Péter Munkács akkori urához fordultak panaszaikkal, ki ennek folytán 1556-ban megrendelék, 1. hogy a munkácsi nemesek, ha itt földeket birnak, azok után a terhet is a többi polgárokkal egyenlően viseljék; 2., hogy a városi ítélőszék illetékessége alá tartozzanak; 3. hogy a házaikba menekülő gonosz emberek onnan erőszakkal elvonathassanak s 4-szer, hogy a nemesek a városi hatóság tagjairól ne lehessenek. Ez intézkedést megerősíték II. Szapolyai János Gyulavárban 1560. dec. 9-én és II. Mátyás Pozsonyban 1613. márczius 28-án kelt kibocsátványaikban.

A birtokos nemesek közül kiemeljük a következőket.

1577. Csapi Gergely és neje Büdi Klára megvették 132 frtért Büdi Farkas kuriájának $\frac{1}{3}$ -ad részét és 1 szőlőt; 1593. Farkas Ist-

ván királyi rendelet folytán*) beiktattatott a neki hű szolgálatokért a Hosszu-utczában adományozott 2 telekből álló udvarház birtokába, mely feküdt a Kótyás Ambrus, Andok András és Tamás és Császár Mihály házaik közt. Királyi emberekül ajánltattak: Bégányi Pál, Fornosi Gergely, Zemek Péter deák, Morda György, Pósházi Tamás és Ábrahám. A Czeglédi Péter leleszi áldozár közbejöttével beiktatásnál megjelentek érdeklettekül: Pósházi János, Nyilas János, Szücs András és Pál deák, Syke Mihály munkácsi bíró, Lónyai László Ungvárról, Telegdi János és Melith Pál Barkaszórol. Syke bíró, menyjében a vár urának tudta nélkül történt volna a beiktatás, annak Rákóczy Zsigmond nevében ellenmondott.

1599. Büdi János egy kuriát és 1 házat átengedett itt Ugrai Sándornak és neje Geszthi Klárának. — 1609-ben május 4. Bécsből kelt rendeletében meghagyta II. Mátyás a leleszi konventnek, hogy nagytályai Kis Mátyás munkácsi harminczadost iktassa be a neki további tetszéseig hű szolgálatokért adományozott Munkácson a Körösvégutezában, keletről Syke Tamás és Szatmári András és nyugatról Prata István házaik közt fekvő telek és ház birtokába. Királyi emberekül kijelöltettek: Hosvai János, Bégányi György, Kerepeczi Ferencz, Kisbégányi András és Sebestyén, Gulácsi Kristóf és Mihály. Szomszédosokul s jogérdeklettekül pedig meghivattattak a beiktatáshoz: Kerepeczi István és György, klacsanói Horváth Miklós, Körösi István, Ladányi Boldizsár, Szücs András, Morda Máté, Perei János, Nyilas Mihály, tisztelendő Vári Olasz János és Tolnai Albert munkácsi predikátorok (conciator), Varga János helyettes bíró és Pósházi Ábrahám özvegye született Beeski Erzsébet Pósházáról.**)

1617. Ajtoni Szabó vett Czobor Jánostól 700 frtért itt egy nemesi udvart és házat; 1618-ban Büdi Erzsébet és Barkács Mihály és István tiltakoztak Dessewffi Ferencz és Palocsai Kata ellen egy itteni kuria és kőház elfoglalása miatt. — 1620. okt. 20. a pozsonyi várban kelt okmány szerint Bethlen Gábor fejedelem Orgonás Ferencz munkácsi telkét adómentessé tette.

1623-ban Hetei Boldizsár tiltakozott Balling János ellen egy általa itt elfoglalt nemesi udvar és szőlő miatt.

1624. jul. 1. Gyulafehérvárról kelt rendeletében meghagyta Bethlen Gábor fejedelem a leleszi konventnek, hogy hű emberét Kocsi, másképp Sziogyártó Istvánt iktassa be azon tehermentes mun-

*) Kelt Prága, 1593. jul. 18.

**) Leleszi lev. VI. 43. sz.

kácsi ház birtokába, mely Ibrányi Mihály és Csizmadia Mihály házaik közt feküdt. Királyi emberekül kijelöltettek: Bégányi András, György és Tamás, klacsanói Horváth Ferencz, munkácsi Kigyósi István, kis-muzsalyi Oroszi Tamás, hetei Horváth György és munkácsi Dobrossai Bálint deák. A beiktatásnál jelen voltak: Budai István munkácsi udvarbíró, Földvári Imre, Komlói Tamás, Literáti Miklós, Nyéki András, Kerepeczi Miklós, Kigyósi István, Béki István, Borbély György, Oláh András munkácsi bíró, Kenderesi Tamás, Telegdi Gáspár s mások.*)

1631-ben beiktattattak Hárfás János és neje Fazekas Kata az Eszterházi Miklós által adómentesített ház birtokába. Királyi emberekül kijelöltettek Eötvös Lőrincz, Literáti László, Morda Miklós, Kádas János és Balázs; az átadásnál pedig jelen voltak: Váczi János munkácsi bíró, Varga Bálint és Literáti János esküdtek, Zeiffer Gáspár deák, Iznóczy István sat.**)

1637-ben e házat, mely a „Nagyszeren“ keletről Kőmives Tamás és nyugatról Boka János telkeik közt feküdt, a fentebbiek átruházták Fazekas Jánosra. A beiktatásnál jelen valának: Kigyósi István, Chrekaly László, Pörtörő Mihály, Márczi Márton, Turi Mihály, Telegdi Gáspár s mások.

1636-ban Hadadi Erzsébet, Oláh János özvegye elzalogosítá itteni házat és nemesi udvartelkét 500 frton Kaposi Jánosnak; ennek neje volt Turi Anna, ki férjétől 1638-ban kapott egy házat és két szőlőt 300 frtban. 1640-ben Horváth Ferenc és neje Székely Borbála csere útján kaptak Rákóczy Györgytől egy házat; 1641-ben Ujlaki György, más néven Bácskai és neje Komlói Mária átadtak anyja, Kerepeczi Katának két szőlőt.

1645-ben ily családok találtattak: Szücs, Eötvös, Dessewffy, Gáspárdi, Kisfalusi, Lázár, Csizmadia, Kalmár, Marczel, László deák, Hárfás, Uotkári, Dán, Szabó, Ignéczy, Fekete, Bancsi, Joó, Tatár, Tegeni, Pörtörő, Borbély, Ibrányi, Dobrosai, Verebélyi, Kozák, Morda, Képes, Hadadi, Kaposi, Miklós és Kádas.

1648. febr. 23. Ecseden kelt okmány szerint Rákóczy György Turóczy János nevű tisztének egy házat adományozott itt; az iratban kifejezi a fejedelem, hogy a Turóczmegyéből származó tiszt 11 év óta magtárnokául kitűnő hűséggel szolgálván, neki jutalmul a Kis Mártonné halálával reá szállt malogvég-utezai házat, mely Csizmadia István és Gyulai Zsigmond telkeik közt feküdt, adomá-

*) Lelesz. Prot. Stat. XVI. S. 13. sz.

**) U. o.

nyozza.**) Nemkülönben azon évi aug. 9. Munkácsen kelt okmánya szerint tisztének Maxai Györgynek a Kuthi András-féle házat aján-dékozta.**)

1650. május 18. Eperjesen kelt iratban meghagyta gróf Pálffy Pál nádor a leleszi konventnek, hogy Kisfalusi Gábort iktassa be a neki adományozott, Munkácsen keletről Orosz Tamás és nyugat-ról Gáthi János házaik közt fekvő kuriába és egy vereshegyi szőlő birtokába. Királyi emberekül ajánltattak: Nemes Mező Gáspár, Péchi János, Tőri János, Deák, másképp Chiakoly László, Kozák István, Ilosvai János, Lövei János és Komlósi Benedek. A meghivottak közt említettnek: Földesi István, rogoznai Bornemisza János, Ignézi András, Patkó Mihály, Csókás László, tiszt. Jusko János, görög szertartású püspök és annak fia Jusko Lázár, Batyu János első és Csiszár János másodbíró, Kottýász István hites, Szücs Balázs hegybíró. A beiktatásnál ellenmondottak Ujhelyi Ferencz és neje Kisfalusi Kata, özvegy Zoltán Ferenczné Kisfalusi Borbála, Dan Anna, Kozák Péter és Kisfalusi Eufrozina. E telek ugyanaz, melyet 1847. évben Bozsár József a városnak hagyományozott. E házhelyen 1860. évig egy patiesos emeletes faház állott, a telek keleti végén pedig akkor Horváth Alajos ügyvéd önköltségén egy földszinti kórházat emeltetett; 1876-ban mellette épített a helybeli izraelita hitközség egy emeletes kórházat s az udvaron építtette a város a fiiskolát. 1728-ban birta Dusehek András, 1771-ben megvette az uradalom, 1780-ban Budinszki János, majd Maiszlik, Pauliesek András s végre ettől Bozsár.

1653. márczius 30. Lorántffy Zsuzsánna hű konyhamesterének, udvarhelyi Székely Jánosnak 360 magyar forintért adott zálogba egy házat a Temető-utczában. 1661-ben Turi János özvegye Fazekas Erzsébet eladott itt egy kuriát Dobó Jánosnak 80 frtéért.

1663-ban hadadi Vesselényi Ferencz nádor, eniczkei kastélyában junius 22. kelt iratában utasítá a leleszi konventet, hogy klasesanói Horváth Jánost és nejét Szentmariai Máriát a hű szolgálatai jutalmául nyert munkácsi udvarházba és egy Laukán fekvő szabad szőlő birtokába iktassa be. E birtok azelőtt Kolesik, másképp Borbély Péteré volt, kiről magtalan kimultával a koronára szállt. Ez okmányban ajánltattak királyi emberekül: Lövei János és Sámuel, Pap István és János, Szabó Pál, Kerepeczi Ferencz, Péchi János, Kádas Mihály, Faztkas János és Ignézi András. A beiktatásnál

*) Munkácsi urad. 1649. urb.

**) U. o.

ellenmondottak Batra Péter nagyiványii bíró Báthori Zsófia nevében, Erszényes János munkácsi bíró és csokoli Eötvös István és Csizmadia Katalin.*)

1669-ben báró Perényi István neje Kozák Krisztina elzálogosítá az újutezai kertek végén fekvő pusztatelkét, ugynevezett Kozák-pusztáját, mely közel a felsőmalomhoz a Latorcza partján, egyfelől Hunyadi Péter, másfelől az országút s harmadik felől az úteza szomszédságában fekvő, — Kereszturi Miklósnak és neje Bölesházi Erzsébetnek 450 magyar forintért 25 évre.

1672-ben találatott itt 46 szabad telek, melyeknek birtokosai voltak: Dévai János, Lövei János, Kigyósi György, Gulácsi István, Beniczki Miklós, Kerepeczi Ferencz, Gáspár Sándor, Székely János, Zombori Mátyás, Kun Zsigmond, Vizniczei János, Kis Péter, Bornemissa Zsigmond, Zoltai Ferencz, Marin Péter, Hartyáni Demeter, Ignézi Andr., Kisfaludi Gy., Eötvös Zakár, Balling, Szkárosi János, Kende András, Dobrosóczy Gy. és Horváth László.

1682. május 8. Zrinyi Ilona Verbiási János munkácsi lakost felmenté a jobbágyi terhektől, kinek özvegye Rácz Anna később, 1711. febr. 12. Husznyán kelt végrendeletében itteni telkét a helybeli g. k. templomnak hagyta. Ugy szintén Zrinyi Ilona 1681. április 20. Marin István-nak, a regécsi vár kapitányának hű szolgálataiért Munkácson a főutezában egy házat, 3 szőlőt és 2 telket egyezer forintban elzálogosított. E telket később Marin Péter alispán Herkály Jakab alispán, 1754. a Farkas család s végre Cserszki János szerzé meg.

1682-ben találatott Munkácson nemes férfi 43 és nő 11.

1730-ban előfordulnak itteni nemes birtokosokul: Püspöki János, Szenczi Ferencz, Kende László, Szabó Pál, Kádas másképp Andrási Mihály, Patai Samu, János és István, Bornemissza Ferencz, Szentlélek János, Lövei, Berthóti, Reviczki, Kossovics, Boronkai és Osomaközi családbeliek. Száz év múlva 78 nemes család lakott Munkácson, kiknek neveit Balajthi József elősorolja **)

1833-ban találatott Munkácson 90 adómentes telek; ezek közül nevezetesebbek a következők:

A Bornemissa-féle telek; az Udvarvég-utezában fekvő, ezt a 18. században Grieszhofer György nevű sőtárnok Főris Jánostól vette egy nagyhegyi szőlővel együtt 267 forint 50 krért; ennek leányát Bornemissza János elvevén így a telket is kapta. Most

*) Lelesz, Prot. Stat. VII. II. 106. sz.

**) Munkács, 1836. 286. lap.

a Kroó családnak van rajta egy emeletes háza 717-ik összeírási szám alatt.

A rabbi-lakot birta 1740-ben Kalmár András, 1746-ban Offenhuber József és 1753-ban Drexler Károly; ez utóbbi birta 1746-1767-ben azon telket is, melyre 1810-ben épült a városháza, melynek északi szárnya kibővítettett 1878-ban; a mellette levő jegyzői lakot birta 1740-ben Schmid János mészáros, később a Paár család; végre 1820-ban megvette a város a Torjai árvaktól.

A városi 20 boltot a Hegyesi-féle telken az 1826-ban elhordott fabódék helyett építtette a város.

A város által 1875-ben megvett Nedeczai-féle 708. sz. házat birta 1672-ben Zombori Mátyás és Győri János, két telekből állván az; 1677-ben felmenté Báthori Zsófia; 1682-ben birta Zombori özvegye; 1699-ben Orgonás Ferencz és Szokolovics Demeter, 1740-ben Rácz Mihály örökösei, majd Hess András; 1767-ben Bányász Anna, Gajdler József kapitány neje (Ruzsák Ferenczné anyja) birta, 1779-ben Ruzsák Ferenczné és nővére Borbála végrendeletileg örökölték. Maholányi-teleknek is neveztetett.

A sótszti lak az Udvarvég-utczában volt 1672-ben Zombori Mátyásé, 1682-ben Orgonás Ferenczé, 1740-ben Müller Jánosé, 1747-ben az uradalomé, mely azt eladta 17 frtért Nuszer Györgynek, kitől azt a sóhivatal megvette a szomszéd Jocher Benedek-féle telekkel együtt. Bethlen Gábor 1620. okt. 27. felmenté.

A Gecsey-féle 139. sz. ház a Körösvég-utczában két telekből képeztetett; egyik 1740-ben Lesczinszki Szaniszló özvegye, a másik Szalai János birtokában volt; ez utóbbinak neje volt Thótfalusi Éva. 1708-ban megszerezé Földessi György 69 frton, 1740-ben birta Mészáros István, majd Gecsey György szerzé meg, ki 1843-ban, midőn ez utca megégett. rajta új házat építtetett.

Az e mellett álló Döbrentei Imre-féle 140. sz. házat, melyet 1861 óta örökségileg e sorok írója bir, 1761-ben Szalai Jánostól visszaszerzé az uradalom s eladta Schmalzer András főnök Feth Bálintnak 103 vfrtért; ez 1795-ben Bán Miklósnak és 1796. Bornemissza Jánosnak 400 frtért; ez némi javítást tévén rajta, eladta a házat 1801-ben Klempai harminczados neje Melinszki Juliának 1535 frtért; ki és második férje Lelovics Antal eladták 1824-ben Dulházi Istvánnak 900 frtért, kitől Döbrentei Imre 2050 váltó, vagyis 860 o. ért, frtért megvevén. rajta 1843-ban építteté a mostani lakot, melyet Lehoczky Tivadar 1871-ben megbővite és átalakita.

A piaczon 10. sz. a. álló járásbirósági és adóhivatali épület,

azelőtt sóház északi része 1682-ben Zrinyi Ilona által Verbiási, más-kép Ivánko Jánosnak adatott; ennek utódairól 1705-ben Harsányi Jánosra szállt, erről zálogjogon Filo Györgyre, 1761-ben beiktatási per folytán egyik része a gróf Schönborn családra, melyet később Andrászi utódai és Joó Mihály 216 frt 40 kron magokhoz váltottak; a Schmid-féle részt 1776-ban a kincstár sóháznak szerezte s rajta az épületeket emeltette. A piacon álló épület emeletén született 1844. febr. 20. Munkácsy Mihály festőművész.

A Freyseysen Dániel-féle telek és 22. sz. ház a piacon volt 1672-ben Dobronyi Bálint és Borbély Mihály birtokában, két telekből állván az; 1699-ben birta Mezei Pál, 1740-ben Borbély János és Oláh György, majd Borbély utóda Tóth Mária férjezett Belényesi József; 1764-ben Krausz Mátyás mindkét telket megvevő, erről Vimmerth Mihályra jutott, kitől Freyseysen Dániel urad. főnök megszerzé s rajta az emeletes házat 1840 táján építteté.

Az Ilosvai György-féle házat az Uj-utczában, mely most a gróf Schönborn családé s kaszárnyául béreltetik, birta 1725-ben Huszár Anna, ki azt akkor eladta Rákosi Pálnak, ez 1728-ban Cziráki Mihálynak, ez München Jánosnak, 1749-ben megszerzé az uradalom s később átengedte a megyének, mely azt 1776. június 24. kelt határozata szerint előbb a megyei pénztárnok, majd egy kapitány és 2 hadnagy lakául alkalmaztatta; a megyétől megszerzé 1828-ban Ilosvai György, kiről az ismét az uradalomra szállt.

A Joó-féle telek az Uj-utczában, máskép Ajtai-félének is mondatik; 1672-ben Hunyadi Péter birta, felmentést nyervén Báthori Zsófiától; 1699-ben Edel Antal György, 1740-ben Zathureczky István özvegye, 1764-ben Popil János festész. E telken hajdan Pap János várbeli udvarbíró emeltetett lakházat, ki magtalanul elhunyan, 1699. jul. 22. Rákóczy Ferencz azt Edel A. Györgynek, munkácsi várkapitánynak adományozta. Ennek özvegye Szilva Mihályhoz menván nőül, 1710-ben Zathureczki Istvánnak s neje Turóczi Klárának 12 évre 200 m. frton elzalogosította, kiről 1756-ban Popilra s majd Ajtai Lászlóra ruháztatott, kihez Turóczi Klára nőül ment; fia Ajtai Sándor 1779-ben száz frtot vett fel pótlékul Kovordányi András, alsó-vecerekzei paptól, ki ott javításokat tévén, 1801-ben jogát 900 frtéért Nagy Sándor főhadnagyrá ruházta át, ez Ungvárra költözvén, átengedte Bulla Károly uradalmi ülnöknek, 1810-ben pedig Sneyer Dávidnak, kitől azt Joó Ferencz megvette.

Az uj-utczai orvosi lak telke 1740-ben uradalmi volt,

azután Kis Pál birta, majd a hóhér lakta; 1813 táján a megye orvosi lakul szerelte fel, 1875-ben pedig Szanyi András vette meg. Az e mellett elvonuló sikátor 1838-ban nyitattott.

A Csókoló- (helyesebben: Csokoly) utczában levő Joó-féle telek a Patai-féle birtokból szakítottatott ki, 1730 táján élvén itt Patai Sámuel, István és János, kik számos házhelyet birtak, a többi közt a Haluskai-féle telket is; ezeknek anyját, Ujhelyi Máriát elrevén Bertóthi László, a nevezettek e családtól is nyertek tetemes birtokot. A XVIII. században birta a Szentléleki család is. 1879-ben az épület leromboltatott.

A Szencovszki-féle telket 1672—1682. Kisfaludi György birta, 1699-ben a kinestár, mely azt 1713-ban tizenkét évre Tornai János és neje Csató Borbálának 100 frtért kibérelte; később Püspöki János és neje Jármí Éva, ki 1740-ben Makkai Andrásné lett; 1760-ban Pap János.

A Szentléleki kuria a ref. éneklész laka mellett állott. 1649-ben birták Kigyósi István s neje Kis Anna, 1672—1682-ben Dobrosóczy György,*) 1699-ben Szentléleki Péter, 1740-ben Szentléleki János. Az Andrászi család szintén a Kigyósiak jogán birt telket a r. k. templom megett; a Szentléleki és Andrászi családok itteni birtoklata alapszik II. Rudolf kir. adományán 1593. és bírói ítéleteken, midőn Lorántffy Zsuzsánna Kigyósi Istvánnal Pósháza pusztá s munkácsi 3 ház iránt perlekedett 1650-ben. Kigyósi Anna neje lett Dobrosóczy Györgynek s ennek leánya Éva, Szentléleki Péterné 1682.; ennek fiai voltak Szentléleki József és János 1735. s ennek gyermekei: Erzsébet és Ferencz és ennek Péter kapitány. Egyik Kigyósi leány Andrászi Mihályhoz menvén nőül, így e család rokonságba jött a Szentlélekivel. A Kigyósi-féle három itteni telekből egy Bernátfinak neveztetik (154. ősz. sz.), azt Bernátfi Klára szerezvén meg; a másik az Andrászi-féle s a harmadik a Mikó-féle. Szentléleki János fia Ferencz Hodermarszki György urad. tisztartó s neje Vadászi Mária leányát, Juliát nőül vevén, midőn ezeknek négy gyermekeik: Hodermarszki György, Mária Thuránszki Ferenczné, Julia Szentléleki Ferenczné és Apolónia Benesik Pálné 1762-ben osztozkodtak, tetemes vagyona tettek szert.

Szentléleki Jánosnak különben öt gyermeke volt, u. m.: 1.

*) Dobrosóczy György anyja Bányai Katalin volt, ki Verebélyi István neje volt. Ez 1684-ben már néhányak mondatik; földjeit Báthory Zsófia négy évvel előbb azért foglalta el, mert a háborus időkben ellene támadt.

Erzsébet Mikó Józsefné; 2. a fentebb említett Szentlélek Ferencz, kinek neje volt Hodermarszky Julia, ennek gyermekei voltak Péter kapitány, kinek özvegye Budai Francziska Joó Lajoshoz ment nőül és Ágnes, ki Szikszai Lászlóné lett; 3. György, kinek neje volt Klimovszki Borbála, ennek Teréz nevű leánya Kozma nevű szabóhoz ment nőül; 4. Éva Kőrmöczy Imréné és 5. Juliánna Hatzaki Ferenczné.

A Lövei kuria melletti telket, melyen Fuchsz Löbl 152. sz. emeletes házat épített közelebb, birták 1650-ben Lorántffy Zsuzsánna adománya folytán Dévai és Szabó János, Dévainé*) azt a ref. egyháznak hagyta, mely azt Barkóczy Györgyné Koháry Juditnak elzálogosítá; később Szentiványi ágon gróf Hallerre, majd Szénási Péchy Zsuzsánnára, majd Nizsalkovics Józsefre s végre gróf Degenfeld Imréné született Beck urhölgyről Fuchszra szállt vétel útján.

A most gróf Schönborn család birtokában levő munkácsi számos telek és ház közül kiemelem a következőket:

A Mikó László-féle telek; 1649-ben Kigyósi István birta, egy része a Nagy István-telekből ered; 1672-ben Nagy András és veje Kőkönnyösi Samu várbeli kulcsár birták; e két telek, mely most a r. k. templom nyugati terén 156. sz. a. áll, képezte a Szmolko és Bernáth-féle telkeket. 1682-ben egyenlő részekben Kigyósi György, Lövei, Bányai, Eötvös István és neje birták; 1699-ben Kósa Márton, Lakatos János, Kulcsár János és Ignéczi István; 1740-ben Zsolnai másképp Mikó, később a gróf Schönborn család szerezte meg.

A Lövei-féle 153. sz. a. kuriát a r. k. paplakkal szemben 1751-ben Lövei Ádam elzálogosítá s 1814-ben eladta a grófi családnak, amikor azután az épület is emeltetett rajta. A 17. században a Balling család birta, B. János leányát Annát, Lövei Gergely vette el feleségül 1645 táján.

A Freyseysen-ház déli oldalán álló 23. számú ügyészi lak, mely 1792-ben építettett, 1761-ben pereltetett el Klobusiczki Meuyhértől.

A mostani „Szarvas vendéglő telke (15. házszám) 1746-ban váltatott meg a Bernátfi utódoktól; 1800-ban Bősz János urad. főnöknek engedtetett át, kinek utódai a ráépített házzal együtt 15000

*) Dévai Jánosnak két neje volt; első Csapó Erzsébet, második pedig 1664. Csók Ilona ifj. Eötvös Mózes özvegye.

frtért visszabocsáták. A nevezett szálloda 1876-ig a 17. sz. urad. házban volt, mely most honvédségi iroda és raktáru béreltetik.

A kereskedelem Munkácson.

Munkácson már a XIV. században tartattak vásárok. 1348-ban a váradi konvent küldötte és Geesei Benedek királyi ember Tuz Petőt a nádori szék elé idézvén, őt az akkori törvényes szokás szerint a munkácsi és beregszászi piacon (in villa Munkach et Luprechtzaza) tartatott vásárokon is felkiáltás által a megjelénésre felhivta. (Zichy-codex, II. 342.)

1427. János napján, Nikodem városban kelt okmányában István, rácz despota mondja, hogy Zsigmond király őt és az ő birtokában levő munkácsi vár alatt fekvő hasonnevű városát azon kiváltságban részesíté, hogy évenként Kozma és Demjén ünnepein 15 napon át itt nyílt és szabad vásárt tartathassanak; felhivja egyzersmind a közhatóságokat és rendeket, hogy a közhírré tett vásárok látogatóit pártfogásukba vegyék, e jóakaratot ő hasonlóval fogván viszonzni. Később 1445-ben Hunyady János birtokába kerülén a város s azt ő más városok mintájára szabaddá tevén, előbbi kiváltságait megerősíté, mely körülmény, kétségtelenül, a város felvirágzására nem kis lendülettel hatott, annál inkább, mert e jogot később I. Mátyás, Ulászló, I. Ferdinánd és II. Mátyás királyok is megerősíték.

1507. Ulászló egyik a város részére kiállított oklevelében mondja, hogy Munkács épen úgy mint Beregszász és Vári régóta vizen és szárazon rév- és vámpénzül az ország területén belül bármely áruért egy denárnál többet fizetni nem volt köteles; minthogy azonban e kiváltságlevele, a városban dühöngött iszonyu tüzvész alkalmával megégett s, e miatt a város jogai csorbitattak: e régi jogot megújítja. Hasonlóul I. Ferdinánd, 1540. július 26. Kelt kibocsátványában megrendelte, hogy a munkácsi polgároktól vám- és helypénzül egy denárnál több sohase követeltessék. Ezt megerősíté 1574. július 13. Miksa király is. És hogy mily féltékenyek voltak e jogaikra a munkácsiak, kitűnik onnan, hogy 1796-ban Ungváron több fizetésre szoríttatván, panaszuk folytán a vármegye köz-

bevetelte magát; mire 1797. január 16-kán az ungvári kamara válaszolta hogy a munkácsiaktól azért vétetett meg az ott divó hidvám, mert az ő kiváltságaikat nem ismerték Ungváron, különben azonban jövőre tekintbe veendő.

Hogy pedig a vásárok már a XVI. században s megelőzőleg az ugynevezett „piaczon“, mely a főtemplom közelében volt, tartatott, kitünik onnan, hogy azonkoru okmányokban a piac, mint főteza, gyakran emlittetik. Az 1657. január 25-ki tanácsjegyzőkönyvben előfordul, hogy andai Szabó György bevallá, miszerint ő vett Csiszár Andrástól a Kis szeren 18 magyarforintért egy házat, melynek napkelet felől szomszédja a város piacza; e tér maiglan is Piacz-utcának neveztetik s vásárhelyül használtatik.

1661. aug. 19-kén megerősíté Báthori Zsófia a munkácsi boltosokat a Lorántffy Zsuzsánnától nyert, de az 1657-ki lengyel betöréskor elhamvadt s most megújított kiváltséglevél élvezetében, mely szerint eltiltá tiszteit attól, hogy a kereskedőket illetéktelenül terheljék vagy zaklassák; s hogy ne kényszerítsék őket arra, hogy áruikat itt drágábban mint Ungváron eladják; továbbá megrendelé ez urnő, hogy idegen görög és örmény kereskedők, az országos vásárokat kivéve, Munkácson házaló vagy sátoros kereskedést ne üzenek, minthogy a helybeliek üzletük után a közterhekben részesülnek. E kiváltságot megerősíté később 1697. január 9-kén II. Rákócy Ferencz és 1742. gróf Schönborn Frigyes Károly, azon megjegyzéssel, hogy a kereskedők áruikat csupán a megszabott áron, különbeni elkobzás sulya alatt, tartozzanak eladni.

Az 1682. évi urbér szerint négy vásár tartatott itt, melyeknek jövedelme a vásárvámból régi gyakorlat és Thököli tetszvénye szerint, a városi főbirót illette, míg a boltok dija kizárólag a földes uraságé volt. Ez urbér szerint, a „fejérház“ (kastély) előtt akkor tíz kőbolt volt, melyek ez időben romban heverték. Szabó Pál házában találtatott négy bolt, melyektől a földesurnak 12 forintnyi díj fizettetett, a magán boltok tulajdonosai is ily díjt (taxa) fizetni tartozván.

A heti vásárok jövedelmét is a város szedé. Erről az 1682. és 1704-diki urbérek így szólnak: „Sokadalom ezen városon esztendő által négy szokott lenni: virágvasárnapra, pünkösdre, szentmártonra és karácsonynapra; mely sokadalom idején, ha idegen helyekből jönnek és egy szekérre három vagy két kalmár rakodhatik, ha pedig csak egy legyen is, egy szekértől tartoznak 12 pénzzel és így minden szekértől per 12 denár, sing-váltság két pénz.“

„Ha valaki akár ezen sokadalom idején és akármely időben is, bár szomszéd lakosok legyenek is, buzát, árpát, zabot, lencsét, kását stb. hoznának is ezen piatzra, valamennyi forintot árulnak belőle, minden forintból egy-egy pénz; ha szalonnát hoznak és csak egy lészen is, vagy egy szekérrel, két pénzzel tartozik a hozófél; és ha valaki a sót úgy hozza be, hogy innét tovább nem akarja elvinni, a paraszt ember minden szekértől egy-egy sót ad, a nemes ember pedig két szekértől egy sót. A munkácsi ember is, ha odaki megveszi a sót és ide behozza, és innét ki nem viszi eladni, minden terhitől egy-egy sóval tartozik, a ki pedig ezen városból kiviszi a sót nyerekedni, még harminczaddal is tőle“ Az 1682. évi feljegyzés szerint, 300 kősóra ment e jövedelem boldog időben. Továbbá mondja azon urbér: „Ezen positióknak proventusa a sokadalmakéval együtt az város birája számára abantiquo percipiáltatott, mostan is oda exigaltatik, ki collatiojából vagy annuentiájából, semmit róla nem produkálhatnak, a régi urbáriumokban is nem láthatni, tovább a földesur kegyelmes dispositiójában s tetszésében marad. A városon hetenként eső piatzi vásári proventus-hoz a földesurnak semmi köze nincsen, a város birájáé az is. Kufárok is, kiknek kalmár árujok nincsen, taxát soha nem adtak s most sem kényszerítetnek ily pénzre.“

Munkácsra szabad volt a 17. században a vásárookra az idegen, lengyel és orosz kereskedőknek is bejönni s czikkeiket elárúsítani; tartozott azonban az, ki gyakrabban jött évenként 12, különben pedig minden megjelenéskor 3 frtnyi dijt a földesurnak fizetni, a házalás azonban meg nem engedtetett (1682. urb. 57. lap.)

Ily állapotban jutott 1726. és 1731. években Munkács a gróf Schönborn-család birtokába, mely a kereskedés felvirágoztatását mindenkor szíven viselé. Az 1730-ki összeírás szerint találtattak itt következő boltosok: Lasi Kristóf másképp Rác, Borsoló Jónát, másképp Rác György, Clasics másképp Balla Pál, Görög másképp Komjáthi Simon, Rác János, Görög Markus, Rác Pál özvegye, Heiesányi János és Oláh György, kik tíz-tíz forintot fizettek díjúl a földesurnak.

1731. julis 31-kén iratta össze az uradalmi tisztség a munkácsi szatócsokat, kik gyümölcs, dohány, só s más élelmi szerek árulásával foglalkoztak s addig mi dijt sem fizettek. E jegyzék szerint 25 nemes és 28 polgárnő üzött ily kereskedést, kik azután négy osztályba soroztattak s fizettek az uradalmi pénztárba hetenkint 4, 2, 1 $\frac{1}{2}$ és 1 krajczárt díjakul, mely összeg éven-

kint 266 frt 58 kr-ra rugott. Ugyanakkor a kereskedők boltdíját is 15 frtra felemelték, mi ellen azonban ők 1733-évben leszállításért folyamodtak, állítván, hogy a díj nincs viszonyitva hasznukhoz, minek folytán az 12 frtra szabattott. Idővel azonban ez ismét magasabbra hágott, sőt 1780. évig megkétszerezedett; miért is azon évi január 17-kén a munkácsi kalmárok panaszára a megyei közgyűlés azt határozta, hogy az urbéri viszonyból felmerült egyéb panaszok elintézéseig a kereskedők a megállapított díjt fizessék.

1731-ben épített az uradalom a munkácsi piacon hat boltot és egy süteményárudát.

1732. évben gróf Schönborn F. K. a vásárjog megújításaért a város számára folyamodván, VI. Károly király 1734. május 1-én kelt kiváltságlevelében megengedé, hogy Munkácson hat országos vásár tartassék, u. m. Vizkereszt, József, György, Pünkösöd, Jánosfejevétele és Szent-Márton napján, akkép, hogy a kirakodó vásárt a marhavásár megelőzze. Az 1723-ik évi 75. t. cz. a vásárjog-kiváltságot megállapítván: ennél fogva a vásárjoggal ellátott e város is a „kiváltságos“ illetőleg „szabadalmas“ czímet vette fel.

1740. a város a piacon árubódékat állittatván fel, azokat az uradalom lebontatta s az árusasszonyoknak külön áruhelyet jelölt ki.

1749-ben hét boltja volt az uradalomnak. Ez évben egyet kibérelt Demeter Tamás nevű Ungvárról beköltözött kereskedő 10 forintért; 1768-ban azonban egy üveges már 40 forintot is fizetett. —

1749. gróf Keglevics József mint elnök, Csiba Imre helytartósági biztos, Tarnóczy János táblabíró és ügyész, Hlavács János tollnok, Klobusiczky Menyhért táblabíró és Rosshirth Károly János munkácsi uradalmi főfelügyelőből álló küldöttség bejárván Beregmegyét a kapuk (porta) összeírása végett: Munkácson megállapította, hogy a város jövedelme a hat országos vásárból 30 frtra megy. 1752. július 14. elhatározta az uriszék, hogy a városok jövedelme ne a tanácsot, hanem egyedül a bírót illesse. Az urbér-behozatala alkalmával felmerült panasz folytán pedig 1776. június 11-kén az uriszék kimondá, hogy a helybeli vásárjavadalmat a város csupán a földesur tetsvényéből élvezi, mit 1777. aug. 29-kén a törvényszék is megerősített.

Ez alkalommal panaszul felhozott az is, hogy az uradalom, a heti vásárokon vas, gyapju, turó, szalona, gyertya, lőpor és lő-

szer-árulást, valamint a mészárszéket kibérli, hogy a kulesár a városi sütőkre az el nem kelt lisztet önkényes áron kiveti s hogy a városiakat azon kiváltságaikat sértő eljárás ellen, mely szerint az ungvári vámon a vásárra hajtott marháiktól 3 krt és kétök-rös szekértől 12 krt fizetni köteleleztetnek, kellően nem oltalmazza.

1754-ben fizettek a munkácsi vásárokon helypénzül az idege-nek egy szarvasmarhától 1 garast, a helybeliek, ha eladták, egy garast, ha pedig nem, akkor csak egy poltrát; a vámon nagyobb tehertől 6, középszerütől 3 s a kisebbtől 2 garast; heti vásárokon négy ökörtől 2 és két ökörtől egy garast.

1785. aug. 1. és sept. 7-kén a megyei közgyűlés a községek vagyonát kibéreltetni rendelve, Munkácson a vásárvámost Joó Fe-renez és Nagy Mihály bérelték ki 1785. nov. 1-től egy évre 342 frt-ért s hogy ezek a szegénységet ne zaklathassák, a vám következően szabályoztatott: baromvásárok minden marhától 3, befogott marhától $1\frac{1}{2}$, sertéstől 1, nyergelt vagy terhelt lótól $1\frac{1}{2}$, eladó lótól 3, süldő-től $\frac{1}{2}$ kr, a városi ember vagy nemes személy, ha nem nemes-nek adott el marhát, attól fizetett $1\frac{1}{2}$ krt, szőrös boeskor áruló fizetett 1 krt, szijgyártó, esizmadia, szabó 6 krt, gyalog mester-ember és sáfrányos 3, ilyenmü nagyobb árus 6, szítás 1, ha lóval jött $1\frac{1}{2}$ krt, ki czédula nélkül kivitte marháját, fizetett egy forintot; nagyobb sátoros fizetett 12 krt, kisebb 9, közép 6, legkisebb 3 krt, csipkés $1\frac{1}{2}$, hordóval telt szekér 6, vállon terhelt dohányt, pipát, lencsét, kását áruló $1\frac{1}{2}$ krt, rőfért tartozott adni a gyolcs-árus $1\frac{1}{2}$ krt, egy vékányi gyümölestől 1, czipészek, szücsök 1 krt, lovon terhelve $1\frac{1}{2}$ krt, köszörüs $1\frac{1}{2}$, ólomárus 3, faműáru-sok $\frac{1}{2}$, képárusok $\frac{1}{2}$ krt fizettek.

Később kibérelték a vásárvámost Rákosi, Nagy és Nuszer Ja-kab; 1790. évben pedig Czirjaki Mihály 600 frtért, szintén min-den vásári szerekkel, vékakkal és pecséttel együtt. 1798. fizetett a bérlő 881 frt 10 krt, 1807-ben 1152 frt 30 krt, 1810-ben pe-dig már 1566 frtot.

Az árusok bizonyos helyre voltak utasítva; így már 1757-ből emlittetik, hogy a gyapjut Munkácson a podheringi utnál felállítva volt Szent János közsobránál szokták árulni vásár idején; ugyan-azon évben bizonyos Kuba Mátyás 2 rovás forinttal büntettetett meg azért, hogy vásáron kívüli időben mert árulni ott.

A hétfői és pénteki heti vásárokat I. Ferencz király 1816-ban engedélyezte; közbevetett akadályok miatt azonban csupán

nyolcz év mulva leptettek életbe az engedélyt, 1824. június 17-kén hirdettetvén ki az illető kiváltságlevél.

Mily szigoruan ragaszkodott az uradalom az őt illető boltjoghoz, kitünik onnan is, hogy 1815. június 23-kán Halpert Áron s más izraelitáktól térítvényt vétetett az iránt, hogy a zsinagóga mellett ujonan épített házaikban levő boltjaikat addig ki nem nyitják, míg arra díj megállapítása mellett az uradalomtól engedélyt nem nyernek. 1805. megengedte gróf Schönborn Ferencz, hogy Bolyos László díj mellett egy fabódét állithasson fel, melyben dohányt is árulhasson, minthogy a dohánytőzsde („Tabak-trafik“) zsidó kezében levén, szombaton a közönség hiányt kénytelen szenvedni.

1818-ban pedig az uradalom eltiltotta a zólyomi sáfrányosoknak a sátorban való árulást. Végre az 1848-diki törvényhozás eltörölvén az urbéri viszonyból eredő s a kereskedést korlátozó régi elavult kiváltságokat, Munkácsen is új lendületet nyert a szabad kereskedés; mindenki szabadon s díjtalanul nyithatván immár boltot, a szatócsok, kufárok és boltosok szemlátomást szaporodtak.

Jelenleg itt az országos rendes vásárok tartatnak évenként január 7., mártius 19., április 24., pünkösdkor, aug. 29. és nov. 12-kén akkép, hogy az első napon marha, a másodikon pedig kirakodó vásárok vannak; ezen régi vásárokon kívül pedig 1863-óta még április 2., május 14., július 14., sept. 14. és okt. 8-kán is tartatnak ujonan kieszközölt hónapos, illetőleg barom- vagy juhvásárok. Heti vásárai hétfőn igen látogatottak, szerdán és pénteken ellenben egyedül zöldség és más majorsági áruk piacra hozatalát eszközlik. A vásárvám folyvást kiszokott béreltetni s most 7—8000 frtot jövedelmez évenként.

Nem lesz érdektelen feljegyezni, hogy 1860. évben Munkácsen összesen 122, 1870-ben pedig már 132 különféle kereskedő találtatott; jelesül az összeírás szerint volt sóárus 2, regyes kereskedő 29, szatócs 28, életkereskedő 8, rőfös kereskedő 26, lisztárus 16, bőrkereskedő 5, fakereskedő 3, borkereskedő 2, gyümölcs-, termény-, főzelék-kereskedő 5, nagykereskedő 1, könyvárus 1, gyapju-kereskedő 2, földohánytőzsér 1, dohányárus 20, ásványvízárus 2, marha-kereskedő 1, vasárus 3.

Érdekes adatokat nyújtanak a heti és országos vásárookra behozott és itt elvert gabona-neműek hatósági följegyzései is; ezek szerint eladatott évenként:

Év	buza	kétszeres	rozs	árpa	zab	tengeri	borsó- lenese	bab	köles- kása	burgonya
1865.	37284	—	126416	1913	18886	30514	—	—	—	—
1868.	18936	—	28595	1386	8179	44212	—	—	—	—
1870.	6598	693	11064	1346	7585	11110	154	950	2066	3020
1875.	7816	1044	8064	1747	4042	8842	396	2887	2576	6440
h e k t o l i t e r :										
1880.	4847	91	4637	1893	4101	8848	94	3691	1181	6509

Kendermagból behozatott 1870-ben 180, 1871-ben 344, 1873-ban 94, 1874-ben 20 p. mérő, 1877-ben pedig csupán 4 hektoliter s így ez jelentéktelen kereskedelmi tárgyat képez, valamint az aszalt szilva, melyből csupán 1871-ben behozatott 27 p. mérő s azóta épen semmi, így a pohánka is, melyből csupán 1876-ban adatott el a piacon 2 hektoliter, — ellenben, mint láthatni, a buza, rozs, tengeri, bab (paszuly) és köleskása élénkségre mutat.

A baromvásárok szintén élénkek: évenként mintegy 4578 darab különféle szarvasmarha és mintegy 15 ezer sertés adatik el. Annyi azonban szintén tapasztaltatott, hogy az északkeleti vasút megnyitása a helyi vásárokra zsibbasztólag hatott.

—

A XVI. században Munkácsen harminczad állittatván fel, ennek jövedelmét majd a királyi, majd a fejedelmi birtokosok élvezték. Ily harminczadosokul emlittetnek: 1588-ban Possay Miklós, ellenőr Byri Ferencz; 1609-ben nagytályai Kiss Mátyás, kinek II. Mátyás király azon évi május 3-kán a Körösvég-utczában egy nemes házat s birtokot adományozott; 1648-ban Kigyósy István, ki Rákóczy György fejedelem kedves embere volt, 1652-ben azonban már „császári harminczados“-nak írja magát; 1682-ben volt Csetkovics Mihály, 1683-ban Daróczy András, 1695-ben Szalay Zsigmond; 1744-ben Bornemissza László. Majd azonban a harminczad Alsó-Vereczkére helyezettván át itt sótárnokság szerveztetett, mely 1848-ig folyvást és 1867. táján ismét néhány évig tartott.

Köz- és jótékonyági intézmények és egy- letek.

1. Posta.

Rendes postahivatal II. József alatt 1783. szerveztetett s azt Fischer István vezeté, ki 1794-ben kiérdemült postamesternek neveztetik és városi tanácsos volt; utána Nizsalkovics József vala a postamester, majd a Cserszky-család szerzé meg a jogot és volt Cserszky János és utóbb Péter a tulajdonosa; ettől 1858-ban megvette Hrabeczki Sándor, ettől pedig nem sokára Czecz Ignác

ezilii lakos; ettől 1864. Klinkárt Frigyes és ettől 1873. Henrik Ignác. Végre a közmunka- és közlekedésügyi m. kir. miniszter 1881. évi 28,511. sz. a. kelt rendeletével azon évi sept. hó 21-kén kincstárvá alakíttatván át, 1000 frtig terjedő közönséges és 500 frtig terjedő távirati utalványok fölvételére és kifizetésére és 500 frtig terhelt utánvételes küldemények közvetítésére fölhatalmaztatott, sőt Budapestre és Bécsbe 5000 frtig terjedő közönséges utalványokat felvehet. A postahivatal eddig évenként 200—250000 frtnyi pénzt kezelt.

2. T á v i r d a.

1868. okt. 14. tétette le Munkácson az állam az első távirtdai oszlopot s csakhamar megkezdé a hivatal is működését. Az oszlopokat ingyen ajánlá fel a közönség és uradalom s azonkívül is egyéb áldozatokat nyújtott a város. 1874. felállíttatott a munkács-sztryi távirtdai vonal is.

3. C a s i n o.

1833. szerveztetett Munkácson a „Beregi olvasó társaság“; tervét s alapszabályait Róman Ferencz ügyvéd dolgozta ki*). 1842. Casinónak alakult s szabályait 1857. aug. 24. erősíté meg a kassai es. k. helytartósági osztály. Tagjainak száma 125. Van saját könyvtára. Évi díj 8 frt.

4. K ó r h á z.

1854. Horváth Alajos ügyvéd építtetett a Bozsár-féle telken egy földszinti házat városi kórodának, melyben magánosok és a város hozzájárulásával 11 ágy alakult. E mellett építtetett az izraelita község 1877. egy egyemeletes tágas zsidó kórházat, melyet 1880-ban a város megrevén, közkórházzul 1881. mártius 6-kán megnyíttatott.

*) E jeles férfi, ki 1848—9-ben országgyűlési képviselő is volt, 1868. decz. 16. Munkácson elhunván, itteni házat s fognosi és egyéb birtokát várományosul a Magyar Tudományos Akadémiának hagyta.

5. Róm. kath. éneklő társulat.

Alakult 1845. aug. 20-kán; szabályai a belügyminiszterium által 1872. decz. 7-kén 40903. sz. a megerősítették. Kezeli a gyászkoosít is. Célja: a vallási szertartás diszitése s elszegényedett tagok segélyezése. Van 5 pártoló, 20 alapító és 24 rendes tagja.

6. Ref. éneklő társulat.

Ez énekkar alakult 1872. örök időkre, szabályzata helyben hagyatott 1873. január 9-kén, 191. belügym. sz. a. — Célja az isteni tisztelet emelése s a temetéseken éneklés. Van 21 tagja. Fentartja magát temetési díjából.

7. Pénzintézetek.

A Bereg-Munkácsi takarékpénztár alakult 1864. 40 ezer frtnyi 400 db. egyszáz frtos részvényekre fektetett alaptőkével; első alapszabályai 1863. április 12. 91731. sz. a. kelt helytartótanácsi intézmény által megerősítették. Később alaptőkéje ugyanannyi részvénydíjjal szaporított.

A munkácsi népbank, alakult 1872. márcz. 31. s a földmiv. ipar és keresk. miniszterium által 3839. sz. a. megerősített. (L. e.)

8. Lövész egyesület.

1865. aug. 28-án elhatározták Munkács polgárai, az egyesület alakítását, az akkor elfogadott alapszabályokat okt 9. 76,000 sz. a. a helytartótanács megerősítvén. A szervezkedő gyűlésen főlövész-mesterül e sorok írója, allövész-mesterekké Pitz Evald és Wimmerth Vida s péntárnokká Nuszer János választatván meg. A zöld selyem zászlót a város hölgyei ajándékozták, a diszes szalagot pedig a zászlókeresztanyja gróf Schönborn Ervinné szül. gr. Trautmannsdorff Franciska; a zászló 1868. májns 24. szenteltetett fel s a városi

fürdő megett a Lovácska alatt fából épített lövelde megnyitott. Ez azonban három év múlva megégvén, 1874. építettett az új lövelde az uradalmi fürdő mellett a Latorcza közelében, mely azon évi sept. 27. Pohl József főlövész-mester alatt megnyitott. Most 125 taggal bir. Elnöke főlövész-mesterül Ehrmann Antal.

9. Munkácsi segélyező nőegylet.

Alakult 1872. febr. 18-kán Szunyoghy Józsefné elnöksége alatt; Riesenberger Raymundné és Buzáth Károlyné buzgálkodása folytán szabályzata megerősített 1872. május 4. 12757. sz. a. a belügyminiszterium által. Célja: árvák és özvegyek segélyezése s a közművelődés és köznevelés előmozdítása. Van 140 tagja, 4 frt évi díjjal. 3—3 évre újból alakul. Disztagja 16, alapító 7, 2-dik elnöke volt Buzáth Károlyné, utána lett Borzsay Gyuláné s jelenleg Papp Józsefné. 1879-ben pedig alakult a magyarországos segélyező nőegyletnek fiókja, mely a vörös kereszt jelvénye alatt működik.

*

10. 1878-ban szervezkedett a munkácsvidéki műpártoló-egyesület, mely magához csatolá a már elébb működött dalárda, színészeti és löveldei-egyleteket. Buzgó elnöke Cserszky Antal. Tagjainak száma 147. A tagsági rendes díj 3 frt.

11. A kisdedóvó.

Hosszas előkészület és adománygyűjtés után végre 1878. május 1-én bár kezdetlegesen megnyitott s remélhető, hogy e szükséges intézet fokonkint emelkedni fog. Abba rendes 33 gyermek, a nyári hónapokon 88 jár.

12. Gyógyszerészet.

Az első gyógyszertárt Beregmegyében Munkácsen 1758-ban Gemsa Dávid nevű nagykállói gyógyszerész alapítá, nyervén az uradalomtól házdíjmentességet. Az 1767-dik évi hatósági jelentésben e gyógyszertár felette csekélynek (admodum exigua pharmacopola) mondatik. 1772-ben megvette az üzletet Withalm Ig-

nác, ki 1777-ben vizsgálat eszközéseért kapott a megyétől tiz aranyat; utána lett birtokosa Vranics András, ki néhány megyénkbeli ásványvizet elemezett, ettől megvette Göllner Dániel; utána 1830. Breyer András, majd Gottstag Mihály, ezután Rick Jakab, majd Koller Ferencz, kitől 1856-ban Gottier Lipót szerzé meg, ki az üzletet a Kroó Herman-féle 157. számházban vezeti.

Még 1811-ben nyert Láposy János hatósági engedélyt arra, hogy Munkácson egy másik gyógyszertert alakítson; ez ellen tett ugyan Göllner Dániel ellenvetést, de az uradalmi igazgatóság is a szabad verseny mellett nyilatkozván, kívánata teljesült. Utána birta s kezelte az üzletet fia Láposi Lajos, kitől 1846. megvette Hrabeczi Sándor; ennek elhunytával kezelte azt fia Hrabeczi Albert, végre ettől megvette házastul 1875-ben Traxler Ferencz.

Az iparosok között eddig következő társulatok keletkeztek önértelkeik emelése tekintetéből: 1. A csizmadia ipartársulat 1875. 106 taggal s 25 krnyi befizetéssel. 2. Az első vegyes iparszövetség 1876. 40 krnyi befizetéssel, 3. a fazekas ipartársulat 1877. 20 taggal 4. a gubás-takács ipartársulat 1878-ba 16 taggal; 5. a timár-ipartársulat 1873. 40 taggal.

1868. alakította Blayer Pinkász Munkácson az első könyvnyomdát, egy közönséges kézi sajtót; jóllehet már 1767-ben tehát épen száz év előtt szándékozott egyet az uradalom itt felállítani, melynél a cyrill-betűk is alkalmaztattak volna. 1879-ben nyitott a latorczai hidnál fekvő Fuchsz-féle házban Blayer S. Hermannu új könyvnyomdát; 1880-ban pedig egy jól berendezettet Grósz Ignác.

Munkácsi vár.*)

Mily alaku lehetett ezen 90-40 méternyi trachit-sziklahegyen épült vár keletkezése első fokában, ezelőtt 9—10 századdal, adatok hiányában vajmi nehéz csak megközelítőleg is képzelni; lehet, hogy első alapítói fából építék az orom tetején az őrtornyot, akkor, midőn Árpád hadai e tért elfoglalván, innen több napi pihenés után a szlávhadat meghódítandók, Ungvár felé tovább indulának; valószínű, hogy a táj megvédeése tekintetéből akkor itt őrséget hagytak s hogy ha Munkács sziklabérczén még őrhely nem állott, ilyen rögtönöztek, annál inkább, mert arra szükségük volt, északról az ungi és délről a román és bolgárhadak védhelye, a borsovai vár fenyegette őket.

De ha figyelembe vesszük, hogy a XI. században I. István és László Bereg és Ugocsa vidékét birtokolták, hogy az 1064. január 20. kelt győri békekötés szerint, Béla fiai az egész Felsőmagyarországot örökölték; hogy e környéken már akkor a tiszai rengetegek közepette egyes templomok, imaházak keletkeztek, mint a szent Ilona tiszteletére emelt tiszaujlaki s a szent Kata asszony nevére épített kaszonyi; ha tekintjük, hogy László, 1090-ben a kunok ellen építteté a huszti várat, hogy Ugocsában keletkezett a fejedelmeklakta Királyháza, más néven Nyalábvár, fent a Máramaros bércei közt a borsai német rend háza: nem lehet kétségbe vonni, hogy ez időben már a munkácsi várnak is kelle a szereplés körébe vonatni, a minthogy az ungi, zempléni s a felső megyék várai is léteztek s leginkább a kunok gyakori beütései ellen emeltettek.

Annyi azonban bizonyos, hogy a munkácsi várról az első írott említés csupán a XIII. századból ered, még pedig 1263-ban kelt

*) Öt ábrával.

azon adománylevélben, melyben Aladár tárnokmesternek adományoztatván Szentiniklós, erre nézve Munkács iránypontul érintetik így: „villa supra Munkách.“ Nem valószínűtlen, hogy a munkácsi vár a tatárulás után megnagyobbíttatván: az hírében is emelkedett. Hogy Róbert király alatt, kinek politikája Lengyel- és Oroszország felé terjedett, már nevezetes erősség lehetett Munkács, onnan állíthatni, mert várnagyául 1321-ben Tamás beregi főispán és később Dezső említetik okmányilag, ki szintén egyszersmind Beregvár-megyének főispánja és így előkelő egyéniség volt*), a vár pedig ugyanott castrumnak mondatik. Egy 1342-diki kir. rendelet szerint pedig a beregszászi polgárok abba évenként 10 ötven köblös hordó bort köteleztettek szállítani. 1352. április 6-kán falai közt pihent Nagy Lajos király, midőn a litvániai hadjáratról a beszéki hegyeken át eltörődve hazájába visszatért.

Később Erzsébet királyné birta, a XIV. század vége felé pedig Koriathovics Tódor czimeztetett munkácsi herczegnek, ki még 1412. is birta azt, lévén a vár a hasonnevű uradalomnak feje. Ezentul mind-sűrűbben említetik okmányilag, lévén majd magánosok, majd fejedelmek és királyok birtoka. Így 1418. Tódor herczeg özvegye Anna, volt birtokosa „ducissa de Munkác“ czimmal; később Lazarevics István rácz despota, 1428-ban unokája Brankovics György, 1439-ben Pálóczy László, 1446-ban Hunyady János, Magyarország kormányzója, 1456-ban özvegye Szilágyi Erzsébet, 1484-ben Hollós János, 1495-ben Csáktornyai Ernuszt Zsigmond és János, 1498-ban vingárti gróf Geréb Péter és László, 1504-ben Drágfi György, 1505-ben Ulászló király neje Candalei Anna, 1506-ban Ulászló király, kinek uralkodása idejében, különösen 1512-ben a munkácsi vár kormányzója volt Várdai Ferencz váci püspök. Az 1514. évi törvény szerint, koronai birtokul állapított meg a király számára; 1521-ben azonban már II. Lajos király neje, Mária birta; 1528-ban Zápolya János elfoglalta, ki azt 1529-ben Báthory Istvánnak adományozta. 1531-ben ismét Zápolyára kerülén vissza, azt addig folyvást Büdy Mihály tartá haszonbérben; 1540-ben I. Ferdinándnak jött a vár birtokába Izabelláról, Zápolya özvegyéről, ki azt Petrovics Péterre ruházta volt; 1557-ben ismét Izabella kerité magához, azt Ferdinánd serege Forgács Simon vezérlete alatt hasztalanul igyekeztvén elfoglalni ez évben. Az 1559-diki egyezmény szerint pedig Munkács, melyet akkor Izabella és illetőleg fia Zsigmond

*) Zichy Cod. I. 384.

János birt, Erdélyhez kapcsoltatni szándékolatott. 1560-ban I. Ferdinánd Lévai János magtalan halála folytán ruszkai Dobó István-nak számos Hont és Bodrog-megyei helységet adományoz egész addig, míg a munkácsi vár és tartozmányai visszafoglaltatván, ezek neki átadatnának. (Budai k. l. N. R. A. 246. cs. 57. sz.) 1567-ben febr. 22. Miksa király részére a várat elfoglalta Svendi Lázár jeles hadvezér, ki azt tetemesen megerősíté. E korban (1574.) Heltay Gáspár krónikairó is kitünteti a munkácsi vár jelességét, így írván megyénkről: „48-ik vármegye a „B e r e k s z á s z i“, ebben vagyon a Munkács város, holott a hegyen fenn vagyon Munkács híres vára.“

1573-ban zálogul kapta a várat s uradalmat Magócsy Gáspár, kiről testvére Andrásnak Alaghy Judittól született fiai Gáspár és Ferencz 1586-ban örökölték; azonban 1588-ban Rákóczy Zsigmond nőül vevén Alaghy Juditot, ezzel a vár birtokát is megszerzé ráirítás, a zálogösszeg növesztése által. 1605-ben Boeskey István erdélyi fejedelem s a magyarországi részek urának jutott birtokába Munkács, ki azt haláláig birta, akkor az 1608. 22. t. cz. szerint ismét elidegeníthetlen koronai jószágul jelöltetett ki; azonban még folyvást Magócsy Ferencz zálogbirtokában volt; ennek özvegyét Dersffy Orsolyát 1612-ben gróf Eszterházy Miklós nőül vevén, így a vár birtokába került s azt hosszú ideig használta. 1622-ben Bethlen Gábor kezére jutta, ki 1629-ben elhunyván, a várat nejére Brandeburgi Katára hagyta; kinek régi várkapitánya gelsei Balling János a várban fent új épületet állíttatott, arra a következő feliratu kölapo(*) illesztvén:

„Cura & fide
Generosi dni Joannis Balling de Gelze
Summi capitanei arcis ac
Praesidii Munkacz inchoata et
absolutu Anno 1629.“

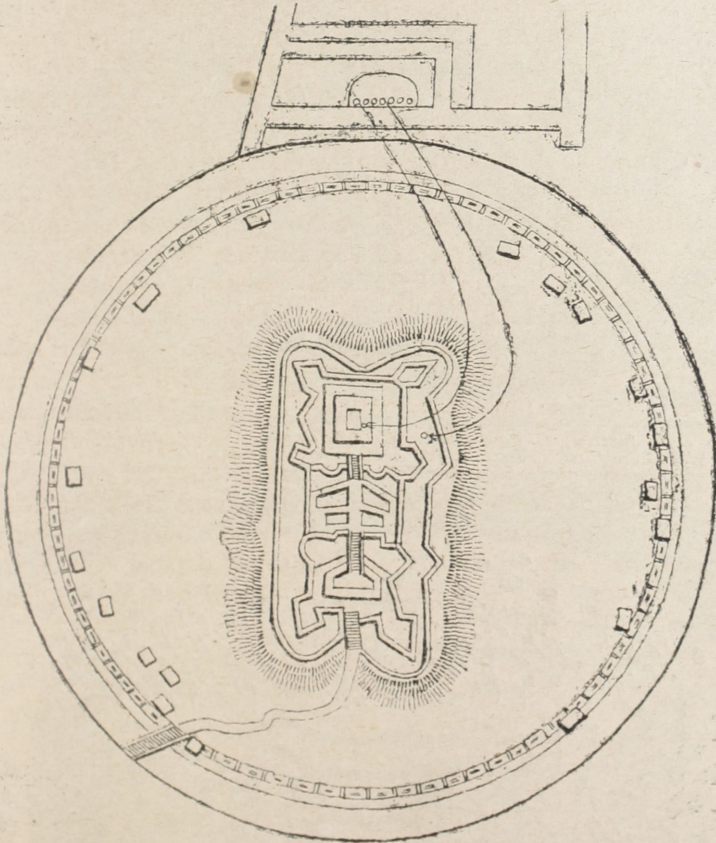
1630-ban Rákóczy György szerezte meg magának a várat s azt csakhamar rendszeresen kezdé erősíttetni, magas bástyákkal és mély árkokkal véteté körül; ennek emlékeül a vár második kapuja közelében magasló keleti bástyára kőbe metszett e feliratot illesztvén:

„Ars, natura, Deus, non his tormenta verebor,
Aenea si faveant, astra perennis ero.“

Azon felül a várhegyet is a körött; elterülő lapályon mély árkokkal vétette körül, melyekbe a különben is mocsáros környék-

*) E köláp a vár es illetőleg fegyház átalakításakor találtatott 1857. mártius hónapban s a lelhelyén befalaztatott.

ről a víz beszivárgott és azokat szinig megtöltötte. E vizet, melyet a Latoreza is növesztett, még lecsapolni sem lehetett, mert az árok talaja mélyebben feküdt mint a folyóé.*)

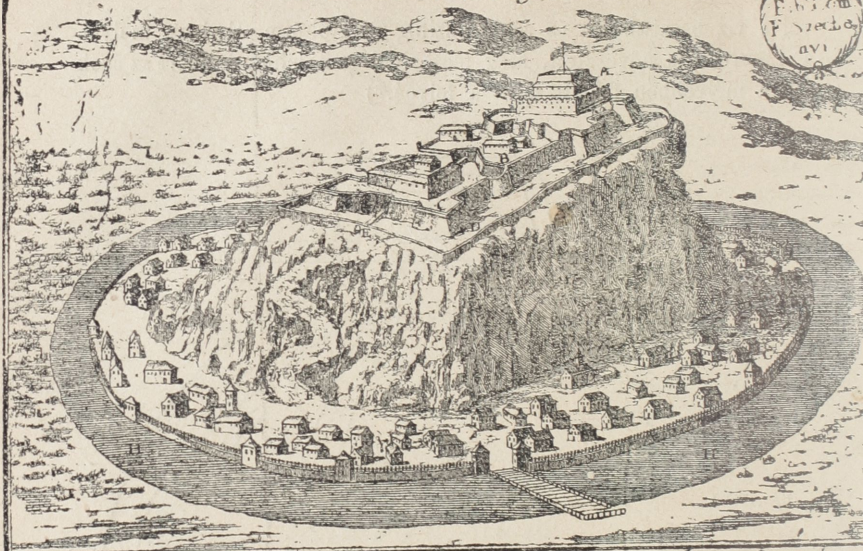
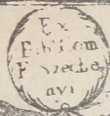

(1. számú ábra.)

Ugy látszik, hogy a különben nem nagy terjedelmű várnak főerőssége éppen egykori posványos talajában rejlett. Maga a vár, mint az alább látható, a nemzeti muzeum irattárában eredetiben őrzött rajzokról hiven levett másolatok mutatják (lásd 1., 2., 3. szám alatti ábrákat), a XVII. és XVIII. században, a még akkor kopár, faragatlan és csak kevés televényfölddel takart szikla-

*) Rakóczy Fer. emlékirata. Ford. Ráth K. és Thaly K. 169. lap.

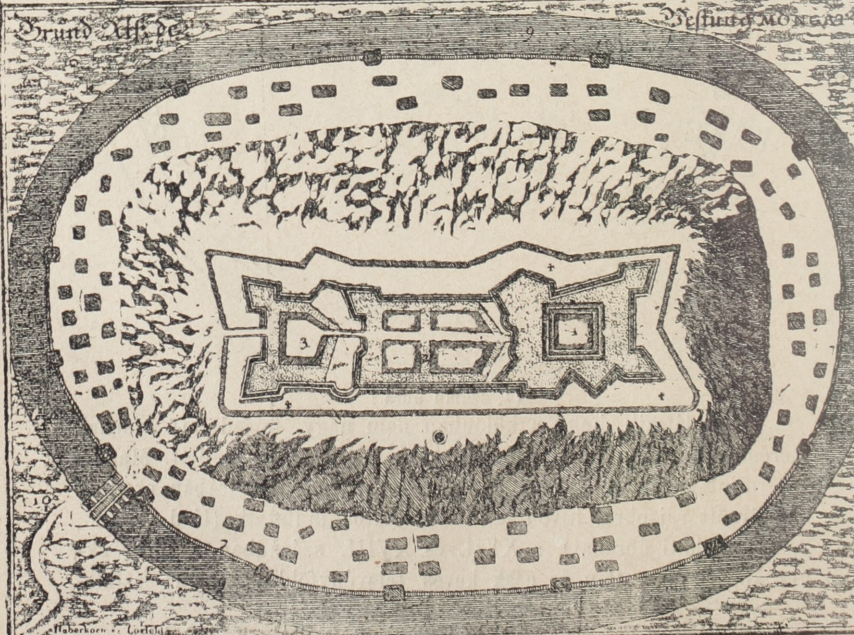
PROSPECT der Festung MONGATZ

A das erste Schloß. B. das ander C. das dritte D. der graben. E. das Thor
F. der Weg. G. die Palisaden. H. der graben außer den Palisaden. I. Morast

Grund Auf. der

Festung MONGATZ

1. das erste Schloß 2. das ander 3. das dritte 4. graben der Festung 5. das auß
6. der Weg 7. Palisaden 8. das Thor 9. der graben auß. der Ebene um die Festung 10. Morast

bérc tetején, három részből állott, melyek hármassal kőfallal valának egymástól elkülönítve s átjáró hidakkal ellátva; a második rendű s kiszögellő bástyákkal erősített igen magas és szilárd kőfalak még maiglan lényegökben fennállanak; e földdel kitöltött falak feletti téren emelkedtek a harmadik rendű bástyafalak, melyek egyszerű társ- és lakhelyiségekül használtattak, míg a szirt északi csúcsán kiemelkedett a két egymás felett álló négyszögű fellegrvár, mely a két délfele hűződő alsó várat uralta. E fellegrvárnak akkori alakja egészen különbözik a mai felső vár csarnokszerű háromemeletes épületétől, mely 1711-dik év után és ismételve mintegy 20 év előtt nyert lényeges átalakítást és megtoldást. A második kőfalak alatt vonult el a sziklába vágott mély árok, mely a várnak szintén nagy védelmére szolgált.

Ezen kívül legfőbb védelmét képezte Munkácsnak a várhegy alatti külerődítés, melyet maga a természet nyújtott, azt átláthatatlan posványokkal vevén körül; e mellett annak sík területét egy 40 láb (12.65 méter) széles és 16 láb (5.6 méter) mély mesterséges vízárok vette körül, melyet a vár felőli partján tizenöt egyenlő távolságban épített bástyatorony környezett, melyek közt ismét földbe vert magas hegyes gerendákból összeállított palánk terült el, a behatolást teljesen elzárván s abba csupán az északeleti oldalon egy két bástyatorony közt elhelyezett hid engedvén bejárást a külső mocsáros lápon keresztül.

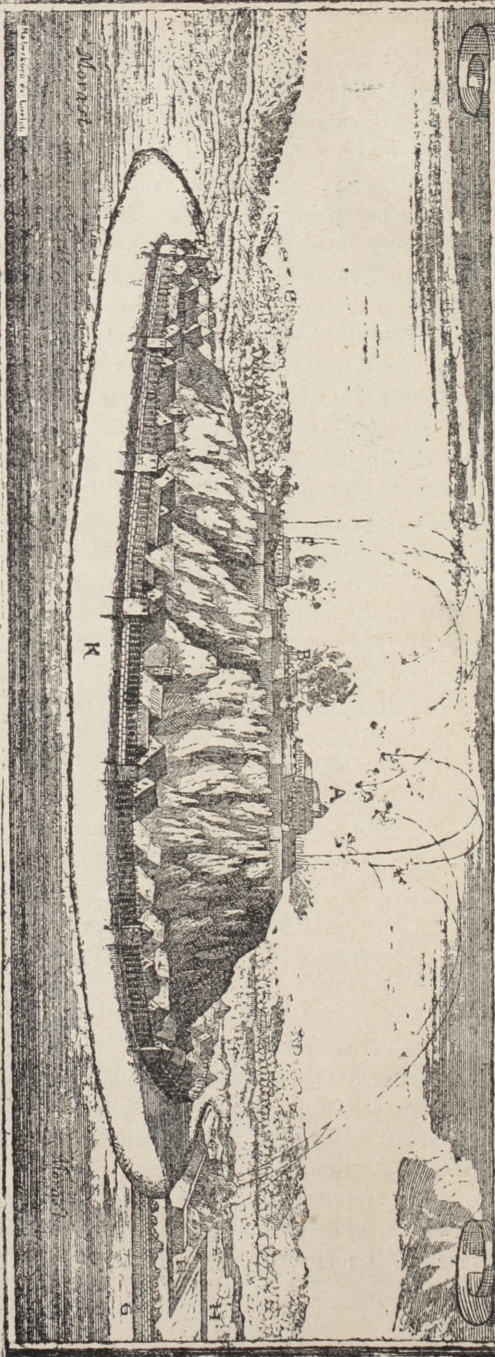
Az ekkép megerősített vár alatti belső területen 1686 körül 88 lakházszerű épület emelkedett, melyek kétségtelenül az őrség színtestének laktanyáinul szolgáltak; sőt egy kis négyszögű toronynyal ellátott imaház is állott a tér déli oldalán. E tanyákból alakult a később „Várpalánka” nevet nyert falu. A vár nyugati területén, ott, hol jelenleg Váralja nevű helység fekszik, terült el az árokkal és palánkkal kerített állatkert. A várhegyen felfelé az ut a várba nem a lejtő mai nyugati oldalán, hanem annak déli meredek fokán vezetett, mely a lejtő közepe táján kigyószerűleg megörbült.

Rákóczy György háborítlanul birlalá a várat 1648-ig bekövetkezett haláláig, a midőn özvegye Lorántffy Zsuzsanna kezelte; majd fia, II. Rákóczy György birta, kiről 1660-ban történt halála után, özvegyére, Báthory Zsófiára szállt. Ennek fia I. Rákóczy Ferencz az 1670. évi összeesküvésben részt vevén, fejtárságul kénytelen volt kölesőn fejében a várat anyjának elzárkosítani, kiről az 1680-ban Báthory Zsófia halála után menyére, özvegy Rákóczy Ferencné,

Abbildung, des fünfzigjährigen Bauh = Nebellen E = muerici Trefelli ber uimhe Stellungungswach
 die solche von Schro Excell: Herrn General Feld Marschal Sapara beläger, und Eng
 zungeschloffen gehalten wird

A Das Erste Schloß
 B Das Zweite Schloß
 C Das Dritte Schloß
 D Die Pallanden
 E Das Thor
 F Die Wasser Ranne
 G Die Zinnen und der Thurgarten
 H Die Aporetzen so gemacht worden und der
 der D = h, durch Feuer zuehningen.
 K Der Wassergraben und die Pallanden,
 welcher 40 Schritte breit, und 10 Schritte
 tief ist
 L Die Erüber am Schloß durchgehende

seind im Schloss gezogen, und haben
 haben eine Contragewpe.
 Zuerstehen, das Schloß A: ist das
 portenmiste, und Commandirt die
 Andere zweh.

Zrinyi Ilonára, annak kezével együtt pedig később, 1682-ben Thököly Imre fejedelemre ment át, kinél az az 1685-ki megszállás és az 1686. mártius 15-től április 28-ig tartott rettentő vivás és ostromlás dacára, Zrinyi Ilona hős elszántsága és védelme következtében 1688. január 18-ig megmaradt, a mikor Radics András kapitány árulása folytán feladatott. Ezután 1704. évig német őrség tanyázott a várban s császári főtiszt parancsnokolt; ez évben február hónapban azonban azt hosszú megszállás és vivás után ismét II. Rákóczy Ferencz megvévé, tetemesen kijavíttatá, megerősítteté s 1711-ig megtartá, a midőn ismét június 23-án heves vivás után a császáriaknak feladatott s azóta ők azt 1848-ig folytonosan birták. Az 1728-ki adománylevelél szerint a vár a munkácsi uradalomtól elkülönítetvén, azt a király maga részére fentartá s József császár idejétől politikai fogházul is használtatott. 1848-ban honvédőrség szállíttatott abba, mely azt az 1849. augusztus 12-én bekövetkezett világi fegyverletétel után aug. 26-án végre az orosz megszálló seregnek feladta s abba csakhamar osztrák katonaság bevonult.

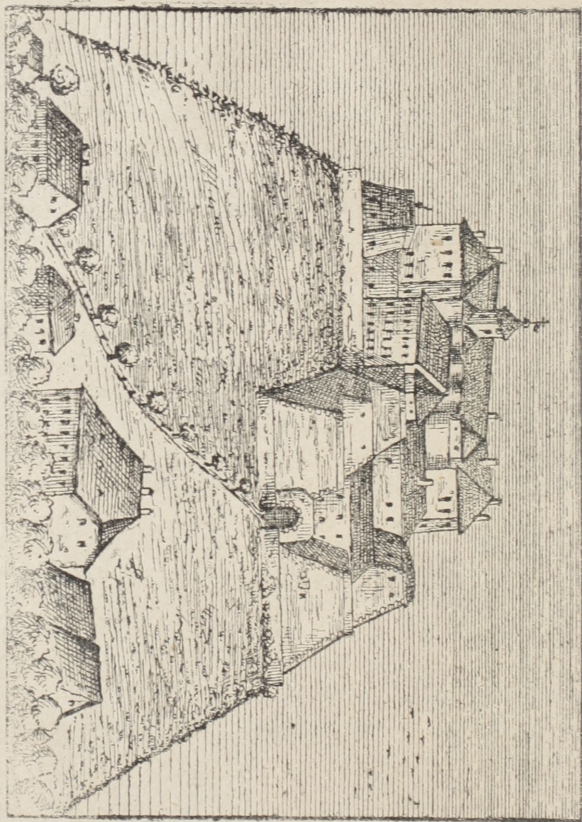
1855. július 1-én Laxenburgban kelt legfelsőbb határozat folytár végre Ferencz József király által Munkács kitöröltetett az erődök sorából s az Kragulics őrnagy és Wellzl mérnökkari százados által polgári fegyháznak leendő használat végett a közigazgatási hatóságnak azon évi november 24-én át is adatott. Deczember 9-kén vonult ki abból az utolsó helyőrség. a Nassau 15. serezednek egy osztálya Pfaff főhadnagy vezetése alatt, mely idő óta kerületi fogházul szolgál.

Ime rövid korrajza azon épületnek, mely nemcsak díszül szolgál a vidéknek, emelvén annak különben is művészi ecsetre érdemes bájait, hanem mely régi voltánál s a felette elviharzott ezredéves történeti multjánál fogva, ösemlék gyanánt áll itt hazánk határánál.

Hogy a többszöri vivás és ostromlás után a megrongált vár gondos birtokosai által mindannyiszor kijavíttatott és czélszerűen átadomíttatott, a dolog természetéből következtethetni; ennek folytán eredeti alakja is annyira megváltozott, hogy jelen képe (lásd 5. sz. ábrát) az egyszerűségnek mintájául tekinthető.

A 17-ik század elején, ha egy ábrának hitelt adhatunk, inkább regényes lovag-várhoz, mint erősséghez hasonlított; lévén

(5. sz. ábra.)

annak, egy 1613-ki kép szerint*), nem kevesebb, mint 12 rácsos tetejű külső kördéd bástyatornya és belül a vár épületeiből kiemelkedő hét karsu magas tornya, melyek közül ma csupán egy, a templom alacsony tornya, szemlélhető. A vár szikláját mély árok környezé, mely folyó vízzel volt megtöltve; ezen keresztül a déli oldalon, a mostani külső kapu irányában vezetett fel egy hidon át ut, míg a tájéket minden oldalról sűrű lomberdő borítá

*) Ez ábra Tabódy Józsefnek „Munkács multja és jelene” ezimű művében közöltetik. Én azonban annak hitelességét kétségbe vonom. Német Képes krónikák az ily nevezetesebb várakat azonkorban aligha eredeti felvétel szerint s inkább csak képzeletileg vagy bemondás után készítették. A nemzeti muzeum térképtárában levő, Munkácsra vonatkozó egykoru rajzok, hová a fentebb közlöttek is tartoznak, legalább egészen más alakban tüntetik fel Munkács várát.

Érdekes tudni, hogy a Zrínyi Ilona hősiei védelme után 1688. január hó 18-án bevett várban, egy azonkoru jegyzék szerint*), a bástyák következően nevezettek: a bemenetnél jobbkézt álló bástya német-nek mondatott, a balkézt álló pedig hajdu-bástyának; a középudvaron jobb felől levő hosszúnak, a baloldaliak pedig Wágner- és Géczy-nek; a harmadik vagy legfelsőbb várban jobb kézt levő hajdu s a balkéz felőli német bástyának; miből kitűnik, hogy a bástyák s védfalak már akkor a jelenlegi alakban fennállottak, míg lent a várhegy körüli terület „palánkkal“, azaz facölöpökkel volt körülvéve. Egy másik, szintén azonkoru jegyzék előnkbe tünteti a vár akkori belső beosztását és térrajzát. E szerint volt az alsó várban 6 szoba, 9 jó és egy elrontott ablakkal, 6 jó kályhával, 7 ajtóval és 12 pince vagy albolt (casamatte); a középső várban volt 15 szoba, 6 bolt, 18 jó, 9 rosz ablakkal, 13 jó kályhával, 26 ajtó és 6 pince. A felső várban: 21 szoba, 9 bolt, 22 jó és 42 rosz ablak, 20 jó és 3 rosz kályha, 66 ajtó és 4 pince. Összesen 42 szoba, 15 bolt, 49 jó, 52 rosz ablak, 39 jó és 3 rosz kályha, 99 ajtó és 12 pince és albolt. Azon felül találtatott a vár felszereléséhez tartozólag: 25 asztal, 5 szék, 15 pad, 60 láda, 3 szekrény, 16 ágyszék, 3 hordó bor, 28½ hordó boreczet, az étteremben egy 12 águ rézcsillár, 1 nagy lámpás, 1890 kőso és 5 hordó törtső.**)

Ezen február hónapban történt leltározás után a hatalmas Caraffa Antal, es. hadvezér rögtön megváltoztatta a bástyák neveit is, elkereszteltetvén az alsó várban a német bástyát Károly-bástyának, a balfelöli hajdu-bástyát a maga nevére Antalnak; a középvárban a hosszú bástyát Józsefnek, a balfelöli Wágner-félét Spanyol és a Géczy-félét Bajor-bástyának; az átellenit „Parancsnoki“-nak; végre a felső várban levő hajdu nevű Lipót és a balfelöli németet Teréz-ütegnek.***)

Egy azon (1688.) évi febr. 20-ki leltár szerint, az ablakok többnyire ólomkeretű karika-üveggel s az elrongáltak falemezzel voltak fedve; a cserépkályhák zöldszinűek, itt-ott téglából valók. A vár általában igen megviseltnek festetik, mi nem csoda, ha meggondoljuk, hogy három évig ostromoltatott, s többször kiméletlenül lövöldöztetett.

*) Monum. Hung. Hist. 24. köt. 356. lap.

**) U. o. 361.

***) U. o. 362. lap. Eredetije 1688 febr. 23-ról a budai kamarai leveltárban.

Érdekes volt az akkor Bécsbe szállított drágaságok közt egy nagy tiszteletben részesített, a boldogságos szűzet ábrázoló és csodatevőnek tartott képszobor,*) melyet néhány évvel ezelőtt Báthory Zsófia megszerzett volt Klokotsowból Galicziából s mely a munkácsi várbeli kápolnában diszlett. A szent szűz és annak ölében tartott kisded Jézus ragyogott a számtalan drága kövektől, melyek koronáikat és öltönyeiket diszíték. Így a szent Szűz koronájában 7 nagy és 10 kisebb rubin, 5 smaragd, 11 apró gyémánt, 19 nagyobb s 536 apróbb szemgyöngy ragyogott; nyakában 18 sor keleti gyöngy függött, mely 85 nagy és 2771 kisebb szemekből állott. Jézus koronájában 2 nagy, 9 apróbb rubin, 3 nagy smaragd, 4 apró gyémánt, 11 nagy és 322 apróbb gyöngy fénylett. A tömördek misemondó ruha, templomi és oltári műszer, szintén nagy kincset képezett s többnyire ezüsből művészileg készült mű volt. Midőn később Zrinyi Ilona, férjéhez Thökölyhez Törökországba ment, a drágaságok közül a fentebb említett csodatevő képet is magával elvitte, mely azután II. Rákóczy Ferencz fellépésekor ismét Magyarhonba visszakerült s a munkácsi várkápolnába behelyeztetett, honnan a vár átadása után, 1711. aug. 11-én a királyi kamarai tisztek által eszközöltetett leltár szerint elszállíttatott. Kár, hogy ezen érdekes képszobor holléte ismeretlen, különben az említett leltár is naivul megjegyzé, hogy e drága kép csodálatosképen sirt (?) s hogy annak számos nyomtatott ábrája ismeretes. E képhez tartozott hat drága superlat, több drága török selyemöltöny, gyöngy, gyémánt, rubin, smaragd és klárisal diszített ékszerek, kelyhek, szentségtartók, aranycsipkés casulák s egyéb drágaságok, melyeknek emlékét fentartá az 1711-ik évben Bay Mihály kezével irt leltár, valamint azon jegyzék, melyet érkörösi és sámsondi Körössy György II. Ferencz kincstartója 1688. évben szerkesztett s a budai kamarai levéltárban tartatik.

Különben, ugyanazon adatok szerint, 1709-ben több templomi drága műszer Lengyelországba és 1711-ki július 12-én több misemondó ruha, ezüst ócska kehely és feszület Sárospatakra vitetett el; itt mindamellett 11 casula és különféle selyem, kamuka, bársony és török anyagból való öltöny meghagyatván, melyek valószínűen elosztattak s az 1834-dik évi tűzvészkor elhamvadtak. Így a budai levéltárban olvastam, hogy 1729-ben pater Friait Ágoston sok templomi szert adott a munkácsi plébánosnak; ezek közt volt egy ara-

*) Mon. Hung. Hist. 24. köt. 641. lap.

nyozott ezüst pohár, melybe hat pogány pénz volt beillesztve és 17½ latot nyomott; pater Majtényi Paulinus is hasonlóul adott át több ékszer, a minthogy több az ecsedi vár kápolnájába tartozó értékes tárgy oda 1716. márczius 12-kén visszavitetett; ezek közt volt egy 16½ latos tömjénező, egy lábas ezüst billikom, gyertyatartó, több misemondó ruha és palást, kezkenő s egyéb felszerelési czikkek.*)

* * *

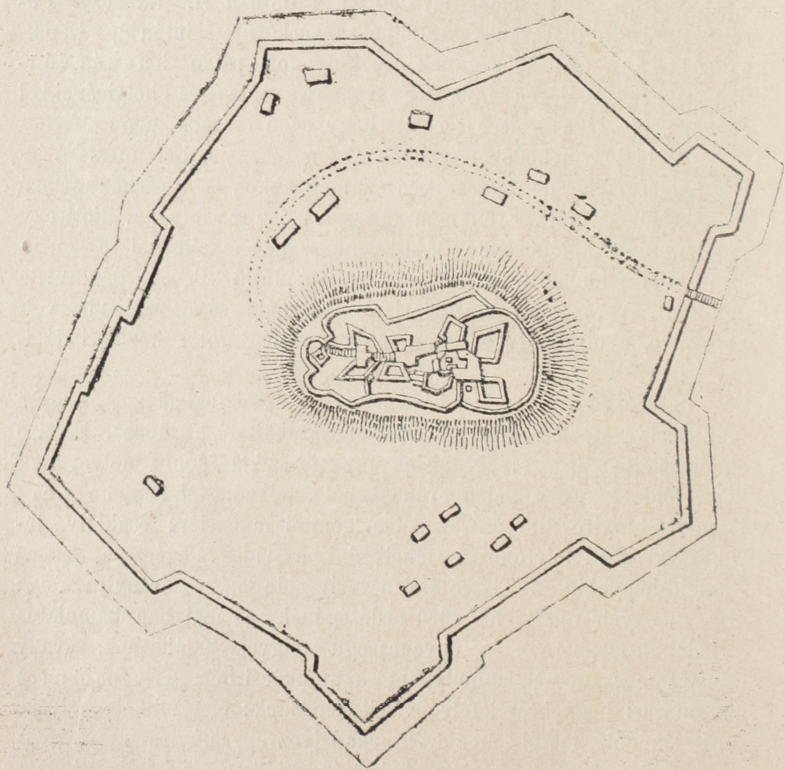
A 18. század elején, nevezetesen 1703-ban II. Rákóczy Ferencz szabadságharczának kezdetén, a várkörül szintén palánkerődítések állottak s annak észak-nyugoti része huszárvárnak neveztetett, lévén lovasság számára szükséges helyiségekkel ellátva s oly tágas volt e terület, hogy azon számos nép elférhetett, ott biztos menedéket találván; azon része is, hol most Vár-alja helység áll, oda tartozott, s az még akkor is a várhoz tartozó vadaskertül szolgált. Ettől nem messze a Latorca folyónál állott egy malom, mely különösen 1704-diki megszállás alkalmával a kurucok által feldulatott, s melynek táján 1705—6-ban pénzverde építettetett. A vár még mindig vízzel telt mély sánczokkal is volt körülvéve, a minthogy azokban többen az ostromlók közül halálukat lelték**).

Rákóczy 1705-ben Munkácsen létekor azzal foglalkozott, hogy a munkácsi várat az ecsedivel csatornával összeköttetésbe hozza. Erről ő emlékirataiban így ír: „Munkács ugyanis sziklán épült, melyet csak kevés föld takar, e sziklahegy rónaságból emelkedik föl, úgy, hogy egy jó mértföldnyire nincsen közelében semmi magaslát; csak ily távolságban kezd folytonosan emelkedni a vidék, egész a magas Beszkid-hegyekig. A Tisza felől a mely ide négy órányira foly: nincsen egyéb rendkívül sűrű erdőségénél, a melyben bámulatos terjedelmű-magasságu és egyenességű tölgyek találtnak, avagy roppant mocsaragnál, a melyeket a munkácsi hercegséggel határos máramarosi hegyekről lefolyó vizek képeznek; e vizeknek folyása a béléjök dőlt fáktól meglévén akadályozva, annyira átszivárogják a földet, hogy az utak csak kemény télben járhatók. A Latorca folyó, mely a Beszkid-hegyekből ered, egy puska lövésnyire folyik a munkácsi várhegytől. Egy zsilip segédelmével az egész rónaságot, a mely már magában is igen mocsáros, víz alá

*) Ez időben német őrség tanyázott a várban, melynek várnagya volt Szilvai Mihály. (Budai kam. levélt. N. R. A. 384. cs. 36. sz.)

**) 1704. évi urbárium.

lehetne eresztani és a vár megközelíthetlenné válnék. Ezen előnyökön felül a várhegy még egy folyó vízzel telt árokkal is körül van véve, a melyet le nem lehet csapolni, mélyebb lévén talaja mint a folyóé, a melynek kavicsos ágya csekély mélységű*). Itt-létemkor támadt azon szándékom: hogy az egész várhegyet szabályos hétszög bástyázzattal vétetem körül, a mit Demoiseau hadmérnök dandárnok (Ingénieur-Brigadier) igen jól kimért s később el is készített.“

(4. sz. ábra.)

Ezen földerődítésen, melynek alaprajzát a 4. sz. a. képmutatja, 1710-ig folytonosan dolgoztak s akkor május hó 1-jére teljesen készen lett, mi által a vár erőssége megkettőztetett, azonban

*) Azóta, úgy látszik, a Latorcza vize itt másfél ölnél mélyebb medret mosott magának.

1711-ben a szatmári békekötés után a németek azt annyira lerontották, hogy csak némi nyoma maradt.

II. Rákóczy Ferencz e várat mint kitűzött végső menedék helyét, nem csak messze kiterjedő külső sánczokkal s gátonyokkal, hanem azokat, valamint a felső bástyákat és körfalakat is sűrűn felállított ágyukkal és taraczkokkal erősíté meg. 1711. június 22-kén Biekl János Sebestyén tábori tüzemester által megkezdett s július 21-kéig folytatott leltár szerint találtatott az akkor ugynevezett Körösi-bástyán 4 ágyu, a Traxler-féle (Esztergályos?) telepen 4, a Huszár-bástyán 7, a lakatos-bástyán 9, a a Komlósy-bástyán 4, az örgróf-bástyán 10, az Almafánál, máskép Géczy-féle telepen 5, a Major-bástyán 10, a Malombástyán 11, a Kaszárnya-telepen 13, a beregszászi-bástyán 8, a szöglet-bástyán 9 és a mészáros-bástyán 11 löveg, összesen 106 ágyu, 13 taraczk (vetágyu) és 12 mozsár. Ezekből volt 102 ércz- és 4 vaságyu; terjedelmökre nézve volt: 4 latos 1, 8 latos 1, 12 l. 1, 16 l. 4, 18 latos 2, 20 latos 2, 30 l. 1, 1 fontos 9, 1½ fontos 7, 2 fontos 3, 2½ fontos 10, 3 fontos 15, 3½ fontos 1, 4 fontos 10, 5 fontos 2, 6 fontos 1, 7 fontos 4, 9 fontos 1, 1 fontos rövid 1, 10 fontos madaras ágyu 10, 10 fontos esatakgígyó 10, 11 fontos 1, 12 fontos 3, 14 fontos 1, 15 fontos 1, 18, fontos 2, 20 fontos 1 és 36 fontos 1; a vetágyuk közül volt: 4 fontos 1, 8 fontos 1, 15 fontos 2, 16 fontos 2, 17 fontos 1, 18 fontos 5 és 20 fontos 1; a taraczkokból: 7 fontos 2 10 fontos 1, 12 fontos 1, 19 fontos 1, 20 fontos 1, 24 fontos 1, 35 fontos 3, 45 fontos 1 és 60 fontos 1.

E csövek a legkülönbözőbb idomúak, diszitésűek és korúak valának. Volt egy év nélküli nyolczszögletű oda forrasztott vas gyűrűkkel, mely valószínűen még a XV. századból eredt; egy 1514-ben öntetett s a császári sassal volt ellátva; egy kőhányó mozsár 1526-ból, egy másik 1527-ből, ismét egy 1534-ből, egy 1540-diki Bölteki Drágfi Gáspár-féle; a Bebek Ferenczé 1545-ből**) a Frater Györgyé 1547-ből, Patócsi Ferencz gyulai kapitányó 1548-ból: mások eredtek felirataik szerint: I. Ferdinánd, II. Miksa, II. Rudolf, II. Mátyás, III. Ferdinánd, majd Bethlen Gábor, I. Rákóczy György és II. Rákóczy F. s Lorántffy Zsuzsánnától; a magánosoktól előfordultak: gróf Dietrichstein Ferencz bibornok, gróf

*) Archaeologiai közlemények, XII. köt. 56. lap. Thaly Kalman közlése

**) E hatalmas cső most valószínűen a krasznahorkai vár kapuja előtt tartong s az 1848 diki hadjáratban is használtatott

Eszterházy Miklós, ifj. gr. Bethlen István, gr. Drugeth János, br. Teiffenbach Rudolf, gr. Traun Ernő, Büdi Mihály beregi főispán és munkácsi kapitány (1542), báró Hoffmann János és br. Haller Györgytől; néhány Eperjes, Danczka s Magyar Hradistya város nevét viselé. A 16. századbelik, az akkori szokás szerint bizonyos ráöntött állattól nyerték elnevezésüket; e szerint voltak itt: krokodil, bölény, medve, oroszlán, farkas, borz, jávor, karvaly, sólyom, fűrj, rigó, galamb, fogoly, szarka, veréb, s más nevűek.

Különféle ágyugolyó találtatott 20159 darab, lánczos golyó 204, kőgolyó 100, kartács 312.

Volt két darab tiz csővű golyószóró-féle eszköz is, melyet a francia tiszt szervezett s melyet orgánának hívtak, de a próbát még ki nem állotta; egy másik állványon volt 8 négy fontos kőgolyószóró mozsár egymásmellé elhelyezve, melyet egy lovon lehetett a csatatérre vinni.

Különféle karabély és puska találtatott 1070 darab, 93 volt azokból, melyeket Szent Gotthardnál elfoglaltak. A szertárban volt ezen felül 104 roncsolt lőfegyver. 31 hosszú janicsár cső, 7 darab vont golyócső, 115 uj karabélycső, 140 puskacső, 68 romlott-muskétacső s egyéb apró szerek.

Lőporból találtatott 182 és fél mázsa; puskatöltény 800, pisztolytöltény 1600 lövésre; puska és pisztolygolyó ónból 97 mázsa; ón darabokban 313 mázsa; jó puskakova 700 darab, selejtes 4000 darab; nyers salétrom 335 mázsa, kanócz 12 mázsa. Bomba 579 darab, ezek közt százfontos 8 darab, 60 fontos 123. Gránát 2717; ezekből volt érczből 3 és 10 fontos 361, vasból 3 font kézigranát 1350 darab, üvegből 1884, szurokba mártott üveg 118, sat. Találtattak még az öldöklő szerekből különféle tüzes golyók és labdák, hajító rudak, szurkos koszoruk, világító gömbök, röpentyük, 63 nagy és kis üres vörös réz golyó s egyéb a gyártáshoz szükséges szerek: timsó, salétrom, rézsav, kén sat. Volt készletben 554 vas lapát, 550 kapa, 1300 csákány, 140 fejsze, 34 mázsa rudvas, 54 m. sinvas 1 m. sodrony, 7000 különféle szeg, 3940 körömhorog (Fussangel), mit lovasok elé szoktak volt vetni sat. Rézdob vala 32, lovasdob 10 pár s különféle ócska elrozsdásodott mell- és vállvasak. A zászlók közt 7 volt császári zöld a szentgotthárdi ütközetből és 9 vörös színű, 5 zászlórúd, valószínűen a Montecuculi ezredtől; 40 darab különféle kurucz, hajdu, huszár és rácz lobogó sat.

1717. a törökök és tatárok közeledtének hírére ismét kijavit-

tattak a külső erődítések s a megerősített várból 50 mázsa löpor vitetett Kassára. Midőn 1728-ban a munkácsi uradalom a gróf Schönborn-családnak adományoztatott s a vár a király számára fentartatott: abban különféle hadi szerek, ágyuk, mozsarak és lövegek őriztettek 1787-ig, midőn II. József parancsára a török-háború alkalmából a hadi szerek a belgrádi táborba vitettek; ez időben a vár fogházzá szerveztetett, jóllehet már 1782-ben tartattak benne állami foglyok, lévén akkor első itteni törzs porkoláb Németi János. 1748-ban 4 század állapittatott meg őrségeül; 1767-ben a Merz-féle század helyeztetett be s ugyanakkor 300 munkás 15 krajczárnyi napidíj mellett egész nyáron át dolgozott megerősítésén*). Azóta a váron kevés lényeges erődítés történt, mindaddig, míg a magyar honvédek 1848-ban a külső földtöltéseket és sánczokat ismét eléállították s az erősséget külsőleg is védelmi állapotba hozták. Ezen jó messzire a várhegyétől fekvő s helyenkiut kiszögellő földtöltések, melyeken túl mély árkok húzódnak, maiglan fennállanak.

Különben a vár és erődítése körül nem csak Bereg, hanem koronkint a szomszéd megyék is tartoztak dolgozni, így 1567-ben a várat Miksa serege beverén, midőn azt helyreállittatá és hadtanilag erősítetté, e végből a szomszéd Ung és Beregmegyéből számos munkások országgyűlési határozat folytán**) rendeltettek ki, a várak erősítésére kapunkint meghatározott 12 napot itt töltendőek. Ily esetek más alkalommal is fordultak elé, a mint azt a történelmi részben kimerítőbben eléadom. Az is bizonyos, hogy az uradalomhoz tartozott helységek jobbágjai minden két hely után egy szekér tüzelőfát, ellenben Beregszász egyszáz, Vári 50, Nagy-Bereg 32 darab öreg (nagy) szálfát tartoztak évenként a várba szállítani. —

A vár előbbi alakjának megváltoztatását később a véletlen eredményezé; ugyanis 1834. július 27-kén állítólag a várparancsnok gazdasszonyának gondatlansága miatt éjjél tájban a vár kigyuladván, a korlátlanul szétáradt láng minden rajta eléghetőt elhamvasztá. Ez alkalommal a várkápolna értékes felszerelése is, nevezetesen azon becses misemondó ruha is, melyet Rákóczy a török császártól nyert palástból készítettett, megsemmisült. A kormány ez eset következtében a várral felhagyni szándékozott s az kétségtelenül a huszti vár sorsára jövendett; azonban báró Led-

*) Beregmegyei levéltár.

**) 1569 XIX. tcz. 3 §. és 1574. V. tcz.

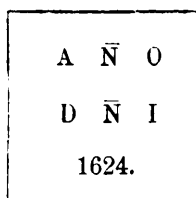
rer Ignác magyarországi katonai kormányzó javallatára ismét bár igen szerény alakban helyreállíttatott, külsejéből azonban igen sokat vesztett, mert felesleges tornyai eltávolíttattak s csak a legszükségesebb védfalak, bástyák és épületek cseréppel fedve, hagyattak meg; ennek következtében a régi vár jelenlegi látképe ez:

A jelenleg fegyházul szolgáló vár felsőterülete, az azt fent körülvevő 3—5 ölnyi 5·69—9·48 méternyi mély körsánczokkal együtt, melyeket állítólag Koriathovics a XIV. században a sziklába vágott 3873 □öl 139·30 kiterjedésű; áll három kapuból, 8 öt-kilencz ölnyi 5½—17 méter magas bástyából, három körfalból, melyek mély sánczokat képeznek, melyeken át dobogó hidak vezetnek a vár belsejébe és összesen 130 helyiségből az alboltokat is beleszámítva. A toronynyal ellátott r. k. templom egyszerű, de izletes és buzgóságra indító; hajdani ereklyéiből ma már mit sem képes felmutatni; valamint egyáltalában más nemű ereklyét vagy emléket sem*).

A legfelsőbb (harmadik) vár udvarában levő, sziklába metszett kut 45 öl (85·34 meter) mély és 8 láb (2·53 m.) átmérőjű; felső kerek része faragott kövekkel van kirakva, lentebb azonban tömör sziklába vájt, míg lent a földszinén a négyszegű kuton kívül, délről egy 4·74 m. (2° 3') hosszú és 2·22 m. (1° 1' 6") széles, nyugotról pedig egy másik 2·20 m. (1° 1') széles és 2·33 m. (1° 3') hosszú víztartó medence (Wasserkammer) szolgál a víz szaporítására. A monda szerint e kutat, valamint a sziklába vágott mély kör-árkokat, a XIV. században Koriathovics Tódor eszközölte volna. Alsó részének közepe táján a sziklába vájva 1·40 méter széles csigaalaku 24 garádies látszik; kétségtelenül egykor bizonytalan időben, csak eddig nyult le a kut s feljárás tervezett azon, melynek kivihetlenségéről azonban meggyőződván, annak folytatásával felhagytak. Ezt 1851. évben fedezték fel, midőn egy katona öngyilkolási szándékból a kutba ugorván, utána a kutat kitisztították.

A már érintettem kőablákon kívül találtatik még egy a második vár lépcsőzetén jobbra a falba illesztett pajzs-alaku kő, melyen e felirat olvasható:

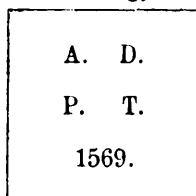
*) A várudvar s árkok ásatásánál koronkint hatalmas vas bomba töredékeket s 12—20 cm. átméretű kőgolyókat találnak.

Ugyancsak ezen, Rákóczy-térnek nevezett udvar nyugati részén emelkedő épület felső emeleti falába van egy következő iratot tartalmazó kőtábla betéve:

Illustrissima ac cels.
Transilvaniae principissa
D. D. Susanná Lorantfi
hoc opus erigi
cura
vit. A. 1657.

Ez udvar északi oldalát elzáró körbástya homlokzatára a lépcsők felett II. Rákóczy Ferencz kőbe metszett czimere van illesztve; e pajzsszerű kerületen jobbról a sas, a közepén az egy ágból kiemelkedő három levél, balról az erdélyi hét vártorony, s fent a nap és hold látszik, míg a pajzs felett a hercegi korona diszlik. Végre a felső sáncz délnyugati részében egy kis kőtáblán ezt olvashatni:

Mely emlékkő az 1567-ben történt ostrom után bekövetkezett kijávitásra s a vár újabb erősítésére vonatkozik. Más nemű faragványok, ajtó és ablak keretek, boltív tartók, oszlopok s szobrok egyáltalában nem találhatók; a boltozatok pedig közönséges kereszt-idomzatúak; a román és a későbbi gót korra egyáltalában mi sem mutat. Csupán a fellegrárba való feljárásnál az alagutszerű lépcsőház homlokzatán diszlik II. Rákóczy Ferencz hercegi diszes czimere kőbe metszve, míg bentebb a Rákóczy téren a házfalon egy hat küllős kerek alakja látszik kifaragva, mi szintén a Rákóczyak czimerének egyik része.

Kár, hogy a vár hajdani felszereléséből s butorzatából mi sem hagyatott meg abban, mi ereklýeül szolgálhatna. A várnak

polgári fegyrintézeté váló átalakítása előtt, a cs. k. III. hadtest főparancsnokságának 1855. sept. 12. 1773. sz. a. kelt rendelete folytán több a vár termeiben függött eredeti olaj festésű kép szálittatott el Budára; ezek közt voltak Koriathovics Tódor, podoliai herceg, Báthory István és Zsófia, Zrinyi Ilona, I. Rákóczy Ferencz, III. Károly, Terraszovics Bazil, munkácsi püspök és gróf Károlyi Sándor arcképei, melyek jogosan egyedül a nemzetet illetnék.

1855. Heyszel János, a prágai fegyrintézet tapasztalt igazgatója küldetvén ide a fegyház szervezése és alakítása végett, ő itt a célhoz képest tetemes átidomításokat eszközöltetett s az első fegyenczeket elhelyezteté.)*

*) Hogy Munkács vára II. József császár idejétől kezdve mindvégig államfogházul is használtatott különösen politikai elítéltek számára, főnebb érintem. Az itt tartott számos állam-fogoly közül kiemeljük Czuki ezredest, József korából, kinek szemei gyengesége miatt zarkájának ablaka a nyugati soron megnagyobbított. Kazinczy Ferencz, az ismeretes Martinovics Ignác-fele összeesküvés felfedezése folytán 1794. decz. 14-én Alsó Regmecen elfogatván, dec. 19. Budán vizsgálati fogságba került; a bünper folytán 1795. május 20-án Martinovics, Zsigrai Laczkovics, Szentmarjai és június 3-án Öz és Szoláresik kivégeztetvén, a többi börtönrre ítéltetett; így Kazinczy szeptember 24-én Brünbe indított, innen 1799. június 22-dikén elvitetvén, július 6-kán Kufsteinba kísértetett kilencz társával, hol 1800. június 30-ig tartatott; ekkor a francziák győzelmes elővonulása folytán egy Olaszországban elfogott Chipault nevű franczia ezredessel együtt Munkács felé vitetett, hová aug. 25-kén megérkezett s a második kaputól balra eső két emeletes fogházba záratott a legfelsőbb sor 4-dik azon zarkájába, melynek falán már akkor azon öt kép volt festve, melyek közül különösen Szent Venczel és a Madonna keretbe foglalva maiglan is láthatók. Ezeket, Kazinczy állítása szerint¹⁾, egy bankócsinálásért elfogott esch méce olaja és hamvából rajzolta. Ide került társai valának Chipaulton kívül, ki utközben éjjel Gátról, az utolsó állomásról megszökvén, később a beregi erdőkben kondások által elfogatott s bekísértetett, Uza Pál, Hirgeist Ferencz, Smetanovics Károly, Szlavi János, Laczkovics László és Sulyovszky Menyhért. Kazinczy F. végre 1801. június 28-kán kegyelmet nyervén szabadon bocsáttatott. Ekkor már itt szenvedett báró Riedele András Miklós, cs. k. ezredes s I. Ferencz király volt nevelője, ki 1795. július 28-kán ítéltetett el köztársasági eszméjéért, míg az összeesküvés miatt 1793. elfogott Hebenstreit, bécsi városi kapitány kivégeztetett; Riedele végre később Brünbe vitetvén, 1810. az oda érkezett francziák által kiszabadított s Franciaországba kivonult. Hasonló politikai elvek terjesztéséért bűnhődtek akkor itt dr. Menz Bécsből, Hackl, Rill, mainezitanácsos, Rusicska György, híres cseh zenész, Jelinek nevelő Bécsből, Angiolini Ferencz, bécsi orosz követségi titkár, Grossinger az író és Brandstaetten, költő. — Chipault, a nyugtalankodó franczia fogoly kiszabadult 1801. febr. 24-kén. — 1813. záratott ide Hormayr, nevezetes német történész, 1821-ben pedig kísértetett ide Ypsilanti Sándor görög

¹⁾ Kazinczy naplója.

A munkácsi vár, mely csupán a gróf Schönborn-családnak történt adományozása alkalmával 1726-ban választatott el a hasonnevű uradalomtól s mely rég mult időben különösen pedig írott adatok szerint, a XVI—XVII. századokban új birtokosainak állandó lakásul is szolgált, ez időben élte fénykorát. A vizárokkel s fapalánkokkal körülvett lovagvár a kupalaku szírtén, ragyogó tornyával regényes képet mutatott; a hegy alján nyugoti oldalról terült el a vadaskert, mely különféle válogatott vadaival nem csak gyönyörködtette a várbirtokosokat, hanem a konyhát is ellátta, azontul zöldelő mezőség nyult le a mai Góra nevű csárdáig; e tájon ugyan is görék és gunyhók valának ekkor, honnan e korcsma is nyerte később nevét.*)

A várhegy észak-nyugoti oldalán volt egy halastó, ezzel egy irányban pedig egy kisebb vadkertben; melyek ismét folyvást friss és izletes halakat szolgáltattak az asztalra; a délkeleti oldalon a város felé terjedőleg nyult a gyümölcsös kert, mely cserjésben végződött.

Közvetlenül a vár alatt, az észak-nyugoti téren, ott hol most a helységbeli korcsma s a paplak állanak, terült el az ugynevezett huszárvár, fából készült lóistállók és színek; innen vitt egy kijárás a Füzes nevű cserjés mezőre.

A vár maga akkor is három részből: alsó, közép és felső várból állott, melyeket mély árkok környeztek, míg az alsó és közép várba hidakon át kapuk vezettek.**)

A felső várban az urak lakoltak, bolthajtásosak valának, valamint hogy a kapuk felett is lakosztályok léteztek.

*

herceg, orosz császári vezérőrnagy s a császár segédje, öcsésével Miklóssal, egy görög hajókapitány és négy katonatiszttel. E herceg azért fogatott el, mert Moldovában, hol elődei a hoszpótlóságot viseltek, de a fényes kapu által kivégeztettek, a görögök felszabadítása okából a lázadás zászlóját kitűző. Ypsilantinak e tette összefüggésben volt a Konstantinápolyban tervezett forradalommal, mely vállalatban azonban a szerencsétől elhagyatván, sok vereség után eredmény nélkül menekülni kényszerült s így az erdélyi határnál elfogtatván, kíséretével együtt idehozott, honnan 1823. aug. hónapban Terézvárosba szállították s később Oroszország közbejárására szabadon bocsátott ugyan, de az osztrák birodalmat el nem hagyhatta.

A vár egyik zarkájában csörtette lánczait Reindl Ferencz es. k. kapitány is, ki 1832-ben Bädenben Ferencz királyra lőtt. Az 1848—9-ké szabadságharcz martirjai közül is többen szenvedtek itt a házaért.

*) Monum. Hung. Hist. 32. k. 419. lap.

**) Monum. Hung. Hist. 32. k. 422. l.

*

A vár mai hosszukás alakját tekintve: az délről észak felé nyúlik és 130 öl (246·54 méter) hosszú; szélessége a középső udvarnál 38 öl (72 méternyi,) míg a felső feljáratnál legszélesebb: 58 ölnyi (110 méternyi) a külső körfalakat is beleértve; falai, melyek természetes kövekből építvék és faragott homokkövekkel szegélyezvék s fent a mellvéd alatt párkányozvák, a falakat kiálló faragottkő szalag futván körül, az első kaput védő két kiálló négyszögű bástyán a falak a legvastagabbak: 2 öl, vagy is 3·80 méter szélesek, mi az ablak és ajtó mélyedéséből kitűnik. Itt az átjárást engedő hid 12° vagy is 22·75 méter hosszú és 6·64 m. széles, míg a második, belső kapunál a hid csupán 17·7 méter hosszú és 4·73 m. széles. A várfalakat környező mély árkok 15—19 m. szélesek s téglafalu fülkékkel bélelvék. A keleti szegletbástya 38 m. hosszú és 26·55 m. széles, a vele dél nyugatról szemközt álló 34·13 m. hosszú és 20·86 m. széles; a középső kapunál levő keleti bástya 22·75 m. hosszú és 19 m. széles; míg a vele nyugatról szemközt levő csak 19 m. h. és 15 m. széles. Az előbbitől egy 3·80 m. széles kőfal visz a felső vár feljárása felett északkeletről álló bástyához, mely 30·34 m. hosszú és 17. m széles. Az északi szeglet bástya, mely a hajdani palotákat védte, szintén 17 méter hosszú és 13·27 méter széles s ezzel szemközti nyugati szegletbástya 20·86 m. hosszú és 13·27 m. széles; az ettől nyugot-délnek fekvő középbástya 45·51 méter hosszú oly módon, hogy a délfelé eső része csak 7·58 m. széles, míg a többi 18 m. széles. Az első kapu előtt egy ferde négyszetű töltés áll a falak és a keletről 7·58 m. széles árok közt, mely 19 m. közép szélességgel bír. A várbeli épületek átlag 19 méter szélesek, míg az első kapu körül levő három épület csak 9·45 méter széles. A felső vár köröndjén egy terebélyes hársfa nő, mely 1848-ban szabadul ság fául ültetett oda.

A körte alaku hosszukás kupalaku hegy alsó kiterjedése a földszinén dél-északi hosszúságában 408 méternyi, kelet-nyugoti legnagyobb szélessége 265·50 m., míg a déli végénél a tiszti lakok irányában csupán 193 méternyi. Az északi oldalról nyugat-dél felé vezető lejtős ut 7·58 méter széles. Lent a sikon rendszeresen felhányt földsánczok és árkok környezik a hegyet, melyek hajdan fő erődítését képezték, azokat a Latorczából beszakadó s gáttal elzárható víz töltvén meg.

E csillag-alaku kiszögellésekkel ellátott sánczok s illetőleg földtöltések következő távolságban állanak a hegy aljától: legtávolabbi

a keleti részen levő, mely 284·47 méternyire fekszik a hegytől; délfelé e köz keskenyedik, úgy, hogy lentebb 180, a déli szegleten pedig már csak 117·58 méternyire nyulik ki; az észak-keleti szöglet-töltés 250·33, a nyugati pedig 246·54, lentebb pedig a vár-felügyelői lak irányában csupán 161·20 méternyire fekszenek a védvonalak, melyek közül legszélesebb a keleti részek közepén levő kiugró bástya, mely 45 m. széles s 3·80 m. magas, míg a többi 6—34 m. szélességgel birnak. A külső védvonalok közt fekvő sima tér községi legelőül és gyakorló térül használtatik.

A vár alatti mezőn túl a temetőn a Latorcza balpartján álló uradalmi roskadozó koresmaház az 1706. II. Rákóczy Ferencz alatt itt alakított pénzverdének maradványa; a többi épületeket azóta a Latorcza nyomtalanul elmosta; ennek is alapját erősen ingatja már. A pénzverés itt akkor Ajtay Mihály, utána pedig Lányi Pál felügyele alatt eszközöltetett, lévén a pénzverde példa metszője Ocsovay Dániel, kit később, 1710-ben Enyedy Dániel váltott fel. Az 1710-évben kiadott tiszti utasítás szerint*) itt akkor arany, ezüst és rézpénz nagy mennyiségben veretett. Érdeemes az is a feljegyzésre, hogy az itteni műhely igazgatója (Verwalter) volt 1710-ben Fidler Salamon, kinek naponkinti élelmén kívül kijárt 3 iteze bor, 4 font hus és havonkint 14 frt 40 denár kész fizetésül; számvevő volt Trebics Zakár, havi 25 frt fizetéssel; érczévalasztó Venczel, 9 frt fizetéssel; metsző Enyedy 8 frt havi fizetéssel, a gépész kapott 10 frtot és 2 pénzverő 8—8 frtot. A szénégetőnek egy nagy kas szénért adatott 87 denár.

A munkácsi vár főnökei és parancsnokai.

1321—1323. T a m á s m e s t e r, munkácsi várragy és bereg s ugoesai főispán. (Kállay-levéltár). Hogy a várnagyság diszes hivatal lehetett, bizonyosága az, hogy azzal gyakran a megyei főispáni méltóság is egybe volt kapcsolva.

1327. P i l i s k e i P á l f i a D e z s ő, bereg megyei főispán és munkácsi várnagy. (Budai kam. lev. 744. cs. 39. sz.)

1332. B e r e g h i D e z s ő várnagy, (Castellanus de Munkách), és bereg megyei főispán, valószínűen ugyanaz, ki 1327-ben említetik. (Zichy-Codex I. 384. l.)

*) Történelmi tár. 1861. 2. füzet, 371—376. lap.

1364. Baganya fia János, várnagy. (U. o. III. 233. l.)

1391. Mihály, királyi alvárnagy (Benedikei határjárási okmány a leleszi levéltárból; Losonczy István, főkapitány (Supremus Capitaneus.)

1400. táján Rácz Miklós, várnagy. (Leleszi levéltár, 43. jk. 446. l.)

1401. Kelecsényi Mátyás, várnagy. (Századok 1873. 648. lap.)

1417. Kaffai Pán Endre és Helele. (Lelesz 54. sz.)

1433. Geszti László, György rácz despota alatt Munkács, Talya, Tokaj, Bodókö és Regécz varnagya. (Pesty Frigyes közleménye.)

1450. Csaholi János, ugyanazon Györgynek tiszte. (Lelesz 44.)

1451. Kenderesi Gergely, Hunyady János alatt. (Munk. privileg.)

1454. Szokoli Péter és Kenderesi János, várnagyok. (Leleszi lev.)

1463—7. Keszi Balázs deák várnagy. (Blasius Literatus. Ugyanott és a krajnai kiváltságlevél Szilágyi Erzsébettől 1466.)

1467. Temesközi János és Varjasi János várnagyok (Bud. kam. lev. 423. cs. 6. sz.) Szilvai Miklós, Gyarmathy László, Udvary Antal vártisztek 1466. (azonkoru guti adománylev.)

1472. Varjasi János. (U. o. 29. cs. 52. sz.)

1475. Móré János. (U. o. N. R. A. 1556. cs. 25. sz.)

1476., 1481., 1482. Csetneki János és Fornosi László várnagyok (Budai kam. l. 1556. cs. 36. sz.), 1482. Verebély György és Sáry Máté. (Szilágyi Erzsébet azonkoru adománylevele Munkácsen.)

1484. Raskai Balázs, várkapitány Mátyás király alatt. (Munk. levélt.)

1484. Verebélyi György és Sáry Máté várnagyok és beregi főispánok. (Pesty Frigyes közl.)

1507-ben Raskai már országos főkapitányul emlittetik (Corp. Jur. I. 321.), ki 1488-ban provisor castri budensis — a budai vár udvarbírája — volt. (Hevenesi gyűjtemény M. S. E. E. Tom. XVIII. 118. lap); 1494-ben pedig Ulászló királylyal mint annak tanácsosa járt Lőcsére. (Buday P. Lexicon. 2. 23. lap.

1493. Derencsényi Péter és Pál, Hollós János alatt. (Sztrabicsói kenézlevél.)

1494. Balázsi Ferencz és Ábránffi Péter, alispánok és várnagyok. Az 1495. 36. t. cz. szerint megrendeltetett, hogy minden várban két várnagy alkalmaztassék, kiknek egyike főbenjáró büntetés terhe alatt mindig a várban tartózkodni köteles legyen. (Corp. Jur. I. 289. lap.)

1505—6. Bajnai Botth István és Toringi Imre. (Lelesz 31. sz. Krajnai kiváltság lev.)

1507. Csa holi Ferencz, munkácsi várnagy és alispán. (U. o.)

1512. Derencsényi Péter. (Ulászló kir. leirata Munk. városi adóügyben.)

1512. Várdai Ferencz, váci püspök, várkormányzó; Rakomazi Gergely és Szentmihályi András deák, várnagyok. (Felsővizniczei kenézlevél.)

1515—1518. Tomory Pál munkácsi és fogarasi várnagy. E történelmi nevezetességű hős abaujmegyei Tomor helységtől vevé nevét. Ő a XVI. század elején Erdélyben, majd a fellázadt Dózsa György pórhadai s keresztesei ellen kitűnő hősiességgel harczolván, ezért jutalmul egyéb hivatalaihoz a fogarasi és munkácsi várnagyságot is kapta. 1520. Ferencz-rendű szerzetes s a mohácsi vész előtt 1523. kalocsai érsekké lett. Századok 1881. IV. 302.

1520. Szilágyi Antal, alvárnagy (Lelesz 91. sz.) és Szemere András (U. o. 53. sz.)

1520—22. Tomori Lőrincz, várnagy. (Lelesz, Prot. AA. 535. lap 15. sz.)

1522. Berzenczei Bornemissza János, várigazgató. (U. o.)

1523. Bethlen János, Mária királyné alatt. (Több kiváltságlevél.)

1523. Fornos László és Cserneki János várnagyok. (Sztrahicsói kenézlevél.)

1526. Artándi Pál és somlyói Báthori István kapitányok (Szerencsfalvi kenézl.), várnagyok: Tomori Lőrincz és Miklós. (U. o.)

1530. Zápolya János Artándi Pálról a kapitányi hivatalt Büdy Mihályra és Valkai Mihályra átruházta. (Budai k. l. 1019. cs. 8. sz.)

1533. Valkai Mihály várnagy, Büdy Mihály udvarbíró.

1536. Büdy Mihály várnagy (Budai k. l. 927. cs. 2. sz.), ki jöllehet később főispánná lett, munkácsi királyi várkapitányul még 1558-ban is emlittetik. (Csarodai beiktatási okmány.)

1550. Ugrai István. (Lelesz Statut. 20. sz.)

1551. Kozár Márton várnagy. (Leleszi kiadvány, mely szerint Büdy Mihály, László és György Kozárnak Badalón egy udvarterket adományoznak.)

1554. Nagylaki Mátyás és Possodi Bertalan várnagyok, Csáky Ambrus deák udvarbíró. (középvizniczei, bubuliskai kenézlevél.)

1556. Nagylaki Mátyás és Cheythy Péter várnagyok, Csáky udvarbíró. (Petrovics Péter oklevele Munkácson.)

1557. Ugyanazok.

1562. Daczo Tamás főnök, Gáltövi (másképp Gálcseri vagy Gálszécsi) Ferencz várnagy Mária királyné alatt. (Krajnai kiváltságlevél.) — Ugyanazok Zápolya János alatt is azon évben. (Balog mogyorósi kenéz részére Gyulafehérvárt 1562. január 3-án kiállított kenézlevél.)

1564. Bornemisza Benedek főnök és Fejér Tamás deák udvarbíró Zápolya János alatt. (Hribóczi kenézlevél.)

1565. Nagy Ferencz. (Leleszi káptalan, O. M. 36. sz.)

1567. Lugosi Luka János és Kerepeczi Demeter várnagyok, később királyi várkapitány Bay Ferencz 1570—1573.

1568. Szent János Lajos, beregi főispán és munkácsi főnök. (Kisiványii kenézlevél.)

1569. Szent Benedeky János udvarbíró; 1571. Soklyósi István deák udvarbíró.

1573. Mágócsi Gáspár, főkapitány.

1589. Komlósi Albert és Gyulay István, várnagyok (Rákóczy Zsigmond alatt; egy azonkoru okmány a munk. lev.)

1593—95. Komlósi Albert udvarbíró. (Lelesz, k. 60. cs. 70. sz.)

1603. Szerdahelyi János, udvarbíró.

1613. Csatári Ferencz és Kerepeczi Demeter várnagyok.

1614. Póssaházi János várnagy. (Lelesz, Eszterházy Miklós részére kiadott beikt. parancs.)

1618. Fornosi János kapitány, Sárközi Kelemen és Póssaházi János várnagyok. Aszalai Miklós udvarbíró. (Munkácsi városi jkönyv.)

1625—44. Gelsei Ballingh János, főkapitány és uradalmi főnök. Lácza János, udvarbíró. (Több okmány a munk. urad. és városi levéltárban.) -

1630. Némethi János deák, kapitány.

1632. Bornemisza Zsigmond, alkapitány.

1645. Királydaróczi Debreczeni Tamás főnök, Lövei Gergely alkapitány és fővárnagy (Vice capitaneus et supremus castellanus). Maxay György és Lácza János udvarbírák. (Munk. városi lev.)

1648. Lövei Gergely, fővárnagy (Munkácsujfalvi okmány Rákóczy Györgytől). Fornosi János kapitány. (1651-ki tanukihallgatási jkönyv.)

1668. Bornemisza Zsigmond, udvarbíró Báthory Zsófia alatt. —

1682. Saaros Sebestyén várigazgató; Radics András kapitány. (Több azonkoru irat a megyei levéltárban).

1682. Bay Mihály főnök. Bajomi János udvarbíró, Kereszturi Miklós második várnagy. (Munkács városi azonkoru urbarium).

1683. Radics András és Gyürki András kapitányok Thököly Imre alatt. (Budai k. l. 927. cs. 28. sz.)

1688. a munkácsi vár átadása után Caraffa Antal gróf, cs. tábornok.

1690. Kaizer, parancsnok. Klobusiczky Ferencz jószágigazgató. (Aspremonti Julia szerződése 1692.)

1694. körül Szilvay Mihály várnagy német őrség mellett. (Budai kam. lev. 730. cs. 45. sz.)

1699. Edl Antal György cs. k. várkapitány.

1703. gróf Auersperg Farkas György. (Századok 1873. 16. lap.)

1704. Jármí Ferencz, majd Lövei Ádám, alkapitányok II. Rákóczy Ferencz alatt. (Századok 1867. 289. 1.)

1706—11-ig Bay László alkapitány. Krucsay Márton főnök (Rákóczy Ferencz emlékirata.)

1710. Vay Ádám várparancsnok.

1711. Sennye István tábornok. Azon évi június 22-kén a magyar (kurucz) őrség kivonulván, Behmer Antal, a cs. Sicking ezred parancsnoka vette a kormányzatot. (Archaeologiai közlemények XII. köt. 86. lap.) — Majd nem sokára az átvétel után báró Löffelholz cs. k. tábornok parancsnokolt.

1716—18. Mathey, cs. k. parancsnok*.)

1730. Báró Behmer Antal, tábornok. (Meghalt itt 1730. decz. 20.)

*) Az 1716-tól 1848-ig terjedő időszakban itt alkalmaztatott várparancsnokok neveit a munkácsi uradalmi levéltár irataiból kutattam ki.

1731. Báró Lilgenau György Vilmos cs. kapitány, ideiglenes parancsnok.

1732. Vangenheimb.

1735. Gänsendorffi Jeniekh Frigyes tábornok.

1739. Báró Sternthal.

1744. Knorr, ideiglenes parancsnok.

1745. Kramer, tábornok.

1748. Cerrini.

1746—1755. Madrenas, spanyol; majd utána Heben-tancz, ezredes.

1759—1767. Schmid Ferencz, ezredes.

1774. Gordon, ezredes.

1776. De Duvalle, idegl. parancsnok, később 1775. nov. 27-től 1782-ig Caraccioli Viconte de Ghelin.

1782. állami fegyházzá alakíttatván át, parancsnoka lett Marini cs. k. kapitány.

1793—6. Szynu, alezredes.

1798. Fitschner, őrnagy.

1809. Vanka alezredes.

1815. De Spinette.

1816—1832. Bellosics Pál, alezredes,

1833. Rasko, kapitány.

1841. Zallár, őrnagy.

1848-ig Laube Ferencz őrnagy a Hartmann-ezredből; azon évi november 13-ig pedig Benczech kapitány, a ki a várat a magyar kormánynak átadván, Eötvös Tamás beregi kormánybiztos és főispán felügyelete alá került. Majd

1849-ben Mezősy Pál lett parancsnoka. Azon évi aug. 26-kán átadtván a vár az orosz seregnek, Karlovicz császári orosz tábornok lett parancsnoka, kitől azt Schvandtner cs. k. osztrák alezredes átvevé.

1855-ben volt utolsó katonai parancsnoka Kragulics Ádám őrnagy, kitől a várat, mely polgári fegyházzá alakíttatott át, a cs. k. osztrák polgári kormány vevé át.

A munkácsi vár hajdani fegyveresei.

E vár lévén nem csak a környék erősege, hanem a nagy terjedelmű uradalomnak feje is, természetes, hogy annak egykori ha-

talmas birtokosai részint önvédelem, vagyonuk biztosítása, részint a fényűzés és szolgálat érdekében tartottak rendszeresített fegyvereket. Különben is a nagy birtok urai, háboruk alkalmával a telkek arányához képest kötelezve is voltak banderiumokat kiállítani; így az 1537. 13. és 1542. 32. t. cz. szerint megrendeltetett, hogy minden huszadik házhely után egy felszerelt könnyű lovas (= huszár) állíttassék ki. Azonban háborus időkön kívül is folyvást tartottak a vár urai magán fegyveres csatlósokat és öröket, kikkel nemcsak sásfészskeiket őriztették, hanem, alkalmilag az ököljoghoz képest, támadásokat s a vett sérelem megtorlását is eszközölték. Így a fenmaradt vizsgálati adatok szerint, 1406-ban Tódor, munkácsi herceg, ijakkal és lándzsákkal fegyverzett szolgálóival a Kerepeczy család vagyonát feldulatta, 1667-ben pedig Báthory Zsófia a szomszéd szentmiklósi birtokost több ezernyi népével zászló és dobszó mellett megtámadtatta és a meghasonlás okául szolgált malmát és vagyonát széthányatta. A XVII. század közepén pedig I. Rákóczy György Balling János kapitány alatt, mint Szalárdy 1644-ről a maga siralmas krónikájában írja, munkácsi fegyvereseinek számát szükség esetében három ezerre emelhetette, kik a parancsolt órában helysegeikből megjelentek. E korrajz szerint, Balling ötszáz gyalog számára tartott a várban készen képosztós egyenruhát s jó puskákat és egyéb szükséges fegyvereket, melyekkel a várbeli szolgálatra berendelt válogatott férfiakat felszerelte, a tárházakból kiadtván számukra a ruhát, melyet hazabocsáttatásuk alkalmával ismét visszaadtak. Ilyen háromezer emberrel megszállotta ő 1644-ben Ungvár városát is, az ottani szorongatott protestánsok védelmére.

A vár koronkinti fegyvereseiről biztos felvilágosítást és adatokat nyújtanak az illető uradalmi urbáriumok. Így 1649-ben állott Lorántffy Zsuzsánna, Rákóczy György özvegyének munkácsi őrsége 89 hópénzes, 200 hetes és 50 székely drabantokból, ezeken felül volt a várban 7 puskás, 1 hadnagy, 1 porkoláb és 3 dobos, valamint az uradalomban 67 lovas százados, kik saját lovaikon mindenféle szolgálatot tartoztak teljesíteni. — A drabantokra nézve megjegyzem, hogy azok az uradalom területén elszórva laktak, s csak kirendelés folytán jelentek meg a várban szolgálattétel végett. A mondott évben lakott Munkács városában 4 hópénzes közdrabant, névszerint: Nagy, Rácz, Csepregi és Tóth; lakott továbbá a hetes drabantok hadnagya: Panaszt Tamás, Beregen 9 hetes drabant s így tovább. Leányfalván a három Fejér

nevű testvéréről mondja az urbér, hogy ha közülök az egyik teljesíté a drabantságot, akkor a többi otthon nyugodott. Fogarason volt két székely-drabant: Borda és Szírota nvű és 5 hetes drabant: Sztánfalusi, Boricz, Képes, Szalagan és Tolucsó; Sztánfalván 3 hópénzes, 3 hetes és 1 székely-drabant. Ardánházán 4. Drágabártfalván 5 hetes és 1 székely drabant: Komjáthy János; Makarián 2 hópénzes, 2 hetes és 2 székely, Gáton 6 hetes, Lucskán 4 hópénzes, 4 hetes és 9 székely.

Ez urbárium a nagylucskai szabadosok szolgálati tartozásait előadván, a többi közt említi, hogy a vár kapujára közönségesen egy székelyt tartanak és hadakozás idején egy drabanttal tartoznak. E szerint e drabantok váltakozva tettek a várban őrségi szolgálatot, különösen pedig jobbágyteleken laktak s díjul 1 vagy félházhely után 50 krt fizettek, sőt még a hadnagyok is kint a faluban laktak, mint például a mondott évben Sztrabice s ó n V i d a c s J á n o s, ki ott akkor egy féltelket, 1 lovat 4 ökröt, 3 tinót, 4 tehenet, 30 sertést és 5 méhköpüt birt és 50 krnyi „census-t“ fizettek az uradalmi pénztárba. A Ruszkóczon akkor lakott három A n t a l ó c z y -testvéréről pedig iratik, hogy néhai Rákóczy György felmenté őket a dézsma-adástól s remesekké tette oly feltétellel, hogy egy lovat tartoznak a vár szükségére tartani. Ez időben a helységi belső kenézek drabantpénzül 3 frtot tartoztak évenként fizetni, miből 345 frt folyt be az uradalmi pénztárba. Később az ideiglenes drabantság megszűnt; így Báthory Zsófia ifj. Rákóczy György fejedelem özvegye alatt, volt az 1672-diki urbéri jegyzőkönyv szerint „Continuus drabant“ 50, szabados 62, és oly székelyek, kik a palánk-kapuhoz és az udvarbíró házához szolgáltak 166; mely szám később 60-ra szállított le; azonkívül volt udvarában 1 dobos inas, 2 muskatéros és 1 zöldpuskás. Emelés törénik ugyanakkor kékes drabantokról, kik a városban és falukon lakván, telket műveltek s szükség esetében fegyvert ragadtak Innen magyarázható az, hogy például 1667. évben, midőn mint főnebb megérintém, Báthory Zsófia — Drugeth Máriával viszálykodott, Bornemissza Zsigmond nevű munkácsi várfőnöke lovas és gyalog vár-drabantokat, jószágbeli fegyvereseket és jobbágyokat, sőt a munkácsi polgárokat is 5 frt büntetés terhe alatt kirendelvén, 300 emberrel megtámadta ellenét.

Thököly Imre fejedelem alatt volt a munkácsi uradalomban s illetőleg várban, száz gyalog, kiknek főhadnagyok volt 1683. Tardy István, és alhadnagyok Karpit Pál; volt továbbá 9 veres német,

100 zöldpuskás, kiknek öltönyük zöld posztóból (septuch) készült, hadnagyok vala Bertóthy Ádám; ezeken felül tartott még 30 gyalogpalotást, kik remek posztóból dolmányt, mentét, süveget és kismeczi posztóból nadrágot viseltek. A katonák egy óra hosszan tartoztak őrhelyen állani. Később megszaporitá Thököly fegyvereseinek számát, ennek következtében azonban a hadjáratokban az uradalmi jobbágyság legnagyobb része elpusztulván, azok telkei üresekké váltak, mely szomorú állapot az 1699-ki urbéri összeírásból kitűnik, hol az elpusztult, elhagyatott telkek feles számmal fordulnak elé; azonban akkor is II Rákóczy Ferencz jobbágysai csinosabb fiait kiszemelvén, házánál palotásokul alkalmaztatta szolgálattételre, sőt egyesek e végből Bercsényi Miklóshoz Ungvárra mentek; nevezetesen balázsfalvi illetőségű Ballos Jánosról azt jegyzé meg az érintettem urbárium, hogy „Ungváron Bercsényi ur eő nagyságánál palotásul szolgál.”

Négy évvel később kiűtvén a szabadság-harcz, Rákóczy Ferencz 1703. ezen saját jobbágyaiból alakított palotásokból rendes katonaságot szervezett, s számukat megbővítvén belőlök egy századot alkotott, mely az 1711-diki fegyverletételig oldalánál híven harczolt. Már az 1704. évi urbérben névszerint elősorolvák mindazon jobbágyságok, kik ötszázan felül a magyar seregbe soroztattak s kik közt a (munkácsiak kivételével) 157 palotás volt. Ez időtől fogva a drabantok, kik a vár fegyveresei közt kiválólag szerepeltek, többé nem emlittetnek; ezekből kerültek ki azonban az akkori hadjáratokban a karabélyos, gránátos és hajdu-katonák, kik mint gyalogos és lovas kuruczok egyaránt dicséretesen megállták helyöket s e tekintetben az oroszok és magyarok egyaránt kitűntek.

A szentmiklósi uradalomhoz tartozott 37 helységben szintén voltak a XVII. század végeig drabantok, kik uraiknak fegyveres szolgálatot tettek s a kenézek szintén drabantpénzt fizettek. Így 1691-ben találatott tiz ily drabant és a kenézek fizettek ily díjul 149 frt 40 krt, már akkor, midőn a jobbágyság és telek felénél több elpusztult.

Rákóczy bukásával a magán őrség intézménye is végkép megszűnván, a jobbágyság munkára való hajtása s egyéb végrehajtói teendők végett kerülők (circulator) tartattak. annál inkább, mert Mária Terézia alatt az urbéri viszony rendezése alkalmából a kenézek is a közönséges jobbágyság sorába helyeztettek. 1770-ben megszüntettek a kerülők is és szerveztettek a hajduk s illetőleg urasági huszárok, kik a munkácsi uradalomnál sárga dolmányt, ve-

res nadrágot és veres csákót, veres sárgaszínű sujtásokkal diszitve, továbbá aczél kardot, vállszíjas tölténytáskát és szuronyos löfegyvert viseltek. 1788. évig a munkácsi és beregszászi gazdatisztségi kerületben a tisztségeknél és börtönöknél alkalmazva volt két káplár alatt 20 ily czifra hajdu, mely létszám akkor felényire leszállított; 1792-ben azonban ismét 26 hajdu és huszár szolgált egy káplár mint börtönfelügyelő mellett s beosztva voltak az egyes gazdatisztségeknél. Végre az 1848-diki rázkódtatás e hajdu-intézményt is megszüntetvé.

A munkácsi uradalom.

A munkácsi és illetőleg azzal a XVII. században egyesült szentmiklósi uradalom 42 mértföldnyi terjedelmű volt hajdan, s így az országban a legnagyobb birtokok egyike. Ez uradalmakhoz öt város és 180 helység tartozott s határos kelet felől Galicziával és Máramarosmegyével, délről Ugocsával és Kórodnál Szatmármegyével; nyugatról Szaboles- és északról Ungmegyével.

Itt is megalósulva látszik a rege, mely a hajdani érdemdi-jazásokról mesészerűleg szól, hogy t. i. a fejedelem arra érdemült hívének oly nagy földterületet adományozott, minőt a legmagasabb hegy ormáról átlátni lehetett. Az uradalmi birtok jelenleg az urbéri viszony nagyrészbeni rendezése és elkülönítése után 24 □ mértföldet, vagyis 138,000 hektárt tesz.

Más helyen kimutattuk, hogy Munkács tája a honfoglalás alkalmával Árpád birtokába került s így később is az Árpád királyok korában fejedelmi és hercegi birtokul szolgált, honnan az uradalom még későbbi időben is hercegségnek — ducatus-nak — czimeztetett.

IV. Bélának 1261-ki okmányából világosan kitűnik, hogy e vidék I. Béla (1061—63) birtokában volt. Egy 1263. évben V. István királytól kiadott okmányban pedig Munkács úgy említettven, mint Szent-Miklós feletti hely (supra Munkács), ebből következtethetni, hogy e hely már akkor nevezetes pont volt a vidéken, különben tájékozásul nem érintetett volna meg.

Még 1318-ban is úgy említették Munkács, mint királyi birtok,

ugyanis a mondott évben Ilsvai Leuszták nádor rendeletéből Som és Zápszony határai bejáratván, azok a munkácsi királyi birtokhoz tartozóknak nyilvánítottak. Majd Erzsébet királyné birtokában találjuk, ki itt kolostorokat alapított, sőt 1332. évből már a munkácsi vár — castrum — várnagyául Dezső, beregi főispán említették; egy 1342. évben kelt királyi rendeletben pedig Lajos meghagyja, hogy a lampert(bereg)szászi polgárok 10 ötven köblös hordó bort tartozzanak az ő munkácsi várához (ad castrum Monkach) szolgáltatni.

Ugy látszik, Koriathovics Tódor, podoliai herczeg volt az első, kire a fejedelmi birtok szállott, kinek azt az 1354-ik évben Braklaw nevű várban kötött szerződés folytán herczegi czimmal adományozta Lajos király egyéb zempléni és máramarosi birtokokkal együtt s ekkor ez uradalom herczegséget képezett. Ő azonban nem sokáig birhatta azt, mert 1356 óta már kizárólag Erzsébetet, Lajos király anyját látjuk ismét az uradalom területén rendelkezni s Munkács ugy említették mint királynői birtok (Villa regalis. Zichy-codex III. 16.)

1395. Mária, Zsigmond király neje és Erzsébet leánya elhunván, e király átvette a munkácsi uradalmat. 1397-ben Ujváron kelt rendeletében meghagyta a leleszi konventnek, hogy Csák Miklóst (István fiát) temesvári grófot, ennek most nevezett atyját és testvéreit Györgyöt és Pétert az őket illető várii és beregi jószágokba iktassa be. 1395. évben azonban ismét Tódor herczeg tűnik itt fel, nevezetesen 1398-ban ő és rokonai Sarkad helység birtokába beiktattattak, 1401-ben pedig a király legfelsőbbleg oda utasítja a leleszi conventet, hogy Koriathovics Tódor podoliai herczeg és Munkács ura panaszát a Kirsanóiak ellen vizsgálja meg. Tódor herczeg, ki ez időben egyszersmind beregmegyei főispán is volt, ez idő óta folyvást birta Munkácsot, a szomszéd birtokosokkal gyakran viszálykodott s tisztei és rokonai, névszerint Kaffai Pán Endre és Helele várnagyai is voltak. 1414 óta pedig, midőn Tódor herczeg elhunyt, ennek neje Annus (ducissa de Munkács) birtokolt itt 1418-ig, a midőn Pálóczi Máté, majd nemsokára azonban Lazarevics István szerb despota lépett az uradalom birtokába, kinek 1427-ben bekövetkezett magtalan halálával, azt királyi adományul kapta unokája Brankovics György, Ulk fia, (l. Pesty Fr. Brankovics.)

Az adomány levél szerint (mely a budai kincstári levéltárban, a 443. csomóban 8. sz. a. őriztetik,) tartozott akkor a mun-

kácsi uradalomhoz Munkács, Szász, Vári és Bereg mezővárosok, Rákos, Iváni, Izsnyéte, Gut, Ujfalu, Jánosi, Déda, Egrigy-Ujfalu, Ruszkócz, Gát, Lauka, Bubuliska, Lohó, Oroszfalu, Bartháza, Pisztrafalva, Medencze, Arthanháza, Lueska, Lányfalva, Kerepeczujfalu, Oláhkerepecz, Kereczke, Dragobartfalva, Sztánfalva és Kusnieza helységek; a fornosi részek, a munkácsi, (bereg)-szászi, guti és gáti vámok és a várii rév.

1439-ben Albert király alatt azon törvény hozatván*), hogy idegenek jószágai belföldieknek adattassanak, ez alapon a György, rácz despota birta munkácsi vár és uradalom is Pálóczi László, királyi ítélő mesternek adományoztatott**). Ugyanis Ulászló király Budán, július 26. 1440. kelt rendeletében meghagyta a leleszi konventnek, hogy a Brankovics György hűtlensége folytán elfoglalt birtokot Pálóczi Lászlónak életfogytig birandót, ünnepélyesen átadja s abba törvényesen beiktassa. E parancsban királyi emberekkül ajánlottak: Barlabási Vincze, Guthy János, Csarnavodai Krizogon, Kölcsény János, Várdai Miklós és Domokos. A beiktatás elenmondás nélkül történt meg.

Később viszálykodás támadt a Pálóczi család tagjai közt, nevezetesen László, Pálóczi Máté fiának, Simon, Péter és Jánosnak munkácsi, pataki és ujhelyi birtokaikat, megyénkben pedig különösen Derczen, Csomonya és Dobrony helységeket feldulatván, ennek következtében 1441-ben azon királyi parancs menesztetett a leleszi konventhez, Pálóczi Simon, királyi főlovászmester javára, hogy a P. László (Imre fia) részére tett, Munkácsra vonatkozó beiktatásról szóló bizonyítványt ennek ki ne adja mindaddig, míg ő felsége az ügy állásáról kellően meg nem győződik s másképp határozni nem fog.***) Ez évben azután László az erőszakoskodásokért el is ítéltetett.†)

Hogy e közben Munkács a ruszkai Dobó családnak adományoztatott volna, mint azt némelyek alaptalanul állítják, kétségbe vonom. E család birt ugyan már 1394-ben e tájon, nevezetesen Kis-Dobronyban††); 1499-ben pedig Dobó István fia János beiktatatott Mátyusban a magtalanul elhalt Csabay Mihály után felkért részbirtokba†††), de Munkács birtokosául sehol sem emlittetik.

*) Corpus juris hung. I. 202. lap. 1439. 25. t. c.

**) Lelesz, P. N. 42.

***) Lelesz, A. A. C. I. No. 6. pag. 70.

†) Budai kam. levéltár, 792. cs. 24. sz.

††) Lelesz, Prot. Met. Com. Ber. N. 41.

†††) U. o. Prot. Introd VIII. Lit. K. N. 7.

A Pálóczi családnál azonban Munkács csak rövid ideig volt, mert 1446-ban már Hunyadi János birtokában találjuk. Ő ugyanis ez évben egyik kiváltságlevelében Munkács mezővárosát magáénak mondja. Az uradalomtól elszakasztott több helység azonban még folyvást a Pálóczi család kezénél volt s ennek folytán történt, hogy Brankovics György tiszte Csáholai János azért, mert ura jószágainak egy részét, a Pálócziak birták, boszúból ennek Ardó, Derczen. Szerednye, Ignécz, Csomonya, Dobróka, Orlova, Horlyó, Mogyorós és Lengyelfalva helységeit fegyveresen megtámadta és feldulta, miért 1453-ban Pálóczi Simon panasza következtében elítéltetett. György Munkács birtokától örökre elesett ugyan, az Hunyadiaknak adományoztatván, azonban az országban még tetemes jószágokkal rendelkezett, mint az az 1454. 9. t. cikkből kitetszik, mely szerint megrendeltetett, hogy az ő és Czillei gróf jószágai, melyek után kincstári adó nem fizettetik, irattassanak össze.*)

1454-ben Várdai Miklós és Daróczi István (törvénytudó), úgy György, Márton és János perbe idéztetik malomvizi Kenderes Jánost és Szokoly Pétert, munkácsi várnagyokat azért, mert a daróczi erdőrészeket Dédához foglaltatták, mely helység az uradalomhoz tartozott. A vizsgálatnál királyi emberül működött Borsvai Andorka Endre**).

Hunyadi János 1456. aug. 11. meghalván, Munkács s az ahoz tartozó terjedelmes birtok özvegyére, horogszegi Szilágyi Erzsébetre szállott, ki azt haláláig, 1484-ig birta. Ő e tájon személyesen is megfordult, mint az egy 1466-ki oklevélből kitünik, melyben mondja, hogy Munkácsra azért jött, hogy az e várhoz tartozó jószágot megszemlélje s alattvalóinak elnyomottnak talált sorsán könnyítsen.

1458-ban tiltakozott Szilágyi Erzsébet a budai káptalan előtt az ellen, hogy testvére Szilágyi Mihály, Magyarország kormányzója Munkácsot, Nagy-Bányát, az itteni arany és ezüst bányákat, Tokajt, Beregszászt, Szatmár-Németit, Debreczent, Böszörményt, Dadát s más helyeket s birtokokat, melyek ennek előtte Hunyadi János birtokában voltak, elidegenítse, elajándékozza vagy elcserélje a maga, valamint érdekeltjei István rácz despota és Ilona, Lázár özvegye joghátrányára és kárára; úgy szintén eltiltja Istvánt és Ilonát is azok átvételétől és használatától és Mátyás királyt attól, hogy ehhez beleegyezését adja***).

*) Corp. jur. I. 211.

**) Lelesz, Prot. C. H. N. 49. 363. lap.

***) Budai kam. levéltár 1525. es. 6. sz.

1463. Beregmegye szolgabirái: Gecsei Márton, Hetei Ferencz, Homoki Balazs és Bégányi László, valamint Csarnavodai Egyed, Nagybégányi Miklós és Lónyai András, kiküldött királyi bizottsági tagok benyújták jelentésöket az iránt, hogy a királyi rendeletnek megfelelőleg Szilágyi Erzsébet panaszára megtették a vizsgálatot az iránt, hogy Illosvay Karácson László a munkácsi várhoz tartozó s az orosz határokig és Sugó patakig nyúló erdőkben, a munkácsi, lompertszászai, beregi, várii, ujfalvi, dédai és jánosii jobbágyságok és más vidékbelieknek ott makkolò sertéseit fegyveresen és hatalmasan megtizedeltette s ez által neki 1200 arany frtnyi kárt okozott; az erőszakoskodás az összehitt kikiáltott gyűlésen a királyi és leleszi káptalani ember jelenlétében megvizsgáltatván, Erzsébet a munkácsvári erdők birtokába visszahelyeztetett és Karácson hatalmaskodása miatt a királyi szék elé idéztetett*).

Nemsokára ismét a Dolhaiakkal keveredett viszálykodásba Erzsébet, ugyanis ő 1466-ban Guti Ország Mihály nádor előtt Dolhai Szaniszló fiai András és Mihály ellen foglalás miatt pert indítván, az határoztatott, hogy jöllehet a Dolhaiak, mint beigazoltatott, Kereczkét és Kusniczát erőszakkal el nem toglalták ugyan s azokat Makaria, Sarkad és Románpataka pusztáért cserében birják, de mivel e cserét sem Hunyadi János fiai, sem maga Erzsébet jóvá nem hagyták: ez okon a csere érvénytelennek kimondatván, a helységek a munkácsi várhoz visszakapcsoltnak**).

Általában Szilágyi Erzsébet itteni jószágát nem csak új szerzeményekkel gyarapítá, zálogul átvevén 1461-ben kusali Jakcsi Jánostól ennek kaszonyi, kovászói, szernye ujfalvi, almási, benei, nagy és kis-muzsaji és oroszii részjószágait***); beiktattatván 1465-ben a Dolhai Ambrustól testvérgyilkolás miatt elkobzott dolhai, zadnyai, bronykai, kusniczai, kereczkei és rókamezei (bereginegyei) és szurdoki, horoszaljai, polyanyai és sajói (máramarosi jószágai†), valamint 1464. Nagy-Gut birtokai††), hanem a munkácsi uradalmat új kenézségek és helységek alakításával is öregbíté. Így 1466. nov. 1-jén Munkácsra kelt okmánya szerint, Rutthy Dánielnek adott kenézi kiváltságot Sztrabicsóra és 1475-ben Budán kelt irata szerint sztránfalvai Vajda Lászlónak és testvérei Tivadar és Gergely-

*) Budai kam. lev. 1525. csomó, 40. sz.

**) U. o. 1526. cs. 4. sz.

***) Lelesz. Prot. Stat. II. B. N. 299.

†) U. o. XV. R. 93. sz.

††) U. o. 30. sz.

nek Erdőd nevű, most teljesen ismeretlen helységre nézve.*) 1466. okt. 27. kelt oklevele szerint, melyet szokása szerint ily bevezetéssel: „Nos Elisabeth, Serenissimi Principis Domini Mathiae Dei Gratia Regis Hungariae etc Genitrix, memoriae commendamus“ sat. állítá ki, a krajnai oláh községeknek adott különös kiváltságokat. Egy 1466-ki adománylevelében említettnek vártisztjeiül: Gyarmathy László (Balás fia), Szilvay Miklós, Themeskőzy János és Keszi Balás deák várnagyok, valamint Udvary Antal, kinek Guton egy udvartelket adományozott októberben, midőn, ugylátszik, huzamosb ideig itt tartózkodott.

1482. Erzsébet meghagyta Csetneki János és Farnosi László munkácsi várnagyainak, hogy az általok megkárosított szomszédos nemes birtokosoknak elégtételt adjanak s a Pálócziaknak azon 300 arany forintot, mely az Ardóból Beregszászba átment 24 jobbágyért nekik járul hajtsák be**).

Erzsébet halála után Mátyás Pozsonyban 1484. kelt iratában a munkácsi uradalmat fiának Hollós Jánosnak és férfimaradékainak anyja, Sz. Erzsébet végrendelete értelmében s neje Beatrix beleegyezésével adományozta. Ez adományozott munkácsi uradalomhoz tartozott a város és a városon kívül Vári, Szasz, Bereg, B., Ujfalu, Jánosi, Déda, Gát, Gut, Nagy és Kis-Lucska, Sztrabicsó, Kisfalu, Isnéte, Oroszváros, Iványi, Rákos, Bobuviska, Ruszkócz, Kajdanó, Lohó, Lauka, Viznicze, Makarja, Sarkad, Pisztraháza, Szánfalva, Kis-Kerepecz és Dragabartfalva***).

1487-ben eljegyeztetvén Corvin János Blanka Mária Galeaz János milanói herceg testvérével, Mátyás király a Girardis János Antal közjegyző és herceg-kancellár által Bécsben kiállított hitellevelük szerint, a fiának adandó házassági ajándék fejében leköté az ausztriai hercegséget és Magyarországon a munkácsi hercegséget (ducatus de Munkách), Debreczent s tartozékait: Gyulát, Marótot, Garát, Futakot, Bajmóczot, Cseriogot, Turóczvármegyét, Szklabina várát tartozékaival és Hunyadvármegyét. A tervezett házasság azonban később elmaradt.†)

Történt, hogy Hollós János, midőn atyja halála után Budáról alvidéki jószágaira utazott, Tolnamegyében, Szabaton falu határában, Csontmező nevű helyen őt Kinizsi Pál fegyveres kézzel megtá-

*) Munk. urad. urb. 1649.

**) Budai kam. lev. 1557. es. 65. sz.

***) U. o 1094. es. 18. sz.

†) Századok 1870. IV. t.

madván, embereivel körülverén s az összezapás után legyőzvé s megfutamitván, több emberét megölé s minden nála talált tárgyaktól megfosztá; ezek közt voltak azon iratok is, melyekkel jogát a Munkács, Solymos, Lippa és Medve várakra, Rokonok és Lokavecz kastélyokra nézve igazolható és mikre annyival inkább szükségé volt, mert birtoklatát Geréb László erdélyi püspök és Vingárt Geréb Péter ellen kelle védenie, kik Munkácsot felkérték, valamint-hogy Bánffy Miklós Solymost és Lippát, Tuz János fiai Alfonz és Miklós Medvét, Rokonokot és Lokaveczet követelték*) s kikkel idővel csakugyan meg is gyűlt a baja.

1495-ben Hollóstól a munkácsi birtok Ulászló királynak Budán kelt okmánya szerint Csáktornyai Ernuszt Zsigmond pécsi püspök és testvére Ernuszt János (Ernuszt Bán besztercebányai gazdag bányabérlo fiai) részére zálogczimen adományoztatott. A leleszi konventhez e tekintetben menesztett beiktatási parancsban előfordulnak kijelölt királyi emberekül: Guthi Balázs és János, Matucsina Miklós, Jakcsi László, Gyerkeni Imre deák, Filpesi György és Bessenyei János deák. Ez irat szerint tartoztak akkor a munkácsi várhoz és illetőleg uradalomhoz: Munkács, Lompertszász, Oroszveg, Lauka, Lohó, Bobovise, Lipnicze, Ruszkócz, Kajdanó, Rákos, Iványi, Nagy-Lucska, Sztrabicsó, Gorond, Isnéte, Gut, Gát, János, Déda, Vári, Bereg, B.-Ujfal, Sarkad, Medencze, Ardánháza, Tókés, Hátmeg, Zavidfalva, Drágabártfalva, Sztánfalva, Lánfalva, Oláh-Kerepecz, Makaria, Bartháza, Pesztrelháza és Kis-Ujfal. A beiktatáshoz meghivattak érdeklét és határos birtokosokul: Kisfalvi János és Imre, Imre fia Lukács, György, János, Miklós és Mihály; Kerepeczi Miklós, György és Imre, Klacsanói Gallis István, Dávidházi Lénárd, Mihály és Miklós, Pósházi Bálint, Daróczi Márton és István, Bégányi Simon (ki Pálóczi Antalnak ignézi tiszte volt), Guthi Balázs, Supán János, Guthi Pál, Madarász János (Perényi Imre szentmiklósi tiszte) és Kovászói Matucsina Miklós. Az ünnepélyes beiktatás ellenmondás nélkül történt.**)

Ezek azonban az uradalmat nem sokáig birhatták, mert ez évben (1495.) már Geréb László, erdélyi püspök birtokában találjuk Munkácsot, ki Lompertszászon (in festo ascensionis Domini), könnyebb kezelés végett testvére, vingárti Geréb Péter országbíróra ruházta azt át, ki azt tetteleg birtokolta is. Így 1498-ban megerősíté a beregmegyei érddődi⁷ kenézséget, mely iratban ő Szilá-

*) Budai k. l. 1526. cs. 48. sz.

**) Lelesz, Stat. III. C. N. 11.

gyi Erzséletről így emlékszik: „Materna nostra felicis memoriae“; a várról pedig „Castrum nostrum Munkács.“ Csakugyan ő az 1498. 22. t. cikkben elősorolt főnemes birtokosok közt is említettik, kik birtokaik arányához képest, bizonyos számú fegyvereseket kiállítani köteleztettek. Geréb 1499-ben magtalanul elhunván, Munkács Ulászlóra szállt, ki abba 1504. évben a leleszi konvent által zálogczimen bérleti Drágffi Györgyöt beiktattatta. A Hetei Boldizsár királyi ember és Miklós áldozár által eszközölt beiktatásnál ellenmondott Csáktornyai Zsigmond püspök*) Ez okmány szerint beiktattatott Drágffi Munkács, Lompertszász, más-kép Beregszász, Munkács-Oroszvég, Iván, Rákos, Kis-Oroszfalu, Svethe (most ismeretlen helység) magyar és Sztánfalva, Laál(Leány)-falva, Drágabártfalva, Románpataka, Medenceze, Ardánfalva és Hátelő (ma Hátmeg) oláh és Kereczke és Kusnicza orosz helységek birtokába.

1503-ban jóváhagyta Ulászló király a Zsigmond pécsi püspök és testvére Csáktornyai Ernuszt János közt egyrészről és másrészről Hollós János lipói herceg, Dalmát, Horváth és Szlav országok bánja közt létrejött azon egyezséget, mely szerint Ernuszték H. Jánosnak s utódainak a munkácsi uradalomhoz való jog átengedéseért, a pécs-váradai konvent előtt tett bevallás szerint, átadják azon jogukat, melyet ők százezer arany forintban zálogczimen a vingárti kastélyra, fogarasi vár felére, Horogszegre, Telekre, Eszék város felére, Drazad és Hagymás valpómezei helységekre, Gara-kastélyra, Cserna, Darócz és Szentmiklós körösmegyei falvakra nézve birtak; megállapítottván, hogy mivel Valpó vára és a szombathelyi kastély, Bodola (Baranyában) és a Valkó megyében fekvő atyai kastély Geréb Péter özvegyének kielégítéseül már is átadatott s azok csak ez özvegy nő magtalan kimultával fognának ismét rájuk visszaszállani: ezekhez való jogukat is Jánosra ruházzák.**)

1505-ben volt Munkácsen várnagy banjai Both István, kit Nagybégányi Simon a nagybégányi határon fekvő Lukahegye nevű kaszáló elfoglalása miatt megperelt.***)

Drágffi azonban alig veheté át e terjedelmes uradalmat, midőn azt Ulászló király ismét visszavette s királyi nejének Candalei Annának jövedelmi forrásul adományozta. E francia királyi házból származott fejedelemnő mindjárt birtoklata kezdetén, Budán, 1505.

*) Lelesz, D. No. 220.

**) Budai kam. levélt. 1527. cs. 10. sz.

***) Lelesz, Prot. A. A. k. 550. lap.

(in dominica Invoeat.) megerősítette Hollós János és Szilágyi Erzsébetnek Kozma nagy-lucskai kenéz, testvére Gergely és néhai Elek gyermekeit illető kiváltságleveleit; valamint Budán, 1506-ban (Sabatho post fest. S. Georgii Papae et Conf.) a sztánfalvai vajda kérelmére annak szabadalom leveleit s a krajnai oláhok kiváltságait is. Ez évben a királyné ifjan elhalván, Munkács Ulászlóra szállt, ki azt várnagyai által kezeltette. Ez évben Komlói Péter és Mihály törvényszék elé idéztették Csaholi Ferencz munkácsi várnagyot és klaasanói Gallis Istvánt, beregmegyei alispánt azért, mert a komlói határból, Liget nevű erdőből 15 ökrét erőszakkal behajtották.*)

1512-ben volt a munkácsi vár kormányzója Várdai Ferencz, váci püspök, mint az a Rakomazi Gergely és Szentmihályi András deák várnagyok által azon évi András napján Lázár nevű kenéz részére Lázárfalva (Viznicze) nevű helység alakítása végett kiadott okmányából kitünik.**)

Az 1514. évi országgyűlésen (3. t. cz. 8. §.) elhatároztatott, hogy Munkács és Diósgyőr koronai birtokokul szolgáljanak, a király jövedelmét képezzék s a többiekkel együtt elidegenithetlenek maradjanak. E törvény alkotására alkalmul szolgált Ulászló király tékozlása, ki oda vitte a dolgot, hogy kamarája üres, egy falat enni és egy korty inni valója sem volt. Bizonyosságot tesznek erről: Dubravii Hist. Boh. lib. 31. Joachimi Currei Annal. Silesiae; Heberstein, Heltai Gáspár, Istvánfi Miklós és más írók. Nevezetesen Dubraw ezt mondja: „Uladislaum regem per conniventiam et prodigilitatem suam ad eam non semel redactum fuisse egestatem, ut nihil in penu esculenti, nihil in cella vini reperiret, cogereturque aliunde sibi prandium emendicare.***)“

Folytatólag az 1518. 14. t. cz. szerint†), a bácsi gyűlésen elhatároztatott, hogy Munkács, Ó-Buda, Tata, Komárom, a Jászság és Kunság, ugy Kős és Csepel szigetek, Sámbock, Salmár és Kesző mezővárosok a király udvartartására, konyhai szükségleteinek fedezésére fordíttassanak, nehogy ő mint eddig hiányt szenvedjen és hogy azok a budai felügyelő által kezeltessenek. Itt egyszersmind végeztetett (1518. 7. t. cz.) hogy a királyi javak, melyek nagyobb részt elzálogosítva egyes urak kezén voltak, váltassanak ki, s mind e végre, mind a végvárok jókarba állítására, két év alatt minden telektől 2—2 forint szedessék adóul.

*) Lelesz, Prot. A. A. 847. lap. 44.

**) Mon. t. u. b. 1619.

†) L. L. G. G. 51. ad. M.

§) L. L. G. G. 51. ad. M.

Zsiradékot és bort Munkács szállított a király konyhájára; e kintetben a munkácsi vár és uradalom birtokosa, II. Lajos király Budán, 1518. Szörény és Vida napján kelt okmányában, a munkácsi, beregszászi és várrii bírák és lakosok azon panaszára, hogy a végtelen zaklatás folytán pusztulnak, elrendelte: hogy évenként két szekérnyi terhen kívül több zsirt és ételmet saját költségökön Budára szállítani ne köteleztessenek; meghagyja egyszersmind a várnagyoknak és megyei alispánoknak, hogy a népet nagyobb teherviseelésre ne szorítsák*).

1521-ik évben Munkács, Mária, II. Lajos király nejének birtokába jött az 1515-ben I. Miksa császár és II. Ulászló király közt keletkezett egyezmény alapján. E szerint elhatározták még akkor a fejedelmek, hogy Anna, Ulászló leánya valamelyik császári hercezeghez, Mária, Miksa unokája pedig Lajoshoz menvén házastársul, jegyajándéku kölcsönösen kétszázezer aranyat kapjanak, oly módon, hogy azt a házasok ne készpénzben egyszerre vegyék át, hanem az e végből kijelölendő uradalmak jövedelmeiből évenként 25 ezer aranyat buzzanak, sat. Ily jövedelmi forrásul megállapított Mária részére Magyarországon a munkácsi váron s ahoz tartozó uradalmon kívül még Huszt, Máramaros vármegyében a sókamarával, Körmöczbánya és az ó-budai uradalom, Csehországban pedig Duvor, Hradecz, Jeromir és Chrudin városok; egyuttal megállapított a két ház örökösödése is itt és Csehországban, mi később az ösmeretes mondatnak: „Bella gerunt alii, tu felix Austria nube“ — szolgált alapjául.

1522. II. Lajos király nejének fenntartására és fényének növelesére adományozta Selmecz, Besztercze, Körmöcz, Bukancz, Dilu, Királyhegy, Libet, Breznóbánya és Korpona városokat, az ottani arany és ezüst bányakkal együtt, nem különben Zólyom várát, O-Budat, Csepel-Szigetet, Kevi mezővárost, a máramarosi sóbányákat, Husztvárat és várost, Rónát, Szigetet, Técsőt, Visket, Munkács várat és várost, Beregszászt, Várit, Diósgyőrt, Miskolczot, Mohit, Mezőkovesdet és Keresztet**). Ez évben volt Mária királyné munkácsi várnagya Tomory Lőrincz, kinek közbejöttével perbe idézték Ilosvai Miklós és János berzencei Bornemissza Jánost uradalmi főnököt azért, mert a vár tisztei a bródiaktól a kilenczedet magoknak követelték s a Kisfalud felőli Hát erdőbeni makkot felétették s ott önkényesen határjeleket emeltettek***).

*) Beregszászi városi levéltár.

**) Budai kam. levélt. 1883. cs. 89. sz.

***). Lelesz, Prot. A. G. pag. 335. N. 15.

1523. említették várnagyul Bethlen János.

1523. megerősíté Mária a krajnaiak kiváltságait, valamint Lászlót a sztrabicsói soltészszakban, mely okmányban*) alvárnagyokul Fornosy László és Csetneki János említettnek. Továbbá megerősíté a következő soltészszakot 1526. Orbán pápa ünnepén Budán: a lúzárfalvit és szerencsfalvit, mely utóbbit azon évben munkácsi várnagyai (comites et castellani castri Munkacz) Arthandi Pál és Somlyói Báthory István már előbb alakítottak**).

1529. Zápolya királyi adománylevél mellett a munkácsi uradalmat somlyói Báthory Istvánnak és örököseinek Szatmárnémetiért és hű szolgálatai díjazásául adományozta***). Báthory tetemes javításokat is tétetett e várban, a felső udvarban levő körfalat, melyen a Báthory-család köbemetszett czimere ma is látható és a lépcsőt, mely a legfelsőbb udvarba vezet, ő építteté. Birtokosa maradt ő a várnak és uradalomnak 1531-ig, midőn mint erdélyi vajda elhunyt. Akkor ismét Zápolyára esett vissza, ki még 1530. Ártándi Pálról a kapitányi hivatalt Büdi Mihályra és Valkói Mihályra ruháztat). Tettleg azonban az uradalmat Büdy Mihály birta zálogcizmen illetőleg haszonbérben Máriától. Zápolyát Munkács birtokában az 1538. nagyváradi békekötés is találta, melyben elhatározott, hogy egyelőre mindkét fél birja azt, mit elfoglalva tart, azonban 1540 Zápolya elhunyván, Ferdinánd az özvegytől, Izabellától az ország átadását kieszközlé, oly feltét alatt, hogy míg ennek kiskoru fia János Zsigmond herczeg atyai, Izabella özvegyi jószágait átvehetné Ferdinánd nekik Pozsonyt, Nagy-Szombatot és Nyitrát évenkénti 35 ezer forinttal adja kárpótlásul.

Hogy 1540. Ferdinánd csakugyan Munkács birtokában volt, kitűnik az azon évben a munkácsi várban (Sabatho proximo (ante dom. Misericordiae) a leleszi konventhez intézett parancsából, melyben meghagyja, hogy a várhoz tartozó dédai birtokot Büdy Mihály, beregi főispán és várfőnöknek hű szolgálataiért adja át, oly feltét alatt, hogy azt elne idegenithesse, míg neki más hasonló jószágot adományozand. A beiktatáshoz királyi emberekül kijelöltek Guthi András és Benedek, Ugrai István, bégányi Sárközy (Zárkeuzy) Gergely deák, Klacsanói Gallis János és István. A be-

*) Munkácsi 1649. urb.

**) U. o.

***) Munkácsi koronai perben 26. sz. melléklet, Budai kam. lev. 746. cs. 31. sz.

†) U. o. 1019. cs. 8. sz.

iktatásnál ellenmondott Kovászói Mathuznay Pál (Ferenéz fia) atyja és testvérei, György és Gábor nevében*).

1545. Ilosvay János és Ferencz a IIát iránt ismét Büdy Mihálylyal perelvén s ekkor a határt is Medenceze és Tökés (Töke, háza) közt bejáratván, végre 1546. a nádori szék előtt megegyeztek, hogy a régi állapot 200 frt kötbér mellett fentartassék.

János király végrendeletében kiskoru fia gyámnokául svaklini Petrovics Péter temesvári várnagyot és a sajóládi szerzetesből lett nagyváradai püspököt, Utjesenics Györgyöt (Martinuzzit, köznéven: Györgybarátot) kinevezvén, ezek Ferdinánd titkos unszolására fondorkodásaikkal Izabellát Erdélybe költöztették, elébb Budát is II. Szoliman kezére játszván. Itt azután Izabella készítetett nem csak Erdélyt, hanem magyarországi birtokait is véglegesen Ferdinándnak átadni, ki Zsigmond Jánosnak ősi javain kívül, 1547. Oppeln, Ratibor, Sagar és Préb hercegségeket adá ősi birtokul s leányát Johannát ígéré feleségül; Izabellának ellenben százezer aranyat rendelt kifizettetni. A birtok átvételében a király részéről Werner György sárosi várnagy és Dessewffy János biztosok működtek, kik 1549. jelentést tettek arról, hogy a Munkács, Huszt várak és a máramarosi sókamara visszavétele körül, valamint Büdy Mihály özvegye Ártándi Anna, ugy Mária királyné biztosai közt nehézségek merültek fel**).

Izabella 1552. juniusban átvádán Kassát is, Petrovics Pétertől és Csáki Mihálytól kísértetve, elébb Lengyelországba, azután Szileziába költözött. Ferdinánd ennek folytán Petrovics Péternek szolgálatai jutalmául Munkácsot s az ahoz tartozó uradalmat éltetartamára adományozta.

Petrovics birtoklatának idejében a munkácsi várhoz tartozó középvezniczei kenézséget 1554. és a bubuliskait 1555-ben Lugoson kelt okmányaival megállapítá; ez utóbbi iratban várnagyokul Nagylaki Mátyás és Possogi Bertalan, tiszttartóul pedig Csák Ambrus deák emlittetnek. Ez oklevelek bevezetésében a kiállító így írja magát: Nos Petrus Petrovicz de Suraklyu, comes ac Dominus in Munkacz etc. Memoriae commendamus sat.***)

Mária, 2-dik Lajos özvegye, ki mint főnebb emlitém, még férje életében Munkács jövedelmeinek birtokában volt, ettől az idő folyamában elsodortatván, kárpótlás iránt Ferdinánd királylyal egyez-

*) Lelesz, Stat. B. No. 138.

***) Budai k. l. 412. cs. 47. sz.

****) Munkácsi 1649. urb.

kedésbe bocsátkozott. Mária, 1552-ben egyik levelében*) tudatja megbízottja Eyczing Ulrikkal, miként a munkácsi uradalom haszonbéré körül felmerült nehézségek miatt, kész azt más alkalmas uradalommal fölcserélni s őt ez ügy elintézésével meg is bizta. Az új uradalomnak, mondja, legalább három ezer magyar forintot kell jövedelmeznie, mert Munkács, noha azt a bábors idő miatt jelenleg csak 1800 frtért adta Büdyéknek haszonbérbe, közönséges időben 4500, békében pedig hétezer magyar forintot is jövedelmez. Mire Eyczing azt tanácsolja Máriának, hogy cserében a munkácsi uradalomért a bajnuczit követelje Ferdinánd királytól. Ez menti magát Mária előtt, hogy a közjó miatt kénytelen volt Munkácsot Petrovicsnak adni, hogy bár az augsburgi egyezséget nem akarja megszegni, kárpótlásul Munkácsért nem adhat mást, a likavai uradalomnál.

Hogy a munkácsi javakat ekkor még mindig Büdy Mihály kezelte, kitetszik Ferdinándnak Pozsonyban, 1552. mártius 15. Büdy munkácsi uradalmi főnökhöz, László, munkácsi g. püspök kérelmére intézett rendeletéből. Ő 1532-ben Ártándi Pál gyászos halála óta viselte a megyei főispáni hivatalt is s bérelte az uradalmat; a várnagy volt egyébiránt Kozár Márton, kinek a Büdy testvérek 1551-ben Bodolón egy nemesi udvartelket ajándékoztak.

Ugyanazon évben biztosítá Ferdinánd Büdy Mihály özvegyét, Ártándi Annát, hogy Munkács váráért, melyet Mária királyné neki 15 évre zálogba adott s ő Ferdinándnak átengedett, Bodókö váralját vagy valamely akadály esetére a helyett másutt száz telekből álló birtokot adományozand.**)

Izabella e közben magát kijátszva látván, 1556-ban Szulejmann Ozmán fővezérhez fordult, ki őt pártfogásába vevén, Zsigmond Jánossal együtt Erdelybe visszahelyeztette és akkor ismét a munkácsi vár birtokába jött. Ferdinánd a munkácsi uradalmat tartozékaival Izabellának átengedni kényszerülven, 1557—1558-ban ifjabb Büdy Mihálynak addig, míg a megígért száz jobbágytelekből álló jószágot megnyerhetné, Várit és Bereg városát adományozá s őt a munkácsi vár bérletéről biztosítá.

Nyoma van annak, hogy 1558. évben I. Ferdinánd király ruszkai Dobó István, Domokos, János, László és Miklósnak a Lévai János magtalan kimultával rájuk szállott lévai uradalom helyett a munkácsi vár és tartozékaihoz való jogot adományozta,

*) Hatvani, Monumenta Hung. Hist.

**) Munkácsi koronai per, 3. sz. melléklet.

mit azonban ők tetteleg soha sem birtokoltak. (Budai. kam. levélt. 797. es. 42. sz.) 1560-ben pedig számos hont- s bodroghmegyei helységeket adományoz Dobó Istvánnak addig, míg a munkácsi vár visszafoglalásával neki ez uradalom adathatnék át.

Zápolya János a munkácsi uradalmat birván, 1562. ápril 23. Gyulavárban kelt oklevele szerint, megerősíté a krajnaiak régiebb kiváltságait, azon évi január 3. Gyulafejeváron kelt iratával pedig kezeli kiváltságot adott Balog Demeter mogyorósi lakosnak, a végből, hogy Balázsfalvát megnépesítse. Ez okmányban*), a munkácsi vár főnökeül Dacso Tamás, várnagyul Galteowy Ferencz és udvarbiróul Kerepeczi Demeter emlittetnek. Ugyanazon évi április 24. Gyulavárban kelt levele szerint, kovászói Mathuznai Péter bereghmegyei birtokait összes jogaival együtt azért, mert a császár érdekeit minden ügykezeztével előmozdítá, elkoboztatta és Galteowy Ferencznek további jóakaratajg adományozta.**)

1564. (feria 2. pöst Dom. laetare) Kolozsváron kelt okmánya szerint, Berilla Gergely poroskói lakosnak szabadalmat ad, hogy a Szalay Kristófnak határozatlan időre („usque ad beneplacitum“) átengedett Bubuliska nevű a várhoz tartozó helységbe telepítvényeseket szállítson. Ez iratban munkácsi uradalmi főnökül Bornemissza Benedek és udvarbiróul Fejérvári Tamás deák (Albensis) emlittetnek.***)

1567-ben Miksa király elfoglaltá Munkács várát Zápolya seregétől s azt ung- és bereghmegyei közérővel kijavittatá. 1568-ban igazgatá az uradalmat Szentjános Lajos. főnök (praefectus) és beregi főispán, ki azon évi febr. 4-én Munkács várában kelt iratában Koczán nevű kenézt feljogosítá, hogy Dunkófalvát megnépesítse: azon évi szept. 5-én pedig Besi Andrást Kis Iván nevű helységre nézve.†) Sajátságos, hogy Szentjános is az oklevelek szerkezetét ily feunhangu irálylyal kezdé: „Nos Ludovicus de Szent János. Praefectus arcis Munkacz. damus pro memoria sat.“, mi ugy látszik akkor nem csak a fejedelmeknél, hanem alantás hivatalnokoknál is divott.

1573. évben Miksa király a munkácsi várát s uradalmat Mágoesi Gáspárnak, a közelebb lezajlott nehéz időkben Ferdinándnak volt gylai és később Miksa király egri hű kapitányának s egyszer-mind hevesi, borsodi és tornai főispánnak adatta tiz évre

*) 1649. urb.

**) Pesty Frigyes közlése a budai k. levéltár irataiból.

***) 1649. urb.

†) U. o. 260. 299. lapokon.

42 ezer magyar forintért oly feltétel alatt, hogy a birtok haszonélvezete által évenként 4200 forint törlesztessék a zálogösszegeből s így tíz év múlva a jószágot és várat ingyen tartozzék ő felségének visszaszabocsátani. Ez okmányban említettik, hogy a vár épületei ezer forintba becsülvék s Mágócsi azokat csak a király engedelmeivel változtathatja vagy bővítheti. Ha ellenség miatt őrseget kellene a várba helyezni, úgy Mágócsi köteles legyen bármily nemzetiségű királyi katonákat a várba bebocsátani, mit unokái, András és Gáspár, valamint a vár tisztjei is esküvel elfogadni tartozzanak; úgy azt is, hogy sem az erősséget, sem abba helyezendő hadi szereket és lövegeket, sem titkon, sem nyilván nem játszanadják az ellenség kezére, hanem minden tekintetben ő felségének és utódainak tántoríthatlan hűséggel szolgálandnak.

Minthogy pedig Nagy-Bereg és Vári e korban Büdy Mihály és Farkas kezében voltak, azokat 20 ezer forintért átengedték a királynak, ötezerben adományul kapván a magtalanul elhunyt Guthi Ország Kristófról a koronára szállt Atya, Adony, Helyen és Kerecseny helységeket. Büdyék 1575-ben felvevén a Szepesi kincstártól a 20 ezer fitnyi zálogsemmát, tetteleg visszaszabcsáták a nevezett két mezővárost a királynak az azokra vonatkozó irományokkal együtt. *)

1578-ban törvénykezett Mágócsi a szomszéd szentmiklósi uradalom birtokosával, Telegdi Mihálylyal, némi megtagadott jobbággyi tartozások miatt, mit Szentmiklós leírásánál körülményesebben előadandok.

1579-ben II. Rudolf alatt czoborszentmihályi Czobor Imre, nádori helytartónak Nagydán (3. post. fest. assumpt. Mariae virg.) kelt adománya szerint, a munkácsi birtok 31 ezer forintért Mágócsi Gáspárnak és Andrásnak ujabban tíz évre zálogul adatván, a leleszi konvent által eszközzendő beiktatáshoz kijelöltettek királyi emberekül: Tarnóczy Simon, Bégányi György, Komlósi Gáspár, Bilkei Máté, Halábori Pál és Kürtösi György. Az ünnepélyes beiktatáshoz pedig meghivattak érdekelt szomszédosokul, munkácsi Nylas Mihály deák, Péterházi Mihály, Halábori Pál alispán, Ormány István, halábori Kasza Péter, hites táblabíró, kiscuti Fornosi György főszolgabíró, Guthi Imre, girsanói Gyrseny Tamás, Kerepeczy Lukács és György, Pósházi Mátyás, másképp Csömöri Zay, pósházi Nyiri Ábrahám, Kerepeczi János, (Kerepeczi Demeter deák árváinak nevében is), Szarka Balázs, Lónyai Péter, Pethus Péter, Bilke

*) Leleszi kiadvány.

Máté; Klacsanóról: Dehine István, Mihalka János, Gallis István; Kerepeczről: Csapó Márton, Kerepeczi György, Ferencz Mátyás, Fábian Bálint, Kerepeczi István bíró sat. A beiktatásnál ellenmondott Telegdi Mihály szent-miklósi birtokos, mert Mágócsi oly részjóságokat és határokat is igényelt, melyek az ő szentmiklósi kastélyához tartoztak.*)

1580-ban Rudolf ismét további négy évre iratja Mágócsira a munkácsi jószágot, úgy, hogy ennek lejárta után összesen 49 ezer forint törlesztéseig birhassa haszonbérben a jószágot.**)

Mágócsi 1579-ben Kelemen és Puznyákfalva, 1582-ben Rákos és 1583-ban Jobbovicza uradalmi helységekre nézve állított ki kenézleveleket, az illető magyar szövegü okmányokat így kezdvén: „Nos Caspar Magóchy, Sacrae Caesar Regiaequae Mattis Consiliarius ac Cottus Torna et Beregh Comes sat.“, s azokban megemlíti, hogy ő felsége birtokát öregbiteni óhajtván, feljogosítja az illető kenézt a helység megnépesítésére.

1584. június 11-én legfelsőbbleg kiküldetett a munkácsi és szent-miklósi uradalmak közt peressé vált határok megállapítása végett egy bizottság, melynek tagjai voltak: Mathysi István, nagyváradi püspök, gróf de Nagárolis Ferdinánd, felsőmagyarországi főkapitányi helyettes, Nagyváthy Ferencz, a szepesi kamara tanácsosa Prépostvári Bálint es. k. kapitány és Darhócz Pál, királyi biztos.***)

1585. ismét vizsgálatok eszkeztettek a munkácsi és szomszédos szentmiklósi uradalmak birtokosai közt az erdők használata miatt felmerült viszálykodás iránt. A leleszi konvent küldötte által kihallgatott számos tanuk közt előfordult Bay Ferencz is, ki akkor 65 éves volt s állítá, hogy akkor, midőn néhány év előtt ő munkácsi várkapitány volt, a két jószág egy uradalmat képezett.

1586. Mágócsi G. végrendeletileg nejének Horváth Annának hatezer aranyat, hatezer tallért és Vámosujfalu helységet, a beregszászi kuriát, a vizsolyi és bányácskai jövedelmekkel együtt hagyta; Kigyóst és kétezer forintot Kátai Ferencz nevű szabadosának, kinek anyja volt idősb Mágócsi András leánya; Móriecz Baláznak hagyta Muzsajt és a szőlőket szintén kétezer forinttal; Munkácsot, Tornát s egyéb vagyonát és összes ingóságait Gás-

*) Leleszi levél.

**) U. o.

***) Budai k. l. 1456. es. 1 sz.

pár és Ferencznek, ifj. Mágócsi András és Alaghi Judit fiainak, ezeket a Móricz és Kátai várományosaiul is tevén*.)

1588-ban már Rákóczy Zsigmond birtokában találjuk Munkácsot, ki Mágócsy András özvegyét Alaghi Juditot nőül vevén, ennek kezével a jószágot is átvette; s kinek, valamint Mágócsi Gáspár és Ferencznek Rudolf király az uradalmat 30 ezerben elzálogította, mely zálogpénz később szaporittatván, csakhamar 103 ezer forintra emelkedett.**)

1590. Rudolf biztosítja Rákóczy Zsigmond grófot és Mágócsi Gáspár nevezett jog utódait arról, hogy tőlük a munkácsi várat s tartozékát addig el nem veszi, míg az azt terhelő 125,550 magyar forintot, melyeket ők részint ő felségének kölcsönöztek, részint az egri várhoz tartozott Vámos-Ujfalu, Kenderes, Szentmarja és Sajóhidvég kiváltása fejében kiadtak, nekik vissza nem fizeti.***) Sőt egy év múlva a király a fentebb említett összeghez és 3000 aranyhoz ujabban 25 ezer forintot felvevén, a munkácsi uradalmat nekik 15 évre visszaválthatlanul lekötötte.†)

Az 1591-évből kelt záloglevélben említetik, hogy a 155.350 forintra rugó zálogösszegben foglaltatik a 3 ezer aranyon kívül, a zálogbirtokokosok által lefizetett 7 ezer tallér és 17 ezer forint, azon ötezer tallér, melyeket a szepesi kamara a vár javításáért beszámított s azon százezer forint, melyeket 1589. a császári sereg zsoldjára fordítottak sat.††)

1599. Fornosi Gergely, Oroszi Tamás, Bégányi György és Hetei szolgabírák, valamint Péter deák hites jegyző által összeírtattak a Rákóczy Zsigmond munkácsi birtokához tartozó helységekben levő taxális jobbágyházak. E jegyzék szerint volt Munkácsdon 156, Beregszászon 185, Váriban 137, Beregen 73, Alsó Verczken 48, Kaszonyban 50, Ujvárosban (Beregszászon) 12, B. Ujfaluban 33, Sarkadon 19, Dragabartfalván 46, Mocsárkán 1, Oroszvégen 21, Munkács Ujfaluban 11, Kendereskén 7, Gorondon 20, Isnétén 50, Lucskán 30, Sztrabicsón 83, Pisztraházán 36, Leányfalván 22, Fogarason 27, Závidfalván 35, Hátmegén 1, Péterfalván 2, Kelemenfalván 14, Tökésen 1, Szajkófalván 1, Szerencsfalván 2, Deskofalván 2; továbbá előfordul: Feketepatak 5, Ardánháza 24, Medencze 11, Nyíresfalva 13, Kassafalva 2, Kis Sarkad 1,

*) Budai kam. levélt. 746. cs. 19. sz.

**) U. o. 624. cs. 27. sz. és 745. cs. 38. sz.

***) U. o. 612. cs. 25. sz.

†) U. o. 1750. cs. 28. sz.

††) U. o. 746. cs. 8. sz.

Papgyörgyfalva 1, Muzgafalva 1, Kut 6, Bábafalva 3, Babosfalva 1, Delegánfalva 1, Kis Lueska 1, Vanikófalva 1, Uszkofalva 1. Klastromfalva 1. Koresova 5, Sztánfalva 21, Dobrovicza 3, Szolanovics 4, Bukovinka 1, Vusnik 3, Bresztó 2, Paszika 3, Nagybisztra 3, Roszos 3, Plávia 7, Koziva 3, Melniesna 6, Busnieza 3, Szoloesin 3, Kishisztra 5, Olenyova 10, Izvor 3, Bergócz 2, Timsor 2, Uklina 10, Rosztoka 1, Kicsorna 1, Hazugafalva 1, Nagy Iván 16, Kis Iván 20, Rákos 21, Csürfalva 3, Kulinkófalva 1. Cserlenő 13, Nagy Boboliska 1. Fejér Ágostonfalva 1, Kislányfalva 2, Csertész 1, Romocsafalva 5, Nagy Balázsfalva 14, Vulsinka 1, Szerencsfalva 4, Kis Mogyorós 8, Ilkofalva 1, Kosztrubácsfalva 1, Kislohó 4, Nagylohó 8, Kisdobrovicza 1, Fedelesfalva 2, Trosztánfalva 3, Puznyákfalva 4, Herczfalva 1, Nagy Mogyorós 1, Lauka 9, Felső Viznieze 13, Közép V. 6, Alsó V. 6, Kisbelebele 1, Klocskó 3, Szidorfalva 1, Gévéfalva 1, Runofalva 2, Szakarka 1, Szanicsa 1, Ruszskabla 8, Hrabonics 6, Kis Hrabonics 1, Dunkofalva 7, Balmusfalva 1, Huezfalva 1, Zimbrilova 3, Iglincz 1, Csabina 6, Ulkovecz 2, Komnapatak 1, Gát 20, Nagy Gut 6, Jánosi 13, Ardó 12, Balázsér 12, Kisgut 7, Kerepecz 9, Derczen 34, Fornos 11, Pósháza 9, Dávidháza 18, Klacsanó 9, Ignécz 26, Balázs 8, Benedike 12, Kálnik 24, Kuzmina 1, Gajdos 5, Medvefalva 10, Patkanócz 37, Zsukó 6, Csapóeczka 8, Podhering 7 házzal. E helységek közül azóta több nyomtalanul eltűnt.

1603. május 28. Pozsonyban kelt nádori beiktatási parancs folytán*) meghagyatott a leleszi konventnek, hogy Szerdahelyi János, munkácsi urad. főnököt iktassa be a Rákóczy Zsigmondtól és Mágócsi Ferencztől adómentesített, pénzen vásárolt munkácsi (Lövei-féle) ház és a beregszászi, a Nagymezőn és Thora-függön levő, két szőlő birtokába. Ez okmányban királyi emberekül ajánltattak: Nylas János, Kerepeczi István, György és Ferencz, Grothy György, Szőcs János, Dávidházi István, Szabó Lukács, Pósa házi János és Kovászói Matuznai Gedeon. Meghívott szomszédosokul említettnek: Kiss Mátyás, munkácsi harminczados, Szőcs (Zeoeh) Péter deák, és János, Monda Máté és Lukács, Borbély Balázs munkácsi főbíró (judex primarius,) Halász Máté oroszvégi bíró, Beregszászról: nemes Borbély Ferencz, Somlyódi Balázs deák és priberi Melith Pál, alispán.

Ez évben, április 24. Prágában kelt okmány szerint II. Rudolf intézkedvén a beregszászi bortized iránt, abban Munkács vá-

*) Leleszi levéltár.

rát magáénak mondja; a birtok azonban tetteleg Mágócsi Ferencz használatában volt, a megelőzőtt évben (1603.) Rákóczy Zsigmond és Mágócsi Ferencz közt a befejezett gyámság iránt létrejött s Rudolf császártól jóváhagyott egyezmény alapján, mely szerint Mágócsi 50 ezer forintot tartozott Rákóczynak kielégítésül fizetni, a terjedelmes zálogbirtokot magának megtartván.*)

1604. január 20-án Mágócsi F. megállapítja a szidorfalvi kenézséget. Ugyanezen évben bizonyítja Beregmegye, hogy a munkácsi uradalom közereje soha máshová, mint a vár fentartására, nem fordított. (Budai k. l. 748. cs. 36. sz.) 1605-ben Munkács vára Beregmegyével együtt Bocskay István birtokába kerülén, ennek 1606. nov. 29-én bekövetkezett halálával, ismét Mágócsi Ferencz kezelte az uradalmat, és pedig az 1608. 22. t. cz. alapján háborítlanul; ez ugyanis megerősítvén az 1439. 16. t. cikkben a korona-jószágok el nem idegeníthetése iránti határozmányt, megjegyzi, hogy Munkács, Zólyom és Diósgyőr kivételnek, azok a királyi szükségletek fedezéseül elzálogítva levén; ellenben a murányi és lipesei várak a németektől visszaválthatók.**)

Mágócsinak e korbani birtoklata kitűnik több okmányaiból, melyek szerint az uradalom területén több új kenézséget alakított. Így 1607-ben a vorotniczait, vulsinkait, nagy és kis mogyorósit, alsó-vizniczeit, medenczeit; 1608-ban a nagy-lohóit, ilkóczit, gévénfalvit és oblazit; 1610-ben a papfalvait, 1611-ben a kicsornait, nagy-ábránkait, deskófalvit, szotoleczfalvit sat.***)

1609-ben Alaghi Ferencz és Menyhért tiltakoznak az ellen, hogy Mágócsi Ferencz, akár szerződés, akár végrendelet alakjában a munkácsi és regéczi birtokokhoz való jogát az ő mellőzésükkel s joghátrányukra Móricz Mártonra ruházza.†)

Mágócsi F. elhunytával, annak özvegyét Szerdahelyi Dersffi Orsolyát galantai Eszterházi Miklós nőül vevén, 1612-ben a munkácsi vár és uradalom ezekre szállott s abba a leleszi konvent által gróf Forgács Zsigmond alországbíró által kiadott parancsra még azon évben ünnepélyesen be is iktattattak. A beiktatási okmányban mint bevallók előfordulnak: sövényházi Móricz Márton és csegekatai Kattai Ferencz fiai: Ferencz, János és Fülöp; Móricz Márton, leányai Klára és Borbála, Móricz Kata, lomniczei Kissevics Horváth

*) Munk. koronai per.

**) Corpus Juris I. 656.

***) 1649. urb.

†) Budai kam. l. 540. cs. 36. sz.

Lászlóné, Mórícz Margit Palágyi Ferenczné, Mórícz Anna Pohalni Istvánné, néhai Mórícz Lőrincz leánya Erzsébet vajdai Bakcsi Mihályné (ki leánya volt Hani Péternek Mórícz Judittól) és Kattai Mihály leányai Eufrozina és Mária Magdolna. A beiktatáshoz királyi emberekül ajánlottak: Ilosvai János és István, Gulácsi Kristóf, Kisbégányi András és Sebestyén, Oroszi Tamás, Hartyáni Ferencz, Gulácsi Mihály, Kerepeczi Ferencz és István és Fornosi László. Meghívott szomszédos és érdekelt birtokosokul pedig említettnek: Guthi Boldizsár és Gulácsi Oroszi János alispánok, Kerepeczi György és Bégányi András szolgabírák; Borzsvai Gábor hites jegyző, Póssaházi János munkácsi várnagy, Szalay Miklós udvarbíró, nagy-lónyai Lónyai László, Kerepeczi Ferencz, klacsanói Horváth Ferencz, kiscuti Guthy Ferencz, guti Tarnóczy János, Földvári Imre, dercezeni Kakas Pál, Munkácsi Sándor, Borbély István, Egresi Miklós, Kigyósi István, Belegről Borbély Ferencz és Szabó Lukács, Lőrincz Gáspár, Kerepeczi István, Nagy András, Kerepeczi György, Oroszi Gáspár, Pogány Ferencz Kerepeczről; néhai Priberi Melith Pál özvegye Csapi Krisztina nevében Barta András, Perényi Györgyért Kopasz András, Czobor Mihályért Bakos András Derecenből, Gersenyi Mihályért Pokol Bálint és Guthi Miklósért Nagy Antal Kiscuttról; Póssaházi Ábrahám özvegye nevében Székely István és Oláh Nagy Miklós Póssaházáról; Sárközy János és Kelemen, Szabó Lukács, Körösi István deák, Mester Bálint és klacsanói Horváth Ferencz Dávidházáról. A Vári mezővárosban történt beiktatáshoz megjelentek ezek: halábori Halábori Pál, Oroszi László, Tóth Imre Borsóváról; erdőteleki Szentmáriásy György, Petes László, Felesdi András deák, szentmártoni Nagy Bálint, valamint kölcei Kende Demeter özvegye nevében Vitál Mihály, Béres István bíró, Rakomazi János özvegyéért Balázs Pál, Gecsey Ferenczért Tar János és Nagy Jánosért Veres Pál Haláborról; Székely Boldizsárért Varga János bíró, Lorántfi Mihályért Máté György, Károlyi Mihályért Király János és Csapó János, somlyói Szabó Istvánért Salánki Gáspár, Gulácsi Mihályért Orosz Tamás Nagy-Muzsalyból, Barna Mihály; Kende Bálintért Nagy Lukács és kölcei Kende Demeter özvegye nevében Barna Pál Kóródról. Beregszászon a beiktatás alkalmával jelentkeztek: Bégányi Miklós és Tamás, Csapi Krisztináért Kalmár Pál és Salánki Gergely bíró, Czobor Mihályért Szabó Pál Ardóról. Kigyósról Csapi Krisztina nevében Szarka György, Bende Gáspár, Mártonyi János, Mester Gergely és Simon Pál; Tárkányi Istvánért Némethy Demeter, Perényi Györgyért Bende Pál; Nagy-Bégányból

Kása István Bégányi Ferenczéért, Kocsis Gáspár, Dávid Lukács és Csomonyi András Mező Péterért; Juhász Péter Ilosvai Istvánért; Nagy-Muzsalyról: Károlyi Mihály nevében Turi János, Madocsányi Márton és Pap István; Czobor Mihályért Komlósi Lukács, végre Balazsérrol: Telegdi Gáspárért Kovács János, Perényi Gáborért Cseh György és deveszeri Bornemisza Mátéért Danko István. A beiktatás, melyet Bégányi Sebestyén királyi ember és Habardy László leleszi prépost teljesített, ellenmondás nélkül történt.*)

Eszterházy azzal kezdé az uradalom kezelését, hogy mindjárt 1613. január 1-én Kőrösi K. István nevű udvarbirája által urbérileg összeíratta tetemes birtokait, megállapíttatván e műben jobbágynak köteles szolgálatait és fizetéseit, a beregszásziakat pedig megtagadott bordézsma miatt kegyetlenül üldöztette.

1613-ban tiltakoznak lomniczi Kyssevith Horváth Kristóf, sövényházi Móricz Kata és Palágyi Margit, Móricz Márton ellen az általa Katai Ferencz, János és Fülöppel a munkácsi várhoz tartozó birtok iránt kötött egyezmény ellen.

Az új birtokosok 1613. január 1-én több új kenézséget is alapítottak és némely régiebbet megerősítettek, az illető, latin nyelven szerkesztett okmányok így kezdődnek: „Nos Nicolaus Eszterházy de Galantha et Ursula Dersffy de Szerdahely etc., Memoriae commendamus, quibus expedit universis“ sat. Azon időbeli kenézi okmányok kiadattak Szolocsina, Új-Bisztra, Kornapatak, Kis-Bisztra, Izvor, Nagy-Bisztra, Kis-Rosztoka, Bukócz, Szkotárszka, Kanora, Szaszóka, Tibava, Leczfalva, Kendereske, Kelemenfalva, Medencze, Nagy-Lohó, Vorotnicza, Vusnik vagy Vulsinka, Nagy- és Kis-Mogyorós, Kőrösfalva, Puznyákfalva, Szidorfalva, Alsó-Viznicze, Kis-Belebele, Runofalva és Obláz helységekre nézve.**)

Eszterházi Miklós neje bevállása folytán 1614. április 15-én gróf Forgács Zsigmond horknóczi kastélyában kelt parancsa szerint meghagyta a leleszi konventnek, hogy őt Munkács birtokába vezesse be. Ez okmányban királyi emberekül ajánlottak: Ilosvai István és János, Lónyai László, Guthi Boldizsár, Oroszi János, Bégányi András és Sebestyén. Ez alkalommal előfordultak Kerepeczi György mint szolgabíró, Kigyósi István harminczados, Pósa-házi János várnagy és Telegdi Gáspár mint podheringi birtokos. Azonban nem sokáig bírhatta Eszterházi és neje nyugodtan az uradalmat, mert a királyi ügyész perbe idézte őket a nádori szék elé, mint a Mágó-

*) Leleszi levéltár.

**) 1649. urb.

esi Ferencz és Gáspár, úgy Rákóczy Zsigmond magtalan kimulta tolytán a királyi fiscusra szállt uradalom visszatartóit, egyszersmind 212 ezer forintnyi kárkövetelést is támasztott ellenök, mely kár még az előbbi zálogbirtokosok idejében okoztatott; e per azonban nem sokára kiegyenlített.*) Jelesül 1615-ben Mátyás király, miután az esztergomi káptalan s a leleszi konvent küldöttei megvizsgálták Munkács táján a kár mennyiségét**) felhivta Naprághy Demeter kalocsai érseket is, adna véleményt az iránt, valjon a zálogösszegeből azon károkat, melyeket Mágócsi Gáspár, Ferencz, Rákóczy Zsigmond, Eszterházy Miklós és neje az uradalmi jobbágyokon az urbéren felül eszközöltetett zsarolások s a zálogokmány ellenére tett követelések által okoztak, mennyire lehetne levonni?***). Mindemellett, Eszterházi hatalmas befolyásával oda vitte az ügyet, hogy 1618-ban ötezer forintot ráfizetvén, az uradalom továbbra is nála hagyatott†); sőt azon évben némi ráfizetés mellett új átirat czímen beiktattatni rendeltetett a király által Eszterházy fia István is, oly kitételrel, hogy e család 150,350 frtnyi összeg fejében birja zálogul a munkácsi uradalmat.††) Az 1619 évben eszközöltetett beiktatásra vonatkozó parancsban kijelöltettek királyi emberekül Ilosvai András és János, Telegdi Gáspár, Mathuznai Pál, Lónyai László, klacsanói Horváth György és Zsigmond.†††)

Az 1619. és 1622-ki békekötés szerint Bereg több szomszédos megyével s Munkács várával együtt Bethlen Gábor erdélyi fejedelemnek élte fogytáig átengedtetvén s Eszterházy 1620-ban Munkács helyett Fraknó várát kapván, később a Sopronyban tartott országgyűlés végzései szerint (1622. 29., 30., 31. t. cz.), Munkács 300 ezer magyar forintban Bethlennek örökösén átadatott.§)

1623. febr. elején Bethlen személyesen is tartózkodott a munkácsi várban, honnan azon hó 10-én Petroniust itteni püspöki székhében megerősíté.

Az 1624. május 8-án kelt békekötés szerint, megerősített Bethlen a Bereg-, Szatmár-, Szabolcs- és Ugoçsamegyéken kívül még az 1622. évben nyert Zemplin, Abaujvár és Borsod vármegyék birtoklatában is oly módon, hogy a törvényes ügyek a nádor köz-

*) Budai k. l. 910. cs. 38. sz.

**) U. o. 463. cs. 24. sz. és 748. cs. 44. 45. sz.

***) U. o. 28. cs. 32. sz.

†) U. o. 743. cs. 12. sz.

††) U. o.

†††) Lelesz, Prot. Stat. VI. k. 28. sz.

§) Corp. Jur. I. 719.

bejöttével intéztessenek el s a főispánok és hadnagyságok Ferdinánd hűségére is esküdjenek meg; a felségi jogok a királyt illessék; a szabolcsi, szatmári és ugoicsai tizedek a fejedelem kezéhez fizetessenek, ellenben azok, melyek Abauj, Bereg, Zemplén és Borsodban szedettek, a papságot (clerust) illessék; Munkács és Tokaj zálogczimen, Ecsed, Felső- és Nagy-Bánya örökjoggal szálljanak rá.*)"

1625-ben Bethlen Gábor Quilielm György brandeburgi fejedelem (marchis) nővérét Katalint magának Kölnben okt. 6-án és illetőleg Gyulaféhvároton decz. 16-án eljegyezvén, annak hitbérül szerződésileg Fogaras és Munkács várait leköté.**) Ez utóbbit 300,000 forintnyi értékben még azon évben Ferdinánd király jóváhagyásával nejére át is ruházta.***)

Azon évben gelsei Balling János munkácsi főkapitány és tisztfőnök megállapítja a talamási és volóczi kenézséget, mely utóbbit július 20-án Gyulaféhvároton maga a fejedelem is megerősített. Csakugyan Balling 1629. szept. 2. kenézségi kiváltsággal felruházta Vaszkó Miklóst a végből, hogy Szvalyorkára új lakókat telepítsen. A fejedelem e gondos tiszte 1629-ben a munkácsi várat is gyarapítja; erre vonatkozólag emlékkövet is tétetvén az új épületre. (L. „Munkács vára.“)

Gábor a tettdus, erélyes, történetünk egyik kiválóbb férfja, 1629. évi nov. 15-én elhunyván: nejének Brandeburgi Katalinnak hagyta Munkácsot, Tokajt és Fogarast.

1630-ban Rákóczy György, erdélyi fejedelem a többi megyékkel egyetemben Bereget is megszerzvéu, Katalinnal a Balling által zárva tartott munkácsi vár átadása iránt alkudozott, ki Fogarason 1631. április 13-án kelt, titkos pecsétjével megerősített nyilatkozatában keresztényi hitére fogadá, hogy a munkácsi várat jószágostól kivüle senkinek másnak nem adja, sem annak átadása iránt mással érintkezésbe nem bocsátkozik, elvárván a fejedelemtől, miszerint őt e tekintetben illően kárpótolandjaj†) Majd azon évi május hó 26-án Medgyesen újabb egyezséget kötött Rákóczy Györggyel, mely szerint nyilvánítja, hogy annak középső fiát R. Zsigmondot örökbe fogadván, halála esetére a munkácsi várat s uradalmat reá ruházza, azon esetre pedig, ha férjhez menvén, gyermekei lennének, Zsigmond 150 ezer forintot tegyen le azoknak s az ura-

*) Szalay M. O. tört. IV. 350. lap.

**) Budai kam. I. 1759. cs. 9. sz.

***) U. o. 743. cs. 11. sz.

†) A munkácsi koronai perben melléklet.

dalmat ő birja; egyszersmind várományosokul Rákóczy legidősebb és esetleg legifjabb fiát Ferenczet jelölé ki. A szerződés nagyobb biztossága végett egyszersmind R. Zsigmondnak a munkácsi uradalom területén 20 jobbágytelket előlegül átadott.*)"

E szerződések megtartására, valamint arra, hogy a fejedelem özvegye iránt tántorithatlan hűséggel fognak viseltetni, megesketteté Balling János munkácsi főkapitányt, Palaghy István alkapitányt, az udvarbirót, porkolábot, hadnagyokat, tizedeseket s az egész őrséget és szolgaszemélyzetet.**)

E közben Rákóczy György a nikolsburgi és pozsonyi egyezségek alapján Munkács várába, melynek kapuját előtte Balling elmentálás nélkül feltárta, behelyezkedvén, ezt Brandeburgi Kata zokon vévé és Csáky Istvánnál a munkácsi vár és tartozékai iránt alkudozni kezdett, sőt ez iránt egyezményre léptek, miről Rákóczy György értesülvén, 1631-ben a leleszi konvent előtt tiltakozást nyújtott be az iránt, hogy a fejedelemnő, a köztök fenálló egyezmény ellenére Csáki Istvánnak jogszerű ígéretet vagy kötelezést tehessen.***) Nem sokára azonban Rákóczy Györggyel, a feléje fordult sorstól készítetve, teljesen kibékülvén, Katalin Balling János főkapitánynak, Palaghi Istvánnak, Huszár Ferencz és Glósz Gergely várbeli tiszteknek engedetlenségökért megbocsáta, Ballingot a Bethlen által nyert e hivatalában élte fogytáig megerősíté, a többi tiszteket Rákóczy György hűségére megesketteté; a Rákóczy és közötté Fogarason létrejött egyezséget megtartani ujabban ígérte; Balling Jánosnak Rákost 4000, Ruszkóczot 4500 és egy beregszászi szőlőt 1200 forintban ráíratott; a fentebb nevezett vártisztek mindenkének 200 forintnyi, hat hét alatt kifizetendő kegyelemdíjt utalványozott s ezek szigorú megtartására, valamint a fogarasi vár elhagyására magát a gyulafehérvári káptalan előtt kötelezé.†)

Jóllehet Rákóczy, mint láttuk, a munkácsi várat még 1631-ben tetteleg birtokába vette, mégis abba csak később, 1636-ban galantai Eszterházi Miklós nádornak a leleszi konventhez menesztett parancsa folytán az 1633. évi febr. 5-én megkezdett eperjesi egyezés alapján iktattatott be nejével Lorántfi Zsuzsánnával együtt; mely egyezésben megígérte Ferdinánd, hogy a munkácsi birtok iránt

*) Ez érdekes okmány, melyet a budai kam. levéltár 369. cs. és 24. sz. a. találván, lemasoltam, közöltetett a Történelmi tár 1878. I. 195. l.

**) Ez eskü-minta közöltetett u. o. 196. l. egész terjedelmében. Budai k. l. 369. cs. 23. sz.

***) U. o. 767. cs. 24. sz.

†) U. o. 743. cs. 8. 9. 10. sz.

külön állítandja ki neki a szükséges adományt. Ez tehát most 1635. december 18-án Rákóczy György küldöttei Chernel György és Rhabet Dániel közbejárása folytán megtörténvén*), a Bécsben kiállított adomány-levéelben világosan megemlítettett, hogy a három év előtt, tehát 1633-ban május 6-án Eperjesen kelt és sept. 25. legfelsőbbleg jóváhagyott egyezség foganatosításául adatik ki az okirat. E szerint az uradalmat átengedte Ferdinánd Rákóczy Györgynek, neje Lorántfi Zsuzsánnának és gyermekei: György és Zsigmondnak a kincstárba fizetendő 150 ezer birodalmi tallérért, vagyis 200 ezer magyar frtért, minden a várban találtató felszereléssel, ágyukkal, taraczkokkal, fegyvertárral, löporral és egyéb műszerekkel, oly feltétel alatt, hogy ők azt haláluk napjáig bírják. Kikötöttetett továbbá, hogy a fejedelem most letegyen 50 ezer frtot, hogy a várat nem kapcsolandja Erdélyhez s a király hiveinek mi kárt sem okozand. Az okmányban elősorolt egyéb helységek közt még mindig említettnek Kulinkócz, Cserejócz, Bucsú, Bubuliska, Kis-Bubuliska és Lauka faluk is, a vár tartozékaiul.

1635-ben II. Ferdinándtól a munkácsi uradalmat 200 ezer frt erejéig, melyből 55 ezer felvételét Bercsényi Imre, a szepesi kamara tanácsosa nyugtázta, továbbra is megkapta Rákóczy György és neje**), kik 1636. évben a leleszi konvent által ujonnan beiktattak. Az ünnepélyes átadáshoz megjelentek érdekelt szomszédosokul: Simai Mező Gáspár, kis-bégányi Bégányi Ferencz, Munkácsi Miklós deák, Szegedi Bálint, Morda János, Komlósi György, ó-bégányi Bégányi György, Tegenyi János, badalói Bálintfi Balázs sat.; ez alkalommal ellenmondottak Lövei Gergely, fia János, maga és neje nevében is munkácsi udvarháza és szőlői iránt, melyeket Sárközi Jánostól pénzért vettek; Horváth Ferencz és neje Székely Borbála és fiai Ferencz és László, Kulinkócz és Csürfalva iránt; eserneki Dessewffy László, Ferencz, Ádám, Klára (osztropani Pereszi Gáborné), Katalin (nagy-lucesi Dóczy Menyhértne), munkácsi udvarházuk iránt; Kiss Anna, Dobrossay Bálint deák, munkácsi birtoka iránt; Kigyósi Ferencz, szintén munkácsi háza és kúriája iránt; Balling János kapitány, fia György, leánya Erzsébet (özvegy kölcsei Kende Ferenczné) és Anna (Lövei Györgyné) isnyétei, gorondi és timsori birtokuk és a beregszászi szőlőre nézve; Kigyósi Ferencz és István pósa házi, Mező Gáspár, László és Péter deskofalvi birtokára nézve sat. Királyi emberül működött ez alka-

*) Budai kam. lev. 767. es. 35. sz.

**) U. o. 372 es. 15. sz.

lommal Kerepeczi István és törvényes bizonyosságul Bégányi Tamás szolgabíró és Dobray János törvényszéki jegyző.

A klacsanói Horváth Ferencz által történt ellenmondás békés uton ki nem egyenlítettethvén, perre került az ügy; ennek azonban csak az 1640. évben Rákóczy György, vajai Ibrányi Mihály és Horváth Mihály és Horváth közt keletkezett egyezség vetett véget; e szerint Horváth Ferencz munkácsi nemesi udvarházát Ibrányinak, cserejóczi és kulinkóczi birtokát pedig Rákóczynak 1500 magyar forintért és a fejedelemnek Klacsanón volt jobbágyaiért átadta. Ez alkalommal Rákóczy György nevében eljárak tiszte Varjassy János és meghatalmazott ügyvédei Bodó Lajos és Göczy László. Az illető okiraton előfordulnak ezeken kívül Kisfalusy Péter alispán, Kerepeczi István és Gulácsi Ferencz szolgabírák, Kigyósi István, Kerepeczi Márton, Hetei Zsigmond és Péchy István táblabírák és Balling János munkácsi főkapitány.*)

1636. Rákóczy György Mád felét Brandeburgi Katalinnak 30,979 forint és 6000 aranyban elzálogítja, mely összeggel neki a munkácsi és fogarasi várakért s egyéb arany ékszerekért adósa maradt**); minek folytán e fejedelemné írásilag elismeré, hogy Rákóczy és neje által Munkács, Bereg, Fogaras várakra, minden arany és ezüst ingóságaira s egyéb követeléseire nézve teljesen ki-elégítettett***) Megjegyzem, hogy az érintett fejedelemné után a munkácsi várban maradt drágaságok s ékszerek átvételére és leltározására még 1633. évben Katalin által Sennyey Sándor és Melith kiküldettek†).

1642. a teljhatalmu Balling Romocsa helységben Goidau Mihályt és Hátmegesi Palt tette kenézékké; a minthogy e buzgó és erélyes tiszt mind béke, mind harczok idején egyaránt fáradhatlanul végző ura ügyeit, miglen 1645. április 25-kén a halál megszakítja földi pályáját.

1645. megerősítette Ferdinánd király Rákóczy Györgyöt a to-kaji, regéczi, ecsedi várak, Nagy-Bánya, Szatmár, Felsőbánya, Szerednye, Patak, Munkács és a hét felső vármegye birtokában akkép, hogy férfiágára örökösen, leányágára pedig visszaválthatási joggal szálljon††).

*) Leleszi levéltár.

**) Budai kam. I. 772. cs. 6. sz.

***) U. o. 5. sz.

†) U. o. 1022. cs. 49. sz.

††) U. o. 767. cs. 49. sz.

Ennélfogva 1645. Rákóczy tisztei Vizaknai Márton és Cseh Mihály urbérileg összeirták az egész uradalmat.

1645. évben Rákóczy György több kenézséget részint újonnan alapított, részint régiebbeket megerősített. Így április 6-án kelt levelei szerint Perekraszna, Csernipatak, Szuszkó, Sztánfalva, Bubuliska és Szerencsfalva községekben. 1646. aug. 5. Munkácsról megerősíté a nagy-lucskai szabadosok kiváltságait, mely okmányban tiszteiül említettnek, király daróczi Debreczeni Tamás mint főnök (praefectus), Lövey Gergely alkapitányul, Maxay György udvarbíróul. Sept. 1-jéről szintén Munkácsról megerősíté a ruszkóci szabadosok kiváltságlevelét.)*

1647. május hó 12. kelt királyi leirat értelmében ismét megerősítették Rákóczy György és Zsigmond a munkácsi uradalom birtoklatában oly módon, hogy azt a férfiág kihaltáig visszaválthatlanul birhassák az eperjesi egyezmény alapján, a leányágtól pedig visszaváltható legyen;**) minek folytán 1648-ban ünnepélyesen ismét beiktattatott;**) azonban e buzgó fejedelem még azon évben, október 11-kén bevégezé földi pályáját s özvegye Lorántfi Zsuzsanna a munkácsi és sárospataki váraiból tovább kezelteté s igazgatá nagyterjedelmű uradalmait. Mindjárt 1649. évben Cseh Mihály udvarbírája által összeíratta jobbágysai állományait, mely szép betűkkel s hibátlan magyar nyelven szerkesztett, 331 félvnyi lapból álló mű, melyre oly gyakran hivatkozom, ily czímet visel: „Urbarium seu nova connumeratio colonorum sive Jobbagyonum, Illmae ac celssme principissae Dnae Dnae Susannae Lorántffy, Illmi ac celssmi Quand. Principis Dni Dni Georgii Rákóczy, Dei Gratia Principis Transilvaniae, Partium Regni Hungariae Dni et Siculor. Comitatus, relictae Viduae etc. Dnae Dnae clementissae in bonis ad arcem Munkacz pertinentibus una cum filiis, Equis, bobus, aliisque pecoribus, Item censibus, Arendis et proventibus ordinariis, secundum oppidorum, districtuum et possessionum ritum, per Egregium Michaelem Cseh, in Anno 1649, inchoatum et conscriptum.“ —

Ebből láthatni, hogy itt a jobbágysok, azok fia, marhá; tartozásai összeíratvák, mi azonkor népességi és vagyoni állapotára nézve nem érdektelen adatul szolgál. Nők nem jöttek számadásba, úgy a leány gyermek sem, a férfiak azonban és azok figyermekei

*) Munk. 1649. urbartum.

**) Lelesz levélt.

**) Budai kam. lev. 742. cs. 38. sz.

épen oly pontosan vannak jegyzékbe véve, mint külön-külön rovatokban a telkek, lovak, ökrök, tehenek, tinók, juhok, sertések, méhek és végre a census és arenda, azaz a díj és bér, mely adóképpen a házhelyektől fizettetett.

Ez urbéri összeírás szerint találtatott 1649-ben a munkácsi uradalom területén összesen szolgáló marhás jobbágy 753, árendás (bérfizető) jobbágy 401, szolgáló gyalogszeres 580, árendás gyalog szeres 249. házzal bíró özvegy nő 178, zsellér 454, főbíró 19, esküdtbíró 55, főkenéz 122, szolgáló kenéz 117*) batyko (orosz pap) 84, kerülő 93, lovasszabados 67, hópénzes drabant 98, hetes drabant 200, székely drabant 50, puskás 7, porkoláb 1, hadnagy 1, aludvarbíró, gondviselő 2, számtartó, íródeák 3, ispán 7, sáfár 1, kulcsár 2, magtárnok és hordómérő 2, „alumnusok“ gazdája 1, harangozó, egyházi 2, vendégfogadós 1, vámos 3, koresmáros, égettbor főző 2, dobos 3, hegedűs („hedegüs“) 1, portörő 1, szakács 1, vadász, méhészt, kertész 3, vinczellér 1, béres a várhoz 31, béres Sárospatakon alkalmazva 15, juhász a várhoz 25, Patakon 5, kondás 16, csordás 4, ménespásztor 2, kocsis 7, halász 22, virasztó 12, „exemptus“ és nyomorult (adómentes) 13, kovács 17, kőműves 7, fűrészmalom mester 1, fazekas 9, cserépcsináló 23, téglavető 3, kővágó 6, molnár és ács 19, asztalos 5, kerékjártó 2, bodnár 16, szabó 5, szücs 6, szijgyártó 2, csizmadia 3, varga 5, mészáros 4, csiszár 1, lakatos 8, borbély 2, üveges 1, szénégető 1, tányéresináló 2, teknővájó 2, rostakötő 2; pusztatelek, miktől fizettek 347, melyeket a várhoz használtak 99. Összesen volt pedig telek 2383⁴/₈, fiu 4147, ló 1256, ökör 6731, tinó 1978, tehén 6044, juh 7155, sertés 14043, méh 2148. Adózás: census 2193 frt 17¹/₂ denár, bér (arenda) 2217 frt, 50 d., nyest 203 darab, tyuk 2323, tojás 9289, császármadár 178, karoly 70, drabantpénz 345 frf, strongapénz (juhváltság) 78 frt; malmoktól 13 frt, lasnak 49, pokrócz 13 darab, óz 26.

Pisztrangos, kövi- és kophalas patak volt a várhoz 70, piszt-rángtartó tócska 4. A tilalmas erdőkben 40 ezer darab sertés makkolhatott. Állott pedig a munkácsi uradalom (a szentmiklósi ide nem értve) összesen 4 város és 142 helységből. A városokon kívül volt az uradalom felosztva hét kerületre: a felsővidéki kerü-

*) Főkenéz volt a helység és illetőleg családjának feje: hol több kenéz volt egy helységben, ott az sorszerint évenként került egyik-másikra; a főkenéz ment volt a jobbágy-munkától, a többi (szolgáló kenézek) pedig azon időre nem, melyben a sor rájuk nem került.

letben volt 49, a krajnaiban 33, a bártháziban 9, lucskaiban 6, kajdanóiban 6, bubuliskaiban 19 s a vizniczeiben 20 helység. A szerednyei vár után tartozott Lorántfi Zsuzsánna részéről a munkácsi uradalomhoz: Horlova, Dubróka, Bacsova, Irlova, Iglincz, Köblér, Csomonya, Szerednye, Lehócz és Ignécz. Azonkívül voltak a szentmiklósi külön birtokos alatt levő uradalomhoz tartozó felvidéken némely helységek, melyeknek lakosai a munkácsi várhoz tartozott erdőkön tevén irtásokat, ott letelepedtek s jóllehet a szentmiklósi jószág urainak voltak jobbágysai, mégis a várhoz is köteleztettek a hegyek lejtőin termett vetéseik után tizedet, a vár erdőiről hordott tűzifáért pedig ugynevezett „kemencze-zabot” adni, mely megszokott követelés és viszony később sok viszálykodásra és perlekedésre nyújtott alkalmat a két szomszédos birtokos közt. Ez időben ily viszonyu helységek voltak:

Medvezsa 4 házhelylyel, Kotilnicza (máskép Kundratovics) 9, Borszucsina 9, Miskarovicza 10, Kisbisztra 17, Koltunok 11, Zagyilszka 18, Jalova 11, Serbócz 19, Romanócz 9, Paulova 5, Polena 6, Holubina 6, Olexandrovicza 9, Rozgyila 3, Jobovicza 4, Nagy-Dubrovicza 8, Uklina 9, Putpolócz 6 házzal. Hrabonicza, Alsó és Felső-Vereczke, Laturka, Zavatka, Zsdenova, mivel a Nagy és Holicza nevű Munkácshoz való hegyeken vetettek, évenként ezer köből zabot adtak s azonkívül tűzifáért minden házas ember külön egy-egy kemenczétől egy köblöt szolgáltatott be. Minden két évben szántás és vetés idején adtak még zabot Repede, Szuszkó, Szolyva, Hársfalva (Nelipina), Hanykovicza, Ökörmező (Volócz), Verbiás, Almamező, Kis-Martinka és Duszina falubeliek, kik 1649-ben, „Telegdi-urfié” voltak, a két utóbbi kivételével, melyeket Lövey János birt zálogul. A szerednyei várhoz tartozott főnebb előadott helységekben levő $4\frac{3}{4}$ telket, 10 jobbágyot és 3 pusztá helyet Rákóczy György szerezte vétel útján Barkóczy Lászlótul.

1650-ben ismét felmerültek viszálykodások a munkácsi és szentmiklósi elkülönített urudalmak birtokosai: özvegy Rákóczy Györgyné és Lónyai Zsigmond közt az erdők és másnemű adózások élvezete miatt. A munkácsi kapitány levelileg felhívta Patkós Ferencz szentmiklósi tisztfőnököt (praelectust), nyilatkoznék, miért állított ki a határoknál öröket, kik a munkácsvári jobbágyokat csak úgy bocsátják át, ha azok termény tizedet adnak? Ez okmány szerint voltak akkor munkácsi tisztek Lövey István és Vizaknai Márton; podheringi birtokos pedig Telegdi István*). Azon évi decz. 19.

*) Budai k. l. 879. cs. 53. sz.

gróf Pálfi Pál nádor Lorántfi Zsuzsánna panaszára meghagyta a leleszi konventnek, hogy ez ügyben vizsgálatot tegyen; ehez nádori emberekül ajánlotta Lövey Jánost, Kigyósi Istvánt, Földvári Jánost, Horváth Györgyöt, Szerdahelyi Pált, Garay Ferenczet sat.)* A helyszínen megjelent bizottság a tanukat 16 nehéz márka-fizetés terhe alatt megidézvén, a vizsgálatot keresztül vitte, azután pedig feljegyzései alapján a leleszi konvent előtt előszóval tette jelentését (*prout in libello eorum relatoris conscripte habentur*).

A munkácsi várban 1651. febr. 5. tett kihallgatásnál 1-ső tanu Kigyósi István, 60 éves, munkácsi lakos vallá: „A szentmikulósi jószágbeliek fizettek némi taxát a várba, de a hegyektől vagy völgyektől-e, nem tudja. Az i z v o r i p u s z t á n Balling János praefectus (életében) építtetett egy koresmát, de Nyári István Szentmikulós possessora addig futott Bethlen Gáborhoz, míg Balling a vendégfogadót 1—2 hajításnyira felebb áttétette.“ Mondja tovább: „Tudom azt, hogy egykor Balling János ur felvitt engem halászni arra az isdeméri pisztrangos patakra s hallottam szájából ott Balling János urnak, hogy mit a szentmikulósi urak, Nyári István ur, kapdosnak ezen a patakon, az Munkács várához való, ez pedig, mint emlékszem, Catharina fejedelemasszony idejében volt.“ A 3-dik tanu, Dobrosóczy György, 25 éves, vallá: hogy apja Bálint a munkácsi jószágban 25 évig a felsővidéken ispán lévén, megvette a dézsmát a szentmikulósi jószágbeliektől. A 23-dik tanu: Trilkovics Máté, rosztokai lakos, a Huszla havas oldalában levő Kotumfalva nevű helységet említi mely erdők közt feküdt, Kis és Nagy-Bisztra mellett, Telegdi János lévén Szentmikulósnak, Mágócsi Ferencz pedig Munkácsnak birtokosa, kinek dézsmát adtak a felsővidékiek. Ez alkalommal Skurnik Máté dragabartfalvi vári ispánnak említettik. A 61. tanu Volosin Maxim, timosori lakos, 55 éves vallja, hogy atyja, ki kenéz volt, szedte a dézsmát, pénzt és sajtot a vár részére, a Beszkiden innen való havas oldalán pedig, míg ott új falvak, u. m. Kis és Nagy-Bisztra, Kotumfalva, Medvezsa, Zagyiszka, Jalova és Serbócz nem keletkeztek, nagy erdőség volt, melyet lengyelországiak béreltek pénzért és sajtért, mit atyja beszédvén, felvitt a várba. Ő (a tanu) nem engedte a závadkaiaknak, hogy a várhoz való völgyben telepedjenek le, de miután egy nyerges lovat adott neki, megengedte ezt nekik s így a települők nem a szentmikulósiaknak, hanem a várhoz tettek szolgálatot.

*) Leleszi lev. t.

1651. május 20. a stomfai kastélyban kelt irat szerint, meghagyta Pálfi Nádor ismételve a leleszi konventnek, hogy a vizsgálatot folytassa. Ez alkalommal Joó Mihály kihallgatott tanu előadta, hogy Eszterházy Miklós idejében, Fornosi János munkácsi kapitányságában ő drabant lévén a várban, hallomás után tudja, hogy Bethlen idejétől folytonosan adtak a várhoz kemenceze zabot és tizedet a szentmiklósi felsővidéki jobbágyok. — Turi János, munkácsi lakos, 38 éves mondá, hogy 1648. várbéli számtartó volt és Turóczy János, 45 éves 1639. és 40-ben magtárnok. Komárniczky Gergely, zsupányai birtokos vallotta, hogy Nyári István, szentmiklósi birtokos, Bethlen idejében sok tisztességes embert hozott Vereczkére, sőt Vas Gábor, beregmegyei alispán is vala akkor Nyárral jelen a vizsályos ügy elintézése végett; hogy a szentmiklósiak birtokához csupán az alatt fekvő helyek tartoznak, a magaslatok és hegyoldalak ellenben Munkácshez, ugy a Vicsa és Pinye patakok között fekvő erdőségek sem. A Baritius Dávid, leleszi konvent küldöttje és Kisfalusi György királyi ember által folytatott vizsgálat alkalmával kihallgattatott összesen 151 tanu.

A nagy keserőséggel folytatott perben 1651. kiküldetett szemlére Ajtai János béli apát is, megbizván a nádor az egri káptalan a vizsgálat folytatásával. A most kihallgatott uj 76 tanu között az 1-ső, Vasziki Jakab, Drugeth György gróf bisztrai jobbágya vallá: „Tudom azt nyilván, hogy a mely hegyek és bércek mi velünk az ungvári krajnaiakkal határosok, azoktól mind erdőbér mind egyéb jövedelem Munkács várába járt eleitül fogva.“ 5-dik tanu Krajnik Pócs Lukács, 70 éves, poroskói lakos mondá: „tudom azt, hogy a hegyekről és bércekről, a melyeken a veszekedés van, az erdőbért a munkácsi várba adták, mióta emlékezem azt is tudom, Pinye és Vicsa közt való erdőkről a munkácsi tisztek behajtották a Nyári István disznait és megtizedelték; azt is hallottam atyámtól, hogy a szentmiklósi jószágbelieknek tovább nem terjed a határok, hanem csak addig, meddig a Latoreza közepéből az ember egy szántóvassal elhajithat; azt is tudom, hogy a szentmiklósi jobbágyok a kemencezabot Munkácsra szolgáltatták; valamint hogy Hankovicza, Serbócz, Romanócz, Nagy- és Kis-Bisztra s Zavatka a munkács-vári határon, fekszenek; Vadrusovicz Ivánko plaviai lakos pedig nyilván erősíté, hogy az isdeméri patak mindig Munkácshez tartozott.*)

*) Egri káptalan kiadványa.

1652-ben még mindig folyt a per, sőt átment Eszterházy Druget Máriára is 1667 körül, midőn ennek felhívására közbeveté magát Topos Ferencz, a kassai jezsuita collegium (társház) rectora.)*

Ez időben a munkácsi uradalom területén volt helységek és kenézségek mindinkább népesedtek és gyarapodtak, annyira, hogy a Lippai esztergomi érsek által 1654. Rómába küldött jelentése szerint, az itteni orosz papok száma a 150-et felülhaladta; a lakosok és jobbágyok számát nem kis mértékben szaporiták az alföldről felköltözött idegen jobbágyok, kik a török elől menekültek ide. Lorántffy Zsuzsanna 1658-ik évben végrendelet által fia, Rákóczy György fejedelem örökös nélküli kihalása esetére a munkácsi várat és uradalmat Forgách István és János férfi örökösének hagyományozza, ha ezek állhatatosan a helv. evang. hitvallásban megmaradnak; ha pedig ezek is örökösök nélkül kimulnak, vagy a helvét hitvallásban meg nem maradnak, akkor Kemény János és Kemény Simon utódjai — ezek után Bakos Gábor, utána Dániel János következzenek az örökségben hasonló feltételek alatt. A hagyományozottak 225000 forintban vehetik át az uradalmat.**)

A lengyel királyságra vágyott Rákóczy Györgyöt, Lorántfi Zsuzsanna fiát megbosszulandók, 1657 évben e tájra berontott lengyel fegyveres csapatok Munkácsot, Beregszászt s az uradalom számos helységeit felégették s kirabolták, mind magánosoknak, mind a váru rnőnek tömérdek kárt okozván. Végre a Rákóczy ellen felingerült törökkel vívott ütközetben kapott sebeiben maga az alig 40 évet élt fejedelem is 1660. jun. 8. elhunyván s annyját, ki néhány héttel előbb meghalt, a s. pataki sirboltba követvén: ifju özvegye somlyai Báthory Zsófia felváltva tartózkodott Munkácson és Sárospatakon, erélylyel s szilárd akarattal a magyarországi jószágok igazgatását kezébe vévén, de a fiát Rákóczy Ferenczet illető erdélyi elkobzott javakat siker nélkül igyekezett visszaszerezni, daczára annak, hogy 1661-ben fiával együtt a kath. szentegyház kebelébe nyilván visszatért és Leopold pártjához csatlakozék, miért ez 1661. nov. 13-ki levelében örvendezését nyilvánítá s őt és fiát kegyelméről és oltalmáról biztosítá,***) mely szándékában azonban őt a törökök győztes előnyomulása akadályozá.

1666-ban a királyi udvari kamara felhívta Veselényi Ferencz nádort, adna véleményyt arról, mikép kellene a Rákóczy családnak

*) Budai k. l. 879. es. 53. sz.

**) Pesthy Frigyes közlem.

***) Budai. k. l. 16 es. 14. sz.

a munkácsi, sárospataki, ecsedi, tokaji és regéczi várakat s uradalmakat ujabban adományozni, hogy az adott királyi szó megtartassék s a fiscus igénye se veszélyeztessék; e tekintetben azután különféle ellenkező véleményeket terjesztettek be az esztergomi érsek, udvari kamara, a magyar kincstár és Selb Gábor kamarai tanácsos és királyi jogigazgató.*) E közben azonban Rákóczy Ferencz belebonyolodván az ismeretes Zrinyi-Frangepán-féle szerencsétlen összeesküvésbe, fejét anyja közbejárására egyedül tetemes pénzbüntetés megfizetése által mentheté meg; miért is, hogy a szükséges 400 ezer nemes forintot előteremthesse, 1671. május 27. a borsii kastélyban kiadott kötelezvénye szerint, birtokait elzálogítá, különösen felvevén a munkácsi uradalomra és a borsii kastélyra 100 ezer forintot, anyjától oly feltétel alatt, hogy ha anyja e zálogjóságokat végrendeletileg másnak hagyományozná, Rákóczy Ferencz és illetőleg örökösei feljogosítva legyenek a zálogösszeg felének letétele mellett azokat visszaválthatni; ha pedig R. F. örökösök nélkül elébb halna meg anyjánál, ez a két uradalmat bárkinek hagyhassa 100 ezer forintban. Az ecsedi várat s tartozékát szintén anyjának adta át zálogul.**)

*

1667 és 8-ban Báthory Zsófia birtokháborítás miatt vizálykodásba bonyolodott a szomszéd birtokosokkal, névszerint homonnai Drugeth György özvegyével Eszterházy Máriával, kinek kérelmére gróf Nádasdy Ferencz országbíró és Zala, Sümeg és Vas vármegyék főispánja 1668. június 24. Kassán kelt iratában meghagyta a leleszi konventnek, hogy a vizsgálatot eszközölje. Ehez királyi emberekül ajánlottak: Kende András, ifjabb Ilosvai Péter, Gergely és János, Kisfaludy György, Lónyai Gábor és Bay Ferencz.

Vaskovics István leleszi prépost és Ilosvai Péter királyi ember, kiküldetésök folytán Munkácsra, június 27-kén megkezdtek a vizsgálatot, melynek tárgya volt azon erőszakoskodás és hatalmaskodás, melyet Báthory Zsófia rendeletéből annak udvarbírája Bornemissza Zsigmond elkövetett. Erre nézve a kihallgatott 1-ső tanu, Lövey János ezt vallá: „a várbeliek a hegyekről vették régóta a tizedet a szentmiklósi jobbágyoktól, de a lapálytól nem. Tudom azt bizonyosan, itthon is voltam, mikor a mostani udvarbíró Bornemissza Zsigmond uram a praesidiummal és Mun-

*) Budai k. l. 679. es. 51. sz..

**) Leleszi levéltár.

kács városával, valamint több jószágbeliekkel (jobbágyokkal) a podheringesi malomra fényes nappal, dobbal, reá mentek és elhánták; tudom azt, mikor regius voltam, öregebb fejedelem asszony Lorántfi Zsuzsánna részéről, a lapályt oda engedték és azon van a podheringesi malom, a szentniklói malom is ott vagyon minden kétség nélkül, ezekről a malmokról soha azelőtt veszekedés nem volt, hanem mostan kezdetett. A szentmiklói malom építtetése ki által történt, nem tudom, de megtörtént.”

2-dik tanu Szabó máskép Romp Pál munkácsi lakos vallá: „hallottam, hogy a széthányt podheringi malomból a munkácsi német és magyar gyalogok hátukon hoztak volna életet a vár felé és holmi vasszerszámot, mint csákányt sat. vittek. Láttam szemeimmal a munkácsi őrség és a város közrendű népe leeresztett zászlóval kiment Podhering felé.

3-dik tanu Modra Pál előadta, hogy 40 forint birsággal üzték a munkácsi köznépet a podheringi malomra, melyet széthánytak s megjegyzé hogy úgy ment rá az ember, mint a füst, az előtt pedig mindig a szentmiklói urak birták; gróf Homonuai né jobbágyait a várban fogva tarták.

5-dik tanu Görög György munkácsi lakos vallotta, hogy látta, midőn a munkácsi gyalog drabantok Szolyva határáról vagy száz marhát behajtottak, egyet a szolyvai kert alatt megöltek s husát elosztották. A podheringi malom elhánytatásánál volt vagy ezer ember, közöttük Lázár Tamás, munkácsi porkoláb, Bornemissza Zsigmond udvarbíró, Miklós deák a krajnyai ispán, Vásárhelyi Jakab és Antalóczy István ispánok az őrség zászlójával. A gyalogok széthányták a repedei malmot is, a malomból egy embert, molnárt-e vagy mást, nem tudom, de kihozták, verték, taglalták, dolmányát, nadrágját eltépték, a gabonát, búzát széthordották, úgy a vasakat is. „Láttam, folytatá tovább a tanu, hogy a gyalog és város népe a podheringi kastélyt körülfogta, a mely marha, ökör volt a kastélyban, azokat a podheringi tisztek kénytelenségéből féltökben kiadták és ide Munkács alá hajtották. Láttam, hogy a német és magyar gyalog bent volt Repedén a szentmiklói jószágban és a vasköveket ott őrzötték. A malmokat a szentmiklói birtokosok, még Telegdi Gáspár idejében is békeségben használták. Tudom azt is, hogy Duszina Lukács podheringi jobbágyot házában megkötözték s a várba fogva vitték, utána marháját hajtván.” Morda Gáspár 6-dik tanu vallá, hogy Dunkofalusi András nevű vizniczei ispán Szentmiklósnál egy hegyre felállott s on-

nan kiáltotta: „gyujtsátok meg a malmot, most az ideje“ s így azonnal meg is gyuladott.

Péchy János, szolgabíró, 40 éves, munkácsi lakos előadá, hogy Lónyai Zsigmond szentmiklósi birtoklásának idejétől eredt a viszálykodás, akkor kezdték a podheringi és szentmiklósi jószágot háborgatni. Tudja, hogy a dobbal és zászlóval kivonult nép Kendereskénél hált s másnap rontott a malomra. Tudja, hogy míg Repedénél nem kezdték csinálni a vashámort, e határ Szentmiklóshoz tartozott, azután pedig foglalgatták Munkácshoz több faluval együtt.

Ignéczi András, 60 éves, vallja, hogy ő, valamint az atyja István, Szentmiklóson udvarbíró volt s így tudja, hogy Nyári Istvánné és Telegdi Gáspár is legeltette juhát a vicsapinyei bérceken, a háborgatást pedig csak Bethlen idejében kezdette Balling; ő kizárt mindenkit a bércekről s gyalogokkal őriztette; az izsdeméri patak is Szentmiklóshoz tartozott, Nyári István békésen halásztatta, de Balling azt is elfoglalta.

A többi vallomások szerint vagy háromezer ember rohanta meg Podheringet; ezek közt voltak a nevezett vári tiszteken kívül még Kerepeczi Ferencz, Gulácsi István, Kun Zsigmond, Turi Mihály és Dunkofalusi András, kit ezért el is fogtak, hogy a szentmiklósi malmot fel nem égette, de kibocsáttatván, másnap csakugyan felgyújtotta, kiáltván: „no szentmiklósiak, most menjetek őrleni a malomba!“ Szentmiklóst, Verbiást, Perekraszrát s más számos felsővidéki falukat szintén elfoglalták ez alkalommal, jöllehet azok Podheringhez s illetőleg Szentmiklóshoz tartoztak.

A támadás okául szolgált az, hogy a gróf Drugethné tisztei a fejedelem asszonytól is követelték az őrlési vámot. Vallották többen, hogy midőn a podheringi kastélyt körülvették, kiabáltak, hogy porrá égetik, ha a behajtott marhát ki nem adják; hogy Holovács nevű jobbágyat elfogták s a várban tartották s hogy a repedei kőbányát a szentmiklósiak birták. Szolocsinán szintén erőszakoskodtak a várbeliek, úgy Holubinán is, honnan Szabó István és Bereskanics János jobbágyokat elhurczolták, házaik ajtaját bevagdaltván. Tolcsvai Nagy János munkácsi udvarbírósa idejében Borbély Ferencz munkácsi porkoláb Homonnai grófné zabját elfoglalta a felső vidéken. A 43. tanu, Ilucizki Timót, lengyelországi visznegói lakos vallotta, hogy a szentmiklósi uradalom határa terjedett Szinyák, Rozgyila, Korna, Koszák, Osztra, Huszlya

és Beszkid közt Zsupánya felé, innen pedig fordult Máramaros felé a Borsova nevű havasnak és onnan Priszlopnak.

A nevezett nádor parancsára az eljáró bizottság a történt károk iránt is tett szemlét a helyszínén, bejárván Drugeth grófné elpusztított birtokait; a leletről magyar nyelven tevének azután jelentést a leleszi konvent előtt, mely iratból kijegyzem e következő érdekesebb mozzanatokat. A szemle 1668. jun. 28. kezdetett Podherringnél, hol a malmot szétrombolva találták, a malomkövek és ke-rekek összevagdálva a vízben feküdtek vasaiktól megfosztva; a falu-tól napkelet felé a hegy tetején állott egy czerkvo (oroszfátemp-lom) és a papháza, melynek lakóját kihallgatták. Másnap, június 29. Repedén szemlélték meg az elpusztított malmot; ettől keletre állott egy vashámor s a hegyoldalon vaskötörés. A jelentés sze-rint éppen akkor Báthori Zsófiának két embere volt a gyár egyik olvasztó üregében, onnan vizet merítvén. Az elégett malom gát-ját gallyakkal behányva s tuskóval elrekesztve találták. Június 30. Holubinára, Polenára („Polyánya“) és Uklinára mentek; Pudpoló-czon az elpártolt lakosok panaszkodtak, hogy a várbeli gyalogok prédálással, öléssel és veréssel fenyegették őket, ijesztvén, hogy nejeik emlőit felmetélik, gyermekeiket karóra huzzák, ha az ő ha-tárukra, t. i. a magasabb helyekre nem szállanak. Bornemissza Zsigmond udvarbírótól egy ily czédulát is mutattak, me-lyen ez volt írva: „Beregócz, 1668. június 7. Szolgálok kigyelme-teknek. Pudpolócz falubeliek kiszállván és kegyelmes asszonyunk-nak ő nagysága szárnyai alatt letelepedvén, Hadnagy uram látván ez írást, ne háborgassa kigyelmed azon embereket, más dolog-ban én is szolgálok kigyelmednek. Bornemissza Zsigmond.“ Julius 1-én Alsó-Vereczkére ért a prépost és Ilosvai Péter, hol a várbeliek által megriasztott lakosok csoportosan állottak a hegyoldalra felvitt gunyhóik előtt s csak nagy nehezen lehetett őket lehívni, hogy ki-hallgattassanak. Ezek is panaszlá, hogy erőszakkal hozták őket fel az új tanyára, sőt Báthory asszony drabantjai lövöldöztek is rájuk, egyikét golyóval lábán találván. Így kénytelenek voltak elpártolni szentmiklósi uraiktól s az alantas völgyet elhagyni. Ekkép panasz-koztak a felső-vizniezeiek is. Zavadván szintén lőttek a katonák a lakosokra s úgy hódították meg. Julius 2-án Izvoron tettek vizsgá-latot s innen még aznap Ploszkóra s Paulóvára értek, hol a falut üresen találták, a kiköltözött jobbágyok a magaslatokon s hegyol-dalon állottak s mondák, hogy a lapályon fekvő faluból, mely Sz.-Miklós uraihoz tartozik, kénytelenek voltak fel a dombra, mely Mun-

kácsosz tartozik, szállani s meghódolni; az nap még Holubinán ebédelték s innen ebéd után megindulva, miként a jegyzék mondja, midőn utunkat Szentmiklós felé continuáltuk volna, érkezénk a szolvai és szuszói határra, láttuk szemeinkkel, hogy a határról a lapálytól gróf Homonnai asszonyom ő nga tisztei többekkel együtt a mélt. fejedelem asszony ő nga jószágabeli embereknek marhájokat, teheneket, ökröket megindították; a midőn hajtották volna Szentmiklós felé, mindgyarást két felül a hegyeknek oldalain levő mélt. fejedelem Báthory Zsófia asszony ő nga faluiból nagy sikoltás lőn, valaki jöhetett mind férfi és asszony ember a ki mit kaphatott, fegyvert, hosszú puskát, hajító fát, követ és botot, úgy jött és ment utánok a lapályra, marhájoknak és azoknak, a kik hajtották, hogy peniglen mi lassan mentünk utunkat continuálván, előnköt vette a parasztság és utunkat a Latoreza partjánál a szoroson elállották, a szekeres fulajtár mellett való lónak száját megfogták, rut szitkokkal illettek, szemtől szembe szittak bennünket, és ugyan énhozzám úgy mint ifjabb Ilosvai Péterhez, mint király urunk ő fge személyét viselő emberhez, egy bokor mellől lőtenek, csak az egy Isten oltalmazott bennünket, hogy azon helyen meg nem öltek; eleget mondtunk nekik, hogy mi nem azon dologban forgolódó emberek vagyunk, nincs nekünk ahoz semmi közünk, de ők azzal semmit sem gondoltak.*)

1669. február 10-én Leopold király szabadalmat adott Báthory Zsófiának, hogy munkácsi uradalma területén sóbányákat nyithasson s azokat tíz évig tehermentesen, azontul pedig tized-adás mellett élvezze, mely tized a szepesi kamarának természetben vagy pénzül beadandó.**)

1672-ben Báthory Zsófia tisztei Dévai János és Thuránszky János által összeíratta a munkácsi uradalomhoz tartozó jobbágyságot és jószágot. Ez urbarium szerint találtatott az uradalom területén összesen 28 főbiró, 50 esküdt bíró, fő- és alkenéz 144, székely, kapuőr, szolga 166, egy feleségű batyko (pap) 84, második feleségű 9; orosz deák 5, (innen eredt az orosz iskolamesternek maiglan divó „gyak“ elnevezése); ispán volt 7, kerülő 115, állandó drabant 50, szabados 62, állandó pallér 3, porkoláb 1, vadász és csürbiró 1, kondás 10, juhászgazda 2, bojtár 28, béres 26, fiscus 1, jegyző 2, kertész 2, koreszmáros 3, lovász 6, kocsis 2, ajtónálló 2, sáfár 1, szakács 3, szakácsinas 1, fellajtár (Vorreiter) 2,

*) Leleszi levéltár.

**) Budai kam. lev. 762. cs. 33. sz.

dobos 1, muskatéros 2, zöldpuskás 1, méhészt 1, peczér és agárhordó 2, szappanos 2, örlető 4, halász 36, tehenész 5, conventiós. szolga 8, vadász 10, molnár és ács 19, kerékgyártó 8, kötélverő 3, cserépesináló 13, fazekas 6, kővágó 5, kőmives 6, lakatos 4, üveges 2, szücs 5, csizmadia 5, varga 8, szabó 5, kovács 6, sütő 2, téglavető 4, portörő 1, szénégető 4, hutás 1, szijgyártó 2, képiró 1, fűrészmeister 2, asztalos 3, bodnár 18, teknővájó 4, vincellér 14, marhás jobbágy 516, gyalogszeres 575, marhástaxás 132, gyalogdíjas 181, özvegy díjas 134, bérfizető marhás 465, gyalogbérfizető 353, zsellér 374, nyomorult 25, díjas zsellér 90, adómentes 63, pusztatelek 641 $\frac{1}{8}$. Mindezekből befolyt következő jövedelem az uradalmi pénztárba: adó 1670 frt 6 $\frac{1}{2}$ denár, bér 2695 frt, kenézpénz 1339 frt 50 d., taxa 3748 frt 20 d., konyhapénz 336 frt 83 d., a batykók nyest díja 404 frt, turó ára 29 frt 43 $\frac{1}{2}$ d., ajándék 10 frt 37 d., összesen 10,233 frt. Ekkor fizetett az uradalom a németek által mindenkire egyaránt kivetett adó fejében 1672. évre 1710 frt 60 denárt, miként ez a Gneiz Jakab szatmári adószedő nyugtájából kitűnik.*)

Báthory Zsófia tetemes vagyonát az által bővíté, hogy 1680-ban a Homonnai Drugeth családtól 33 ezer magyar forintért magához váltotta a szentmiklósi és podheringi jószágokat, melyek később a Rakóczyakra esvén, folytonosan a munkácsi uradalom tulajdonosai birtokolták.

Ez erélyes fejédelemnő végre 1680. június 14-én a munkácsi várban elhunván, következő évben, mártius 16-án temettetett el Kassán, az általa alapított jezsuita társház templomában;**) az ünnepélyes temetésre a vármegyék rendei is, menyé, Zrinyi Ilona által meghivatván. Még 1680. június 22-én történt, hogy Zrinyi Ilona és Luplovská, másképp Liptovská Hedvig Bencze-rendű apáczá (t. i. Báthory Zsófia idősb nővére Erzsébet) és Kiss Imre jezsuita közt szerződés keletkezett az iránt, hogy Zsófia teste a munkácsi és szentmiklósi uradalmak jövedelmeiből illően takaríttassék el. Ez ellen azonban csakhamar tiltakozott Ilona. kívánván, hogy Kiss a sirbolt és siremlék költségeire szükségrendő kiadást a megmaradt ezüst ingóságokból fedezze, mi végből az ékszerekkel telt ládákat önkényt ki is nyitá, melyeket mégis később pater Kiss erővel elvitt;**) mely önkényes tette később birói vizsgálatokra is nyújtott alkalmat.

*) Budai kam. I. 773. cs. 36.

**) U. o. N. R. A. 770. cs. 47—48. sz.

Báthory Zsófia körül élte végső napjaiban nővére Erzsébet lengyel apácza karöltve Kiss Imre jezsuitával forgolódván, ezek arra törekedtek, hogy menyje, Zrinyi Ilona a vagyonból minél kevesebbet kapjon, mit azonban ez erélyes nő szilárd fellépésével megbiúsított. Még 1679. december 19-én tett az elhunyt fejedelemné végrendeletet, melyet 1680. évi április 10-én megtoldott s melyben Ilonát az örökségből kizárá s azt unokáinak, Rákóczy Juliának és Ferencznek s tetemes részben a jezsuitáknak hagyta.*) Azonban, mint később kiderült, a fejedelemné halála előtt másfél évvel, dög-halál idején, egy oly végrendekezést is tett, melyben, mint Csitkovicz Mihály nevű tanu (helyesebben Czvetkovich, munkácsi kir. harminczados) vallá, Ilonáról sem feledkezett meg; azonban még a fejedelemné életében, ő, pater Kiss és Erzsébet apáczával együtt régi ezüst talakat, poharakat, kannákat, mosdómedenczéket s egyéb értékes műszereket olvasztottak össze s azt egy ládába zárva a kinestárban helyezték el, melyet bekövetkezett halála után nagyobb biztonság végett Ilona lepecsételtetett; azonban ezzel nem gondolván Kiss jezsuita, a kinestár ajtajáról önkényesen nem csak leszakította a pecsétet, hanem az ajtót sarkából kidasztván, midőn ebben pater Ordódy őt megakadályozni akarta, őt is nagy mérgesen az ajtón kilökte s a ládát egyéb drágaságokkal együtt a várból magával elvitte. Ilona e hatalmaskodás folytán panaszt emelt, melynek megvizsgálására Sebestyenyi András erdélyi püspök és leleszi prépost kiküldetett gróf Forgács Ádám országbíró által, kinek nevében Mokri Pál leleszi áldozár Kereszturi Miklós, országbírói emberrel (*homo curiae regiae*) együtt még 1680-ban Mária fogant. napján Munkácson megjelenvén, itt több tanut hallgatott ki. Ezek vallomásaiból kitűnt, hogy Báthory Zsófia, pater Kiss és a nevezett apáca kisasszony előtt tett végrendeletet, melyben ő felségét kérte fel végrehajtónak és unokái gondnokának. Különösen Báthory Zsigmond azt vallotta, hogy a fejedelemasszony két végrendeletet tett: „az egyik olyan volt, hogy ha accomodálja magát Zrinyi Ilona, a mellett maradnak, ha nem, a másikkhoz nyulnak.“ E tanu szerint Kiss azt is mondotta, mikor a kinestár ajtaját feltörte s a pecsétet róla leszakította: „ha megboszant (Ilona), minden jószágát elveszti s még a feje is elesik.“ — Lázár Tamás előadá, hogy 106 gira ezüs-

*) E végrendeletében ugyanis záradékol megállapítá, hogy Munkács várát és borsii kastélyát mindaddig a királynak hagyományozza, míg azt a végrendelező fejedelemasszony unokái 50,000 rénus forintban ki nem váltják.

löt olvasztottak össze műszerekből, melyet a nevezett pater két arany és egy ezüst-ládával együtt magával elvitt; hogy Csatlós Gergely vitte a ládákat a szekérre s ugyancsak izzadt alattok. E tanu vallja, hogy felindulásában Kiss, midőn az ajtót feltörte s a ládákat a szekerekre rakatta, hogy azokat Lengyelföldre vigye, ekkép nyilatkozott haragjában: „tisztá volt még eddig ez a vár a némettől, de félek rajta, hogy nem leszen üres tőle.“ Midőn Báthory Zsófia balála óráján volt, éjszaka idején éjfél után két óra tájban Erzsébet apáca kisasszony szolgálójával Zuzkával, pater Kiss parancsolatjára a tárházba ment és Fábiányi Mihály az aranyműves ládát, a szolgáló pedig egy málha ruhát hoztak ki onnan. Lakatos János vallá, hogy a fejedelemné csak azon éjjel tett végrendeletet, a melyben meghalt. Krucsay Miklós, várbeli lelkész 32 éves vallá, hogy a kincses szoba lepecsételésére Kiss szerfelett haragudott; végre Bornemissza Zsigmond szerint, Báthory Zsófia kedden tett volna végrendeletet és pénteken virradóra meghalt.*)

Annyi bizonyos, hogy ezen erőltetett végrendelezésekben, melyeket pater Kiss és Luplovska Erzsébetnek az egri káptalan előtt eskü alatt tett vallomása szerint, Báthory Zsófia előttök tett,**) B. Zsófia vagyona legnagyobb részét a jezsuitáknak hagyta, így a sz.-miklósi uradalmat is ezer birkával akkép, hogy azt Rákóczy Ferencz felnőtteig használják, ki azt azután 10 ezer forintot visszaválthatja, Munkács várát ő felségének hagyományozta oly módon, hogy az uradalomért a Rákóczy gyermekek 50 ezer forintot fizessenek.

Dacára annyi intézkedésnek, Ilona nemcsak híven megőrzé gyermekei örökségét, hanem a munkácsi vár őrségét a maga és gyermekei hűségére megeskettetvén, még Caprara Aeneas császári hadvezér unszolását is meghiusítá, ki a várba német őrséget ohaftott helyezni. Végre 1682. június 15-én Munkácsen nagy pompával megtartván egybekelését Thököly lurével, ezentul ennek oltalmában osztá meg vele a kezelés terheit.

Még azon érben összeiratták a munkácsi uradalmat s a lehető intézkedéseket tettek jövedelmeik biztosítására, mire annál inkább volt szükségök, mert Thököly hadat vezérelt a király ellen s a házat már régóta rombolá a harcok emésztő tüze.***)

Hogy Thököly erélylyel és szakismerettel igazgatá gazdasza-

*) Budai kam. lev. 770. es. 52. sz.

**) U. e. 47-48. sz.

***) Az 1682. évi urbéri összeírás szerint volt a munkácsi uradalom jövedelme 22,746 frt 20 denár.

tát, erre kétségtelen adatul szolgál az általa 1684. július 10-én Munkácsen kibocsátott gazdasági utasítása, mely terjedelmes iratban tiszteit a gazdaság minden legesekélyebb ágaira és nemeire figyelmezteti s őket szerény és erkölcsös viseletre inti. „Az Isten szent nevének megkáromlása, mondja egyik pontjában, e megveszett világban majd közönségessé kezde lenni, valaki azért abban megtagasztaltatik, úgy büntetessék tiszteink által, hogy az Isten haragjának elégtétele legyen megoltására és a káromkodóknak az ő bűnét az ő lelke ne hordozza (Lev. Cap. 5. l.).“ Inté a főbb tiszteket, hogy a szegény népet nyuzatni ne engedjék, hogy a tisztí számadásokat évnegyedenként beköveteljék s a főkimutatást ősszel és tavasszal nyujtsák be, midőn minden tárgy leltárba foglaltassék. Majd szívökre köti az udvarbíráknak, hogy a várat, mivel a vár mindenkor vár, jó időben lássák el mindenféle éléssel, gabonával, liszttel, sóval, darával, gombával, munitióval sat., nehogy szükség esetében fogyatkozás álljon be, mert boldog ember, a ki mindenkor készen találhatik. A várbeli kézi malmok, kut és csatorna is jó karban tartassanak. Csebrek, dézsák, kupák, tekenők s más apró edények mindenkor bőven álljanak, hasonlóképen öreg, középszerű és apró égetett fazekak, hogy szükség idején legyen mihez nyulni. A boreczet ha nem egyébre, ágyntisztításra jó. A künn levő adóságek, bérek, díjak addig hajtandók be, míg nagyobbra nem nőnek. A káposzta jól szóassék be, nehogy ismét kárba menjen. A csizmáknak, saruknak, czipelőknek, talpaknak való bőr elegendő készletben legyen, úgy bállés és más fejr bőrök is, nehogy szükség esetében fogyatkozása tapasztaltassék. A munkácsi fejrházunk (mostani kastély) alatt levő pusztá boltok készíttessenek el s béreltessenek ki sat.“*)

Egyébiránt mily fényes udvart tartott Thökölly ez időben, az a fenmaradt azon koru számadásokból kitűnik. Pénz- és élelem-táraidból tömérdek adatott ki tisztei és szolgál tartására, mennyiben az akkori szokás szerint, az évi illetékek csekély készpénzen felül leginkább élelmi és ruházati járulékokból állottak. Így például 1683-ban Géczy István udvari főkapitány fizetése volt: 600 frt, 10 hordó bor, 4 ártány, 100 frt ruhapénz, 54 köböl buza, szolgál számára praebenda (ellátás), lovainak széna, abrak természetben vagy pénzül, asztala a palotában avagy másutt „tiszteességek“ és szállás.

Az uradalmi tisztfőnök-(praeffectus) fizetése volt 4—500 frt,

*) Munkácsi urad. lev.

köntösre 100 frt, bor 10 hordó, buza 12 köböl, szolgáltnak és lovainak ellátás.

A főélelmi biztosé: 400 frt, 7 sing posztó, 50 kassai köböl buza, 4 hordó bor a javából, főzelekre 100 frt, szabad asztal és 5 szolgálja és 7 lova számára ellátás.

Udvarnoké (ex precipuis aulae nostrae familiaris): 60—300 forint, 7 sing angol posztó, 3—8 szolga és —10 lova számára ellátás.

Radies András, munkácsi kapitány évi járadéka: 300 frt, 7 sing angol posztó, szabad asztal, 7 szolgálja és lovai számára ellátás.

Az alkapitányé: szabad asztal, 200 frt, 7 sing posztó, 2 hordó bor, 18 köböl buza, 2 sertés, szolga- és lótartás.

Az uradalmi felügyelő (inspector), például akkor Jósza Miklós fizetése: 200 frt, asztala tartására 50 frt, 4 hordó bor, 30 köböl buza, 4 hordó lőre, 30 köböl zab és széna.

Főkonyhamesteré: 150 frt, 10 k. buza, 7 sing angol posztó, 4 h. bor, 4 kö sós, szolgálai számára cipő, abrakra 17 forint, saját asztala.

Nemes apródok fizetése: 40 frt, 7 sing ang. posztó, 12 köb. buza, 2 hordó bor, 2 szolgáltnak praebenda, 3 lóra széna, abrak vagy pénz.

Lovászmasteré: 62 frt, 7 sing failondis posztó, 2 szolga, 3 ló-tartás, asztala a konyhamesterrel. Egyik kapott még rókabéllésre 20 frtot, naponkint 2 cipőt és 2 iteze bort.

Udvari zászlótartóé: 60 frt, 7 s. posztó, 2 szolgáljára praebenda, 3 ló-tartás, asztal.

Számtartóé: 50 frt, 15 k. buza, 50 akó bor, 2 verő disznó vagy e helyett 6 frt, 2 véka, 100 font turó, 25 forint posztóra, 10 k. zab, 8 bárány, 2 véka lencse, annyi köleskása és méz, 1 akó ecet, 4 kősó.

Udvarmesteré: 200 frt, 7 sing ang. posztó, 20 k. buza, 2 sertés, 3 hordó bor, 5 szolgálra praebenda, 9 lovának széna, abrak vagy pénz.

István deák török tolmácsé: 200 frt, 7 sing posztó, béllésre 20 frt, 5 lovának széna, abrak, 3 szolga tartás, asztala az udvarmesterrel.

Az ifjak közül, például a főbejáró, nagyságos Pongrácz Ferencz évi fizetése volt: 200 frt, 7 sing angol posztó, 7 szolgálai számára bor, hus, cipő, 8 lovának széna, abrak, neki magának szá-

bad asztal. Az apródoké: 80 frt, naponkint 4 czipó, 1 iteze bor, 5 sing angol posztó és asztal.

Az étek hordó-mesteré: 150 frt, 7 sing ang. posztó, asztala, szolgálóinak praebenda, lovainak széna, abrak. Az asztal körül járó ifjak annyit kaptak, mint az apródok.

Müller Ferdinánd órasmesteré: 180 frt, 1 hordó bor, árpa és dara 4 köből, 1 dézsa turó („borondza“), 1 véka kása, 10 k. buza, 1 ártány vagy két oldal szalonna, 10 vanna vaj, 2 véka borsó, 2 kö só.

Klein Zachariás szijgyártó fizetése: 150 frt, 6 k. buza, 20 k. árpa, 1 ártány, 4 vanna vaj, 6 sing fajlondis posztó vagy 18 frt, 20 k. rozs, 1 k. borsó, 2 kö só, 2 dézsa turó.

Galló Lőrincz szabó fizetése: 40 frt, 7 rőf posztó.

Berko Donát gombkötőé: 100 frt, 6 k. buza, 10 k. rozs, 2 vanna vaj, 1 dézsa turó, 1 sertés. Ily módon díjaztattak a többi udvari iparosok is. A Kovács fizetése azonban volt: 20 frt, 2 k. buza, 8 sing posztó, eszmára 3 frt, 1 kö só, 1 véka borsó, 1 sertés vagy 3 frt, 2 hordó löre vagy ser, 1 véka buza és kása, 25 font turó és naponkint 4 czipó.

A pohárnok járandósága: 100 frt, 7 sing ang. posztó, 3 szolgáló praebenda, 4 lovára ellátás. Egy másiké: 25 frt, 1 sertés vagy 3 frt, 1 báránybőr béllés, 8 sing közlondis posztó, 4 k. buza, 1 kősó, naponkint 4 czipó és 1 iteze bor.

A tálmosóé: 36 frt, 1 báránybőrbéllés, 1 eszima, 8 sing közlondis és 3 kiszniczir rőf posztó, étek a konyháról, naponkint 1 iteze bor és 6 czipó.

A zenészek, különösen a trombitások kaptak fejenként 24—220 frtot, 4 czipót, 1 iteze bort naponkint, 7 sing posztót; a siposok 40 frt, 2 pár karmazsin eszimat, köntöst, magoknak és szolgálóinak praebenda, lovainak széna, zab.

A főszakács fizetése: 100 frt, 9 sing posztó, 4 hordó bor, 2 véka lenese, 2 kősó, 4 czipó, 3 pár kordován eszima vagy 5 frt 40 denár, 10 k. buza, 1 hordó löre, 2 véka borsó, 1 disznó, naponkint 1 iteze bor. A kisebbeké: 40 frt, 7 sing posztó, naponkint 4 czipó, 1 iteze bor. A sütőé: 40 frt, 8 sing posztó, naponkint 4 czipó, 1 iteze bor. A csatlósé: 30 frt, 1 báránybéllés, 8 sing posztó, nap. 4 czipó, 1 iteze bor, heti pénz vagy praebenda, némelyik kapott étket a konyháról. A jótónállóé: 30 frt s a többi mint a csalóé.

Udvari kántor járandósága: 30 frt, posztóköntös, 1 fekete

báránybélles, 4 pár csizma. Egy másiké (Tapolcsányi Ferenczé) 30 frt, bélésre 5 frt, 7 sing posztó, 1 köböl kása, 1 köb. asszugiü-möles, 6 iteze vaj, 1 iteze bor, 4 czipó naponkint; azonkívül 3 pár csizma vagy 2 frt 72 d., nadrágra 1 frt 80 d.; 7 köböl buza, 1 k. árpa, 1 sertés és asztal az énekesekkel. Az orgonista és sekres-tyés is ily formát huzott.

A vadász mester fizetése: 20 frt, 8 sing posztó, 1 báránybélles, naponkint 4 cipó és 2 iteze ser vagy löre, 10 frt heti pénz, 1 sertés, 1 k. buza, 5 k. zab és 1 lóra széna, zab Szentmihály naptól Szentgyörgyig.

A peczér és agárhordozóé: 10 frt, fehérruhára 2 frt, 8 sing posztó, 1 báránybélles, 10 font turó, 4 cipó és 1 iteze ser vagy löre naponkint; 4 saru és lótartás. A madarász mesteré: 40 frt, német sarura 9 frt, 1 kőso, másfél mázsa hus, harisnyára 1 tallér, egész köntös és naponkint 2 iteze bor.

A lovászé: 8 frt, hetipénz 12 frt, 14 rőf posztó, 1 báránybélles, 3 csizma, 1 sertés, nap. 4 cipó, 2 iteze ser vagy löre.

Kocsisé: 18 frt, hetipénz 12 frt, dolmány, mente, nadrág, 4 pár saru, 1 báránybélles, 1 sertés, nap. 4 cipó és 2 iteze ser vagy löre.

Más kocsisok járandósága: 7 frt, hetipénzül 12 frt, 14 sing posztó, 1 báránybélles, 3 pár csizma, 1 pár czipellő és nap. 4 cipó és 2 iteze ser vagy löre. Ugyanannyit kapott a „fellajtár“ is, ellenben a czimeres postás 100 magyar forintot és három pár csizmát.

A gyaloghadnagy járadéka volt 50 forint, 7 sing posztó, 6 köböl buza, 6 bárány, 2 ártány, 2 hordó bor és asztal.

A lovas hadnagyé: 80 frt, asztaltartásra 36 frt, 5 sing posztó, 12 bárány, naponkint 6 cipó, 2 iteze bor, asztala az udvarnál a konyhamesterrel. A kis vagy alhadnagy kapott havonkint 5 frt, nap. 4 cipót, 1 iteze bort és 8 rőf posztót, szabad asztalon kívül. A zászlótartó fizetése: havonkint 5 frt, a dobosé, sipos és dudásé 4—4 frt, és ezeknek, valamint a tizedeseknek járt veres posztóból mente, fehér dolmány; a közsiposok egészen veres mentét és dolmányt viseltek, míg a fősipos mentéjének mindkét eleje sárga posztóval volt béllelve. A közlegények kék posztóból készült hosszú mentét és dolmányt hordtak. A száz főnyi gyalogra való kiadás tett évenkint 4020 frt.

A 30 palotás-gyalog 3 tizedese kapott havonkint 4—4 frt, a 22 legény hav. 3 frt, dolmányt, mentét, süveget, nadrágot posztóból. Mindezekre felment készpénzben: 25,956 frt. angol posztó

661 sing (3305 frt), fajlondis posztó 215 sing (860 frt), közlondis 126 sing (2016 frt értékben.)

Mezei hadakra kiment évenként: Gyarmathy István seregére 5496 frt, Oláh András seregére 5496 frt, Szőke György csapatúra 5136 frt, Gyöngye seregére 5136 frt, András deák seregére 5136 frt, Jeney Sámueléra 4416 frt, a Dragony századra 2880 frt, muskatélyosokra 33,052 frt, összesen 67,300 frt. Posztó felment a gyalog és lovas németekre 750 vég, 12,000 frt értékben. Az összes udvari és hadi sereg évi kiadása volt 111,647 frt.

A zöld puskás seregbeli közlegény kapott havonként 3 frt 30 denárt, a tizedes 4 frt, s így száz legényre felment 4260 frt és 60 vég zöld (septuch) posztó, 960 frt értékben.

Ez állományba nincsenek befoglalva még a gazdatisztek, felügyelők, udvarbírák várnagyok, számvevők, kulesárok, ispánok, magtárnokok, majorosok, kertészek, méhészek, vinczellérek, bodnárok, pásztorok, béresei s egyéb ily alkalmazottak, kik egy-másik „provisoratus” alá tartoztak.

A provisorának (tisztartó vagy udvarbíró) járandósága volt. 160 frt, 6 sing ang. posztó, 25 köb. buza, 4 hordó bor, 3 verő disznó, 3 malacz, 6 kőso, 20 köb. abrak, 20 iteze eczet, 60 font olvasztott fagyú, 2 szapu borsó, lenese, kása, 5 öl széna, 4 kötés papiros, 10 bárány, 10 göde, 30 tyuk, 30 csirke, 10 lud, 18 frt tehénhusra, 12 iteze vaj, 100 káposztafő, 6 iteze méz, 4 hordó lőre és szolgálja számára naponként 4 cipő.

Egy várnagy illetménye volt: 40 frt, ruházatra 20 frt, tehénhusra 10 frt, 2 hordóbor, 6 köböl buza. Egy külső várnagy: 110 frt, 12 k. buza.

Egy állandó tüzér (pattantyús) fizetése: havonként 6 frt, 6 köb. buza, 1 disznó, 1 hordóbor, 2 hordó lőre, 2 kőso.

Egy közönséges kocsis járandósága: 12 frt, egy abadolmány vagy 3 frt, 1 abanadrág vagy 1 frt 20 d., 1 szűr vagy 2 frt, beti pénz 5 poltura, 15 denár, nap. 4 cipő, 1 iteze lőre, 1 szekernye saru, 1 fejelés, 1 disznó, 1 malacz vagy 3 frt.

Egy bérese: 8 frt, ingre, lábravalóra 2 frt, rozs 8 k., 1 szűr, 1 daróc vagy 4 frt, abanadrág 1, disznó 1, kőso 1, hasábos káposzta 1 cseber, lenese, borsó, kása, 1—1 szapu, vagy buza ugyanannyi, 1 tehénbőr boeskornak, 30 font turó és 2 hold szántó föld.

A tömlőcztartó huzott havonként 3 frt, a serfőző minden 10 hordó ser után kapott 2 frtot, azonfelül 4 köböl rozst, 2 iteze vajat és 1 disznót. A korcsmáros minden kimért hordóborért kapott

10—10 polturát (30 denárt) és átalányul 5 köből buzát, 15 font gyertyát. A kéményseprő minden kéménytisztításért 8 polturát (24 denárt); a vinczellér 10 frt, 5 köből rozst, 2 pár esizmát, 1 szűr, vagy 1 frtot; a szőlőpásztor: 4 frt, 2 pár boeskort, heti pénzül 10 polturát, némelyik naponkint 4 cipót.

A hordócsináló bodnár kapott 10 hordótól 1 frtot, husra való pénzül százától 81 pénzt és borsra 8 polturát (24 denárt); azonfelül százától: 2 köb. lisztet, 9 font szalonnát, 1 dézsa káposztát, 1 kősót, 5 font turót, 1 iteze eczetet, 1 iteze vaját, félfont hájat 2—2 iteze lencsét, borsó vagy kását és naponkint 2 iteze lőrét vagy sert.

A donga (hordófal) vajú bodnár kapott minden ezertől fenekeivel együtt 3 frt, 2 iteze eczetet, 2 iteze borsót és lencsét, azonfelül minden hatezertől 2 köb. lisztet, 2 kősót, 18 font turót és annyi szalonnát.

Az udvari hitszónok (predikator) Lipóczi Miklós járandósága volt: 150 ft, 1 rókahátbélles, 3 pár kordován esizma, 2 hordóbor, 2 sertés, 2 edény turó, 20 iteze vaj, 1 köb. borsó, lencse és köleskása, 10 sing angol posztó, 1 pár nyest süvegre, 10 frt köntöcsináltatásra, 25 k. buza, 4 juh, 8 iteze méz, 5 kőso és „becsületes asztala.“

Talán nem lesz érdektelen ez alkalommal a fejedelem udvaránál alkalmazott főbb személyeket névleg elsorolni. Főkapitány volt Radics András, urad. tisztfőnök (praefectus) Kapi Gábor és Saárosi Sebestyén, főlelmi biztos Dolinai Gábor. Udvari nemes apródok, kamarások (aulae familiares praecipui): Csáki István, Pethő László, Nyáry Ferencz, Pongrácz Gáspár, Melith Gábor, Révai Ádám, Andrásy István, Eödfonffi László, Péchy Gáspár; udvarmester, Hidi György, udvari alkapitány, Csató Gáspár; titkár Gutth Dániel, jószágfelügyelő Józsa Miklós, udvari főtiszt Marin István, Márczy János, Madocsányi Imre, Búdöskuthy Samu, Beszenyei Zsigmond, Szenczy István, Saarosy István, Antalfi Tamás, Dobai Mátyás, Egri László, Zmeskál Gáspár, Záborszki János, Andrási Ferencz, Sigmondi György, Bodinyi János, Okoliesányi András, Tury Ádám, Bossányi István. Nemes ifiak: Pongrácz Ferencz, Pothurnay Ferenc, főbejárók és pohárnokok: Skrobák István, Boday Gábor, Csató Sándor, Csató Gábor, Baranovszky András, Csernelly György, Miller György, Vetési László, Lázár György, Orosz Ádám, Bay László, Bicskey István, Malatinszky Gábor, Vér Gábor, Kovács Péter, Majos János, Róth János, Klobusiczky András, Péchy Imre, Nagy Zsigmond, Palatics István, Benyiczky Gábor, Gállányi

Ferencz, Bogády Ádám, Sulyovszky István, Görgey Jób, Kellemesy János, Halász Márton, Sárosy Márton, és Kozák László. Étek-fogók: Keczer Gábor, Dobay Mátyás. Boesko Ágoston, Kéry István, Ubriecz Pál, Soldos Mihály, Demény János, Gombkötő Miklós, Pogány Zsigmond, Lengyel János, Vetés Zsigmond, Repesényi Sándor, Viczey János, Kemecey György, Buday Zsigmond, Ujhelyi Ferencz, Pongrácz Boldizsár, Czeke Ádám, Boczko János, Görgey Vilmos, Bohus Márton, Roskoványi Zsigmond, Vitkóczy Ádám, Csemnyiczky Imre, Ternyei Miklós, Okolicsányi György, Jób András, Berthóty János, Porubszky György, Győry András, Sulyovszky Imre, Munkácsy István, Lehoczky Imre, Jenei Mihály, Sembery István, Szepsi István, Pestes János, Kéri Tamás, Horváth László, Mattyasovszky Ferencz, Borbély Mihály, Szokolovics Demeter, Görgey Imre, Petneházy György és János, Pápay István, Gyüri Ferencz, Gáll Márton, Vitenczei Borbély Mihály, Borbély György, Szabó Dániel, Eökrös György, Szijjártó János, Szabó András és Illés, Berzeviczy László, Fejérpataki Mihály, udvari kamarás Telenik András. Konyhamester Badányi Ádám, lovászmesterek: Rimai János, Répási András, zászlótartó: Nagy Miklós, Gyürky Ádám, udvarmester Ubriezi Pál, török tolmácsmesterek: István Deák és Bogdanovics Péter. Udvari trombitás volt 15, sipos 6, hegedűs 8, szakács 12, konyhaajtónálló 3, konyhasáfár 2, sütő 5, csatlós 8, ajtónálló 4, szekérmester 1, kántor 2, orgonista 1, sekrestyés 1, mellékpohárnok 6, peczér 8, agárhordozó 4, madarász 3, kovács 5, lovász 28, szekeres 5, kocsis 44, fellajtár (előlovagló) 9, ezimeres postás 3, fegyveresek sat.

Érdekes tudni, hogy Thököly fejedelem elaggott tisztviselőinek nyugdíjat is adatott. Így az 1683. évi számadásokban előfordul e tétel: „Tekintetbe vevén üdvözült (I. Rákóczy Ferencz) urhoz való jámbor szolgálatját nemzeti Görgey Vilhelm urnak, rendeltünk házához ő kegyelmének esztendőnkint holtiglan való fizetést, hogy megjárjon kézmárki vagy scsavnyiki tiszteinktől, mely következik az alább megírt módszerint: készpénz 60 frt, 12 köből rozs, 1 köből borsó, 2 dézsa turó, 4 köből buza, 16 köből árpa, 2 vanna vaj, 1 kősó, 1 ártány és 1 vagy 2 oldal szalonna.“ Bérk Tóbiás szintén élvezett ilyen nyugdíjat*).

Az 1682-diki urbéri összeírás szerint**) tartozott a munkácsi várhoz és illetőleg uradalomhoz: 7 ispán, 1 aludvarbíró, 1

*) Monum. Hung. hist. 24. köt. 63-136. lap.

**) Munkácsi urad. levéltár.

gyaloghadnagy, 4 katona 3 palotás gyalog, 2 udvari sipos, 1 csatlós, 1 peczér, 1 agárhordozó, 5 várbeli sütő, 1 szakács, 1 konyhajtónálló, 1 sütőajtónálló, 1 tömlőcztartó, 6 kocsis, 21 zöldpuskás, 49 szabad legény, 84 székely (kapus) drabant, 3 karabélyos, 71 muskatéros, 3 gyalog hajdu, 13 kékgyalogos, 54 hópénzes drabant, 9 veres német, 2 lovász, 2 konyhasáfár és 35 lovas és gyalogszabados, 144 mester ember, 41 virasztó, 1578 különféle jobbágy, 32 halász, 1 taxás posztó csináló, 8 taxás jobbágy és 235 zsellér.

Népes telek találtatott 1506 $\frac{3}{4}$, pusztatelekek 972 $\frac{3}{4}$, kivételes 54 $\frac{3}{4}$, inscribált 7, parochialis 8, oskolai-telek 4, ispotály-telek 1 $\frac{1}{4}$, adómentes 2 $\frac{1}{4}$, taxas paraszt-telek 5, ispáni-telek 1 $\frac{1}{2}$, bírák-telek 14, templomhoz való szabad-telek $\frac{1}{2}$, batykoi-telek 50 $\frac{2}{4}$, kenéz-telek 129 $\frac{3}{4}$, éneklészi 1, városház-telek 1, kúriai-telek Kajdanón 5, Beregen 3.

Jövedelem volt Thökölynek és neje Zrinyi Ilonának a munkácsi uradalomból azon évben (1682) következő: telekadó 1272 frt 84 kr., pusztatelkek adója 767 frt 90 kr., jobbágybér 2264 frt, pusztatelekbére 1434 frt, drabantpénz 420 frt, kenéz-serfőzés díja 40 frt, pálinkafőzés díja 24 frt, erdőbér 31 frt, pénteki halért járó pénz 31 frt 24 kr., járulékpénz 10 frt 75 kr., kenézmalom-díj 29 frt, nemesemberek díjai 21 frt, parasztemberek díja 101 frt, posztócsináló díja 5 frt, makkbér 200 frt, várhoz való gerendaszállítás megváltása 20 frt, hidvám 150 frt, boltdíj 87 frt 64 kr., égettbor, pálinka, ser, méhser díja 650 frt, városibérek 2600 frt, palánkbeli korcsma jövedelme 3874 frt, munkácsvárosi korcsmajövedelme 3482 frt, az oroszvégi hasonló jövedelem 1735 frt, podheringi 309 frt, vágómarháért díj 320 frt 37 kr., vidéki bor ára 439 frt 26 kr., mészárosok díja 100 frt, kishuta bére 40 frt, nagyhuta bére 60 frt, összesen: 20,478 frt, 96 $\frac{1}{2}$ kr. Különféle járulékul szolgált: batykok nyeste 108, kenézek nyeste 144, oroszdeák (éneklész) nyeste 5, adónyest 1, díj-nyest 1, összesen 259 darab; császármadár 280, karoly-madár 71, kenéz-őz 31, kenézmalom laskana 104, kalló-pokrócz 14, csizma 6 pár, hárskötél 120, kenderkita 82 $\frac{1}{2}$, rókabőr 1, kenéz malom-bora 2 hordó, vámsó 1016 kö, (ebből esett 16 Lueskára, 300 Munkácsra, 700 Várira), akóbuza 50 köből, akó-zab 116, kemenceze-zab 9 köből, taxa-hordó 285, csikó-zab 129 köből, széna 65 szekér*), keskeny remek posztó 58 $\frac{1}{2}$ vég, adómalomkö 3, jobbágyi adójáradeki tyúk 4272,

*) T. i. a jobbágyok vidékenként az urasági csikókat nevelni és idomítani is tartozván, ezért később természetben adtak zabot és szénát.

lud 1069, tyuktojás 8542, vaj 1067²/₃, iteze, olaj 231, turó 231 vesling, szurok 231 kazup, adózsindel 37,750 darab, 231 hársesomó, vaslámpásba való fáklya 231. Azonfelül jövedelmül szolgált a várhoz való 14 malomból 671 köből élet, 1 elpusztult malom, 1 lőpormalom, 1 posztó kalló, 8 kásatoró vizi köllyü, ennek jövedelme volt 3 köből kása, majorsági szőlő 9¹/₂, termése 402 hordóbor, öröklött szőlő 2, termése 20 hordó, vásárolt szőlő 2, termése 22 hordó, számkivetettekől elfoglalt 6 szőlő, termése 43, összesen tehát 487 hordóbor; majorsági szántó föld felső nyomásban Munkácson 583 hold, termése 1271 köb., alsó nyomásban 503 hold, termése 1099 köb., szegény emberektől 1670-ben Munkácson elfoglalt 166 hold, termése évenként 118 köből, összesen 20 táblából állott e földbirtok. Tialmas erdő 53, Bucsiban 2. Halászó viz 11, pisztrangos patak a felső kerületben 21, bubuliskaiban 4, vizniczeiben 6, összesen 31, kövi halas patak a bubuliskai kerületben 6, halastó Munkácson 1 jó és 2 elpusztult a Pálhegy alatt; pisztrangtartó tócska a vizniczei kerületben 2, majorsági rét 12 tábla, termése 847 szekérszéna. Tégláégető kemence Ujfaluban. Szőlőtized 24; vámoshid 7, (3 a lucskai, 1 a kajdanói kerületben, 1 Munkácson, 1 Beregszászon és 1 Váriban), folytonos korcsma 12, ünnepes korcsma 27, limitált korcsma 19 hordóbor kinéréssel. Tavasz vetéskor tartozott a felsővidék 500 köből zabbal; Beregszász tartozott 8 marhát kiméretni. A 7 ispán tartozott évenként 80 rókabőrt beszolgáltatni. Jövedelmet nyújtott még az oblazi üveghuta s a selesztői vashámor; komló bejött 184 köből, mogyoró 14 köből, külön még gomba, vadlaka, körte, kókény; minden malomkö után hizlaltatott az uraság részére porból és ocsuból 2—2 disznó. A kenézek fizettek sztronga pénzül 3—3 frtot; a nyest számittatott 4, az őz 1 frt és a karoly 50 krba. A majorsági marhát és juhokat a jobbágyok teltették; saját juhaik után sajtot vagy váltságdíjt 12—24 denárt adtak.

* * *

1688. január 17-kén a munkácsi vár Zrínyi Ilona hősi védelme daczára feladatván, Leopold az akkor 16 éves Julia és 12 éves Ferencz főgyámnokául Kollonics Lipót bibornokot, algyámul és jószágkezelőül pedig Klobusiczky Ferencz zemplénmegyei alispánt kinevezvén, ezek a Rákóczy-féle vagyoni igazgatását átvevék. 1691-ben Klobusiczky meghagyásából Szentlélek Péter munkácsi udvarbíró és Bajomi János számtartó a szentmiklósi kastélyhoz és a podheringi kuriához tartozó jószágot is összeirták; szerfelett elsze-

gényedett állapotba vala akkor ez és a munkácsi uradalom, mely a hosszan tartott háborúk következtében tömérdeket szenvedett. Így 1691. január 21. Zétényből írta Klobusiczky a vármegyéhez, hogy a Rákóczy-árváknak gyámja Kollonics érsek már csak azon tekintetből is, hogy 40 uradalmi falu porrá égett, elengedte azon helységekbeli jobbágyainak tartozásait. Azon évi sept. 20-kán kelt rendeletével pedig Kollonics Bubuliskát és Laukát, a munkácsi uradalomtól elszakasztván, a csernekhegyi monostornak visszaadatta, mi Nagylohón 1692. január 21-kén eszközöltetett is.

1693. márczius 10. Bécsben Rákóczy Ferencz és nővére Juliána Borbála, gróf Aspermont Göbertné ezer arany kötbér mellett elosztották magok közt a Rákóczi, Báthori és Lorántffy-féle vagyonokat, nevezetesen az ecsedi, makoviczai, sárosi, szerencsi, ledniczei, ónodi, dobronyi, helmeczi, dobóruszkai, borsii, gyarmati, csetneki és szentmiklósi uradalmakat s az összes hegyaljai szőlőket; ellenben a munkácsi, sárospataki, regéczi és tokaji négy uradalom, a kizárólag fiágot illető jogtermészeténél fogva, Rákóczy Ferencznél meghagyatott míg nagy koruságát eléri*).

Az ifju Rákóczy, ki felváltva Munkácsen, de leginkább Sárospatakon tartózkodott, az öröklött vagyont csonkitatlanul megőrizni ohajtván, minden alkalommal érvényesíté jogait. Így 1696. nov. 13-káról írta sárospataki várából Beregvármegyének, hogy esodálkozik azon, miszerint a vármegye akadályozta tiszteit abban, hogy a munkácsi uradalmához tartozó Vári területén megrabolt és megölt görög ügyében megtegyék a vizsgálatot, holott ő itt pallos joggal bírván, felkéri a rendeket, hogy az eperjesi egyezmény erejénél fogva őt jövőben e jog gyakorlatában ne háborgassák**).

1699. Rákóczy Hagara Mátyás nevű tiszte által összeíratta uradalmi jószágát. Ez urbariumból kitűnik, hogy a verchovinaiak (hegylakók) ez esztendőben folyamodtak urukhoz, hogy azon okból, mert a lakosság a nagy távolság miatt az ígás és kézimunkát kelőben nem végezheti, e helyett pénzváltástot fizessen, mi nekik megengedtetvén, elhatározatott, hogy az 1700—1702. évi időközre adjanak a hegyvidéki jobbágyok munkaváltáság és bérpénzül összesen 3000 frtot, konyhapénzül 300 frt, azonfelül a szokás szerint 450 tyukot, 200 ludat, 200 font vaját, 3000 tyuktojást, 6 borjut és 150 császármadarat. Megállapított az is, hogy Sárospatakon tar-

*) Budai k. lev. 305. es. 8. sz. és 775. es. 37. sz.

**) Beregvármegyei lev.

toznak 200 köbölnyi vetést betakarítani, miért 10 köböl gabonát kapnak élelmezésükre, Munkácson pedig 50 köbölnyi őszi és ugyanannyi tavaszi vetést learatni és keresztekbe rakni, miért 20 köböl gabonát kapnak, Tartoztak még évenként 300 tőket a fűrészmalomokhoz szállítani. A pénzfizetést Szentgyörgy, Szentmihály és mind-szent napján teljesítették.

Megjegyzem, hogy 1649. óta, a folytonos hadakozások és más viszontagságok miatt az uradalomban a jobbágy- és marha-állomány a felén tulra leszállott, sőt itt-ott az egész lakosság részint kihalt, részint elköltözött vagy elbujdosott, pusztán hagyván telkét. Ellenben nyoma kezd feltűnni annak, hogy a földesuraság fél vagy negyed pusztatelket rendelt orosz parochialis (lelkészi) alapnak; továbbá, hogy a papok fiaiból (popovics) néptanítók, éneklészek, a jegyzék szerint orosz deákok kezdtek válni s alkalmaztatni a pap (batyko) mellett, kik azután, valamint a pap egy-egy nyestet vagy a helyett 4 forintot tartoztak évenként beszolgálni. Ez alkalommal hasonló okból megváltotta robotját (urdlagát) a duszinai ispáni kerület jobbágysága is 3 évre, oly módon, hogy munkaváltságul 2100 frt., konyhapénzül 300 frt. fizessen; azoufelül tartozott 250 tyukot, 150 ludat, 200 font vaját, 3000 tojást, 5 borjut, 66 császármadarat és 10 font viaszt gyertyára évenként adni; kötelezték magokat továbbá a lakosok Munkácson 200 szekérnyi szénát lekaszálni s betakarítani és 100 köbölnyi vetést learatni; Nagy Bisztrán pedig tíz száz hordó-tartalmu kemen-cze meszet kiegészíteni s Munkácsra befuvarozni.

Testvére Julia már előbb megperelvén öcsését Rákóczy Ferenczet a mindkét ágra szóló jcságok és zálogbirtokokra vonatkozó irományok megmutatása és közlése végett, végre 1797-ben új osztályra léptek, hivatkozással az 1793-ban létrejött bécsi egyezményre*); azonban ez sem vezetvén célhoz, 1699. évben sept. 18. köztök ismét új egyezés létesült, mely szerint a megállapított választott bíróság előtt 3000 arany kötbér mellett Rákóczy nővérének végkielégítésül Makoviczán bizonyos részeket, Zboró, Orlics, F. Polánka s egyéb sárosmegyei helységeket, Kereszturt Zemplinben, Nagy Tornyát, Borsit, Nagybárt, Izsépet, Istvánt, Uport, Doboruszkát, Bezőt, Zahart, Radics-pusztát, pinkóczi részeket és Tokajon s Tarczalon szőlőket átengedett, ellenben Julia Munkácsot, Regéczet, Tokajt, S. Patakot, Helmeczet, Dobronyt, Vadászt és

*) Budai k. l. 764. cs. 33. sz.

Telki bányát Ferencznek juttatá, azokhoz egyedül a királyi és örök-
lési jogot magának és utódai számára fentartván*).

1703 kiűtvén a szabadságharezt, annak vészei többször nehe-
zültek az uradalom területére is; a harcok folyamában sem visel-
tetett egyébiránt Rákóczy Ferencz fővezér közönyösen birtokai ke-
zelésére nézve s különösen midőn koronkint Munkácsra érkezett,
szabad idejét jószágainak és kezeléseinek állapotáról való meggyő-
ződésére fordította s a szükséghez képest azonnal erélyes intézke-
désekkel is tett. Így 1704. évben Hagara Mátyás tiszte által össze-
íratta herczegsége (miként a munkácsi uradalom akkor kiváló-
lag czimeztetett) tetemes birtokait s gondot fordított arra, hogy jö-
vedelmei, mikre a fejedelmi fényes udvar tartás mellett nagy szük-
sége volt, rendesen befolyjanak. Érdemes itt a megemlítésre,
hogy a számos udvari főméltóságokon kívül, Ottlik György udvar-
mester és Körössy György főkamrás alatt udvarának többi sze-
mélyzete 486 polgári egyénből állott, kiknek évi fizetése 43,726
frtnyi készpénzből s a természetbeni járadékokkal együtt, 64,654
frt 85 denárból állott. Tiszt főnökeül működött Krucsay Márton, ki-
vel gazdasági ügyekben értekezett, aminthogy Bulyovszky Dániel
és titkára Beniczky Gáspár szintén befolytak az ügyek kezelé-
ségebe. —

* * *

1711. évben a munkácsi vár és uradalom Rákóczy hódolat-
lansága miatt elkoboztatván, a koronára szállt, hasonlóul elfoglaltat-
tatván Vay Ádám, Visky Samuel és Krucsay István birtoka is. Az
elszegényedett lakosokkal s elnyomoródott jobbágysággal ellátott
munkácsi uradalmat a szepesi kincstári igazgatóság kezelte, de
oly mostohán, hogy némely évben, úgy szólván, mi tiszta jövedel-
met sem látott belőle. Mily keveset jövedelmezett az későbbi évek-
ben is, kitűnik az 1717—1722-dik évi időköz hat évi jövedelmé-
nek átlagos kiszámításából, mely nem tett többet 7260 frt 40 kraj-
ozárnul, megjegyezvén a számadó tiszt, hogy 1728-ban tetemes
javítások és beruházások megtétele után 8510 frtra reméli a jöve-
delmet emelhetni!

1724. évben haszonbérbe vette a munkácsi, szentmiklósi, di-
ósgyőri és a Beresényi Miklóstól hasonlóul elkobozott ungvári ura-
dalmakat 8 évre báró altensteigi Hager, ki azonban azokat nem
sokáig használta, mert a munkácsi és szentmiklósi uradalmakat,

* Budai kam. I. 768. cs. 26. sz.

melyekhez egyházi kegyuri, királyi- és pallós jogok tartoztak, a Krucsay, Vay és Viskitől elfoglalt csekély birtokrészekkel (hová leginkább néhány beregszászi és muzsaji szőlők tartoztak) már 1726-ban VI. Károly császár-király gróf Schönborn Lothár Ferencz, mainzi érsek és választó fejedelemnek s a német birodalom kancellárjának az uralkodó ház iránt tanusított hűsége és a császári seregeknek tett nagyszerű áldozatai jutalmazásául addig is, míg illendőbbet adhatna, adományozta, a munkácsi várat azonban a király maga és utódai számára fentartá. E gróf különösen a XVIII. század elején dühöngött török-háborúk alkalmával saját költségén szerveztetett egy dragonyos ezredet, mely Schönborn-ezrednek neveztetett s az 1717-ki belgrádi ostrom alkalmával is ezer főnyi létszámmal tevékenyen működött;*) lévén az ezrednek parancsnoka gróf Schönborn Anselm Ferencz.

A gróf Schönborn-család hitbizományáról érdekes tudni, hogy Lothár Ferencz érsek és választó fejedelem Bambergen 1711. január 3-án tette az első hitbizományi alapítványt, egyetlen életben levő fivére gróf Schönborn és Reichelszberg Menyhért Frigyes javára, mely okmány 16 czikkből állott. Ezt akkor a család részéről aláírták az alapítón kívül Menyhért Frigyes s ennek fiai Frigyes Károly mainzi prépost, János Fülöp, Demjén Hugó, Ferencz Ervin Rudolf, Anselm Ferencz, Ferencz György trieri és kölni kanonok és Marquard Vilmos szintén kanonok.

Mindjárt az I. cikkben összefüggőleg a megállapított családi rendszabályzattal, kiemeltetett, hogy az elsőszülöttségi jogra alapított hitbizomány két főágra, az osztrák és németbirodalmira osztassék, az egyikbe Menyhért Frigyes, a másikba Ferencz Ervin helyeztetvén; kikötetett, hogy a család bizományosai elégedjenek meg a birodalmi grófi méltósággal s azon túl többre ne vágyakozzanak, mert tapasztalás szerint, a hercegi rangra való vágy a családok romlására szolgált; megállapítottnak, hogy az elsőszülött nagykorúsága elérése s a vagyon átvétele után két év alatt rangjához illően megnősülni, azaz csak oly nőt, ki tizenhatnál több öst kimutatni képes, elvenni tartozzék, valamint ismételve akkor, ha gyermektelenül özvegyen maradna.

M. Frigyes azonban 1717-kén elhunván, a hitbizományi szervezet módosítást igényelt, miért is 1717. szept. 30-án a heisenstammi várban az megváltoztatott, az ott kiállított okiratot Lothár

*) Monum. Hung. Hist. 27. köt. 594. lap.

Ferencz érseken kívül, János Fülöp Ferencz, Frigyes Károly, Ferencz Ervin és Anselm Ferencz es. k. tábornagy aláírták; azonban a rendes szerződés csak 1719. nov. 17-én állíttatott ki Bambergben Lothár Ferencz által, elhunyt fivére M. Frigyes hét gyermekei közül már csak az öt életben levő, u. m. Frigyes Károly, Ferencz Ervin, A. Ferencz, F. György és Vilmos irván azt alá, valamint János Fülöp vürczburgi püspök, Demjén Hugó és Marquard Vilmos.

Az osztrák és német birodalmi két ágra osztott hitbizomány élére gróf Schönborn Buchheim Wolfsthal Ferencz Ervin és gróf Schönborn Buchheim Wolfsthal Anselm Ferencz helyeztetett; megállapított az örökösödési és kezelési rendszer, valamint az, hogy a vagyon birtokosa egy év és nap alatt tartozzék rangszerüleg megházasodni s hogy a birtokban senki se örökösödjék, ki nem a ró m. katholikus szentegyház igaz hive; hogy az elsőszülött vagy utána következő birtokos a megszabott esküt a rend és szabályok lelkiismeretes megtartására letenni köteles sat. E hitbizományi módozatot megerősíté Bécsben VI. Károly császár 1720. június 25., valamint az 1728. sept. 29-én módosítottat Boroszlón Ferencz Lajos választó fejedelem 1731. június 18-án.

1740. július 22-én gróf Schönborn Hugo Demjén bibornok százezer forintnyi alapítványt tett aranyban a végből, hogy a tőkét az osztrák hitbizomány kezelvén, évenkénti kamatai a német ágbeli fi és leány növendékek közt elosztassanak; hasonló alapítványt (Cadetten-Fond) tett 1844. augst. 28-án pomersfeldi várban gróf Schönborn Frigyes Károly bambergi és vürczburgi püspök is. Idővel azonban a család két ága közt az örökösödés és vagyonkezelés felett viszálykodás keletkeztén, 1766-ban sept. 4-én Viesentheidban gróf Schönborn Viesentheid Demjén Ervin és József Ferencz és gróf Schönborn Heizenstamm Jenő Ervin közt családi szerződés jött létre, mely 35 pontból áll s melyet II. József császár Bécsben 1767. március 13-án megerősített.

Ezen s az 1731. június 4-én Laxenburgban kelt adománylevél szerint, a munkácsi és szentmiklósi uradalnakhoz tartoznak az uradalom feje, a király számára fentartott munkácsi vár helyett a munkácsi kuria és város, ehez pedig következő városok és helységek: Kendereske, Kustánfalva, Kocsova, Kerepez, Sztánfalva, Papfalva, Szundakovieza, Kis Ilosva (puszta), Kis-Leányfalva, Nagy-Leányfalva, Fogaras, Kis-Lueska, Klastromfalva, Bába falva, Kutka falva, Kelemenfalva, Gál falva, Papgyörgy falva, Kis-Abrahánka (igy), Ivasko falva, Nagy-Abrahánka, Krajna-Martinceza, Feketepatak, Hátmeg,

Nyíresfalva, Medencze, Deskofalva, Závídfalva, Ardánháza, Tökés, Dragabartfalva, Sarkad, Remete, Ramocsa, Bisztraháza, Makaria, Bartháza, Beregujfalva, Bereg, Beregszász (Ujváros és Végutca nevű két városszétválással, melyek ezután is a helybeli r. k. lelkész és kóroda — Xenodochium — birtokában meghagyattak); továbbá Vári, Jánosi, Nagy-Gut, Isnyéte, Lucska, Gorond, Gát, Munkács Ujfalu (most Alsó-Schönborn), Oroszvég, Bukovinka, Egereske, Dubrovicza, Leczfalva másképp Kis-Dubrovicza, Czolánfalva, Ploszkinovicza, Kis-Bresztó, Paszika, Jobovicza, Csernipatak, Martinka másképp Gyilok, Szolocsina, Plávia, Roszos, Duszina, Paulova, Brusztópatak, Sztrojna, Nagytibava másképp Busicsna, Ploszkó, Kis-Melnicsna, Kis-Bisztra, Olenova, Izvor, Diezkovicza, Uklín, Nagy-Bisztra, Szaszóka, Runofalva, Gévéfalva, Kis-Belebele, Klucskofalva, Dubina, Csabina, Koczkaszállás, Zimbrilefalva, Kis-Viznicze, Obláz, Selesztó másképp Alsó-Viznicze, Dunkofalva, Alsó-Hrabonicza, Iglincz, Nagy-Iváni, Kis-Iványi, Ruszkócz, Rákos, Kajdanó, Cserlenó, Nagylohó, Vorotnicza, Balázsfalva, Nagy- és Kis-Mogyorós, Vulsinka, Körösfalva, Fedelesfalva, Puznyákfalva, Hilkócz, Szerencsfalva, Hribócz, Trosztjanicza (praedium), Herczfalva, Timsor (másképp Kimsor), Verbiás, Petrusovicza másképp Kotilnicza, Uj-Rosztoka, Hlubokapataka, Lázárpataka, Beregócz, Nagy- és Kis-Ábránka, Volócz, Kis-Rosztoka, Nagy-Rosztoka, Kicsorna, Perekraszna, Bukócz, Paskócz, Szvalyovka, Veretecső, Nagy-Dobrony, Bucsuban 2 pusztatelek, Nagy-Muzsalyban két fél pusztatelek utáni rész (Vay Ádámtól) és két szőlő Kis-Hegy és Vashika nevű; Beregszászban Sarok szőlő, Dávidházán 6 telek, Kerepeczen 3¹/₂ telek utáni rész. Sztrabicsó; Szerednyén 1¹/₄ telek utáni rész. Hukliva, Talamás, Szkotárszka, Kanora, Ilnova, Kis-Lohó, Bablyuk, Uj-Bisztra, Koziva, Kis-Szvalyovka, Nagy-Melnicsna, Hinkócz, másképp Hikófalva, Felső-Hrabonicza, Delegánfalva, (puszták), Kornapatak, Isdemér, Ivánfalva, Mocsárka, Trojánfalva, Muszga falva, Csértészfalva, Szvatelecfalva és Szlopkofalva. *) A szentmiklósi kastély s ahhoz tartozó helységek az adománylevélben így soroltatnak elő: Szentmiklós, Podhering, Kölcsin, Repede, Hankovicza, Szolyva, Szuszkó, Hársfalva (Nepipina), Holubina, Pólyánya (Polena), Paulova, Hrabonicza, Romanócz, Pudpolócz, Alsó- és Felső-Vereczke, Laturka, Kis-Bisztra, Bilaszo-

*) A ritkított és 1728-ban már nem létezett helységek nevei, ugyilátszik, az 1649-ki urbáriumból vannak az adománylevélbe felvéve. Kis-Lohó ellenben egészen kimaradt.

vicza, Borszucsina, Miskarovieza, Kotilnicza, Medvezsa, Tisova, Zavadka, Pereszirova, Jalova, Almamezö, Zagylska, Drabusócz, Serbócz, Zsdenova, Zbun, puszták: Ökörmezö (ma valószínűleg: Dorosó), Karitovieza, Rozgyila,

Az adományozott gróf Schönborn Lothár Ferencz 1729-ben elhunyván, a királyi adomány a családnak 1728. sept. 29-én kelt és felségi megerősítést nyert egyezménye, hitbizományi szervezése és örökösödési rende szerint, mely szerint Lothár Ferencz felkérő ez uradalmakat még 1728-ban Frigyes Károly grófnak átengedé: ezen gróf Schönborn-Buchheim Wolffsthal Frigyes Károly bambergi és herbipoli püspökre s a grófi család férfi ágára terjesztetett ki az 1731. június 4-én kelt királyi adománylevél értelmében a hitbizomány oly módon, hogy élte fogytaig a nevezett püspök élvezze annak hasznát, elhunytával pedig első szülöttségi sor szerint előbb néhai gróf Schönborn Buchheim Wolffsthal Anselm Ferencz fiai, ezek kihaltával pedig gróf Schönborn-Buchheim Wolffsthal Ferencz Ervin fiai szintén elsőszülöttségi joggal birják a hitbizományt.

Az 1728. okt. 13. kelt udvari intézményben meghagyatott, hogy a felkérőnek az uradalom adattassék át, mely átadásra azután Frigyes Károly meghatalmazottjául Bauer Albertet küldé Munkácsra.

Minthogy pedig a munkácsi vár a felség részére megtartatott, azon viszonyt, mely az uradalom birtokosa és a katonai kinestár közt megállapított, egy Bécsben 1730. nov. 27-én kelt tiz pontu határozatban rendezte a bécsi cs. k. haditanács; mi azután, különösen a 300 ölnyi várterület, Váralja helység alakítása, a várparancsnok számára követelt 25 szekér széna, építési és fűrészfanyagok szállítása, végre az őrség részére való gabona-örletés miatt sok surlódásra nyújtott alkalmat a várparancsnok és uradalom közt. Az 1729. aug. 2-án kelt királyi adománylevelét szerint VI. Károly azon okból, mert az első adományleveléből a Vay Ádámot elfoglalt nagymuzsalyi két fél pusztatelek s a kishegyi és vashikái két szőlő, valamint a szerednyei $1\frac{1}{4}$ telekből álló birtok kimaradt, ezeket utólagosan adományozta a Schönborn családnak.

1731. június 4-én VI. Károly császár-király Laxenburghban kelt s a leleszi konventhez intézett parancsában meghagyta annak, hogy gróf Schönborn B. W. Frigyes Károlyt a neki adományozott uradalmak birtokába iktassa be. E leiratban királyi emberekkül kijelöltettek: Szeucz Ferencz, Püspöky János, Kende László és Beniczky Péter. Az ünnepélyes beiktatás augusztus 21-én történt, mely alka-

lommal ellenmondottak Bizanczi Gerő György, munkácsi g. k. püspök a monostor nevében, Püspöki János Munkács és Kislohó, Szenecz Ferencz munkácsi birtoka és Nyiresfalva, Keresztési László Nyiresfalva, Kende László, Szabó Pál, Kádas Mihály másképp Andrassy, Pattay Samu, Jánosi és István, Bornemissza Ferencz munkácsi udvartelkeik, Apostol Mihály, Szentlélek János póсахázi, Lövey Ádám, Samu és László, Berthóti Gergely, revistyei Reviczky János, mint Kossovics Máriától született fiának Antalnak gyámja; Kossovics Márton és Ádám, Boronkay Ferencz mint Csomaközy Judit árváinak gondnoka, Ujhelyi Mária, Berthóty Lászlóné, Szobránczi Józsa Mihályné, Szkárosi Anna és ludányi Bay Ferencz özvegye született Kende Katalin.

Ezen ellenmondások feletti törvénykezés 1737-ben befejeztetvén, az ellenmondók elutasítottak és VI. Károly Pesten, azon évi január 17-én kelt visszahelyezési és beiktatási rendeletén felül, az adományozást és az elsőbbségi örökösödési rend szerint birtoklandó hitbizományt is megerősíté és ennek folytán a nevezett gróf ujonnan beiktattatott.)*

E tájon valamint már előbb, nevezetesen 1730-ban, tervezte a grófi család az ungvári uradalom megvételét, melyet akkor Szentiványi ungi főispán ötezer frtért haszonbérlet.

A Bécsben 1729. január 20-án legfelsőbbleg kelt oklevél szerint, a Schönborn család a magyar honosítottak sorába vétetvén fel, gróf Schönborn Frigyes Károly érsek a honpolgári esküt az arra meghatalmazott Kollbund Ferencz Ágoston uradalmi főfelügyelő által tette le. 1741-ben mindkét ágra terjesztetett ki az indigenatus és az azzal járó mágnsági (főrendi) jog, miért díjul háromezer db. aranyat fizetett a család.

Az 1741. 69. t. cz. szerint Frigyes Károlynak néhai testvére Anselm Ferencz, schönborni, buchheimi és wolffsthalai gróf s még 1729-ben honfiusított aranygrapjas vitéznek fiai és testvére Ferencz Ervin és ennek utódai szintén a honfiak sorába ország-

*) Az új beiktatási parancsban kijelöltettek királyi emberekül Zombori Imre, Semsey Boldizsár, Szlukovényi György és Eötvös Miklós. A visszahelyezést eszközölő a leleszi konvent részéről gróf Kunitz és Veisenburg Károly, a premonstrei rend főnöke és leleszi prépost Munkácsen 1737. június 17-én, jelen lévén az okmány szerint akkor munkácsi r. k. lelkész pater Szabó János, főesperes, bíró Szerny Márton, jegyző Rákosi Pál, tanácsos Tasnádi István. Beregszászi bíró Sas István, jegyző Losonezi Samu, főszolgabíró Bornemissza Ferencz, esküdtek Patai Samuel és Szentlélek János, jegyző Beler Frigyes.

gyűlési határozat folytán felvették.*), s a családnak az örökös főispáni méltóság adományoztatott, minek következtében gróf Schönborn Frigyes Károly a főispáni székbe behelyeztetett, helyetteseül Péchy Imre neveztetvén ki. A szokásos beiktatást báró Szentiványi Jánosnak kellendett végeznie, ő azonban időközben meghalván, Mária Terézia királynő által báró Berényi Tamás zempléni főispán neveztetett ki királyi biztosul, ki a beiktatást 1741. január 30-kán teljesíté. Ugyanakkor Munkácson a nevezett helytartó is beiktattatott s a szokásos lakmározás, melynél, a jegyzék szerint husz tál étel adatott fel, részint a kastélyban, részint a kuria szobáiban tartatott, sőt a néposztály a szabad ég alatt vendégeltetett meg. —

Frigyes Károly gróf birtokaihoz tartozott akkor az 1728-ban neki adományozott zimonyi uradalom is, melyhez tartoztak: Zimony mező város, a szurdoki kerületben: Tusa, Bellegisch, Vojka, Golubincze, Popincze, Pegincze, Dobanovcze, Pesanja, Surezin, Jakowo, Poliewcze, Progár, Dolincze, Drinovác, Obress, Witoicze, Ogar, Karlowiz, Berthowo, Kereck és Sakula helységek, valamint e következő puszták: Mihalovác, Kernesefczi, Kersinczi, Lestani, Arsanja, Parin, Obeda, Milesevác, Oruvác, Mikula, Kerentin, Pobarnisz, Moratowcze, Sivác, Grabovác, Kumfa, Wesztmen, Mitrofesicz, Tvertenavo, Werbasz, Maletinczi, Zervenja, Kamendia, Uglinez, Petrinczi, Belavičza, Odasefcze, Witakorics és Losinczi, összesen 208 $\frac{1}{2}$ telek, melyeknek értéke 5 százalékkal számítva 85,709 frt 33 $\frac{18}{24}$ krt tett. Ez a pallós és kegyuri joggal együtt, 60 ezer forintban iratott gróf Schönborn Frigyes Károlyra 23 évi kancellári és más hű szolgálatai jutalmazásául. Egy azonkoru jegyzék szerint jövedelmezett ez uradalom évenként hadi és földesuri adóban 6903. frt, 49 $\frac{2}{3}$ d., accis fejében 2040 frt, puszták béreül 485 frt, nagytizedül 3050 frt, kistizedül pedig 1030 frt, összesen 13,508 frt 49 $\frac{2}{3}$ d. Azonkívül bejött 508 mérő buza, 254 árpa, 128 zab, 128 tengeri, 1022 öl tűzifa, 1022 boglya széna. E kimutatást Bardics Mihály János főgazdaispán (Ober Ispan) Zimonyból 1740. január 9-kén küldé be a püspöknek, megjegyezvén, hogy Belgrád ostroma s az 1738-ban dühöngött dögrész miatt (meghalván e kerületen 1024 jobbágy) sok kár történt, de Ali pasa nagy fegyelmet tartván katonái közt, reméli, hogy jövőben a jövedelem emelkedni fog. Azt is tudatá, hogy a háboru folytán a bel-

*) Corpus Juris Hung. II. 206.

grádi ferenczrendü szerzet főnöke (guardian) Zimonyba menekült s ott letelepedni kívánna, miért is kéreti a püspököt, hogy részére alkalmas szállást engedjen. E kíváratába azonban a gróf nem egyezett, sőt 1741-ki kedélyes válaszában egyenesen megtiltá, hogy a barátokat befogadja az ispán, mert mint megjegyzé, azokat onnan, hová befészkelődnek, mint a poloskákat, kiirtani nem lehet. A zimonyi uradalmat később 1751. a grófi-család az államnak átengedvén, azért kárpótlásul 76 ezeret kapott.

Gróf Schönborn Ervin Jenő teljes czime 1765. ez volt: „Szentséges római birodalmi gróf, bucheimi, wolffsthal, reichelsbergi és herrenheimi gróf, Wiesentheid, Göllersdorf, Wegesburg, Mantern, Heusenstanz és Weylerm-uradalmak, úgy Munkács és Szentmiklós. ura, valamint Payberg sat. jószágok birtokosa, cs. k. valóságos kamarás, birodalmi udvari-tanácsos, a szentséges római birodalom és ausztriai örökös hercezségek s országok bárója, felső és alsó ausztriai hercezségek örökös tagja, nemes Magyarország nemes Beregvármegyéjének főispánja.“ (Azonkoru hivatalos irat a munk. urad. levéltárban.

Az adományos főpap az uradalmakat néliai Anselm F. fiának, Ervin Jenőnek még 1740. évben átengedvén, ennek nagykorúságáig azokat Ferencz György, trevisói érsek és anyja Monteforti Mária Therézia grófné kezelte; végre 1746-ban a nevezett gróf tetteleg átvevén a munkácsi és szentmiklósi uradalmak kezelését, 1747-ben kihirdettetett főispáni méltósággal való felruháztatása is, mibe 1752. febr. 16-án ünnepélyesen be is iktattatott.

Birtoklata idején, nem csak a rendszeres kezelés, hanem tetemes javítások és beruházások, valamint új telepítések és gyarmatosítások folytán a jövedelem is évről-évre emelkedett; így 1738-ban volt az évi jövedelem 15 ezer, 1740-ben már 17 ezer, 1753-ban 19,186 frt, 3 $\frac{1}{4}$ kr., 1757-ben 23,436 frt 49 kr.

Ő 1764. évig háborítlanul birtokolta a nagyterjedelmű munkácsi uradalmat, ekkor azonban e birtokot a királyi ügyész egyszerűen visszavétetni kívánta, mi ellen 1765. a gróf erőlyesen tiltakozott, hivatkozván arra is, hogy a felség a per útján visszavételt rendelte el; sőt óvást tett az ellen is, hogy e királyi leirat nem olvastatott fel az országgyűlésen. Ennek következtében tehát a királyi ügyész táblai pert indított ellene az adomány megszüntetése végett, minthogy a kerésetlevél tartalma szerint, az 1514. D. 7. t. cz., és az 1518. törvény szerint ez uradalom elidegeníthetetlen koronai birtokul kijelöltetett. A per folyama alatt felvétel

Gernesertől és betábláztatott az uradalom terhére 300 ezer forintnyi kölcsön, mi ellen a királyi ügyész óvást tett. 1770-ben ajánlatot tett gróf Hatzfeld, birodalmi kamarai elnök gróf Grasalkovics Antal magyar kincstári elnöknek, hogy az uradalom iránt folyó pert nem lenne-e hajlandó megszüntetni, ha gróf Schönborn Jenő késznek nyilatkoznék az uradalmak becsértékével beérni? Azonban 1771. évben ez ajánlat visszavonatot s a nevezett gróf menté magát, hogy ez ajánlatot csupán azért tétette, mert akkor egyetlen gyermeke meghalt*). Ez érdekes per, mely mindkét fél részéről erélyesen vitetett, végre 1786-ban fejeztetett be, az ítélet szerint a grófi-család az adományozott uradalom birtokától elmozdítottatott, a tett javításokért azonban 150 ezer forintot kapott**).

A visszavett uradalmat tehát 1786-tól 1791-ig a kassai kincstári igazgatóság kezelte, közvetlenül azonban az ungvári kincstári főnökség (praefectura) igazgatta***), melynek élén állott főjei Csató Ádám, kincstári tanácsos, míg Beregszászon és később Munkácson, mint az uradalom főhelyén, tisztartóul működött lindenfelsi Bósz János, pénztárnokul Kardos Mátyás és magtárnokul Gábrriel Ferencz. Ez idő alatt a jövedelem ismét csökkent, úgy, hogy 1791-ben jó esztendőben, csupán 15,051 frt 28 kr-ra rugott, mi annak tulajdonítottatott, hogy a kezelést a kincstár maga eszközölte s a bérbeadást akadályozá, jóllehet azt még 1780-ban gróf Eszterházy és 1787-ben Berzeviczy kívánta haszonbérbe venni.

Végre a király közbejárására az 1790—1. 7. t. cz. értelmében, 1792. elején ismét visszaadatott az uradalom a gróf Schönborn-családnak, országgyűlési határozat folytán a koronai birtokok sorából végleg kitöröltetvén s annak helyébe a végvidéki tiszai kerület koronai birtokul beiktattatván.

Az 1792. január 20-kán Munkácson történt. ünnepélyes átadásnál (resignatio) jelen volt Csáthó Ádámon kívül Jobszthy György

*) Bud. k. l. 85. cs. 6. sz.

**) Az 1781-dik évi felvétel szerint találtatott a munkácsi és szentmiklósi uradalom gazdaságában összesen 6 ló, 3 bika, 136 ökör, 58 tinó, 106 tehén, 47 üsző, 90 borju, 2117 juh (t. i. 1030 német és 1117 magyar), 1015 sertés, 240 méhköpi. Egy tehén ára volt 16—20 frt, egy bikáé 20 frt. A munkácsi és szentmiklósi uradalmak összes épületei becsültettek 155.272 frt 49 kr-ra, alapul vétetvén ily anyagár: 1 köböl kő 3 frt, 1 hordó mész 1 frt, 1 hordó homok 3 kr., ezer téglá 5 frt. E szerint került egy köből fal 22 frt 18 kr-ra.

***) Ennek hivatalos pecsétje ily köriratot viselt: „Administratoratus regio coronalis districtus Munkaciensis“, míg a közepét Magyarország czimere foglalta el.

szolgabíró, Gecsey György esküdt és gróf Schönborn Ervin Jenő, nevében annak megbízottja Lónyai László, alispán, ki e fáradságért 30 arannyal díjaztatott, míg őrök négyet kapott. Per és végrehajtási költségek fejében fizetett a gróf ez alkalommal 132,549 frt és $5\frac{1}{2}$ krt s a kincstári kezelés alatt tett javítások fejében 6394 frt $59\frac{1}{8}$ krt, összesen 138944 frt $4\frac{5}{8}$ krt.

1792. január 20., tehát az átadás napján szervezte a gróf tisztikarát is, kinevezvén Bösz Jánost tisztfőnöknek (praefektusnak); ügyészé lett Neupauer Sámuel, pénztárnok Cserszky András, udvarbíróvá (provisor) Rehuss József és Farkas Simon, vasgyári sáfárrá Román Ferencz, kasznár Molnár István, szolymai kasznárra Popovics Mihály, pinczemesterré Petz Antal, felügyelővé Maiszlik János, őrökké Olsavszky János, építészeti őrökké: Herczig József, ispánná Urbányi Mihály, sebészé Nagel Mihály; Beregszászon udvarbíró Scsepánszky János, őrök Rehovszky, ispán Simcsics János, ispán Steinicz Mátyás, vereckzei tisztartóvá Troll Imre, ellenőr Delegán Demeter, őrök Farkas Antal.

Gróf Schönborn Ervin Jenő 1801. július 25-én elhunván, az uradalom azon évi augusztus 16-án átadatott Stadion Tanhausen Anna grófnőtől született első fiának Fülöp Ferencznek, kit az eljárásnál báró Perényi István képviselt. E fenkölt lelkű gróf, kinek neje volt koblenzi gróf Leyen Zsófia, csillagkeresztes hölgy († 1834), azon évi (1801) okt. 23. Ferencz császár által egyszersmind Beregvármegye főispánjává is kineveztetett, helyetteseül meghagyatván báró Vecsey Miklós. Az ünnepélyes főispáni beiktatás 1803. június 27-én történt, mely alkalommal királybiztosi minőségben gróf Eszterházy József működött, ki azért ajándékul a gróftól hat paripát kapott. Mellékesen megjegyzem, hogy a beiktatási ünnepély alkalmából 600 vendég vett részt a diszebeédeken; ezekből 200 személy ebédelt a kastélyban, 150 a vendéglő termében, 100 az esperes házában, 50 Bornemisszánál, 50 a sőtárnok és 50 az új-utcai megyeházában. A pezsgő bor (champagnei) és csokolade nagy mértékben szerepelt, csupán a bécsi áruszámla 2755 frt 42 krt tett. A beiktatást gróf Károlyi eszközé.

E gróf alatt szerveztetett a főtiszttség, mely már előbb fennállott ugyan, mert az 1792. évi rendelet szerint, pénteken tartá üléseit, most azonban újabban alakított; lévén feladata és köre, testületileg igazgatni az uradalmakat. Tagjai voltak a tisztfőnök elnöksége alatt az ügyészek és előadók (gazdasági és műszaki „assesso-

rok“).*) 1792-től 1802-ig jövedelmezett a két uradalom átlagosan évenként 64,341 frt $46\frac{11}{58}$ krt, mely tiszta jövedelem azontul ritkán szállott alá, de a százezeret sokszor felülhaladta. Alatta tett 1807-ik évben a grofi család 500 forintnyi alapítványt a Ludoviceum-ra.

E nemes gróf (Fülöp Ferencz) 1841. aug. 18-kán 73 éves tevékeny életét befejezván, elhunytát következő utódai siratták, u. m. Fülöp, cs. k. kamarás, Frigyes százados, Karolina csillagkeresztes és palota-hölgy, Eugenia, Tódor, kamarás és százados, Károly százados, Zsófia, Leyen Hohen Geroldszege hercegné és Ervin, kamarás és szintén százados.

1846. május 7-én gróf Schönborn Ervin, aranykulcsos és lovas kapitány a munkácsi és szentmiklósi uradalmakról és így az ezzel összekötött főispáni méltóságról is történt lemondása következtében, gróf Schönborn Károly, arany kulcsost és őrnagyot ez uradalmak birtokosát ruházta fel V. Ferdinánd király a főispáni méltósággal, úgy, hogy a kormányzat továbbra is a helytartónál maradjon. E gróf a főispáni szokásos beiktatási ünnepély helyett kétezer frtnyi alapítványt tett egy Munkácsen felállítandó tanoda javára, mi a megyei közgyűlésen azon évi május hó 18-án örömdetes tudomásul vétetett. Ez összeg képezi alapját a később tetemesen megszaporodott tőkének, mely a tanoda felállítását is eredményezé.

Gróf S. Károly 1854. évben elhunván, a birtok, ennek gr. Bolza József kamarás és gróf Batthyányi Annától származott gróf Bolza Annától (csillagkeresztes és palota-hölgy, meghalt 1875. április 8. Bécsben) született fiára gróf Schönborn Buchheim Ervin Frigyes Károlyra (született 1842. nov. 7.) szállott, ki 1866. nov. 7-én nagykorúságát elérvén, nem csak az elsőszülötti hitbizományt (majoratust) képező magyarországi uradalmakat és Osztrákhonban a schönborni, göllersdorfi s egyéb jószágokat átvette, hanem ő felségének 1866. decz. 27. kelt legfelsőbb határozatával a beregvármegyei főispáni méltóságban is megerősítettett, felajánlván ez alkalommal az ünnepélyes beiktatás helyett a munkácsi reáltanoda

*) A „főtisztviség“, mely a múlt század végén, különösen az 1811. és 1812-diki rendeletek által ujolag szabályozva, a midőn ülései szombat délelőtti óráira tétettek át, sikerdusan működött, végre megszünttetett 1872. évi május hó 18-án, midőn utolsó ülését tartotta; 1878-ban azonban ismét életbe lépett a fontosabb ügyek feletti tanácskozás, a nélkül, hogy régi főtisztviségi elnevezése is fenntartott volna, melynek helyébe címül az uradalmi igazgatóság („Domainen-Direktion“) hozott be.

alaptökéjének szaporítására ötezer forintot; majd es. k. kamarási, 1881. május hó 4-én pedig titkos tanácsosi méltósággal ruháztatott fel. Fenkölt lelkü neje, gróf Trautmansdorff Francziskától négy leánya és még 1869. február 25-én elsőszülött fia Frigyes. Károly, valamint 1871-ben Ervin Ferdinánd Károly születtek.

Gr. Schönborn Eryin nővérei közül Mária Anna gr. Schaaffgotschhoz, Eugenia gr. Wurmbrand-Stuppach Henrikhez, Charlotte báró Künsberg és Anna báró Ludvigstorffhoz mentek nőül.

*

Folytatva az uradalom beltörténetének megszakított fonalát, megjegyzem, hogy a jószágokat a család folyvást maga kezelte, jóllehet időnként akadtak ajánlkozók, kik azt haszonbérbe venni kívánták; így még 1755. évben 20 ezer forintnyi évi bért ajánlottak mind a két uradalomért, mi azonban nem fogadtatott el.

1764. évben aug. 27-én a beregmegyei közgyűlésen megújította Fábian Ferencz a leleszi konvent előtt tett óvását az iránt, hogy a Schönborn családnak, állítása szerint, jogtalanul adományoztatott Vári és Nagy-Bereg, mert e mezővárosok, a longodári pusztá és két ház Munkácsen nem az uradalomhoz tartoznak, hanem nagyatyja után az ő családját illetik; ellenmondott annak is, hogy Lövey Ádám munkácsi birtokát az ő mellőzésével adta el az uradalomnak, továbbá, hogy Horváth Imre báré az ardói jószágot elzálogosította sat.

1781. évben volt a munkácsi uradalom területén 876³/₈ jobbágytelek, 1348 házasság és 216 házatlan zsellér, miből következő munkaerő került ki:

1. Igás napszám	50,609 ⁶ / ₈ ,	20 krral számítva	16869 frt 55 k.
2. Kézi	26,844,	10 „ „	4474 frt — kr.
3. Hosszúfuvar n. sz.	219,	2 „ „	438 frt 45 kr.
4. Molnármunka „	1890,	10 „ „	315 frt — kr.
összesen			22,097 frt 40 kr.

Ezen felül jövedelmül befolytak a következők: városi bér (census) 2616 frt 15 kr., urbéri adó 4246 frt 12 kr., külső jobbágyoktól 195 frt 59 kr., jövevényektől 78 frt, uradalmi házaktól bér 102 frt, legelőből 228 frt 13 kr., urad. telkektől 155 frt 58 kr., vám 118 frt, bolt- és vásárbér 887 frt 30 kr., mészárszékektől 192 frt, koresmabér 1542 frt 30 kr., halászat 218 frt 52 kr., kötörés 350 frt, kertek bére 171 frt 22³/₈ kr., bárányjutalék 580 frt 3 kr., méhtized 129 frt 12 kr., sertés-tized 177 frt 50 kr., tizedváltság 727

frt $55\frac{3}{8}$ kr., robotváltság 1031 frt 44 kr., szilvaváltság 64 frt $42\frac{7}{8}$ kr., malomdíj 598 frt 4 kr., összesen 14,412 frt $22\frac{4}{8}$ kr.

1775-től 1780-ig terjedő hat évi időközben volt a munkácsi és szentmiklósi uradalmak átlagos jövedelme következő:

1. Jobbágymunka, különféle adók, bérek, díjak	36,000 frt 48 kr.
2. Tized, kilenczed, gazdaság jövedelme	17,688 frt $26\frac{1}{8}$ kr.
3. Bor, szőlődézsma, hegyvám sat.	38,627 frt $41\frac{2}{8}$ kr.
4. Majorság, juh, barom, sertés sat.	4261 frt $45\frac{2}{8}$ kr.
5. Erdő jövedelme	3058 frt 49 kr.
6. Építészetből	307 frt 28 kr.
7. Bányákból	12,128 frt 36 kr.
összesen	112,073 frt $36\frac{7}{8}$ kr.
Kiadás	38,350 frt $20\frac{6}{8}$ kr.
tiszta jövedelem	73,723 frt $13\frac{1}{8}$ kr.

Az italmérés bére akkor ilyen volt: például, a munkácsi csillag vendéglőt bérelte 1781-ben Maniz Hirsch 136 frtéért, de tartozott uradalmi bort mérni; a vereskorcsmáért fizettek 16, az ujmalom-korcsmáért 44, Bornemissza-féleért 126, Rozsa nevűért Munkácson 115 frtot. A vidéki 80 korcsmáért fizettek bérül összesen 904 frtot. A Lövey-féle házért évi bérül 20 frtot. Ennek ellenében nem lesz érdektelen feljegyezni, hogy 1871-ben tett az uradalmi korcsmák bére 58,523 frt $88\frac{1}{2}$ krt; a termelési jogért és serházért fizettek 2000 és a malmokért bérül 22,256 frt 52 krt, összesen 82,789 frt $40\frac{1}{2}$ krt; mi természetesen, időről időre változik. Jelenben találhatik az uradalom birtokában 199 korcsma, 75 vízi és 2 gőzmalom.

Hogy a gróf Schönborn-család mindjárt birtoklata idején nagy súlyt fektetett a néptelen helységek megnépesítésére, azt természetesen találjuk; miért is folytonosan azon igyekezett, hogy külföldi szorgalmas gyarmatosok telepítése által, a munkaerőt s a vidék felvirágoztatását emelje. Különféle kedvező feltételek mellett sikerült is még a múlt század közepén Pósházára 1750-ben, Alsó Schönbornba 1732. Felső Schönbornba 1730. Leányfalvára, Bere-zinkára, Bartházára 1750. Kustánfalvára, Kucsavára 1748. Zsófia-falvára 1804. Felsővizniczére 1806. Ujklenócra, Tüvisfalvára 1827, Szobatinra 1829, Pusztá-Kerepecre 1826, Izvorhutára 1834. Szinyákra 1836; Szuszkóujfalu, Dubi, Alsóhrabonicza s egyéb kis helyekre pedig újabb időben is németh, cseh, tót és oláh lakosokat telepíteni, kik a vármegye és illetőleg uradalom népességét nem csekély számmal emelték s új faluknak törzs lakosaivá váltak, amiut

azt illető helyeken tüzeesebben megírtam. E tekintetben a jeles grófi családnak érdeme megbecsülhetetlen, hazaflui nagy szolgálata eléggé meg nem hálálható.

De különben is az uradalom nagy területén, hová 24 gazdasági udvar (major), ugymint a munkácsi, podheringi, szentmiklósi, fogarasi, sztánfalvai, alsó és felső vereczkei, volóczi, felsőhraboniacai, polenai, szolyvai, puznyákfalvai, szerencsfalvi, hátmegi, dragabartfalvai, remetei, nagylucskai, iványii, domboki, sztrabicsói, gorondi, rafajnai, gáti és beregszászi, tartozik, a rendszeresen alkalmazottakon kívül számtalan ember folytonos munkát, állandó foglalkozást és keresetet s így sok család kenyeret és biztos lételt találván: az ipar most fejlődő állása mellett is csak áldást áraszt a lakosokra.

Egy 1781-ki jegyzék szerint volt kezelési tekintetben a munkácsi és szentmiklósi uradalom a munkácsi, beregszászi és vereczkei három tiszttartóságra (provisorat) felosztva; az elsőhöz tartozott a kajdanói ispáni kerület 6 helységgel, a bubuliskai 12, a vizniczei 15, a duszinai 29, a szolyvai 11, a krajnai 27, a lucskai 14 és külön egy 15 helységgel; a II-dikhoz a beregszászi kerület 12 helységgel és a III-dikhoz a laturkavölgyi ispáni kerület 16, a bukóczi 9, a zavadkai 7 és a huklivavölgyi 12 helységgel. Ekkor állott az uradalmi igazgató tisztség 1 főfelügyelőből, kinek vezetése mellett működött 1 ügyész, 1 mérnök, 2 tiszttartó (provisor,) 2 magtárnok, 1 pinczefelügyelő, 6 ispán, 27 lovashajdu, 1 tehenész-(schvaizer) 6 csordás, 16 juhász, 29 béres. A vasgyárnál 1 sáfár, 1 ellenőr, és az erdészethél 2 erdész „jáger“ czímmel, honnan a főerdészeket a köznép maiglan is jágernak nevezi. Érdekes megemlíteni, hogy 1792-ben a tisztfőnököknek hivatalos kiküldetésekor napidíjúl járt 1 frt 30 kr s a mérnöknek 45 krajczár.

1807-ben összeíratlak a munkácsi és szentmiklósi uradalomhoz tartozó urbéri birtokok s találatott 1956³/₈ jobbágytelek, 645 házas és 223 házatlan zsellértelek, 86⁶/₈ szabados és pusztá telek és 7 házas és 6 házatlan zsellér.

1831. évben a főnebbitől eltérőleg felosztatott az uradalom az alsó vereczkei, fogarasi, munkácsi, beregszászi és szolyvai tiszttartósági (provisorátusi) kerületekre s azokon kívül következő ispáni járásokra: a felsőhrabonieczai, hátmegi, volóczi, iványii, szentmiklósi, polenai, sztrabicsói és podheringire. A jobbágyok munkajerejének felhasználása s a terménytized beszedése levén egyik főfeladata az ispánságnak és provisoratusoknak, a felsővidéken e te-

kintetben még a zsdenovai erdészeti hivatal is a környékén eljár. A bacsovai, benedikai, csapóczkai, ó dávidházi, ignézi, irlavai, kálniki, köbléri, kuzminai, lehóczyi és szerednyei birtokrészeket kezelte az iványii ispánság, a bródi, polyánkai (lozai) részeket a hátmegi, a kisalmási és maszáralfvaiakat a fogarasi, a buesui, tiszabecsi, muzsaji részeket a beregszászi, a csomonyait és kisdobronyit a sztrabicsói, végre a pusztakerepeczit, csapit és ujdávidházit a munkácsi ispánság illetőleg tiszttartói hivatal.

1848-ban a hűbéri viszony megszüntetvén, a 24 major az illető gazdatisztségek által kezeltetett; majd néhány, mint a hátmegi, fogarasi, remetei, sztánfalvai, felsőhraboniczai, polenai, puznyákfalvi, dragabártfalvi, iványii, gorondi, sztrabicsói, rafajnai és gáti kibéreltetvén, csupán a többi maradt saját kezelése alatt, úgy, hogy jelenben csupán e tiz gazdaságot, a munkácsit, iványiit, pusztakerepeczit, beregszászit, lucskait, dombokit, szerencsfalvait, szentmiklósit, szolyvait és alsó felső vereczkeit kezelik uradalmi tisztetek; ezekhez az összes 17 ezer magyar holdnyi majorsági földből, tartozik 7757 hold szántó és 4443 hold legelő és kaszáló föld. A többi haszonbérbe van adva. A főnebbi holdak számába a nagymennyiségű szétszórt szabad rendelkezésű szántó és kaszáló-földek nincsenek betudva, valamint a havasi legelők sem.

1841. aug. 18. elhunyván gróf Schönborn Ferencz Fülöp, itteni hagyatéka, a munkácsi és szentmiklósi uradalmakat érte, 1842 évben becsültetett 1.382,482 frt $35\frac{9}{10}$ kr-ra pengő pénzben, mely cselekrő állapotot 314,501 frt $34\frac{1}{10}$ krajcárnyi adósság terhelt.

1854. évben, midőn gróf Schönborn Károly Ede meghalt, bíróilag megbecsültetett az itteni uradalom területén levő allodialis birtoka 1.318,495 frt $33\frac{5}{10}$ krajczár-ra pengőpénzben; a hitbizományi birtok 2.314,547 frtra pp., a javítás és beruházás 1.002,932 frtra, urbéri kárpótlási összeg kötelezvényekben 689,810 frtra, melynek 5% évi kamata 34,490 frt 50 krajczárt tesz ezüst conventiós pénzben, mely kárpótlás azonban időnként a községek urbéri rendezései következtében folyvást szaporodik.

Az uradalom évi brutto-bevétele 6—800,000 forint közt változik.

Hogy az uradalmat aránylag roppant nagy kiadás terheli, az talán épen a terület kiterjedésének tulajdonítható; a tiszték és szolgák létszáma magos s azon felől is a főpénztár minden oldalról van igénybe véve.

Az uradalmi kegyuraság alatt állnak s a főpénztárból

dijaztatnak a munkácsi, felsőschönborni, beregszászi és bardházi r. k. lelkészek és éneklészek; továbbá kapnak bizonyos járulékot a munkácsi r. k. káplán, g. k. lelkész, káplán és éneklész, valamint az alsóverecskéi lelkész és tanító is; a zsófiafalvi és szolyvai, szinyáki, frigyefalvi, szuszkóujfalvi s más tanítók.

A tisztikar pedig következő volt 1874-ben:

1. Az igazgatóság állott 1 főnökből (praefectus), 1 jogigazgatóból, 2 ügyészből, 2 gazdasági, 2 erdészeti felügyelőből, 1 iparügyi felügyelőből, 1 tollnokból, 1 iktatóból és 3 őrökből, összesen 14.

2. A pénztár: 1 főpénztárnokból, 1 járulnokból, 1 könyvelő és 3 számvizsgálóból.

3. A mérnöki hivatalhoz tartoztak: 1 mérnök, 2 gyakornok, 2 szerződéses mérnök, 1 építészeti mérnök, 1 építész, 1 járulnok.

4. A raktárhoz: 1 raktárnok, 1 anyagkezelő, 2 szolga, 1 őr. —

5. Szolgaszemélyzet: 1 szobafelvigyázó, 2 hivatalszolga, 1 kertész, 1 házmester.

A gazdatisztségeknél a tiszttartó s illetőleg ispán, segéd, gazda, kovács, kerékgyártó, kocsis és béreseket beleszámítva volt a munkácsinál 67 egyén, az iványinál 20, a lucskainál 76, a dombokinál 57, a szerencsfalvainál 31, a pusztakerepeczinél 29, a beregszászinál 57, a verecskéinél 49, a szolyvainál 45 s a szentmiklósinál 32, összesen 463.

Az erdészeti személyzetből volt a zsenovai főerdészi kerületben 13, a volócziiban 5, szolyvainál 17, vizniczeiben 18, isnyéteiben 15, nagy-dobronyiban 13, beregujfalusiban 27 és a szolyvai fővadászmester keze alatt 11 egyén, összesen a tiszt, őr és vadász-személy létszáma 119.

Továbbá volt a timsógyárnál 4, a vasgyárnál tiszt és munkás 61 és orvos 2 alkalmazva; kegy- és nyugdíjas 28, tiszt, özvegy 21, árva 18, szolga és özvegyei 38, összesen 188. Ez utóbbi nyugdíjasoknak járt készpénzben 16,139 frt 63 kr., és némi természetbeni illetmény.

Az összes 808 egyénre utalványozott tiszt, egyházi, szolgai és nyugdíj illetmény volt következő: készpénzben 99,973 frt 41 kr., 2625²⁰/. mérő (1 = 61.5 liter) buza, 7290 mérő rozs, 2129 mérő tengeri, 1062 m. főzelék, 822 m. zab, 36²/. akó bor, 31 hordó ser, 252 m. szénalóvak, és 4276 m. szénatehenek számára, 94 teheneltartás, 99 szekér szalma, 2108 öl tüzelőfa, 7 bárány, 23 sertés, 45

pár csizma, 30 font vaj, 10,109 font só, 327 font gyertya, 306¹/₂ hold szántóföld.

1881. évben találtatott alkalmazott: az igazgatóságnál és rakárnál Munkácsen 32, a gazdaságoknál: Munkácsen 51, Podheringen 30, Pusztakerepeczen 45, Nagy-Lucsán 105, Dombokon 48, Beregszászon 58, Fogarason 52, Szolyván 41, Alsó-Vereczkén 51, összesen 481; a timsógyárnál a munkásokon kívül 4 tiszt; a serfőzdeben 6, a gőzmalmoknál 5, a vasgyárban 8; — a vadászatnál 11, az erdészeti hivataloknál Zsdenován tiszt és őrszemélyzet: 17, Szolyván 20, Vizniczén 19, Izsnyétén 20, Beregujfaluban 23, összesen 99; kéményseprő 3, kegy- és nyugdíjas 92, a kegyurasághoz és javadalmasokhoz tartozó egyházi és tanítói személy 15 s így összesen 756 egyén. Ezek pénz és természetbeni illetmények volt következő: fizetés 103,797 frt 62 kr.; hektoliter buza 1441·70, rozs 3826·83, zab 775·46, tengeri 1759·10, paszuly (bab) 844·60, árpa 5. Széna métermázsa 3207·76 és szalma 228·54, tej 8760 liter, só 7250 kilogramm; milli gyertya 99·50, fagygyu gyertya 38·88, bor 18·86 hektoliter; 7118 köbméter tűzifa; 126 tehéntartás, 27 hizott sertés, 7 bárány, 26·20 kgr. vaj, 16·80 kgr. sajt és végre 443 hold szántóföld.

Az uradalmi tisztek és alkalmazottak közül számosan egész életüket itteni szolgálatban töltik el; s nem egynek ünneplik tisztársai felszázados jubileumát is. Így megtartották ötven évi szolgálatuk ünnepélyét 1858-ban Döbrentey Imre tisztfőnöknöknek és 1881-ben Polifka Alajos fővadászmesternek, ki ez alkalommal egyéb megtiszteltetésen kívül, ő felsége által a Ferencz-József-rend lovagkeresztjével is kitüntettetett. A tisztek a fennálló szabályzatok értelmében, nyugdíjélvezetre is jogosítottak.

Az 1864-ki adószorozati felmérés szerint a munkácsi és szentmiklósi uradalmak térfogata következő:

	hold	hektar
Fás tér	404·80	232·96
Kertek	385·16	221·65
Szőlők	109·5	63·05
Szántóföld	18815·74	10827·77
Kaszáló	9716·47	5591·44
Legelő	6272·64	3609·67
Lombos erdő	188659	108566·95
Fenyves „	718·61	413·54
Vegyes „	12203·02	7022·40

	hold	hektar
Cseprentés	2103·68	1210·58
Benőtt kaszáló s legelő	2128·37	1224·79
Havasi legelő	5233·35	3011·56
Havasi egres	487·38	280·46
Terméketlen	1955·51	1125·32
összesen	249194·10	143402·14

Az erdőségből esik lombos fával benőtt tér a lapályra 23499·15 hold, az előhegyekre 7349·12 s a hegységekre 122839·14 hold; a lombos és fenyves vegyületéből 12203·02, fenyves 718·61, elpusztított 34098·29, legelő 2977·81. Az egyes erdészeti tisztásokra pedig: a beregújfalvi kerületre 27328·42, isnyéteire 8941·11, a lucskaira 8293·60, a vizniczeire 28739·14, a szolyvaira 77185·62, a zsdenovaira 42078·91 és a volócira 11118·86, összesen 203685·14 hold.

A gazdasági viszonyokat a következő táblás kimutatás tünteti ki:

[illegible]

Sz.	K e r ü l e t	Fekvése	Udvar	Gyümöl- cső	Szőlő	Szántó	Rét	Legelő	Cserjés	Összesen hold á 1200	Észrevétel.
12	Sztrabicsó	sík	14			268 ¹ / ₂	185	75 ² / ₁		543	1545 frt
13	Rafajna	"	12			298	94	151	60	615	824 frt
14	Vorocsánszki	dombos	6			158	74		113	351	309 frt
15	Kördomb	"	2			478	28		314	822	721 frt
16	Hürki-Malinik	"	3			254				257	257 frt 50 kr.
17	Sztánfalva	"	12			215	30	310	78	645	618 frt
18	Bukovinka	"	1			135	2		578	716	540 frt 75 kr.
19	Annaudvar	"	10			240	170	200	245	865	515 frt
20	Hátmeg	hegyes	48			290	186	115	55	694	
21	Polena	"	11			242	766	209	165	1393	720 frt 88 kr.
22	Szétészórt földrés- letek	"	544			12191 ² / ₁	5808	5817 ² / ₁	547	24908	17951 frt 50 kr.
23	Havasi legelő	"								6325	4500 frt
	összesen		1053		154	25086	13422	8363	2855	57258	30562 frt 63 kr.

Az uradalmak birtokállománya az urbéri rendezések és elkülönítések végleges befejezéseig tökéletesen alig állapítható meg.

1877-ben találtatott a saját kezelés alatt levő majorokban összesen 153 ló, 503 ígás ökör, 924 szarvasmarha, 5561 juh és 2400 sertés, mely marhaállomány azóta tetemesen emelkedett.

A gróf Schönborn család színei: a sárga, vörös és kék; czimere pedig kétféle: egyszerű és összetett. Amaz, mely egyszersmind a Schönborn család ősi czimere: egy hercegi arany koronával fedett veres hadi paizs, melynek alsó végéről kiemelkedő hármas fehér hegy cizkezakszerű ormain egy jobb felé álló arany, két-farku, koronás oroszlán áll, mely jobb előlábát fenntartja. Az összetett czimer pedig ez: hercegi koronával fedett palástfüggönyön egy nagy kerülékes, kiszögellő arabeszkekkel ékitett paizs, melynek felső végét koronát övedző fénysugarak diszítik; a palástot levél-arabeszkeken álló két kettős farku koronázott oroszlán tartja, míg a palást szalaggal csokorszerűleg megkötött felső oldalaiból egy-egy hadi zászló emelkedik ki; a jobbikon az osztrák kétfejű fekete sas, a másikon pedig két veres póla közt egy fehér látszik. A pajzs maga pedig hat mezőre van felosztva, míg a közepét a család fentebb leírt egyszerű czimere foglalja el. A felső arany mezőben a birodalmi sas látszik, a jobboldali felső veres mezőben három ezüst kis paizs; az alsóbb fekete mezőn három sárga fennálló kéve; a bal oldali felső, ezüst pólával ketté választott kék mezőn három ezüst ferdény, az alatta levőben arany mezőben egy jobbra lépő fekete farkas szemlélhető; végre a paizs legalsóbb mezeje fehér jobb felét keresztalaku csillagok, azok közt párnán az ország arany almája, bal veres felét pedig két ezüst póla diszíti, melyek megett a koronás oroszlán áll; míg a kettős mező közepén hercegi paláston egy fehér pólával átszelt kis veres paizs látszik.

A gróf Schönborn család nemzedékrendje.

A fentebb említett honosítási okmányban előadatik, hogy a gróf Schönborn ősrégi család elei már a X. században vitézkedtek Palästinában; Eukár pedig, egy a ródusi szigeten talált sírkő felirata szerint, 1118-ban vitézül harcolt a szentföldön; a többi utódai is az egyházi és hadi pályán folyvást kitűnő érdemeket és

és szolgálatokat tettek a honnak és királynak. Ezek közül különösen kiemeltetnek az okmányban: II. Eukár lovag 1213-ban, ki mint kiváló bátorságu hős szerzett babérokat. Ervin, Albert király alatt tábornok volt; Konrád I. Rudolf idejében a csehek elleni hadjáratban mint vezér szerepelt; Gerhard 1386-ban Lipót osztrák herceg oldalánál esett el a sembácsi ütközetben. Őt követék II. és III. Gebhard 1399. és 1455., I. és II. János 1489. és 1497. évben; Vilmos, a német nagyrend főnöke 1506., III. János 1545-ben; I. György 1549-ben, János-Fülöp lovag 1560-ban, Fülöp János báró 1647. s egyszersmind mainzi választó fejedelem, érsek és birodalmi főkancellár, ki a Magyarországon befészkelődött török elleni harcok alkalmával nagy áldozatokat tett. Fülöp Ervin, a fentebbiek öcsese, ki grófi és kamarásij méltósággal ruháztatott fel III. Ferdinánd által; János-Fülöp a mainzi fejedelemnek unokája, ki 1665-ben a német és magyar seregekkel együtt vitézül harczolt a hazánkban dult törökökkel; Lothár Ferencz 1693-ban bambergi püspökké, majd mainzi érsekké s választó fejedelemmé léptettetett elő; ő a spanyol örökösödési háboruban kiválóan segíté az uralkodó házat, a magyarországi törökök ellen pedig saját költségén egy lovas ezredet fenntartott. Anselm Ferencz, a főnebbinek unokaöcsese, az osztrák háznak tett szolgálatairól nevezetes; Menyhért Frigyes, kamarás és udvari titkos tanácsos († 1717); ennek hét fia közül kiváló előismeréssel nyilatkozik az oklevél János Fülöpről, herbipoli püspökről, Frigyes Károlyról, würzburgi érsek, Reichelsperg és Veiler ura, ki az 1715. 133. t. cz. 1. §. szerint, a magyar rendek által kitünő szolgálatai és érdemeiért nemcsak honfiusított, hanem VI. Károly által a szerbeklakta földön fekvő szurezini és szurdoki uradalmakkal is megajándékoztattott. 3-dik volt Demjén Hugó, bibornok, spirénei püspök és belső titkos tanácsos, József császár uralkodása idejében pedig több ízben követ Szászországban; továbbá Ferencz Ervin, kamarás és belső titkos tanácsos; Anselm Ferencz, hadi főtanácsos s a hadjáratokban kitünő hadvezér, ki leginkább a belgrádi, temesvári és péterváradai ostromoknál kitűnt. Ferencz György, trieri apát és kölni prépost; Marquard Vilmos, bambergi prépost.

A család származási fája következő:

Rudolf Ferencz Ervin 1677—1754. (gróf Hatzfeld Mária.)				
Anna Katalin 1702—1760. (gróf Hoinsbroich Fer. Ar.)	József Ferencz 1708—1772. (gróf Plettenberg Bernhardina)	Menyhért Frigyes 1711—1754. kanonok.	több leány	
Bernhardina 1734—1780. (hg. Hatzfeld Ferencz.)	Hugo Demjén Ervin 1738—1817. (gf. Stadion M. A.)	Karolina 1740—1743	Károly Frigyes 1742—1743.	Frigyes Ferenc 1746—1747
Imre 1767—1772.	Ferencz Fülöp szül. 1768. (gf. Leyen M. Zsófia)	Ervin Ferencz sz. 1776. (gf. Westfald Fürstenberg Izabella.)	Frigyes Károly sz. 1781. alezredes (b. Kerpen M. A.) Ervin Demjén sz. 1812.	Bernat † 1773.
		Ervin Demjén sz. 1805.	Mária A. sz. 1809.	Kelemen sz. 1810.
Károly Tivadar 1790—1854.	Ervin Demj. sz. 1791.	Fülöp Ferenc sz. 1793.	Zsófia 1798. (hg. Leyen Ervin)	Ferencz sz. 1813.
Ervin Frigyes Károly (gf. Trautmansdorff Franciska.)		Mária sz. 1794. Karolina sz. 1796.	Frigyes D. sz. 1800.	Eugenia sz. 1801. Károly Frigyes sz. 1803.

A gróf Schönborn családnak egy másik úgy nevezett ausztriai, már kihalt ágának származási táblája ez :

Menyhért Frigyes
1644—1717.
(b. Bayneburg Mária)

Anselm Ferencz 1661 † 1726 (gf. Montefort M. T.)	János Fülöp 1673—1724. püspök.	Frigyes Károly 1674—1743. püspök.	Demjén Hugó 1676—1743. bibornok.	Rudolf Ferencz 1677—1778.	Ferencz György sz. 1682. érsek	Margard Vilmos sz. 1683. kanonok
Jenő Ferencz 1727—1801. { 1. hg. Salm. Mária } { 2. hg. Colloredo Mária }						
M. Krisztina 1754—1794. (gf. Sylva Tarouca Fer.)	Amália † 1802. (gf. Czernin János)	M. Terezia sz. 1758.	Erzsébet sz. 1759.	M. Franciska sz. 1763. (gf. Sternberg)	Vilmos † 1770.	Marquard † 1769.*)

Ez ág tehát Jenőben halt ki.

Még világosabban feltünti a Schönborn család leszármazását a következő táblázat, mely a grófi család bécsi levéltárából került ki s mely az egyenes örökösöket 1180-dik évtől 1880. évig terjedőleg 22 nemzedékben kimutatja; kétségtelen, hogy az oldalágakra nézve ebben is hézagok mutatkoznak.

*) Schönfeld, Adelslex. I. 103—108. — Nagy Iván, M. O. családai X. k. 98. lap.

Gróf Schönborn család származási táblája 1180—1880.

Gr. Erzsébet. † Ferdinánd. Ervin Ferdinánd Károly 1871.					Frigyes Károly gr. 1869.	Anna Mária	Mária Franciska. Karolina.												
Charlotte báró Künnberg 1843.					Mária gr. Schaaffgotsch 1836.		Gr. Sch. Ervin Frigyes Károly 1842.		gr. Trautmans- dorf Franciska 1844.		Eugenie gr. Wurmbrand 1841.		Anna báró Ludvigsdorff 1848.						
Károly Tivadar.	Ervin Demjén.	Fülöp Ferencz.	Mária	Karolina	gr. Károly Frigyes 1803.		gr. Bolza Anna 1806.		Zsófia Leyen hercegnő.		Frigyes Demjén	Eugenie.							
Imre					Fülöp Ferencz gróf		gr. Leyen és Hohen Gerolsegg Zsófia		Ervin Ferencz		Károly Frigyes	Bernáth.							
					Hugo Demjén gróf		gr. Stadion Anna Mária												
Anna Katarina Mária					Mária Anna Zsófia	József Ferencz Bonaventura Vilmos		gr. Plettenburg Berhardina		Éva Terézia Amália	Frigyes Károly	Mária Anna Eleonora	Mária Carolina	Károly Ferencz	Frigyes Károly				
Mária gr. Stadion János	Mária Zsófia báró Leyen Károly	Anna Charlotte báró Osztatics	János Fülöp	Frigyes Károly	Demjén	Ferencz Ervin	Henrik Vilmos	Vilmos	Ferencz György.	gróf Hatzfeld Mária	Anselm Ferencz	Teréz gr. Monfort	Gottfried Imre	Lóthár	Miksa Anna Lipót	Amalia gr. Ottingen	Johanna Katalin		
Mária 1677. báró Umstädt 1654.					Anna 1668. báró Metternich Farkas		Ferencz György	Éva	János Fülöp	Lothár Ferencz	gr. Schönborn Buchheim Wolfs- thal Menyhért		gr. Boyneburg Mária		Éva Vetschhausen Farkas	Anna 1668. gr. Hohenlohe Lajos	Katalin gr. Hatzfeld Henrik	János Bassenheim	Mária b. Valberg Frigyes
János György Münsenberg Margit					Filipina Partheim Jób	Anna Kronenstein István	br. Schönborn Fülöp János 1605.		báró Schönborn Fülöp Ervin 1668.		Volzár Mária Amália 1682		Agota Mária Bassenheim György						
Báró Schönborn Frigyes György 1588.					Johanna 1578 Wanscheidi Valtér György	Mária Wanscheim János	Fülöp 1612. Wadek Eva 1621.	György Leyen Orsola	Margit Dornfelden János	báró Schönborn II. György		gróf Leyen Mária		János báró 1567.		János			
Éva Simern János					Schönborn Imre 1523.	János Fülöp 1555.	Fülöp János Katalin Bálint b. Dern Hedvig		báró Schönborn Fülöp III. 1600.		Sorheim Agota 1572.		Eva Dern György 1605.		Magdolna Schvarzenberg Manfred				
Schönborn Anna Irmbrandt Gott- hard					János 1561. Muttersbach Julia	N. Busches de Wasseloo 1545.	János Obentrandt Apolonia 1547		Schönborn György I. 1549.		Mutterbach Margit		Katalin Hellenbach Detre		Anna Schvalbach	Fülöp 1572. Schvalbach Anna			
Schönborn János 1513. Hohenstein, Eug. Obentraut Agnes.					Erzsébet Grärodt Menyhért	D Waldmannshausen Spekart.	Schönborn Potentzia 1490.		lovag Schönborn János II. 1497.		Nickenich Anna		Borbála Beistart János		Vilmos 1485.	Eva Feuerbach János	Henrik Erzsébet 1459.		
Margit Vonsheim Konrád					Schönborn Gilbert Scharfenstein Anna	Anna Kerschhausen Henrik	György 1450.	Gerhard Keifenberg Kati	I. Schönborn János 1489.		Vinberg Eulalia		Albert 1460.		Vilmos 1447. Orsolya	Erzsébet Carben Károly 1456.	János Bassenheim Waldstein		
Julianna Pergen Henrik 1442.					Anna Carben Jos. 1421.	Schönborn Gilbert 1428.	Fülöp 1430.	György 1450.	Schönborn Ger- hard III. 1455.		Hayer Hedvig 1419.		Reinhard Schulzbach		Erzsébet György	N. Schvallbach Kata	Fülöp Hochhausen N.		
Schönborn Gilbert Baze 1402.					Gotthard 1394.		Schönborn Ger- hard II. 1399.		Mohrenberg N.		Ilona Irmbrandt Konrád		György		Fülöp 1400.				
Schönborn István Wiken Valbert					Kerestély		Schönborn Gil- bert 1371.		Wertheim Er- zsébet		Konrád 1364.		N. Julia		Göbel 1364.				
							II. Schönborn Fülöp		Rievenbach N.		János								
							Gerhard I. 1305.		N.		Eberhard 1310.								
							Konrád 1279.		N.										
							I. Fülöp 1241.		Sickingen Mária										
							II. Eukár 1213.		N.		János 1200.								
							I. Schönborn Eukár 1180.		N.										

A munkácsi uradalom főnökei.

Minthogy a XVII. századig a munkácsi vár s illetőleg uradalom élén kapitányok és várnagyok állottak, ezek többnyire egyersmind a jószágok kezelését is vezették; jóllehet koronkint különös főnökök praefektusi czimmal is alkalmaztattak; ilyenek valának 1522-ben Bornemissza János igazgató, 1564-ben II. Zápolya János alatt Bornemissza Benedek, 1568-ban Szentjánosi Lajos, 1570-ben Bay Ferencz, 1603. Szerdahelyi János, 1625—1642. Bethlen Gábor s utóda alatt gelsei Balling János főkapitány, 1645. Rákóczy György alatt királydaróczi Debreczeni Tamás, Báthory Zsófia alatt 1668-ban Bornemissza Zsigmond; 1682. Bay Mihály és Saárosy Sebestyén*), praefektusok, 1683. Thököly fiscalis jószágaiiban tisztfőnök Draheim Vilmos**); Rákóczy árvái mellett Klobusiczky Ferencz; 1695 táján Jantó János, uradalmi igazgató, 1696. Gáll Márton,***) II. Rákóczy Ferencz alatt 1704-ben Krucsay Márton, 1706-ban Romcsaházy György.

1707-ben Ottlyk György lévén e fejedelemnek főudvarmestere, azt javasolta neki, hogy összes jószágai rendes kezelése tekintetéből alakítson egy igazgató-tanácsot; az általa kidolgozott terv szerint a tanács (főtiszttség) főelnöke maga a fejedelem volt, alelnöke Ottlyk György, tagjai a négy uradalom praefektusai, Okolicsányi Mihály jogigazgató, Bulyovszky Dániel számigazgató, a két számvívó; a tanács titkárául működött Beniczky Gáspár, kinél ily köriratu pecsét tartatott: „Consilium Oeconomicum Aulicum.“ Az ülések negyed-évenként tartattak.†) Ez volt eszméje a később keletkezett főtiszt-ségnek (Oberamt.) — 1711-ben elkoboztatván az uradalom, 1712-ben Klobusiczky Gáspár ügyész igazgatta azt a szepesi kamara főigazgatósága alatt; 1727-ig ikoldi báró Szluha György királyi tanácsos s a kamara főnöke állt az uradalom élén. Ekkor a Schönborn grófi család jövéen birtokába, az igazgatásával megbízott főtisztei többnyire idegen földi egyének voltak s különböző czimeket viseltek; így

1728—1738. emlittetik Duschek János József, administratorul.

*) Monum. Hung. Hist. 24. köt. 23. lap.

**) U. o. 16. lap.

***) Munk. városi jegyzőkönyv 71. lap.

†) Monum. Hung. Hist. 27. köt. 105. lap.

1731. Kollhund Ágoston főfelügyelő volt.

1731—1735. Uhlein J. Dávid, kincstári tanácsos és praefectus.

1738—45. Brayer János Henrik, volt vürtembergi kormánytanácsos, főfelügyelő.

1746—1750. Roszhirt Károly János, főfelügyelő.

1751—54. Bindershofen József, főfelügyelő, † 1758.

1753. Rosenau J. főfelügyelő; Schott urad. tanácsos.

1760—64. Schmaltzer András, praefektus (tisztfőnök).

1764—1771. Kobolt ker. Lajos, volt egri püspöki pénztárnok, felügyelő.

1768. Klobusiczky László, jogigazgató.

1772—74. Häusser, felügyelő.

1775—77. Detrich László, ügyész.

1778—1786. Maiszlik János, felügyelő.

1786—1791. Neupauer Sámuel, a szentmiklósi uradalom igazgató főügyésze.

1786—1791. Csathó Ádám, kincstári tanácsos.

1792—1808. lindenfelsi Beősz János, praefektus;*) (volt kincstári tiszttartó. Nemes levelét kihirdetteté e megyében 1793. mártius 19-én). † 1808. mártius 24.

1808—12. Dercsenyi János praefektus.

1812—28. edvi Illés Mihály.

1828—46. Freyseysen Dániel.

1846—52. Balogh Ferencz.

1853—59. Döbrentei Imre. (Született Högyészen, Veszprém-megyében 1786. nov. 5., meghalt Munkácson 1861. ápr. 17.)

1859—64. Weber Ignác, praefektus.

1864—1870. működött az uradalom élén Oláh István, főtisztsegi igazgatói czimmel; 1869—1872-ig dr. Ditz Henrik, a „Magyar gazda“ czimű mű jeles szerzője, uradalmi tanácsosi czimmel, végre 1870—1872-ig mint jogigazgató Jászay Antal, ügyész.

1872. május 15-től dr. Umlauff Győző frankvelli lovag, praef. 1875. május 10-ig, a mikor Otto Adolf igazgató vette át az uradalom igazgatását, ki 1877. jul. 18-án eltávolíttatván, 1878-ban Jászay

*) E században következő teljhatalmu biztosok működtek koronkint az uradalom érdekében: 1729. Leppensteini Bauer, ki Szentmiklóst vette át; 1736. báró Szluha János, 1737. Pécsy Zsigmond. 1745. Eyll Károly József, 1755. báró Waldstetten, 1767. Klobusiczky László.

Antal, igazgató mellé üzemi igazgatóul Günther Ágoston nevezetett ki.

Megjegyzem, hogy Bécsben (I. Renngasse 4.) gróf Schönborn család palotájában, van e család egyéb jószágainak is központi igazgatósága, mely fontosabb ügyekben határoz s melynek élén mióta dr. Chornitzer Ede, grófi udvari tanácsos 1878-ban nyugalmaztatott, maga gróf Schönborn Ervin vezeti az uradalmi főkormányzatot.

Munkácsi uradalmi ügyészek.

1570. Büdy Farkas alatt guti Egry Lőrincz és Nyárady Fer.

1639. I. Rákóczy György alatt Bodoni István, 1645. Morda Mihály.

1664. Báthory Zsófia alatt Földessy István.

1712. Klobusiczky Gáspár.

1728—1730. Ócskay György.

1729—1741. Detrich György.

1730—1734. Malatinszky József.

1730. Böller Frigyes.

1746—1749. Malatinszky Gábor.

1741—1746. Tarnóczy János.

Takács János 1768—1774.

Detrich László 1775—1785. *)

Neupauer Samu, 1785—1815.

Boronkay Miklós, alügyész 1810—1812.

Gönczy Sámuel 1812—1828.

Freyseysen Dániel 1815—1828. tisztfőnökké lett.

Jeszeuszky János 1828—1831.

Balogh Ferencz, 1828—1845. tisztfőnökké kineveztetett.

Miticzky József 1830—1845.

Jászay Sámuel 1831—1845. közp. igazgatóvá kineveztetett.

Román Ferencz 1845—1848. képviselővé választott.

Demjén István 1845—1848. szintén.

Oláh István 1845—1870. †

Jászay Antal 1850.

Karlovszky Gusztáv, alügyész, 1855—1859.

Lehoczky Tivadar 1866. ügyészszé kineveztetett.

Pap József, 1870.

*) Ennek halálával elhatároztatott, hogy mindig egy katolikus vallásu ügyész is legyen.

Nagy-Muzsaly.

Jó bort és timkövet termő riolith-hegy tövében, a Borsova folyó jobb partján, a tiszaháti járásban Beregszász és Bene közt fekszik e derék magyar falu, mely áll 152 házból, 962 lélekből és a kis-muzsalyi határt is befoglalva 3359 holdnyi termékeny határból.

Kellemes fekvését már az őskoriak is felhasználták, kiknek egykori itt tartózkodásuk emlékei, bronz műszerek koronkint napfényre kerülnek.

1280-ban Kunt comes fia Eberhard kapott Muzsajban tetemes birtokot adományul*) s valószínű, hogy az 1241-diki tatárdulás után a gondos király ide szászokat telepített. A XIV. században M u s é -nak íratott s akkor már virágzó község volt. Az 1333-diki rovat szerint itteni plébánosa Pál pápai adóul 3 garast fizetett, s a helység akkor a királyi-család birtokához tartozott. Egy 1337. évi okmányban keresztelő Szent János tiszteletére emelt k ö t e m p l o m a említettetik, mi azon időben e tájon a ritkasághoz tartozott.

1365-ben Konák István neveztetik itteni nemes birtokosul; valamint a M u z s a j i -család, nevezetesen 1369. M. Péter**).

I. Lajos király 1369. Budán Márton hitvalló ünnep második napján kelt okmányában, meghagyta a leleszi konventnek, hogy a Ke-recsényi Barnabás és Konák István kezein levő, általuk élfoglalt muzsaji, papii és szátkai birtokokat Erzsébet királynénak adassa vissza, s azokba őt beiktassa; királyi emberekül kijelöltetvén Dávidházi Dávid fia Miklós, Homoki Bálint, Miklós és Péter és Pósa-házi Mihály.

Később a Kusali Jakcsi-család lett a helység birtokosa, melynek tagjai György és István Jakcsi fiai, László, János, Dénes és Mihály — György fiai, és Mihály László Kusali István fiai csere

*) Budai kam. lev.

**) Leleszi lev. Prot. A. I. 9. sz.

utján Nagy-Muzsaj felerészébe beiktattak Borsovai Ferencz királyi ember által 1411-ben.

1413. János és László Jakesi György fiai és Mihály István fia, valamint Csarnavodai Miklós fiai Jakab és György perbe idéztették Istvándi Miklós Györgyöt, ki a nagy-muzsaji közös erdőből felgyújtotta s Csarnavodai 12 sertését Kisarból elhajtotta.

Ugyanakkor Rozgonyi Simon országbíró ítélete folytán a leleszi káptalan küldötte Jakesi János mester királyi ember jelenlétében Bakai Lászlónak, Bálint fiának s örökösének átadták az elmarasztalt Gyula fiai János, Miklós és Benedektől elvételre rendelt s részben Istvándi Györgyné Bakai Orsola kezén talált, kövesdi, gemsei és nagy-muzsaji birtok felét. Muzsajon tartozott e birtokhoz 6 népes és 1 pusztá telek, melyek a falu északi felén feküdtek s Orsola birtokán voltak, és más 18 népes és 6 pusztá telek, melyekből három épülettel is el volt látva és János, Miklós és Benedek részéhez (portio) tartoztak; találtatott továbbá egy kőből épült templom sirbolttal és 10 ekényi királyi méretű (tehát 1500 hold) szántó, erdő és cserje-terület; az e birtokból való bortertermés jó évben hatvan hordóra becsültetett. A birtok két része Rozgonyi Simonnak bírósági díj fejében, Bakai Lászlónak pedig egy része adatott át oly módon, hogy azt addig birják, míg a fejeváltásig megítélt 150 márkát és Miklós, János és Benedek, Istvándinének 29 márkát kifizetnek, mire határidőül a pünkösdi ünnep kitűzetett.*)

Ugyanazon évben beiktattatott zálogcimen Hrabár János királyi ember által Kaffai Pán Endre egy itteni részbirtok harmadrészébe.

1420. Kölcsei Gábor perelt Jakesi György fiai János, Dénes, Mihály és László ellen erőszakoskodás miatt; valamint hogy Kölcsei Orsolya, Oroszi Jakab neje Ilona, leányai Feliczia és Krisztina és Kölcsei (Miklós fia Györgynek fia) János bevádolták Jakesi Jánost, tisztelendő Dénes áldozárt, s testvéreit Mihályt és Lászlót, valamint J. István hasonnevű fiait jobbágyaik elfogatása s kifosztása miatt.

1439-ben Istvándi Miklós fia Györgynek fia János zálogba adta Miklós leleszi prépostnak 50 arany frt és 20 királyi uj pénzért itteni részeit.

1451. Báthori István iktattatott be a Jakesi-féle részbe, 1458-ban pedig B. István fiai András, István, László, Pál és Miklós be-

*) Lelesz, Prot. Met. I. 503.

iktattak a nagyváradai káptalan által zálogjogon a Károlyi Bertalan fiai János, András és Mihály s ennek özvegye Krisztina kezén volt Muzsaj, és Károly, Kaplon, Bobald, Vezend, Petri, Embél, Nagy-Csomokat, Fén, Vada, Csanáros és Olcsva (Szatmármegyei) és Gemse és Mada (Szabolcsmegyei) helységekben lévő részekbe*)

1459. elzálogítá Jakcsi János itteni részét J. György nejének Offrának.

1460. beiktattak örökösödési jogon Jakcsi Affra (Drágffi Miklósné) és Margit (Kállai Józsefné); 1461-ben pedig zálogjogon Szilágyi Erzsébet a Jakcsi János-féle részbe.

1472. Keszi (Kezi) Balázs deák és rokona Kisujlaki Balázs kérelmére vizsgálatot tett Homoki Balázs királyi ember borsafalvi Toboly János ellen erőszakoskodás miatt.

1478. a kisbereg-i pálosok itt zálogjogon bir tak Jakcsi-féle részt.

1482. beiktattattak Nagymihályi András és Kusali Krisztina; 1484-dik évben pedig a beregi szerzetesek a Kovászói Balázs deák által nekik hagyományozott birtokba.

1488-ban beiktattatott Szepesi Péter királyi ember által Kállay János Nagy-Muzsaj és Gemse felebirtokába, mely alkalommal ellenmondással éltek: Jakcsi Ferencz, a beregi pálosok, butykai Kezég Mihály fiai, Ferencz, Mihály és Bertalan és leányai: Ilona Nagymihályi Bánffi Györgyné, Borbála Csicseri Benedekné; továbbá Szeretvai László, Kenderesi Péter, Sebesi Miklós, Károlyi András, László és Bertalan, Károlyi László özvegye Borbála, és Kölesei Boldizsár.

1493. beiktattatott Drágffi Bertalan erdélyi vajda és a széke-lyek grófja Jakcsi Ferencz összes birtokába.

1502. perelt Magavajda Péter és Sándor Matucsina Miklóssal foglalás miatt.

1507. beiktattatott Csebi Pogány Zsigmond a Jakcsi László-féle részbe zálogcizimen, valamint 1507, 1511. és 12-ben J. András és György a néhai Jakcsi János birtokába.

1513. eltiltatta Oroszi István Matucsina Ferenczet részbirtoka eladásától.

1524. beiktattatott zálogcizimen Dobó Ferencz a néhai Jakcsi György és László birtokába, ennek özvegye Krisztina és gyermekei János és Magda, ellenmondása mellett; és öröklé testvére János itteni részét. 1530. birtokoltak itt még Drágffi János és Gáspár, Dobó F. Bornemissza, Beregi és Károlyi.

*) Bud. kam. lev. F. 596. N. 16.

1535. beiktattattak Ardánházi Boldizsár és neje Anna itt és Szernye, ugy Tyükod, Szárazberek, Derzs s egyéb szatmármegyei helységek birtokába.

1539. Borsovai Lőrincz és neje Anna megvették Fancsikai Borbála itteni birtokrészét; 1542-ben pedig Büdi Mihály, Bornemissza Gáspár lelkész itteni telkeit 400 és Dávidházi Kata részét 60 forintért, azokba 1545-ben Borsovai Ben. kir. ember által beiktattatván.

1543. beiktattatott Mathuznai Ferencz a Jakesi Jánostól vett részekbe a családbeliek ellenmondása mellett.

1552. említettnek birtokosokul: a beregi barátok, Károlyi Péter, Jakesi Mihály, Kende Mihály és Dobó F.

1553. beiktattattak Hetei Pál kir. ember és Várkonyi Albert leleszi pap által Oroszi Demeter leányai, nevezetesen, a Szerémi Annától született Fruzsina és Krisztina, és Köröbesi Annától született Sára és Katalin egy itteni telek és Kerecseny másképp Ferke nevű a Mezőhegy előfokán fekvő szőlő birtokába, melyeket a szentjőbbi szerzet főnöke Gergely és helyettese Péter néhai Oroszi részére s ez által leányaira iratott.

1561. beiktattatott Fekete másképp baranyai Kelemenffi és Becski István a néhai Petrovics Péter birta középszolnoki, szántói, valamint az összes részbirtokba, melyeket Kende Mihály N.-Muzsaj, Nagy-Szekeres, Csege, Fülesd, Istvánd, Kömező, Cseke, Kóród, Kölce és Milota helységekben birt s mindketten hűtlenségi bélyegen elvesztettek s melyek folkerés folytán a nevezetteknek és rokonaik Balogh Fekete másképp Péchi Tamásffi Jánosnak örökösen adományoztattak. A beiktatást eszközölő Vitkai Nagy Demeter kir. ember és Beregszászi Mihály leleszi pap.

Ugyanezen évben beiktattatott Macsolai másképp Ujhelyi Ferencz magvaszakadtával ennek birtokába Tarnóczy István.

Azon 9 jobbágytelek, melyeket itt a kisberegí barátok birtak, miután azok elűzettek s kolostoruk feldulatott, 1562-ben Dálnoki Székely Antalnak adományoztatott; Dobó István és Domokos megkísérlék azokat magok részére megszerezni, de Ferdinánd által a háborgatástól eltiltattak.

1566. a tatárok a helységet feldúlták és 38 telekről elhurczolták a népet; annyira, hogy az 1567-ki adóösszeírásnál csupán 15 népes telek találtatott.

1569. birtokoltak itt Hetei Pál, Madai Dénes özvegye Sok-

lyai Anna, és Szalai Simon, kik a halábori és borsovai részek iránt pereltek.

1584. királyi adomány alapján beiktattatott itt Nagy János és neje Csuzi Borbála egy féltelekbe; királyi emberül eljár Borsovai Máté és Ványai Mózes a leleszi konvent részéről. 1586. Mágócsi Gáspár végrendeletileg hagyományozta itteni birtokát és 2 szőlőt 2000 frttal Móricz Balázsnak.*)

1588. beiktattatott Sarmasaghi Miklósné született Révai Anna és Priberi Melith Péter a Büdi-féle részekbe.

1600-ban említettnek birtokosokul: Csapi György, Móricz Gáspár, Dobó Ferencz, Szabó Balázs, Kende János, Halábori István, Kereki János, Nagy János, Melith Pál, Kubinyi István, Kapi György és Móricz Balázsné.

1600-ben, midőn Mágócsi Ferenc Munkács birtokosa a Szalva nevű erdő iránt perelt Mathuznai Gergely és más szomszéd birtokosokkal s ennek kapcsán a kiküldött hiteles bizottság azon évi május 6. N.-muzsajon is megjelent, itt tanukul számos embert kihallgatott; a többi közt Simai Antal és Kovács Vincze Kapi György jobbágyait, Szakáll János, Dobó F. jobbágyát és Bereczki István, Móricz Balázsné jobbágyát, kik vallották: hogy ők a nagy-muzsaji templom építésekor Mágócsi Gáspártól kértek és kaptak épületi fát a Szalva-erdőből, de Kun Gáspártól s annak családbelieitől sohasem kértek s a Salánkiak sem elleneztek a favágást, mely alkalommal azonban egy Varga Mihály nevű beregi ember ennyit jegyzett meg: „Ha az ur ő nga nem engedte volna, szintén úgy nem szánálak én is vágni benneteket, miképen ti nem szánjátok az erdőt vágni, ő nekik az ur Mágócsi Gáspár szabad erdőt adott.”

1607. birtak még itt Borsovai Anna és Oroszi György és Pál. 1610-ben Daróczy Szeráf kapta a Dobó Ferencz-féle birtokot. 1611-ben beiktattatott serkei Lorántffy Mihály mint a Zeleméri Borbálától nemzett gyermekei gyámja királyi új adomány alapján néhány szőlő birtokába.

1612-ben birtokoltak itt: Turi János, Székely Gáspár és Boldizsár, Czobor Mihály, Károlyi Mihály, Soklyoi Szabó István, Gulácsi Mihály és Orosz Tamás.

1636. beiktattatott Vhittevecs Péter és György.

1643. cserélnek telkeket Tarnóczy András és Borsovai Ferenc. Az 1648-diki adóösszeírásnál felsoroltattak: Károlyi Ádám, Bal-

*) Budai kam. lev. 746. cs. 19. sz.

ling György özvegye, Vay Péter, Tivadari Péter, Uray György özvegye, Szabó György, Ráthonyi Ferencz, Vass Márton, Halábor Pál, Kende Ferencz özvegye, Ráthonyi András özvegye, Perényi Sándor, Kende András, a Dessewffy-család, Forgács István, Rákóczy András, Horváth György és Puskás Ferencz.

1646. Kállay Mihály muzsaji ref. pap a szatmárnémetii zsinatba követül küldetett. 1647. Losorkovics Horváth György egy kuriát zálogosított el Balling Györgynek itt és Kisráton 6300 frtban.

1655. Lövei Gergely itteni birtokát végrendeletileg fiának Samunak hagyta.

1656. Szigeti Vass Márton a Szelei Sándor és neje Fancsikai Nagy Judit által részére bevallott egész birtokba beiktattatott Nagy György kir. ember és Ragyóczi Péter leleszi pap által.

1657. beiktattatott Máté Mihály és neje Fátyol Zsófia egy pusztatelek birtokába, mely Császlóczy János pusztájának neveztetett s egykor Soklyói Szabó Györgytől cseréltetett s melyet most a fölkérők: Máté Mihály, András, István, Ambrus, Ilona és Zsófiától a benei „Kormány“ nevű szőlőért elcseréltek; ugyszintén beiktattattak egy a nagymuzsaji Szárhegyhát nevű előfokon szomszédságukban levő, Bajkos Jánostól 25 frtéért megvett és egy más Balogh Istvánnétól 100 frtéért megszerzett szőlőbirtokába. A beiktatást eszközle Máté Tamás kir. ember és Zágorszki Béla leleszi k. pap.

Ez évben a berontott lengyelek e helységet is feldúlták s kirabolták.

1659-ben Balling János tiltakozott Csernell Pál ellen azon szerződés miatt, melyet ő Szilágyi Ferenczcel és Ujhelyi Pállal az itteni és macsolai birtok s a szőlős végardói szőlő iránt kötött.

1664. és 1691-ben tartattak itt megyei gyűlések.

1700-ban beiktattattak Görgei Imre és neje Kárászi Horváth Mária a gimesi gróf Forgács Andrástól elfoglalt s a királyi ügyész által Sennyei Miklós özvegyének Keczer Klárának eladott s előjogon a felkérőkre jutott birtokba.

1707-ben birtak itt a szatmári jezsuiták részjóságot és szőlőket.

1747-ben beiktattattak Longer Antal és Gulácsi Zsigmond a Muzsaly és Borsova helységekben levő részekbe a Gulácsi család ellenmondása mellett.

1825-ben alakított itt a helység földesura, a gróf Károlyi csa-

lád timsógyárat, ahoz a timkövet a gyár felett emelkedő ryolith hegyből alkalmazván.

Főbirtokosai most is a gróf Károlyiak, azután Hunyady András után Hunyady Béla, volt megyei főjegyző s országgyűlési képviselő 1876—8-ban, kinek itt csinos kastélya van; Madarász János után Horváth Péter örökösei, Székely Lászlóné, János flandriai gróf, Steinberger Jónás, Beregszászy Sándor, Tüzes József, Pálffy István, Pataky András és Mihály sat.

Érdekes itt a helység északnyugati szélén a hegyoldalban emelkedő régi kötemplom, melynek alapja még a XIV. században vetetvén, a XVI. század végén megújított s kijavított, minek nyomai a főhomlokzat sarkán meglátszanak, hova két nagy támfal ragasztott.

Az egészen boltozott templom egykor be volt festve, narancs-sárga, vörös és kék színezete főleg a mellékajtó tagozatán még most is kivehető. Az eredeti homlokzat közepén álló késő esücs-ives styltagozatu s körívvel végződő főkapu, valamint a homlokzaton látható szent fő, érdemes a megtekintésre, mely a magyarországi XV. századbeli szobrászat alacsony fokát hirdeti. A nyolczszög három oldalával zárt szentély boltozat gerincei csinosan faragvák. Jelenleg a reformatusok birják. Sirbolt is van a templom alatt, melyben 1830-ban ezüst kardfelszerelést és három gyűrűt W. M. betűkkel jegyezve találtak, melyeket gróf Vay Abrahám néhai Vay Mihály borsovai lelkész s később nagy reformator és elődje tulajdonának ismervén, magához váltott, mely pénzből azután az előcsarnok készítettett a déli oldalon, belseje kidiszítottett s a sirbolt kijavított. Harangja 1638-ban öntetett ily felirattal: „Im Gottes Nahmen!“ Kétségtelenül német protestánsok ajándéka.

Muzsaly községe még 1552-ben tért a kálvin hitre, s mint-hogy Dobó Ferencz 1555-ben szép szabadságokkal felruházta a községet, 1595-ben a helység egyike a legfényesebb egyháznak volt, iskolája is nagy virágzásnak indulván. 1600-ban Gyarmathy Péter tanító alatt „deákok“ is tanultak itt, kiknek bizonyos fizetésök is járt. Ember Pál oppidumnak (mezőváros) nevezi, Kis-Muzsalyt pedig fiókjának említi.

1657 után az elpusztított Kis-Muzsaly lakosai ide csatlakoztak. (L. ezt.) 1732. decz. 29. az egyházi gyűlésben Nánási István, egyházmegyei főjegyző kiadása szerint, elhatározott, hogy a mely kis-muzsalyi bírák részt vesznek a nagy-muzsalyi papi szőlő és telek művelésében, azok a templomba szabadon járhatnak; különben

minden papi szertartástól eltiltatnak. 1734. május 18-án a malomhoz jogot tartó nagy- és kis-muzsalyi lakosok elvégezték, hogy a szombati vámot a papnak és tanítónak átengedik. Ez okmányt aláírták: Varga Pál és Mihály, Balog István, Horvát János, Taraczkövi János, Márton, István és György, Szőlősi András, Varró István, Fazekas Samu, Pálffi János, ifjabb Tüzes János, Zámolyi János, Kovács Samu, Timár János, Deák Miklós, Füleki János és Tóth János. A kis-muzsalyiak közül pedig: Szendi Mihály, Mészáros András, Bunna István, Szalacsi György, Bereczki Mihály, Szigeti Ferencz, Varró János és Kovács Pál, malombérlő; de idővel e malom is elpusztult. — A paplagnak 1715. febr. 27. Nagymuzsalyi András egy kertet, 1717-ben pedig Balog Pál gyermekei egy szilvást hagytak.

A nevezett lakosokon kívül az anyakönyvben előfordulnak még ily nevű családok: Almási, Beregszászi, Billa, Csépfő, Fodor, Fülep, Gál, Hidi, Hosvai, Laza, Máté, Nagy, Nyiri, Orbán, Pap, Pataki, Pető, Szakáll, Tarpai, Vég és Vitéz.

Vásáros Namény.

A Tisza bal partján, Szatmármegye szomszédságában fekvő magyar mezőváros.

A rege szerint, midőn Árpád honfoglaló seregével Munkács vidékére ért, kémelő csapatokat küldött szét a környéken, névszerint délnyugatnak a Tisza felé Zoárd kapitányát, ki Jáudnál a folyóhoz érven, itt lovas csapatát e szavakkal „Ugorj no!” neki indítá a Tiszának, mely helyen később a mai Ugornya falu keletkezett; átmenvén pedig a folyón, midőn annak tulsó partján kiszállt, e vezényszóval: „No menj!” indítá tovább Nyir felé csapatát, hol azután a mai Namény alakult; e táj s a Szatmár, Bihar és Szabolcs-megyékben eloglalt tér pedig Zoárdnak jutott osztályrészül, melyről később az Endrédi Szepessy családra háromlott, nevezetesen Beregben Jánd, Gulács, Barabás s más helységek.

Az 1333-ik évi pápai tizedek rovatában már lelkészési helyül emittetik, Péter nevű papja négy garasnyi adót fizetvén. Akkor „Namen“-nak iratott, mi német eredetre mutatna. E lelkészség akkor a szatmári főesperességhez tartozott, valamint maga Namény is Szatmármegyéhez, honnan később Beregvármegyéhez kapcsolattott s mint ide tartozó már egy 1419-ik évi adománylevélben s az 1530-diki adóösszeírási lajstromban is említettik.

A XIV. században már a Lónyay család birtokában volt Namény; 1418-ban Zsigmond király Lónyay Ferenc fiának Györgynek kiváltságot ad, hogy Naményban évi és heti vásárokat tarthasson s így e helynek már akkor kiválónak kellett lennie.

Különben ez időben a Lónyay családdal rokon Naményi család is lakott itt; így már a XIV. században, nevezetesen 1385-ik évben Naményi László fia Szaniszló, perlekedett Lónyay Jakab fia Miklóssal s ennek fiai László és Jánossal, kik a birtok felett viszálykodván, Naményinak 62 sertését behajtották erőszakosan, miért Erzsébet királyné rendeletére vizsgálattételre a leleszi konvent kiküldetett.*)

1419-ben a Lónyai kiterjedt család itt új adományt kap birtokára.

1437-ben Báthory István gróf s országbíró rendeletére Naményi Miklós kérelmére a naményi határ megigazitása elrendeltetvén, ez iratban királyi emberekül kijelöltettek: Madai István és Mátyás, Bagdi László és János, Mikai Miklós, Szaniszló és Benedek, Thunughi János és Tamás, Jármay László és Miklós, Rohodi Ferencz, János és András, Gecsey Máté, Hetei Bálint, Demjén és György és Gulácsi Pelbárt.**)

1438-ban beiktattattak zálogjogon ómári Csolnok Miklós és Lőrincz a Lónyai Domokos fiai Antal és János birta összes részekbe a tiszai vámjoggal együtt; ez alkalommal királyi emberképen működött Gulácsi Pelbárt s a leleszi konvent részéről György.

1458. Lónyay Jakab fia András panaszt emelt Mátyás király előtt az iránt: hogy László király idejében jogait illető iratait Naményi Szaniszló fiának Miklósnak adta megőrzés végett; ennek elhunytá után azonban özvegye Jusztin Helele Tamás segédelmével feltörvén a ládát, az irományokat elvették s visszatartják; ennek folytán vizsgálattételre a leleszi konvent kiküldetett, királyi emberekül kijelöltetvén: Kántor Péter, Hetheni Miklós, Gulácsi Pelbárt,

*) Leleszi lev. Prot. A. A. I. 9. sz.

**) U. o. Prot. Metal. I. 508.

Mikai Bereghi Miklós, Gerzsanói Tamás, Borsovai András és Tamás.)* Ugy látszik azonban, hogy még a vizsgálat befejezése előtt a Lónyayak magok megtorlák sérelmeiket, mert többen egyesülve Helele Tamást naményi lakában megrohanták s kegyetlenül bántalmazván nejét s gyermekeit, őt megölték, családját elűzték s magokat vagyonukba behelyezték. Ennek folytán ismét az özvegy ment panaszra a királyhoz, támogatván őt abban Naményi Pócsay Antal és testvére Demjén itteni plébános, minek következtében a nyomozást a helyszínén eszközölő 1459-ben paposi Eördögh László mint királyi ember és a leleszi konvent részéről Miklós áldozár. A büntényben résztvettek közt előfordulnak Lónyay László és András és Madai László fia István. Az ügy később egyezségileg befejeztetett.

1479-ben beiktattattak malomvizi Kenderesi János fiai András, László, Mihály és Péter a Csaholi Mátyás Istvántól zálogba vett 18 telek és egyéb részek birtokába, melyek Namény, Sarkad, Bót, Kis- és Nagy-Palag, Magas Liget és Szálka helységekben találtattak.

1483-ban Naményi Gergely kielégítő Naményi Pócsay Antalt szenvedett kárára nézve. 1494-ben Hollós János herezeg innen intézván levelet a munkácsi várnagyokhoz, Naményt mezővárosnak (oppidum) mondja.

1499-ben beiktattatott Beregi László királyi ember által Naményi Balázs deák hasonnevű elődéről reászallt itteni nemes udvarház birtokába.

1503-ban birtak itt Naményi Ferencz és Balázs és Lónyay Menyhért; az előbbieket megintették Naményi István özvegyét Margitot, hogy a hozomány és hitbérül őt illető összeget vegye fel s férje naményi, szigeti, boltrágyi, bátyui, haranglábi és ugornyai részbirtokait bocsássa vissza nekik. Királyi emberként eljár Gulácsi Bertalan, s a köztük keletkezett egyezség 1504-ben jelentetett be a leleszi konventnél.

1520-ban törvénykeztek Naményi Balázs özvegye Anna és Drágffy János és Bozzásy János foglalás miatt; 1522-ben pedig ez özvegy perbe fogatta Kenderesi Lászlót és Andrást azért, hogy ezek őt embereikkel itteni kuriájában megtámadták s megölni akarták; ily értelmű panaszt emelt Lónyay Albert is, Lónyay István, Patócsy Antal és a nevezett özvegy ellen erőszakoskodás miatt; az eljáró törvényszék azonban a vádlottaknak ítélte meg a tisztító esküt.

*) Leleszi lev. Prot. C. II. 31. sz.

A viszálykodás e rokonok közt még tovább tartott. 1524-ik évben ugyanis Naményi Balázs özvegye, Lónyay Gergely itteni lakházából egy leányt erőhatalommal elvitetett és Sziget helységből egyik jobbágját befogatta, miért Gergely panaszt emelt.

1526-ban elkoboztattak hűtlenségi bűn miatt Lónyay Gergely vagyonai.

1544-ben néhai Naményi Balázs fia Ágoston magának elhunyván, vagyonát felkérték s adományképen kapták Mucsey Pál magyar kir. korlátnoksági jegyző és Bécsy Ambrus. A Beregi Mihály királyi ember és Nyáradi János leleszi konventi pap által 1545-ben teljesített beiktatásnál ellenmondottak Lónyay András és Gergely és Bozzásy János özvegye Zsófia.

1566-ban birtokoltak itt: Lónyay Péter 2, Tibay Kristóf 3 és Pozsgay Mátyás 4 kapu után. Az erre átvonult tatárhad a helységben roppant pusztítást s prédálást követett el.)*

1559-ben Szilágyi Bálint kapta adományul a Zelendi és Bozzási-féle elkobzott részeket és kuriát. 1569-ben beiktattatott Persey Miklós és Ibrányi Ferencz a Bozzási Istvántól elfoglalt részekbe; 1582-ben pedig Lónyay Péter a Lónyay Alberttől elkobzott birtokba. —

1600-ban említetnek birtokosokul: Lónyay Eufrozina kisaszszony, Albert, István, Gergely és László. István leánya Kata, Nyári Bernát neje volt.

1626-ban Lónyay Menyhért iratott egy telket s házat Koncz Ambrusra 300 frtban. 1628-ban egyezsége léptek Lónyay István és Zsigmond a vásáros naményi kastély s az atyai, hetenyi és kecsenyi birtokrészek iránt; valamint 1653. e birtok s a tiszai malom használata iránt Lónyay Zsuzsánna Boeskey Istvánné, Anna, Vesselényi Istvánné, Margit, Telegdy Istvánné és Bánffy Erzsébet Lónyay Zsigmond özvegye egyrészről és Vay Péter neje Zoltán Anna nevében is más részről.

1655. Szalai Barkóczy László és neje Péchy Anna beiktattak a naményi és nagylónyai nemes udvarok s kislányai, szigeti. mátyusi, haranglábi, bótrágyi és bátyui részekbe.

A bekövetkezett harczi villongásokban Lónyay Anna már Kemény János erdélyi fejedelem neje, a király ellenében nagy buzgalmat fejtván ki s különösen 1669-ben az akkori kurucz-hadjáratban az aranyos medgyesi várból tervezett támadások hő elő-

*) Budai. kam. lev. adólajstrom 1567.

mozdítója lévén: e miatt később*öt illető vagyona az osztrák kormány által elkoboztatott s naményi váracsa is leromboltatott. A király mégis különös kegyelemből 1689. június 10-kén birtokát halálaig tartó használatul átengedé neki. — 1693-ban a birtokot Szalay Zsigmond munkácsi harminczados megbecsülvén: a naményi elpusztult kastélyt melléképületeivel együtt becsülte 1000 frtra; a telket 300, a kerteket 400, a morotvai halászó helyet 300, a révvám $\frac{1}{3}$ részét 300, a 150 holdnyi szántóföldet 1200, a kaszálót 120, egy malmot 600, Jándszeg nevű makkos erdőrészt 200 sertés hizlalásra valót 500, a 16 népes telket 2400, hat pusztá telket 450, a tiszaszálkai féltelket 150, a tiszaadonyi félpusztá telket 75, dédai féltelket 150, félpusztahelyet 75 és egy negyedrészt 37 frt 50 denárra; egy ugornyai $\frac{1}{4}$ p. telket s Atyában 3 féltelket hasonló értékben; Somban 4 egész telket 1200 és 4 féltelket 600, egy negyedest pedig 75 frtra; egy más félpusztahelyet szintén 75 frtra. A somi félerdőt 250 sertésre valót 900 frtra; a somi szőlőt, melyben jó időben 18 hordó bor termett s a kaszonyi kuriához tartozott, 1800 frtra. Azonkívül összeirt Nagyvarsányban 2 féltelket; Kopács-Apátiban egy fél pusztátelket és Ilken két fél pusztahelyet. Az egész elkobzott birtok becsültetett 13720 frtra, a rajta levő javítás pedig 8700 forintra. — 1695-ben ismét megbecsültetett kiküldött kamarai tisztek által a birtok s tétetett értéke 24702 frtra a fönnebbieken felül a kaszonyi, barabási, zápszonyi-rafajna-ujfalvi, szernyei, hetenyi, csarodai, benei, csetfalvi és bucsui, részbirtokokkal együtt.

Ezen a koronára szállt vagyont 1696. febr. 11-kén Bécsben kelt oklevél szerint Lipót király Absolon Dániel, cs. k. hadi főbizottsági titkár és tanácsosnak és neje Czauner Karitásznak hű szolgálatai jutalmazásául a neki ígért s már 1694-ben a szepesi kamarának részére utalványozott 15 ezer rénus vagyis 18 ezer magyar forintban, melyeket neki az említett kamara Kassán 1695. április 30-kán kelt iratában biztosított, adományozta, megjegyezvén, hogy jöllehet e birtok hivatalosan 24702 frtra becsültetett, az nekik mégis a megígért összegben adományoztatik azért, mert a birtok pusztulásnak indult. A következő évben, vagyis 1697-ben pedig külön királyi parancs folytán az adományozott birtokba Absolon és neje be is iktattattak Kende Mihály királyi ember és a leleszi konvent részéről kiküldött Bálintffy András áldozár által, mely alkalommal többen, különösen a Lónyayak közül, ellenmondottak.

Absolon azonban, ki ez adományt kétségtelenül a munkácsi várnak 1688-ban történt elárulása díjául kapta, nem sokáig élvezheté annak gyümölcsét, mert csakhamar elhunyt, özvegye pedig Löffelholz cs. k. tábornokhoz ment nőül, s mint ilyen e tájról végleg elköltöztvén, az adományi jószágot 1717-ben, Vásáros-naményban, január 1-jén Bay Ferencz alispán és Lövey Sámuel beregmegei táblabíró jelenlétében, saját magán pecsétjével megerősített irat mellett 24 ezer forintért eladta Eötvös Miklósnak és neje Debreczeni Máriának, kik a vagyont tényleg átvették s használták.

1720-ban Eötvös Miklós — ki Szatmár, Szabolcs és Bihar-megyében is birtokos volt*), vagyonát még azzal is öregbíté, hogy utánjárására gróf Pálffy Miklós nádor, Pozsonyból, május 10. 1720-ban kelt okmánya szerint, a Farmosy László elhunytával maradt madai és kisvarsányi birtokrészeket neki adományozta. Majd 1731-ben E. Miklós elhunván, vagyona gyermekeire, Sándor, Miklós, László és Józsefre szállott.

Csak husz évig bírhatták azonban nyugodtan Eötvösök e vagyont, mert a királyi fiskus (ügyész) értesülvén arról, hogy királyi beleegyezés nélkül szállott az Eötvös Miklósról s hogy Absolon utódok nélkül elhunyt, a jószág visszabocsátása iránt pert indított az Eötvös család ellen, melynek folytán a vagyon ismét következően megbecsültetett.

Vásáros Naményban: az elpusztult kastély 833 frt 20 kr, az új kőház 2500 frt., csür 200 frt., malom 100 frt, istálló 24 frt, gyümölcsöskert 100, 2 konyhakert 85 frt., 150 köblös szántóföld 6 frt 40 kr-jával 1000 frt, 20 szekér szénát termő rét $\frac{1}{3}$ része 33 frt 20 kr, Csaba nevű rét 16 frt 40 kr, a tiszai jövedelem $\frac{1}{3}$ része 535 frt., Jándi erdő rész 26 frt 15 kr, köresma 20 frt., $8\frac{1}{2}$ jobbágytelek 2125 frt. 4 pusztatelek 88 frt. — Csaródnán: $\frac{1}{2}$ pusztatelek 8 frt., Somban; $\frac{1}{2}$ jtelek 125 frt.; $4\frac{1}{4}$ pusztatelek 97 frt 40 kr, tíz hordó bort termő szőlő 1000 frt. Hetenyben: $\frac{1}{2}$ pusztatelek 8 frt. Kaszonyban: 1 jobbágytelek 250 frt, $5\frac{1}{2}$ pusztatelek 6 frt 49 kr-nyi bérrel (taxa) 136 frt 20 kr., egy 125 öl hosszú 70 öl széles nemesi udvar télek s a rajta levő

*) A vásáros-naményi Eötvös család ez időben különösen Szatmár-megyében virágzott. 1712-ben megvette Eötvös Miklós Soós Istvántól 4000 frtért Pálfalvát s az ombodi, amaczi és Oláh hodosi részeket; 1740-ben pedig E. László kapta adományul a kihalt Burjan-féle családi birtokot Pálfalván és Ökörítő, Vasvár és Remete helységekben. 1760-ban Eötvös Mária neje volt gróf Teleky Samunak.

1724-bén épült 3 szoba s 1 kamarából álló kőház 1512 frtra; egy más falakház 800 frt., csűr és kert 500 frt., 60 köblös szántó-föld 360 frt, Rekesz nevű kaszáló 60 frt, egy más kaszáló 20 frt, Veres-málé nevű szőlő 500 frt, nagyszőlő 5 frt, koresma 200 frt, erdőrészt 53 frt 20 kr. A d o n y b a n $\frac{1}{2}$ pusztatelek 8 frt. V á m o s A t y á b a n : $\frac{1}{3}$ jobbágytelek 125 frt, 3 pusztatelek fele 187 frt 30 kr., egy más pusztatelek fele 51 frt., a vám része 1 frt 25 kr jövedelmével 28 frt 20 kr, koresma 120 frt. T i s z a s z á l k á n $\frac{1}{2}$ pusztatelek 62 frt. U g o r n y á n $\frac{1}{2}$ p. telek. 31 frt 15 kr. B a r a b á s o n jobbágytelekrész 50 frt., Z á p s z o n y b a n : két fél pusztatelek 29 frt 20 kr, az erdő $\frac{1}{4}$ része 100 frt., vámrész 34 frt., S z e r n y é n : 2 jobbágytelek 500 frt., $3\frac{1}{4}$ pusztatelek 48 frt., a koresma 3 frt bére = 60 frt., erdő 10 frt jövedelme = 200 frt. R a f a j n a - U j f a l u b a n : $1\frac{1}{4}$ jobbágytelek 312 frt 30 kr, 3 pusztatelek fele 187 frt 30 kr., 3 házhely bére 24 frt 20 kr., — a koresma jövedelme után 40 frt., erdőrészt 200 frt. D é d á b a n : 1 jtelek 250 frt 1 p. telek 125 frt. B u c s u b a n 2 jtelek 625, 1 $\frac{3}{4}$ p. telekrész 22 frt., erdőrészt 150 frt. — I l k e n : $\frac{1}{2}$ pusztatelek 62 frt 30 kr, 2 pusztatelek 34 frt., N a g y V a r s á n y b a n : nemesi telek 250 frt., $\frac{1}{2}$ jtelek 125 frt., $1\frac{1}{2}$ pusztatelek 187 frt 30 kr., $\frac{1}{2}$ p. telekrész 17 frt., 7 köblös föld 35 frt., a koresma része 20 frt. K a p ó c s A p á t i b a n : $\frac{1}{2}$ pusztatelek 62 frt 30 kr., egy másiknak része 6 frt. Összesen 17875 frt 10 kr, rénus pénzben, vagy is 21,450 magyar forint és 20 denár.

A per hamar bonyolítottatott le: az ítélet szerint az Eötvös család köteleztetett arra, hogy a Lónyay- Kemény-féle koronai birtokot, a Czauner Karitásznak tényleg lefizetett 16 ezer forint megtérítése mellett, a kincstárnak adja vissza. Ekkor Eötvös Sándor a királynőhöz, Mária Teréziához folyamodott, ki 1755. április 19-kén kelt kibocsátványában akkép intézkedett. hogy a vagyont meghagyja a családnál azon esetre, ha a 21,249 frt 25 krt érte a kincstárnak leteszi, nem vévén figyelembe E. Sándornak azon előterjesztését, hogy az elkobzott ősi birtok voltaképen 17875 frtot ér, a 7916 frt 15 kr pedig értéke azon javításnak, melyet az Eötvös család ideiglenes birtoklata alatt jóhiszeműleg beruházott. Egszersmind megrendeli a királynő, hogy Lónyay Lászlónak ez ügyben tett fáradozásai és kiadásai fejében ezer és Zsitkovszky ügyvédnek kegydíj fejében kétezer forint fizetessék ki.

E rendelkezés következtében Eötvös Sándor — a Czauner Karitásznak fizetett összeg betudása mellett a kötelezett pénzt

letéven: Mária Terézia Bécsben, 1756. aug. 27-kén kelt diplomája szerint, az adományt a birtokra nézve az Eötvös családnak megadta, mégpedig a fiágra nézve örökösen, a leányágra nézve pedig visszaválthatási jogának fentartása mellett. E függő pecséttel ellátott okmányban előadatik, hogy az adományozásnál legmagasabb figyelembe vétettek az Eötvös család többszörösen tanusított érdemei. Kiemeli különösen néhai Eötvös Miklóst, ki mint királyi tanácsos és tiszakerületi biztos működött; ennek fiát Józsefet, ki Szatmármegyében hosszú ideig megyei hivatalt s az 1741-ki nemesi felkelésnél ezredesi tisztséget viselt; 1742-ben pedig mint alispán elhunyt; kiemeli Miklós és Sándor beregmegyei tisztviselőket, Imrét, ki nemrég mint a Festetics-féle lovasezred kapitánya meghalt; Lászlót, ki azon ezredben mint hadnagy s Szatmármegyében mint táblabíró működött, Lászlót és másik Miklóst,*) ki a Splényi lovasezredben ezredesül és parancsnokul szolgált és I. Miklós fia Józsefnek fiait: Józsefet és Lászlót. Felhóztatik, hogy a birtok Eötvös Sándor beregmegyei alispánnak s testvérei Miklós és Lászlónak és elhunyt József fiának Miklós ezredesnek, József és Lászlónak s ha Eötvös Imre özvegye gyermekeket nemzene, ennek is s örököseiknek adományozza, még pedig mint említettett, a fiágra nézve visszavonhatlanul, a nőágra pedig akkép, hogy a kincstár az említett 16 ezer magyar forint (mi r. p. 13,333 frt 20 krt tesz) és a javítás czimén járó 7916 frt 15 kr. s így összesen 21249 r. frt 35 kr megtérítése mellett, visszaválthassa.

Majd 1756. aug. 27. Mária Terézia meghagyta a leleszi konventnek, hogy az Eötvös családot az adományozott birtokba ünnepélyesen vezesse be. Minek folytán Vitkay Mihály királyi ember és Somlódi László leleszi premontori áldozár 1757. június 6-kán a naményi kastélyban a meghívott érdekeltek jelenlétében megtevék a szokásos ünnepélyes beiktatást. Innen június 10-dikén Ilkre, 11-kén N. Varsányba mentek, hol a Bay család részéről történt ellenmondás, s megjelentek gróf Gyulay Ferencz, Erdőhegyi, Horváth, Udvarhelyi, Baji Patay Sámuel s neje Szuhay Erzsébet. Június 13-kán Kaszonyban történt a beiktatás, hol megjelentek Zárny László, helybeli plébános, Bessenyei György, Szentlélek Antal, ki gróf Haller Sándor özvegyének gelényesi tiszteje volt; — Barabásról Gerzsenyi János, Nagy Bégányból Mezey József, Zápszouból Te-

*) Ez 1770 táján érdemeiért bárói rangot is nyert.

legdy Ferencz, Lónyay Ferencz, Dolinay másképp Dráskóczy Gábor fia Miklós, kinek anyja volt Csomaközy Julia, ki a Matuznay-aktól származott és végre Lónyay László, ki a beiktatásnak szintén ellenmondott, nyilatkozatában még azt is felhozván, hogy az Eötvös család őse Szűknek nevezetett s mint aranyműves a közrendű iparosztályból származott. Majd Kulin István, mint Büdi utódja, tiltakozott a beiktatás ellen, ki valamint a többi ellenmondó a rendes peruttra utasítottak.

Eötvös Sándor maga is rokonai ellenében biztosítani kívánta előjogát a birtokhoz, nyilvánítván, hogy a 7916 frt 15 krt ő a magából fedezte; minek azonban a többiek ellenmondottak, kik azután E. Sándort 1763-ban az osztály iránt is megperelték. 1770-ben öt részre osztatott fel a vagyon, mely alkalommal E. Sándor kapta a kaszonyi curiát s az atyja Miklós által emeltetett épületeket. Ő 1771-ben elhunyván, része gyermekeire szállt, ezek valának: Lajos, Imre, Ferencz, Sándor, Teréz Beldiné, Mária Szögyéniné és Sára Szeleczkyné. 1790-ben május 17. József nádor oltalmi levelet adott Eötvös Lajos özvegye Letenyei Borbálának arra nézve, hogy özvegyi joga élvezetében ne háborgattassék. 1781-ben a kaszonyi részek Rácz Györgynek zálogíttattak el; a sztrabicsói zálogbirtokot pedig E. Imre használta 1772 óta.

Miklós fiai közül Sándor királyi tanácsosnak neje Vankai Katalintól négy gyermeke, névszerint: Eötvös Mihály, Tamás, Katalin (Schveizer Gábor főkamara gróf) és Emilia (Ujfalusi Miklósné) lévén, közös atyjoknak 1817-ben történt elhunytá után, a vagyon reájok szállt; Tamás 1848-ban beregi főispánul s később ő és fivére Mihály kormánybiztosokul erélyesen működván, ezért 1849-ben a forradalmi harcok leküzdése után, vagyonuk itt és Szabolcs, Szatmár s Biharmegyékben és Erdélyben elkoboztatott, ők a cs. k. haditörvényszék által fogságra és vagyonvesztésre ítéltetvén. Ez alkalommal a beregi birtok kincstárilag kezeltetvén, bérbeadott s Ullmann Mór által használtatott. Az alkotmány visszaállítása után azonban az Eötvös-család is visszakapta birtokát s az itteni lakot, mely hat szobával még 1720-ban építtetett s azóta tetemesen megnöveltetett s melyben jelenleg Eötvös Tamás s neje Bay Teréztől született Eötvös Jenő lakik. Az osztrák kormány idején 1861-ig a lak cs. k. zsandárok (csendörök) tanyájául szolgált, kiknek kezei alatt az egykori pompás kert is teljesen elpusztult.

E házzal szemben a város keleti szélén, posványos mély sánczerű ároktól körüvezve állott a XVII. század elején épült és 188.0

évben teljesen összedült váracs, mely az 1693., 1713. és 1752-dik évi kamarai becslések okmányai szerint, három emeletből állott; a felsőben volt 3, a középsőn ugyanannyi s az alsóban két lakszoba, t. i. szolgálok és sütőház, míg lent 2 pincze terült el, melyek azonban a Tisza áradása miatt nem használtattak. A négyszögű udvaron állott két istálló, egy kőből épült konyha s a közepén kut. Az emeletekbe falépcsőzet vezetett. Az épület szélén egy négy emeletes, 3—3 lőrészerű nyílásokkal ellátott s két-családi (Lónyai és Kemény) czimmerrel diszitett, fent rovátkos párkányzatu négyszögű bástya-torony emelkedett, melynek körívű boltozatán s két felvonó kapuján átvezetett a hiddal fedett árkon keresztül az ut a váracs udvarába.

E bástya keleti oldaláról 1860. évben leolvastam még kőbe vésett, de tetemesen elkopott következő felírást:

„Cuncta cadunt — — divitiae pereunt,
Virtus — — aeterna in tempora durat
Sola, vi — — — fata sepulchri est
— — — et spes firma tuorum.“

Nyugoti oldalán pedig ez állott:

„Anna Lónyai Ao MDCX—IV. mense septembri.“

Ebből kitűnik, hogy hajdan e fényes kastélyt, melynek alapját Lónyay Istvánt a 17. század elején vetette, mely már az 1628-évben Lónyay István és Zsigmond közt történt osztálynál említetik akép, hogy Zsigmond a kastélyból költözzék át Lónyai kúriájába és Istvánnak köteles legyen a helység végén levő dombon külön lakot építtetni; 1654-ben pedig e kastély lakójául említettik István-fia Gábor. Később Lónyay Anna elébb Vesselényi István, majd Kemény János erdélyi fejedelem fenkölt lelkü neje megbovitteté, nem azonban 1614-ben, mint az a felhozott becslési okmányokban a számok hiányossága miatt tévesen előadatik, hanem néhány évtizeddel később, valószínűen 1664-ben, ez alkalommal ragasztatván a kastélyhoz az egyetlen bástya is, mely 1880-dik évben a nagy esőzések következtében végképen összedőlt.

Az 1690-dik évi naményi urbéri összeírásban említettik, hogy e kastély azelőtt, míg a „mult háboruszkodás idején el nem pusztult,“ szép volt; hogy ahoz tartozott akkor három dülőben 50—50 köbölnyi (hold) szántó és 100 széna termő kaszáló, hogy a tiszai hidvám közös volt; takáltatott 13 pusztá telek s hogy a 12 telken lakó jobbágyok egy hétig magoknak s egy hétig a földesuraságnak tartoztak dolgozni, s hogy Lónyai Annától 1674-

ben azzal együtt elkoboztatott még Kaszony, Szernye, Barabás, Som, Ujfalu és Asztély helységekben is egyéb majorsági birtokon kívül, 45²/₄ jobbágytelek.

Egyházilag véve, a kis mezőváros most a kétszázat meghaladó r. kath. lakosokra nézve a szatmármegyei vitkai lelkésztséghez tartozik, adományozván 1743. febr. 23. Csáky Rozália a vitkai lelkésznek a naményi vám pénteki jövedelmét; a református község a régi templomot használja, melynek ujabbkoru magas tornya díszesen emelkedik ki a körötte fekvő szerény házikók csoportjából. A protestánsok, kik jókor fogadták el a Kalvin értelmezése szerinti új hittant s hatalmas pártfogók védelme s a Lónyayak bőkezősége alatt csakhamar virágzó anyagyülekezetet képeztek. Keresztelő kanonája az egyháznak 1710-ből való, gazdagon aranyozott ezüst poharai közül egyet 1717-ben Lónyay ajándékozott, másika névtelen; ezüst tálcája 1768-ból van. Anyakönyve 1781. kezdődött s ugyanakkor iskolája is. 1821-ig a szabolcsi kerülethez tartozott. Az átalakított templom alatt sirboltja van a Lónyay-családnak. A ref. papok közül ismertetnek az anyakönyv szerint: Miskolczi János 1752—1781., Szatmáry Paxy József 1787., Berhidai K. Mihály 1791., Váradi Gerzon 1793., Baksay János 1804., Kasza Ferencz 1807., Szécsi Szigeti Gábor 1846., Gerzsényi Gábor 1859. s azóta Körösi Pál.

Namény, mint a felső tiszai gőzhajózás végállomása ismeretes és minthogy kedvező térrajzi fekvésénél fogva Bereg és ez által Máramaros és Ugocsavármegyék Szatmárral és Szabolcscsal főösszeköttetési pontján áll, különösen a tiszavidéki vaspálya megnyilta óta, ez országrész forgalmában nevezetes helylyé vált erre vezetvén az ut Nyiregyháza felé.

Az 1844. évben 90 részvényt alakult társaság az itteni tiszai hidat, 1849-ben építtette fel s áll a tiszai vizállás 0 pontja felett 13¹/₂ méternyi magasan. Rajta a megyebeli nemesség maiglan sem fizet vámot s a pénteken begyűlt vám a helybeli ref. egyház és lelkésznek volt szánva. Itt a Tiszának közepes vizállása 2·85 méter; 1881. tavaszán azonban elérte az eddig ösmert 1869-ki legmagasabb vizállást, sőt már április 6-kán azt 13 eméterrel még felül is multa, levén ekkor a víz 9·27 metermagas. Ez alkalommal a töltések koronájáig emelkedett ár víz nagy aggodalomba ejtette az egész tiszai vidéket, főleg, midőn a víz áradván, április 7-kén rombolólag betódult Namény alsó részeibe s 8-kán, apadás kezdetén, átszakítá a nagyhidat is a közlekedés nem csekély hátrányára.

A város nyugoti részét a Lónyayak kényelmes tornáczoslaka s a dohánybeváltó hivatal épületei díszítik. Van gyógyszer-tára és postahivatala.

Főbirtokosai most Lónyay György után Sándor, Eötvös Jenő s báró Eötvös Ignác után Ulmann testvérek s mások.

Lakóinak száma volt 1870-ben 1061, 1880-ban 1169, tudniillik 580 férfi és 589 nő.

Novoszelicza.

A felvidéki járásban Ilonczától észak-nyugotra a hegyek közt félmértföldnyi távolban fekszik a közbirtokossági ruthen helység, 932 g. kath. és 82 izr. lakossal. Ezen az ilonczai g. k. lelkeséghez tartozó fiókegyháznak van kőtemploma és saját iskolája 41 tanulóval. —

Nyiresfalva.

(Dunkovicza.)

Oroszfalu a munkács-kisfaludi postauton 74 házzal, 413 lakossal és 1170 holdnyi hegyes-völgyes határral. A XV. században Nyiresujfalunak hivatott. Mágócsi Ferencz 1608. február 7. adott e falura nézve kenézséget Karácsony Simonnak. 1649-ben Rákóczy

György özvegye alatt találtatott itt 11 jobbágy-család, 8 fiu 9 ló, 36 szarvasmarha, 37 juh, 70 sertés és 8 méhkas. Batyko volt Tomás Ferencz; a jobbágyok pedig Karácsony, Koczán, Tomás, Zittykon, Szücs, Lengyel, Ilosvai, Brodák és Szkobei nevet viseltek. 1632-ben birta e munkácsi uradalmi falut zálogképen Vass Gábor; 1649-ben Vass Márton és 1682-ben Fekete Ferenczné és Györgydeákné. 1672-ben volt a batyko Pap Mihály s a kenéz Karácsony István. Van saját lelkészsege, kötemploma s 1779-óta anyakönyve. Postája Kisalmásra s illetőleg Kisfaludra tétetett át. Az 1870-ki összeíráskor találtatott itt 289 szarvasmarha, 49 juh, 380 sertés, 15 méhkas.

Obláz.

Igénytelen kis falu a munkácsi járásban a vizniczei völgy szélén Selesztó és Frigyes falva közt egy szeliden emelkedő magaslat déli oldalán. Mágócsi Ferencz 1608. febr. 9. soltészzi kenézséget adott Oblázi Kenéz Lőrincz és Tamásnak, melyet később 1613. gróf Eszterházi Miklós is megerősített. Nevét az Oblázi-családtól vette, mely első megszállója volt e helységnek, míg az 1649-ki urbéri összeírás alkalmával is más jobbágy nem találtatott itt mint az Oblázi nevezetűek, névszerint Oblázi Lőrincz kenéz és ennek testvérei János és Sándor, kik hópénzes drabantok voltak s kikhez később Lengyel János hetes drabant csatlakozott. E négy jobbágnak volt összesen 8 fia, 10 ökre, 15 tehene, 6 üszője és 24 sertése. 1672-ben Báthori Zsófia alatt volt a kenéz Oblázi István, kinek testvérei székely drabantok voltak, valamint Orosz Gergely is „székely a hutánál.“ 1699-ben volt a kenéz Pereszta János, ki Oblázi leányt birván feleségül, fiok nem létében a kenéztelekre szállt.

1686-ig üveghutája volt itt a munkácsi uradalom birtokosainak, mely akkor Thökoly Imre alatt elpusztult s többé fel sem épült. Most rendszeren Frigyesfalvával egy helységnek tartatik.

Oláhesertész.

(Voloszkoje.)

Oroszfalu a felvidéki járásban, 86 lakházzal, 486 lakossal és a bródival együtt 3732 holdnyi hegyes határral; a Gyil hegy alatti lejtőkön vasércz telérek találtnak. Hajdan a 13—14. századokban még oláhok laktak itt, kik azonban később részint elköltöztek, részint eloroszosodtak. A falu a hűbér idején az ilosvai uradalomhoz tartozott s mint ilyen, a többi uradalmi helységek sorsában részesült, földesurai leginkább az Ilosvai-családbeliek lévén (L. Ilosva). A folyó században itt különösen az Ilosvai és a Somosi család utódai, Szarka, Gulácsi és Urai-családok birtokoltak.

A g. k. lakosoknak van saját kőtemplomuk s a feketepataikai lelkeséghez tartoznak.

Olenova.

Ruthen falu a polenai völgyben 32 lakházzal, 212 lakossal és 518 holdnyi hegyes-völgyes határral. Az előtt a munkácsi uradalomhoz tartozott. Rákóczy Zsigmond 1592. márczius 5-kén adott Lizancz Ferencz, Márton és Mihálynak kenézséget a végből, hogy a falut benépesítsék. 1649-ben találattott itt 17 jobbágy, 33 fiu, 9 ló, 32 ökör, 6 tinó, 31 tehén, 186 juh, 41 sertés és 25 méhkas. — 1672-ben volt a kenéz Bencsovics Mihály, kinek e kiváltságot R á k ó c y - B á t h o r i Zsófia fejedelemné 1666. évben adta. —

1690-ben a Federlak-féle elpusztult féltetek rendeltetett a pap részére; most azonban a község a szomszéd ploszkói anyaegyházhoz tartozik.

Közel a helységhez egy lejtőn s a v a n y u v i z - f o r r á s o k b u z o g n a k, melyek a Lizanecz-családtól megszereztetvén, jelenleg gróf Schönborn-család tulajdonát képezik s melyeknek kellemes vize élénk kereskedelmi czikkül szolgál, üvegekben az ország minden részeibe bőven szállítatván. (L. ásványvizek.)

Oroszvég

(R o s z v i g o v o.)

Régi helység 123 házzal, 946 lakossal és 1062 holdnyi határral Munkács tőszomszédságában s azzal egy 170 mnyi hosszú hiddal összekötve, a Latorcza jobb partján s e rész, mely 70 gk. 15 r. k., 5 ref. és 26 izraelita lakosokból áll s oroszul Várescsinának neveztetik csakugyan Munkács város hatósága alá tartozik. Hajdan Oroszfalunak, Özönvégnak, Uzelőnek, sőt az 1484-diki Hollós János-féle adománylevelében O r o s z v á r o s n a k is mondatott. Mint a munkácsi várhoz tartozó falu a XIV. században Koriathovics Tódor herczegnek adományoztatott, ki 1360-ban e helység termény-tizedét az általa alapított csernekhegyi kolostornak adta, meghagyván, hogy a község azonfelül még 10 sertést is tartozzék évenként adni. 1501-ik évben a Tárkányi István-féle zálogrészbe Vassa István iktattatott be s ez okmányban a helység Uz (Viz) előnek mondatik.

1504-ben Drágfi György iktattatott be, 1549-ben pedig Büdi Mihály munkácsi főnök és főispán egy itteni minden bér és teher-től ment kőház és ahoz tartozó szántóföldek és négy szőlő birtokába. A beiktatást eszközölő Kisguti Benedek mint királyi ember és Telőczy György, mint a megbizott leleszi konvent küldöttje. 1567-ben a munkácsi vár ostromlásakor elpusztított.

Özvegy Rákóczy Györgyné idejében 1649-ben találtatott itt 59 jobbággy, 43 fiu, 2 ló, 124 különféle szarvasmarha, 90 sertés és 44 méhkas. Főbiró volt Breza János, batyko Pap Mihály, szerződéses puskás Strebecz Péter, a munkácsi várhoz tartozott vadaskertben vadász Madarász Ferenc, azokon kívül találtatott két várbeli téglavető, 2 halász, 1 kertész, 1 üveges. A jobbággyok többnyire magyarok voltak, u. m. Lengyel, Hegedüs, Molnár, Pap, Lánfalusi, Halász, Lázár, Bobuliskai, Paporoskai, Vitályos, Szücs, Torma, Kis, Bisztrai, Szabó, Orbán, Madarász, Varga, Klacsanói, Turi sat. Ezek egyéb szokásos uri szolgáltatón kívül, fizetésen kívül, tartoztak különösen még a várba lisztet fuvarozni, gabonát őrletni, portörőhöz mogyorófát hordani, sőt egy okmány szerint, a kivégzéseknél részt venni. Ez időben a faluban következő nemes családok birtak házakat: Tegeni Jánosné, Péchy János, Pap Istvánné, kik különben Munkácson tartózkodtak.

1672-ben Báthori Zsófia alatt volt a főbiró Baranko László és találtatott összesen 46 jobbággy, batyko volt Pap Tamás, ki nyestpénzt tartozott fizetni a várhoz; Fogarasi Raduly volt az urbéri összeírás szerint, a regécsi udvarbiró a gá r h o r d o z ó j a.

1770-ben, midőn II. József Munkácson időzött, nála az oroszvégi lakosok panaszképen előterjesztették, hogy az 1769-ki nagy árviz házaikat, marháikat és élelmi készletöket elpusztitá, hogy az évig tartott itteni katonai táborozás és szállásolás alkalmával a csapatok egész határukat tönkre tették; hogy a sok előfogatozást nem győzik, hogy az ott elhelyezett katonai kóroda következtében a tolvajlás elszaporodott s azt nem fékezhetik s hogy a katonaság élelmezéseért kárpótlást nem kapnak. Mire a fejedelem Gorodnyánszki Bazil akkori birót megnyugtató válaszszaal boesátá el.

1767-ben Hudák a Latorcza által kimosott helyen egy bögrében XVII. századbeli lengyel ezüst érmeket talált.

1864-ben épült fel a g. k. paplak és csinos kőtemplom, ez utóbbinak alapját még 1842-ben tévék le, ajándékozván arra V. Ferdinánd magánpénztárából 400 frtot; míg a lelkészi lakra a vallási alapból 3200 frt utalványoztatott. 1796-ban kívánta a g. k. püspök, hogy innen a lelkészség Klucsárkára tétessék át, mi azonban meg nem engedtetett. Anyakönyve 1792 óta vezettetik. A lakosság birtokában találtatott 1870-ben 233 szarvasmarha és 236 sertés. A vereshegyi és lovácskai szőlőhegyek Oroszvégg határába esnek.

Pálfalva.

(Valoviecza.)

A komlósi uradalomhoz tartozott orosz falu a felvidéki járásban, most 33 házzal és 170 lakossal, míg 1870-ben 58 házat és 287 lakost számlált. Hajdan a rozsali Kun család birta. 1659-ben beiktattatott bácskai Ujhelyi Györgyné született Komlósi Mária és gyermekei Ferencz és Erzsébet királyi adomány folytán Pálfalva, Komlósd, Kövesd és Szaniszlófalva birtokába, a Komlósi család fiágának ellenmondása mellett.

1667-ben vizsgálatot indított Barkóczy György Komlósi György és Benedek ellen birtokháborítás miatt, hivatkozván a régi békés használatra, melyben elődei a Kun családbeliek voltak. Később a komlósiak váltották magokhoz az összes részeket s maiglan azok utódai birják.

Pálfalva Kövesd g. k. fiók egyháza s lejtős határában őskori halmok találtaknak.

Papfalva.

(Gyilok.)

Orosz helység a felvidéki járásban s a Hát-hegy lejtőjén; már a XIV. században népes helység volt, mert 1371-ben Kárász nevű váradi kanonok innen több orosz családot telepített Alsó-Karaszlón Ugocsában, Perényi Miklós fia Pál ellenmondása mellett. E sze-

rint e hely akkor papi jószág volt, honnan nevét is vevé. Majd Koriathovics Tódor ruthén herczegnek, 1461-ben pedig kíséretéből való kaffai Pán Endre birtokába jutott, ki Fekete Ardóban akkor nemesi kuriát és Váriiban majort birt.

1429-ben Kereszturi Helele iktattatott be zálogczimen, később a munkácsi várhoz csatoltatott s mint ilyen mindvégig megmaradt. Az 1649-ki urbéri összeírás alkalmával találtatott itt 17 jobbágy, 19 fiu, 12 ló, 94 szarvasmarha, 60 juh, 86 sertés és 23 méhkas. A soltszáság Kenéz Ferencz és fia Gergelynél volt, mely családnak azt még Magócsi Ferencz 1610. április 28-án okmányilag adományozta, oly módon, hogy a köztehetőtől felmentett család szükség esetében lovon vagy gyalog tartozzék fegyverrel szolgálni. Batyko volt Pap Demeter, lovas szabadosok pedig Pap János és Demeter, a tizennégy jobbágy különös szolgálatai közé tartozott: a várban őrséget tenni, virrasztani; nevezetesen ily „virrasztók“ valának a Timkovics, Holeza, Kondor, Lengyel és Pap családbeliek.

1699-ben volt a kenéz Papfalusi András, Pap István pedig a batyko, ki a maga féltelkét felajánlotta a parochiára. A jobbágyok tartoztak $9\frac{1}{2}$ font lenmagolajat (mi 1 frt 90 kr-ra becsültetett), $9\frac{1}{2}$ font turót (= $85\frac{1}{2}$ kr.) és ugyanannyi csomó hársat (= 57 kr.) a munkácsi várhoz szolgáltatni.

Az 1701-ben épített fatemplom maiglan fennáll és használta-tik, a lelkészlak azonban most épül kőből; anyakönyve 1779-ben kezdődik. Ma a helység 44 házból és 259 lakosból áll.

Papgyörgyfalva.

(Jurovics.)

Orosz falu a felvidéki járásban a krajnai Gyil-hegység alatt. Nevét vette első megszállójától Györgytől, ki oroszul J u r o v i c s-nak nevezte-tett s kiről G y u r o v i c z á n a k neveztetett a falu még az 1682-ki urbér szerkesztése alkalmával is. A 16. században Bagyoni Pál, munkácsi ud-

varbíró kenézlevelet adott Jurovics Tamásnak a végből, hogy a falut megnépesítse idegen jobbággyokkal; ez azonban nem sikerült neki, mert az 1649 ki összeírás világosan megjegyzi, hogy e helyre, a föld soványsága miatt, senki sem akar szállani. Akkor nem találtatott itt csupán 5 jobbágy, 9 fiu, 6 ló, 27 szarvasmarha és 18 juh. A Jurovics kenézen kívül lakott itt Rácz, András, Kopcsa, Nelipinai János „drabant-tizedes“ és Demjén Iván, ki szegénysége miatt a szerjárástól is fölmentetett. Idővel a lakosság e csekély száma is leapadt, mert az 1699-ki összeírás szerint, II. Rákóczy Ferenc alatt Licsmann Danko kenézen kívül csupán egy házhely volt még nepes. Jelenleg 52 lélekből áll a lakosság, kiknek kezén van 20 szarvasmarha, 4 juh, 7 kecske és 2 sertés s így a jólét két század óta egyáltalában nem emelkedett. A g. k. hitközség Feketepatak fiókja s találtatik abban 13 ház és 78 lakos.

Paszika.

Orosz helység a vereckei járásban a Latoreza balpartján Szentmiklós és Szolyva közt. Nevét vette a hasonló folyótól, mely határában folyik s a Szusznival együtt a 17. században pisztrángjai és kövihalai miatt tilalmasban tartatott. Rákóczy Zsigmond 1590. márc. 5-én Polesics Máté és Zittkár Ferencz és Simon fiai János, Orbán és Sztankónak kenézséget adott a végből, hogy Polesics felszabadított telke körül falut építsenek, megengedvén nekik, hogy saját használatukra őrlő és kalló-malmot is állithassanak. 1649-ben özvegy Rákóczy Györgyné alatt találtatott itt 13 jobbágy, 16 fiu, 32 ökör, 8 ló sat. A jobbággyok többnyire a határbeli mészégetésnél végeztek szolgálataikat, miért a bérfizetéstől mentek valának. Egyik határa a Solyomkőig terjedt, mely maiglan szembetűnő szikla a völgy felett s melyről a népszáján azon rege él, hogy régenten egy herczeg menekülés közben a folyó megáradt medrében halálát lelte volna; ezzel összefüggőleg a nép éjjelente még most is véli koron-

kint hallani a kocsi-zörejt s az ostor csattanását, mit a esendes éjben a Latorcza sebes zugása eredményez, habjai meg-megütkezvén a sziklákon s a vízből kiálló köveken; innen a hely maiglan „K n a h i n i n - b r o d ” - n a k nevezetik.

1699-ben volt a batyko Pap János s a lelkész használatára rendeltetett a Ruszin Iván-féle féltetek.

A 356 g. k. lakost számláló község, melynek a lejtőn fekvő helységben k ő t e m p l o m a van, a szomszéd szuszkói g. k. lelkész-séghez tartozik; összesen lakossága 380, 65 házzal és 537 holdnyi hegyes határral, mely legnagyobbbrészt a munkácsi uradalomhoz tartozik, melynek itt erdésze és vámos hidja van. A Szuszkó felé vezető ut 1854-ben épült. a hegy oldalán.

A főntebb említett Súlyomkő alatt látszik egy most már nyirfákkal benőtt vonal, melyet 1849-ben a magyar fegyveresek utnak kivágtak, hogy visszavonulás esetében erre távozhassanak; majd torlasznak is használták.

A határban jó ízű s a v a n y u v i z források fakadnak, melyeket az utasok szabadon használnak; a sziklás bércek pedig jó meszet szolgáltatnak.

I. Ferencz király Majlandban (Milanó) 1825. május hó 27-én kiváltságilag feljogosítá a gróf Schönborn családot, hogy az itteni latorczai folyón vámszedés mellett hidat állíthasson.

Paskócz.

Igénytelen orosz falu a Verchovinában 9 házzal, 77 lakossal és 2740 holdnyi erdős határral, mely a munkácsi uradalomhoz tartozik. Az 1649-ki urbáriumban fel van jegyezve róla, hogy Rosztoka és Zbun közt a Paskovečz nevű patak mellett a felsővidéki ispán Viznieczi András egy új falut akart alapítani, melyet magáról Andrásfalvának el akart neveztetni, mely azonban csak később alakulván, a víztől P a s k ó c z nevet nyert, mely szó külön-

ben „legelőt“ jelent. Az 1699-ki összeírás szerint volt a faluban a kenéz Legeza Péter, akkor azonban csupán egy féltelek volt népes, a többi a kenéz-malommal együtt elpusztult. A g. k. hitközség a serbóczi anyaegyház fiókja; s a lakosság kezén 71 szarvasmarha, 21 juh, 12 sertés és 6 méhkas találtatik.

A gróf Schönborn családnak itt fűrészmalmai vannak, melyek a zsenovai erdőtiszttség által kezeltetvén, hatalmas fenyőörnköket feldolgoznak.

P a t k a n ó c z.

(Paczkanyova.)

Régi köz birtokossági ruthen helység a munkácsi járásban s az ungmegyei határszélen, 175 házzal, 1043 lakossal és 3309 holdnyi hegyes, erdős határral. Birtokosai időről-időre váltakoztak. A 17. században birták: Bácskai István, Senyey Ferencz, Tárkányi István, Szirmai János, Pinkóczy Mihály, Borsi János, Telekesi Márton és Paczoth Ferencz; a mult században pedig birtak itt báró Vécsey Ferencz, Thuránszky Károly és Imre, báró Ghilányi Domokos és báró Sennyei Imréné született Révay. Mostani birtokosai: Hrabovszki Rudolf, Péchy Ádámné szül. b. Béhmer Teréz, Béhmer László esődtömege; Perényi Zsigmond és Béhmer József részeit 1849-ben elkobozta a kincstár s ettől később megszerző gróf Butler Sándor, ki a Szikszai Imre, Freyseysen Gyula és Pécsyék részeit is megvette; báró Ghilányi Sándor esődbirtokát megszerző Csonka Ignác szerednyei ügyvéd; birnak még itt Thuránszky Kálmán, Kandó Kálmánné szül. Vladár, Szikszai János; Orosz István és b. Vécsey József részeit szintén megvevé Butler, ki itt 53 telek tulajdonosa; részt bir még a helybeli g. k. egyház és lelkészség, Hütter Hermina dr. Wahlberg Vilmos nécsi egyetemi jogtanár neje, ki a Sennyei, gr. Majláth és Hütter vot birtokosok jogutóda; Péchy Miksa, Adám és Roskoványi Boldizsár után Bolvári Gellért, végre Kmosko Gusztávné.

Lejtős határában több őskori halom található, melyeket a lakosság tatár-siroknak tart; erdejében pedig jó kénes ásványvíz-forrás buzog, melyet leginkább a pór nép a földbe vájt gödrökben fürdésre használ s gyógyhatása miatt Szent kútnak (Svrvjata kurnicza) nevez.

Van kőtemploma. Utolsó postája Szerednye.

Paulova.

Munkäcsi uradalmi orosz helység a polenai-ploszkói völgyben, 38 házzal, 214 lakossal és 1702 holdnyi hegyes és erdős határral. A 18-dik századig a szentmikulósi kastélyhoz tartozott. 1691-ben Rákóczy Ferencz alatt találtatott itt 1 kenézi és 12 jobbágy házhely; ezekből azonban csupán a kenéz és Pap János nevű nyomorúságban tengődő batyko, használtak $\frac{3}{4}$ telket, a többi a viszontagságos idők folyamában elpusztult. Jelenleg a szomszéd Ploszkó fiókegyháza. Határában az erdőben számos kellemes ízű savanyuvíz-forrás fakad, melyeknek vize élénk kereskedelem tárgyául szolgál.

Pereszirova.

Ruthén falu a verézkei járásban Zavatka közelében, 35 házzal és 223 lakossal. Híjdan Peresziló-nak neveztetett s a szentmikulósi kastélyhoz tartozott. 1691-ben a kenézség a Kreczul családnál

volt s akkor az öt jobbágyhely közt csupán 3 volt népes. A lakosság kezén van 153 szarvasmarha, 48 juh, 5 kecske, 37 sertés és 2 méhkas. Az alsó-verecei lelkészség fiókja s tartozik a gr. Schönborn birtokához.

Perekraszna.

A verecei járás végső szélén fekvő orosz helység 20 házzal, 111 lakossal és 2966 holdnyi bérczes határral. A 16-ik században pusztá volt, melyre Balling János, Rákóczy György fejedelem munkácsi birtokának főnöke, 1641-ben Bundás Péter, János és Szánkát kenézekül kinevezé, feljogosítván őket, hogy hat év alatt idegen jobbágyokat telepítsenek. Ez okmányban a helybeli papra nézve e tétel foglaltatik: „Quia vero et minister ecclesiasticus vulgo batyko nuncupatus eorum auxilio sustentatur, requiritur, ut et taxum illam, quam solent singulis annis eorum pastores Ruten, vulgo batyko nuncupati, solvere, eodem jure et ipsi annuatim persolvant.“ (Azaz: minthogy pedig az egyház szolgája, ugynevezett batyko is, az ő segítségök által fentartatik, megkívántatik, hogy az orosz papok vagyis batykok által évenként fizetni szokott dijt, azon jogon ők is évenként fizessék.) E kenézlevelet megerősíté Rákóczy György 1645. április 6-án Munkácson, kinek elhunytá után 1649-ben özvegye a jószágot összeiratván, találatott itt 22 jobbágy, 36 fiuval, kik leginkább juhtenyésztéssel foglalkoztak, lévén kezökön összesen 195 darab. A batyko volt akkor Szusánski Simon.

A falu nevét vette a Perekrasznye nevű víztől, melyen már 1649-ben volt a kenéznek egy malma, melytől a munkácsi várhoz egy tasnakot kellett adni évenként.

A lakosság, melynek van fatemploma s a bukóczi g. k. lelkészséghez tartozik, bir 105 szarvasmarhát, 85 juhot, 17 sertést és 5 mehkast.

Petrusovieza.

Orosz falu a Verchovinán a galicziai határáján 34 házzal és 206 lakossal; tartozik a munkácsi uradalomhoz s egyházilag véve a verbiási g. k. lelkésztséghez. Az 1649-ki urbáriumban feljegyeztetett róla, hogy ezen a szent-miklósi kastélyhoz tartozott falut Vereczkével és Drahusóczczal együtt a Telegdiék, mint akkor birtokosai 5000 frton elzálogosították.

Pisztraháza.

(Pisztrályovo.)

Orosz falu a munkácsi járásban 95 házzal, 524 lakossal és 1282 holdnyi hegyes-völgyes határral. Az 1428-iki adománylevélben Pisztráng-falvának, az 1728-dikiban pedig Bisztra-házának mondatik, mint a munkácsi uradalom tartozéka. Az 1649-ki összeíráskor találtatott itt 45 jobbágy, 49 fuu, 23 ló, 151 ökör, 26 tinó, 91 tehén, 267 sertés és 14 méhkas. A jobbágyok leginkább magyar nevet viseltek, u. m. László, Fedő, Oláh, Siket, Daruda, Falus, Bába, Sipos, Nagyalmási, Lázár, Nagy, Fogarasi, Pap, Molnár, Melles, Fazekas, Horváth, Tólas, Szabó, Demjén, Béres, Szakállos, Kis és Bodnár. Ezek közt volt 1 székely, 5 hetes drabant és 1 puskás. A főbíró volt László István, batyko Pap Lukács. A jobbágyok különös kötelességei közé tartozott a munkácsi vár kutjához 3 öreg hárskőtelek és más apróbb hárs- és kender-kőteleket

készíteni és kanóczokat csinálni, miért a kötélgyártás idején husvét-tól pünkösdig n'as munkát nem tettek és ezért hetenkint hat köből buzát kaptak évente; a mikor pedig a várban kanóczot és kenderköteleket gyártottak, ott prebenda-czipót is kaptak. A hársat Bart-házára kellett szállítani Lucska, Kajdanó, Bubuliska, Viznieze és a krajnai faluknak.

Az 1682-ki urbér szerint lakott itt akkor jobbágytelken két „zöldpuskás“ u. m. Oláh György és Palcsák, 1 karabélyos, 4 muskatéros és 3 batyko: Pap János, Pap Demeter és László Pap Ferencz. Ily zöldpuskások és fegyveresek azon időben a környék más faluiban is tartózkodtak, különösen Makarián, Bartházán, Romocsaházán, Sarkadon, Nagy-Lucskán s más helyeken.

Az urbérek szerint a koronkinti jobbágyállomány következő volt: 1599. 13 ház, 1672. 48 jobbágy, 88 fiu; 1682. 50 jobbágy, 53 fiu, 1704-ben 36 j. 38 f., 1728-ban már gróf Schönborn alatt: 10 jobbágy, 17 fiu, 7 népes és 7 pusztatelek; 1733. 13 jövevény; 1749. 12 házhely és 8 gazda; 1764. 21 $\frac{1}{2}$ népes, 7 $\frac{1}{2}$ pusztatelek, 21 gazda, 1 zsellér; 1772-ben 20 gazda.

A g. k. hitközség anyaegyházat képez; a paplak fából épült, temploma azonban csinos kőépület s arra még 1759-ben nyert engedélyt segélyt gyűjteni.

U. p. Kisalmás.

Plavja.

Ruthén község a vereczkei járásban Szolyván tul, 51 házzal, 293 lakossal és 1493 holdnyi hegyes, erdős határral. Tartozott a munkácsi uradalomhoz s találtatott abban 1649-ben 22 jobbágy, 34 fiu, 8 ló, 69 szarvasmarha, 118 ju, 50 sertés és 16 méhkas; a kenéség renddel járt a lakosok közt, kiknek a Duszina-patakon egy malmok is volt, melytől évenként a várhoz egy lasnakot adtak. A batyko volt akkor Janovics Pap Iván, ki még 1699-ben is műkö-

dött, a mikor a lelkészség részére az elpusztult Ruszin-féle féltelék adományoztatott, 1682-ben találtatott 38 jobbágy, s a főkenéz volt Juszkovics Lázár, melynek családja birta a kenézséget.

A duszinai lelkészséghez tartozó hitközségnek van régi fatemploma, s van a lakosok kezén most 189 szarvasmarha, 83 juh, 48 kecske, 77 sertés és 8 méhkas.

Ploszkánfalva.

(Ploszkanovicza.)

Orosz helység a munkácsi járásban a Gylilhegy alatt 19 házzal, 143 lakossal és 1010 holdnyi hegyes határral. Tartozik a nagy-bresztói g. k. lelkészség alá, földesurasága volt a munkácsi uradalom. Nevét vette a 16. században a Ploszkina nevű kenéz családtól, s melynek 1649-ben Iván, Vaszil és Konrád nevű tagjai élvezték renddel a kenézi kiváltságot. Akkor találtatott itt 10 jobbágy, 25 fiu; ez állomány 1699-ig annyira leapadt, hogy az akkori összeíráskor csupán egy népes telek találtatott.

Ploszko.

(Ploszk o j e.)

Régi orosz falu a vereczkei járásban s a polenai völgyben 33 házzal, 234 lakossal és 1362 holdnyi hegyes határral; már 1597-

ben volt itt batyko (pap), később azonban annyira elpusztult a helység, hogy új megszállókra volt szükség, miért is Rákóczy Ferencz Munkács ura 1648. febr. 18-án kenézséget adott Lizanecz Sándornak és fiai Demeter és Ágostonnak, kik az elpusztult falura már eddig is 12 idegen lakost szállítottak s most felhatalmaztattak, hogy a megszállóknak hat évi adómentességet ígérjenek. 1649. évig csupán még egy családdal szaporodott a község, t. i. a szomszéd Lengyelországból beköltözött Solobics Szimko, Vaszil és Ivánnal. 1699-ben az idevaló Lizanecz Mátyás volt az uradalmi verchovinai kerület ispánja, Lizanecz Pap Ferencz pedig a batyko, kinek valamint pap utódai részére akkor a Jadazlik Lázár-féle elpusztult fél jobbágytelek rendeltetett javadalomul. A $2\frac{1}{2}$ népes és ugyanannyi pusztatelekből álló község adott a vár konyhájára évenként 10 tyúkot, $2\frac{1}{2}$ ludat, 20 tojást és $2\frac{1}{2}$ font vaját.

Ploszkó község bir most 165 szarvasmarhát, 53 juhot, 49 sertést és 11 méhkast; van saját g. k. lelkézsége, kényelmes kőből épült paplaka s e mellett a dombon régi három kupolás fatemploma.

Határában híres savanyuvizet szolgáltató források fakadnak, melynek kellemes vize messze szállítatik.

Ploszko-Potük.

Ploszkótul $\frac{3}{4}$ órajárásnyira Izvor felé fekszik e telep 10 lakházzal és 61 lakossal. A munkácsi uradalom tartozéka lévén: 1600-ban Kornapatakának neveztetett s találtatott benne 1 ház.

1607. április 7. adott Magócsi Ferencz Danielovics Andrásnak kenézzlelet a végből, hogy Ploszkó közelében falut alakítson. Ezt megerősítette gr. Eszterházi Miklós 1613-ban az anyai ágról elnevezett Benzovics család részére. Az 1649-ki összeíráskor találtatott itt 7 jobbágy, $2\frac{1}{2}$ telken és 5 fiu s Kornapatakának neveztetik. Az 1682. urbérben praediumnak íratik, melyen egyedül a kenéz Benzovics Mihalko lakott, a többi hat lakos elpusztulván. Gr. Schön-

born alatt ismét gyarapodni kezdett a telep, 1839-ben volt 90 lélek 15 telken; azóta ismét megfogyott, mennyiben 1840-ben hat házhelyről elköltözött a nép. Minden házhelyhez járt 5 hold föld s ezért az illető zsellér 30 napi munkát végezni tartozik. Eredeti rendeltetések voltak az új települőknek, hogy az uradalom számára hamuzsirt főzzenek, igértetvén nekik minden mázsáért 4 frt.

Podhering.

Munkáctól keletre félóra járásnyira, a Latorezai völgy torkolatánál fekszik ez uradalmi falu, 107 házzal és 676 lakossal.

1880. április hó 7-én a falu keleti határában a Ciholni nevű uradalmi táblán árokásás alkalmával egy csomóban tizennégy különféle őskori bronz-kard találtatván, melyeket gróf Schönborn Ervin immár a magyar nemzeti múzeumnak ajándékozott; e lelet arra mutat, hogy e tájon, különösen a selesztői őserődítés körül már a történelem előtti korban laktak emberek.*)

A XIV. században, mint a munkácsi királyi várhoz tartozó helység Koriathovics Tódor kezére jutván: ennek neje a falu feletti bérczen kolostort épített volna, melyről Thuróczi is emlékszik. A felette mereven emelkedő Szarka-hegy tetején csakugyan most is látszanak némi nyomok s egy kut ürege, ezek azonban e viszonyra csekély fényt hintenek. 1389-ben e helységet királyi adományul kapták néhai Perényi Péter fiai Miklós, János és Imre hű szolgálataikért, mely alkalommal a beiktatást a leleszi konvent részéről György jegyző, Kismihályi Nagy Mátyás zempléni nemes s a Perényiek megbízottja jelenlétében eszközölte. Ez okmányban**) a helység villa Pothren-nek mondatik. Továbbá a helységet az adományozó Zsigmond király, Temesvártt, 1389-ben András apost. ünnep 3-dik napján kelt és a leleszi konventhez intézett rendeleté-

*) Lásd e Monogr. I. k. 94. lap.

**) Lelesz prot. stat. XIII. P. Nr. 54.

ben*), a munkácsi várhoz tartozónak s most attól elkülönítettnek mondja, s a beiktatáshoz kijelölé Nagy Mátyáson kívül Danes Andrást és Kékedi Istvánt. Ennek folytán a beiktatás azon évi Lucza nap utáni harmadik napon a helyszinén eszközöltetett is.

1567-ben a német katonák elpusztították**). Volt 1½ portája.

Később a Telegdi család birtokába jutott; nevezetesen 1579-ben beiktattatott Telegdi Mihály a szentmiklósi kastélyhoz tartozott podheringi jószágba, ki az itteni kastélyt is építteté, mely ódon-szerű alakjában maiglan fennáll, jóllehet, mint falain látszik, többször átadomittatott. Ennek unokája Nyári Krisztina gróf Eszterházy Miklóshoz menvén nőül, a birtok kezére szállott.

1624-ben még Telegdi Gáspár birta, ki azon évben ellenmondott a beiktatásnak, midőn Kocsi István a Bethlen Gábor fejedelemtől Munkácson nyert ház birtokába beiktattatott; 1635-ben pedig óvást tett azon egyezség ellen, mely a hatalmas Eszterházi Miklós nádor és gróf Nyári István Telegdi Anna férje közt a családi birtok elosztása iránt azon évben kötöttetett.

1650-ben Telegdi István iktattatott be az 1649. április 22-én kelt adománylevél alapján, a neki jutott itteni részbe, míg Lónyai Zsigmond, kinek leányát Margitot, Telegdi István vette nőül, bizonyos összegért Szentmiklóst kapta. A szentmiklósi kastélytól s illetőleg uradalomtól ez elszakított rész állott Pódhering, Kölesin és Repede helységekből.

1657-ben Lubomirszki lengyel hadai égették fel a podheringi kastélyt, midőn e völgyön átvonultak Munkács felé boszuálló ezredei.

1668-ban birtokolt itt gróf Eszterházi Mária özvegy Homonnai Drugeth György özvegye, ki ez időben sokat perelt a szomszéd Munkács urnőjével Báthory Zsófiával, kinek fegyveresei, gyalog és lovas drabantjai és fölkelésre szólított jobbágysai, zászló alatt, dobzó mellett megrohanták a kastélyt s abból ökröket elhajtván, egyben kívül a podheringi malmot is feldúlták.

Később 1673. Báthory Zsófia megvevén ettől a podheringi és szentmiklósi uradalmat, itt egyesített az menyé, Zrinyi Ilona alatt, kiról az II. Rákóczy Ferenczre s végre 1728-ban a gróf Schönborn családra került.

Az 1691-ki urbéri összeírás szerint Podhering, Repede és Kölesin egy gazdasági ispánságot képezett a szentmiklósi uradalom területe.

*) Lelesz Prot. Stat. XIII. P. Nr. 54.

**) Budai kam. lev. azon évi adóösszeírás.

tén, melynek gazdatisztje volt Nalivajko Péter. Ez okmány szerint e faluban kenéz soha sem volt, a 26 személyből álló jobbágyság szegénységben sinlődött, mint általában az egész felső kerület népsege. Podheringnek akkor sem papja, sem temploma nem volt s annyira elpusztult, hogy összesen csak 1 ló, 2 ökör és 4 tehén találtatott az egész faluban. A jobbágyok különben magyar nevűek voltak, u. m. Pap, Fejér, Takács, Závidfalusi, Madarász, Bartházi, Kobra, János deák, Tuszai. E jegyzék szerint, a latorczaparti kaszálok szép gyümölcsfákkal voltak beültetve, miknek nyomai maiglan látszanak, különösen feltűnnek a szórványosan álló nagy diófák.

A szóhagyomány szerint II. Rákóczy Ferencz alatt 1706. táján a „pro libertate“ feliratu rézpénzek Podheringen verettek volna, a rajtok látható „P. H.“ betűkben sokan tévesen Podheringet vélték rejleni. Ez állítás azonban teljesen alaptalan, mert a két betű annyit jelent, mint „Patrona Hungariae“ s tény, hogy Rákóczy a pénzverdét a munkácsi vár területén állíttatta fel.

A gróf Schönborn család alatt Podhering anyagilag csakhamar gyarapodni kezdett; ugyanis mindenekelőtt az itteni majorság rendezésére fordítván figyelmet, már 1728-ban serházzá alakíttatott át az itteni régi és kényelmetlen kastély, mely kibéreltetett, s azután 1768-ban ismét átadomíttatott. 1729. és 1732-ben kezdetett vájatni a pince a Latorcza feletti sziklákon, melyért a mester alku útján 650 frtot és élelmezést kapott; 1784—5. években pedig vájatta az uradalom a szarkahegyi alsó pinceket, melyek most két egyenközü és négy oldalágból állnak, az előbbi pince felett pedig 1796-ban emelteté a nagy koresmaházat, mely a vámhidnál maiglan áll s a vidéknek egyik szép pontját képezi. 1788—90. években építteté a helységnek oly élénk kinézetű kölesönző kényelmes tisztalakokat s felállíttatá az uradalom a posztógyárt, e célból építtetvén a nagy emeletes ház; az innen kikerült posztó a külföldön is keresett czikkül szolgált. E gyárnak első vezetője volt Krásza Venczel, kit később Akermann Frigyes váltott fel. Majd harisnyaszövő-gyár szerveztetett, mely azonban a pokrócz-gyárral együtt csakhamar megszűnt.

1795-ben rendszeresíttetett a major s 1827-ben kékfestékgyár (Berlinerblau-Fabrik) állíttatott, mely azonban 1828-ban Meltzl Dávid halálával megszűnt.

Az itteni átszállást a réven s illetőleg ideiglenes átjárón a vízen eszközölték az előtt a felső- s alsó-vizniczei, kloczkói, kisbelebelei és gévéfalvi lakosok, végre 1811. május hó 10-kén kelt ki-

váltságlevél szerint I. Ferencz király feljogosítá gr. Schönborn Ferencz Fülöpöt, hogy a Latorczán vámszedési jog mellett hidat állíttasson, melynek tervezetét Billek Samu még 1785-ben készíté s melyre akkor 61 mázsa vas utalványoztatott. E hid a folyó század közepén, az ötvenes években, néhány méterrel idébb tétetett át, hogy az utczával egy irányban legyen s becsültetett 12,304 frt és 74 kr-ra. A régi hídőnek faragott kövei most is látszanak s szilárdul állanak.

A helybeli g. k. lelkészség régi, ugy a hajdani csinos fatemploma is, melynek közelében 1868. junius 2-án kezdetett egy kupolás nagyszerű új kőtemplom építtetni, azon nap tétetvén le ünnepélyesen az alapkö Lyachovics Viktor lelkészsége alatt, kinek buzgótsága folytán 1880-ban a g. k. hitközség derék iskolát is építtetett a templom közelében.

A forradalom előtti években a Nagykörösma feletti hegylejtőn lövöldét alakított a munkácsi értelmiség, hol mulatozva a czéllövészetben gyakorlák magokat; az itt szerzett ügyességről azután 1849. április 22-én itt vívott báró Barco es. tábornok elleni ütközetben, élénk tanuságot tettek.

Polena.

Postaállomási hely Munkács és Alsó-Vereczke közt, 52 házzal, 362 lakossal és 3726 holdnyi hegyes erdős határral. Hajdan a szentmiklósi uradalomhoz tartozott, most a gróf Schönborn család birtoka, kinek jól rendezett majorja és erdése van. 1649-ben tartottatott e ruthén faluban 13 népes és 3 pusztá telek; Kucska Luka nevű batyko $\frac{1}{4}$ jobbágytelken lakván, azért 4 frtot fizetett. A kenéség volt a Kucskir családnál. Fatemploma már akkor réginek mondatott, most annak helyén új kőből épült áll. Csekély lakossága akkor szegénységben élhetett, nem bírván többet mint 6 lovat, 20 szarvasmarhát és 2 sertést; a lakosok közül többen Kárászra szok-

tek. Az 1691-ki összeírás szerint, Bathori Zsófia alatt a környék tönkre jutott s e miatt Rákóczy Ferencz alatt az adója leszállított. Jelenleg van a lakosság kezén 220 szarvasmarha, 44 juh, 211 sertés és 10 méhkas. A posta 1835-ben alakított. A határban, különösen az ugynevezett Kvaszó-i völgyben igen bő és jó savanyú víz-források bugyognak, melyek kibéreltetnek. Az 1849. április 21. és 22-én erre átvonult cs. seregek itt állomásozván, az urad. pinczéket feltörték s a bennök talált nagymennyiségű szeszt kibocsáták.

Polyánka.

(Loza.)

Orosz falu a felvidéki járásban Ilosva közelében, melynek uradalmához egykor tartozott; van benne 121 ház, 1881-ben 640, (1870-ben 725) lakos és 1103 holdnyi terület.

A XIV. században, a Dolhai család birta; 1418-ban Dolhai János fiai Bogdán, Szaniszló és György közös birtoka volt, birván itt e család akkor 11 telket, egy félekényi szántóföldet, 3 ekényi makkos erdőt s egy más erdő felét s a Borsova vizet s a hely ez okmányban „Négy forrásnak“ neveztetik.*)

E században birt itt a Csapi nemes család is, még pedig azon ága, mely a Róbert Károlytól tetemes birtokkal megajándékozott Dones (Tomcsó vagy Tamástól) Csapi Tamástól eredt s e helységről polyánkai Csapinak neveztetett. Tamásnak három fia László, Miklós és János voltak az első, kik ez előnevet használták. Miklós fia András, Zsigmond királytól a konstanezi gyűlés alkalmával nyert ezimerül egy arany oroszlánt és egy sárkányt, mely fehér fogai közül veres nyelvét kinyújtja és farkát nyaka körül háromszorosan csavarja. Csapi Ákos nejétől Csire Barnabás leánya Erzsébettől szü-

*) Lelesz, Prot. B. B. II. 389. N. 24.

letett Appolonia férjhez ment Dolhai Ambrushoz, ki e falunak a 15. században ura volt.

Ennek kérelmére 1403. febr. 28-án Mátyás király a határ megállapítását megrendelvén, Bilkei Sándor királyi ember s a leleszi konvent küldöttje márczius 13-án eljártak. E parancsban király emberekül kijelöltettek: Lipcsei Szaniszló, Komlósi Gergely és Tamás és Bilkei Sándor. A határjárás kiterjedt még Kusnicza, Kereczke, Zadnya és Bronka, akkor Beregvármegyéhez tartozott helységekre is. A bizottság működését megkezdé Bilkénél, a Sebespataka nevű folyónál, ott hol az a Borsovába ömlik s hol Dolha és Bilke közt a határvonal állt; innen felmentek a Bércz nevű hegyre, hol utjokban érintették a Medvebarlang, Közbércz, Kovászpataka és Ardánfalva nevű helyeket, itt egy Izsák nevű forrást, majd Kereczkét, hol a hegy tetején két dombot emeltek Kereczke és Szolyva közti határjelül; innen menve, értek egy Savanyuvizhez, mit határjelül meghagytak, innen a Közbérczen át a Borsova havasra s innen a Nagyteőő nevű hegyromra, melyet szintén határpontul megjelöltek, majd keletről egy utat elhagyva elérték a bércezen a Verpelicz nevű sziklát s innen keletről a Bércz nevű tért, majd a Bukovecz nevű patakot és ily nevű hegyet, délről a Sztoss (Sztój) nevű helyet, hol a Ricska nevű viz foly, melyet átlépvn, egy hegyen túl elérték a Taska nevű folyót, mely határukl kijelöltetett, innen dél felől egy utra akadtak, mely Kusniczán át vezetett a „ruthenek földére“, majd a Putni nevű vizhez s kelet felé hajolva Moncsol (Mencsel) nevű közbérczre s innen a Kozi patak mentében az Izához sat.)*

Idő folytán birtokosai lettek az Ilosvai családbeliek, s 1550 táján a Nagy, Tarnóczi és Kisfalusi családok. 1567-ben birt itt Ilosvai Miklós, László és Mihály és Kisfalusi János. 1569-ben Mátyóczy Ilosvai Mihály tiltakozott Vitkai Mihály ellen a miatt, hogy az Polyánkán Lukács nevű jobbágyát s itteni orosz pap házáat megrohanta, őt megkötöztette s utközben Dobróka határában az uton elébb mindkét karjától megfosztotta, azután pedig kegyetlenül megölette, miért is 1570-ben panaszos azon ítéletet nyerte, hogy azon esetre, ha ő több hozzá hasonló nemessel Vitkai fejére megesküszik arra, hogy Vitkai jogtalanul megölte a papot: akkor hatalma legyen felette s Vitkait, a hol éri, mint vétkes gyilkost lefejezheti.

*) Hunyadiak kora, II. k. 47. lap,

1572-ben Tarnóczi Istrán iktattatott be az Ilosvai János-féle részekbe I. György ellenmondása mellett. Megjegyzem, hogy e falunak, mely már egy 1418-ban kelt okmányban, „Négy-forrás“-nak is mondatik, a 15. században az Ilosvai család több ízben nyert itt adományt; 1453. és 58-ik években, midőn Ilosvai László fia Karácsony s testvérei András és György beiktattattak,*) „Praedium Négy-forrás“-nak emlittetik. Még egy 1627. évben kelt birói határozatban is így neveztetett.

1648-ban voltak birtokosai: Ilosvai Ferencz, Gáspár és János, Kisfalusi Gábor és György, Nábrádi János és Illés János.

1768-ban idősb Ilosvai Imre egy itteni Sztülnek nevű jobbágyot elzálogosított Ilosvai Lászlónak 42 frtért és 3 köből, 10 frtra becsült buzáért.

A mult század végén s a folyó század elején birtak még itt az Ilosvai családon kívül: a Bessenyei, Komoróczi, Mikó és Ajtai családbbeliek. Jelenben Soós Pálné és báró Leutsch Albertné birnak legtöbbet; néhány földrészletet s egy belső telket a gróf Schönborn család is.

Hajdan a falu, mint a nép hagyomány útján állítja, nem a mostani helyen, a délnek fekvő hegy tövében, hanem a Borsova jobb partján elterülő sík mezőn feküdt, ott, hol a régi fatemplom helyét most egy kereszt jelöli s a dülő Ófalunak (Sztaroje szelo) mondatik; azonban a 17. században, részint a folyó áradásai, részint a harczias időkben erre átvonult csapatak zaklatásai miatt a község onnan elköltözött. Orosz neve Loza, mi füzeset jelent, vonatkozással egykori helyére a Borsova füzes partjaira.

Polyánka a g. k. lelkészség állomási helye lenne ugyan s bir kötemplommal is, azonban a pap a szomszéd felső Karaszló helységben lakik. Anyakönyve 1792 óta vezettetik.

E század elején Ilosvai Dániel, jeles megyei tisztviselő az Erk heggyen csinos urilakot építtetett, mely most romlásnak indul. Egyik utódja Gáthi Sámuel, ki Ilosvai Máriát birja feleségül.

Póсахáza.

(Pausin.)

Munkácestől délnyugotra $\frac{1}{2}$ mértföldnyire fekvő uradalmi régi helység 47 házzal, 398 lakossal és 2691 holdnyi sík határral, melynek nagy részét uradalmi erdőség képezi.

A XIV. században a Póсахázi család említettik birtokosául, mely nemes birtokos család itt a XVII. század közepéig élt; nevezetesen 1365. említettik Póсахázi Demeter fia Miklós, ki mint királyi ember szerepelt. Pósa, Kaprinai szerint, annyit jelentett a régieknél, mint Pál. 1370-ben királyi emberül működött Póсахázi Máté.*) 1410-ben már jól elvult terjedve a Póсахázi család, mely azon évben osztozkodott Póсахáza falun, mely akkor vizéről Horosztó-nak is nevezetett.***) Ez osztály alapján beiktattatott Póсахázi Benedek fia Lőrincznek leánya Agata, Póсахázi Márton neje az őt illető leányi negyed birtokba. 1415-ben királyi adomány mellett beiktattattak az egész Póсахáza birtokába Póсахázi Pál, Adorján és Gáspár.

1422-ben királyi adományt kértek e birtokra Póсахázi Tamás (László fia), István és Lukács (János fiai), Mátyás (Bálint fia), Pál és Adorján (László fiai), György, Gáspár és Mihály (Mátyás fiai) és Benedek és István (Miklós fiai). A beiktatást rendelő királyi iratban kijelöltettek királyi emberekül: Guti Tamás, Bégányi Jakab fia Miklós, Kerepeczi László fiai Miklós, György és János; Dávidházi Gáspár fiai: Nagy János, Demeter és László.

1488-ban beiktattattak Oroszi Tamás fia István és Fülöp fia Miklós a Póсахázi Miklós néhai fia János-féle itteni részjóság harmadába. Az ellenmondással megzavart beiktatás ismételtetett 1489. és 1493. években.

1522. törvénykeztek Guti Ferencz és bérei Gersin Gáspár — Kisguti Miklós és Lászlóval, valamint Kisguti Abonyi Imre és Meny-

*) Lelesz. Prot. A. I.

**) U. o. Prot. Stat. XIV. P. 283. sz.

hért bérei Csepi Péter, György és Lászlóval és bérei Mindszenti Istvánnal egy psóaházi részt illető záloglevél elsikkasztása miatt.

1549-ben birt itt Pósházi Lasztóczi Mátyás, ki a munkácsi királyi vár körül elterült Isdano nevű irtott erdőt követelte, de Ferdinánd király azt a munkácsiaknak adatni rendelte.

1567-ben taláztatott Nyiri András özvegye kezén 3 porta után 10 házhely.

1579-ben Magócsi Gáspár birtokába kerülven a munkácsi uradalom, a beiktatáshoz megjelentek Pósháza akkori birtokosai Csömöri Zay másképp Pósházi és pósházi Nyiri Ábrahám. 1588-ban birtokolt itt Pósházi Ábrahám maga, 1612-ben pedig már özvegye említettetik; P. Ábrahám fiutódok nélkül hunyván el.

1619-ben Gulácsi Hartyányi Márton és neje Pósházi Anna megvették Veskőczy Budaházi Farkastól ennek pósházi egész részét, kik azt 1599-ben Rudolf királytól nyert adományképen birták.

1630-ban Pósházi Ábrahám és János magvaszakadtával, adományoztatott birtokuk Eszterházi Miklósnak; már előbb Pósházi János részét, annak elhunytával Bethlen Gábor a munkácsi várhoz csatolván, kinek halála után azt Kigyósi Ferencz és István föl kérték s 1630-ban a 32 jobbágytelekből álló itteni birtokot hű szolgálataik jutalmazásául meg is kapták adományképen.*) A beiktatást elrendelő „Lakompakon“ 1630. febr. 16. kelt s a leleszi konventhez intézett nádori parancsban kijelöltettek királyi emberekül: Ilosvai Péter, Komlósi Tamás, Kerepeczi Gáspár, Fornosi László, Szücs János, Nyilas Mihály, Nyéki András, Gerzsenyi Sándor, Kisfálusi Péter, Klaesanoí Horváth Ferenc és Pederi András. Az 1631. évben Jászai István, leleszi konv. pap által eszközölt beiktatáshoz meghivattak szomszédos és érdekelt birtokosokul: Telegdi Gáspár Podheringről, Munkácsi Miklós deák, Soós János, Morda Miklós, Nyilas Mihály Munkácsról, néhai Pósházi Ábrahám özvegye szül. Pécsi Erzsébet és mások; mely alkalommal a beiktatásnak ellenmondottak Dér Tamás, Bethlen Gábor özvegye Brandeburgi Katalin nevében annak munkácsi aludvarbírája a pósházi félbirtok miatt, mely, nyilatkozata szerint, mint a várhoz tartozó Pósházi János magtalan elhunytával ahoz visszafoglaltatott; Pósházi Ábr. özvegye pedig és leánya Anna, Hartyányi Márton özvegye nevében is tiltakozott mind a Bethlen Gábor által történt elfoglalás, mind a kigyósiaknak történt adományozás miatt.

*) Bud. kam. lev, 742. fasc. 14. sz.

1636-ban beiktattatott az eperjesi egyezség alapján Pósháza birtokába Rákóczy György és neje Lorántffi Zsuzsánna, mely alkalommal ellenmondottak Kigyósi István és Ferencz, kik közül Istvánt csakugyan találjuk még 1649-ben is e helység felerészének birtokában, míg a másik felét külső nemesek bírták. Ez évi urbér megjegyzi azt is, hogy mivel a pósházi lakosok a munkácsi várhoz tartozó erdőkből tűzifát szedtek, ezért vizsonzolgálmányul „ágyu és taraczk alá való kerekek csinálásával és a majorhoz való szán és szekér, úgy a madaraknak való kas-készítéssel tartoztak. Nevezetes, hogy 1645. évben Kigyósi István, ki Rákóczy György fejedelemnek munkácsi harminczadosa volt, kérelmére meghagyta a fejedelem Debreczeni Tamás nevű jószágigazgatójának, hogy itteni részjóságát, melyet a mostani mozgalmakban néhai Halábori Mózsés társaival hatalmasul elfoglalt s melyet Kigyósi István 12 év óta békésen birtokolt, a „potentiariusok“ kezéből vegye ki s restituálja neki. 1651-ben Kigyósi István és Ferencz birtokoltak, kiknek Lorántffi Zsuzsánna is adatta vissza birtokait, ahoz való jogukat ők hitelesen kimutatván s III. Ferdinánd még 1650-ben elrendelvé beiktatásukat.

Az 1672. évi urbáriumban pedig ez foglaltatik: Pósháza hajdan Munkács várához tartozott, melyet a vár tulajdonosai jámbor és becsületes tiszteknek adományoztak bizonyos sommában. Az utolsó ily zálogbirtokos volt a Kigyósi család, melytől azt Lorántffi Zsuzsánna, az 1699-ki urbér szerint, háromezer forinton visszaváltotta s ismét a várhoz visszacsatolta; az 1682. évi urbér különösen még hozzá teszi: hogy 1649-ben Munkács urnője látván, miszerint e helység birtokosai a várra nézve igen szoros helyen és a munkácsi határnak nem csekély ártalmára vannak, azért azt az akkori birtokosoktól pénzen megvevén, a rajta levő lakosokat más uradalmi helységekbe szállították úgy, hogy e határ pusztán maradván, majorságnak alakítottatott át.

Annyi bizonyos, hogy midőn 1726-ban a munkácsi uradalom a gróf Schönborn családnak adományoztatott, Pósháza pusztán állott s így első gondja volt a helységet, minthogy a munkácsi várat a király a maga részére fenntartotta, helyreállítani s megnépesíteni. Így 1748-ban gróf Schönborn Jenő Ervin anyja Montfort Mária Terézia grófnő felkarolván ez ügyet, 1750-ben Kieszmann Péter felső-schönborni bíró vezetése alatt 55 főből álló nyolcz frank család telepedett itt le s akkor elhatároztatott, hogy az ujonnan szervezett falu alapítója nevéből „Monforts-sorge“ nevet nyer-

jen, mi megveszte közhirré is tétetett, azonban a nehéz kiejtésű elnevezés néhány évi fennállása után*) kiment a használatból s ismét Pósaháza lett, mit a németek Pausing-nak kereszteltek. 1766-ban már 16 német család honosodott meg, kik egyéb szolgálaton kívül tartoztak az erdőkben fát vágni, szálfákat szállítani, 4 frtnyi bért fizetni s egyéb terheket viselni. A falu körüli erdőt kiirtatta az uradalom 1789-ben s földekké alakította át. 1796-ban építtetett a maiglan fennálló kötemplom, a r. k. község Munkács főkegyháza lévén. Az 1870-ki összeíráskor találtatott a szorgalmas lakosság kezén 344 szarvasmarha és 15 méhkas.

P u d p o l ó c z.

(Pudpolozsja).

Oroszfalu a vereczkei járásban s az ottani hegyszoros torkolatánál gyönyörű, hegyes regényes vidéken 34 házzal, 227 lakossal és 1300 holdnyi bérczes határral. Hajdan Pod-polos, s magyarul, a XVI. századbéli adórovatok szerint, Polosaljának nevezetett. Az előtt a szentmiklósi uradalomhoz tartozott. Az 1691. összeírás szerint Rákóczy Ferencz és Julia árvák birtoklata alatt, volt a helységi kenézség a Koli nevű családnál, mely egy féltelket művelt; a többi 8 jobbágy a nagy nyomoruságban részint elbujdosott, részint kiveszett; sőt, mint a jegyzék mondja, maga a Pap Fedor nevű batyko nagy szegénysége miatt 4 frt helyett csak kettőt fizetett s a fatemplom és lelkézség már akkor réginek mondatott. Most a helyén kötemplom díszlik, szép hársfák árnyában; míg a paplak fából épült, s az anyakönyv 1780. kezdődik.

A Pudpolóczezal összeforrt R o m a n ó c z 1-ső szám alatti há-

*) Az akkori egyházi anyakönyvben is így íratott. Montfortné tábornok-nának ez időben a lucskai küldönczökkal gyakran küldöttek Munkácsról császármadarakat, teknősbékákat s egyéb ily apróságot Bécsbe.

zában a Duzsár nevű volt kenéz-családnál mutatnak egy 1 öl hosszú és 3 láb széles, 5 hüvelyknyi vastag egy juharfából készült asztaltáblát, mely egy ládaszerű aljon nyugszik s melyről azt tartják, hogy II. Rákóczy Ferencz 1703. június 27-kén a munkácsi csatavesztés után, midőn Lengyelország felé vonult, itt töltötte volna az éjt Duzsár István akkori jalovai kenéz házában, másnap azonban Zavadkán Bercesényi Miklóssal s a kíséretében volt lengyel és svéd segéd-haddal találkozván onnan visszatért. A nevezetes asztalt, melyen a sötörésnek mély üregei láthatók, a család kegyeletben tartja és attól megválni semmi áron sem hajlandó, annál inkább, mert az ősi asztal a család fennállásának egyik talizmánjaként tartatik. A háttérben bronzkori művek találhatók, mint 1862. évben a Latorcza jobb parti mezőn a hid közelében.

A pudpolóczi regényes hegy szoros nyílásánál, ott hol az északról folyó Zsdenyova vize a Latorczával egyesül, 1880. május 5-kén a régi fahíd leszakadván, annak helyére a következő évben díszes új vashíd állíttatott.

Puznyákfalva.

(Puznyákuczei.)

Munkácsi uradalmi ruthen helység a munkácsi járásban, Ung-megye szélén 510 méter magasan a tenger színe felett, 24 házzal 223 lakossal és 1356 hold hegyes határral. Nevét vette a Puznákcsaládtól. Az 1649-ki urbér szerint találtatott itt akkor 20 jobbágy, 30 fiu, 4 ló, 14 ökör, 11 tinó, 22 tehén, 55 juh, 30 sertés és 6 méhkas. A Vinieze nevű patak, mely határában folyt, pisztangjai és kövi halai miatt tilalmasban tartatott s a kenézeknek volt rajta egy malmok. Mágócsi Ferencz, még 1597. május 7. Gorovics Ivaskónak adott kenézi kiváltságot a végből, hogy a Berezna hegy tövében egy részt Porosko Homonnai Drugeth és másrészt Felső-Viznicze és Ilkofalva „császárság” helységek közti terület

ten „Gorovics-Visniczki“ újfalut Rudolf király részére alakítson; ez okmányt 1613. Eszterházi Miklós is megerősítette. 1649-ben Puznyák László és 1672-ben Puznyák István, 1699-ben pedig P. János voltak a kenézek, a batyko pedig Puznák Mihály s ekkor a templom és paplak elpusztítottnak mondatott. Az 1649. összeírás szerint, Kucsera Tamás és Gergely, Puznyák Panko és Koczán Lázár a munkácsi várhoz való drabantok voltak s a kenézeknek megengedtetett, hogy a malomért járó ács- és drabant szolgálatukat a távolság miatt öt frttal megválthassák.

1739-ben Hucza máskép Gorovics Ignác és Lukács lengyel nemesek s puznyákfalvi megszállók kérték a gróf Schönborn-családot, hogy a Mágócsi által engedélyezett kenézség rájuk iratassék.

A falu felett 545 m. magasságban van a nevezett grófi családnak egy majorja, mely különösen rozst és burgonyát dusan terem, hegyi legelői pedig jó szénát nyújtanak. A helybeli g. k. lelkesység anyakönyvei 1822-től valók; fatemploma régi. — 1872-ben az uradalom 18 cseh favágó családot letelepített, kikből azonban 7 időközben elköltözött.

Pusztá-Kerepecz.

Munkács és Gát közt a derezeni határral összefüggésben fekszik e helység, most pusztának tartatik, hajdan azonban virágzó helység volt. Az előtt Magyar-Kerepecznek neveztetett, kétségtelenül megkülönböztetésül az Oláh-Kerepecztől, mely most Felső-Schönborn nevét a Kerepecz folyótól vette, mely határán át most is folydogál. Legrégibb ismert birtokosa a Kerepeczi-család volt, mely sok derék férfit adott a megyének s mely a XVII. században enyészett el.

1365. éltek itt Kerepeczi Miklós fia Márton és István fia János, kik többször királyi emberekül is kijelöltettek*). 1378-ban em-

*) Zichy-Cod. III. 281. lap.

lítettnek Miklós fiaul János és Mátyás és 1383-ban Mátyás fia Mihály*).

1398. Kerepeczi Lukács fiaul neveztetnek Tamás és Gergely és ennek fiaul Miklós.

1406. Kerepeczi Duba fia László, Benedek fia Gergely, Domokos fia István, András fia György, és János fia László vizsgálatot intéztettek Tódor herczeg ellen kérést intézvén e végett Zsigmond királyhoz, ki Pacsán, 1406. (feria 3 post. fest. corp. xti) kelt rendeletében meghagyta a leleszi conventnek, hogy a nyomozást eszközölje s a tetteseket idézze a felség elébe. E parancsban királyi emberekül kijelöltettek Kirsanói Imre fia János, Kirsanói Miklós fia Kozma, kis-dobronyi Brigyes és Tamás és Gecsei Demeter, Tódor munkácsi herczeg azzal vádoltatott, hogy Kerepecz faluból negyven szekérnyi szénát erőszakosan elvitetett, a helységbe erőszakosan betört s Kerepeczi Gergelyt bántalmazta, jogaitól megfosztottnak nyilvánította és egy lovát, később husvét táján a mezőről ismét öt lovát elhajtotta s a szántással foglalkozó embereit tetlegesen bántotta; minek folytán Tódor a Jakab napi nyolczadra Csomonyán megidéztetett.

1424-ben beiktattatott Baktai György fia Gergely a Kerepeczi László és Kerepeczi Kulcsár Péter itteni részbirtokaiba K. György ellenmondása mellett; a beiktatást eszközölő Óbégányi Miklós királyi ember. 1429-ben a beiktatás ismételtetett.

1430. perelt Kerepeczi Miklós Hetei Lászlóval bizonyos irományok visszatartása miatt s 1448-ban ő királyi emberül alkalmaztatott. 1496. említették néhai Óbégányi Annától született Kerepeczi Pelbárt, kinek atyja volt András, ennek pedig Miklós, ennek Gergely és ennek Benedek.

1508-ban Kerepeczi Miklós özvegyeül Óbégányi Erzsébet, fiaul pedig Tamás említettik.

1510-ben örökösödési jogon behelyeztettek Ráskai István leleszi k. áldozár és Homoki János királyi ember által Kerepeczi Ferencz, László és András, Osvát fia (kinek atyja volt Barla, ennek pedig István), a néhai Kerepeczi István hátrahagyott vagyonába.**)

*) Lelesz. Prot. I. 29.

**) Leleszi lev. Prot. Stat. K. 46. sz. — Különös, hogy jöllehet Horváth István szerint (140—155. lap.) Kerepeczi Ferencz, László és Andrásnak testvére lett volna István, a történelmileg nevezetes Verhőczy István, az a fentebb idézett okmányban, de általában a Kerepeczi család néven sehol sem említettik; s így valóban kétsé-

1513. pereltek néhai Kerepeczi Illés fiai Péter és György Kerepeczi Imre, Miklós és Pelbárttal az okiratok birtoklata miatt.

1526. említettnek Kerepeczi Pelbárt és testvére Ferencz.

1550. néhai Kerepeczi Bálint Baghi György leánya Zsófiától született Katalin legényei Pósa János neje említettik.

1567-ben az adóösszeírás alkalmával itt három kapu találtott s az összeíró megjegyzé, hogy e falu a munkácsi vár ostroma elfoglalása alkalmával a királyi seregek által elpusztított.*)

1569. Kerepeczi Demeter deák, Szürszabó György neje Nemes Ilonától 500 frtot elvévén, a törvényszék azt ítélte: hogy mivel K. D. most hűtlenség miatt az erdélyi fejedelem (Szapolyai János) által fogságban tartatik, e pénzt a hatóság az ő itteni birtokrészből hajtsa be**).

1570. említettnek birtokosokul Kerepeczi Gáspár, István és János.

1571. Kanizsai György tiltakozik Kerepeczi István ellen, mondván, hogy ez tőle egy házhelyet (székhely, Sella) elfoglalt s midőn viszaköveteli, őt halállal fenyegeti.

Ugyanazon évben Kerepeczi másképp Majthényi Demeter***) beiktattatott egy itteni nemesi udvar birtokába, mely átíratás folytán Kocsi Gáspártól származott s Óbégányi Miklós — Balázs bevállása következtében vétel útján reá háromlott; valamint egy néhai Kisguti Mihály bevállása folytán szintén rászállt jobbagy-telek birtokába. E vagyont Rosso Vincze es. k. tüzőrségi főparancsnok Schvendi Lázár vezértől Kerepeczi Demeter és Gáspár hűtlenségi bélyegezése folytán nyerte egykor s ezeknek ismét visszaengedte. A beiktatást eszközlé Kerepeczi Lukács királyi ember és Gecsei János leleszi áldozár.

1574-ben perelt K. Demeter, K. István és Imrével bizonyos részirtokok miatt.

ges, valjon Verbőczy István csakugyan Kerepeczi Osvát fia volt-e? Vagy mennyiben még előbb Kerepeczi Barla, ki 1429 táján Zsigmond király főasztalnoki helyettese volt, testvérevel János deákkal Zovárd Lászlónak örökösaitól megszerezték az ugocea-megyei Verbőcz helységben fekvő udvarhelyet s így a Verbőczy nevet is vették fel, — az 1510-ben említett három Kerepeczi Verbőczy István-nal csak távolról is rokonok voltak. A XVI. században egy 1580-ki beiktatási okmány szerint, bulesni Kerepeczi („de Bulesu”) is említettik. U. o. H. 111. sz.

*) Budai kam. lev.

**) Megyei levél.

***) Kerepeczi Demeter Szapolyai János alatt munkácsi udvarbíró volt.

1575-ben Kürtössi György királyi ember és Gálffi Lőrincz leleszi pap beiktatták Kerepeczi Jánost, Lukácsot, Ferenczet, Istvánt és Tamást, valamint Kasztellánffi János deákot egy Kerepeczen levő nemesi udvarház és az általok szintén nyugodtan használt egy népes, egy pusztas- és két zsellér-telek birtokába, melyeket néhai Kerepeczi Tamás leánya Katalin K. Demeternek zálogba adott és Tamás magvaszakadtával mint örököseire szállottak.

1580. és 1609-ben bulcsui Kerepeczi Ferencz királyi emberül emlittetik; 1582. és 1584-ben pedig K. István; valamint 1648.

1599-ben volt itt Rákóczy Zsigmondnak 9 jobbágy-háza.

1612-ben birtokoltak itt Kerepeczi György, Oroszi Gáspár és Pogány Ferencz; 1631-ben Bégányi Miklós. 1639-ben Somogyi, másképp Szabó Gábor tiltakozik a K. Miklós által tett elidegenítés miatt, és hasonló ok miatt 1653-ban Kerepeczi Zsuzsánna Tamási István neje K. Ferencz ellen. 1647-ben említettnek birtokosaiul K. István, Miklós és Márton és Gerzsényi Sándor.

1653-ban beiktattattak Kölcsei Kende András és neje Sándor Erzsébet az adományul nyert Kerepeczi Ferencz-féle részekbe. A Fuló János királyi ember által eszközölt beiktatásnál ellenmondotak: Kigyóssi István, Földessy István, Verebeődei István neje Somossi Erzsébet, Kádár Mihályné Turi Zsuzsánna, Ignéczi András, Lövei János, Fazekas Jánosné szül. Kerepeczi Orsolya, Zsoltai Ferenczné szül. K. Anna, Horváth Zsuzsánna (előbb Kerepeczi András, utóbb Kádas János neje), K. Borbála Gulácsi Istvánné és K. Kata Szabó Mihályné.

1663-ban királyi emberül Kerepeczi Ferencz emlittetik, ki ugylátszik, utolsó volt a fiágon, míg a leányok a Fazekas, Zsoltai, Gulácsi és Szabó családokba olvadtak.

1667-ben itteni birtokosokul Kende András és Lövei János említettnek; majd a Péchy, b. Perényi, gróf Degenfeld, Ilosvay, Bósz, Toldi és Vekerdiék birták. Kerepecznek a XVI. század végén saját református lelkésze volt, a beregi egyházkerületi 1601. évi jegyzőkönyvben erre nézve az foglaltatik: hogy a kerepeczi lakosság azért, mert a pap Kerepeczi György ellen hatalmaskodott és szavait megvetette, a paptól megfosztatott. A későbbi háborus időkben a falu elpusztult. A múlt század végén Dercsényi János szerző meg, ki 1825-ben itt timsógyáraat alakított s 9 munkás családot telepített; 1853-ban pedig a Dercsényi családtól gróf Schönborn Károly vette meg, kinek az 1789-ben irtatni kezdett területen magán nagyszerű gazdasága és virágzó timsógyára van. A

gróf Schönborn család itt szerzett birtoka 22½ telek után tett mintegy 1395 holdat.

Ratajna-Ujfalu.

Magyar helység a kaszonyi járásban a Vérke partján Barkaszi szomszédságában. 79 lakházzal, 453 lélekkel és 2268 holdnyi határral; 1870-ben 584 lakosa volt.

A helység alapítója valószínűen a Roffoin család, mely a 13 században hazánkban virágzott; így 1285 Roffoin bán Gábor, kinek Szentjánosi Páznán maradékai a nyir kerületben (in provincia nyir) fekvő birtokukat eladták s ki akkor Debreczen városát is birta;*) e családbeliek Beregmegyében is laktak, így a XIV. század elején 1308-ban Tamás Beregmegye főispánja és négy szolgabírája előtt János (Lőrincz fia) Aladár fiával Lászlóval egyezsége léptek az iránt, hogy László esküvel igazolja, miszerint János és tisztei; Benedek és Roffoyn László mester lovasa megsebesítésében ártatlanok, különben négy márkát fizetni tartozzanak.**)

Egy 1303-iki okmányban pedig Dersffi Roffoyn emlittetik.***)

Különösen Rafajná a 15. században a Csapi család birta. 1447-ben Csapi Zsigmond keresetet indított kusali Jakcsi László, Mihály, Péter és György ellen azért, hogy itteni Szepesi László nevű tisztét s jobbágyait letartóztatták s erőszakoskodást elkövettek. —

1451 Báthori Szaniszló fia István kapta ítélet alapján a Jakcsi András és László-féle részeket. — 1459. elzálogosította J. János részét J. Györgynek. 1460-ban beiktattattak Drágfi Miklós neje Offka és Kállai Margit Jakcsi László részbirtokába.

1461. Szilágyi Erzsébet zálogul kapta Jakcsi László birtokát, valamint J. Györgyné Szemcsei Frank leánya Affra beiktattatott J. György részeibe.

1482. beiktattattak Hetei János (Jakcsi László leánya Krisz-

tina fia,) Anna Nagymihályi Andrásné és Veronika Csaholi Andrásné zálogjogon a helység fele birtokába; 1495—1498-ban pedig Bilkei Péterné született Matucsina Dorottya Matucsina Miklós ellenmondása mellett.

1502. Halmaghi Magavajda Péter és Sándor pereltek Matucsina Miklóssal foglalás miatt. — 1507-ben beiktattattak örökösödési jogon Jakcsi János és György a néhai J. János részeibe.

1524. Ruszkai Dobó Ferencz birtokolt itt 1530-ban Mathuznai Ferencz és Miklós, és Csaholi Péter.

1566. a tatárok elpusztították; akkor birtak itt: Dobó Domokos 2. Mathuznai János 2 $\frac{1}{2}$ telket, M. György és Pál özvegyei és Sándor Antal a többi. — 1576-ban emlittetik Mathuznai „más-kép Matucsina” Gedeon. 1588-ban Dobó és Mathuznai Zsigmond. —

1600. Beiktattattak priberi Melith Péter és néhai Melith Zsuzsanna Perényi Györgyné örökösei a rafajnai erdő birtokába, melyet elődeik a Büdiektől szereztek; — 1611-ben pedig Lorántffy Mihály és Daróczi Ferencz a Dobó Ferencz-féle részekbe, valamint Lóuyai András a kállai kir. vár kapitánya a Szernye és R. Ujfaluban levő azon összes részekbe, melyek Dobó Ferencz és Kövesdi Székely Jakab magtalan kimultával a koronára szálltak s a felkérőnek s utódainak hű szolgálatai jutalmazásául, részint hadi zsold fejében őt illető ezer forint törlesztéseül, részint pedig azért adományoztattak, mert L. A. ezen jószágra Bocskai Istvánnak 600 magyar forintot fizetett, mihez számittatván a király különös kegyelméből neki ajándékozott 40 frtot, így a birtok összesen 2000 frtba számittatott. A Somossi Miklós kir. ember és Csernei András leleszi k. pap által történt behelyezésnél ellenmondottak Lorántffy Mihály és leányai: Erzsébet, Zsuzsanna, Mária és Borbála, valamint Daróczi Ferencz.

1623. beiktattott kir. adomány folytán a Mathuznai-féle részekbe Inanici Horváth István. 1633. nyert itt kir. új adományt Lóuyai Zsigmond, ki ismételtén 1651-ben beiktattott.

Később Lorántffy Zsuzsanna kezével együtt Rákóczy György lépett itt birtokba.

II. Rákóczy Ferencz fejedelem kedvelt kocsisának Diák Matyinak itt egy telket ajándékozott, ki azután vallási buzgósága jeléül itt egy harangot öntetett, mely emlékét maiglan fentartja.

Az 1682. urbáriumban említett rafajnai uradalmi major most Gut határába esvén, ott érintetik.

A reformált község már 1645-ben anyaegyházat képezett, azelőtt Szernyének lévén fiókja. Iskolatanítója 1812 óta van; anyakönyve pedig 1766 óta vezettetik, a mikor Vári Mihály volt a pap.

A mult századokban csak fatemplomban dicsérè a község a teremtöt, melyet 1766-ban megújittatani akarván, a törvényhatóság szemlét tartatott, melynek javaslata folytán 1768-ban meghatározott a terjedelme; ez azután 1824-ig fenállott, a midőn a mostani kőtemplomot építteté, melyet 1836-ban szentelték fel ifj. Vekerdi Nagy Mihály esperes és Filep Samu helybeli hitszónok. A paplaki telket még 1669-ben nyerte a község Lónyai Anna özvegy fejedelménétől, mely később a Lónyai Ferencz féle telekért elcseréltetett.

Főbirtokosai most is a Lónyai családbeliek, jelésül L. Albert főispán, azonkívül Rácz Samu örökösei; kisbirtokosok: Antal, Demeter, Hegedüs, Kovács, Sándor, Tóth s más lakosok.

Rafajna-major.

Ezen, a gróf Schönborn család birtokához tartozó s a nagyguti határhoz csatolt nagyterjedelmű major szép tölgyerdők környezetében fekszik. Hajdan is a munkácsi uradalomhoz tartozván, az 1682. évi urbérben róla feljegyeztetett, hogy itt két nyomásra két nagy tábla föld van, melyet a jobbágyok dézsma fejében művelnek s hogy a rafajnai erdőn volt nagy rétet gondatlanság miatt a víz igen megrontott, hogy rajta 1672-ben 25 öl széna, a mezőn pedig „20 ember-kasza“ után 16 szekérnyi termett. Most a major 615 holdból áll. A gazdaság jó épületekkel van ellátva s 1871. Budvejszből 8 családbeliek erdei favágókul telepíttettek le, kik azonban már 1880-ban a Szidor- és puznyákfalvi hasonló telepítvényekre helyeztettek át.

Rákös.

Magyar és orosz lakosságu helység a munkácsi járásban s az ung-munkácsi országutnál, 378, a legújabb összeírás szerint 282 házzal, 2073 lélekkel és 2211 holdnyi sik és termékeny határral. Hajdan a Latorcza Iványitól e falu keleti szélén folyván, mint a szó-hagyomány tartja, az abban volt sok ráktól nyerte nevét a partján keletkezett helység.

Az 1333-diki pápai tizedek rovatában mint az ungi főesperességhez tartozott anyaegyház emlittetik Rakus néven, fizetvén annak lelkésze pápai adóul 5 garast; 1356-ban pedig Pál neveztetik itteni r. k. lelkészül, ki beiktatta Balázs comest Bród birtokába.*) Az 1391-ki határjárás alkalmával Mária királyné birtoka volt s mint ilyen mindig a munkácsi várhoz s illetőleg uradalomhoz tartozott s mint ilyen az 1484., 1495-ki adománylevelekben előfordul, annak előtte pedig Koriathovics Tódor podoliai herezeg uralta. 1504-ben Drágffi György kapta zálogul.

1523-ban Mária királyné megerősíté a Lázár nevű családot a rákosi kenézségben.

1552-ben a Dobó család bírta.

1630-ban Bethlen Gáborné Rákost, az abban volt nemesi udvarházzal együtt, gelsei Balling János, munkácsi várkapitánynak négyezer frton elzálogosítá s abba ő Kigyósi István kir. ember és Telekesi István leleszi áldozár által ünnepélyesen be is iktattatott.

1649-ben Rákóczy György özvegye alatt találtatott itt 34 jobbágy, 40 fiu, 13 ló, 85 ökör, 14 tinò, 58 tehén, 420 sertés és 70 méhkas. Ekkor volt a faluban hidvám, melyen azok, kik a munkácsi vámon nem mentek át, fizetni tartoztak; az évi jövedelem 9 frtra számíttatott, mi az akkori forgalom csekély voltára mutat.

A Latorczán volt egy három kőre forgott malom, mely Resova malmának neveztetett s melyet Magócsi Gáspárnak 1582. év

*) Zichy Cod. III. 30. 52.

május 3-án kelt engedélye folytán Dienes Mátyás munkácsi birtokos épített. Jövedelmének két része a várat, a harmadik pedig a tulajdonost illette. Az itteni és környékbeli jobbágyság terhe akkor a következő volt: minden egész házhely után györgyi és mihály-napi adóul fizetett a jobbágy 1 frtot, karácsonykor minden egész helyes adott 12 fős kötet-kendert, félkőből zabot, félszekér szénát sat.; együttesen tartoztak a községbeliek urasági bort kimérni, a beregszászi Boeskor nevű szőlőt művelni s a vári kuthoz két öreg kötélre való hársat Pisztraházára bevinni, szerjárást végezni, termény-tizedet adni sat. A jobbágyok itt így neveztettek: Gáti volt a főbiró, Cziberi, Barlabás, Sági, Dombos, Bagi, Kelemen, Tó t, Farkas, Fazekas, Bara, Nagy, Doktor, Balog, Vas, Alföldi, Barkaszi, Rapa, Csomonyi, Mészáros, Ribóczy, Puskás, Malafi sat., kik közül a ritkított családbbeliek ma is élnek még. A jobbágyok közt volt 1649-ben 3 hetes, 3 székely drabant és 1 dobos. A Lorántffy itteni kuriája és Dér János két telekből álló udvarháza szabad volt.

1657-ben a duló lengyelek az itteni Rákóczi-féle udvarházat, az 1659. 26. t. cz. szerint „Kastélyt“ szintén feldúlták s elpusztították. E ház Bethlen Gábor idejében építtetett s gazdasági udvarral és diszes kertekkel volt körülvéve s a lengyel pusztítás után ismét helyrehozott, mert Thököly Imre idejében 1684-ben még diszlott, ki az udvarházat és kertet a tisztek különös gondviselésébe ajánlotta azon évi gazdasági utasításában. 1649. évben özvegy Rákóczy Györgyné idejében itteni kertészül működött Kata János, kajdanói illetőségű egyén. Nyomai a gk. templom és urad. koresma körül maiglan láthatók; mögötte 1848-ig lovas-kaszárnya és tiszti lakok állottak, miknek maradványait 1868-ban adatta el a megyei hatóság.

A falu birtokosa most a gróf Schönborn család.

1595-ben volt e helység reformált része Iványinak fiókja s úgy látszik, hogy épen a r. k. lakosság fogadta el az új hittant, a midőn egyszersmind a plébánia is megszűnt; 1650-ben a reformátusok anyagyülekezetté váltak még 1648. aug. 4-én helyezettvén át Rákóczy György az iványi ref. parochiát ide. Első iskolatanítója 1781-ben Patai József volt, amikor az iskolaház is épült. Anyakönyve 1759-ben volt már ugyan, hanem csupán 1766-ban kezdetek a szülöttek, eskettettek és halottak sorrendben beírni. Előbb fatemploma 1794-ben épült az utcza szélén az előbbi szintén fa-épület helyén. Mostani derék kőtemploma 1836-ban kezdett épülni,

annak helyét gróf Schönborn Fülöp ajándékozván. 1844. okt. 6-án tartatott benne az első isteni tisztelet. Kőtornyának építése azonban akadályra talált, mert 1843. márczius 20-án éjfél tájban az ottani állomási kapitány istállójából tűz ütven ki, félóra alatt 39 gazdának mindene porrá égett, az 1815—16-ban fából épült paplakkal együtt, mely azután új helyen, leginkább gróf Schönborn bőkezősége folytán 1844-ben fölépíttetett.

Az 1798-ki fölvétel szerint, az itteni g. k., szalmával fedett, fapaplak akkor igen rossz karban találtatott, állván az 1 szobából, 1 kamra és 1 kéménynélküli konyhából; az épület oly ronda volt, hogy esős időben — a bizottsági jegyzet szerint — „a szegény pap családjával együtt a szomszédokhoz kényszerült vonulni.“ A templom szintén fa és elavult volt. Most mindkét épület szilárd és díszes, mi a nép sorsa javulásának jele. A 875 gk. és 1050 helvét hv., 11 r. k. és 68 izr. lakosság birtokában lévén az 1870-ki összeírás szerint 49 ló, 1064 szarvasmarha, 387 sertés és 30 méhkas.

A múlt században az erdős határon szétszórva feküdtek egyes gazdák házai, melyek azonban az 1783-diki rendelet folytán a faluba áthozattak, mi sok viszálykodásra adott alkalmat, az új építők robot és tehermentességben részesítettven. — A helység keleti szélén, a patakmeder körül fekvő házsor Kis-Ruszkócznak nevezetik.

Alsó-Remete.

Uradalmi orosz falu a felvidéki járásban 60 házzal és 300 lakossal a Borsova jobb partján rengeteg tölgyfáserdők közt; a szóhagyomány szerint a bujdosó Salamon király a XI. században e rengetegben tartózkodott volna mint bűnbánó remete s innen a helység eredete. Annyi bizonyos, hogy az 1329. évben Erzsébet királyné által Remete Pál-rendű szerzetnek itt volt kolostora s a hely Kis-Berög-nek neveztetett. A hitújítás zavaros idejében pusztított el, vagyona elkoboztatván s a szerzetesek elűzetvén; a kolos-

tor alatt a Borsova vizen két kerekű malma volt a rendháznak, mely még 1588-ban állott. A kolostor maga a templom megett a magaslaton, a mostani Kenéz Iván és Vaszil kerteiben, állott s az, mint 1872-ben megsejmeltem, egy 54 öl hosszú és 23 öl széles területen feküdt. 1856-ban a nép állítása szerint még ölnyi magasan állottak a templom falai, gót f. ragványu ablakkeretekkel s a festés nyomaival; a templom keletelt vala s a mellett nyugatról állott a kolostor, míg melléképületei a kőfallal kerített udvar északi részein nyultak el; a vízlevezető csatornák téglából voltak rakva; a téglák fővennyel valának vegyítve s igen keményre égetve; mint mondják, nem csak az uradalom vitetett el innen tömérdek épületi követ, hanem, midőn a helybeli g. k. templom épült, arra 140 ölnél többet hordottak el a hivek. Az egykori papi birtoklásra mutatnak ezen felül a Remete körül elterülő Papmocsár és Püspökerdő nevű tölgyesek, melyeket Liget és Szaryaserdő környeznek. A Liget-erdő a község tulajdona, melyért sokat szenvedett azon alkalommal, midőn azt Bethlen Gábor idejében Balling főkapitány elvétette, azonban később 1643-ban Rákóczy György fejedelem rendelkezésből Debreczeni Tamás, uradalmi tisztfőnök visszaadta. 1649-ben Lorántffy Zsuzsánna alatt találtatott itt 18 jobbágy; a Kenéz nevű családból négyen voltak soltészok; ezek kötelessége volt a remetei malomra gondot viselni s a várhoz ács munkát teljesíteni. Akkor Sarkadi István nevű hópénzes drabant Rákóczy György által az adófizetéstől fölmentetett azért, mert Ungvár előtt meglőtték volt s ennek következtében munkaképtelenné vált. Orbán, Lukács, Czibár s Szabó, várbeli drabantok valának, Varga, Lengyel, Simon, Égettboros, Szabó sat. pedig közjobbágyok. 1672-ben volt Komjáthi Ferencz a bíró. Az 1699-ki urbérben Remetefalvának mondatik, lévén annak főkezeze Kenéz Demeter, ki egyszersmind batyko is volt, míg Kenéz László azon vidék ispánjául szolgált.

A határjában levő egyik erdei ut Tolvaj-utnak nevezetik, az egykori rablójárások emlékeül. A helybeli g. k. lelkészség 1788-tól vezeti az anyakönyveket. A toronyban levő egyik harang ily feliratot visel: „Jezus Nazarenus rex judeorum. 1617;“ a másik 1792-ben öntetett, a harmadikat 1816-ban Kis-Geőczön László István öntette, végre a negyediket ugyanott László Sándor, Ortutai Sándor lelkészsége alatt, megjegyezvén a mester, hogy e műve már a 468-dik.

U. p. Kisfalud.

Felső-Remete.

Munkácsi uradalmi orosz helység a föntebb érintett falutól félóra járásnyira, 36 házzal és 224 lakossal; a határához csatolt 7498 holdnyi, leginkább uradalmi erdőségből álló területtel. A gróf Schönborn családnak van itt majorja s a Borsova vizen derék malma. A lakosság kezén találtatott 1870-ben 138 szarvasmarha, 1 juh, 162 sertés és 41 méhkas.

R e p e d e.

(Rjapigy.)

Orosz falu Szentmiklós közelében a Latoreza balpartján a munkácsi járásban, 74 házzal és 468 lakossal, hegyes-völgyes tájon a Derenova hegység alatt. Hajdan a szentmiklósi uradalomhoz tartozott, az 1649-ki urbérben mint a „Telegdi urfi“ birtoka említetik. A 17. században vasöntő déje volt itt a birtokos Drugeth György özvegye Eszterházi Máriának, melyet 1666-ban Báthori Zsófia erőszakkal elrontatott; a vizsgálati iratok szerint: a vas földbe vájt gödrökben olvasztatván. A község a 18. században annyira elpusztult, hogy az 1691-ki urbéri összeírás szerint, papja is elhagyta, lakói közül pedig 17 elbujdosott s csak 9 jobbágycsalád tengődött csekély bért fizetvén a földesuraságnak. Jelenleg ismét gyarapodik; 1870-ben találtatott a lakosság birtokában 192 szarvasmarha, 48 keeske, 119 sertés és 10 méhkas. A g. k. lelkésznek van kényel-

mes kőlaká, a templom azonban régi faépület. Anyakönyve 1782-ben nyitott. U. p. Munkács.

A hegy tetején áll a gróf Schönborn család Hurki nevű gazdasági tanyája.

Romanócz.

Orosz falu a Verchovinán, vereczkei járásban, 4 házzal és 29, lakossal, Pudpolócz helységgel összeforrv. 1870-ben 9 háza és 45 lakosa volt. Hajdan a szentmiklósi kastélyhoz tartozott; az 1691-ki összeírás szerint, volt a kenőzség a Hasztics családnál, lakván a kiváltásig feltelken négy testvér, míg a többi volt 3 ház elpusztult.

R o m o c s a h á z a.

(Romocsevicza.)

Orosz helység a felvidéki járásban Kisalmás tőszomszédságában, 42 házzal, 237 lakossal és 2009 holdnyi részint lejtős, részint sík s leginkább tölgyerdős uradalmi határral. Romocsai nevű nemes család már a 14. században élt Beregmegyében; nevezetesen 1398-ban Zsigmond király a Latorczán levő vámoshidat, melyet a Császlóczy család engedély nélkül állított, elfoglalta s Romocsai Péternek adományozta. A Romocsai család különben a Gutkeled családból származik, mely itt tetemes vagyont nyert; később Romocsaháza a munkácsi várhoz tartozott.

Balling János munkácsi főkapitány Rákóczy György fejedelem nevében 1642. április 18-án megerősíté Gajdan Mihályt és Hátmegei Pált e helység kenézségében, minthogy hiteles tanukkal beigazolták, hogy néhai Magócsi Ferencz őket ily levéllel ellátta, mely azonban megégett, midőn közös házukba a villám beütött. 1649-ben volt a Romocsa-falvának nevezett helység kenéze Gajdan Pál s kívülé még 13 jobbágy lakott itt, kik közül Ramocsa nevű volt hetes, Vereczkei pedig székely-drabant; a többi Bábfalusi, Csibár, Csubra s más nevet viselt.

A község a szomszéd Kisalmás főkegyháza, sőt a kisalmási éneklész e helységben lakik.

Roszos.

Orosz falu a vereczkei járásban a máramarosi dél-keleti határ szélén; a munkácsi uradalom tartozéka volt. 1649-ben Rákóczy György özvegye alatt találtatott itt 27 jobbágy-család, 34 fiu, 10 ló, 57 ökör, 47 tehén, 130 juh és 54 méhkas; a jobbágyok közt volt 17 külön házban lakó Mihovics, 6 Petranics és 3 Popovics nevű. Batyko vala Pap Jurko; most a szomszéd duszinaí g. k. egyházhoz tartozik, de van saját fatemploma. Találtatik benne 74 ház, 412 lélek, 2609 holdnyi hegyes határ, 343 szarvasmarha, 274 juh, 164 kecske, 175 sertés és 31 méhkas.

Rosztoka.

(Bereg Rosztoka.)

Orosz falu a felvidéki járásban 82 lakházzal és 372 lakossal; 1870-ben 547-ből állott a népszám. Ily nevű helység kettő van a

Borsova partján s itt épen az, mely a Borsovántul fekszik, tartozik Beregmegyéhez, míg az innenső fele Ugoesa hatósága alatt áll. A XVI. században egészen Bereghez s urbéri birtokul a bilkei uradalomhoz tartozott; 1586. körül, midőn okmányilag először említetik, Dobróka helység határán keletkezett. Majd nagy és kis névvel különböztetett meg, melyek közül a nagy nevű Ugocsához csatoltatott, míg a másik, mely egy 1709-ki okmányban Kis-Dobrókának is neveztetetik, továbbra is Beregnél maradt. E helységet azonban idővel a Borsova háborgatván, a 18. század végefelé a a megyei hatóság a folyót szabályozni s egyenes mederbe vezetni rendelte. E munka felügyelőjeül Gorzó Tamás fia János neveztetett ki, ki tiszteben erélyesen eljárván, ez által a két Rosztokaiak haragját annyira magára zudítá, hogy a szabályozást rossz szemmel néző lakosok tetteleg ellenszegültek, Gorzót elfogták s egy fából rótt tyukólba zárták, hol őt a felbőszült asszonyok piszkárával szurkálták, míg ki nem szabadítottatott s a vétkesek a helyszínén példásan megfenyítették.

A 18. században a g. k. község anyaegyházat képezett s a szomszéd Dubróka az ő fiókja volt, hol 1798-ban a fatemplom szűk és rongált állapotban vala; most diszes kőtemploma van, de a lelkésze Dubrókán lakik. A lakosság marhaállománya 205, sertés 95, méhkas 17.

Kis Rosztoka.

Orosz falu a Verchovinán a vereczkei járásban 30 házzal és 259 lakossal; tartozik a munkácsi uradalomhoz s egyházilag a szomszéd nagyrosztokai g. k. lelkészséghez. 1649. találtatott itt 20 jobbágy, 16 fiuval. A kenészség volt Mágócsi Ferencznek 1611. junius 8. kelt levele folytán a Kalinics-családnál; 1699. volt a kenész Kalinics Leczo; idővel a lakosság száma egyharmadára leolvadt, míg végre a békés idők beálltával ismét gyarapodott.

Nagy Rosztoka.

A galicziai határszélen fekvő orosz helység, 25 házzal és 165 lakossal, hegyes erdős határral; tartozott a munkácsi uradalomhoz; az 1649-ki urbéri összeíráskor találtatott itt 19 jobbágy-család, 16 fiu, 6 ló, 58 szarvasmarha, 95 juh, 32 sertés és 8 méhkas. Kenéz volt a Litonovics-család, e kiváltságot Mágócsi Ferencztől nyervén s melyet később 1613. Eszterházy M. is megerősített; batykoja már akkor, névszerint Pap János, ki 50 év múlva, 1699-ben is működött, adván az uradalomnak évenként egy nyestet; ekkor azonban a lakosság annyira megfogyatkozott, hogy csupán egy népes telke volt.

A g. k. lelkészség csekély; a paplak szűk, a szintén fatemplom pedig elavult régi épület. Anyakönyve 1819. vezettetik. Up. Alsó Vereczke.

Uj Rosztoka.

E ruthen helység, mely 32 házból és 198 lélekből áll, a vereczkei járásban fekszik, Verbiás fiókegyháza s tartozott a munkácsi uradalomhoz. Nevét vette a Rosztoka nevű víztől, 1649. találtatott itt 31 jobbágy 18 fiuval. A kenézség létezett a Gecsovics máskép Gyitkovics családnál, 1627-ben Balling János munkácsi főkapitány adván azt Lukács és Ihnát testvéreknek; ez oklevelet megerősíték Bethlen Gábor fejedelem s később 1645. ápr. 25. Munkácson Rákócy György, Lukács Ferenc, Ignác és Szaniszló részére.

1699-ben a lakosság $\frac{3}{4}$ része elpusztult s elbujdosott s akkori atyák Ruszin Vaszil egy zsellérházban tartózkodott. A lakosság kezén volt 1870-ben 231 szarvasmarha, 71 juh, 24 kecske és 39 sertés.

Runofalva.

(Z b u r u v e z i.)

Orosz falu a vizniczei völgyben s a munkácsi járásban, 12 házzal és 68 lélekkel; tartozik a munkácsi uradalomhoz s egyházilag a felsővizniczei lelkészséghez. 1649. Rákóczy Györgyné idejében volt itt 8 jobbágy, 9 fiu, 1 ló, 48 szarvasmarha, 34 sertés és 8 méhkas. Eszterházi Miklós Munkács ura 1613. adott kenézséget Runa Jánosnak, idevaló jobbágyanak, hogy a falut megnépesítse; 1672-ben Báthori Zsófia alatt viselte a kenézséget Panyko János. Nevét az alapító Runa családtól vette. Az uradalomnak van itt derék vízi malma.

Ruszkőcz.

Ruthen helység a munkácsi járásban az ungi országutnál 105 házzal, 565 lakossal és 833 részint sík, részint lejtős határral. A munkácsi várhoz tartozván, a 14. században Koriathovics birta s azon korbeli okmányokban-Oroszfalunak iratik. Az 1391-ki benedekei határjárási okmányban királynői birtokul emlittetik; az

1484-ki Hollós János féle adománylevelében pedig Ruszkócznak mondatik. 1631. Bethlen Gábor özvegye Brandeburgi Katalin Ruszkóczot más helységekkel 4500 frton elzalogosította Balling Jánosnak.

1646. Rákóczy György az itteni Antalóczi nevű családot szabadossá tette, nevezetesen János, András és István tesvéreket, oly kötelezettséggel, hogy lovon szolgáljanak a várhoz s hogy szabadalmuk a fiág kihaltáig tartson.

Az 1649-ki urbéri összeírás szerint Lorántffy Zsuzsánna alatt itt 46 jobbágy és 54 fiu, 7 ló, 154 szarvasmarha, 256 sertés és 4 méhkas találtatott. A batyko volt Pap János, főbíró Lanczogh András; az 5 hetes és 3 székely-drabant, 11 marhás és 14 gyalogszeres jobbágy közt voltak ily családok, u. m.: Antalóczi, Pap, Lengyel, Csapóczi, Ruszkóczi, Szolyvai, Rojtos, Juhász, Bodnár, Pribék, Móricz, Szabó, Balos, Mogyorósi, Tót, Ibran, Volodár, Gyula, Keresztes, Dombos és Vékei, kik azóta teljesen eltűntek.

1672. volt a lelkész Pap György, kiről az 1699-ki összeírás ezt megjegyzé: „Ez a batyko siket, vén pap, ob defectum suum mint az előtt, most is ad beneplacitum hagyatik félnyestre = 2 ft.“

Jelenleg is lelkészi állomás; anyakönyve 1774-től való; temploma kőből épült. Up. Munkács.

A lakosok kezén talátatott 1870-ben 12 ló, 324 szarvasmarha, 193 sertés és 7 méhkas.

Egy házsor Rákos keleti végén Kis Ruszkócz-nak neveztetetik s Rákos hatósága alá tartozik.

Sáros Oroszi.

Magyar helység a tiszaháti járásban 91 lakházzal, 496 lélekkel és 3256 holdnyi termékeny határral, 1870-ben talátatott benne 96 ház és 648 lakos. Fekszik a Borsova folyó balpartján, nem mesze a Tiszától. A XV. századig Ugoesához tartozott. Kétség-

telenül a kis folyó kiöntése miatt nyerte Oroszi a mellék nevét. A XIV. században a hasonló (Oroszi) család birta, melynek sarjai maiglan élnek; ugyanakkor birtak itt a Borsovai és Kissmuzsaji Kántor nemes családok; nevezetesen 1423. Kántor Mihályfia Ferencz, ki itt ujonnan beiktattatott ősi birtokába.

1424. a Jakesi család kapta zálogul Borsovai Fábián részeit, 1426. a Tivadarfalvi Oroszi és más nemes családok Oroszi és Nagymihályi Ungi Albert s fiai ellen vagyonuk elidegenítése miatt.

1430. Borsovai Erzsébet Szántói Mihályné és Katalin Szántói Andrásné átvették testvérük B. Andrásról leányi negyedilletményeket; ez okmányban Oroszi Ugocsához tartozónak mondatik.

1451. Báthori András beiktattatott Jakesi András és László részeibe s ekkor Oroszi már mint beregmegeyi helység említettetik.

1454. Kisguti János perelt Oroszi Mátyással elzálogosított ősi birtoka iránt.*)

1460. beiktattatott Drágffi Miklósné és Kállai Jánosné (Jakesai Offra és Margit) a néhai Jakesi László ősi birtokába; 1461-ben pedig Szilágyi Erzsébet 1458-ban Oroszi Miklós vagyona hűtlenségi bélyegen elkoboztatván: Kállai Pálnak adományoztatott.

1466. Kisguti Miklós és fia Balázs, valamint néhai Kisguti Jakab gyermekei Miklós, János, Mátyás és Borbála részére vizsgálatot tettek Bégányi Mihály kir. ember és András leleleszi k. pap Ujhelyi Sebestyén, beregi alispán, Oroszi Fülöp és fiai György és Márton és testvére Tamás ellen azért, hogy ezek a panaszlók egyik jobbágyát megkötözték s fogva elhűrezolták, egy másikat kegyetlenül bántalmaztak s egy harmadiktól négy ökrét erőszakosan elvették.

1479. Szirmai Fóris és Péterfalvi Beke, másképp Oroszi Mihály fia Istvánnak fia Kelemen beiktattatott a helység harmadrészébe; 1493-ban Drágffi Bertalan beiktattatott zálogczimen Jakesi Ferencz itteni birtokába; 1495-ben Tarczai János és neje a Borsovai Mihály féle részbe csere útján, valamint Bilkei Péterné szül. Matucsinai Dorottya is.

1496. Kántor Mihály zálogba adta birtokát Oroszi Tamás, István és Jánosnak, 1499-ben Körösi Sigmond beiktattatott a Kántor Mihály-féle részbe.

*) Lelesz. Prot. C. II. 23.

1506. Daróczi Márton zálogul átvette 47 és fél forinton Borsovai Péter és János itteni és borsovai részét. 1507. Oroszi István és László beiktattattak a Jakesi János-féle részbe, mi 1612-ben megújítottatott.

1513. idősb Lónyai Jánosné vizabocsátá Oroszi Gáspár és Istvánnak zálogbirtokát.

1523. Oroszi Ferencz vizgálatot indított Oroszi István ellen, kik a borkiméretése felett viszálykodván, ez utobbi erőszakosan egy hordó bort elkoboztatott.

1525. Oroszi Demeter tiltakozott Oroszi István és Gulácsi Mihály ellen Oroszi, Borsova, Kismuzsaj, Ugornya, Tákos, Gergelyi, Gulács és Tivadar helységekbeni részek elidegenítése miatt.

1526. pereltek Oroszi János és fia Péter — Oroszi Istvánnal, neje Katalinnal és fiai Márton és Péterrel azért, hogy ezek egy a kaponya-tökeze nevű réten összegyűjtött szénát felégették. A vizgálatot eszközölő Szántói Péter leleszi k. áldozár.

1547. Oroszi Péter és Gáspár tiltakoztak Jakesi Mihály ellen oroszii és kismuzsaji részek elidegenítése miatt.

1552. beiktattattott Oroszi Demeter a Matuznai-Jakesi Katalin és testvére paposi Eördög Erzsébettől csere és ráfizetés útján megszerzett rész birtokába, melyért, valamint a kismuzsajban szerzett hat telekért és szőlőért, Ugornyan 3 telket és pénzt adott.

1553. beiktattattott Oroszi Péter a Jakesi Mihálytól zálogul rámaradt 4 jobbágy és 1 prédialis telek birtokába.

1562. Miksa király meghagyta a leleszi konventnek, hogy Sárkány másképp Szalay Ambrust és Simont, és varasdi Czellenk Balázst, az Oroszi Mátétól, Korlatovics Pétertől, Somlyódi Ferencztől, Mondolay Jánostól és Reszegey Páltól hűtlenségi bélyegen elkobzott itteni és kis-muzsalyi, valamint Pócsa, Almásd, Körtvélyes, Szelind és Recsege biharmegyei helységekben levő részeikbe iktassa be. — 1566-ban a tatárok a falut elpusztiták annyira, hogy 1567-ben csupán 9 népes telek találtatott.

1575-ben birtokolt Oroszi Demeter és Daróczi János.

1581-ben Oroszi Pál. Kristóf és Lázár. — Kristóf elzalogosított 1 jobbágytelket 24 frton Mokesai Balázsnak.

1588-ban birt itt Oroszi Tamás és Gáspár; 1600-ban pedig: Mokesai Balázs, Nyárad Albert és Sajgai Pál is; 1610-ben Oroszi László; 1647-ben: Sulyok György, Ferencz és Sándor, Mező László, Uray György özvegye, Oroszi Tamás és Keresi Ferencz.

1643-ban Oroszi Kata Komjáthi Tamás özvegye, Ráthi Judit Oroszi Gáspár özvegye és O. Anna Palágyi Gáspárné osztályra léptek.

1694-ben birtak itt még Szendi Zsigmond és Csemiczki András.

Jelenben főbb birtokosok itt Budai Lőrincz, Morvai Pál 1878. országos képviselő és Mózer Vilmos örökösei.

A protestánsok 1595-ben már népes anyaegyházat képeztek; 1777-ben megengedte nekik a törvényhatóság, hogy a templomot kijavíthassák; ez időtől az anyakönyv is vezettetik. 1797 óta pedig külön telken lakó iskola-tanítója is van. Az eredeti XV. századbeli egyhajós r. k. templom, melyet a protestánsok elfoglaltak, különösen az 1779-ki évi kijavítás folytán tetemesen átalakított. Nagyobb harangját az egyház 1790-ben öntette, a kisebbet pedig 1814. alsó-draskóczi Morvai Pál és neje Csicseri Ormos Mária. Új kőtoronyát 1845-ben kezdé építtetni.

A helybeli r. k. lelkészség 1810-ben alakított, melyhez nem kis áldozattal és tevékenységgel járultak cserneki Desseffy János és Markovics Ferencz. Az új templom 1839-ben emeltetett.

A szóhagyomány szerint a határában levő Kelemenhegyen egykor állítólag vörös barátok klastroma állott volna.

Sarkad.

Derék orosz helység a felvidéki járásban 90 házzal, 503 lélekkel és 4676 holdnyi erdős határral. Mint a munkácsi vár tartozéka a 14. században Koriathovics herczeg birta, majd Erzsébet királyné birtokába került, ki nek Rác Miklós nevű munkácsi várnagya a beregi és b.-ujfalvi népekkel a Dolhai család birtokát elfoglaltatván és Sarkad, másképp Oroszfalu helységét elpusztítván, e tény miatt ellene vizsgálat intéztetett. 1398-ban királyi megerősítés folytán beiktattattak Tódor herczeg és testvére Vaszil szintén podoliai herczeg és ennek unokatestvérei (t. i. Szaniszló és János fiai) Péter, János, György és Bogdán e helység birtokába, melyet Tódor

és Vaszil hercegnek Szaniszló hű szolgálataiért örök időre adományoztak a nevezett rokonaiknak.*)

1401-ben Kirsanói Miklós, Mihály és János Koriathovicsnak a sarkadi erdőben levő sertésaklait felégetvén s Boris Iván nevű jobbágyát megölvén, Zsigmond király ez ügyben vizsgálatételre utasította a leleszi konventet, kijelölve királyi emberekkül: bródi Kadis Miklóst, Sarkadi Szaniszlót, Kisfalvi Makszem fia Jánost, Bilkei Bálint fia Györgyöt és Bégányi Cseh Istvánt. A bűntény kiderítettvén, a vádlottak a királyi rendelet értelmében a györgynapi nyolczadra a törvényszék elé idéztettek.

1410-ben királyi új adományt kértek s annak alapján ismét beiktattattak Sarkad és Dolha birtokába a fentebb nevezett podoliai hercegek utódai, jelesül Dolhai Szaniszló, János, György és Bogdán. Az Ilosvai István kir. ember és Vincze nevű leleszi áldozár által megejtett beiktatásnál ellenmondván Dolhai Sándor fia Péter.***) Valaminthogy 1411-ben Dolhai Szaniszló, János, György és Bogdán beiktattattak Guthi Pál királyi ember által Sarkad, Románpataka és Kuk-havasa birtokába Komlósi János ellenmondása mellett; 1417-ben pedig királyi új adomány folytán a fentebbi helyeken kívül még Dolha s az ottani vámjog és Zadnya birtokába. Az 1418-diki osztálylevél értelmében volt a Dolhai család birtokában Sarkadon 11 népes és 5 pusztatelek, udvarház, egy keresztény fatemplom toronnyal, czinteremmel és sirbolttal s ruthén fatemplomka szintén temetővel; egy ekényi szántóföld, tíz ekényi makkos erdő és 200 kaszásnyi rét.***))

1451-ben Sarkad kicséréltetett a Kusnicza s Kereczke nevű faluért, 1466-ban azonban Szilágyi Erzsébet által visszavétetett s azontul folyvást a munkácsi várhoz tartozott.

1505-ben Perényi Imre nádor megrendelvén Komlósi Péter mester, János és Mihály kérelmére Sarkad határának bejárását, nádori emberekkül kijelöltettek: Ilosvai Miklós, Homoki András és István, Óbégányi Kristóf, György és Boldizsár, Oroszi Tamás, János és Boldizsár, Borsovai Miklós, Hetei Demjén és Gecsei Bertalan. A határ keletről kezdődvén, tartott Sospatakának észak felé, a Fertő pocsolyát és Berehet érintvén.†)

Rákóczy György özvegye alatt 1649-ben találatott 29 jobbágy,

*) Lelesz. Prot. VII. Introd. & Stat. H. No. 115.

**) U. o. Prot. Stat. D. No. 245.

***)) U. o. Prot. B. B. II. 389. N. 24

†) U. o. Prot. Met. I. 487

48 fiu, 3 ló, 166 szarvasmarha, 165 sertés és 51 méhkas. A főbíró volt Serepko Illés; batyko Pap Mihály, a Dancs, Egresi, Festő, Vupatko, László és Bobis családbeliek voltak hetes s Sándor és Orbán székely-drabantok; a többi jobbágy is magyar nevű vala, u. m. Ferencz, Nyiresfalusi, Farkas, Lőrincz, Kozma, Ilonezai, Kovács, Kopasz, Oláh és Vizniczei, kiknek utódai maiglan élnek s jóllehet magok közt oroszul beszélnek, de a többi oroszoktól eltérőleg magyarosan öltözködnek, viselvén zsinóros posztó-dolmányt és pörge kalapot virággal vagy darutollal; míg a nők virágos szövetű szőrkelméből varrt bő szoknyát, pruszlit, vállinget és selyem kendőt hordanak.

A lakosok kezén találtatik 321 szarvasmarha, 138 sertés és 18 méhkas.

Egy 1599-dik évi adóösszeírásban Kis-Sarkad emlittetik, melyben Rákóczy Zsigmondnak egy jobbágya lakott.

Sarkad g. k. hitközsége a nyiresfalvi lelkészséghez tartozik; de van 1871-ben épült s belülről egészen festett csinos temploma.

Alsó-Schönborn.

(Novoje Szelo.)

Német falu, mely Munkáctól délre egy órajárásnyira fekszik s áll 51 házból, 379 lakosból és 2095 holdnyi sík határból. Hajdan, nevezetesen még az 1484-diki Hollós János-féle adománylevélben Kisfalunak, az 1495-diki Csáktornyai Ernuszt-félében pedig Kisujfalunak neveztetett; a XVI. századbeli adórovatos összeírásokban s az 1649-ki urbérben pedig Munkácsujfalunak mondatott s innen az oroszok maiglan „Novoje Szelo-“nak hívják. — 1599-ben találtatott itt 11 jobbágyház; 1649-ben 25 jobbágy és 21 fiu; marhaállományból pedig 1 ló, 66 ökör, 15 tinó, 39 tehén, 119 sertés és 51 méhkas. Akkori lakosai, kik mint a munkácsi uradalom jobbágjai, szolgálmányul a várban különféle foglalkozást végezni s különösen a Rákóczy György fejedelem alatt a XVII. század kö-

zépén nagy gonddal ápolt vár-kertet művelni tartoztak, mindnyájan magyar nevet viseltek, u. m.: Lánfalusi, Molnár, Bakos, Pap, Kertész, Fog, Balázs, Turi, Csomonyi, Máté, Nagy, Lazi, Szernyei, Lőrincz, Fazekas, Tóth, Hajdu, Fóris, Miklós, Valkócz és Sós, kiknek családjai végleg eltűntek innen.

1648. július 28-án Munkácson kelt rendeletében meghagyta Rákóczy György, Debreczeni Tamás nevű uradalmi igazgatójának, Lövei Gergely várnagynak és Maxai György udvarbirónak, hogy a Munkács-ujfalvi jobbágyságot is a várhoz szolgáló más falubeliekhez képest, ezentul kétfelé osztván, felét egy-egy héten fordítsa munkába. E magyar szövegű rendeletet a fejedelem titkára páloői Horváth János is aláírta. 1567-ben a munkácsi vár ostromlása alkalmával elpusztított. 1665-ben említették főbiróul Kósa Márton, esküdtül Balázs Máté.

1672-ben Báthori Zsófia alatt volt a főbiró Kertész János, s találtatott 28 jobbágyság és 39 fiú; s adott a község a várbeli konyhára 40 tyukot, 10 ludat, 80 tojást s konyhapénzül 3 frtot. E fejedelemné az Orosz-féle elpusztult telket temetőhelynek fordíttatta, mely a régi faluhelyen ma is meglátszik. — 1699-ben nem találtatott már csupán $5\frac{3}{4}$ népes telek, a 10 időközben elpusztult; lakóinak legnagyobb része a háborus időkben részint elveszett, részint elbujdosott. Ekkor temploma volt már, de lelkésze nem, a fonsi pap járván ide, miből kitűnik, hogy az akkori népe reformált hitű vala. —

Az 1682. évi urbérben feljegyeztetett: hogy a falu határa a munkácsi területből szakasztatván ki, azért a helység Munkács-ujfalunak is mondatik; akkori 20 jobbágyság lakosa még kizárólag magyar volt, u. m. Pap, Lánfalusi, Kósa, Bakos, Lőrincz, Orosz, Kertész, Balázs, Máté, Nagy, Szernyi, Valkóczy, Kozma, Kaszonyi, Fog, Molnár, Csók, Lazi és Barta. Ezek közt volt 3 cserép, 1 tálesináló, 1 ács sat.

II. Rákóczy Ferencz alatt 1704. találtatott még 15 jobbágyság és 16 fiú: ez összeírás szerint a határbeli földek fákkal és bozót-tal annyira benőttek, hogy nem használtathattak. Azt is említi az összeírás, hogy a helység annakelőtte a munkács-beregszászi országot (via regia) mellett (tehát a mostani görkecsi és Schönborn közötti erdős téren) feküdt; de a harcok folyamában a lakosok az átvonuló csapatoktól szorongattatván és zaklattatván, a régi falut elhagyták s beljebb az erdőben rakták össze házaikat, itt alakítván új falut. Az előbbi falu elhagyatott határán most is

meglátszanak a fákkal benőtt régi szántóföldek nyomai s az egykori temetőben ásás közben csontok s egyéb emlékek találtak. 1726-ban itt csupán 6 jobbágy, 2 zsellér és 18 fiu lakott.

1728-ban a gróf Schönborn-család kapván adományul Ujfalut is, az elpusztult telkekre idegen csa'ádokat telepített. 1732-ben érkezett ide az első öt franki-német; 1749-ben már 12, 1764-ben 15 és 1772-ben 16 jövevénygazda számláltatott, kik a földesurnak terményeikből tizedet s házankint öt frtnyi bért tartoztak adni. Az ujonnan megnépesített és rendezett falu új tulajdonosától (Alsó) Schönborn nevet nyert. A szorgalmas német s r. k. község birtokában találtak 1870-ben 57 ló és 347 szarvasmarha; van saját kötemploma s iskolája s Munkácsnak fiókegyháza. A temetőhöz 1793-ban Grieszmann nevű ottani káplán irtatott egy új darabot.

Felső Schönborn.

(Koropecz.)

Munkácstól keletre egy óra járásnyira kellemes dombok alján fekvő német helység. A XIV. században Oláh Kerepecz majd később egyszerűen Kerepeczke, végre a XVI. századbeli adórovatokban Krajna Kerepeczke néven említett, mely eredeti elnevezését a határán átfolyó csermelytől vette. Mint királyi birtok, a krajnai kiváltságolt helységekhez tartozott s lakói az, 1378 és 1466-diki királyi levelekben oláhoknak mondatnak. Az 1484. Mátyás király adománylevelében Kis Kerepecznek és a munkácsi vár tartozékának mondatik, úgy az 1495. Csáktornyai Ernuszt-féle okmányban is.

1599-ben találtak itt 20 jobbágyház.

Az 1649-ki urbéri összeírás szerint volt Kerepeczken 28 jobbágy és 21 fiu 21 telken, 130 darab szarvasmarha és 20 ménkas. A kenézség a Vad nevű család két tagjánál rendre járt s akkor a

többi hat családbeliek a közönséges jobbágyszolgálatokat tették. Az akkori jobbágyok többnyire magyar nevet viseltek, u. m.: Czigány, Vad, Lucskai, Lengyel, Turi, Farkas, Dubinkai, Turai, Repedei, Fogarasi, Vajda, Pap, Borju, Urda, Kenéz, Kovács, Varga, Kis és Zazulai. Ezek közt volt 1 hópénzes, 4 hetes és 1 székely drabant. A Papphegyen való szőlőjüket 1645-ben kezdték művelni.

1672. volt a kenéz Vad Simon, a batyko pedig Pap Mihály második feleségü; akkor találtatott itt összesen 28 jobbágy, 31 fiu, 22 házhely; 1682-ben pedig 35 jobbágyszemély, 44 fiu, a főkenéz volt Lengyel Péter s a batyko Pap Mihály. 1704-ben II. Rákóczy Ferencz alatt volt 26 jobbágy és 25 fiu; az akkor dühöngött harczias időkben azonban csakhamar elpusztult e helység is, annyira, hogy 1728-ban, az új adományos gróf Schönborn Ferencz majd egészen néptelennek találta, miért is az akkori 7 jobbágy személy által lakott $3\frac{1}{2}$ házhelyen felül volt 12 pusztatelekre idegen meg szállókat igyekezett szerezni, kik 1730-ban meg is érkeztek. 1764-ben volt itt már 15 német család megtelepedve; 1766-ban pedig 23, majd 1772-ben 24; s azóta a szorgalmas német telepítvényesek annyira megsaporodtak, hogy az 1870-ki összeíráskor 24 házban 311 lélek találtatott, kiknek kezén 55 ló, 246 szarvasmarha, 39 sertés és 21 méhkas volt. Jelenleg van benne 44 ház és 279 lakos.

A 255. r. k. lélekből álló hitközség, 1741 óta Munkács fiókja volt, 1746-tól fogva a munkácsi káplán minden harmadik héten mondott az itteni fatemplomkában misét; míg végre 1788-ban szervezetett saját lelkészsege s a régi fatemplom helyére 1807-ben csinos kőtemplom építtetett, melybe az orgonát később Majerhold Antal szatmári kanonok állíttatta. A paplak és templom a vallási alap költségén emeltettek, de a lelkészt a gróf Schönborn család javadalmazván, ezért itt a kegyuraságot is gyakorolja. 1796-ban működött itt segédlelkészül Friedrich Ignác, ennek halála után Láposi Marcell. A helységet több ízben érte tűzvész, de legérzékenyebben 1880. április hó 29-én délelőtt 10 órakor, a midőn a templom s a falu dél-keleti része teljesen elégett.

Selesztó.

Orosz falu a munkácsi járásban a vashámorokon túl 71 házzal és 447 lakossal. Nevét kétségtelenül az egykori mocsártól, Széles-tó-ról kölcsönzé. Egykor nem a mostani helyén, hanem nyugatra az olvasztó feletti dombon feküdt, hol az egykori templomnak és temetőnek nyoma maiglan látszik. Jelenleg a falu lent a völgyben áll, régi g. k. fatemploma érdekes alkotásu, bejáratánál a csarnokban két régi, fára festett kép és egy szokatlan idomu kettős ferde keresztü feszület látható, melyek, mint állítják, még az előbbi helységről erednek. A lelkészség is régi, anyakönyvei 1777 óta vezettetnek; a lakosok 16 r. k. és 22 zsidó kivételével mind ruthénék s van kezökön 6 ló, 141 szarvasmarha, 15 kecske, 79 sertés és 16 méhkas, s azonkívül a közeli uradalmi vasgyárnál is foglalkoznak.

A falu felett emelkedik az Óvár, oroszul Horodistye nevű tölgyerdő, melynek ormán 6—7 öl széles és 1—2 öl magas földtöltéssel és sánczokkal körített igen régi erősség szemlélhető, mely földvár a Háthegyen levő Bogoszlár és Horotyán nevű hasonló idomu erődtésekkel összefüggésben állott. A kapu nyilásszerű bejáratainál ásatást tévén, durva őskori cserepekre akadtam. Csakugyan Selesztó körül bronz-műveket is találtak, karpereczekre s az átelleni Zsarnyó hegyen a Csonkás alatt, hol szintén régi körvár nyomai vannak, 1848-ban kétélű rövid bronz-kardot s az új malom feletti Vinohorod melletti dombon bronz-esákányt leltek.

E völgyben már a XVII. században voltak vashámorok és vasolvasztók, valamint két üveghuta, melyek még 1699-ben elpusztultak. A nagyobb huta, a vorotniczai határban feküdt. Rákóczy Ferencz alatt sinvason kívül esákányokat és kapát is gyártottak, 1738. és 1743. években azonban a dögvész elsepré a munkásokat, a mikor azután a Szepességről és Csehországból Janoviczról szállítottak új munkások. Az újabb időben inuen kikerült apró vasöntvények

finomságuk miatt nagy kelendőség- és hirnek örvendenek. (L. Vasipar.)

A XVIII. században itt fűrészmalmok is működtek, uszdn szállittatván a fa.

Sid.

Pusztá a daróczy határon. Hajdan falu volt. — 1307. évben a nagyváradai káptalan előtt Daróczy János Várdai Aladár fia Prébárd és Lászlónak 40 márkáért elzálogosította Sid és Kerva helységeket, melyek akkor elpusztulva voltak*) 1341-ben Kisvárdai János és Daróczy János osztozkodtak e helység felett, közbejárván Pető beregmegyei alispán bírótársaival.**)

1347. Morocsuk beregi főispán és 4 bírótársa előtt az Ardónál tartott közgyűlésen Várdai János tiltakozását nyilvánítá Gelényesi János és Miklós jobbágjai által Sid iránt;***) 1349-ben pedig a Kárásznál tartott bereg és szabolcsmegyei nemesek szentgyörgynapi nyolczadi közgyűlésén Várdai János — Bulesui Miklós és János ellen a pert megújítván, ezektől a gyűlésen kérdezteté, hogy mi joga birják ők a Gelényes és Darócz közt fekvő Sid helységet? Mire azok ügyvéde Mártonnak a beigazolásra halasztás engedtetett s erre határidőül előbb szentmihály — utóbb szentmártonnap utáni nyolczad kitűzetett.†) Ugyanakkor Miklós nádor meghagyta a leleszi konventnek, hogy Sid — birtokot Várdai részére foglalja el.

1353. Miklós nádor rendeletére az egri káptalan küldötte és Bakai Mihály királyi ember Sid birtokot az ott összejött szomszédos érdekeltek, különösen Csarnovodai János és István, Petledi

*) Zichy Codex II. 603.

**) U. o. I. 115. 612.

***) U. o. II. 252.

†) U. o. 366.

Tamás, Daróczy László és ennek két jobbágya által ölben hordatott fiacskája Lőrincz és István jelenlétében bejárván, abba Várdai Jánost beiktatták Dessewffi János és Domokos tiltakozása daczára és a két kis fiu nevében is a két jobbágyság órást nyilvánítván. A Dessewffiek által birt Gelényes helység határát Sidtől a Miez (Mych) folyó választotta el.**) Ugyanakkor Várdai János Gelényesi Dezső fiai ellen Marocsuk beregi főispán és a királyné főlovászmestere előtt az ardoi gyűlésen emelt panasz folytán Csarnavodai Miklós mester megvizsgálta a helyszínén azt, hogy Dezső fiai az ő földje termését csakugyan jogtalanul elszedték,**) mi ellen Várdai ünnepélyesen tiltakozott a nevezett gyűlés színe előtt.***) — 1354-ben királyi rendelet folytán a beregi alispán és bírótársai is megvizsgálták a foglalást a helyszínén s Dezső fiait a jogtalan használatból eltiltották†), mely eltiltást az egeri káptalan is teljesíté akkor Petri István királyi ember társaságában.††)

1356. a Dédában tartott megyei gyűlésen Várdai László fia János mester panasza tárgyalatott s megállapított, hogy Sid nevű birtokának egyrészt csakugyan Dezső fiai János és Domokos elfoglaltatták gelényesi jobbágyaik által, azonban 12 nemes és számos nem nemes tanu által beigazoltatott, hogy a Dezsőffiek a területet azért vették művelés alá, mivel Várdai János azt elhagyta.†††)

1358. Várdai Miklós és Daróczy János cserére léptek.§)

1370. Daróczy László fiai István és Lőrincz beiktattattak itt. — 1379-ben a leleszi konvent előtt Daróczy István és testvérei Lőrincz, Tamás, János és Bertalan, és Guthi János fiai Mihály és Péter osztályos atyafiak tiltakoztak Daróczy birtok egy negyedrészen és Sid birtoknak Várdai Domokos által való birtokba vétele iránt.§§)

1380. Visegrádról (tertio die festi beati Thomae apost.) meghagyván I. Lajos király nevében Szepesi Jakab országbíró a leleszi konventnek, hogy Daróczy László fiait István és Lőrinczet Sid birtokába iktassa be, királyi emberekül kijelöltettek: Bégányi László, Borsvai Egyed fiai László, János és Miklós, mely alkalommal azon-

*) Zichy Codex II. 521.

**) U. o. 532.

***) U. o. 533.

†) U. o. 561.

††) U. o. 563.

†††) U. o. III. 36.

§) U. o. 126.

§§) U. o. IV. 106.

ban Várdai János fia Domokos mester Pál nevű tiszte által ellenmondván, ennek folytán ő a királyi szék elé idéztetett.*)

1435-ben Kisvárdai Miklós és Pelbárt kezén volt; ekkor találtatott itt 1 ekényi (150 hold) szántó és 3 ekényi dombos erdő.

1469-ben a Kisvárdai családbeliek és a Daróczi nemesek vizsgálatot indítván Csarnavodai György, Egyed és János ellen, ez okmányban említettik, hogy vádlottak a daróczi határból a Sid pusztáig terjedő földet elfoglalták.

1611-ben Melith Péter és neje Szokoly Erzsébet iktattattak be Sid birtokába.

1672-ben e pusztát, mely az okmányban „Pusztafalu-föld”-nek is mondatik, a geléniesiek oly feltétel alatt vették át a Márok nevű helység fő és nemes birtokosaitól, különösen Homonnai Drugethnétől, hogy a termény-kilenczedet a Márokban lakó grófi tiszteknek idejekorán szállítják, megengedvén azt is, hogy a szántóföldek közt levő haraszt, körtvély és más vadfát kivághassák, a derék erdőhöz azonban, mely tilalmasban tartassék, ne nyuljanak.

Serbócz.

(Serbuvczi.)

Ruthén falu a Verchovinán a zsdenovai völgyön a vereczkei járásban, 34 házzal, 220 lakossal és 1550 holdnyi hegyes és erdős határral. Hajdan a szentmiklósi kastélyhoz tartozott. 1612. Nyári István Kelemanovics nevű hat tagból álló jobbágycsaládnak adott kenézséget a végből, hogy az erdőségben fekvő „Serbovicz” helységet megnépesítse, oda tíz évi adómentesség ígérete mellett idegen jobbág্যokat szállítván; egyszersmind megengedte, hogy egy örlő- és kalló-malmot építhessen a Demjanovics nevű vizen s a „Huszna” havason kilenczed-adás mellett legeltethessen a község.

*) U. o. 229.

1649-ben volt a „Huszla“ havas oldalán 19 ház, mely a munkácsi várhoz szolgáltatta a termény-tizedet és a kemenczezabot. Az 1691-ki urbéri összeírás szerint, találatotott itt az Artim és Kanyuk nevű kenézesaládokon kívül 14 jobbágYTELEK, melyekből azonban tíz elpusztult, úgy a templom is. Papi teleknek ez évben rendeltetett egy pusztahely, melyen kőépületben ma is lakik a g. k. lelkész; régi fatemploma azonban közelebb megégvén, most a nélkül van a község. U. p. Alsó-Vereczke.

Skuratócz.

Orosz falu a munkácsi járásban Ungmegye szélén, 28 házzal, 145 lakossal és 502 holdnyi hegyes-völgyes határral. A patkanóczyi közbirtokossághoz tartozván, annak sorsában részesült. 1849-ig báró Perényi Zsigmond birta, kiről gróf Buttler Sándorra szállt később vétel útján, a kincstár által elkoboztatván.

Som.

Szép, vidám fekvésű magyar falu a kaszonyi járásban, 131 lakházzal, 938 lélekkel és 4279 holdnyi tértartalommal, termékeny s jól művelt határában nagy tölgyerdők s jó zamatu bortermő szőlők díszlenek.

A 13. században e helység királyi birtok volt; ez kitetszik az

1272. évben V. István által a Lónyaiak elődének, Rusdi Mihálynak kiadott adományleveléből, melyben Som Lónyával határos királyi helységnek mondatik; sőt 1318-ban Róbert Károly idejében Som Munkács királyi vár tartozéka vala, ugyanis akkor a király nevében Ilsvai Leuszták nádor ispán meghagyta a leleszi konventnek, hogy Som és Zúpszol királyi helységek határait járják be s arról jelentést tegyenek.*)

1417-ben Kaffai Pán Endre és Helele munkácsi várnagyok Szécsi Gál fiai Jakab és György ellen pert indítottak azért, mert ezek a Somban talált 41 hordó borukat erőszakosan lefoglalták; ennek folytán Zsigmond király rendeletére a leleszi konvent vizsgálatot tévén, az elvett 40 hordó bor 2000 uj forintra becsültetett. Királyi emberekül kijelöltettek ez alkalomra Pósházi Mihály fia János, Kerepeczi György, Óbégányi Bálint és Harabori János; egyszersmind vádlottak a nádori szék elé idéztettek.**)

1453-ban Bégányi István kir. ember és a leleszi konvent Mihály nevű papja Gálszécsi Simon panasza folytán Kerecsenyi Pélbárt ellen vizsgálatot tettek az iránt, hogy ez a panaszló egyik jobbágyát somi erdejében elérvén, ott bántalmazta.

1462-ben pedig Szécsi Simon és Miklós pereltek Upor László, János és Pállal, kik gelényesi jobbágyaikkal a panaszló egyik somi jobbágyát megverték s kifosztották.

1488-ban Tarczai János és Márton, Tótselymesi Apród Miklós fiai beiktattattak zálogczimen Szécsi János itteni és más részeibe.

1509-ben eltiltatták Matucsina Ferencz és György Gecsei Barnabás által Tarczai Jánost attól, hogy somi és zápszoni birtokait Lónyai Albertnek és Szürthei Lászlónak eladja; ugyszintén eltiltották Jakesi András és László is Tarczait jószágai elidegenítésétől, Lónyai Menyhértet, Albertet és Jánost pedig azok megvételetől;***) 1513-ban azonban csakugyan beiktattattak L. Albert és neje Naszta, valamint gyermekeik: Farkas, Kristóf, Péter és Mária Som helység fele részébe a vámjoggal és kuriával együtt Tarczay János özvegye bevallása folytán.

1512-ben Csapi Gergely, Ferencz és Péter tiltakoznak a somi, agtelki, zápszoni, csetfalvi s egyéb birtokok megvétele ellen.

1513-ban Zápszoli István kir. ember és Jászai János leleszi áldozár vizsgálatot tartottak Tarczai János özvegye Sára részére,

*) Jankovics gyűjteményéből.

**) Leleszi lev.

***) Lelesz, Prot. parv. 185. lap.

Kaszonyi Matuznai Ferencz és Jakcsi András és László ellen azért, hogy ezek a panaszló zápszonyi jobbágyaitól a somi erdőből száz sertést elhajtottak.

1516-ban Szerdahelyi László és Szürtei László telket cserének, és zempléamegyei Szeg helységben.

1524-ben Lónyai Gergely perelt L. Albert özvegyével s fiai Farkas és Péterrel, kik kúriájába erőszakosan betörték és eselégeit súlyosan bántalmazták.

1552-ben birtak itt: Szürtei Pál, Csapi Ferencz és Lónyai Péter; 1568-ban pedig, midőn a tatárok a falut megsarcolták s a népet elhajtották, de a helységet el nem pusztíták, birt Lónyai Péter 9, Szürtei 5½, Csapi Kristóf és János 6 és Csapi Ferencz 1½ jobbágytelket. *) 1575-ben tiltakozott Lónyai Péter Csapi Gergely ellen-foglalás miatt. 1582. L. Péter beiktattott fia Albert itten; részeibe. 1588-ban említetnek még birtokosokul Szürtei Miklós, Paládi János és Rádi János; 1600-ban pedig: Rákóczy Zsigmond, Melith Péter, Székely Miklós, Daróczy Ferencz és István és Máté özvegye, Tatai István özvegye, Lónyai Albert és Eufrozina és Komlósi Albert.

1600-ban Ztrithei Borbála azelőtt Pósa, most Székely Miklós neje, Bácsmegyei Ferencz, Máriássy Ádám és Komjáthi Tamás szintén birtak itt, valamint Zápszony és Tisza-Szállkán.

1604-ben Daróczy Ferencz somi, kaszonyi és zápszonyi részeit Bégányi Ferencnek 550 frton elzálogosítja.

1611-ben II. Rudolf királytól nyert adomány folytán beiktattott Telegdi Borbála, előbb eszenyi Csapi Kristóf, utóbb Rákóczy Zsigmond özvegye és leánya Csapi Zsuzsánna férjezett lónyai Kende Istvánné.

1615-ben birt itt Komlósi György és Tamás.

1633-ban beiktattott királyi új adomány folytán Lónyai Zsigmond.

1654-ben Gersei Petheő János tiltakozott Lónyai Gábor ellen somi és mároki részek elidegenítése miatt.

A 19. században birtak itt a Lónyai családon kívül a Bernáth, Bay, Rác, Bárczy és más családok; nevezetesen 1820-ban Lónyay Gábor, Bernáth Zsigmond, Bay Károly és Rác Samu. Mostani birtokosai ezek: Lónyay Albert, Pilisi Lajos, Marmorstein, Bari, Bartha, Baksa, Deme, Balogh, Gerzsényi, Koldos, Ködöböcz, Károlyi, Nagy, Kun, Sütő s más családbeliek.

*) B. k. I. Liber IV. Tom. VII.

Itt több ízben tartattak a 17. században megyei gyűlések is.

A reformált anyagyülekezet régi, már 1605-ben Patrohai János volt a papja. Iskolatanítója 1794 óta van, az első volt Vitéz Mihály. Anyakönyve 1773-ban kezdődik. Régi, 15. századbeli, hajdan r. k. temploma helyett 1830-ban kezdett a község új tágas templomot építtetni, mely 1833-ban, tornya pedig 1837-ben készült el, az illető tereket a buzgó Lónyai család adományozván. A templom építéséhez sokat ajándékozott Lónyai Péter özvegye bernátfalusi Bernáth Anna, ki 1848. január 7-én temettetett el itt: azonkívül Lónyai József özvegye és Gábor, Bernáth Zsigmond és Bay Károly, kiket jótevőikül emleget az egyház.

1872. január 5-én új postahivatal léptetett itt életbe. — Lónyai Albertnek itt csinos kastélya és kerte van.

A Kaponyameg nevű puszta e helység határához tartozik; s e puszta valamint ily erdő nevét valószínűen a Kaponyai családtól nyerte, mely e tájon a XV. században birtokolt; így 1513-ban beiktattatott Homokon Koponyai István.

Másfél század előtt a Csáky családnak Somban fából csinosan épített emeletes kastélya volt, mely később lebontatván, egy ujuak adott helyet.

Surány.

Magyar helység a tiszaháti járásban a naményi országtutná-104 lakházzal, 686 lakossal és 2360 holdnyi tértartalommal. Hajdan két nagy és kis jelzővel megkülönböztetett falut képezett, mely ősi fészke volt a Surányi családnak, mely valószínűen a Gutkeled s illetőleg Várdai családtól eredt, mely itt a 13. században birtokolt, mint az az 1280. és 1299-ki határjárási okmányokból kitünik. Ugyanis 1280. évben László király alatt a váradi káptalan jelenté, hogy István fia Vopolth királyi ember és Péter áldozár, törvényes bizonyossági tagok jelenlétében a Gutkeled nemzetségből eredett Alal

dár comes (Mihály fia) részére Surány helysége nézve a határjárást eszközölni akarták, azonban Gábor fia Tamás mester comes ellenvetése folytán azzal felhagyott; azt is jelenték a kiküldöttek, hogy látták, mikép Tamás tisztei és emberei Aladár hat darab földet, melyek egy cser- és körtefánál az ő teleknél, a patak- és utnál feküdtek, erőszakosan elpusztíták, miért azután Tamás a király elé idéztetett.

Ugyanakkor választott férfiak által eldöntetett, hogy Keled fiai Péter mester és István tartozzanak Aladárnak az erőszakoskodásnál elvett két pejszinü lovát („equum pej-coloris“) és két márkát megadni pünkösdkor, ha pedig akkorra meg nem adnák, úgy szent Jakab nyolczadára 3½ márkát részint denárokbán, részint becsértékben fizetni tartozzanak, ennek elmulasztása esetén pedig az összeget kétszeresen; további kárpótlásul, ha Aladár a leleszi konvent előtt megesküszik, köteleztettek 5 márkát Mihály-nyolczadra letenni, nemfizetés esetére az előbbi fizetés semmisnek fogván tekintetni. Egyszersmind Péter és István Szentmihálynap után első nap huszad s másnap tized magokkal, nemeseikkel a kiszabott börlönbüntetést kiállani kötelesek.

1284 körül jelenté az egri káptalan, hogy a Gutkeled családból eredő Aladár comest Surány birtokába be nem iktathatá Csamaoca fia Péter királyi ember, mert Surányi Gábor fia Tamás népeivel ellenállott, miért is megengedettett Tamásnak, hogy tizenötöd napig a helység rongálásától tartózkodván, ott maradjon, akkor a király előtt jelenjen meg.*)

1329-ben a nagyváradai káptalan bizonyítványt állítván ki arról, hogy Pelbárt és János, Bacskai Miklós ellen bizonyították, miszerint a veresmarti határhoz tartozott Gyalmastó nevű halászhely őket illeti, ez okmányban a megjelent de ki nem hallgatott nemes tanuk közt említettnek Beregről: Kerecsényi Péter, iránosi Kántor István, Csarnavodai János, Papi Gábor, Barlabási Miklós fia Csépán, Surányi Mihály, Bulesui Mihály fia Beke, Daróczi István fia János és Komoróczy Lorándi Tamás.**)) Majd az határoztatott, hogy a felek eskü vagy párviadal útján döntsák el a vizsályt, végre 1330-ban Pál országbíró közös birtoknak nyilvánítá a 25 márkára becsült halastót.

1345. és 1346-ban említettetik birtokosul Surányi János (Tamás fia) és fia Tamás, ki Kisvárdai Jánossal a Márok és Surány közti

*) Zichy Cod. I. 57. lap.

**) U. o. 45., 57., 59., 326., 329., 343., 345. lap

határ iránt perlekedett.*) 1342-ben azok, minthogy a király Fehérvárra utazott, Dezső alországbíró előtt meg nem jelenvén, makacsság miatt megbírságoltattak. Az 1345. évben Surányi János és Tamás Miklós nádor elébe való megidéztetésre kiküldött jelöltek közt előfordul Guti András fia Mihály, Anarcsi János fia Péter és Bakai Mihály királyi emberek.**)

1344-ben Miklós nádor Surányi Jánost és Tamást a szokásos makacssági bírságban elmarasztalta azért, mert a kitűzött határnapra meg nem jelentek, holott ellenese Várdai János mester Szőke (Zeuke) Péter által képviselve rájuk várakozott.***)

1348-ban Panki Thuz Pető (Panki Péter beregi főispán fia), ki a surányi határban délről fekvő birtokrészt elsőbben Kissurányi Jakab, (Sámson fiának), később pedig Guthi Simon és Pálnak (Sopron fiának) és Zuard Tamás és Istvánnak s örököseinek csere útján birtokukba bocsátotta, a guti értékesebb és termékenyebb birtokáért, később a felek a csere érvénytelenítése iránt perlekedtek Miklós nádor előtt s a kárászi gyűlésen; majd a tárgyalásra a bihar- és krasznamegyei közgyűlésre a vizkereszt és györgynapi nyolczadra a váradi káptalan által megidéztetettek; majd Miklós nádor elé hivattak e gyűlésre, hogy az igazság annál inkább kideríthessék, Tamás előbb erdélyi vajda, később kő- s krassómegyei főispán, Miklós tótországi bán, Pál előbb machói bán, utóbb tárnokmester, Turcsi Gelet fia János mester soproni és Lőrincz főispánok s más főnemesek is meghivattak. Később a megjelenésre Márton-nyolczada s a háromizbeni kikiáltás általi megidéztetés elrendeltetett, fogantatása a váradi káptalannak meghagyatván. Ennek kiküldötte tisztelendő Jakab és Gecsei Benedek fia Mihály kir. ember mindszent nap előtti pénteken Munkács helység (villa) piacán heti vásár alkalmával, majd Luprecht (Bereg) szász on szintén heti vásárra, végre Kisvárdán Imre-napi vásárkor Thuz Pető mestert a megjelenésre nyilvános kikiáltás által felhívták, mely alkalommal a nádori szék a kötött cserét csakugyan érvénytelenítvén, a guti birtokot Simonnak visszatélte.†) 1350-ben Panki Máté folytatta a pert Surányi Jakabbal.††)

1356-ban Surányi birtokos Papi Gábor fia Sebestyén Várdai János által azzal vádoltatott, hogy itteni Barta nevű jobbágya há-

*) Zichy Cod II. 14. 194.

**) U. o. 150.

***) U. o. 112.

†) U. o. 342.

††) U. o. 421.

zában János mároki lelkészt megverte; 1360-ban pedig Bubek István országbíró igazolta, hogy Várdai János a bíróság előtt a györgynapi nyolczadban megjelent és ott 22 napon át hiában várta Surányi Sebestyént, ki a leleszi konvent által történt idéztetése daczára sem jelent meg, miért is elmarasztaltatott a keresetben, ha ugyan elmaradását kellően nem mentené.*)

1363-ban surányi lelkészül Péter emlittetik.**)

1374-ben Surányi Tamás királyi ember volt.***)

1379-ben Szepesi Jakab országbíró előtt a Kata nemzetségből származott vasvári Fekech Miklós, az ugyanazon nemzetségből származott Csarnavodai, Lázári és Surányi családbbeliektől az ősi javakból osztályt kívánt, azonban ezen keresetével az országbíró által elutasított. E szerint vasvári Fekech Miklós fia volt Tamásnak, Csarnavodai György fia Tamás deáknak, István és Miklós fiai Istvánnak, Jakab fia Jánosnak, János fia Fülöpnek, kiknek atyjok volt János; Surányi Sebestyén fia volt Gábornak, és Lázári Miklós Tamás fia, kik testvérgyermekek valának, Fekech Miklós dédatyja lévén Ráfael, emezeké pedig Gábor, kiknek közös atyjok volt Ráfael.†)

1380-ban Beregvármegye alispánja János deák és bírótársai jelentik: hogy Lajos király parancsára Bégányi Csúz Jakab kir. ember társaságában megtevé a vizsgálatot, megállapította, hogy Surányi Sebestyén csupán egy a mároki határhoz tartozó erdőrészt foglalt el, melyet ő és Várdai Domokos magokénak lenni vitatják.††)

1384-ben Erzsébet királyné a Barabási Csépán fiai: György és Barnabás részére Kissurány helységről 1382-ben kiadott adománylevelét átírja és megerősíti.†††)

1386-ban Erzsébet királyné Budáról meghagyta Beregvármegye alispánjának s bírótársainak, hogy Kissurányi Lőrincz fiát Miklóst a Barabási György és Barnabás által elfoglalt birtokba helyezék vissza.§)

1394-ben a leleszi konvent előtt Kissurányi János fia László saját és rokonai: Kissurányi János fia Mihály, Mihály fia János, János fia Jakab és Pál fia Miklós nevében a Barabási Barna fiai

*) Zichy Cod. III. 176.

**) U. o. 219.

***) U. o. 560.

†) U. o. IV. 87.

††) U. o. 141.

†††) U. o. 275.

§) U. o. 318.

János, László és Ferencz által Kis-Surány helységben elkövetett halmaskodás miatt tiltakozott, állítván, hogy a Nagysurányi Sebestyén fiai György és Zsigmond által tett telepítvényeit erőszakosan elfoglalták s őket azok használatában háborgatják. *)

E szerint Nagy- és Kis-Surányt a 14. században a Nagysurányi, Kissurányi, Medgyes és Barabási Csépán családok birták; ugyanis 1383-ban, midőn Barabási Csépán fia György mester és testvére Barnabás beiktattatott Kis-Surányban, Kissurányi Medgyes Péter és Surányi László fia János ellenmondottak. A beiktatást eszközölő Gecei Mihály fia János királyi ember és Tamás leleszi pap.

1422-ben a Kisvárdai Domokos fiai és Surányi Zsigmond közti viszálykodás folytán Márok és Surány közt az 1299-ki okmány alapján a határ megigazított.

1459-ben Mikai Beregi Miklós perelt Gutti János és Surányi Jánossal egy részbirtok elfoglalása miatt. E Surányi Jánosnak atyja volt Gergely, ennek János, ennek Zsigmond, ennek Sebestyén és ennek Csarnavodai Gábor; a szintén perlekedő Surányi Miklós atyja pedig Sebestyén, ennek János és ennek Zsigmond. **)

1460-ban Kissurányi Mihály fiának Péternek fia Antal beiktattatott Kissurány negyedének harmadrészébe, melyet t. i. néhai atyja Péter, Kisvárdai Mihály, Miklós és Pelbártnak eladott és neki most Kisvárdai István (Pelbárt fia), kalocsai érsek ajándékol visszabocsátott. A beiktatást eszközölő Nagysurányi János kir. ember és Incze leleszi pap.

1461-ben beiktattattak Surány egész birtokába S. Zsigmond fiának Antalnak fiai György és Pál és S. Zsigmond fia János. — Zsigmondot a csarodai nemesek megölvén, ezért ők János Pálnak 1472-ben ítéletileg balazséri birtokukat és 400 arany forintot átadni köteleztettek.

1467-ben pereltek Daróczy Brigyes és János Surányi János és neje Annával, fiok György- és Gergelylyel és mikai Beregi Miklós-sal Kis-Surány felének elfoglalása miatt; 1469-ben pedig vizsgálatot intéztek Kisvárdai Simon, Miklós és András, Daróczy János és Beregi Miklós, ennek neje Ilona és fiai László, Gergely és Benedek ellen. Kis-Surány (praedium) elfoglalása miatt.

1478-ban Surányi Pál megintette S. Jánost Kis-Surány felének visszabocsátása s a letett pénzösszeg felvétele iránt.

1488-ban zálogjogon beiktattatott S. György a Barabási Já-

*) Zichy Cod. IV. 533.

**) Leleszi k. lev. 2. cs. 7. sz.

nos fiai Gál és Fülöp Kissurányi részeibe; 1492-ben pedig Daróc, Csaroda és Homok birtokába.

1503-ban perelt Beregi Gergely Daróczi Bertalannal s másokkal foglalás miatt, s ugyanakkor beiktattatott Kissurányi János, Antal birtokába Geesei István kir. ember és Paposi Miklós leleszi pap által. 1509-ben birt itt Surányi Pál özvegye Erzsébet, ki 1515-ben eladta Nagysurányi Pálnak Kissurányi János özvegy Kissurányi egész birtokát 40 arany forintért. — 1519-ben említettik Surányi Margit. — 1520-ban beiktattatott S. György Fejérese birtokába és 1546-ban S. János és Miklós Asztéj birtokába. 1549-ben beiktattattak Bulesui Farkas kir. ember és Vetési Tamás leleszi pap által S. János fiának Györgynek fia János és S. János fia Sebestyénnek fia Miklós a kissurányi pusztá birtokába, adván S. Györgynek érte Surányban egy és Fejéresén két jobbágytelket s ráfizetést. — 1530-ban birtak itt: Lónyai Kristóf, Csapi Péter és Szürtei László özvegye.

1552-ben birtak itt Surányi János és Miklós és Borbála.

1557-ben beiktattatott Püspöki Ferencz Surányi Miklós özszes részeibe, melyeket hűtlenségi bélyegen elvesztett. A beiktatásnál, melyet Borsovai Lőrincz kir. ember végzett, ellenmondottak S. János és fia László, ugy Eufrozina, Borbála és Zsófia.

1566-ban a tatárok a falut feldúlták s a lakosságot elhurcolták. — 1567-ben birt itt S. László 3 és Büdi Mihály és Farkas 1½ jobbágytelket.

1570-ben említettik itteni birtokosul Tibai Balázsné született Horkai Zsófia.

1578-ban beiktattatott Salgai Bálint a Csarnavodai, máskép Surányi Katalintól (előbb Jakesi István, utóbb Matuznai György özvegyétől) megszerzett itteni 3 telek birtokába.

1583-ban említettik Surányi, máskép Csarnavodai Gábor; 1600-ban még Kubinyi István is.

1609-ben beiktattattak néhai Surányi Gábornak Csávrági, máskép Prépostvári Bálint leánya Borbálától született leányai Eufrozina, Zsuzsánna és Borbála, és Gábor testvére Klára és Zsuzsánna atyjok birtokába; valamint 1612-ben Prépostvári Sára Alaghi Ferencz özvegye.*) 1625-ben Osztopáni Perneszi Gábor és Csarnavodai Surányi Borbála tiltakoznak Telegdi Gáspár ellen vagyoneleidegenítés miatt.

*) Megyei lev. 83. és 102. sz

A Bay család származási táblája.

Barnabástól kezdve azon korig, hol **István fiai** Ferencz, Mihály és István három ágra szakadtak. A **Surányi** ág a Ferenczé, a Mihály-ág Bökényben Ugocsában kihalt, az István-ág a madai és boldvai **Bayaké**.

1. Barnabás	—	2. János	3. Borbála.	8. P. A. M.	11	15. Judit	19. Anna, Szénás Péterné.
1.		2.	4. Kata.	Ferencz	—	Petri Györgyné	20. Kata, Horvát Györgyné
			5. Ferencz.	Mihály		21. Erzsébet, Buday Ferenczné.	22. Ferencz Perneszei Borbála 1690.
			6. György.	9. Mihály.		16. György	23. László.
			6. Mihály.	Ignác 1540.	12. Anna.	17. István	24. György.
			1531.	Derecsényi Zsó-	Baczo Farkasné	Rády Zsuzsánna	25. Mihály. 1. Csernel Erzsébet
			Décsi Ilona	fia. 4	13. Klára.	1635.	2. Hermann Mária 1669—1685.
			3.		Rádai Gáspárné	18. Zsigmond	26. István.
					14. Mihály	1642.	Kölcsey Klára.
					Kozma Borbála	6.	7.
					5		

(Surányi) Ferencz-ág a 22-ik számú Ferencztől.

27. Zsigmond	38. László	50. Ferencz	61. Erzsébet	79. Ignác	102. Erzsébet
28. Erzsébet	39. Ferencz	51. György	Dóczy Mihályné	Urai Zsófia	Darvas Bertiné
29. Kata	40. György	Elek Mária	62. Károly	80. Gábor	103. <i>Ilona</i>
Péchy Pálné	Domahidi Anna	Pogány Franciska	Csernel Erzsébet	Ormos Katalin	
30. Ferencz	41. Erzsébet	52. Julianna	63. Ferencz	81. Zsuzsánna, Urai Bálintné	104. László
Kende Kata	Szuhay Gáspárné	Pogány Lászlóné	Olgay Anna	82. Czeecil Karvetzi Józsefné	105. József, Bercsei Etelka
8.	9.	10	64. Adám	83. Ferencz	106. Károly
			Pogány Krisztina	Nádosi Katalin	107. Kata Horthi Pálné
			65. József	84. Anna Urai Bálintné	108. Mária
			Szemere Pósa Zsuzsánna	85. Teréz Eötvös Tamásné	
			66. Teréz	86. Sándor, Ujhelyi Emma	109. Borbála
			Kajdi Lajosné	87. János Ujhelyi Antonia	110. Emma
			67. Mária		111. István
			Gulácsi Pálné	88. Bertalan Keltz Mária	112. Györgyike
			68. Zsófia Ajtai Józsefné		113. Berta
			69. György		
			Gecsey Mária		
			11	89. György Lónyai Luiza	114. Gejza
					115. Gabriella
				90. Zsuzsánna Leszkay Károlyné	116. György
					13.
					12.

A 25-dik számu Mihálytól 1868-ig. Ez ág kihalt Bökényben.

Mihály-ág.

31. András Urai Éva	}	53. András
32. János		54. Mihály
33. István Ujhelyi Julia		43. Borbála
34. Mária Szirmay Györgyné		42. András
35. Anna Horvát Mihályné	}	Ussuha Péterné
36. Ádám Elek Borbála		
Szirmai Erzsébet		
37. Eva Gyulai Jánosné		
8.		

A 26. számú Istvántól eredő István-ág.

	55. László, Mokrai Rozália	70. Ignác	91. Miklós	117. András
		Szatmárikirály leány		118. László
44. István		71. Franciska Gyurki Pálné		13.
Poli Nagy Eufrozina	56. Ferencz, Fay Ilona	72. Julia Pázmándiné		
45. László		Bárczy Pálné		
Jármí Julia	57. Sándor			
46. Erzsébet		73. Julia Szilasi Lászlóné		
Korda Mihályné	58. István	74. Anna Kenessei Zsigmondné		
47. Éva	1. Borbély Anna	75. József	92. István	
Bégányi Gáborné	2. Boris Kata	76. Borbála Szemere Péterné	93. Mihály	
48. Borbála	3. Vincze Mária	77. Kata Bernáth Zsigáné	94. Teréz	
Csányi Istvánné		78. Ferencz	95. Gábor	
49. Klára	59. Anna	1. Szilágyi Amália	96. Sándor	
Bölönyi Lászlóné	Hunyadi Jánosné	2. Bernáth Mária	97. Erzsébet	
9		11	98. Amália	
	60. Erzsébet		99. Ferencz	
	Ilosvai Lászlóné		100. Ádám	
	10		101. Lajos	
			12	

1648-ban említettnek birtokosokul: Telegdi István, Perneszi Gábor, Lónyai Menyhért özvegye, Ujfalusi Zsigmond, Perényi Zsigmond és Gábor, Barkóczy Gábor és Dessewffy Ádám.

1651-ben beiktattatott fusítás folytán Bornemissza Katalin előbb Kállay Ferencz, utóbb Perényi György özvegye s általa utódai, valamint Sályi István és neje Fuló Zsuzsánna.

1729-ben Ludányi Bay István, Mihály és Éva beiktattatnak a surányi, madai, kisdobosi, kisvarsányi és vádi részekbe, valamint 1807. Bay István ismét új adomány alapján.

1822-ben birt Bay Károly és József. Jelenlegi főbb birtokosok itt: Bay Ferencz, József és Erzsébet, Bay Györgyné, báró Uray Gyula, Lónyai Gábor és Eötvös Jenő, kiknek izléses kastélyaik vannak; továbbá: Szarka János, Oláh Mihály, Trill János, Gericz Mihály, Antalik János stb.

1595-ben a reformált község már anyaegyház volt, 1645-ben azonban Asztély fiókja. 1740 óta iskolatanítója van. Temploma a XV. században e tájon akkor divatozott falusi izlés szerint épült egyhajójú, azóta sok változáson átment egyszerű imola. Bay Ferenc 1719-ben egy tövises kertet ajándékozott a paplakhoz, hol akkor Vitéz István volt a prédikátor. Említésre méltó, hogy a Bay család 1822-ben Surány határát Tarpa felől bejárva s a végből a lelecsi levéltárban levő 1422-ki határjárási okmányt alapul használván, ebből kitűnt, miszerint a tanúk közt, kik az eljáró bizottságot a határvonalon egyes mesgyék és jelekhez most vezették, egy Ábrán József nevű mező-csász is volt, kinek hasonló nevű öse négyszáz év előtt szintén alkalmaztatott ily tanuul. Ennek minden előde szakadatlanul részint pásztorkodással, részint mezőőrizettel foglalkozott s így szó hagyomány alapján, ő nem csak az egyes határdombokat, hanem még az idő folytán kiveszett egyes jelzett fák helyeit is biztosan meg tudta mutatni.

Sík határán gyakran találtnak őskori bronzművek; így 1879-május hónapban szántás közben báró Urai Gyula tagján egy bögében negyvennél több különféle bronz karperecz és egy lándzsa találtatott. A Miez patakánál pedig egykor némi erősség feküdt, mely maiglan Várszeg-nek neveztetik.

A Bay család Surányban a legelterjedtebb lévén, erre 'zve megjegyzem, hogy e család a XVII. században házasság ut-

ján telepedett meg Surányban, nevezetesen Bay Ferencz elvévő nőtül Perneszi Borbálát, ki utódja volt azon Perneszi Gábornak, ki Surányi Gábor neje után itt örökösödött a Surányi János-féle részekben. A nemes Bay családnak különben ősfészke nógrádmegyei Ludány helység volt s 1453-ban Bay Barnabás szállt volna első Beregmegyébe, hol Bay Ignác zról 1540*) és Ferenczről 1569-ben már említés is történik. A rokoni Patay család levéltárában levő adatok szerint, a Bay család egyenes örököse lenne Surányi Gábornak. Különben a Bay család Nógrádból nem csak Bereg, hanem Szabolcs és Ugocsamegyékbe is költözött; névszerint Bay Mihály 1545. neje Kozma Borbála után örökölte a szabolcsmegyei madai birtokot; ellenben István 1699. febr. 5. nőtül vevén beregmegyei Dédán lakó Ujhelyi Juliát, innen vele ugocsai Bökénybe költözött. A beregmegyei Bay család a XVI. s következő századokban sok jeles férfit adott a hazának; ilyen a többiek közt: Bay Ferenc 1569. munkácsi várfőnök; Bay Mihály 1685. alispán, Bay Ferenc 1722-ben szintén az sat. Bay Ferencz anyja jogán a Surányi Kláráról maradt vagyon egy részét, melyet Ujfalusi Zsigmond neje Kellemesy Piroska után örökölt, 1714-ben megvette.

E birtokot Kellemesy Piroska átadta Bónis Ferencnek, 1663. jul. 5. a surányi kuriájával és surányi, asztélyi, fejércsei és balazséri jobbágyaival együtt 3600 forintban zálogba; azonban Bónis hűtlenségi bélyeggel sujtatván, a birtok tőle elkoboztatott s hű szolgálatok jutalmazásául 1689-ben Marin Péternek 2485 forintban átíratott, ki maga is Perneszi jogon igényt tartott e birtokrészhez, melyre Marin felülfizetésileg ezer köből gabonát és 500 forintot adott az 1689. decz. 7-én kelt szepesi kamarai bizonyítvány szerint, mely birtok azután a Bay örökösökre, névszerint Ferencz, majd György utódaira szállt. Azt különben idővel Bay Károly, József és György részint öröklés, részint vétel útján még szaporiták, annyira, hogy az egykori surányi és csarnavodai birtok jelenleg következő birtokosok kezében van: 1. báró Uray Gyula kezén; anyjáról Bay Zsuzsánnáról, részint a Marin Csukovics-féle Farkas Zsigmondra szállt vételből; 2. Bay Ferenczén; 3. Bay György és neje Lónyai Luiza; 4. Bay Gábor utódjai Erzsébet és Ilona és 5. Bay József kezében.

Említésre méltó Bay Mihály, ki Thököly Imrével kivonult az

*) A megyei levéltárban 1549. évi iratok 1. cs. 3—4. számok alatt ez áll: „Bay Ignatio de Surány Ferdinandus rex insignia nobilitaria confert.“ — A Bay névre nézve megjegyzem, hogy „bay“ tatár nyelven urat, fejedelmet jelent, honnan sokan a bány szót is származtatják. (Századok, 1872. évfolyam 472. lap.)

országból s vele együtt Ázsiában lakott; javait azonban testvére András felkérte s új adományképen megkapta. Thököly végrendeletében egy nemes udvart hagyományozott Bay Mihálynak M.-Szigeten, melyet tőle II. Rákóczy Ferencz váltott be, 4000 frtig válalván szavatosságot s ez okmányban feldicséri Bay Mihály mindazon érdemeit, melyeket anyja Zrinyi Ilona és Thököly Imrének tett hű szolgálatai által szerzett.

A jeles Bay család leszármazását egyébiránt a 704. és 705. oldal közt levő táblázat hiven feltünteti.

Szajkófalva.

(Oszúj.)

Orosz falu Bilke közelében 256 lakházzal, 1343 lélekkel és 2644 holdnyi határral. Lejtőin elmállott trachytkőzetten vasérczbányák műveltetnek. Először egy 1587-ki adománylevélben emlittetik „Szajkó“, mint a bilkei uradalom tartozéka s akkor birtokosai valának a Bilkei, Ilosvai, Lipesei és Gorzó családok; majd a Büdi család; majd Vécsei Orsolya emlittetik. 1584-ben Bilkei Máté 12 forintért átadta itteni összes részeit leányainak Anna és Juditnak. 1600-ban birtak itt: Bilkei, Gorzó, Lukács, Illés és Tamás, Ilosvai és Lipeseiek.

1648-ban birtokoltak itt: Lipesei Sándor, Komlósi Benedek, Bégányi János, Bilkei István, Budai Dániel, Kisfalusi György, Kigyósi István és Gorzó Márton.

1803-ban beiktattatott báró Sahlhausen Mór.

Az urbéri viszony megszűntekor valának földesurai: a Lipesei, Gorzó, Ruzsák, Morvai, Ajtai s más nemes családok.

G. k. temploma kőből épült. Van saját lelkészisége. Anyakönyvei 1818-tól vezetettek.

Szaszóka.

Orosz falu a vereczkei járásban Hársfalvától keletre magas hegyek alatt 39 házzal és 257 lélekkel, míg 1870-ben 63 házat és 413 lakost számlált; a helységet környezi 3597 holdnyi hegyes határ, mely a munkácsi uradalomhoz tartozik. Nevét vette a Szaszuka nevű víztől, melynél keletkezett s mely a XVII. században pisztrángjai és kövihalai miatt tilalmasban tartatott. Határa Kalina és a Zsdimir patak volt. Magócsi Ferencz 1611. jul. 8-án kelt levelében Suponyai Péternek adott kenézséget a végből, hogy itt a Kalina nevű viz közt Száz nevű falut építsen; ezt 1613-ban gróf Eszterházi M. is megerősíté. A megszállás szerencsésen sikerült, mert az 1649-ki összeírás szerint Lorántffy Zsuzsánna alatt találtatott már itt 53 jobbágycsalád, 57 fiu, 6 ló, 148 szarvasmarha, 120 juh, 35 sertés és 11 méhkas. 1682-ben volt 72 jobbággy; a batyko Szankovics Hritz és Popadenics Pap Vaszil, a főkenéz Holovics Szimko; 1699-ben II. Rákóczy Ferencz alatt valának a kenézek a Holovics és Popadenics családbeliek, a batyko Pap Vaszil s az éneklész (orosz deák) Popadenics Mikula; a lakosság azonban a viharos időkben annyira meggyérült, hogy csupán $6\frac{1}{2}$ telek volt népes; a pusztá helyekből sokat a Latorcza is elhordván. Temploma fából volt, a pap részére pedig akkor rendeltetett a Fetykovics Péter-féle elpusztult $\frac{3}{4}$ jobbággytelek s az éneklész részére a Sztankovics Hritz-féle. Ekkor már nem találtatott csak 65 szarvasmarha és 10 sertés itt, mi az elszegényedést mutatja. Most ismét 2 ló, 238 szarvasmarha, 153 juh, 60 kecske, 170 sertés és 35 méhkast bir a község.

A hitközségnek van fatemploma s tartozik a hársfalvai anyagyházhoz.

1830-ban a Maros nevű hegy alatt a Vicsa patakban egy a zápor által oda sodort bronz-karvédőt leltek.

Tisza-Szálka.

Magyar helység a kaszonyi járásban s a Tisza jobb partján 146 lakházzal, 894 lakossal és 2029 holdnyi tértartalommal. Hajdan Szalókának is mondatott s nevét valószínűen az egykori magyar megszállásról vette.

1348-ban Miklós nádor a leleszi konvent által Baachi Pált és társait Kerecsényi Barabás és Kéresi János ellen megidéztetni rendelvén, abban érdekelt felekül említettnek Szálkára nézve: Kéresi Demeter, Szalóki Miklós, Pál és András, Orros Demeter és János, Sidon Miklós, mint Baachi jobbágysai, ugyszintén Fazekas László és Szálkai Demeter.*)

1369-ben Erzsébet, Lajos király anyja birtokában volt e helység, kire Kerecsényi Barnabás és Konák Istvántól ment át. Egy 1381-ki okmányban, mint Vid szomszédságában fekvő hely említetik, bevallván prodaniezi bán Mika fiának Istvánnak fia Ákos mester és Peliskei Ákos fia Mikch Lajos király előtt, hogy Vidtelek nevű pusztá helységet Semjéni László fiának Mihálynak és ennek anyjáról való testvére Ubolnak száz forintért örökre eladta. Különben ezt megelőzőleg a 13. században Szálkát a Várdai család birta; így 1247-ben Várdai János eltiltá a Balkányi testvéreket attól, hogy e birtokot Dezső fiának eladják.**)

1403-ban a Szalóki István és Lászlótól elkobzott birtok Guthi Boldizsár és Pálnak adományoztatott.

1412-ben Upor László és István birták Szálkát, kik határait is kiigazították butykai Kerek Domokos és Péter foglalásai alkalmából, és ez utóbbiak, valamint Pán Ferencz leányai Anna és Margit 1414-ben pereltek Uporékkal azért, hogy ezek, valamint Upor Balázs vidi, másképp báti révi jobbágyaikkal a szálkai és vidtelki tartozékait erőszakosan vétették használatba.

1417-ben vizsgálatot és pert indítottak a Butykaiak Atyai Bol-

*) Zichy Codex II. 297.

**) U. o. 264.

dizsár és Gáspár ellen, kik földeit, kaszálóit, makkos erdőit elfoglalták s a Csarnavoda vizen a szálkai határon levő malmokat elrontották; 1478-ban Butykai Kereg (v. Kezeg) György fia Mihály vizsgálatot tétetett Halábori Pál kir. ember által néhai malomvizi Kenderesi János fiai: László, János, András, Péter és Mihály ellen a miatt, hogy ezek egyik nagyvarsányi jobbágyát a magok telkére át helyezték s a szálkai erdejének negyedrészt aranyosi jobbágyaik által kivágatták s egyik szálkai jobbágytól elvették.

1488-ban beiktattatott Kállai János (Konák) egy itteni részbe Butykai és mások ellenmondása mellett. Ez okmány szerint a helység akkor Konák-Szálkának is neveztetett s később, a közelében folyó víztől, Tisza melléknevet nyert.

1515-ben beiktattattak itt Szürtei László és Zsigmond zálogjogon.

1516-ban Butykai K. Ferencz szálkai és vidi részeit Szürtei Zsigmondnak 25 frton elzálogosította, Kenderesi János pedig a nála zálogban volt Sebesi-féle részt Sebesi Tamásnak visszabocsátotta.

1521-ben Szürtei László itteni vagyonát Agatta leányának s esetleg Pálnak, ezek s Erzsébet leánya magtalan kimulása esetében pedig a leleszi konventnek hagyományozta.

1524-ben Rákóczy György törvénykezett Szürtei István és Miklóssal azért, mert ezeknek elveszett néhány sertése, midőn azokat a szálkai erdejébe való hajtás közben Szürte (Zithrithe) mellett az utról erőszakkal beterelték.

1525-ben perelt Butykai Mihály leánya Erzsébet férjezett Dersi Kántor Lászlóné, Kenderesi János és Lászlóval, kik őt jogaiban s személyében megsértették; ugyanakkor Szürtei Zsigmond itteni és vidi részeit Butykai K. Ferencz és Bertalannak visszabocsátotta, átvevén Dersi Kántor László az illető bevallási okmányokat.

Azon évben pereltek Rákóczy György és neje Agatta (Szürtei L. leánya) Dobai Antal és Kerecsényi Barnabás özvegye Magdával hatalmaskodás miatt.

1549-ben Artándi Büdi Anna és Nagy Bálintné birtokot cserélnek.

1550-ben Ugrai István munkácsi kir. várnagy neje Butykai Bertalan leánya Kata beiktattatott kir. uj adomány folytán a szálkai és vidi összes részekbe s a vidi rév birtokába Óbégányi Sebestyén kir. ember és Pakosi Ferencz leleszi áldozár által.

1552-ben birtak itt: Somosi László, Szürtei György, Büdi Mihály és Nagy István özvegye.

1561-ben Büdi Mihály és Klára és Csapi Ferencz tiltakoznak Szürtei János ellen az itteni és ásványi birtokrészek elidegenítése miatt; ugyanakkor átadta Csapi Ferencz Pankotai Borbálának és Ugrai Jánosnak az itteni, vidi és butkai birtokát; és beiktattattak Nagymihályi György, Mihály és Pál.

1562-ben beiktattatott Daróczi Ferencz kir. ember és Zalokenéri Péter leleszi k. pap által Büdi M. zálogczimen a Szürtei rész birtokába; 1563-ban megvette a Nagymihályi-féle részeket Pankotai Mihály.

1566-ban a tatárok a helység legnagyobb részét elpusztíták, felégették s a népet elhurezolták; a rá következő évben történt adóösszeírás alkalmával találtatott Ugrai János, Büdi Mihály és Farakas, Tibai Balázs, Lónyai János és Budaházi István kezén 5½ telek.

1560-ban tiltakozott Büdi Klára és Csapi Ferencz Rákóczy György ellen az általa Szálka, Som és Szabszol helységekben levő részek elidegenítése miatt. 1588-ban említetnek még birtokosokul: Polyák Albert, Melith István és Rádi János.

1598-ban Ugrai Orsolya eladta Ugrai Judit és Daróczi Lászlónak itteni, vidi és butkai részeit 280 frtéért.

1600-ban előfordulnak birtokosokul a fentebbieken kívül: Melith Péter, Czobor Mihály, Bornemisza László, Kubinyi István, Kisfalusi György és Varasdi János.

1609-ben Daróczi Ugrai Judit és Rigómezei Gábor egyezségre léptek Ugrai Katával Vid és Szálka iránt.

1628. Daróczi Erzsébet Homoki Pálné és Kisfalusi Péter tiltakoznak jándi Nagy Ferencz ellen egy itteni telek elidegenítése miatt, ki Guthi Zsigmond özvegye Rádi Zsófiának egy telket száz talléron elzálogosított.

1629. beiktattatott cserneki Desewffi Ferencz a Sebesi Pál-féle részbe többek ellenmondása mellett.

1632. Nagy Kata tiltakozott Varasdi Anna ellen egy itteni kuria és ház elidegenítése miatt.

1642. Homoki Pál másképp Oroszláni vagy Oroszlányosi és neje Daróczi Erzsébet egyezséget kötöttek a leleszi konvent előtt siklódi Kovács Jánossal úgyis mint nejének Jéki János és Rigómezei Annától született Zsófiától nemzett gyermekei gyámjával az itteni és vidi birtokrészek iránt.

1648. említetnek birtokosokul: Guthi János és Boldizsár, Homoki Pál, Mosdosi Imre, Nyári Zsigmond, Becski, Péchy, Fuló és Dessewffy-családbeliek.

1652. beiktattatott Lónyai Zsigmond végrendelet alapján a Guthi Miklós-féle részekbe; 1656-ban pedig Verebéli Ferencz és Barakonyi Ferencz az Ugrai István magtalan kimultával fölkért vidi és szátkai részek, egy nemesi udvarház és a rév birtokába; királyi emberül működött Gulácsi István s a leleszi konvent részéről Csapó Mihály.

1660. birtokoltak itt Daróczy László, Magda, Anna, Nábrádi Borbála Tordai Istvánné és Mónai Kata Miskolcsi Istvánné; 1667-ben pedig: Nagy István (N. István és Varasdi Anna fia,) Taboldi Mihályné Homoki Dorottya, Barakonyi Ferencz és Szabó Mihály és Dávid.

Jelenlegi főbb birtokosai Horthy Gyula és László és Guthi Ferenc után Baksay Gyula; Szitányi család, gróf Gyulay Sámuel, Dercsényi Istvánné, Jármay Elek, Buzinkay Péter, Udvarhelyi István, Farkas Elek, Guthy Imre, Czeglédy Bálint stb. A baki szeg nevű erdő a gróf Károlyiaké.

A Tisza hajdan szerfelett rongálta a helységet, miért is őszit ritkán vetettek s ezzel a nyirről látták el szükségleteiket. Hajdani gazdag tölgyerdeje végkép elpusztult.

A reformált község már 1595. virágzó anyagyülekezetet képezett, melynek 1645. Vid volt fiókja. Temploma hajdan róm. katolikus és XV. századbéli csucsíves mű volt, melynek a hajónál kisebb szentélyét 1844. egészítették ki. Anyakönyve 1764. kezdődik Csermeszki Ferencz papságában. Egyik templomi ezinkannáján ez áll: „Alexander Apagyi dedit ad laudem Dei 1645.“ — Egy aranyozott kis ezüst tálczára ez van vésve: „Joannes Pap. Máté Ev. Cap. 26. V. 26. Vegyétek, egyétek, ez az én testem. 1647.“ Egy diszes gyöleskendő Jármay Anna 1669-ki ajándéka. Egy aranyozott ezüst áldozópoháron ez olvasható: „Máté 6. 28. Igyatok ebből mindnyájan, mert ez az én vérem, mely új testamentomnak vére. Csináltatta Guthi Zsigmond 1671. „Egy fehér abroszon ez áll:“ T. Guthi Erzsébet, t. Lónyai Gábor özvegye maga kezével varrta 1705. Első iskolatanítója 1812. Révész Pál volt.

Szentmiklós.

(Csinagiewo.)

Ruthen helység a munkácsi járásban a Latorcza jobb partján 129 házzal és 862 lélekkel, míg 1870-ben 36 házat és 1000 lakost számlált; fekszik Munkáctól keletre a galicziai országutnál. — A XII-dik században mint pusztát Beth birta, majd a XIII-dik században Bór Benedek Bankbán veje Simon, a Gertrud királynén elkövetett merénylet folytán 1214. azonban elvesztvén azt, a királynéra szállt. Majd Mikov fia Mihály birta, ki azonban magtalanul elhunván, a koronára visszaszállt birtokot 1263. évben V. István Szolyva és Vereczkével együtt Várdai Aladár mester, a királyné tárnokmesterének azon joggal adományozta, hogy magtalan elhunytja esetén arról szabadon rendelkezhessék.*) Az 1264. évi megerősítő okmányban megjegyzé azon adományozó király, hogy a jószág azért adományoztatik Aladárnak, mert ő hozta első hírül a királynak László herczeg születését;**) szolgálataiból különben az is kiemeltetik, hogy Aladár országos ügyekben Görög országban három évet töltött.

1270. V. István a hűtlenségi bűnbe esett Simontól elfoglalt Szentmiklóst, Szolyvát, Lónyát, Bányut, Boltrágyot és Szalonkát Mihály comesnek Endre fiának s örökösének adományozta,***) mely okmányt 1476. Mátyás király kiadatta Lónyai Antal fia albertnek a Pócsai Naményi Antal elleni perben; később pedig Rudolf király 1580-ban Telegdi Mihálynak a Nyáradai Ferencz elleni perében. E Rusdi Mihály a Lónyaiak női ágon való őse volt s az 1272. évi birtok okmányban az itteni birtok határául emlittetik keletről a Bolzano nevű mező, északról az Obova patak és egy pusztatér és délről a Latorcza (Luthurta) folyó, melynél a Hoszszuhegy (Hát?) alatt a király birtoka végződik, akkép, hogy a Se-

*) Fejér Gy. Cod. Dipl. IV. III. 17 l.

**) Monum. Hung. Hist. 13. köt. 69. 97. l.

***) Bud. kam. lev. Fasc. 872. N. 2.

bespatak nevü esermelynél bal felől fekvő havasok Mihályt, a jobb oldaliak pedig a királyt illetik.*)

1411-ben Perényi Péter kapta Szentmiklóst s tartozmányait Zsigmond királytól, kinek ősei már előbb 1389. birták, mint-hogy ekkor Perényi Miklós, János és Imre a szomszéd Podhering birtokába is királyi uj adomány czimén beiktattattott.

1433. birták Szentmiklóst Perényi Imre fiai János és István és szolvai Perényi Péter fia János, kik a Gorzó és Bilkei-családdal pereltek a Borsova és Latorcza közt fekvő havasok iránt és némely jobbágyságok elfoglalása miatt.***) A nevezett rokonok közt megállapított kölcsönös örökösödési jogot megerősíté Zsigmond király 1431.

1456. beiktattattott Szentmiklós mezőváros — Oppidum — és Szolyva, Kölesin, Podhering, Ökörmező (Volóc) Duszina és Verecke birtokába k. uj adomány folytán Perényi János és rokonsága Ulászló király rendeletére a leleszi konvent által.***) Ugyanazon évben P. János szentmiklósi vajdának ezimeztetik azon iratban, melyben Pálóczi László országbíró megbizta őt, hogy a beregi klastrom kirablóit fogassa el és azon módon akasztassa fel.†)

1463. Mátyás király parancsára Ilosvai László s testvérei részére Ilosva s a szomszéd helységek határai megjárátván, ez eljáráshoz (Perényi) „Joannes Vajvoda de Szentmiklós“ is meghivatott érdekelt szomszédos birtokosul.††)

1467-ben Mátyás király megrendelte Temeskewzi János és Varyasi János munkácsi várnagyoknak, hogy az általok jogtalanul elfoglalt Szentmiklóshoz tartozó erdőt Perényi Istvánnak adják vissza.†††) 1471-ben pedig Mátyás király a P. Miklóstól hűtlenség miatt elkobzott részeket János fiai István és Péternek adományozta, §) ki 1481-ben megkegyelmezett a fej- és vagyonvesztésre ítélt Perényi Istvánnak.§§)

1467. Perényi Imre itteni tiszte Madarász János ellenmondott, midőn Csáktornyai Ernuszt a munkácsi vár birtokába beiktattattott.

Utána Perényi Péter, Imre nádornak a fia birta Szentmiklóst, kinek jószágigazgatója Priberi Melith Péter, tiszte pedig Korláth-

*) Fejér id. m. V. I. 241.

**) Lelesz, Prot. AA. III. pag. 310. N. 9.

***) Bud. kam. lev. Fasc. 818 N. 10.

†) Lelesz, Prot. C. II.

††) U. o.

†††) Bud. k. I. Fasc. 423. N. 6.

§) U. o. 12. sz.

§§) U. o. 13. sz.

helmeczi Bessenyei Gergely volt, majd pedig Perényi Gábor, ki ilyenül 1552. is emlittetik.

1542. a fogságba került Perényi Péterről a koronára szállt az uradalom s mint ilyen a munkácsival egyesítettvén, közösen kezeltetett s attól ismét csak 1572-ik évben különítettett el. Ugyanis Miksa király Bécsben április 22. gróf Frangepan (Zluni) Ferencznek horvát, dalmát és szlávországi bánnak azon tekintetből, hogy kora fiatalságától a törökök ellen vitézül harezolt s ez alkalommal vagyonától megfosztatván, hajléktalanul maradt, Szentmiklós nevű mezővárost ahhoz tartozó birtokkal együtt 10000 frtban adományozta, oly feltétellel, hogy azt addig, míg mással felszerélhetné, ő és utódai birhassák. A beiktatáshoz kijelöltettek királyi emberekül: Daróczi Szeráf és István, Matuznai János, István és Gedő, Lónyai Péter és Csapi György. A Matuznai kir. ember és Virasitich Mihály leleszi k. áldozár által eszközölt beiktatásnál megjelentek nemes Ormányi István, Kerepeczi Lukács, Demeter, János és István; csömöri Zay Mátyás, Nylas János Munkácsról, Kovács Miklós munkácsi bíró és mások. A beiktatásnál ellenmondottak: Andok András munkácsi királyi jobbágy ő felsége nevében a Feketeerdő és Kölesin nevű földterületre nézve, Horkai Pál és Lónyai István rokonai Péter, György, János, Gergely, Ferencz és Albert nevében is.*)

Frangepán azonban nem sokáig birhatta a szentmiklósi jószágot, mert meghalt s akkor az ismét a koronára szállt.

1563. Miksa király és Perényi Gábor közt oly egyezség jött létre, hogy ez zemplénmegyei birtokát, magtalan kimulása esetére, Homonnai Ferencztől s Perényi Erzsébettől eredő utódainak, Szentmiklóst pedig az abauj- és borsodmegyei jószágokkal együtt a kir. ügyésznek hagyományozza, egyszersmind annak 40 ezer forintnyi adósságát elengedi.**). Később Telegdi Mihályra szállt zálogkezimen Szentmiklós, ki nek azt Miksa király 1574-ben 22 ezer frtban átengedé***). Ez azon évben óvást tett Magócsi Gáspár, mint a szomszéd Munkács birtokosa ellen azért, mert Bisztra, Iglincz és Hrabonicza helységekben telepítvényeket tétetett, holott e helységek Szentmiklós-hoz tartoztak; később is pereltek együtt a határok átágása s a szentmiklósi jobbágyoktól illetéktelenül követelt telek- és legelődíjszedés miatt; végre Telegdi az országbíró előtt emelt

*) Lelesz, Prot. Stat. F. I. és B. k. l. 642. cs. 2. sz.

**) B. k. l. Fasc. 818. N. 18.

***). U. o. Fasc. 623. N. 7.

panaszt, kérvén Magócsi ellen vizsgálatot. Erre gr. Báthori Miklós nádor, Tághon 1578. meghagyta a leleszi konventnek, hogy ez ügyben járjon el, kir. emberekül kijelölván: Priberi Melith Istvánt, Nyáradai Miklóst, bátrai Dobronyi Ferenczet, Vékey Gergelyt és Jánost, Csicseri Pétert és Istvánt, Bégányi Istvánt és Pált és Dobronyi Kürtösi Györgyöt. A vizsgálat tárgyául különösen azon kérdés szolgált: mennyiben fizettek a szentmiklósi községek bért vagy dijt a munkácsi várhoz? A kihallgatott tanuk tagadólag feleltek, kivált Bessenyei Gergely 60 éves, ki vallá, hogy midőn Perényi Péter Szentmiklóson lakott, ő tisztje lévén, tudja, hogy a Latorcza mindkét partján elterülő erdőktől és mezőktől sem legelő-, sem telekdíjt vagy bért nem fizettek a jobbágyok a munkácsi várhoz. így vallott Fejérvári Lőrincz deák is, ki beszéde közben érinté, hogy Perényi Péter alatt Melith Péter volt a jószág főigazgatója; ily értelemben vallottak többen száz tanunál. Így Csicseri István előadá, hogy ő Perényi Péter és Gábor alatt, midőn Perényi Péter Bécsben fogva tartatott, a szentmiklósi jószágot kezelte a szintén Bécsben tartózkodott testvére András szentmiklósi főtiszt helyett s az akkori munkácsi tisztfőnökkel idősb Büdi Mihálylyal viszonyban lévén, hozzá eljár, de birtokháborításról mit sem észlelt. Fejérvári Lőrincz deák mondá: hogy midőn Perényi Gábornál Melith Ferencz volt a kezelő, a szentmiklósiak a körülfekvő erdőket szabadon használták s a várhoz dijt nem fizettek; felhossa: hogy Melith vadászat kedvéért egy ízben 7 völgy-nyilást elzárattott s azokban farkasokat, medvéket és vadsertést lőttek; hogy Szentmiklós akkor oppidiumnak és lakosai cíveseknek mondattak. A tanuk szerint a Szentmiklós körüli lejtőkön szőlőt is termesztettek s Fejérvári Lőrincz mint volt tiszt, maga is két hordó bort vett be, midőn „Izabella királyné Lengyelországból Erdélybe ment.“ Bizonyos Miklós vajdát is említenek, mi azon időben tisztséget jelentett Szentmiklóson.*)

1578-ban Rudolf király a szentmiklósi uradalmat s ahhoz tartozó Kölesin, Podhering, Repede, Szolyva, Sztrojna, Duszina, Martinka, Hársfalva (Nelipina), Almamező, Alsó-Vereczke, Ökörmező, Felső-Vereczke, Verbiás, Laturka, Pudpolócz, Sdenyő (Zsdenova), Perekresz, Uklin, Rabonicza, Izvor, Paulova, Polena, Holubina, és Szuszkó helységeket Telegdi Mihálynak elzálogosítá, a már elébb

*) Lelesz prot. met I. 454.

felvett 22 ezer forintnyi összeghez ujabban 8 ezer forintot iratván a királyi ügyész szavatossága mellett*).

1579. perelt Telegdi Mihály Mágócsi Gáspárral a szentmiklósi, kölcseini, repedei, szuszkói, szolyvai, sztrojnai és duszinai határhoz tartozó földek elfoglalása miatt, miután az 1574. évi tiltakozás eredménytelenül hangzott el; végre 1584-ben a munkácsi vár részére kedvezően intéztetett el a viszály**).

Az 1578-diki zálogszerzés folytán, Báthori Miklós országbírónak Ecsedvárában kelt rendeletére Telegdi M. ismét beiktattatott a szentmiklósi uradalom birtokába, mely alkalommal kijelöltetett királyi emberül: Nemes Oroszi István és Gáspár, Lónyai János, Matuznai Gedeon, borsovai Oláh András, Borsovai István, Mihály, Máté és Pál. A beiktatáshoz meghivattak érdekeltekül: Kisbégányi Miklós, Nagyuti Fornosi Gergely „bereg-i táblabíró,“ mihály-péterházi Ormány István, Pósa-házi másképp Nyiri Ábrahám, Nyilas Gergely munkácsi, Tarnóczi János, Beörben Mihály „munkácsi bíró és Mágócsi Gáspár jobbágya.“ A Ványai Mózes leleszi pap által teljesített beiktatásuál ellenmondottak Sövényházi Mórícz Balázs, Mágócsi Gáspár nevében és Báthori István és Miklós helyett szabadosuk Csengeri Ferencz deák. Ez alkalommal Drugeth Ferencz, Gáspár és István ungvári urak birtak Polenán Holodnya János és Gojon János nevű jobbágyokat.***)

1585. tiltakozott Telegdi Mihály az egri káptalan előtt az ellen, hogy Mágócsi Gáspár a szentmiklósi uradalmat se fel ne kérhesse, se adományul ne nyerje,†) és köztök a kissé megszűnt birtoklási viszály ismét lángra lobbant; minek folytán a nevezett országbíró Imregen 1585-ben ismét megrendelte a vizsgálatot, melyet Kálnási Ferencz királyi ember és Gálffi Lőrincz leleszi áldozár eszközöltek. Általok kihallgattatván első tanuúl Bay Ferencz, 65 éves, a munkácsi várnak volt kapitánya, vallá, hogy azon időben a két uradalom egy birtokot képezvén, a határok iránt kérdés nem volt. Belay János, 54 éves, ki Zluni Frangepán idejében szentmiklósi tiszt volt, előadá, hogy ura halálával a birtok a koronára szállt s hogy a podheringi szőlőktől („Repede vocatae“) s a helység feletti erdők szabadok voltak s a szentmiklóshoz tartozott erdőség egészen a máramarosi és lengyelországi határokig nyúlt.

*) Budai kam. lev. 363. fasc. 40. sz.

**) U. o. 376. fasc. 31—34. sz.

***) Lelesz, prot. stat. XVIII I, 24. sz.

†) Budai k. lev. 823. fasc. 21. sz.

Telegdi Mihálynak, ki egy urbéri jegyzék szerint, a szentmiklósi és podheringi kastélyokat alapjaiktól fogva ujolag építtette, neje losonezi Bánffi Zsófiától való gyermekei voltak: János, Kata (Szokoly Miklósné), Bora (előbb Csapi Kristóf, utóbb Rákóczy Zsigmond erdélyi fejedelem neje) és III. Pál, kinek neje volt Várdai Kata. Pálnak, ki a szentmiklósi templom sirboltjában eltemtetett, volt három gyermeke: Gáspár †, Kata és Anna (Nyári Istvánné). János gyermekei voltak: Ferencz, ki nőül birta Melith Dorottyát, Gáspár, ki Nyári Zsuzsánnától nemzé Istvánt, † 1635. (neje volt Lónyai Margit) és leánya Zsófia és Erzsébet, kik azután a szentmiklósi jószág iránt sokáig viszázkodtak. 1600-ban birta Telegdi Zsigmond.

1602. Bedegi Nyári Pál elzálogosította 15 ezer forinton Nyári Sára, előbb Pálffi Tamás, utóbb Tardi Istrán özvegyének és fiának Pálffi Tamásnak Szentmiklóst, valamint Berencz, Zaboga, Szenicze, Kuno, Szmerdák s más nyitrai helységeket*). Rudolf király ugyanis ez évben megengedé, hogy Nyári Pál birhassa tulajdonjogilag a szentmiklósi jószágot 57800 tallérban, s kiköté, hogy azon felül még 10 ezer tallért tegyen le Telegdi Ferencnek, melyeket ez Krauszenek Pál, a sepesi kamarai tanácsosul lefizetett**).

1610. Nyári István folyamodott a felséghez, adományozná neki a szentmiklósi kastélyt, késznek nyilatkozván a rajta fekvő hétezer forintot lefizetni**). S csakugyan ő lett e jószág ura; 1612. nov. 22. Nyári István és neje Telegdi Anna Szentmiklóson Kelemenovics nevű jobbágyának adott kenézséget, hogy Serbócz helységet megnépesítse.

1614. Várdai Kata, ki első férje Telegdi Pál halálával Nyári Pálhoz ment nőül s 1606. óta özvegyen élt, Szentmiklóstra nézve intézkedett; így 1614. Kosom Simonnak adott kenézséget Zagyilskára nézve, 1617. Kisvárdáról keltezve pedig a vereckei Kurákcsaládnak, mely okmányt leánya Telegdi Anna, bedeki Nyári Istvánné is aláírt; 1630-ban mindketten és ez utóbbinak fia Nyári Ferencz átíratlak Baán Ferencznek Szentmiklóson egy telket 300 frtért, mely telket azután 1791-ben egy más podheringivel együtt gróf Schönborn Jenő Ervin 372 frt 44 kron a cserneki kolostortól visszaváltott.

1624. Bethlen Gábor fejedelem Lónyai Farkasra íratta az egész szentmiklósi uradalmat.

*) Ugyanott 490 f. 7. sz.

**) U. o. 500 fasc. 35—36. sz.

1633. beiktattatott Nyári István és neje Anna és Nyári Krisztina a jószág birtokába oly módon, hogy azt élők tartamáig visszaválthatlanul, mindkét nemű utódaik azonban visszaválthatás feltétele mellett birhassák. A beiktatásnál, melyet Apáthi Sándor királyi ember és Kolozsvári Péter leleszi pap eszközöltek, ellenmondottak Rákóczy György és fiai György és Zsigmond és Telegdi Gáspár.

Ez időben építettett Szentmiklóson a halastó, melynek nyomain a falu nyugoti oldalán látszanak*).

1635. a birtokok rokonok közt következő egyezség jött létre: bedegi gróf Nyári István ajtónálló és szabolcsi főispán és Szentiványi Mihály és Nedeczki, valamint Dubniczai Dániel által képviselt gróf Eszterházi Miklós nádor, zólyomi, soproni és beregi főispán sat. és neje gróf Nyári Krisztina, Nyári István ugyanis mint Miklós, Pál, Mária és Krisztina testvérei képviselője abban állapodtak meg, hogy Nyári István lapja osztályrészül a kis-várdai várat s a szentmiklósi kastélyt azok tartozékaival együtt élte fogytáig és 10 ezer frtnyi kiadása fejében a zempléni Helmece, Semjén, Riese és Kisgéres helységeket, mely birtokok halála után gr. Eszterházi Miklós és neje teher nélkül szálljanak a velejteit és tokaji részekkel, szőlőkkel és házakkal együtt; de az azokon, valamint a pápai birtokon fekvő összeg, mely Nyári István része, Nyári Pál utódainak fizetessék ki; ha Eszterházi vagy utódai a helmecei birtokot visszavenni akarnák, a rajta levő 10 ezer frtot. Nyári Istvánnak megfizetni tartozzanak; a Pogány-rész nevű birtokot, valamint a csicsvai, varanói, rozgonyi, bujáki és cserépi várakhoz tartozó részek sors utján osztassanak el sat.

Azonban még azon évben Gergely nap utáni szombaton órást tett a leleszi konvent előtt Nyilas Mihály szabados, urnője Szokoly Erzsébet priberi Melith Péter szatmári cs. k. főkapitány nevében, úgy gersei Pethő Istvánnétól, Katától született fiai István, Péter és György és Erzsébet hajadon, valamint Telegdi Gáspár és Zsófia körtvélyfai Kovácsóczi István, erdélyi kanczellár neje, és ennek gyermekei nevében az iránt, hogy Nyári István és Eszterházi Miklós a szentmiklósi kastély s uradalom iránt egyezséget kötöttek, holott e birtok örökösödési joga ők is illetné, s miután már előbbi éveken Nyári Pál elhunyt után annak özvegye, néhai Várdai Kata gyermekeivel együtt az órást tevő Szokoly Erzsébettől,

*) 1691. urbér a munkácsi urad. lev. A három rekeszre osztott halastó 1734-ben kitisztított és helyre állítottat.

annak a kisvárdai várban tartott arany és ezüst szereit s készpénzét erőszakkal elfoglalta s őt a várból kizáratta: tiltakozik most az ellen is, hogy lefoglalt drágasági osztály tárgyául szolgáljanak.

1635. Mátyás apostol napján gróf Nyári István bevallott a leleszi konvent előtt hű és régi szolgájának Ignéczi Istvánnak egy egész „polgári telket“ Szentmiklóson, mely feküdt a déli soron, keletről Oláh András és nyugotról Fias Jakab házaik közt, 500 frtban, bevallott által azon szolgálatát is vélte Nyári megjutalmazni, melyet Ignéczi neje Telegdi Annának egykor tett.

1647. birta Szentmiklóst Eszterházi László*).

1649. III. Ferdinánd király a szentmiklósi uradalmat, mely ezen irat szerint az előtt Telegdi Mihály és Várdai Kata és leánya Telegdi Annára 48 ezer frtban volt írva s utódaik, t. i. Telegdi István és az Eszterházi családra szállt, most Lónyai Zsigmondra s mindkét nemű utódaira s hagyományosaira oly módon ruházta, a szaporításul kölesönzött ujabbi 12 ezer frtban, hogy azt ők örökösen birják, magtalan kimulása esetében pedig a 30 ezer frt az Eszterházi örökösei, t. i. Várdai Kata és Telegdi Anna utódai örököljék, míg a most kölesönzött 12 ezer frtot szabadon hagyományozhatandja; megjegyeztetvén, hogy 48 ezer frtból 38 ezeret Nyári István és neje Anna s Nyári Krisztina Eszterházi Miklósné fizettek, a tízezeret pedig ez utóbbi maga 1632-ben. E királyi rendelet folytán 1650-ben a beiktatás megtörténvén, ez alkalommal ellenmondottak Lorántffy Zsuzsánna, Eszterházi László, Mária és Orsolya, Rákóczy Zsigmond, Nádasdi Ferencz és neje Eszterházi Julia**). Lónyai Zsigmond 1650. a hatvanezer forintra nézve részint a szepesti kamarát, részint Telegdi Istvánt kielégíté***).

1649. tartoztak a szentmiklósi uradalomhoz következő helységek: Medvecsefalva, Kotilucza másképp Kondratovics, Borszucsina, Miskás (Miskarovicza), Kis-Bisztra, Koltunok, Zagylszka, Jalova, Serbócz, Romanócz, Pudpolócz, Paulova, Polena (Polanya), Holubina, Olexandrovicza, Rozgyila, Jobovicza, Nagydubrovicza, Uklina és Hrabonicza. Ezekből azonban csak bizonyos részek tartoztak oda, t. i. az alsó területek, míg a magas hegyek és havasok a munkácsi várhoz számíttattak; ezeken felül tartoztak Szentmiklós-hoz Alsó és Felső-Vereczke, Laturka, Zavadka, Zsdenova, Repede, Szuszkó, Szolyva, Hársfalva, Hánykovicza, Ökörmező, Verbias, Ja-

*) Azon évi adóösszeírás.

**) Budai k. l. 623. fasc. 4. sz.

***) U. o. 624. f. n. 5.

lova; és Martinceza és Duszina, melyek Lövei Jánosnál valának elzálogítva.

1650. meghagyta Ferdinánd király Eszterházi Lászlónak, mint nővére, Mária gyámjának Eszterházi István leánya Orsolyának, valamint Eszterházi Julia Nádasdi Ferencznének, hogy a zálogösszeg kifizetése végett a szepesi kamarához forduljanak, meny nyiben még 1631 kifizetett Eszterházi Miklós e jószágért Telegdi Annának ráfizetésül 13000 frtot; egyszersmind nádori parancs folytán megbízott az egri káptalan a birtok átadásával. E király meghagyta volt hadadi Vesselényi Ferencznek ugyanis, hogy döntse el azon vizsályt és nehézséget, mely az Eszterházi család és a szepesi kamara közt a szentmiklósi zálogos birtok visszaváltása miatt keletkezett,*) s mely iránt később, de még azon évben meg egyeztek**); s így 1650. (feria 6. prot. post dom. laetare) Eperjesen kelt rendeletében gróf Csáki László országbíró meghagyta a leleszi konventnek, hogy immár Lónyai Zsigmondot, ki a szentmiklósi uradalmat Telegdi Istvánhoz adott leánya Margit jogán fölkérte, e jószág birtokába iktassa be. III. Ferdinánd ugyanis még 1649. ápril 22. Pozsonyban kelt adomány-levelével e birtokot 20 ezer forintban oly feltétel alatt adományozta Lónyainak, hogy ő visszaválthatatlanul, utódai pedig visszavehetési kötelezettséggel bírják; a podheringi kastélyt Kölesin és Repedével együtt Telegdi István és örököseinek bocsássa át. A rendeletben kijelöltettek királyi emberekül: Ilosvai Ferencz, Kerepeczi István, Gulácsi Ambrus és István, Vass Márton, Bégányi Gergely, Nábrádi János, Egri János és Mezei Gáspár. Szomszédos és érdekelt birtokosokul meghivattak: Ilosvai Ferencz, Kisfaludi Gábor, Gulácsi István, Literáti László, Borbély Ferencz, Pap István, Kerepeczi István, Ignéczi András, Péchy János, Kozák István, Turi János. Gerzsányi János, Gergely és Ferencz, ifj. Ilosvai Ferencz, Pankotai Miklós, Dávidházi András és János, klacsanói Horváth István, Nagy György, Kigyósi István, Horváth László, Csernek Pál, Sennyei Ferencz s mások.

A beiktatásnál ellenmondottak: Szikszai Gergely volt szentmiklósi tiszt, Csaba István, gróf Eszterházi László, Mária és Orsolya nevében is, Lorántffy Zsuzsánna, Krucsai Ferencz varanói tiszt ura Nádasdi Ferencz és neje Eszterházi Julia nevében, Dalma di István Lorántffy Zsuzsánna és Rákóczi Zsigmond udvari tiszte (aulae familiaris) és Lövei János.

*) B. k. I. 354 fasc. 20. sz.

**) U. o. F. 624 N. 4.

A beiktatás tárgyául szolgáltak ez okmány szerint: Podhering, Repede, Kölesin, Szuszkó, Holubina, Polanya, Paulova, Rabonicza, Pudpolócz, Romanócz, Szolyva, Alexandrovicza, Nelipina, Hankovicza, F. és A. Vereczke, Drahusócz, Zavadka, Zagylszka, Jalova, Peresziró, Medvessa, Tisó, Laturka, Nagybisztra, Kotilnicza, Miskarovicza, Borszučina, Kotilnicza, Kisbisztra, Zbun, Zsdenova, Serbócz, Rozgyila, Mucsán, Dorha, Sztrojna, Duszina, Martincza, Almamező, Ökörmező, Verbias, Perekraszna, Uklin és Izvor.

Lorántffi Zsuzsánna és Rákóczy Zsigmond különösen tettek óvást a következő helységekre nézve, u. m. Paulova, Jalova, Zagylszka, Ujfalu, Rozgyil másképp Kalitonicza, Medves, Kotulnok-Ujfalu, Kisbisztra-Ujfalu, Nagybisztra-Ujfalu, Kotilnicza-Ujfalu, Vereczke, Koblicska, Drahusócz, Alexandrovicza, Perekraszna, Verbias, Uklin, Duszina, és Martinka, mint melyeket a munkácsi uradalom tartozékául követeltek.

Ezután heves viszálykodás fejlődött ki a két birtokos közt, mely többször támadásokra s erőszakoskodásokra nyitott alkalmat; Lorántffi Zsuzsánna mindazon helyeket követelte, melyek a völgyön felől emelkedtek s a hegyek oldalain feküdtek, miért sokszor a várbeli tisztek erővel készítették az alatt lakó jobbágyokat, hogy házaikat magasabb helyre tegyék át, minthogy t. i. az a vélemény uralkodott erre nézve, mit tanuk hit alatt is vallottak, hogy a szentmiklósi uradalomhoz csupán ama terület tartozik, melyet a Latorcza közepéről egy onnan eldobott szántóvassal elérni lehet. (L. Munkácsi uradalom.)

Lónyai Zsigmond, kinek első neje Varkocs Margit, a második pedig Nagymihályi Bánffi Erzsébet volt, családja és korának egyik legkirálóbb embere volt, ki esze és ügyessége által méltóságokban és vagyoniilag fokonkiut emelkedett. 1627-ben Krasznai és 1648-ban Rákóczy Gy. fejedelem által, kinek szabadelvűségénél fogva hire volt, beregi főispánná neveztetett ki, sőt 1649-ben nádornak jelöltetett ki. Az 1650. naményi kastélyában kelt végrendeletében, a szentmiklósi uradalmat nejének hagyományozta, úgy, hogy férjhez menetele esetében leányai érte neki 24 ezer magyar frtot fizessenek. Egyik leánya Anna, előbb Veselényi István, utóbb Kemény János erdélyi fejedelem nejévé, Zsuzsánna pedig Boeszkai István zemplénmegyei főispán hitvesévé lön. Lónyai Zsigmond özvegyét Rákóczy László vevé el s így a munkácsi és szentmiklósi uradalom előbb rá, később utódai-, a Rákóczyakra szállt.

A Lónyai család azonkoru, fára metszett czimere: két szem-

közt álló oroszlán, melyeknek egyike kardot, másika makkot tart, s a pajzs feletti sisak koronáján pallóst tartó férfi kar, még e század közepén hevert a szentmiklósi kastély lomtárában.

1657-ben az e völgyön át berontott lengyel csapatok feldul-ták Szentmiklóst s az itteni kastélyt.*)"

1661-ben Eszterházi László halála után a birtokot a királyi fiscus elfoglalván, Rákóczy László nejének Bánffi Erzsébetnek (Lónyai Zsigmond özvegyének) 60 ezer frt vagyis 70 ezer tallérban át-adta, mi iránt azután az Eszterházi, Nyári, Várdai és Thurzó csa-ládbeliek mint örökösök hosszasan pereltek; nevezetesen 1667-ben Báthori Zsófia, meg nem jelenés miatt a nádori szék által elma-rasztaltatott.**)

1663. aug. 5. Bánffi Erzsébet Rákóczy Lászlóné Szentmiklóst, Nagymihályt és Rozsalyt halála esetére férjének, ennek kimulása esetére pedig Rákóczy Erzsébetnek, a rajtok fekvő összegekkel együtt bevallá a szepesi kamara előtt.***)

1666-ban ide menekült I. Rákóczy Ferencz, ki a Nádasdi, Frangepán és Zrinyi-féle gyászos emlékü összeesküvés folytán Mun-kács zárt kapujától itt rejtőzött el, birván akkor a kastélyt gróf Homonnai Drugeth György özvegye született Eszterházi Mária, ki később perelt Báthori Zsófiával azért, mert ez a podheringi, repe-dei és szentmiklósi malmait, repedei vasolvasztóját s egyéb a La-torcza mentében fekvő faluit fel a Verchovináig fegyveres csapatai által feldulatta. (L. Munkácsi uradalom.) Ugyanis 1667. perbe bo-esátkoztak gróf Nádasdi Ferenczné Eszterházi Anna Julia, Drugeth György özvegye Eszterházi Mária s Eszterházi Miklósnak Nyári Krisztinától született leányai és Eszterházi Orsolya, Eszterházi Pál neje Báthori Zsófia Rákóczy György özvegyével, mint Rákóczy Lász-lónak Bánffi Erzsébettől született Erzsébet leánynak gyámjával a szentmiklósi birtok iránt a nádori szék előtt. Ugy szintén pereltek azok Kemény János özvegye Lónyai Anna és Csáki Istvánné ellen Szentmiklós birtoklata iránt; egyezségileg e jószág, egy tokaji ház-zal és papji és gesztesi részekkel együtt visszaválthatási joggal Dru-geth Máriára jutván, ki azért Nádasdi Ferencznének és Orsolyának 4.750 tallért fizetett†); majd 1667-ben a Lónyai családtól L. Zsig-mond fentebb említett végrendelete értelmében 24 ezer forintot fel-

*) 1659. 26. t. cz.

**) B. k. I.

***) U. o. 770. Fasc. N. 32.

†) U. o. F. 500 N. 6.

vevén, a szentmiklósi és podheringi jószágokhoz való jogot gróf Rákóczy Erzsébet hajadonnak átengedték;*) mibe 1669. Lipót király is beleegyezett, megengedvén, hogy a Rákóczy család a szentmiklósi uradalmat az Eszterházi családtól 65 ezer tallérért átvehesse,**) minek folytán Drugeth Eszterházi Mária 1673. január 6-án azt 30 ezer tallérért Rákóczy Ferencz özvegye Báthori Zsófiának átadta.***) A pénzösszeg letétele iránt akkép egyeztek meg, hogy mivel Eszterházi Mária a bécsi pazmaneum főnökétől (regens) pater Rukkel Zsigmondtól a szentmiklósi jószágra tizezer tallért már előbb felkölesznözt, ezt Báthori Zsófia ott az illető kamatokkal együtt fizesse vissza; a szerződés megkötésekor tegyen le kétezer ezüst és három-ezer arany mivet, azonfelül 4 ezer tallért készpénzben és 500 db. aranyat három hónap alatt fizessen le Bécsben, végre a tizezer frtnyi hátralékot 4 év alatt előleges kamattörlesztés mellett rója le. Az ezer frtra becsült köépületek ára külön fizetendő; különben az eladónő négy év alatt visszaválthatja a jószágokat.†) Báthori Zsófia ennek folytán 1673. január 6-án a bécsi jezsuitáktól 15,411 frtot kölcsönzött, illetőleg ennyiről állított ki Rukkel Zsigmond részére kötelezvényt, a törlesztésig 6% kamatot igérvén fizetni.††) Ennek folytán Báthori Zsófia 1680-ki végrendeletében ez adósságára nézve akkép intézkedett, hogy örökösei s illetőleg hagyományosai a szentmiklósi uradalomért tizezer tallért legyenek kötelesek a jezsuitáknak kifizetni; mi azonban nem történvén meg, 1720-ban III. Károly király megrendelte, hogy Rákóczy Julia Borbála jogutódjai a hagyomány értelmében a jezsuitáknak a hátralevő tartozást és kamatai fejében 15 ezer forintot fizessenek.†††) Báthory Zsófia végrendeletében a szentmiklósi kastélyt s uradalmat, minden gazdasági felszerelvényével s ezer birkával Rákóczy Ferencz felnőtteig a jezsuitáknak hagyta oly feltétel mellett, hogy azt tőlük tizezer frton visszaváltsa; ugy látszik azonban, hogy a közbejött harcias idők folytán Thököly Imre s később II. Rákóczy Ferencz alatt a jezsuiták a birtokot tetteleg soha sem használták; a minthogy Eszterházy Drugeth Mária sem váltotta vissza magához, annyival inkább nem, mert egyetlen fia Homonnai Drugeth János 1682. febr. 11-én az ungvári kastélyban meghalván, május 11-én az általa alapított ung-

*) Bud. kam. I. 624. F. 17. sz.

**) U. o. F. 372. N. 15.

***) U. o. 14. sz.

†) U. o. F. 372. N. 15.

††) U. o. 762. F. 45—47. sz.

†††) U. o. 372. F. 15—17. sz.

vári templomban eltemettetett, az ünnepélyes szertartásra Drugethné Beregmegye rendeit is levélileg meghíván.*)

Ekkép jutott Szentmiklós és Podhering a Rákóczy családra és később a gróf Schönborn családra adomány útján.

Báthori Zsófia elhunytával a birtokot Zrinyi Ilona vette át gyermekei javára; a szép özvegy a szentmiklósi kastélyban koronkint találkozott választottjával, Thököly Imrével, mint különösen 1682. január 8-án, mely összejövetelre, a gyanu elkerülése tekintetéből Bécsből eleve kieszközlé az engedélyt, e végből Ujlaki István nevű asztalnokát küldvén oda, ürügyül azt is felhozván, hogy Thökölyt a béke megállapítására birandja.

A Thököly-féle szabadságharcz elmúltával 1691. Klobusiczky Ferencz, mint I. Rákóczy Ferencz gyermekei vagyonának igazgatója, Szentléleki Péter udvarbíró és Bajomi János tiszt által összeíratta a szentmiklósi uradalmat; ebből kitűnik, hogy az uradalom, mely 37 falu és pusztából állott, a podheringi, repedei és kölesini, vagyis verchovinai gazdasági ispánságokra, kerületekre volt felosztva. Az elsőhöz tartozott Podhering, Repede és Kölesin; a 2-hoz Szentmiklós, Szolyva, Hársfalva, Holubina, Polena, Szuszko. Romanócz, Pudpolócz, Hankovieza, Rozgyila, Paulova, Tökés és Hrabonicza; végre Zavadka, Pereszilo, Alsó- és Felső-Vereczke, Laturka, Kotelnicza, Tissova, N.-Bisztra, Miskarovieza, Borszucsina, Zagyihszka, Kis-Bisztra, Jalova, Zsdenova, Zbun, Serbócz, Puszt-Drahusócz, Ökörmező, Medvesa, Karitovieza és Alnamező. A podheringi ispán volt Nalivajko Miklós, a szolyvai Szolyvai Péter s a vereczkei Kurák Sándor.

Szentmiklós helységben volt azon évben bíró Zsidó János, a batykók: Primics János és Pap Mihály. Ez összeírásban a Nyáriak által épített halastó már elhagyatottnak mondatik, mint melynek helyrehozása sok költséget igényelne; a falu lakossága is idő folytán annyira megfogyott, hogy ez időben a 42 jobbágyháznak fele pusztán, üresen állott, melynek lakói részint kivesztek, részint elbujdostak.

Az egész uradalom összesen csupán 986 frt 96 denárt, holott az összehasonlító jegyzék szerint, azelőtt, virágzó állapotában 2100 frt 6 $\frac{1}{2}$ denárt is jövedelmezett. Összesen találtatott 78 $\frac{1}{4}$ telek, 159 pusztatelek, 124 fiu, 58 ló, 114 ökör, 175 tehén, 352 juh, 42 sertés és 20 méhkas; azonkívül összeíratott 11 pap és 3 kovács. A

*) Beregmezyei lev.

harczias idők folytán elszegényedett az uradalom népsége, mit az illető urbérben is feljegyeztetett, ekkép: Karitovicza, Almamező, Hrabonicza és Ökörmező sat. most (1691) pusztákká lettek, holott azelőtt virágzó, népes falvak voltak.

A szentmiklósi vám behozott azon okmány szerint, évenként 100 frtot s a helybeli jobbágyság tartoztak a beregszászi 20 kapás Bocskor nevű szőlőt művelni s megjegyeztetett, hogy e szőlő annyira elhanyagoltatott, hogy míg azelőtt 8 hordó bor termett benne, 1690-ben csupán három! ők egyszersmind a munkácsi szőlőt is dolgozták; s hogy mily szánandó állapotban tengődtek akkor a lakosok, kitűnik legvilágosabban abból, hogy egész Szentmiklóson, mely alig félszázad előtt még mezőváros s virágzó volt, most nem találtak több mint 2 ló, 8 ökör, 13 tehén és 3 sertés.

1699. Rákóczy Ferencz átvette 16 ezer forintot a szentmiklósi uradalom azon felét, mely hugát Rákóczy-Aspermont Juliát illette;*) és 1708-ban Hukliva, Talamás, Ilmova és Kanora helységeket Sennyei Istvánnak a szövetséget tanácsosának és kancellárjának s neje Andrási Klárának zálogképen átengedé, melyeket azután 1767-ben utódai: báró Sennyei, Perényi és Döri a munkácsi uradalom birtokosának gróf Schönborn Jenő Ervinnek visszabocsátottak.

II. Rákóczy Ferencz fejedelem a szentmiklósi kastélyban többször megfordult s időzött. Így 1703. június 27. a munkácsi csatavesztés után, és 1709. január 31-én, mely alkalommal itt fogadta Sziniarszki Ádám belzi vajda s országos főkapitány nejét Lubomirszki Ilonát, ki egész udvarával látogatására jött, mely alkalommal történt, hogy az első vacsoránál a fejedelmileg megvendégelt lengyelek a tokaji borból annyit ittak, hogy megrészegeedvén, magok közt is vagdalkóztak. Majd 1709. márczius 21-én Munkácsról vadászat kedvéért kimenvén Rákóczy, a kastélyba szállt és a vidéken 22—24-keig folyvást vadászott. A vadászat az egyedüli kedvelt időöltése közé tartozott, miért is minden alkalommal, utazás közben és táborozáskor majd minden nap erdőbe rándult, mi végből sinkor angol s más vadászebeket nagy számban tartott.

1707. aug. hónapban itt tartózkodott a rusziai palatinus két fia, kik az orosz czár elől menekültek ide s Rákóczy beleegyezésével itt cselédestül elhelyezkedtek; aug. 6-kán mindketten Munkácsra rándultak, hol a fejedelem asztalához meghivattattak.

*) Bud. kam. lev. 372. Fasc. 16. sz.

Végre 1711. midőn gróf Pálffy János Rákóczyt békekötésre ösztönzé, febr. 18-kán Munkácsról Lengyelország felé kiindulván, itt tölté utólszor az éjt, 21-kén a Beszkid ormáról végbucsut rebegvén hazájának.

1711-kén a szatmári békekötés után elkoboztatván Rákóczy birtoka, a kincstár által kezeltetett. Ekkor tartozott minden ruthen pap a nyest helyett évenként 1 zsákot, vagy a helyett 25 denárt, 1 kötelet és 12 viaszgyertyát beadni. Végre 1726-ban VI. Károly Szentmiklóst Munkácssal együtt gróf Schönborn Lothár Ferencznek adományozván, 1729. febr. 15-kén azt utódja gróf Schönborn-Buchheim-Wolfssthal Frigyes Károly bambergi és würzburgi érsek nevében átvette meghatalmazottja heppensteini Bauer. A rendes beiktatás egyébiránt csupán 1731. július 16—25. napjain történt, a mióta azt a nemes család bírja, s új települőkkel gyarapítja s új ipar- és üzlet-telepek létesítése által virágzóbbá tenni igyekszik.

Az 1715. 91. t. cz. 49. §. szerint, itt akkor határőri állomás szerveztetett, mely sokáig fennállott.

Szentmiklós két régi nevezetessége a kastély és a gör. k. templom.

A kastély XVII. századbéli erős építmény, mely annyi változtatása után is még feltűnteti a múlt századok tiszteletre méltó jellegét. Lent nagy pinczék terülnek el, a földszinti kereszt boltozatu rész az északi és déli kiálló kerek sarktoronyain kívül, hat szobát és konyhát s egy hajdan palotának nevezett tágas előcsarnokot tartalmaz; míg fent az emeleten hosszú keskeny folyosóból nyíló hat kis szoba és egy nagy terem található; e folyosó s az erős keresztboltozattal ellátott szobák sötétek és ridegek, jóllehet az 1734. évben Marksteiner Jakab kőmives által tetemesen átido-mittattak s később 1839. eredeti 3 láb magas és 2 lábnyi széles ablakai megnagyobbítottak. Még 1729. megújítottak a fedele s a pad gabonátárrá idomítottatott át, 1734-ben kéményekkel láttatott el az épület, addig csak csövekkel bírván. A felső nagy terem padolatán egy lyuk arra szolgált, hogy azon az alatt fekvő konyhából az étkeket felhuzzassák. Fent a padon a falak lörésekkel ellátvák, mi az egykori váraesnak eredeti rendeltetését elárulja. Ennek előtte az épület nyugoti oldalán volt a meredek feljárás az emeletre, nem rég azonban a keletire helyeztetett át, az eredeti déli mellék bejárás pedig befalaztatott; a régi párkány, néhány be-rakott ablak kőkerete s szemöldökkövei maiglan látszanak. Arról,

hogy az 1839-ki kijavítás alkalmával az északnyugoti szöglet szobában s a folyosó egyik falában berakott fülkére s abban befalazott ember-vázra akadtak volna, illetékes egyének, különösen a munkát vezető Germars Ignác, uradalmi építész, nem bírnak tudomással s így azt koholtnak kell nyilvánítani. Egykor földtöltéssel és árokkal volt e várac s megerősítve. A kastély északi és nyugati falán két czimer van a falba karczolva; ez mintegy ölnyi nagyságú, a pajzst, melynek tetejét háromszögű diszitmény fedi, arabeszk, cifrázatok és egy szárnyas nemtőfej környezi, a pajzs felső részén olvashatlan, elmosódott sorok látszanak, melyből csupán az 150. . . évszám vehető ki; a pajzs közepén két szemközt álló oroszlán egy kerek-idomu czimert tart, melyen egy 2 szárnyal ellátott kerek s a mellől emelkedő jobbra néző oroszlán látszik.

A kastélyban most a szentmihályi uradalmi major gazdatiszta s rendesen egyik főerdőse is lakik; az udvar dél-nyugati oldalán elterülő nagy kertet még 1749-ben alakította Bosinda Ferencz nevű kertész.

Az udvaron levő hosszú istállók annak emlékei, hogy itt a múlt században híres ménes diszlett. 1757-ben ugyanis gróf Schönborn Ervin Jenő alakított egyet, melynek tervét Ganneval készíté; első ménesmester Hocke Tóbiás volt, 1778-ban azonban az intézmény megszűnt. (L. Legelő és marhatenyésztés.) A minthogy az itt működött vasgyár is a múlt század végén beállított s azóta nyomtalanná lett.

A helybeli g. k. templom, egykor a római katolikusok által építtetett; ez keletelt, a hajó deszkamennyezetű, a keskenyebb s alacsonyabb szentély ellenben körboldozatu s aspise a nyolcszög három oldalával záródik. A nyugati szélén álló torony 1814-ben ragasztatott az akkor tetemesen átalakított régi templomhoz, melyben az oltárnál még egy régi durva egyszerű keresztelő kőmedence áll. Minthogy 1333-dik évben, Szentmihályon már r. k. lelkész működött*), bizonytalan, mikor szűnt az meg, bővebb nyomára egyáltalában nem akadtam. 1820. évben a helybeli g. k. lelkész kincskeresési vágyból a templom alatti sírboltot átkutatván, abban több egymásfelé helyezett kisebb-nagyobb elporlott fa- és ónkoporsót s nagy mennyiségű emberi csontot talált. Értékes mű, kivéve egy kis aranykeresztet, mely félaranyat nyomott, nem fordult elő, jöllehet a csontokat és hamvakat átrostáltatta, mely sírháborítást később

*) Azonkoru pápai tizedek lajstroma.

annyira szívére vette, hogy magát a háborgatott alakoktól üldöztetve képzelvén, álmatlansága csakhamar véget vetett életének.

Ekkor napfényre jött egy 5' hosszú, 3' széles és 7'' vastag homokkőből faragott lap is, mely e felirást tartalmazta: „Generoso ac magnifico pio claroque quondam Dno Paulo Thelegdy de Eadem Thelegd qui trigesim secundum usque flor- issimae suae detatis terminum splendor patriae, pater egenorum, justitiaeque nutrix fuit. † Anno Salu — humanae 1.... die 13-a mensis Novembris veteris calendarii unico filio duabusque filiabus charissimis relictis vitam cum morte conn — us in Xto Jesu oldorm. — Generosa ac magnifica Dna Chatarina Varday de Kiszvárdá Dno utpote quond. ac marito suo piaae memoriae charissimo hoc monumentum memoriae signum fieri curavit. Cap. 19. Scio enim quod redemptor mens venit in novissimo die de terra resurecturus sum et rursus circumdabor pelle et in carne mea videbo Deum, quem jussurus sum ego ipse et oculi mei conspecturi sunt et non alius; reposita est haec spes mea in sinu meo. IX. sic. erim Deus dilexit mundum, ut et filium urigenitum daret, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam aeternam.“ Telegdi Pál, mint főnebb érintetett, élt a XVI. század végén s itt temettetett el.

Szentmiklós határában gyakran találtak réz, ezüst és arany érmek a római császárok korából; így Alexander Severus, Julianus, Antoninus Pius sat. sőt, mint hallám, őskori bronz műveket is leltek volna; néhány évtized előtt pedig egy értékes arany gyűrűt, mely később a lelkész kezébe kerülvén, ez által eladatott nyomtalanul. Minthogy e gyűrű kék zománczu vala, valószínű az, mit róla beszélnek, hogy II. Lajos királyé lett volna, mely Jankovics gyűjteményébe került.

A helybeli g. k. lelkészség 1784 óta vezeti az anyakönyveket; az iskolások száma 103-ra megy.

A postahivatal 1873. márczius 1-én lépett életbe.

—

A XVI. század okmányaiban „Isdinaho“ név alatt Szentmiklós közelében egy önálló helység említettik, mely később azzal összeforrván, most tévesen Szentmiklós-, az oroszok által Csina-gyievo-nak mondatik, mely szó annyit jelent, mint pervégzőhely. Az 1567-ki adóösszeírásban találtatott 3 porta s lakosuk: Kenéz Illés, Kozák, Ivasko és Mihalkó; Szentmiklóson pedig csupán két kapu. 1600-ban Izsdanihó faluban hat ház.

A lakosság kezén az 1870-iki összeírás szerint találtatik 74 ló, 376 szarvasmarha, 369 nemesített juh (az uradalom birtokában), 40 kecske, 207 sertés és 9 méhkas.

Szernye.

Magyar falu a kaszonyi járásban Csomonya és Barkaszó közt 151 házzal és 874 lakossal, míg tíz év előtt 194 házat és 928 lakost számlált. Határa 1134 holdnyi sík területtel bir. Régi okmányokban Szörnye-nek is íratik, a 14-ik századbeliekében pedig Zirnyának; ekkor a helység már virágzó állapotban volt: saját plébániával birt, melynek lelkésze Pál az 1333-dik évi pápai tized fejében 3, a következőkben pedig 7 garast fizetett; ugyanakkor 1333. a beregi s illetőleg borsovai, azontul pedig az ungi főesperesség parochiái közt emlittetik, melyek akkor az egri érsekség alá tartoztak.

A XIII. század végén 1282. a Várdai családból eredt Mihály fia Demeter birta,*) a XV. század elején pedig a Jakcsi és a Csapi családok; 1451-ben Báthori István kapta Jakcsi András és László részeit; 1461-ben beiktattatott Szilágyi Erzsébet zálogjogon, valamint Drágffi Miklósné és Kállay Margit született Jakcsiak; 1482. Hetei János, 1495-pedig Bilkei Matucsina Dorottya a Matuznai-féle részekbe.

1508. Matucsina Ferencz, György és Miklós vettek 16 forintért őri Somogyi Lászlótól egy nemesi kuriát itt, 1509-ben pedig szintén egy udvarházat 20 arany forintért Szernyei Supán Mátyás özvegyétől, mi ellen gyermekei Demeter és Anna tiltakoztak.

1507-ben beiktattattak Jakcsi András és György a Jakcsi János-féle részekbe. — 1524-ben Dobó Ferencz örökölt itt birtokot és Csaholi Péter. 1565. birtokoltak itt Dobronyi Ferencz és

*) Zichy Cod. I. 50. lap.

Lónyai Gergely; 1566-ban Dobó Domokos, Matuesinai János és György, Bégányi Gergely és Matuznai Pál özvegye. Ez évben az átvonult tatárok kegyetlenül elpusztíták. 1572. kaptak királyi új adományt Matuznai János, István és Ferencz; 1576-ban pedig Matucsinaí Gedeon, 1588-ban birta ez és Dobó Ferencz; 1600-ban Dobronyi János, Szabó Pál, Matuznai Gedeon és Zsigmond és Salgai Bálint.

1609. beiktattatott Lónyai András; 1610-ben Lorántffy Mihály és Daróczi Ferencz a Dobó-féle részekbe, valamint 1611. Lónyai András a Dobó Ferencz és Székely Jakab-féle birtokokba.

1613. Salgai Kata elzálogosította birtokát Matuznai Pálnak 400 forintban; 1614. említettnek birtokosokul Lónyai Zsigmond, István és András.

1623. Horváth István kapta királyi adományul Matuznai Pál és István magvaszakadtával ezek részeit. 1633. királyi új adományt nyert Lónyai Zsigmond, ki ellenmondások folytán 1651-ben ismételtén beiktattatott. 1638-ban említettnek még özvegy Perényi Gáborné Salgai Kata, Dobronyi János és Csomaközi Zsigmond.

1749. Bánhegyesi Kulin Miklós, Gerzsényi Katától született fiú nevében tiltakozik, a közte, Gerzsényi Erzsébet Péchy Miklósné és G. Julia Mak Antalné közt Szernye iránt létrejött osztályegyezség ellen.

A főbirtokos most is a Lónyai-család, névszerint L. Albert; valamint Fazekas László és Bertalan, Feldman Ábrahám, Tóth Péter, Orbán, Tar, Bartha, Gerzsényi s más családbbeliek.

A református község már 1595-ben anyagyülekezetet képezett, lévén akkori papja Beregi Lukács; az új hitközség elfoglalása maga részére az itteni egykori régi r. k. templomot is, mely a XV. század elején az itt akkor közönségessé vált egyszerű, falusi csucsíves stílusban építettett, hajója egyszerű, deszka mennyezetű, míg a keletelt szentély jóval alacsonyabb és keskenyebb vala, apsisa egyenes záradékkal végződén. E templom többször változtatott át, nevezetesen az 1755. évben kért s megejtett szemle folytán akkor hatósági engedéllyel, valamint 1774-ben is; míg 1779-ben az egyház egy harangláb felállítására nyert a kormánytól engedélyt, mely maiglan a templom közelében áll. A templom alatt sirbolt kong. 1645-ben Gerzsényi, mely a helység szomszédságában fekszik, volt fiókja. Anyakönyve 1773. kezdődik; iskolatanítója pedig 1792. óta működik.

A tehetősebb birtokos családok ezek: Barkaszi, Barta, Gerzseni, Bimba, Csorba, Jó, Kása, Kereszturi, Kis, Kovács, Lónyi vagy Simson, Lacz, Molnár, Nagy, Orbán, Öőrő, Sipos, Szabó, Szopó, Tar és Tót.

Szerencsfalva.

(Szerencsuvezi.)

Orosz helység a munkácsi járásban Bubuliska felett 22 házzal, 175 lakossal és 988 holdnyi hegyes határral. 1870-ben 237 lakosa volt. Nevét revé Szerencsi János bubuliskai lakostól, kinek, mint ő felsége oroszának Mária királyné Budán, 1526. (in festo ascensionis Dni) munkácsi várnagyai („Comites et Castellani Castri Munkacz“) Artándi Pál és somlyai Báthori István által kenézséget adatott oly czélból, hogy a Rosztinecz pataknál fekvő Brezova nevű földterületre, melyet e végből Tomori Lőrincz és Miklós munkácsi várnagyok, már előbb kijelöltek, idegen jobbágyokat telepítsen, az új megszállóknak 12 évi adó- és tehermentességet ígervén. E kenézlevelet Mária maga még azon évi Orbán pápa ünnepén megerősíté.

1645. Rákóczy György fejedelem Munkácsról április 24. megerősíté kenézlevelét a Sándor, Gergely, István, János, Kozma Mihály, Máté Pál, Kozma István, Kozma, Lázár, Ferencz és Máté nevű családtagoknak; felmentvén őket a közönséges jobbágyi szolgálattól, úgy, hogy azok csupán adózni és drabant szolgálatot tenni tartozzanak.

1649. találtatott itt 27 jobbágy, 55 fiu, 3 ló, 136 szarvasmarha, 118 sertés és 14 méhkas. A lakosok közül a Lázár, Kozma, Ferencz, Illés, Pál, Máté és István nevűek a kenézségen laktak s a várhoz lóháton való levélhordással és hetesdrabantsággal szolgáltak; hetes drabantok voltak még Bagoly és Pólányi, egyik Máté pedig hópénzes drabant.

Az 1711-ben erre átvonult svédek itt nagy pusztítást tettek, a templomot felverték s a lakosságot hántalmazták.

Hajdan a falu nem mostani helyén, hanem nyugatra tovább az ugynevezett Ófalu- (Sztaroje Szelo) dülön feküdt. Van itt a mezőn egy „Hvozda Mlaka“ nevű hely is, mely nevét onnan vette, hogy a munkára kihajtott jobbágyság egy vele kegyetlenkedő Hvozda nevű uradalmi hajdut ott megölt.

A falu körül jó bort termő szőlőhegyek vannak; az előhegy déli lejtőjén pedig a gróf Schönborn családnak egy szépen berendezett majorja áll.

Szidorfalva.

(Hrabovo.)

A munkácsi járásban, az Unggal határos magas hegyek közt fekszik ez uradalmi orosz helység 39 házzal, 270 lakossal és 244 holdnyi erdős határral. Magócsi Ferencz 1604. adott Szidor István, László és Jánosnak poroskói lakos és Drugeth jobbágynak kenézséget a végből, hogy Poroskó közelében, Viznicze és Sztrichko nevű patakok közt a Hrabovecz folyótól falut alakítsanak, mi sikerült is; különben már 1600-ban volt Rákóczy Zsigmondnak a Raboh nevű helyen egy jobbágya.

1649-ben találtatott már itt 31 jobbágys, 55 fiu, 21 ló, 184 szarvasmarha, 720 juh, 152 sertés, 21 tinó és 48 méhkas. Kenéz volt Ágoston Gergely, a batyko László Pál és Csokoly Iván. Az új meg szállók leginkább a szomszéd Ungmegyéből költöztek át és 6 évi adómentességet élveztek.

1711-ben a svédek innen 200 köből zabot, 44 k. rozst, 5 k. buzát, 180 tyukot, 20 ludat, 2 oldal szalonnát, 4 hizott sertést, 3 lovat, melyek 12, 14 és 22 frtra becsültettek, elvittek. A 22 frtos lóért, miután gazdáját megverték, kárpótlásul egy 2 frtra becsült sánta lovat hagytak ott; elvittek továbbá 2 frtára szerszámot, egy

5 írtos uj szekeret, 5 fejszét, 20 iteze vaját, 3 ökröt, 1 tehenet borjústól, 16 morvai juhot s egyéb 42 frt 16 denárra becsült ingóságot. *)

Az 1870-ki összeírás alkalmával találtatott a lakosoknál 4 ló, 19 szarvasmarhá, 18 juh, 4 sertés és 4 méhkas, mi szegényes voltra mutat.

1872-ben gr. Schönborn Ervin alatt 15 cseh favágó-család telepedett itt le, kikből azonban időközben hat elköltözött.

A g. k. hitközségnek van fatemploma és Puznyáknak fiókja.

Szinyák.

A „Kék-bércz“ alatt már az 1583-diki jobboviczai kenézlevélben értetett azon magaslat, mely „Szinyák“-nak nevezetik, magyar elnevezése azonban háromszáz éven át nem tudott népszerűsége vergődni, s ma is csak e néven ismerik valamint e hegységet, úgy azon igénytelen falut, mely alatta 1837-ben keletkezett; jóllehet e vidék már azelőtt volt ismeretes ásványviz forrásairól, melyekben kén és i b l a n y nagy mértékben találtatik s melyekben e század elején még csak rühös kecskéket jó sikerrel fürösztöttek a vadonban legeltető pásztorok, ekkép a figyelem a forrásokra irányulván, előbb egyes családok kezdék használni, majd 1834. évben a tulajdonos munkácsi uradalom birtokosa fürdőházat építtetvén, annak híre mindinkább emelkedett és méltán, mert erős vize sok esetben rendkívüli hatást gyakorolt különféle üdült kütegekben, esüzos és köszvényes bajokban, a hasüregi zsigerek rendetlen állapotában, a takhártyák bántalmaiban, a görvély és angol-kórban s más betegségekben. Ma már schvaizi izlésben több vendégház, 20 lak- és 10 fürdőszobával disziti a fenyves és lombos erdőkkel borított magaslatot, melyen a fürdő áll s melytől egy negyedóra járásnyira

*) Azonkoru vizsgálati okmány az ugoesai levéltárban.

feljebb fekszik a hasonló nevű telep, mely 1837. keletkezett, a tulajdonos gróf Schönborn család felhívására akkor Alsó- és Felső-Zas-sauból 26 német telepedvén le; 1843-ban már 22 családra szaporodott e gyarmat, mely kizárólag favágással és szállítással foglalkozik. Most már iskolája és fatemploma is van a kis községnek, mely a munkácsi r. k. anyaegyházhoz tartozik. 1870-ben 70 férfi és 81 nőből állott a lakosság 29 házzal, melynek birtokában 122 hold, 113 szarvasmarha és 4 juh találtatott. A helységhez sorozott uradalmi határ 23675 holdból áll, mely leginkább rengeteg erdőség; ma a községben 24 ház és 131 lakos találtatik.

Szkoťárszka.

Orosz falu a Verchovinán a vereczkei járásban 81 házzal, 508 lélekkel és 4155 hegyes és kopár határral; nevét vette a hasonló nevű víztől, mely a falun át foly. Magócsi Ferencz 1607. adott kenézséget Palkovics Andrásnak és Lászlónak s Gudják Jakabnak a végből, hogy a falut új lakókkal megnépesítsék; ez okmányt megerősíték 1613. gróf Eszterházi M. és 1657. Lorántffy Zsuzsánna.

1649-ben találtatott itt 55 jobbágy, 47 fiú, 25 ló, 175 szarvasmarha, 305 juh, 59 sertés és 4 méhkas. Batyko volt Ruszin Koszty. A Rákóczyak e birtokot elzalogosítván, 1762-ben a gróf Schönborn család visszaváltotta.

1072. volt a főkenéz Palkovics Markuly, alsó kenéz Ripics s a batyko Pap János; később a lakosság annyira megfogyott, hogy 1699-ben csak $2\frac{7}{8}$ népes és $10\frac{7}{8}$ pusztatelek találtatott; ekkor volt a kenéz Palkovics Iván és Ripics Soma; batyko Petrokovics Pap Mátyás, ki nyestet adott évenként a várhoz.

A lakosság kezén találtatott 1870-ben 452 szarvasmarha, 483 juh, 28 kecske, 149 sertés és 32 méhkas.

A g. k. hitközség bir saját lelkeségével, mely az anyakönyveket 1782. óta vezeti; érdekes az itteni diszes fatemplom, s ab-

ban az utolsó ítéletet ábrázoló régi jelmezes kép ; valamint a képtár előtt azon ölnyi magas s karnyi vastag viaszgyertyák, melyeket a buzgó gazdák magok gyúrnak s áldozatul szánnak ; melyeket bizonyos kiválóbb napokban ők vagy utódaik magok meggyújtani szoktak. Máramaros határánál fekszik a gróf Schönborn-család Dorosó nevű majorja 535 holdnyi tértartalommal ; 1848. előtt tervezetett, hogy itt juh- és gabona vásárok tartassanak, a közbejött szabadságharcz miatt azonban az engedély ki eszközlése elmaradt.

Szobatin.

1829. évben alakított gróf Schönborn Fülöp a Háthegy déli végén bent az erdőben a szobatin nevű viznél egy új telepet, a végből, hogy a megszállók az erdő őrizete mellett favágással s egyéb munkával foglalkozzanak ; e végből házhelyeket s némi földbirtokot kaptak haszonélvezetre, miért minden házhelytől bérül 1 frtot adni és 9 igás vagy 18 kézi napszámot, ugyszintén minden hold földtől ugyanannyit végezni tartoztak. 12 család Medenczéről szállt oda ; 1837-ben 24 családra szaporodott a telep. 1870-ben 31 házban 174 lakos s azok kezén 3 ló, 118 szarvasmarha, 41 sertés és 26 méhkas ; 1877-ben pedig már 218 lakos találtatott, kikből 213. g. katolikus s a medenczei anyaegyházhoz tartozik. Van iskolája, melyben 32 tanuló jár. Határa 5607 holdból, többnyire értékes erdőkből áll, mely a nevezett grófi-család tulajdona, míg a telepítvényesek használatában 380 hold van. Lakossága most 131.

Szolocsina.

Oroszfalu a vereczkei járásban Szolyva és Polena közelében, 388 lakossal és 64 házzal. 1613-ban gróf Eszterházi Miklós Kalabiska Péter, László, András, Sándor és Pálnak adott kenézséget a falu megnépesítése végett, miért a család csupán a hadi-adó fizetésére köteleztetett.

1649-ben Lorántfi Zsuzsánna alatt találtatott itt 33 jobbágy, 63 fiu, 11 ló, 142 szarvasmarha, 168 juh, 79 sertés és 24 méhkas. Kenéz Kalabiska Gergely volt.

Az 1699. összeírás szerint találtatott itt $5\frac{3}{4}$ népes és 6 pusztatelek, 16 ló, 51 szarvasmarha, 64 juh, 21 sertés és 10 méhkas. Ekkor adtak a várhoz összesen 23 tyukot, 6 ludat, 46 tojást és $5\frac{3}{4}$ font vajat. A kenézek Kalabiska és Ulihanecz serfőzdtét is tartottak. A lelkésznek akkor rendeltetett a Bosnyák Timko-féle pusztá féltelek. 1699-ben volt a batykon kívül két éneklész (orosz deák) Popovics Iván és Kalabiska Luka, kik mint a pap egy-egy nyestet vagy e helyett 4 frtot adtak a várhoz.

1711. febr. 29. II. Rákóczy Ferencz, midőn végleg kivonult a hazából, Vay Ádám, kíséretében, minthogy a megáradt Pinyepatakon át nem mehetett, a faluban megháltak; más nap is sikertelenül kísérték meg az átmenést, mert a sebesen rohanó víz még inkább dagadt s a jeget is igen szakgatta, azért ismét kénytelenítették visszatérni Szolocsinára, hol márczius 3-ig időztek*).

A g. k. hitközség bir saját lelkészséggel és 1868-óta felszerelt új kötemplommal, a mikor az 1791-ben épített előbbi fatemplom a használatból kivétellett. Anyakönyve 1787-től vezetettik.

A lakosság kezén találtatott 1870-ben 9 ló, 351 szarvasmarha, 118 juh, 47 kecske, 70 sertés és 30 méhkas.

*) Rákóczy-tár I. 235. Ráth Károly adatai szerint azonban (Rákóczy emlékiratai 1866. 321. lap.) Rákóczy F. 1711. febr. 18-an megindulván Munkácsról, 20-án már Alsó-Vereczkén volt, honnan nyilatkozatot boesátott ki. L. T.

Határában, különösen a Zavadka nevű hegy alatti Luhi düllőben mind a gróf Schönborn rétjén, mind Bertalan Margit földjén jó savanyuvíz források bugyognak.

Szolyva.

(Szvályava.)

Népes mezőváros a vereczkei járásban a Latorcza balpartján kies völgy ölében, 173 házzal, 1352 lélekkel és 2438 holdnyi határral. Hajdan Zolyvának neveztetett, mi oroszul Szoliva = sóst jelent s így nevét a határában bőven találtató savanyuvíz-forrásoktól vagy a helységen át folyó Szvályavka pataktól kölcsönzé. Területén bronz és ősmagyar-kori sirhalomok s műtárgyak találhatnák.

A XII. században a Beth másképp Betke-család birta, a XIII. században pedig Simon főispán, Bankbán nádor veje, kitől az 1214-diki merény folytán II. András király által elkoboztatott s a királynéra ruháztatott. 1263-ban V. István Szolyvát (Zolva, Zolova) Aladár tárnokmesternek adományozta*); 1272-ben pedig Rusdi Mihálynak.

1433-ban a Perényi-család birtokában volt Szentmiklóssal együtt, melynek Szolyva tartozéka vala s annak urait szolgálta.

Az 1463-ki határjárásban „Zolyva“ közelében egy savanyuvíz nevű hely jelöltetett ki határpontul**).

1540. Perényi Péter volt birtokosa. 1565-ben már mint óhitű parochialis hely említettik.

1572. Frangepán Zluni Ferencz; 1574-ben Telegdi Mihály, 1611. Nyári István és neje Telegdi Anna, 1612. gróf Eszterházi Miklós s 1614. Várdai Kata birták. 1650-ben Lónyai Zsigmond birtokába jutott, 1668-ban Drugeth György özvegyére gr. Eszterházi Máriára és 1680-ban Báthori Zsófiára.

*) Fejér Gy. Cod. Dipl. T. IV. Vol. 3. 17.

**) Lelesz, Prot. Met. 31. sz.

Az 1688-ki összeírásban felhozzatik : hogy az előbbi 54 jobbágy-családból 31 teljesen elpusztult, 8 pedig részint nyomorúsága, részint más okból bért fizetni nem képes; így Pap Simon, a helybeli batyko, ki jobbágyi féltelken lakott, szintén csak 2 frtot fizetett és Primkács Luka drabant és Szofilka János bíró szintén adómentességet élveztek. A lakosok akkori szegénységét igazolja azon körülmény is, hogy az akkori leltározás szerint nem találta-tott az egész községben több mint 7 ló, 7 ökör, 13 tehén és 8 sertés*). Az urasági majoros földek két nyomásban voltak, a felsőben egy tábla, melyben 200 köből zab megtermett, a másik nyomásbeli pedig a keresztnél levő 50, a Vorkovics-féle kéttábla pedig összesen 70 köből zabot adott évenként. A gróf Schönborn-család 1728-ban jutván Szolyva birtokába, 1795-ben rendezteté az itteni majort, mely jelenleg a legnagyobbak egyike, derék épületekkel, gőz szeszgyárral s minta juhászattal; jól művelt földel pedig a búzát s rozst egyaránt megtermik.

Az 1798-ki küldöttségi jelentés szerint, a paplak akkor fából épült és szalmából fedett szűk házikó volt; az 1749. épült kicsiny-szerű kőtemplomka pedig szerfelett szűk s azért annak ujonépítésére költségül 2800 forint terveztetett. Anyakönyve 1782-től kezdődik.

Ferencz császár és király 1798. adott kiváltságot a gróf Schönborn-családnak Szolyván országos vásárok tartására; 1824. márcz. 5. kelt oklevele szerint pedig megengedte, hogy minden csütörtökön heti vásár tartassék; ez utóbbiak gyengék, országos vásárai azonban különösen baromra nézve eléggé látogatottak. A helypénz a grófi pénztárt illeti.

1831-ben épültek az itteni tiszti lakok az uradalmi gazdasági és erdészeti személyzet számára; ugyanakkor készült a Máramaros felé vezető út is.

• Nevezetessé teszi e helyet a gyógyhatásáról elhírvolt s kellemes pezsgő italul is használt savanyúvíz forrása, mely az ország távol vidékeire szállittatik s mely már régóta ismertetik; 1709. febr. 1-én pedig maga II. Rákóczy Ferencz fejedelem élvezte, midőn e tájon megfordult.**)

1870. június 24. felbontatván a Szolyva és Tövisfalva közt az országutnál feltűnő s kereszttel jelzett terjedelmes halmot: abban

*) 1870. volt itt 54 ló, 10 szamár, 709 szarvasmarha, 1318 juh, 104 kecske, 390 sertés és 49 méhkas.

**) Rákóczy-Tár I. 185.

egy teljesen felszerelt előkori lovas magyar levente csontvázát tártam.*) A déli lejtő alatt levő téglavetőben bronz és arany-műszerek, a Niva mezőn pedig nagy kőducz alatt őskori cserepek találtak.

Néhány év óta postaállomás.

Sztánfalva.

(Sztanovo.)

Orosz helység a munkácsi járásban s a Hát-hegy nyugati, szőlővel és tölgyfákkal beültetett szélén, 100 házzal és 602 lakossal.

Sztánfalva volt székhelye a körötte fekvő Leányfalva, Felső-Schönborn (Oláh-Kerepecz), Tökés, Hátmeg, Drágabártfalva, Medence, Ardánháza és Závidfalva nevű kilencz helységből állott külön határőrvidéknek, miért e táj maiglan Krajnának nevezetik. Ennek lakói a várhoz fegyverrel és mint küldönczök lovon tartoztak szolgálni; azután is, a mint századok múlva az országos nagy határőrvidék (Krajnaság) jelentőségét elveszté s uradalmak szerint felosztatott; akkor öt század előtt, ez egy összefüggő testet, vajdaságot képezett, mely idő folytán sajátlagos kiváltságokkal ruháztatott fel, különösen 1364., 1370. és 1378-ban Erzsébet és Mária királynéktól. Nevezetesen a fobenzáró bűnök, különösen a rablás és tolvajlás kivételével, melyek iránt a vajda jelenlétében a megyei hatóság ítelt, a kisebb vétségeket és kihágásokat a kilencz helység bírái által közösen választott vajda — officialis — intézte el; adóul pedig a beszedett ötvenednek felét tartoztak a vajdák a várhoz beszolgáltatni.

A hagyomány szerint az itteni egykori oláhok egyrészt a XIII. században telepedtek le, nevezetesen 1284-ben, midőn a Hodostónál elfogott oláhokat arra kényszeríté a király, hogy Bereg, Ugocsa és

*) Századok 1870. VII. és Arch. Ert. 10. sz.

Máramaros területén telepedjenek le, kik azután megyénk dél-keleti részén sokáig tartózkodtak. Nézeteim szerint azonban már a magyarok beköltözésekor is folytattak itt nomád pásztor életet oláhok, kik csak a tatárdulás után tömörültek azután egyes falvakba, melyek a megszállításra engedélyt nyert kenézekről nyertek nevet, mint épen itt a volt Krajnán is Stán-, Závíd- és Sándorfalva (Tőkés) is. Az oláhoktól elhagyott területre a XIV. század végén Koriathovics Tódor podoliai herczeg telepített oroszokat, kik maiglan laknak e tájon is s hihetőleg, megmaradt s idővel eloroszosodott oláhokkal összeolvadtak.

Állapotuk idővel hova-tovább súlyosbodott.

Igy Szilágyi Erzsébet 1466. nov. 5. Munkácson kelt rendeletében előadatik, hogy ő a várhoz tartozó jószágok megszemlélésére ide jöven, a krajnai helységeket nyomasztó állapotban találta, miért is azok sorsán javítani akarván, meghagyja tiszteinek: hogy tőlök az eddig évenként adni szokott 12 juh helyett azontul csak hatot szedjenek; a sertés- és terménytizedet természetben s ne pénzül hajtásák be; a lakosság ezentulra az együttesen évenként adni szokott hizott marha beszolgáltatásától felmentetett, kivéve azon esetet, ha ő maga érkezne ide, vagy a várba új várnagy neveztetik ki. Megtiltotta, hogy a tisztek Krajnán tartózkodjanak, de ha hivatalból oda mennek, akkor minden helység ebédvel és vacsorával lássák őket el. A tiszt vagy várnagy a terményből 9, vagy 10-ednél többet ne szedjen; a várnagy az emberölőtől 3 márkánál többet sem pénzben, sem más vagyonban el ne vehessen; a krajnaiak az eddig divatozott sajtnál súlyosabbat adni ne tartozzanak; a kenéz eddigi jogait és kiváltságait csonkítatlanul gyakorolja; a kiméretni szokott földesuri bor ára fejében a vártisztek többet ne zsaroljanak, mint mennyit az valóban megért. Ha jobbágy küldönczül utra indittatik, lovát senki le ne foglalhassa. Az új megszállók ötévi mentességet élvezzenek. Ez okmányban munkácsi várnagyul Balázs mester (Keszi) emlittetik.

Az 1484-ki Hollós János-féle adománylevélben a krajnai helységek körül csupán „Sztánfalva, Kiskerepecz és Dragabartfalva“ emlittetnek. Hollós János 1493-kán Munkácson kelt okmányában előadja: hogy midőn Munkácsra érkezett avégből, hogy a panaszokat kihallgassa s igazságot szolgáltatson, előtte megjelent Sztánfalvai László vajda egy részről s a krajnai 9 helység kenézei, lakói és jobbágjai márészről s ezek előtt előadá László, hogy őt és testvéreit régi időtől és jognak illetvén a krajnai vajdaság, abban magát megerősíttetni kéri, annál inkább, mert egy közelebb Hollós

János által Budán kiadott pecsétetes levéllel tudja ehhez való jogát igazolni. Ezek ellenében a kenézek és a nép válaszolá, hogy nekik állandó vajdájok sohasem volt, sem általok László örökösre nem választatott, mert ők évről évre szoktak a munkácsi várnagy jóváhagyása reményében egyet választani, mely régi gyakorlatot és szokást tanukkal igazolták, valamint azt is, hogy az örökösök nélkül elhunytak vagyonából a várnagyot csupán egy oly három éves tulok illette, melynek szarvára zsineget (chorda) kötni lehet. Mindezek alapján János herczeg oda nyilatkozott, hogy kiderülván, miként László a kiváltságlevelet tőle álnokmódon megszerezte, a neki adományozott örökös vajda-jogot visszavonja s a krajnaiaknak a választási jogot megadja; egyszersmind utasította a várnagyot, hogy a magvaszakadtak hagyatékából csupán egy harmadfüre járó tulkot vehessen el. Ez okmányban várnagyokul Dercsenyi Pál és Péter említettnek.

1506-ban megerősítette a krajnaiak előbbi kiváltságait Anna királyné, kinek akkori munkácsi várnagyai voltak. Zoóth János és Torinyi Imre; ugy szintén megerősíté Mária 1523. és Zápolya János 1562-ben. Ez utóbbinak április 23. Gyaluvárban kelt okmánya szerint, a munkácsi uradalom főnökeül Daczo Tamás, várnagyául Gálthéri (Gáltövi) Ferencz és udvarbiróul Kerepeczi Demeter említettnek, mint kikhez a rendelet intéztetett.

Rákóczy György fejedelem Munkácsen 1645. április 22 a sztánfalvai kenézek panasza folytán új kiváltságokmányt nyallatta el őket; ebben meghagyta Debreczeni Tamás nevű uradalmi főnöknek s általa a kenézeknek, hogy a régi királyoktól és földesuraktól nyert jogaikban ne háborgassa őket s az urbérben foglalt meghatározott terheken felül más szolgálatra ne kényszerítse. Akkori kenézek voltak Sztánfalvai László, Márton, Lukács, János, Jakab és egy másik János.

Daczára a sok kiváltságnak, a várbeli tisztek még is zsarolták a krajnaiakat, miért ezek 1648-ban ismét panaszt emeltek Rákóczy György előtt, ki azon évi július 27. Munkácsen Debreczeni T. főnök, Lövei Gergely főkapitány és gyulavári Maxay György tiszttartóhoz intézett rendeletében megparancsolta, hogy a krajnai jobbágyokat jogaikban ne háborgassák s tőlük, a mennyiben való lenne, hogy tizedül tojás, tyuk, vaj, olaj, szurok és sajton kívül egyebet nem adóztak, mást ne követeljenek, „sub gravi animadversionis nostrae poena.“

Lorántffy Zsuzsánna alatt ismét új terhekkal sújtattak; az

1649-diki összeírás szerint tartoztak minden egész házhely után györgy- és mihálynap i adóul 1 frtot fizetni s a főkenéz 1 nyestet vagy 4 frt, egy karvalyt vagy 50 denárt, 1 özet vagy 1 frt és drabantpénzül 3 frtot; a batyko pedig 1 nyestet vagy 4 frtot adni. Ekkor találtatott Sztánfalván összesen 44 házhely jobbággyokkal, ezek közt volt 3 hópénzes, 1 székely és 3 hetes drabant; a kenéz volt Czizolai János, batyko Pap János; továbbá találtatott 42 fiu, 11 ló, 172 szarvasmarha, 14 juh, 163 sertés és 25 méhkas.

1672-ben Báthori Zsófia alatt volt a kenéz Kopcsa Sándor, a batyko Pap Lázár. Azon évi nov. 10-ről írja Kassáról a szepesi kamara igazgatósága a vármegyéhez panaszképen, hogy a krajuai orosz-ság törvénytelen-ségekre s kihágásokra vetemedvén, féktelenségében a nemesi udvarházakat megtámadja, fölveri, onnan marhákat elhajt és az ekkép elhajtott jószágot még külföldre is szállítja, miért kéri, hogy a „prédáló latrokat“ erőlyesen fékezze és fenytse meg.

Az 1711-dik évben haza fele szökött svédek az egész Krajnán és felvidéken le Ilosvaíg és Krajna-Martinkáig mindenütt pusztítottak és prédáltak.

Érdekes még, hogy Rákóczy György egykor a krajnaiaknak (az ő állítása szerint: egy véka tallérért) a Hát-erdőbeni makktermést és legelőt — a fennálló fáknak egy-egy arany birság terhe alatti megkimélése mellett zálogba adván, 1783-ban a gróf Schönborn család zálogváltási per folytán 1793-ban itéletileg visszanyerte az értékes erdőt, letevén 1796. április 8-án zálogösszegül 1000 és kamat s egyéb járulék fejében 500 frtot; a nyugtalankodó községek pedig, kik a végrehajtás után is több izben a felsőbb-séghez járultak, végre 1798-ban a helytartótanács által a felfolyamodásoktól is eltiltattak.

A g. k. hitközségnek van saját régi lelkész-sége és új kötemploma; anyakönyve 1781 óta van; tanulóinak száma 98. Határában szőlőültetések is vannak. A helység nyugoti dombján pedig a gróf Schönborn családnak gazdasági udvara.

A határ lejtőin őskori halmok s azokban obsidian és kovakő szilánkok bőven találtatnak; bronz, valamint régi korbelt vasfegyverek, ugymint nyilhegyek, lándzsák és kardpengék szintén kerültek napfényre.

Sztrabicsó.

Orosz helység a munkácsi járásban 167 házzal, 870 lakossal és 7071 holdnyi sík határral, melynek nagy része lomberdős. 1870-ben a község 1128 lelket számlált. Tartozott a munkácsi uradalomhoz. 1466-ban Szilágyi Erzsébet feljogosítá Orosz Dániel lucskai jobbágyának fiát Sándort, kinek a sztrabicsói területbeli soltész-ságot adományozta, hogy a nagylucskai erdőség közepette lakatlanul, benőtten s elpusztultan álló Sztrabicsó nevű helyet népesítse be, miért a soltészoknak a szokott kiváltságokat, az új meg szállók-nak pedig ily kedvezményeket ígért: 1. hogy az uradalmi tisztek ott állandóan ne lakjanak s ha oda érkeznek, a lakosok nekik csupán egy ebédet és vacsorát adni tartozzanak; 2. vérengzésért egy márkányi birságot vehessenek rajtok; 3. a birság egy kilenczedrésze illesse a várnagyot; 4. az emberölő vagyonából a várnagy csupán 3 darab marhát vehessen el a maga részére; 5. a várhoz szolgálatot ne tegyenek; 6. Sándor kenéznek 2—2 nap dolgozzanak; 7. uribérül a lakosok annyit fizessenek, mint a lucskaiak, végre 8. az idegen meg szállók hét évi adómentességet élvezzenek.

Hollós János 1493. meghagyta Derencsényi Péter munkácsi várnagyának, hogy a lakosoktól kiváltságaik ellenére (mely okmányt bizonyos Naményi Gergely elid egenített), sertéstized helyett csupán 3 frtot szedjen.

A két fentebbi kiváltságlevelet, valamint a Fornosi László és Csetneki János által Erzsébet idejében egy molom használata iránt kiadottat Mária királyné 1523., koronázásának 3-dik évében, Margit ünnepén megerősítette.

1649-ben özvegy Rákóczy Györgyné alatt találtatott itt 70 jobbágy, 56 fiu, 27 ló, 150 ökör, 60 tinó, 137 tehén, 529 sertés, és 47 méhkas. A jobbágyok tartoztak a földesur számára 5 hordó bort kimérni, a Bocskor nevű beregszászi szőlőt megművelni, a várkutjához szükséges két öreg kötélnek való hársat gyűjteni és Piszt-rabázára elvinni s egyéb robotot végezni. Az itteni 7 szabados tar-

tozott barom- és sertés-eladásnál hajtóul szolgálni, leveleket vinni, egy drabantot tartani és háboru esetében fegyverrel szolgálni s évenként egy nyestet beadni. A batykók valának: Pap György, Dénes és László, kik három nyesttel adóztak; szabadosok voltak a Varga, Szabados, Pap, Magyar és Kozma családok. Szerencsfalvi László volt hópénzes, Oláh, Sztánfalusi, Osztás, Magyar, Dél, Pálinkás pedig hetes drabantok; Vidacs János volt a hitese drabantok hadnagya. A jobbágyok többnyire magyar nevűek voltak, u. m. Rácz, Bába, Bagoly, Kecskés, Kövesdi, Mani, Déli, Gardon, Vereczkei, Duszina, Neviczkei, Lengyel, Farkas, Kis, Csonka, Medve sat., kik azóta teljesen kivesztek.

1672. voltak a batykók: Pap Dénes és László.

1682. ötezer forintban elzálogosított Sztrabicsó az Eötvös családnak, kitől azt 1762. Detrich László, ettől pedig a gr. Schönborn család 1778-ban 4166 frton visszaváltotta.

1687. a Pál-rendü szerzetesek Marin Istvánnak sztrabicsói volt birtokukat bevállák a leleszi konvent előtt.

1732. febr. 13. Péchy György szolgabíró és Béres György esküdt vizsgálatot tettek itt azon eset iránt, mely az itteni pap Nalivajko János és Eötvös Miklós özvegye szül. Debreczeni Mária itteni gazdatiszte Kassai Ferenc neje közt tiltott viszony folytán keletkezett: Kassai felindulásában lefoglalta a pap marháit, ez pedig testvére Gergely s több hive segedelmével őt lakásán megrohanván, megverte; ennek folytán Ragyóczi Ferencz birtokos 24 frt bírság alatt megtiltotta a lakosoknak a templomba való menést, míg a pap meg nem büntettetik.

1795—1803. években keletkezett itt a gróf Schönborn család derék m. a. j. r. j. a., mely a helység nyugati végén áll; még a határ keleti szélén, ott, hol az északkeleti vasut „sztrabicsó-gorondi“ álmomása van, Eisler Ezsaiás s fia gőzfürészt állítottak, mely 1881. decz. végén megégvén, nem sokára vétel útján a munkácsi uradalom birtokába jutott.

A g. k. hitközségnek van saját lelkészsege, kőből épült paplakkal, a templom azonban faalkotvány három kupolával. A községi iskolát 63 gyermek látogatja.

Sztrojna.

Ruthén falu a vereczkei járásban a Máramaros felé nyíló völgyben 86 házzal, 567 lakossal és 1471 holdnyi hegyes határral. Sztrojna az 1600. évi adórovatban még K o z i ó -nak iratott s találtatott benne 4 jobbágy-telek, e K o z i v a nevet kapta akkor azon pataktól, melynél feküdt s melynél egy malom is állott. Mint a munkácsi várhoz tartozott helységben 1649-ben találtatott 24 jobbágy, 32 fiu, 9 ló, 75 darab szarvasmarha, 32 juh és 30 sertés. Batyko volt Sándor Péter. A kenézség renddel járt a lakosok közt, mert a Magócsi Gáspártól nyert levél elszakadozott s ujat nem váltottak. Egy jegyzék szerint már 1597-ben volt orosz pap itt. E században különben a helység két külön faluból, ugymint K o z i v a és Nagymelnicsna-ból állott, melyek később Sztrojna néven egyesültek.

Az 1699. urbér szerint volt K o z i v á n a kenézség a Likovics családnál, azonban a lakosság meggyérülván, akkor már csak $2\frac{1}{2}$ telek volt népes. A templom ez időben már állott s papi javadalomul még 1690-ben átengedte Füzér Pap Péter, kenézesaládból származott batyko, a neki jutott féltelket; 1699-ben azonban ő és fiai az ajándékozást megbánván, azt visszavonta s a földesuraság is a kenéztelket egészben meghagyni kívánván, a lelkésznek a Ruszinkovics Jurko-féle elpusztult féltelket rendelte a tisztség, melyet az előtt a szomszéd Nagy-Melnicsnából Nagytibavára papnak ment Ruszin Pap Fedor birt s az uraságnak átengedett.

1682. volt Kozivának még 32 jobbágy lakosa s $11\frac{1}{8}$ telke, batykoja Füzér Pap Péternek s a főkenéz Likovics Jurkonak neveztetett. Ez okmány szerint akkor Nagymelnicsna még külön álló helység volt, levén abban 24 jobbágy személy és 11 telek, főkenéze Ricskovics Jurko s batykoja Ruszin Pap Péter. E falu mint az 1699. urbérben megjegyeztetett, Kozivával egy patak mentében s szomszédságában feküdt. Egyik dűlője Brusztopatak felől maiglan viseli a Melnicsna nevet s rajta néhány ház áll; egy másik házesoport területe pedig Koziva-dűlőnek mondatik.

Nagy-Melnicsán Rákóczy Zsigmond 1597. márczius 5-én adott kenézséget Ricskovics Andrásnak és Dankonak a végből, hogy e falura idegen jobbágyokat szállítsanak, igérvén ezeknek 15 évi adómentességet; 1600-ban 3 jobbágytelek találtatott itt; 1649-ben azonban Lorántffy Zsuzsánna alatt már 22 jobbágyszemély, 10 telek, 35 fiu, 8 ló, 44 ökör sat. A kenéz volt Hricskovics Mátyás, a batyko pedig Hricskovics György. Határaiul megállapítottak: Bisztra, Duszina völgye, Lupule nevű patak, kelet felől a Krajnavidek s a barlangerdő. 1672. Báthori Zsófia alatt volt a főkenéz Hricskovics Iván s a batyko Hricskovics Luka, a kenézlevelet megerősítvén e fejedelemmé is. 1699-ben Rákóczy Ferencz alatt volt a kenéz Ricskovics Haurillo.

Az egyesült Sztrojna helységnek van saját g. k. lelkészsége és kőtemploma; a réginek nyoma a kelet felőli dombon látszik. Anyakönyve 1785 óta vezetetik. Tanulóinak száma 84.

1870. találtatott itt 12 ló, 426 szarvasmarha, 77 juh, 134 kecske, 324 sertés és 14 méhkas.

Szuszk6.

Ruthén falu a vereczkei járásban 32 házzal, 163 lakossal és 1274 holdnyi hegyes határral; fekszik a Latorcza jobb partján, a galíciai országot mentében, regényes, lombdus hegyek tövében; nevét vette a Szuszkó pataktól, mely a falun át foly. A XVII. századig a lakosok egy része a munkácsi várhoz, másika pedig a szentmiklósi kastélyhoz tartozott; nevezetesen, az 1649-ki urbér szerint, volt itt özvegy Rákóczy Györgynének 4 jobbágya. Rákóczy Gy. 1645. április 6. Munkácson Czivanko Lászlónak és általa fia Onofriának és unokája Ignácznak adott kenézséget; azonban a benépesítés nem sikerült, 1672-ben Báthori Zsófia alatt új telepítvényes nem volt, s az 1682-ki urbérben praedium-nak mondatik, mely 1677-ben pusztult el; nem lakván akkor itt senki sem, mert Czianko

Onofri kenéz Nagy-Bisztrára költözött, Zitkovics Koszt és Fedor nevű két más lakosa pedig elbujdostak.

Az 1691. évi összeírás alkalmával találtatott a szentmiklósi birtok részére való jobbágyságból Szücs János kenézen kívül 6 jobbágyság és 1 zsellér. Temploma már akkor réginek mondatott, de papja a nagy nyomorúság miatt elköltözött. E fatemplom a magaslat keleti alján emelkedett és hasított tölgyfadeszvélyből volt összeállítva. 1870 táján azonban a falu nyugati szélén új épült kőből, az új paplak átellenében. Anyakönyve 1782-től kezdődik.

1864. június 20-án a községi erdő keletnek szögellő kanyarulatánál a magaslat közepe táján egy őskori hamvveder találtatott, melyben számos bronzvessző, sarló, kés, fűrészke, lándzsa, stylus alakú henger s egyéb tárgy találtatott.

Szuszkónfalva.

(Ervinfalva.)

Szuszkó felett északra a Kékbércz (Szinyák) tövében, irtott erdőterületen fekszik egy 74 lakos, 13 ház és 104 holdnyi területből álló telep, mely 1856-ban keletkezett, a munkácsi uradalom birtokosa, gróf Schönborn Ervin 12 csehesaládot telepítvén ide a végből, hogy a megszállottak a környékbeli uradalmi erdőkben favágással foglalkozzanak. E telep az alapítóról Ervin-falvának kereszteltetett, s mint római katolikusok a tövisfalvi r. k. lelkészhez tartoznak.

Szundákfalva.

Hátmeg és Kelemenfalva közt a felvidéki járásban fekvő orosz helység, 17 házzal és 122 lakossal. Az 1672. évi urbér szerint Kis-Ilosvának is neveztetett, a mikor Gál György volt a helybeli kenéz, kinek atyja 1650-ben szállt első lakosul e helyre. Az oroszul Sebeljoviczá-nak nevezett csekély és hegyes vidéken fekvő falu a munkácsi uradalomhoz tartozott és hátmegnek főkegyháza.

Szvalyovka.

A vereczkei járásban a havasokon túl Galiczia szélén fekvő munkácsi uradalmi orosz falu, 22 házzal és 164 lakossal. 1629. sept. 2. gelsei Balling János, Bethlen Gábor fejedelem munkácsi főkapitánya kenézséget adott Vaszko Miklósnak a végből, hogy a Szvalyovszka nevű pusztán falut alakítson. Az 1649-ki urbariumban Ujfalunak neveztetett s találtatott abban 14 jobbágy, 13 fiu, 3 ló, 35 szarvasmarha, 97 juh, 16 sertés és 6 méhkas. Azonban idővel annyira elpusztult a népség, hogy 1699-ben csupán 1 telek volt népes, melyen Melles András nevű kenéz lakott; többen a harczias idők viharában veszték el, mint a Rákóczyak és Thököly jobbágysai, uraik parancsára fegyvert ragadni kényszerülvén; így az 1699-ki urbérben is megjegyztetik, hogy Takács Fedor nevű itteni jobbágyot a tatárok vitték el s telke azóta üresen áll.

A lakosság kezén találtatik most 194 szarvasmarha, 202 juh,

28 kecske, 47 sertés és 1 méhkas. A tőszomszédságában fekvő Szkotárszának fiókegyháza.

Tákos.

Magyar helység Csaroda szomszédságában a naményi ország utnál, 87 házzal, 459 lélekkel és 2198 holdnyi földdel. A XIV. században már okmányilag emlittetik itt a Tákos-i-család, nevezetesen 1357-ben Tákos-i Sámson fia Jakab és Sándor fia Gergely királyi emberekül működtek*); 1369-ben Tákos-i Sándor fia Gergely ismét**); 1384. pedig Tákos-i Sándor fia László perbe idéz-teti Bagi Manhard fiát Jakab és Miklóst a miatt, hogy egyik jobb-ágyát megölték s tákos-i és ugornyai marháját és lovait erőszakosan elvették. A királyi rendeletben kijelöltettek királyi emberekül: Guthi Péter és Pál, Vitkei István, Jakab és Gergely, Ujlaki Zom-boki László, János és György és Daróczi Istán és Tamás.***)

1425. Csarnavodai Kriszton birtokolt itt, ki vagyonát testvé-rei Juliának Mikai Miklósnénak, Klárának Szepessi Lászlónénak és Borbálának Orosz Lászlónénak átbocsátá.

1468. beiktattattott Hetei Gábor; 1488. Orosz István és Mik-lós; 1497-ben Szepessi János; 1503. birtak itt Mikai Beregi Ger-gely, Helmecei István és Daróczi Bertalan deák.

1510. Szepessi Péterné megintette Tákos-i Mátyást és Lászlót, az őt örökségileg illető tákos-i, fejércsei és ugornyai részeknek a be-ruházási összeg felvétele melletti visszabocsátására.

1546. Koppány Mihály iktattattott be a Tákos-i István magva-szakadtával ennek felkért birtokába.

1550. nyert kir. adományt Murgai János. 1559-ben beiktat-tattott Szilágyi Bálint a Szelendi, Bozzási és Beregi nótázása foly-tán ezektől elkobzott részekbe.

*) Zichy Codex III. 60. és 67.

**) Lelesz, Prot. A. I. 9. sz.

***) Leleszi lev. u. o. 1. sz.

1552. birtak itt Szepessi Katalin és Horváth Miklós.

Az 1567. adóösszeírásnál említettnek birtokosokul: Szalmádi Imre, Tákosi Pál és Görbedi László 7 $\frac{1}{2}$ kapuval.

1570. voltak birtokosok: Oroszi István, tákosi Horváth Pál és Ferencz, Pósa-házi Nyiri András fia Ábrahám, Gosztovics Horváth Ferencz özvegye Margit, kik a néhai Pósa-házi Tamás és Posgai Mátyás utáni részeket birták.

1594. Ányos özvegye Murgai Bolbála és Whittevics Péter és György iktattattak be.

1600. birtak: Kereki János, Ányos Kristóf, Komlósi Gergely, Ilosvai János, Kálnási István és Szerémi Mihály.

1617. Daróczi Ferencz özvegye Pálffi Erzsébet fajszi Ányos Borbálának tákosi nemes udvarházát és ugornyai birtokait átíratja.

1646. Csicseri Orosz Ferencz (Pál fia) visszavonta az anyja Ányos Borbálával kötött egyezséget bizonyos jobbágytelkek átengedése iránt. 1665. említettnek még birtokosokul: Buday János, Ferencz és Pál; 1668. még Tóth Pál is.

1765. Dancs Éva Joó István neje tiltakozott maga és érdekeltei nevében az ellen, hogy anyai testvére Ujvári Samu, ki magtalan kimultához közeledett, a tákosi, ugornyai, kisbégányi és fornoszi elzálogosított birtokokra kölcsönemelést tegyen. E birtokrészeket Dancs Éva elődei: Bégányi Péter özvegye Hartványi Anna és leánya Bégányi Zsuzsánna, Fancsikai Lázár neje adták volt zálogba Földessy Istvánnak, Szegedi Istvánnak és neje Bégányi Máriának.

1822. Tákosi s Buday család volt a főbirtokos. Jelenleg birtokolnak itt: gróf Degenfeld Imre, Dancs György, Horváth István, Bay Gáborné, Balogh Károly, Baku, Barát, Budai, Biró, Csapó, Demjén, Döri, Fülep, Fogarasi, Huszti, Kardos, Kis, Miskolczy, Ormos, Simon, Turi, Varga, s mások.

Tákost a tiszaszabályozás előtt nagy mocsarak vették körül. Termékeny határában a lakosok szarvasmarha-tenyésztéssel és halászáttal jó sikerrel foglalkoztak.

Talamás.

Orosz falu a vereczkei járásban Volóczon tul 26 házzal, 138 lakossal és 2101 holdnyi hegyes határral. A munkácsi várhoz tartozván, 1625. július 27. Balling János főnök Lengyel Lőrincznek adott kenézlevelet a végből, hogy egy Preszló nevű pusztára szálljon; de mivel a huklivaiak azt nem engedték, e helyre telepedtek le első lakosai a kenézzel együtt s Tomolàs név alatt falut építettek. Az 1649-ki urbér szerint találtatott már itt akkor 20 jobbágy, 5 $\frac{1}{2}$ telek, 21 fiu, 7 ló, 37 szarvasmarha, 30 juh és 14 sertés. A Vicse patakon volt egy kenéz őrlőmalom, a falu tulsó végén pedig egy fűrészde, melyből évenként 1400 szál deszka került a várba, mit a jobbágyok tartoztak szállítani. Batyko volt azon időben Pap Lukács. Idővel népessége s a helység jóléte annyira leszállt, hogy 1699. már csak fél telek volt népes, a többi elhagyatott; kenéz volt Palkovics Vaszil. 1708. II. Rákóczy Ferencz elzalogosította a helységet Sennyei Istránnak s neje Klárának, kinek utódaitól, a Perényi családtól visszaváltotta gróf Schönborn Jenő Ervin 1762.

Most a g. k. község, mely Hukliva fiókja, ismét emelkedik; van benne 141 szarvasmarha, 119 juh, 23 kecske és 33 sertés. Fatemploma szépíti a havasalji bájos vidéket.

Mező-Tarpa.

Régi magyar mezőváros a Tisza jobb partján 424 házzal, 2646 lakossal és 8171 holdnyi sik termékeny határral. 1870-ben

számlált 532 lakházat és 2870 lelket. Már a történelmet megelőző korban tanyáztak itt emberek, a mint azt a határban találtató számos őskori sirhalom igazolja, melyekben durva hamvvedreket leltem. A szóhagyomány szerint birták s tán laktak is itt a XII században a templomosok, a néptől úgy nevezett vörös barátok, kiket később a szentjános-lovagok váltottak fel.

A 13. században már népes községet képezett s akkor a Tarpai család birta; lelkészsége is volt már akkor, így egy 1321-dik évi okmányban papjául László említettik*); az 1333-dik évi pápai tizedek rovatában Torpának neveztetik, fizetvén ily adóul a „parochus“ hat garast évenként. -- Azonkívül volt e városban a Pálrendű szerzeteseknek zárdájok, melynek nyomai a városon kívül maiglan is meglátszanak, sőt a községnek régi, a múlt század elejéig használt hivatalos pecsétjén is szent Pal alakja szolgált czimerül.**)

A 14. század közepe táján, az Anjou királyok korában, nagy virágzásnak indult Tarpa, épen úgy, mint ugyanakkor Beregszász és Munkács is. 1353-ban Erzsébet királyné, ki Tarpát birta, a szomszéd Márok birtokosa: a Várdai család kívánatára a határt bejártni megrendelvén, e régből a királyné a Tarpán lakott Marochuk, beregi főispánt s főlovászmesterét bizta meg a közbejárással.

Majd fia Lajos király, a ród-szigetiek, tudniillik a törökök elől Palesztinából ide menekült jános-lovagok iránti háladatosságból hazánkban az auraniai pörjelséget alapítván,***) Tarpa e pörjelnek egyik jövedelmi forrásául engedtetett át.

E pörjelség a Nagymihályi család birtokában vala, mely itt sokáig élt. Nagy Lajost e háladatosságra a ródi szigetbeliek azon készsége vitte, mely szerint őt az 1346-ki olasz hadjárat alkalmával hajókkal látták el.

1354. a Tarpa helységbeli lakosok (de Villa Thorpa) Lukács előtti kedden Márki János márkai helységbeli jobbágyait az erdőben megtámadták s rajtok, különösen a nőkön és szüzeken erőszakoskodást elkövettek. A tett panasz folytán Tamás alispán és 4 bírótársa a vád megvizsgálására kissurányi lakos Sámson fiát Jakabot kiküldötték, ki jelenté, hogy csakugyan a márkai területen követtetett légyen el a büntény s a jobbágyok levetkőztetése.†)

*) Zichy Codex I. 197. lap.

**) Catalog. Monast. Ord. S. Pauli. 32. sz.

***) Corpus Juris Hung. II. Tit. 54.

†) Zichy Cod. II. 571

1410. beiktattatott Zsigmond királynak Véglesen (ascens. Dom.) kelt rendelete folytán Nagymihályi Gergely fia Albert Tarpa felének s ahoz tartozó összes haszonvételeinek birtokába, mely jószág-rész rosali Kun Lukács fiai Miklós, Lukács és Jakabtól hűtlenségi bélyegen elkoboztatott s a felkérőnek adományoztatott. Az iktatási parancsban kijelöltettek királyi emberekül: Daróczi Bertalan és Bálint, Guthi Barnabás, Dolhai Szaniszló, Oroszi Fábian és László, Szécsi Gál fiai György és Jakab, Dobó István, László és András (Nacator), Palóczi Miklós, Barlabási János és Kisdobronyi László.*)

1415. vizsgálatot tartott itt a leleszi konvent Hetei László fia Gergely, Dancs János fiai Gábor és András, Dancs Miklós fiai Jakab, András és Pál, Dancs Mihály és György, Hetei István fia János, Hetei András fia György, H. Antal fia István és H. Miklós fia Demeter mint vérszerinti és osztályos rokonok részére, Báthory Péter fia János ellen, ennek jobbágysai által hetei és tarpai birtokaikon elkövetett hatalmaskodás és kártétel miatt.**)

1417. beiktattattak Gulácsi Fábian kir. ember és Jakab leleszi pap által a Tarpai családról maradt Tarpa felerészének birtokába Báthori János fiai: István, Benedek, Tamás, Mihály, János és Bertalan.***)

1437. beiktattattak gróf Báthori István országbíró és testvére Bertalan Tarpa fele birtokába, melyet ők néhai Nagymihályi Albert fiai László, György és Jánostól zálogul szereztek. A leleszi konventhez Hédervári Lőrincz nádor és a kunok bírása által menesztett iktatási parancsban ajánltattak királyi emberekül: Hetei Benedek, Péter, Mihály és Bálint, valamint Baghi Mátyás; szomszédosokul és érdeklettekül pedig megjelentek: Hetei András és Tivadarfalvai Albert.†)

Még 1431. megállapított itéletileg az 1353. évben az egri káptalan által tett határjárás alapján a Várdai Pelbárt és Miklós felperesek és Nagymihályi László alperes közt villongás tárgyául szolgált, Márok és Tarpa közt fekvő makkos erdő határa a fölperesek előnyére. Azonban idővel, nevezetesen 1484-ben Nagymihályi Eödfönfi András özvegye Anna és fia Tamás kívánatára újból megigazított.††)

1439. Várdai Miklós hasonnevű fia, Pelbárt fia István és Mi-

*) Leleszi lev. Prot. Stat. XII. Lit. N. No. 81.

**) U. o. Prot. 3. N. 355. -

***) U. o.

†) U. o. Lit. B. N. 1

††) U. o.

hály fia Domokos beiktattatott Albert vinnai pörjel fiai itteni birtokának fele részbe. Egy 1449-ki okmányban említették Tarpai Bán fia György.*)

1451. beiktattatott Puznai Ungi Bálint zálogkezimen a néhai Nagymihályi Albert, a Tarpán székelő auranai pörjel fiai János, László és György itteni egész birtokába; királyi emberül működött Kucsini Kónya János, a leleszi konvent részéről Péter áldozár.**)

1453. Puzai Lukács fia János és ennek fia Márton megintették Nagymihályi Györgyöt, hogy elzálogosított itteni birtokát váltsa vissza. Ugyanakkor beiktattattak Hetei Mihály királyi ember által Kónya János és Puzai Lukács fia Jánosnak fiai: Márton, Benedek és Miklós Tarpa és Hegyhelmecz pusztá felerész birtokába, melyet Nagymihályi János, László és Györgytől zálogjogon 200 frtban birtak s Kónya Jánosnak 150 aranyforintban elzálogosították; 1457. Nagymihályi György gyermekei terhére is felvett Nagymihályi Eödön Mihály fiai György és Andrástól 250 aranyforintot.***)

1460. beiktattatott malomvizi Kenderes János a Nagymihályi György fia Miklóstól zálogba vett birtokba Makrai László kir. ember által. 1464-ben Nagymihályi László, testvérei János és György nevében is elzálogosítá birtoka egy részét Nagymihálynak 25 tiszta arany forinton. 1470-ben beiktattatott N. András a reászallt N. György-féle részbe Kisdobronyi Ágoston kir. ember és Fülöp leleszi áldozár által.§) A XVI. században is a Várdai-családbeliek birtokoltak itt; így 1550. táján V. Mihály és 1567. V. István.

1610. Nagylucsei Dóczy András, II. Mátyás király tanácsosa, főkamara és szatmári főkapitány tiltakozott a jászói konvent előtt Beregszászi Mihály ellen itteni kuriájának elfoglalása miatt.

1626. március 1. Kassáról kelt kiváltságlevél szerint Bethlen Gábor fejedelem azon szabadalammal ruházta fel az ecsedi várhoz és illetőleg a Károlyi-család birtokához tartozott tarpai lakosokat, hogy kereskedések alkalmával vámmentesen utazhassanak országszerte§§).

1628. Badalói Bálintfi Bazil beiktattatott egy nemesi udvarház birtokába. 1642-ben birtak itt palocsai Horváth Kata özvegy Dessewffy Ferenczné és Thurzo Zsuzsanna özvegy Amade Istvánné.

*) Pesty Frigyes közleménye.

**) U. o. Prot. Stat. XX V. N. 68.

***) U. o. VIII. N. 80.

§) U. o. IX. N. 309.

§§) Tarpa városi levéltár.

1657-ben említettnek birtokosokul: Károlyi László és Sennyei Ferencz

1665. Lipót király decz. 23. kelt szabadalom levelében jogot s kiváltságot ad Tarpának arra nézve, hogy Szent Vida, Imre herceg és Lucza-napjain országos vásárokat tarthasson. Akkor már Beregmegye hatósága alá, de az ecsedi várhoz tartozott.

Az 1662-ben megejtett szatmármegyei tiszti vizsgálat szerint II. Rákóczy György halála után a szatmári várnak a védtelen népen és békés polgárokon kegyetlenkedő német őrsége Tarpán is nagy pusztítást és sarczolást követett el s a többek közt, az itteni ref. paplakot is megszállotta.

A XVI. század végétől fogva mai napig a gróf Károlyi-eszlád itt a földbirtokos, kinek uri hatósága alá 1848-ig tartozott.

E város előbb Szatmármegyéhez tartozott, az 1836. XXIX. t. cz. szerint azonban az országos bizottságnak még 1830-ban benyújtott jelentése következtében Tarpának Beregmegyéhez, valamint Dobos helységnek innen Szatmárhoz lett csatoltatása törvénybe iktattatott.

A vallás-ügyet illetőleg kiemelem, miszerint a reformáció, itt hamar meggyökeresedett. A XVI. század közepén már anyaegyház volt; 1600-ban papjául Domahidi Máté említették, iskolatanítójául pedig Daróczi György. Természetesen, az új hitközség elfoglalta a maga számára az itteni régi r. k. templomot is, elűzvé a papot s a pálos szerzeteseket. 1662-ben azonban Báthory Zsófia, Munkács urnője s a király hive visszafoglaltatta a protestansoktól a templomot, iskolát s papi javadalmakat, e végből kirendeltetvén a szatmári őrséget, és csak a soproni 1681-ki országgyűlés 26. t. cz. rendeleténél fogva adattak azok ismét vissza azon alapon, mert a lakosság nagyobb része a reformált hitet követte s az elfoglalt tárgyak birtokában hosszú évek során át volt. A templomot eredetileg a XV. század elején a Várdai illetőleg azzal rokon Báthory-család építtette. Ez mint alakjából kivehető, eredetileg keletelt, magas és keskeny vala az egy hosszahajónál jóval szűkebb és alacsonyabb s a nyolcszög három oldalával zárolt szentélylyel volt ellátva, csúcsíves művezete a góth stílynak felelvé meg. A déli oldalon levő, termés-

köböl csinosan kifaragott, leszelt végü lóherlevél alakú kerettel el-
látott bejárás felett ma is ott diszlik teljes épségében a Báthoy-
család czimere: az egy, farkát szájába fogó sárkány-képezte kör-
ben levő három hegyes agyar. E templom azonban időfolytán nagy
változásokon ment át; ugyanis 1796-ban szentélye elhordatott s
két öllel kitoldatván, a hajóval egyenlően meg bővítettett s akkor
a keleti végén új kötorony is kezdett építtetni, mely 1798-ban vé-
geztetett be, mint azt az ajtó feletti kőirat mutatja, az ottani egyes
betűk ezt jelentvén:

„F(ők): H(etei) J(ános főbíró) M(akay) J(ános városi jegyző)
1798.“ — A fatemplom menyezetének keleti részén pedig ez ol-
vasható: „Ezen Istenháza és torony építtetett Mező-
Tarpa városában (így!) a nemes ref. szent ekka köz-
költségén, Isten dicsőségére 1797. eszt. aug. 23. Solt. CL. Di-
csérjétek az Urat.“

De már ennekelőtte, nevezetesen 1592. évben fedetett volt
be egyszer új tetővel a templom, mely fedél 1812-ben elbontatván,
megújított, mint a menyezet nyugati részén látható következő
feliratból kitűnik: „Ezen Istenháza régi falai felett 1592. épült és
már megavult teteje egészen megújított a Tarpai ref. szent Ekkla
költségén 1812. pred. XII: 15. Az Istent féljed és az ő parancso-
latait megtartsad, mert ez az embernek földolga.“

A templom most 18 lépés hosszú és 10 széles. A régi nyugot-északi falain mészszerűen alatt fresko-képek rejlenek. Érdekes a
fentebb említett déli bejárás régi fa ajtaja, mely 4 láb (127 m.)
széles és 8 láb (2.33 méter) magas egy szál 3 hüvely (7 cm.) vas-
tag deszkából készült s erős régi vas-pántokkal s díszes zárral lát-
tatott el. A néphagyomány szerint: párját, t. i. a nyugoti ajtót
egyik husvét vasárnapján a befagyott Tisza folyón át elvitték Deb-
reczenbe.

A mintegy 24 öl (45½ méter) magas toronyba szintén 1798-
ban tétetett az óra is. Egyik 9 mázsás harangján ilyen felirat
vala átmeneti betűkkel írva: Christus § Rex § Wenit § in
Pare § Deus § Homo § Faktus est § ICI7.“ (1415) má-
sok szerint 1517. A nagyobb harangot 1826. öntette az egyház.
Ebbe volt öntve a régi kisebb harang, mely ily kőiratot viselt:
„Goss mich Johann N. Schneider in Kaschau Ao 1702.“ 1881.
junius hó 23-án nagy veszedelem érte e templomot; akkor
ugyanis estefelé annak tornyába a villám beleütvén, nem csak el-

hamvasztotta azt egészen, hanem a torony is ledült s a régi harangok megcsönkultak, részben megolvadtak.

Tarpán következő papok (hitszónokok) működtek: Domahidi Máté 1593—1602, Nagyari Mátyás, 1607. Beregszászi János 1614. Némethi Mátyás 1631*), Turi Sámuel 1684., Csaholezi Miklós 1711, Váradi György 1713—1729., Dömsödi János 1730—1743., Berényi István 1743—1746., Lévai Samu 1754—1757., Szathmári Pál 1757—1760., Turóczi István 1767. Kömlei Márton 1771. Turóczi István ismét 1775., Hegedüs Péter 1787., Jósmafői János 1783., Kömlei Zsigmond 1783—1812., idősb Vekerdi Nagy Mihály 1816., Litteráti Nagy János 1833., Csapfalvi D. István 1838., ifj. Vekerdi Nagy Mihály 1859-ig és azóta Bakesi László esperes.

Anyakönyve 1762. vette kezdetét. Az egyház birtokában van egy Sziget nevű hely benn a városban, mely hajdan temető volt; van birtoka a Helmecezhelyen, melyből a Tisza sokat elhordott s a Gacsány-szegben, Petregátnál, a Kerektónál, Agyagásóban, Gerőháton, Derekaszegen s más helyeken.

1868-ban, az új paplak építése alkalmával az alapásánál két látnyi mélységben, homok rétegben egy régi, fatörzsből durván kifaragott hajót találtak, melyet azonban a kőművesek munkakímélésből ketté vágtak s a földben hagytak.

A városnak bár rövid, de legfényesebb napjai valának azok, melyeket II. Rákóczy Ferencz hadjárata alkalmával élvezett; ugyanis e fenkölt lelkű fejedelem, hogy a tarpaiaknak a folkelés kezdetén s a jog és szabadság kivívása érdekében, különösen Esze Tamás tarpai fi buzdítására még az 1703-diki bevonulása előtt a bereg-megyei alsó vidéken, óvatosságból az itteni rengeteg erdőkben tar-

E pap ellen 1631. aug. 27. a kerületi gyűlés ily határozatot hozott: „1. hogy házában sem koresma, sem nyers bor, sem égett bor-árultatás ne legyen; 2. a részegséget ő és felesége gondosan tartóztassák el; 3. Neje illetlen szavakkal ne illesse őt, de viszont ő se sértse feleségét; 4. illetlen helyektől, „az hol valami nóta követné.“ oltalmazza magát; az ecclesiát, minthogy ott Tarpán, mód nélkül való cselekedetivel megbotrántoztatta, a szószékről jövő vasárnap kövesse meg, a községtől pedig azonnal kérjen bocsánatot. (Egyházi ker. jegyzőkönyv.)

tott gyülekezések és tanácskozások, későbbben pedig Rákóczy behívása s megjelenése után a fölkelés szervezése körül tanusított buzgalmukat s hazaszeretetőket meghálálja: őket többrendbeli kiváltságokkal s jogokkal kitüntette. Ugyanis mindenekelőtt a községet a hajdu-városok sorába emelte. Ennek kapcsán 1707. aug. 1-ről Munkácsról figyelmezteté a községbelieket, hogy a megszabott hadiadót fizessék meg, mert ez a hajdukat illető szabadalommal s kiváltságokkal nem ellenkezik. Majd 1708. aug. 25-ről az egri táborból kelt kiváltságlevélben Rákóczy különösen kiemeli azt, hogy a tarpaiak elsők valának, kik a megkezdett szabadságharcz elején fegyvert fogtak s hozzája csatlakoztak s kibontott zászlóját hiven követték, miért is azon kiváltságban részesíti őket, hogy jövőben minden jobbágyi szolgálatoktól mentek legyenek; kereskedésüket s a fuvarozást vámmentesen üzhessék, ezentul termény-tizedet ne adjanak földesuroknak, de e jövedelmet városi közözelra fordítsák, úgy a korcsma- és vásárvám jövedelmét is közösen használják fel; országos vásárjaik napjait akkép állapítsák meg, hogy a szomszédos Beregszász és Szatmár városokéival egy időre ne essenek; — legyen saját bírósági hatáskörök: peres ügyeiket választott bíráik intézzék el, bűnvádi esetekre nézve pedig pallós-joggal bírjanak oly módon, hogy a főlebbezett bűnvádi perek megbirálás végett a munkácsi várkapitánysághoz s onnan harmadfokulag egyenesen a fejedelem elé terjesztessenek; megengedé, hogy közigazgatási ügyekben is csupán a munkácsi kapitánytól függjenek; a megállapított díjak és birságok egyrésze a munkácsi várkapitányt, a többi a városi kapitányt, s a községi tanácsot fogván illetni. Az okmány 10-dik pontjában különösen kinyilatkoztatja a buzgó fejedelem: hogy e kiváltságok megadására őt leginkább most Esze Tamás, kedvelt jeles ezredese iránti kegyelele ösztönzi, ki azon évi május hónapban a nyitrai mezőn egy tábori istenitisztelet alkalmával a harczosok közt támadt verekedés alkalmával véletlenül megöletett; s így, hogy méltó emlékéért fentarthassa s háladatosságot iránta tényleg is kimutassa: Tarpán lakó családját azon kiváltságos joggal felruházza, hogy a városi kapitányságot az Esze család fenállásaig annak fitagjai örökösen viseljék, oly módon, hogy annak kijelölendő három tagja közül a fejedelem nevezze ki a koronkénti kapitányt. Továbbá felruházta a városi hatóságot azon joggal hogy a nyugtalankodó és izgága lakosokat a városi közösségből kizárhassa s vagyonukat elfoglalhassa községi vagyonnal; meghagyta, hogy a város határai biztosan állapittassanak meg; hogy a fegy-

verviselésre alkalmas lakosok két hónapig tartozzanak önköltségükön szolgálni, táborozás alkalmával élelmezésül csupán hus és gabona-adagot fogván kapni. Megrendelte, hogy a községi hatóság írja össze a 17 éves ifjakat s küldje őket fegyveres kiképzés végett Munkácsra, hol három évig fogván gyakoroltatni s kik csak ezen idő elmultával telepedhetnek azután le- és házasodhatnak meg; e célból a hatóság a fiukat már 12 éves korukban írja be a jegyzőkönyvbe s eskettesse meg őket egyszersmind arra, hogy 17 éves korukban a gyakorlat végett elő fognak állani. Minden lakosnak kötelességeül tétetett, hogy magát jó fegyverrel és vörös köntössel lássa, hogy ekkép ünnepélyes alkalmakkor a fejedelmi udvarban tisztességesen és díszesen jelenhessenek meg, különben oda nem fogván beocsáttatni; § itt egyszersmind évenként egyszer feltők szemle is fog tartatni. Igértetett, hogy zászlóval és dobbal az első mustra alkalmával el fognak láttatni. Megjegyeztetett, hogy azon esetre, ha idővel a község lakossága megszaporodnék, háromszáznál is többre emeltessék a fegyveresek száma. Gondosan meghagyta egyszersmind a fejedelem, hogy a végből, miszerint, a hajduközség békességben és teljes biztonságban élhessen: a várost árkokkal és palákkal vegye körül s erősítse meg s maga körébe idegen megszállót ne fogadjon be. Kivánta, hogy a lakosok oly jogokkal és kiváltságokkal éljenek, mint a jászok, kunok és más hazai szabad községek, ugyanoly adót fizessenek s a megszabott hadi élelmi cikkeket Munkácsra szállítsák be. Végre biztosítá őket kegyelméről, oltalmáról s azon ígéretéről: hogy e privilegiumot a legelső országgyűlésen megfogja részökre törvényszerűen erősíteni.

Az 1708. sept. 8. kelt s függő pecséttel megerősített kiváltságlevélben Tarpát Rákóczy fejedelem a szabadalmas hajdu városok sorában megerősíté, oly megjegyzéssel, hogy lakosai csupán fegyveres hajdu-szolgálatot tenni tartozzanak; egyszersmind megengedte, hogy az eddig használt pecsét helyett, ujat nyerjen a község, melynek czimere következő legyen: egy keresztbe tett karabély és kivont görbe kard felett egy ballábon álló s hercegi koronával diszitett, kiterjesztett szárnyu egyfejű sas, mely jobbájában kivont kardot tartson; ez alatt a mezőről kiemelkedő három kalász álljon s az egész czimert cserkoszoru övezze, míg körülfutó szalagján ily felirat legyen: *Sigillum oppidi privilegiati Hajdonicalis Tarpa.* Ez okmány szerint e város akkor Beregmegyéhez tartozott.

1709. január 25. Munkácsról kelt kiváltságlevelében Rákóczy Ferencz fejedelem Tarpa hajdu várost a pallós jog gyakorlatában megerősíté.

A honfiúi hálaérzet e tüntetései: a mily gyorsan érkeztek, ép oly hamar el is multak; 1711-ben a szabadságharcz elzajlásával ugy a község, mint a magánosok előnye, kiváltságai elenyésztek s a jobbágyi teher ismét súlyosodott a lakosságra, mindaddig, míg 1848-ban az végleg megszüntettetett. Az eltűnt arany idő emlékeül csupán az 1708. évben nyert pecsét maradt meg, melylyel a város maiglan él; a karabély és kard felett ott áll a koronázott sas, csupán a 3 kalász helyébe illesztetett csoroszlya és szántóvas, míg a körirata most ez: „*Mező Tarpa város pecsétje 1842.“ Előbbi régi pecsétje, melyen szent Pál és ennek feje jobb felén O betű, balján pedig egy virág díszlett s köriratul: „Tarpa V. i.“ látszik, eredeti kiváltságlevelével együtt, a község háza vaspántos ládjában tartatik.

Ugyanitt láttam 1875. július 30-kán, midőn a Téb égre nevű dülön levő régi hathalom közül kettőt felbontattam, a lelkes község 1848-dik nemzetőrségi fehérselyemből készült s vörös és zöld csipkével díszített zászlóját is, melynek egyik oldalán az ország czimere s felette ez arany szavak: „a királyért, hazáért, szabadságért!“ másik oldalán pedig a megye czimere tündöklök. E nem kis áldozattal megőrzött ereklyét, állítólag Lónyai Menyhért gróf ajándékozta volt a nemzetőrségi századnak.

A határ birtokosai: gróf Károlyi Sándor, a város közönsége, Belényesy Ferencz, a Bede, Debreczeni, Esze, Fülöp, Kántor, Kopócs, Kelemen, Madai, Papp, Rác, Szőke, Szabó, Simon, Szücs, Tokaji, Varga s más családok.

Kis Tibava.

Orosz falu a vereczkei járásban Szolyvától keletre, 18 házzal, 102 lakossal és 66 holdnyi határral. A munkácsi uradalomhoz tar-

tozván, Rákóczy György Munkácsen 1645. ápril 6. adott kenézséget Likovics Lászlónak és általa fiai János és Sándornak azon meg-
hagyással, hogy e helységet, hol már is négy jobbágy lakott, ide-
fenekkel népesítse meg, 1649-ig azonban új lakos nem találkozott,
állítván a kenéz, hogy e rossz, sovány helyre senki sem akar szál-
lani. Az akkori összeírás szerint volt a helységben öt jobbágy, 10
fiú, 10 ló és 38 szarvasmarha. A kenéznek volt egy malma a Szval-
yavka nevű patakon, melyről akkor, de még 1704-ben is a falu
Kis Szvalyavkának neveztetett. 1682-ben találtatott itt már
9 jobbágy család s a főkenéz volt Likovics Iván; 1699-ben ismét
leszállt az állomány 6 családra, ezek közül 4 tartozott a Likovics
családhoz s a kettő volt Bombuskár és Czivjanko.

A község most Kis Martinka fiókja, melynek tőszomszédságában fekszik.

Nagy Tibava.

A fentebbi helységtől egy órájárásnyira fekvő ruthen helység 60 házzal, 410 lakossal és 4414 holdnyi hegyes és erdős határral. A munkácsi uradalom tartozéka lévén, Rákóczy Zsigmond 1592 márcz. 5. adott kenézséget Czibar Mihály és Bobaly Jánosnak oly módon, hogy a kenézségen egymást évenként váltásák fel, s oly szabadságokkal éljenek, minőkkel a krajnai kenézek a régi boldog emlékezetű fejedelmek engedelmeiből élnek; hogy a falut melynek neve Vusnica legyen, külső jobbágysokkal vagy lengyelországi jövevényekkel megnépesítsék; kik hat esztendei teher és 3 évi szolgálati mentességet élvezzenek, ezt később 1613. megerősítette gróf Eszterházi Miklós és neje Dersffü Orsolya is. Az 1649-ki urbér szerint népes helység volt Nagytibava, mely akkor máskép Buszniczának is neveztetett, lévén abban 34 jobbágycsalád, 56 fiuval, 11½ telek, 7 ló, 93 szarvasmarha, 104 juh, 29 sertés és 10 méhkas; a kenézeknek volt egy malmuk, a határbeli három Szaszuka, Ka-

likna és Isdemir nevű patak pedig kövi halai és pisztrángja miatt tilalmasban tartatott. Batyko volt Pap Sztanko. 1682-ben találattott itt 66 jobbágy és 14 telek; a főkenéz volt Czibar Vaszil, batyko pedig Pap Hritz, kinek fia Iván paraszt-jobbágyul tekintetett. 1699-ben II. Rákóczy Ferencz alatt volt a kenéz Bobály Vaszil s az előbbi pap, ki saját féltelkét még 1690-ben szánta papi javadalmul, melynek akkor fent a dombon fatemploma is volt. Most a 354 g. k. lelkeszből álló hitközség Kis-Martinka fiókja, de van saját kőtemploma. A lakosság kezén találtatott 1870-ben 11 ló, 299 szarvasmarha, 296 juh, 5 kecske, 147 sertés és 16 méhkas.

Timsor.

(L a z i.)

Oroszfalu a vereczkei járásban, egy kopárhegyek-környezte mély völgyben, 57 házzal, 378 lakossal és 1703 holdnyi hegyes határral. A XVII. században a Balling család birta zálogul, melynek tagjai Balling János fiai György, leánya Erzsébet özvegy Kallai, Kende Ferenczné és Anna, Lövei Györgyné ellenmondottak azon alkalommal, midőn 1636. évben Rákóczy György és neje Lorántffi Zsuzsanna a munkácsi vár és uradalomba beiktattattak, kik azután 1645-ben a nevezett fejededelem adománya alapján e falu birtokába Kerepeczi István kir. ember és Csiki Péter leleszi áldozár által be is iktattattak.

1659. január 1. Lorántffi Zsuzsanna Prizovics Kosztya és unokája Fetyko és Prizovics Havrillónak, kiknek elei, ez okmány szerint, Timsor helységet alakították és ekkorig kenézlevéllel nem birtak, valódi kenézségöket levelileg elismeré és biztosítá. 1666. okt. 1. azonban Bãthori Zsófia e levelet megsemmisíté és miként titkára Rádi Boldizsár azon megjegyzé, ujat állittatott ki. Eszerint okt. 2. Prizovics Demeter, Fetyko és Ferencznek adatott a kenézség, azon föltétellel, hogy az eddig divott adót és dijt fizessék, a falut idegen jobbágyokkal gyarapítsák, a várhoz való kaszálást,

szénatakarást s aratást végezzék, irtást s más rendkívüli munkát két hétig tegyenek s ha a malom gátja megszakadna, azt feles emberekkel azonnal igazítsák meg; a szőlő körüli munkát azonban eltörölte.

1699. II. Rákóczy Ferencz és Julia birtoklata idején volt a kenéz Prisovics Fedor, a batyko Pap Koszty; de a népszáma csökkenvén, az egész faluban nem találtatott több három népes teleknél, minthogy idő folytán nyolez egészen elpusztult.

A g. k. hitközség Felső Vereczke fiókja, saját fatemplomával.

A lakosság kezén van 12 ló, 403 szarvasmarha, 210 juh, 62 kecske, 115 sertés és 19 méhkas.

Tissova.

Orosz helység a vereczkei járásban 177 lakossal és 27 házzal; hajdan a szentmiklósi kastélyhoz tartozott, most a gróf Schönborn-család birtoka. 1691-ben volt a kenézség a Kotun nevű családnál, mely szolgálati díj fejében 6 frt fizetett a földesuraságnak; azonfelül még csak egy népes házhely találtatott, a többi négy idő folytán elpusztulván. Batyko Pap Gergely volt, ki nyesttel való adózás helyett 4 frtot fizetett. A helységben nem találtatott akkor csak 1 ló, 4 ökör, 9 tehén és 6 sertés. Fatemploma már akkor réginek mondatott, most is áll még Szent Bazil tiszteletére; a község különben F. Kis Bisztra fiókja. A lakosság kezén találattik most 5 ló, 186 szarvasmarha, 177 juh, 64 sertés és 10 méhkas.

Tisza-Vid.

Magyar helység a kaszonyi járásban s a Tisza jobb partján 92 házzal, 545 lakossal és 1820 holdnyi határral. A szóhagyomány szerint alapítója Keled fia Vid, Salamon király álnok tanácsosa (1063) lett volna; annyi bizonyos, hogy a XIII. században a Gut-Keledtől származott Várdai család birta. Azon század végén már előkelő helység (villa) volt, melyben 1290. a Várdai Aladár és Gábor fiai közt felmerült viszályos ügy elintézésére a választott bíróság, melynek 1299. egyik tagja Péter budai alnádor is volt, működött.*) Megemlítendő, hogy az egyeztető bíróság tagjai voltak még: László mester Aladár fia egy részről és Luchi Tamás és Wolpoth fia Mihály comes másrészről.

A XIV. században Vid-telkének is neveztetett és akkor a Butykai, Agárdi és Pán családok birták.

1381. megvették Semjéni Mihály, és Ubol, Peliskei Mikch, Ákos mester és Jakabtól 100 frtért, az itteni rév és vámjoggal együtt.**)

1412. Beregvármegye hatósága Pán Demeter királyi ember kíváratára bizonyítja Garai Miklós nádor rendelete folytán, hogy a Vidtelke felől Bát helységgel szemben lenni szokott rév és gázlón a vámilleték régen megállapított módon Vid részéről szedett. E két okmányt 1425. kivette másolatban a leleszi levéltárból Butykai János fia Kezegh Péter a Pán Ferencztől és Kezegh Margittól született Anna, Agárdi István fia György, és Margit Szeretvai Jakab fia Majus neje jogainak megvédéseül.

1417. Butykai János fia Péter és Domokos és Pán Anna és Margit vizsgálatot indítottak Atyai Boldizsár ellen azért, mert ez a vidi tiszai révet elfoglalta, az útjárókat zaklatta, az Atya és Szálka közti nyílt utat akadályozta s a rajta levő hidakat elrontotta. —

1476. beiktattattak örökösödési jogon Naményi Antal, István és Gergely és Lónyai Antal és András Vidtelke beregmegyei és

*) Zichy-codex I. 98.

**) Leleszi lev. prot. A II. 535. l. 40. sz.

Rév-bát szabolcsmegyei helységek birtokába. Az óbégányi Soklai Barnabás kir. ember által eszközölt beiktatásnál ellenmondottak Kenderesi János özvegye Ilona és fiai, Kisvárdai László özvegye Hedvig és fiai András és János, Losonczy László és István, néhai Kezeg György fia Mihály és János és Sebesi Péter. (1516. I. T. Szélka.)

1546. beiktattatott Büdi Mihály Guthi László részeibe zálogcizimen; a beiktatást eszközölő Bogdáni Farkas György kir. ember.

1552. birt itt még Lipcsei János is; 1566. a tatárok elpusztították; 1567-ben összeíratott itt Csapi Ferencz özvegye, Ugrai János, Büdi M. és Lipcsei György kezén levő 4 telek: 1600-ban említettnek birtokosokul: Melith Péter, Czobor Mihály, Kubinyi István, Dessewffy Fer., Literati Ferencz, Büdi Erzsi, Lipcsei Gedeon és Varasdi János. — 1570-ben birt itt Viczmándi Mátyás és Büdi Mihály.

1613. adományul nyerte Paksi (Pati) Miklós a Tatai Ferencz és Jánostól hűtlenségi bélyegen elkobzott részeket.

1626. beiktattatott Dessewffy Fer. a Sebesi Pál magvaszakadtával fölkért birtokba. 1627. említettnek birtokosokul Jándi Nagy Anna és Szakács Mihály; 1642. Homoki másképp Oroszlánosi; 1648-ban pedig: Terebesi Ferencz, Váratkai Ferencz, Melith György, Homoki Pál, Nábrádi, Mosdosi, Lövei Gergely, Fuló, Dessewffy, Szirmay Ferencz, Lipcsei Gergely és Putnoki István.

1651. beiktattatott Sályi István és neje Fuló Zsuzsánna, Váradkai Ferencz és neje Barkács Krisztina; majd 1656. Verebélyi és Barakonyi.

Ezeknek jogutódai Fuló László, azután b. Szentkereszti, Guthi, Lónyai, Horthi Gyula s mások jelenben is a főbirtokosok itt; aminthogy kisebb-nagyobb vagyont bírnak: Balla Ferencz, Ilosvay Kristóf, az osztrák földhitelintézet, Juhász, Csiki, Koszta, Medves, Salamon, Tóth, Tiba, Varga s más családbeliek.

A helybeli protestans hitközség 1645. Tizzaszálkának volt fiókegyháza, 1736-ban lévén anyaggyülekezetté. Anyakönyve 1763-tól kezdődik. Paticsos fallal épült templomának eredetére nem emlékeznek a legöregebbek sem. Egyik egyházi aranyozott ezüst áldozó poharán ily felirat olvasható: „néhai Tekintetes: N: Lónyai Gábor: Uram meghagyatott özvegye T. N. Gutti Erzsébet adta az Vidi templomhoz: Isten: dicsőségére: Anno: 1710.“ E szerint a fatalpon nyugvó templom már akkor fennállott: Oskolata-

nitója volt 1833. Gyimothi József, addig a pap foglalkozott a gyermekek oktatásával is.

Tivadar.

Magyar helység a tiszaháti járásban Tarpa közelében a Tisza jobb partján 53 házzal és 256 lakossal. A 14. században már virágzó községet képezett, mert a pápai tizedek 1333. évi rovatában (hol Dyodor és Thihedor-nak íratik) kivételes parochiával bíró helyül említettik.

Valjon a 14. században e környéken élt Tivadarfalvi nevű család innen, vagy az ugocsei hasonló nevű helységből eredett, bizonytalan; 1379-ben említettnek Tivadarfalvi István fiaul János és Péter*) és 1426-ban a nemes Tivadarfalvi családbeliek Muzsaj, Borsova és Hegy-Helmezc iránt tiltakoznak, mely hely közel esik Tivadarhoz.**)

Különben már a 14. század elején a Gulácsi család birt Tivadaron s mint Gulács leírásánál tüzetesebben elősorolám, birt 1428-ban a Petneházi és 1435-ban a Jármí család is; 1467-ben pereltek a Gulácsi családbeliek a Báthori, Naményi, Pócsai, Vadas, Kércsi és Hetei családokkal, itteni földrészletek és egy a Tiszán levő itteni malom elfoglalása miatt.

1520. Gulácsi Zsigmond eladott G. Szerémi Istvánnak itt hat telket. 1525-ben pedig ennek neje perelt Gecsei Mátéval, itteni jobbágyain elkövetett sérelmek és erőszakoskodás miatt.

1551. beiktattatott Oroszi Demeter, Tivadari Mándi László magvaszakadtával ennek birtokába királyi adomány folytán; az Olasz Pál kir. ember által eszközölt bevezetésnél ellenmondottak Mándi László leánya Jusztin, Gecsei Máté özvegye és fiai G. Péter és Mihály.

*) Leleszi lev. prot. A.A. I. 2. sz.

**) U. o. II. 590. l. 14.sz.

1567. Oroszi István és Daróczy Szeráf is említettnek birtokosokul; az 1566-ban erre átvonult tatárok a helységet elpusztították. — 1572. Kisfaludi János egy itteni telket elzálogosított D. Szeráfnak 12 frton.

1580. Tivadari Miklós és Hartyányi Gáspár itteni és adorjáni birtokaikat. 1584. D. Szeráf és Gulácsi Ferencz négy telket vettek Olasz Andrástól.

1599. Daróczy Ferencz és albesi Zólyomi Miklós itt és Diószegen birtokot cserélnek.

1600. említettnek birtokosokul a fentebbieken kívül Hartyányi Ferenc, Nyáradi Albert, Makcsai, Oroszi János és Tamás, Kende László és Miklós, Gulácsi Kristóf és Szuhai István özvegye.

1641. birtokolt itt Kende Judit Farkas György özvegye. 1648-ban: Zólyomi Miklós, Tivadari Miklós és Péter, Vitkai János, Uray György özvegye, Halábori György, Farkas György özvegye, Bay Ferencz, a Bárczy-család, Vass György és Somi István. 1676-ban Kende Zsigmondné Mikolai Erzsébet is.

1664. Tivadari László magvaszakadtával kapta ennek birtokait Vass Márton.

1762. említettnek birtokosokul: Gulácsi Márton, Bényei András, Vincze Mihály és Dévai György, kik a Kis-Szeg nevű almás iránt perlekedtek Törös Jánossal; ugyszintén birtokoltak itt a régi Uray-családon kívül, a Somosi, Vécsei, Erdőbényei, Vincze, Szarka és Kozma családbeliek; jelenben a Kölcsei és Szarka-családok a főbb birtokosok; valamint: a Vincze, Boldi, Gacsalyi, Kovács, Matolcsi s más családbeliek. 1824-ben Gulácsy Ferencz után Hunyady Sámuel.*)

*) Ennek utóda Hunyady Béla nagymuzsaji birtokosnál levő hiteles adatok szerint e család Sándortól való leszármazása következő: 1536—60-ban Hunyady Sándornak volt első neje cili Pekry Pálné, második Csaholyi Katalin, ettől származott János 1590—1605, ennek fia Mihály birta feleségül vajai Vay Katát s tőlök származtak János, István (neje Tar Kata) és László; Istvánnak (1680—1710) volt fia István, kinek neje Fornosi Krisztinától született László ennek neje telegdi Csanády Zsuzsánnától: János Zsigmond (neje Obégányi Erzsébet), József és Erzsébet, ki Berzsényi Józsefné lett; Zsigmondtól eredtek: László † 1810. Sámuel, Teréz (Dézsi Imréné), Julianna (Kovássy) és Erzsébet (Szikonyáné); Sámuel és neje Nágyiday Erzsébettől születtek: Julia (Jeszenszky Józsefné), András, József (neje: Vitkay Karolina és Sebes Róza), Borbála (Egry Jánosné) és Erzsébet (Pilissy Menyhértne); Andrásról s neje darvai Darvay Katalintól született Béla és Sára (Buda Olivérné); Béla nőül vevén Buzáth Eugeniát, ettől születtek eddig Zoltán és Róza.

A család mellékágai itt nem érintvék, valamint annak Sándor

A reformált község már 1638. körül képezett anyagyülekezetet, azelőtt Gulácsnak lévén fiókja. 1640-ben ajándékozott Zólyomi Miklós, erdély-fejedelmi tanácsos s e helység földesura az egyháznak templom, torony és paplaknak való helyiséget és telket földekkel együtt, melyről való adománylevél azonban csak 1659-ben adatott ki s eredetiben ma is őriztetik; ennek következtében az anyagyülekezet szervezkedni s templomot építtetni kezdett, mely 1665-ben Fejéresi nevű lelkész alatt be is fejeztetett, 1671-ben pedig a régi torony Buzinkai István pap idejében. E templom 1794-ig fennállott, a mikor a Tisza tövébe nyomulván, elbontatott és az Erdőbényei László földesur által adott alkalmasabb helyen, a most is álló kőtemplom emeltetett és 1797-ben, Atányi István pap idejében, fel is szenteltetett; e mellé huzatott hengereken 1820-ban az 1671. évben épült fatorony. Az urasztali ezüst poharat Daróczy Zsófia, Zólyomi Miklós özvegye ajándékozta 1641-ben; két czinkannája pedig ugyanakkor saját költségén készíttetett. Egyik harangja 1777., a másik pedig 1833-ban öntetett. 1794 táján a Zólyomi által ajándékozott papi telek is rongáltatván a Tisza által, a pap onnan elköltözött és 1809-ig bérelt házban lakott, mikor a mostani lelkész lak szereztetett a Somosi családtól. Anyakönyve 1754-től kezdődik. Temetőhelyét a paplak nyugati szomszédságában a község báró Vécseitől cserélte, a régít pedig a hullákkal együtt a Tisza sodorta el.

Tökés.

(Kolodnoje.)

Orosz falu a felvidéki járásban, a Hát hegy keleti lejtőjén, 81 házzal 505 lakossal. A XV. századbeli okmányok szerint akkor

dor előtti állapota sem, mely biztos adatok hiányában, a mult homályában mosódik el; a Hunyady Belánál levő iratok szerint azonban bizonyos, hogy a Bekényi, Keresy, Maday és Lorántházi, Literaty, Soklai, Császka, Csomaközy, Lencidai, Bornemissza, Szigeti, Vassa, Simai, Mező, Iekesi Sulyok, Kisguti, Fornosi, Bay, Bégányi s más régi családokkal összeköttetésben volt.

Sándorfalvának, később pedig, nevezetesen egy 1545-ki okmányban Tőkeházának neveztetett.

Az 1466. évben a krajanvidék részére Szilágyi Erzsébet által kiállított kiváltságlevélben a szabadalmazott 9 helység közt ez is említettik; 1493-ki adománylevélben pedig „Sándorfalva máskép Tőkés-“nek mondatik. A munkácsi uradalomhoz tartozván, Bethlen Gábor fejedelem 1624. e falut Erdélyi Andrásnak bizonyos összegben átíratta; ez azonban magtalanul elhunyván, a birtok Lövei Gergelyre szállt, kinél az 1649-ben is volt. Ez évi urbér szerint a Tőkés patak, honnan a helység e nevet vette, kövihalasnak, az Ilosva pedig pisztrangosnak tartatott, melyen két kalló is állott, a helységben pedig 40 külön kenyérem élő jobbággy lakott 16 telken.

A XVII. század végén a szentmiklósi uradalomhoz csatoltatott; nevezetesen az 1691-ki urbér szerint, e faluban csak 8 jobbággy találtatott, a többi részsint kivesszett, részsint elbujdosott; a kenészség volt Bokori Jánosnál; batyko volt Pap István, ki a jegyzet szerint, szegény, s jövevény is lévén, a 4 frtnyi nyestpénz helyett csak 2 frtot fizetett, 1699-ben volt a kenéz Borkuti János s a helység ismét a munkácsi várhoz szerestetett vissza és találtatott benne 3 ló, 11 ökör, 13 tehén, 14 juh és 41 sertés. Jelenleg van 10 ló, 354 szarvasmarha, 55 juh, 23 kecske, 160 sertés és 29 méhkas. A régi fatemplom most is ott áll még az új kőtemplom mellett; s az magas és hegyes tornyával, kupolás hajójával, a nyolcszög három oldalával zárt alacsony szentélyével és parányi ablakaival, most is még érdekes képet nyújt, a halpikkelyszerűen fedett faépületet hatalmas hársfák árnyékolván be. A helybeli g. k. lelkésznel őrzött anyakönyvek 1776 óta vezetettek. Az iskolások száma 45.

Tövissfalva.

(Dracsina.)

Német telepítvényű helység a vereckei járásban Szolyva és Paszika közt 33 házzal és 164 lélekkel. A gróf Schönborn család

1827—1837. időközben telepített itt le csehországi német munkásokat, kijelöltetvén számukra 18 házhelyet, melyhez a belsőséggel együtt 19 holdnyi földbirtok csatoltatott; ennek haszonélvezeteért minden házhelyes évenként 14 frt 35 krajczárnyi bért tartozik az uradalmi pénztárba fizetni. 1863. alapított a r. k. lelkészség ugyanakkor felszenteltetett az új kötemplom a szentháromság tiszteletére. Van jól szervezett iskolája is. A lakosok kezén 141 szarvasmarha, 8 sertés és 5 méhkas találatik. E határhoz csatolt az uradalom 27205 holdnyi erdősége is. A völgyben bronz és kőkori műszerek találatnak.

Trosztanicza.

Igénytelen orosz falu a munkácsi járásban 10 házzal, 83 lakossal és 534 holdnyi hegyes határral. Nevét vette a Trosztanicza nevű pataktól, mely határan át foly s rajta 1649. malom is állott. Akkor, Rákóczy Györgyné birtoklata idején, találatott itt 24 jobbágy, 26 fiu, 11 ló, 78 szarvasmarha, 170 juh, 49 sertés és 7 méhkas. Kenéz volt Móriéz Orbán, a batyko pedig Pap Száva, ki Lengyelországból költözött ide, hová azonban nemsokára visszaköltözött s kit a papságban Tega Demeter követett. Ugyanakkor lakott itt 1 hópénzes és 10 hetes drabant, köztök több magyar nevű, u. m.: Files, Móriéz, Szitkár, Paszikai, Volodár, Szakács, Lengyel és Kopasz. A munkácsi vártól való távolság miatt megengedtetett a jobbágyoknak, hogy az ács- és drabant-szolgálatot pénzül váltsa meg.

1672. volt a kenéz Móriéz Lukács, batykok pedig Tega Sándor és Móriéz János. Idő mulva azonban lakói annyira megfogytak, hogy az 1699-kí összeírás alkalmával a helység egészen pusztá és néptelen volt. Négy évvel később, 1702-ben, az ungvári Krajnáról szállt e helyre „egy szegény ember“ s kezdett idegeneket telepíteni s azóta a lakosság ismét gyarapodott. 1785-ben kihirdetvén a jobbágyok szabad költözködhetése iránti törvény, ennek

alapján 1808. az itteni nép valamin megneheztelvén, kérte tömeges elbocsáttatását, azonban az engedély dacára sem távozott el. Most Puznyákfalva főkegyháza s a szegényes községben 1870-ben nem találtak több 2 juhnál, 17 sertésnél és 21 méhkasnál.

Ugornya.

Magyar helység a Tisza jobb partján szemközt Naménynyal. Van benne 72 lakház és 341 lélek. 1870-ben volt 427 lakosa. A helység első birtokosul Zoard tartatik, kinek későbbi jogutódai a Szepessy, Miskei helyesebben Mikai és Orosz családbeliek valának.

A 14. században a Csarnavodai és Tákosi családok birták, így 1384-ben Tákosi Sándor fia László*). 1389-ben Zsigmond király Tákosi Miklósnak (György fia) Mária királyné allovázmesterének és testvére Jakabnak hű szolgálataiért az ugornyai vám felét adományozta.**)

1425. Csarnavodai Krisogon pap három nővérének adja itteni s más birtokát (l. Gergelyi). — 1428. beiktattattak Madai Miklós fia László és Vitkai Jakab fia Zsigmond a Vitkai és Tákosi Tamás itteni részeibe, valamint a tiszai rév és vámjog birtokába Mikai Miklós kir. ember által.

1433. Balyoki Hegen Péter deák, mint a Szepessi László fiai: Albert, István, Péter és Illésnek ügyvéde, eltiltja atyjokat Ugornya negyedrészenek s a rév- és vámjog elidegenítésétől, Pósa-házi Istvánt pedig annak megszerzésétől.

1466. Szepessi Demeter és Miklós és az előbbinek neje Matucsina Margit vizsgálatot indítottak rosalyi Kun Jakab fiai Vassáni Kenderes, Bajdi György és Balázs és Naményi Antal ellen ugornyai erdejök felgyujtása és foglalás miatt.

1468. beiktattatott Hetei Gábor és 1488. Oroszi István és Miklós.

*) Lelesz, Prot. A. I. 1. sz

**) Megyei lev.

1503. Naményi Balázs és Ferencz felhívják Naményi Istvánét, hogy hozományát és hitbérét vegye fel s férje itteni vagyonát bocsássa vissza. 1510-ben pedig Szepessi Péterné meginteti Tákosi Mátyást és Lászlót birtokai visszaadására.

1524. Oroszi János és Péter és Oroszi István fia Márton bevádolják a beregvármegyei alispánt és szolgabírózt azért, hogy négy itteni jobbágyukat Baghi Gergelynek átengedték, ki azokat illeték-telenül befogadta; 1526-ban pedig pereltek Gulácsi Máté, Ferencz, Egyed és Tamással azért, mert egyik itteni jobbágyukat lefejezték. A vizsgálatot eszközlék Szántói Péter leleszi pap. — 1546. beiktattatott Koppány Mihály és 1550-ben Murgai János.

1552. birtokoltak itt Szepessi Katalin és Horváth Miklós is; valamint Szepessi István, Szürthei János, Oroszi Demeter és Szelendi János. Nevezetesen Oroszi cserélt paposi Fördög Jánostól 3 telket ez évben.

1554. Paposi Bereghi Katát kielégíté Beregi Miklós az itteni s egyéb illetőségére nézve.

1559. beiktattatott Szilágyi Bálint.

1566-ban birtokolt itt Görbedi László 1½ kapu utáni birtokot. Ez évben „a tatárok, midőn az erdélyi hadak a tyavárát vívták, 12 telekről elhurezolták a népet.“*)

1584. beiktattatott Makrai Miklós a magvaszakadta elhunyt Bereghi Mihály vagyonába. 1587. Makrai Miklós leányai Anna Kéresi Istvánné és Borbála Petneházi Péterné kapták adományul atyjok jószágát, Makrai Zsigmond (István fia) ellenmondása mellett.

1594. beiktattatott Murgai Borbála családja birtokába.

1600. birtak itt: Kereki János, Szokoli János, Kálnási István Daróczi Ferencz, Oroszi János, Pósházi János, Bégányi Ferencz és Gergely s Vadas Ferencz.

1632. Madocsányi István és Kálnási Mihály az itteni és Bogáton levő birtokukat elcserelik. — 1633. beiktattatott Witthевич Péter és György. 1664. pedig Vass Márton a magtalanul elhunyt Tivadari László birtokába.

Az 1648. adóösszeírás szerint találtattak itt birtokosokul: Vass Péter, Hartyányi Ferencz, Bégányi Ferencz özvegye, Lányi György, Horváth Mihály, Péczeli Sándor, Ormos Pál, Balk Pál, Uray György özvegye, Hunyady Mihály, Komoróczy György, Kálnási László, Budai János és Sulyok György.

*) Budai krm. lev. Liber IV. Tom. VII.

1695. beiktattatott itt Absolon Dániel.

1765. még Dancs Éva férjezett Joó Istvánné és Ujvári Samu birtokoltak itt.

1808. Lászlófalvai Eördögh György, Szolnoki Jármí Benjamin és Kállay Judit hajadon cserét kötnek az itteni, gergelyii és más birtokok iránt.

1824. Gulácsi Ferencz összes magyarországi birtokát 12000 frtban s holtáig való eltartásaért átengedi Hunyady Sámuelnek; e vagyonhoz tartoztak: az ugornyai vámrész; a gulácsi, rácsvídi, petrii, eresztényi, szilasii, miskei-féle, muzsalyi, daróczyi, somi, hetei, dédai, csertészi, tivadari, kislohoi, bródi, ilonczai, kis- és nagy-almási, maszárfalvi, szakoli, balkáni, geszterédi, kis-létai, ebesi, szepesi, kötelesi, pacsí, boldogfalvi, szóvátí, ramocsaházi, csekei, kis- és nagy-ari, irhóczyi, alsó- és felső-regmeczi és hangácsi birtokrészek.

Mostani birtokosai: Lónyay Sándor, Horváth István, Szarka László, Freyseysen Gyuláné, Ilosvay Ágoston, Dancs Menyhért, Berzsényi György, Kakas Mihály, Jaczko János, Szigethi Mihály st.

A község régi reformált egyházat képez; már a 16. század második felében úgy tűnt fel, mint a szabolcsi egyházvidékbe kebelezett gyülekezet, mely valamint a vásáros-naményi egyház papjainak csekély jövedelmök szaporítására 1597-ben a Tiszán levő rév minden pénteki vámja örökösen megállapított, mit ma is használ így a két lelkész. 1666-ban, egy akkori vizsgálati jegyzőkönyv szerint, Ugornyának virágzó egyháza és iskolája vala, akkori papja Magyar Istvánnak neveztetvén. Fatemploma s tornya a 18. század elején emeltettek, a szószék az 1715. évet mutatja; a templom 1777-ben fedetett be ujonnan, 1797-ben hosszában kitoldatott, 1801-ben karral, mennyezettel és új székekkel láttatott el. Egyik asztalhoz való poharát 1632-ben Tar Erzsébet csináltatta; nagyobbik ónkannája 1715. Eperjesen készült, a kisebbik 1735-ben. A község 1784. öntette át régi 176 fontos harangját, fizetvén fontjától 1 vonás forintot.

A helység nyugoti szélén a Makocsa folyónál egykor sánczokkal erősített védhelye volt, melynek nyomai látszanak.

Uklina.

Orosz község a vereckei járásban a Rozgyila hegy innenső oldalán, 22 házzal, 149 lakossal és 371 holdnyi hegyes határral. Hajdan a szentmiklósi kastélyhoz tartozott, hanem az 1649-ki urbér szerint, 9 háznak lakói a munkácsi várhoz tartoztak adni zabtizedet, midőn a Vüllicza nevű hegyen szántottak. Az 1682-ki összeírás szerint, találtatott itt 11 jobbágytelek, 8 fiu, 4 ló, 40 szarvasmarha, 60 juh és 7 sertés. 1699. a Luka Pálné-féle elpusztult $\frac{1}{4}$ telek jelöltetett ki a pap részére s fatemploma akkor is fennállott, jöllehet annak helyét most csak egy parányi fakápolna pótolja, s a g. k. község Szolocsina fiókja. A helység felett az országut mentében emelkedő Rozgyila hegy nyugati lejtőjén fekszik a Voloszata nevű elpusztult telep, melyen a 17. században néhány lakház állott s a szentmiklósi uradalomhoz tartozott.

Váralja.

(P o d h o r o d).

A munkácsi vár nyugoti oldalán annak magas körsánczain kívül Palánka szomszédságában fekszik e falu 71 házzal, 504 lakossal és 297 holdnyi síkhatárral; németül Kroaten-dorf-nak (horvátfalu) neveztetik, kétségtelenül az itt letelepített egykori várbeli horvát és német őrség elaggott katonáitól, kiknek német utódai maiglan élnek itt, míg a lakosság felerésze ruthenekből áll, kik

ide telepítették. E faluról sem az 1649-ki, sem az 1699-ki urbérekben említés nem történik s így annak 1711-dik év, illetőleg a munkácsi várnak a király részére történt átvétele után, kellett keletkeznie, még pedig, mint egy 1729-ki okmány igazolja, az egykori Rákóczy-féle vadaskert helyén, mely a mai váralján terült el. Ez évben ugyanis az adományos gróf Schönborn család s báró Lilgenau munkácsi várparancsnok közt viszálykodás támadt Váralja birtoklata iránt, mely 1731. a grófi uradalom javára döntetett el.

A lakosok közül 163 r. k. és 264 g. k., 34 pedig izraelita, kiknek kezén 18 ló, 192 szarvasmarha, 39 sertés és 19 méhkas találtatik; mindkét vallás felekezeti község a munkácsi lelkészségekhez tartozik, a katolikusoknak van itt azonban csinos kőtemplomuk, mely 1875-ben épült fel. Északi határát a Latorcza mossa.

Várpalánka.

Német helység a munkácsi vár tövében 114 házzal és 913 lakossal. A XVII. század végén, midőn a várat Zrínyi Ilona védelmére a lent széles árkokkal övezett és palánkkal jól megerősített vár alján elterülő vízzel telt sánczok és föld hányások közti szűk helyen még nem állott rendes falu, hanem csupán néhány fából emelt barakk, melyben katonák tanyáztak. Egy azonkoru térrajz szerint, volt ez időben 88 ily lakhelyiség s egy templom-féle épület a vár alsó területén. Dobai Székely Samu emlékiratában leírván az 1686-ki ostromot, említi, hogy azon évi december 2-án reggel 4 óra tájban tűz támadt a palánkban s három ház elégett, a tüzet csakhamar eloltván*.) A mostani feljárásnál, a vendéglő körüli téren állott akkor a huszár vár, mely lovasok számára szüksé-

*) Monum. Hung. Hist. 32. sz. 456. lap.

ges színekkel volt ellátva s azontul kezdődött a vadaskert, mely északról a Gőré felé húzódott, hol a malom is volt, míg a gyümölcsös kert a vár kapu irányában, tehát dél-keletről feküdt. II. Rákóczy Ferencz emlékirataiban és titkára Beniczky Gáspár naplójában szintén sehol sem említik, hogy itt már akkor helység, magánosok lakhelye lett volna; sőt Rákóczy előadja, hogy 1703. június 26., midőn gyűlevész seregével Munkács városába szállt, a várnak őrsége 500 német gyalogból állott, kiknek egy része rokkant, másika pedig a városba házasodott volt. Bizonyos tehát, hogy az 1711-ki szatmári békekötés után, a német kormány elkobozván Rákóczy jószágát, elaggott katonáit itt telepítette meg s a bekövetkezett békés években azok váltak Palánkának első rendes lakóivá s hogy nevét az új helység a vár alján a sánczok körül elterült palánk-kerítéstől nyerte, melyről már az 1672-ki urbérben történik említés, hol mondatik, hogy Báthori Zsófia alatt a munkácsi várban a „Palánk-kapunál“ 166 székely tett szolgálatot. 1682-ben ismét említették az itteni palánk-erődítés, valamint az 1704. évi uradalmi összeírásban a Palánk-áro k“, mely halászó is volt. Rákóczy Ferencz azt is említi Memoirejában, hogy palánkoknak nevezték a török végeken levő erődöket, melyek nem állottak egyébből egy kerítésnél, melyet egymástól két-három lábnyira levert leghosszabb czölöpök alkottak, melyek sövénynyel voltak összefonva s polyrával kevert sárral betapasztva; szinten ekkép egybefont gerendákból készült s az erődítvényből kisarkalló négyszögek szolgáltak annak bástyaiul. Munkács táján a belső kerteket s udvarokat még ma is többnyire ily hatított tölgyfa-palánkkal szokták bekeríteni.

A latorczai egykori malom közelében állottak 1706-ban a pénzverdei épületek is, melyekről fentebb megemlékeztünk.

1740-ben a letelepedett nős katonák ezek voltak: Alprecht, Unretter, Heretin, Filipek, Vulprunner, Vetenkel, Nanovics, Kremer, Bednársek, Justan és Petnacsek. Mostani lakói is többnyire németek s kiválólag kömivességet gyakorolnak.

1731-ben rendeztetvén a királyi várhoz tartozó terület, akkor méretett ki a vár árka s illetőleg a volt palánktól 284 mnyi széles terület, melyhez 1788-ban ismét annyi csatoltatott a bécsi haditanács határozata folytán Megyesi alispán közbejöttével; e tér azután 1859-ben legfelsőbbleg a palánkai községnek legelőül engedtetett át; addig ugyanis a palánkai lakosság a várbeli katonai parancsnokság alatt állott s szükség esetében fegyverviselésre s a vár

védelmére köteleztettek; különben a lakosok akkor is többnyire közműves mesterséget folytattak.

1855. a vár fegyintézzé alakíttatván át, a helységgel együtt polgári közigazgatás alá jutott. A r. k. lakosságnak van lent a faluban temploma, melyben a fegyintézeti lelkész végzi a teendőket.

A lakosok közül volt 1870-ben 634 r. k., 268 g. k., 11 izr.

Vári.

Ezen Mező és Tisza Várinak is nevezett város fekszik a megye déli szélén a Tisza jobb partján 473 házzal és 1948 lakossal; míg 1870-ben 505 lakházzal és 2499 lélekkel birt. 5983 holdnyi sík határa termékeny. A honfoglaló magyarok 889-ben a hal- és vadás vidéket elfoglalván, Borsova várát megszállták, harmadnap megviván, beverék, falait leronták s Szalán vezér vitézeit (bolgárokat, szlávokat, s rutheneket) kiket itt találtak, lánczra verék s Árpád parancsára Hung várába vivék, az elfoglalt áldott földet pedig rendkívül megszeretvén — megszállották.*)

A néphagyomány szerint, a vár bevétele alkalmával Szalán itteni parancsnoka Szengőr lett volna, hanem a várhelyet most is Szentgyörgy-nek nevezik; ennek azonban történeti biztos alapja nincs; valamint azon vélelemnek se, hogy a várat valaha a gótok építették volna.

A borsovai vár hajdan nagy kiterjedésű erőség lehetett; feküdt ez a róla elnevezett Vári város déli szélén az azt keletről környező Borsova és dél-nyugoti oldalát érintő Tisza közötti félszigeten, melyet most északról a város felől hatalmas földtöltés keríti be. Mint a lakosok mondják, a vártér keleti szélén állottak egykor a várórság lakjai, míg a nyugoti szélén, a mostani Szentgyörgy nevű temetőhelyen, a fővár emelkedett, a keleti táborhely-

*) Anonymus, XIV.

től árkokkal és sánczokkal el levén különítve melyeket a Borsova és Tisza vizek s ezek áradmányai megközelíthetlenné tettek. A fővár tere kerülékes alaku és 110 lépésnyi átmérőjű, míg a keleti tér sokkal nagyobb; ezeken kívül tartozott az erőséghez nyugat felől még egy most Eszenyőnek nevezett terület; ezt egy mély tó környezi, melyet most Pap-tavának neveznek, mert egykor a várii lelkésznek halastói haszonvételül szolgált, de az 1836-ban ásott új csatorna azt ketté szelvé, majd az 1847. tiszaszabályozás alkalmával lecsapoltatván, most víz nélkül áll. A belső vár kapuja észak-nyugot felől volt, még pedig, mint a hagyomány tartja, vasból készült, miért is e hely maiglan Vaskapunak nevezetik s honnan hidszerű átjárás vezetett a szárazföldre. Egykor a várterülete sokkal nagyobb lehetett, mert a két folyó sokat mosott el belőle s mint mondják, hajdan még a mostani város területére is kinyult, mert alapásások alkalmával kőfalakra s pinczékre akadnak.*) 1870-ben, midőn ez érdekes helyet megsejmeltem, vezetőim azt is mondták, hogy az egykori várépületekből egy kápolna és toronyka még a XVI. században állottak volna, melyeket 1657-ben a berohant lengyelek rontottak volna el, kik a régi toronyt a benne volt régi harangokkal együtt a vár alatt folyó Borsova iszapjába döntötték s hogy a vár egykori épületei tégláiból és termésköveiből a lakosok évszázad óta hordják a szükséges épületi anyagot s hogy azokból a vendégfogadó, lelkészilak s a templom kerítése is elkészült volna, míg az asszonyok kemence-feneknek szokták a faragott köveket haza hordani.

Az itt letelepedett magyarok alapítói lettek a városnak, melyet a borsovai erősségtől Vári-nak neveztek el; e hely volt a XIII. századig nemcsak közigazgatásilag, hanem egyháziilag vére is székhelye a környéknek: borsovainak nevezetvén nemcsak a megye (provinczia, kerület), hanem a főesperesség is, melynek megyei tizede III. Béla alatt adományoztatott az egri egyháznak. Ugy látszik, hogy az 1241. évben berontott tatárok Várit annyira elpusztíták, hogy ez alkalommal veszté el jelentőségét; mert az e katasztrófára bekövetkezett új szervezéskor, a vármegye is elhagyván régi nevét, a megye közepén felállított új erősségről neveztetett el Bereg-nek.

*) Így, mint Zágonyi Károly szernyei lelkész s egykor itteni rektor nekem elbeszélé, Filep Andrásné a Zádor-utca elején talált telkén egy pinczet, mely az utcán át húzódott, Molnár István pedig egy ily másikat tényleg használt.

Várinak különben már a XII. században volt lelkeszsége; egy 1321-dik évben kelt okmányban*) Iván említettik lelkeszül, ki egyszersmind borsovai főesperes volt; az 1333-dik évi pápai tized lajstromában pedig Péter soroltatik fel, ki ily adónál a főesperesi körületben legmagasabb összeget: 8 garast fizetett, a következő évben azonban, midőn Vit János és Gáspár Péter voltak a beszédessel megbízott tisztek, csak hat garast.

Borsova a XI. században, azon alkalomból, midőn Salamon és szent László a korona birtoklata végett viszálykodtak, többször történelmi esemény színhelye vala. A budai krónika**) szerint, a Salamon király segedelmére beözönlött kunok 1086-ban Borsováig s Ungvárig hatoltak a vidéket pusztítva; a szentek legendája szerint pedig: „Az Kun király azon rajta ragadván, nagy haddal bejeve Magyarra, és Szállá meg Ungvárat és Borsovát.“***)

Ezen s az 1241-ki vészek után, IV. Béla a néptelenné vált helységbe idegeneket telepített. kik azután a községet oly virágozóvá tették, hogy a XIV. század közepén, midőn a királynék birtokát képezte, a számos iparosok kedvéért várossá (oppidum) emeltetett; 1354-ben Erzsébet királyné Nagy Lajos király beleegyezésével a további tetszésig e község polgárait és vendégeit („cives et hospites nostri de Vári“) oly szabadalmakkal felruházta, melyekkel Buda és más királyi fővárosok birtak;†) nevezetesen 1. feljogosítá őket illetőleg a várost, hogy saját bírósága mind polgári mind bűnvádi ügyekben ítélhessen s a határában elfogott gonosztevőket ki is végeztethesse s e végből a pallós jog jeléül, a város határában bitófát emeltethessen. 2. megengedé, hogy plébánost magának szabadon választhasson; 3., hogy a polgárok hagyatékaik iránt szabadon rendelkezhessenek; 4. hogy minden vámfizetéstől az országban mentek legyenek s őket adósságaikért idegen le ne tartóztathassa; 5. a főrendektől ne függjenek; 6. az ellenök idegen által indítandó perek helyben tárgyalassanak, ha azonban a helyhatóság az igazság kiszolgáltatásában eléggé erélyes nem lenne, úgy a királyi vagy más rendes bíróság elé idéztethessenek a polgárok; 7. hogy a királyi erdőket szabadon használhassák; 8. ugyszintén szántó- s kaszáló földeiket s a legelőket is az eddigi gyakorlathoz képest; 9. hogy malomjoggal birjanak; 10. a hét első

*) Zichy-Cod. I. 197.

**) Chronicon Budense, 165.

***) Magyar szentek legendái, a Carthausi névtelentől; Pest 1859. 103. 1.

†) Saját levéltár.

napján, mint régenten, vásárt tarthassanak; 11. a királynénak ser-téstizedet adjanak; 12. szent György- és Mihály-napi adóul 21 ga-rassal számítva 200 frtot fizessenek; 13. hogy a polgárok, minden egyéb kiváltságokban úgy részesüljenek, miként a budai és más sza-bad királyi városok.

E században Koriathovics Tódor herczeg birtokolt itt.

1390. beiktattatott Nagymihályi György fia János itt királyi uj adomány czimén; 1397-ben pedig Csák István fia Miklós és testvérei György és Péter, Zsigmond királytól nyert adománylevél alap-ján. Ez okmányban Vári már csak „Possessio“-nak mondatik, mely, úgy látszik, 40 év előtt nyert kiváltságait nem sokáig élvezte. Ugyanaz évben beiktattatott ellenmondás mellett Sidov György és általa atyja István és testvérei Miklós és Péter a Tibai György fia János magvaszakadtával föl-kért ennek itteni részeibe; ez okmány-ban Vári possessio-nak, ellenben Bereg oppidum-nak mondatik.

A XV. század elején a Koriathovics kíséretében beköltözött Kaffai Pán Endre birtokolt itt, kinek Helele nevű tiszte perelt 1417-ben Jakcsi István szomszéd birtokossal. A Pán családból említett-nek 1418-ban Pán Ferencz, leánya Anna Agárdi Györgyné, Margit Szeretvai Májné és Demeter.

1418. Szécsi György perelt a munkácsi herczegnő (ducissa de Munkács, özvegy Koriathovicsné) tiszte ellen azért, mert ez egyik csetfalvi jobbágját ide hurczoltatta.*)

1420. A leleszi konvent vizsgálatot eszközölt Kölcsei László fia Gábor és mások részére Jakcsi György fiai: János, Dénes, Mi-hály, László s mások ellen, kik Kölcsei Miklós fiát Györgyöt a vá-ríi határban megölték s Muzsalyban prédálást elkövettek.

1427. birta Várit Brankovics György, mint a munkácsi vár-hoz tartozó községet; de a földbirtok szabad adás-vevés tárgyául szolgált; így 1438-ban Benecz Balint a Tófark s Tóvége nevű dül-lőben eladott egy földrészletet Tenghe Zsigmondnak.

1440. birta Várit Pálóczi László; 1445-ben pedig Hunyadi Já-nos kormányzó; ő azon évi febr. 9-én (feria 4. ante fert. beatae Scol. Virg..) meg is látogatta Várit**), midőn Nagybánya felől Deb-reczenbe ment, hol 20-án tartózkodott. 1458-ban Vári mint Mun-kács tartozéka Mátyás király, 1466. Szilágyi Erzsébet, 1484. Hol-lós János és 1495. Csáktornyai Ernuszt Zsigmond pécsi püspök bir-

*) Lelesz, Prot. A 455. l 64. sz.

**) A munkácsiak részére ekkor kiadott kiváltságlevele inn en kelt.

tokában vala. Majd 1498. Vingárti Geréb Péter grófé*), ki sokat vesződött a szomszéd csetfalvi birtokossal Tarczai Jánossal, ki az itteni Zsáró mocsár nevű tiszahalványt kezdé bitorolni.

1505. Anna királyné**), 1507-ben pedig Ulászló király volt birtokosa.***)

1514. Dózsa György kuruczai és a máramarosi oláh nemesek Ugocsából ide is átesaptak s nagymérvű dúlást tettek. II. Lajos király 1517. március 17. kelt levelében Vári előbbi kiváltságait megerősítvén, egyszersmind azért, mert lakosai az árviztől nagy károkat szenvedtek, felmenté őket a tized- és adófizetéstől.

1518. Lajos a várii polgárokat, mint az ő munkácsi koronai birtoka jobbágyságait arra kötelezi, hogy a királyi konyhájára szükséges bort és zsiradékot ők is szállítsanak.

1520-ban beiktattatott királyi uj adomány alapján néhai gecsei Lőrinczffi Lőrincz fia Gergely a városban a lelkész-lakkal szemben fekvő udvarteleket és ház birtokába, mely alkalommal a Munkácsi Péter királyi ember és Thernavai Mátyás leleszi pap által teljesített beiktatásnál ellenmondottak Szemere András és Szilágyi Antal munkácsi alvárnagyok. Ekkor volt itt plébános gecsei Lőrinczffi András, ki gecsei Kun Gergely fiaival György és Miklóssal perlekedett.

Mária királyné, Budán, 1520. apostolok oszlása napján kelt iratában meghagyta Bethlen János munkácsi várnagyának, hogy a várii lakosokat ne kényszerítse arra, hogy a vár részére kimérendő borokat drágábban fizessék, mint szokásban van, sem őket szabadalmaik ellenére más módon ne zaklassák sterheljék, annál inkább, mert a rendkívüli terhek viselésétől s kivált a bor ára méltatlan emelésétől őket már Anna királyné megkiméltetni rendelte. Ez évben volt itt a bíró Szabó Lukács s a főesküdt Lőrinczi Gergely.

1525. Mária megerősíté a váriakat a csomai erdő és Czirbik-földnek a beregszásziakkal való közös használatában, a tulajdonjogot az utóbbiaknak engedvén, mert már előbb Szilágyi Erzsébet, majd Honghivillai Vilmos, Mária királyné titkára, valamint Ártándi Pál főispán s munkácsi várkapitány Beregszászon 1516. márcz. 5. így határoztak. Ugyanakkor megengedte a királyné, hogy a város közepén levő vámos hid kijavítására megkívántató fákat a várii csomai erdőről szállítsák.

*) Sztánfalvai priv.

**) Nagyluceskai priv.

***) Beregszászi azonkori kiváltságlevél.

1529. a várost Szapolyai János adományozta Báthori Istvánnak, 1545-ben pedig I. Ferdinánd Büdi Mihálynak hű szolgálataiért.

1548-ban Borsovai László tiltakozott beregszászi Oláh Miklós ellen bizonyos várii földek elfoglalása miatt. Az 1552. évi adóösszeírás szerint Vári a munkácsi várhoz tartozott s nagy részben elpusztultnak lenni mondatik. 1554-ben Petrovics Péter gróf rendelkezett itt.

1566-ban az erre átvonult tatárok 38 telekről hurezolták el a népséget s a várost elpusztították; akkor volt itt a bíró Kantor János*). És Büdi Mihály megerősített országgyűlésileg**) Vári és Bereg birtokában. — 1567-ben volt a főbíró Lázár Gergely s a bíró Bakos Tamás; 1570-ben pedig Torzás István.

I. Ferdinánd, Pozsonyban 1550. febr. 12. megerősíté a város kiváltságait, Miksa király pedig Bécsben 1569. febr. 8. és március 7. Kozma Ferencz bíró esedezésére, valamint 1573. április 3-án felmenté a várii polgárokat minden vám és révfizetéstől az országterületén, a szabad kir. városokkal egyenlővé tévén Várit. Ugyanakkor megerősíté azon szabadalmukat, hogy országos öt vásáraikat Uj-év, Urnap, Szentegyed, Lukács és Lueza napjain tarthassák.

1574. Büdi Farkas és Mihály huszezer forintért visszaengedték Miksa királynak Várit és Bereget, melyek azután a munkácsi várhoz csatoltattak vissza s ezek helyett nekik Adony, Kerecsény, Hetény és Atya adattak ötezer forintban. Vári ennél fogva 1575-ben tényleg a leleszi konvent közbejöttével átadott a szepesi kamarának, melytől azt Mágócsi Gáspár a munkácsi várral együtt zálogul kapta. Mágócsi még azon évben megerősíté a várii lakosokat a Mogyoró szegi malom birásában, melyet a borzsoviaiak akartak rontani, s melyet már régiebb időktől használtak. Ezen malomhoz, amint az 1590. Torzsás (Thorzas) Gergely malombíró által készített malom-szabályzatból kitűnik, a Deme, Bereczik, Pipó, Lőrinczi, Bakos, Miklós és Rész-családoknak volt közösjoguk, a szombati nap jövedelme pedig az egyházi belső személyeket illette, mi évenként 100—120 köbölre ment. 1620. táján Filep János is igényelt részt a malomból, mely időközben már más helyre tétetett volt át.

Rudolf király Prágában 1580. febr. 28. megerősíté a vám- és harminczadmentességet, egyszersmind megfenyegette Dobó Ferenczet, hogy az élelmöket fuvarozással kereső itteni polgárokat utjok-

*) Bud. kam. lev. Lib. IV. Tom. VII.

**) 1567. 32 t. cz. 5. §.

ban fel ne tartóztassa, annál kevésbbé bántalmazza; e végből 1603. védlevéllel is ellátta a váriakat; aminthogy 1664. é. várost a pal-lós-jog gyakorlatában megerősíté.

1591. Rákóczy Zsigmond és a Mágócsiak valának zálogbirto-kossai a városnak; 1606-ban azonban a bécsi szerződés szerint Munkácsesal együtt Bocskai István fejedelem kezére jött.

1612. Eszterházi Miklós gróf és neje Dersffy Orsolya (Mágó-esi Ferencz volt özvegye) birták, kiknek Körössi István nevű ud-varbirájuk összeírta az uradalmi létszámot. E szerint volt akkor itt a főbíró Kovács Márton; a város fizetett györgy- és mihálynap-i adóul 82 frtot, tartozott a község évenként a földesur számára 16 hordó borát kimérni, miért a koreszmáros hordójától 25 denárt ka-pott, ugyszintén tartozott 16 ökröt is kivágtatni s a pénzt beszo-lgálni; a munkácsi vár fentartására évenként 50 öreg szalfát bef-uvarozni s előfogatokat adni. Az itteni vámoshid behozott a földes-uraságnak évenként a pénzen kívül hatszáz kőst. E vámnak szabadsága az volt, hogy Kisar, Vári és Bees között, ha valaki a falukon kívül átkelt a Tiszán és a vámra be nem ment, a várii vámosnak jogában állott őt megkergetni, elfogni s megzálogolni a falunkivül, de belül nem; ki a vámot Vári és Beregszász közt Mu-zsaj felől el akarta kerülni: a beregszászi és várii vámosoknak szabadságok volt azt bárhol behajtani. A várii vámszedőnek Böcs-kai fejedelem idejében a vámhasznából harmadmagával volt „as-z-tala.” — A község a termésből kilenczedet, a sertésekből pedig pázsit-tizedet, tizen alól pedig váltságul minden öregtől 2—2 pénzt, a süldőkből pedig egyet adott. A városnak volt két erdeje a Zennye és Nagyerdő a Borsovántul, e folyón pedig egy 3 és egy két kőre járó szabad malma.

Azon felül tartoztak a lakosok szerjárással (zabot) is; a be-regszászi borokat ők hordották fel a beregiekkel és beregszásziak-kal a várba, a dézsma bor szállításában őket az „orosz jobb-ágyság” is segítvén; — a minthogy a várii lakosok a beregszászi uradalmi Szegi és Bocskor nevű szőlőket művelték, miért hat kő-ből buzát kaptak, de a szürethez 16 hordót adni kötelesek valának.

1613. Bethlen Gábor fejedelem Kassán május 30-kán kelt pe-csétés levelében, Nagy András és Máté István várii előjárók ese-dezésére megerősíté a váriakat a vám, rév és harminczad mentes-ségében; valamint későbbben 1628. november 21-kén II. Ferdinánd is.

1630. Bethlen özvegye Brandeburgi Katalin intézkedett Vári

felett; 1633-ban pedig Rákóczy György és neje Lorántffy Zsuzsánna. 1645-ben összeíratott itt uradalmi 109 ökrös és lovas jobbágy, 61 gyalogszeres, 29 özvegnő, 30 alkalmazott (officiolatus), 25 zsellér és 25 pusztahely. A városházban, melyet ez okmány szerint „régenten egy ember“ végrendeletileg hagyott a városnak, a közönség borát árulták s azért adóul egy forintot tartozott fizetni a földesurnak. A nagy hidvám jövedelméből az uraság a helybeli papnak mind sóból, mind pénzből tizedet utalványozott. A községnek volt ez időben a két borsovai rendes malmán kívül még egy pokol-idős malma is, mely t. i. csak esős, fürgeteges és árvízen forgott.

1643. Rákóczy György Gyulafejérvárt május hó 20. kelt rendeletében a város panaszára meghagyta Balling János munkácsi főkapitánya és Láczi János udvarbirájának, hogy a várbeli tisztek ne merészeljenek Váriba czirkálásra (gonoszok üldözésére) bemenni, mert régi kiváltságai szerint erre a város maga fel van jogosítva területére nézve.

Az 1648-ki urbéri összeírás szerint: főbíró volt Gönczi Bálint, az esküdt bírák pedig: Ur András, Márton Mihály, Szabó István és Varga Tamás; kerülők: Turkoly Pál, Kati István, Halász István és Nagy János; vámos Nagy Balázs, várbeli íródeák Nagy István; ennek öcsese, Miklósról megjegyeztetett az urbérben: hogy a szolgálat alól ideiglenesen felmentetett, mert részegségében megválták volt. Találtatott pedig akkor itt összesen: 84 marhás jobbágy, 55 gyalogszeres, 21 alkalmazott iparos, 26 özvegnő, 23 zsellér és 45 pusztatelek; összesen 209 személy, 194 telek, 156 fiu, 55 ló, 416 ökör, 136 tinó, 296 tehén, 710 sertés és 33 méhkas. Bérül fizetett a jobbágyság 194 frtot. Ekkor vala a község kötelessége az urasági beregszászi négyszáz kapás szőlőket megmetszeni s megművelni, miért adójokból 24 frt és hat köböl buza nekik engedtetett; az 50 szálfá beszállítását pedig 32 frttal megválthatta. A paplak, iskolaház és városház adómentesek voltak, az új épületek pedig 3 évig élvezték e mentességet. A vámkörülökenézre ez utasítás adatott: „csak a vétkeseket kell megfogni s megzalogolni, mindazonáltal rendkívül itt sem kell cselekedni, az igaz uton járókat ok s mód nélkül nem kell háborítani.“

1657-ben a berontott lengyelek elpusztiták Várit, mint II. Rákóczy György jószágát; 1660. szeptember hónapban pedig becsaptak a törökök, kik Nagyvárad bevétele után a Tisza körül pusztítva barangoltak.

1672-ben volt a főbíró Aczél Mihály és találatott akkor itt 178 jobbágy, 208 fu, 53 ló, 304 ökör és 231 tehén.

1671-ben I. Rákóczy Ferencz elzalogosította fejeváltásául Várit is anyjának Báthori Zsófiának, ki 1675. január 19. Munkácsról kelt peccsétes levelében a szakállosi vizi malmot száz magyar forintért örökösen átengedte a városnak. — 1676-ban Zrinyi Ilona intézkedett az uradalmi ügyekre nézve; 1688-ban pedig Kolonics Lipót érsek mint a Rákóczyak gondnoka; majd 1695. II. Rákóczy Ferencz vette át kezelés alá. 1682-ben találatott itt 40 iparos mester, köztök 2 borbély és 73 jobbágy s 85 gyalogszeres.

Ez időben Váriban gyakran tartattak megyei gyűlések is; így 1688-ban decz. 20-án, a mikor kihirdettetett Lipót király leirata az iránt, hogy Caraffát főhadi biztosul ismerje el a megye s annak az adó s egyéb szolgáltatok iránt teendő intézkedéseit pontosan teljesítse.

1699. volt a főbíró Borsovai Mihály, bíró Varga Mihály s a jegyző Szűcs Gergely.

1703. jul. 14-én Rákóczy Ferencz itt töltötte az éjszakát, s midőn Tiszabecs táján megverte a vele szembeszálló császáriakat, innen indult diadalmasan Namény felé, utjában ezerezen csatlakozván kezdetleges szervezetű táborához.

Az 1704. évben szerkesztett urbéri összeírásban említették, hogy Juhász István és Rósa János nevű vári lakosok s munkács uradalmi volt jobbágyságok urokkal Thököly Imrével Törökországba mentek s vele kün maradtak.

1716-ban a Moldován s Erdélyen át hazánkba berontott krimi tatárok, kik Beregszászig rabolva kalóztak, aug. hónapban Várit is meglepték s innen nemcsak tömérdek ingóságot, a többi közt templomi edényeket, keresztelő ónkannát s egyebet elvittek, hanem számos embereket rabszjira fűzve elhajtottak, miglen e rabok a borzai völgyből, a vitéz máramarosiak által megszabadítva, visszakerültek; e visszatértek közt volt az akkori pap Vasvári István és rektora Bökényi Pollák András. Ez utóbbi család arról nevezetes, hogy abból a reformáció kezdetétől folyvást 300 éven át viselt egyik-másik tagja lelkézséget, az utolsó 1839-ben volt ártándi prédikátor.

1726-ban Vári a gróf Schönborn Buchheim családnak adományoztatott. VI. Károly király Bécsben 1734. május 1. kelt iratában, veiteri és buchheim-volfstháli gróf Schönborn Frigyes Károly bambergi és herbipolisi püspök közbenjárására megerősíté Várit azon sza-

badalma gyakorlatában, hogy ujév, Gotthárd, László, Egyed, Lukács és Lucza napjain országos vásárokat tartson; e gróf a várost 1733. a pallós jog gyakorlatában is megerősíté.

1738-ban a pestis miatt örök tarták megszállva itt a tiszai átjárást; mindamellett 1742. aug. 2-án ismét itt fordult elő az első mirigyvész-eset, innen gyorsan tovább terjedvén.

1744-ben az itt marhavészben elhullt szarvasjószág értékét 3860 frt 45 krra becsülték, egy ökör ára 35, tehené 16, tinóé 11 és borjué 4 frttal számíttatván.

Az 1784. június 4-ki egyezmény szerint tartozott a község a munkácsi uradalomnak: 1. telekadót fizetni; 2. a hidvám jövedelmét beszolgáltatni; 3. a hidat fentartani; 4. pázsitdíjul minden 10 malacz után egyet adni, s ha kevesebb volt, minden darabtól egy denárt fizetni; 5. az őszi és tavaszi vetésből kilenczedet adni; 6. tizenhat ökröt kimérni; 7. 16 hordó bort elárulni s a pénzt beszolgáltatni; 8. a Morotva tóban halat tenyésztetni s azokat Munkácsra beküldeni; 9. tíz fejős tehenet a munkácsi majorba állítani; 10. a beregszászi kerekhegyi szőlőt megművelni; 11. a beregszászi uradalmi bortermést a beregszászi pinczékbe beszállítani; 12. tizenhat hordót előállítani; 13. ötven gerendát Munkácsra szállítani, vagy ezt évenként 32 frttal megváltani; 14. az uradalmi tisztségnek fogatot és munkásokat adni; 15. a beregszászi kuria kerítését egyharmadrészeben fentartani. Későbbben az évenkénti szolgáltatásokat 1150 frttal megválták s csupán a szőlőmunkát teljesítették.

1835-ben a Borsova vizen volt malmokat, mint a víz szabad folyásának gátjait a község és lelkész nem kis kárára hatóságilag beszüntették és a partról elhordatták.

A várost kizárólag reformátusok lakják, kik a protestantismus fejlődésekor csakhamar elfogadták az új hittant s a hajdani r. k. templomot is magok részére elfoglalák. Ez építmény keletelt s a 15. században e tájon divatozott falusi izlés szerint: egyszerű, magas keskeny közü falai azonban idővel annyira átídomíttattak, hogy eredeti alakjokból vajmi keveset mutatnak ma, különösen 1795-ben lényeges átalakítást szenvedtek, ekkor a szentélye is fölemeltetvén.

1628-ban Ináncsi Gergely már rendes predikátor volt, kinek a hidvám és három malom jövedelméből járt bizonyos rész. Anyakönyve 1745. kezdődik. A paplak és iskola a folyó század elejéig a Szurdék-utczában volt s akkor szerezték a hivek a mostani alkalmas helyiséget a templom közelében.

A templom ezüst áldozó-poltára 1687-ben készült, a diszes

abrosz pedig Redmeczi Zsófia által 1692-ben. Két harangja 1784- és 1810-ben öntetett.

Az iskola itt a XVI. század végén már virágzott; abban a classisokat is tanítván a tógás deákok. Most külön leánytanító is működik itt.

A várii predikátorok névsora ez: Ráczkövi Pál 1580—1585., Böszörményi Máté 1690., Vári Szárnyas Bálint esperes 1592—1614., Dobrai István 1610., Docerius István 1616., Ináncsi Gergely 1618—1628., Vári István 1640—1666, Vári Miklós 1666, Kocsi Csergő János 1678—1682., Tóthfalusi W. János 1684., Kocsis János 1686., Ujvárosi Márton esperes 1700—1713., Vasvári István 1716., Dömsödi János 1729., Nánási István 1733., Vajasdi Mihály 1745., Szatmári Pál 1747., Bajoki János 1748., Kömlei Márton esperes 1767., Turóczy István 1771., Kömlei Márton ismét 1775., Dobrai E. József 1784., Kömlei Zsigmond 1803. Vekerdi Nagy Mihály 1807., Literáti Nagy János 1811., Ajtai Sámuel 1812., Szeles András 1815., Kiss János 1818., Czapfalvai Demjén István 1831., Literáti Nagy Pál 1836., Nagy Gábor 1838., Geőcz András 1846.; 1847. Fejérvári József.

A határ főbb birtokosai: herczeg Coburg János, flandriai gróf, Kepes János, Gecsey Ferencz, Berko István, Beregszászi, File, Fűréd, Halász, Kovács, Kallós, Molnár, Mészáros, Pap, Szarka, Várad, s más családbeliek.

Itt született 1847. decz. 8. Kepes Gyula orvostudor, ki Weyprecht Károly hajó kapitány és Payer Gyula hajó tiszttel együtt a gróf Vilczek János áldozatkész védnöksége mellett 1872. évben szervezett osztrák magyar éjszaki sark expedíció alkalmával a „Tegethoff” hajónak orvosául működött s a társaság kirándulásaiban tevékeny részt vett; miért is 1874. évben, midőn a társaság ezer viszontagsággal megküzdve Ausztriába visszatért, több külföldi fejedelmektől nyert érdemrendekkel s honfiai által is rokonszenvesen kitüntettetett, ő valamint Weyprecht és Payer a munkács városi képviselőtestület által a város díszpolgárának megválasztatott.

Verbjás.

Orosz falu a vereczkei járásban a galicziai országutnál, Alsó Vereczkén tul. 1649-ben a Telegdi család birta Szentmiklóshoz; de lakosai, ha a munkácsi várhoz való hegyoldalon vetettek, tizedet s a fáért kemencze-zabot adtak Lorántffy Zsuzsánnának. Az 1699-ki összeírás szerint, vot itt 3 kenéz, u. m. Petrus Lukács, Petrus Szimko és Leczovics István; ezek tartoztak ezért a szokott kenézi adózást tenni; a 20 jobbágy házhelyből 7 pusztán állott. Batyko volt Pap László s a lelkész részére a Prohusovics Mátéféle féltelek jelöltetett ki.

Ma gróf Schönborn uradalmához tartozik ezen saját lelkészséggel bíró, 20 házból, 113 lakos és 2528 holdnyi hegyes határból álló falu, melyben 233 szarvasmarha, 114 juh, 51 sertés és 2 méhkas találtatott 1870-ben, azóta azonban tetemesen elszegényedett.

1849. márczius 26. éjjel az itteni korcsmában megölték a Hartmann-ezredbeli katonák Dobozi József, 24-dik zászlóaljbeli honvédszázadost és egy előőrst és 44 honvédet elfogtak.

Verbjás annyit jelent mint füzes. Fatemploma 1877-ben megégett, most anélkül van a község.

A helység felett emelkedő 846 méternyi magas Beszkid-hegy ormán az országut választja el hazánkat a szomszéd Gácsországtól. Ez érdekes határpont diszes feltüntetése végett Pum József megyei kir. főmérnök és Buzáth Károly járásbeli szolgabíró közrehatására 1881. szeptember hó 4-dik napján ünnepélyesen lepleztetett le az általok létesített négy méter magas obeliszk-alaku emlék-kő, melyen a munkácsi uradalmi gyárban öntött kerülékes vastáblán esergallyak közt látható hazai czimer felső részén félkörben „Magyarország“, alsó részén pedig a szó: „Bereg megye“ olvasható; a széles talapzat felett szintén öntött vastáblán Kóródy Sándor által készített következő hazafias érzelmű vers szemlélhető:

Honfi! e bérczormon szived hevesebb dobogása

Jelzi, hogy ősi honod drága határa ez itt.

Itt hangzott egykor riadó csata kürtje Lehelnek;
 Nagy Rákóczynek itt hullata bucsu könyüt.
 Szent kegyelet tüze gyul itt minden csipkebokorban,
 Oldozd meg saruid! Szent hely ez itt a hol állsz!

Alsó Vereczke*)

(Nizsnyi Vereczki.)

A hazánkat Galiciától elválasztó határhegységtől nyugatra egy mértföldnyire kopárbérczezel környezte rideg völgyben fekszik a kismezőváros, mely legvégsőbb állomása országunknak; a rajta átfolyó Zavadka patak itt egyesül a Latorczával s annak partjain fekszik a helység 187 házzal, melyekben 1270 lélek lakik; kopár határa pedig 2123 holdból áll. A XII. században már létezett s akkor a Beth család birta. a XIII-ban pedig Bankban veje Simon, király Gertrud királynéra szállt. Minthogy pedig itt egyesül a latorcai átjárás is, Vereczkén valamint a honfoglaló magyarok, ugy később a tatárok vonultak át.

1263-ban Aladár comes nyerte adományul, mely okmányban Vereczká-nak mondatik; később Szentmiklós urainak hódolt.

1433. birták Bilkei Péter fia István és rokonai Illés, János Gorzon és László, kik Perényi Jánossal a határok miatt pereltek.**)

1617. Várdai Kata Nyári Pál özvegye a Kurák nevű családot a mostani kincstári épülettel szemben fekvő egész telekre nézve felmentette a jobbágyi szolgálattól hű szolgálatai elimeréséül, oly feltétellel, hogy utódai csupán lovas vagy gyalog drabantokul alkalmaztassanak.***) 1626. május 22. pedig Nyári István Vaszilinecz Ferencznek és a Kruszkovics családnak adott félkenézséget.

*) E határszéli mezőváros távolsága Budapesttől 337574 méter; Polena 326195, Munkács 299645, Beregszász és V.-Namény a legszélsőbb déli hely 257922 méter.

**) Lelesz, Prot. AA. pag. 310. No. 9.

***) Kelt Kisvárdán 1617. márc. 2., eredetije a munkácsi püspöki levéltárban.

Az 1691. urbéri összeírás alkalmával találtatott itt egy kenéség, melynek egész telkén a Gardan és Kruszkovics családbbeliek ültek; a lakosság azonban annyira megfogyott volt, hogy a 60 házhelyből 47 pusztán állott, lakosai részint kivészvén, részint elköltöztvén; a megmaradtak kezén volt 7 ló, 18 ökör, 14 tehén, 80 juh és 6 sertés. Az Antalóczi, Kurák, Birkovics, Malinics és Popovics családok szabadosok voltak, kik lovas szolgálatot tettek. Nevezetesen Antalóczi Pált még 1657 ben okt. 20. felszabadítá Rákóczy László és neje Bánffy Erzsébet; a Kurák családot pedig Várdai Kata, leánya Telegdi Anna jóváhagyásával, kik 1626. junius 19. a kiváltságot oda módosíták, hogy addig, míg Kurákék lovat nem szereznek, külön-külön 6 frtnyi dijt fizessezenek. 1677. megengedte Báthori Zsófia, hogy Antalóczi Mihály és Kluskovics Stecz kenézek a felső végén a volt fűrészmalom helyén malmot építsenek, adván azért egyszerre 50 bárányt

1711. midőn Rákóczy Ferencz hazáját elhagyta, febr. 20. itt állapodott meg s innen intézett nyílt levelet az országhoz, melyben a parancsnokságot Károlyi Sándorra, a munkácsi várat pedig Sennyeire bizta.

Később Vereczke, mint Szentmiklós tartozéka a kincstárra s 1726-ban a gróf Schönborn-családra szállt.

Az 1715: 91. t. cz. intézkedése folytán itt határőri és harminczadi állomás szerveztetett; 1738-ban volt a harminczados Roga Mihály de Camelis, ellenőr pedig Kosztka Tamás. A harminczadi épület 1804-ben megújított s helyén 1848 óta, a mikor a harminczadi intézmény megszűnt, az adóhivatal működik. Az 1728 óta itt fennállott határőrség 1751-ben megszűnt.

A gróf Schönborn-család 1769-ben emeltette a templom felé eső magaslaton a majort, a gazdasági lakot, magtárt és szeszfőzdét, mely azután 1833. útidomittatott Blasko László uradalmi mérnök terve szerint akkép, hogy az akkor ujonnan nyitott országot északi oldalán, építettett a mostani diszes tisztalak és az udvaron a juhakol, melyben most is mintajuhászat diszlik. Ugyancsak gróf Schönborn Jenő Ervin közbenjárására 1734. emeltetett Alsó Vereczke mezővárossá s nyert vásártartási jogot, mely kiváltság kieszközlése 452 frtba került. Ennek jövedelmét a gróf a község javára engedte át.*) 1828. május 9. I. Ferencz király gróf

*) VI. Károly 1734. május 1. adta ki a szabadalmat hat országos csarhavásárra. Kihirdettetett 1735. január 13. Beregszászon.

Schönborn Ferenc Fülöp közbenjárására pedig megengedte, hogy a község szerdán heti vásárokat is tarthasson. 1835-ben állítottatott fel a posta állomás, melyet 1875-ig a gróf Schönborn-család kezelte.

Alsó Vereckén mint végső állomáson 1753-ban veszteglő-intézet is állítottatott fel s akkor a dögvész elleni zárlat szigorítása tekintetéből Návai ispán az őrhely közelében öt bitófát emeltetett, melyek egyikére a lengyelek egy éjjel kutyát akasztottak fel. A koronkenti marhavészek, ragályok s egyéb okokból itt a határszállon gyakran pontosított össze a cs. kir. hadsereg, különösen az 1769-ki lengyel-főkelés és 1774. a lengyel birodalom felosztása alkalmával, a midőn a csapatok Munkácsról Rosztokáig állomásoztak.

Az 1791. G8. t. cz. alapján az ország itteni határa bizottságilag bejárattott, az illető térkép egyik példánya a munkácsi uradalmi levéltárban őriztetik.

Az osztrák kormányzat alatt 1855-től 1861-ig székhelye volt Alsó Vereckze a szolgabírói, adó, pénzügyőrségi és csendőrségi hivataloknak; a kir. járásbiróság s megyei kerületi orvos most is itt működik.

A sajátszerűen épített, nyílt csarnokkal ellátott lakházakból álló egyszerű városka északi magaslátán áll a régi, még 1784-ben épült kupolás s három tornyu fatemplom, melynek közelében 1860 óta egy nagy kőtemplomot épít a 630 g. k. lélekből álló hitközség, melynek lelkésze számára a nevezett grófi család még 1805-ban adományozott javadalmi alapul egy egész s az éneklész-tanító számára feltelki illetőséget s azonkívül 1776-ban a visszavonásig 30 frtnyi segélyezést engedett; miért a lelkészség kegyurául tartatik. A lelkészlak 1840 épült. Anyakönyve 1775 óta vezettetik. 1874-ben 11 taggal és 4 frt évidij fizetéssel olvasóköre alakult, melynek célja: a művelt társalgás.

A lakosság felét a zsidóság képezi, mely ide leginkább a szomszéd Lengyelországból szokott beszivárogni.

A lakosok kezén 1870-ben 77 ló, 7 szamár, 580 szarvasmarha, 800 fuom juh a majorban, 100 közönséges juh, 14 kecske, 173 sertés és 14 méhkas találtatott, mely szám azóta felére megapadt.

Ide tartozik a „Veliki verch“ — nagyhegy — nevű, a gróf Schönborn birtokához tartozó s a hegy lejtőn fekvő gazdasági tanya, 1850 holdnyi tértartalommal, elterjedvén a Beszkid határ-hegy s a laturkai völgy hosszában; marhatenyésztésre igen alkalmas.

Alsó-Vereczke a Verchovinának metropolisa, hol különösen vásárok alkalmával a ruthenek a vidékről ünnepi ruhában beözönlenek s itt, valamint e tájon ethnographiai viszonyai tanulmányozhatók, a nagy kiterjedésű környéken kizárólag oroszok lakván. Ez alkalommal megjegyzem, hogy a ruthenek összegyűjtött népdalait még 1864-ben kiadtam ily czim alatt: „Magyar-orosz népdalok“, mintegy 750 általam gyűjtött s magyarra fordított közmondások pedig 1877-ben a Kisfaludy-társaság adta ki „Évlapjai“ XII. kötetében.

Felső-Vereczke.

A fentebb leirt helytől keletre 1 órajárásnyira szintén kopárhegyek közt fekszik ezen 71 ház, 485 lakos és 3358 holdnyi határból álló falu, mely a XVII. század végeig a szentmiklósi uradalomhoz tartozott, oly módon, hogy azt a munkácsi várbirtokosok még 1649-ik év előtt a Telegdiéknek ötezer forinton Koblika és Drahusóczeal együtt elzálogosították.

1657-ben az erre átvonult boszuálló lengyelek felégették, mely alkalommal a Dsamka család kenézlevele is elhamvadt; miért azután gróf Rákóczy László és neje Dsamka Mihály kenéz és utódai számára ujat adtak ki, megemlítvén abban a lengyel dulást is. — 1691-ben II. Rákóczy Ferencz alatt volt a kenészség a Dsamka, Zubák és Kozik családoknál, kik adóul 10 frtot fizettek; ezeken kívül volt 37 jobbágYTELEK, mikből 32 idő folytán elpusztult. Temploma már akkor réginek mondatott, a lelkész javadalmául azonban akkor jelöltetett ki földesurilag a kihalt Dubrinics-féle pusztatelek, a hIVEK akkor a szomszéd drahusóczi batykóhoz jártak ájtatoskodni. 1691-ig a lakosok száz köből zabot szolgáltattak be jobbágYi illetőségül a kastélyhoz, mely azonban csakhamar, a jobbágyság elpusztulása miatt huszra szállítottatott le Klobusiczki Ferencz jószágigazgató által; akkor az egész faluban nem találtatott több mint egy

ló, 2 ökör és 6 tehén. Azóta ismét folytonosan emelkedett a lakosság és vagyonosodása akkép, hogy 1870-ben a 385 g. k. és 61 zsidó lakosnál találtak 32 ló, 2 szamár, 414 szarvasmarha, 287 juh, 53 kecske, 164 sertés és 3 méhkas s az urad. majorban 390 nemesített birka.

Van saját lelkészsege, kőtemploma s a gróf Schönborn családnak gazdasági majorja, tágas juhakollal és csürökkel. U. p. A. Vereczke.

Verecső.

Orosz helység a vereczkei járásban 14 házzal, 97 lakossal és igen hegyes határral; fekszik a huklivai havas alján. 1625-ben Bethlen Gábor fejedelem adott Lengyel Lőrincznek kenézséget a végből, hogy Pereszlő nevű falut alakítson, a huklivai lakosok azonban ezt megengedni nem akarták; később azonban Batka Fülöp nevű jobbágy kieszközlé magának a végből a földesuri engedélyt s így magok a huklivaiak közül többen a Verecső nevű égett erdőterületre szálltak, mely pusztá volt s ott falut építettek; Batka Fülöp és László kenézlevelét 1646-ban Debreczeni Tamás munkácsi uradalmi tisztfőnök megerősíté. Az 1649-ki összeíráskor találtak itt 4 jobbágy, 4 fiu, 1 ló, 6 tehén, 40 juh, 6 ökör és 4 sertés. Batka Fülöp még 1672-ben is említették kenézü. A 97 g. k. lakos tartozik a huklivai lelkészség alá, de van itt kis kápolnaszerű fatemploma. A község kezén van most 7 ló, 122 szarvasmarha, 220 juh, 57 kecske és 27 sertés. A főbirtokos a gróf Schönborn család.

Alsó-Viznicze.

A munkácsi járásban fekvő s azon várhoz tartozott ruthen falu a vizniczei völgyben, mely az ott folyó pataktól revé nevét. Áll 27 házból, 174 lakosból és 256 holdnyi hegyes határból. Mágócsi Ferencz 1607. április 20. megerősíté a kenézségen Kenéz Mártont és Miklóst, május 22-kén pedig Miklós fiát Sándort, kiknek házak itt Förtés János és Tenkács Ferencz telkeik közt feküdt. 1649-ben találatott itt 36 jobbágy és 37 fiu, a batyko volt Pap János. A jobbágyok egyéb szolgálaton kívül, a határbeli kőbányából a vár szükségére köveket faragtak. A lakosok közül többen magyarok voltak, u. m., Szaniszló, Pap, Szabó, Sándor, Kozma, Lengyel, Kovács, Vicsák, Fejér, Szolyrai, Szücs, Szidorfalusi, Prokóp és Juszt. 1672-ben volt a főkenéz Pap János. al pedig Sándor János; a batyko Puskás Ferencz. 1699-ben Pap János nevű pap kenéztelken lakván, ily működést is végezett. Svalagni István, a jegyzék szerint, a „munkácsi profont-mesternél“ szolgált. Akkor temploma is volt, s a lakosok szőlőt is műveltek, már 1649-ben a borból a várhoz kilenczedet adtak, az 1657-ki lengyel-dulás óta azonban elszegényedvén, mint az 1672-ki urbérberben feljegyeztetett, a szőlőművelést tovább nem győzték.

A g. k. hitközség a szomszéd felsővizniczei lelkészséghez tartozik s van saját temploma.

Felső-Viznicze.

Orosz falu a főnebbi helység szomszédságában 90 házzal és 555 lakossal. A XVI. század elején, 1512-ben a Vizniczei-család

nyert itt kenézséget, ennek egyik utódja Vizniczei András 1645-ben munkácsi uradalmi ispán volt, kit ura, Rákóczy György fejedelem elébb szabadossá, utóbb nemessé tett. 1649-ben Lorántffy Zsuzsánna alatt találtatott itt 52 jobbágy, 64 fiu, 33 ló, 138 ökör, 31 tinó, 136 tehén, 532 juh, 266 sertés és 29 méhkas. A négy folyója: Viznicze, Sztrelka, Radovecz és Olenya pisztrángjai miatt tilalmasban tartatott s volt rajtok két őrlő és két kallós kenézmalom és egy pisztrangtartó halastó a vár szükségére. Szőlőt is kezdtek a lakosok akkor plántálni, de a zordon lég miatt csakhamar felhagytak a kísérlettel. A kenézek utódai 1649-ig annyira megsaporodtak volt, hogy közülök azon évben sokan paraszt telekre költöztek s magokat a szokásos jobbágyi adózás alá vetették. Batykók valának Pap Pál, Gergely és Mihály és Ferencz János és Pál, tehát egyszerre öt en; a kenéz volt Vizniczei István, a jobbágyság pedig többnyire magyarok, ugymint: Ruszkóczi, Pap, Máté, Márton, Vizniczei, Csóres, Lukács, Ágoston, Ferencz, Bogdány, Halász, Omelányi, Tamás, Nyiri, Poroskai, Lengyel, Kopulstb., kiknek emléke ma már nem él itt. Azok közt volt 6 hópénzes, 9 hetes és 6 székely drabant.

1672-ben volt a kenéz Vajnyánik Illés, batyko Zariva Pap Gergely idősb és ifjabb és második feleségü pap Pap János. Akkor találtatott itt 70 jobbágy, 20 telek, 27 fiu, 17 ló, 145 szarvasmarha, 309 juh és 147 sertés. Azon korbeli urbér szerint, tartoztak az itteni kenézek „germek-lovakat” (csikókat) a vár részére saját abrakon és szénán nevelni és telelvi és idomitani; 1672-ben azonban e szokást Báthori Zsófia eltörölve, minden kenézség a vizniczei kerületben 2—2 köből zabot és 1—1 szekér szénát tartoztatt a várhoz beszolgáltatni. — 1692-ben volt a kenézség a Zariva és Vajnyanik-családoknál közösen.

Rakomazi Gergely és Szentmihályi András deák munkácsi várnagyok 1512. Várdai Ferencz váci püspök és Munkács kormányzója rendeletéből Lázár nevű kálniki kenéznek és testvére Máténak adtak szabadalmat arra, hogy itt bizonyos Lázárfalvát népesítsék meg, a megszállóknak 14 évi adómentességet ígervén. S felruházván a kenézeket azon jogosítvánnyal, hogy a birságok harmadát magok részére szedjék, hogy őrlő és kalló malmokat tartssanak, melyeket a lakosok szabadon használhassanak; hogy a györgy- és mihálynap adót s egyéb béreket díj mellett szedjék s a lakosok a termény és sertésüzetet a várhoz szolgáltatassák. E kenézlevelet 1523. Budán, (Mária Magdolna ünnepe előtti vasárnap) Má-

ria királyné is megerősíté. E helység tehát előbbi kenézétől Lázárfalvának, később a XVII. század elején pedig a pataktól Vizniczének neveztetett el.

E falu körébe esik jelenleg Linturicza nevű hely is, mely a XVII. században Közép-Viznicze név alatt virágzó községet képezett.

1711-ben az e völgyön átvonuló svédek itt nagy károkat okoztak, élelmet, ruhát, szerszámot, 10 ökröt, 14 vágó marhát Rákóczy Ferencz 60 morvai juhát, 16 disznót, 5 tehenet, 200 szekér szénát, tömérdek egyéb apróságot elvittek s tanyázás közben tüzelésre 200 rénus forintra becsült gyümölcsfát kivágtak.

1816. telepedtek itt gróf Schönborn F. Ferencz alatt oláhok, nevezetesen öt nagybányai család, kik fausztatókul alkalmaztatnak; 1821-ben pedig a Ripicse nevű téren 11 házhely méretett ki hasonló új meg szállók számára.

A felső-vizniczei lakosok kezén van most 23 ló, 298 szarvasmarha, 8 juh, 116 sertés és 6 méhkas; tehát jóval kevesebb mint 1649-ben.

A saját lelkésszeggel bíró görög katolikus hitközségnek van új kötetploma. Anyakönyve 1769. óta vezettetik A tanulók száma 50.

Vorotnicza.

A hribóczi g. k. lelkésszéghez tartozó 9 ház, 41 lakos és 124 holdnyi hegyes határból álló munkácsi uradalmi oroszfalú, mely nevét vette a Vorotniczai-családtól, mely nevezetesen Vorotniczai Bernegyedi Mihály. 1607. április 23. kapott Magócsi Ferencztől kenézséget a végből, hogy a kitüzött területre a Zarika nevű pataknaál idegen jobbágyokat telepítsen; ez azonban nem sikerült neki, mert 1649-ben nem találtatott itt több mint 6 Vorotniczai nevű családhoz tartozó jobbágy, kik 2 telken laktak; ezeknek ke-

zén volt 15 fiu, 36 szarvas marha, 180 juh, 72 sertés és 12 méhkas; a jobbágyok a várhoz heti drabantsággal szolgáltak.

1686-ig volt itt a munkácsi uradalom birtokosainak üvegputájok, melyet akkor a német katonák elrontottak. Az 1704-ki urbérben is mint elpusztult említettik.

A lakosság marha állománya kisebb, mint századok előtt volt, nem lévén több mint 17 szarvasmarha és 11 sertés.

Volőcz.

A vereczkei járásban a havasok és merészen emelkedő hegyek árnyékos völgy ölében fekvő munkácsi uradalmi orosz helység 95 házzal, 611 lakossal és 26576 holdnyi hegyes és erdős határral, melynek legnagyobb részét a gróf Schönborn-család bírja. Ékíti a regényes fekvő helységet a most nevezett család nagy épületekkel, tiszti lakkal és csürökkal ellátott majorja.

A XV. században okmányilag Ökörmezőnek neveztetett. Jele-sül így iratik az 1433-ki többször említett havasi-határjárás iránti okmányban, melyből kitünik, hogy a Verchovinát akkor a Perényi-család — ellenben a Gyil egy részét a Bilkei-had bírta. Különben e falu akkor a szentmiklósi kastélyhoz tartozott s csak később a XVII. században csatoltatott a munkácsi uradalomhoz.

1649-ben Lorántffy Zsuzsánna alatt találtatott itt 21 jobbágy, 27 fiu, 12 ló, 100 szarvasmarha, 244 juh és 58 sertés. A Volovecz nevű vizen (honnan a helység neve is) volt az uraságnak két kallója, melynek használatáért a jobbágyok 4 frtot és 2 pokróczot adtak évenként; volt egy fűrészmalma is, melyhez a rönköket a havasról Volőcz, Kanora, Beregőcz, Ábránka, Uj-Rosztoka és Kosztelnicza helységek szállították s az itt gyártott deszkát a munkácsi várba szállíták. Akkori batykója volt Olexikovics Prokóp.

1625. jul. 7. Balling János várkapitány új kenézséget alapított, azt Olexi Simonnak adományozván oly feltétellel, hogy ide új

jobbágyságot telepítsen. Ez oklevelet megerősíté Bethlen Gábor fejedelem is Gyulafejezéért, 1628. júl. 20., aláírván azt titkára Ormánczi Gergely is. A kenézlevelet később, 1645. április 10. Rákóczy György is megerősíté, kiterjesztvén a kenézséget Olexikovies András, Mihály, Tamás, Gergely és Lukácsra. Az ekkép alakított új kenéz-telep Magyarfalva nevet kapott s maiglan áll a völgyi major keleti szélén egy sziklás meredély feletti magaslaton, kiknek első megszállói osupán 1633-ban kezdték az urét teljesíteni, 1625-óta tehermentességet élvezvén; akkori megszállói magyarok voltak, u. m. Borbély, Kis, Magyar, Makár, Bihar és Beregi nevezetűek. Ezekből többen ma is élnek még, de teljesen eloroszosodtak.

A szentmiklósi uradalomhoz is tartozott, annak 1691. urbáriuma szerint, akkor egy Ökörmező nevű praedium, mely valószínűen a mai Dorosó; ez gazdálkodásra alkalmas térrel s hasznos kaszálókkal volt ellátva, melyet azonban elhagyatottságában a volócziak és kanoraiak legelőül birtokoltak.

1672-ben voltak a batykok Olexakovies Luka és Iván; kenéz pedig Melles Mihály. 1699-ben a $2\frac{1}{6}$ népes telekről való jobbágyság adtak a várhoz 8 tyukot, 2 ludat, 18 tojást, 2 font vaját, 2 doboz szurkot, 2 fenyőtőkéből faragott fáklyákat és egyéb munkát.

1765. kijelölt az uradalom a sóörzölöveg részére egy ház helyet, ez azonban nem sokára közelebb a batárszélhez, Szkotárszékára tétetett át, hol most is lakik.

A gróf Schönborn-család itteni majorja, melyben 1757-ben néhány ócska istálló és lak kijavított, 1774-ben megéégvén, az épületek akkor ujonnan emeltettek, 1830—1834-ben pedig a mostani állapotba helyezett. A munkács-sztryi vasut tervezett, (de végleg elmaradt) építése alkalmából itt 1872-ben olasz vállalkozók és munkások telepedtek le, kik a major melléképületeit lakokká és műhelyekké alakították át, melyek végre 1877-ben a lángok martalékává lettek. Az itteni uradalmi havasok és legelők szép jövedelmet nyújtanak.

A g. k. hitközségnek van itt saját lelkészsége s fatemploma; anyakönyvei 1781-től. A tanulók száma 30. A lakosok kezén 39 ló, 627 szarvasmarha, 586 uradalmi nemesített és 468 közönséges juh, 81 kecske, 209 sertés és 49 méhkas találtatott 1870-ben.

Zagyilszka.

Orosz falu a vereczkei járásban, szűk völgyben, Pudpolócz fiókja s gróf Schönborn birtoka. 1614. Nyári Pál özvegye Várdai Katalin kenézi kiváltságot adott Kosom Halyko fia Simonnak a végből, hogy a Zagyilszka nevű pataknál falut alakítson idegen jobbágyokból, 1691-ben már csak 2 jobbágy lakott itt, az előbbi tiz részint elhalt, részint Lengyelországba bujdosott s az urbéri összeírás szerint, az egész helységben nem találtatott több szarvasmarha 2 tehénnél s az összes adózás 5 frtot tett. 1870-ben volt itt 26 ház, fatemplom, 163 lélek és 1931 holdnyi határ. A lakosok kezén pedig 14 ló, 211 szarvasmarha, 118 juh, 40 kecske, 55 sertés és 3 méhkas. 1881-ben találtatott 33 ház és 222 lakos.

Az országutnál fekszik a Podholicska nevű koresma s e mellett a zagyilszkai malom, melyek a gróf Schönborn birtokához tartoznak.

Zápszony.

Magyar falu a kaszonyi járásban 132 házzal, 712 lakossal és 2880 holdnyi határral.

Hajdan Zapszol, Zápszoj, Szabszol, Sabazoly és Zabszon-nak is iratott s hasonló nevű nemes családnak szolgált ősi fészkeül, mely a XVI. századig virágzott, a midőn nyoma eltűnt.

1271. Zápszon egy határjárási okmányban királyi helységül

említették; 1318-dik évben pedig a munkácsi királyi vár tartozékának iratik; 1357-ben Zaplói Dávid fia János választott bírótagul működött a bródi beiktatásnál.*)

1364. Réz Péter panaszt tett Konth Miklós nádor előtt, hogy Kaszonyi jövevény (hospes) az ő, a Szernye folyón levő malmát Zápszonyban (Sabsol) elrontotta s széthányatta; a vizsgálóra kijelöltettek királyi emberekül: Krisani Miklós fia Miklós, Kisdobronyi Ratold fia János és Krisani Imre.**)

A 14. és 15. században a Szécsi és Jakcsi családok is bírták; nevezetesen 1460. Szécsi Miklós és Simon vizsgálatot indítottak Jakcsi György és János ellen a miatt, hogy ezek fegyveres kézzel erőszakosan megrohanták az ő zápszoni kuriájakat, a házbelleket s jobbágyaikat lándzsákkal és nyilakkal megsebesítették és félholtan ott hagyva, nagy rombolás után eltávoztak. A nyomozást eszközölő Homoki Miklós kir. ember és István leleszi áldozár; az eljáró törvényszék a döntő esküt a Szécsieknek ítélvén meg.

1466, beiktattattak egy itteni nemesi udvarház birtokába Szabaszoli Pelbárt és fiai: Lőrincz, Lukács, István, János és György, Benedek fiai Balázs és György és Balázs fiai: Benedek, Miklós és Ambrus. Királyi emberekül eljáró Bégányi Miklós.

1488. beiktattattott a somi Szécsi János-féle részbe Tarczai Márton és János; 1498-ban pedig a Szécsi Miklós-félébe is.

1498. Ulászló király (Budán sabbatho post fest. nativ. Ioann bapt.) kelt rendeletére tótselymesi Tarczai János kérelme folytán Zabszol határának kiigazítása a leleszi konventnek meghagyatván, királyi emberekül kijelöltettek: Guti Balázs, Bégányi Kristóf és Boldizsár, Surányi György, Dobronyi Brigyes, Kisazari Imre, Pál, Balázs és György és Kaszonyi Éld (Vitalis) és Ferencz. A megkezdett határjárásnál azonban Matuznai Miklós tiszte Báthor Mátyás urának és Kusali Jakcsi László és Jakcsi András és Miklós nevében ellenmondván, ezek a mihálynyolczadra a királyi szék elé utasítottak,***) hol az ügy 1500-ban ifélelileg eldöntetett; a mikor a leleszi káptalan küldötte Imre s a királyi udvartól e végből különösen kiküldött Nenkei Gergely kir. ember társaságában a helyszínen megjelenvén; az érdekelt birtokosokul megérkezett Óbégányi Kristóf, György és Boldizsár, László, Simon, Barabási György

*) Zichy Cod. III. 63.

**) Lelesz, Prot. AA. I. 97. sz.

***) Lelesz, Prot. Met. I. 39 f.

deák, Szapszoli Pelbárt János és Ambrus fia Lajos jelenlétében a határdombok megújítottak; különösen két nagy emeltetvén egy Mathra nevű tónál.*)

1502. Jakcsi László panasza folytán Kirsanói Erdélyi Albert, Szabszoli Pelbárt János, Szabszoli Biró Ambrus és Bégányi Kristóf királyi parancs folytán egyenkint 25 márka fizetésre ítéltettek azért, mert a panaszló földéből Matucsina Miklós és Jakcsi János özvegye Klára részére önkényileg egy részt elmértek.

1509. Szabszoli János (kinek atyja volt Pelbárt, ennek szintén Pelbárt, ennek Albert és ennek zabszoli Botff. Márk) saját és Ambrus fia nevében, ugyszintén egy más Ambrus és fiai Szeráfin és Lajos, Benedek (György fia) és Mihály és István (Mátyás fiai) tiltakoztak együttesen Tarczai János ellen a miatt, hogy az ősi birtokot Lónyai Albert, Menyhért és Jánosnak eladta.***) Hasonló ügyben tiltakoztak szürtei (Ztrithei) Zsigmond, eszenyi Csapi György, Szerdahelyi László és Bácskai Simon, Matucsina Ferencz és György és Jakcsi László és András, kik Perényi Gábort egy rész megvételétől eltiltottak.

1513. vizsgálatot indított Tarczai János özvegye Sára, hogy Matucsina Ferencz és Jakcsi András és László ellen a miatt, hogy zápszonyi jobbágyaitól ezek 6 ökröt és 100 sertést jogtalanul elhajtottak. — Azon évben beiktattattak Lónyai Albert és neje Naszta fiaival együtt a Tarczai-féle részekbe.

1516. Szerdahelyi László cserélt birtokot Szürtei Lászlóéval.

1528. perelt Lónyai Albert fia Péter, kovászói Matuznai Ferencz és Miklóssal s Jakcsi János és Istvánnal a miatt, hogy a somi előfokon termett bor őt illető kilenczedét ezek magoknak elfoglálák; a vizsgálatot eszközlé Jászai Pál, leleszi pap.

1550. beiktattatott Büdi Mihály a Csapi Farkas, Ferencz, János és Péter-féle részekbe vételi jogon; a bevezetést eszközlé Guthi Benedek kir. ember.

1552. említettnek birtokosokul: Lónyai Péter és Büdy Mihály. 1566. a tatárok elpusztították. 1567-ben birt Lónyai Péter 2 telket itt, a többi a Csapi és Szürtei családbeliek. 1571-ben beiktattatott Kirsanói Gergely kir. ember és Gercseli Ádám leleszi áldozár által Bégányi Bálint ellenmondása mellett Lónyai Péter a Zápszoli Péter, másképp Biró Szeráf magtalan kimultával fölkerít s adományul nyert ennek itteni udvarházába s a királyi haszonvételekbe; 1582-

*) Lelesz, Prot. Met. I. 400. sz.

**) U. o. Prot. parv. fol. 187.

ben pedig a Lónyai Albert-féle részekbe. 1583. beiktattattak Büdi Mihály és B. Farkas özvegye Lónyai Anna.

1626-ban birtak Lónyai Borbála és Eufrozina itt és Som, Csetfalva és Mátyuson.

1632. Sziszeki Barkách Istvánné Büdi Erzsébet Barkács Mihálynak néhány birtokrészt átenged itt és Vidon; valamint 200 frton Szabó, másképp Orosz Mihálynak itt egy házat és telket. — 1633. beiktattatott Lónyai Zsigmond új szerzeménybe.

1657. említettnek birtokosokul: Mosdosi Imréné Réthi Zsófia és Budai Dániel. Mostani főbb birtokosai: Lónyai Albert, Eötvös Jenő, Pilisy Lajos, Uray Miklós, Péchy Lászlóné és Toperczer Imre.

A lakosok közül birtokosok ezek: a Bakos, Balla, Béres, Beregszászi, Buda, Csatári, Csorba, Dávid, Dudás, Gazda, Hadar, Kovács, Homoki, Lévi, Lencsés, Mester, Szücs, Szabó, Szatmári, Nagy, Orosz, Őri, Telegdi, Tamási, Turóczy, Tiba, Tarnóczy s más családok.

Zápszon és Kisbégány közt fekszik a Lónyai Albert birtokához tartozó Kaponyameg nevű erdő és puszta.

Az egyházi ügyet illetőleg megjegyzem, hogy a reformált közösség már 1639-ben anyaggyülekezetet képezett. Egyik egyházi czintányérán ily felirat olvasható: „A zapszoli ecclesiának az Cénához Anno domini 1639. 20. Decembr. az vitélő Zabó Mihály zabsoli dedicálta;” — ki 1647-ben egy ezüst poharat is ajándékozott.

1669. Kántor Ilona férjezett Fodor Miklósné, Váraljai János pap idejében a kis-hegyi szőlőjét az egyháznak adományozta, Király Máté főbíró, Rőt Gáspár kisbíró és Szántó Gáspár jelenlétében.

Egy másik czintányéron ily irat van: „17. V. K. 13.”

1745. február 13. a helység főbirtokosai Lónyai Ferencz és Zsigmond egy telket ajándékoztak a papnak, Rőt István pedig egy kannát. 1761. tiszteletes Hetei Samu és neje egy kendővel kedveskedtek. — 1779. kezdődik az anyakönyv vezetése; 1795. két harangot öntetett az egyház Bán Miklós gáti iskolamester által. — 1798-ban vállalta fel Paulics András munkácsi építőmester 647 frt 42 krért a kőtemplom és torony felépítését, melynek mennyezetét és karát 1802. készítte el Sándorházi Ambrus asztalos. — 1801-ben épült fel a régi iskolaház, 1854-ben pedig az új. — 1823-ban ajándékozta Lónyai László az új paplakhoz való fákat, 1827-ben pedig vetették ahoz a téglát.

Az itteni trachitközetű hegyen jóízű bor terem.

A határon régi halmok emelkednek, melyek őskori kő mű-

szereket és szilánkokat tartalmaznak, miért is a kiásott helyeket a lakosok Kovás-gödröknek nevezik.

Zavadka.

Orosz helység a galicziai országutnál 47 lakházzal, 311 lakossal és 1970 holdnyi hegyes határral; fekszik Alsó-Vereczkétől fél-mértföldnyire a galicziai országutnál. Az 1649-ki munkácsi uradalmi urbér szerint, a helység a szentmiklósi birtokos földjén állott, lakosai azonban, kik a várhoz tartozó Nagy és Holicza nevű hegyeken szántottak, zabtizedet adtak. 1691-ben találtatott 5 jobbágy házhely és 2 kenézcsalád, t. i. a 13 tagból állott Tarács és Krecsol, kik adóul 6 frt s a karoly, esűszármadár és rókabőr fejében 3 frt fizettek. A lakosság kezén akkor nem találtatott több mint 2 ló, 23 szarvasmarha, 40 juh és 2 sertés. Fatemploma réginek mondott; atyukója volt Pap János, ki jobbágyi féltelken lakván, 2 frtot fizetett, de később ez lelkészi javadalomul engedtetett át. A g. k. hitközség most Alsó-Vereczke fiókja s van saját kötemploma.

A lakosság kezén 1870. találtatott 13 ló, 267 szarvasmarha, 128 juh, 10 kecske, 73 sertés és 3 méhkas.

Nevezetes történelmünkben e hely arról, hogy kebelében II. Rákóczy Ferencz többször megfordult; így 1703. június 29-én, midőn Munkácsról visszavonult, itt találkozott Bercsényi Miklóssal s annak kíséretében volt lengyel és svéd hadakkal, kikkel a Tisza felé indult. 1709. május 2-án Rákóczy F. könnyű szerrel, okt. 12-én pedig fényes kísérettel, Bercsényivel, De Saleurs marquis francia tábornokkal s kirendelt udvara népével megjelent itt Sziniavszkiné urhölgy előtt, honnan 18-án Husztra tért. 1711. pedig, midőn véglegesen elhagyta hazáját, március 3-án itt tölté az éjt, kíséretében levén akkor Vay Ádám és Szathmári Király Ádám; innen 4-kén Kozióra ért, hol őt Sziniavszkiné rendeletéből fegyveres diszkíséret várta.*)

*) Rákóczy tár Thaly Kálmántól I. 236. lap. Más forrás szerint, február 19. volt Zavadkán, 20-án A.-Vereczkén.

Az 1715. 91. t. cz. 49. §. szerint itt fiók-harminczadi hivatal állíttatott fel.

Závidfalva.

(Zavidovo.)

Ruthén helység a felvidéki járásban a Hát nyugoti lejtőjén 131 házzal és 799 lakossal; tartozott egykor a kiváltságolt Krajna 9 községéhez s a munkácsi uradalomhoz. 1649-ben özvegy Rákóczy Györgyné alatt találtatott itt 44 jobbágy, $27\frac{3}{4}$ telek, 65 fiu, 20 ló, 253 szarvasmarha, 226 juh, 284 sertés és 47 méhkas. Batykók voltak Oláh Miklós és Tamás; a jobbágyok nagyobb része magyar nevű volt, u. m.: Márton, Hodos, Kocsán, Fodór, Kovács, Tupohán, Szabó, Kis, Lengyel, Balog, Markó, Csobra, Danes, Bányász, Gál, Varga sat., kik azóta majd mind eltűntek. Ezek közt volt 4 lovas szabados, 3 székely és 6 hetes drabant, 2 pedig mint bodnár alkalmaztatott a várhoz; kenéz volt Márton Tamás. A községnek volt már akkor szőlője s a határ iránt a falu és Kisalmás közt villongás folyt. 1672-ben voltak batykók Oláh Dániel és Szkurka Miklós. 1682-ben volt a főkenéz Belics István, négy batyko pedig: Fodor Pap János, Hordós Pap János, Olasz Pap Danko és Belics Pap János; jobbágy találtatott 62, $32\frac{3}{4}$ telken; Topohan Máté pedig a morvai juhok pásztora volt.

Most a gróf Schönborn család birtoka lévén, itt egyik erdő-tiszte lakik. Határában sok gyümölcs, különösen szilva-terem.

A vagyonos g. k. községnek van saját lelkészsege, kinek valamint az éneklész számára a telkek 1768-ban jelöltettek ki; kötemploma új; anyakönyve 1803 óta vezettetik; az oskolások száma 70.

A határ lejtőjén őskori halmok, lak- és sirhelyek találatnak s azokban és köröttök sok obszidian és kovakő műszerek és szilánkok. Az almási völgyre néző Lábacskva nevű magaslaton egy régi sirkő-ducz emelkedik, mely egykor ily halmot diszített.

Zbun.

Igénytelen falu a Verchovinán a zsdenovai völgyben, 8 házzal, 64 ruthén lakossal és 223 holdnyi hegyes, fenyves erdővel borított határral. A XVII. században a szentmiklósi kastélyhoz tartozott. Az 1691-ki összeírás szerint volt a kenézség a Panaszovics és Popanics családoknál; ezeken kívül nem is lakott itt csak egy Kriszucsanics nevű jobbágy, a többi két gazda kihalt; az egész helységben csupán 1 ló és 1 tehén találtatott. Most van 63 szarvasmarha, 18 juh, 8 sertés és 7 méhkas.

A gróf Schönborn család itteni vízművei, gátjai és fausztatói megtekintésre méltók; már a XVIII-dik században voltak ilyenek, 1802-ben kijavítottak, 1871-ben pedig ujonnan megnagyobbítottak.

Zimbrilova.

Orosz falu a munkácsi járásban Szentmiklóstól nyugatra, 15 házzal és 115 lakossal. Nevét vette a Zimbrilla nevű itt a XVI-ik században magaszált kenéz-családtól, melyből az 1649-ki összeíráskor még hat ily nevű, de külön kenyéren élő gazda létezett; ekkor találtatott itt 16 jobbágy, 30 ló, 63 szarvasmarha, 40 juh és 26 sertés. Batyko volt Pap László, míg a kenézség rendre járt. A Kovács, Pomelán, Székely, Harákaly sat. lakosok közt volt 5 hópénzes és 2 hetes drabant. Ekkor a falu Nagy Belebálnak is iratott, ellenben 1672-ben Báthori Zsófia alatt már Zimrile falvának.

levén akkor a kenéz Buesko János, batyko pedig Pap János. 1699-ben már csak 1 népes telek volt, a többiről a jobbágyság kiveszett. Most Dunkófalva fiókja s Kisbelebelének vagy Czimbrilovó-nak is iratlik.

Zsdenyova.

Ruthén helység a vereczkei járásban 37 házzal, 271 lakossal és 9161 holdnyi erdős és hegyes határral. A XVII. században a szentmiklósi uradalomhoz tartozott és Sdenyőnek iratott, melyben a kenézség a Brucsinics családnál volt, azonkívül voltak lovas szabadosok, Kocsa és Gesznyó István s ennek öccse Vaszil, a többi 11 jobbágycsalád teljesen elpusztult. 1691-ben II. Rákóczy Ferencz alatt az egész faluban nem találtatott több, mint 2 ökör és 2 tehén; a parochiának való telekül kijelöltetett az urbért összeíró Szentléleki Péter udvarbíró és Bajomi János gazdatiszt által egy elpusztult telek és a fatemplom réginek mondatott.

Most a gróf Schönborn család birtokához tartozik, kinek itt erdészeti hivatala, szép fenyves ültetése, fauzdái és fűrészmalmai vannak. A negyvenes években épült a kastélyszerű emeletes tisztalak, melynek éjszakeleti köröndjéből éjszokról az Osztra, keletről a Huszlya és délről a Schönborn havasok és hegyek ormai szemlélhetők.

Zsdenyova Serbócz fiókja, de van saját fatemploma. A lakosság kezén 266 szarvasmarha, 53 juh, 73 sertés és 12 méhkas található.

A zsdenyovai völgy egyike a legszebbeknek hazánkban; különösen két pontját a külföldi utazók is látogatják. Az egyik az úgynevezett „angol sir“, t. i. Zsdenovától nyugatra 1195 méternyire emelkedő Vízoki Menczel nevű bércz, melynek szikla ormán temettette el magát 1847. évben Walker Tamás nevű angol őrnagy, ki vadászat közben szerfelett megkedvelte a bájlus helyet. A sziklába vájt sirt egy vastábla födi, melyen e felirat van:

„Hier ruhet T o m a s W a l k e r, Major in Englischen Diensten, geboren zu Wexfort in Irland 1795., gestorben zu Munkács, den 23. Juni 1847.“ Kár, hogy sirját kincsvágyók feldúlták.

A másik kirándulási pont a zsbuni fenyő-királynő. A zsbuni hegyes erdőkben, gyönyörű bükk, fenyő, kőris és juhar-fák közt fekszik azon hely, hol e híres fa áll s a környező fák közül, mint torony az alacsony házak közül kiemelkedik. Körötte a tért midőn 1876. május 4-kén megsejmeltem, mintegy 18 méternyre kitisztítottnak, apró bükkesepréntékkal benőve találtam A nagy j e g e n y e f e n y ő (Tanne) törzse 22 méternyre gallyatlan, tö bősége 10₁₀ méter, mellmagasságban 5₉₀ m.; e szerint a tőnél 3₂₂ m. és a mellmagasságban 1₈₈ m. átmérőjű. Az óriás fának magassága 56—60 méternyi s villámsujtotta teteje hirtelen vékonyodik, kissé délfelé hajlik s orma száradni kezd ugyan, de erős törzse még hosszú életet ígér; korát 200 évre becsülik. Körötte szintén szokatlan nagyságu fenyő és bükkfák emelkednek, mintegy hozzá illő kiseretül.

Zsdenyova déli határán a pudpolóczi regényes hegy alatt Poliscse nevű dűlőn, 1872. évben 9 lakot emeltetett a munkácsi uradalom, melyekben Krubichről Csehországból megfogadott famunkások családai laknak; 1880-ban 43 lélekből állott e poliscse nevű telep.

Zsófiafalva.

Gróf Schönbörn Ferencz Fülöp 1834-ben január 18-án 63 éves korában elhunyt neje született gróf Leyen és Hohengeroldseggh Zsófia emlékére keresztelte el így ezen általa még 1804-ben, a Sztánfalva és Leányfalva közt emelkedő magaslaton alakított falut, hová csehországi és osztrák németeket telepített. A nyílt levélben felszólított települőktől megkivántatott, hogy 200 s az 1807-évi pótszerződés szerint, 300 frttal legyenek ellátva; itt a ház helyen

kívül 18 holdnyi földet kapott minden család s a házat és melléképületeket tíz év alatt tartozott kiki visszafizetni; s az 1723: 103. t. cz. értelmében élvezett hat évi tehermentességet.

A rendesen épült, két sorból álló 50 ház, 303 lakos és 527 holdból álló helység fekszik a munkácsi járásban s mint főkegyház tartozik a felső-schönborni lelkészséghez; kőtemploma 1877-ben szenteltetett fel s a szent Istvánt ábrázoló oltárképe, mely egyéb diszes felszereléssel együtt a grófi család ajándéka, szép bécsi mű.

A lakosság kezén találtatott 1870-ben 24 ló, 232 szarvasmarha, 30 sertés és 19 méhkas. Állami iskolája 1878-ban szerveztetett. 1881-ben lakott az 50 házban 255 lélek.

A telepítvényesek egyenkint 20 vforintnyi bért tartoztak a grófi pénztárba fizetni évenként.

Zsuk6.

Orosz falu a munkácsi járásban Iványin tul északnyugatra, 77 lakházzal és 384 lélekkel; míg 1870-ben 91 házzal, 503 lakossal és 1292 holdnyi dombos és völgyes határral birt. A XIV. és XV. században a nemes Agárdi család birta. 1455-ben tiltakoztak e család tagjai Agárdi Miklós fiai ellen a miatt, hogy az ősi vagyont el ne idegenítsék; majd a Tárkányi-családra jutott, kitől 1501-ben Vassa Istvánra szállt egy birtokrész. 1530. birta a Tárkányi és Raskai család. 1552. elpusztult s birta Pető és Székely Máté. 1567-ben Eödfi, Dobó Domokos, Bácskai Miklós és Sárkány János. 1600. Kerekes Tamás, Serényi Mihály, Tárkányi János és Borsi János.

1629. Hetei András özvegye Vass Borbála átadta a nagy és kis raskai, zsukói és csapóczkai összes birtokát férje Lipesei Jeremiásnak 200 frtért, mi ellen Hetei Zsigmond tiltakozott.

1636-ban pedig Hetei Zs. átíratta a nevezett birtokát neje Pongrácz Zsuzsánnára ezer frton visszaválthatási joggal.

1647-ben említettnek birtokosaiul Barkóczi István, Tárkányi István és Borsi János és Bácskai István; akkor Sukoh-nak iratott.

1668. pedig Szendi Istvánné szül. Bernard Katalin, Kun Zsigmond és Borbála és Kosolyi Ferencz özvegye neveztetnek birtokosaiul.

1813. Kövesligeti Román Ferencz özvegye Farkas Zsuzsánna Zsukón két telket és a korecsmajogot a csapóczkai telekkel együtt eladta ezer vforintért ifj. Ruzsák Ferencz és nejének Geidler Annának, e néven birta később Nedeczey Ferencz s most annak fia, Nedeczey János, kinek itt majorja és a kertben családi sírboltja van.

1798. Csapóczkára terveztetett a zsukói lelkészség áttétele, azonban maiglan itt lakik a pap s a község a régi fatemplom közelében újat kőből épített.

Egykor létezett faluk és puszták.

Balázsvágás.

A munkácsi járásban Benedike és Kálnik táján feküdt a XV. században e helység, mely egy 1570-diki okmányban Zeliczének is neveztetik. A XV. században az Agárdi és Tárkányi-családbeliek birták; 1501-ben Tárkányi István elzálogosítá Vassa Istvánnak 3000 arany forinton összes birtokával együtt, hova Beregmegyében: Balázsvágás, Bisztra, Gajdos, Kálnik, Benedike, Csapólez, Alsó és Felső-Lucska, Zsukó és Uzsok tartozott; Zemplénben: Tárkány, Perbenik, Lácza, Leányvár, a rév és vámnegyedével, Bél, Kúrád, Gerezsely (két telek s a tuzséri rév) és Szabolcsban Szent Ábrahám. — 1503. Kenderesi Péter kapta zálogul s akkor Kerecseny Antal is birt itt részeket. 1530-ban birta a Raskai-család, 1552-ben Pető, Tárkányi és Székely Máté; 1556. Dobó és Vékey; 1592-ben bedegi Nyári Pál eladta részeit Török Zsuzsánnának. 1600-ban birt Sennyei Mihály, Borsi János, Tárkányi István és bőki Paczoth Ferencz; 1647-ben: Bácskai István, Borsi János, Sennyei, Horváth Ferencz, Tárkányi és Lövei Gergely.

Mikor enyészett el e helység, vagy melyik faluba olvadt: bizonytalan.

Balmusfalva.

A XVI. században falu volt Dubina és Alsó-Hrabonicza közt; 1600-ban birt Rákóczy Zsigmond itt egy jobbágyházat; az 1649-ki urbér szerint Lorántffy Zsuzsánna idejében találtatott benne 6 jobbágy, 4 $\frac{1}{4}$ telek, 11 fiu, 39 szarvasmarha, 156 juh és 19 sertés.

Mind a hat jobbágy Balmus nevet viselt s köztök a kenézség rendre járt. Idő folytán a lakosok kihaltak, új megszállók nem érkeztek s így 1681-ben a helység pusztulófélben volt, az 1699-ki urbérben pedig II. Rákóczy Ferencz alatt már praediumnak — pusztá — mondatik. E hely határoltatott az 1682-ki urbér szerint: Csabina, Felsőhrabonicza, Szlopkfoalva, Zimbrilova és Dunkofalva által s már akkor az elpusztult falu földeit a munkácsi uradalom a maga részére műveltetni rendelte. Az 1704-ki urbér szerint Kosztra-joviczá-nak is neveztetett.

Kisbereg.

Alsó-Remete felett a Borsova jobb partján emelkedő dombon feküdt hajdan a Pálos rendű szerzetesek társháza, temploma és gazdasági tanyája, mely Kisbereg néven említetik; a reformáció korszakában elpusztult, birtokát Székely Antal kapta, később pedig a munkácsi uradalomba olvadt. Romjai maiglan látszanak.

Bisztra.

Ungmegye szélén a Bisztra folyónál feküdt e helység; mely a XV. századtól fogva Balázsvágás, Benedike s a többi közbirtokossági helységekkel egy sorsban részesült. 1455. birta az Agárdi-család, melytől azt Kezi Balázs szerezte; 1501. Tárkányi és Vassa; 1503. egy részét Kenderesi Péter, 1507. Kerecsenyi István. Az 1567-ki adósorozatban már elpusztultnak mondatik*).

Kis-Borsova.

A XV. században Nagy-Borsova szomszédságában említetik e hely. (L. Borsova).

*) Budai kam. lev. Liber IV. Tom. VII.

Bród.

Hajdan falu volt Iványi helység északi része és a Sztára folyó közt, melytől a XIII. században a Bródi-család vette nevét. Erzsébet V. István király neje 1264-ben Lev és 2 fia Fudur és István kérelmére őket Beregmegyében Munkács közelében feküdt Borod nevű föld birtokában, melyet Levnek Anna, machovi más-kép Baznai hercegnő az általa kiállított irat szerint örökidőre adományozott, megerősíté és 1270-ben V. István is Lev és nevezett két fia javára azon okból, nehogy az adománylevél idővel kétségbe vonassék, szintén megerősíté nekik e földet „ujjonnan adományozván*).

1313. Róbert Károly király Levethkét Fudurnak fiát Borod ősi birtokában megerősíté. Ez irat kiadatott János, a fejevári egyház főnöke, udvari korlátnok és küküllői főesperes keze által.

1356. perelt annak birtoklata miatt Munkácsi Balázs comes, Munkács királyi helység (villa) vendége, ki fia volt György és Erzsébetnek, Lev főispán leányainak; e birtok leánynegyedjoga Balázssra női ágon származott s az iránt peruton igényt támasztott Domokos, „comes Stephanus de Brood“ fia, kik fiágon jöttek e birtokába s később a leányi negyedek Erzsébet Lev comes leányának s Balázsnak csakugyan kiadák Domokos erdélyi perjel, egri kanonok és helynök jelenlétében, miután az egri káptalan Balázs biztatására Vinczét, a kaposi egyház rektorát s ungi alesperest és Miklós munkácsi lelkészt, Zaplói Dávid fia János királyi ember társaságában kiküldé, meghagyván nekik, hogy lovon menjenek a helyszínére (Ibitis tamen in Equo“) s a költséget számítsák fel. A beiktatásnál s a helység négy felé való osztásánál László fia Mihály és Domokos fiai Gergely és Miklós ellenmondván, a perlekedés még tovább is tartott; ügyvédekül működtek abban Zaplói István fia Tamás László részéről és Kutka (Hupka) helmeczi Simon fia Péter, Domokos részéről. Az 1356-ban eszközölt határozásról vezetett okmányban említettik Munkács mint „villa reginalis“ s az, hogy Bród a Latorcza és Sztára folyó mellett s északról a Füzesér nevű pataknál feküdt és hogy az abból kihasított leánynegyedi rész nyugotra Iványi birtok közelében feküdt**)

1357-ben pedig Domokos erdélyi prépost s egri püspök-helynök, Miklós munkácsi és Pál rákosi plébánosokat küldé ki, hogy

*) Eredetije Ilosvai Sándornál Kassán.

**) Zichy Oodex III. 16.

mivel Munkácsi Balázs fia István és Domokos comes István fia és László Biter fia a bródi nemesek és iványii vendégek között az Iványitól elfoglalt terület iránt megegyeztek, kérelmök folytán a határt négy felé oszszák s Istvánt azon negyedrészt birtokába, melyen lakik, további intézkedésig háborítlanul hagyják meg.*) Még 1365-ik évben is perlekedtek birtokfoglalás miatt Balázs fiai István, Miklós és Kelemen és István fia Péter, Bródi Gergely fia Miklós és Benedek és Domokos fia Miklóssal, néhai testvérök Tamás (Pál fia) részének elfoglalása miatt. Királyi emberekül kijelöltettek a vizsgálatlételre Bebek István országbíró által Pósa-házi Demeter fia Miklós, Kerepeczi Miklós fia Márton és Kerepeczi István fia István.**)

Mikor pusztult el e helység, vagy tán idővel eredeti nevét elhagyván, Dobróka vagy Kis-Iványi helységgel egyesült, adatok hiányában meg nem állapítható.

Kis-Bubuliska.

A XVI. és következő században e falu Nagy-Bubuliskától elkülönözött községet képezett s a munkácsi uradalomhoz tartozott. Az 1649-ki urbér szerint Rákóczy György özvegye alatt, volt a kénéze Simon János s találtatott 4 jobbágy, 2 $\frac{1}{2}$ telken; 1672-ben Báthori Zsófia alatt volt 5 jobbágy s a főkenéz Sima László; az 1682-diki urbariumban előadatik, hogy e helység a szomszéd Nagy-Bubuliskának napnyugat felől való alsó végéből szakítottatott ki s azért azzal együtt kezeltetik; az 1699-ki évi összeírásban azonban már ugy emlittetik, mint 1686-ban elpusztult helység, melynek lakosai kihaltak s a falu területét senki sem használja.

Csepánföldre.

(L. Kis-Dobrony.)

*) Zichy Codex III. 62.

**) U. o. 281.

Csinagyievo.

A XVI. században önálló helység volt, mely később Szentmiklóshoz csatoltatott s azért ez oroszul maiglan így nevezetik. (L. ezt.)

Csertészfalva.

1588-ban Rákóczy Zsigmond alatt Des János és András tőkési lakosok kenézekül szálltak e helyre, melyet egyfelől a Feketepatak hasított, más felől a Sigó patak határolt Feketepatak közelében a Hát vidéken; azonban a kenézek csakhamar elhagyták a telepet, visszamentek Tökésre s a földeket a bródiak vették művelés alá, a munkácsi várhoz adván a terményjárulékot.*) 1649-ben pusztahelyül emlittetik, az 1704-ben praediumnak mondatik, mely az 1682. urbér szerint a feketepataki határból szakítottatott ki.

Csombortelek.

Egy 1327. évi királyi adománylevélben emlittetik e hely Buzs és Csoma közt, nyervén azt adománylevélben Piliskei Mihály fia Miklós és János kimultával Pál fia Dezső**.)

Csonkás.

A XVII. századig önálló falu volt, az akkori zavargások folytán a helység pusztulni kezdvén, megmaradt kevés lakosai a szomszéd Papi községhez csatlakoztak s az előbbi Csonkás határa pusztán maradt.

*) Az 1649-ki urbér szerint a munk. urad. levéltárban 202. lap.

**) Budai kam. lev. 744. fasc. 38. N.

Delegánfalva.

A XVI. században falu volt Kutkafalva közelében a Hátvidéken, 1613. Delegán János szállt arra, a munkácsi 1649-ki urbér szerint, lakott akkor benne Delegán Gergely nevű kenéz Pál és János rokonaival és Hraboniczai Mátéval, szándéka lévén Bábafalva és Fogaras közt a falut szaporítani, mi azonban nem sikerült, sőt a két jobbágylakos is elköltözött úgy, hogy 1652-ben már pusztá volt s az 1672-ki urbérben, Kutkafalvával egyesített helységül említteik, átköltözvén oda Delegán György és Lengyel Danko. Az 1682-ki urbér szerint, akkor a régi Delegánfalván két jobbágy minden vagyon s marhaállomány nélkül mint koldus nyomorúságosan tengődött. Az 1699-ki urbér szerint, a Kutka és Kelenfalva közt fekvő Delegánpusztát Pap András Kovács, János és özvegy Szolvai Lőrinczné használták 4 frt 50 krért, most ott egy domb, melyet az 1808-ki rendezéskor a gróf Schönborn család magának megtartott, Deleganovicza néven ismertetik.

Kis-Daróc.

Hajdan önálló falu volt a mostani Daróc közelében; 1447. Kisvárdai Miklós és anyja Kata s néhai László fiai János és András birták, kik Daróczi János, István és Mártonnal pereltek foglalás miatt, ezek a kisdaróczi határhoz csatolni akarván Bégánytávamezeje, Homokos-liget, Bartavamezeje és a Nagy- és Kis-nyomást a nagydaróczi határból. 1523. Daróczi György iktattatott be Daróczi Erzsébet, Mihály, Fejes Lászlóné és Pollák Jánosné ellenmondása mellett. Az 1552-diki adósorozatban említettnek birtokosaiul Várdai Mihály és Büdi Mihály.

Dienestelek.

A XVI. században mint pusztá említették Bilke közelében, jelesül 1522-ben Bilkei János részbirtokát Zékán Györgynek 34 frtért elzálogosítván, ez okmányban „Praedium“-nak neveztetik.

Dobróka.

A XVII. századig önálló és népes helység volt saját lelkész-séggel, s valószínűen ez alatt Kis-Iványi egykori falut kell érteni, mely Dobrovkának is nevezetett, az 1682-ki urbér szerint e falu a nagyiványii határból szakított ki s később azzal egyesül-vén, most is egy községet képez.

Eszterjén.

Megyénk alsó részén. Mátyus, Hetyén és Kerecseny közt helység volt a XIV—XVI. századokban, mely Iszterjén-nek is nevezetett s melyet váltakozva a Guthi, Kerecsenyi, Surányi, Batthyányi, Losonczy, Lónyai, Báthory, Csapi, Petneházi, Tarczai, végre a Büdi-családbeliek birtak. (L. Adony.)

Nevezetesen 1344. Csaba Mihály és Kerecsényi Barnabás az egri káptalan előtt a nevezett helységek határa iránt egyezséget kötven s akkor a határ megállapíttatván, ez okmányban világosan mondatk, hogy a fentnevezett három falu és Izteryen helyse- (possessio) egy területen fekszenek, nevezetesen pedig Iszterjén egy Mélytó nevű folyó és Sólomos nevezetű tónál, melyből a Sólomosere nevű patak kifolyt s hol a Kerecsényi családnak egy malma is volt.*)

1427. Kerecsényi István, 1583. Büdi Mihály és az 1600-ki adóösszeírás szerint Dessewlfy Ferencz birták. Ma egy gazos pusztahely Kerecseny mellett.

Erdőd.

Helység volt a Hátvidéken. Szilágyi Erzsébet Ó-Budán 1475. kelt okmánya szerint, Sztánfalvi László vajdának és általa Tódor és Gergely testvéreinek kenézséget adományozott a régből, hogy Erdőd nevű falut népesítsenek meg, megengedvén, hogy az idegen megszállók hét évi adómentességet élvezzenek s a kenézek a birságok $\frac{1}{3}$ részét szedjék magoknak s örlő és kalló malmot építse-

*) Zichy-Codex II. 97

nek. E kiváltságlevelet megerősíték Budán, 1498. vingárti gróf Geréb Péter országbíró és 1506. Tódor kenéz részére Anna királyné, kiállíttatván ez okmányt Koszthin János nevű titkára által. Nevezetes, hogy a királyné „circumspectus“ czimmal illeti az említett vajdát.

Fejérágostonfalu.

A XVI. században helység volt Bubuliska környékén. Az 1600-ki adóösszeírásban Rákóczy Zsigmond birtokául említették.*)

Flóriánháza.

Hajdan falu volt Komlós és Bilke közt. A XIV. század elején okmányilag említették azon határjárás alkalmából, mely 1341-ben Ilosvai Tatamer fia Makszem részére eszközöltetett az egri káptalan által.**)

Füzérfalva.

A Verchovinán Rosztoka mellett volt a XVI. század végén egy kis falu, mely Fisor-nak is íratott. 1600-dikban volt itt Rákóczy Zsigmondnak egy jobbágytelke.

Galgóc.

A XV. századbeli okmányokban gyakran említették e helység, többizben Galgó és Galgova néven is. Birtokosai voltak a Guthi, Kerecsenyi, Szalóki, Bornemisza s más családok. (L. Adony) Hasonlóul említették Golvya nevű pusztá is Adony környékén.

*) Budai kam. lev. dicális összeírás.

**) U. o. 742. cs. 21. sz.

1342-ben Drugeth Vilmos nádor Barabásnak, Kerecsenyi Disznós Peter fiának István Apoy comes fia ellenében megítéli a galgóczy jószágot*), kinek atyja azt a Gutkeled-nemből eredt Apoy és Ekch-től zálog-czimen szerezte, ezek pedig azt még a XIII. században Sygud Farkastól vették. 1374-ben beiktattatott Galgóczy birtokába Kerecsenyi Barabás fia János, Szokoli Domokos ellenmondása mellett.**)

1427-ben beiktattatott Galgóczy pusztá birtokába Kerecsenyi István.

G e r g e l y f a l v a.

Az 1600-évi adóösszeírásban említették e helység a Hát vidékén, melyben Rákóczy Zsigmondnak egy jobbágytelke volt.

H a l á s z f a l v a.

Szaniszlófalvának is neveztetett egykor e falu, mely Komlós déli határához van most csatolva s területe szántóföldekül használtatik. A XIV. században a dolhai családbeliek alapították, a XVI-ben pedig a Komlósiak birtokába ment át. Egy 1614-ki okmányban Utifalvának is mondatott s akkor a Komlósi és Kerepeczy-családbeliek bírták. 1659-ben beiktattatott királyi udm. alapján bácskai Ujlaki György neje Komlósi Mária s gyermekeik, Ferencz és Erzsébet Szaniszlófalva birtokába; a Lipcsei Péter királyi ember és Gyöngyösi Pál feleszi áldozár által eszközölt beiktatásnál ellenmondott Komlósi Mihály az összes család nevében. Az Ilosvai és Komlósi családok czimerén levő hal talán e falura vonatkozik.

H a z u g a f a l v a.

A vizniezei völgyön volt a XVI. században ily nevű helység az 1599-diki rovatos összeírás szerint.

*) Zichy-Cod. II. 30.

**) C o III. 540

H e g y é s H e l m e e z.

Az 1353. évben Márok és Tarpa közti határ iránt felvett okmányban H e g y úgy fordul elő mint Márok keleti szélén, a Szipa nevű patak mellett fekvő helység. A XV. században Hegy és Helmeecz mint puszták emlittetnek, melyeket 1411. Jakcsi János és Mihály, 1423. Kantor Ferencz és 1426. az Oroszi nemes család, végre 1430. Borsovai Tamás birtak. 1454-ben Nagymihályi Albert fiai Kónya Jánosnak zálogosították el Tarpával együtt Hegyhelmechez. Helmeeczszegnek nevezetik egy dűlő, ma is a tarpai határon, melyből a Tisza sokat elrontott.

H i u z f a l v a.

A XVI. században falueska volt Szerencsfalva körül; az 1599-ki adóösszeírásban úgy emlittetik, mint Rákóczy Zsigmond birtoka, kinek ott egy jobbágya volt.

T e r m é n y f a l v a.

Az 1600-ki adóösszeírásban helységül emlittetik, mely Rákóczy Zsigmond birtokához tartozott.

I l m o v a.

A XVII. században falu volt Hukliva és Kanora közt. Az 1649-ki urbér szerint volt Lorántffy Zsuzsánnának itt a munkácsi várhoz tartozó 6 jobbágya, 13 fiuval; a kenéz volt Budolicz Máté, kitől a levelet állítólag a „kurtányok“ (lengyelek) elvitték; ennek volt a Kanora vizen malma is. 1682. volt a főkenéz Budolicz Iván s találtatott benne 10 jobbágys; 1699-ben II. Rákóczy Ferencz alatt volt a kenéz Budolicz Jurko. Akkor volt a lakosságnak egy serfőző üstje is, melytől évenként 2 frtot fizetett; Kopesovics és Melles jobbágysok pedig a malomtól szintén annyit. I. Rákóczy György e falut elzalogosította volt a Perényi családnak. A XVIII. század ele-

jén az elpusztult falu Kanorához csatoltatott s azóta neve is elenyészett emlékével együtt.

K i s I l o s v a.

A XVII. században falu volt Gálfalva közelében a Hátvidéken, melyet 1650-ben Gál nevű főkenéz alapított az Ilosva folyó közelében. 1672-ben Gál György volt a kenéz, három külön telken lakott, testvérei pedig a munkácsi várhoz tettek szolgálatot s malmuk is volt az Ilosva vizén. Az 1682. urbér szerint, Gál Gergely kenézsege alatt 6 jobbágy lakott, egy malommal a hátmegi határon s ez okmány szerint, e falu is a hátmegi határból szakítottatott volt ki „egy circulusban vele“ ennek szomszédságában. E közben elenyészhetett e falu, mert az 1704-k i urbérben már nem említetik, ez 1726-k i gróf Schönborn-féle adománylevélben pedig pusztá-nak mondatik.

I v á n f a l v a.

Az 1649-k i munkácsi uradalmi urbérben e verchovinai pusztáról az foglaltatik: „Itt az 1638-k i urbér szerint ez évben Ivanovics Vasko nevű kenéz lakott öcsésével Timkó-val, ki bérfizető jobbágy volt. E határon a szentmiklósi jószágbeliek a hegyen irtásokat tettek, melyeket 1649. nagyobbára Lorántffy Zsuzsánna szkotárszkai jobbágysai elfoglaltak; a szentmiklósi jobbágysok, ha az irtásokat szántják, dézmát adnak a munkácsi várhoz.“ — Az 1699-k i összeírás mint igen régi pusztát említi, melyet egykor a szkotárszkai és talamási határokból kiszakítottak s megnépesítettek s most a várbeli tisztek külön kezeltek, a szomszéd falubeli jobbágysokkal műveltetvén a pusztá földet.

J u r k o f a l v a.

Az 1600. évi adóösszeírásban helységül említették Bukovinka közelében. (Budai kam. lev.)

I z g o g a - f a l v a.

Az 1600-ki adóösszeírás szerint feküdt a Hátvidéken Kis-Ábránkával összeforrrva s volt benne Rákóczy Zsigmondnak egy népes jobbágytelke; egy 1603-ki okmány szerint ugy látszik a két helység már egy községet képezett.

K a r i t o v i c z a.

A XVII. században a szentmiklósi jósághoz tartozott pusztá, mely az 1691. urbér szerint feküdt a lengyelhatár szélén Nagybisztra, Miskarovicza és Borszucsina közt, azonban akkor elhagyatván, a nevezett helységek által használtatott; ez urbér ugy emlíkszik meg róla, mint egykor virágzott helységről.

K a s a f a l v a.

Nyiresfalva és Kissarkad közt feküdt e kis helység a XVI. század végén, melyben akkor, az 1599-ki adóösszeírás szerint, Rákóczy Zsigmondnak két jobbágytelke volt.

K i r á l y p ó p a.

A XIII. században helység volt a megye déli részén. 1319-ben Róbert Károly ezen a koronára szállt birtokot Somosi György fia János mesternek jutalmazásául és kártérítésül ajándékozta azon érdemeiért, melyeket a Cseh Venczel és később Trencseni Csák Máté elleni harcokban a királyhoz való hűsége által szerzett, (ki néhány évvel előbb kihágások miatt e birtokot elvesztette volt.)* Ez időben Bodonvári, Somosi és Kőszegi Péter, fia György és testvérei Miklós, Tamás, János, Ádám és Mihály alapíták a mislei prépostságot s kapták Királypópát, mely falu volt Beregrármegyében

*) Fejér Gy. Cod. Dipl. 8. II. 204.

1388. az Aba nemzetségből származott Bodoméri vagy Budaméri János, terebesi várnagy birta e helységet, ki azonfelül Borsod és Sáros vármegyékben is birtokolt e osztályos atyafiai valának a Somosi, Bodoni, Bodonvári, Sennyei, Lapispataki, Kőszegi és Lipóczi-családok.

Az elenyészett helységnek még nyoma is ismeretlen.

Királyszállása.

A XVI. században falu volt Szalóka közelében Beregvármegyében, az 1550-diki adóösszeírásban már mint elpusztult helység említették.

Kirva

Hajdan helység volt Déda és Daróczi közt, mely nevét a Kér nevű víztől vette, mely egy 1436-ki okmányban említették Darócznál, jöllehet a XIV. században, 1369-ben egy Kéri nevű nemes család is élt e megyében.*) Kirva a 13. században a Daróczi-család birtokához tartozott. 1307-ben Daróczi János azt, mint lakosaitól megfosztott falut, a hatalmas Várdai Aladár fainak, Prebard és Lászlónak 40 márkáért elzálogosította. Ez okmányban Kerevának íratik, 1341-ben pedig, midőn Kisvárdai János és Daróczi János közt az osztály választott bíróságra bízott, okmányilag Kri-vának mondatott.**)

— 1349-ben Miklós nádor a kárászi gyűlés határozatához képest meghagyta a leleszi konventnek, hogy a Kerva nevű birtokot is Sid és Darócczal együtt foglalja le Várdai I. részére.***)

1416-ban Haraszi Erászm birta s Kirvónak mondatott; 1417. Várdai Miklós és Mihálynak volt birtokában, később a munkácsi vár tartozékává lett. Ugyanis 1469. Mátyás király szigorúan meghagyta a leleszi konventnek§), hogy a várhoz tartozó, de Szi-

*) Lelesz, Prot. A. I. 19.

**) Zichy-Cod I 115. 612.

***) U. o. II. 293.

§) Lelesz, Prot AA. D. I. 639. lap. 40. sz.

lági Erzsébet által Kezi Balázs deáknak éltefogytáig átengedett Kírva-pusztá iránt való igazolási okmányt a Daróczi-családnak peesét alatt kiadni ne merészelje. Erre okot adott azon viszálykodás, mely a várbeli tisztek és a Darócziak közt a birtok határai miatt 1454 óta fennállott.

Később elpusztult, már a XV. század végén Praediumnak mondatik, s a dédai határhoz esatoltatott. (L. Déda).

A dédai határ nyugoti szélén látszik egy a mocsáros területen kimagasló hely, melyen egy 13 ölnyi átmérőjű, sánczokkal és földtöltéssel erődített földvár alatt s melyet a nép maiglan Kírvának nevez, ehez észak és dél felől az egykor átgázolbatatlan mocsáron át 3—400 lépésnyi hosszú palló vezetett, melynek a földbe vert tölgyfa czölöpei hosszú két sorban ma is jól látszanak. A körded várhelyen jegy nélküli téglák és kövek hevernek, az egykori lakmaradványaiul. A láp azóta már kiszáradt s most kaszálják.

K o b l i k a.

A XVII. századig igénytelen orosz falu volt Felső-Vereczke közelében. Az 1649-ki urbérben úgy fordul elő, mint a munkácsi vár birtokosa által Drahusóeczsal együtt a Telegdi-családnak elzálogosított birtok.

K o b u l k a.

Hajdan falu volt a vizuiczei pataknál; az 1704-ki urbér szerint, nyoma a XVII. század elejéről való, a midőn Kobulko János kenéz lakott ott, annak halálával a kenézség paraszttelkekre szállott le s Kobulka György és Opalenik Lázár birtak három malmot is a Vizuicze vizén. 1704-ben már mint pusztát említi, melyről nem tudatik, mikor lett laktalanú. Most egykori fekvése is ismeretlen.

K o l t u n o k.

Az 1649-ki uradalmi urbér szerint a Huszlya havas oldalán feküdt ezen akkor a szentmihlói jószághoz tartozott helység, mely

11 házból állott, melynek lakosai a hegyi földek után tizedet és tűzifa illetékül kemenceze zabot adtak a munkácsi várhoz. Egy 1651. évi tiszti vizsgálati iratban Kotumfalvának mondatott, mint Kis- és Nagy-Bisztra közt feküdt helység. Az 1672-ki urbérben már nem említettén, hihetőleg már akkor elpusztult volt.

K o r k o l y.

1611. aug. 12. Magócsi Ferencz Munkács zálogbirtokosa a bubuliskai és Korkoly-pusztai kenézséget Szotolecz Jánosnak adományozta, mely helység Trosztanicza környékén feküdt. 1649-ben már pusztá volt.

K ö r ö s f a l v a.

Magócsi Gáspár 1579. jul. 30. adott kenézlevelet Szük Istvánnak és öcsese Miklósnak a végből, hogy a „Chástya“ nevű erdő mellett. Felső Mogyorós név alatt falut alakítsanak, igérván a meg szállóknak hét évi tehermentességet, a kenézeknek pedig, hogy a kenézséget fiurul fiura használják s csupán a várhoz fegyverrel szolgáljanak. Ezt megerősíté 1613. Eszterházi Miklós is. A kenézek azonban nem a kijelölt helyre Mogyorósra, hanem ide szállottak. 1649-ben már öt új jobbágy-család volt itt megtelepedve, t. i. három Szük, egy Drahus és egy Kilas nevű, kiknek birtokukban volt 8 fiu, 3 ló, 10 ökör és 11 tehén. 1672-ben a falunak kenéze Szük János volt; az 1682-ki urbér szerint, feküdt ezen akkor 9 család és 3 telekből álló helység Kismogyorós, Medvegyócz, Patkanócz és Szerencsfalva közt; 1689-ben már mint pusztahely említették.

K o s z f a l a.

A XV. században nevezetesen 1456. évben emlittetik ily nevű falu, melybe Hassaghi Farkas testvérével együtt beiktattatott.

K o s z t r u b á c s f a l v a.

E helység a XVII. század elejéig Lohó környékén létezett. Az 1599-ki adóösszeírás szerint volt akkor itt Rákóczy Zsigmondnak egy népes jobbágytelke.

K o z i v a.

Helység volt Sztrojna közelében, mely a XVII. században azzal összeolvadt,

K u t.

A XVI-ik században helység volt Bábafalva táján a Hátvidéken. 1599-ben volt itt Rákóczy Zsigmondnak 3 jobbágytelke.

L á z á r f a l v a.

1512. kapott Lázár nevű kálniki lakos a munkácsi vár igazgatóságától kenézslevelet arra, hogy Felső Viznicze táján falut alakítson, ezt megerősíté 1523. Mária királyné is. A helység később Felső Vizniczébe olvadt. (L. F. Viznicze.)

L i n t u r o v i c z a.

Alsó és Felső Viznicze közt feküdt hajdan Közép Viznicze is, melynél azzal összeforrt Linturovicza nevű helység is létezett, mely néven az maiglan ismertetik. (L. Közép Viznicze.)

M á t y á s f a l v a.

Hajdan helység volt Nagylohó és Bubuliska közt. Az 1600-

diki adóösszeírás alkalmával volt benne Rákéczy Zsigmondnak egy népes jobbágytelke. Ma az út közelében fekvő magános koresmház, mely Matyasócz néven ismertetik, jelöli az egykori falu helyét.

M a x i m f a l v a.

A XIV. században helység volt Komlós, Flóriánháza és Bilke közt; 1341-ben Károly király rendeletére az egri káptalan megjárta s megállapította Makszem részére a róla Makszemliázának elnevezett helység határát;*) valamint 1342-ben is Makszem („filius Tattamer Olachij de Ilosva“) kérelmére. E szerint az Ilosvai család birtokához tartozott. 1508-ban Ulászló parancsára Ilosvai János kérelme folytán, valamint 1634-ben a beregmegyei batóság által Ilosvai János és Rákóczi Morvai Anna fiai: Péter, Ferencz és János részére ismét bejáratott a helység határa. A szó-hagyomány szerint, az Ilosvától nyugotra fekvő dombon, mely Bodolónak neveztetik, állott volna a Makszem kastélya, míg alatta a szerény falu terült volna el.

N a g y M e l n i c s n a.

A XVII. században helység volt Sztrojuánál, mely később ebbe beleolvadt. (L. Sztrojna.)

M i k a.

Hajdan falu volt Barabás közelében, mely a XV. századbeli okmányokban, különösen 1435-dikiben emlittetik; innen vette nevét a Mikai család is, mely Beregmegyében sokáig virágzott. 1448-ban Mikai Sebestyén fia Miklós és Barabási Mihály fia János pereltek Perényi János és Miklóssal a miatt, hogy ezek Mika hely-

*) Budai kam. lev. 742. N. 21.

ségnek egyik utcáját elfoglalták és Barabáshoz csatolták. A Mikai család egyik ága Bereginek is nevezetett. 1503-ban Beregi Gergely perelt Helmeczi Istvánnal, Gálócsi Péterrel s másokkal foglalás és hatalmaskodás miatt, az elfoglalt birtokok közt volt Mika másképp Mikaj is. Ugylátszik később Barabásba olvadt s mint önálló helység megszűnt.

M o c s á r k a.

Drágabartfalva és Nyires közt feküdt e jelentéktelen helység, melyben 1600-ban Rákóczy Zsigmondnak két telke volt; 1630-ban kezdé Mocsárkai János nevű jobbágy a falut terjeszteni; az 1649-ki urbér szerint azonban ez nem sikerülván neki, agg korában a kenézséget és saját birtokát, utódok nélkül lévén, Dencs Mihály dragabartfalvai jobbágnak adta úgy, hogy őt haláláig tartsa, tiszteségesen eltemesse s a falut megnépesitse.

Az 1672-ki összeírás szerint Báthori Zsófia alatt, volt a kenéz Szaniszló, de ennek sem sikerült megszállókat szerezni, mert a falunak kijelölt terület szűk és alkalmatlannak találtatott. Az 1682-ki urbér szerint, volt akkor még két szegény lakosa, kik Dragabartfalvához irattak zsellérekül, jöllehet még itt laktak nagy nyomorúságban. A határában 1666. óta szép tölgyerdő növesztetett.

Jelenben a dragabartfalvai határnak egyik kiegészítő része a Mocsárka nevű dűlő, mely szántatik.

M u z g a f a l v a.

Hajdan falu volt Bábafalva és Fogaras közt a Hát hegy alatt, mely egy 1613-ki okmány szerint Ballósfalvának is nevezetett. 1649-ben Muzga János, a munkácsi várhoz tartozó szabados kenézséget eszközölt ki magának arra, hogy e róla elnevezett helységet megnépesitse; azonban megszállók hiányában felhagyott terével s eltávozott onnan, a Muzga Ihnát és András és Lengyel Mihály pusztá telkeit az uradalom vevén át s a vár részére kaszálókul használtatván. 1682-ben mint a lakosoktól elhagyatott pusztá

emlittetik, melynek földjét Kutkafalvi Farkas Pap András bérelte.*)

Kismuzsaly.

Ha az utas Beregszászról Nagy-Muzsaly felé menve a bájdus Borsova ligetszerű vidékére lebocsátkozik, az országról jobbra szép mező közepén, fák és bokrok özül komoran kiemelkedő templomrom köti le figyelmét, mely egy kétszázad előtt itt virágzott helység egyetlen emlékeül szolgál. Ez egyhajós, esinos művészetű és erős építésű templomot méltó közelebről megtekinteni. Kelet felé fekvő, a tiz szögnek öt oldalával zárt szentélye páratlan a maga nemében; sarkaiban maiglan meglátszanak a boltgerinczek gyámkövei; a templom két széléről magasra emelkednek a viharal daczoló tűzfalai; a gazdag tagozatu, fekirányos párkányzattal végződő esucesives kapuja fölött négylevelű rózsza s ezenfelül fent a homlokfal esucesában már diszitményű kerek ablak látszik, valamint a hajó déli falában két körívvel zárt, román-stylszerű ablakcsarnokát most ködületék, repkény, bozót lepte be, mi a romnak még regényesebb alakot ad. Alapítója valószínűen Erzsébet, Nagy Lajos királyunk anyja, ki e tájon a 14 században sokáig birtokolt s annak felvirágzását előmozdítá. Csakugyan e században élt itt a Kismuzsalyi család is, mely hogy előkelő lehetett, kitűnik abból, hogy 1368-ban királyi emberül jelöltetett ki, névszerint Kismuzsalyi János. (L. III. 94.)

1411. a Kusalyi Jakesi család birta, ugy Borsovai Fabián fia János is; 1423 birtokosául emlittetnek kismuzsalyi Kantor Ferencz és Mihály; 1426-ban pedig a Kisandrásfalvi, Szőlősi, Oroszi, Tivadarfalvi, Farkasfalvi, Sarolányi és Bökényi nemes családok. 1420-ban perelt Kölcei Gábor a Jakesiakkal erőszakoskodás miatt. 1430-ban kihalasztott Borsovai András ősi vagyonából a nővéreit Erzsébet és Annát illető negyedrészt.

1451 beiktattott Báthori András. 1454-ben perel Kisguti János Oroszi Mátyással zálogbirtok miatt. 1458. beiktattott Kállai Pál kir. adomány alapján a néhai Oroszi Miklóstól elkobzott részekbe. 1459. Jakesi Erzsébet birtokba veszi zálogjogon Jak-

*) Munkácsi urad. levéltár.

csi János részét. 1460. beiktattatott Drágffi Miklósné és Kállai Jánosné és 1461-ben Szilágyi Erzsébet Jakcsi-féle részekbe.

1463. Oroszi Mátyás 4 telket elzálogosított nyolcz forinton Keszi Boldizsárnak. 1478-ban említettnek birtokosokul a kisberegipálosok is.

1479. beiktattattak Szirmai Főris és Oroszi Kelemen e helység harmadrészebe; 1493. pedig bélteki Drágffi Bertalan zálogcizmen a Jakcsi Ferencz vagyonába; 1495-ben Tárczai János családja kapja csere után a Borsovai Mihály-féle részeket; 1499. pedig Körösi László fia Zsigmond a borsovai Kantor-birta felerészt.

1502. Magavajda Péter és Sándor pereltek Matucsina Miklóssal foglalás miatt.

1504. Guthi János leánya Anna Daróczy János deák özvegye itteni Csomasz nevű szőlőjét 8 frtéért átengedé özvegy Surányi Jánosné Guthi Kátának s fiai Surányi György és Sebestyénnek, kik 1505-ben Oroszi Tamás fiától is egy telket kaptak. 1507-ben beiktattattak Jakcsi András és György; ugyanakkor Oroszi István és László az Oroszi Fülöp és Tamás, Mihály és István részeibe. — 1513. idősb Lónyai Jánosné Szirmai Dorottya beismeré, hogy Daróczy Márton és Oroszi Gáspár és István az elzálogosított birtokot kiváltották; Oroszi István pedig eltiltatta Mathuznai Ferenczet birtoka elidegenítésétől.

1524. Dobó Ferencz zálogba vette Jakcsi László birtokát; Oroszi Tamás és Péter pedig Oroszi Demeter részeit 20 arany forintban. 1530-ban birtak még itt: Jakcsi Mihály és Matuznai Miklós.

1547. beiktattatott Oroszi Demeter a leleszi konvent által hat itteni pusztatelek és Jakcsi Mihály azon részeibe, melyeket ő a hat telken felül használt s az Oroszi és Borsovai családtól vétel után szerzett, valamint egy Kuttor nevű az itteni bányahegyen volt szőlő birtokába, melyet Jakcsi Mihály a kolosmonostori konvent előtt neki vallott. 1572-ben a beiktatás ismételtetett a Matuznai Miklós neje Kata és Eördög János özvegye Jakcsi Erzsébet közt kötött csere alapján; mindamellett a Borsovai Simon kir. ember és Czeglédi Péter leleszi pap által eszközölt beiktatásnál ellenmondottak Oroszi Lázár, néhai Borsovai Menyhért gyermekei Bertalan, János, Imre és Lőrincz, Borsovai fia László és néhai Borsovai Márton fia Péter.

1553. beiktattatott Oroszi Péter négy itteni jobbágy és egy pusztatelekbe, melyek reá zálogcizmen Jakcsi Mihálytól szálltak. A beiktatásnál ellenmondottak: Mathuznai Pál, Jakcsi Mihály, Bor-

sovai Lőrincz, Imre, László, másik Lőrincz és Péter, B. Bertalan fiai: Jakab, Máté és Boldizsár és B. János fiai Gergely, Miklós és Sándor.

1554. említettnek Oroszi Máté és Péter. 1562. Szalai Ambrus és Simon és Csellenk Balázs rendeltetett beiktattatni.

1566-ban az átvonuló tatárok teljesen elpusztították és néptelenné tették a helységet*), annyira, hogy egyetlen lélek sem iratott be az adórovatba; később azonban némileg magához jött.

1570. valának itteni közbirtokosok Matuznai Ferencz s az Oroszi, Surányi, Szénási és Dobronyi családok. 1571. Oroszi Pál egy pusztatelket elzálogosított Gecsey Györgynek 4 frtéért. 1575-ben Oroszi Gáspár és Daróczi János egyezkedtek itteni és oroszii, borsovai és ugoruyai birtokok iránt.

1580. beiktattatott borsovai Oláh András és Makó János az Oroszi Demeter magvaszakadtával fölként itteni részeibe, Oroszi István ellenmondása mellett. 1581-ben pedig Oroszi Anna megvette Oroszi Kristóf és János itteni birtokát 18 frtéért.

1599. Rákóczi Zsigmond kezén találtatott itt hét, a munkácsi várhoz tartozott jobbágyház. 1600-ban említettnek birtokosokul: Oroszi László, János, Kristóf és Pál özvegye, Nyárádi Albert és Makcsai Balázs.

1626. Gulácsi Oroszi Zsuzsánna eltiltatta Oroszi Tamást egy malom és két szőlő használatától.

1635. birt itt Oroszi Ferencz is. 1639-ben Dobrai János elzálogosított egy pusztatelket Szabadszállási Mihálynak 100 frtéért.

1648-ban birtak itt: Sulyok György, Rőczei György, Komjáthi János özvegye, Balling György özvegye és Szondi István; — 1661-ben pedig Oroszi Ferencz és Kata Zobonya Ferencz neje, a Somosi család, mint Oroszi Tamás utódjai, végre Kölcsei Péter. — Ekkor azonban az egykor virágzott, de nyílt helyénél fogva sok zaklatásnak kitett falu már pusztán állott, mert a Rákóczy Györgyöt megboszulandó lengyel csapatok Lubomérszki vezérlete alatt 1607. év nyarán az országba törvén, Munkács és Beregszászon át Szatmárnak tartottak, utjukban Kis-Muzsalyt is felgyújtván, hol Rákóczynak csupán néhány telke volt. A megfélemlített lakosok egy része a hegyekbe vonult s ott bányauregékbe rejtőzött. hol azonban fölfedeztetvén, megfulasztattak. Csontvázaik 1831. febr. 20-án találtattak az Endrőd völgyén egy 20 öl terjedelmű üregben.

*) Budai kam. lev. 1567. adóösszeírás. Liber. IV. Tom. VII.

Egy vadász ugyanis e napon az üregbe menekült róka után indulván, az érdekes helyre akadt. A lelet hírére Lónyai János akkori alispán nem késett azonnal fegyveres hajdukat állítani a rejtélyes üreg elé, visszatartatván a kíváncsiakat a bemenéstől. Majd egy hivatalos bizottság, közte Döbrentei László akkori urad. beregszászi tiszttartó is, feltáratván a szűk bejárást, bevonult a üregbe, melyben számos emberi csontvázon kívül, különféle apró tárgyakat is talált; nevezetesen két csontnyelű kést, 7 vaskulcsot, ezüstből: 33 különféle női hajtűt, miből gyanítják, hogy leginkább nők, hajadonok kerestek oltalmat itt; 5 gombot, 1 kávéskanalat, 1 kapesot, 1 kis lánczot, egy 1615. évbeli III. Zsigmond-féle lengyel és más 9 darab ezüst érmet. Ez ezüst szerek összesen csak 4¹¹/₃₂ latot nyomtak; azonkívül találtatott 6 rézgyűrű, 9 függönyre való karika, 5 kapes, 1 tört érem és egy csengőtöredék, valamint eziüből 1 hajtű és kék, zöld, fehér és violaszínű üveggyöngyszemek egy selyem zsinóron.

Mint mondják, az üreg bejáratánál egy férfi csontváz feküdt, jobbában karddal; ruhája elporlott volt, de vastag vörös bogariából készült csizmái még épek valának. A többi csontváz az üregben részint fekvő, részint ülő helyzetben találtatott. Egy kőpadon ülő nőtetemet egy mellette térdeplő férfi mindkét karjával átölelve tartott, míg a nő karjaiban egy gyermek csontváz feküdt. Az üreg kőparkányán több levetett öltöny hevert, néhány nagy bagaria csizmával és néhány kő és cserépkorsóval együtt; a földön a bejáratnál kénkö darabok heverték, miből azt következtetik, hogy a mintegy ötven benszorult egyént kénnel megfulasztották volna.

A hagyomány szerint a lakosok a lengyelek közeledtére a kis-muzsalyi harangot a Turja nevű mély medrű vízbe süllyesztették volna, melynek iszapjában nyomtalanul eltűnt.

A megmaradt csekély számú lakosok azután Nagy-Muzsalyba költöztek, a leégett házak pedig lassan végkép elpusztultak s így ma szántanak és kaszálnak ott, hol nem oly rég még boldog családi élet honolt.

N a g y h á z - p u s z t á j a .

A beregmegyei jegyzőkönyv 18. lapján 1569. évről említettik, hogy Mathuznai György özvegye perelvén Székely Antallal, az ő

illető benei és kovászoí vám és a Kovászó közelében feküdt Nagy-ház nevű pusztát magának visszaadni kérte. Székely Autalt ügyészeül Guthy István képviselte.

N é g y-F o r r á s.

Ily nevet viselt a XV. században egy pusztá, mely az ilosvai uradalomhoz tartozott s máskép Kövesdnek is neveztetett. A leleszi konvent által 1463-dik évben felvett határjárási okmányban prae-diumnak mondatik s e szerint, Karaszló mező és Rév nevű helyekkel közös határt képezett.

O l e x a n d r o v i c z a.

Hajdan Szolyva közelében a Kluszò nevű hegy lejtőjén állott e helység; az 1649-ki urbéri összeírás alkalmával, hat háznak lakosai a munkácsi várhoz tartoztak kemencze-zabot és tizedet adni, egyéb szolgálatot és adózást a szentmiklósi kastélyhoz teljesítvén. Azon század végén elpusztult a helység s nevét maiglan fentartja a szolyvai híres saranyuviz-forrás felett emelkedő tér.

P á z n á n-f ö l d e.

A XII. században megyénk alsó szélén Surány és Márok táján állott egy helység, mely első birtokosától Hunt-Páznántól Páznán-földének mondatott. A XIII. században azt Ratiszló bolgár- és halicsi fejedelem és neje Anna birták, kik azt néhány évvel később IV. Béla király és elsőszülötte István adománya folytán, Izsép fiának Miklósnak és német származású rokonainak, Mihály és Andrásnak hű szolgálataik jutalmazásául adományozták.*) 1299-ben, a Márok és Surány közti határvillongási ügyben megejtett határjárás alkalmával a Miez vizénél Páznán-reketye nevű tér említetett,**) s akkor a Gut-keled utódai, a Várdaiak birták.

*) Zichy Codex I. 5.

**) U. o. 91.

P e r n i s z f a l v a

Az 1600-dik évi adóösszeírásban előjön települ Perniszfalva Mogyorós táján, melyben Rákóczy Zsigmondnak egy jobbágytelke volt; azóta nyoma nem fordult elő.

P é t e r f a l v a.

Az 1599-ki hatósági összeírás szerint helység volt a Hátthegyen túl Papfalva közelében, tartozván Rákóczy Zsigmond munkácsi vári birtokához.

R é v b a c h.

Hajdan falu volt Adony közelében; 1412. évben Adony határátbizottságilag megjárattván, a leleszi konvent által felvett okmányban említették a Tisza mellett fekvő helységül Rérbach-falu.*) Német neve később Rév-bakra választatott s Upor László birtokához tartozott. (L. Adony.)

R o m á n p a t a k a.

A XIV. században falu volt Almás körül. 1411-ben beiktattak Dolhai János fiai Szaniszló, János, György és Bogdán Dolha, Sarkad és Kukharasán kívül még Románpataka birtokába is. — 1417. új királyi adományt nyert rá a Dolhai család. Az 1418-ki osztálylevélben Románpataka praediumul említették öt pusztatelekkel, a kellő épületekkel, 1 ekényi (150 hold) szántófölddel és makos erdővel ellátva.

1504-ben bélteki Drágffi György a munkácsi uradalommal együtt kapta zálogul, Zsigmond püspök ellenmondása mellett. Azon túl neve okmányilag nem említették.

*) Lelesz, prot. Met. I. 504.

R o z g y i l a.

Ha az utas a Rozgyila meredek hegy ormára ér, egy terjedelmes koresma s annak közelében egy feszület tűnik fel, mely utóbbi az egykori falu helyét jelöli. A XVI. században Rozgyila helység a szentmiklósi kastélyhoz tartozott, lakosai azonban 3 jobbágytelekről a munkácsi uradalomhoz adtak zabtizedet. 1691-ben volt benne hat jobbágy, kiknek kenézeik voltak a Kovács és Ruszin családbeliek. Az 1704-dik évi uradalmi összeírás szerint laktak itt még akkor a következő gazdák: Kovács János mint kenéz, Kovács István, Csákány Péter és Skodmecz Szimko, 2 házhely pedig pusztán állott. Később teljesen elpusztult. 1755. évben a gróf Schönborn család ismét megkísérlé a helyet megtelepíteni, mi azonban nem sikerült.

A koresma s a mellette elvonuló országutnál sánczok látszanak, melyeket a magyarok 1848. és 49-ben az osztrák és orosz seregek ellen rögtönöztek.

R o s z t o v a t i c z a.

Kismogyoróson túl északra mintegy negyedórányi távolságra egy szűk völgyben fekszik ez, egykor különálló helység, mely most 8 házból áll s Kismogyoróssal összeolvadván, annak a hatósága alá tartozik. Itt lakik a gróf Schönborn család uradalmi erdésze is.

R u s z k a B a b l á z a.

Az 1599-ki összeírásban említették helységül Hraboniceza táján, melyben akkor Rákóczy Zsigmondnak 8 jobbágytelke volt.

S z a d a v a.

Obláz táján állott a XVI. században e falucska a vizniezei völgyben, melyben 1599-ben Rákóczy Zsigmondnak egy jobbágytelke volt megnepesítve.

S z a n i s z l ó f a l v a .

(L. Halászfalva.)

S z a r k a .

Hajdan falu volt a megye alsó részén. 1489-ben malomvízi Kenderesi László özvegye Advig beiktattatott zálogkezimen a Kenderesi László birta Beregmegyébe kebelezett Szarka és szatmár-megyei Varsány, Gyüre és Ilk helységek részbirtokaiba. A szokásos beiktatást eszközlék Beregben Hetei György és Szatmárban Vajai Balázs királyi emberek, Mihály leleszi konventbeli áldozár társaságában. 1516-ban elzálogosította Kezeg Ferencz Szthrithei Zsigmondnak.

S z i g e t .

Hajdan falu volt Kis-Lónya és Eszeny közt a Tisza jobb partján. A XV. században a Lónyai családon kívül Kereszturi Helele birta, kit midőn Pócsai Antal és Demjén, Lónyai András és László és Madai István Naményban 1450 táján megöltek, annak özvegye Verón s testvére Jusztin 1459-ben őket perbe fogták azért is, mert vagyonukat is elfoglalták; majd a Csarnavodai család birta, nevezetesen 1492. Cs. Krisogon részébe beiktattatott Surányi György, 1493-ban pedig Szepesi Péter, Miklós és Anna, ki Kölcei Márton neje volt.

1503. birta a Naményi család, névszerint Naményi István özvegye, Balázs és Ferencz; 1520-ban pedig Drágffi János szatmári főispán, Bozzási János és Naményi Balázs özvegye; 1524-ben Lónyai Gergely perelt Naményi Balázsnéval egy jobbágyának jogtalan befogadása miatt.

1559-ben Bozzási János és István, Zelendi János és Beregi Ferencz s János hűtlensége folytán elvett birtokukat királyi adományul Szilágyi Bálint kapta.

1566-ban a tatárok pusztíták el.

1570-ben Sziget helység felét követelte Lónyai János zálog

utján Lónyai Istvántól, mely őt Kőrösi János hűtlenségi bélyege folytán illette s Literáti Bálint nejenél, Annánál zálogban volt a többi birtokkal együtt.*) Ugyanakkor Lónyai Péter követelt itt egy Dienes Márton nevű jobbágyot. 1582-ben a Lónyai Alberttől hűtlenség folytán elvett birtokot fölkérés következtében kapta atyja L. Péter, kinek utódai azt folyvást birják.

1599-ben birt Rákóczi Zsigmond is itt 5 jobbágyat neje után.

Később a Tisza árjai háborgatván a falu lakosait, a XVIII. században tömegesen átköltöztek Kis-Lónyára s harangjukat is magukkal hozván, az maiglan ott csüng a lónyai toronyban. A helység egykori fekvését rég elfeledék már, midőn a Tiszaszabályozás alkalmával a földtöltések emelésekor jöttek Kislónya végén a kertek közt ismét napfényre.

S z o l u n c s o k.

A vizniczei völgyben a Szoluncsok nevű magányosan álló uradalmi korcsma magas sziklák alján mutatja a helyet, hol egykor e falu feküdt; ez hajdan, a XVI. században Szolonovicsnak is neveztetett s abban négy jobbágy-család lakott. Az 1600-ki adóösszeíráskor Rákóczy Zsigmondnak itt jobbágytelke volt még. Most a a Liszárnya nevű, favágók telepe áll az elpusztult régi falu helyén.

S z l o p ó f a l u.

A Hrabonicza nevű hegy és folyó mellett, a vizniczei völgyben Turjaremete határa közelében feküdt e falu a XVII. században. 1649-ben volt a kenéze Balmus János. Az 1682-ki uradalmi urbér szerint e helység 1662-ben pusztult el s földje a vár részére műveltetett s Szvatelec helység szomszédságában feküdt. Az 1699-ki urbérben praediumnak mondatik s az 1704-ki összeírásban Szlopkofalvának másképp Harholoviczának is neveztetett.

*) Beregmegyei levéltár 43. cs. 25. sz.

Szotoleczfalva.

Mágócsi Gáspár Munkács birtokosa 1611. aug. 12. adott kenézséget Szotolecz Jánosnak s udódainak a végből, hogy Bobolistye falut és a Konkoly nevű pusztát megnépesítse; utána György szállt e helyre, de a telepítés annak sem sikerülvén, az 1649-ki urbér szerint, a telken csak ő és öccse László ült, kiknek marhaállományuk állott 7 szarvasmarhából, 20 juh és 8 sertésből, Szotolecz Lászlót még Rákóczy György fejedelem felmentette volt a jobbágyi terhektől azért, mert Ungvár alatt a háboruban lábát meglőtték, minek folytán béna maradt. 1672-ben Báthori Zsófia alatt is csak két lakosa volt, György és Demeter. Az 1682-ki urbér szerint, e helység régenten Nagy-Bubuliska felső végéből napkelet felől szakítottatott ki; ekkor azonban már senki sem lakta, aminthogy az 1699-ki összeírásban is pusztahelyül emlittetik, melyen a vár részére 8 szekér széna és 30 köböl rozs természetik.

Sz u n y o g m e z ő.

Már a XV. században helységül emlittetik Bilke közelében, még pedig ily különböző elnevezéssel: K o m á r (mi szunyogot jelent oroszul), Komoród, Komoróth, Komoró. Kőmező, Szunyogmező, Komorótelek és Dienestelek.

1447-ben beiktattatott „Szunyogmező“ birtokába zálogczimen Ilosvai Tivadar István, egy 1457-dik évi, a Bilkei családot illető adománylevélben Komár a bilkei uradalomhoz tartozó helységül emlittetik Bilke közelében, úgy az 1549., 1463. és 1476-ki okmányokban is. 1480-ban Perényi János iktattatott be a Bilkei András-féle részekbe.

Egy 1522-ki okmányban Komoró-pusztá úgy jön elő mint Dienestelek, e szerint Bilkei János itteni részét Zékán György 34 frtért elzálogosította.

Minthogy e falu a Borsova folyónál feküdt s ettől sokat zaklattatott, lakosai felkerekedtek s Bilke közelében azon helyre települtek, melyen azelőtt a borjúk legeltek, miért is az ott keletkezett új falu B o r j u v é g n e k neveztetett el, mely nevét, jóllehet később Bilkével összeforrt, maiglan megtartá. Régi helyét a templom romja s a temető jelzi. Komoróthoz egykor apátság is volt esa-

tolva, melyet az évkönyvekben előforduló: „Archimandria Beatae Mariae Virginis de Komorót prope Bilke“ czim emlékezetben fenntart.

Szuputnikfalva.

Olenyova táján a XVI. század végén kezdett egy helység épülni, melyen azonban csupán a kenéz lakott s mások odaszállni vonakodtak. Az 1600-ki összeírás szerint az egyetlen egy lakos is elköltözött onnan s a falunak kijelölt hely pusztán maradt.

Szvatelec falva.

Csabina és Dubina közt feküdt ezen a XVII. század végén elpusztult orosz helység, mely egy XVI. századbéli (1570.) okmányban Alsó-Hrabonieczához tartozónak mondatik. 1649-ben volt a kenéze Parlag Lukács; míg Parlag Ferencz és Farkas Ferencz jobbágyokul adóztak. Az 1672-ki összeírás alkalmával már hét jobbágy-család lakott itt, 1682-ben már elpusztultnak állittatik. Az 1704-ki urbáriumban Paraszo v i e z á -nak is mondatott, lakosai ez okmány szerint 1672. év után haltak ki s határos helységei valának Dunkofalva, Alsó-Hrabonieza, Szlopka falva és Zimbrilova. Elhagyott földel a mult század elején a munkácsi vár részére műveltettek.

Troján falva.

A Hátvidéken Feketepatak közelében állott a XVII. század elején e falu, melyet Troján Péter és Mihály kenézek alapítottak. 1600-ban Rákóczy Zsigmondnak 3 jobbágytelke volt itt. Az 1649. urbérben már elpusztult helységül említetik, melynek földel a feketepatakiak használták. Az 1672-ki urbér szerint, két jobbágylakosa megszökvén innen, a parlagon maradt trojánfalvi földekért a feketepatakiak, ha tilalmasban estek, évenként 1 frtot fizettek haszonbérül, miből kitünik, hogy a két fordulónkénti földművelés már

akkor divott az oroszok közt, mint jelenben is. Az egykori helység nyomát ma Csertész és Feketepatak közt egy Trojanovicza nevű dülő tartja fenn.

U l k o v e c z.

1599-ben falu volt Ploszkó közelében, melyben akkor Rákóczy Zsigmond két jobbágya lakott; a 17. század elején U l k o v e c z-nek mondatott s már csak 1 jobbágytelek volt népes, melynek gazdája magához több megszállót találni nem tudván, a telep is egészen elpusztult.

U r k u r - t e l e k.

A XIII. században helység volt Beregszász közelében a Micz és Basa nevű vizek közötti térségen. Egy 1255. évben kelt okmány-szerint*) V. István király, ezen (valószínűen a tatár dúlás alkalmával elpusztult) akkori uratlan birtokot az ő luprecht (bereg)szá-szi kedves vendégeinek azok kérelméhez képest, nekik közös birtokul adományozta s anuak használatában megerősíté. Ez adat szerint elterjedt ez Urkurtelek nevű helység — possessio — a Micz szögletétől a Basa nevű víz beszögelléseig.

U s z k o f a l v a.

A XVI. században faluhelynek volt kijelölve a Hátvidéken Kislucska mellett. 1599-ben csupán a kenéz lakott benne, ki más települőt oda fogni nem tudott.

*) Eredeti nyelvezadrétű hártya okmány a Csoma József családi levéltárában Devecserben, Abaujmegyében.

V a n i k ó f a l v a.

Bábafalva körül volt ez igénytelen falucska a XVI. században; 1600-ban lakott Rákóczy Zsigmondnak egy jobbágys benne. Később nyomtalanul eltűnt.

K ö z é p - V i z n i c z e.

A XVII. században falu volt Felső-Viznicze, Koczkaszállás Dubina, Obláz, Runofalva, Kisbelebel és Gévéfalva közt*) 1554-ben Petrovics Péter Munkács birtokosa megerősíté a Virgős Antal, fiai Elek, László és Lukács fia János részére eserneki Dessewffy kincstári tanácsos és Ormány Demeter királyi biztos által kiadott kenézlevelet, melyben felhozatták, hogy mivel az előbbi kenézlevél megégett, azok utódai ujjal láttatnak el. Ez okmányban munkácsi várnagyokul Nagylaki Mátyás és Possodi Bertalan, udvarbiróul pedig Csáki Ambrus deák neveztetnek meg. 1649-ben özvegy Rákóczy Györgyné alatt találtatott itt 19 jobbágys, 28 fiu, 20 ló, 146 szarvasmarha, 75 sertés és 40 juh; a batyko Puskás Péternek hivatott, a jobbágysok közt Zupko, Lengyel és Molanik hetes, Puskás Pap János pedig székely drabantok valának. 1672-ben Báthori Zsófia alatt volt a kenéz Puskás Orbán, batyko pedig Pap Szaniszló és 19 jobbágys. 1699-ben volt a pap Puskás János, a batyko Puskás János, ekkor azonban már csak két népes telek volt s abból is egyet Puskás Mihály a pap részére hagyományozott; 1711-ben még önálló helység volt s az átvonult svédek itt is nagy károkat tettek. Később Felső-Vizniczéhez csatoltatott. Az 1726-diki adománylevélben is még külön emlittetik; sőt azóta is többször, mint például egy 1778-diki iratban, jöllehet ma már mint ilyen teljesen ismeretlen. Községi pecsétjén, mely az alsó vizniczei bírónál őriztetik, egy jobbra lépő lud s e körirat valósve: „Possessió Középső-Viznicze.“

*) 1682-ki urbér a munk. urad. lev.

V u l s i n k a.

Hajdan falu volt Nagy-Mogyorós közeleiben. Az 1649-ki urbér szerint, találatott akkor e helységben két Vulsinkai nevű jobbágy család, melynek előde kapta a kenézséget is, nevezetesen 1607. Mágócsy Ferencztől Vulsinkai Miklós; e szerint ő felhivatott, hogy Balázsfalva és Mogyorós közt egy falut alakítson; e kenézlevelet 1613. gróf Eszterházi Miklós is megerősíté. 1649. előtt Vulsinkai János, Lukács, András, és György nevű jobbágyok s kenézek a munkácsi várhoz való ács-munkát teljesíteni nem győzvén, kérelmekre Rákóczy György megengedé, hogy ebbeli szolgálatukat évenként egy 12 köblös hordó borral válthassák meg. Az 1672-ki urbér szerint e nyomorult helyre új megszálló nem találkozván, a falu népe hova-tovább fogyott; akkor már csak Vulsinkai János és Mihály és Orosz János lakván itt. 1711-ben a svédek itt is tettek pusztítást. Később a helység elenyészett s most egy hasonló nevű dűlő tartja fenn emlékét a Nagymogyorósi határban, melyen az előbbi falu is egykor keletkezett volt.

Z a d o n.

Egykor helység volt Lukova és Kövesd közt. Az 1530-diki adóösszeírás szerint*) akkor birtokosai voltak a beregszászi Ferenczrendű szerzetesek.

Z a r i s c s a.

Az 1600. évi adóösszeírási okmányban a munkácsi várhoz tartozó helységül említettik, melyben Rákóczy Zsigmondnak egy jobbágytelke volt. Zariscsának mondatik oroszul K a r a s z l ó u g o c s a i helység.

*) Budai kam lev. Liber. IV. Tom. VII.

Z s d i m i r - p a t a k .

Hajdan falu volt a szolyvai havas alatti völgyben. Az 1649-ki urbérben erről ez áll: „E falu régóta pusztán áll, annak előtte néhány évvel egy Bobaly nevű ember szállott reá, hogy ott falut alakítson. egy ideig lakott ott, de csak egy jobbágyot sem tudván szállítani reá, maga is elment onnan.“ Az is mondatik ez iratban, hogy e falu határán két pisztrangos patak volt, valamint erdeje és mezeje, melyen a szentmiklósi jószágbeli és egyéb urak jobbágyai szántanak, vetnek és kaszálnak és azért dézmát adnak a munkácsi várhoz; megemlíti továbbá, hogy a Borsovahegy innenső oldalából szakad egy Vicsa nevű patak, mely pisztrangdus s e miatt tilalmaztatik.

1652. Lorántffy Zsuzsánna a munkácsi és Nyári István a szentmiklósi uradalom birtokosa a tulajdonjog iránt sokáig versenyezvén, a tanuk vallották, hogy az is deméripatak eleitől fogva a munkácsi várhoz tartozott.

Az 1682-diki urbérben megjegyeztetett: hogy e helység azért vált pusztává, mert egykor Rákóczy Zsigmond ide halásztatni kirándulván, meggyőződött az itt levő pisztrangok nagy bőségéről, miért is kimondá: hogy inkább pusztán maradjon e pisztrangos hely, mint sem valamely lakosok miatt megvesztegetetnék s azért is a kenézt Bobály Mátét innen elparancsolta; ő azonban rögtön elköltözni nem akarván, e miatt elfogatott s a munkácsi várban megvasztatott. Ma is pisztrangjairól híres a különben is regegyes s bájdus zsdimiri-völgy.

Z u p p e t n i k .

Hajdan a munkácsi uradalomhoz tartozott helység volt Kis és Nagy-Dubrovicza közt. A Mágócsi Ferencz által 1607. évben Kopeso Simon kisberesztői lakos részére kiadott kenézlevélben Zuppetnik helységül emlittetik, azóta azonban okmányilag többé nem érintetik.

Egykor Beregmegyéhez tartozott helységek.

Agtelek.

Magyar falu Szabolcsmegyében; az 1854-diki szervezéskor Beregmegyéhez és pedig a kaszonyi járáshoz csatoltatott; 1861-ben azonban az alkotmány visszaállítása után ismét visszakebelezttetett.

A XIV. században a leleszi prépostság s a Csapi család birta; 1343. bajvivással döntetett el a nevezett prépostság s az Eszenyi család közt a Szalóka és Eszeny közt feküdt négy ekényi (600 hold) földterület birtoklása iránti kérdés, még pedig az Eszenyi család javára.*)

1611. Csapi Kristóf özvegye Telegdi Borbála és leánya Csapi Zsuzsánna, Lónyai Kendi István neje beiktattatott Thussai Sándor királyi ember és Ruttkai Mátyás leleszi konv. pap által Agtelek birtokába a II. Rudolf királytól nyert adomány folytán.

Később birtak itt az Eszterházi, Horváth, Bujanovics, Desseffy, Petrovai, Irinyi, Erős és Orosz családok.

Bronyka.

Máramarosmegyei orosz helység Dolha közelében. A XIV. században, 1383-ban Erzsébet királyné az ő oláhaiinak, néhai lázi vajdájának, Szaniszló fiai János, Sándor és Istvánnak adományozta.*) Bronyka, Kereczke, Kusnicza, Zadnya, Dolha és Rókamező (Liszica) helységeket oly módon, hogy az évenként beszedni szokott ötvened felét tartozzanak minden évben beadni. E helységeket 1389-ben

*) Leleszi lev. Prot. Stat. XX. N. 237.

Sándor és István és Hosszumezei Szaniszló fia János magok közt egyenlően felosztották. *) 1416. a Koriathovics nemzetséghez tartozó Dolhai Sándor fiai Péter és Miklós örökjogon beiktattattak itt Dolhai János és Bogdán ellenmondása mellett. 1418. birták Dolhai Bogdán, Szaniszló, János és György, amikor Bogdán része hűtlenségi bélyegen elkoboztatott. Hunyadi János kormányzó Budán, 1454. febr. 12. kelt rendelete folytán Dolhai Ambrus és Mihály érdemei jutalmazásául kérelmekre ezen akkor Beregmegyébe kebelezett helységeket Máramaros vármegyéhez csatoltatta, hol a Dolhai család birtokainak nagyobb része feküdt. E birtokhoz tartoztak ugyanis Máramarosban: Polyána, Oroszfalu, Leordina, Petrova, Rozsalya, Sajó, Batizháza, Szurdok, Bélaháza, Ujfalu, egy másik Polyana, Ujfalu, Mochyár és Zpin; **) Beregmegyében pedig: Makaria, Sarkad, Románpataka, Négyforrás, Dolha, Borsova, Kereczke, Kusnieza, Zadnya, és Rókamező.

1465. beiktattatott Bronyka s a többi beregmegyei említett helységek birtokába Szilágyi Erzsébet, a mikor a helységek ismét Bereg hatósága alatt állottak s később Mátyás alatt ismét Máramaroshoz csatoltattak. Most a gróf Teleki család birja.

N a g y D o b o s.

Egykor Beregmegyéhez tartozott ezen a Tisza balpartján fekvő helység, mely az 1832²/₆. 29. t. cz. szerint, Tarpa helyett Szatmármegyéhez csatoltatott.

A XVI. században birtokosai voltak a Perényi és Dessewffi családok, nevezetesen 1530. Perényi Gábor; 1567. Perényi Ferencz özvegye, Perényi György és János és Draskovics János, a mikor a Tokaj alól visszafordult tatárhad feldulta; 1570-ben birtak itt Spáczai János és neje Dorottya, Perényi Ferencz özvegye Bebek Katalin, Perényi György, Forgács Imre és ennek neje Perényi Erzsébet, kik egymás közt akkor a beregmegyei törvényszék előtt a birtoklás miatt pereltek.

1588. Dessewffi Miklós és Perényi János s György említettnek, 1600-ban pedig még Bakos János is.

1818. ellenmondott Dessewffy Teréz s a Földessi Anna,

*) U. o. AA. I. 62 lap 9. sz.

**) Lelesz, prot. AA. BB. II. 24 sz.

György és László közt megtörtént osztály iránt. 1822-ben volt a főbirtokos Perényi János, valamint a Dessffy család, mely itt saját kápolnával bír; Kutni Miklós is volt egyik részbirtokosa. Most is a Perényi-család birtokol itt.

A görög kath. és református lakosoknak van itt saját anyagyházuk. A rutheneknek volt az 1798-diki felvétel szerint itt szalmával fedett parányi paplakuk két szobával, s a templom, mely maiglan fennáll s mely helyett most új épül, agyaggal tapasztott sövényoldalú volt.

D o l h a.

A hasonnevű családnak egykori fészke, mely a XIV. század végén s a következőben virágzott. 1418-ban, midőn Dolhai Bogdán hűtlenség miatt vagyonvesztésre ítéltetett s vagyona összeiratott, találtatott itt 23 jobbágy telek, két nemesi kuria, a Zinke folyón egy malom, melynek vize soha sem szárad ki; egy ruthen fakápolna czinteremmel és sirbolttal és vám. Ez időben, mint Bronykánál előadatott, Beregmegyéhez tartozott. A Dolhai család ekkor megerősített kastélyt emeltetett itt, melyet Mátyás király 1474-ben a (a 29. t. cz. értelmében) 25 nap alatt hűtlenségi bélyeg terhe alatt leromboltatni rendelt.*) (L. Sarkad.

E s z e n y.

E szabolcs megyéhez tartozó a Tisza jobb partján Kisdobronynyal szemben fekvő helység 1854-től 1861-ig Beregrármegyéhez volt kapcsolva. Birtokviszonyait illetőleg megjegyzem, hogy 1283-ban megvették a Bechegregur családból származott Apa fiai Gergely és Jakab, Tamás és Boxa grófoktól, Simon fiaitól 300 márkáért. Ez oklevelen előttemeződül előfordul Pál borsovai főesperes is,**) 1290-ben azonban IV. László király ismét Simon fiának adatta vissza Patakon kelt okmánya szerint.***)

A Mitzban Simon hét fiai egyikétől Tamástól eredt a Csapi

*) Corpus Juris Hung. I. 224. lap.

**) Fejér Gy. Cod. Dipl. V. III. 185.

***) U. o. 516.

nevű család, mely Csap ungmegyei helységet nyerte, 1280-ban pedig László királytól Radvánt is, valamint 1284-ben vitézségeért Rátot. A Mitz-bán emlékét fentartja a Beregmegyéből Csap felé folyó Mie z vize. Tamásnak két fia volt: László és Doncs mely utóbbiból származik a Dancs család; László eszenyi birtokairól e nevet revé fel 1320-ban. Doncs (Tomeso vagy Tamás) zólyomi és liptói főispán pedig a Trencsényi Csák Máté ellen Rozgonyánál vívott ütközetben kifejtett bátorságáért Bereg és Liptó vármegyékben több helységet kapott birtokul Róbert Károlytól. Tamásnak három fia: László, Miklós és János Polyánkai Csapiaknak is nevezettek. 1348-ban említettik Csapi Tamás fia János. Lászlónak fia Csapi Tamás 1355. Eszenyben a Remete szent Pál szerzetet vivé be s ott annak kolostort és templomot épített. 1342-Csapi János Drugeth Vilmos nádor meghagyása folytán esküt tett le a leleszi konvent előtt a kellő számú nemesekkel együtt arra, Csapi László fia Tamás ellenében, hogy ő András megöletésében s nején elkövetett hatalmaskodási bűnben ártatlan.**) 1343-ban birtokoltak itt Eszenyi László fiai Tamás, Mihály és László is, kik a leleszi konventtel perlekedtek. (L. Szalóka)

Miklós fia polyánkai Csapi András 1418-ban tagja volt a Zsigmond által alapított sárkány rendnek.

Csapi Farkas elébb Szapolyai János párthive, 1537. okt. 30 a munkácsi várban Büdi Mihály és Kávási Kristóf ösztönzésére I. Ferdinándhoz állott, akkor itt a hűségi nyilatkozatot is kiállítván. Csapi Kristóf első nejétől Boeska Annától született leánya Zsuzsánna, Lónyai Kendi Istvánhoz ment nőül, második neje Telegdi Borbála pedig később Rákóczy Zsigmond felesége lett.**)

1611. Telegdi Borbála és Zsuzsánna az eszenyi kastély és helység, valamint Agtelek és Bezdéd faluk birtokába beiktattattak.***) 1629. Birtokosul említettik Csapi Zsófia Rétei Péter özvegye. —

Az itteni rév hajdan a Szentmártoni várhoz tartozott.

Később lettek birtokosaivá az Eszterházi, Fay, Beregszászi Bideskuti s más nemes családok.

Eszeny különben már régi helység s már a XIII. században létezett. Az 1248-ban Csépán földje (Kis Dobrony) iránt IV. Béla király alatt tartott határjárás alkalmával Eszen földje (terra Ezen)

*) Zichy-Cod. II. 17.

**) Budai E. Lexikonja I.

***) Leleszi lev. T. 22. sz

Apa birtokába volt, ki fia volt Jánosnak. E föld képezett határt Dobrony és Ignécz közt.

H o s s z u m e z ő.

Máramarosmegyében fekvő helység. 1389-ben Beregmegyéhez tartozott Kereczke és Kusnicza nevű szomszédos falukkal együtt; akkor Szaniszló lázi vajda fiai Sándor és István és Hosszumezei Szaniszló fia János eloszták magok közt Laázt és Hosszumezöt.*)

K i s - A r.

Szatmármegyében a Tisza balpartján fekvő helység. 1413-ban Kusali Jakesi György fia János és László, István fia Miklós és Csarnavodai Miklós fiai Jakab és György törvényszék elé idéztették Istvándi Miklós fiát Györgyöt azért, mert a nagymuzsaji közös erdőt felgyújtotta s Kisar helységből, mely ez okmány szerint akkor Beregmegyéhez tartozott, 12 sertését erőszakosan elhajtatta.

K e r e c z k e és K u s n i c z a.

(L. Bronyka.)

R á k ó c z.

Ugocsamegyei orosz falu, mely a XV. században Beregvármegyéhez tartozott. Rakolcznak is íratott s ily nevet viselt egy az Hlosvai, Bilkei, Gorzó és Lipeseiekkal rokon család, mely innen Rakolczinak hivatott.

1447-ben birta az Hlosvai Tivadar család.

1457-ben Bilkei Bolond Péter fia Mihály, testvérei Miklós és

*) Lelesz Prot. AA. I. 62. lap. 9. sz.

István terhére is elzálogosított két itteni telket hat arany forinton Veresmarti Palkó fiainak, Péter és Jánosnak.*)"

1458. Komlósi Gergely és testvérei perlekedtek Rákolezi Istvánnal és a Bilkeiekkel foglalás miatt. 1463-ban beiktattattak zálog-ezimen Ilosvai Karácsony László és testvérei és Veresmarti Ivasko.

1462. Bilkei István Beregmegyébe kebelezett Rákócson levő telkét eladta hat aranyért sárad lakos Györgynek.**)

1480. Perényi János a Bilkei András-féle részekbe beiktattott, 1491-ben pedig Perényi Gábor a Bilkei György-félebe.

1505. Vizsgálatot intézett Szarvaszói Bank Illés neje Anasztázia Rákolezi Gorzó másképp Bilkei Péter sat. foglalás és hatalmaskodás miatt; ez ügyben királyi emberül eljárva Kiszfalvai Sztojka János.

1562. beiktattott a Bilkei Mátyástól elkobzott részekbe körösbányai Móre Gáspár.

1569. birtokoltak itt, a beregmegyei Rákolez helységben a Bilkei, Gorzó, Perényi, Büdi, Lipcsei és Szöllősi családbeliek.***)

1595. Komlósi Albert; 1575-ben ternei Keszthelyi György.

1599-ben volt itt Rákóczi Zsigmondnak 3 jobbágytelke.

1631. beiktattott Lipcsei Gergely a Lipcsei Gábor és Gergelytől elkobzott részekbe.

Szirmai Antal Ugoesa leírásában†) a főnebbi adatokat, miket a leleszi levéltárból meriték, nem említi, azt azonban igen, hogy 1467-ben Ujhelyi Miklós, 1498-ban Bagos János és Ficza Demeter, 1548-ban Ujhelyi Egyed és leánya Anna, Daróczi Simonné birták.

Rákamező.

(L. Bronyka.)

Szalóka.

Hajdan Beregvármegyéhez tartozott eszabolcsmegyei helység Tisza balpartján, melyet a XII. században a Betke család birt,

*) U. o. Prot. C. II. 11 sz.

**) Lelesz. Prot. I. 57 sz.

***) Beregmegyei levéltár 6. csomó 27. sz.

†) Notitia Com. Ugoensis, 1805.

majd a XIII-ban a Bankbán veje, Simonra, később a Rusdi nemetségből származott Mihályra s így a Lónyai családra szállt, mely azt jelenben is bírja.

1343—1347-ben a leleszi konvent prépostja Balázs perelt Eszenyi László fiaival Tamás, Mihály és Lászlóval négy ekényi földterületiránt, mely alkalommal a konventet Nyadam fia Mihály meghatalmazottul képviselte, az ellenfélt pedig Eöri János, állítván, hogy a peresföld az ő birtokukhoz tartozik. A vizsgálatértelre királyi emberekkül kijelöltettek Palágyi Pál és Kisvárdai János, s a kiküldött váradi káptalan részéről megjelentek János és Miklós, kik a helyszínen kihallgattak számos tanut; az igazság ekkép ki nem deríthetvén, a bíróság által ügydöntőül a lovagias párbaj határozottatott el. Minek folytán Szentmihálynap tizenötödön a két fél felfogadott harczosa katonailag fölfegyverkezve lovon kiállott Budán a küzdőterre s a király jelenlétében lándzsát ragadván, egész estalkonyatig egymással keményen harczolt, végre lándzsával nem boldogulhatván, bolgár buzogányhoz nyultak s egymást kiméletlenül ütlegették, midőn végre a szerencse az Eszenyiek részére hajolván, a szerzet levontéje lebukott lováról, ezzel a birtokot is elveszté s ráadásul díjfejében 10 márkát tartozott lefizetni*)

1376-ban birtoklás iránt perelt a Lónyai-család is a leleszi prépostsággal Gara Miklós nádori széke előtt, nevezetesen Lónyai Miklós és Ferencz felléptek János perjel ellen s az ügyet megnyerték.

1526. Lónyai György hűtlenségi bűnben elmarasztatván, elkobzott vagyonával együtt szalóki birtokrészeit Bökényi Benedek mester és malomvizi Kenderesi János felkérték és kapták adományul.

Az 1550-diki adóösszeírásban Szalóka a leleszi prépostság birtokául emlittetik Bereg megye területén, mely rend most is egyik főbirtokosa.

Z a d n a.

Orosz helység Máramaros megyében; a XV. században mint a Dolhaiak birtoka Bereg megyéhez tartozott; 1418. volt a Dolhai-

*) Zichy-codex II. 276.

család birtokában 11 népes jobbágytelek, a Sebespatakán egy malom, felül csapó egy kerékre és szántó és kaszáló földeken kívül 150 ekényi (15,000 holdnyi) havas hegység*) Mátyás király alatt végre Zádna is a többi szomszédos helységekkel együtt végleg Máramarosmegyébe kebeleztetett.

Pótlék.

I. Hatóságok és törvényszék.

A monographia I. kötete IV. fejezetében Beregvármegye közigazgatási és törvénykezési történetét s a törvényhatóságok személyzetét közölve, nem lesz felesleges pótlólag itt különösen az 1849. évben lezajlott szabadságharc után bekövetkezett időkben létezett politikai és törvénykezési különféle hivatalok azon tiszti személyzetét felsorolni, mely eddig még nem említettett s mely jelenleg működik.

A. A cs. k. megyefőnökség.

Székhelye volt Munkács. 1851—1861. főnök Tabódy Pál. 1851-től titkár Nagerl Károly, kiadó Tourneur Antal, lajstromozó Ilosvai Sándor, számvevő Illincz János, 9 díjnok; főorvos Dr. Lang Ferencz. 1854-től: biztosok: Ekhard Adolf, Staudinger Benedek, Stahurszky József, később Köbling Ferdinand, Bartl János, titkár Tourneur A., irodatisztek: Tarnovszky Mihály, Achatz Adolf, 3 írnok. Adófelügyelő Chrenko János, aladóf. Kupecz János, felszólalási felügyelő Abonyi István, biztos Papp István.

A járási vegyes szolgabíróságok állottak 1 szolgabíró, 1—2 segéd, 1—2 tollnok, néhány írnok és díjnoból. Az adóhivatalok 1 adószedő, 1 ellenőr, 1—2 tiszt és járulnokból.

B. Törvénykezési tisztikar.

A törvényszék helye folyvást Beregszász volt. 1851-ben megyei törvényszék: elnök Villecz Ignác, ülnökök: Bay Fe-

*) Lelesz i. lev. Prot. Actor. B.B. II. N. 24.

rencz, id. Füzessey Gábor, Móriéz Péter, Jobszthy Ferencz, Bornemissa Antal, Desewffy János, Kulin Antal, Ujhelyi Sándor; titkár Komlóssy Béla, iktató Dobránszky László, kiadó: Popovics Jenő, 3 díjnok.

Az 1854-diki szervezés alapján: cs. k. törvényszéki elnök Mauks Norbert, tanácsosok: Csicseri Péter, Horaczek János, Wüllersdorfi Hörmann Mór, Török Sámuel, Kántor Sámuel; Moravesik János mint államügyész; majd Kéler Ferdinánd, Bibus Péter Ferencz, Hermann Lipót országos törvényszéki tanácsos, Schütz Ferencz. Titkárok: Csák József, Predák Ottokár (mint államügyész helyettes.) 1859-ben Vomelka Antal, Kerschner Ignác, Svoboda Ignác. Törvényszéki segédek: Kéler József, Nagy László, Zsenyey Mihály sat. Irodaigazg. Külkei József, segéd Orzechovsky Konrad; irodatisztek: Gryneus György, Virágh Istv., Kandusz Ferencz, Matirko Bert., Demeter Manó, Simigh Gusztáv, Linhard János. Járulnokok: Rohályi László, Haraszthy József sat. Államügyész Bobest Manó.

Urbéri törvényszék: elnök Mauks Norbert; ülnökök: Móriéz Péter, Csicsery Péter, Kántor Sámuel, Kristóffy István, segéd Demeter Manó, tiszt Brandtstaedter István, 2 díjnok.

1861. törvényszéki ülnökök: Vass Antal, Tolnay István, Nizsalovszky Endre, Vass György, Pecz (Borzsay) Gyula, Kozák Zsigmond. Telekkönyvi vezető: Tschiersch Károly, főügyész vizuiczei Cserszky Antal, alügyész Uszka Bert., Gönczy Sándor.

1867. Elnöki helyettes Dercsényi László, tszéki ülnökök: Nizsalovszky Endre, Pecz Gyula, Bay János, Kozák Zsigmond, Gönczy Sándor és Váry Sándor. Telek k. vezető: Exner Nándor, segéd: Mezeő László, iktató Dancs György, levéltárnok Bornemissa Lajos, segéd Szappanos József.

1871-ben a közigazgatás a törvénykezéstől elkülönítetvén, a beregszászi királyi törvényszék elnökévé kineveztetett Guthy Ferencz volt alispán, törvényszéki bírákká pedig: Dercsényi László, Kozák Zsigmond, Bay János, Gönczy Sándor, Medvigy Mihály; majd 1875-ben Ung és Ugocsa megye egy része ide csatoltatván, bírákul ide áthelyeztettek: Madarassy Mór, Lám Vilmos, Berhelyi Ödön, Danilovics Elek; később kineveztettek: Polesy Mór kaszonyi járásbíró, Klimko Ede kir. alügyész, kik jelenben is működnek. 1875-ben Guthy nyugdíjaztatván, helyébe kineveztetett elnökké Teodorovics János, ki két év múlva elhalván, 1877-ben kineveztetett elnökké Papházy Péter, ki jelenleg is buzgón vezeti a törvény-

széket. — Alatta emeltetett 1881. évben a megyeház udvarán csonkán állott törvényszéki új kétemeletes épület déli részének földszinti háza. —

Királyi ügyész Szeles Elek, al: Illiczky Sándor és Hlavathy József. Tszéki jegyzők: Bacskay Miklós, Tolvay Lajos; alj.: Dobra Károly, Kovordányi László, Horváth Lajos, Dancs sat. Irodaigazg. Papanek Károly, telekkönyvvezető Horthy Pál, segéd Mező László, Pap Endre, 2 tiszt, 6 őrök, 1 végrehajtó.

Járásbírók: beregszászi: Szarka László, aljb. Szűk Lajos, aljegyző Pataky Menyhért, Tolvay Gyula, 3 őrök, 2 végrehajtó; alsó-vereckei: Babinecz János, aljegyző Kracz Győző; 1 őrök; ilosvai: j. Nizsalovszky Endre, aljb. Tóth Lajos, 1 őrök, 1 vég., mezőkasznai bíró (Popovics Miklós után) Kovács Bertalan, aljb. Szabó Bertalan, 1 alj., 1 őrök, 1 végrehajtó; munkácsi j. Borzsay Gyula. aljbírók: Váry Sándor, Komka Gyula, Lang István, telekkönyvvezető Zahay Gyula, s. t. k. Földessy György, Bereghy Endre, 4 őrök, 1 végrehajtó.

C. Pénzügyi igazgatóság.

1854. évben szerveztetett Munkácson a cs. k. kerületi pénzügyi igazgatóság, mely 1867-ben: „M. kir. pénzügyi felügyelőség“ czimet nyert s működött 1868. végeig, a midőn mint beregszászi kerületi pénzügyi igazgatóság“ Ungvárt székelt, e közben azonban Beregszász felépítvén az arra alkalmas házat, az igazgatóság 1872. évben áttéttetett Beregszászba s itt működött 1875. végeig, a midőn megszüntettetett, Bereg-Ugoesa beosztatván a szatmári és Ung s Zemplén a kassai pénzügyi igazgatóság kerületébe.

1854-ben volt a munkácsi k. p. ü. igazgatóság személyzete következő: igazgató Himmelsberger Ferd., biztosok: Hrubant Ignác, Kovács János, fogalmazók: Würfel Ágoston, Lechky Ferd., Schlezinger Albert, számvizsgáló Ressel Ferencz János, számtiszt Schimszky Viktor, Trettina Károly, irodatiszt Toborffy Antal. 1860-ban igazgató: Siegel János, biztosok: Cherny Miklós, Lobos József, Urbanek Alajos, fogalmazók: Klempay József, Lechky Ferd., Gaiszler Károly, 4 segéd, 3 tiszt. Gyűjtő pénztári beszédő Ujjady Arnold, ellenőr Frieles Károly, 1 tiszt, 1 segéd.

1870-ben volt p. ü. igazg. Beregszászon Meczner Károly, ké-

sőbb Nagy Béla, helyettes Wittek József, titkár Tessely Antal, irodavezető Toborffly A.

1857-ben volt Alsó-Vereczkén es. k. adószedő Sperlich József, Kaszonyban adószedő Gieszvein Károly, ellenőr Szidlovsky Lajos, segéd Szojka Károly, Kisalmáson: adószedő Loreth József, ell. Blonarovics György, tiszt Czechmarek Antal, Munkácson adósz. Rácz Péter, ell. Brabecz Vilmos, Beregszászon adósz. Máyer György, ellen. Malinyák János. tiszt Frankovszky Ferencz. Adófelügyelő Beregszászon Breger Ágoston. — Munkácson jelenben adószedő Gáthy Albert, ellenőr Forstmayer József, Beregszászon adófelügyelő Málusz József elhalálása után Duchon Béla, illetékkiszabási főnök Szabó Bertalan. Királyi főmérnök (Beniczky Alajos nyugdíjaztatása folytán) Pum József, mérnök Zathureczki Miksa.

D. Tiszaszabályozási tisztikar.

A negyvenes években: elnök Lónyai György, igazgató Buday Károly, kir. főmérnök: Kompanovich Sándor, segéd mérn. Walla Ede, Szlamay Ignác, Mózer Vilmos; pénztárnok Szathmáry Lajos, szertárnok Leszkay Kálmán. 1850. pénzt. Váczy Lajos, szertárnok Komlóssy Lajos. Osztály mérnök: Csánk Nándor, mérn. Mózer Vilmos, Baczó József, Tatarkó János. 1860. elnök Lónyay Albert, pénz és szertárnok Váczy Lajos; mérnök Csánk Nándor, Baczó József, Beniczky Alajos. 1870. elnök Horváth István, p. és szert. Horthy László; mérnökök mint fentebb és Gulácsy Lajos. 1879. elnök Lónyay Albert, alelnök Horthy Gyula, igazgató Hunyady Béla, pénzt. Szarka Bertalan, mérnök Fekete Mihály.

II. Munkácsi uradalmi tisztiek

Ezek jelenleg következők: urad. igazg. Jászay Antal, üzemi igazg. Günther Ágost, ügyészek: Lehoczky Tivadar, Pap József; erd. felügyelők: Hönig Alajos, Melczer Aurél, gazd. felügyelő Komka Ervin; főkönyvelő Gáthy Samu, könyvelő Wessely Antal; számvető Grabovszky Nándor; segéd Finka Kálmán, pénztárnok Coffin Ernő, iktató Kareff Ignác, mérnök Kochanovszky Sándor, épít. mérnök Liedermann József, jártnok Schmettan József, Pugschitz Endre; joggyakornok Oláh Béla, orvos Schmidt Ferencz; raktárfelügyelő Junker Tivadar, munkácsi tiszttartó Barkács Ede, nagylucskai Farkas Imre, számvető Sperling Gottlieb; domboki ispán

Rihter Rezső; beregszászi tiszttartó Staudner Gyula, számvevő Czeiner Nándor; fogarasi: Protievensky János, segéd Venczel Vilmos, szolyvai ispán Weisz Károly, alsó-vecerekai tiszttartó Glatz Samu; timsógyári művezető Neumann Róbert, vasgyári művezető Jarosch Lipót. Fővadászmester Polifka Alajos, Ferencz-József rend lovagja, zsdénovai főerdész Marker Ágost; számvevő Reichhardt Lajos, szolyvai főerdész Hornoch Antal, pagonyerdészek Veber József, Kilb Miklós, vizniczei főerdész Zahn József, erdész Maszanecz, Jenő, isnyétei főerdész Pavlik József, segéd Scholtz Miksa, erdészek: Fenyvesy (Jedlicska) József és Maleczofszky Emil; beregufalvi főerdész Langer Alajos, Rikly Lőrincz Hátmegen.

III.

Ő Felsége Horváth István Bereg és Ugocsamegyék főispánját az 1882. febr. 19-kén kelt leirattal, ezen állásától — buzgó szolgálatainak elismerése mellett — saját kérelmére felmentette s helyébe a nevezett megyék főispánjává báró Perényi Zsigmondot kinevezte.

Az új főispán márczius hó 20-kán tartá ünnepélyes bevonulását Beregszászba, hol a közönség lelkes tüntetései között beigtattatott. Másnap pedig az 1881. dec. 24-kén elhunyt Péchy Tamás alispán helyére szavazattöbbséggel Jobszty Gyula s helyére főjegyzőnek Tajnel Ödön egyhangulag megválasztatott, valamint Eckel Elemér másod aljegyzőnek.

IV.

1848-ban megszabadított állam-foglyok.

Az I. kötet 272. lapján közöltetett, hogy a munkácsi polgárok közbenjárására 1848-ban a munkácsi várból több politikai elítélt szabadon bocsátatott. Ezek nevei következők: Favini József, Sz kibinski Bódog, Söldenhofen Károly, Lilpop Gyula, Braniewski Román, Maievski Rajmund, Stradiot József, Agonas Pompej, Soltz József, Aussenberg Norbert és Szu chodolski József. Ezek azon évi május hó 2-án Munkácsról Bereg és Szepesmegyékhez és Munkács város közönségéhez német nyelven szerkesztett hálaszózatot intéztek, másnap pedig a Casinóban sajátkezűleg beírták neveiket a vendéglönyvbe, az olaszok naívu oda jegyezvén: dalle carceri (a börtönből.)

V.

Bővebb adatok az 1881-ki népösszeírásból.

A magyar királyi statisztikai hivatal az 1881-ki népösszeírást többbizben kiigazittatván, annak végeredménye szerint esik a mo-

gye 3727.₁₉ □ kilométernyi területén minden □ kilométerre 41.₂₂ lélek. A létező házak száma 1881-ben 25325, vagyis 754-el kevesebb, mint 1870-ben volt, a mikor a házak 26,079-et tettek, melyekben összesen 32,721 lakófél tartózkodott, míg az imént csak 30,507, tehát a lakások száma 2214-el fogyott.

A jelenlevő tényleges népesség 1881-ben:

a tiszaháti járásban	12,244	férfi	12965	nő,	25.209	együtt
kaszonyi	10736	"	11,007	"	21,743	"
munkácsi	20117	"	20,644	"	40,761	"
felvidéki	14210	"	14,566	"	28,776	"
vereczei	10128	"	10,424	"	20,552	"
Beregszász városban	3379	"	3,551	"	6,930	"
Munkács	4600	"	5.044	"	9,644	"
Összesen	75414	férfi	78201	nő	153615	együtt
1870-ben	78733	"	80490	"	159223	"
a fogyás:	3319	férfi,	2289	nő	5608	együtt.

Családi állapot szerint:

Férfi:	1870.	%	1881.	%
nőtlen	46009	28. ₉₀	44786	29. ₁₆
nős	30907	19. ₄₂	28680	18. ₆₇
özvegy	1650	1. ₀₃	1783	1. ₁₆
elvált	167	0. ₁₀	26	0. ₀₂
ismeretlen	—	—	139	0. ₀₉
Nő:				
hajadon	42209	26. ₅₁	40933	26. ₆₄
férjes	30999	19. ₄₇	28565	18. ₅₉
özvegy	7028	4. ₄₁	8432	5. ₄₉
elvált	254	0. ₁₆	62	0. ₀₄
ismeretlen	—	—	220	0. ₁₄

Vallás felekezet szerint:

	1870.	%	1881.	%	különbözet
Római kath.	13200	8. ₂₉	13252	8. ₆₃	+ 52
görög	81195	50. ₉₉	76308	49. ₆₈	— 4887
keleti görög	19	0. ₀₁	44	0. ₀₃	+ 25
ágostai h. ev.	791	0. ₄₉	646	0. ₄₂	— 135
helvét	46453	29. ₁₈	42647	27. ₇₆	— 3806
unitarius	1	0. ₀₀	—	—	— 1

	1870.	%	1881.	%	különbözet
más keresztény	—	—	1	0·00	+ 1
izraelita	17564	11·04	20714	13·48	+ 3150
más nem nem keresztény	—	—	3	0·00	+ 3
Összesen	159,223		153,615		5,607

Tetemesebb fogyatkozás tehát a gör. katolikusoknál és a helv. h. evangélikusoknál észlelhető, mit az izraeliták elég nagy mérvű szaporodása sem volt képes ellensúlyozni, kik tíz év alatt 3150 és 1832 óta, tehát 50 évalatt, 16.568-al szaporodtak.

Nemzetiség szerint:

	férfi	nő	együtt	%
magyar	31870	33021	64891	42·24
német	4263	4456	8719	5·67
tót	473	458	931	0·61
oláh	100	20	122	0·08
ruthen	36260	37761	74021	48·19
horvát	13	3	16	0·01
vend	—	1	1	0·00
czigány	131	103	234	0·15
egyéb	1	—	1	0·00
külföldi	156	103	259	0·17
beszélni nem tud:	2145	2275	4420	2·88
Összesen	75,414	78,201	153,615	= 100·00

Ezek szerint legtöbb közöttünk a ruthen, 48. ¹⁹/₁₀₀, a kik egyuttal gör. kath. vallásuk is 49·⁶⁸/₁₀₀, ezt követik a magyarok 42·²⁴/₁₀₀. A beszélni nem tudók közé a néma és kétéven aluli gyermekek számítvák.

Foglalkozásra nézve:

	1870.	1881
Papok, lelkészek	204	189
hivatalnokok: állami	85	289
„ megyei, vidéki	126	
„ városi, községi	68	
tanítók, nevelők,	408	397
tanulók	—	9820
írók	—	1
művészek	—	—

	1870.	1881
ügyvédek —	45	42
orvosok —	16	17
sebészek —	2	—
bábák —	37	78
gyógyszerészek —	17	—
mások —	17	215
<hr/>		
I. Értelmiségi kereset után él	1457	11,048
Földbirtokosok —	26108	14741
haszonbérlok —	731	259
gazdatisztek —	166	144
éves szolgák —	12333	5178
napszámosok —	15004	16714
vadászat s halászat után él	11	—
kohászat és bányabirtokos —	2	—
„ bérld —	3	—
„ hivatalnok —	6	—
„ munkás —	199	—
földmivelés után élő nőszemély	—	7584
napszámos nő —	—	5837
<hr/>		
II. Őstermeléssel foglalkozók	54,563	50,457
iparos, önálló vállalkozó	1825	2459
tiszt és üzletvezető		16
segéd)		997
tanonc)	1930	558
munkás)		325
családi kisegítő		45
	1870.	1881
Háztartásban élő nő	—	34401
Iparos nő	—	626
Házi cseléd	—	3536
<hr/>		
III. Iparos népesség	3755	42963
Kereskedésnél önálló vállalkozók	484	803
„ hivatalnokok	5	47
„ munkások	342	336
Szállításnál, önálló vállalkozók	83	—
„ hivatalnokok	5	—
„ munkások	101	—
Pénz- és hitelintézeteknél	4	—

	1870.	1881.
Kereskedést űző nő	—	92
IV. Kereskedelemből él	1024	1278
V. Egyéb foglalkozásuk	4776	32228
Foglalkozás nélküli 14 éven felül	32399	451 *
„ 14 éven alul	93648	15190
VI. Foglalkozás nélküliek	126047	15641

Ez adatok szerint Beregmegyében százalékokban kifejezve él 1881-ben:

I. értelmi kereset után	11048	vagyis 7. ₁₉ %
II. őstermeléssel foglalkozó	50457	„ 32. ₈₅ „
III. iparos népesség	42963	„ 27. ₉₇ „
IV. kereskedelemből	1278	„ 0. ₈₃ „
V. egyéb foglalkozásból	32228	„ 20. ₉₈ „
VI. foglalkozás nélkül	15641	„ 10. ₁₈ „
összesen	153615	„ 100. ₀₀

A népességre nézve megyénk az ország 64 megyéje közt a 45-ik helyet foglalja el s jóval népesebb, mint a szomszéd Máramarosmegye, melyben egy □ kilométerre csupán 21.₉ lélek jut, holott Györmegyében 79.₃.

Beregmegyebelie illetőségű 1881. január hó 1-én más megyében tartózkodott 1564 férfi és 1310 nő, összesen 2874.

VI.

Gajdos község az 1881. évi LXIII. t. cz. által Ungmegyébe kebelezetett s a 13839/1882. szám alatt kibocsátott belügyminiszeri rendelettel, az ungvári szolgabírói járásba beosztatott az ungmegyei törvényhatósági bizottságnak határozatához képest.

VII. Munkácsy Mihály itthon.

E hírneves művész, kinek legújabb s legbecsesebb képét: „Krisztus Pilátus előtt“ tulajdonosa Sedlmayer párisi mű-
 áruselőbb Bécsben, majd Budapesten kiállítá, a képkiallítás ideje alatt Budapestről felrándult Munkácsra, hogy szülőföldjén gyermekkori emlékének a kegyelet oltárán áldozhasson. 1882. márcz. hó 1-én elindulván nejével együtt Budapestről, utja diadalmenethez hasonlított; 2-án érkezett a diadalkapuvál és lobogókkal feldíszített városunkba, hol az üdvözlőre összesereglettek által lelkesen üdvözlötetett. Ő rokonai-
 val és Pulszky Ferencz s gróf Teleky Sándorral a grófi kastélyba

szállt, míg kíséretének többi tagjai, kik közül Jókai Mór, Vadnai Károly, György Aladár, Bartók Lajos, Rákossy Jenő, Ágay Adolf írókat és Telepy Károly, Keleti Gusztáv, Greguss Imre festőket és Huszár Adolf szobrászt felemlítjük, magánházaknál helyeztettek el; 4 órakor Munkácsy a városház termében a város által felajánlott ezüst babérkoszoru ünnepélyes átadásával, este pedig fáklyás zenével tiszteltetett meg; másnap márcz. 3-án 11 órakor lepleztetett le az állampépületre illesztett márványemléktábla, mely alkalommal Literáti Ödön képviselő megható beszédet mondott; négy órakor tartott a Csillag vendéglő termében 160 terítékű diszebed, melyet igen fényes táncmultság követett, melyen az ünnepelt művész is kedélyesen tánczolt és fűtyült; márcz. 4-én megszemlélték vendégeink a város környékét, a várat, az új tanodát és kórházat s délután Budapestre visszautaztak.

A fentebb említett márvány emléktábla Szász Károly tolla után hirdeti ezt:

„E házban született 1844. febr. 20-án Munkácsy Mihály
Honszerző Árpád e helyütt pihené ki nagy utját,

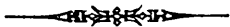
Sas szeme itt villant őse hazája felé.

Itt született Munkácsy Mihály, innen kele utra,

S új eszményi hazát hódita láng ecsete.

1882. márcz. 3.“

O. A. M. D. G.

Jelentékenyebb sajtóhibák.

Lap.

5. Puznyákfalva 510 s a major 545 méternyi magasan fekszik.
8. Tiszaadonynál: Syqud helyett Sygud olvasandó.
12. 1550-nél: nép " rész "
13. 1629-nél: kimutatásával " kimulásával olvasandó.
15. családok " családoké "
16. 1460-nál Offka " Offra "
22. 1566-nál: évek " év "
24. három basa " harambasa "
29. 1414-nél: Perner " Pernez "
37. Leffelkoly " Leffelholz "
38. Kossuuth " Kossuth "
43. 1553-nál: Morstfark " Morotfark, (Morotva — holtviz) olvasandó.
44. anneti " annexi olvasandó.
48. főrokonságban " tőrokonságban olvasandó.
- 1435-nél: Sio " Sid "
50. zebendi " zelendi "
57. Spener " Sprencz "
61. 1567-nél: Bodrási " Bodzási "
73. Verencesén " Verécsen "
- Jancsova " Jarova "
75. főörökösei " főbirtokosai "
83. 1606-nál: Derffi " Dersffy "
91. a végén: izraeliták " izmaeliták "
94. Lajos király 1464 " 1364 "
95. Csaszlonchi " Császlóczy "
97. 1603-nál: Zendahelyi " Zerdahelyi "
99. 1613-nál: 6 kerület " 6 kerülő "
103. annuatim helyett: annuatim, ex gratis helyett: gratia, Tenestris helyett: Terresttris olvasandó.
104. jul. 7. előtt helyett előtötte olvasandó.
105. különvárost " külvárost "
131. erdőszerü " erödszerü "
142. kívül János " kiröl János olvasandó.
- 1613-nál: földesurak helyett földesurnak olvasandó.
143. lelkészek mellett " lelkészlak mellett olvasandó.
- uradalom tisztség " uradalmi tisztség "

Lap.

143.	az 1726-ki vizsgálat szerint olvasandó.		
161.	Szai Wüsznik helyett Izai Wüsznik olvasandó.		
169.	1575-nél: megestek helyett pereltek	"	
172.	1600-nál: Lap	"	Láp
187.	1511-nél: Derescényi	"	Derencsényi olvasandó.
199.	István Antal	"	Ispán Antal
217.	Latoreczától eső	"	Latoreczántul
219.	Gataly	"	Gacsaly
220.	1737-nél: Miklós család helyett Mikó	"	
	1545	"	1745
224.	négység alakban	"	négyszög
233.	Odvani	"	Odvári = Udvari olvasandó.
236.	A XVI. végén	"	XIV. olvasandó.
242.	Ganczi	"	Janczi
252.	Ketik Lőrincz	"	Kesik
252.	1649-nél: erre veje	"	ennek veje olvasandó.
255.	Kovácsködör	"	Kovásgödör
260.	Nagyráthy	"	Nagyváthy
"	1631-nél: Gecsey	"	gecsei
268.	1738.	"	1378.
279.	1566-nál: rablókul	"	rabokul
289.	Teonavai	"	Ternaviai
290.	1668-nál: Sarmaroghi	"	Sarmasághi
291.	Felsüezi Bebek	"	Pelsőezi
298.	1609-nél: Rádi azonban	"	Endesi azonban olvasandó.
303.	Jádnál: egy ól	"	ló
305.	1579-nél: Kévési	"	Kéresy
308.	Lent: (1650.)	"	(1656)
310.	Nagymihályfi	"	Nagymihályi
319.	1707.	"	1807.
324.	1356-nál: Leo	"	Lev
340.	160 frtos	"	fontos
353.	1538.	"	1583.
374.	1570-nél: 1695.	"	1595.
388.	1426-ki adománylevél	"	1726-ki
401.	1637-nél: Pauta	"	Panta
402.	1522-nél: Nagyráthi	"	Nagyváthi
407.	hogy Erzsébetet feltétlenül (után kimaradt) „iktassa be“		
422.	Zsigmondné helyett Zsigmondé olvasandó.		
426.	1480-nál: Derényi	"	Perényi
428.	Kosztovaficza	"	Rosztovaticza
429.	121—134 méter	"	121—124
431.	zárkáni	"	zákáni
435.	Penet	"	Penes
442.	Filio	"	Filo
445.	ugyanis	"	ugyanitt
"	lent: Vár Pál	"	Vér Pál

- Lap.
450. előjoggal helyett előítéletül olvasandó
461. régi templom (után kimaradt) közelében
474. dijak tizszeresen helyett kétszeresen olvasandó.
478. kötörést „ kötözést „
483. javadalma zott stb. két sor itt ismételtetik feleslegesen.
531. Góra helyett Góre olvasandó.
535. 1523-nál: Cserneki helyett Csetneki olvasandó.
539. 67 lovas százados „ szabados „
547. lent: Történt „1493.“ hogy Hollós stb. „
559. Szanicsa helyett Szaricsa „
- „ Monda „ Morda „
577. panaszkodtak a felső-vizniczeiek helyett: felsővereczkeiek olvasandó
588. Telenik „ Jelenik „
592. 1797. és 1793. „ 1697 és 1693. „
595. 1844 aug. 28. „ 1744. aug. 28. „
631. a szépesi kamarán^ak „ kamaránál „
634. hogy a birtok „ birtokot „
600. *) Lelesz. Prot. Stat. J. 81. sz. „
666. Felső-Schönborn (után kimaradt:),
670. **) Mon. Hung. Hist. 17. köt. 507. lap, **) Zichy codex. I. 129. ***)
Lelesz. Prot. A. I. 11. sz.
684. Kétségtelenül a kis — így igazítandó ki: Kétségtelenül „a sik földét
elárasztó Tieza és Borzsa folyó kiöntése“ (mi kimaradt.) stb.
701. 1348-nál: kiderithessék helyett kiderítettessék olvasandó.
705. 1726-nál vádi „ rádi „
710. egyik szálkai jobbágytól (után kimaradt:) a csolnakot elvették.
713. Szentmiklós 1870-ben nem 36 hanem 136 házat számlált.
714. 1433-nál és Szolyvai helyett Szolyvát olvasandó.
- 720 1635-nél: bevallott által „ e bevallás által olvasandó.
725. repedei és kölesini (ispánság) helyett: szolyvai és felső-vereczke
olvasandó.
728. aspise helyett apsisé olvasandó.
742. Dercsényi helyett Derencsényi olvasandó.
743. az ő állítása „ az ök állítása.
755. **) stb. leleszi levéltár
757. A templom famenyezete olvasandó.
- „ Aharangon 1517: helyett 1317. olvasandó. E régi harangot ugyanis sokan olasz-
műnek tartják a 1881-ben Budapestre levitetett felhasználás illetőleg el-
adás végett.
765. 1412-nél: Bät helyett Bach, lentebb Révbach olvasandó.
766. 1613-nál: Pati „ Paxi „
768. 1580-nál: Tivadari M. és Hartváni G. elcseréltek birtokaikat.
769. Lent hencidai B., szigeti Vass és simai Mező olvasandó.
772. 1466-nál: Bajdi helyett Bagdi olvasandó.
773. 1524-nél eszközlék „ eszközlé „
776. Zrinyi Ilona védelmére helyett védelmezé olvasandó.

Lap.

778. Szengor lett volna, hanem helyett honnan; lentebb pedig: keriti helyett kerit olvasandó.

780 Fent XII. század helyett XIII. olvasandó.

790. Lent Beregszász „ méternyre fekszik Budapesttől olvasandó.

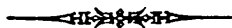
793. Közmondások „ közmondásait „

810. E néven „ e réven „

820. Termény „ Jeremén y „

824. földvár alatt „ állott „

829. csucsában már helyet más olvasandó.

A III-ik kötet tartalma.

	Lap.		Lap
Bevezetés a II-dik részhez	3	készség	138
Kis-Ábrámka	6	Beregszászi ispotály	141
Nagy-Ábrámka	6	Kereskedés Beregszászon	145
Kis-Ábránka	7	Polg. iskola és tanügy	147
Nagy-Ábránka	8	Bereg-ujfalu	150
Adony-Tisza	8	Beresztó-Kis	152
Almás-Kis	15	Beresztó-Nagy	153
Almás-Nagy	18	Beregőcz	153
Almamező	19	Berezinka	154
Ardánháza	19	Betlen	154
Ardó-Beregszászvége	20	Bilke	155
Asztély	24	Bisztra Kis	161
Atya-Vámos	28	Bisztra Nagy	162
Bába falva	38	Bisztra Felső-Kis	163
Bablyuk	38	Borszucsina	164
Badaló	39	Borzsova	165
Balázsfalva	41	Bótrágy	171
Bag	42	Bród	172
Bakta	44	Bubuliska	173
Balázsér	45	Bucu	176
Barabás	47	Brusztopotak	180
Barkaszó	53	Bukócz	180
Bartháza	55	Bukovinka	181
Bátyu	57	Csabina	182
Belebele	58	Csapóczka	182
Bégány Nagy és Kis	58	Csaroda	183
Bilaszovieza	65	Cserejócz	191
Bene	65	Cserlenő	192
Benedike	72	Csernik	193
Bereg-Nagy	75	Csetfalva	194
Beregszász	88	Csoma	198
Beregszászi bírák	111	Csomonya	201
„ régi pecsét	115	Csonka-Papi	203
„ r. kath. templom	118	Czolánfalva	205
„ r. kath. lelkeség	127	Daróc	206
„ g. kath. lelkeség	133	Dávidháza Új és Ó	217
„ oltárnokok	113	Déda	220
„ ref. egyház és lel-		Derezen	224

	Lap.		Lap
Deskofalva	228	Hukliva	301
Diczkovieza	229	Jalova	303
Dobrony Kis	229	Jánd	303
Dobrony Nagy	236	Jobbovieza	307
Dobróka	239	Iglinez	308
Dragabartfalva	244	Inécz	309
Drahusócz	243	Ilkócz	311
Dubi	243	Iloneza	311
Dubina	244	Ilosva	312
Dubrovieza	244	Izsnyéte	321
Dunkofalva	245	Iványi	323
Duszina	246	Iványi	323
Egreske	246	Ivaskofalva	327
Ervinfalva	248	Izvor	327
Falueska	246	Izvorhuta	328
Fedeles falva	247	Kajdanó	329
Fejérese	248	Kálnik	330
Feketepatak	250	Kanora	332
Fogaras	251	Kaszony Mező	332
Fornos	252	Kelemenfalva	341
Frigyesfalva	255	Kendereske	341
Gajdos	255	Kerecseny Tisza	342
Gálfalva	256	Kicsorna	347
Gát	257	Kigyós	348
Gecse	259	Kisfalud	351
Gelénés	262	Klacsano	352
Gergelyi	266	Klastromalja és a csernek-	
Gerzsényő	268	hegyi monostor	335
Gévénfalva	270	Klastromfalva	361
Gorond	270	Klenócz Uj	363
Gulács	272	Kloeskófalva	363
Gut Kis	276	Klucsárka	363
Gut Nagy	279	Koezkaszállás	364
Halábor	280	Kuesova	365
Harangláb	283	Kölesin	366
Hankovieza	284	Komlós	367
Hársfalva	285	Kotilnieza	369
Hátmeg	285	Kovácsó	370
Herezfalva	287	Kövesd	375
Hete	287	Kucsava	377
Hetyen	291	Kulinkócz	377
Hlubokapatak	294	Kustánfalva	378
Holubina	294	Kutkafalva	379
Homok	295	Kuzmina	380
Hrabonieza Alsó	298	Laturka	381
Hrabonieza Felső	299	Lauka	381
Hribócz	300	Lázárpatak	382

	Lap.		Lap.
Leányfalva Nagy	382	„ kereskedelem	500
Lecz falva	384	„ köz- és jótékony-sági	
Liszárnya	384	intézmények és	
Lohó Kis	385	egyletek	507
Lohó Nagy	386	1 posta	507
Longodár	387	2 távirda	508
Lónya Nagy és Kis	388	3 casinó	508
Lueska Kis	396	4 kórház	508
Lueska Nagy	396	5 r. k. éneklőtársulat	509
Lukova	400	6 ref. „ „	509
Macsoia	401	7 pénztézetek	509
Makarja	404	8 Lövészegylet	509
Makkos-Jánosi	407	9 segélyző nőegylet	510
Martinka Kis	409	10 műpartoló egyesület	510
Martinka Krajna	410	11 kiseddóvoda	510
Márok-Papi	410	12 gyógyszerészet	510
Mászárfalva	418	13 ipartársulatok	511
Mátyus	419	14 könyvnyomdák	511
Medenceze	421	Munkácsi vár	512
Medvegyőcz	422	annak főnökei és parancs-	
Medvezsa	423	nokai	533
Melnicsna Kis	423	hadjani fegyveresei	539
Miskarovieza	424	Munkácsi uradalom	542
Misztieze	424	„ „	
Mogyorós Nagy	427	a gróf Schönborn-csa-	
Mogyorós Kis	428	ládánál	593
M u n k á c s város	429	A gróf Schönborn-család	
„ keletkezése és fej-		nemzedékrendje	613
lődése	429	A munkácsi uradalom fő-	
„ a város külzete	438	nőkei	617
„ városi bírák	445	A munkácsi uradalom	
„ „ jegyzők	449	ügyészei	619
„ város pecsétje	450	Muzsaly Nagy	620
„ birtoka, jövedelme		Namény Vásáros	627
s kiadása	452	„ „	
„ grófi kastély	457	Eötvös-család	632
„ Rudolf korona her-		Novoszelicza	638
czeg látogatása	460	Nyiresfalva	638
Munkácsi püspöki lak	461	Obláz	639
„ róm. kath. templom	463	Oláh-Csertész	640
„ „ „ lelkészség	471	Olenova	640
„ reform egyház	476	Oroszveg	641
„ tanügy	482	Pálfalva	643
„ királyi algyimná-		Papfalva	643
zium	487	Papgyörgyfalva	644
„ nemes családok s		Paszika	645
birtokai	491	Paskócz	646

	Lap.		Lap.
Patkanócz	647	Szerencsfalva	732
Paulova	648	Szidorfalva	733
Perezsirova	648	Szinyák	734
Perekraszna	649	Szkatárszka	735
Petrusovieza	650	Szobatin	736
Pisztraháza	650	Szoloesina	737
Plávia	651	Szolyva	738
Pl' szkánfalva	652	Sztánfalva	740
Ploszkó	652	Sztrabicsó	744
Ploszkó-Potük	653	Sztrojna	746
Podhering	654	Szuszko	747
Polena	657	Szuszkó Ujfalu (Ervin	
Polyánka	658	falva	748
Pósaháza	661	Szundákfalva	749
Pudpolócz	664	Szvalyovka	749
Puznyákfalva	665	Tákos	750
Pusztakerepecz	666	Talamás	752
Rafajna-Ujfalu	670	Tarpa Mező	752
Rafajna-major	672	Tibava Kis	761
Rákos	673	Tibava Nagy	762
Remete Alsó	675	Timsor	763
Remete Felső	677	Tissova	764
Repede	677	Tisza Vid	765
Romanócz	678	Tivadar	767
Romocsaháza	678	Tőkés	769
Roszos	679	Tövisfalva	770
Rosztoka-Bereg	679	Trosztanieza	771
Rosztoka Kis	680	Ugornya	772
Rosztoka Nagy	681	Uklina	775
Rosztoka Uj	681	Váralja	775
Runofalva	682	Várpálánka	776
Ruszkócz	682	Vári	778
Sáros-Oroszi	683	Verbás	789
Sarkad	686	Vereczke Alsó	790
Schönborn Alsó	688	Vereczke Felső	793
Schönborn Felső	690	Veretecső	794
Selesztó	692	Viznieze Alsó	795
Sid	693	Viznieze Felső	795
Serbócz	695	Vorotnieza	797
Skuratócz	696	Volócz	798
Som	696	Zagyilszka	800
Surány	699	Zápszony	800
Szajkófalva	707	Zavadka	804
Szaszóka	708	Závidfalva	805
Szálka Tisza	709	Zbun	806
Szentmiklós	713	Zimbrilova	806
Szernye	730	Zsdenyova	807

	Lap.
Zsófiafalva	808
Zsukó	809
Egykor létező faluk és puszták:	
Balázsvágás	811
Balmusfalva	811
Bereg Kis	812
Bisztra	812
Borsova Kis	812
Bród	813
Bubuliska Kis	814
Csépánföldre	814
Csinagyievo	815
Csertészfalva	815
Csombortelek	815
Csonkás	815
Delegánfalva	816
Daróc Kis	816
Dienestelek	816
Dobróka	817
Eszterjén	817
Erdőd	817
Fejéragostonfalu	818
Flóriánháza	818
Füzérfalva	818
Galgócz	818
Gergely falva	819
Halászfalva	819
Hazugafalva	819
Hegy és Helmező	820
Hiuzfalva	820
Jereményszfalva	820
Ilmova	820
Ilosva Kis	821
Ivánfalva	821
Jurkofalva	821
Izgogafalva	822
Karitovieza	822
Kasafalva	822
Királypópa	822
Királyszállása	822
Kirva	822
Koblika	824
Kobulka	824
Koltunok	824
Korkoly	825
Kőrösfalva	825

	Lap.
Koszfalva	825
Kosztrubácsfalva	826
Koziva	826
Kut	826
Lázárfalva	826
Linturovieza	826
Mátyásfalva	826
Maximfalva	827
Melnicsna Nagy	827
Mika	827
Mocsárka	828
Muzgafalva	828
Muzsaly Kis	829
Nagyház pusztája	832
Négy forrás	833
Olexandrovieza	833
Páznánföldre	833
Perniszfalva	834
Péterfalva	834
Révbach	834
Románpataka	834
Rozgyila	835
Rosztovaticza	835
Ruska Babláza	835
Szadava	835
Szaniszlófalva	836
Sziget	836
Szoluncsok	837
Szlopófalva	837
Szotoleczfalva	838
Szunyogmező	838
Szuputnikfalva	839
Szvateleczfalva	839
Trojánfalva	839
Ulkovecz	840
Urkurtelek	840
Uszkofalva	840
Vanikófalva	841
Viznicze Közép	841
Vulsinka	842
Zadon	842
Zaricsa	842
Zsdimirpaták	843
Zuppetnik	843
Egykor Beregmegye- hez tartozott hely- ségek.	

	Lap.		Lap.
Agtelek	844	C. Pénzügyi Igazgatóság	853
Bronyka	844	D. Tiszaszabályozási tisztikar	854
Dobos Nagy	845	II. Munkácsi uradalmi tisztek	854
Dolha	846	III. Bárá Perényi Zsigmond főispán	855
Eszény	847	IV. 1848-ban megszabadított állam foglyok	855
Hosszumező	848	V. Bővebb adatok az 1881. népösszeírásból	855
Kis Ar	848	VI. Gajdos község átkebelezése	959
Kereczka és Kusnieza	848	VII. Munkácsy Mihály itt-hon	859
Rakócz	848	Sajtó hibák jegyzéke.	
Rókamező	849		
Szalóka	849		
Zadna	850		
Pótlék.			
I. Hatóságok és törvény-székek	851		
A. cs. k. megyefőnökség	851		
B. Törvénykezési tisztikar	851		

